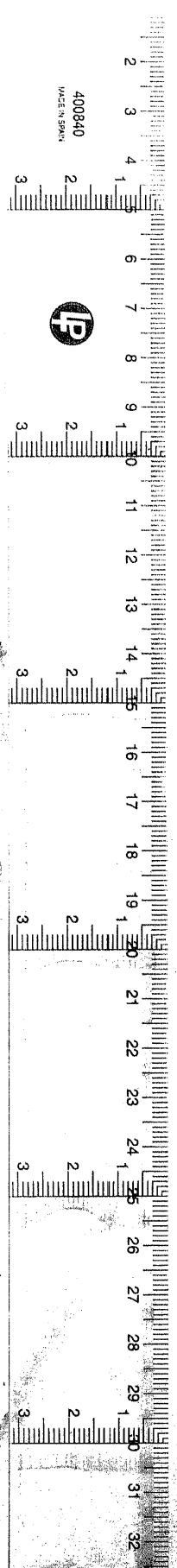

INSTRUMENTO Nº 1
CLASIFICACION
A
B
C
D
E
F
G
H
I
J
K
L
M
N
O
P
Q
R
S
T
U
V
W
X
Y
Z
46

17-2-9

- U -

17-2-9

- esse Mosis Orpheum in hac creationis assignat.
 apud Orpheum, Amorem ipsam diuinam sapientiam.
 Ex Chaos & Oceano natos esse Deos, nempe sidera cœlestia.
- X I Homerum atque Hesiodum ueneratos hanc Theologiam, similiter atque priores de mundi origine, & eius principijs cecinisse. Terram & aquam Homerum primas res creatas dixisse. Hesiodum primum fuisse Chaos, id est, terram & aquam, totamque creationem affirmasse ac decantasse.
- X II Parmenidem, Thaletemque creationem esse confessos. Amorem esse Deum sempiternum apud eos. Solum Deum æternum dixisse Thaletem. Mundum opificium diuinum appellasse. Noctem antecessisse diem, dixisse Thaletem, ut Moses tenebras ante lucem. Aquas illas primordiales Mosaiscas eum principium dixisse, Mentem autem creatricem.
- X III Physicos autore Plutarcho confessos creationem mundi, cuius initium fuerit à terra: Ab aquis segregatam ætheriam substantiam primam.
- X IIII Aratum fateri Deum summum posuisse stellas in firmamento cœli, quem admodum Moses. Idem cantasse Ouidium.
- X V Aristotelem, rationem fateri coegisse creationem mundi. In æternitate, uel animos esse mortales, uel ascendere in cœlum non posse, corpora semper animantes. Sequi ex his in Philosophia grauissimos errores. Aristotelem à maioribus in creatione mundi dissentire non debuisse. Verba Aristotelis quæ diuersis locis posita probant eum creationem prudentem uel imprudentem esse confessum.
- X VI Ex dictis oratorum & poetarum, artium, sermonis, & humani generis probatur exordium.
- X VII Plotinum apertè fateri, contra quàm Proclus contendat, tempus creatum, cum cuius conditione consequitur etiam cœli, mundi que creatio.
- X VIII Apertè, perspicueque Porphyrium de temporis exordio scripsisse. Iamblichum multis rationibus omnia nata esse, confiteri: Qui consentaneè cum Mose predicet hominè diuinitus factum. Itemque ordines cœlestes à diuinissimo Verbo repertos. Et quod cõdenat hunc mundum, asserens ab eo fugiendum esse.
- X IX Crantorem Platonicum, uitam præsentem condemnasse, eique non esse & mortem anteposuisse. Quo sequitur improbatio Aeternitatis mundi. Idem ex Aristotele infertur.
- X X Epictetum & Arrianum homines à Deo creatos, inque mundum, operum diuinorum spectatores introductos fateri.
- X XI Ex sententijs Plutarchi de mundo, Principijsque eius. Ea in quibus nonnulli peccauerunt, de materia prima, de anima malefica, Responiones contra calumnias Lucretij, quas contra prouidentiam, temeritatem, & casum defendens, effudit.
- X XII Dissoluuntur uanæ Lucretij contra mundi creationem, rerumque ordinem, calumniæ. Coarguitur necessariò sensisse prouidentiam rebus inesse, Omnia causa nostri fecisse Deum: quæ putasset Epicurus noxia, uel superuacanea, summam prouidentiam habuisse.

LIBRO OCTAVO.

CAP. I De Angelis, & ea natura, quæ inter Deum supremum, atque homines intercedit, & quod de his etiam prisca Philosophi sunt locuti: Et de ueris Dijs

** Dijs

- exclusis.
- III Quod Plato de Dijs siue Angelis uera sentit, & scripsit, Et quod eorum sedes in cœlo constituit, quibus Deus gubernationem humani generis tradiderit: & de eorum natura.
- IIII Ex Aristotele de Dijs siue Angelis, quos similiter ac Plato in cœlo supra motus ætherios locauit, & beatos eos, rerumq; humanarū custodes dixit.
- V Ex cæteris locis probatio, Deos Angelosq; Aristotelem sensisse supra sidera motusq; cœlestes, eumq; de beatitudine eorum uera scripsisse.
- VI Quod uitam, naturamq; Angelorum, & felicitatem Poëtæ sicut & Theologi descriperunt.
- VII Considerationes ex Marco Tullio, apud quem est Deus supremus, & item alij Diij nominantur, qui præterquam Angeli esse non possunt.
- VIII Ex alijs autoribus de Angelis siue Dijs, post summum Deum.
- IX Ex oraculis Chaldaicis de potestatibus, siue mentibus summis: & quod has rectores mundi Chaldæi dixerint.
- X De triplici ordine Deorum, siue Angelorum ex Platonicis, præcipuè Proclo, in quo uidetur nostros secutus, ubi à ueritate dissentiat: & de primo Deorum ordine.
- XI Generatim de Dijs, & eorum prima acie, quid uè Proclus commentitium affixerit.
- XII De triplici Hierarchia Deorum, & quid ueri, aut à uero dissentiens de ea scripserit Proclus.
- XIII De secundo Deorum siue Angelorum ordine, quem ex Dionysio deducit Proclus.
- XIIII De tertia Hierarchia, uel ordine Deorum, ex Proclo, & quod in eo secutus est Areopagitam.
- XV Quod Hermias item, quemadmodum & Proclus, secutus est Dionysium in definiendis Hierarchijs cœlestibus, & quid non ueri addiderit.
- XVI De alijs generibus, & nominibus Deorum apud Proclum ex Dionysio, & quid in his dissentiat à uero.
- XVII De esca Deorum, uel Ambrosia, & Nectare: quæ cum uere à Platone, & Aristotele fuerit assignata, Proclus parumper infecerit.
- XVIII Ex Theologia Damascij de Dijs, siue Angelis & uno supersubstantiali Deo, & quod is etiam imitatus est Dionysium.

D E D A E M O N I B V S.

- XIX Priscis Dæmonum naturam innotuisse. Profanas literas similia sacris de Dæmonibus perhibere. Nomen Dæmonum, Græcum, Hebraicumq; esse posse. Esse hoc nomen commune bonorum, ac malorum.
- XX Exempla quibus monstratur hoc nomen, diuinam potentiam, numenq; designare, & usurpari pro Deo, Dijsq; à Poëtis, & Philosophis. Demum quod malorum potestatum sit proprium nomen. Esseq; apud eos bonos & malos Dæmones.
- XXI De uario genere Dæmonum apud Philosophos; & quod non semper physice nomen hoc usurpent, transferentes nomen, naturamq; Dæmonum ad alios

- alios. De Dæmonibus ueris & fabulosis ex Platone, & Poëtis. Et quod ueri Dæmones sint aërij. Correctio eius, quod situm aërium dicunt naturaliter Dæmonibus attributum.
- XXII Declaratur sententia Platonis de Dæmonibus, qua tribuit eis legationes, intercessionemq; inter hominem, atq; Deum. Et quod hi sunt Angeli cœlestes.
- XXIII Separantur ea, quæ promiscuè de Dæmonibus aërijs & Angelis cœlestibus locutus est Plato. Et, quod mirè cum sacris literis consentit, de principibus humano generi datis.
- XXIIII De Dæmonibus eligendis, eorumq; præsidio, custodiaq; hominum in uita, & post, à Platone tradita, in Deos, uel Angelos congruere. Quis sensus, cum aiunt iustos post mortem fieri Dæmones.
- XXV Separantur ueri Dæmones à fabulosis, quos celebrant poëtæ. Veros Dæmonas aërios illos esse.
- XXVI Veri Dæmones ostenduntur esse aërij, natura malefici, ingenio prauis, boni nunquam ipsissimè Philosophis autoribus. Et quod etiam Aristoteles de Dæmonibus est locutus.
- XXVII Dæmones esse gentem aëriam. Hoc sacram & profanam sentire Theologiam. Idem Platonem, Pythagoram, Aristotelem prodidisse. Testimonium etiam diui Pauli.
- XXVIII Ex prisca Magorū Theologia, naturæ Dæmonū clara definitio. Eos esse maleficos incantationibus præsidetes, quod Plato asseruit: esse feras agrestes, Stygios canes, Vitores, carnifices malorum: affectibus malis delectari, domicilijsq; impiorum: Transferre sese in Angelos lucis.
- XXIX Ex Theologia Aegyptiorū uetustissima apud Trismegistū Dæmonas esse, & esse malos, malorum inspirationum autores. His esse omnia plena. Vitores impiorum esse. Eos esse ex alijs aërios, uagos, per phantasias, & illusiones decipientes. In quibus cum nostra Theologia concordia.
- XXX Dæmones nidoribus oblectari, ob id materiales appellari.
- XXXI Quæ Dæmonibus nonnulli Philosophi attribuerunt, eos omni mundo præficientes, Angelis congruere, idq; ab eis deprædicari.
- XXXII De Dæmonibus qui dicuntur se mulierū cōmercio contaminasse, aliosq; Dæmones genuisse: Hos esse Dæmonas fabulosos, & quasi poëticos, non ueros: & quod is fuit multorum error.
- XXXIII Apud Orpheum cum sint Dæmones boni & mali, hoc nomen deniq; malorum potius esse, quàm bonorum, sicut in sacris literis.
- XXXIIII Dæmonas ab antiquis Philosophis proditum, dare pœnas toto mundo persecutionem patientes. Nullum eos elementum admittere cœlo cadentes, ab Empedocle dictos. Pherecydem de eis scripsisse. Zoroastræ principem malorum quendam prodidisse. Nomen Dæmonis eis proprie malorum esse.
- XXXV Dæmonis nomen apud prisca malorum esse. Vera eorū descriptio apud Philosophos ueraq; cognitio: Eos esse aërios, uagari per omnem mundum, Deo persequente dare pœnas.
- XXXVI Diuinationem, uaticiniaq; & oracula ab halitu terrestri fieri non potuisse. Aristotelem, Plutarchum, Ciceronem ista suspicatos, se ipsos declarare, contrarias rationes opponentes.

- XXXVII An oraculum Apollinis à bono uel malo Dæmone funderetur. Quod à malo, signacq; eius. Quod sæpe Deus spiritibus, hominibusq; improbis usus est ad prædictionem futurorum.
- XXXVIII Dæmones nunquam in consortio beatorum fuisse, nõ ex cœlestibus gaudijs, quæ possiderent, sed possessuri essent, si rectè operarent, cecidisse. Peccatum eorum fuisse superbiam, inuidiamq;.
- XXXIX De Dæmonibus è cœlo ruentibus, præcos quædã cognouisse, & prodidisse, Pherecidè, Empedoclè, Homerũ, Plutarchũ ruinã hanc designasse.
- XL De Genijs, siue Angelis, singulo cuique custodibus datis, inter eos & nostros mirus consensus. Testes horum Menander, Empedocles, Plutarchus, Arianus.
- XLI Calcidij de Dæmonibus sententiæ, Dæmones ætherios, quibus serena, pura uel corpora tribuat idem, potius Angelos appellandos. Definitio Dæmonis iuxta eundem.

LIBRO NONO, DE CREATIONE HOMINIS, & immortalitate animorum.

- CAP. I Quod omnes consenserunt hominem à Deo creatum: animos uenire diuinitus; & quomodo fuit hæc fama manans à præcis, temporum longinquitate apud nonnullos denigrata.
- II Vt Pythagoras, & Archytas cõsentiant hominem à Deo creatũ, eiq; super oēs animantes imperiũ datũ. Et quod hæc fuit etiã totius scholæ sententiã.
- III Quod hæc Pythagoreorũ, de homine diuinitus creato Theologia ducit ab Aegyptijs: Et quod Mercurius Trismegistus eam latius expressit.
- IIII Poetas antiquos, quos secutus est Ouidius, Mosaicam de homine diuinitus creato, sententiã confirmasse, idq; etiã Cornutum asserere.
- V Quod etiam Chaldaica Theologia cõfirmat hominem à Deo creatum, animamq; exterius infusam in corpus. Et quod idem asserunt Aegyptij Philosophi, & item oraculum Apollinis.
- VI Sententiã Platonis de homine diuinitus creato, & quod in Timæo formationem corporis attribuens minoribus Dijs, poëtice potius dixit, in alijs locis tribuens totum opificium summo Deo.
- VII Quod Aristoteles mirifice consentit cum Theologia Mosaicã, hominem à Deo conditum, formatumq; corpus, datamq; sexus uarietatem, animam autem exterius inspiratam.
- VIII Quod Aristoteles de animi immortalitate, ac diuinitate sensit, ac dixit, quæ superiores, Chaldaei, Pythagoras, Aratus, Mercurius Trismegistus, exinde Philo, & Marcus Tullius.
- IX Quod confirmauit Aristoteles eandem sententiã alijs locis, quibus sensit apertèq; pronuntiauit animum à corpore segregatum, idemq; testantur Peripatetici eum sensisse.
- X Ex his quæ scripsit in libris de Anima & de partibus animalium similis probatio: & quod hoc ipsum interpretes Græci contendunt Aristotelem sensisse.
- XI Quod Marcus Tullius pro cunctis Romanis animum & corpus affirmat à Deo supremo creatum, ipsumq; animum esse ad imaginem, & similitudinem Dei: & quod cum Mose mirè consentit.

Varia

- XII Variã, multiplicemq; Senecæ sententiã de immortalitate, origineq; animorum. Fateri eũ delibatos, aut fusos eos à spiritu diuino. Futuros in æterna requie inter beatorum choro post à corpore discessum. De eorum cum Dijs cognatione, de sempiterna luce, fortunatorum sedibus.
- XIII De sempiternis animis haustis ex origine diuina, ex eodem Seneca. De eorum diuina stirpe, atq; natura. De natali die, quo peruolabunt ad superiores. De uita beata post mortem, eiusq; diuina descriptio.
- XIIII De similitudine, & imagine animorum cum Deo, ex Platone, qui tota sua Philosophiã hoc idem perhibuerit: Et quod hanc causam immortalitatis eorum asseruit.
- XV De Phocylide uetustissimo Poëta, qui dixit animam immortalem, digressamq; à corpore fieri Deum. Et quod similia confessa est antiquissima Theologia Magorum.
- XVI Epictetum in Philosophiã cunctis admirabilem, creatum animum à Deo ad similitudinẽ suam fuisse confessum: & quod membra corporis idem disposuerit, animo libertatem dedit.
- XVII Alia super eodem, Epicteti sententiã, quod animus abscissus, siue radiatus à Deo: & quid abscissio aut radiatio animorum.
- XVIII Quod factus est homo, in mundumq; introductus à Deo, ut contemplaretur, quod membra corporis ad operationes disposita: & quod is est omnium consensus.
- XIX Quod Philosophi duplicem hominem assignauerint: sed uerum ipsum animum, hunc immortalem, & similem Dei.
- XX Quod ob hanc causam dixerunt animum è cœlo cecidisse in corpus, in quo uiuat in pœnam: & quod hæc suspicio non sit uera: & quod alio sensu intelligendum, quod præci prodiderant: Et Plotini sententiã super immortalitate animorum.
- XXI Alexandrũ Aphrodiseũ, animũ immortalẽ sensisse. Separare eum animam corporeã, ab anima diuiniore. Animi agentis dignitatẽ primum summo Deo, tum intellectui nostro tribuere, utrũq; incorruptibilẽ, affirmantẽ. Alexandri clara uerba de intellectus humani incorruptibilitate.
- XXII Quod idem Alexander Aphrodiseus animum immortalem asseruit, & dubitationem de mortalitate resoluit. Et quod Plato prior & Aristoteles hoc ipsum docuerunt, ostendentes organa labefactari posse, animo incorrupto & inuolato.
- XXIII Rationes Plotini de immortalitate: & quod idem iterum Aristoteles & Plato sunt confessi, animam esse incorpoream, quemadmodum Deum: Et epilodus eorum, in quibus mirè cuncti ferme Philosophi cõueniunt, super immortalitate animorum.
- XXIIII Epilogus rationum, quibus uisus est sapientibus animus immortalis.
- XXV Contra rationem, qua putarunt animos retro sempiternos: & quod errarunt, omnipotentiam, maiestatemq; summi Dei, qui solus sit præditus motu sempiterno, imbecillis animis tribuentes: & quod animi humani non sunt per se principium omnis motus, sed solus Deus.
- XXVI Quod ratio, qua sibi persuaferunt animos ingenerabiles, non est uera: & quod errauit Panætius transferens ad animos, legem rerum corporearũ. Et quod etiam Philosophi consentiunt non omnia nata occidere, è quibus

- bus Plato censuit mundum factum non interiturū, Tum ex ratione decretum hoc Philosophorū neq; uerum esse, neq; animis congruere. Res soluunturq; rationes Aristotelis, quibus probat omnia nata interire.
- XXVII Quod lex illa in Philosophia, omnia orta occidere, etiam à Philosophis ali quando contemnitur: quod eorum sententia, non modò incorporea, & simplicia, sed etiam corporea possint incorruptibilia fieri: Et quod non est semper usitatis exemplis insistendum: & de duabus naturis.
- XXVIII Quomodo sibi ipsis contradixerūt, animos è cælo cadere dicētes, iterumq; reuerti, & quæ fuerit erroris causa. Et quod perperam intellexerunt, quæ de regeneratione fuerant uaticinata Sibyllæ.
- XXIX Quod Plato dicens in Timæo seri animos in astris, & inde demitti, non uidetur id penitus existimasse: & quod alijs libris ueriora scripsit, quibus hæc in Timæo refelluntur.
- XXX Quomodo uera sit sententia, ad animū uniuersū, particulares reuerti. Quod hoc mysterium Philosophi recentiores peruersè intellexerint. Quod ea sit sacrarum literarum sententia. Quod Plato, & Pythagoras dicunt animos ad Deum reuerti. Et super hoc errores Themistij.
- XXXI Errores Themistij, aliam esse animam uniuersalem asserentis, alium ipsum Deum summum. Si foret unus illuminans omnes mentes, intellectus Deum fore, Rationes cur non sit unus.

LIBRO DECIMO.

- CAP. I In religionem ueram cunctos Philosophos consensisse: Pietatem, Philosophiamq; Christianam, quæ sola cunctas ambages resoluit, omnes tacite collaudasse: Rerum humanarum finem esse, Philosophorum consensu, pietatem: Hanc autem esse solam Christianam.
- II Philosophos perhibere pietatem esse uirtutum principem: probari hanc solam esse Christianam. Finem à Philosophis consentaneè religioni Christianæ constitui, ut Deum sequamur. Huc omnem uitam dirigendam. Hoc illos dicentes, aperte religionem, quæ sequitur Deum, respexisse, probasse. Philosophis ueram scientiam esse, Deum noscere.
- III Definēte Platone ueram sapientiā fugam ex hoc mundo, asimulationemq; diuinam tum sanctitatem, ac iustitiam, unam duntaxat religionem Christianā hac definitione conclusisse. Probari Platonis hoc testimonio, necessariò uenturum in terras Deum fuisse, quem imitari genus humanū possit. Iamblichō aperte fatente diuinam similitudinē comparari, Deiq; præcepta cognosci non posse, nisi Deus ipse audiatur: palam hodiernā religionem necessariam mundo ostendisse.
- IIII Beatos Aristotele & Platone predicantibus, qui diuinam iustitiam sequuntur, hodiernam religionem cunctis laudibus comprobasse, solam magistrā ueram diuinæ iustitiæ.
- V Platone præferente cunctis obedientiam diuinam, aperte assensum esse hodiernæ religioni: ut homines scirent iussa superna, in terras necessariò uenturum fuisse Deum.
- VI Definitionem sapientiæ ueræ, quæ assignatur à Iamblichō, uni Christianæ congruere. Philosophos in humana sapientia nullam spem habendā asserentes, solam diuinam hodiernam, ueram esse iudicasse. Ex his quæ

- facere Philosophiam contendunt, & quæ in humana Philosophia reprehendunt, probari duntaxat Christianam ueram Philosophiam esse.
- VII Philosophos mundi uoluptates improbantes, omnemq; continentiam admirantes, collaudasse, comprobasse Christianam religionem, ueram continentiae magistrā. Mirabile Plutarchi dictum ad uirtutem, & probitatem, opem Dei esse necessariam.
- VIII Philosophos eam laudantes Philosophiam, qua uiuitur purè, à corporeis illecebris segregamur, aperte religionem Christianam spectasse. Eos, uoluptates corporeas impedimento esse ad cæleste iter asserentes, unam nobiscum religionem asseruisse.
- IX Philosophiæ finem, cognitionem Dei, maiestatisq; eius admirationem Philosophos asserentes, religionem Christianam, cuius finis est Dei notio, omnibus suffragijs confirmasse: Archytam, Plutarchum, Iamblichum, Simplicium hæc dicere.
- X Philosophos præsentem uitam contemnendam, & ad solum Deum uertendos animos, odioq; habendum corpus affirmantes, hodiernam religionem comprobasse. Mercurij Trismegisti, Platonis, Aristotelis, Syriani super eo testimonia.
- XI Philosophos affirmantes finem omnis Philosophiæ esse contemplationem, & felicitatem ueram, solum intuitum Dei, & regnum cælorum sentire potuisse. In terris nullam esse beatos reddentem contemplationem, Ex his cum religione Christiana palam eos sentire.
- XII Veram sapientiam, & omnium quæ fieri possint optimum, testibus Philosophis esse pietatem: hanc autem esse similitudinem cum Deo, eamq; felicitatem ueram. Hoc cum à Philosophia fieri dicant, nullam aliam eos spectare potuisse Philosophiam, quam hodiernam.
- XIII Miris laudibus extulisse Philosophos charitatem non fictam: Eo Christianam religionem, cuius fundamentum est charitas, comprobasse. De præcepto Pythagoreorum.
- XIIII In cultu Dei & pietate Philosophos, eximias uoluptates statuentes, affirmare, quæ semper concinunt sacræ literæ. Desiderantes eosdem perfectam, mirificamq; pietatem, hodiernam desiderasse.
- XV Philosophos diuitias contemnendas docentes, malisq; malas & perniciosas asserentes, paupertatem admirantes, curam carnis abijciendam, studiumq; ad pietatem, & cultum Dei transferendum contententes, præsentem religionem unice comprobasse. Hanc unam eos uoluisse.
- XVI Philosophos asserere religionem purè exercendam esse, quærendumq; acceptissimū Deo cultum, cuncta humana contemnenda. His probari, ea, quæ habentur in religione Christiana, auidissimis animis eos acceptasse.
- XVII Philosophos arbitrio libertatem tribuentes, sed opem diuinam ad opera recta necessariam prædicantes, mirificè cum religione hodierna congruere. Mala ex nobis ipsis esse, autoribus eis.
- XVIII Hieroclem, Syriam, eximios Philosophos, ueram iudicare sapientiā, uirtutumq; principem pietatem, & asimulationē cum Deo, & imitationem bonitatis, iustitiæq; eius. Eumq; esse Philosophiæ finem. Hanc esse beatitudinem, quam Marcus Tullius dicit à Philosophia donari.
- XIX Priscos à maioribus audisse de præmijs æternis. Famam semper inter mortales

- tales crebuisse futuræ felicitatis post hanc uitam. Platonis, & Socratis, & Marci Tull. testimonia.
- XX Plato & Socrates & Marcus Tullius testes, fidem antiquã esse de præmijs iustitiæ, ac probitatis. Eos cum nostris prædicare, fugiendas corporeas illecebras, uitam cœlestem in corporibus agitandam. Qui hoc egissent, in concilio Deorum futuros.
- XXI Probos post uitam Deos declarandos, quemadmodum sacræ literæ, prædicare Platonem: Improbos, iniustos, sceleratos cum similibus habituros, Tenebras appellare Platonem, pœnas malorum.
- XXII Ex Platone de bonorum, malorumq; futura sorte. Testimonium eius hanc Theologiam priscam esse.
- XXIII Platonis de præmijs & supplicijs post uitam, de regno Sacrosancto Beatorum, de teterrimo carcere malorum, de carnificibus infernis, sententiæ. Quod boni bonos, mali malos adeunt. Quod hæc religio, Fidesq;, non fuit nisi cœlitus antiquis reuelata.
- XXIII Platonem fateri, reddituros quosque de factis proprijs rationem, bonos cum fiducia: malos, cum summa trepidatione. Non illic affore propinquoꝝ cateruas, qui reos ante Tribunal iudicis defendât. Labores quos p̄ij fortiter exantlassent in uita, meritis præmijs afficiendos. Descriptio patriæ cœlestis, nominibus rerum sensibus expositarum.
- XXV Descriptio regionis beatæ, Platonis, diuicq; Ioannis. Vt pulchritudo uenustasq; terrestris, exprimit eis pulchritudinem cœlestem.
- XXVI De pœnis ad inferos, ex Plutarcho. De Dæmonibus carnificibus. De præmijs æternis. Hanc Theologiam esse priscam.
- XXVII Ex uetustissimis Poëtis, de pœnis & præmijs bonorum ac malorum. Philosophorum ac Poëtarum autore Plutarcho esse testimonium, manere bonos maxima præmia post uitæ cursum.
- XXVIII Testimonium Plutarchi, Iamblichi, Marci Tullij, Pythagoræ, de præmijs ac supplicijs post uitam.
De Mundi exitio.

F I N I S.

A Augustini Steuchi Eugubini

DE PERENNI PHILOSOPHIA

LIBER

PRIMVS.

P R A E F A T I O.

De successione Doctrinæ ab exordio mundi.

C A P. I.

T V N V M est omnium rerum principium, sic unam atque eandem de eo scientiam semper apud omnes fuisse ratio multarumq; gentium ac literarum monumenta testantur. Hæc partim nata à prima hominum origine, per omnes ætates deuoluta est ad posteros: Partim ex multiplici rerum consideratione parta, Philosophiæ nomine semper celebris fuit. Hanc quidem scientiã in primis hominibus cumulata, absolutamq; fuisse, ea res clarissimè probat, quod dum nascerentur, à Deo se creari cernerent: & ab eo paulo antè omnia condita perspicerent: Cœlum, ac Terras, & Mare è nihilo parta: Animalia, Sydera, Camporumq; uiriditates. Nati autem, colloquio Dei, & præsentia fruebantur: & quicquid temporis à creatione ad eos pulsos è Paradiso exactum est, mirabiliũ rerum fuit cognitio: fas autem non est, tantarum rerum memoriã posteris eos non reliquisse. Neque uerò probabile est, primum hominem suum, mundiq; ortum ignorasse, scienterq; filijs suis exerta uoce nõ prædicasse: totaq; uita casum, resq; priores suas non commemorasse. Ac magnus ille fator, & parens generis humani à creatione sua ad mortem, mille annos, demptis septuaginta, uixit: quo temporis spatio innumerabiles (licet pauci commemorentur) necesse est fuisse procreatos, qui primum illũ generis sui ducem, diuinitus creatum contemplati, & cum eo locuti fuerint, totamq; creati mundi rationem ab eo didicerint. Plura quoque quorum in eo fuisse perspicuam, exactamq; scientiam, mirabilis animi, & corporis ueniens à Deo arguit creatio. Nos enim ab eo nati sumus. Eum uerò, quem Deus præsens, astansq; creauit, multis de causis necesse est animo, & corpore fuisse nobilissimum. Que igitur ab illo referebantur, ab innumerabilibus quidem audita, paucorum animis (quos scilicet terrenæ cupiditates curæq; mortales minus occupant) retenta sunt. Qui & ea ipsa & alia, quæ sæculorum ordo, ætatisq; successio afferebant cognoscentes, posteris, quorum mentes tantarum rerum scientia ad cultum Dei inflammare cupiebant, prodiderunt. Quippe Noë cuius post diluuium plus trecentis annis uita processit, plus quingentis antecessit, & sæcula diuino superiora, & interitum generis humani cum filijs non conticuisse, sed maxime prædicasse, omniumq; aures hac fama repleuisse, & probitas eorum, & humanus instinctus ostendit. Atque is ipse optimus iustissimuscq; uir, cuius ante magnam alluuiõnem sexcentos annos uita dicitur obiuisse, uidit eos qui primum parentem uidisse potuerunt: (si quidem diluuium millesimo, & quingentesimo plus minus anno ab

a origine

origine generis humani inundavit) uita uero primi hominis ad millenos annos, demptis septuaginta, progressa est: proxime quam sexcenti illi Noë ante diluuium anni, palam attigerunt. Ac præter alios fortasse (quorum nec memoriam, nec numerum annorum Theologiæ uisum sit referre: quod una tantum series præstantiorum hominum, ad texendam principij, omniumque deinceps nascentium sæculorum historiam satis esset) fuit is, qui dictus est Mathusalem, quem inter Adam & Noë positum utrunque uidisse, familiariterque cum utroque uixisse, primo quidem seruientem, ac summa cum pietate, obsequium præstantem, ab altero ueluti minore obsequium accipientem, ad rationis consensum, etiam antiquæ Hebræorum traditiones prodiderunt: Illumque ipsum uerissima temporum supputatio probat, anno ante diluuium decessisse, natum agente Adam uitæ suæ sexcentissimum octogessimumseptimum annum, ut ducentos quadraginta tres annos Mathusalem uiuere, uersarique cum Adam, eumque uidere potuerit. Cum Mathusalem autem commercium, consuetudinamque Noë potuit habuisse, plus quingentis annis ante diluuium. Omnia igitur ante diluuium uel uidit, uel audiuit Noë, tum in medio quasi temporum constitutus, & diluuium aspexit, & prædicare trecetos annos post, omnibus oia potuit: præcipue filiis, à quibus, ceu tribus fontibus, natum omne humanum genus fecit diuortia. Atque antea quæ decessisset Noë natus Abraham est, ante eius obitum plus quinquaginta annis. Nec uero piissimum hominem patrisque simillimos filios, par est, sub silentio res tatas, tamque memoratu dignas præfisse, & ad pietatem, iustitiamque homines tum originem eorum à Deo docentes, tum poenam, quæ sæculum flagitiosum deleuisset, commemorantes non inflammasse, præcipueque ipsum Abraham, quem sanctissimum, piæque nationis principem fore prospicerent. Ab hac igitur uerissima causa, magnam rerum diuinarum, humanarumque scientiam deductam par est, sæculis, postea & barbarie, solitudinemque primorum hominum plurimum labefactatam, factamque semper uetustate deteriorem. si quidem cum post sparsum, ac diffusum in omnes terras genus humanum, priores illi & pauci fuissent, & longius à se recessissent, tum uitæ necessarijs excogitandis essent intenti, necesse fuit rerum præteritarum memoriam neglectam, apud paucos omnino remansisse. Et forte necdum literarum repertus erat usus, aut diluuium penitus extinctus, aut ne tum quidem repertus. Maioribus igitur hæc ore, non scripta posteris tradentibus, facilius fuit obliuio. Et ueritas quidem apud paucos restitit: falsa uero quædam, obscuraque eius imago, & fabulosis uulgi rumoribus similis, per omnes dimanauit. Hinc nationes hæc, quæ priores sunt latæ, & in quorum terris natae, & gestæ res antiquorum sunt, earum rerum clariora ac plura, quam cæteræ, monumenta retinuerunt: dico Chaldaeos, Armenios, Babylonios, Assyrios, Aegyptios, Phœnices, penes quos partim aperta, & detecta, partim fabulosa, & scrypis & latebris absconsa, & dissimulata, partim impijs figmentis uiolata Theologia maiorum resedit. Factum non tam studio, & industria, quam casu, dum ueritas à suo fonte recedens, sit per omnes dissipata deterior, affigente unoquoque aliquid, aut quod traditum esset non recordante. Eandemque par est fuisse causam deprauandæ ueritatis, quæ rerum solet esse cæterarum. Nullus est enim rumor ac fama, quin fiat, quanto magis spargitur, & ab autore disjungitur, fabulosior. Idemque casus antiquissimam sapientiam, doctrinamque, tanquam rapidus torrens euertit, atque sermonem & dialecton, quæ cum una esset, & apud præscos, uelut in fonte suo, esset purissima, eaque tota posteritas uteretur, facta omnium ab inuicem in omnes terras deductione, sermonem quidem eundem omnes secum detulerunt, sed non longo temporum interuallo ita fecere diuersum, ut plurimum à primo, natiuoque illo differret

A differret. Multum tamen habuit similitudinis cum primo, ut facile riuus de quo fonte profluxerint, agnoscas. Hinc sermo Chaldeorum, Assyriorum, Arabum, Aethiopum, totiusque ferme orientis, sic appropinquat Hebraico, ut adulterina germanis, corrupta synceris respondent. Perinde igitur, ut sermo, est dissipata, & contaminata sapientia, & tempora sub quibus omnia senescunt, tum cætera quæ mortalitatem comitantur, fuerunt eis exitio. Apparent tamen quædam ueteris sapientiæ uestigia, ut tamen nominibus falsis, corruptisque circumtegitur, porrigere certè aliquam solertibus de se coniecturam possit. Ut igitur omnes ab uno principe Deo, ab uno generis autore, qui Deum, & Angelos eius in uisibili forma uidit, & cum eis familiariter aliquando uixit, progeniti sunt, sic communem quandam de Deo, rebusque diuinis sapientiam oportet fuisse. Alterum fuit scientiæ primordium non à successione, & reuelatione natum, sed contemplatione rerum, sanisque iudicijs exceptum, primò quidem incertius & obscurius, easdem tamen habens causas. Nam Deus naturæ pater et repertor, sicut ex eo commercio & reuelatione maiestatem, diuinitatemque suam homini declarauit: sic item cum ordine & decore, & numeris, omniumque pulcherrimarum rerum formis mundum compleuit, oblata etiam ignaris diuinitatis suæ uaria, certaque occasione, seipsum ostendit. Veri quidem est simile, maiorum illorum & perfectiorem longe & clariorem fuisse, ista quæ postea ex contemplatione nata est Philosophia. Sed nouissimis sæculis, omnis & illa & hæc, clariore exorta luce (ueluti oriente sole, solent stellæ obscurari) absconsa, uel hebetata est, ut quasi radij fuerint eius, & uenturum solem præcedens aurora. Sic autem tres Philosophiæ fuisse dicemus ætates, priorem quasi iuuentam uegetam, robustam, quæ cum ad senectutem peruenisset, cœperit, philosophorum tempore, sed sui longe dissimilis, renasci, ac reparari, nouissime non renasci solum, sed maior, luculentiorque quam unquam fuisset, oriri, lucemque, quantam possent capere mentes, ubique diffundere. Eodem uidelicet, quod proles humana labentes, quæ principio quidem beata fuit, futura immortalis si steterisset, tum in omne malum pestemque delapsæ, post restitutæ creuit multis gradibus prior dignitas. Omnem igitur quæ semper in hominibus fuit, sapientiam, non rationibus his solum persuademur, eandem apud omnes fuisse, sed multis quidem illis ac maximis exemplis, cum sparsa per omnes gentes ueritatis eius uestigia intuemur, quam libris suis Moses olim, quasi procul è remotissima specula inspicendam ostendit: postea luce clarissima eadem refulgens, omnium oculos, animosque compleuit. Dignissimum autem est ostendere, idem semper omnes gentes credidisse, quod nunc credunt, retinentque omnes: idque duabus rationibus: tum iudicio, rationeque docente, ac firmitate ad sui confessionem omnes attrahente: tum ex uetustissima Theologia, quæ à primis hominibus perueniens, qui Armeni, Chaldaicique fuerunt, perpetuis successionebus descendit ad cæteros barbaros, ab his ad Græcos, ut Plato quoque testatur. Insignes autem ante omnes in scrutanda, persequendaque omni doctrina, fuerunt Græci: è quibus qui se Philosophandi causa ad exterarum nationes contulissent, multas ab eis diuitias auerunt, sed minimam ut par est, earum partem, quæ literis earum cælarentur. Apparet & peruerse quædam eos intellexisse, siue errore suo, siue iam etiã apud eos, à quibus ea traderentur, ueritate ueterè dignitatem non retinente. Nam & nomina immutarunt Græci: quædam quidem non adeo multum, alia tantopere, ut ueræ, antiquaque appellationis nullum remanserit uestigium. Græcos igitur ac Romanos, qui à barbaris & genus duxere quondam, & eorum sapientia longo post tempore ad eos defluxit, multa latuerunt, quæ uel tunc, uel multis retro sæculis apud eos haberentur. Eodem enim progressu, quanquam non eodem tempore, & genus humanum, & sapientia est propaga-

Vetustissima Theologia

græci in signa

*4
Lunetis huma
i primordium
Syrtae patris con
trone
boni sapientis*

gata. Fuit enim generis humani primordium in Armenia, Mesopotamia, Chaldaea, Assyria, ibique ante diluuium duntaxat homines uixerunt: Post diluuium, haec ipsae primum terrae, quas ante diluuium tenuerant, habitatae sunt, Assyriaeque gentis, & Medae, Armeniae, nepotes Noë conditores fuerunt: ab his diffusi paulatim sunt in omnes terras et distributi coloni, quod quodam temporis spatium factum necesse est. Sapientia quoque praeter eam quam secum detulissent ueteres coloni, a Chaldaeis peruenit ad Hebraeos, excipio quae scripsit Moses, ab Hebraeis ad Aegyptios, ab his ad Graecos, a Graecis ad Romanos. Siquidem Abraham Chaldaeus fuit, in cuius domo ueterem Theologiam, patriasque traditiones par est remansisse, quarum ille haeres fuerit. Nam & temporis exactissima supputatio, & Hebraeorum literae assentiuntur, uitam Noë usque in tempora Abrahamae peruenisse: uixit enim Noë post diluuium trecentis, quinquaginta annis, Abrahamae ducentesimo nonagesimotertio natus est: quocirca quinquaginta, & eo amplius, annos cum illo uixit. Optimi enim cum optimis uiuere gaudet. Ecce autem tota series ut hominum, sic sapientiae inter se deinceps implicata usque ad Moysen. Princeps humani generis creati se uidit a Deo, suis eum oculis aspexit, pulchritudinem mundi nascentis ac nati uidit, nomina bestiarum fecit, caeteraque percepit, quorum in eo fuisse certissimam scientiam, multiplex & irrefragabilis ratio demonstrat. Nepotes eius, qui diu cum annofo patre uixerant, uidit Noë: & ut credere fas est, formosum parentis corpus, formosiorum animam referentes audiuit. Et quae diuina sunt, audiuit eos Theologiam diuini parentis recensentes, ut in Paradiso creatus, ut moratus, ut pulsus fuisset. Qua caelum ac terrae, animalia, ratione creata: quid primum, quid postremum conditum: quam arbores illae, altera uitae, altera sciendi boni & mali, uim haberet. Omnem enim magni genitoris illius, ac magnae genitricis sermonem, Theologiam fuisse credendum est, ut perpetui de rebus ante casum suis, de ortu, habitu, formis Angelorum & daemonum loqueretur: quid enim possumus aliud suspicari? Haec omnia Noë, filiosque eius retinens, uidit & audiuit Abraham: Is filio & nepoti narrauit: a Jacob, in omne genus defluerunt. Praeter haec autem gentis Hebraicae serie, plures alias fuisse credendum, per quas pari progressu & pietas, & rerum antiquarum scientia ierit. Nobiliorē quidem ac sinceriorē hanc Hebraeorum. Nec uero solus Noë ante diluuium multos annos cum patribus illis diuinis uixit, nec solus eos audiuit: nec solus item Abraham pius fuit, & antiquas res memoratu dignas a Noë & a filio eius, Shem audiuit, & se ministrum eius fuisse quindecim annos, si traditionibus Hebraeorum credimus, confessus est: unde enim pietas, & sapientia Iob, nulla in re cedens sapientiae, pietatisque Hebraeorum, manauit? An censet & hunc, cum sit uetustissimus, uidelicet Abrahamae tempestate, ipsum Noë non uidisse, loquentemque non audisse? cum non multum inter se distarent, ille in Armenia, is in terra Hus, quae est pars Arabiae desertae, adiacens Mesopotamiae, siue Armeniae minori. Quid Sibyllae, praesertim Sambethe, quae etiam in his ipsis locis, id est Perside, uel Chaldaea nata, fertur de genere Noë fuisse, cuius extabant uiginti quatuor libri, ubi plurima de Christo, plurima item de origine suae gentis, de creatione scripsit? Sola igitur ex tam multis Hebraeorum familia, ut praestantior, numeratur: & sola ad texendam, continuandamque historiam necessaria. A barbaris igitur & genus & sapientia peruenit ad Graecos, non tam eo tempore, quo philosophari gens illa coepit: sed multis ante saeculis, quod ut non sit scriptum, possit tamen ex coniecturis rationeque innotescere. Quandoquidem ante Homerum & Hesiodum multos floruisse praestantes uiros sit necesse, a quibus ipsi & carminum rationem, numerumque syllabarum, cum modulatu, & tot, tamque mirabiles res didicerint. Neque uero fas est, primum Homerum autorem poësis fuisse

Sibilla

*Homerus
esiodus*

A fuisse, quem tamen Orpheus, Musaeus, Linus, antecessisse dicuntur, plures tamen extiterunt, qui possent Theologi certe, si non absoluti poëtae uocari. Vnde enim illam Homeri grandiloquentiam, tot cultus, cerimonias, sacrificia, in quibus manifestam inuenies cum sacris literis concordiam, manasse putes? Fuerunt ad scribendum ueteres tardi, & segnes, siue quia literarum usus non esset ubique receptus, siue quod consuetudo scribendi, & per literas ad posteritatem res mandandi, nondum esset usitata: Deinde omnia fert secum inuidiosa uetustas, magnaque facta sunt omnibus seculis ueterum monumentorum naufragia. Non est opus exemplis, quot cum imperio Romano nobilissimi scriptores interciderunt, quot desiderantur a Graecis, quorum nomina uix audiuimus. Eadem ergo haec tempestat antiquissima saecula depopulata, abstulit rerum praeteritarum memoriam. Nullaque est lingua, quae non bonorum autorum deploret interitum. Ut mittam apud Hebraeos multa, quae solent ab eis proferrari, ubi sunt libri Natan prophetae, & Achiae Salonitae, & uisio Addo uidentis, qui citantur in libris Paralipomenon? Vbi tot libri Mercurij Trismegisti, uetustissimi hominis, quem Iamblichus ad centum & decem millia biblorum, id est chartarum est papyro de rebus diuinis, & naturalibus conscripsisse memorat? cuius est quicquid de mundi creatione, de rebus diuinis in Platone admiramur. Equidem sic statuo, ut innumerabiles a lingua Latina & Graeca scriptores ad posteritatem non peruenissent, sic plurima uetustiorum saeculorum, quae de creatione rerum, de rebus a regibus gestis nos docerent, monumenta interisse. Seruata tamen est pars melior, sicut multis minoribus multis scriptoribus cadentibus, incolume semper fuit Euangelium, hinc igitur nihil habent Graeci quod ante Homerum, atque Hesiodum citare possint: nam Musaeus ferè nihil scripsit: Orpheus, cuius extant hymni, alius uideatur a uetere illo. quanquam prisci illius a Graecis multa citentur: & certè aliquem docuisse Hesiodum necesse est, ante omnia chaos fuisse, postea terras apparuisse. Solum igitur Homerus & Hesiodus, aut scribere coeperunt, aut istorum, uti nobiliorum tantum, ex multis ad posterum monumenta peruenierunt. Et ut de chao ea dixit Hesiodus ab antiquis audita, sic alia per populos solita uagari, aut penes sapientiores solita recondi sentire debemus plura longe, ac meliora. Igitur apud Graecos & Romanos, tribus modis periclitata est sapientia: Primum linguarum diuersitas, locorumque distantia fecit, ut Graecos multa effugerent, quae apud exterarum nationum, Graecis antiquiores, & cum caelo & terra penè latas, haberentur: Tum quae secum ueteres filij ac nepotes Noë, Iauan, Cittin, Rodanim, a quibus Graeca natio est condita, Iones, Cyprij, Rodij, detulissent, primo illo saeculo, cum propter inopiam rerum, uitae necessariorum, artiumque nondum repertarum, imperitiam, alia sequerentur, nec literis uacare possent, facilis fuit obliuio. Postremo quod ea quae apud priscos Graecos illos circumferebantur, tamen a nonnullis meliore ingenio uiris per scripta fuissent, multis tamen casibus intercepta perierunt, ut peruenire omnia ad posterum non potuerint. Multae tamen reliquiae remanserunt, multaque ex tot, tantisque diuitijs naufragia iactari per undas uidimus, quae nos impulerunt, ut qua possemus ope, ea colligeremus: quanquam & hoc peius habet Romanos quam Graecos, quod eorum omnia attingere monumenta non potuerunt: Ut qui genere posteriores sunt, sapientia quoque sint inferiores. Huius operis autem duplex erit ratio, ut quoniam ostensum est, unam necessario fuisse semper sapientiam, siue successione proditam, siue coniecturis & iudicijs exceptam, utranque reuocare & conferre cum uera, propterea conformationes, aut de perenni Philosophia sunt appellatae. Nam cum una sit religio coelestis, constans eximia pietate & doctrina, eandem fuisse ex quo genus ho-

*ueteres mundi ad
uendi quare*

Trimegisti

*obliuio in
apocrypho
libro*

*Romania gra
uisti sapientia
dicitur*

*una religio coe
lestis*

minum coepit esse, aut indicante natura, aut revelatione succurrente, obscuriorem quidem quondam & penes paucos, postea radiantissimam, totoque in mundo flagrantem, qui uoluerit, intelliget. Hæc uestigia, has reliquias sapientiae nos uidentes, credidimus maioris cuiusdam priscis sæculis, postea maximæ lucis fuisse quasi radios: sicque in unam omnia spectare ueritatem.

De tribus modis, quibus cognita est Sapientia, sed posteriore præstantissimo.

CAP. II.

IGVTVR ut à Sapientia inchoemus, superiorem rationem strictius repetentes, dicimus, Sapientiam, siue Veritatem uenientem ad homines, uel offerentem se de cælo, tribus gradibus esse progressam. In primis hominibus uberiorem, largam, & tradente Deo perfectam: postea crescentibus annis dissipatam, disiectam, euersam, magnisque temporum, atque hominum iniurijs affectam, ad posteros tanquam fabulam & somnium, uilem, laceramque peruenisse. Ex his est ortus mundi, Deus autor, principia, chaos, aqua, animalia, Mens opifex, diluuium, gigantes, turris, rerum diuinarum certior cum rebus humanis affinitas, notissima priscis sæculis, posteris aut penitus ignorata, aut ita obscura & incerta, ut tantum non pro fabulis habita fuerint. Exorti Philosophi partim eam uti fabulosam reiecerunt, partim suis monumentis, ut acceperant, obscuram, & contaminatam tradiderunt, Repulsæ, quam suis se reperisse iudicij persuaderent, prætulerunt. Sic ueritas pro fabulis, obscura uel falsa, pro ueris & certis haberi coeperunt. Tres igitur Philosophiæ partes, & genera contigit esse: Primum fuit illud totum, quod ab origine mundi, quasi per manus, & famam succedente fama, in multas gentes se diffudit, quod nisi uiolatum postea fuisset, magna rebus humanis ea lux extitisset. Alterum genus à Philosophis, naturas causasque rerum speculantibus habuit ortum, quod à primo quidem plurimum recessit, iudicij humanis sæpenumero labentibus, & quæ quærunt ueritatem, non inuenientibus. Tertia demum Philosophia illuxit, omnes claritate sui, prioris tenebras depellens, non uno se loco continens, sed radijs replens uniuersa. Hæc errores Philosophiæ, & plagas ac uulnera, quæ temporibus fuerant illata, prioris illius sanauit: mediæ præpostera iudicia retexit. Ab omnibus expetita, omnium hominum iudicio, uel ipsorum Philosophorum, mundo necessaria, sola digna Sapientiae nomine: ut in omni lingua & doctrina fraudes, & fabulæ multæ: sic solum hæc dulcis & optata requies animorum, per incertas hominum coniecturas ante uagantium. Hæc, quæ fuit uera scientia rerum humanarum, semper aliqua luce refulsit in mundo, semper eundem mundi principem, eundem ortum, eandem animorum immortalitatem, eandem culparum poenas & eadem præmia, peccatorum eandem expiationem, atque postea demonstrans, quod erit ex ipsis testimonijs inter se collatis perspicuum. Igitur quoniam diximus probabile esse, quandam fuisse ab orbe condito Sapientiae traditionem, principium habentem à Deo, qui primo homini magnitudinem, diuinitatem, arcanaque sublimia sua reuelarit, & is in Deo filium ac genitorem esse didicerit: hinc claret fuisse profectum, quod omnes ferè gentes aliqua monumenta de Patre ac Filio, & Spiritu, de Angelis bonis & malis, de creatione eorum, & mundi, recondita suis literis habuerint. Quæ sunt erroribus absteris in suum locum restituenda. Multa item quæ consona ueritati, ratione ducere repperunt homines demonstranda. Nec nouas res auribus apportabo, sed longè uetustissimas: ut appareat necessario unam totius humani generis esse religionem.

Quod

Quod Patris ac Filij diuinitas & potestas fuerit apud antiquos celebris.

CAP. III.

NIHL habet altius ac maius mysterium Theologia, & ante quod aliud arcanum antecedit, quam Patris ac Filij diuinitatem, ac notionem. Idque est in omni rerum diuinarum scientia primum mysterium, quod quidem propter magnitudinem, ac necessitatem nullis unquam sæculis fuit obscurum. Quoniam autem non omnibus, sed omnino paucis, in omni sæculo speculationes, & cognoscendæ ueritatis gratia est concessa, & ueritas quæ libris committitur, perinde casibus patet humanis, ut ceteræ res, labefactarique eam & intercidere ob hanc causam contingit, debemus hæc paucorum esse contenti testimonijs, & ex his deduci in considerationem cæterorum. Ac pro omni sæculo & ætate, pauca in unaquaque probatione testimonia sufficient: cum clarum sit, non apud multitudinem, sed longè paucissimos, ueritatem quasi à cæteris non receptam, sed spretam potius diuertere, ac inuari. Quoniamque uetustissimorum sæculorum neque extant, neque extare à casibus seruata monumenta potuerunt, hoc iudicio nos esse conuenit, ut credamus ad subsecuta sæcula, priorum sæculorum scientiam, quasi hereditatem deuolutam, & à maioribus accepisse, quæcumque de magnis rebus locuti sunt posteriores, donec ad primum usque hominem tota successio redigatur. Quæ res prudentissimo cuique uidebitur necessaria: idque etiam Plotinus testatus est. Reliquias autem quasdam ueritatis, etiam Aristotele cõfistente, posteritas à uetustate descendentes accepit, quas à uasto quodam corpore, quasi lacera membra uenisse credendum est. Vtemur ergo, quorum per tempora licebit uti testimonijs. Sed de successione doctrinæ, ubicumque opus erit, differetur. Primi igitur omnium sunt Chaldæi, proxime quos & Paradisus fuit: & primi homines, qui ad partem orientalem paradisi dicuntur habitasse, hanc potissimum regionem tenuerunt. Illud saltem est certum, hæc post diluuium primos homines habitasse. Iure ergo antiquissimos se iactabant, sed quod sæpe fit, insolentius mendacissimum suis annis cumulum addentes. Primi igitur omnium sunt Chaldæi, ab his Hebræi, Aegyptij, Phœnicæ, nouissimi Græci, post Romani sunt nati. omnes autem hos è quibus quidam clariore extiterunt, constat tum per illam à primo homine descendentem Theologiam, tum toto mundo resonantibus oraculis, notum habuisse, Deum immensam, immutabilemque naturam, alteram ab æterno Mentem genuisse, eisdem eam etiam nominibus, quibus extrema postea maiorque theologia, uocantes, nunc Filium Dei, nunc Vocem Dei, nunc Verbum, nunc Mentem, Sapientiamque: eamque omnium fuisse rerum creatricem asseruerunt. In quorum dictis recitandis, & recensentis, & interpretis utar officio. Hoc omne antiquissima Chaldæorum, tum Aegyptiorum, demum Theologia Græcorum cognouit. Principes Chaldaicæ Theologiæ fuerunt, quos patria lingua Magos, quasi sapientes, siue Philosophos & Sacerdotes appellabant. Antesignanus ac princeps Aegyptiæ Theologiæ extra controuersiam fuit Mercurius Trismegistus. Græcam Theologiam ex antiquis rexit, ac celebravit, quorum nomen peruenerit ad posteros, præcipue Orpheus, deinceps Homerus & Hesiodus, quos Theologos dixerunt: è philosophis Thales, Pythagoras, Anaxagoras, Empedocles, Parmenides, & Plato. Nouissimi, sed superioribus non nihil dispares, Aristoteles & Theophrastus. Superiorum igitur pari & uoce & consensu dictum, ac traditum posteris fuit, & literis mandatum, Vnum esse rerum fontem, alterius Mentis, creatricis mundi genitorem. Ipsum quidem genitorem genuisse quandam Mentem ab æterno, Mentem mundum aliquando creasse, seorsumque sin-

a 4 gula

gula pro omni natione Sapientum aderunt testimonia. Certum est enim testimoniū C sapientum esse pro tota natione, ut quod meliores, doctioresq; testentur, id sit placitum ac sensus totius gentis. Referunt enim omnes ad peritiores. Magi Persarum, & Chaldæorum (nam priores sunt Persis Chaldæi, & regno & ortu, eorū doctrina potius erat Chaldæorum) Sapientes ac Sacerdotes, ut superius monstratum est, eius nationis fuerunt, qui res regum gestas scriberent, secretiores quasdam scientias soli cognititas habentes. Hos constat non solum res diuinas plurimum tenuisse, sed etiam dæmonum naturas, & euocationes adeo cognouisse, ut mira portenta eos euocatos cogere in conspectu edere. Hinc Balaham horum è numero Magorum, sua tempestate celeberrimus, creditus est posse ueneficijs & incantationibus obesse populo Hebræorum, ascitus à rege Arabum ob hanc causam. Habitabat autem is, ut testatur Moses, super fluuium filiorum Amon, id est, Euphraten, quo fit perspicuum, eum fuisse Aramæum, siue Chaldæum, unum nempe ex his Magis. Hæc fuit causa ut Magica uel ars, uel uanitas ac ludibrium, his in locis, antiquis illis temporibus esset potentissima, quod maxima à primis hominibus, horum locorum habitatoribus tradita esset cognitio rerum diuinarum, naturalium, ipsorumq; dæmonum, quorum ruinam, & priorem, posterioremq; naturam par est antiquis illis notioem fuisse. Euanuisse autem sæculorum uetustate & hanc, & omnem aliam maiorem cognitionem. Hinc Sibylla Erythrea, quæ fertur Chaldæa fuisse, filia Berosi Chaldæi, tum & Sambathe, clara & aperta, penesq; innumerabilia, cum de omnibus diuinis rebus, tum uero, de summi Dei filio edidit oracula, ut quorum similia ac longè plura in arcanis suæ gentis, sapientumq; mysterijs latitent. Dupliciaq; sunt Theologiæ Chaldææ, de filio Dei, & ab æterno genita Mente, testimonia, Magorum & Sibyllarum, literis D Græcorū fidelissimè comprehensa: ut non solum in suo fonte uideri possint, sed etiam à grauissimis & priscis scriptoribus prolata. In dictis igitur Magorum, à Zoroastre descendentium (etsi, quod fieri solet, ad superstitiones, uanissimumq; dæmonum, & elementorum cultum nonnunquam deflexerint) hæc ad alia habentur: πάντων θεοῦ πατρὸς, ὃν πᾶσι παρέδωκε δυνάμεις, ὃν πρῶτον κτίσεται πᾶν γένος ἀνθρώπων. Hoc est: Omnia perfecit Pater, ac Menti tradidit secundæ, quam uocat primam omne hominum genus. Sic ait Theologia Magorum. Declarauit autem nouissima Theologia, creatorem omnium quæ cernuntur, & quæ fugiunt oculorum obtutum, esse Patrem, creatorem hæc per mediam illam intelligentiam ac Mentem: quæ secunda quidem est, si Patrem respicias: prima, si res uisibiles, & inuisibiles creatas, quarum hæc ipsa Mens fuit principium. Eorū eam dicit uocari ab omnibus hominibus primam, id est, principium, fontemq; omnium rerum. Quantum subest hîc mysterium? siquidem, ut ait Numenius, & postea uidebimus, non erat Pater hominibus notus, eum solum cognoscentibus, qui mundum creasset. At is Filius est, inquit, Mensq; secunda, quam homines nesciebant habere Patrem, eorū dicebant eam esse primam. Siquidem ille ipse qui mundum creauit, qui ferebatur super aquas, molem extendens de super cœlestem, qui hominem ad imaginem suam finxit, ad præmium immortalitatis uocauit, transgressum è Paradiso eiecit, erat ille idem qui postea redemit mundum, quem quondam creasset, pietate, iustitia, cultuq; Dei repleuit. Hunc ergo solum homines cognoscentes, Primum appellabant, alterum Genitorem, qui eum hoc genitoris gradu præcederet, minimè cognoscentes: ne Hebræi quidem, nisi sapientiores. Solum ergo hunc filium Dei notum habent Hebræi, & cæci nesciunt, se blasphemare post hominum redemptorem, qui prius legem Mosi in monte tulisset. Atque illud celeberrimum ac sanctissimum nomen Iehouah, semper ferè est filij Dei.

Is unus

A Is unus cognoscebatur, primus ab omnibus habebatur: totaq; est his Magorum uerbis comprehensa maxima, primaq; Theologia: comprehenditur enim diuinitas ac præcelsio, qua pater ac genitor præcedit genitum. Quippe quem & priorem Mentem uocarit, & quasi dominum ac principem dedisse secundæ menti, res creatas dixerit. Apparet generatio, uocat enim eum Patrem: comprehenditur etiam creatio rerum per Patrem, tanquam Dictatorem supremum, per Filium tanquam missum, ac destinatum ad rerum creationem. Tum dicit, Patrem ei tradidisse res creatas: id est, eadem qua creasset autoritate regendas. Postremo Filium ostendit esse & uocari primam omnium mentium. Totus ergo mundus cognoscebat, prædicabat, adorabat Filium Dei: & qui se nouissimis sæculis uisibiliter omnibus declarauit, erat ille ipse, quem olim obscure cuncti uenerabantur, Iouem, Creatorem regentemq; omnia Potestatem uocantes: Philosophis, religionibus, sæculis omnibus notum, ut melius declarabitur. Qui nequa superesset amoris ineffabilis expressio, ut hominem faceret Deum, fecit ipse seipsum hominem. Fuit autem horum Magorum Theologia apud ueteres magno in pretio, atq; etiam Aristoteles in libris de prima Philosophia, eorum meminit.

Eorum quæ prolata sunt, comprobatio, ex Theologia Græcorum & Hebræorum.

CAP. IIII.

MERISSIMUM autem esse, Magos hæc de Patre ac Genitore Deo, & omnium rerum creatrice Intelligentia cognouisse, credidisse, prædicasse, eo maximè fit perspicuum, quod posteriores, qui sunt apud Græcos philosophati, duces, atq; autores sequentes Chaldæos, & Aegyptios, ad quos B sese discendi causa Græci recipiebant, principia rerum eodem atque illi ordine collocauerunt, Bonum primo in loco, deinceps Mentem constituentem. Siquidem idem ipsi Chaldæi, Genitorem Deum non solum Patrem, sed etiam Bonum, ut apparet eodem loco, appellant: quod & Plato, & cæteri omnes usurparunt. Mentem quoq; Græcè νῦν, secundò loco statuerunt. Mentem dico illam ab æterno à Patre primogenitam, & unigenitam, rerumq; principium ab eo constitutam. Anaxagoras igitur ex antiquioribus idem imitatus, pronunciauit omnium rerum principium νοῦν, id est, Mentem, quam ne credas eum aliam, atq; Chaldæorum illam, dixisse, apparet eo uel maximè, quod hanc ipsam & sapientissimam censuit, & eam uocauit, teste Aristotele, ἀμύνη ἢ ἀπαθῆ, sine complexu, sine alterius rei commistione: quod proprium ac solum Dei est. Eidem Menti omnia dabat Anaxagoras, atque Moses apud Hebræos, Mercurius apud Aegyptios, prædicans eam aggressam Chaos modificasse, digerendoq; res creasse, & cum immota, quiescentiaq; cuncta essent, motum & ordinem dedisse. Nec Aristoteles amice ac beneuole mentem eius interpretatus est, eum statuisse æternum Chaos, creationem Mentis antecessisse, ut à Chaos ad creationem tempus infinitum intercesserit. Non est credendum, Anaxagoram, cuius sententias antiqua Theologia spirantes inuenias, id sensisse: Nec si antecessisse Chaos dicat, eò æternitatem confusionis illius asseruit: siquidem & Moses & Hesiodus prædicant antea uas cuam terram inuisibilem fuisse, deinceps terram, cœlum, lucem apparuisse: quos nemo putabit tamen interiecisse tempus æternum ab illis exordijs, ad res creatas. Didicit ergo Anaxagoras hanc à ueteribus creationem. Siquidem & Euripides, quem ferunt discipulum eius fuisse, cum præceptore, ut postea demonstrabitur, consentit. Tum non mundum solum didicit creatum, sed rationem quoq; creandi: ut Mens informe & immobile Chaos formauerit, motumq; dederit. πάντων ἀειμόντων ἀνθρώπων ἐμποιήσασθαι ἔργον νῦν

τῆς νοῦ καὶ διανοίας, Omnibus quondam quiescentibus, motum Mentem dedisse, ab
 inuicemq; separasse, ait Aristoteles dixisse Anaxagoram. Eadem hæc canit & Moses
 de Deo, asserens prius tenebras fuisse, & aquam cum terra commistam: Deum autem
 lucem, tenebris dissociatis, intulisse, aquasq; à terra separasse. Quis autem is fuerit, discere
 ab Anaxagora, uidelicet νοῦς, Mens, Intelligentia, Sapientia, Spiritus. Quæ sit hæc
 Mens, consule Chaldaeos, & Mercurium, qui præcipuo nomine uocant filium Dei,
 creatoremq; mundi, νοῦν Mentem, Intelligentiam. Cui præferebant τὸ ἀγαθόν, ipsum
 Bonum, Bonitatem ipsam: & hæc, declarantes rerum principia. Platonici quoque,
 quorum libri sunt uetustissimis oraculis ac sententijs Magorum, & Aegyptiorum
 referti, eodem ordine, Bonum, postea Mentem ponunt: Illam uidelicet Mentem,
 quam primam ab omnibus mortalibus haberi dixit Chaldaeus. Aristoteles igitur au-
 diens præcos Menti rerum principatum, creationemq; attribuisse, alacri uoce pro-
 nunciavit eam esse τὸν φαινομένων θεότατον, omnium, quæ possint cogitari, diuinissimū:
 subscribens uidelicet ueteri theologiæ, Mentem principium uocanti. Huius Mentis
 diuinitatem alibi differens, eius infinitam uoluptatem asseruit in intelligēdo seipsam,
 & in amore diuinitatis suæ. Nesciebat enim eam habere Patrem, uerissima tamen dixit.
 Nam Mens intelligendo Patrem, intelligit etiam seipsam. Aeternam, synceram,
 incorruptamq; uoluptatem hanc ei dat Aristoteles, quod seipsam (nihil enim habet
 seipsa maius) contemplatur, & agnoscit. Quam quidem uocem cælesti, non humano
 instinctu uidetur protulisse. Sed audi & Platonem: qui cum audisset, ab Anaxagora
 datam Menti rerum creationem, eo se maxime dixit acq̄uississe, cæterorū quorum-
 cunq; repudiā sententiā. Nullamq; censet rei cuiusq; reddi posse probabilem ra-
 tionem, nisi Mentem ad omnia accersas; qua rerum principie constituta, nihil non pul-
 chre positum & inuentum possis affirmare. Nam si summa Sapientia, Intelligentia,
 Mensq; fecit, utique meliora, lectiora fecit. Si Mens creauit, certe creata sunt ea, quibus
 non possint meliora fieri. optime igitur omnia. Et quod Moses etiam simile quid,
 Valde bona: in Phædone igitur, ὡς ἄρα νῦν ἐστὶ ὁ διανοητικὸς καὶ πάντων ἄριστος, ταύτη δὲ αὐτῆς
 ἴδωμεν, καὶ εἴθε μοι τῶντων τίνα εἴ ἔχει τὸ τῆς νοῦ καὶ διανοίας αἰτία: Audiens, inquit ex libro
 Anaxagoræ, Mentem esse mundi ædificatricem, omniumq; rerum causam, hac sum-
 mirifice lætatus: & nescio qua ratione uidebatur mihi optime habere, Mentem esse
 omnium causam, dare Intelligentiæ omnium rerum principatum. Hæc illi asserebāt,
 non tam Anaxagoræ sententiæ subscribentes, ut quæ mirifice placeret, quam apud
 Chaldaeos & Aegyptios reperta confirmantes, dictisq; ea suis inferentes. Siquidem
 & Macrobius, Platoniorum de principijs sententiā proponens, duo hæc prima prin-
 cipia constituit, τὸ ἀγαθόν, τῆς νοῦς, Bonitatem, Intelligentiam. Quorū primum est nomē
 Patris, alterum Filij. Filius enim dixit de Patre, Nemo bonus, nisi solus Deus. De se
 autem, Ego principium, qui & loquor uobis. His constat Magorum superius oracu-
 lum, illius antiquæ gentis uerum esse testimonium: nullamq; hinc esse debere suspitio-
 nem mendacij, ut à posterioribus sint conficta. Superest autem ueteris Theologiæ
 Hebræorum testimonium, quod mecum reputans, soleo uehementer demirari. Ex
 illo enim Chaldaicæ Theologiæ testimonio, probatur antiquam Græcorum Theo-
 logiam sensisse, per Filium Dei, mundum fuisse creatum. Nam Chaldaeus Filium Dei
 uocat Mentem: Græcus autem fatetur Mentem creatricem, ornatricemq; rerum:
 Hebraica autem Theologia, quem Chaldaeus & Græcus Mentem, Aegyptius λόγον,
 uerbum, rationem, ipsa uocans Spiritum & Intelligentiam, eandem etiam mundi de-
 clarat creatricem: Quemq; Anaxagoras uocans Mentem, dicit Chaos ordinasse, eun-
 dem Hebræus uocans Spiritum, super aquas & Chaos ait operatum. Ea autem erat
 operatio,

A operatio, quod mundum, id est, cælum, omnium rerum aliarum condebat principium.
 Eadem quoque est apud omnes nominum ratio. Intelligentia dicitur à Chaldaeo &
 Græco, ab Aegypcio (ut ostendā) Ratio: quæ si conferas, idem sunt atq; Spiritus: Spi-
 ritus enim est Sapientia, est Intelligentia: huic datur ab omnibus rerū creatio. Osten-
 do etiam alia ratione Hebræos cum Græcis esse concordēs in hoc Principio. Siqui-
 dem nomen istud נוּן, Nun, est Hebraicum. Accidit autem sapenūmero, ut nomi-
 na, quæ à linguis ad linguas transferuntur, uel numeris syllabarum augeantur, uel di-
 minuantur, uel aliquæ literæ peruertantur: ueluti quod erat Hebraicè Rapa, id est,
 mederi, Græci qui & nasci & loqui ab Hebræorum maioribus habuerunt, addita una
 syllaba, dixerunt therapeno. Eodem exemplo, sed ex aduerso, quod erat Hebraicè Ba-
 nun, Intelligere, Sapere, fecerunt Græci Nun, Mentem, Intelligentiam. Hoc declara-
 to, claret Theologiam Hebraicam fateri mundum creatum per eandem rem, atque
 Theologia Græcorum. Vates Hebræus canens opera diuina ait, Qui fecit cæcos in
 intellectu: Hebraicè Thebuna, in quo prima syllaba iuxta idioma Hebraicum, est ad-
 iectitia: estq; ea uox, unde deduxit sermo Græcus suam נוּן, Nun: confitetur Vates
 Hebræus, Deum creasse cæcos per Nun, per Intelligentiam, per Mentem. Apparet
 enim tam ex significatione, quam sono, eandem hinc esse rem, quam Græcus Theolo-
 gus celebrauit, Principiumq; rerum dixit, atque eam, quam confessa est Theologia
 Hebraica. Ac Cæcos præcipue nominauit Hebræus, ueluti rem in omni illa creatio-
 ne præcipuam. Sic liquet Chaldaeos, Græcos, Hebræos, cognouisse, prædicasse Fi-
 lium Dei, eumq; omnium rerum Principium laudasse. Quod repetens his rationibus
 probatur: Theologia Chaldaica, Patrem & Mentem secundam, creatricem confite-
 tur. Hanc Mentem collaudant, suspiciunt, uenerantur Anaxagoras, Plato, Aristot-
 B teles, cuncta Platoniorum familia. omnes igitur hi celebrarunt progeniem Dei, li-
 cet ignari. Nituntur enim illa Chaldaica sententiā cuncti. Quoniam autem eadem lo-
 quitur Theologia Hebraica ac Chaldaica, & Græca: hæc autem loquuntur & prædi-
 cant Filium Dei: necessario Filium Dei loquitur etiam Hebraica Theologia. Ecce
 quæ secretò, & quasi uelata facie illa secula loquebantur, nouissima clara & illustri
 uoce prædicauerunt, cognouerunt, adorant, uenerantur.

*De eadem Mente, Progenie, Sapientiaq; diuina, ex Platone, regina, modes-
 ratrice omnium rerum, omnium maiorum consensu. Et quod Aristoteles
 eam laudarit, suspexerit, qui de ea locuti essent, admiratus fuerit.*

CAP. V.

V L T A quoque sunt admiratione digna, de Mente apud Platonem ali-
 tissimæ Theologiæ nostræ mysteria. Hanc enim Mentem, quam secun-
 dum Principium, ac post summum Bonum cæteri statuerūt, non in Phæ-
 done solum, sed alijs multis locis, miris extulit laudibus Plato, dans ei
 principatum, inuentionem omnium rerum, imperium cæli & terræ, uocans eam cre-
 atricem, imperatricem, reginam, sapientiam: nihilq; non inuenies de ea apud Plato-
 nem, quod in sacris literis habeatur. Ex omni autem apud eum descriptione, sicut
 item ex alijs Theologis, claret hanc esse prolem Dei aeternam, omnipotentem sapien-
 tiam Patris sui. In Cratylō, ἐν δὲ τὸ δίκαιον ὁ λέγει ἀναξαγόρας νοῦν εἶναι τὸ πρῶτον αὐτοκράτορα γὰρ
 ἄντα αὐτῶν ὅτι εἰδὲν μεμυγμένον πάντα φησὶν αὐτῶν ἰσμεῖν τὰ προσημασμένα εἰς πάντα ἰούτα: Esse, inquit,
 Iustitiam, quam Anaxagoras Mentem dixit, asserit Cratylus: quæ cum sit impera-
 trix, & regina ac princeps, nulliq; cōmixta, eam tradit omnia creare, per omnia com-
 meantem, sic Plato. Audis Mentem illam, quam Chaldaeus memorabat, nunc impe-
 ratricem,

ratricem, cunctarum rerum creatricem, ipsum ius, ipsam iustitiam: quod etiam Laertius perhibet sensisse Platonem, τὴν δικαιοσύνην θεῶν νόμον ἐπελάμβανον; Iustitiā Dei legem suspicatum esse Platonem. Et quod Marcus noster apertius, Orta autem simul est, inquit, cum Mente diuina, quamobrem lex uera, atq; princeps apta ad iubendum, & ad uetandum, ratio est recta summi Iouis. Quid de Mente diuina poterat diuinius loqui Plato? ut iustitia, moderamen, temperantia cunctorum sit, ut dispositio, ornator, creator, praesens ubiq; tanquam lex, tanquam sempiternus ordo, cuncta ordinans, quia data est ei potestas omnis in caelo & in terra, ipsiusq; erit iudicare omnem carnē, ipse Deus iustus noster. Eodem libro Socrates rogat Hermogenem, τί δὲ καὶ τὴν θεῶν ἀλλοιῶν ἀπάντων φύσιν, ἢ πῶς αὐτὰ ἀναξαγόρας νοῦν καὶ ψυχὴν εἶναι; Quid, inquit, non ne credis Anaxagorae, Mentem & Animam esse quae naturam omnium rerum exornet, & contineat? Hic Plato rursus Mentem ornantem omnia, sustinentē, ut uides, fatetur, inuentricem omnis ordinis, omnis naturae, quae ordo est, & aequitas, moderatricem, ordines rerum certos, certosq; situs, Mentis opus esse, quae Chaos digessit, formas deprompsit, ordinem, & temperamentum ubiq; adhibuit. Et, ut Aristoteles perhibuit, confessus est eam Anaxagoras, ἄδενι μεμνημένον, nulli rei admistam, nempe non corpoream, sed purē diuinam, ab omni corporis cōragio absolutam. Nihil aliud de creatore illo mundi, sacrae literae loquuntur. Haec apud eos est αὐτοκρατορία, Dominatrix, Regina omnipotens. Est ἡ πᾶντων ἰσχυρία, per omnia intenta, praesens ubiq; que, totam naturā aptans, sustinens, mouens caelum, terris perpetuos ordines adhibens. In Philebo autem longē maiora; πάντες συμφωνοῦσιν οἱ θεοὶ ἐαυτοῦσιν οὕτω συμφωνοῦντες, ὡς νῦν ἐστὶ βασιλεὺς ἡμῶν, ἄρα καὶ καὶ γῆς καὶ ἰσῆος ἐὺ λέγουσι: Consentiant omnes, inquit, sapientes, se ipsos in eo iactantes, quod Mens sit regina nobis caeli & terrae. & forte rectē loquuntur. Nihil Plato magnificentius, altēq; Theologiae nostrae uenerabilius loqui potuit. Is est apud eum Rex caeli, & terrae, qui apud diuum Paulum Rex seculorum immortalis, inuisibilis. In eo Plato fatetur sapientes omnes consentire, hunc esse regem caeli & terrae, Qui sunt igitur hi sapientes? non uidelicet Anaxagoras solus, sed & Chaldaei, ut apparuit, Mercurius Trismegistus, Orpheus, pluresq; alij, quos legerat Plato, sed ante omnes fuit Moses, qui hunc, quem sua lingua Graeci Intelligentiā, siue Mentem appellarent, uocauit ipse sua, Spiritum, qui ferebatur super aquas, id est, caelum moliebatur, ornatumq; caelestē, qui propriē dicitur νόστος, statuebat, ideo Mens dicitur δικαιοσύνη, exornans. Audi igitur & suspice quae Plato loquitur de consensu sapientum, & perpende qui sint isti sapientes, quos ait in eo gloriari, ceu rem magnam diuinamq; loquantur. Nam & Aristotelem cernes post eandem Mentem mundi fieri principem, Prosequitur in Philebo Plato: Num, inquit, ὁ Protarche uniuersa, & hoc quod uocamus uniuersitatem, gubernare dicemus uim quandam irrationabilem ac temerariam, an contrā, κατὰ πόρον οἱ πρόδωκεν ἡμῶν ἔλεγον, νοῦν καὶ φρόνησιν τινὰ θαυμαστὴν συντάξασθαι κυβερνᾶν; quemadmodum hi, qui nos antecesserunt, locuti sunt, Mentem & Sapientiam quandam admirabilem ea componentem, regere ac moderari? Ad haec respondet Protarchus, ne sanctum quidem uideri, quod prius positum fuisset: ὅ δὲ νοῦν παρὸντα δικαιοσύνην αὐτὰ φάναι, καὶ τὴν ἄφρονησιν τὸ νόστος καὶ ἡλίος, καὶ σελήνη, καὶ ἄστρων, καὶ πάντων τῶν περιφορῶν ἄξιον, καὶ ἐκ ἑλλείψεως, ἐγὼ γὰρ ποτὲ παρὰ αὐτῶν εἶπαί μοι ἔδειξάν τινι; Mentem autem asserere cuncta disposuisse, aspectum mundi, solem, lunam, astra, omnemq; caeli conuersionem: id uerō dignissimum esse, nec secus unquam ego, ait, de his statuerim, Cernis hīc, quid maiores tradidissent, cernis antiquam Theologiam de Mente, quae non solum creatrix, aptauerit, ut Anaxagoras dixit, sed ordinet, componat, regat ad omne tempus omnia, Huic ordinem caelestem creatum adiudicat, solis, lunae, stellarum,

A stellarum. Id enim etiam prodidit Iob & Moses, hanc ipsam mentem, & Spiritum ornasse caelos, lucem creasse, lunam, sidera accendisse, & ut facerent diem ac noctem, lucerentq; super terram, in conuersiones & reuolutiones posuisset. Attendēque haec maiores asseruisse, uidelicet Chaldaeos, Aegyptios, antiquissimos Graecorum, Orpheum, Hesiodum & Pythagoram, Timaeum, pluresque alios, quos ipse legit Plato. quo sit clara diuinitas priscae Philosophiae. Prosequens Plato, Scimus, inquit, in uniuerso infinitum quiddam, & aliquem terminum esse, quibus praestit causa νοσμοῦσθε καὶ ἡ συντάξις τῶν φημινοῦσθαι καὶ ἄστρον, καὶ μῆνας, καὶ ἡμέρας, καὶ ἡμέρας καὶ νῦν λεγόμενα διακρίματα ἄν. exornans, & coordinans annos, & tempestates, & menses, quae Sapientia & Mens uocetur iustissimē. O sacrosancta, caeloque missa mysteria. Sentis illam Sapientiam, quam perhibent etiam Hebraei fuisse mundi creatricem, quamq; asserunt esse, de qua Salomon scribat, Dominus sapientia fundauit terram, stabiliiuit caelos prudentia. Et de qua Salomon idem, similiter prorsus atque Plato: ἡ σοφία πλεσιώτερον τῆς πᾶν πάντων ἐργαζομένης, τῆς αὐτῆς ἔστιν ὄψων μάλλον ἐστὶ τεχνίτης, ἢ ποιήσας τὰ πάντα ἐν λόγῳ σοὶ καὶ σοφίᾳ σοὶ κατασκευάσας τὸν ἄνθρωπον: quid sapientia opulentius, quae operatur omnia, quis rerum magis artifex ipsa? qui creasti omnia uerbo, siue ratione tua, & sapientia tua hominem molitus es? Haec illa quoque est Sapientia, quae apud Cabalistas Theologos Hebraeorum, est secundo loco, post coronam altissimi, obtinens secundum gradum diuinitatis, cui dant omnium rerum principatum. Sed audi haec eadem narrantem asserentēque Platonem. Teste enim Laertio, qui scribit duo mundi creati principia statuisse Platonem, Materiam, ac Deum, ὅν καὶ νοῦν πλεσιώτερον ἢ αἶνον, quem & Mentem appellat, & Autorem siue Causam. Plato Creatorem, Imperatoremque mundi declarat, consalutatque ipsam Mentem, quam eandem & Deum, & Causam uocet. Claruit igitur quae sit Mens, nempe Diuina progenies, id est, Filia Dei, ut Chaldaeus loquebatur, quae in nostra Theologia similiter atque apud Platonem nuncupatur Sapientia, quis item sit iste αἶνον, cui dat mundi auctoritatem (teste Laertio) Plato, discere ex secunda epistola Platonis, in qua uidebis hunc αἶνον, & Causam mundi, habere Patrem. Imperat enim tribus amicis ut in amicitia adiurent dominum ac principem & causam omnium rerum, & causae patrem. Si causa igitur ipsi Platoni est Mens, teste Laertio, Causa autem habet patrem, Mens ergo Patrem habet. De qua re postea. Est igitur apud Platonem Mens, Sapientia, Causa filius Dei, quia haec causa habet patrem, ut mirabiliter asseratur illud oraculum Chaldaicum. Hanc item Mentem, quae fuit causa mundi, agnouit, exosculatusque est multis in locis, honorificēque de ea sensit Aristoteles: ἔ quibus est admirabile testimonium primo de Philosophia libro, quærens enim de principijs rerum, quae apud maiores suos reperisset, cumque multos offendisset, quos in assignandis principijs non approbaret, nouissimē dixit, νοῦν δὲ τῆς ἐπιπέδου καὶ κατὰ πόρον ἐν τοῖς ζωοῖς καὶ ἐν τῇ φύσει τῆς αἰτίας καὶ τῶ νόστος. καὶ τὴν πᾶσι ἀπάσι, οἷον νήφων ἐφάνη παρ' εἰκῆ λέγουσας τοῦς πρότερον. οἱ μὲν οὕτως ἔπορευον, ἕμα τῶ καλῶς τὴν αἰτίαν, ἀρχὴν εἶναι τῶν ὄντων ἔδειξεν, καὶ τῶν ἰσχυρίων ἔδειξεν ἢ κίνησιν ἐπαρχὴν τοῖς ὄσων. quod est, Mentem quidam qui dixit quemadmodum in animalibus, omnemq; natura, sic Causam fuisse mundi, totiusque ordinis, is certē uisus est respicuisse praesens, qui prius temerariē loquerentur. Itaque huiusmodi qui sunt hoc arbitrati, non solum bene & congruē hanc causam, principium rerum statuerunt, sed etiam talem Causam attulerunt, unde motus extiterit, uel existat rebus. In his Aristoteles, tametsi obscurē loquatur, sentit ea, quae prior Plato docuerat, Mentem sicut inuenisset rerum ordines omnes, quantamque oculis aspiciamus pulchritudinem, sic darē rebus moderamen in praesens, uinculum esse quibus uniuersa

uerfa sustineantur, legem rerum cunctarum, mundi nauclerum : utq; sit rerum mo-
 derator, & sapientissimus in omne tempus artifex, sic fuisse in primordio rerum : ut
 animalia, ut naturam, nunc regat, agatque in lucem, sic huiusmodi quondam
 ordines sua sapientia reperisse. Qui talia locuti essent, collaudat Aristoteles, asserit
 fuisse sapientes, euigilasse inter errores cæterorum cæteris dormientibus. *ὅτι γὰρ αὐ-*
τὸ ἀναξαγόρας, ὅς τις δὲ καὶ, καθεδουδόντων ἦν ἀλλω, τὸν νοῦν πρώτου ἀτρίου ἦν γνωμῶν ἰδέει : Men-
 tem primum uidisse fuisse causam rerum Anaxagoram, inquit Proclus ex ipso
 Aristotele, optimam rerum Causam, à qua principium fuerit omnibus, reperisset:
 Veram originem, unde moueri ceperint cœlum, & astra, totusque inde mundus,
 deprehendisse. O' quanta uerbis his subest diuinitas. Necessario enim Aristoteles,
 qui de Mente mundi inuentrice, talia prædicat, prædicat de ea Mente, quam
 Chaldæus antea inuulgauerat, & quam Plato, quod & ipse Aristoteles, uocat
 Causam, & uocans dat ei patrem in epistola, sicut & Chaldæus in oraculis. Hanc
 ipsam in libris post res naturales uocat Diuinissimam, eam seipsam contempla-
 ri dicens. In Moralibus quærens de eius contemplatione, uocat Deum. Sic ex
 Platone, Chaldæo, Aristotele, Mens est Deus, est Proles Dei, est Regina
 mundi.

*Mentem ex Macrobio esse Filiam summi Boni, summum Bonum ipsum
 supremum Genitorem.*

CAP. VI.

M A T E M hæc esse uerissima constet, Mentemq; secundam esse ab
 ipso Patre, ut Chaldæus dicebat, Filiam autem ac Progeniem diuinam,
 ut Plato in epistola (ob quam causam Chaldæus uocauit eum Patrem) **D**
 audienda sunt, admirandaq; quæ locutus est, ut paulo antè dixi, noster
 Macrobius, decerpta ex ipsis Platoniciis. Proferamq; totum locum in Somnio Scipio-
 nis : Cæterum, inquit, cum ad summum, & principem omnium Deum, qui apud
 Græcos *τὸ ἀγαθὸν πρῶτον ἀπάντων* nuncupatur, tractatus se audet attollere, uel ad Men-
 tem, quam Græci *νοῦν* appellant, originales rerum species, quæ *ἐστὶν* sunt, continen-
 tem, ex summo natam & profectam Deo : cum de his, inquam, loquuntur, summo
 Deo & Mente, nihil fabulosum penitus attingunt, sed siquid de his assignare co-
 nantur, quæ non sermonem tantummodo, sed cogitationem quoque humanam su-
 perant, ad similitudines & exempla confugiunt. Sic Plato cum *περὶ ἀγαθοῦ* loqui esset
 animatus, dicere quid sit non est ausus, hoc solum de eo sciens, quod sciri quale
 sit, ab homine non possit. Solum uerò ei similitimum de uisibilibus Solem repe-
 rit, & per eius similitudinem, uiam sermoni suo attollendi se ad comprehensibi-
 lia patefecit. Ideo & cum nullum ei simulachrum cum Dijs alijs constitueret, fini-
 xit antiquitas, quia summus Deus, nataque ex eo Mens, sicut ultra animam, ita su-
 pra naturam sunt : quod nihil est de fabulis peruenire. Ecce audisti & uidisti apud Ma-
 crobium, non Christianum, duo diuinissima ac maxima : ipsum summum Bonum,
 principatum omnium rerum, ut clarebit etiam apud Platonem, Mentem ex eo
 natam, & profectam, natam inquam à summo Deo, qui dicitur à Philosophis
 ipsum Bonum, ipsa Bonitas per excellentiam : de quo Mens ipsa, filius eius, perhib-
 buit in hoc mundo, Nemo bonus nisi solus Deus : illa scilicet fontali, præcipua,
 supereminenti que bonitate. Vidisti quoque Mentem continere species rerum :
 quo designatur creatio, designatur (quod uidebis etiam Philonem perhibentem)
 creator

A creator mundi, inuentor cunctarum rerum, quæ in suis originibus continerentur.
 Ut enim ipse Philon dicit, siquis nudius & expeditus uelit loqui, nil aliud dicat
 Mundum archetypum, siue originarium, quam ipsum Verbum, Creatorem mundi.
 Videbis etiam Mercurium Trismegistum, dantem Verbo Dei, species, aut ideas,
 originescq; rerum. Hac igitur attributione specierum, perspicuum sit, designari Sa-
 pientiam creandi, & inueniendi è nihilo, ut superius omnes prædicauerunt. Desi-
 gnatur hanc Mentem esse mundi creatricem, adornatricem rerum, formarum ma-
 trem uastam, ingestimabilem sapientiam. Ecce Plato uocauit eam, ob eandem causam,
ἀτρίου, Autorem : apud quem teste Laërtio, idem est Mens, & Autor, id est, Autor
 mundi, Conditor, per quem omnia facta sunt. De quo prorsus similia, nostræ The-
 ologiæ princeps diuus Paulus, ut utranque philosophiam conferam : *ὅς ἔστιν ἐκείνῳ τῷ*
θεοῦ ἀγαθὸν πρῶτότολόν πᾶσις κτίσεως, ἔτι γὰρ αὐτῷ ἐκτίθει τὰ πάντα τὰ ἐν τοῖς ὕδασι, καὶ τὰ ἐπὶ
τῆ γῆς τὰ ἀεράτα, καὶ τὰ ἀόρατα. ἔτε θεῶν, ἔτε λογιστρῆς, ἔτε ἀρχῆς, ἔτε ἐλευσίαις, τὰ πάντα
ἔστ᾽ αὐτῷ, καὶ ἐς αὐτῶν ἐκτίθει, ἔ αὐτὸς ἐστὶ τῶ πάντων, καὶ τὰ πάντα ἐν αὐτῷ συνίστη : Qui est
 imago Dei inuisibilis, primogenitus omnis creaturæ : quoniam in ipso condita sunt
 omnia cœlestia & terrestria, uisibilia & inuisibilia, siue throni, siue dominationes,
 siue principatus, siue potestates, omnia per ipsum & in ipsum creata sunt, & ipse est
 ante omnia, & omnia in ipso consistunt. Hæc diuinissima tuba Theologiæ nostræ.
 Confer igitur omnia, & gratias age æternæ menti : cuius tanta clementia fuit, ut sese
 mundo semper declarauerit, & ne gentibus quidem se absconderit. Quem diuus
 Paulus uocat Deum inuisibilem, Macrobius ex Philosophis summum Bonum,
 Primatum omnium rerum, Principem rerum cunctarum, eum per excellentiam appel-
 lans Deum, ut magnus Theologus noster. Quem Macrobius Mentem, siue Intelligē-
B tiam, aut Sapientiam, natam ex summo Deo, quæ contineat species, Paulus Imā-
 ginem Dei, quoniam Filius est imago Patris, Primogenitum omnis creaturæ, id est,
 aut genitum ante omnia creata, aut principalem inter omnia, ad cuius magnitudi-
 nem cætera nihil attingant : supra omnia creata. Quem superare cogitationem &
 sermonem dixit Macrobius, & quod sciri non posset, & incomprehensibilem, & quod
 sit supra naturam, hunc Paulus & inuisibilem, nempe Patrem ipsum, tum & Pri-
 mogenitum, id est, antecedentem omnes creaturas Mentem. Et cui species tribuere,
 siue ideas, originescque rerum dixit antiquitatem Macrobius, hunc Paulus prædi-
 cavit fuisse, per quem uisibilia & inuisibilia sint creata, siue Dijs ipsi cœlestes, quo-
 rum nec nomina norunt, nec naturas homines, siue homines, omniaque terrestria :
 & quod ipse sit ante omnia, id est, supra naturam, ut Macrobius : & quod per ipsum
 omnia subsistant. Veritas igitur clara, aperta, cognita etiam gentibus. Retulit item
 Macrobius, cum de maximis hisce rebus sermonem & cogitationem superantibus,
 Philosophi loqui instituerint, amandare eos, proculq; iubere facessere fabulas : uti
 autem fabulis, cum uel de anima, uel aëreis, aut æthereis potestatibus, uel cæ-
 teris Dijs loquantur. Dixit etiam nullam esse cæteris Dijs (nempe quos diuus Pau-
 lus citauit superius) similitudinem cum ipso summo Bono & Mente : quia sunt
 ante omnia, supra omnia. Vidimus etiam testari Macrobius, hanc omnem,
 quam narrauimus Sapientiam, stupendamque Theologiam, antiquitatem cogni-
 tam habuisse. Ergo quod Chaldæus, à Zoroastre, sapientibusque Persarum.
 Sic undique ueris coniecturis, reuertet istam quam nunc totus colit mundus, Sa-
 pientiam omnibus sæculis & gentibus irradiasse, sed occultiore quam nunc,
 posteaquam Mens ipsa, bonitate sua, Patrisq; sui, qui est summum Bonum, cle-
 mentia impellente, descendit de cœlo, hominisq; uestita figura solidaque natu-
 ra,

ra, uersata nobiscum, locuturq; est suam propria uoce Sapientiam.

Ex eisdem Chaldaeorum oraculis de Mente, diuina Progenie, cuius imago sit animus humanus, & ex Philone.

CAP. VII.

VR admiraris autem Græcos & Latinos, Mentis æternæ diuinitatem prædicasse rerum cunctarum rationem, inuentionem, ordinemq; illi disse, Patrem ei esse perspexisse, asseruisse, cum sit hæc omnis Sapientia uetustissima, ab antiquissimis gentibus prodita, ad quas discendi causa Græci adeuntes ex eorum uberrimis fontibus riuulos in Græciam deduxerunt? Ecce igitur eadem Chaldaica Theologia, ut habetur in sententijs Zoroastræorum, tradit hanc ipsam diuinam, æternamq; Mentem, creasse ad imaginem suam iuxta Mosem σύμβολα πατρικῆς νῦν ἑσφίρει τῆς ψυχῆς: Signa, uel indicia paterna Mens inseruit animis. Hoc oraculo declaratur à paterna Mente, id est, ab ea quæ Patris est Mens, Patris Sapientia & Intellectus, inustum animis nostris symbolum suæ diuinitatis: quemadmodum tot locis fatetur Philon Iudæus, asserens ipsum, Verbum esse archetypum, exemplarq; animi nostri: nos simulachrum eius, sicut ipse sit imago patris sui. Haud aliter oraculum, appellans symbolum, quod Philon simulachrum, imaginem, & quod Moses imaginem & similitudinem, Hebraicè Zalmenu, Demuthenu. Eadem hæc sensit & exposuit Psellus Philosophus Christianus declarans suæ prædictum locum, ὡσαύτως ἡ μοσαϊκὴ βίβλος κατ' εἰκόνα θεοῦ πλάσσει τὸν ἄνθρωπον, οὕτω δὲ καὶ χaldaïκοὶ τὴν ποιητικὴν καὶ πατρικὴν τῶν νόμων φωνὴν σύμβολα γίνεσθαι αἰσθῆσαι τῆς ψυχῆς τῆς ἐσωτῆς ἰδιότητος. ἢ γὰρ ἀπὸ τῆς πατρικῆς ἀπειράτων, ἢ ἀπὸ τῆς ψυχῆς μόνου, ἀλλὰ ἢ ὑπερκειμένη πᾶσαι τάξεις ἐβλάστησεν. ἢ ἀλλὰ μὲν τὰ ἐν αὐτοῖς ἀσωμάτως ὑπαρξέουσι σωθῆματα ἀσωμάτως ἔντα καὶ γινώσκουσιν: ἀλλὰ δὲ ἐν τοῖς νόμοις σωθῆματα καὶ συμβολῶν εἶναι αἰσθῆται τὸ θεῶ ἰδιότητες αἰ καὶ τῆς ἀρετῶν ὑπερκειμένη. Sicut, inquit, liber Mosæ ad imaginē Dei fingit hominē, sic plane Chaldæus Creatorē ac Patrē mundi dicit symbola inseruisse animis, proprietatis suæ: siquidē à paternis feminibus, nō animæ solūm, sed & superni omnes ordines pullularunt. Atq; alia quidē signa, quæ sunt in ipsis incorporeis substantijs, incorporaliter & unificē existunt: alia uerō in mundo signa & symbola, sunt secretæ Dei proprietates, quæ & uirtutes supereminent. Hæc Psellus. Apud quē aspicias à feminibus paternis, id est, Creatoris mundi, quem Patrem dixit superius, natos esse non animos modō nostrōs, sed supernos omnes ordines. Id diuus Paulus antē est confessus, Imaginem illam, progeniēque diuinam, creasse thronos, potestates, dominationes, uirtutes. propterea potes Symbola sentire origines ipsas rerum, ac primordia. Hic etiam Psellum constat eodem loqui modo atque Solomonem de creatione hominis, quod inseruerit Deus symbola, uel similitudinem proprietatis suæ: Solomon autem, ὅτι ὁ θεὸς ἐκποίησεν τὸν ἄνθρωπον καὶ εἰκόνα τῆς ἰδιότητος ἐποίησεν αὐτόν: Quoniam Deus condidit hominem, & imaginem suæ proprietatis fecit eum. Psellus etiam usus est uerbo, quo Empedocles, Ab uno, id est, ueritate, ἐβλάστησε, pullularunt omnia, homines, bestia, pisces, uolucres, arbores. Deniq; διλιχέωνες θεοί, Dij longæui. Sicut Paulus, throni, dominationes, potestates, Psellus autem ordines superni. Idem refert hæc symbola in æternis, intelligibilibus substantijs, esse incorporaliter, ac diuina quadam, supereminentiq; ratione, & per unitatem, aut aggregationem simplicem. Eadem in hoc mundo esse secretas Dei uirtutes, creationem scilicet innuit supernam, ac inferiorē, uisibilē, & inuisibilē. Claret ergo, sicut & superius, à Mente, id est, Sapientia Patris, nata esse uisibilia & inuisibilia, mirabiliter secū cōsentiente cōgruentēq; Theologia,

Alogia, radios undequaque iactante suos: Ecce omnis lingua confitetur dominum. Similia cernentur apud Philonem de Verbo diuino atque de Mente apud Chaldæum, de quo dicit, ἀόρατος καὶ ἀσχηματιστὸς πνευματικὸς θεὸς λόγος: Inuisibile seminale, artifex diuinum Verbum. Sunt ergo semina rerum apud Philonem in Verbo diuino, sicut apud Chaldæum de Mente qua seminauerit sua symbola in animis. Idem Philon explicabit hanc Chaldaicam Theologiam: πᾶς ἄνθρωπος κατὰ μὲν τὴν διάνοιαν ἀκείωνται θεῷ λόγῳ ἢ μαθησιασ φύσιν ἐκμαγείον ἢ ἀπόσπασμα, ἢ ἀπέντασμα γέγονος: Omnis homo secundum rationem habet cum Verbo diuino societatem, factus nature beatæ simulachrum, aut abscessio, aut radius. Quibus uerbis Philon explicat illa symbola à Chaldæo proposita, sunt enim numero multo symbola: quod tribus nominibus Philon declarauit, Imago uel Simulachrum, Abscessio, aut Eradiatio, Moses diceret Afflatus. Ac numerus multus apud Chaldæum, & pro singulari symbolum, Eruntq; omnia eadem, & illa tria apud Philonem, & symbolum apud Chaldæum, & apud Solomonem proprietates, apud Mosem imago, similitudo, apud Marcum Tullium delibatio, haustus: cum ait animos nostros haustos & delibatos ex diuinitate: & in Tusculanis, eodem prorsus modo atque Chaldæus, ut sit mirum: Humanus, inquit, animus decerptus ex mente diuina: Mentem diuinam faciens animi nostri originem, ut Chaldæus nobilis apud omnes, implens omnes, sed sapientum præcipuē mentes claritate sua. Agnosceq; hinc Mentem ut superius mundi Creatricem, sic nunc hominis: quod utrunque proditum est à Mose. qui cætera quoque apud eosdem Chaldæos, antiquissimamq; eorum Theologiam uiderit, tam magis obstupescet, quod mihi sæpe numero fateor accidisse. Alio præclaro, diuinoq; oraculo de eadem paterna Mente Magus ille, aut totus Magorum chorus sic locutus: ἀλλ' οὐκ εἰσδέχεται, κείνῳ τὸ θέλον πατρικῆς νῦν μέχρις αὐτῶν ἐξελθῆ λόγῳ. καὶ εἴματα λαλήσει μνήμῳ ἐνδὲ μὲν πατρικῶ σωθῆματῶ. Quæ sunt, Sed non admittit illius, nempe animæ, uoluntatem paterna Mens, donec discedat ab obliuione, uerbumq; loquatur, memoria paterni signi adhibita. Hoc illud, cuius etiam meminit Proclus. Estq; sensus regius, diuinaq; pronuntiatio, non placere quicquam creatori nostro, quod anima conetur studeatq;, nisi prius deiecerit, repulerit, excusserit obliuionem, & in orationem, laudemq; eruperit, memoriamq; exercuerit, recordataq; semper fuerit quod ad imaginem Dei sit facta, quod paternum symbolum acceperit. Hancq; sententiam declarans Psellus hæc loquitur ad uerbum: Non sustinet Mens paterna, cupiditates, impetusq; uoluntatis animæ, dum permanserit in obliuione eorum, quibus ditissima locupletata fuit à παναγαλῶ πατρὸς, patre omnium bonorum, & donec peruenerit ad recordationem sacrorum signorum, quæ accepit ab eo, edideritq; uocem gratificantem, gratias agentem, adhibita recordatione symbolorum patris, qui eam creauit. constat enim anima ex sacris rationibus & diuinis symbolis, quæ sunt ab intelligibilibus formis, symbola uerō à diuinis & unitatibus: ac sumus imagines quidem intelligibilium substantiarum, simulachra uerō incognitorum σωθῆματῶν signorum aut ordinum. Oportet autem & hoc nosse, quod omnis anima, ab omni anima secundum speciem differt, & quod quot sunt animæ, tot species animarum. Hæc Psellus. cæteraq; sunt perspicua, Quas autem intelligibiles substantias, ac diuinas unitates dixit, arbitror eum iuxta cæteros Platonicos & Dionysium Areopagitam sentire, Deos siue Angelos, quos uocant priores πρῶτος, secundos δεύτερος; prioresq; item Platonici uocant θεῶς ἐνάδους, putantes has esse ideas, ad quas uelut simplices unitates, omnia reuocentur. Quod an uerum sit, postea disquiretur. Horum imaginem esse docet animam nostram, Similis est enim Angelus & homo, uterque imago Dei.

Cætera quoque quæ de anima Philosophatur Pfellus, quoniam non sunt huius loci, prætereo: tantum ostendo, nunc oraculum loqui de Mente Dei, uel Patris, quæ sæpe Mens ipsa, cum nobiscum esset, est locuta, cohortans ad memoriam, & amorem Patris sui, & quod oporteat eum diligere, eius meminisse, collaudare, quale uates hortabatur animam suam, Benedic anima dominum, & noli obliuisci omnes retributiones eius. Oraculum nunc loquitur ad ipsam animam, ut sit Patris ac Creatoris sui memor, alioqui nihil fore gratum quicquid studuerit. Hæc uerò eadem apud Mercurium Trismegistum reperta, magis stuporem incutient, erumperetque cogent in laudes sanctissimæ, clementissimæ, sempiternæ Mentis: quæ sicut Chaldæis seipsam reuelauit, sic ab Aegyptijs se non abscondit.

De Mente, Prole diuina, ex Mercurio Trismegisto: Eademque Creatrice animi humani, sicut ex Chaldaeo Philone.

CAP. VIII.

MT AGNOSCAS, omnia undequaque ad ueritatem prædicandam sæcula, gentes omnes facere concursum, audienda sunt quæ de Mente hac loquitur Mercurius Trismegistus. Vbi dixerat, quod cum Pater sit Mens, genuit alteram Mentem opificem, ut declarabitur postea: hanc ipsam mentem opificem sibi ipsi Mercurio, cui apparuerat, sicut apparuit Adæ, Abraham, Mosi, multisque alijs diuinis patribus, sic inducit loquentem in Pimandro, qui liber est notissimus, nemini que cordato dubium quin sit Mercurij: παραγινωμαι ἐγὼ ὁ νοῦς τοῖς δόξοις ἃ ἀγαθοῖς καὶ καλοῖς, καὶ ἐλεημοσί τοῖς εὐσεβοῦσι, καὶ ἡ παρουσία μου γίνεται βοήθεια, καὶ εὐθὺς τὰ πάντα γνωρίζαι, καὶ τὴν πατέρα ἰδεῖσκοντα ἀγαπητικῶς, καὶ ἐυχαισοῦσιν ἐυλογῶντες καὶ ὁμοῦντες παραγινῶναι πρὸς ἀντὶν τῆ σοφίᾳ: Quæ sunt, Accedo ego Mens ad sanctos, & bonos, & pueros, & misericordes, & Pios, & præsentia mea est auxiliium, & statim omnia cognoscunt, & Patrem inuocant propitium cum dilectione, & gratias agunt benedictes & laudantes coniuncti cum ipso in charitate. Hæc & alia multa, quæ longum esset referre, Mercurius. Habes Mentem de Patre, ac Genitore loquentem, ad quem ait se adducere bonos & pios, se ducem esse ad Patrem, ad paternam charitatem. Nil aliud prorsus, quam quod loquitur eadem Mens sumpta humana figura apud Theologum nostrum Ioannem: Et quodcunque petieritis Patrem in nomine meo, hoc faciam, ut glorificetur pater in filio. Et, Si præcepta mea seruaueritis, manebitis in dilectione mea, sicut & ego Patris mei præcepta seruauit, & maneo in eius dilectione. Et, Hæc autem uita æterna, ut cognoscant te solum Deum uerum, & quem misisti Iesum Christum. Ecce apud utrunque dilectio erga Patrem, collaudatio, benedictio, ad quam inuitabat olim, post nostra imagine sumpta Mens ipsa, & de qua dixit Chaldæus, quod non est ei grata ulla actio, quæ sine recordatione Dei fiat: & quod ea polluta, & impura sit anima, cui nulla Dei sit memoria. Inuitamur ergo à tribus maximis Theologis, duobus antiquissimis, altero iuniore, ad cultum, charitatem, memoriamque Dei. Apud secundum & tertium loquitur Mens ipsa: apud primum loquitur alius de ipsa. Apud omnes est nomen Patris, & ipsa Mens loquitur de Patre. Chaldæus eum uocat Mentem paternam. Nouissimè autem ubi multa apud Mercurium dixisset, respondit Mercurius, εὖ μοι πάντα, ὡς ἐβυλόμην ἐδιδάχθαι ὁ νοῦς: Bene me cuncta, ut uolui, docuisti o Mens. Nulla igitur superest dubitatio, & admiratio, unde Platonici, & ante Platonem multi alij, unde Anaxagoras, & quos Plato dixit, Mentem extulerint laudibus, celebrauerint, nominauerint. Omnes item ante Platonem Theologi, post ipse Plato & Aristoteles cum tota familia, creationem

ationem, ordinemque rerum Menti dabant. Chaldæus autem propius accedens, creatum hominem à Mente confessus est, ut antè monstratum est. Philo item hanc Mentem declarauit animi nostri creatricem. Similia igitur audies apud Mercurium, clara, aperta, exposita, luculenta, ut præ gaudio ne lacrymas quidem continere queam: ὅδε πάντων πατὴρ ὁ νοῦς, ἰὼν ζωὴ, καὶ φῶς, ἀπαυλῆσε τὴν ἀνθρώπων ἀντὶν ἵδω ἢ ἰδέσθαι ὡς ἰδέσθαι. Paulò post, ἐγὼ ἢ ἀναστήθεις ἀντὶς μαδοδωγὸς ἐγνώμην τῶ ἡθίου, τὸς λόγους διδάσκων πῶς, ἃ τῆν πρόπῃ σὺβήσονται, καὶ ἑαπείρα ἀντοῖς τοῦς τῆς ἑαπείρας λόγους ἃ ἐπρόφησα ἐν τοῦ ἀμύθησις ἰδέσθαι. Mens autem omnium Pater, cum sit uita, & natura, peperit hominem sibi similem, quem dilexit tanquam propriam prolem. Ego, inquit eadem Mens, excitatis eis dux sum generis, docens uerba quo modo, & qua ratione seruentur, & inserui eis rationes sapientiæ, & nutriui ex immortalis aqua. Quanta similitudo eorum, quæ nunc Mercurius, cum his, quæ paulò antè Chaldæus: Symbola dixit ille Mentem animis inseruisse, σύμβολα πατρικὸς νόου ἑαπείρα τῆς ψυχῆς: Mercurius autem eodem uerbo, ἑαπείρα ἀντοῖς τὸς τῆς ἑαπείρας λόγους: Chaldæus, cæterisque omnes creatione, rerumque cunctarum dispositionem Menti attribuerunt. Haud secus Mercurius apertè clarèque, omnia Mosi similis: ἀὴρ δὲ πῶς ἦνεγκε, καὶ τὸ ὕδωρ υἱετικ. ἀπεχαιρῶν δὲ ἀπ' ἀλλήλων ἦτε γῆ ἃ τὸ ὕδωρ, καὶ ὁδὸς ἠδελύσει ὁ νοῦς. Aër, inquit, extulit uolucres, aqua natantes. Factaque est separatim ab inuicem terræ, & aquæ, quemadmodum uoluit Mens. Quem ergo Moses dixit aridam ab aquis separasse, iubentem dicentemque, ut congregarentur aquæ in unum locum, & arida appareret, & qui iussit aquas producere genus omne animantum, ecce fuit Mens, rerum creatrix: quod Anaxagoras, Plato constanter asseruerunt: apud Mercurium enim cæterosque barbaros hæc legerunt Græci. Ecce quam diuinè conformat sese Philoni Mercurius, imò tota sibi ipsi uetustas responderet. Duas Mentem inducit Philon, alteram supra nos, alteram nostram, quæ supra nos, nostrum dicit esse archetypum, nos ad similitudinem eius esse creatos. Idque deducit ex libro Mosi: quam Mentem Mercurius, ipse λόγῳ, Verbum appellans, quod idem est, ut postea uidebimus.

De eadem Mente ex oraculis item Chaldaicis, quod sit creatrix, quod spectaculum Deorum.

CAP. IX.

DE H A C ipsa Mente extat apud Chaldæos mirabile mysterium, & oraculum, quod profertur à Proclo, licet ab eo non tam propriè explicatur: πολὺ γὰρ μόνῃ ἐν πατρὸς ἀλκιῶς δευφάμενῃ νόος ἀνθῃ ἔχει τὸ νοῦν πατρικῶν νοῦν ἐν διδύναμι πᾶσαις πηγῆς τε καὶ ἀρχαῖς καὶ τὸ νοῦν, αὐτὴ μὲν ἐν ἀδύναμ σφραγίχη. Quæ sunt, Solus decerpens ex uirtute paterna, Flos Mentis, possidet ipsum intelligere, paternamque Mentem indere omnibus fontibus, & principijs aut principatibus, & ipsum intelligere, seque manere impigra conuersione. Hoc oraculum, licet obscurius, quia oraculorum, mysteriorumque mos est, sciendum, Florem Mentis uocare principem, egregiam, eximiam, præcellentem Mentem. Quemadmodum Græci & nostri, florem, & decus, eminentissimum quemque nuncupant, sic præcipua, eminentissima, reginæque Mens, flos Mentis. Eadem hinc, & superius paterna Mens. Hæc ex uirtute paterna dicitur habere sapientiam, sensum, ipsum intelligere. Est enim sapientia Patris sui. Philo perhibet repleuisse eam Patrem ideis æternis, Originibusque rerum, & gignere eum sapientissimam. Eandem hanc reginam, paternamque Mentem, ait, accepta paterna uirtute, in cæteros diffundere sapientiam, quos ipse uocat fontem

done dicit Socrates, non potuerit esse, nisi bona, solertissima. Est enim, inquit C Trismegistus, infallibilis, non potest falli, & decipi. Deinde nullis corporeis adiu-
mentis sustentatur, nulla corporea uel uiuit, agitatq; æuum, non indiget corpore,
quod corruptibile est, sed ab omni corpore libera, & expedita, sustentatur seipsa,
sua sapientia, incredibili potestate naturæ suæ. Neque potest ullum à corporibus
accipere detrimentum, ut quam corpora nequeant attingere, est enim intacta. Cumq;
sit huiuscemodi natura, est capax omnium rerum, & conseruatix omnium: In ea
enim uiuunt, & subsistunt omnia: secretum, arcanumq; uinculum, & conseruatio
est cunctarum rerum. Nec potest tuendis rebus fatigari: quoniam tam uasta est, non
quidem corporea mole, & uasitate, sed sapientiæ & solertiae, ut omnia capiat, ubiq;
que adit. Ab hac, inquit, Mente, tanquam luce immensa, fulgere radij bonitatis &
sapientiæ, ac ueritatis omnes. Hinc emicuit quidquid rerum ubique est, quid-
quid boni, quidquid ueri. Propterea fuit archetypa lux: ea nempe lux, quæ tan-
quam regina, materq;, omnia creauit. Ab ea accensa sunt lumina coelestia. Hoc uo-
catur à Philone Iudæo *παιδιάδα*, dicas licet omnium luminis, ingens omnium lucis regio,
sedes, ipsamet origo lucis, à qua lux omnis corporea, & incorporea manuerit.
Eoq; etiam Archetypum animæ, ut superius omnes confitebantur. Ipsamet creauit
hominem, eiq; fuit uelut archetypum, formans eum ad imaginem suam. Hanc ob
causam autore Philone sunt duo *λόγοι*, duæ rationes, duæ Mentes: altera supra
nos, exemplar rationis nostræ: altera nostra ipsa. Ibiq; apertè Philo confessus est,
credo ab his libris Trismegisti imbutus, Verbum archetypum, creatorem uerbi no-
stri, id est, rationis nostræ, mentis, animæ. Descripsit igitur nobis Mentem Mer-
curius, eam ex profundissima sapientia appellans etiam *λόγον*, Verbum, cuius uocis
plena est Theologia Philonis & Platoniorum, ut uidebis, descendens, oriensq; à
priscis sæculis, reuelata ab ipsomet Verbo, qui se Mercurio, multisq; alijs prisco-
rum detexit. Constatq; hæc uerè priscum illum Mercurium locutum: quoniam
sunt etiam à Platone, Platonicisq; omnibus usurpata, librisq; eorum celebra. Idem
Mercurius in eo qui inscribitur *ἑπὶ τοῦ λόγου*, loquens de creatione, exordiensq; quasi
genesim, hæc ait: *ἀρχὴν ἦν ὄντων ὁ θεός, ὃς ὁ νῦν, ὃς φῶς ἐστὶν ὄντων*. Præcipium rerū Deus,
& Mens, natura & materia. Ecce quod perhibet Laërtius Platonem dixisse, mun-
dum creatum à Deo, appellasseq; Deum *νοῦν ἐν αἰῶνι*, Mentem & causam, acceptum
ex Trismegisto, Deus igitur & Mens idem sunt. Hæc fuit præcipium omnium, quod
tot alijs fatebantur superius. Hunc omnes una uoce hominis creatricem, Mentem, nunc
mundi declarantes, consultantes. Duo igitur principia rerū ueteres statuerunt, alterū
agens Mentem, Deumq;, alterū admittens, & patiens naturā, uel materiā. Priscorum
Theologia, ut ubiq; uidisti, Platonicique quoq; iuxta uetustam hanc Theologiam dicunt,
ἃ πάντων ἐκ τοῦ ἐν ἀνάγκῃ ἑστὶ, τῆς πάλαιος τῶν ἀνθρώπων, τῆς δὲ ἀνάγκης πρὸς τὸν νοῦν ἐπιστοφῶν,
Uniuersum ex Mente, & necessitate esse, Mente persuadente, & cogente obedire
necessitatem, necessitate autem obsequente & ad Mentem se conuertente, eamq; se-
quente. Hæc prior Plato in Timæo, in hunc modum loquens, paucis exceptis: Sed
& quæ à necessitate, inquit, fuerunt, adhibere oportet. Mistra enim mundi huius
creatio ex necessitate, ac Mentis constitutione fuit: sed Mente imperante necessitas
uti, ut sibi parerēt, quæ fierent, haberentq; optimè. Sic igitur necessitate uicta, & coacta
ab Intelligentia, & imperijs Dei, hoc omne conditum est. Obseruandum quoq;, per-
spicaciterq; animaduertendū quod refert Proclus, Theodorum Platonicum apud
Porphyriū inuenisse opinionem, quasi allatā ex Perside: *δύο νόους πρὸ πάντων ὄντων, τὸν μὲν τῶν
ἄλλων πρὸς ἰδέαν ἔχοντα, τὸν δὲ τῶν μετεωρῶν*: Duas mētes ante animā eos statuisse, quarū altera
contineat

A contineat ideas uniuersorum, altera particularium. Sunt enim hæc ea, quæ dixit aper-
tius Philo esse *δύο λόγοι*, duo uerba, duas rationes, alteram archetypam, alteram no-
stram. Dabant autem magnæ Menti, ut creatrici, ideas uniuersales, quod Plato in
Timæo & Mercurius in Poemandro, & Timæus Locrensis: minorem autem Men-
tem, quæ nostra est, particularium rerum dicebant tenere ideas. Hæc Theologia ue-
nerat à barbaris. Quanquam fieri possit, ut duas Mentes potius sentirent eas, quas
in primo oraculo demonstrauimus. Omnia, inquit, perfecit pater, & tradidit Menti
secundæ, quam uocant primam omne hominum genus. Longè autē clarius, & uer-
bis plenioribus, aureaq; prorsus, & celesti oratione locutus est in sermone tertio ad
Asclepium Mercurius de hac Mente: uidebis claram Theologiam Græcæ, & omnium
Platoniorum originem. Profertur etiā à Diuo Cyrillo: *ὁ γὰρ ἐπιφάνης διὰ τὴν ἀμύνην διὰ τὴν
μυστήρια παρέχει, ἀλλὰ τῶν οὐκ ἀπόστα. ἐν μόνον ἢ φῶς νοεῖν πρὸς φῶτος νοεῖν. καὶ διὰ αὐτοῦ νῦν φῶτος, ἐν δὲ
ἐπὶ τοῦ ἡμῶν ἢ ἢ τῶν ἐνόητων, αὐτὸς ἢ ἐκαστῶν αὐτῶν, αὐτὸς τῶν ἐκαστῶν οὐκ ἐκαστῶν, ἐν τῶν ὄντων πάντα περιέχει. ἑστὸς τὰς
θεῶν, δὲ ἀγγελῶν, ὃ δὲ αἰμῶν, ὃ δὲ ὁσὶα τὸς ἀλλῶν. πάντων γὰρ διὰ τὴν οὐρανῶν, ἐν πᾶσι, ὃ θεός, ἐν πᾶσι, ὃ ζῶν, ἐν
διώκει, ἐν φῶς, ἐν νῦν, ὃ πνεῦμα, ἐν πᾶσι ἐν αὐτῶν, ἐν ἑαυτῶν διὰ. Quæ sunt, Neq; enim fieri
potest, ut eiusmodi mysteria tradas apud profanos, necdum initiatos, sed animo au-
dite, Vnum solum erat lumen mentale, ante lumen mentale: & est semper Mens illu-
minata, aut luminaris: & nihil aliud erat, quàm istius unitas, semper in se ipso existēs,
semper sua mente, & lumine, & spiritu omnia continet. Post pauca addit Mercurius:
Extra hunc, nō Deus, nō Angelus, nō Dæmon, nō substantia, nulla alia. Omnium cū
est dominus, & Pater, & Deus, & fons, & uita, & potestas, & lumen, & Mens, & spiri-
tus, & omnia in ipso, & sub ipsum sunt. In his Trismegisti uerbis cernitur unde Pla-
to mysteria sua potarit. Vt autē Plato in Epistola de mysterijs isdem locutus præ-
fatus est, se per ænigma loqui uelle, ne uenirent ad manus imperitorū quæ scribit, &
non intellecta contemnerent: eadem præfatione usus est Trismegistus, & Orpheus
similiter. Dicam queis fas est, claudatur porta profanis. Primumq; apud Trismegis-
tum sunt hæc nomina paterna, ut etiam apud reliquos omnes Theologos, Vnum
lumen mentale, ante lumen mentale. Sicut igitur Chaldæus duas Mentes docuit, quæ-
rum superior & prior genuisset secundam: sic Mercurius duo lumina mentalia, duas
Mentes luminosas, Mentis luminis plenas. Prima est ipsa Unitas. Iam enim scæpe
uidimus, & uidebimus, Vnum dici ipsum æternum genitorem. Hoc unum & lu-
men est, & non est lumen corporeum, sed lumen mentale, lux alterius generis,
quàm quæ cernitur corporeis oculis. Est autem hoc mentale lumen supra, uel ante
aliud lumen mentale. Duæ lucis, altera prior, altera secunda, uel posterior. Fuit
semper hoc lumen, siue primum, siue secundum. Et nihil aliud fuit utrumque lu-
men, quàm una coniunctio, una associatio. Nec aliud fuit ab æterno, quàm lumi-
nis huius coniunctio, & unitas, summaq; unio. Ante omnia sæcula fuit semper in
se ipso. Creato autem mundo, continet omnia non manibus, sed diuinitate mens-
tis suæ, & spiritu, siue sapientia sua. Præter hunc primum, & secundum non fuit
aliud ab æterno, non Deus ullus, aut Angelus, non qui secundum locum obtinent
dæmones, non substantia. Quæ neque fuerunt ab æterno, neque dici possunt esse,
quibus non sit uerum esse. Est Deus ipse & hæc sunt nomina eius. Item alijs locis
de eadem locutus est Trismegistus, in Poemandro, ubi uisionem qualem uidit in
rubo Moses exposuisset, emissamq; uocem, cuiusmodi item audiuit Moses, & ut
apud Mosem ille idem dixit, Ego sum Deus patrum tuorum, ego sum, qui sum:
sic apud Trismegistum, se ipsum declarans dixit: *Ἐγὼ ἢ φησὶν ἐμὶ ποιμάνθηος ὁ εἰς αὐθιγίας
νῦν*. Paulo post: *τὸ φῶς ἐκείνο ἐπὶ ἐγὼ νῦν ὁ σὸς θεός, ὁ πρὸς φῶτος ἐγγὺς ἐκ ἀλόγως φανεῖται*. Ego, in-
quit*

quít, sum Pœmander, id est, Pastor humani generis. Id enim uídetur designare, C Mens autoritatis. Illud lumen, inquit, sum ego Mens. Deus Tuus, qui eram ante humentem naturam, quæ ex tenebris apparuit. Hæc grandia sublimiaq; effatur Trismegistus mysteria. Primum cum Mens, se Mentem autoritatis appellat. Autoritatem enim dixit patrem, qui primus est, & ante omnes, maior etiam ipsa Mente, quatenus genuit eam, deditq; ei potestatem: sed non maior, quoniam æqualem sibiq; coæternam genuit. Ipse igitur est autoritas, primatus, principium, caput, primum esse, natura bonitatis. Huius est Mens, ut dixit Chaldæus, toties appellans eam *πρωτὴν νόον*, Mentem paternam: in nostra Theologia, Sapientia Patris. Deum quoque seipsam prædicat eadem Mens, sicut apud Mosen. Etiam se ante humidam naturam gloriatur extitisse. Hic sublime, mirabile mysterium. Est enim humidam naturam, quod apud antiquos Chaos, à fusione, humiditate, terra, aqua, commista, hyle, id est, literis inuersis *ἕλς*, limus, humus. Est terra inanis & uacua, uel *ἀόρατος* ἢ *ἀκατακρινόσους*, inuisibilis, & incompressa. Antè hanc, quæ fuit rerum primordium, initium, embryon, semen, fundamentum, inchoatio totius mundi ex terra & aqua, gloriatur Mens se fuisse. Ergo hæc illa est, quam Solomon appellans Sapientiam, inducit eam loquentem, sicut loquitur apud Trismegistum: Dominus possedit me in initio uiarum suarum, antequam æthera firmaret sursum, & libreret fontes aquarum, ceteraq; de creatione. Apud Solomonem prædicat se possessam à Domino: apud Trismegistum, prædicat se esse Mentem autoritatis: apud Chaldæum, Mens patria: apud nostros, Sapientia Patris. De quo igitur Mosen, cum rerum descriptionem inchoans dicit, In principio creauit Deus cœlum & terram: & Qui ferebatur super aquas: & Qui præcepit luci, ut emergeret: innuit istam Mentem, quæ fuit antea quàm fieret cœlum, & terra, ante humidam materiam, & inchoamentum, primordiumq; totius mundi. Sic item in eo quem uocat *ὑμνωδίον*, hymnum, cantum, gratiarum actionem, uersus erga creatorem suum loquitur: *κύ ο πατήρ, σὺ ὁ κύριος, σὺ ὁ υἱός*. Tu es pater, tu Dominus, tu Mens. Cuncti igitur Mentem nuncupantes, creationem sentiebant: partaq; omnia eius sapientia monstrabant. Eoq; est oraculum apud Platonicos ex antiqua Theologia, *νοῦ μὲν γὰρ μίμημα πέλει τὸ δὲ πᾶν*. Hoc uniuersum, inquit, est Mentis imitatio. Est, inquit, uniuersum, à Mente depromptum, formatum à mente, uelut opifíce. Mirabile uero argumentum & indicium, Mercurium, Aegyptiosq; de Mente, Verboq; Dei conditore mundi, hæc mysteria prodidisse, ex Plutarcho, in eo, quæ inscripsit de Iside, & Osiride, siue de Theologia Aegyptiorum. Ait enim in eorum arcanis fuisse fabulam (mos enim priscae Theologiae fuit, fabulis inuoluere ueritatem) *ὅτι καὶ ἑαυτὸν ὁ τοῦ θεοῦ νοῦς ἢ λόγος, ἐν ἑδ' ἀοράτω, ἢ ἀφανεί θεβνικῶς εἰς γένεσιν ὑπὸ νύκτωρ προήλθεν*, Quod Mens & Verbum Dei, cum esset per se in inuisibili, & in abdito, processit mota ad creationem, uel mouit se ad creandum. Agnoscis omnes ex uno fonte per omnem mundum sparsos ueritatis riuos? Si scire cupis, quis fecit eam, quæ dicitur Genesis, quàm scripsit Moses (Deus autem fecit) qua continetur generatio cœli, & terræ, cœlestium, ac terrestrium, autoribus Aegyptijs, fuit Mens, fuit Verbum Dei, inuisibile, regnans in arcanis diuinitatis suæ. Manebat in secreta, inscrutabili diuinitatis suæ caligine: & quod ait magnus Theologus noster, Erat apud Deum cõiunctissimus illi, in sinu eius. Processit ad creandũ, ad generandũ. Ergo is est, de quo Moses, In principio creauit Deus cœlũ, & terrã. Hæc est Genesis facta testibus Aegyptijs, à Verbo, à Mente diuina. Quæ sicut Græcè dicta *νοῦς*, Mens, λόγος ratio; sic Hebraicè, spiritus, sapere ipsum, ipsa sapietia, uita. Ex his fontibus

A tibus arbitror manant, quæ tam præclara Philo de Verbo Dei eodẽ & Mente canit, uocãs eam similiter *ἀόρατον θεοῦ λόγον*, inuisibile Dei Verbũ, opifex mudi: & ut ait Pindarus, *ἀριστέχνην*, optimum artificem: Italicus autem poëta, magistrum æternum. Is est Verbum Dei, Mens, sapientia inuisibilis, arcana, abdita, postea quasi facta uisibilis, cuius mysteria supremo tempore, ipsa propius ad nos accedente, claruerunt. De hoc ipso Aegyptiæ Theologiae princeps, quæ cæteri sacerdotes forte super his, quæ retulit Plutarchus, respiciebant, in Pœmandro locutus est: *ὁ δὲ ἐκ νοῦς φασίηνος λόγος ἴσος θεῶν*: Ex Mente uero radians Verbum Filius Dei.

De Mente ex oraculo quoque Chaldaeorum, & Porphyrio, & Proclo: & quod sit à Patre, quod creatrix mundi: & quod sit ea quæ dicitur ultramundana Mens.

CAP. XI.

DECLARATUR etiam à Philosophis Græcis, crediturq; oraculum illud Chaldaeorum, de Patre, & Filio fuisse locutum, quod primo loco prolatum est: è quibus est Psellus. Dicebat Chaldæus, Omnia perfecit Pater, & Menti, siue Intelligentiæ tradidit secundæ, quam uocat primam, omne humanum genus. Psellus autem Philosophus: *τὴν πᾶσαν κτίσιν δημιουργήσας ὁ τῆς προῆδ' ὁ πρῶτος πατήρ, παρέδωκε πάντῃ ἑδ' νόῳ, ὃν πνεῦμα νοῦ τοῦ ξύμπαντος γένους ἢ ἀνθρώπων, ἀγνοοῦντες τὴν πατρικὴν ἐπιχορηγίαν, θεῶν πρῶτον καλοῦσι, πλὴν τὸ παρ' ἡμῶν ὄνομα φαντασίας ἔχον, ὡς αὐτὸς ὁ πρῶτος νοῦς, ὁ ἴσος τοῦ μεγάλου πατρὸς τὴν κτίσιν πᾶσαν ἐδημιούργησεν. ὁ μὲν γὰρ πατήρ λέγεται πρὸς τὴν μωσαϊκὴν βίβλον πρὸς τὸν ἴσον, τὴν ἰδέαν ἢ παραγωγὴν ἢ πνεύματων, ὁ δὲ ἴσος ἀνταρτὸς τοῦ πνεύματος γίνεσθαι*. Hoc est, Vniuersam rerum conditionem molitus primum in trinitate Pater, tradidit Menti, quam Mentem, omne humanum genus, ignorantes paternam excellentiam, Deum primum uocant. Verum nostrum dogma in contrarium habet: quoniam ipsa prima Mens, Filius magni Patris, omnem molitionem perfecit. Nam Pater in libro Mosaisico, dicitur Filio ideam productionis rerum: Filius autem ipse per se operatur. Hæc Psellus. Sed aduertat Psellus hoc oraculum non aduersari dogmati nostro, sed undequaque congruere, si rectè quis intelligat & enodet. Confitemur enim ipsi Patrem omnipotentem, factorem cœli, & terræ, & Filium, per quem omnia facta sunt. Hoc dogma Chaldaicum sentit, omnium autorem Patrem, primum fuisse, Filium autem secundum, iussum à Patre creare, aut qui uolente Patre, & qui eum omnipotentem genuisset, creauerit. Vtriusque creatio est, sed Patris primum, qui primus est. Idq; etiam est, quod prodidit Psellus, Patrem dictare, proponere Filio ideam creationis, Filium autem operari. Primus ergo Pater fecit, in quo primo fuit idea & uoluntas, & foecunditas creationis: Filius autem creauit, quia non fecit, nisi quod Pater uoluisset, foecunditatem, totamq; in idea & foecunditate paterna molitionem accepisset. Estq; creatio, prima mundi inuentio, quæ cum in Patre primo fuisset placita, & concepta, decreta, & designata, etiam in Filio fuit, Patre donante: qui dedit ei potestatem in cœlo, & in terra, glorificauitq; Filium suum, gloria quam habuit, priusquam mundus fieret. Hoc sentit Chaldæus. Hæc ipsa item Mens est à Platonicijs appellata *ἡ ἐπέκεινα νοῦς*, Mens ultramundana, ante omnia, & quod diuus ille, *πρωτόθεν πάσης κτίσεως*, de qua Porphyrius in Propositionibus: *περὶ τοῦ ἐπέκεινα νοῦ ἢ μὲν νόσισιν πολλὰ λέγουσιν, θεωρεῖται δὲ ἀνοσιὰ ἐρέτησι νοήσεως ὡς περὶ τοῦ καθεδόντιος. ἢ μὲν ἐρηρησέσεως πολλὰ λέγεται, ἢ δὲ τοῦ καθέθεν, ἢ γνώσεως ἢ κατέληψις. ἢ γὰρ ὁμοίον τὸ ὁμοίον γινώσκουται. ὅτι πᾶσι γνώσις τοῦ γνωσῶ ὁμοίως*: De Mente, inquit, ultramundana, aut superna, secundum intellectionem multa dicuntur. Cognoscitur autem & consideratur ignorantia, quæ est omni cognitione me-

lior, Sicut de dormiente. Nam per uigiliam multa dicuntur : per dormitionem uero C
 sit notio & apprehensio. Simili enim simile noscitur : quia omnis notio, rei notae est
 similitudo. His innuit Porphyrius, quae saepe nos ter Dionysius de negationibus in
 Theologia, Melforem saepe ignorantiam in altissimis rebus quam scientiam, nega
 tionem quam affirmationem. Sacrum item silentium, quo colitur ineffabilis diuinitas.
 Tuncq; recte Theologiam explicamus, cum dicimus Deum inscrutabilem, inue
 stigabilem, incomprehensibilem, ineffabilem. Hoc a Porphyrio dicitur *ωνοσία*, omni
 notione melior inscitia. Dixit item Porphyrius per affirmationem multa de ea praedi
 dicari, ut quod sit omnipotens creator, opifex omnium, Sed esse rursum negationem
 (quae si in animo sit, dicitur *ωνοσία*) omni affirmatione meliorem. Pulcherrimumque
 adhibet exemplum : Qui uigilant, de eo qui dormiat, multa differere posse, multa su
 per eo fabulari: sed notionem ueram dormitionis & quid somnus tandem sit, quid ue
 dormire, tunc fore perspicuum, si tu qui dormieris aliquando, didiceris, quid ipsum
 dormire sit : Sicq; melius sciri somnum, per alium somnum, quam per uigiliam, quia
 simile simili perspicitur. Sic de altissima & ultramundana Intelligentia, multa praedi
 dicari per notionem, & scientiam, esse autem inscitiam quandam somni similem, me
 lius & dignius tacentem, tacendoq; intelligentem, quam si loqueretur, & affir
 maret. Quia supermundana Mens illa, mentes, & sensus excedit omnes. His igitur
 Porphyrii documentis, declaratur aeternae Mentis, ac ceterarum discrimen. Saepe
 enim & apud Mercurium, & alios Philosophos, de mente nostra, & mente in com
 mune fit sermo: sed separat ubique ipsa ratio, principem Mentem, genitricemq; alia
 rum, ab omni alia. Haec princeps praecipue dicitur, *δ̄ ἐπικρφη νους*. De hac item eundem
 Porphyrium siue Proclum par est locutum eodem libro, cum ait : Omnis processus
 est ab eo, ad quem naturalis sit conuersio. Postea, quoniam a Mente, ut a principio, D
 & origine cuncta nascuntur, infert : *ἐκ δὲ τούτων φανερὸν ὅτι καὶ ὅρατον πάντι νους, ὃ πρόφα
 πάντα ἐκ τοῦ, καὶ πᾶς ὁ κόσμος ἀπὸ τοῦ ἔχθ, κ̄ ἔρ̄ ἀίδιον ἢ, ὃ δὲ ὃ πρόφασι ἀπὸ τοῦ διότι ἀίδιον. ὃ γὰρ
 εἴη τὸν ἐκ ἐπιπέραςσῃαι δὴ ὅτι ἀί τὴ γὰρ αἰετῆ. ἀλλὰ ὃ πρόφασι ἀί, καὶ ἀίδιον κατ' ἐσίαν, ἢ ἐπιπέραςπ
 ἀί ἄλυτῃ ἢ τῆξιν* : Ex his, inquit, manifestum est, quod ab omnibus desideratur
 Mens, & omnia procedunt a Mente, & omnis ornatus est a Mente, etiam si sit aeter
 nus. Neque propterea non procedit a Mente, quoniam sit sempiternus. Neque enim
 ob id non conuertitur, ac reflectitur, quoniam semper gubernetur, & ordinetur. Sed
 & procedit semper sempiternus, secundum substantiam: & conuertitur semper etiam
 indissolubilis secundum substantiam. Haec ille sine dubio de Mente siue Sapientia
 ultramundana. Nec moror nunc, quae de sempiternis ordinibus disputat : suis haec
 locis perpendentur. Diuine quoque naturam Mentis huius, ac potestatem explicuit, &
 assignauit Proclus in Theologia Platonica, ut secundo quoque libro demonstrabitur:
 de qua sic loquitur : *οἶδε αὖ καὶ τὰ τῆν ψυχῶν πλήθην παραγάγει παρ' ἄλλης προφεντίας ἀρχῆς, καὶ
 νοῦν ἡγεμόνα τῆν ὅλων ἑποπιδεῖνται, τὴν μὲν τὸ ἀείσον εἶν φασι, τῆν πῆς τὸν νῦν] τῆν ψυχῆς ἕνωσι* :
 Qui uero, inquit, multitudinem animarum producant ab alio uetustiore principio,
 Mentemq; principem omnium decernunt, finem optimum esse dicunt, animae cum
 Mente coniunctionem. Haec Proclus, referens placita quorundam aliorum Plato
 nicorum. Quibus nihil uenerabilius, nihil caelestius, Mentem esse fontem, originem
 animarum, principiumq; maius, eamq; esse omnium principem, & imperatorem, ut
 est in Epistola, & in Philebo, Eum autem esse finem optimum, ut uniatur, copuleturq;
 anima cum principe Mente. Haec enim etiam nostra Theologia est, necesse esse, ut so
 cietur, unumque efficiamur cum illo, si beati uolumus esse. Pergit etiam Proclus,
 haec ipsa melius de tribus principijs, quid Platonica sentiat Theologia, declarans:
 σωματων

A σωματων μὲν, ὡς αἰετῆ εἰρηται, καὶ ψυχῶν πατέρα τὸν νῦν ἀρχαίνῃ ἢ ἀίτον, ὃ πῆς ἐκείνον πάντα, καὶ εἶν
 ἢ γῆργῆν ὄρε τῶν ὅλων ἢ διεξάδεις, ἢ ἀνελίξῃσι πῆς τῆνται : Corporum, inquit, quemadmodum
 dictum est, & animorum patrem & causam Mentem pronunciat Theologia Plato
 nis : circaq; illam esse omnia, & operari, quae uitam in processibus, & explicationi
 bus possideat. Sic ille. Aduerte igitur, quae de Mente nunc sentire dicit Theologiam
 Platoniam Proclus. Innuit enim Epistolam ad Dionysium de tribus regibus, Men
 temq; secundum esse ex illis imperatoribus, principijsq; tribus, circa quam omnia esse
 Plato fatetur. Sicq; est Filia summi Boni: quoniam summum Bonum est primus rex. & is
 primus rex & pater cause, & principis in Epistola. Causa autem & princeps est Mens.

Quod Mens sit Deus, opifexq; mundi : & quod ueteres Graeciae Philoso
 phi id agnouerint : & de Ideis.

CAP. XII.

V O'D Plato in Philebo dixit, non solum Anaxagoram, sed maiores fer
 me omnes, praecipue prudentiores, dedisse Menti principatum, inuentio
 nemq; rerum, eamq; Deum, & causam declarasse, non modo tam multa
 superius testantur, sed etiam hi, quos autor est Plutarchus in Philoso
 phia nobiles extitisse. Ac primum de Anaxagora. Is inquit corpora a princi
 pio constituisse : *νους δὲ θεοῦ αὐτῆ διεθεσμιασιν, καὶ τῆς γῆσισι τῆν ὅλων ἐποίησε* : Mentem au
 tem diuinam haec exornasse, omniumque satus naturasque fecisse. Quod ergo sensit
 Anaxagoras, a priore Thalete traditum fuerat. Thales, inquit, sentit *νοῦν τὸ ἡσμεθεῖν* :
 Mentem siue Intelligentiam Mundi, Deum, Pythagoras item hanc intelligentiam,
 seu Mentem diuinissimam agnouit, eodem autore, ut Deum quidem appellaret Mo
 B nada, id est, Vnitatem : & τὸ ἀγαθόν, ipsum Bonum, quae sit natura unitatis, Quod a
 Mercurio prius proditum. Siquidem Trismegistus in eo qui inscribitur Crater (quod
 nomen, & rem imitatus est in Timæo Plato) dixit : *ἡ μονὰς πάντων εἶνα ἀρχὴ καὶ ρίζα : καὶ
 ἀρχὴ εἶνα, αὐτὴ δ' ἀρχῆς ὅρων, εἶνα μονὰς ἐν ἀρχῇ ὃ πάντα ἀειδμόν ἐμπαιεχθ, ἑσὸ μὲν δ' ἐμπαιεχο
 μῆν : καὶ πάντα ἀειδμόν γῆναι, ἑσὸ μὲν δ' ἡγεμονίη ἐπέος ἀειδμοῦ* : Vnitas, inquit, omnium
 est principium, & radix. Cumq; sit principium (Nam sine principio nihil sit) omnem
 numerum continet, a nullo contenta : & omnem numerum gignit, a nullo alio nu
 mero genita. Hanc igitur, quam docuit Pythagoram Trismegistus Theologus Ae
 gyptius, longeque Graecis antiquior, Monada, siue Vnitatem, idem Pythagoras dis
 cebat *αὐτὸς ὁ νοῦς*, quod sit ipsa Mens. Democritus etiam, qui plurimum alias delys
 rauit, *νοῦν τὸν θεόν : ἐμπαιεθεῖν τῶν τῶ ἡσμεψ ψυχῶν* : Mentem ipsum Deum, igneam mun
 di animam. Dicens Democritus, igneam mundi animam Deum, habuit a Chaldæis,
 qui Deum priores ignem dixerant in sententijs Zoroastreorum : *εἶσι πάντα πωρὸς ἑνὸς
 ἐκγεγαθη* : Sunt ab igne uno omnia nata. Ignem inuisibilem, nostrae quoque literae
 Deum uocant. Ab eo sic nata cuncta Chaldæi, sicut Democritus, quod sit anima
 mundi. Socratem, & Platonem Plutarchus ait similiter atq; Trismegistum sensisse:
*τὸ ἔρ τὸ μοναφῆς, καὶ αὐτοφῆς, τὸ μονοδύλον, τὸ ὄφῃς ἀγαθόν, πάντα δὲ ταῦτα τῆν ὀνομάτων, ἐς τὸν νοῦν
 αὐτοδφ. νοῦς ἐν ὃ θεὸς χωριστόν εἶδθ, τὸτῆσι τὸ ἀμγῆς πῶσις ὕλης, μὲν ἔρ τῶ παθητῶ συμπαπειγμῆνον* :
 Ipsum Vnum singularis naturae, per se natum, singulare, uerum bonum esse Deum;
 haecq; nomina spectare ad ipsam Mentem, Mens igitur Deus, forma separata : hoc
 est, nulla materia contaminata, & concreta, nulli rei possibili admista. Ecce quod
 Anaxagoras superius, & quod de eo prodidit Aristoteles. Stoici quoque, qui mun
 dum, & stellas Deos, sicut Aristoteles & Plato, putarent, tamen ἢ ἀνωτάτω πάντων νῦν
 ἢ ἀδῆει, Altissimum, ac supremum omnium Deorum, ipsam dixere Mentem, hinc
 apparet

apparet quid senserint, quicunq; astris, aut mundo dederunt diuinitatem, non illam scilicet ineffabilem, supremam, principem inuentricem omnium, sed diuinum quidam, factumq; ab ipso Deo. Ideas quoque Plutarchus perhibet Socratem & Platonem sensisse, qñ τοῖς νόμοις, καὶ γὰρ τοῖς φαινομένοις ἔδεν, τὰ τε τῶν νοῦ ὑπερῶνας. In cogitationibus, sensusq; Dei, hoc est, Mentis subsistentes. Sic Deus est Mens, creatrix mundi, cuius Ideam in se contineret. Is locus & hæc declaratio Plutarchi admirabilis & obseruanda, ut scias & quid de Ideis senserit Plato, & quo in loco habere deceat Ideas. Sunt uidelicet, sicut rectè & sapienter diffiniuit Dionysius, προορίματα ἐπιθεμιῶνα θεοῦ, prædefinitiones & uoluntates Dei. Idq; etiam perhibet Psellus priores Chaldæos sensisse: cuius testimonio recognoscas ea, quæ superiores attulerant, Chaldæorum esse, sicut item erant Trismegisti, μήν ἀρχῶν ἢ πάντων δεξιόσσην, ἢ γὰρ αὐτῶν ἐπιθεμιῶνα ἀπονομοῦσι: ἰδέας δὲ νομίζουσι, καὶ μὴ τὰς τῶν πατρῶν γνῶνας, καὶ δὲ τὸς καθόλου λόγους, φυσικὸς καὶ ψυχικὸς καὶ νοητὸς, καὶ δὲ τὰς ἐπιθεμιῶνας ἢ ἄντων ἐπιθεμιῶνα.

Vnum, ait, principium omnium opinantur Chaldæi, ipsum Vnitatem, & Bonum, laudando uocantes. Ideas sentiunt, modò Patris cogitationes, modò rationes uniuersales naturæ, mentis, animæ, modò separatas à rebus subsistentias. Dico igitur ex sententia Plutarchi, & Dionysij, prioris quidem, opinionem Platonis fuisse, Ideas esse primum illud Chaldæorum, Patris, id est, opificis mundani sensa, & meditata: posterioris, Ideas esse ipsas Dei uoluntates. Si addideris secundum significatum, ut sint rationes naturales, & uniuersales in natura, & in mentibus & anima, rectum erit, & idem ferme atque primum. Vltimas autem Ideas sicut Plato & Aristoteles, & Dionysius reiecerunt, delectum in Chaldæis dogmatis habentes, sic prorsus reijciendas cuiq; perspicuum. Ergo pro errore, & fabula, commentoque habendum dogma quorundam Platoniorum, τὰ νοητὰ, id est, Ideas, quæ Plato in mente opificis statuit, esse quandam diuinissimam, primamque Deorum gentem, ceu primam Angelorum Hierarchiam. Item unitates rerum, & Ideas separatas, fontes, & origines. Commentum non à ueritate modò, sed etiam Platonis animo alienum, uel Plutarchi ad rationis claritatem testimonio accedente. Item ex Plutarcho obseruari operæpretium est, & scitu dignissimum, idem esse diuinam Mentem atque ipsas Ideas, quod Philo, & Plotinus docuerunt: Sapientiamq; eius esse Idearum cunctarum naturam, ac substantiam: idemq; totam Idearum seriem, atq; ipsam immensam Dei sapientiam. Obseruandum item hanc Mentem eò fuisse cunctis Philosophis creatorem, quòd ei tribuerent Ideas rerum origines. Ex quibus claret eos sensisse, locutosq; esse, quæ à barbaris didicissent. Priores Barbari Chaldæi, Aegyptij, & quos priore loco statuere fas erat, Hebræi, hanc Mentem rerum creatricem prædicauerant, antepoentes ei quendam alium genitorem suum. Cuius rei pro Chaldæis testis est cum Sibyllis secta Zoroastreorum & Magorum: pro Aegyptijs Trismegistus: pro Hebræis ad alios multos, Philo: pro Græcis maxime Plato, omniscq; Platoniorum familia: prior autem Orpheus. Apud quos uno ore, Patrem istius æternæ, omnipotentis, omniacq; creatis Mentis, inuenies. Quod partim ostendi, partim ostendam.

Ex Proclo, & Porphyrio de Mente, & eam antecedente Genitore.

CAP. XIII.

DE HAC item Mente, non solum rerum opifice, sed etiam secundo principio, habente ante se priorem, multa loquuntur alia concorditer Platonici, per manus inuicem tradentes Theologiam. Nam Proclus in præmonstrato libro, ubi de Theologia Platonis, quæ traditur in Parmenide, multa dubitat, hæc dicit:

A dicit: ἀλλ' οἱ μὲν παλαιοὶ, καὶ οἱ πλωτῖνες ὁμοῦ καὶ μετέχουσιν τῶν νοητῶν φύσιν γινώσκοντες πεφύλακται λέγουσι, ἀπὸ τῆς ὑπερῶσης ἢ ἄντων ἀρχῆς ὑπεσταθμισμένοι, καὶ τῶν δ' ὅσα εἰς τῶντος συμπερασματικὰ ποιεῖνεται, πῶς τὸ νοῦ μὴ καὶ ποιητικὴ δύναμις, συναρμόζουσι ἰδιόχρηστοι: Sed ueteres, inquit, & qui Plotini Philosophia sunt initiati, naturam intelligibilem in Parmenide dicunt ab uno supersubstantiali rerum principio subsistentem, & omnes, quæ per hanc præponuntur conclusiones, Mentis unī, atque perfectissimæ potestati coniungere nituntur. Ecce Proclus testatur Philosophiam Plotini id maximè studuisse, ut ostenderet naturam intelligibilem, & inuisibiles substantias, Angelorumque choros ab uno substantiali procedere principio. Quòd autem sit principium tantum ac tale, paulò post docet: Mens uidelicet, ad cuius ineffabilem potestatem, omnes, quæ sunt in Parmenide Platonis, & de quibus tam multa cuncti differunt, conclusiones, conentur reuocare: ut quidquid ibi locutus sit Plato, pertineat ad Mentem, ordinèque intelligibiles, à supersubstantiali principio Mente nascentes. Hocq; est quod in nostra Theologia, per eum creata uisibilia, & inuisibilia, siue thronos, siue potestates, siue uirtutes, siue dominationes. Hæc à Platonis dicitur νοητὰ φύσις, & dicitur nata à supersubstantiali principio, ab ineffabili, & omnipotentī Mentis autoritate. Perhibet idem Proclus, apud uetustiores Platonicos (ut eorum diuinitatem agnoscas) καὶ παρ' αὐτοῖς εἶωθε θυμωδέσθαι, τὸ μὲν πρῶτον γινώσκοντες, τὸν δὲ νοῦν γινώσκοντες, τῶν δὲ ψυχῶν γινώσκοντες καὶ ποικίλα: Apud eos iactari solere, primatum omnium rerum Vnitatem, ipsam autem Mentem unum multa: Animam uerò Vnum & multa. Sunt igitur hæc nomina symbolica, & mathematica, quibus significabant res diuiniore, Tria numina, & qui in Epistola sunt tres reges, nominibus mathematicis designantes. Primus est unitas Pater, qui est ante omnia, eoq; est Vnitas, & Principium. Mens autem nascens ab illo, est Vnum multa: Vnum quia retinet naturam paternam: Multa, quia facit secundum numerum. Est enim secunda. Ab ea incipit numerus. Tertio loco est tertius rex, aut tertio, uocatus Vnum & multa, addita copula, ut magis eum à primo distare, secundum numerum, designarent: Quia secundo loco. Copula quidem uerum non significaret in eo, quia faceret tertium, aut numerum. Separatis autem duobus, unum ab utraque parte est. Tertius est unum, & multa: Quia tum procedit à primo, eoq; retinet naturam eius & nomen: tum tertio loco existens est, & multa: quia si tria separes, ab altera parte remanet unitas, ab altera multitudo, nempe duo. Sed relinquamus nomina nimirum mathematica. Illud perspicuum est, secundo loco Mentem eos statuisse, post Patrem suum: idq; uetustiores Platonicos tradidisse. Proclusque adducit ex Porphyrio γὰρ τῆς πατριάρχου πραγματικῆς, τὸν νοῦν ἢ μὴ αἰώνιον γινώσκοντες καὶ καλοῖς ἀποδεικνύουσι λόγους, ἔχοντες δὲ ὅμως γινώσκοντες τὸν πρῶτον τὸν νοῦν, ἢ γινώσκοντες. ἐκείνο μὲν ἢ ἐπέκεινα πάντων: τὸ δὲ αἰώνιον δὲ δυνάμει ἔχοντες, μάλλον δὲ τελείῳ ἐκείνου πάθει, δὲ γὰρ ὅμοια τὸ προαιώνιον καὶ αἰώνιον ἔχοντες, μέσον ἰσχυρότατον: Porphyrius, inquit, in libro quo agit de Patriarchis, id est, primis rerum autoribus, Mentem esse æternam, multis, ac præclaris probat rationibus: habere tamen in se quod sit Menti prææternum (ut sic uertamus uerbum) Vnitati connectere. Illud quidem erat ultra omne æuum: æternum autem secundum habere, imò uerò tertium ordinem ab illo. Oportet enim, ut reor, prææterni, & æterni mediam ipsam collocare æternitatem. Tum addit Proclus (sed de hoc, sermo nobis ne sit) τὸν δὲ ὅμως ἐκ τῆς εἰρημολογίας λάβωμεν, ὅτι καὶ ὁ νοῦς ἔχει τὴν κρείττον γινώσκοντες τὸ αἰώνιον: Tantum, inquit, ex dictis accipiamus, quòd etiam Mens habet aliquid melius in se ipsa, quàm æternitatem. Ex his, etsi dicuntur obscure, & more Platoniorum, is tamen efficitur sensus, Mentem esse sempiternam, d habere

habere autem quod eam antecedit, non tempore, aut æternitate (nam æterna sunt æqualia) sed natura: ut cum sint duo æterna, sed alterum alterius genitor, necessario gignens uerè sit æternum, & aliud magis, quàm alterum. Nam Primus ipse est ante omnem æternitatem, non tempore, sed natura: æternus autem ipse Filius habet secundum locum, imò uerò, quoniam inter æternum & prææternum, interiacet æuum, uel æternitas, necessario tertio in loco est æternum. Sed scias ista dici de summa Patris excellentia: quia cum Mentem æternam genuerit, non potest esse prææternus ipse, id est, ipsam æternitatem antecedit. Et ipse Porphyrius testatus est Mentem habere quid æternitate melius. Ergo ea dicuntur, ut ostendatur id, quo Genitor præcedit Genitum, ut ipse docuit, cum Patrem suum maiorem se prædicabat, referebatque illi accepta cuncta bona. Hoc Platonici explicare melius non ualentes, usi sunt nominibus Aeterni, & Prææterni, quorum primum est Mentis, secundum eius qui Mentem natura præcedit, Quorum conformitatem, & summam naturæ coniunctionem declarantes, dicunt Aeternum, ipsam nempe Mentem, habere quid æternitate melius, attingere scilicet, ad naturam Primi. Dicunt etiam ipsam Mentem habere in se Prææternum, id est, naturam ante æuum, ante secula, quo copuletur cum Vnitate, quæ Pater ipse est, primum esse, primatus, fons omnium rerum, unde numeri cuncti prodire, ante omnia ipse filius. Totaque tandem hæc Theologia est, quam nos quotidie celebramus, quod Mens & proles Dei sit Patri suo coæterna.

Ex eodem Proclo, de Genitore, summo Bono, progenie diuina, Mente: item de tertio Anima, seu spiritu: & de diuinitate ipsius Mentis.

CAP. XIII.

DIUINITVS etiam est de ea locutus Proclus, declarans & Platonis Theologiam, & aliorum placita Platoniorum: cuius testimonio, & quantum Menti præcellat Vnitas ipsa, noscitur, & quanta rursus inter eam ipsamque Vnitatem coniunctio intercedat: in eo ipso libro de Platonica Theologia: *ἡ δὲ δία καὶ ὁ νῦς, ἀπὸ τοῦ ἀγαθοῦ πρώτου ὑφιστάμενοι λέγονται, ἃ παρὰ τὸ ἀγαθὸν ὑπερέχουσιν ἕχουσιν, καὶ πληροῦσθαι τὰ ἐν ἀληθείᾳ φῶς ἐκείνου προσιόντες, καὶ ἐν ὑπερβαλλούσῃ αὐτοῦ μετέξουσιν ἐκ τῆς ἡνωτικῆς τοῦ φωτός τῶν τυχόντων, ὅθεν καὶ αὐτῶν τὸ νῦν, ἃ ἐν δόξῃ ἔστι θεώσεσθαι, ὡς τὸ ἀγαθὸν πρώτου ὑπερβαλλόντος.* Quæ sunt: Substantia, & Mens à Bono & principaliter, & primò dicitur subsistere, & circa Bonum, existentiam habere, & repleti lumine ueritatis illinc promanantis, & accipere participationem seu dependentiam ex coniunctione, & unione luminis, quod & ipsa Mente & substantia est diuinius, ut quod primò dependet à Bono. Hæc ille: quibus nihil profundius, grādus, sublimius effari potest omnis Theologia. Est autem apud Platonicos altissimum dogma, idem esse, substantiam, siue Ens, atque ipsam Mentem: idem quoque Bonum, & Vnitatem. Iure autem Mens, & substantia, siue Ens, sunt idem: quippe & ipsa Mens apud uetustissimum Theologorum Mosén dixit, Ego sum, qui sum, Græcè, ὁ ἔμ: Philosophis, τὸ ἔμ. & Dionysius Iesum uocat τὸ ἔμ. Est autem Iesus filius Dei, Mens ipsa. Ea est primum, excellentissimumque Ens, primò principaliterque nascens à Patre summo Bono, & Vnitate. Vt ergo substantia & Mens sunt nomina secundæ principij à Patre procedentis: sic ipsum Bonum, aut summum Bonum, atque item Vnitas, sunt nomina primæ principij. Vnitas quidem, quod ab eo nascuntur omnia, uel ipsa Mens, caput, & fons omnium, Dicitur, inquit Proclus

Aclus, & constantissima fama est inter omnes Theologos, ab ipso summo Bono, primitus, primò, ante omnia subsistere Mentem, & ab eo, & circa ipsum habere existentiam, circa ipsum reuolui: quia nisi esset illud, ipsa non esset. Inde nascitur, dependet, sicut ipsa fatebatur in mundo. Inde repleti quoque inquit lumine ueritatis manantis inde. Est enim diuina progenies lumen æternum, lumen de lumine, est sapientia patris sui. Eoque clamabat, Doctrina mea, non est mea, sed eius, qui misit me. & cum diceret se glorificatum à Patre suo gloria æterna, antequam mundus fieret. Hoc omne multis nominibus significant Platonici, dependentiæ, participationis, existentia ex illo, & circa illum, luminis ex illo. Ac quod ait, hoc lumen quod Patris est, esse Mente diuinius, noris eum sentire, Patris præexcellentiæ, & primum esse, fontalemque lucis æternæ (quæ natiuitas ipsa est prolis suæ, imò proles ipsa) existentiam. Non potest enim aliter excellentia paterna designari. Sed audi mirabiliora, ut celos eis patefactos possis dicere, uel dissilique eos gloriam sempiterni Dei. Omnis enim hæc Theologia Procli, est superiorum, & ante eum Platoniorum, ut stupeam nostram radiantem apud eos miratus theologiam. *τὴν τοῦ νοῦ τάξιν δὲ διὰ τὴν ἀποφύλαξιν ἐν ἑξηρημῶν τοῦ ἐνὸς ὑπερέχουσιν, εἰ ποῦν καὶ ὁ νῦν ἡμῶν νοῦς ἐκείνου τὸ πρώτου νοῦ, καὶ κατὰ τὸ μόνον τὸ ἀγαθὸν, καὶ ἡμῶν κατὰ τὴν τοῦ νοῦ μετυσίαν ἀντάρκετα, καὶ τὸ οἰκτιροῦ ἀγαθὸν παρῶν: ἀλλὰ ὁ μὲν ἡμέτερος νῦς, τὸ ἀγαθὸν διέζωστα, ἃ ἔστιν ἡνδρῶν, καὶ ἔστι τὸ τὸ διὰ τὸ καὶ τῆς ἡδονῆς δέεται. ὁ δὲ γὰρ θεῶν νοῦς, αἰεὶ τὸ ἀγαθὸν μετέχει, καὶ σωλιώσεται πρὸς αὐτὸ, καὶ ἔστι τὸ τὸ θεοῦ ἔστι, ἀγαθοῦ ἔστι μὲν ἡμῶν κατὰ τὴν τοῦ ἀγαθοῦ μετυσίαν, θεῶν δὲ ὡς ἐν πρώτῃ θεοπύξῃ ἑξηρημῶν: Secundum, inquit, ordinem, post Vnitatis separatam excellentiam dicere Platoniam Theologiam habere Mentem. Si igitur & mens nostra est imago primæ Mentis, etiam secundum hoc tantum bonum, & nobis secundum Mentis participationem, sufficientiam, & proprium bonum adsit. Sed mens nostra à bono disiuncta est, estque indiga, eoque etiam uoluptatis indiga ad humanam perfectionem. At diuina Mens semper bonum participat, & unita est cum ipso, & propter hoc diuina est. Similis quidem ipsi summo Bono, secundum Boni participationem: diuina uerò, ceu quæ sit cum prima Deitate connexa. Hæc Proclus. Ecce secundus ordo loci que Mentis post altissimam eminentissimamque Vnitatis excellentiam, ac supereminentiam. En item mens nostra, imago diuinae Mentis. Fecit enim nos ad imaginem, & similitudinem suam. Ecce nobis non aditus ad Patrem, non Boni communicatio, nisi per Mentem primogenitam, nostra mente ab ipso summo Bono longè disiuncta. Ecce quoque Mens diuina, Mens Dei, Mens paterna, ut Chaldæus dicebat, ἀγαθοφάνης, similis summo Bono, gerens similitudinem, formamque summi Boni Patris sui. Propterea dicebat, Qui uidet me, uidet & Patrem meum. Ecce Deus ipse Pater, ipsa prima Diuinitas. Denique ecce quod ait diuus Ioannes, Et Verbum erat apud Deum, qui quidem sermo sonat, quod Proclus, σωλιώσεται πρὸς αὐτὸ, Coniunctus erat cum ipso Bono. Ioannes, ἢ πρὸς τὸν θεόν: Proclus, πρὸς αὐτὸ ἀγαθόν. & Ioannes, Erat apud Deum: Proclus, Coniunctus, unitus cum ipso. Cum Ioannes ait, Erat apud Deum, designat, coniunctus erat, coharebat cum Deo, erat à Deo inseparabilis, coæternus. Quem Ioannes uocat Deum, Proclus ipsum Bonum, etiam Deum. Quod Ioannes item λόγον, Rationem, Verbum: Proclus νοῦν, Mentem. Idem est autem Ratio & Mens, Ratio, sapientia summi Dei. Nota obsecro, inure menti, infige uerbum illud σωλιώσεται, coniuncta est, unifacta, ut sic loquar, erumpens uerbum Philosophis contra Arianos, & alios, qui disiungebant Mentem à summo Bono. Coniuncta est, ait, unita cum summo Bono Mens. Hoc Proclus ex Platone, hoc omnes.*

d 2 Quod

Quòd si Proclus dicat excellentiam summi Boni etiam à Mente *ἀπορροήσιν*, separatā: scias cum maiestatem illam, altissimamq; diuinitatis arcem eo, non disunctionem innuere, Quòd si fecus sentiat, ecce se ipso refellitur, *συνωλύονται*, unita, unifacta, copulata, cōnexa Mens cum summo Bono; Nec recte explanaret Platonem, De Mente quoq; considerandum, quòd ex sententia cæterorū Platonicoꝝ idem Proclus pronuntiat: *νοῦς δὲ ὡς αἰὼνι τὸ πᾶν ἔχει* ἢ τῆς οὐσίας αἰὼνι γένεσιν καὶ ἀφάρτου ὁμοῦ τῶν νόστων ὡς τῶν νῦν ἐσθλάτων *ἐξάμενοι*, ὡς δὲ ἐστὶν ἐστὶν πᾶσι πάντες αἰῶνας, διὰ τὸ ὅτι ἔχει τὰς γένεσιν ὡς φασὶν ὁ πλωτῖνος, τὰς μὲν ὡς νοῦς, τὰς δὲ ὡς μεθ᾽ αὐτῶν νεκταί, καὶ ὡς ἄλλοις ὅτι καὶ ὁ νοῦς ἐστὶν ὡς τῶν πᾶσι ἐαυτοῦ ὡς θεός, ὡς αὐτῶν ἢ ψυχῆ τῆς ἐαυτοῦ ἢ ψυχῶν ἀνερότις νοῦς, καὶ τὸ σῶμα τῆς πᾶσι τῶν σῶμασι *διωκόμενοι* ψυχῆ. *πάντες δὲ ἐν ἑαυτοῦ ἐπιπέδῳ ἀνερότις τὸ ἐνὸς ἑστὶν ὡς μὲν ἐστὶν ψυχῆς*. καὶ ὁ μὲν νοῦς ἐνοεότις ὅτι, ἢ δὲ ψυχῆ νοεότις. καὶ ὁ μὲν θεός πᾶσι τῶν νοῦν τῶν νοῦν φῶς πρῶτος ἐπιπέδῳ. ὁ δὲ νῦν ἐνοεότις ὡς πᾶσι ἐστὶν ἐπὶ ἐαυτοῦ. ἢ δὲ ψυχῆ θεός καὶ ὁ μὲν πᾶσι ἐπὶ ἐαυτοῦ ἐπὶ νοῦν μεσότητι. Quæ sunt, Mens in æternitate habet uitam, & substantia, operationeque intelligendi est ipsa æternitas, simulque omnem intellectiōnem in præsentī habens defixam, Deifica est, id est, Deo similis, diuina propter causam uniuersā, quæ ante se est. Duas enim, ut Plotinus testis est, habet operationes: primas, ut Mens; secundas, ut nectare ebria, & in cæteris quidem est ut Mens: in eo autem, quod ante ipsam, ut Deus: sicut anima super omnem animam sua excellentia, est Mens: corpus autem uirtutē, quæ est ante corpus, fit anima. Omnia igitur, ut diximus pendent ab Vno, per Mentem quidem, & Animam. Et Mens quidem Vniformis est, Anima uero Mentiformis, ut sic loquar. Atque Deus qui est ante Mentem, naturæ mentali primum superuehitur. Mens autem est diuinissima, ut quæ ante omnia Deifica. Anima uero diuina, quatenus indiget media Mente. Hæc apud Proclum, similia atque superius admiranda mysteria, ut mirabile sit, quoniam instinctu ad hæc peruenerint. Tria dicuntur esse apud eos principia, Deus aut Bonum uel Vnitas, Mens, Anima: tres imperatores, primus Bonum, secundus Mens, tertius Anima. Mens, inquit, est sempiterna, æterna sapientia, æternum intelligere, sempiternum sapere. Hæc sit, aut gignitur Deus ab antecedente causa Genitore suo, qui proprie & primo dicitur apud nos & illos, Deus. Benedictus Deus, & pater domini nostri Iesu Christi, Glorificauit Deus Filium suum, Deus misit Filium suum in similitudinem carnis peccati. Quem proposuit Deus propiciationem per fidem in sanguine ipsius. Nemo nos separabit à charitate Dei, quæ est in Christo Iesu. Innumeraque exempla. Habet igitur Mens ab antecedente causa eam diuinitatem, æternamque sapientiam. Est quidem & ipsa Deus, sed ab illo Genitore suo. Quidquid autem est, æternaliter est. Habet duas operationes: alteras, ut Mens, ut rerum principium, ut intelligens, moderans, producens omnia quæ creauit, ut spectans post se: alteras, ut respiciens supra se Genitorem suum, fruensque ex eo æterna uoluptate, nectare diuino ebria, beata ex amore, & dulci charitate, quem suspicit, admiraturque semper, Patris sui: ex quo deificatur, fit, estque Deus, sicut est, quia genita ab eo, ut Macrobius dicebat. Anima uero tertium principium est ut Mens, propter conjunctionem substantiæ, eoque etiam Deus, quia & ipsa à primo per secundum, & à secundo, Corpora uero, ut effectus trium principiorum. Omnia denique sunt ab Vnitate. Nam Mens ab Vnitate gignitur, inde uoluptas est, & diuinitas eius: eoque diuinissima, quoniam sola gignitur à Deo, & genita est Deus. Cætera participant diuinitatem, propterea non sunt diuinissima. Nomen autem Diuinissimi est apud Platonem, & Aristotelem. Plato uocat Verbum Dei diuinissimum; Aristoteles, Mentem diuinissimam, ut uidebis. Anima autem etiam Deus, per utrunque, maxime per secundum. Ac Pater, ut ait Dionysius, quoniam est pater luminum, irradiat in omnem naturam

A turam Angelicam. Hæc illi dixere, partim ex Platone, partim ex nostra Theologia hausta. Siquidem hæc sunt ea, quæ Græci, Latinique definire, Spiritum, id est, Animam, tertiumque principium, esse æternaliter à primo, & secundo. Primus dicitur à nostris, & ab illis Pater: præcipue uero ab illis Vnitas, & bonum. A nostris item fons, & principium totius Deitatis. Ipsam inquam dixere Animam, seu Spiritum, essentiam suam, suumque esse subsistens habere ex Patre simul, & Filio, & simul ab utroque æternaliter tanquam ab uno principio procedere. Filium causam esse Animæ, Græci, principium Latini, sicut & priorem. Omnia enim, quæ Patris, seu Boni sint, dedisse Patrem ipsum unigenito Filio suo gignendo, præter esse Patrem. Et quòd Anima uel Spiritus procedat ex Mente uel Filio, ipsam Mentem à Patre æternaliter habuisse, à quo æternaliter sit genita, Patremque esse fontem & principium totius Deitatis. Ecce enim ipsi dicunt omnia pendere ab Vno, sed per mediam Mentem & Animam. Quippe Pater cum sit fons, & principium totius Deitatis, primo efficit esse Deum Filium, & Animam, alterum gignendo, alterum producendo. Est enim, Proclo teste, etiam Anima Deus, non fontaliter, sicut primus, proprie Deus, sed ut ab illo producta: eoque uocat eam magis diuinam, quam Deum: & quod procedit à primo, uel datur per medium secundum. Gratias igitur agamus summo Deo, qui coëgit etiam suæ religionis imperitos, rapido mentis excessu abstractos, pro ea loqui, eaque perhibere de ipsa testimonia, quæ nemo sit, qui non miretur, obstupescat, lacrymas etiam qui pius est, præ gaudio profundat.

Mirabile testimonium Porphyrij de eadem Mente ab æterno genita.

CAP. XV.

HA E D E M lacrymæ manabunt ei, eadem eum gaudia arripient, qui læget ea, quæ scripsit Porphyrius. Quippe quæ Proclus, perinde ac si de cœlo cœlestis Angelus eum docuisset, nunc locutus est, & proposuit, superiores Platonici, & quidem diuinius & augustius tradiderunt. Porphyrius igitur in quarto de historia Philosophi (quem locum totum Cyrillus contra Iulianum Imperatorem, quem cæca dementia, & odium ueritatis non sinebat cernere uerum, nec quam contemneret, religionem, illam esse, perspicere, quam sæcula Philosophiaque omnis arcana coluisset, quamque ipse nescius insectaretur, profert) de summo bono ex opinione Platonis, stupenda miracula scripsit: *ἀπὸ δὲ τούτου, πρόπου σὶνα ἀνθρώποις ἀνεπινοήτων νοῦν γινέσθαι, τὸ ὅλον, ἢ καὶ ἐαυτοῦ ὑφεσθῆναι: ἢ ὡς δὴ τὰ ὄντως ὄντα, ἢ ἢ πᾶσα οὐσία τῶν ὄντων, ὅ δὲ ἢ πρῶτος καλῶν, ἢ ἀπόκλειον παρ' ἐαυτοῦ τῆς καλλοῦ ἔχει τὸ εἶδον, πρῶτον δὲ πρῶτον ὡς αὐτῶν τοῦ θεοῦ ὡρμημένον ἀπογόνον ὡν, ἢ ἀποπύτων, ἢ γὰρ ἑλάνος κενῆς πρὸς γένεσιν, ἢ τῶν ἢ πρῶτος γέγονεν, ἀλλὰ τῶν πρῶτον ἀπογόνος ἐκ θεοῦ. πρῶτον ἢ ἢ ἀπὸ ἀρχῆς ἑνὸς γενέσθαι. ἢ πᾶσι γὰρ γένον ἢ ἢ, ἀλλὰ ἢ δὲ γένος γηρομῆτος πρὸς αὐτῶν ὅτι ἢ ὁ γένον. ἀρχον ἢ ἀπὸ αἰῶνος αἰώνιον ὁ νῦν, ὅτι ἢ ὁ θεός ὁ πρῶτος, ἐπὶ αἰῶνος αἰώνιον, καὶ ἀπὸ αὐτοῦ γένον τὸ πᾶσι, ἢ μὴ τῶν σωματικῶν, ἢ ἢ ἢ ἀπὸ αὐτῶν συγκαταπέσει δυνάμει τῆς ἐλάνος ἀπαρξεί. ἢ τῶν ὁ νῦν αἰώνιον ἢ ἢ ἀρχον ἢ πρῶτος αἰῶνος αἰώνιος ὅτι ἢ τῶν πρῶτον ἀπὸ αὐτοῦ ἀποπύτων. Quæ sunt. Ab hoc autem summo bono ratione quadam hominibus incognita genitam Mentem tradit Plato, quæ profus per se ipsam existat: in qua uidelicet sint ueræ res, & omnis rerum substantia: quod & primo pulchrum, & per se pulchrum sit, habeatque speciem pulchritudinis. Processit autem ante sæcula, uel æternitatem, ab autore Deo promanans, per se genita existens, & per se Pater. Neque enim illo mouente se ad generationem huius, processit fuit: sed isto progrediente per se generabiliter, uel ex sua generatione à Deo: & progrediente, nō à principio aliquo temporali: necdum*

enim tempus erat: sed neque creato tempore, præ illa est aliquid tempus. Semper enim est carens tempore, & sola æterna Mens. Sicut autem Deus ille primus, unus, & singularis semper est, licet ab ipso facta fuerint omnia, eò quòd cum his connumerari, & in eodem loco, quem habet substantia sua, ea poni non possunt: sic & Mens sempiterna sola, & sine tempore: & creatis his, quæ sunt in tempore, ipsum tempus est, permanens in unitate suæ substantiæ. Hæc testatur Porphyrius sensisse Platonem ex antro diuinitatis missa oracula, mysteriaque ineffabilia, ut admirando expleri nequeam quibus tandem diuinis (ut sic loquar) Aquilonibus portati in cœlum altissima sacramenta introspererint: Nisi quòd iam Euangelio coruscante, melius ea, quæ Plato, Trismegistus, Sibyllæ, Magi, toti per omnem mundum oracula locuta fuerant, explicare poterant. Principio igitur ingressus uastum Theologiæ pelagus, refert ab hoc summo bono, quòd esse sempiterni Genitoris nomen, sæpe iam claruit, nasci Mentem, ineffabili, inexplicabili cunctis mortalibus modo. Ut & noster Vates similiter dixit, Generationem eius quis enarrabit? Cuius enim mens capiat unquam ineffabilem Mentis natiuitatem? ut miraculum sit, uel hoc ipsum eos agnouisse, quòd nascatur, quòd sint duo, Genitor, & Genitus. Hoc primum decus huius testimonij, quòd ineffabile fateatur hanc natiuitatem. Secundum, quòd nascens Mens per se subsistat, Deus scilicet & ipsa, omnipotens & ipsa. Tertium, quòd sit omnium rerum domicilium, sedes, & origo, fons, & principium, rerum uniuersalis essentia, uerarum rerum regnum, & Idearum, quæ sunt essentiæ ueræ, uasta mater. Sic prima pulchritudo, & omnis pulchritudinis origo, pulchritudo primordialis, exemplar omnis pulchritudinis, mundum mente gerens pulchrum pulcherrimus ipse. Eoquæ fuerunt omnia pulchra & bona, quæ fecit. Hanc pulchritudinem, & speciem, ideamque uenustatis, tanquam principium, & origo habet ipse à se ipso. Ad hæc, quòd nata sit ab ipso Deo æternaliter, & ante sæcula, ante æuum per se genita, per se Pater, quippe quæ nata, uelut sui principium, & sibi pater est, quia genita à Patre, ipsa gigni, & nasci uolens. Proinde etsi nascatur à Patre suo Deo, nascitur tamen ineffabiliter, uolens ipsa nasci, quasi natiuitatis suæ etiam ipsa principium, non se ipsam generando, sed nascendo coniunctim, æternaliterque ab illo. Designatur enim ineffabilis quædam Genitoris, & Geniti coniunctio, genus nascendi inauditum, incomprehensibilisque modus. Diuersa, quam nostra, nascendi ratio, qui non sumus, antequam nascamur, nec à nobis habemus quidquam, differentes substantia à genitoribus nostris. Ibi quoniam ineffabilis, & admirabilis, alteriusque omnino generis natiuitas, & ut nascatur, tamen est patri coæqualis, coæternus, dicitur nasci ipse, uolens à Patre generari, ut uolendo nasci, ineffabiliterque exultando ex ea natiuitate, & inseparabiliter à patre nascendo, ferme sit & ipse sibi genitor. Mysterium quidem altissimum, ualidissimamque in eos uociferatio, qui detrahunt diuinitati Filij. Hic non modo non detrahitur, ut nimium propemodum tribuatur. Repetit deinde hanc generationem non esse sempiternam, ante tempora, ante sæcula, cum nullum tempus esset: ut etiam tempus postea creatum nihil sit præ ipsa Mente, ut quæ sola sit sempiterna, & ante omnia tempora, nullum habens cum tempore consortium, aut dependentiam. & ut Pater sit sempiternus, & unus etiam creator omnium, & autor: quia cum nullis commiscetur, & censetur omnibus retro longissime remanentibus: sic Mentem quoque æternam esse solam omnium: quæ etiam sit ipsum tempus, cum res sub tempore creauit, & ad ipsum tempus, mundi mensuram, uenit, ipsum tempus, quo mensurarentur omnia, conditura. Nihil dici, aut cogitari poterat altius, grandius, sublimius, profundius.

O Pla

A O Platonici igitur, qui nesciebatis huius admirandæ Sapientiæ religionem Christianam patronam esse ueram, nec aliud hanc religionem esse, quam cultum, & notionem summi Boni, & æternæ mentis, eorumque inter se sempiternæ coniunctionis scientiam, quæ nihil loquatur, clamet, uociferetur aliud: qua reprehensione tandem digni, qua cæcitate capti, qui eam insectabamini, cuius uos admiranda, stupendaque mysteria, cum summa admiratione explicatis, & principem uestrum Platonem putatis, & asseritis ea tenuisse, scripta reliquisse? Misereri quoque oportet miserimos Hebræos, quibus ob inauditam cæcitate, ob profundam animi caliginem, eadem dominatur calamitas: qui quæ iam inde ab exorto mundo per omnia sæcula innotuit Sapiencia, quam gentes omnes cœlitus reuelatam coluerunt, tradiderunt, & suæ gentis doctissimi monumentis literarum mandauerunt, apud omnes suæ gentis eruditos sub secretis mysterijs abscondebatur, non uideant nunc adorari, coli, agnosci à toto terrarum orbe. Ideo nunquam deficiet hæc religio, & uera illa Sapiencia, & antiquissima sæculorum omnium, in arcanis abstrusa Theologia.

Ex Plotino de eadem ipsa mente, & Genitore eius, & eius cum Patre coniunctione: & quòd post Patrem sit maxima omnium Mens.

CAP. XVI.

P

LOTINVS item inter Platonicos maximus, & ubique celeberrimus, mirabiliter omnia, quæ superius ab antiquis tradebantur, approbavit, differuitque copiosius, ut hæc ueræ Sapientiæ mysteria perfectissimè uideatur tenuisse: ut instar miraculi sit, totus is hominum, ac sæculorum concursus, ac consensus. Audiant igitur Philosophi patefactum nouissimis sæculis, quòd antea foret etiam notum, atque animis multorum hominum comprehensum, declaratum autem postea, atque ita diffusum, ut quòd angustis locis prius contineretur, in totum mundum euaserit, nuncque Numen istud adoretur, omnesque de eo philosophentur, de quo soli sapientissimi quondam, & hi omnino pauci philosopharentur. Hæc est enim scientia Domini, qua repleta est omnis terra, quòd omnes nunc philosophantur, Patrem & Filium cognoscentes, adorantes, semper loquentes: quæ scientia prius erat paucorum. Ac Plotinus, qui nec Christianus fuit, nec fortasse norat Christianos, si scisset eos hanc adorare Sapienciam, quam maiores sui tantopere coluissent, ac ueluti de profundissimis mysterijs de ea loquerentur, quorum scripta & ipse ueneratus est, & approbavit, certè ipse cum cæteris Platonici religionem nostram, quam nonnulli eorum propter inscitiam, uelut superstitionem contemnebant, adorasset, retinuisset, ueramque esse sapienciam prædicasset. Plotinus igitur ad alia, hæc diuina, sublimiaque in libro de Tribus principalibus hypothesis loquitur, quæ postea imitati sunt, & secuti Porphyrius, & Proclus, pluresque alij Platoniorum: *τι οὐδὲν γὰρ πρὸς τὸ τελειοτάτου λέγειν; μηδὲν ἀπ' αὐτῶ, ἢ τὰ μέγιστα μετ' αὐτῶ; μέγιστον δὲ μετ' αὐτῶ νόος, ἢ δυνάμις, ἢ γὰρ ὁθεὶς ὁ νόος ἐκείνου, ἢ δυνάμις αὐτῶ μόνος ἐκείνου δὲ πάντων οὐδὲν. ἢ τὸ γινώσκον ἀπὸ κρείττωνος νόος, νόος εἶναι, ἢ κρείττων ἀπάντων νόος, ὅτι τ' ἄλλα μετ' αὐτῶν.* Quæ sunt, Quid igitur de perfectissimo dicere conuenit? Nihilne ab ipso, an maxima post ipsum? Maximum autem post ipsum Mens, & secundum. Etenim aspicit Mens ipsum, & eius tantum indiget: ipsum autem, Mentis nihil prorsus. & quòd à Mente maiore generatur, Mentem esse: & omnibus maior est Mens: quia post eam sunt cætera. Hæc intimæ Philosophiæ mysteria proloquitur Plotinus, ut si Christianus esset, apertius loqui non potuerit. Principio Patrem dicit esse perfectissimum, principium scilicet, maximum, eminentissimum, excellentissimum, præcedens

præcedens etiam Mentem. Hoc enim est quod Filius dicebat toties, Pater maior me est. Non id quidem tantum propter corpus assumptum : sed quia ille Pater sit principium, fons totius Deitatis : Filius autem genitus, nascens, & proles. A maximo, ac perfectissimo Plotinus ait nihil generari præter Mentem: Maximam autem post perfectissimum, siue Patrem, esse Mentem, siue Filium : & quod ante omnia mirabilissimum est, ait Mentem suspicere, & intueri Patrem, & indigere eo solo, Patrem autem eo minime. Aperit enim abditissimum mysterium, Patrem scilicet gignere Filium, tanquam ipse sit maior autoritas, quanta scilicet est inter Genitum, ac Genitorem. Quoniamque Pater genitor est, primaque omnium origo, non indigere, aut dependere à Filio, Mente scilicet : contra, filium indigere eius solum, quod ab eo diuinitatem, substantiamque habeat, discatque ab eo omnia. Nec aliud dicitur hic à Plotino, quam quod eadem Mens sæpe locuta est apud nos mortales, docens se à Patre missam, unicam se, amantissimamque eius esse prolem : nihil habere se, nisi quod Pater ei dedisset : quidquid haberet traditum sibi à Patre. Ecce Plotinus ait, Filium intueri Patrem, tanquam in eum, à quo tota sua pendeat beatitudo, tanquam in bonum suum, felicitatem suam. & iure quidem. Nam si ab eo, qui maximus, qui perfectissimus est, habet tantam diuinitatem, tantam naturæ magnitudinem, ut potuerit mundum uisibilem, & inuisibilem creare, necesse est beatitudinem esse tantam, quanta beatum maximum filium suum efficiat : id est, tantam esse beatitudinem, quanta est rerum suarum magnitudo, quanta diuinitas, quanta potestas. Intuetur Filius in Patrem, siueque paterno continetur, nec alia est beatitudo eius, quam ex bonis, & cognitione paterna, maximarum uoluptatum thesauro. Ideoque optauit omnes ad hæc paterna bona sublimare. Præter hæc autem addit Plotinus : ποθεί δὲ πᾶν τὸ γυννύσασθαι, τὸ γυννύμενον ὡς πῦρ ἀγαπᾷ, ἢ μάστιγι ὅταν ᾧσι μόνοι τὸ γυννύσασθαι, ἢ τὸ γυννύμενον : ὅταν δὲ ἢ ἔκτισται ἢ τὸ γυννύσασθαι σύνεσις αὐτῶν, ὡς τῆ ἐπερότητι μόνοι κεχρησθῆαι. εἰς οὗτο δὲ λέγουμεν εἶναι τὸν νοῦν. δὲ γὰρ σφεδέρου λέγειν, ὡς εἶπεν τὸν ἐν τῆ πλατωνικῆ φησὶ τὸ πᾶντα : Desiderat omne quod gignit, id quod gignitur, & hoc amat : maxime uero, cum soli fuerint gignens, & genitum : cum autem optimum est quod gignit, necessario est cum eo coniunctum quod gignitur, ut sola alteritate separentur. Dicimus autem imaginem eius esse Mentem. oportet enim loqui clarius. Eoque apud Platonem terna sunt omnia. Sunt, inquit, penes omnium regem omnia, & penes secundum secunda, & penes tertium tertia. Dicit quoque causam habere Patrem, causam quidem appellans Mentem ipsam. Opifex enim illi est Mens. Hunc autem dicit creare animam in cratere illo. Cum igitur causa sit ipsa Mens, Patrem eius dicit Bonum, & quod ultra Mentem est, ultraque substantiam. Multis autem locis appellat ipsum Ens, & Mentem, & Ideam : ut Plato cognouerit, ex Bono quidem Mentem existere, ex Mente Animam, & esse uerba ista, minime noua, neque nunc cepta dici, sed olim, licet obscure. Verba autem, quæ nunc super hac re habeantur, esse quasi earum interpretatores, quæ attestentur dictis Platonis, esse ea uerba uetusta. Talia dicens ad uerbum Plotinus, innuit quicquid prædicatur nunc de Patre, & Filio, de Mente, de Bono, à quo ueteres fluere, aut gigni Mentem dixere, prisca theologia: Tum quod Bonum sit ultra substantiam, ultra omnia : in quo excellentiam summi, ac Genitoris Dei oportet agnoscere. Neque enim est excellentius, ac maius quicquam. Idem Bonum uocat Genitorem, Mentem Genitam, eaque faterur esse coniunctissima, quia sit optimum quod gignit, & quia Genitor, ac Genitum sint soli. Ex quo uult effici, ut inter eos sit indissolubilis coniunctio. Maximam enim esse coniunctionem ex maxima perfectione. Aduerte igitur diuinam, profundissimamque apud Plotinum Theologiam

A Iogiam, de sempiterna Filij generatione ex Patre, & cum eo coniunctione, de beatitudine eiusdem, ex intuitu in Patrem. Postremo ait eos sola alteritate separari. Rem inauditam, ac stupendam. Sola, inquit, alteritate Bonum, ac Mens separatur, Græce ἐτερότητι, solis personis dicerent Christiani. Alter enim est Pater, alter Filius, non aliud, uel alterum. Tanta est enim inter duos illos perfectio, perfectaque coniunctio, quanta deceat eorum diuinitatem. Tum respice queso attentius, quid Plotinus tradat. Ait hæc mysteria, hos ipsos sermones, ultramundana hæc sacramenta, esse uetusta: & nunc que dicantur, non esse noua, sed his explicari à ueteribus tradita. Audi queso, referetque animum ad ea, quæ tum in præfatione, tum toto progressu locuti sumus, quam nos habemus nunc Philosophiam, fuisse etiam apud ueteres. Ipsum Plotinum audis confidentem totam hanc Philosophiam à prisca descendere. Quo testimonio probatur, confirmatur, quicquid Chaldaei, Mercurius Trismegistus, Orpheus, Sibyllæ, cæterisque omnes de Patris, ac Filij diuinitate tradidissent. Ipsi hoc testantur, non possunt à Christianis post natum Christum, esse conficta. Plura sunt alia apud Plotinum miranda de Patre, & Filio testimonia. Quos appellat nostra Theologia expressius, ac notius Patrem, & Filium, illi Bonum, & Mentem, Generans, & Genitum, Patris, ac Boni imaginem, ipsam Mentem, Bonum & Ultra substantiam, ipsum Patrem. Quis hæc cognouisset, nisi Philosophia cœlestis illuxisset? Benedictus igitur primogenitus, unicus, summi Boni filius, per quem & creati sumus, & redempti, & eousque amati, ut non clauerit unquam profundissimam diuinitatem suam, cuius humanitatem, affabilitatem, clementiam, benignitatem, familiaritatem sensit in omni ætate omnis terra.

B Ex eodem Plotino, quod Mens sit post summum Bonum, quod per eam ad summum perueniatur, quod sit locus, et Idea omnis pulchritudinis, quod creauerit mundum.

CAP. XVII.

PLATONICORVM item præcipuus Plotinus, cuius à cunctis prædicatur admirabile ingenium, etsi floruit ante Porphyrium, & Proclum, ut testimonia eius debuerint antecedere, tamen ordinem quendam de ea, quam dixere Mentem, Prolemque summi Boni, nos sequentes audios reddit, ut ea proponamus. Varia uero, & multiplex præter superiora de duobus illis, Genitore, Proleque ab æterno genita extat apud eum Theologia. E quibus in libro de Pulchro, hæc ex intimo quasi Philosophiæ antro profatur : γινώσκω δὲ πρῶτον θεολογίας ὡς ἢ καλὸς ὡς, εἰ μέλαι θεάρεσθαι θεόν τε καὶ καλόν. ἢ εἰ γὰρ πρῶτον ἀναβαίνωμ ὑπὲρ τὸν νοῦν, καὶ ἐκεί πᾶντα εἶδεται καλὰ τὰ εἶδη, ἢ φησὶ τὸ κάλλος τὸ εἶναι τὰς ἰδέας. πᾶντα γὰρ ταῦτα καλὰ τοῖς νοῦ γυννύσασθαι ἢ εἶσα. τὸ δὲ ἐπέκθηται τῶν, τὸ τὸ ἀγαθὸν λέγουμεν φύσιν, πρὸ βελημιλίον τὸ καλὸν πρὸ αὐτῆς ἔχουσαν, ὡς εἰς δλοχρεῖ μὲν λόγῳ, τὸ πρῶτον καλόν : διαχωρῶ δὲ τὰ νοητὰ, τὸ μὲν νοητὸν καλὸν ἔσθαι, τῶν εἰδῶν φησὶ τὸ πῶν, τὸ δὲ ἀγαθὸν τὸ ἐπέκθηται ἢ πηλῶ, ἢ ἀρχῶν τὸ καλόν, ἢ ἐν τῶ αὐτῶ τὸ ἀγαθὸν ἢ καλὸν πρῶτον θήσεται, πηλῶ ἐκεῖ τὸ καλόν. Quæ sunt, Sit igitur quisque primum Deiformis, & pulcher quisque, si Deum, & ipsam pulchritudinem sit contemplaturus. Veniet enim primum ascendens ad Mentem, ibique omnes species pulcherrimas noscet, & dicet hanc pulchritudinem Ideas esse. Omnia enim hæc sunt pulchra genituris, & substantia Mentis. Ultra uero & supra hanc, naturam Boni dicimus, quæ propositum sibi pulchrum habet. Quocirca perfecta ratione est prima pulchritudo: Diuidens autem intellectualia, quod quidem est intellectuale pulchrum, formarum dicit locum. Bonum autem quod est ultra fontem & principium pulchritudinis, uel in eodem Bonum, & pulchrum, primum statuet, uerum ibi pulchrum. Hucusque ille. Quæ etsi abstrusa Plotiniciusque uisitata ratione proferuntur, hunc tamen habent sensum: Vides primum sanctissima illa duo, e altissimaque

altissimāq; numina, quorum primū in omni uetusta Philosophia uocatur Bonum, C secundum Mens. Ac loquitur de eo, qui cupiat uidere ueram pulchritudinem, oportere eum primum fieri Deiformem, assimilari Deo, quod nunquam ad uerū uenisset intuitum sit admittendus, nisi diuinam sibi similitudinē assumat. Est autē similitudo, Platone ipso teste, sanctitas, iustitia. Hæc habeat necesse est, quem tenet ueræ pulchritudinis aspiciendæ ardor. Atq; is qui beatitudinem hanc affectat, ascendens animo ad fastigium rerum, primum gradū faciet ad Mentem; hæc enim est post summum Bonū. Et ipsa dicebat hominibus, se ducem esse, & portam ad summū Bonū: et quod nemo potest uidere Patrē, nisi Filius adduxerit, ac reuelarit. In hac igitur Mente, quæ fuit mundi melioris origo, omniumq; rerum, quæ suis originibus, & rationibus æternis (quas Ideas Philosophi dicunt) continebatur, principium, cernet omnē Idearum uenustissimā uarietatem. Habent enim, ut superius uidimus, omnes fateri, Ideæ locum, sedemq; in ipsa Mente. Mens, ac Verbum, ut ait Philo, est Idearū locus. Progressus igitur ad Mentem, cernet hic omnes Ideas, earumq; uenustatē: quæ quoniam Mente continentur (Mens enim habet exemplar omnīs pulchritudinis) iure omnia sunt pulchra, Mente creatrice, genitriceq; & substantia, siue existentia rerum. Vbi autem Mentem attigerit, superabit quoq; altius ad alium sublimiorem, qui dicitur Bonum, seu Natura bonitatis, quæ & ipsa pulchritudinem eximiam, & eandē, atque Mens, sed principalius complectitur. Eoq; fit, ut qui uelit perfectē loqui, statuatur primum pulchritudinem, ipsum Genitorem, uidelicet pulchritudinem, omniaq; bona dantem Secundo, necesse est. Quocirca dirimens singula, locum quidem Idearum, uel formarum dicit ipsum intellectuale pulchrum, id est, Mentem. Summum autem, & ulterius Bonum, fontem uocabit, & principium pulchri. Quoniam etiam Mens, quidquid habet pulchri, habet ab illo principio. Aut in eodem gradu statuet Bonum, & Pulchrum, ut non aliud fontem dicat, aliud ipsum Pulchrum, sed unum, & idem. Ibiq; primum hæc statuet. Ostendit etiam Plotinus cum superioribus Philosophis, & prædicat hanc Mentem mundi principium, inuentorem, & causam, ut hinc summa maiestas, diuinitasq; Mentis enitescat. Multaq; scitu digna, uelutq; ineffabilia mysteria prodit de ea, in libro de Prouidentia. Quæ mihi non modò proponenda sunt, sed etiam declaranda, & explicanda, ut si quid obscuritatis habeant, aperiantur, ut ueritas nuda, clarāq; remaneat. τὴν πρόνοιαν ὁρθῶς ἂν ἢ ἀκρολύτως λέγομεν τῷ παντί εἶναι τὸ εἶναι τοῦ νοῦ αὐτῶν εἶναι, ἢ τοῦ πᾶν αὐτῶ εἶναι, ἢ ὡς χρόνῳ πρότερον ὄντα, ἀλλ' ὅτι πρὸ τοῦ εἶναι, ἢ φύσιν πρότερον ἐκείνου, ἢ ἀπὸ πάντων ἀρχέτων οἶον ἢ παράδειγμα ἐκείνου πάντων ὄντων. εἰ οὖν φασὶν ἐκ τοῦ, τὸ δὲ πᾶν ἰσθῆναι, ἢ εἰς ἅπαντα ἐκλυθῆναι τὴν δὴ δὴ αὐτῶν πρὸ πάντων ὄντων ἔχειν. Quæ sunt, Prouidentiam rectē, & consentaneē in Vniuerso dixerimus, q̄ ipsum Vniuersum sit secundū Mentem, & Mens ante ipsum, nō quasi tempore priorē, sed quia à Mente est, & Mens ipsa naturā prior, & causa huius, uelut archetypū & exemplar huius, qui sit imago. Si igitur ex Mente dicimus pendere uniuersum, & in oīa uim eius pertinere, sic conabimur ostendere cuncta bene posita. Hæc Plotinus, Mentem asserens à maioribus confessam causam mundi, cuius quasi sit (ut Plato tradidit in Timæo) exemplar: mundus autē, uelut imago, factus ad eam uim & formam, quam Mens animo complecteretur: quæ quidem forma, & conceptus mundanus, ut Philo dixit, erat Mens ipsa. Sicq; apparet Mens mundi principium, & causa. Apparet hanc eam esse, à quo sustineatur uniuersitas, per quam omnem pertinet Mentis diuinitas. Hanc ait Plotinus rationem esse prouidentia ueram: quoniam cuncta fecit, posuit, constituit, ordinibusq; distinxit Mens & potestas eius, per omnia cōmeans: ut hac una pulcherrima causa, possis in omnē rationē prouidentia

Atia latissimè tendere, ostendens bene unicuiq; rei esse consultū, quia Mens fuit, efflūq; semper moderatrix. Quod autem Plotinus hoc loco Mentem antecedere mundum non tempore, sed ut causam, & autorem, & à quo sustineatur semper mundus, asserit, ut uideatur (quod Proclus affirmat) æternitatem mūdi credere: dico eum, quod plurimis Philosophorum accidit, diuersa sensisse, & quod sæpe fit, à ueritate ab illo suo sensu, reuocatum. Nec longis ambagibus opus est: ipse in se ipsum stet testis. Eodem enim libro hæc prosequutus est. Quoniam igitur mundus omnis est id, quod factum est, hunc tu aspiciens, audire hæc facerem fortasse possis: ὡς ἐμὲ πεπεισμένε θεός, καὶ γὰρ ἐκείθεν ἐγενόμην, τέλει ἐκ πάντων ζώων ἢ ἡένων ἢ ἐμεινῶ, ἢ ἀνθρώπων, ἢ δένδρων δάμνων: Quod me creauit Deus. Et ego inde extiti, absolutio omnium animantium, sufficiens, contentusq; meipso, nullius indigens, quoniam in me sunt omnia, & plantæ, & animalia, & omnis generabiliū rerū natura, & Diū multi, & Dæmonum populi. Neq; enim γῆ μὲν κινῶμενται, terra quidem plantis omnibus, & animalibus omne genus est ornata, & ad mare usque peruenit animæ potestas: ær autem omnis, & æther, & cœlum omne est animæ expers. Nouissimè concludit: νῦν τίνων δὲς πᾶντα, εἰς ὕλην, ἀπρημῆς, ἢ ἡσυχῆς τὰ πάντα ἐργάζετο. Mens igitur cum dedisset aliquid ex se ipsa, in materiam stabilis ipsa, & quieta, & immota, cuncta moliebatur. Quibus testimonijs, siue ultro, sponteq; pronuntiatis, siue quod non admittit alium natura sermonem, & uult nos ad hanc rationem loqui, claret eum locutum, qua ratione loquuntur omnes, qui principium habuisse mundum fatentur. Et quo uerbo Moses dixit, In principio ἐποίησε, fecit, creauit Deus cœlum, & terram: eodem usus est Plotinus. Sic etiam, operabatur, aut operatus est. Sic, ornata est terra, pertinuit, extenditq; sese animæ potestas. Sic, inde ego extiti, uel sum effectus: & quod Mens sine labore, sine commotione sui, sed quiescens, immittensq; uim suam in materiam, molita est. Quæ quidem ostendūt, ac præ se ferunt quoddam tempus, quo sunt omnia creata. Neque enim, qui sempiternam dependentiam designaret, præteritis, sed præsentibus uerbis uteretur: aut si interdum præteritis, certè non semper. Diceretq; non fecit Deus, operatus est, sed, operatur, producit. Quid quod idem definit Prouidentiam: πρόνοιαν τῆς ἢ λογισμὸς θεῶ, ὡς ἂν γίνωτο, τὸ δὲ τὸ πᾶν, ἢ ὡς ἂν εἴηαι ἢ τὸ δὴ αὐτῶν εἶναι: Prospectio quædam, & consideratio Dei, ut fieret hoc uniuersum, & ut optimè, quoad fas esset, haberet. Non ne hæc eum prospexisse, cogitasse de re faciendâ, demonstrant: Non ne est Theologia Moisaica, quod Deus fecit bene omnia, quæ fecit, & uidit bene facta: His etiam Plotini dictis constat eundem esse Deum, atq; Mentem: eamq; rationem esse manifestæ Prouidentia, quod sunt omnia facta diuinitus, sapientissimisq; Mentis, Intelligentiaq; consilijs constituta. Ut sit hoc illud Mosi, Et uidit Deus lucē, quod esset bona. Sicq; ad unam quamq; rem creatam. Postremo, Et ecce omnia erāt ualde bona, uidelicet à Sapientia summa, perfectaq; Intelligentia creata. Tum est illud apud eum pulcherrimum, quod Mens est alius, & primus mundus, à quo mundus iste habuit principium.

Quod creatio sit Mentis, Genitore iubente, ipsa operante, & de duobus his, ex eodem Plotino.

CAP. XVIII.

INTELLIGENDVM quod Plotinus dixit, Mentem quietam, sine motu, concitationeq; sui, cuncta fecisse, est operapretiu animaduertere, quæ Eusebius, & Cyrillus contra Iulianum Imperatorem referunt Numenium locutum, Primum Deum (sic enim locuti sunt Platonicī, primum Deum, Patrem, secundum, ipsam eius Progeniem uocantes) quietum & immobilem

mobilem esse, Secundo dedisse ipsum, actionem, autoritatemque creandi, quod quidem est ineffabile mysterium. *ἀσὶ δὲ οὗτοι βιόι, ὁ μὲν πρῶτος, ὁ δὲ δεύτερος θεός, ἀλλῶν δὲ ὄντι ὁ μὲν πρῶτος θεός ἔσται ἔσως, ὁ δὲ δεύτερος ἔμπαλι εἰς κινῆσθαι. ὁ μὲν οὖν πρῶτος παρὶ τὰ νοητὰ, ὁ δὲ δεύτερος παρὶ τὰ νοητὰ, ἢ ἀιδγητὰ. ἢ μὴ θαυμασιος δὲ πάλιν ἐν τῷτο ἔφρω, πολὺ γὰρ ἐστὶ θαυμασιώτερος ἀκούσθ, ἀντὶ γὰρ τῆς θεούσης τῶν δευτέρων, κινήσεως, τὴν πρῶτον πρῶτον ἰάσθιν εἶναι φησὶ κίνησθιν σύμφοτον, ἀφ' ἧς ἦτε τὰς τῶ ἰόσθιν, ἢ ἢ μὴ ἀιδθῶ ἢ σωτήριον ἀναχέεται εἰς τὰ ὄλα.* Sunt, inquit, hæc duæ uitæ, altera quidem primi Dei, altera secundi: uidelicet quod primus quidem Deus erit stans, quiescens: Secundus uerò rursus erit qui se moueat. Itaque Primus est circa intelligibilia, seu spiritualia: Secundus circa intelligibilia, & sensibilia. Neque uerò mireris, quod hoc dixerim: Multò enim mirabilius audies. Nam pro motione, quæ præexistit in Secundo, præexistentem Primo missionem esse dico, motionemque cõiunctã, à qua & ordo mundi, & sempiterna, salutarisque stabilitas permanet in omnia. Hæc Numenius: quæ & postea necessariò proferentur. Hic ego obstupesco, attonitus hæreo, nec capio, nec explicare queo, unde tanta Theologiæ profunditas, horum mentes inundauerit. Hoc mysterium altissimū est, nostræ Theologiæ sacramentum, Patrem qui primò est Deus, mittere Filiū ad agendū, illum esse Angelum Patris. Et apud Philonem est ὑπαρχος, magistratus Dei: ὑποφύτης, declarator, interpretes, quo Pater est ad omnia, tanquam suarum uoluntatum executore usus. Ideo sicut uenit in mundum missus à Patre, sic creauerat mundum & hominem: Prophetis apparuit, legem Mosi dedit, Legationibus paternis est functus. Sic dedit ei iudicium Pater, & ipse iudicabit omnem carnem. Denique non primus Deus unquam, sed secundus (Dico autem Primum, & Secundū, unum eundemque Deum) monstratur, prædicatur uenisse. Non admiraberis igitur hæc apud Plotinum. Hausta sunt è superioribus Platoniciis, Philone, Numenio, cuius lectioni perpetuã dedit operã, centumque libros scholiarum, autore Porphyrio, in eum scripsit. Is prior etiam hæc prodiderat: *τὸν μὲν πρῶτον θεὸν ἀργὸν εἶναι συμπάντων, ἢ βασιλέα, τὸν δευτέρου δὲ θεὸν, ἢ γεμονεὶν δὲ ἔργων ἰόντα:* Primum quidem Deum uacare ab omni opere, uti regem: opificem autem Deum imperare, per cælum euntem. Philo quoque in optima diuinitatis Idea, Primum florentem, nefas putat, ut ad hominis molitionem descenderet, misisse nuntium, legatumque unigenitam prolem suam, que uias documetaque Patris, cuius est Sapientia, secuta, non hominem modò produxerit, sed omnem mundum decoris formis, ordinibusque instruxerit. Hanc quoque fuisse præceptoris Platonis sententiam refert, uti à Platoniciis relatum & proditum, diuus Cyrillus: *ὁ γὰρ πλάτων θεὸν μὲν τὸν ἀνωτάτω φησὶ τὸ ἀγαθόν, ἔξ ἀδῶ γὰρ μὲν ἀναλάμψαι νοῦν, ἢ τούτου εἶναι τὸν περὶ τῶ ἰόσθιν δὲ ἰόσθιν δὲ ἰόσθιν, ἢ τούτου εἶναι τὸν περὶ τῶ ἰόσθιν δὲ ἰόσθιν, ἢ τούτου εἶναι τὸν περὶ τῶ ἰόσθιν δὲ ἰόσθιν.* Itaque Plato, inquit, supremum quidem, altissimumque Deum fatetur ipsum summum Bonum. Cæterum ex eo emicuisse Mentem, & hanc esse proximū mundi opificem, Primo manente in quiete, & uacatione. Tertiam inducit Animã, à qua cuncta cieri, agitarique censet. Apparet igitur (ut loquar ipse) quodã admirabili, & cœlesti beneficio (Nō enim humana cõsideratione eò peruenire potuerunt) eos audisse, legisseque, in uetustissimis oraculis duos Deos, in unã substantiã diuinitateque cõiunctos: quorum Primus admirandæ, suspiciendæ, augustæ maiestatis, mitteret Secundū ab se genitū ab æterno, ad oia. Et hæc est illa toties ab ipsa diuina Mente prædicata Theologia: Doctrinã suam, non esse suam, sed eius, qui misisset eum. & Quod sic Deus dilexit mundū, ut unigenitū filiū suū daret, ut omnis qui credit in eū, non pereat, sed habeat uitã æternã. & Sicut misit me uiuens Pater, & ego mitto uos. Et, quod Pater nō iudicat quæquã, sed omne iudiciū dedit Filio. Denique, quod eum semper prædicabat genitorem maioremque suū, præceptorē, mittentē: Illi cunctos honores, uti maiori

A maiori, ac patri deferebat. Nec alia propè fuit ab eo reuelata Theologia, quam quod à Patre missus, rediturus ad eum, certo tempore circumactò, uenisset, faciens omnia, sumpra humana figura: quæ Pater non fecit, sed uoluit, & iussit Filium, Deumque secundum facere, sicut & opificem mundi eum miserat. Eademque ratione, secundus Deus, mundum, & hominem creauit, qua prædicatur: uerissimumque fuit, in mundū eum uenisse, ea exequentem, quæ Primus non quidem fecit, sed uoluit iussitque ut magnus genitor, facere, Secundum. Cuius est clarissima ratio, quod è duobus, quorum alter Genitor, alter Genitus esset, Genitus debuit parere, & facere, quod non decuisset facere Priorem, præsentem Secundo. Cuius rei tota humana progenies fuit imago, ubi maiestas & præcellentia genitorum (si parua licet componere magnis) super genitis apparet. Atque ubi iustitia regnat, iubentibus genitoribus, parent piè, reuerenterque nati. Id, ut dixi, fuit imago eius, quod ab æterno præcessit in Deo. De qua re mirabile est, & stupendum, Platonicos tam profundè philosophari: & dicunt id sensisse Platonem, qui Christum natum plus ducentis, & quinquaginta annis antecessit. & Plotinus testatur hos sermones non nouos esse, sed uetustam quandam, nescio quibus à locis manantem ad Græcos, Theologiam. Atque iterum tradit Plotinus, etiam diuo Cyrillo teste: *τὸ δὲ αὐτὸ νοῦ ὄντος πατέρα φησὶ τὸ ἀγαθόν, καὶ τὸ ἐπιπέφυκα νοῦ, ἢ ἰσίας, πολλαχῶς δὲ τὸ ἦν ἢ τὸν νοῦ, τὴν ἰδέαν λέγει. ὡς πλάτων εἰδέναι ἐκ μὲν τῶ ἀγαθῶ νοῦ, ἐκ δὲ τῶ νοῦ τῶ ψυχῆ, ἢ τῶν λόγων τῶτος, μὴ κωνοῦς, μὴ ἢ νῶ, ἀλλὰ πάντα ἢ εἰδέναι μὴ ἀναπεισάμενος, τῶς δὲ νῶ λόγους ἐκινῆσθαι ἐκείνων γεγονότας, μαρτυροῦς πιστάμενος τῶς δὲ τῶς παλαιὰς εἶναι, τοῖς αὐτῶ τῶ πλάτωνος γραμμασι.* Cumque, inquit, autorem, & causam dicat ipsam Mentem Plato, eius quoque Patrem dicit ipsum Bonum, & id, quod est ultra Mentem, & substantiam. Multisque in locis ipsum ens, & substantiam, Ideam appellat. Quocirca Platonem nouisse, ex Bono quidem Mentem, ex Mente Animam existere: & hos sermones, non nunc naros, ac nouos esse, sed cum omnia superioribus seculis obscure dicta essent, his uerbis esse declarata, & uelut ab interpretibus explanata, has esse uetustas sententias ipsius Platonis, libris eius pro testimonio nobis utentibus. Sic Plotinus, quibus non est mirabilius quicquam, non ipsos tantum, qui Christianam religionem non colebant, sed etiam, uelut ineptam, ac superstitiosam, ad cuius profundissima sacramenta non attigerant, sed uulgi opinionem, contemptumque sequentes, aspernabantur, confessos esse, sed longè antiquiores, hæc mysteria. De quo superius, sed nequeo mihi moderari, quin repetam, & inculcem quæ mihi suauiã, iucundaque sunt.

De eadem Mente ex Plotino mirabilis Theologia, ut à Patre generetur, omnibus bonis dicitur.

CAP. XIX.

IN libro de Prouidentia, & speculatione, multa differit ueneratione, & cultu dignissima, sed explicanda, declarandaque nobis. Mens, inquit, indiget ipso Bono, Bonum eius non indiget. Vnde fit compos ipsius Boni, efficiturque ἀγαθοδότης, ipsi Bono similis, & perficitur à summo Bono, Specie quidem, siue Idea, quæ est in ipsa Mente, quæ uenit ab ipso Bono, eam efficiente ἀγαθοειδίῳ, Boniformem. Ac quasi cernitur in ipsa Mente uestigium summi Boni. Eiusmodi archetypum cogitare conuenit reputando, quod uerum est in eo, ex uestigio quod ad Mentem peruenit. Itaque uestigium eius, quod est in ipsa Mente, dedit ipsi Menti aspicienti, ut in ipsa sit cupiditas, & semper cupiens semper assequatur. Illic autem neque cupiens est (quid enim cupiat?) neque qui assequatur: neque enim cupiebat. Non igitur neque Mens cupit: Nanque cupiditas est in ipsa, & intellectus ad speciem eius.

animalia quoque & plantas. Ad eius item archetypum, ueriores mundum ascen-
dens, omnia ibi cernas intelligibilia, & in ipso sempiterna, ut in propria sapientia, &
uita, exponens, ut reor, & usurpans illud Ioannis, Quod factum est, in ipso uita erat.
Plotinus autem ea fuisse *ἢ οὐκ ἐστὶν οὐκ ἐστὶν*, in sapientia sua domestica, & uita. Tum
prosequitur, *ὡς τὸ πρῶτον τὸν ἀρχαῖον νῦν πρῶτον* & *ὡς τὸ πρῶτον ἀρχαῖον*: Et horum omnium prin-
cipem, ac præfectam Mentem, & incomprehensibilem sapientiam, uidelicet illius
intelligibilis mundi, & Idearum. Quod idem sonat, atq; quod alibi sæpe locutus est,
Esse mundum intelligibilem, & Ideam mundi, ipsam Mentem. Audisti sapientiam
ineffabilem, Prosequitur hunc Deum & Mentem esse magnum, cui cum contempla-
tor appropriauerit, *ὅτι τὸ οὐδὲν ὁ θεὸς ἡγήσασθαι, ὁ ἀπὸ τοῦ οὐδὲν, ὁ πρῶτος πάντων, ὁ ἀπὸ τοῦ οὐδὲν, ὁ πρῶτος εἶναι πάντων ὁ τὸν ἀρχαῖον πρῶτον*: Querit quis hunc genuerit, respondetq;
simplex, & ante talem multitudinem, Autor & essendi, & ut magnus esset is, qui & nu-
merum faciat. Pater scilicet & principium Filij, ut nostri & Græci: simplicissimus,
ipsa Vnitas, & quod cum eo Pater omnia genuerit, foecunditatem scilicet omnium
formarum, ac specierum, & quod omnia complectatur, cuncta continens, in ample-
xu suo, sapientiæq; pelago. Hanc esse priscorum Theologiam, e quibus Parmenides
tres illas hypostasies exquisitius ab inuicem separauerit, Primum appellatam, ipsam
principalem Vnitatem: Secundum Vnum multa, ut postea dicemus: Tertium, Vnum
& multa, quorum rationes libro secundo reddentur. sicq; consentire Parmenidem
φύσει τῶν τριῶν, Tribus naturis (sic enim loqui consueuerant) Anaxagoram autem
Mentem puram, & intemeratam statuentem, primatum rerum posuisse simplex, &
separabile, ipsum Vnum: Heraclitum quoq; ipsum Vnum agnouisse sempiternum,
& intellectuale: Empedocli materiã fuisse quatuor elementa, amicitia ipsum Vnum,
incorporeum quidem, quoniam elementa corporea. Denique ueteres præcipue, qui
Pythagoræ, & Pherecydi successissent, huic supremæ, simplicissimæq; naturæ, cum
primis incubuisse, sed alios sensa sua scripta reliquisse, alios non scribendo, sed in com-
muni sermone tradidisse, esse uidelicet ultra ipsum Ens, *τὸ εἶναι*, ipsam Vnitatem, sequi
deinceps *τὸ εἶναι*, & *νοῦς*, id quod uocatur Ens, & Mens, Tertia iam animi natura. Ac
quemadmodum ea terna inueniantur in natura, sic arbitrandum esse apud nos. In li-
bro quoq; de Generatione, & ordine eorum, quæ post Primum, dicit ipsum Vnum,
uidelicet Patrem, genitorem esse *τὸ οὐδὲν*, ipsius Entis, nimirum Mentis, hancq; esse
primam generationem. Nam cum sit perfectissimus ipse Genitor, qui neq; quærat,
neq; habeat, neq; indigeat, uti superius monebat, summæq; eius ubertas genuerit al-
terum Genitum quidem, in ipsum conuerti Genitorem, ac repleti, Genitumq; esse in
eum respicientem; *ὡς τὸ οὐδὲν*, huncq; esse Mentem. Hæc & id genus præclara multa,
eo & sequentibus libris Plotinus docens ipsum Primum esse sibi copiosissimũ, uberi-
simum suæ bonitatis fontem: etiam simplex, & primum omnium, appellatum *τὸ εἶναι*
ἀφ᾽ ἑαυτοῦ, ultra substantiam, scilicet ultra Mentem, quæ dicitur Substantia, & Ens:
Quod sit principium ingenitum, & perfectissimum omnium, prima uirtus, & potens-
tissima, quam omnes aliæ uirtutes imitentur; & quod *δὲ εἶ δὴ καὶ πρῶτον ἐστὶν τὸ γεννῶν*
τὰ ἑαυτοῦ, δὲ εἶ δὴ καὶ πρῶτον εἶναι τὸ γεννῶν, & *ἀπὸ τοῦ οὐδὲν ἐκείνου τὸ ἄλλω ἀμεινον ἐστὶν*, Opor-
tet pretiosissimum esse quod gignit posteriora, oportet pretiosissimum esse genitum,
& secundum ab illo, omnibus rebus melius, proles scilicet prima omnium, meliorq;
ut Chaldaeus dicebat; idem esse Mentem & ipsum Ens: & quod ait in libro de Bo-
no, intelligibilia non esse extra Mentem; Hanc unam naturam nempe Mentem esse
omnes res: Esse *ἡ ἀληθεία*, ueritatem, quemadmodum ipse locutus est in mundo:
Esse Deum magnum, eam naturam, *ὡς θεὸς ἀλόγος*, & secundum Deum, proferentem,
& ostend

A & ostendentem seipsum, anteaquam uideat illum: Esse regem, non rerum à se exterarum,
sed iustissimo, naturaliq; imperio, & uero regno. *ἄρα τὸ ἀληθείας βασιλεύς*, utpote
rex ueritatis, Vt in nostris literis extat, & Dominus uniuersi, secundum naturam *γενή-
ματος*, & *θεὸς πάντων*, prolis & diuini ordinis, Rex regum, & Pater Deor; iuste appel-
latus. In libro autem de Pulchritudine intelligibili, Sapientia, inquit, magnitudinẽ, &
potestatem quis perspiciat: quoniam secum habet, & fecit entia, seu res, & omnia conse-
cuta sunt cum ea, & ipsa est, quæ sunt & fuerunt cum eo, & substantia illic est sapientia.
Pluraq; alia diuinissima, in quibus etsi possunt esse (neq; enim est, cur absolutam in-
uiolatamq; Theologiam, quemadmodum à nostris, ab illis expectes) quæ limam non
respuant, eod tamen scopus intendit, ut omnium seculor; sapiẽtia, quæ nouissimis die-
bus, ruptis omnibus claustris inundauit in orbem terrarum, eorum testimonijs appa-
reat. Ecce enim Plotinus, maiores Græciæ Philosophos, ipsam Vnitatem, primum
principiũ, altissimumq; Diuinitatem fatetur sensisse, deinceps Mentem. Sic apparet
Christianã religionẽ uetustissimã esse, reuelatã postea, exhibitamq; passim omnibus,
uel pueris, & foeminis, quæ quondã apud solos Philosophos, nec perfecte intellecta,
latitaret. Præclara uerò sunt & illa, quæ in libro de Ideis, An sistendũ sit, ubi Mens;
an ad id, quod est ultra Mentem, sit procedendum. Mens, inquit, præfuit principio
primo, tanquam in uestibulis ipsius Boni, annuntians in ipso omnia, tanquam *τύπος*,
forma, aut imago illius, magis in multitudine, quàm ipsum quod manet in Vnitate.
Considerandamq; Mentis huius naturam, quam ratio pronunciet esse *τὸ εἶναι*, *ὡς τὸ
ἀληθὲν εἶναι*, uerum Ens, & ueram Substantiam. Eandem esse *χρηστὸν τὸ λόγῳ*, quasi dixer-
is, fontem rationum, & quod uerè intelligat ea, quæ sunt & intelligendo creet. Esse
igitur eam *τὸ εἶναι*, ipsa entia. Hæcq; esse ante mundum, Ideas nempe, non figuras, aut
B imagines ab alijs rebus nascentes, sed *ἀρχέτυπα*, & *πρῶτα*, & *νῦν εἶναι*, Archetypa, & pri-
ma, & Mentis substantiam. Eoq; infert, *νῦν ἢ δὲ εἶναι τὸ εἶναι*, Mens igitur esto ea, quæ
sunt. Eandem Mentem pronuntiat, non simul, ac aliquid cogitauerit, aut intellexerit,
continuo creare, neq; enim cum Deum cogitasset, factum est uidelicet aliquod astrũ,
neq; statim, ut motum cogitasset, creatus est. Quo declaratur, non omnem eius intel-
lectionem, esse creationem, sed duntaxat cum uult. De eadem in libro de Generibus
entis loquens, Aspice, inquit, in hac magna Mente, & incomprehensibili, non *πολυάλω*,
multa loquente, & uerbis creante, sed *πολυῶν*, multa intelligente, id est, sapientissima,
quomodo omnia sunt ex ea. Estq; *ἢ ἢ πολλὰ*, Vnum & multa. Hæcq; multa, inquit,
sunt uires admirandæ eius, non debiles illæ quidem, sed puræ, maximæ, conglobatæ
uirtutes, aut uires ueræ. Neq; hæ usq; ad certum modum procedentes, *ἄπειρον πόνου*,
& *ἀπέλει* *ὡς τὸ μέγα*, Infinitas igitur ipsa, & immensitas, & magnitudo. Hæc magnitudo
cum pulchritudine substantiæ, quæ est in ipsa, & splendore, & lumine. Ex quibus Plo-
tini uerbis, ipso auro pretiosioribus, sit perspicuum, Mentem esse ipsam rerum uni-
uersalem, spiritualiter, formaliterq; substantiam: esse sapientiã infinitam, esse omnia,
sed formaliter, uirtualiter, originaliter, diuino, & ineffabili modo. Esse imaginem, &
speculum Bonitatis, ut est apud Sapientem, esse ueram substantiam. Res nostras præ
illa esse uti simulachrum, sicut mens nostra, est eius imago. Et quod maximè obserua-
dum, figendumq; in pectore, colliges ex Plotino, Ideas nil aliud esse, nisi uires illius
sapientiæ infinitas, immensas, admirandas, quibus in omnia tendit eius ineffabilis in-
uentio, & molitio, ut his uiribus, omnia creata, & creanda contineantur. Ea causa est,
quod cum multa sint Hebræis nomina diuina, illud in creatione Moses usurpauit,
quod designat fortitudinem, potentiam, Elohím. Illa igitur multa, quæ sunt in eo,
sunt Ideæ. Ideæ autem sunt uires eius ineffabiles, immensæ, fontes foecundissimi, for-
mæ

mæ primæuæ, in unam diuinitatem consentientes. Non enim, essi multitudinis no- mine nuncupantur, sunt multæ: sed multæ sunt, & Vnum. Is est uerissimus, opti- musque Idearum sensus, dignus qui recipiatur, & inter principia rerum primo loco habeatur. Quanquam non erunt duo principia Deus, & Idea, nisi quadam consi- deratione,

Ex Theologia Chaldaeorum apud Sibyllas, de Prole diuina, quod sit Regina mundi uisibilis, & inuisibilis: & q. a Patre princeps constituta. Ex quibus est conformatio & comprobatio eorum, quæ superius Platonici dixerunt.

CAP. XXI.

CHALDAEORVM Theologia sunt etiam Erythrae Sibyllæ testi- monia, quæ Chaldæa fuit, filia, ut fama est, Berosi Chaldæi, appellata for- tasse Erythrea, non ab Erythris Ionæ urbe, sed à sinu Persico, & mari rus- bro, quod usq; in Persas & Indiam pertinens, Erythreum, siue rubrum uo- catur. Potius autem ab Erythro rege, ut duces Alexandri testabantur: cuius sepul- chrum eo in littore ad ueteris regis memoriam conspiceretur. Hæc præclara edidit oracula, ut & claritate, & numero carminum cæteras omnes tum Sibyllas, tum Pro- phetas antecesserit. Nullus enim prophetar; tam clarè & apertè de Filio, & Genitore, de creatrice Mente, de rebus ab ea gerendis, humana natura, diuinitati cõiuncta, scri- psit. Cuius cum ad manus Romanor; carmina peruenissent (neq; uerò omnia perue- nerunt, sed uix minima pars) non intellecta, ut quæ ad res eorum non pertinerent, sæpe peruersè interpretabantur. Eadem igitur ea, pluribus eius oraculis omisisis, ceci- nit de Mente, atq; Magi: ut omnibus è locis fiat perspicuū, Mentem à Græcis usur- patam, ascitamq; ad rerum creationem, non fuisse, nisi eundem, quem posteriora se- cula confessa sunt creatorem: cuius laus & gloria, & diuinitas, ac maiestas semper cele- bris, semper nota terris fuit, sed ut Dei, non ut filij Dei, nisi longè paucis. Oraculum Magor; dicebat Patrem omnia patrasse, & Mentì, quæ prima celebretur à mortali- bus, tradidisse, scilicet Patrem per suam hanc prolem esse creatorè, tradentè ei totam potestatè, autoritatèq; creandi, altero dante, altero recipiète. Sic & principiu rerum à Genitore Mentem constitutã. Peculiarèq; est eius oraculi testimoniū, imperatorem mundi esse Filium, esse Mentem: sed imperio accepto ab alio, nempe à Genitore: ob- quam causam eum dicebat omnia perfecisse. In eo igitur est filij diuinitas, ut tum sit à Patre genitus, tum omniū rerum creandar; ab eo quondã, postea conditar;, imperiū acceperit. Hoc clamant nostræ literæ, docètes per hunc creatas esse res: hunc iudicem uiuor;, ac mortuor; à Patre constitutum. De scq; ille ipse, Data est mihi omnis pos- testas in cœlo, & in terra. omnia concordia, mirabilesq; omnium seculor; consensus. Quod diuinum Magorum prædicabat oraculum, quod Plato, Platoniciq; omnes, non ita fortasse cognitum ante Christum fuisset, donec præsentia eius fecit clarissi- mum. Sibyllam igitur Chaldæam eadem prædicantem, & totam hanc Diuinitatem duobus carminibus exprimentem, audire iucundum est. Nam cum de Patre Deo, à quo principium carminis fuerat auspicata, plura dixisset, sicut Magi, adiungens eius ad Filium maiestatem, protulit,

αυτοτροφου κτιστω, υςις γλυκη πανδυμα εσται
καταθεω; η γητιγα θεων ποντων εποιησε.

Id est,

Diuorumque ducem, & qui cuncta aleretque, crearétque,
Instituit, dulcem qui uitam homini dedit omni.
Duo sunt in hoc carmine, quæ Christiani, id est, patefactæ, & notæ Mentis adorato- res cogn

A res cognoscentes, mira lætitia exiliant, omnibus gaudijs incessant. Clamat Sibylla Pa- trem dulcem omnibus uitam dedisse. Oraculum Magorum, omnia Patrem perfecisse: Theologia Hebræorum, Qui fecit cœlos per intellectum: Theologia Christia- na, Patrem uocat creatorem cœli, & terræ. Multa id genus Platonici. Prosequitur uates, Constituit eum *αυτοτροφου κτιστω*, Creatorem, fouentem, sustinentemq; omnia, alentem cuncta. Eundem dicit à Patre datum principem, & imperatorem Deorum, quasiq; regem corporearum, incorporæarumq; rerum. Quod & Hebraica Theolo- gia semper respiciens, uocat eundem Dominum exercituum, quasi regem, ac princi- pem, ductoremq; Deorū, quos Angelos, & Deos appellat. Chaldæus igitur, Omnia perfecit Pater, tradiditq; Mentì secundæ, quam credūt, dicuntq; primam omnes ho- mines. Græca Theologia, autorem & creatorem, & omnis ordinis inuentorè, terram informem, formis decorantem, Mentem siue Intelligentiam prædicabant. Hebræa Theologia, præter alia, hunc uocat Spiritum, super Chaos operantem: tum ait eadè, Qui fecit cœlos in intellectu, quod sonat, per Intelligentiam. Nam apud Hebræos In- est Per. Idemq; dicit Græcus, atq; Hebræus. Idem apud Græcum *υςις*, Intelligentia, atq; Hebræum, Spiritus super aquas, & Intelligentia creans cœlos. Nouissima Theologia, totum uulgata per orbem, quoties hæc prædicat: Considera, & confer hoc oraculū cū magni Pauli dicto. Cui enim, inquit, Angelor; aliquando dixit, Filius meus es tu, sede à dextris meis: Sibylla uerò, Constituit eum pater *αυτοτροφου*, principem, regem, du- cem Angelor;, id est, Deorum. Dij enim apud Hebræos & nostros Angeli uocantur: Ut illud, Minuisti eum paulominus ab Angelis: Hebraicè ab Elohim, id est, Dijs. & illud, In conspectu Angelor;, in Hebræo, In conspectu Deor;. Aspice diuinitatè, ma- iestatemq; Filij à diuinitate Genitoris non separatam. Duos hi omnes fatètur, unum tamen ostendūt. Ut nisi sit in dictis eorum altissimū mysteriū, sit necessariò contradi- ctio. Chaldæus omnia perfecisse Patrem, ac Filio, qui Mens prima sit, dedisse. Vates autem, Patrè, dulcem spiritū, dulcè animã omnibus infudisse. Post, omniū creatorè, & alumnū illum, Secundū, uocat. Duos ergo, & unum. Nam utriq; dant rerum crea- tionè. Planè igitur, omnem filij diuinitatè, autoritatè, ac facultatè uenire à Patre tra- diderunt. Quoniamq; utrunq; uocant uitarū datorè, eorum apertè cõiungunt diui- nitatè, coniunctamq; uociferatur, & adeò coniunctã, ut omnia habuerint duo princi- pia, ueluti unum, duos creatores, quos ob id coniunctissimos, unissimosq; asserunt, quia nō possunt esse duo mūdi creatores. Si enim dat cunctis dulcem spiritū ipse Pa- ter, iuxta Sibyllã: & si Pater omnia perfecit, iuxta Magos: quid restat Mentì secundæ? Atqui ijdem Mentè declarant creatricè. Videbant igitur, aut auditam prædicabant coniunctissimã substantiã & diuinitatè, Confessi q; sunt filium Regem Deor;, creati- onis Principem, sed eius à Patre genitam substantiã, & autoritatè. Totaq; deducitur Theologia ex hoc oraculo. Magi nomē Patris usurpāt, eo primã illã dictatricè, geni- tricemq; Mentem nuncupātes. Quæ si Pater est eorū testimonio, certè propter eum, quem genuit. Sic æterna generatio. Tum autoritatè quandã maiorè, gradumq; inter illos ostendūt, dum alter dicitur Pater, dicitur Primus, dicitur tradere creationè alte- ri, cõstituit eum omniū creatorè, iungūt autè diuinitatè, & substantiã, quia iungūt cre- atorè. Si enim esset seiuncta substantia, etiã autoritas, & facultas: aliudq; fieret ab uno, aliud ab altero. Sed cum rerum creatio sit opus eminentissimū, si tantū à Patre id sit, quàm à Filio, necessariò sunt una substantia, una autoritas, potestas una, unū imperiū, una diuinitas. Quidquid enim sit ab uno, sit item ab altero. Quod fieri nō possèt, nisi esset unū. Sic erāt in antiquissima Chaldeor; Theologia Pater, & Filius. Et lumen, quod postea in immensas excreuit flammæ, tunc quasi in crepusculo scintillabat.

SI QVIS autem esset, cui forsitan incredibile uideretur, hæc à Magis, & Chaldaea Sibylla dicta, & cognita fuisse: is si libros Platoniorum, dictis, ac Theologia istorum Magorum refertos legerit, considerabitq; ea, quæ superius ex eis adduximus, certè non dubitabit. Tum solos Chaldaeos, & Hebræos Apollo testatus est fuisse sapientes: *μῆνοι χαλδαῖοι σοφίαν λαχον, ἠδ' ἄρα ἑβραῖοι*: Solis nosse datum Chaldaeis, atque Hebræis. Nec aliunde euenisse putes, ut hi potissimum cognouerint ortum istius magnæ Mentis, diuinæque prolis, creatricis que Intelligentiæ, quàm ex antiqua eorum Theologia, quæ prædicabat apertè, fore, ut filius ille Dei, omnium rerum creator, uenturus esset aliquando in mundum, ostendendumq; ipsis Magis super hac re signum de cælo. Itaq; in eorum Theologia, quæ referta esset oraculis de Filio Dei, & tempus aduentus declarabatur, & signum, quod locum indicaret ostendendum cœlitus. Propterea uigilantissimè obseruabant, totumq; ea fama Orientem repleuerant, ut Suetonius in Vespasiano, & Tito testatur. Præceperatq; Sibylla, ut in cælo signum conspiciat, ducem stellam sequerentur, regemq; magnum adorarent. More autem gentis suæ adorarent. Nemo autem apud Persas salutabat Regem, nisi muneribus allatis. Munera erant, quorum regio esset ferax. Itaque & illi, quoniam auro propter uicinam Arabiam, & thure, ac myrrha abundant Chaldaei, & Persæ, his oblati, regem illum Deorum, creatorem mundi, filium Dei, primam Mentem, adorauerunt. Sed testimonium Theologiae Magorum, etiam nostris literis & Platoniorum est clarissimum. De quibus satis erat superiore loco dixisse: sed ideo repetere rationem super eorum Theologia placuit, quod de Sibylla, quæ & ipsa Chaldaicæ Theologiæ est uates, esset dicendum. Vera igitur esse, ac fidelia testimonia istius uatis, clarissimum est. Nam Romani, gens scilicet nondum Christi religione imbuta, earum libros Romam deportatos, in Capitolium collocarunt. Quorum inspiciendorum potestas facta est postea Lactantio propter Constantini Imperatoris familiaritatem, ut quod præceptor esset Crispi filij. Ea testimonia à doctissimo, eloquentissimoq; uiro fidelissimè referrunt, credendum est, propter summam eius probitatem, & doctrinam, quam utranq; & libri eius locupletissimè testantur, & quod filij Imperatoris ascitus esset præceptor. Sed luculentissimè est apud Marcum Tullium super hac re testimonium, primum de ordine carminum istius uatis, tum eo ipso, quod his comprehenderetur. Attestabiturq; Tullius dictis, & oraculis Sibyllæ, scribens de eo diuinationis genere, quod afflatu diuino fieret, quem illi Insaniam appellat; uolensq; morem Academiæ secutus id destruere, plura dedit nobis indicia, & argumenta super his carminibus. Primum testatur ea carmina fuisse contexta per *ἀνεσχηθῆαι*, id est, cum deinceps ex primis cuiusq; uersus literis connectitur, ac dissulat aliquid. Asseritq; idem in uersibus Sibyllinis ex primis literis cuiusque uersus, omne carmen prætexi. Confer igitur hoc eloquentissimi uiri testimonium cum carmine Erythreæ Sibyllæ, quod cecinit de extremo iudicio, rebusq; nouissimis, quod est nunc ferè notissimum, & ab Augustino in libris de Ciuitate Dei refertur. Ibi uidebis ex primis literis cuiusq; uersus totius carminis, colligi Græce, *ἰησους χριστος, σωτηρ, θεου υιος, σωτηρ*. Iesus, Christus, Seruator, Dei filius, Crux. Sed audi, quid idem in dictis Sibyllarum deprenderit. Quorum, inquit, carminum interpres, nuper falsa quædam, hominum fama dicturus in Senatu putatur, eum, quem reuera Regem habebamus, appellandum quoque Regem, si salui esse uellemus. Audite inquam quid Sibylla uaticinata Romanis esset; Eum, qui reuera, qui solidè, eorum Rex esset, appellandum quoque,

A quoque, adorandumq; uti Regem, si uellent esse salui. Idq; Sibylla prædixerat futurum paulò post ea tempora, cum Marcus Cicero hæc scriberet. Erat autem eius oraculi publica fama. Etenim ait, Hominum fama est, interpretem carminum Sibyllinorum, necessariò dicturum falsa in Senatu, uidelicet de Rege Romanorum, quem appellare Regem, Romanos oporteret, si uellent esse salui. Hæc erat fama hominum, oraculumq; multis erat notum, falsum autem ab eisdem putabatur, quia nunquam fore credebant, ut esset Rex ullus Romanorum, quorum res esset publica, à quo salui Romani fierent. Hæc autem scribebat Marcus post mortem Caij Cæsaris, paulo ante Triumuiratum. Hoc tempore scribens dicebat, Quorum interpres, nuper falsa quædam dicturus in Senatu putatur de Rege Romanorum. Obserua tempus. Dixit enim, Nuper dicturus putatur, indicans proximum esse tempus, cum lectis carminibus Sibyllinis in Senatu, ab interprete ostendetur ex illis quidam Romanorum Rex, quem appellare, & fateri Regem Romanis necesse esset, si uellent esse salui, id est, à Seruatore redimi. Et quanquam erat certa temporum subblata definitio, id tamen tempus istius Regis, Sibylla constituerat, ut Romani & ipse Tullius intelligere potuerint, sub ea tempora eum oriturum. Vnde enim hominum fama ex carminibus manasset, nuper ex his Regem proferendum? Legebantur enim ea iuxta tempora, & olympiadas, quas describebat etiã Sibylla. Et forte talem olympiadem Sibylla istius Regis declarauerat, ut non multò post tempus suum, Marcus, cæteri q; cognoscerent, hunc Regem ex carminibus illis proferendum, ac monstrandum, non illum quidem multo post futurum, sed iam ferè præsentem. Itaque idem concludens, & detestans Regem, quippe qui reipublicæ partes tueretur, ait, Cum Antistitibus agamus, ut quiduis potius ex his libris, quam Regem proferant, quem Romæ posthac nec Dij, nec homines esse patientur. Non intelligens uidelicet, quem Regem Sibylla dixisset. Prædixerat autem Regem, non per quem euertenda Respublica esset, quod Cæsar, & Augustus fecerunt, sub quibus crudelissimè proscriptiones, & ciuium Romanorum miserabiles cædes extiterunt: sed per quem salus esset Romanis præstanda. Eoq; Seruator, & Salus à Sibylla uocabatur: præstanda autem, si eum Regem cognoscerent, & appellarent. Tale oraculum etiam Magi, quo ferè tempore Marcus hæc scribebat, cognoscentes, hunc ipsum Regem, & appellarunt Regem, & adorauerunt. Dixit autem Marcus, Nuper. Ab eo autem tempore, quo hæc scripsit, ad Christum natum, uiginti plus minus anni interfuerunt. Propterea dixit, Posthac. Prædixerat ergo Sibylla Regem Romanorum, qui Reges ipsi cæterorum essent, non multò post ea tempora oriturum, post scilicet bella ciuilia, post pacatam rem publicam, & pacem usquequaque partam, & omnes gentes à Romanis subactas, Romæ fama increbuerat, quendam Regem ex carminibus Sibyllinis esse monstrandum: Cernèq; ut concordēs fuerint, & Magi in agnoscendo eo, & Sibyllæ in prædicando. Et forte idem oraculum eiusdem Sibyllæ erat apud Chaldaeos. Babyloniam nanque Sibyllam Erythream fuisse multi autores sunt. Vnaq; & prior Sambethe è decem Sibyllis, de Perside dicitur fuisse. Sed clarius, ut in suo fonte habebatur apud Chaldaeos. Propterea toto Oriente, sicut & Romæ & in Iudæa, ut Iosephus est autor, hæc fama de magno quodam Rege uulgata fuerat. Non solum autem de Rege plura fuerat uaticinata Sibylla: sed etiam easdem circumstantias adscripsit, quas & Esaias, Reditura aurea sæcula, pacem ubique futuram. Quæ cum Vergilius quoq; in carminibus Sibyllinis legisset, eadem qua Tullius inscitia ascripsit homini, quæ de Deo canebantur. Sic & Tullius suspicatus hominem fore hunc Regem, in eum destomachatus est, & in carmina Sibyllina, quæ de eo uaticinaren-

tur. Ex his igitur, & Theologia Magorum & oracula Sibyllæ sunt probata, & fide-
 lia, omniaque mirabiliter consentiunt. Ex Sibylla quoque ratio succedentis ab anti-
 quissimis patribus in posteros doctrinæ maximè confirmatur. Vna enim Sibylla
 Chaldæa, uel de Perside, innumerabilia de Christo & eius aduentu uaticinata dici-
 tur, ex successione Noë uocata, ut dixi, Sambethe. Viginti quatuor libros fertur
 scripserisse. Suidas autor. Et Constantinus Imperator, cum apud Vergilium carmina
 Sibyllina deprehendisset, obstupuit, eorumque testimonio comprobauit, quæ de Chris-
 to Sibyllæ uaticinentur, à Christianis non fuisse conficta. Atque in hunc modum
 loquitur: Sibylla igitur Erythrea, quæ se sexta ætate post diluuium fuisse dicit (hoc
 est, sexcentesimo anno) Sacerdos Apollinis erat, ferens diadema æquè, atque is Deus,
 quem ea coleret, & tripodam custodiens, circa quem anguis erat obuolutus, respon-
 debatque sciscitantibus, huic cultui & dementiæ à parentibus addicta, in qua præter
 furor incompósitos, nihil præterea uenerandum cerneret, iuxta ea quæ de Daphne
 feruntur. Ea igitur intra adyta ineptæ superstitionis ingressa aliquando, diuinoque
 afflatu mysteria Christi, expressione literarum *ἡντι ἀνερόσηχιο λέγεται*, quæ dicitur
 Acrostichis expressit. Productisque carminibus illis, quæ superius dixi, prosequitur
 Constantinus: Et hæc utpote uirgini diuinitus datum fuit uaticinari. Beatam ego
 censo, quam Seruator suæ de nobis prouidentia uatem elegerit. Sed plerique fidem
 abrogant, Sibyllam quidem Erythream fatentes fuisse, hæc autem carmina ab ali-
 quo è nostris fuisse conficta, qui poetiæ non esset ignarus, adulterinamque esse, inscri-
 pta Sibyllæ, quod utiles ad uitam sententias contineant, à uoluptatibus ad modes-
 tiam auocantes. Sed in propatulo ueritas est, collectis diligenter temporibus, à nos-
 tris hoc poema post aduentum Christi, & mortem non fuisse scriptum: falsoque ei
 detrahi, quando tot annis ante editum est à Sibylla. In confesso enim est Ciceronem
 hoc poema uidisse, & transfuisse in linguam Romanam, scriptisque suis adnumerasse.
 Hunc autem ab Antonio occisum Augustum Antonio superstitem fuisse, qui sex
 & quinquaginta annis imperauit. Huic successit Tiberius, cuius tempore, Christi
 illuxit aduentus, id est, religionis eius fuit incrementum, *ἡντι νεα τὸ δόγμα διαδοχὴ συνέσθη*,
 nouaque populi extitit successio. De qua eminentissimum Latinorum uatum arbitror
 locutum: iam noua progenies cælo demittitur alto. Hæc omnia Constantinus Im-
 perator in oratione, de Religione Christiana. Examinatque totum carmen Vergi-
 lianum è sexta Aegloga. Obseruareque operæpretium, quod in ultimo carmine, quod
 per præpositionem de Christo contexuit Sibylla, nouissimè sunt hi duo uersus:

*ὄντ' ὁ νῦν περὶ γὰρ εἰς ἀνερόσηχιο βίη ἡμῶν,
 σωτὴρ ἀθανάτῳ, βασιλεὺς ὁ παθὼν εἰνεῖα ἡμῶν.* Id est,
 Is nunc præscriptus per singula carmina noster,
 Est Deus, est seruans Rex, passus pro crimine nostro.

De Verbo diuino, & quo modo sit Lumen de lumine, ex Mercurio.

CAP. XXIII.

THEOLOGIA quoque Aegyptiorum complura continet de æterna
 Mente, ipsorumque Patre ingenito testimonia. Nam Mercurius non Mentem
 modò, iuxta uniuersam Platoniorum, priscorumque Theologiam, pro-
 geniem illam diuinam nuncupat, sed etiam eo ipso nomine, quod cele-
 bre est, ac tritum in nostra Theologia, Verbo, Scripsitque de eo antequam ipsum
 Verbum uenisset in mundum, stupenda: ut apud eum omnem ferè reperias reli-
 gionem. Mirabiliter cum Chaldæis congruit, uerbis humanis explicans rem æter-
 nam

A nam, & incomprehensibilem: *ὁ δὲ νῦν ὁ θεὸς ἀρρηβολῆλος ὄντων ἐν φῶς, ἀπελευθερὸς λόγου ἕτερον νῦν δι-
 μιμῶν.* Hoc est, Intelligentia illa Deus, cum maris, ac foeminae uim haberet, & ui-
 ta, & lumen esset, genuit Verbum, alteram, scilicet Mentem opificem. Hæc enun-
 tiat antiquissima Aegyptiorum Theologia. Ex multis autem uetustissimi Theologi
 dictis, pauca nunc cito, unde liceat de tota re dijudicare. Audis eum commemorare
 similiter, atque Chaldæum, duas Mentem, quasi duas Christianorum personas. Et
 ut rudes doceret, quomodo potuerit Pater generare, testatus est eum eadem ui præ-
 ditum ad gignendum, qua sunt mas, & foemina separatim. Quod quidem uocibus
 humanis, remque corpoream sonantibus abusus, dixit, ut erat ueteris Theologiæ
 mos. Neque enim potest in sensus humanos cadere, ut Mens gignat Mentem, cum
 in omnibus animantibus procreandis, utraque uis sit necessaria. Aeternæ autem ge-
 nerationi, & incomprehensibili, remotissimamque ab oculis natiuitati, potius con-
 gruunt exempla nascentium, rerum inanimatarum, quæ, ut altera ex alteris nascun-
 tur, in plerisque tamen sola, & una res est generans. Nullum est autem aptius, cla-
 riusque exemplum, quam uitæ, & luminis. Contemplare igitur, & suspice altissi-
 mum mysterium, profundissimumque sacramentum, quo omnia de æterna genera-
 tione declarantur, atque in nouissima hac, redditaque mundo coelitus Theologia præ-
 dicat cœlestis Sapientia, quomodo à Patre æterno, Filius æternus generetur, di-
 cens, Lumen de lumine. Mercurius autem ait, Patrem, quia lumen sit, genuisse, &
 peperisse Filium. Ergo talem generationem, & ortum nobis illius æternæ Mentis
 ostendunt, qualis est immensæ lucis ex immensa luce, purissimi luminis ex lumine
 purissimo, diuersissima nostra, atque illius æternæ Mentis procreatione. Ac quoad
 ex uisibilibus exemplis licet res æternas capere cogitando, sola propemodum qua-
 drat generatio lucis ex lumine, ad æternam illam intelligendam. Diuinus Aposto-
 lus, & is qui Sapientiam tantopere celebravit, uocauit Filium Dei *ἀπαύλαστον αἰωνί-
 ουν*, candorem, siue radium lucis æternæ. Sic Mercurius, ut uides, uolens expli-
 care, quomodo Pater generet, lumen dicit eum esse. Agnosce ueterem Theologiam,
 non aliam fuisse, atque hanc nostrorum sæculorum? Semper enim est ueritas, nullo
 non tempore aliquo modo clarescens. Mercurius etiam eam causam cur gignat
 Mens mentem, proponit, quod Pater sit uita. In quo latet profundissimum myste-
 rium. Simul enim lux est Pater, simul uita. Non enim est ista lux, quæ nostris oculo-
 lis præfulget, sed lux uiuens, maxima lux, lux lucens, & uiuens, lux cum maxima
 uita, & aut uita luculentissima, aut uiuacissima lux. Nostra lux, est lux tacens, &
 quasi mortua lux. At neque lumen uiuit, neque de lumine manans lux. At in illa lu-
 ce est uita. Imo ipsa uita est amicta lumine, sicut uestimento. Quod igitur altissima
 lux, & lucidissima uita est Pater, hoc gignit alteram Mentem, uelut alteram lucem.
 Quoniamque hæc generatio luci comparatur, indicatur etiam eam esse generantis &
 geniti connexionem, qualis inter lumen, & lucem. Nunquam autem lux à lumine,
 siue radius à luce separatur: se semper comitantia sunt. Ubique alterum gignit, alte-
 rum gignitur. Nec radius sine luce esse potest genitrix, uel genitore, & causa sua,
 neque lux sine radio: quia nunquam potest lux non generare lumen. Quam enim
 dabis lucem, non semper fundentem totum lumen? Hæc prædicauit antiqua Theo-
 logia. Verba clarent, & exempla. Tum Mercurius tribus nominibus uocat rem
 generatam, sicut suis item nominibus Patrem nuncupauerat. Patrem appellauerat
 Intelligentiam seu Mentem: quanquam hoc sit proprium Secundi, ut uidimus. Item
 Deum cum articulo, & emphasi, quod principaliter conueniat in Patrem nomen
 diuinitatis, qui totius diuinitatis est autor. Tum uim gignendi, nomine fictitio, &
 humana

humanæ consuetudinis expressit: deinde Lumen, tum Vitam, eum esse dixit. Quæ et si in Filium quoque conveniant, propria tamen sunt ipsius Genitoris. Nam & Filius est Deus. Sed cum hæc diuinitas generetur à Patre, ille principalius est Deus. Vita quoque & Lumen est Filius, sed proprie Pater, ut pateat causa, & uita, & fons diuinitatis. Nomen autem Mentis proprie congruit Filio, utpote Sapientia. Quod autem totum mysterium complectitur, omnemque uim, & potestatem filij exprimit, est nomen Verbi, & Opificis. Sunt apud Mercurium paternæ proprietates, est generatio prolis sempiterna. Postremò creatio mundi per eundem Filium. Nam cum eum appellat λόγος δημιουργόν, id est, Verbum opifex, noris his nominibus significari autoritatem creandi, atque originem, quam omnis Theologia noua & uetus, summo consensu decernit Filio Dei. Si æternam igitur generationem aspicias, dicitur Filius, dicitur Proles: sin autoritatem, principiumque creandi, quod accepit à Patre, uocatur Verbum, & Opifex. Dicitur Verbum siue locutio, quasi locutor, & interpres Dei, quasi Dei ad omnia internuntius, aut ratio, & forma, origo rerum creatarum. Hoc & potestas Dei, & autoritas, & missio, & sapientia: Omniaque respiciunt creationem, rerumque omnium administrationem à Patre traditam Filio. Hoc illud Verbum est, per quod cœli firmati sunt, & per quod cœlum stat inæternum. Sic enim canit Vates, Inæternum Domine Verbo tuo stat cœlum. Mirabilis profectò omnium temporum omnis Theologia concordia. Quoniam igitur affirmat Vates Hebræus per Verbum Dei factos esse cœlos: Verbum autem Dei clamat Mercurius natum, ac generatum à Deo: claret Hebræum prædicasse per generatum à Deo, creatum esse cœlum. Et cum hunc Psalmum & ueteres olim Hebræi, & nunc quotidie canunt in synagogis, certè canunt per Filium Dei cœlos creatos. Sic est profectò, uelint, nolint, huc ueniunt. Magna enim uis est ueritatis, quasi quidam rapidus æstus, etiam resistentia ad se rapiens. Potest etiam Verbum Græcè λόγος, interpretari, autore Aristotele, rei cuiusque ratio, & forma, & essentia. Filius autem Dei omnium rerum ratio est, & principium: Forma communis, & ratio, & principium: Forma formarum, omnium essentiarum, & formarum inuentio, Idearum regnum, ut Plotinus antè dixit: Forma uastissima comprehensas habens omnium rerum perfectissimo modo rationes, et formas: ut ita ab ea reperiatur, sicut ab equo equus nasci potest, à leone leo, ab igni ignis, & sicut à particularibus rationibus omnia. Omnis res habet particularem λόγον, qua unumquodque est quod est, alterumque potest generare simile sui. Vna est autem maxima, & omnipotentissima ratio, potens sola quicquid, & quantum particulares omnes, potens sic omnem producere rem, ac si forma particularis esset eius. Ab hac non minus potest homo creari, & ignis accendi, quam ab homine, & igne: Eoque est λόγος, & forma formarum. Prima ratio, qua Filius Dei dicitur Verbum scripturis, unde nata est hæc locutio, congruentior. Est enim Verbum Dei, quasi locutio eius, & sermo, missio, interpret, legatus. & solet hebraismus pro denominatis abuti denominationibus, ut Seruatorem appellant salutem, & redemptorem redemptionem. Hac ratione eum, qui loquitur pro Deo, Verbum Dei appellat, & locutionem dicunt, quasi locutorem, & interpretem. Secunda magis apta philosophantibus, rerumque ueritatem indagantibus, locutiones autem humanas in Deo non recipientibus.

De diuino Verbo, ex eodem Trismegisto, & de uirtute eius, quod sit opifex mundi, & quod nascatur à Patre.

CAP. XXIIII.
Plura

ALTRA sunt incluta, augusta nomina eius, quæ semper cognita, & adorata sæculis omnibus fuit diuina progenies. E quibus duo cum primis, quorum in omni arcana Philosophia, sacrosancta semper est mentio. Ea sunt Mens, & Verbum. In Theologia, quæ postea cunctis latebris aperitis, incognita mysteria cunctis hominibus patefecit, Verbum est frequentius. Apud Philosophos utrunque tritum, sed Mens usitator. Multa igitur præclara, suspiciendaque tradita sunt ab eis, sicut de Mente, sic de Verbo. Est autem eadem utriusque nomenclaturæ ratio. Mens diuinam illam, sempiternamque designat Sapientiam. Verbum Græcè λόγος, est ratio, notio, uis sentiendi. Potuit λόγος quoque uocata esse, ut dixi, perinde quasi forma, Idea. Primus igitur e quibus ad notionem nostram peruenire potuerunt Trismegistus, locupletissimus testis, & ingens præco fuit eius quod dicitur Verbum: quem secuta tota Græcorum Philosophorum classis, quos & quæ Mercurius scripsit, & alia nobis incognita legisse, uerisimile fit, ceu præcorum mysteriorum interpretes, (libenter enim grandia, paucisque nota, referimus) sæpenumero ipsum illud Verbum suspexerunt, eximijisque laudibus extulerunt. E multis igitur, ut audito principe, unde manarint ea, quæ apud posteriores admiramur, noscas, Trismegistus de Verbo hæc dixit: ὁ γὰρ λόγος αὐτοῦ πεπελαῖον πάντῶν ἔστιν, ἢ γένεσις, ἢ δημιουργός, ἢ γόνιμος φύσις, περὶ ἧς ἅπασαν ἀπὸ γόνιμοῦ ἕδρασι, ἕγχετο τὸ ἕθνος ἐπέμπε. Quod est, Verbum eius procedens unde quaque perfectum, & fecundum, & opifex, lapsum in naturam fecundam, & fecundas aquas, fecit eas prolificas. Hæc admiranda Mercurij Theologia. Primum procedens Verbum dixit, à suo nempe genitore: perfectum autem & fecundum & opifex, quia fecundissimus, creator ditissimus Sapientia, copiosissimus rerum thesaurus, infinitæ diuitiæ. Sine enim ipso, nihil factum est, quodcunque factum est. Ipse origo, inuentio, generatio. Cum quaesieris, unde facta sint omnia, hoc assignato Verbo, siste gradum, originem rerum ueram deprehendisti. Nomen Opificis etiam Platonicæ Theologiae est tritum. Is Opifex mundum creat Platoni. Apud Mosen, & Trismegistum est Spiritus super aquis, eas fecundans, ex quibus omnia Verbi diuini uirtute progenita, prosequitur Mercurius: ἡ οὐὶ πυραμὶς ἰσολοφωμένη φύσις, ἢ ἡ νοερὰ κόσμος, ἔχει γὰρ ἀρχόντα ἰσπεύμενον τῷ δημιουργῶν λόγῳ τὸ πάντων δεσπότη, ὅς μετ' ἐλευνοῦ πρώτῃ δύνάμει, ἀγγέλλει, ἀπέρανται, ἢ ἐκείνη προκρίσασα, ἢ ἐπίκειται, ἢ ἀρχαί, τῶν ἄλλων δημιουργηθέντων, ἢ δὲ τὸ πάντῶν πρόγονος, ἢ τέλειος, ἢ γόνιμος, γνήσιος ἴος. Quibus nihil clarius, euidentius de Filio Dei, Latineque sunt: Pyramis subiacet naturæ, mundoque intelligibili. Habet enim principem incumbentem, opifex Verbum eius, qui est omnium dominus. Qui post illum, est prima uirtus increata, infinita, ex illo promanās. Et incumbit, atque imperat his, quæ ab ipso facta sunt. Est autem perfectissimi primogenitus, & perfectus, & fecundus, legitimus filius. Vidisti mirabilem hominis antiquissimi Theologiam: Pyramidem uocat elementa rerum, naturæ quidem subiacentia, sed longè magis mundo intelligenti. Est autem mundus intelligens, siue mentalis, cum primis opifex Verbum, qui mens dicitur, imperator, & astans mundo. Hoc Verbum est eius, quo omnium dominus est, qui post ipsum uniuersalem dominum est prima uirtus, increata, infinita, ex illo procedens. Hæc regit omnia creata. Estque primogenitus eius, qui uocatur παντὶς, perfectissimus, absolutissimus. Huius perfectissimi ipse perfectus, & fecundus ob res creatas, & legitimus filius. O diuinam Theologiam, coarguit autem uerè Mercurium uetustissimum illum hæc dixisse, non ab aliquo nostrorum, si quis forte addubitaret, conficta, tota Platoniorum Theologia, non hæc nomina modò, sed totam ad amulsim rem cōtinens: præcipueque uidebis totum hunc

g ferme

fermè locum usurpasse Philonem, apud quem est, Verbum primogenitū, legitimus C filius: Verbum gubernare mundum, uinculum uniuersi esse. Probaturq; hæc anti- qua esse Sapientia. Nihil dici potest diuinius, quod post Patrem Verbum sit prima uirtus, increata, infinita, manans ab illo, tenens imperiū, & gubernacula mundi. Prosequitur Mercurius, loquens cum alio Aegyptio sacerdote ex eo querenti, quid hæc, quæ dixisset, significarent. *συ δε ε̄ σινῆκας, φύσις τοῦ νοεῖν ἀπὸ λόγου, φύσις δὲ γρηγορικῆ, καὶ διμωρογυμνῆ. τὸ τοῦ ὕψους αὐτῆ ἢ γρηγορῆς, ἢ φύσις, ἢ ε̄σθ, ἢ δ̄ θελῆς αὐτῆ καλεῖται. καὶ λέει τὸ μόνον νόον, ὅτι τέλειος δὲ ἐν τέλει, ἢ ἐπὶ τέλει τέλει ἀγαθὰ ἐργάζεται, ἢ διμωρογῆ ἢ ζωοποιεῖ, ἐπειδὴ οὐδὲν αὐτῆς ἔχειται φύσις, καὶ λέει τὸ πρῶτον γέννητον:* Tu, inquit, non intellexisti, Natura menta- lis ipsius Verbi, natura est generatrix, & opifex. Hoc ueluti eius generatio, siue natu- ra, siue mos, aut quidquid libet uocare, uocat: id unum sentiens, quod perfectus sit in perfecto, & à perfecto perfecta bona operatur, & molitur, & uiuificat. Quando igitur hac maxime natura præditus est, iure id appellatū est. Ecce, & nunc Trismegistus, sicut superius, de generatione sempiterna, diuinitate, substantia, potestate diuinæ pro- lificum, qua ue dignitate, & autoritate præcellat. Est, inquit, natura Verbi huius pro- lifica, generatrix, produciens, creans omnia de nihilo, quia fecundissima per se, ple- na formarum, & originum, nec indiget præeunte materia. Etenim materia, & forma omnium rerum ipse est, quia talis est natura eius, ea uis, ut generationes, formasq; ge- nitales, & principia in se contineat omnium rerum. Sicut in semine animalium latent inuisibiliter formæ ipsorum, nactæq; calorem, & tempus, aperiuntur, & clarescunt: sic inuisibiliter, in illo Verbo latitant omnes formæ, & rerum principia. Nec opus est, ut dixi, alio præcedente principio, alia materia, & forma. Talis est natura eius, **D** eoq; dicitur prolificus, fertilis, opulentissimus, ditissimus. Quemadmodum in pala- tio regio sunt uariæ diuitiæ, in terra sunt uariæ formæ, ut fertilis aqua parit tot mon- stra: sic (si parua licet componere magnis, & à corporeis, ascendere ad inuisibilia) ea est urbs, & palatium omnium, quæ cælo, terris, mari, æthere sint, fieriq; pos- sint formarum. Eo creat, molitur, inuentor omnium bonorum. Eo perfectus est: nihil illius inuentionem, ac potestatem subterfugit. Hæc Theologia nihil ineffa- bilius, nihil quod possit magis animos quietare nostros, cum nequeunt adduci, ut capiant, E nihilo facta omnia. Effet scilicet mirum, si Deus sterilis esset, & infec- undus: nunc autem cum sit ars omnium formarum, non cadet nisi in imperitam mentem, & corporeis affluetam, huiuscemodi cogitatio. Hæc ego in prisca illa Phi- losophia reperiens, admirando expleri nequeo, attonitus obstupesco, lætusq; gra- tias ago redemptori nostro summo, qui diuinitatis suæ, paucis quondam reuelatæ, nouissimè ueniens ipse declarator, impleuit omnes terras notione sua. Addit Mer- curius ad Tat filium, quem suo nomine uocauit. Dicitur enim ab Aegyptijs Mer- curius, autore Platone, Tohyth, uel Theuth, arbitror ego Tat, ὁ τοῦ διμωρογῆ λόγῳ ὁ τέκνον, ἀίδεον, ἀντακίνητος, ἀσώφης, ἀμείωτος, ἀμετάβλητος, ἀφθαρτος, μόνος αἰεὶ ἑωυτῷ ἴσῳ δὲ καὶ ἀμαλῆς, δυνατῆς, ἐντακτος, εἰς ὄν, ὁ μετὰ τὴν πρῶτον γεννησάμενος θεός. Verbum Opificis, ὁ filii, sempiternum, per se mouens, inaugumentabile, indiminuibile, im- mutabile, incorruptibile, singulare, semper sui simile, æquale, concors, stabile, be- ne instructum, Vnum existens, est post Deum, qui prior intelligitur. In his quo- que quanta possit de Verbo diuino, uocibus humanis efferrī Theologia, quan- tum uires animi cogitando ualent, imò non animis uires, sed quanta potuit cœ- litus illabi in humana pectora ueritatis irradiatio, tanta paucis uerbis effusa? **Vbi**

A Vbi igitur (ut hoc primum, ueritate dante, arripiam) ubi inquam dementiam illam suam potauere Ariani, & Valentiniani, quam uidentur è profanæ Theologiæ libris hausisse, cum Prolem, & Verbum Dei factum, solum autē Patrem Deum sempiter- num pugnarent? Scilicet perinde malè in Philosophia, & in qua gloriabantur, iacta- bantq; sese, profana sapiētia cæcutiebant, sicut in literis sacris. Non ne uides Trisme- gistum, Verbum sempiternum predicantem, eiq; eas condiciones, eas dotes dantem, eam uitam, eam substantiam, eum locum, quem sola diuinitas admittat? Est sempiter- nus, nempe Deo coæternus. Omnes motus, omnem uitam, omnē siue ad creandum impulsū, siue ad cogitandam, speculandamq; diuinitatem suam habet à se ipse. Ipse motus sui principiū. Non mouetur, uel exterius ab obiectis rebus, ut sensus nostrit: aut habet usquā cælo, & terra, quod eam impellat: sed ipse sibi motus, sibi origo, fons uitæ suæ. Cumq; sit æternus, cum nihil sit melius, cum infinitus, hoc quoq; necessariò possidet, ut nō possit augeri, nulla fieri ad eam possit accessio. Quid enim accesserit, quod nō possideat? quantumuis per uastū bonorū omnium campum diuageris, quan- tumuis curiosus explores, an quid sit usquā, quod illic nō offendas, certè nihil occur- ret, quod non exuberet in regnis illis. Illudq; in eo mirabile, & solitarium, ac singula- re, quod hæc bona minui, aut labefactari, felicitasq; tanta interpellari nō potest, per- inde ut augeri non potest. Eadem enim ratio minuendi, atq; augendi. Cui potest de- trahi, potest addi. Vbi tanta perfectio, ut aduentus rerum exterarum, non habeat hospitium: quid dico exterarum, cum ipse sit omnia? ne migrare quidē à sedibus suis possit. Est enim immutabilis, incorruptibilis, singularis, præditus natura non modò rara, sed singulari, semper eadem permanente, & sui similis semper, non quemadmo- **B** dum nos, quorū animi & corpora alsiduis ceu fluctibus huc illuc deportātur, & tan- quam scena demutant facies. Eoq; est æqualis, planus, nō modò hac, modò illa men- te, uarioq; sensu. Ipse enim dixit, Ego Deus, & non mutor. Et is est post Deum gra- du: Pater enim dicitur propriè Deus. Sed cum & ipse dotes omnes diuinitatis obti- neat, est etiam ipse Deus, sed Deus ab illo. In sermone autem, qui dicitur τὸ λόγῳ, Fi- lium Dei alloquens ait: Filius benedicti, ac bonæ uoluntatis, cuius nomen nō potest humano ore nominari. Quem locum citat Augustinus ex superioribus, quædam Cy- rillus, uterque doctissimus, & sanctissimus. Videmus in his sapientiam, Theolo- giamq; Christianam, æternam quidem apud Deum, semper autem in mundo aliquo splendore radiantem: declaratam affatim nouissimis sæculis, ut omnes recognosce- rent, quæ Genitor noster principio sensit, uidit, cognouit, gustauit: ut sciretur ab omnibus, suam diuinitatem manifestante Deo, quod penes paucos olim per oracula, successionesq; existeret. Sed de ipso Mercurio, Sibyllis, Zoroastre, Magisq; quæ- dam testimonia proponamus, ut sit eorum Theologia probatior.

De Mercurio Trismegisto, Theologiamq; eius esse ueram, id est, ab anti- quissimo illo Mercurio perscriptam: de Magis, & Sibyllis.

CAP. XXV.

POTEST dubitari, hæc non quidem à Mercurio Trismegisto dicta, sed ficta à posterioribus fuisse. Sed nullis antiquis Theologis, ac Philoso- phis, non perspectissima diuini uiri huius doctrina fuit, ut eum propter inauditum ingenium, propter mirabilem, multiplicemq; omnium rerum scientiam Ter maximum uocarent. Græcorum loquendi mos est, ut summum quid, ac perfectum dicaturi, Ter istud ipsum esse dicant. Homerus τρισμάκιστος, appellat ter beatos, unde quaq; beatissimos. Unde quaq; nequissimū dicūt τρισκακίστατον, ter exe- **g** 2 crandum

crandum. Sic eum quem undequaque maximum, ac mirabilissimum perspicerēt, Ter maximum appellarunt. Antiquorumque Græcorum fuit appellatio, quod ad Aegyptum profecti, diuque cum sacerdotibus uersati, copiam magnitudinemque ingenij tanti uiri cognoscerent. Quocirca, qui putant eum Ter Maximum uocari propter tria munera, quod sacerdos, quod rex, quod propheta esset, eaque omnia maximè, non rectè, mea quidem sententia, suspicantur, nec norunt, aut non animaduertunt uim sermonis Græci. Hunc Plato perspectū habuit, totumque hausit, & in suos libros fontes eius deduxit, ut quicquid diuinius, ac celestius in eo admiramur, nō à Mose, uel prophetis, sed à Mercurio potius sit profectum. Eum in Phædro scribit Deum apud Aegyptios habitum, cui sacrata esset auis Ibis: primum numerum, supputandi scientiæ, & item Geometriæ, & Astronomiæ, tesserarum, calculorum, itemque literarum reperiorem fuisse. In Philebo profectus, quo artificio elementa sermonis, ac literarum distinxerit, artemque legendi cōfecerit. Hunc ipsum Philo Phœnix, autore Eusebio, scribit, Sanchuniatum, qui Theologiæ Phœnicum illustrator fuit, dixisse omnium mortaliū, quos Sol aspiciat, sapientissimum, eumque principem, ac ducem secutum se esse in repetendis uetustissimis rerum exordijs, totaque Theologia describenda, translatis è lingua Aegyptia in linguam patriam quoscunque idem scripsisset libros: quos trās tulit, autore Clemente, è lingua Phœnicum in Græcam Iosephus Iudæus. Idem uocat Mercurium Toautum, ab Aegyptijs ait appellatum θωυθ, Thoyth, ab Alexandrensibus Thoth. Apud Platonem semper uocatur θευθ, Theuth. Tullius de natura Deorum Thoyth. Eundem Platonici diuino cultu uenerantur. Hinc Iamblichus inchoans opus suum de mysterijs, ait: θεος ἦν λόγων ἡγεμὼν ἐρημῆς πάλαι δειδνητο κελῶς ἀπασι τοῖς ἱερόναι εἶναι ἰωνός: Deus loquendi Princeps Mercurius omnibus olim sacerdotibus rectè uisus est. Huic omnia sua reperta, omnia ingenij monimēta priscos sacrare solitos, idem est autor. Quasdam eius etiam antiquissimas colūnas in Aegypto fuisse commemorat, quas uiderint, ac legerint Pythagoras, & Plato, unde se ad Philosophandum tradiderint. Plutarchus, ἐρημῶ δὲ γραμματικῆς, ἢ μουσικῆς ἐνεργειῶν νομιζόντες: Aegyptios ferrè inuentorem grammatices & musices Mercurium. Huius testimonijs usi sunt Lactantius, & Augustinus, doctissimi uiri: quod nō fecissent, nisi probatam doctrinam eius habuissent. Apuleius item Platonice dialogum eius diuinum Latinū fecit. Versi fuerunt libri eius quidam in linguam Græcam ab his, qui in Aegyptum amore Philosophiæ proficiscebantur. Ut uersus est item Orus Apollo. Atheniensis fem quendam quindecim eius libros refert Cyrillus transfuisse, inscriptos Hermaicos. Ibi que repetit primò de Mercurio, quæ scribit in Phædro Plato. Ad aliaque de eo scribit: τελευτήσῃ ὡμ, καὶ τεμένεισι θεῶν περικύβητος αἰετὸς ἀεθρονικῶς ἐυρίσκειται τὰ μύσους, ἢ ἢ μὴ εἰς ἀπὸν ἐξέδῃς, καὶ ἀνεπιλήπτως. ἀλλ' οὐδ' ἐν μέρους, ἀφελυτῆ γὰρ καὶ αὐτὸς ἐν τῷ μωλαϊκῶν. πεπύνηται δὲ καὶ τὸντο μνήμῃ, ὁ συντεθῆκως ἀβλήσῃ ἐν ἰδίαις γραφαῖς τὰ ἐπιπλῖν ἐρημικῆ. πέντε καὶ δεκά βιβλία γράφει δὲ οὕτως ἐν τῷ πρώτῳ πρὸ αὐτῶ, εἰς κειόμενε δὲ ἡνὰ τῷ ἱερογενῶν λέγονται. ἄρα ἐχὶ καὶ τῶν ἡμέτερον ἐρημῶ ἀπούεις, τήντε ἀγυπτιῶν εἰς λήξῃ, καὶ κλέρεσ ἀπασῶν τεμῶν χροῖνω τὰς ἀρέρας καταμετροῦντα. Cum esset, inquit, sacrificus, templisque Deorum assideret, uisus est semper Mosaica æmulatus, tamen haud prorsus syncerè, & citra culpā. At ex parte habuit, unde ex Mose proficeret. Huius quoque meminist is, qui separatim scripsit Athenis libros nuncupatos Hermaicos, id est, Mercuriales. De eo in hūc modū inducens sacerdotem quendam loquentem: Non ne nostrū Hermē audisti, Aegyptiū in priuatas partes, & fortes distribuisse, funiculo metitū agros: & quæ sequuntur. His constat uerè Mercuriū illū fuisse diuinū, plenumque doctrinæ, eximieque sapientiæ, et incōparabilis ingenij uirū, ut nō sit mirū superiora eū scripsisse. Colūnarū quoque eius, quæ in Aegypto

A Aegypto multis mysterijs plenæ uiferentur, præter Iamblichum, etiam Proclus meminist: μαθητῶσι δὲ καὶ οἱ περὶ τῶν ἀριστῶν τῶν ἀγυπτιῶν ἐν σήλαις ταῖς ἐπι σωζομένων, πύσαι γέγραφαί, Attestantur his, inquit, prophetae Aegyptiorum, in columnis, quæ nunc usque seruantur, eascripta esse. Rursumque eodem libro: ἢ δὲ μνήμῃ δὲ τῷ ἱστορίαις, αὐτῶ δὲ ἀπὸ τῶν σπλῶν, γὰρ αἰς ἀπεργασθῶν τὰ φερὰ δὲ εἶνα, ἢ τὰ τῶν θάμματα εἶνα, ἢ τῶν προγμάτων, εἴτε γὰρ πρῶτον, εἴτε γὰρ ἐν ἑρῆσει. Memoria, inquit, ex historia erat. Ea uerò ex columnis, in quibus admiranda egregiaque, siue inuenta, siue res gesta descriptæ erant. Magorum quoque & Zoroastris Pythagoram, Platonemque secutos Theologiam (ut causa uera innotescat, unde de tribus regibus, de causa, & Patre eius loqui potuerit Plato) Magicam illa eloquia uerè ipsorum esse, quippe quorum sensa extant apud Platonem, qui Magos fuerit imitatus, autor est eximius Platonice Plethon, cognomēto Gemisto, aduersus Scholiarium: ἐπιλογοῦσθε, ἐν ἰδίαις ἑαυτῶ φιλοσοφίαις τεμῶν, ἀλλὰ τῶν ἀπὸ Ζωροάστρου δὲ τῶν πυθαγορείων εἰς ἑαυτῶν κατελλυμένων. πυθαγορείων γὰρ τοῖς ἀπὸ Ζωροάστρου συγγεγονότα ἐν τῇ αἰσῆ μάχῃ. τῶν τῶν φιλοσοφίαις μεταλθεῖν, ἢ τῶν Ζωροάστρου ἱστορίαις. ἀλλ' οὐδ' ἐν πλείστοις πινάκῃς χηλῶν τῶν ἱστωρίων γερονεῖναι ἔπειτα προδύτῃ. εἰ τῶν, δὲ τῶν τῶν αἰσῶν, ἀλλ' οὐδ' παλαιότατος αὐ εἰν τῶν ὅλων ὀνομαζομένων, ἢ φωνῆ καὶ νομοθετῶν, ἐδέξαντο δὲ αἰ οἱ τῶν ἀγυπτιῶν οἱ ἱερεῖς μάχῃ τὰ Ζωροάστρου τῶν δὲ γμάτων, ἢ εὐδυνίμων, καὶ τῶν τῶν δὲ γμάτων, ὡς δὲ τῶν τῶν πλάτων μιδίλλε τῶν φιλοσοφίαις, τὰ ἀπὸ Ζωροάστρου, ἐπὶ αἰ εἰς ἡμῶς σαζόμενα λόγια διλοῖ, σωῶντα ὄντα, ταῖς πλάτων πινάκῃ, καὶ πινάκῃς δὲ εἶνα. Et ad Belsarionem: ἢ γὰρ τῶν τῶν μάχῃς λόγια τῶν ἀπὸ Ζωροάστρου μάχῃ, οἰς καὶ πυθαγορείων καὶ πλάτων ἱστολοῦσθῃ. Philosophatus est, inquit, Plato, non peculiari, priuataque sibi Philosophia reperta, sed secutus Philosophiam Zoroastris, quæ per Pythagoreos ad eum usque peruenit. Nam Pythagoram hanc Philosophiā à Magis, qui à Zoroastre descenderent, in Asia didicisse. Zoroastrem autē bellum Troianum quinq; annorum millia antecessisse præter cæteros, Plutarchus testis. Quod sicut forte incredibile uideatur, certè antiquissimus est omnium, qui uel in philosophia, uel legibus latis celebres sunt. Huius Zoroastris dogmata, sacerdotes Aegyptiorum susceperunt, magnamque sibi ex his gloriam quæsierunt. Quod autem Plato hanc Philosophiam exercuerit, indicant Magica eloquia, quæ à Zoroastre descendunt, & usque in nostra tempora seruantur, consona prorsus & congruentia opinionibus Platonis. Neque uerò hæc habentur in oraculis, siue eloquijs magicis, quæ Pythagoras & Plato secuti sunt. Hoc Plethonis magni in Philosophia Platonis uiri testimonio, fit perspicuum, ea oracula, siue eloquia, quæ superius ubique adhibita sunt, ipsorum uerè fuisse Magorum, quorum decreta per omnem Pythagoreorum, Platonisque Philosophiam internoscantur. Nam & Pselus Philosophus eadem testatur, atque Plethon, Pythagoram, Platonemque Magicam illa dogmata ex parte suscepisse. Hæc origo, hæc illa concordia, quod oraculo magico, de duabus mentibus, loquente, Plato quoque de Causa principe, & Genitore eius scripsit. Vidit id in arcanis dogmatis Mercurij, ac Magorum. Iamblichus quoque in libro de Mysterijs ueneratur, sequitur, ut priscam, ueridicamque theologiam Assyriorum. De Sibyllis item, & Trismegisto Hermias Platonice super Phædro Platonis, ut clareat magnos, priscosque uiros fidem habuisse carminibus Sibyllarum, Magicis eloquijs, & Trismegisto, sic loquitur (Non fuit autem Christianus) τῶν δὲ τῷ σίβυλλῃ, ἔπος δὲ θάμματα τὰ λεγόμενα, ὡς δὲ εἶνα μύσους τῶν, πολλὰ μὲν τῶν σίβυλλῃς γέγονασι, πᾶσαι τῶν ἐλόμῃναι βίον. πᾶσαι μὲν δὲ τῶν τῶν ἰσως αἰτίαι ἐλοντο σίβυλλῃς πρῶτον ἀνεῖναι, ὡς δὲ ὁ τῶν τῶν γίγνῃς ἐρημῆς λέγει πολλὰς ἀδιδήμους τῶν ἀγυπτιῶν, ἑαυτῶ ἀναμνήσθῃ, ἢ τῶν τῶν βελιδῶν ἐρημῆς. ἢ βῆς δὲ ἀρῆς τῶν θραξὶ γένετα, ἰσως οὐδ', καὶ αὐτῶ ἢ τῶν τῶν κωνανίαις, καὶ ἀνῆμῃ ἐλοντο πάντας τὰς πρῶτον ἀνεῖναι, ἐπὶ αὐτῶ ἢ σίβυλλῃ ἢ ἐνθροῖναι πρὸ ἢ νῦν λέγει ἐρημῆς ἱεροῖναι ἐξ ἀρχῆς, λέγονται δὲ αὐτῶ ἐνθῶς προελθῶναι πρῶτον ἀνεῖναι ἢ ἑμμεῖα φησὶ γένετα, ἢ εἰς βραχὺ γέγονα τέλει

ἔδ' αὐθιγὸς λαβῆν. De Sibylla uerò, inquit, adeò mira sunt, quæ feruntur, ut penè C pro fabulis habeantur. Sed tamen multæ Sibyllæ fuerunt, eodem genere uitæ omnes, omnesq; forsan rationabili de causa Sibyllas à semetipsis appellatas: sicuti fertur Trismegistus, sæpe in Aegypto uersatus fuimet mentionē fecisse, tertioq; Hermetem appellatum. Tres quoq; apud Thraces Orphei extitisse dicuntur. Fortasse igitur & hæc ob aliquam inter eas cōmunicationem, ac commemorationem, has appellationes delegerunt. Quandoquidem hæc ipsa Sibylla Erythræa, de qua nunc loquitur Plato, à principio Erophile uocabatur. Ferunt autem eam continuo, ut edita esset, appellasse unumquencq; proprio nomine, uersusq; numerosos elocutam, breuicq; in perfectam hominis speciem euasisse. Hæc ille. Claret igitur doctissimos uiros, & Sibyllas credidisse, & carminibus earum fidem habuisse. De Trismegisto quoq; & Chaldæis eadē est apud eruditissimos fides. His dictis Hermiæ, & de Sibylla testimonijs, mirum in modum congruunt ea quæ scribit Plutarchus in eo, quem, Cur deserit Pythia metricè respondere, inscripsit. Ac primum de ea refert: *σὶβυλλα δὲ μαυνομιλῶ σόματα, καὶ δ' ἠρόκλι-
τον, ἀγέλασα, καὶ ἀκαλλώπιστα, ἃ ἀμύρεσα φθεγγόμελη, χιλίων ἑτῶν ἐξινωέσται πῆ φωνῆ δὲ τῶν θεῶν.* Sibylla uerò, inquit, ore furenti iuxta Heraclitum loquens incompta, inordinata, irridenda, uoce sua, superauit annorum millia, Deo afflante. Hic Plutarchus, cum red- deret causam cur oraculum Apollinis deserit respondere ut quondam carmine, pri- mum ait moris prisca tempestate fuisse, ut non oracula solum, sed etiam historia, Phi- losophiæq; modulatè scriberentur, afferens exemplum ex Orpheo, Hesiodo, Parme- nide, Empedocle, Xenophane, Pherecyde, Thalete, qui quæ scripserint, modulatè scripserint: sic Sibyllam plura oracula, uersibus edidisse, millia seculorum futurorum uoce sua complexam. Verè multos uoce sua superauit annos, ut quæ non mediā so- lum tempora, casus, calamitates, bellaq; multa, sed etiam quæ suprema die uentura D essent, cecinerit. De bellis prædictis, alijsq; calamitatibus, idem Plutarchus testis. Quod si, inquit, fabulosa putas, quæ de Sibyllarum uaticinijs prædicantur: ἀλλὰ πάντες μαυίσεις ἐπιμαρτυροῦσι πολλὰ μὲν αἰεσφόδε καὶ μετολισμοὶ πόλεων ἐλλυιδίω. πολλὰ δὲ βαρβαρικῶν στρατιῶν ἐπιφανείαι, ἃ ἀναίρεσις ἡγεμονικῶν, ταυτῆ δὲ τὰ πρὸς, φατῆ, ἢ νῆα πᾶθῃ περὶ τε κύμῳ, καὶ θλακασίαν ἐχ ἑμνόμενα πάλαι, ἃ ἑδόμενα δὲ πῶ σιβυλλικῶν ὁ χρόνος ὡσαυτὸς ὁ ὅλων ἀποδότικα ἐκρήσεις πρὸς ὄρεσι, καὶ ζεῦσι θαλασσίαις: At uaticinijs, inquit, attestantur urbium Græcarum plu- rimæ euersiones, aut migrationes; plurimi barbarorum exercituum aduentus, cæ- desq; clarorum uirorum. Sed enim nouas istas, recentesq; calamitates circa Cumam, & Puteolos, prædictas, decantatasq; carminibus Sibyllarum, non ne tempus uelut debitor, reddidit: Scissionses montani ignis, marinaq; ebullitiones scopulorū, flam- marumq; à uentis incendia, interitus tor, tantarumq; urbium, ut qui interdū super- uenirent, tota regione confusa, quo in loco urbes hæc fuissent habitæ, scire non pos- sent. Hæc Plutarchus, addens sine diuinitate hæc prædici non potuisse. Eadem Sibyl- las bella Romanorum contra Carthaginenses, & quod in omnes gentes arma illas- turti essent, testatur quingentos annos antè prædixisse: ἀλλ' ἢ τὰς ἐμφάνει τῆς πρόβλεψις, καὶ τὸ βωμῆδες πῶ ἐστῶν ὁ μὲν ποιωνήσασίων περὶ πῶν τῶν χρόνον ἐν ᾧ ἔπαυσε τὰ ἔθνη πολέμοισιν ἄμα. Sed, inquit, tum seculorum ordo declarat, eas hæc prospexisse, tum prædixerunt quingentorum annorum tempus, in quo Romani contra omnes nationes essent præ- liaturi. Idem Plutarchus, quemadmodum Hermias, testatur Sibyllam Erythræam uo- catam Herophilem; ἠροφίλλω δὲ πλὴν ἐξουδράται μαυίτικῶν γενομένων σὶβυλλῶν προσηγορούσα. Hero- philem autem Erythræā uatem, quæ Sibylla fuit, appellarunt. De prima quoque Si- bylla refert: ἐπιπέδη γὰρ ἔσθμεν ἢ πῶ πῶν τῶν. & quæ sequuntur. Postquam sedimus in petra, quæ in foro, super qua fertur prima Sibylla sedisse, ab Helicone descendens, à Musis

A Musis educata. Quidam uerò ferunt eam in Meleona uenisse, filiam Iamiae, ex Ne- ptuno natae. Serapion quidem meminit carminū, in quibus se ipsam laudauit, quod ne mortua quidem sit sorte uaticinandi, aut ne mortua quidem uaticinari desisteret. Sic Plutarchus, Iustinus autē Martyr, & Philosophus, inuitat gentes, ut credant Sibyllæ: *πείσθητε ὡς ἔφηρ πῆ ἀρχαιοπότην ἃ σφοδρὰ παλαιῆ σὶβύλλη ἢς τῆς βίβλος ἐν πάσῃ τῆ οὐκεμῶνι σὶζέδαι συμβάνει.* Credite, inquit, ut dixi, uetustissimæ, longeq; antiquissimæ Sibyllæ, cuius li- bros toto terrarum orbe seruari contigit. Lactantius quoq; in libro de Ira Dei, pluri- mos, & maximos autores Græcorum ait de Sibyllis scripsisse. Dicit etiam, Cumææ quidem uolumina, quibus Romanorum fata conscripta sunt, in arcanis habentur: cæ- terarum tamen ferè omnium libelli quo minus in usu sint omnibus, non uetantur. Sic Lactantius. Vides quanta sit omnium doctissimorum, super Sibyllis & carminibus earum, concordia.

De Verbo diuino, ex Philone Iudæo, cuius dictis probetur uerè prisicum illum Mercurium de ipso Verbo superiora scripsisse. Multiplexq; de eo apud Philonem Theologia, quod sit creator Mundi, & origo, quod Filius Dei, quod hominis archetypum.

CAP. XXVI.

ED DE uerbo diuino superiora sensisse, prodidisse uetustissimum illum Mercurium, omnis admiranda Platoniorum, Hebræorumq; Theologia clamat. Neq; est alium reperire eorum mysteriorum fontem, quæ Plato- nicorum libris continētur, quàm uetustam Aegyptiorum, Hebræorumq; B Theologiam. Ex Hebræis Theologis Philo, quem Platoni coæquat Græcum pro- uerbum, qui & Aegyptiam, & Græcam, præcipuè Platoniam cum Mosaica tempe- rauit Philosophiam, mira, & uelut oraculum, de Verbo diuino canit, & eadem pro- fus, atq; Trismegistus, nosterq; Ioannes. Sæpe quidem sum arbitratus ex eadem He- bræorum secretiore Theologia, tot, tamq; clara Philonem de Verbo diuino locutū, atque Ioannem eundem etiam Hebræum: ut præterquam quod poterit Ioannes de Christi pectore Theologiam, scripserit etiam, quæ penes arcanarum rerum scripto- res Hebræos prius haberetur: qualia multa sublimia mysteria, melius postea ab Apo- stolis explicata, apud ueteres Hebræos licet deprehendere. Quod igitur Ioannes Apo- stolus, Hebræus, dixit, In principio erat λόγος, Verbum, & Verbū erat apud Deum, omnia per ipsum facta sunt, idē dixit, ut doceret Verbum rerum fuisse creatorem, eumq; ante mundum extitisse, ut per quem creatus sit mundus: eiusdem generis mul- ta per omnes libros suos eloquitur Philo, non Christianus, sed Iudæus: in libro de Allegoria legum; *βιβλίω δὲ εἰρημῆ τῶν πῶ θεῶ λόγῳ, ᾧ συμβέβηκεν ἐγγραφῆσαι, καὶ ἐγγραφῆσθαι τῆς πῶ ὅλων συστάσεως.* Librum, inquit, uocat Moses allegoricè, Verbum Dei, in quo descri- ptæ, & impressæ sunt uniuersarum rerum existentia. Hoc testimonio eandem decla- rat Philo Theologiam, atq; Ioannes, & Platonici superius de Mente. Ut enim ille di- xit, Omnia per ipsum facta sunt: sic in Verbo Dei, quod creatorem semper appel- lat, tanquam libro perhibet existere rationes, & essentias omnium rerum, tanquam forma maxima, omnium rerum creandarum capacissima, origine iasta, Mente infi- nita, latissima maiestate, rerum creandarum copiosissima potestate, facta rebus omni- bus ratione. In libro quoq; de his, quæ post sex dies, hæc scribit: *τὸ δὲ γῆρυνῶ τῶν θεῶν ὁ θεός, ἃ δὲ δὲ τῶν ὁ θεῶ λόγος:* Generandi potentissima, maximeq; genitilis res, est Deus, & Secundus, Verbum Dei. Hæc quoque est Theologia Ioannis, Omnia per ipsum

ipsum facta sunt. Quia maximè genitale, & fecundissimum est Verbum Dei, secundus, ut superius Platonici dicebant, post Deum. Theologia quoque nostra dicit, Patrem omnipotentem, creatorem cœli & terræ, de Filio per quem omnia facta sunt. Tale quid Philo appellans Filium, Secundum. Quia sunt à Patre per Filium cuncta, quo coniunctio demonstratur diuinitatis. Vterq; enim creat, uterque est genitalissimus, Secundumq; dicit Verbum, id est, gradu, non natura, aut diuinitate post Patrem. Vterq; est Deus, quia creat uterq; mundum. Non possunt autem esse duo mundi creatores, & non possunt esse duo Dij, quia Deus est summa Natura. Summum autem nisi unum esse non potest. In libro autem, quod insomnia sint à Deo: *κατὰ δὲ ἄλλοτερον δὲ ἴδιον ὁ θεὸς λόγος, τὸ πρῶτον δὲ, ὅτι ἐκπεπληρωμένος ὄλον, δὲ ἄλλω ἀσάμακτος διυμένωσιν αὐτὸς ὁ θεός*: Secundū aliū modū, diuinū Verbū, locus est, quem repleuit totū per omnia incorporeis potestatibus ipse Deus. Hoc itē testimonio explicat Theologiā, quæ est apud Ioannē de Verbo diuino, Philo: quæ appellatio ob creationē mundi, non natiuitatē spiritalē, ut nonnullis postea uisum, ab antiquis Philosophis est indita. Idemq; dicit de hoc Verbo, quod Ioānes, Omnia per ipsum facta sunt: Philo, eum repleuisse Deū incorporeis uirtutibus, id est, Ideis æternis, prolificis uirtutibus, rationibus sempiternis, quarum copiam habuit à Patre suo Deo, teste etiā Plotino de Mente. Vtq; Ioannes dicens, Erat apud Deum, appellans Deum peculiariter ipsum Patrem: sic Philo, Deum repleuisse Verbū uirtutibus incorporeis, nimirum à Patre creandi mundi potestatem Verbum accepisse, genitum, missumq; ab eo ad creandum mundum. Dico autem missum, humano more loquens, declaransq; rem diuinam nomine corporeo. Hunc appellat locum Idearum incorporearum, quasi uastam Mentem, amplissimum Idearum, & originum, rationum, formarumq; regnum, fertilissimum, feracissimumq; rerum creandarum mundum, infinitam originem. Totum autem ait à Deo repletum, quasi undequaq; prolificum genitum. Hæcq; omnis Theologia spectat ad creationem mundi, cuius principium fatentur omnes Verbum Dei, maximum formatorum, latissimam sapientiam, habentem uirtutes omnes, quibus tanquam originibus suis, omnes res produceret. In eodem quoq; de duobus Primis: *ἓν τὸ μὲν ἔπερον, θεὸς δὲ λόγος: τὸ δὲ ἔπερον ὁ πρῶτος λόγος θεός. ὁ δὲ ἐπιγεννηθεὶς ὑπὸ ζωῆς ἐς τὴν πρῶτον ἀφ᾽ ἑαυτοῦ ἐννοητικῶς ἐπιγεννηθεὶς ἐκ τῆς ἀφ᾽ ἑαυτοῦ κεφαλῆς, ὁ πρῶτος τὸν θεὸν λόγον, ὃν ὁ γρηγόριος ὁ φθάνει πρὸς τὴν ἰσὶν τὸ εἶναι θεὸν, ἐλθεῖν, ἀλλ᾽ αὐτὸν ὁρᾷ μεταβάλλειν*: Quorum alterum quidem, est diuinum Verbum: alterum autem Deus, ante Verbum. Is uerò, id est, Intellectus, homoq; ipse, ductus à Sapientia in primum peruenit locum, inuento lubentia capite, & sine, Verbo diuino. In quo positus, non attingit ut perueniat, ut sit Deus, sed ipsum procul aspicit. Hoc quoq; loco Philo & Verbum diuinum & Deum, qui sit ante uerbum commemorat, appellans Deum ipsum Patrem, sicut Ioannes, Verbum erat apud Deum. Deinde dicit, Verbum diuinum, esse principium, & finem uoluptatis, felicitatis, finem contemplandi, amorem, & desiderium, gaudiumq; ut canunt nostre literæ. Hoc omne Græcè dicitur *ἀρεσκεία*. Per hoc ipsum uerbum, ait homines Deum procul aspicere, Ducem ad perueniendum ad Deum, esse Verbum eius: sicut ille in mundo se ostium uocabat, quo perueniatur ad patrem, priusque ait per sapientiam attingi ad Filium: inde uideri Deum procul. Estq; profundissima Theologia, quam puto Philonem in antiquorum suorum monumentis reperisse: celebrem item apud Chaldaeos, Aegyptiosq;, Eodem libro scribit: *τὸ μὲν πρῶτον ἔγχετο ὁ πνευματικὸς ἢ αὐτὸν λόγος*. Exemplar, inquit, erat, plenissimum Verbum eius. Sic & isto loco denotat originem mundi Philo esse Filium Dei. Exemplar autem propter res creatas: plenissimum, propter fecunditatem, infinitamq; rerum creandarum potestatem, formam rerum infinitam

A infinitam, genitricem omnium rerum Sapientiam. Eodem libro, sub quibus significatis sit Sol: *ἡστὶ τὸ τρίτον συμμακρόν ἢ ἡλιος καλεῖται τὸν θεὸν λόγον, τὸν τὸ κατ' ἄρῳ πρῶτον πρῶτον*: Secundū tertium significatū, Solem uocat diuinum Verbum eius, qui per cœlum circumambulat. Quid admirabilius dicere Philo poterat de Verbo Dei: appellari eum Solem, qui de se dicebat, Ego sum lux mundi, & Ecclesia canit, Ex te enim ortus est sol iustitiæ Christus Deus noster. Hæc nuncupatio ad magnam Verbi diuinitatem, uniuersalemq;, & incorporeum nitorem, inuisibilemq; oculis humanis claritatem respicit: quæ claritas non possit, quàm Solis nomine uerius designari. Eodem significatu Ioannes dixit de cœlesti ciuitate, Et ciuitas non eget Sole, neq; Luna, ut luceant in ea. Nam gloria Dei illuminat eam, & lucerna eius est agnus, & non egent lumine lucernæ, neq; lumine Solis: quoniā Deus illuminat illos. Sic & idem Ioannes, Erat lux uera, quæ illuminat omnem mundum. Inambulantem autem per cœlum dicit, aut ipsum Patrem, cuius maiestas sit in cœlo, totum implens intrā & extrā mundum, aut certè Solem ipsum eius, qui per omnem inambulet cœlum. Quod Platō de Ioue, P salmus quoque, Qui ascendit cœlum cœli ad Orientem, Quod Hebraicè, Qui æquitat Araboth, orbis cœlestes, aut cœlum supremum. Eodem quoq; libro: *αὐτὸ γὰρ ὡς εἰσὶν ἑρὰ θεῶν, ἢ μὲν ὁ δὲ ὁ πρῶτος ὃν ὁ ἀρχιερεὺς ὁ πρῶτος αὐτὸν θεὸς λόγος. ἔπερον δὲ λογικὴ ψυχή, ἢς ἑρῆς, ὁ πρὸς ἀλήθειαν ἀνδρωποπος*: Duo sunt, ut apparet, templa Dei. Vnum quidem mundus iste: in quo & Pontifex primogenitus eius, diuinum Verbum. Alterum uerò, rationalis anima: cuius sacerdos est, uerus homo. Quid apertius, diuinius, mirabilius? Pontificem templi, qui est totus mundus, esse diuinum uerbum, primogenitū: Mundum templum Dei. Huius templi, diuinū summumq; sacerdotem, primogenitū Dei, Verbum eius. Quia scilicet ille Rex est, & Dominus mundi, omnia regens, ac sustinens, creator, altor. Pontificem quoque uocat eum Paulus, qui pro peccatis hostiam obtulerit, inter homines, Deumq; sequester, & mediator. Qua ratione Dionysius itē uocat eum *πρῶτον πρῶτον, μυστήριον*, initiationum, mysteriorumq; principem. Primus ipse initiator, & sacrator, qui suis mysterijs, præcipuè cognitione, & cultu patris sui, nos initiavit. Hoc maximus ipse in toto mundo sacerdos egit, & agit. Triac; sunt hic diuina nomina filij Dei apud Philonem, Verbum diuinum, Summus sacerdos, Primogenitus. Altissima Theologia Apostolorū. Quàm est etiam diuinum, quod mundum uocat templū Dei, in quo colitur, adoratur, cognoscitur, laudatur Deus inuisibilis: Sic & animum esse templum Dei, nostra Theologia est: Templum Dei, inquit Paulus, estis uos, Dei ædificatio, Philo quoque eodem libro loquens de hoc ipso: *τὸν τὸν θεὸν εἰκόνα, τὸν ἀγγελὸν αὐτὸν λόγον*: Imaginem Dei, Angelum ipsius Verbum. Hic quoque tria sunt nomina Filij Dei diuinissima, Theologiæ ueræ frequentia. Imago Dei, id enim etiam uocat eum Paulus, & Characterem. Angelus item est, sicut in Eisaia, Magni consilij Angelus. Eoq; etiam dicitur *λόγος*, sermo Dei, locutio Dei, nuntius Dei, loquens & agens omnia pro Deo, tanquam sequester inter nos, & illum. In quibus est omnis Theologia. In libro quoq; de Agricultura: Hæc omnia, inquit, *ποιμὴν ἢ βασιλεὺς θεὸς ἄγχι ἡστὶ δὲ κίλι, ἢ νόμον, πρῶτον μὲν, τὸν ὁρῶν αὐτὸν λόγον πρῶτον ἢ ὃν, ὃς τὸν ἐπιμέλειαν ἢ ἑρῆς πάντης ἀγέλης, ὃς τις μεγάλης βασιλείας ὑπαρχος διαδέξεται*. Hoc est, Pastor, & Rex Deus ducit rectè, & legitime, præfecto lege recta Verbo suo, primogenito Filio, qui curam sacri istius gregis, tanquam magni Regis quidam magistratus suscipit. In his quoq; Philo apertè primogenitum Filium Verbum nominat, eum prospicere gregi suo, omni mundo, præcipuè generi humano. Idem etiam Filius dixit, appellans homines, ouile suum, ouesq; homines à patre sibi creditas. Denique omnem generis humani administrationem, redemptionem, curam, traditam sibi à Patre dicebat: scq; ab eo

h missum

missum in hunc mundum, agentem quæ Pater suus imperasset. Eamq; ob causam uocat eum Philo ὑπαρχου magistratum, ministrum, subimperantem, ut sic loquar, alterius imperio parentem: imperantem quidem, sed sub altero imperatore, & Patre qui mittat eum ad omnia. Eaq; est ratio appellationis λόγος, quod rectius uertitur, sermo, Locutio, quàm Verbum. Sonat enim id nomen locutorem, internuntium, non natiuitatem, ut reor, spiritualem. In libro quoq; Quod diuinitas sit immutabilis: χωρέσει γὰρ γὰρ κενὸν λόγος ὁ θεός, ὃν οἱ πάλαι ἦν ἀνθρώπων ἀνομάζουσι τὸ χύλω, εἶτα αἰεὶ ῥέου ἢ πτόλεις, καὶ ἔθνη, καὶ χόρας ἦν ἔλλω, ἔλλω. καὶ πᾶσι τὰ πάντων ἰδνέμεν, χόροις αὐτονομίαις ἀλλάττω. τὰ πρὸ ἐκείναις. Inambulat enim circum, Verbum, quod appellant pleriq; Fortunam. Deinde semper per per urbes commeans, & gentes, ac regiones, quæ sunt aliorum, alijs, & omnibus, res omnium distribuit, temporibus liberis, mutans quæ singuli habent. Hic quoque Philo ostendit Filium Dei, Verbum, esse rectorem, gubernatorem, moderatoremq; Vniuersi, sicut superius, datam curam gregis à Patre, Filio dixit. Quæ quidem omnia indefesse concinunt sacræ literæ. Eum dicit inuisibiliter perambulare mundum. Eadem causa superius uocabat eum hyparchum, magistratum. Eum ait omnia distribuere, uertere, uersareq; regna, commutare diuitias, opes, quod totum est mundum moderantis. Portans omnia, inquit ille, uerbo uirtutis suæ. Et in quo omnia, ex quo omnia, per quem omnia. Idem in libro de Flammeo gladio: μετέλθω οὐδ' ἀπὸ τῆς μέγας κενόκωνδον, ἵδ' πλὴν μεγίστων οὐκείων, πλὴν πτόλιν, πάντεσσι τῶν ἰσχυρῶν, ἐν τῷ αἰτίῳ μὲν αὐτῶν τῶν θεῶν, ὅφ' ἔργων. ἕλλη δὲ τὰ πᾶσα ἐπιχέει, ἔξ ἑνὸς σωματικῶν. ἔργων δὲ λόγῳ θεῶ, δὲ οὐ κενόκωνδον, ἢ δὲ κενόκωνδον αἰτίῳ πλὴν ἀγαθότητι τῶ δυνάμεν. Digressus igitur à particulis opificijs, aspice maximā domum, aut urbem, hunc mundū. Inuenies enim eius causam Deum, à quo factus est: materiam, quatuor elementa, è quibus constitit: Organum autem Verbum Dei, per quod constructus est: constructionis autem causam, bonitatem opificis. Quanta hoc quoq; loco Theologia: Urbem dicit, aut domū, totum mundum: eius opificem, & causam, Deum: materiam, quatuor elementa: Organum, id est, causam mediā, Verbum Dei. Quatuorq; nominat causas: efficientem, Deum ipsum: materialem, quatuor elementa: Organicam, siue motricem, seruientem primo: finalem, bonitatem, uel etiam efficientem. Nostræ Theologiæ mysteria, prædicantis Deum creatorem cæli, & terræ, uti causam principalem. Filium autem, per quem omnia facta sunt, Græcè sicut & Philo, δὲ οὐ, Præpositio enim Græca δὲ, designat medium. Et quod expressit Philo Organum, id est, motorem eum, qui ab alio mouebatur: mouebatur à Patre Filius ad creationem, eo uti artifice utebatur: eum imperauit creare, dederat potestatem creandi. Itaque mundus à Patre, & Filio est creatus: à Patre, uti prima causa, uolente, dictante, iubente: à Filio, parente, iussu, motuq; à Patre. Sicq; fuit creator unus, & quia creauit uterque, uterque Deus. Sed quoniam bonus, nisi unus, necessariò una diuinitas: quod ipsa ratio declarat, Theologiaq; demonstrat. Non enim tanquam à duobus diuersis autoribus creatus est mundus, sed à duobus, uelut uno, à principali causa Deo, à causa mota ab ipso Deo Filio. Neque enim Filius creasset, si Pater nolisset, & si potestatem non dedisset. Paruit igitur Patri, accepta ab eo æterna potestate. Quæ res exemplis humanis est clara. Ergo dicit Philo nunc, quod Ioannes, utens simili præpositione, Omnia per ipsum facta sunt. Philo autem, δὲ οὐ κενόκωνδον. Ea q; est ratio cur appellauerit ipsum, Organū. Vides igitur & hic profundissimū mysteriū: quod etiam inuenies apud Platonē, Orpheū, Mercuriū Trismegistū: diuinissimeq; secū omnes cōsentiant, reuelatā nouissimis seculis radiantissimè theologiā prædicātes. In libro quoque in quo differit, quod apparuit Dominus Abrahæ, dicit, ὁ ἀποφύτων αὐτῶ λόγος, Internunt

A Internuntius, denunciator, interpret eius Verbum. Eadem est ratio, ut appelletur ἀποφύτων, interpres, atq; hyparchus, magistratus, & logos, id est, locutor, locutio, sermo, & superius Angelus. In secundo quoque Allegoriarum legum, hæc scribit: σικε δὲ θεῶ, ὁ λόγος αὐτῶ θεῶ, ὃ καὶ ἀπὸ ὀργάνου πρὸς χριστιανῶν ἐκφομοποιῶ. αὐτῶ δὲ ἡ σικε, καὶ ὡς αὐτῶ ἀποφύτων, ἐπέρω θεῶν ἀρχέτυπων, ὡς αὐτῶ θεῶ πρὸς ἀποφύτων ἢ ἐκόντων, ἢ σικε νυκτὶ λεκτικῶν, ὅπως ἡ ἐκόντων. ἄλλο γίνεται πρὸς ἀποφύτων, ὡς καὶ γινώσκοντες ἢ νομοθεσίας, ἐκλήρωσιν ἐκόντων, καὶ ἐπίσημοι θεῶ τῶν ἀνθρώπων κατ' ἐκόντων θεῶ, ὡς ἢ μὲν ἐκόντων ἢ τῶν θεῶν ἀποφύτων ἀποφύτων, καὶ ἀποφύτων κατὰ τῶ ἐκόντων λαβῶσαν διώτα μὴ πρὸς ἀποφύτων. Quæ sunt, Umbra Dei, est Verbum eius, quo tanquam organo usus, creabat mundum. Hæc autem umbra, & quasi assimilatio, aliorum est exemplar. Sicut Deus exemplar imaginis, quam umbram nunc uocauimus: sic imago alteri sit & exemplar. Sicut inchoans libros legis expressit Moses, dicens, Et creauit Deus hominem ad imaginem Dei, quasi ipsa quidem imago secundum Deum similita sit, homo autem secundum imaginem, quæ acceperit uim exemplaris. Hic quoq; Philo maxima fatur altissimaq; mysteria, esse Verbum quasi umbram Dei (non poterat enim alio commodiore nomine uti) Sed se ipsum quoq; declarat, hanc umbram esse uelut assimilationem. Nostræ quoque, ut diximus literæ, imaginem Dei, Filium uocant. Nam Paulus ad Colossæos: ὅς ἐστιν ἐκόντων τῶ θεῶ, καὶ ἀρχέτυπος, πρωτότοκος πάντων κτίσεων. Et Solomon, Imago bonitatis eius, Hinc ipse dicebat, Qui uidet me, uidet & Patrem meum. Iterumq; eum Philo nominat Organum, quo Deus sit ad creationem usus, innuens medium, sequestrum, autorem, quo Paulus eum omnis conditionis, & creationis primogenitum dicit, id est, antecurrentem, præcedentem omnes res creatas. Quia (ut ibidem fatetur) in ipso facta sunt omnia, cælestia, terrestria, uisibilia, & inuisibilia, Angeli, potestates, dominationes, throni, omnia per ipsum, & in ipsum facta, & ipse est ante omnia, & omnia in ipso consistunt. Hæc Paulus. Non alia Philo, etiam Iudæus. De eo quoq; diuinam eminentissimamq; canit Theologiam: Sicut ipse sit imago Patris, ut Pater illi tanquam exemplar sit: sic ipsum esse exemplar hominis: idq; ait à Mose declaratū, cum de homine creato scriberet, Ad imaginem Dei fecit illum. Quo Philo significari putat, hominem factum ad illum, qui est imago Dei. Is autem est Filius: ut in eo Mosis dicto, sint duo exemplaria, duæq; imagines: primum cum ait, Ad imaginem Dei: is autem est Filius. Ergo Pater exemplar Filij. Cum uerò ad similitudinē istius imaginis sit homo creatus, erit Filius ipsi homini exemplar. Sicq; Filius respectu Patris sui, est imago, respectu hominis exemplar. Audiuitq; ex altissima Sapientia Philo, Filium creasse mundum, tanq; organum Dei: creasse hominem, tanquam exemplar. Quanquam & exemplar, & Idea mundi dicitur à Platonicis: ut quodocumque Moses loquatur de mundo, uel homine à Deo creato, illum innuat Deum, qui est Organum, & Imago Patris sui: organum respectu creationis: imago, respectu naturæ, quam Patri habet cœqualem. Ideo necesse est ipsum quoque esse Deum: si Deum, æternū quoq;. Sed sicut in sacris literis propriè Deus dicitur Pater: ut sæpe ostendimus, quia principaliter & genitor: sic apud Philonē, Deus propriè Pater ipse est. Et quoniā petit testimoniū Mosis super hoc, Moses autē dixit, Et creauit Deus hominē, ad imaginem Dei creauit illum, hunc autem creatorem, Philo, uult esse Filium, qui etiam mundū, tanquā iussus à Patre, & ut organum creauit. Claret etiam ipsum assertionē Philonis esse Deum. Itaq; cū dicit, In principio creauit Deus cælū, & terram: si Philonē Iudæum audias, Patrem, & Filium creasse dicit: Patrē, ut Autorem primū: Filium, ut Sapientiā, & Organū Patris. Ideò ueteres Hebræi, quod apud Mosē est, In principio, Interpretabatur, In Sapientia. Si consulas autē ueteres illos, & ipsum Philonē, Sapientia est ipsum Organū, est primogenitus filius, Verbū, plenus

h 2 Idearum

Idearum Deus, archetypum hominis. Hanc eandem prædicabant Apostoli in toto orbe Theologiam; cuius, ut arbitror, plenæ erant secretæ, & synceræ traditiones Hebræorum. Hinc ipse dicebat, Scrutamini scripturas, & inuenietis ibi de me. & Incipiens à Mose, & Prophetis omnibus, interpretabatur eis in omnibus scripturis, quæ de ipso erant. Nec fieri poterat quin hanc de Patre, & Filio Sapientiam Philo ex aliqua profunda, & oraculis reuelata Theologia hauserit. Eodem quoque libro: *ὁ θεὸς λόγος ὄψιν δεικνύσας ἔστιν ὡς ἐφορᾷ ἐν ἱκανῶς*: Dei Verbum acerrimi oculi est, ut conspiceret queat omnia. Hoc testimonio sentit, quod superius, esse Prouidentiam Filij Dei, quem dicebat totum inambulare mundum. In libro quoque, Quis sit hæres rerum diuinarum: *ἀόρατος καὶ ἀσχηματιστός τεχνικός θεὸς λόγος*: Inuisibile, seminale, opifex, diuinum Verbum. His quoque nominibus potentiam creandi, qua præditus sit Filius, declarat, plenum artis, seminum, rationum, formarum, eum dicens. Eodem libro: *ἐπὶ τῶν αἰώνων ὁ φῶς ψυχῆς, ἢ καλεῖται μάννα, διὰ τὴν πᾶσι τοῖς ἡγεμονίαις λόγος θεῶς ἐξ ἴσου πεφροντικῶς διαφερόντως ἰσότητος*. Quod est, Adhuc igitur, cœlestem escam animi, quam uocat Manna, distribuit uniuersis, qui utentur, Verbum diuinum, ex æquo præcipue prospiciens æqualitati. Sentit Philo Sapientiam, quæ dicitur Manna, à Verbo, quem prospectorem, prouidentemque superius uocauerat, donari. Collectis autem omnibus inuenies apud eum, Filium, aut Verbum, esse creatorē mundi, esse maximam mundi creandi Sapientiā, Idearum, id est, originum, seminum, formarum, fontem, ac regnum, hominis creatorē, mundi gubernatorem, moderatorem generis humani, mutantem, transferentemque regna, dantem sapientiam. Quanquam hoc Manna, cuius nunc meminit, potest intellegi, beatitudo cœlestis, quæ donetur à Filio Dei. Eodē quoque libro: Inuenies, inquit, *δύο λόγους, ἓνα μὲν ἀρχέτυπον ἑστὸς ἡμῶν, ἑστὸς δὲ μίμημα, τὸν κατὰ ἡμᾶς ἑπὶ ἀρχέτυπον, καλεῖται δὲ μωσῆς τὸν μὲν ἑστὸς ἡμῶν ἐκείνου θεοῦ, τὸν δὲ κατὰ ἡμᾶς ἐπὶ ἐκείνου ἑκμυμῶν. ἐπινοῖα γὰρ φησὶ ὁ θεὸς τὸν ἀνθρώπου, ὅτι ἐκείνου, ἀλλὰ κατὰ εἰκόνα. ὡς τὸν κατὰ ἡμᾶς ἑστὸς ἡμῶν, νοῦν, ὅς ἐστι καὶ πᾶς ἀλλόθιαι, κυρίως ἀνθρώπου ἔστιν, τρίτον ἔστι τύπον, ἀπὸ τοῦ πεποιητότος. τὸν δὲ μίμημα παρὰ ἑμῶν μὲν τῶν ἀποφθιμισμῶν δὲ ἐκείνου*. Duo Verba esse, uel, Rationes; unam quidem exemplarem, supra nos; alteram imitationem, quæ nostra est. Vocat autē Moses, eam quidē quæ supra nos est, Imaginē Dei: quæ autem nostra, imaginis simulachrum. Fecit enim, inquit, Deus hominē, non imaginem, sed secundū imaginē. Quo fit, ut singuli cuiusque nostri mens, quæ scilicet uerē & propriē est homo, tertia sit expressio, ab eo, qui fecit. Medius autem exemplar quidē nostræ huius, alsimulatio autem illius. Hæc Philo. Audisti igitur, duas siue Mentēs, siue Rationes; alteram supra nos, archetypum, & exemplar ad nostram, ad quam nostra creata sit, sicut Moses declarauit, quem Philo etiam Iudæus sentit de Filio, de Verbo fuisse locutū: huncque fuisse, qui creauit hominē, ad similitudinē suā, quia fuit illi exemplar, qui se respiciens, hominem creauit. Vt quemadmodū Filius ipse est imago Patris, sic nos simus imago eius. Itaque si Philonē audias, Moses de Filio, & Verbo Dei, diuinē prædicauit, & scripsit: ut iure merito Græci uocent Dei filium *πρωτότυπον*, prototypum, primum exemplum ad ipsum hominem creatum ab eo: ut ille fuerit uerus homo, ab eo alter homo, mens nostra ad similitudinē eius. Sanctissimū, eminentissimumque nostræ Theologiæ mysteriū. Hinc ipsi Filio canimus, Quī mundi in primordio Adam plasmaſti hominē, cui tuæ imagini uultum dedisti similem. Itaque Philone magno Theologo teste, qui mundū creauit, qui spiritū, mentemque humanā afflauit, cæteraque fecit, quæ tam multa in ueteri testamēto Deo adscribuntur, fuit Verbum Dei, medius, interpres, nuncius, legatus summi Patris ad hominem. Sic gerens uices prouidentia, sicut gessit creationis. Eodem quoque libro: *ὁ γὰρ θεὸς λόγος τὰ ἅντῃ φύσιν διέειλε, καὶ δὲνόμεναι τὰ πάντα*: Verbum Dei omnia, quæ natura continetur, diuisit, ac distribuit.

Hic

Hic quoque Philo repetit, Verbum fuisse creatorem, moderatorem, qui digessit, distinxit, distribuit omnia. Vt sit illa Anaxagoræ Mens, quæ Chaos digessit, inque ordinem redegit. Refertur item hoc ad Prouidentiam. Eodem item libro: *ἄριστοι μὲν οὐδὲ ἀδύνατοι φύσεις, ἢτε ἐν ἡμῶν τῷ λογισμῷ, ἢ ἑστὸς ἡμῶν τῷ θεῷ λόγῳ*. Paulò post: *ὁ θεὸς τὸ ἐν ἡμῶν, ἢ ὁ ἑστὸς ἡμῶν*. Id est, Indiuisibiles igitur sunt duæ naturæ, ea quæ in nobis rationis, & ea quæ supra nos diuini Verbi, Mens, quæ in nobis, & quæ supra nos. Ecce semper recitat eadem, clarioraque reddit, commemorans, celebrans Verbum diuinum, appellans ipsum Mentem, quæ supra nos, superius autem ad quam nostra sit formata. Indiuisibilis naturæ dicit utranque esse, sicut sunt incorporeæ. Nam cum nostra censetur etiam Mens Angelorum, quam & ipse creauit, ut posterius erit manifestū. Eodem item libro scribit: *πᾶς ἄνθρωπος ἐστὶ μὲν τὸν δίκαιοι οὐκ ἐκείνου θεῷ λόγῳ, τῆς μακροχρόνου ἐκμυμῶν, ἢ ἀπίστωμα, ἢ ἀπαύγασμα γυγῶν*. Omnis homo, inquit, secundum Mentem simularur, communicatque cum Verbo diuino, factus beatæ naturæ expressio, aut abscissio, aut radius. Quid his altius, mirabilius? Ecce iterum creatio animi nostri, Verbum diuinum, cum eo nos habere societatem, affinitatem, communicationem, animum nostrum illius beatæ naturæ aut simulachrum esse, aut abscissionem quandam ex ea, aut radiationem. Nec enim explicare melius licet, quod traditur à Mose, cum insufflauit Deus in hominem. Hunc afflatum, quem animum nostrum uult à Deo manantem fuisse, uocat aut expressionem, ut cum in cera reddimus imaginem sigilli, ut talis homo fuerit ad Verbum diuinum, ipsum sigillum, homo cera: aut radium, aut abscissionem, quibus rationibus immortalitas animi declaratur. Ac cum Aristoteles & ipse confiteatur animum nostrum esse Deo *συγγενέστατον*, similitimum, finitimum, eiusdem generis, ecce quomodo debeat intelligi, scilicet diuino Verbo simile. Et cum dicit animum uenire in corpus *θύραθεν*, exterius, à Filio Dei, à Verbo diuino, ab Archetypo nostro, intelligendum est, ipso Philone non Christiano, sed Iudæo, eminentissimoque Platónico declarante. Item in libro, Quod mulieres nō decet indecore agere: *ψυχὴ γὰρ ἀνθρώπου σημεῖον, ἢς μετισταθμῆς, ἢ μακροχρόνου τὰ ἀπολειφθεῖσθαι πάντα μιλανταί, ἐστὶν οὖν θεῷ ἑκείνου, ἑστὸς δὲ θεοῦ ἢ ἀνθρώπου τῶν ἀρχέτυπον ἰδέαν τὸν ἀνωτάτω λόγῳ τυπωθεῖς*: Anima enim hominis sigillum est, qua discedente, & migrante, quæ remanebunt omnia foedantur, priuata diuina imagine. Quoniam diuinæ similis est mens humana, ad archetypum, id est, exemplarem Ideā, altissimum Verbum formata. Quid his item diuinius, excellentius, in omni Theologia profundius, de creatione animi nostri, & quod oporteat retinere imaginem, qua discedete, cuncta foedantur, & pollutantur? Tota igitur hæc Theologia est apud Philonem, nec aliam apud scriptores sacros reperias, ut mirabile sit ab homine Iudæo, à Philosopho, tam clara, tam minimè ambigua testimonia proferri, nisi uideremus Theologos omnium gentium eadem cognouisse, prædicasse, nouissimisque sæculis inclaruisse quod olim fuisset celebre apud sapientes omnium nationum. Verbum igitur apud Philonem est Primogenitus, est Filius, est Organum Dei, est fecundissimus, & Idea Idearum, est mundus archetypus, est hominis item exemplar, & archetypum. Est imago Dei, est distributor, moderator, est is per quem uenitur ad Deum, est Sol, est Pontifex in templo Dei hoc mundo, est rector, moderator omnium, est magistratus Dei, est humanarum rerum, regnorumque dispensator, est prouidentissimus, oculatissimus, est Mens supra nos, ad quam nostra est creata, eius similis est homo. Quod item iste Logos sit Deus, & æternus apud Philonem, non sicut plerique dementissimi, naturæque ignari suspicati sunt, non Deum, sed Mentem quandam uelut Angelum maximum, ut Valentiani, declarant tum omnia,

h 3 quæ

quæ nunc protulimus, tum locus in libro de Mundo, cum de creatione hominis C loqueretur. Nam cum in his locis productis, Verbum diuinum dixerit fuisse archetypum, exemplarq; animi nostri: in libro de Mundo scribit, cæteros, affinitatem esse homini cum æthera dixisse. At magnum Mosen, nulli rei creatæ, speciem animæ rationalis similem tradidisse: *ἀλλὰ αὐτῷ εἶπεν τῷ θεῷ λόγον, ἃ ἀρχὴ τοῦ θεοῦ ἐκείνου ἐκείνου, δι- κμοῦ εἶναι νομίθε, ἢ εἶθε, ἢ τυπωθῆν σαργίδια θεῷ, ἢ οὐ χαρακτῆρ θῆν ὁ αἰδιῶ λόγῳ, ἐνέπνευσε γὰ φισίμ ὁ θεὸς εἰς τὸ πρῶτον αὐτῷ πνοῦν ζωῆς, ὡσεὶ ἀνάγκη πῆς τὸν ἐκπέμποντα τῶν δεχόμενον, ἀπει- ρωσιδεῖσαι, θῆο ἢ τῶν ἀνθρώπων κερ' εἶκόνα φασὶ θεοῦ ἡρῆδαι, ἃ μὲν κερ' εἶκόνα πῆς θῆ γυγόντων.* Sed eam dixit diuini Verbi, & inuisibilis illius Dei imaginem, probabile arbitrarus, etiam quod formatum fuit, sigillum esse Dei, cuius character est Verbum sempiternum. Inspirauit enim, inquit, Deus in faciem eius, spiraculum uitæ. Quocirca necesse est, eum qui accepit, ad eum, qui emisit, assimilari. Ideo etiam hominem dicunt factum ad imaginem Dei, non ad imaginem alicuius rei creatæ. Ecce fatetur Philo ipsum Verbum sempiternum, fatetur Deum, fatetur nos ad imaginem eius, fatetur Mosen de eo fuisse locutum.

Ex Platone, Filium habere Patrem: Verbum esse diuinissimum, Principem presentium, & futurorum.

CAP. XXVII.

PLATO quoque, cuius omnis Theologia fluxit à Trismegisto, cuius tres decim annos in Aegypto uersatus omnem introspexit sapientiam, eaq; amplitudinem suam ditauit, expressis, nullaq; ambage obuolutis uerbis confessus est in Epinomide, creasse mundum Verbum diuinissimum. Mercurius ergo, & Philo λόγῳ, id est, Verbum, non solum Filium Dei dicebant D esse, sed etiam opificem. Verbumq; est opifex, propter mundanum opificium, in quo opificium cœli est præcipuum. Plato autem in Epinomide sic ait: Quælibet stella propria cursum conficit, *συναπτελῶν ἡσμοῦ ἢ ἑταξε λόγος, ὁ πάντων θεότατος, ὁρατῶν, Ἀβσολuens, inquit, ac peragens eum ordinem, & decorem, quem, ut uideri possit, fecit diuinissimum Verbum. Audierat ergo Plato ex Mercurio, Mentem, Verbum opificem, condidisse mundum. Quocirca in Phædone clamat, & affirmat Mentem omnium creatricem, in Timæo uocat creatorem mundi opificem, in Epinomide Verbum diuinissimum cœlestes ordines excogitasse. Hinc necessariò sequitur, eadem ut sentiant Aristoteles, & Plato: Aristoteles uocat Mentem θεότατον diuinissimam in libris diuinæ Philosophiæ: Plato uerbum dicit esse diuinissimum. Profecto non possunt esse duo diuinissima. Sunt igitur omnia nomina Filij Dei, quibus eadem res apud duos indyotos Philosophos, totamq; præscorum Theologiam significatur. Quoniam igitur & nomina, & res apud Platonem reperiuntur, quæ superioribus in Theologia Mercurij habebantur, perspicua ratio est, ea quæ sunt ex illo prolata, illius esse euidentissimè, nec fuisse uel à Christianis, uel aliquo alio commenta. Sed audi aliud luculentum testimonium super & Theologia Mercurij, & ipsa ueritate, de Patre inquam & Filio apud Platonem, ac uide quantum ex Christiana Theologia præcis innotuerit, tum ex eo intellige, quæ de Magis, Sibyllis, Aegyptijsq; prolata sunt, sine controuersia non esse adulterina, & commentitia. Filius non solum à Christianis, sed his etiam omnibus, quorum usi sumus testimonijs, uocatur totius orbis, cœli, ac terræ princeps, ut Sibylla canebat. Princeps, ait noster, regum terræ, Dominus dominantium. Vocatur etiam Opifex & Causa. Vbiq; que enim nunc scimus celebrari, ac commemorari, quod omnium rerum causa sit Filius*

A Filius Dei. Idem etiam ualeat Opifex, ac Causa: ut qui dicat opificium, necessariò id designet, quod sit à causa. His ergo nominibus clarissimè usus est Plato pro ipso Filio. Tum eodem loco, ubi hoc dixerat, Patrem istius Causæ, & Principis commemorat, eamq; commemorationem mysticam, arcanam, sacerrimamq; asserit. In epistola ad tres amicos, Hermiam, Erastum, Coriscum, de amicitia, & charitate locutus, postea epistolam claudens hæc adiecit: Hanc epistolam uos tres simul oportet legere, sin minus, duos certè in commune, idq; quoad eius fieri possit, creberrimè, scedere, & lege firma, ac sancta, quæ iustitia est, adiuuantes omni animi contentione disciplinam, quæ soror, & comes est studiorum: *ἢ τὸν θῆ πάντων θεῶν ἡγεμόνα, θῆ τε ὄντων ἢ θῆ μελλόντων, τῷ τε ἡγεμόνῳ καὶ αὐτῷ πατέρει λόγῳ ἐπόμενους, ἢ ἢ ὄντων ἡλοσφῶμεν, ἐσόμεθα πάντες ἑαυτῶν εἰς δούλιον ἀνθρώπων δουραμένων.* Hoc est, Adiurantes etiam, omnium rerum Principem Deum, rerum inquam præsentium, ac futurarum, tum Principis huius & Causæ Patrem. De quo si uerè fuerimus philosophati, dilucidè, ac clarè cognoscemus, quantum potest concedi hominibus beatis. Hæc Plato de fontibus Mercurij, ut reor. Quæ mecum reputans, modo non lacrymas profundo præ gaudio. Video enim generis humani Seruatorem semper cognitum, nunquam se ab aspectu humano adeò subduxisse, ut eo ueniente, prorsus noua res Diuinitas eius, & augustissima, quæ dicitur Trinitas, uideretur. Videtur enim ignaris admirabile, in Deo esse Patrem, ac filium, idq; præcipuè cæcutientibus displicet Hebræis, quorum sunt animi semper ineptissimarum cogitationum pleni, nec sinit eos unquam imperitia uidere ueritatem. Habes apud Platonem, Philosophiæ profanæ antistitem, hominem ante Christum multos annos natum, nudam, atq; apertam Patris, ac Filij commemorationem. Filium dicit esse Principem omnium rerum præsentium, ac futurarum. Quæ sunt autem res futuræ, nisi futurum sæculum? Si quidem & Paulus Regem sæculorum, & præsentis, ac futuri sæculi Principem eum appellat. Vtriusque Principem dicit eum Plato, cuius paulò post nominat Patrem. Tum Plato uocat eundem Causam, eam uidelicet, quæ creauit omnia, omnium causarum princeps, ac magistra. Ideoq; per excellentiam uocatur Causa, ut Pater per excellentiam uocatur ipsum Bonum. Eam Causam scilicet Plato innuit, quem in Epinomide uocat Verbum diuinissimum, ordinem cœlestium repertorem, in Phædone Mentem, in Timæo opificem. Hæc inquam in epistola uocatur ab eo Causa. Quod & Laertius testatur, asserens Platonem duo creati mundi statuisse principia, Deum, ac Materiam, *ἢ καὶ νοῦν πρῶτον ὄντα, ἢ αἶνον,* quem Deum, inquit, & Mentem Appellat, & Causam. Cuncta igitur hæc sunt nomina Filij Dei, Causa, Mens, Opifex, Verbum. O rem mirabilissimam. Vide etiam generationem istius Causæ. Nominat enim eius Patrem: uides creationem mundi per Filium, dum nominat Causam, nominat Regem, uel Principem rerum præsentium, & futurarum, quem admodum uidelicet Sibylla Regem, seu ἡγετῆρα, Principem Deorum. Sunt autem Dij, res futuræ respectu nostri. Nam Paulus, Omne, inquit, nomen, quod nominatur in hoc sæculo & in futuro, Horum Sibylla Principem Filium dicebat à Patre constitutum. Similiter & Plato. Nomina quoque sunt similia; Sibylla ἡγετῆρα, Plato ἡγεμόνα. Tum appellat Plato hanc ipsam Causam Deum. Ergo hæc omnia euidentissimè locutus est in Epistola Plato, Filium esse, & Patrem; Filiumq; esse Causam, esse Regem uisibilem, & inuisibilem, esse Deum. Quid superest in Theologia? Postremò, quod omnibus modis est mirandum, suspiciendum, exosculandum, & in quo nequeo ipse lacrymis & gaudijs moderari meis, & admirando fatiari, dicitur à Platone, de Patre esse uerè philosophandum, Fore enim ut hæc scientia nos efficiat beatos

beatos. Certè diuine Plato magnum quid innuebas: ideoq̄ cautè & absconditè more Prophetarum es locutus. Quid enim uerè est de Patre philosophari? Cur id de Patre potissimum? Nempe ea de causa, quoniam, ut superius dicebamus, & ut ostēdemus in sequentibus, ex sententiā Philonis, Numenij, & Plotini, non erat hominibus notus Pater, sed Filius tantum, creator scilicet mundi. Sciebant omnes, & prædicabant mundum à Deo creatum. Solum ergo norant creatorem, Patrem non norant. Ergo bene admonet, oportere de Patre uerè philosophari. Quid est uerè, Græcè *ὄντως*, id est, realiter, essentialiter? Digna scilicet de eo philosophari, cogitare, ac loqui, quæ illius sunt: & facere, quod faciebat Filius eius, qui reuelauit hanc de Patre suo Philosophiam, omnia illi ascribens, diuinitatem, essentiam, potestatemq̄ suam, dicens se ab eo missum, ab eo constitutum iudicem uiuorum ac mortuorum, omnia sibi ab eo tradita, appellans eum Patrem suum, Deum suum, affirmans eum esse se maiorem, nunquam Patrem agnoscendum, & ad conspectum eius iucundissimum ueniendum, nisi filio reuelante, & perducente. Hæc inquam est Philosophia de Patre reuelata à Filio, faciens homines beatos, imò beatissimos: reuelata inquam à Filio, non nouissimis sæculis modò, sed etiam, ut apparet, iam inde ab origine mundi. Filius eam reuelauit, redditurus hac cognitione nos beatos, & ad uoluptates paternas, paternum regnum adducturus. Hic esse beatitudinem, prædicante Platone, quis erit tam tardus, ac faxeus, quem non hæc commoueat in admirationem, semper hodiernam sapientiam, quæ nunc est ubique uulgatissima, fuisse prioribus sæculis notam, prædicatam, licet paucis? Quod autem Plato in hac epistola de Filio Dei sit locutus, & quod non mihi primo ueritas hæc affulserit, sunt doctissimi Græcorum Theologi, idemq̄ maximi Philosophi testes, Clemens Alexandrinus, Origenes, Eusebius, Cyrillus, qui fatètur hæc Epistola, de Filio Dei scripsisse Platonem, idq̄ contra Philosophos profanos differentes, & eos scriptis suorum reuincentes. E quibus Origenes contra Celsum, libro sexto: *ὁ δὲ πάντα ἐπηγγελόμενος ἐδέξασθαι κέλσους, καὶ πολλὰ τῶν τῶν πλάτωνος παραπιδέμενος, ἐκὰρ οἶμαι σιωπᾶσαι περὶ ἡμῶν θεῶν λόγον, τὸν παρὰ πλάτωνι λεγόμενον ἐν τῇ πρώτῃ, ἡμεῖς καὶ ἰστορικῶν ἐπιστολῶν, ὅτι οὐδεὶς ἡ τοῦ πλάτωνος λέγει:* Celsus autem, qui se omnia scire profitetur, multaq̄ ex Platone profert testimonia, ultro, ut quidem ipse arbitror, reticet, quæ de Filio Dei loquitur Plato, in Epistola ad Hermiam, & Coriscum. Sic enim scribit ibi. Hæc Origenes. Eadem Eusebius, & Cyrillus, & Clemens in Stromatis. Sed unus Origenes sufficit. Nam Platonicos ipsos uidebimus in progressu similia confitentem, hæcq̄ Epistola pro testimonio duarum hypostaseon utentes. Hoc idem uidit, & protulit Vgo senior, ualde bonus Theologus.

Ex Theologia Orphei, de Verbo diuino, & quod sit uox diuina, & quod formator mundi.

CAP. XXVIII.

PRINCIPEM Græcæ Theologiæ diximus Orpheum. Nam nemo ferè ante hunc apud Græcos memoratur. Siquidem ante Poetas, quos appellant Theologos, & ante Philosophos floruit. Constatq̄ eum in Aegypto diu peregrinatum, ab Aegyptiis Sacerdotibus Theologiam didicisse. Hunc Ioannes Grammaticus in uita Homeri uocat *Ἐφώπαιος*. Eius Iustinus Martyr, & Cyrillus egregiè meminerunt. In huius Theologia multa ueritatis antiquæ uisuntur uestigia, quæ etsi sunt quibusdam fabulis à superstitionis postea temerata, seposita tamen, ac dirempta, & expurgata, suam recipient uenustatem. Nam cum & supersti

A perstitutionibus falsis, & cultui dæmonum, omniq̄ idololatriæ deditus antea fuisset, & hymnos, & odas Dijs fictitijs cecinisset (si tamè eius sunt hymni, non potius alterius Orphei ætate multo posterioris) postea rerum uerarum scientia adiutus, cecinit antè actæ uitæ palinodiam, & in unum, uerumq̄ Deum acie defixa, maiestatem, diuinitatemq̄ eius, quam apud Aegyptios didicisset, miris laudibus celebrauit. Hunc igitur, cum omnes uetustissimum confiteantur, quidamq̄ asseueret eum discipulum Mosis fuisse, id est, Musæi, è quibus est Polyhistor (quod ipse non affirmo) ex illa Aegypia sapientia, aliâq̄ per orbem sparsa Theologia, multa scripsit uera, & his sæculis admiranda. Altissimumq̄ Dei Verbum sequeus celebrem famam, uocat Vocem, per quã asserit Patrem oia creasse. Scripturusq̄ hæc altissima mysteria, sic carmen inchoauit:

ὁδήγημαι οἷς θεῖος ὄντι, θύρας δὲ ἀπίθεσθε βεβήλοις.

Dicam queis fas est, claudatur porta profanis.

Proponentur igitur quædã tantum carmina ad fidem, ut consensum omnium sæculorum agnoscas. Apparent enim eadem apud hunc de Filio atque Platonem, Mercurium, Chaldæos, cæterosq̄ omnes. Ad Filium:

*ἔἰς δὲ λόγον θεῶν ἐλέγξας, πάντα προσέδρανε,
ἰθαύωι κραδίης νοερόν κέντρον, εὐ δὲ ἐπίθαινε
Ἄπριτόν, μόνον δὲ ἕξορα ἰσμοιο τυπωτῶν,
Ἀθωλάτου, πειλαῖος δὲ λόγος περὶ τοῦδε φαίνεται,
ὅς ὄντι αὐτότελής, αὐτὸ δὲ ἑαυτοῦ πάντα τελεῖται,
ἔμ δὲ αὐτοῖς αὐτὸς περιεπίσσεται, ὁδὸς αὐτοῦ
ἔισορᾶται ψυχῶν θυγατρῶν, νόον δὲ ἐβροῦται.*

B Inq̄ Dei Verbum aspiciens, huic semper adesto, Desigens animi altas lucas, perge uiamq̄ Rectam, factoremq̄ unum nate aspice mundi, Immortalem, quem patrum fert fama priorum Vnum, perfectumq̄ sibi, tum perfici ab illo Cætera, cumq̄ illis uersari, non tamen ullis Cerni animis hominum, sed sola mente uideri.

His carminibus nõ solum declaratur nostræ nouissimorū sæculorū Theologiæ dignitas, quæ omni mundo illuxit, sed cõfirmantur dicta Mercurij, Chaldæorū, Sibyllarū, Anaxagoræ, Platonis: cum quibus Orpheus, ipsiq̄ omnes inter se, diuino quodã instinctu cõsentiētes, Filio Dei decernunt summã diuinitatē, rerū creationē, hunc adorandum, suspiciendū prædicātes. Chaldæus rerū cunctarū dicebat Patrē dedisse Filio autoritatē, & creationē. Is appellat̄ ab Anaxagora, & Platoniciis Mens. Cõfirmat̄ à Platone, & Aristotele. Vocat̄ à Mercurio nõ solum Mens, sed etiã Verbū, genitū à Patre. Ecce igit̄ & apud Orpheū hæc uniuersa. Nuncupat eū eum Verbū diuinū: Verbum declarat autoritatē, rationemq̄ creãdi: diuinū ostendit eum alterius esse Verbū, eius scilicet qui propriè, ac principaliter est Deus. Quē, & idē Filius, Deum suū uocabat. Non eripitur tamen ab ullis diuinitas Filij, sed prædicatur, prouehitur, hortant̄ omnes, ut hunc agnoscamus, ac ueneremur. Deinde Orpheus appellat eū ἴπμ ἰσμοιο τυπωτῶν, formatorē mundi. O cõsensum oīum mirabilē. Is eū est sensus uocis illorū priorū, qui Filij dicebāt Mentē: dicebāt scilicet propter formas mundi, propter decorē, ac uenustatē, ppter ordines repertos. Sola ratio dare potest ornatū, sola Mens, sola intelligētia, maxima aut̄, & sapientissima, Omnipotēsq̄ Mēs, summos & uniuersales ordines. Intelligētia igit̄ dicebat̄ ab illis ppter creationē, propter Chaos, è quo Mens omnipotēs, tanq̄ origine, rudiq̄ inchoamēto, ordines oēs sapientissimè expressit.

fit. Quem sensum Orpheus alio sono notiore exhibens, appellat eum *τυπωτήν*, Formatorē. Idē ergo est Mens, atq; Formator. Cuius est enim formare, nisi Intelligētia, & Mentis: Hæc oīa audiēs, & respiciēs, ac celebrās Poëta noster, cōmemorato Chao, hunc ipsum, quē Orpheus Formatorē, eadē prorsus scientiā, mundi melioris Originem uocauit. Ille in quā formator, mundi melioris fuit Origo. Mundus melior, forma cœli, & terræ, omniumq; cœlestiū, ac terrestriū. Et apud Platonē Verbū diuinissimū, apud Orpheum, Verbū diuinū, apud Mercuriū Mens prima, generat Mentē, Verbū. Est apud Anaxagorā Mens digerēs Chaos, & creans, confirmat lætaturq; ea Plato. Est apud eundem Causa, excellenterq; Causa. Apud Orpheū mundi Formator. Nihil ergo discrepat. Postea & hoc expressius carmen intonuit Orpheus:

*οὐρανὸν ἰσχυρῶς σε θεῶν μεγάλῃσιν ἔργων,
ἀνδρῶν ἰσχυρῶς σε πατρῶος, ἢ ἐφθύξατο πρῶτον.*

Te cœclum obtestor sapiens opus omnipotentis,
Vocem te Patris adiuro, quam protulit ipse,
Primum, consilijs eius cum constitit orbis.

Verbum, & Vox nomina Filij, eademq; utriusq; ratio. Iustus est, & dictus, missusq; ad creandū. Hic quoq; patet Theologia nouissimorū sæculorū, quæ confitē creatorē omnīū Patrē, sed per Filiū. Quibus uerbis is subest sensus, quē sæpenumero declarauimus, Patrē esse tanq; iubentē, tanq; dictatorē, mittentēq; Filiū ad creationē, cui non solum autoritatē, sed & naturā, ac diuinitatē suā dedit, id est, genuit. Ut aut scimus, & prædicamus nō Patrē uenisse ad redimendū genus humanū, fecisse res humanas, functum mortalīū muneribus, sed Filiū: sic idē missus est ad creandū, quē redemisset, propter quē cœlū, ac terras creasset: quēadmodū dicebat ipse, & scimus oēs, hanc redemptionē iussam à Patre, peractā à Filio. Res autē eorū principaliter esse dicunt, q̄ primi D mouēt, à quibus cōsiliū nascit rerū gerendarū: qui autē faciūt, secundæ causæ sunt. Sic creatio mundi, Patris est, tanq; principalis causæ. Itē redēptio dicit̄ ab eo facta, mittēs te Filiū suum unigenitū ad hoc ipsum. Hoc igitur mirabile est fuisse quoq; prisca ilis cognitum, rem scilicet obscurissimā, quæ mortales se ipsis agnoscere non possunt. Verē enim ille dixit, Nemo nouit Patrem, nisi Filius, & cui uoluerit Filius reuelare. Cognoscere quidem, cogitareq; possumus, aliquem fuisse creatorē mundi: sed hunc habere Patrem, & esse diuinitatem Patrē, & Filiū, nō solum non cognoscimus, sed propemodū negamus, nō capiētes, nō credentes, unquā fieri posse, ut apud Deum sit qui generet, et qui generet̄. Quod Hebræi uel maxime irridētes, hi potissimū fuerūt, q̄ nō nouerūt Patrē. Nam noscūt, ac celebrāt creatorē mundi, hunc in Synagogis uenerant: uerū is est Filius Dei, quē postea corpore, magnitudinē diuinitatis suæ abscondētē, cruci affixerūt, factū similit̄ nostri tūc, ut nos similes sui postea efficeret. Ergo nisi Filius reuelasset, & nos simili in errore uersaremur. Ac certē credendū est eundē ipm antiquis sæculis Patrē suū manifestasse, unde Chaldæus, Sibylla, Mercurius, Plato, Orpheus, hæc cognitionē hausērūt, q̄ postea copiosissimē reuelauit, ostēdēs hanc esse felicitatē uerā, ut hoīes intelligerēt Patrē, cū filio. Supiores Patrē cognouerūt: oēs em̄ patris meminerūt, credo, tā ex antiqua traditione, q̄ reuelatione cœlesti. Nā Platonē quæ scripsit de Patre, à maioribus, uel Mercurio, uel Orpheo credēdū est accepisse: Mercurio quidē & Sibyllis, & Chaldæis, tū ex oraculo cœlesti, tū antiquissimis successionebus innotuisse. Siquidē is idem Orpheus meminit antiquæ famæ, ferentis perfectissimum esse, nulliusq; indigentem hunc mundi creatorē, omnia circumeuntem, regentē, sustinentēq; qui sola mente, cogitationeq; purissima uideat̄. Ergo à fama prisca hæc descendentiā referebat, affirmabatq; Orpheus. Videmusq; hīc nō solū ipsam Theologiā, sed clarum etiā Orphei testimonium de ea à maioribus descēdētē, Fama igitur

A igitur erat antiqua de eo, qui cum esset ipse perfectissimus, ab eo perfecta omnia fuerint. Ea enim fuit causa, cur cætera ipse absoluerit, perfectissimēq; creauerit: quia perfectissimus ipse, & omni potestate, uiribusq; instructissimus. Triasq; sunt nomina Filij apud Orpheum, totam Theologiam continentia, *θεῶν λόγος*, *τυπωτής*, *ἀντιτελής*. Diuinū Verbum, Formator mundi, per se, uel à se perfectus. Quibus & summa diuinitas eius, & mundi creatio apertissimē designatur. Deinde Orpheus tria de eodē dicit ad profundam Philosophiam spectantia. Primum, quod idem per conditas à se res uersatur, regens scilicet, & gubernans eas, ut Philo declarabat: tum quod eius per omnia conuersio, & assistentia est inuisibilis, quæ nostris oculis uideri nequeat: postremò quod sola mente, sola ratione intelligatur. Nunc enim, etsi oculi corporei non cernunt, at mens eò peruenire debet. Plura enim animis cernimus, quàm oculis corporeis. Videre per animos partim ratio dicitur, partim fides. Hæc Orpheus, & alia complura, de diuinitate Filij, Sciendumq; nomen *ἀντιτελής*, esse idem atque quod habetur apud Mosen, *ἀντιτύπος*, per se existens, primus existens, & à nullo existens. Id em̄ est, quod indicauit Mosi, Ego sum, qui sum, quod Græce *ὁ ἕν*, Ille qui præstanter est. Articulusq; indicatur excellentia, polletq; idē *ἀντιος*, atque articulus *ὁ*. Pronomen indicat principium, originem: articulus excellentiam. Idem uerò est, & is qui per se existit, & qui habet hoc ipsum absolutissimē, præcipuē, primò. Porro autem idem sunt *ἀντιτελής*, *ἀντιτύπος*, per se perfectus, per se existens. Idem enim sunt, perfectio, & ipsum esse. Quare qui à se existit, à seipso est perfectus. Quocirca idem dicit Orpheus, atq; Moses. Illum quoq; euidentissimē sequitur. Appellat hoc nomen *ἀντιτελής*, Orpheus Filium Dei, ut clarum est. Cum autem idem sint, per se perfectus, atq; per se existens, efficitur, ut quem Moses uocauit per se existentem *ὁ ἕν*, sit is, quem Orpheus per se perfectum. Is autē est Filius Dei apud Orpheum: idem ergo apud Mosen, cum ait, Ego sum, qui sum. Dionysius quoq; Areopagites Filium Dei uocat *τὸ ἕν*. Id quoq; sciendum est, nomen quatuor literarū apud Hebræos Iehouah, sonare hunc ipsum, quem Orpheus Græce dixit *ἀντιτελής*. Etenim illud nomen designat eum, qui est: eaq; est omnis uetus Philosophia, ut uidebitur: ac prorsus, quod ipsi Græciæ Philosophi *τὸ ἕν*, quod est, uocabant. Siquidem est uerbū substantiale, apud Hebræos *יהוה*, à quo fit nomen quatuor literarum, sonatq; existentem. Quem sensum autē id habeat, Orpheus pulcherrimē Græce significauit. Apud omnes igitur est celebris Filius Dei. Testatur aut Iustinus Martyr idē & Philosophus, in Apologetico, Verbū Dei cœli, & terræ creatorem Orpheum cognouisse, sicut nos, inquit, prophetiæ sanctorum docuerunt: *ἵνα ἐν μέσσι τῶν ἀποστόλων ἐν τῇ αἰγύπτῳ προσχθῶν, ἔγνω, ὅτι διὰ τοῦ λόγου τὸ θεῶν, πάντα ἐγένετο φύσις*: Quibus cum idem ex parte se tradidisset in Aegypto, cognouit quod per Verbum Dei omnis extitit creatio.

Alia quædam ex Philone Iudæo, de Patre, & primogenito Filio, qui sit uerbū eius, creator mundi, hominis archetypum: & quod Pater sit eminentissimus, Filius lex, & moderamen mundi, princeps Angelorum, coæternus Patri.

CAP. XXIX.

VAE hucusq; locutos maiores uidimus, ita se inuicem corroborant, facemq; præbēt, & lucem, ut qui uelit aliquod eorum dimouere loco, totam necesse sit ei consecutionem rescindere. Certa enim sunt scripta Platonis, & Aristotelis, qui & sua, & maiorum dicta confirmant. Sed arbitror neminem fore cui minus fidelia, & credibilia hæc uideantur, clarissima luce, omniumq; scriptorum indissolubili concordia se offerente. Referam igitur quædam alia ex eos

dem insigni Philospho Philone Iudæo, ut totus inter se sit aptus narrationis ordo. C
 Nam magnis semper uiris hæc admirationi fuere. Is igitur in opere, cuius inscriptio est, Quæstiones, & solutiones, in hunc modum quærit super illum scripturæ locum Gen. cap. ij. Ad imaginem Dei fecit illum: *ὅσα π ὡς περὶ ἑτέρας θεῶ φησὶν τὸ, ἐν ἀκόνι θεοῦ ἐπίστασεν τὸν ἀνθρώπου, ἀλλὰ ἔχι τῆς ἑαυτοῦ; παγκράτως ἢ ὡς τῶν κρητισμῶδ' ἦνται, ὁνητὸν γὰρ ἔδ' ἐν ἀπειροδιωτα πῶς τὸν ἀναπύτω, ἢ παρὰ τὸ ἦν ὅλων ἐδ' ἰάτω, ἀλλὰ πῶς τὸν δέντρον θεῶν, ὡς δὲ ἐν ἐκείνῳ λόγῳ, ἔδει γὰρ τὸ λογικὸν ἐν ἀνθρώπῳ ψυχῇ τύπου ἑαυτοῦ θεῶν λόγῳ χαρᾶσθαι, ἐπειδὴ ὁ πῶς τοῦ λόγου θεῶν κρείσσων δὲν, ἢ πᾶσα λογικὴ φύσις, ἔδει δὲ ἑαυτὸν ἦν πάντων ἐν τῇ βελτιστῃ, καὶ τινι ἐξαιρέτω καθεστῶτι ἰδέσθαι ἔδ' ἐν θεῶν ἦν γνηστὸν ἐξομοιωθῆναι.* Quæ sunt, Quamobrem tanquam de altero Deo dicit, Ad imaginē Dei fecit hominem, non potius ad imaginem suā: Præclare, & sapienter id dixit oraculum. Neq; enim fieri potuit, ut ulla res creata ad similitudinem altissimi, omniumq; Patris effigiaretur. Ergo ad secundū Deum, qui est Verbum eius, Debit enim forma rationalis in animo hominis, à Verbo diuino formari. Quandoquidē Deus, qui est ante Verbū, melior, ac celsior est omni creatura rationali. Nam cum in optima, ac separata sit Idea cōstitutus, nō erat fas quicquā creatū ei assimilari. Hæc Philo. Quibus nihil de Patris, ac Filij diuinitate clarius, aptius, nihil magis Theologicū, pfundius; ut à Christianis expectare meliora, pmodū nō liceat. Audite Hebræi gens ferrea, et tandē caligine graues oculos attollite: audite inquā doctissimū, ac discretissimū gēris uestræ ex Genesi, ex uestris inquā literis colligentē demonstrantēq; Patrē, ac Filiū, quē iuxta Christianorū Theologā, & superiorē omnium, quos adduximus, uocat Verbū: Ad cuius imaginē, ut Chaldaus, & Mercurius dixerant, allerit hominē creatū: Tum ipsum Verbū imaginē altissimi Patris. Quid Paulus aliud: qui, cū sit, inquit, imago, radius, & character substantiæ Dei. Audiant inquā Hebræi uirū maximū, & inter eos nemini, uel Rabbenis illis, quos adorāt, secundū, **D**stantē hominē à Filio, & Verbo Dei creatū: ut uerissimā rationē intelligāt, cur sit ab eodē redēptus. Doceret enim eos Philo, nefas fuisse, ut Pater ueniret in mundū, sicut nefas esse cōuincit, ut ad Patrē homo crearet. Filiū autē eo munere perfunctū, tanq; minorē, & quo Pater tanq; ministro, & nuntio suo utat, sicut perhibet alibi idē Philo. Proh Deū immortalē, quis hæc hominē reuelauit: quis ad hæc Theologiæ adyta eum intromisit: Qua nauī ad pelagus istud penetrauit: An quia Platonicus erat, uideratq; copiosissimas quasdā apud Mercuriū, reliquosq; antiquissimos Theologos diuinitas, unde Platonis illa fuerāt decerpta: Deinde eo tēpore floruit quo iam p totū orbē corruscabat Euāgelium. Sunt aut in his uerbis altissima, profundissima mysteria. Non potest altiorē Theologā loqui os humanū. Cōsidera em̄ q; intimē causam introspectit, cur per Filiū, Verbumq; diuinum sint omnia creata. Id enim obstupesco, quonam duce perceperit, Filiū ad creationē, administrationemq; rerū fuisse missum, & ut consentiat cum Euangelio, dicente eodem Filio de se ad Patrem, Sicut dedisti ei potestatem omnis carnis. Intellexerunt omnes Patrem esse primam causam, altērius Sapientiæ genitricem, causam altissimam, à rebus creatis remotissimam, inter eam, & res creatas filio intercedente: quam nefas sit ipsam per se ad res ingredientem agere, sefēq; immiscere, habentem medium per quem operetur. Nam quod de creatione dictum est à Philone, etiam de toto mundo est uerum: ut quemadmodum non debuit ad Patrem homo creari, Filijq; creatio est: sic totius mundi creatio eiusdem est. Quapropter altissimē, & ex pfundissima Theologia idē Philo in libris de Agricultura, uerba diuina, aureis literis describēda, ut supius uisum, effatus: *παντα δὲ πάντα ὁ ποιητὴς ἢ βασιλεὺς θεῶν ἀγὼ ἦν δὴν δὴν νόμον προσπορευθεῖ τὸν ὄρθον, τὸν αὐτὸν λόγον, ἢ προπύγονον ἴον, ὡς τῶ ἐπιμελειᾷ τῆς ἑρᾶς πάντης τάξως, οἷα τῆς μεγάλῃ βασιλείᾳ ὑπαρχῶν, διαδέχεται.* Quæ

A Quæ sunt, Hæc omnia ducit ac gubernat aptissimē Pastor, & Rex Deus, Præfecto, tanquam lege recta, Verbo suo, & primogenito Filio, qui hanc ordinis sacri administrationem, tanquam summi Regis magistratus sustinet. Hæc item maxima mysteria religionis Christianæ. Audire propemodum est ipsum Paulum. Magna quippe uis ueritatis, semp̄que magnorum uirorum sententiæ sunt inter se concordēs. Audisti Filium Dei primogenitum, audisti Verbum, audisti rectorē, legemq; mundi à Patre constitutum. Illi rerum gubernandarum prouinciam creditam, cum esse tanquam Dei magistratum, nuntium, exequutorem uoluntatum paternarum. Mundum quoq; audisti regi à Patre, Primogenitum suum huic gubernaculo adhibente. Regitur ergo mundus à Patre per Filium suum, sicut regnum à rege per magistratus. Pater autem, qui Filium suum amat unicē, et singulariter, imō omnipotenter, sicut omnipotens est, non inuidet filio suos honores: sed ei dedit omne regnum uisibile, & inuisibile, eumq; præfecit uniuersis: Filium inquam suas delicias, in quo amādo, uicissimq; Filius amando Patrem, æterna uoluptate, gaudijsq; incomprehensibilibus perfruuntur. Audiant desperatissimi Hebræi, & cognoscant ex suis literis, ex autore suo grauissimo, nunc toto terrarum orbe adorari, & coli eum, qui se unicum Dei Filium, et Verbum, & Missum, & Nuntium predicabat, Omnia Patri, tanquam genitori, ac maiori semper ascribens, domino, ac fonti suo, suæ origini, & causæ diuinitatis suæ. Nam quanquam omnia, quæ habet Pater, Filius item habet: tamen Pater à nemine largita, à nemine accepta habet: Filius eadem, sed à Patre. Fons ille & largitor, & lux, primaq; causa: Filius radians ex illa luce, lux æterna, ex æterna luce. Hæc dicuntur à Philone, genere Iudæo, professione Platonico, id est, Platoni, Platonisq; simili, nato sub Tiberio, sub Claudio Philosophante, Apostolorum tempore, ante Plotinum, Amelium, Porphyrium, Proclum, Damascium, equali ferme Nomenio, apud quos similia inueniuntur. Is si nunc uideret gentis suæ cæcitatē, ac peratīnāciam, eam, credo, ut pleriq; ex illa gente probatissimi uiri, defleret, & coargueret. Extant apud superiores Theologos, quibus tota Theologia comprehenditur, hæc nomina Filij, Verbum, Mens, Opifex, causa: addidit ad hæc Philo, Primogenitus, Filius, lux mundi, Gubernator: Græce hæc omnia, λόγῳ, νῦν, δημιουργός, αἴτιον, πρωτόγονῳ, ἴος, ὑπαρχῶν. Quæ cum apud ueteres, ac nouos omnes Philosophos habeantur, Platonem, Aristotelem, Anaxagoram, Chaldaeos, Sibyllas, Mercurium, Orpheum, omnem Platonicam gentem, apparet totam de Filio, quæ nunc colitur, ac celebratur, Theologiam cognitam, confessam, adoratam, prædicatam, antequam ipse fieret homo. Perhibet item Philo, nihil esse, quod mundum sustineat, ne dissoluatur, nisi Verbum Dei æternum: hoc esse omnium rerum uinculum firmissimum, ac stabilissimū: quod à medijs ad extrema, & ab extremis ad media pertinens, æternum, indefatigabilemq; regat naturæ cursum. Eum enim genitorem constituisse uinculum indissolubile Vniuersi. Iure igitur, inquit, neq; terra ab omni aqua alluetur unquam, quæ sinu continetur eius, neq; ab aère extinguetur ignis, neq; ab igne inflāmabitur aēr, Verbo diuino omnia dirimente, quasiq; elementis in animis imperante. Vt uniuersum, ex diuersis partibus, suauem efficiat harmoniam. Hæc in secūdo de Agricultura. Eadem item in libro de Mundo. Quo loco obseruandum est perperam legi in impressis codicibus νόμῳ, pro λόγῳ. Nam liber ille multis in locis mendosus est. Eandem præterea sententiam repetit in libro de Agricultura, quo loco est, λόγῳ. Est locuples testimonium, eum locum esse deprauatum, quod ibidem scribit: *διδόναι γὰρ ἀρξικόν τὸ πᾶν, ὡς ὁ γενήσας ἐποίησεν πατὴρ.* Vinculum enim uniuersi indissolubile genitor eius Pater fecit. Quod de lege non quadrat, sed Verbo, quod à Patre generatur. Rursus in opere,

quod inscribit, Quod malum soleat insidiari bono, hæc ait: Decet, inquit, eos, qui cum scientia fecerunt, affici desiderio uident, *το ὄν*. Id quod est. Quod si non detur, saltem imaginem eius facerrimam, Verbum. Tum si quis nondum dignus habitus sit, ut Filius Dei appelletur, studeat saltem assimilari primogenito eius Verbo, qui est ante omnes Angelos, Angelorumque tenet principatum, multisque nominibus appellatur. Etenim uocatur Principium, & Id quod est (Nomen scilicet tetragammū, ut reor sentire Philonem) & Verbum, & Homo ad imaginem, & Videns, & Israël. Eoque prouectus sum paulo antè, ut laudare uirtutes eorum, qui dicunt, quod omnes sumus filij unius hominis. Etenim si nondum eò peruenimus, ut simus filij Dei, saltem æternæ simus Imaginis eius, Dei enim imago est Verbum æternum. Audiuimus autem quendam ex amicis Moysi efferentem tale oraculum, Ecce homo, cui nomen est Oriens. Noua quidem nuncupatio, si uidelicet de eo dici putes, qui constat ex animo, & corpore. Verum si de incorporeo illo, diuinam Ideam ferente, tum uera fateberis, rectissimum, ac significantissimū illi nomē inditum Oriens, uel Ortus, *ἀνατολή*. Hunc enim æternum Pater omnium genuit, quem alibi Primogenitum appellauit. Ipse autem, qui genitus est, uias paternas imitans, & ad exemplaria eius originaria respiciens, species formauit. Quod si quis uelit nudius, atque expeditius uti nominibus, nihil aliud dicat mundum intelligibilem, quàm Verbum Dei, iam mundum creantis. Nam si homo, qui est pars mundi, ad imaginem eius factus est, multo magis totus mundus. Est ergo Deus, Verbum, Idea, Idearum Archetypa, hoc est, originaria. Ac Moyses cum dixit, In principio creauit Deus: non ut plerique arbitrantur temporis principium respexit: neque enim erat tempus ante mundum, sed aut cum ipso fuit, aut post ipsum. Quod si principium temporis Moyses illic non respexit, necesse est dicere principium secundum numerum: ut In principio creauit, sit perinde ac si dixisset, primum creauit cœlum. Primum igitur, inquit Philo, ipse creator, creauit cœlum incorporeum, & terram inuisibilem, & Ideam aëriam, & uacuum. Et quibus aliud quidem appellauit Tenebras, quando quidem magnus est aër natura: hanc autem id est Ideam aëriam, Abyssum: profundum enim est uacuum, & propè infinitum. Deinde aquæ incorporeæ substantia est, & spiritus. Tum septimi super omnes luminis. Quod & ipsum erat incorporeum, & intellectuale Solis exemplar, omniaque in cœlo altra luminosa erat facturum. Priuilegium autem spiritus, & lumen sunt sortiti. Spiritum enim dixit esse Dei, quia uitalissimus sit spiritus: uita autem Deus autor. Porro lumen, quia excellens pulchritudo, tanto intellectualis ipsa, uisibili clarior, & lucentior, quanto sol tenebris, dies nocte, mentis iudicium, quæ est totius animæ principatus, oculis corporeis. Illud ergo inuisibile, & intelligibile lumen Verbi diuini fuit imago, generationem eius interpretantis. Et est supercœlestis stella, fons uilibilium stellarum: quam non ab re appellaueris *πανελυθαι*, id est, cunctiluminem, uel luminositatem, à qua Sol, & Luna, ceterique errones, & stellæ fixæ accenduntur, quas tenus cuique potuit ex purissimo, ac sincero lumine largiri, ubi se uertere cœpit secundum lumen intelligibile, ad uisibilis mutationem, id est, fieri lumen uisibile ex inuisibili. Nihil est enim eorum quæ sunt in sensu, purum. Igitur incorporeus mundus iam finem habuit stabilitus, ac firmatus in Verbo diuino. Hæc Philo: quæ nos fidelissimè uertimus è Græco. Eadem & ab Eusebio proferuntur, sed à nobis præteriri non debuerant, nec erubescendum nobis putauimus, in unum corpus reuocare, quæ sparsa locis multis essent. In his igitur mirabilissimè prædicat, agnoscit Verbum diuinum, scit quam uim habeat, ut meliora uix apud Theologos Christianos reperias. Omnes sunt præcones Verbi diuini, ueteres, & noui: sed hîc apud Philonem, stupenda: eoque magis

magis miramur, quod non facillè attigimus, unde hæc proficiantur: an ab antiqua Theologia, an quod florente noua, is quoque floruerit, quem scribunt cum beato Petro Romæ locutum. Agnoscit ergo Verbum diuinum, uocat primogenitum, creatorem, æmulum, uel imitorem paternæ Sapientiæ. Siquidem & idem Filius: Doctrina mea non est mea, sed eius, qui misit me. Vocat orientem, totamque hanc Theologiam colligit, uel illustrat ex Mose, & Prophetis, ostendit per Filium omnia creata, Patris imaginem, exemplar autem & Ideam rerum creatarum, ut Pater sit exemplar, & Idea originaria Filij: Filius autem Idea & λόγος, id est, ratio rerum creatarum. Inter Patrem & res creatas maximū Verbum intercedat. Fontem autem omnium rerum, & omnis lucis eundem dicit, uias paternas imitantem. Namque & idem in Euangelio: Filius nihil facit, nisi quod uiderit Patrem facientem. Nihil sublimius potest memorari, non ualet ulterius cogitatio penetrare. Dicitur est à Philone, quicquid apud Mortales de diuinitate Patris, ac Filij dici potuisset. Sola superest gratiarum actio, ut laudemus Iesum Christum, Deum nostrum, Verbum Dei æternum, Sapientiā, Creatorem, qui suam oculis humanis ignotam ueritatem reuelauit, camque ita patefecit, ut posset cognosci, & adorari, quem agnoscentes, simul agnouimus fontem diuinitatis suæ Patrem, eumque cum ipso sapientiā eius adorauimus.

Testimonium de Patre, ac Filio, ex Numenio Pythagoreo: quod Pater sit primus, Filius secundus: quod Filius agat omnia, Pater iubeat: quod Pater sit ipsum Bonum.

CAP. XXX.

NUMENIVS, ut dixi, inter Pythagoreos Philosophos insignis, cuius Porphyrio teste studiose legebat Plotinus libros, quique apud Platonē Philosophiam Moysi credidit esse, dicens non aliud esse Platonem, nisi Moysen Attica lingua loquentem, is inquam, siue quod præcorum sententias teneret, præcipuè omnium, quos produximus, siue quod in Mose, uel Platone, uel cerè Philone aliquid eiusmodi uidisset, siue quod post Christum natum floruerit, multa dixit de Patre, ac filio, duas eos Causas, duosque Deos appellans: Primum scilicet, ac secundum, ut Philo, ut Plotinus, sed Deum Patrem causam filij, Filium autem causam mundi asserens: eodem uidelicet ordine, atque superiores omnes. Afferentur in medium aliquot uerba Græca, reliqua fidelissimè Latina reddentur: ο θεος ο πρῶτος, ὁ ἑαυτῷ ὡς θεῷ ἀπλῶς, ὁ δὲ τὸ ἑαυτῷ συγγενόμενος δὲ ὄλου, μήποτε εἴη διαίρεσις. Ἄλλοτε δὲ τῶν θεῶν εἰς, καὶ γὰρ ἔτε διμωρεῖν θεῶν ἕως τὸ πρῶτον, ἃ τὸ διμωρεῖν δὲ πρὸς τὰς εἰς, καὶ ἴσθαι εἶναι νομιζέμεν πατέρα τὸν πρῶτον θεόν. Deus Primus, inquit, in se ipso quidem existens, est simplex, propterea quod semper secum est, nunquamque est diuiduus: Secundus & Tertius, est unus. Etenim neque operari oportet Primum: & de opifice Patre, ac Filio oportet arbitrari, Patrem primum Deum. Quid sentiat Numenius, multis alijs locis indicat. Sic enim addit: Si igitur de Opifice quaerimus, dicentes eum oportere præorem existentem, sic facere, habet præclarè. Isque rationis aditus. Si autem de Opifice non sit fermo, sed de Primo quaeratur, ea quæ dicta sunt confesco, & sancta statuo. Ac sint ea quasi arcana, & non pandenda. Transeo igitur, ad capiendam rationem, aliunde eam uenatus. Antequam tamen sermonem ingrediamur, confitendū nobis est rem haud ambiguam: Primum scilicet Deum, ac Regem, uacare ab omni opere. Deum autem opificem, imperare per cœlum euntem. Sunt autem hæc uita, alia quidem primi, alia secundi Dei. Nam primus Deus erit sic. Secundus autem è conuerso mouetur. Primus inquam circa intelligibilia, Secundus circa intelligibilia, & sensibilia.

lia. Necq; uerò admireris ea, quæ dixi. Multo enim audies mirabiliora. Nam pro motu, qui inest Secundo, dico quietem inesse primo, motum cognatum, propinquum, à quo & ordo mundi, & perseverantia æterna, & salus in omnia refunditur. In sexto autem libro Numenius sic scribit: Quoniam autem sciebat Plato apud homines, solum Opificem esse notum, primam autem Mentem, quæ uocatur Pater, omnino ignorari, ob id eo modo est locutus, ac si quis diceret, O homines quem uos arbitramini Mentem, non est prima, sed altera est ante hanc prior, ac diuinior. Et rursum: Gubernator quidem in medio pelago uectus, super gubernacula stans celsa in puppi, temonesq; tenens, nauim flectit, ac regit: oculi autè eius, & mens uersus æthera, ad sublimia respiciunt. Idem Numenius in libro de Bono, Etenim, inquit, si opifex Deus, est generationis principium, bonum necesse est ex proportionem esse principium essentia. Huius autem ex proportionem imitator est Deus opifex. Substantia uerò respōdet generationis, tanquam imago eius, & imitatio. Si igitur Mens secunda, est opifex generationis, bonum erit ipsius essentia opifex, per se bonum essentia innatum. Nam Secundus duplex existens per se facit & Ideam suam, & mundum, cum sit Opifex. Primus igitur Deus est per se bonum: huius autem imitator Opifex bonus. Hæc omnia dicit Numenius, obscurius quidem propter res obscuras, & modum loquendi Philosophorum. Vidimus præclara multa, Patrem, ac Filium, primam & secundam Mentem, quo Chaldæorum dicta confirmantur, clarescunt: primam Mentem procreatricem, genitricemq; secundæ: secundam opificem, & creatricem mundi, imitantem primam. Vidimus Patrem appellari per se bonum, Filium autem Mentem mundi opificem, imitatoremq; Patris: Patrem uacare ab omni opere, Opificem, ac Regem per omnia tendere. In Euangelio Ioannis eadem Mens dicit: Pater non iudicat quenquam, sed omne iudicium dedit Filio. Platonem dicere, homines credere hunc Opificem, Patrem autem ignorare. Crediderunt scilicet, & senserunt homines, Platone teste, Filium Dei, id est, Opificem mundi: Pater autem erat ignotus. Apparet igitur omnibus sensibus nostram uiguisse Theologiam, siquidem Numenij testimonio perspicitur uerissimum esse, antiquos scripsisse, & tradidisse, quæ superius admirati sumus. Sunt enim eadem hæc, atq; illa. Ex his enim Numenij dictis panditur quoddam sacramentum, quod in nostra quoque Theologia sapientissime refertur, eum, qui apud Moysen ac Prophetas, creator cæli, ac terræ, sator hominis, legis lator, generis humani gubernator, & rector memoratur, quicq; cum patribus olim loquebatur, apparebat, Angelos ad eos mittebat, fuisse Filium, Nam Pater, ait Plato, & Numenius, erat obscurior. Fallebantq; mortales credentes mundi, & humani generis autorem esse primum illud, eminentissimumq; principium. Erat, inquit, is Filius, & Mens secunda, cui Pater contulit omnem diuinitatem, Eoq; uocat Verbum eius, id est, locutio, autoritas, missio, magistratus, Pater erat obscurior, ac nisi Filius reuelasset, siue per oracula & prophetas, siue per successionem, siue nouissime præsentia sua, nunquam eum mortales in animum inducere potuissent, Pater, ut supremus est uacans, Filius operans. Hinc omnes animaduertent eandem esse Philonis, Numenij, Plotini, Theologiam, ut alter ab altero didicerit.

Ex Amelio, de Verbo diuino æterno, post homine factò: Et quòd Amelii testimonium Ioannis protulerit: Heraclitumq; etiam de Verbo fuisse locutum.

CAP. XXXI.

Amelius

MELIUS nec ipse inter Platonicos non illustris, omnium, quæ præcesserunt, præcipuus, ac nobilissimus est testis. Ac ueritas harum rerum, quas hoc opere differimus, eo est irrefragabilior, quod per successionem hominum, ac seculorum est roborata, ab omni ætate prædicata, confirmata. Nam præter id, quod superius dixerant omnes, etiam cum testimonio Amelij, sequitur testimonium Heracliti de Verbo Dei. Sic autem ait: *ὃ οὐρανὸς ἦν ὁ λόγος, καὶ ὁ θεὸς ἦν αὐτὸ ὄντα, τὰ γινόμενα ἐγενεῶ, ὡς αὖ ἐν Ἡρακλήτῳ ἀξιώσθη, καὶ ἠδὲν ὁ θεὸς ἀξίωσθη, ὃν τὴν ἀρχὴν παρέειπε, ἃ ἀπαξία καὶ δευτέρου πῶς θεὸς εἶναι, δι' ἃ πάντα ἀπλῶς γὰρ ἡμεῖς, ὃν ἢ τὸ γινόμενον, ἢ δὲ, ἢ ἡμεῖς καὶ ὁ θεὸς, παρεφύλατται, ἢ ἐν τῷ σώματι πάντως, καὶ σάξαι ὄντως σάξαι, φωνητικῶς ἀνδραποῦ, μετὰ τῷ καὶ πνευματικῶς ἀφενῶναι ἐν φήσας μεγαλειῶν, ἀμέλει ἢ ἡμεῖς ἡμεῖς, πάλιν ἀφενῶναι, καὶ θεὸς εἶναι, ὃ οὐρανὸς ἦν πῶς εἶ, ἐν τῷ σώματι ἢ ἡμεῖς ἢ ὄντως ἀνδραποῦ καὶ πνευματικῶν:* Atq; hoc certè, inquit Amelius, erat Verbum, per quod semper existēs, ea quæ sunt, facta fuerunt, sicut Heraclitus censet, & per Iouem, quod Verbū Barbarus ille existimat in ordine, & confusione principij stans, apud Deum fuisse, & Deum fuisse, per quæ in uniuersum cuncta sunt facta: in quo quod factū sit, fuerit uiuēs, & uita, & Ens: tum in corpora lapsū, carnemq; indutum, hominem apparuisse, ostendens etiam tunc naturæ suæ magnitudinem. Omninoq; resolutum, rursum deificatum. Deumq; extitisse, qualis item fuisset, anteaquam in corpus, & carnem, & hominem descendisset. Hæc ait Amelius, uir à Christiana quidem religione alienus, sed qui principia Christianæ sapientia & nota habuit, & approbavit. Non solum in eo maiores suos, Græcosq; Philosophos secutus, sed nostros item, præcipue Diuum Ioannem, quem Barbarum appellat, quod esset Hebræus. Cuius totum asserit Euangelium, quo de Verbi æternitate, & rerum creatione per ipsum, eiusq; in carnem descensu philosophatur. In carne ait eum magnitudinem diuinitatis suæ demonstrasse, nihilq; de sua maiestate amisisse: creasse omnia in ordine, & confusione: ordinem dicit ipsum mundum creatum: ἀταξίαν, id est, inordinationem, ipsum Chaos, quod ordinem antecessit, ut est apud Platonem. Aderat, inquit Amelius, hoc Verbum, quando ex inordinatione factus est ordo. Ipse enim fuit causa, ipse moderator. Erat in illo exordio: eratq; sequester inter ordinem, & confusione: tuncq; etiam fuit cum Deo, eratque etiam ipse Deus. Hæc omnia reperta apud Barbarum Amelius miratur, laudat, probat, exclamans, & deierans per Iouem, hoc illud esse Verbum, per quod omnia facta fuerint. Audite quæso omnes: non enim leui de re est sermo. Autore, & teste Amelio, illud Verbum de quo Plato, & ante eum Heraclitus locuti fuerāt, est illud Verbum, per quod omnia sunt creata, & de quo scripsit in principio Euangelij sui Ioannes, quem Barbarum Amelius uocat, id est, non Græcum, sed quasi Aegyptium, Chaldæum, uel Hebræum. Quemadmodum Plato dicit philosophiam à Barbaris uenisse ad Græcos. Omnes enim, qui non essent Græci, Barbaros uocare solebant. Videte concordiam totius ueteris, ac nouæ Philosophia, non me, sed ipsis Philosophis sequestris, & arbitris, asserentibus Verbum à Chaldæis, Mercurio, Orpheo, Heraclito, Platone celebratum, illud esse per quod sint omnia creata, & quod postea carne assumpta homo uisus fuerit: Nec imminuta in eo diuinitas eius fuerit, sed mirabilis in eo apparuerit, & qualis, quantuscq; quondam. Coniungunt igitur dexteram, sequestris exofculantur, uetus, & noua Theologia, & seculorum interuallis disiunctæ, redeunt, ipsis philosophis autoribus, ad amplexum, mutuoq; copulantur, & per manus philosophorum ducitur in sacrarium, domiciliūque suum ueritas: cuius certum, uerumq; domiciliū, est nouissimus is aduentus eius, ad quem omnia respondent. O beata palam tempora, quibus ueritas hæc, hæc Theologia manifestissima de cælo

k refulsit,

refulfit, quam Philosophi uidebant, & non uidebāt. Occurrebat oculis, sed quia non erat, quantum postea, luminosa, totaq; lucis suae flumine prorumpens, rursus oculos eorum delusos, in quadam caligine relinquebat. Eadem igitur est uetus, ac noua Theologia: nec alium adoramus Deum autorem, principemq; generis humani, atq; illi. Siquidem & Plotinus affirmat sermones hos, nunc de magnis his principijs habitos, de Verbo, de Imagine summi Boni, de prima Causa, de Opifice, non esse nos uos, sed longè antiquissimos: quæ nunc à nobis dicantur, esse quasi interpretationes eorum. Verissima profecta dixit. Hæc enim nouissima Theologia, rescidit uelum, omniaq; quæ laterent, patefecit, omnem caliginem distulit. Quocirca cum sint hæc non nostra solum prædicatione, & professione manifesta, sed ipsorum quoq; Philosophorum testimonio probata, non uideo, quid Philosophiam à Theologia distingat. Nam neque Aristotelem, quem suorum maiorum Theologiam admirantem sæpe reperies, possumus ab istorum consortio, si iudices æqui uoluerimus esse, seiungere. Quod iudicium uiris doctissimis relinquam. Declarabo ipse ex parte, ubicunq; res & usus postulabit. Constat, quàm fallantur, hallucinentur miserissimi Hebræi: quos equidem ad hæc aspicienda inuitarem, nisi scirem eos dare operam, ut perpetuo cum ratione insaniant: & quibus imperitia, malitiæque reddat incognitam, & ingrattam omnem ueritatem.

F I N I S.

A *Augustini Steuchi Eugubini* *DE PERENNIPHILOSOPHIA LIBER SECVNDVS.*

De Theologia antiquorum testimonium Aristotelis, exemplaq; ex alijs quàm sit ueneranda, ac suspicienda.

C A P. I.

S C R I P T V R V S sum hoc secundo libro de Numinibus tribus, siue hypostasibus, totaq; Diuinitate, sequens præteritarum demonstrationum rationem. Quod antequam faciam, uisum est prius Aristotelem audire loquentem super Philosophia maiorum, ut antecedentia, & sequentia confirmetur, & illucescant. Qui etsi uiderit, aut uidisse dissimularit eos libros, quos Plato: uidelicet Mercurij, Sibyllarum (nam in Phædro meminit Sibyllæ Plato) Orphei quoq; cæterorumq; item quos Plato cognouit, & doctrinam eorum ad eum est admiratus, ut fuerit secutus: dico Anaxagora, Heracliti, Pythagora, Empedoclis & Parmenidis, cæterorumq; eius tamen testimonio possit apparere, antiquos illos præclara multa, mirabiliaq; dixisse, ut siue in numerum Theologorum, siue Philosophorum ascribantur, plurima ab eis manauerint, quæ magnam quandam priorum seculorum sapientiam testarentur. Aristoteles ergo de Rerum principijs in libris de prima Philosophia differens, hæc scripsit, Traditum esse sub fabularum inuolucro ab antiquissimis illis, priscisq; uiris posteritati, hos ipsos, quos diximus, esse Deos, & naturam diuinam regere, ac continere totam ipsam rerum naturam: cætera fabulis, ut probabilia essent, & legum obseruandarum causa, ad utilitatem ab his fuisse obuoluta, qui finxerint Deos similes hominum, cæterorumq; quorundam animantium, multaq; id genus eis addiderint. De quibus si quis meliora separet, id uidelicet quod tradiderunt, Deos esse primas principalesq; substantias, diuinè locutos eos arbitretur. Atq; uerisimile esse, sæpe unamquamq; artem, Philosophiamq; perfectè repertam, rursus extinctam & deletam, & has opinionones placitaq; eorum, usque ad hæc tempora tanquam reliquias peruenisse. Patriam igitur opinionem de primis substantijs hucusq; nobis claram fuisse. Hæc Aristoteles in libris de prima Philosophia, de descendente usq; ad sua tempora maiorum sapientia, sed lacera, & cuius uelut reliquiæ usq; ad sua secula permanarint. Vnamquamq; item artem, & disciplinam priscis seculis floruisse, sed extinctam temporum iniurijs, ad posteros non peruenisse, nisi laceram: magnum autem ac diuinum corpus eius apud maiores extitisse, Priscos illos credidisse & asseruisse, Deum, id est, *το θεός*, ipsam diuinitatem, numenq; naturam complexum omnem continere, idq; afflatu quodam diuino eos dixisse. Hæc affirmat Aristoteles, quem si possem orarem, ut secum sua dicta perpenderet, diligenterq; consideraret, quæ de Deo maiores tradidissent. Quos si laudat, quod crediderint omnem naturam Deum complexum sustinere, admiretur etiam necesse est, quæ tam mira, sublimia, profunda de eo prædicauerunt. Et si putat Aristoteles integram olim perfectamq; uiguisse Philosophiam, cuius tantum reli-

k 2 quæ

quia ad posteros peruenerint, illum etiam, atque etiam rogatum uelim, ut me colligentem has reliquias, & asserentem ex his, sicut & ipse, maiorem quandam diuinamque Sapientiam apud priscos floruisse, ne spernat, ne contemnat. Quod certe non faciat, nisi secum ipse dissideat. Admiror enim & affirmo iuxta cum ipso, diuinam quandam, perfectamque penes antiquos Philosophiam, idque similiter atque ipse per quasdam quasi coniecturas, & reliquias ad nos usque deuectas, incedens. Quod si Aristoteles qua parte hanc maiorum Philosophia Deum rectorem rerum fatebatur, laudat, & admiratur, admirabitur etiam quaedam alia, quae ipse aut uiderat, aut suspicatus fuerat. Nullus autem superest aduersarius, si Aristoteles quoque maiores admiratur, commendat, quorum affirmat fabulis sapientiam obuolutam. Videat igitur, atque consideret, quid cum ueritas fateri coegerit. Nam cum Deum, rerumque principia quaereret, & ad summum iam ratio peruenisset, impeditur tanquam in scopulum, quem tota fortasse Philosophia uitare decreuerat, Theologiam antiquorum, nec habuit de Deo quid amplius diceret, quam quod illi statuissent. Nihil enim aliud uidebat posse dici. Ergo si prima principia eadem atque ueteres constituit, necessario sunt ei illa quoque suscipienda, quae de principijs, totaque Philosophia differuerunt, immortalitas animorum, rerum creatio, & prouidentia. Plurima praeterea, quae sunt ei quoque asserenda, qui priorum Philosophiam probandam, admirationemque dignam intelligit, & confitetur. In maioribus autem illis haec minora continentur. Ecce sua uoce, & mundi creationem cogitur, & alia, quae in Theologia maiorum canebantur, Aristoteles asserere. Omnes enim superius rerum creationem sunt confessi: Eaque est antiqua Theologia, tantopere ab Aristotele commendata. Reddidit autem causam Ioannes Philoponus, cur cum sit triplex Philosophiae genus, diuinum, mathematicum, physicum, postremum maxime secutus Aristoteles copiose a superioribus tractata dimiserit, physicum autem in quo pauci ad id usque tempus elaborassent, delegerit, in quo uires ingenij sui ostentaret. Quo sit perspicuum, non contempsisse maiorum Theologiam Aristotelem, quod non eadem, atque ipse tractauerint, sed quoad licet diuinare, plurimi etiam fecisse. Deprensam quoque ab eruditissimis uiris, & patefactum, eum plerisque priscos sententias aut dissimulasse se intelligere, aut perperam interpretando deprauasse, nec eo sensu eas protulisse, quo fuissent ab autoribus pronuntiatas. Flectebat enim omnia, ad quam moliebatur primus Philosophiam, cuius principia cum uellet inconcussa firmaque ponere, in quibus praecipue est aeternitas caeli, plerisque ab antiquis deprompta, suis inuentis accommodauit. Ex quibus duo tantum exempla proponam. Nam cum maiores appellassent caelum aethera ab αἰθήρ, ardeo, quod igneum corpus caelum opinarentur: sic ad suum dogma, id est, aeternitatem, detorsit, ut ueteres hoc nomen caelo indidisse dixerit, quia semper torqueatur, ab αἰθέρη. Rursum cum isdem aeuum & tempus aperte, ac manifesto discrimine diremissent, aeuum uitam aeternam Dei dicentes, tempus particulam siue imaginem aeternitatis, Aristoteles ita tempus cum aeuo contaminauit, ut diceret aeuum, esse spatium motus caelestis, ambiens tempus infinitum. Quamque maiores aetatem Dei, ipse caeli fecit aetatem, cum illi neque aeuum cum motu caeli commemorauerint, neque cum commemoratione aui, tempus asseruerint, ut suo loco est ostensum. Et ipse Deo tribuit aeuum sempiternum in Metaphysicis. Sed nos uniuersam eius Philosophiam euoluentes, multas diuinam lucis scintillas deprendimus, ex quibus probari possit, & hominibus non prorsus duris, ac feris, pertinacibusque in decretis eius ostendi, eandem Philosophiam esse eius, atque maiorum suorum, dico de rebus diuinis. Quem nunc sepositum habeamus, resicientes in aliud aptius tempus colloquium cum eo.

Tantum

A Tantum proponam exemplum ex antiqua Philosophia, quid sibi uelit hoc nomen, & quomodo ab illis inducatur, & quantum ei cuncti Philosophi detulerint. Nam quoties inuenies priscam Sapientiae testimonijs Philosophos uti, sublime est & diuinum mysterium, ut bonitatem integritatemque doctrinae apud uetustiores agnoscas. Aristoteles in libro de Mundo, si modo Aristotelis est, licet Platonici, id est, Plutarchus, Proclus, Philoponus, testimonijs ex eo libro utantur, fuitque etiam sui temporis dubitatio, an esset Aristotelis, proferens quod prior Plato, quod Deus sit principium, medium, finis, ὁ μὲν θεός, ὡς πᾶσι ὁ παλαιός λόγος. Deus, ait, sicut antiqua fama est, principium, medium, finis est omnium. Ab antiqua Philosophia uides quid proditum esset. Philo autem Iudaeus, παλαιός λόγος ὅτι τὸ θεῖον, ἀδρόπωσις ἐκ καίρου ἀλλοτε ἄλλοις προσωσῆ τις πόλις ἐν κύβητι, τις τε εὐδαιμονίας, καὶ παρανομίας ἐφετάζου. Vetus fama est, quod diuinitas, sub humana imagine, modo his, modo illis similis, circumambulat urbes bene & male facta examinans. Hoc quoque quam diuinum est? Idem in libro de Mundo, παλαιός λόγος, hominem plantam caelestem esse, non terrestrem, quod Plato in Timaeo. In tertio quoque de Republica apud Platonem sunt παλαιὸς λόγοι, ueteres sermones de cataclysmis, quibus affirmatur, proditurque posteris cataclysmum fuisse. In Phaedone est in arcanis a maioribus proditum, quod in quodam carcere sumus omnes homines in hoc corpore, & hoc mundo. In decimo de Legibus, est uetustissima Theologia, de Dijs, quod prima fuit generatio caeli, ceterorumque omnium. Apud nos, inquit, sunt λόγοι λέγοντες περὶ θεῶν, οἱ μὲν παλαιότατοι ὡς γέγονε ἢ πρότερον φῶσις ἔραν, ἦν τε ἄλλω. In duodecimo est antiquissima relatio, cui oportet credere, remanere animos post mortem: πισύεντε τις ἄλλως φήμας χροῖον περὶ τῆς ψυχῆς, ἔτω πολλοὶ καὶ σφόδρα παλαιοὶ ἄνθρωποι. Ecce Plato uult adhiberi fidem uenerandae uetustati, constanter asserens, animos immortales; quod etiam Marcus Tullius de animorum immortalitate loquens in Tusculanis: Autoribus, inquit, ad istam scientiam, quam uis obtineri, uti optimis possumus, quod in omnibus causis, & debet & solet ualere plurimum. Et primum quidem omni antiquitate, quae quo propius aberat ab ortu, & diuina progenie, hoc melius ea fortasse quae erant uera, cernebat. Itaque unum illud erat inscitum priscis illis, esse in morte sensum, neque excessu uitae sic deleri hominem, ut funditus interiret. Vides quanti faciat uir grauissimus uterque, & apud suos uterque eminentissimus, testimonium uetustatis, asserentes etiam causam, quod erant principio mundi, & diuinam progeniem, id est, ei, quem creauit astant & praesens suis manibus Deus, qui uere fuit diuina progenies, a quo audire poterant omnia, propiores? Diuina progenies item est, caeli, terrarumque satus a Deo proditus in lucem. Dijs praeterea, id est, Angeli, caelum, astra, quae sunt omnia, ut Plato postea fatebitur in Sophista, γεννῆ κατὰ θεῶν. Quodque magis admiraberis, hanc ipsam causam fidei ueteribus habendae, uetustatisque colendae, didicit, ut par est, a Platone Marcus. Similia enim locutus est in Phaebo Plato, οἱ παλαιὸι κρείττους ἡμῶν, καὶ ἔγγυτέρω θεῶν διδόντες. Prisci, inquit, nobis fuere meliores, propius Dijs degentes. Quid diuinius Plato loqui poterat? Id enim nostrae literae demonstrant, priscos illos longe optimos fuisse, iustitiam & pietatem maxime coluisse, fuisse simplices, integerrimisque moribus. Eandemque causam (quod miror, in quo praegaudio exilio) audimus a Philosophis, de maiorum longe quam minorum excellentiore probitate, atque a sacris literis, quod erant Dijs propiores. Nostrae literae testantur, crebro uisibiles Angelos in habitu uirorum priscis illis apparuisse, allocutos eos esse: plerisque uetustas erat prophetarum uisionibus Angelorum, cum se darent in conspectu conspicabiles: ob id proditum posteritati, ut superius Philo

k 3 asseruit

afferuit, à maioribus illis, Deos, id est, Angelos humanis assumptis figuris, circumire urbes, contemplantes humana facta. Quod fecerunt duo illi profecti Sodomam Angeli. Stabant enim in platea, sceleratae ciuitatis flagitia contemplantes, mox ea supplicio formidabili animaduersi. Plotinus autem ait: *ὅτι γὰρ οὗτος ὁ παλαιὸς λόγος, ἢ ἡ σωφροσύνη, ἢ ἡ ἀνδρεία, ἢ ἡ πίστις ἀρετῆ, ἢ ἡ δαρεσις ἢ ἡ φρόνησις αὐτῆ*: Est enim, ut prisca fama habet, temperantia, & fortitudo, omnisque uirtus expiatio, & sapientia ipsa. Fit igitur his rationibus clarum, colendum esse ac uenerandum quidquid proditum fuit à uetustate, quæ sciebat cœlum, & terram, homines, Deosque à Deo creatos, gubernari, considerari ab eo cuncta. Quare etiam atque etiam considerandum quod Aristoteles primo de Cœlo & mundo libro refert, priscos homines cœlum pro habitaculo Dijs attribuisse: quippe quod solum sit immortale, & incorruptibile, *τὸν δὲ ἄρα οὐρανὸν, ἢ τὸν ἄνω κόσμον, οἱ μὲν ἀρχαῖοι τοῖς θεοῖς ἀπένειμαν ὡς ὄντα μόνον ἀθάλατον*. Considerandum inquam diligentius. Non enim efficitur quod ipse uult. Uult enim quoniam cœlum est immortale, & incorruptibile, maiorum consensu, nullum habuisse principium, quod omnia orta occidant: sic incontrarium cuncta, quæ non occidant, nullum ortum habuisse. Dico non sequi, quod cupit. Verè enim maiores cœlum Deo, Diuisque ut locum diuinum, sacrosanctum tribuerunt: Verum non hoc cœlum, istaque uisibilia lumina, eorumque orbes: sed quod eodem libro dixit idem, quod est extra uertiginem cœli, extra flammantia mœnia mundi. Hoc tribuitur à priscis, ut tu quoque testaris Aristoteles, habitandum Dijs immortalibus, nempe Deo & Angelis, non tribuitur orbis Solis, Lunæ. Illud quidem quod fertur habitaculum Deorum, si diuina claritas, si sempiternus Dei fulgor est, utique immortale est, incorruptibile regnum Dei, sine principio, sine fine. Sin corpus aliquod (prisci dixerunt totum cœlum creatum) uidebimus omnium ueterum consensu, cœlum temporis exordium habuisse: Platoque sequens dogmata maiorum & Timæus Locrensis est confessus. Quare non ea gratia cœlum Dijs ueteres tribuerunt, quod immortale cœlum cum Dijs esset: sed perhibuerunt, cœlum creatum cum Dijs, quoscunque eos interpreteris, siue præsidis orbium cœlestium, siue quos alios à mouendi munere absolutos. Nihil igitur quod conabatur, efficitur. Et recidit in eum, planeque dogmata eius destruit, quod eius libri eodem loco dixit: *ὁ δὲ περιελθὼς ἔχει συμπέθειν ἑαυτῶν, τὸς ἀρχαῖος, ἢ μάλιστα τὸς πατρίους ἡμῶν ἀληθεῖς εἶναι λόγους*. Quod est: Rectum esse, sibi quælibet persuadere, prisca Theologiam aut sermones, maximè autem patrios nostros, ueros esse. Considera quod te ueritas traxit à Aristoteles. Si debent, laudabileque ducis, omnes sibi persuadere, à priscis tradita, præcipuè maioribus Græcis, uera esse: maiores & Barbari, & Græci uno ore fatentur mundum à Deo creatum. Cœlum si sit ulla præditum immortalitate, eam esse ut Plato dixit in Sophista, *ἐπισκευασμένην*, fabricatam, repertam. Maiores ergo Græciæ mirabili consensu creationem mundi prodiderunt. Nam Empedocles unitatem asserit omnia creasse, Pythagoras retulit unitatem omnium rerum esse principium, Anaxagoras Menti tribuit cunctorum inuentionem. Architas hominem à Deo creatum, dixit, ut ostendam. Timæus Locrensis clarè, perspicuè, asserit à Deo mundum habuisse principium, quem secutus Plato, eisdemque insistens uestigijs, tradidit, & scripsit similia. Omnium antiquissimi Orpheus & Hesiodus, maiore, & apertiore testimonio hæc perhibuerunt: Orpheus appellans Deum *κόσμοιο τετυρωτήν*, Formatorem mundi: Hesiodus teste ipso Aristotele in primo postres naturales, scripsit aliquod rerum fuisse principium, omnes denique mundum, ut ipse in eisdem libris confirmat, creauerunt. Quare si pulchrum, si bonum est, si bene habet omnes sibi persuadere, quæ maiores, præcipuè

À purè Græci posteris prodidissent, esse uera, certè credendum est, quæ de Deo, de diuina Prouidentia, de mundo creato narrauerunt, cuius causa est, quod erant, ut Plato ait, Dijs propiores, eoque meliores, ut Marcus Tullius, quod minus aberant à progenie diuina, à satu cœli, & terræ, Angelorum, Dæmonum, hominum. Audiebant maiorum uoces de Deo, de rerum conditione unanimiter prædicantes. Videbant frequentes Deos inter homines. Noscuntur autem melius, quæ propius audiuntur, spectantur.

Quod à Barbaris Græci didicerunt, & quod ingenie discipulos eorum se Græci fatentur, quo constet Barbarorum Theologiam priorem, ac meliorem esse, & quod à Græcis, nihil debuit, uel potuit innotari super Theologia.

CAP. II.

NLLVD quoque deducendum, aperiendumque est, attentèque considerandum, si Græci sciētias, Theologiamque à Barbaris, ut & ipsi fatentur, didicerunt, eandem fore eorum necessario Sapientiā Theologiamque. Et si sunt Barbari Græcis antiquiores, & ab his natio Græca, sermonē, literas, ipsum genus, & esse, quod ostendam, deduxit, quibus Græci sint omnino iuniores, necesse uerò uerorem esse Theologiam Barbarorum, quam Græcorum: aut Theologiam Græcorum, si rectè cuncta perpendantur, Barbarorum illam esse, quam uetustissimi Græcæ gentis parentes, qui Barbari fuerunt, scilicet Iauan, à quo Ionia dicta, & Cittim, à quo, nomine deprauato, uocata Cypros, & Rodanim, à quo Rodos, in Græciam detulissent. Hos inquam uerisimile sit diluuiò, diuinisque hominibus propiores, Theologiam in eas regiones, in quas à patribus distribuerentur, importasse, ortum mundi, scientiā unius omnipotentis Dei, cæterasque res diuinas, quas partim conscripsere Barbari, partim ut notissimas non conscribere, quod in ore omnium uersabantur. In sequenti autem tempore, ipsi Græci ad Barbaros uti maiores suos, longèque antiquiores se recipientes, in Græciam, eorum Theologiam, sacraque deportabant. Quo fit necessario, ut debeat, sicut est, eadem esse Theologia Græcorum, atque Barbarorum. Ut si quid postea nonnulli Philosophi mentis errore, infcitiamque peccauerint, secusque statuerint, tum repudietur, tum ea pro uerioribus habeantur, quæ maiores siue barbari, siue Græci tradidissent (quod Aristoteles etiam concedit) non quæ cæco iudicio, temerariæque mentis hallucinatione quidam recenter inuexissent. Testantur autem non modò sacrae literæ Græcos à Barbaris natos, ut superius ostensum, sed ipsimet Græci, se iuniores Barbaris esse, & doctrinam, sermonemque ab illis acceptum. Omniumque est testimonium, Pythagorā in Aegyptum, Solonem, Eudoxum, Platonem accessisse, ut audirent eorum sacerdotes. Ostendit suo tempore eorum ambulacra illic à sacerdotibus scribit Strabo: Symbola illa sua Pythagoras ab eis detulisse, & se Aegyptiorum more circuncidisse fertur. Fuisse eum in Iudæa, & in monte Carmelo habitasse, perhibet Iamblichus, in Aegypto quoque annos duos & uiginti eum peregrinatum, de quo Xantiphonem scripsisse prodidit Porphyrius, amplexum mores, institutaque Aegyptiorum sacerdotum, rogasseque Polycratem tyrannum, ut ad Amalim Regem Aegypti, amicum & hospitem scriberet, ut fieret disciplinæ eorum particeps. Venit, inquit, & ad Aegyptios Pythagoras, & Arabas, & Chaldaeos, à quibus rationem infomniorum edidit, uaticiniisque, quod sit thure, primus usus est, & in Aegypto cum sacerdotibus est uersatus, sapientiamque Aegyptiorum, & sermonem didicit. Sic Porphyrius, Tullius item noster, Cur, inquit

quit, ipse Pythagoras & Aegyptum iustravit, & Persarum Magos adiit, cur tantas C regiones Barbarorum pedibus obiuit, tot maria transmiserit? Proclus autem super Timeum, scribit Pythagoricum esse, sequi Orphicas genealogias. Superius enim ab Orphica traditione, per Pythagorā, ad Græcos scientiam de Dijs peruenisse, ut ipse Pythagoras referat in sermonem sacro. Dixit etiam ab Aegyptijs Orpheum didicisse; Omnis item, ait, Græcorum Theologia, est Orphicæ initiationis alumna. Nam cum primus Orpheus ab Aglaophemo res diuinas fuisset edoctus, deinceps ex Pythagoricis, & Orphicis literis excepit Plato, Orpheum nemo est, qui nesciat in Aegyptum uenisse, indeq; sacra, Theologiamq; asportasse. Qui de se ipso in Argonautica:

ἢ δ' ὅτε ἀγροῦσι τέρψιν λόχου, ἐξελόμενος
 μέμνημι ἐς ἠγαθέην πελάσας, ἱεράς τε πολλὰς
 ἄπιδ' ἔς ποδὶ νείλι' ἀγάρρο' ἐσεφάνωται.

Aegyptiæ sacra omni sum regione uagatus.

Illustrem Memphin, sacrasq; accessimus urbes

Apidis, has ingens Nili præterfluit amnis.

Homerum tota poësis eius testatur Aegyptias disciplinas, Theologiamq; coluisse. Literas legendi, scribendiq; scientiā testatur Plato in Philebo & Phædro, ab homine Aegyptio repertam, quem illi uocent Theuth. Soloni dixit sacerdos Aegyptius, Vos Græci pueri semper, non est apud uox senex quisq;, res antiquas ignoratis, nescientes diluuium, & conflagrationes, quæ melius Aegyptij norant à progenitoribus suis audita, & locis his, quibus hæc acciderunt, propinquiores. Nam diluuium in Chaldæa, Mesopotamiâq;, in qua regione tantum homines tum degebant, inundauit. Incendium autem, cuius meminit etiam Strabo, Palestinæ urbes, quæ adiacet Aegyptio, populatum est. Refertq; Proclus, Solonem apud Aegyptios in Sai audisse sacerdotem nomine Patanit, in Heliopoli eum qui dicebatur Oclapi, in Sebemyto Ethimon, ut historiæ Aegyptiorum attestentur. Quæ prior Plutarchus, testatur Plato Græcos à Barbaris didicisse in Epinomide, sed ab eis accepta meliora fecisse; λαβόμεν δὲ ὅτι ἐκ τῶν βαρβάρων πάλαι λαβόμεν, κέλαιον τὸ ἐς πλ' ἀποργάζοντα. Venisseq; famam, & cultum Deorum, ad Græcos eodem libro. In Cratylo suspicatur multa nomina, maioremq; sermonis partem à Barbaris ad Græcos allatam, præcipue ad eos qui sub Barbaris degerent, πρὸ τῶν βαρβάρων εἰλήσασιν. Ibidem sapientissimè putat, prima nomina rebus à Dijs indita; ut Moses à Deo, cælo, ac terræ, multisq; alijs primis rebus. Platoq; nescio quibus à Barbaris nomina rerum mansisse, quodam instinctu diuino sentiens, linguam Hebraicam omnium linguarum, præcipue Orientalium, matrem (Nam & cæteras linguas asperfas omnes inuenies uocibus Hebraicis) innuit; πρὸ βαρβάρων τινῶν αὐτῆ παραλήφασιν, Ibi fatetur clarissimè Plato, Barbaros, Græcis uetustiores; ὅτι δὲ ἡμῶν ἀρχαιότεροι βαρβαροί. Vide igitur, & sapienter agnosce quid ex his sequatur, nempe ueritatem duntaxat apud Barbaros esse, ut Deo propiores, ut idem in Philebo; & noster Marcus, Esse ueriora à uetustioribus tradita. Omnibus autem Barbaris antiquiores sunt Hebræi, id est, Hebraica lingua, qua usus est Adam, natiq; ab eo omnes, usque ad diluuium. Dissipatis autem omnibus, uetustissimus sermo corruptus est in Chaldaicum, Aramæum, Arabicum, aliosq; sermones Orientis. Quoniam igitur teste Platone, sunt antiquiores Græcis Barbari, efficitur ut sit uerius traditum à Barbaris, quod postea Græci didicerunt, discipuli semper Barbarorum. E Barbaris autem omnium consensu uetustissimus est Moses, ante quem neminem alium inuenies scriptorem, neque apud Græcos, neque Chaldæos, neque Phœnices, cæterosq; Barbaros; post quem floruit

A ruit Mercurius Trismegistus in Aegypto. Credenda igitur sunt, Græcisq; præferenda tradita ab illis, utpote qui magis ea tenerent, Deo, diuinisq; hominibus propiores & meliores, ut Plato in Philebo. Adeoq; Moses omnium est antiquissimus, ut Iustinus, quoties apud Platonem, Philosophosq; inuenies παλαιὸς λόγος, antiquā famam, eos de Mose suspicetur sensisse. Quoniam igitur ab omnibus Barbaris, constantissimè traditur creatio mundi (fuerunt enim mundo creato propiores, potueruntq; uidisse & audisse, eos qui primos homines uidissent, eosq; de fatu mundi rerumq; cunctarum ortu differentes audissent) hæc erunt ueriora, quàm quæ postea rerum magnarum homines imperiti suspicati sunt. Tota enim Oriente fama uagabatur, mundū ab omnipotenti Deo creatum, cui sapientiores uetustioresq; Græciæ, utpote minores, discipulicq; subscribere. De quibus postea. Nunc tantum uenerande uetustatis offeratur imago, & quæ ab ea tradantur, ad ueritatē reuocentur, & eorum testimonio mendacia iuniorum arguantur. Quippe & ipse Aristoteles putat testimonium uetustatis fidissimum; ὡς ἔδει προσέχευ τῶν ἐμπαιρέων καὶ πρεσβυτέρων ἢ φρονιμῶν τοῖς ἀναποδείκτοις φάσει καὶ δόξαι, ἃχ ἦν τῶν τῶν ἀποδείξεων. εἰς γὰρ τὸ ἔχειν ἐκ τῆς ἐμπειρίας τὸ ὄμμα ὁρῶσιν ἀρχαῖς. Quæ sunt, Quocirca attendenda, quæ periti, & uetustiores aut prudentes sine demonstratione proferunt, opinanturq;, non minus, quàm si demonstrationibus uterentur. Vident enim principia, quoniam acumen habent ex experientia. Si igitur putat Aristoteles uetustiorum testimonia, eodem loco habenda, atque ea quæ demonstrationibus comprobantur: certè quæ uetustissimi hominum Hebræi, Chaldæi, à longæuis, uiuacissimisq; progenitoribus audierunt, credenda, amplectendaq;, etiam sine demonstrationibus. Eademq; dixerat prior Plato, In senectam differendum iudicium de Dijs. Illud item magnopere considerandum, quod Plutarchus de priscis perhibet, solitos eos in assignatione causarum, nullam aliam nominare causam, nisi principalem, ac meliorem, dicentes quale semper est in sacris literis, ζεὺς ἀρχή, ζεὺς μέσσα, Διὸς δὲ ἐκ πάντων πέλονται, Principium, medium, ipse est Iupiter, à Ioue cuncta. οἱ μὲν σφόδρα παλαιὸι θεολόγοι καὶ ποιηταὶ τῆ κρείττονι μόνῃ τῶν νῦν προσέχευ ἔλονται, τὸ τὸ δὲ κωνὸν ἐπιφανεγόμενοι πᾶσι πράγμασι. Hos Plutarchus ait uehemēter antiquos: Antiquissimi, inquit, omnia meliori causæ, præteritis alijs necessarijs, & naturalibus, assignabant, cum iuniores ab optima, & diuina causa declinantes, omnia in affectionibus corporis statuerint. Vides priscorum pietatem, religionem, sapientiā. Hoc in sacris literis est perpetuum, ut omnia alia causa præterita, unam diuinam illam perenniter memorent. Hinc apud Mosen quæ facta à secundis causis cæteri dicerent, in primam cuncta referuntur. Hinc Deus è terra producit arbores & herbas, ex aquis pisces, plātat paradysum, uolare per æthera uolucres iubet. Idem cæteri Prophetæ. Idem igitur, teste Plutarcho, uetustissimorū Theologorū Poëtarumq; Græcorum mos, eadem religio, Quare non potuit sine impudentia quicumque fuit, si quis fuit, à tanta maiorum religione deficere.

De tribus gradibus diuinis, siue Numine trino, uel tribus Regibus, ternaq; potestate: & de Spiritu sancti apud antiquos cōmemoratione, ex Mercurio, Plotino, Pythagora: & quod procedat à Mente.

CAP. III.

P R I M V M arcanumq; mysterium, in excelsa Diuinitate, est, illic esse Genitorum, ac Genitum, principem quendam & fontem totius Diuinitatis, sublimissimamq; causam, tum genitam ab ea Mentem, potentissimam rerum cæterarum creatricem. Noua res ignaris fortasse & absurda, in Deo perinde atque mortalibus

mortalibus animantibus, & omni re terrestri, patrem & prolem effe. Verum diuini ingenijs, & aliqua cœlesti luce irradiatis, nihil probatius, nihil rationabilius, omnium sæculorum & sapientum pari uoce, atque consensu proditum. Hebræos autē, & qui ad hæc cogitanda nequeunt animum instituire, debemus ita cōtemnere, ut quorum feras mentes, neque rationes, neque flamma multorum inter se collatorum testium, splendorq̄ commoueat. Hoc igitur primum maximumq̄ mysterium est, in quo tota ferè Theologia continetur. Nam cum Verbum, & prolem Dei cognoscimus, simul & creationē rerum cognoscimus. Constituta creatione constituitur idem gubernator, qui creauit; Tunc & adoratio eius, qui creauit, & gubernat, in quo super omnia principatus eius demonstratur. Adoratio autem est primi. A quo si regimur, certè non in hac uita solùm, sed etiam futura. Hæc omnia non solùm necessaria, ac naturali consecutione ueniunt ex illo primo, sed ab his ipsis etiam traduntur posteriora hæc, qui priora illa, obscuriora tradiderunt. Deuenio igitur ad alia de tribus Numinibus consideranda, uocoq̄ Platonem testem. Platonem inquā hæredem maiore ex parte priscæ Sapientia, ad quem tanquam legitimum filium, aut cuius ex alijs multis super sunt monumenta, doctrina priorum est deuoluta. Is crit instar multorum de triplici imperio testis, quod nunc cœlitus reuelatum, totus mundus adorat. Nam quod est à Platone dictum, credendum est ab alijs ante eum, à quibus ipse didicisset fuisse perscriptum, ab his uidelicet, ut ipse reor, quos superius audiui. At quod apud eos nō possumus, in Platone ueluti eorum legato legemus, & osculabimur. De Spiritu diuino primum, postea tota Diuinitate, Platonis autem interpret erit Porphyrius, alijsq̄ Platonici, quorum approbatione res confirmetur. Plato igitur in Epistola ad Dionysium, qui eum de natura Dei percunctatus fuerat, respondet, hæc quæ prorsus diuina sint, esse per ænigmata declaranda, ut si quo casu epistola ad aliquem peruenerit, legens non intelligat: *περὶ τῆς τῶ πρώτου φύσεως, φρασίου δὲ οὐδὲ ἀνιγμῶν, ἵνα ἂν πῆ ἢ δέλτος ἢ πᾶντα ἢ γῆς ἐν πτυχῆς πᾶθι, ὃ ἀναγνὼς μὴ γινῶσθε γινῶσθε. περὶ τῶ πάντων βασιλέα πάντ' ἔδει, ἐν ἐκείνῳ ἔνεκα πάντα, ἐν ἐκείνῳ αἰτίου ἀπάντων ἦν κελδμ. δούπερον δὲ περὶ τὰ δούπερα, ἐν τρίτῳ περὶ τὰ τρίτα.* De natura Primi, inquit, loquendum est tecum per ænigmata, ut si quid epistola ponto, uel terra perpessa fuerit, qui legerit, non intelligat. Sic habet res, circa omnium Regem omnia sunt, & illius gratia existunt omnia, illeq̄ est causa omnium bonorum. Secundum autem circa secunda, & tertium circa tertia, &c. Igitur uerba Platonis, quem habeant sensum, Porphyrius explicans refert, quod producit etiam à diuo Cyrillo aduersus Iulianum Imperatorem: *ἀρχὴ ποιῶν ὑποστάσεων τῆς θεῆς προσελθεῖν δόξαν. εἶναι δὲ τὸν μὲν ἀνωτάτω θεόν, τὸ ἀγαθόν, μετ' αὐτὸν δὲ ἐν δούπερον, τὸν δημιουργόν, τρίτην δὲ ἐν τῷ τῶ ἕστος ψυχῆν. ἀρχὴ γὰρ ψυχῆς, τῷ θεόπρωτῳ προσελθεῖν.* Vsq̄ue ad tres subsistentias, siue hypostasēs, seu personas progredi; id est, habere diuinam substantiam tres descensus, uel in triplicem numerum se propagare. Esse enim supremum, altissimumq̄ Deum, ipsum per se bonum, post eum & secundum opificem, deinceps animam mundi, usque enim ad animam procedere Deitatem. Diximus autem in ueteri Theologia, Patrem appellatum summum Bonum, Filium Mentem, & Opificem, Spiritum uidemus dici Animam mundi. Nam Anima & Spiritus idem sonant. Spiritus est Latine quod Græcè anima, id est, ἀνεμος, uentus. Idem spiritus & uentus: uentus autem Græcè anemos. Et apud Latinos anima spirationem, uentumq̄ designat: Animas, & olentia Medi Ora fouent illo. Et, Quantum ignes, animæq̄ ualent. Quibus locis idem est anima atque spiritus. Quem igitur scripturæ diuinæ Spiritum dicunt, ueteres Theologi dixere modò Animam mundi, modò etiam Spiritum, Nam & Poëta loquens de anima mundi, quam apud Platonem

A Platonem uetustioresq̄ Theologos audierat, ait,

Spiritus intus alit, totamq̄ infusa per artus

Mens, agit molem, & magno se corpore miscet.

Appellabant igitur Spiritum diuinum Animam mundi, ab ea cuncta nasci, ac uiuificari dicentes, similiter atque Christiana postea sapientia. Quod ut intelligas, idem Poëta, qui uetustam Theologiam sequebatur, sententiasq̄ ex Platone & superioribus decerpas carminibus suis inferebat, testis est. Conferamus Poëtam profanum, atque alterum Poëtam sacrum, & alloquijs diuinis affuetum. Dauid, Emitte spiritum tuum, & creabuntur, & renouabis faciem terræ. Vergilius autem pro cæteris de eodem spiritu,

Vnde hominum, pecudumq̄ genus, uitæq̄ uolantum,

Et quæ marmoreo fert monstra sub æquore pontus.

Dauid uerò per Spiritum missum à Deo, cuncta uiuificari, cuncta nasci ac fieri. Eundem Spiritum idem Poëta, Deum alibi dixit, subscribens Platoni, alijsq̄ Theologis,

-Deum nanque ire per omnes

Terrasq̄ tractusq̄ maris, cœlumq̄ profundum.

Hinc pecudes, armenta, uiros, genus omne ferarum,

Quemque sibi tenues nascentem arcessere uitas.

Si conferas igitur omnia, eundem hoc loco dixit Deum, quem superius Spiritum, quemq̄ Dauid Spiritum Dei, Plato cum multis, Animam mundi. Ideo uerò Animam mundi, quod ut & Dauid cecinit, & alter Poëta, omnia ab eo nascantur, ac uiuificantur. Id beneficium Spiritus esse diuini, tota uetustas confessa est, & sacra litera confirmant. Ac Mercurius testimonium pro priscis illis feret, quem uidebis ad amulsum uim istam diuinam, altricem, ac uiuificatricem cognouisse & descripsisse, idq̄ in media illa antiquitate, ac sæculorum propemodum exordio. In sermone ad Asclepium hæc ait: Spiritu agitatur, & uiuificatur omnis in mundo species. Deinde, Spiritus implet omnia. Ibidem, Mundus nutrit corpora, Spiritus animas. Ibidem, Spiritu ministrantur omnia & uegetantur in mundo, & quasi organum, uel machina, summi Dei uoluntati subiectus est. In sermone autem tertio absolutissimè de Spiritu hæc dixit: *ὃ μὴ πρόνοια τις ἦν τῶ πάντων κελός, ὡς μετὰ λόγον τῶτον ἀποκαλύψαι, ὃ δὲ ὑμῶς νῦν ἔρω καὶ τῶ κατὰ τὸν ἵνα περὶ τῶτος ζήτησιν, νῦν δὲ τὰ λοιπὰ τῶ λόγου ἀπέστε. τῶτος τῶ πνεύματος, ὃ πολλὰς προσέτιον, πάντα χεῖρα. τὰ πάντα γὰρ βασάλων, κατ' ἀξίαν ζωοποιεῖ ἐν τῶσφι, καὶ ἀπὸ τῆς ἀγίας πνεύματος ἐξήρτηται. ἐπίπερον πνεύματος καὶ ζωῆς ἀπασιμ αὐτὸ ὑπάρχειν.* Nisi, inquit, prouidentia quædam esset Dominatoris omnium, ut hanc ego Theologiam reuelarem; neque uos nunc talis amor tenuisset, ut de eo quæreretis, nunc reliqua audite. Huius Spiritus, de quo sæpenumero dixi, omnia indigent; omnia portat secundum dignitatem, omnia uiuificat, & nutrit; & à sancto fonte dependet, omnibus spiritibus, & uiuentibus semper est auxiliator. Hæc Mercurius. Quibus tota spiritus diuini natura, uis, & proprietas exprimitur. Primum dicit eum à fonte sancto produci, Patre scilicet, ac Mente. Plotinus autem dicebat superius, à Mente produci Animam, quod est, à Filio Spiritum. Nam Anima mundi est Spiritus diuinus. Fontem sanctum Patrem cum Filio uocat Mercurius. Fontem propter exuberantem ex eo spiritum; Sanctum autem, quia Spiritus sanctus à sancto mænēt necesse est. Deinde audisti hunc Spiritum esse uita fecundissimum, ab eo cuncta bona proficisci; Nec solùm proficisci bona, ac uiuificari, sed etiam portari, ac regi. Homines autem & uiuificari, & inflammari ad bona, optimamquamque

aspirationem ab eo existere. Hæc de Spiritu sancto Mercurius, unde quaque ueræ Theologiæ consona. Apertè autem imitatus est, proposuitq; ea Plotinus in libro de Tribus imperatricibus subsistentijs, loquens de tertia subsistentia, quæ est eis Animatio mundi, nobis Spiritus Dei, hæc ad uerbū: Illud primū, inquit, quisq; cogitet, *ὡς ἰωάνη μὲν ζωὴ ἐπαύσατο πάντα, ἐμπνεύσασα αὐτοῖς ζωὴν, ἅτε γῆν τρέφει, ἅτε θάλασσα, ἅτε ἐν αἰθέρι, ἅτε ἐν ἀρανῶν, ἅσπρα θεία, αὐτῆ δὲ ἡλιου, αὐτῆ δὲ τοῦ μέγαυ τῶτον ἀρανῶν, ἐν αὐτῆ ἐκόσμησεν, αὐτῆ δὲ ἐν πᾶσι περιέχει, φῶς δὲ ἔσσε ἐπέρα ὡν νοσηαῖ, ἐν ὡν κινεῖ, ἐν ζῆν ποιῶ.* Quæ sunt, Quod hæc quidē cuncta animalia creauit, inspirata eis uita, quæq; alit tellus, quæ mare, quæ uolant in aëre, quæ sunt in cælo astra diuina. Hæc item Solē, hæc magnum hoc cælum exornauit. Hæc ordine ducit, existens altera uis, & natura ab his quæ temperat, & mouet, & quæ uiuere facit. Sic Plotinus. Eodē libro docet ut hæc Anima magna, cælū animarit: Ingressa, inquit, hæc Anima cœlestē corpus, *ἔδωκε τῆν ζωὴν*, dedit uitam, dedit immortalitatem, excitauit ipsum prostratum, iacensq;. Quod circum rotatum motum sempiternum, ab Anima sapienter agente, animal beatū effectum est. Habuitq; decus cœlum, Anima inducta, ante Animam cadauer mortuum. Terra & aqua, imò uerò tenebræ ipsius materiæ, & non existens, & quod execrantur Dii, ut inquit ille. Hæc Plotinus ad uerbum, in quibus tum perspicua tertiæ subsistentiæ est confessio, tum quam uim habeat, qua sit natura, declaratur. Illud fortasse incorruptius & melius Trismegistus, quàm Plato, & Plotinus, quod nusquam inseruit hanc diuinam Animam orbi cœlesti Trismegistus. Illud quoque melius à maioribus traditum, quod ut rectè Platoni producit hanc Animā Mens opifex mundi, sic nō rectè producit cum mole cœlesti. Præceptor enim Trismegistus, nascentem quidē ab opifice mundi, non quo tempore cælum, corpus eius produxerit, sed cum duobus alijs, sempiternam tamen à Mente nascentem, & à fonte sancto Genitore: quod illi clarè nō intelligentes, audientesq; eam esse uiuificationem uniuersi, cum uniuerso ab eodem opifice conditam putauerunt: præcipueq; cœli totius Animam Plato eam existimauit. Quæ dupliciter redarguuntur: præcorum autoritate, nil tale asserentium, ut appareat à Platone affictum commentum: & ipsorummet uerbis, quibus hanc Animam designantes, tribuunt ei partes omnes, ac munera diuinitatis. Autor quoque Calcidius super Timæum, Platonem Poëtæq; Spiritum sanctum nominasse Animam mundi, & eum esse quem nostri uocant Spiritum sanctum. his uerbis: Plato, inquit, dicit esse Animam mundi, & Animam mundi uocat illum Spiritum quo uergetatur, & regitur mundus. De quo Poëta dicit: Principio cælum, ac terras. Vsq;, Spiritus intus alit. De eo etiam Apostolus ait, In quo uiuimus, mouemur, & sumus. Hæc ille. Vult igitur Spiritum sanctum præcor agnouisse, uim, proprietatemq; eius descripsisse, ut uegetet, ut regat, ut animet mundum, & uult congruere nostrorum, atque Philosophiæ profanæ super Spiritus diuini natura, sententiam. Pythagoras autem, quem plures secuti sunt, cum audisset hunc Spiritum, ut alia pleraq; diuina ab Aegyptijs, censuit esse Animā, per omnē rerū naturā intentam, & cōmeantem, ex quo nostri animi carperentur. Hoc Marcus de natura Deorum. Interpretatus est autem *ψυχὴν*, id est, Animum, quem cæteri dicerent Animam. Itaque & Animus mundi, & Anima & Animatio potest, & solet appellari. Spiritum autem ipsum diuinum idem Marcus & cognouit, & uim, proprietatemq; eius, quam in rebus habeat, audiuit, eamq; suo nomine appellauit. Nam cum de ordine, ac constantia mundi loqueretur, hanc sapientissimam uocem tulit: Hæc ita fieri omnibus concinentibus inter se mundi partibus, profecto non possent, nisi

ea uno

A ea uno diuino & continuato Spiritu continerentur. En Tullius dicit Spiritum diuinum diffusum per omnia, sine quo tantus ordo uitæ, quæ est in omni mundo, existere non potuerit. Quid amplius de Spiritu prædicari, quid planius, & apertius poterat? Didicerat id reor ab antiquis. Qui nobis pro omnibus Romanis est testis, sicut pro Græcis omnibus Plato. Intellexit ergo quendam Spiritum diuinum, diffusum, continuatumq; per omnia, uiuificatorem, uitarum datorem, & conseruatorem. Tanta est uis ueri. De hac ipsa Plotinus item sic locutus est. Qui locus etiam à Diuo Cyrillo profertur: *ἡρώτοι δὲ ἄρ φανερωτέρα, καὶ ἐνεργετέρα αὐτῆ ἢ δυνάμεις ἢ ἡ φύσις αὐτῆς ἐνδυμεθεῖν ὅπως περιέχει τὰς αὐτῆς βολήσεις τῶν ἀρανῶν. παντὶ μὲν γὰρ τῶ μεγέθει τῶτον, ὅσος ὄψι, δὲ δυνάμει ἐαυτῆν ἐν πᾶσι δύνειμα, ἢ μέγα ἐν μέρει, ἐν ψυχῶνται ἄλλη μὲν καὶ ἄλλας κινεμενός, τῶ σώματι, ἢ τῶ μὲν ὡσπ, τῶ δὲ ὡσπ ἄνδρ. καὶ ἴπ μὲν ἐν γένεσι, ἴπ δὲ ἄλλημ ἀπάρτησιμ ἀπ' ἀλλήλων ἐχούσι, ἀλλ' ὅχι ψυχῆ ἔσσε ὅν δὲ μέρει ἐαυτῆς ἐνάσσει καὶ ἰσχυρομαδεῖσσε μοσπ ψυχῆς, ζῆν ποιῶ. ἀλλὰ πάντα ζῆν τῆ ὄλη, καὶ πάρεσιμ πανταχῶ ἔσπ ἡρώτοι, παρτὶ ὁμομενέμ, ἢ ἴπ τὸ ὅ, καὶ κατὰ τὸ πάντη.* Fiat, inquit, clarior, & euidentior hæc uis, ac natura, si quis cogitet quomodo suis cælum continet uoluntatibus. In omnem enim, quanta quanta sit, cœli magnitudinem se dedit. Et omne spatium uel ingens, uel exiguum, animauit, alijs alia corporibus motione concitatis, quorum uariis esset situs: quæ uel contra se incitentur, uel ab inuicem aliam habeant dependentiam. Sed ipsa Anima secus, nec se ipsam ubique distribuens, uiuere facit, sed uiuunt omnia ipsa uniuersali. Atq; adest ubiq;, similis tum unitate, tum uniuersali illa assistentia Genitori, ac parenti suo. Hæc Plotinus. Quæ constat eadem esse, atq; ea, quæ noster Sapiens, Spiritus, inquit, Domini repleuit orbem terrarum. Sic,

— Totamq; infusa per artus,

Mens agitat molem, & magno se corpore miscet.

B Quæ si paulum modò expolieris, nostra erunt liquidò. Item Plotinus eandem Spiritus diuini uim uerbis his descripsit: *λαμβάνει τὸ θεὸς τῶτε θεόττερον τὸ ψυχῆς πῆρ τὸ ἄνω γενέτημα, μεθ' ὃ, καὶ ἀφ' ὃ ἡ ψυχῆ, ἢ πῆρ ὅν ὄσσε χῆμα, οἶον ἐθῆρεν ὁ λόγος, ἐκὼν τις νῶ, οἶον λόγος ὅν παφορεῖ λόγος, τῶ ὅν ψυχῆ ὄσσε καὶ αὐτῆν λόγος νῶ, ἢ ἡ πῆρ ἐνεργεῖ ἢ πῆρ τῆται ζωὴ, ἐς ἄλλος ἐπὶ σῆσιμ. οἶον πῆρὸς τὸ μὲν καὶ σωδῶσσε θεμενός, ἢ δὲ ἢ πῆρ περιέχει:* Accipe diuina hac re, diuiniorem Animæ ad superius uicinitatem, postquam & aqua, Anima, & si una res sit, ut ratio demonstraui, imago quædam Mentis, ceu uerbum in prolatione uerbi, quod est in Anima: Sic & ipsa est uerbum Mentis, & omnis operatio, quam effundit uitam in alterius subsistentiam: ut ignis, alius quidem caliditas assitens, alia quam præbet. Ecce Plotinus ostendit Animam hanc uniuersalem à Mente produci, eamq; unam atque eandem esse cum ipsa Mente: cuius sit quædam quasi imago, ut uerbum prolatum, nuntius, & imago mentis. Sic enim & Mens ipsa magna, effundit per afflatum exterius eam. Pulcherrimumq; est exemplum de calore, & eo, qui inest igni, & eo, qui funditur exterius. Haud aliter à Mente diuina, & à fonte sancto, procedere Animam, unam eandemq; rem, & substantiam, sola alteritate differentem. Suntq; hîc de productione Animæ, duo clara, aptaq; exempla: quod producitur sicut uerbum ab animo: & sicut calor exterius se diffundens, à calore, qui est in igne, cui inseparabiliter exterior est coniunctus, quanquam est alter. Nam non existeret calor circumeffusus, si discederet calor in igne, siue ignis ipse. Sunt igitur, quanquam duo manifestò intelliguntur, tamen inseparabiles ab inuicem, alterq; manat, effunditurq; ab altero. Fons enim calor exterioris, est calor in igne. Simile exemplum est de Sole & radijs, quibus nobis notis, ignota illa redduntur clariora. Cum igitur hæc uis cognita, ac ipse cæta Philosophis fuerit (nam hæc item est, quam calcodeam ineptè quidam dixere, intelligentiam scilicet uniuersi) apparet Spiritum sanctum æquè atq; Genitorem, ac

I 3 Mentem

Mentem sub aliqua scientia fuisse. Hanc Animam non rectè antiquorum sensa accipientes, dixerunt, è qua animi nostri tanquam scintillæ lucerent, post uitam in eandem redeunt. Quod Poëta quoque maiorum inuenta referens expressit:

Scilicet huc reddi, deinde, ac resoluta referri

Omnia, nec morti esse locum, sed uiua uolare

Sideris in numerum, atque alto succedere cœlo.

Quare non fuit posteriorum inuentum de unica Anima, & redeuntibus ad eam animis nostris. Nec uero de Spiritu illo uniuersi, & Anima mundi ea senserat antiqua Theologia, resolui in eam nostros animos. Additæ sunt hæc fabulæ à posterioribus Poëtis. Dico igitur omnibus seculis tres hypostasies, aut tria numina, seu tria principia sub aliqua scintilla micuisse. Nam apud Platonicos tria principia commemorantur ab antiqua Theologia descendenti, Bonum, Mens, Anima. Ea dicuntur in nouissima Theologia, Pater, Verbum, Spiritus. Sed uicissim tum ueteris Theologiæ nomina personant in nouissima, tum nomina istius in illa.

Examinatur oraculum Platonis de tribus numinibus, aut hypostasibus, circa quas sint omnia: sed principaliter circa Primum, qui sit omnium finis.

CAP. IIII.

IGITUR Plato circa omnium Regem omnia dicit existere, Secundum circa secunda, & Tertium circa tertium: illiusque Regis causa omnia extitisse, ipsum omnium bonorum causam fuisse. Hæc quidem obscurius, id promittente autore, & se per ænigmata loqui uelle pollicente. Quo constat eum maximis de rebus sermonem instituisse. Idque ipse statim confessus est, cum ait, De natura Primi. Hæc igitur de natura eius, quod dicitur Primum, à Platone differuntur, & à Porphyrio Platonis interprete, ad tres hypostasies applicantur, in quas se natura diuina diffundat quæ dicitur iure *το πρώτου*. Ac Patrem & Bonum prius nominauit, appellans omnium regem. Triaque dixit de eo, ostendens eum triplicis causæ ad omnia habere rationem. Primum esse autorem omnium bonorum, quæ causa efficiens est. Tum circa ipsum ea consistere, quæ causa reatrix est & moderatrix. Tum gratia eius omnia extitisse. Paulus igitur loquens de Patre, de quo Plato isto loco, sic inquit: Ex quo omnia, in quo omnia, per quem omnia. Quo tres causæ comprehenduntur: Deus creator & imperator, rector quoque rerum creatarum, demum finis omnium. Atque obserua, idem esse apud Platonem, Circa omnium Regem, sunt omnia, atque Paulum, In quo omnia: Significatur enim apud utrumque imperium & sustentatio rerum à Deo: sed sustentatrix non quidem qualis hominum imperantium, & exterius regentium, sed maior interiorque moderatio, quam facile ipse essentialem dixerim: Sustineri scilicet à Deo, non per exteriorem modum prouidentiam, sed quadam diuiniore, ac secretiore ratione, qua cuncta existunt, existente Deo, collapsura, & in nihilum abitura, non existente. Nihil enim esset, si ipse non esset, neque decor, neque deformitas, neque Chaos, neque ordo. Illa lux omnium rerum, ac seculorum, illa uis, stabile, firmumque uinculum Uniuersi, sicut docuit superius Philo: Pater omnium, robur, gratia, lætitia, fecunditas. Hoc apud Platonem præpositio Circa, significat, apud Paulum clarius, In. Idemque Platoni, Circa omnium Regem omnia, atque Paulo, In quo omnia, Dixi clarius apud Paulum, quod apud Platonem, Circa, designat exterius quiddam, paulo interiorem, naturalemque complexum, quo cum Deo tanquam originis, & capite, coniuncta sunt uniuersa. Id ipsum illustri testimonio asseruit Aristoteles in libro de Mundo. Sic ad Verbum: Vetus ait & patria fama est, omnia ex Deo, & per

A & per Deum nobis extitisse. Nulla quidem natura ipsa sibi sufficit, illius salute destituta. Ideo quidam ex antiquis eodem progressi sunt, ut dicerent, omnia esse plena Dei, qui ob oculos, ob aures, omnem denique sensum, sese nobis offerat. Quæ quidem de potestate diuina iure merito prædicentur, de substantia non item. Planè enim seruatore, ac genitorem quarumlibet rerum esse Deum fatendum, non tamen uelut animal, laborem in eo sustinentem, sed quadam indefessa potestate, contingente etiam longissima. Sic Aristoteles. Apparetque magna ingenia in similes sententias incurrisse, uel quod magis crediderim, Aristotelem exposuisse Platonem. Quo loco fatetur eximius Philosophus, ueterem esse famam, omnia genita & conseruari à Deo, cui sententiæ ipse quoque subscribit. Præterea Plato, hunc Regem omnium bonorum dicit causam. Animos quæso intende. Non enim cum dixit Deum causam *ἢν καλῶν*, bonorum, siue pulchrorum, aliquid exclusit quod non esset bonum, nec à Deo profectum, bona & omnia promiscuè commemorans. Nam qui dicit omnia, dicit etiam bona. Audi igitur Mosen ad singulam quamque rem creatam clamantem, Et uidit Deus quod esset bonum. Hoc dicit de luce, de cœlo, aquis, terris, plantis, animalibus. Demumque, Et uidit Deus cuncta quæ fecerat, & erant ualde bona. Agnoscis idem esse, Omnia, atque Bona. Nam si omnia erant bona, palam nomine omnis rei, omne bonum item designatur. Da enim quod non cadat sub earum rerum numerum, quas creauit Deus, bonasque uidit & iudicauit. Quapropter Plato dixit omnium bonorum causam, omnium Regem, omnia bona, omnes res significans, quas omnes bonas Deus uidit & asseruit: Paulus autem ait, Ex quo omnia. Aristoteles Deum omnium *ἄρκετῶρα*, genitorem. Deinde Plato ait, Et ipsius causa sunt omnia: Paulus autem, Per quæ omnia. Hæc causa finalis. Nemo autem fuit Philosophorum quin confiteretur, omnium rerum finem esse Deum. Quod hac ratione clarum fiet, res sensibiles sunt propter homines. Nam maria & terræ exercentur & coluntur ab hominibus solis, & his homines soli fruuntur. Cœlum quoque duas habet res solis hominibus utiles, ac necessarias, lumen & calorem. Nam motus tertia res in cœlo, propter illa duo est adhibitus, omnibus terris, lucem, caloremque distribuens. Uniuersa igitur oculis subiecta, hominum uitæ, commodisque deseruiunt. Ex quo necessario finis earum est homo. Hominem autem aliquem habere finem, clarum est. Qui quoniam nisi Deus esse non potest, propter Deum erit homo & res humanæ & propter omnium Regem, uniuersa. Hæc quidem pronuntiatio proprie in Deum Patrem, de quo loquitur Plato, conuenit. Nam cum dicat Plotinus Filium intueri in Patrem, indeque beatum effici, certè ipsius prolis genitor finis est, ut quam non solum gignat, sed etiam felicitet. Nec possumus aliter decernere: totaque posterior Theologia uociferatur omne bonum, felicitatemque prolis, esse Patrem, à quo diuinitatem, id est, naturam suam, cum diuinitate omnem beatitudinem habet. Cum autem finis & bonum & felicitas Mentis, sit Genitor, multo magis erit cæterarum mentium, quarum creator fuit Mens & inuentor. Ut liceat sic colligere, & causas cum causis sic connectere: Res sensibiles propter hominem, homo propter creatorem suum, Mentem opificem, Mens propter Genitorem, & ipsum Primum. Rursum, cœlum propter res sensibiles, res sensibiles propter hominem. Totus igitur uisibilis, & sensibilis mundus, sursum, ac deorsum propter hominem. Hominem autem ita flecti ad aliquem, & id perinde quasi bonum suum desiderare, in quo cupiditates suas usquequaque satiet, multis de causis est necessarium. Nusquam enim est certa quies, semper ad absentem quandam suspiramus naturæ nostræ tranquillitatem. Quam ideo necesse est esse supra hominem, quod nusquam tantum in rebus humanis bonum inuenitur, quod plenam illam, optatamque requiem tribuat. Solus igitur

tur Deus. Ille solus occurrentem sapere, deicientemque animum ægritudinem potest tollere, & eiectione merore, eam tranquillitatem, dulcedinemque inducere, quæ cogitari potest, intelligi non potest, longè ab omnibus hisce gaudijs, quæ soliti sumus in hac uita percipere, remota magnitudine, & perpetuitate incommemorabilis. Omnia igitur, causa eius extiterunt, ut ad beatam, indefinentemque lætitiã ac bonum perueniant. Et Mens ipsa in mundo prolucata est, uenisse se, ut ad regna paterna, patriosque aspectus tanquam uerum finem homines adduceret: Qui non solum hominum omnia, umque aliarum mentium est beatitudo, sed etiam Filij sui: quod & ipse demonstrauit, & Philosophi obscure cognouerunt. Ergo propter eum cuncta. Ipse finis Mentis unigeniti, Mens finis hominum & Angelorum, homo finis mundi corporei: tenentque omnia in Patrem, iure Patrem & ὁ πατήρ, ipsum Primum, ipsum Caput: Siquidem etiam Mentis, Atque ἡ ψυχή, propter, siue causa, non Dei, sed rerum necessitatem respicit. Illius quoque causa omnia extiterunt, quia sceptris eius seruiunt uniuersa, & ab omnibus animatis, exanimisque rebus prædicatur, collaudatur. Factaque sunt omnia, ut fieret maiestas eius manifesta. Venire, ac flecti ad illum cuncta necesse est: omnes uelint, nolint, eum consententur, necessitatis æstu. Longè in hominibus clarissimum. Nam res naturales eundem semper tenent cursum. Videbis igitur homines deuos & à pietate, ipsosque Deo longius uagantes, tandem supplices, dementiamque suam accusantes. Quod quidem faciunt & hi, quos arbitramur pertinaces, contemptoresque decedere, qui multo forte miserabilius præteritos errores deplorant. Sed ad Platonem reuertor. Propriè igitur hæc de Patre, tanquam prima causa dicuntur, quod Rex omnium sit, quod ab eo sint omnia creata, quod sustineantur, quod eius causa extiterint. In quibus est maxima, multiplexque Theologia. Deinde Plato, Secundum circa secunda, Tertium circa tertia ait existere. Declarare igitur hæc, obscura quidem, nos oportet. Quo loco primum possumus suspicari, more suo, cæterorumque Græcorum locutum esse Platonem, cum præpositiones, quæ debuissent nominibus præponi, postponunt. Quale est apud Homerum: φίλων ἕξ: καὶ πατέρων ἕξ. Et apud Romanos, Quamobrem, Quibus de causis. Sic apud Platonem, Circa omnium Regem, omnia sunt: δευτέρου πῶς, τῆ δόξης: τρίτου πῶς, τῆ ἡρώς. ut sit punctum δευτέρου πῶς, sensusque habeat, circa Secundum, secunda: circa Tertium, tertia. Quæ rationes disponendi crebræ sunt Platoni. Eritque idem orationis tenor, ut quemadmodum dixerat, circa omnium Regem, sic circa Secundum, circa Tertium, Tres autem uir diuinus audierat aut apud Chaldaeos, aut apud Aegyptios in summa diuinitate Reges, qui numero, & effectu distinguerentur. Primus maxima causa, maximus Rex, de quo in Epistola, qui uerè philosophentur, fore beatos, prædicat. Secundus, creator: Tertius altor & uiuificator. Nam cum ait circa Secundum, secunda, intelligit munus, uel numen quoddam secundum: sic cum circa Tertium, tertia, quoddam distinctum munus innuit. Ex eo autem quod dixerat de Primo, intelligitur sensus sequentium, Declarauimus enim præpositionem Circum, designare uim sustinendi, ac regendi. Primus omnibus in rebus gradus est, ut sit autor & causa: tum eorum creatio: deinde uiuificatio, & sustentatio. Autor & causa prima Pater, cui principaliter, & ut Platonicè loquuntur, fontaliter ascribuntur omnia, quia genitor est Mentis opificis, creatricis, & quia prima est origo, prima dignitas, primum esse. Secundum esse, uel secundum existens, est proles eius, à qua est secunda rerum existentia, secunda origo, Tertia est anima mundi, tertiam rerum existentiam sustinens. Tres igitur sunt origines, tanquam una, tres habentes, ac sustinentes rerum existentias, tanquam unam. Primæ origini tria hæc simul attribuntur,

A tur, quod sit causa, regat, finis sit. Est enim Pater causa Mentis, & Spiritus. Itaque etiam uirtutis & potestatis eorum. In Patre tanquam prima causa omnis est uirtus Secundi & Tertij, id est, Mentis, & Spiritus. In Patre & Rege omnium sunt ea tria: in Prole autem & Anima sic explicantur, quod Proles creat, Spiritus uiuificat, & regit. Sicque circa Secundum, secunda, id est, circa Mentem, & Prolem creatricem, est secunda rerum origo, circa Tertium sunt tertia, id est, tertia origo, tertium esse. Voluit enim Plato, quod apud Mercurium didicerat, tres omnium rerum esse origines, à quibus tripliciter res dependerent: Fontaliter, & originaliter, & primo à Patre, secundum creationem à Filio, secundum uitam, ac uiuificationem à Spiritu. Spiritus enim, ait Proles Dei, est qui uiuificat. Pater est fons, & primum: Filius creator: Spiritus uiuificator. Quod quidem in ipsa redemptione apparuit. Pater misit, Filius uenit, Spiritus aluit, afflauit, uiuificauit. Primus autor tanti boni fuit Pater, qui misit & iussit. Secundus Filius, qui egit & paruit. Tertius Spiritus, qui afflauit. Sicque circa omnium Regem fuerunt ea principaliter, ac fontaliter. Nam misit ipse Filium redempturum, misit Spiritum afflaturum. circa Secundum fuerunt hæc ipsa, sed secunda quadam ratione: tertia quadam, circa Tertium. Hoc quod nos de redemptione uidimus, audierant illi de creatione: & Plato tradidit tanquam priscum mysterium: Nosque exposuimus Platonem: nec ferè secus Plotinus, & Porphyrius, cuius hæc pauca uerba sunt: ὅς γὰρ πάντων μὲν πῶς τῶς ἡρώς ἄντων θεός, ἀλλ' ἡδὲ πρώτος μὲν πῶς τῶν πάντων βασιλεὺς, δευτέρου δὲ πῶς τῶν ἀπ' ἐκείνου θεῶν, καὶ τρίτου πῶς τῶν ἐξ ἑαυτοῦ. Platonem sic locutum, ut diceret omnia esse circa tres Deos, sed Principaliter circa Regem omnium: secundo circa Deum, qui est uel nascitur ex illo: tertio, circa Deum qui procedit ab isto. En Porphyrius secundum à primo nasci, tertium à secundo docet, ex Platone.

Quomodo Animam seu spiritum ex illis duobus produci tradiderint.

CAP. V.

PLOTINVS igitur pro tota Theologia Platonica, omnibusque Platonis, in quibus tenet principatum, erit interpres, & assentiens ei Porphyrius. Hinc quantum de nostra Theologia ueteres cognouerint, intelliges. Tota est enim concatenata, mutuisque nexibus implicata. Vt enim scribimus, quæ supra millenos annos, hi prodiderunt: sic idem scribebant, & loquebantur multis retro annis tradita. Plato inquam, Anaxagoras, Parmenides, secuti maiores illos, hos secuti recentiores. Plotinus igitur, ut est paulò antè demonstratum, tres has rerum origines, triasque numina assumens, & de eorum inter se ratione differens, sic perhibet. Bonum, id est, Pater gignit Mentem, Mens gignit Animam. Porphyrius autem exponens quasi Platonem, & Plotinum, dicit esse omnia, circa omnium Regem: secundo, circa Deum ex illo: tertio, circa Deum ex isto. Tres ergo quasi Deos, uel tria numina demonstrant, quæ deinceps alterum ex altero nascantur. A Bono Mens, à Mente anima. Omniaque sunt conformia cum Theologia uera, eo excepto (quod quidem exiguum est discrimen) quod Anima, id est, Spiritus, non à Mente solum procedat, neque is tanquam certus generationis ordo debeat constitui. Sed enim certus ordo est ipsorum numinum, ut Anima sit tertio loco, quia causa est post effectus: Anima autem siue Spiritus producitur à superioribus. Hunc ordinem crediderunt esse etiam in gignendo. Sed etiam certè est: solum reticuerunt Bonum, à quo Spiritus produceretur. Non negatur autem, quod reticetur, sicut non negat Euangelium Spiritum etiam à Filio manare, quia Filius dicat, Spiritus qui à

m Patre

Patre procedit. Ac si uelis munera, non substantiam diuinorum numinum speculari, C
 hæret magis ad Prolem Spiritus, quam ad Supremum. Producitur enim à Bono, à
 Mente producitur & donatur, & effunditur. Ob hanc causam in productione eius,
 Prolem tantum commemorarunt; nec par est tamen Bonum eos exclusisse, præcipue
 uetustiores. Nam Mercurius dixit à fonte sancto Spiritum produci. Fontem autem
 Patrem esse constat. Vt ergo ex Euangelio colligimus modò Spiritum à Patre procede
 re, modò à Filio, non sequimur autem errores eorum, qui tantum ea probant testimo
 nia, quæ Spiritum asserunt à Patre produci: sic ex diuersis huius Theologiæ locis col
 ligimus eum à Bono, & Mente existere, A Bono Mercurius, à Mente iuniores Pla
 tonici, Plotinus, Porphyrius. Bonumque ostensum est, ipsum Genitorem appellari. Fi
 lius in Euangelio de Patre suo, Nemo bonus, nisi solus Deus. Sed diligentius ad Plo
 tinum insiste. Si enim dicebat sola alteritate Bonum ac Mentem separari, ut ne sit seiun
 cta substantia, efficitur eundem produci à Bono, atque Mente. A substantia enim diuina
 producitur. Eadem autem, Plotino teste, est substantia Genitoris, ac Geniti, ut eos à
 ueritate aut nihil, aut non multum decidisse clarum sit. Non separasse autem eos sub
 stantiam horum trium, sepe probatum. Aded uerò non est is error apud eos, ut in con
 trarium potius deflexerint. Nam coniunctionem substantiæ eorum quidam etiam inter
 cæteras diuinas substantias esse uoluerunt, ut altera cum altera esset connexa, Deus
 cum Deo, uel Angelus cum Angelo. Quod quidem in substantiis, excepta diuina, fieri
 non potest. Nusquam est tanta coniunctio, nunquam, excepto Deo, æternitas. De quo
 postea. Nominant autem tres Deos, alteritatem tantum, non numerum substantiarum
 inuenientes. Difficile enim est habere in promptu locutiones & nomina, quibus coniun
 ctio substantiæ, atque disunctio numerorum designetur. Nam nomen personæ non fuit
 apud eos, prorsus hac in re apud antiquos inusitatum. Ad uitandum autem errores, D
 castigatius posteriores locuti sunt. Agnoscimus igitur totam Theologiam, non so
 lumque dependentiam, creationemque rerum ex Deo, sed etiam & gradum illorum trium,
 & ortum, ac productionem, & quid muneris, ac numinis existat in unoquoque. Credo
 diuinis oraculis, non uiribus humanis, præcis cognita.

*Quod Aegyptij ter acclamabant, trinam Deitatem designantes. & quod di
 uinam sapientiam, omnia esse apud eos inscriptio demonstrabat.*

CAP. VI.

ONSIDERANDVM quoque, quod traditur à Damascio Platonico
 haud ignobili, qui de Aegyptijs perhibet: πρώτην ἀρχὴν οὐρανὸς ὑπὲρ πάντων νό
 σση, σὺν τῷ ἀγνώστῳ, τῆς τῶν ἐπιφαιδίων. Quæ sunt: Primum principium appel
 lant tenebras, super omnem cognitionem, tenebras incognitas, Ter istud
 acclamantes. His intelligimus claruisse præcis seculis magnam de tribus illis lucem.
 Omnium enim rerum principium ter acclamantes, appellantesque tenebras, omnem
 humanam cognitionem supereminentes, triplicem Deitatem designabant. Hinc etiam
 Dionysius ex sanctis, ac diuinis fontibus caliginem hanc uocat, Qui posuit tenebras
 latibulum suum. Et de eodem diuinus Orpheus,

Αὐτὸν δὲ εἰς ὄρω, πρὶ γὰρ νεφῶ ἐσεπύλαι.

Illum non uideo: est etenim caligine septus.
 Sic Aegyptij sanctissimam Trinitatem, primumque omnium rerum principium,
 tenebras ignotas dixere, nulla potes humana cogitatione contingi, sub altissi
 ma diuinitatis suæ caligine latitantem diuinitatem, pelagus altissimum, quod
 intueri, penetrareque summam ad usque sedes, nulla ne Deorum quidem ua
 leat

A leat cogitatio. Terque istud acclamabant, tria illa principia inuenientes, Bonum,
 Mentem, Animam, seu Spiritum, Platonici, multisque alijs Philosophis no
 tissima. Triplex apud illos acclamatio, sicut Angeli clamauerunt, Sanctus,
 Sanctus, Sanctus. Item illud considerandum, quod Plutarchus in Aegypto in
 templo Mineruæ, quæ est diuina Sapientia, filia summi Dei, fuisse hanc inscri
 ptionem dicit, ἐγὼ εἰμι πᾶν τὸ γινόμενόν, καὶ ὄν, καὶ ἐσομένον, καὶ τῶν ἐμῶν πάντων ἑδραίων
 ἀποκάλυψις: Ego sum omne quod fuit, quod est, quod futurum est: uelum meum ne
 mo mortalium hæcenus reuelauit. Hæc inscriptio. Scito igitur & attende, quod
 hæc inscriptio erat ea, quæ est apud Mosen, Ego sum qui sum. Quod Hebraicè dicitur
 tur, Ero qui ero, Græcè, εἰ ὄν, ille qui est. Scitoque hoc esse nomen tetragrammū, quod
 apud Hebræos est nomen à uerbo substantiuo à uoce futura יהוה. Iah, id est, erit:
 uocatur יהוה tantum una litera Iod, mutata in Uau, quod fit apud eos usitatissimè.
 Hoc nomen etiam est, quod uocatur à Philosophis εἶναι, quod est, ipsum esse. Vt igitur
 dixit ipse apud Mosen, Ego sum qui sum; & apud Philosophos & Hebræos, Ille
 qui est, uel, Illud quod est: sic illa inscriptione testabatur se esse, quod fuit, est, erit,
 omnia uidelicet, quæ continentur nomine, Ille qui est. Quoniam apud Deum, ut in
 quit Plato, neque præteritum est, neque futurum, sed sola æterna præsentia. Præterea
 ut dicitur in sacris literis, Hoc nomen meum non indicaui eis: sic ait inscriptio, Ve
 lum meum nemo reuelauit. Nouimus item appellasse se Ille qui est: quia designet
 æternitatem, designet creatorem, & per se existentem: illum qui semper fuit, etiam
 antequam res crearentur: illum item qui non sit ab alio: deinde illum qui maxime
 sit, ens item uniuersale, magis quam totus mundus, & uniuersum. Et ut apud Ioan
 nem, Quod factum est in ipso uita erat, aut, Omnia per ipsum facta sunt, & sine ipso
 B factum est nihil quod factum est, sic ista inscriptione, ostendit se esse omnia, esse se cau
 sam uniuersalem omnium rerum, sine se nihil esse posse, nihil fuisse, & esse, futu
 rumque esse sine se, qui sit omnia, ens maximum, ens uniuersale. Vt autem nouimus
 nomen illud, Qui est, esse Filij Dei, qui crearet, qui sit causa uniuersalis, ens uniuers
 sum: sic inscriptio istum ipsum denotabat. Sed Græci fallebantur, inuenientes tem
 plum illud in Aegypto diuinæ Sapientiæ, filia Dei dicatum, putabant hanc esse Mi
 neruam. Quod uerum erit, si fordes fabularum absterferis, detraxerisque uile pallium,
 quod ex parte fecit Proclus, dicens hanc Mineruam esse, ἀμυρογυλὴ τῆς ἡ θεός, Opifis
 cem Deam. Siquidem & idem Plutarchus perhibet: Rex, inquit, quicumque apud eos
 eligebatur, statim fiebat ἐν τῷ ἱερῶν, καὶ μετᾴχε τὴν ἀλοθῶν ἐπιτελεσµένων τὰ πολλὰ, μύθους
 καὶ λόγους, ἀμυστοὺς ἐμφάσεις τὴν ἀληθείαν καὶ διαφάσεις ἐχούσιν. ὡσανεὶ ἀμύλη καὶ παραδιδόσιν αὐτοῖ, πρὸς
 τῷ ἱερῶν τὰς σφίγγας ἐπιφῶς ἐκάντες εἰς ἀνιγµατῶδῃ βωµῶν, καὶ θεολογίας αὐτῶν ἐχούσιν: Ex facer
 dotibus, eratque particeps Philosophiæ, quæ magna ex parte, fabulis, narrationis
 huiusque, quæ obscuras ueritatis declarationes haberent, abscondebatur. Quod ipsi
 aperte præ se ferebant, ponentes pro templis Sphingas, inuenientes adumbratam sa
 pientiam eorum Theologiam habere. Hæc cum testetur Plutarchus, non mirum est,
 si ter acclamantes tenebras, trinitatem, aut tria numina designabant. Et diuinam Sa
 pientiam, à Deo natam de se loqui obscure, seque uelatam esse fatentem introduce
 bant. Nec item tantam apud eos Theologiam fuisse mirabere, ex his quæ leges
 apud Mercurium, Orpheum, qui didicit ab Aegyptijs, Platonem, itemque Chal
 daeos, apud quos omnes erant duo, Genitor, & Proles, ut tria semper sunt apud cæ
 teros. Sed peculiaris sermo de duobus, sicut item in nostra Theologia. In eo por
 rò quod Plutarchus protulit oraculo, Proclus addit hoc quod deest apud Plu
 tarchum. Vbi dixisset, Velum meum reuelauit nemo, sequitur, ὃν ἔπειτα καὶ πρὸς
 m 2 ἡλιθ

ὅλιον ἔργον, Quem ego fructum peperit, fuit Sol. Prædicat igitur se Solis creatricem. Mirabile mysterium, Hoc enim est quod Moses, Dixit Deus, fiat lux. Et, Creavit Deus duo luminaria magna. Et quod Plato in Republ. Sol filius summi Boni. Et quod Homerus in hymno de Sole, *δὸς ἄλιος*, Proles Iouis. Et eadem Sapiencia apud Solomonem idem mirabiliter gloriatur: Ego feci ut oriretur lux in cælis. Et, Ante Solem permanet nomen eius. O' miseri mortales, cur Solem adorabatis, non, ut nunc totus mundus, eum qui Solem peperisset? Nominavit præcipuè Solem oraculum, quod sit in omni creatione præcipuus, admirabile Dei opus, præpositum etiam à Mose ante omnes res creatas: Et de quo Propheta, qui cælum contemplatus, admiratusque inuentorem, tot cæteris omisissis, prædicavit, In Sole posuit tabernaculum suum. Quod secus, In cælo posuit Solem, prosequiturque ortum, & occasum, lucem, calorem per omnem mundum intentum. Hunc ergo in oraculo gloriabatur Sapiencia se fecisse, quo nomine debuerat adorari, coli, à cunctis gentibus, non ipsum opus. Verè igitur illa Sapiencia, erat Filia Dei, cui concorditer à cunctis datur creatio, uocata summi Boni Filia. Non erat illa fabulosa Minerva, quæ cum homo fuerit, Solem creare non potuit. Habes ergo ternam illam apud Aegyptios acclamationem non iniuria trinitatem, tria numina, tres reges designasse, ut quæ de Prole tam mira, certaque tradiderit. Ac uerè oraculum illud apud Aegyptios fuisse declarat Mercurius Trismegistus, qui similiter de Deo locutus est, in eo quod Deus inuisibilis, sit uisibilis ex operibus: *ὅτι γὰρ πάντα εἶ, καὶ ἄλλο ἔστι δὲ ὁ μὴ εἶ, ὅτι πᾶν τὸ γενόμενον, ὅτι τὸ μὴ γενόμενον.* Tu enim omnia es, & nihil aliud est, quod tu non sis. Tu es omne quod fuit, & quod non fuit. Hæc ille de Deo, cum Deo loquens, quod Deus de se ipso in templo, Designat autem illud Ioannis, Sine ipso factum est nihil.

De tribus Regibus, siue tribus Intelligentijs, tripliciq; Diuinitate, ex Numenio, Amelio, Plotino, Theodoro, Iamblichio, Proclo.

CAP. VII.

CONSIDERANDA quoque, quæ cæteri Platonis, tum Orphicam & Aegyptiam Theologiam sequentes, & ut solent aliquo in abdito apud præcos loco reperta proponentes ut ænigmata, prodiderunt. Proclus igitur hæc ait super Timæum: *νεμῆιον τοῦ θεοῦ ἀνυμνήσας θεός, πατέρα μὲν καλεῖ τὸν πρῶτον, ποιητὴν δὲ τὸν δεύτερον, πόσιμα δὲ τὸν τρίτον, ὅσα δὲ κατ' αὐτὸν διμμεργὸς διττός, ὅτε πρῶτον καὶ ὁ δεύτερον θεός:* Numenius celebrat, & laudat tres Deos, primumque uocat Patrem, secundum Creatorem, ipsum opificium, id est, Animam mundi, tertium. Quocirca Opifex secundum illum est geminus, & primus scilicet, & secundus Deus. Hæc Numenius à Proclo recitata. Vides apud Numenium, duos creatores, duos Deos. Eo enim modo tunc loquebantur. Vides primum Patrem, secundum Opificem, uel Creatorem, quod nomen, ut sæpius claruit, proprium est diuinæ Proles. En quod nostra canit Theologia, confitens Patrem creatorem cæli & terræ, confitens item Filium creatorem, ut per quem omnia facta sunt. Nec te turbet quod tertio loco diuinitatis, dicat Proclus ponere Numenium ipsum opus. Non enim ita nominat tertium, ut æquale prioribus duobus, sed ut factum, & opus quoddam diuinum: sicut & Plato in Timæo, statuens Mundum aut Animam esse Deum, creatum à Deo, id est, rem diuinam, opus Dei, solum autem geminum Creatorem fatetur, solis duobus ascribit creationem, de quibus ut in primo

A primo libro uisum, tam præclara scripsit Numenius. Vera quidè diuinitas est duorum opificum, & duorum non distinctorum, sed ut ipsi quoque docent, unius operis mundani, duo creatores uelut unus, quia opus unum. De duobus autem numinibus, & de duobus quibus rerum creationem attribuunt Philosophi, nunc ego loquor. Excludoq; tertium illud à uera diuinitate. Quanquam fit mihi uerisimile tertio loco, non id quod Proclus dixit posuisse Numenium, sed quod Pythagoras, Plato, Plotinus, Amelius, ut postea docebitur. Plato enim, ut superius audisti, tres nominauit. Duos autem qui crearent, ut idem Proclus perhibet, Plotinus adhibuit: *διττὸν μὲν ὑποτίθεται τὸν διμμεργόν, τὸν μὲν ἐν τῷ νοητῷ, τὸν δὲ ἐν γαμοῦ οὐμ τῷ παντός:* Duplicem quidem proponit Opificem Plotinus, alterum in intellectuâ, alterum imperantem uniuerso. Hæc dicta Plotini eò spectant, Patrem esse, primum intellectualem dantem sapientiam, & Ideas Proli suæ, quas appellant Platonici, *νοητῆς*: eum esse summum, eminentissimumq; in mundo, qui dicitur *νοητός*: Prolem autem, ut omnes superius uidimus confitentes, esse reginam uniuersi, creatricemq; Mentem. Amelius autem melius & clarius explicuit tres illos. De quo idem Proclus: *ἀμῆλιος δὲ τριττὸν ποιεῖ διμμεργόν, καὶ νῆς τρεῖς, βασιλικῆς τρεῖς, τὸν ἄντικ, τὸν ἔχοντα, τὸν ὀρθόντα. διαφέροσι δὲ ἄνω, διότι ὁ μὲν πρῶτον νῆς ἄντικ δὲν, ὁ δὲ δεύτερον δὲν μὲν τὸ ἐν αὐτῷ νοητῷ. ἔχει δὲ τὸ αὐτῷ, καὶ μετέχει πάντως, καὶ εἰς τὸ πρῶτον δὲν, ὁ δὲ τρίτον δὲν μὲν τὸ ἐν αὐτῷ, καὶ εἰς τὸ νοητῷ. πᾶς γὰρ νῆς, εἰ συγγενῆ νοητῷ ὁ αὐτῷ. ἔχει δὲ τὸ ἐν εἰς δεύτερον, καὶ ὀρθὸν τὸ πρῶτον. ὄρθον γὰρ πλείων ἢ ἀπόστασις, ὅτι σῶτον τὸ ἔχον ἀμυδρότερον.* Quæ sunt, Amelius, inquit, triplicè facit Opificem, & Mentem tres, & Reges tres, cum qui est, cum qui habet, eum qui aspicit. Differunt autem hi: quonia prima Mens uerè est: Secunda est quidè intellectuâ, quod est in ipso: habet autem ante se, & participat omnino ipsum: & propter hoc, est secunda: Tertia uerò, est quidem & ipsa, quod in eo intellectuâ. Omnis enim mens consociato intellectuâ eadem est. Habet autem quod est in secundo, & uidet primum. Quanto enim fit maior discessus, tanto id quod habet est obscurius. Hæc ubi recitasset, Proclus addit, *τῶτος δὲ τρεῖς νόας, καὶ διμμεργὸς ὑποτίθεται, καὶ τὸς παρὰ πλάτωνι τρεῖς βασιλικῆς, καὶ τρεῖς τρεῖς παρ' ὀρθῆς τρεῖς.* Videlicet: Has igitur tres Mentem & Opifices statuit Amelius, & qui sunt apud Platonem tres Reges, & qui apud Orpheum tres, Phanes, Vranos, Cronos. Hæc Proclus. Ex his fit clarissimum etiam Platonem, & Orpheum antiquissimum, de tribus numinibus locutos incorruptius quidem, diuinitis, & celestius Platonem, nominantem tres illos, tres Reges, uelut unum. Sunt ergo tres Reges apud Platonem, teste Proclo, non Christiano, imò Christianis inimico, sunt tres Mentem, tres Intelligentiæ, tres Reges uelut unus. Vt nostræ literæ canunt, Deus Pater, Deus Filius, Deus Spiritus sanctus: Non tamen tres Dij, sed unus est Deus: sic dicere possis ex Platone, Rex est Pater, Rex est Filius, Rex Spiritus sanctus. Non tamen tres Reges, sed unus Rex. Quoniamq; mens est una hypostasis, aut persona, crediderim rectè sic prædicari, Mens est Pater, Mens Filius, Mens Spiritus sanctus. Non rectè autem, si dicas, Non tamen tres Mentem, sed una est Mens. Quia Mens est hypostasis. Sed sit quod uerius, ac melius Theologis uidebitur. Quis autem reuelauit Platoni, qui Mentis æternæ aduentum in mundum, plus trecentis annis antecessit, tres illos Reges, circa quos omnia esse prædicauit? quis item Orpheo, licet, ut moris, eius poetiis nominibus tria illa nomina descripserit? Sed sit obscurius quod ab Orpheo positum est: uera, luculenta, clarescentia, quæ Plato de tribus Regibus, Plotinus, Numenius, Amelius de duobus Opificibus. Nam tertius semper fuit obscurior, etiam apud nostrates. Hoc miraculum, tres omnium rerum Imperatores Platonem nominasse, cæteros autem Philosophos, duos Opifices, ut est in nostra celestia

Theologia. Hoc indicio est, semper in prisca Theologia, apud Chaldaeos, Phoenices, C Aegyptios, gentes uetustissimas, quæ nunc penitus apparuit, abditam fuisse sapien-
tiam, sed non cognitam, adulteratam nominibus & sensibus donec præco cœlestis
ipse, uisibilem, qui esset antè inuisibilis, se reddens, eam efficeret rutilantem, doce-
retq; omnes, oportere adorare Deum, in spiritu & ueritate. De quibus tribus, Deo,
Veritate, Spiritu, notionem priora sæcula, ab initio generis humani descendentem,
tenuerunt. Nam sicut Amelius secutus est Platonem, sic necessario Plato didicit ab
antecessoribus, credo ego, Aegyptijs & Chaldæis, quemadmodum item in Epistola
nominat Causam mundi, & Patrem eius, certè ab aliquo oraculo, ab aliqua uetusta
Theologia, quale canebat Aegyptia, tria numina, ea tenebras appellans, & ut tam
multa Mercurius, Chaldæusq; decantauit. Verissimum est item legisse Platonicos
multa quæ peruenire ad nostra sæcula non potuerunt, ex quibus illi libris suis quæ-
dam largiti sunt. Sed reuortor, declaroq; Amelium. Patrem, primamq; Mentem di-
cit existentem, secundam habentem, tertiam uidentem. Quorum ratio est, quod pri-
mo ac principaliter, fontaliterq; est ipse Pater, quia dicitur etiam *πρωτον*, Primus
tus, Principatus, Primum esse, à quo reliqua duo. Secundus dicitur habere, quia
participat priorem, nascitur à priore, est filius eius, habet ab illo bona sua, diuinita-
tem, sapientiam, autoritatem, idq; ipse prædicabat in mundo, eoq; est secundus,
participansq; quod dixit de eo Ioannes, eum esse & fuisse semper apud Deum. Ter-
tius autem, inquit, habet quidem quod in Secundo est, respicit autem Primum. Hoc
nos clarius diceremus, manare à duobus, quia Primum uelut fontem suum aspicit:
habet autem quod in Secundo est. Fluit enim ab ipso: habet ab ipso, & à præceden-
te, quod est: & datur, mittitur, fluitq; ab ipso Secundo. Aspectus in Primum est, ut
in fontem suum, habere quod in Secundo: est item accipere, quod ipse sit, à Secun-
do. Dat enim ei Secundus, quod est. Quod si hæc ad creationem, Ideasq; referas, &
ut tres rerum imperatores, triaq; principia uelut unum, eadem est sententia. Primus
uerè, principaliter, fontaliter est. Secundus, est Idea quæ in se est, quæ dicitur ab eis
νοητον. Ob id autem est Idea, quia nihil est in Deo alienum à Deo. Et quia Mens,
aut Intelligentia est idem cum re intellecta: sic etiam Tertius, quia & ipse Mens est,
est ipsum intellectuale siue intelligibilitas, ut sic dixerim. Id scilicet quod est in Secun-
do, & quia Mentis sunt, intelligendo operantur. Quia uerò sunt unus Deus, quod
intelligitur, & intelligendo creatur à Secundo, intelligitur item, fitq; à Tertio, si ue-
lis ista ad creationem referre, cuius principalem causam assignant Platonici uelut
originem, Ideam in mente Opificis, quæ ab eis nuncupatur *νοητον*. Hæc Idea, in-
quit Amelius, est in Secundo, est item in Tertio: sed Secundus, & Tertius est item
cum ista Idea, Sunt enim uelut duo opifices mundi, uterque mundi origo, utriusque
inest Idea mundi, & uterque est ipsa Idea. Non est diuinitas eorum disiuncta, quia
uterque est eiusdem rei summus opifex, uterque principium. Pater autem & primus
est, quem & Secundus participat, & Tertius aspicit, eoq; Primus à duobus partici-
patur. Quæ quidem nostra Theologia clarius loqueretur. Sed nobis satis est osten-
dere, cœlesti nunc reuelatam testimonio ueritatem, semper in aliqua luce apparuisse:
religionem hanc, quam colit mundus, antiquissimam illam omnium sæculorum
esse; uerum ut nunc radiantissimam, omnibusq; perspectissimam, sic tunc obscu-
riorem, inter abdita mysteria latitantem, uix paucis introspectam, nec ab illis etiam
forte intellectam, donec apparuit tota. Ecce tot autores, tot testes, de duobus Opifi-
cibus, de tribus quibus canitur nobis æterna gloria, testes inq; quibus cum aut in-
cognita prorsus nostra religio, aut uix cognita esset, loquebantur tamè eadem; apud
maiores

A maiores Theologos reperta. Nam quod Plato de tribus Imperatoribus scripsit, ex-
tabat etiam apud priores Pythagoreos. Nec tibi referam hoc loco, quod superstitiosi
quidam è nostris, ex libris Aristotelis, qui testetur Pythagoreos ufos numero ter-
nario in sacris, quo designabant principium, medium, finem in cunctis rebus: sed
quod euidentissimè monuit Proclus à Iamblichō traditum: *τρεις ειναι θεος τριος ισα*
παρα τοις πυθαγορειοις υμνωδους: Celebrari, laudari tres istos Deos apud Pythagoreos.
Videlicet quod nos, perpetuè, & indefessè, noctesque diesque, nunquam sanctif-
simas uoces has interpolantes, ut sit gloria Patri, Filio, Spiritui sancto, qui fuerit
semper, & sicut fuit, sic sit, futurusq; sit in æternum. Eadem extant apud Numenium
Pythagoreum. Mirificè quoque consensere cæteri Platonici, uenerantes, adorans
tesq; cum cæteris tres hos Imperatores, & Reges, tresq; Deos, ut unum. Nam Theo-
dorus Platonicus insignis, secutus Amelium, hæc Proclo teste ad uerbum post Iam-
blichum inquit: *τρεις μιν αμελιος συνεπιμεινθ ειναι φησι θυμωργος. τριηι δε αυτος, δε ενθους με-*
πε το εγ, αλλ' επικεινα θη νοητων τε ισ νοητων θεων. αποικει δε τον μιν εσπιδου τον, τον δε νοητον ε-
σταν, τον δε πηγλην ψυχων. ισ τον μιν εδιδαιρετον, τον δε εις ολα διακριμενον, τον δε ισ τω εις τα ιεθ'
εινασκ διακρισην πεποιημενον. Nimirum, Tres, inquit, secutus Amelium, dicit esse Opifi-
ces Theodorus. Nec eos ordinat mox post unum, sed ante Deos intellectos, & intel-
ligentes. Aliumq; uocat Mentem substantialem, alium substantiam mentalem, ter-
tium Fontem animarum. Ac primum indiuiduum, secundum per omnia distribu-
tum, tertium facientem per singula distributionem. Hæc Theodorus, secutus Ame-
lium, Amelius secutus Platonem, Plato ueteres Aegyptios, hi maiores, primosq; ho-
mines, & oracula cœlestia, ubique resonantia. Considera obsecro ordinem, quem dat
his Theodorus. Non enim locat eos post Vnitatem, quæ tribuitur ab eis tum sum-
mo Bono, tum Ideis, sed locat ante Deos intellectos, & intelligentes. Noris, ut suo
loco uidebitur, apud Platonicos, & nostros esse duo genera Deorum, siue Angelo-
rum: priores dicuntur *νοητοι*, Intellecti: posteriores *νοητοι*, Intelligentes. Dionysius
dictos priores Intellectos, quia intelliguntur ab his qui dicuntur *νοητοι*: quo & illi In-
tellecti, ut superiores, & hi Intelligentes uocantur: irradiare enim maiores in inferio-
res intelligentiam sapientiamq;. Hos in illos respicere, uelut intelligentes, & cogno-
scentes. Nonnulli Platonici ingessere noua, Intellectos, & Priores, Ideas sentientes,
quæ ab inferioribus intelliguntur. Sed ordo, & sensus syncerus prior. Tres igitur
illos Opifices, id est, Trinitatem, statuebat Theodorus ante omnes ordines Ange-
lorum, prioremq; uocabat Mentem substantialem, id est, cuius substantia sit Mens,
sit primum sapere, primū nosse, prior sapientia, cuius substantia non sit aliud quàm
Mens, Mens plena substantiæ, quo designatur primatus totius esse, omniumq; mē-
tium. Secundum uocabat Substantiam mentalem, hoc est, eam mentem, & sapientiā,
quæ hoc ipsum habuerit à primo, & quæ non primò Mens sit, sed ab eo qui primò
Mens: idcirco etiam primò substantia, quia mens substantialis primò, Tertium uo-
cabat Fontem animorum, quo nihil diuinius & profundius: Quippe & nostra Theo-
logia uocat eum Creatorem spirituum, ut paulò antè uidisti: & hæc est Anima mun-
di uiuificatrix, mater animarum. Non ne etiam nostri eum appellant Fontē uiuum:
rogamusq; ut per eum sciamus Patrem, primum scilicet illum? Priorem autem In-
diuiduum dicit, quia Filio datur creatio, datur executio rerum paternarum, iste fa-
cit omnia, & per omnia cōmeat creator, princeps, iussus à Patre. Nam Indiuiduus,
designat eum non fungi his officijs, Filium autem fungi, esse eum, ut Philo perhi-
bet, Patris sui *υπαρχου*, subditum magistratum, subministrum, facientem omnia
pro eo, ius eius, ac potestatem. Hæc igitur Platonici eo spiritu, ex ea Theologia lo-
cui sunt

cuti sunt, quæ peruenit ad eos à sæculis prioribus, inuentaq; est apud Chaldaeos, & C Aegyptios, Sibyllas, & in oraculis. Quos libros si sic nobis uidere datum fuisset, sicut quædam frustra, propemodumq; naufragia uidimus, certè mysteria penitus nos- tra uideremus. Sentiremus toto in mundo, beneficio diuino prius obscure reuela- tam hanc religionem, ac Philosophiam nouissimorum sæculorum: donec ueniens princeps eius, in cuius morte uelum templi scissum est, remotis tenebris totam ape- rireret. Quo factum, ut eo ueniente repleta sit omnis terra, ut prædixerant oracula, scientia Domini. Hæc autem quæ producta sunt, etsi non rectè Proclus interpretetur in Timæo, uidebis tamen paulò post hominem resipiscentem. Neque ego contem- do, quanta postea Trinitatis refulsit notio, eos tenuisse, sed eum audisse, ex parte ui- disse. In Theologia Platoniorum, ea potissimum sequenda, quæ maiores tradidisse- runt, prodideruntq; mirabili, propemodumq; diuino sensu: uerum manabat ab Aegyptijs, & Chaldeis, Platonem de tribus numinibus, præcipuè duobus prioribus locutum, è quibus præter Cyrillum, & Eusebium est Constantinus Imperator in oratione de religione Christiana, in qua mirificis laudibus collaudato Platone, sub- dit: πρώτου μὲν θεῶν ἡμετέρας τῶν ἑσίων, καλῶς ποιῶν. ὑπέταξε δὲ τότε τὸν δευτέρου. καὶ τὸ τρίτου τῶν ἀρχαίων θεῶν. μᾶλλον οὖν τῶν ἀμφοτέρων τελειότητι, τῆς τε εἰσίας τῶν δευτέρου θεῶν τῶν ὑπερῶν ἐχούσης, ἐκ τῶν πρώτων. αὐτὸς γὰρ ὁ θεὸς ὁ δημιουργός, καὶ διοικητὴς τῶν ὅλων. Primum, inquit, Deum docuit rectè supra substantiam eum collocans. Huic etiam subiicit secundum: duasq; substantias numero partitus est, una existente utriusque perfectione, & sub- stantia secundi Dei existentiam habente ex primo. Ipse enim est opifex, & gubernas- tor omnium. Hæc quidem ille, docens Platonem duos quidem Deos, ut est in Epi- stolis, nominasse, sed unam utrique perfectionem attribuisse, habente Secundo ex Primo ipsum esse, ipsum existere. Duas autem substantias eum numero fuisse parti- tum, est duas hypostasas, duos numero gradus in diuinitate statuisse, sic enim, eo sæ- culo, & religione loquebantur. A signans autem unam ambobus perfectionem Plato, certè substantiam, Diuinitatemq; eorum unam assignabat. Vna enim est Diuinitas, una perfectio, unum cunctarum rerum fastigium. Sic unum amborum culmen, una maiestas, utique, & diuinitas una, quæ est suprema perfectio.

De tribus principijs, ex Proclo, Platonis Theologia contentis, quæ dicuntur Bonum, Mens, Anima: alijsq; nominibus appellantur. Et quod hæc tria principia, non substantia tria sunt, sed alia ratione.

CAP. VIII.

NEC VERO nostri solum, sed ipsimet Platonici, clarissimè confitentur tres illos Reges, triaq; numina rerum, decreuisse, declarasse Platonem, idq; esse supremum Theologiæ eius cacumen, in quo sita sit eminentissima Trinitas, ad quod sapientissimū quemq; oporteat aspirare. Confide- rent igitur omnes, suspiciantq; ueritatem omnipotentem, quæ sæpe uelut ignis in angustijs clausa, impatiensq; tenebrarum uiolenter erumpit. Nulla est reliqua contro- uersia, quando tot testes aspicias, paribus testimonijs afferentes, concorditerq; accla- mantes triplici imperio, ternæ, aut triplici uel trinæ Diuinitati, ac maiestati. Proclus ille, qui super Timæum, cæterorum Platoniorum de tribus Regibus sententiam proposuerat, in libro de Theologia Platonica, in quo latè de dogmatis Platonicijs disserit, similia atque priores, Numenius, Porphyrius, & Plotinus, Amelius, confite- tur sensisse

A tur sensisse Platonem: cuius sermo etsi prolixior est, allectus tamen declarandæ ue- ritatis amore, totum proponam, & edifferam: *σωμάτων μὲν ὡς πᾶσι ἐγγύς, καὶ ψυχῶν πατέρα τὸν νοῦ ἀποφαίνει, καὶ αἰτίου, καὶ περὶ ἐκείνου πάντα εἶναι, καὶ ἐνεργεῖν ὅσα τῶν ζῶν ἐν διεσθόδῳ, καὶ ἀνελεῖται κενύεται. πρόσει δὲ ἐπὶ ἄλλῃ ἀρχῇ, τῆ νῦ παντελῶς ἐξημεμένη, καὶ ἀσωματωτέρα, καὶ ἀεθρῆτον, ἀφ' ἧς πάντα, καὶ τὰ ἐχρεται τῶν ὄντων, λέγῃς τῶν ὑποστάσεων ἔχει ἀναγκάσιον. ψυχῆς μὲν γὰρ, ὅ πάντα μετέχει ἀναγκάσιον τῶν ὄντων. ἀλλ' ὅσα ζῶν ἐχει τρανέςτερον, ἢ ἀμυδρότερον ἐν αὐτοῖς. ὅ δὲ νῦ πάντα, καὶ τῶν ὄντων ἀπολάθειμι δυνατὸν, ἀλλ' ὅσα κατ' εἶδ' ὁφείσκει. δὲ δὲ αὐτῶν ἀρχῇ τῶν πάντων, καὶ πάντων μετέχει τῶν ὄντων, ἐπεὶ μηδὲν ἀποστατήσαι, πάντων αἰτία τῶν ὄντων ἐν ὑπερῶν τῶν λεγομένων ὄσα. ταύτην δὲ πρωτίστην τῶν ὄλων, αὐτῶν πρῶτον ἀρχῇ ἐν ἀεθροῖς ἀποκαίρου μὲν, ἐνδεῶς ἀνευρεῖται, καὶ τρεῖς πάντας αἰτίας, καὶ μονάδας ἐπίκεινα σωμάτων ἀναφαίνει, ψυχῆν λέγω, καὶ νοῦν τῶν πρώτων. καὶ τῶν ὑπερῶν νοῦν ἕνωσιν, παραίτηται μὲν ἐκ τῶν ὄλων ὡς μονάδῳ τὸς οὐκ ἐστὶν ἀειδῶς, τὸν μὲν ἐνοσιδῶν, τὸν δὲ νοεῶν, τὸν δὲ ψυχῶν. πᾶσα γὰρ μονὰς ἡγεῖται πλῆθος ἐν αὐτῇ συστοίχῳ. συν- ὄψῃ δὲ ὡς πᾶσι τὰ σώματα τὰ ταῖς ψυχῆς, ὅτω δὲ καὶ τῶν ψυχῶν μὲν τοῖς νοεοῖς εἶδῳ, ταύτην δὲ ταῖς ἐνάσι τῶν ὄντων. πάντα δὲ εἰς μίαν ἀρχῇ ἐπιστρέφεται τῶν ἀμυδρῶν ἐνάδα καὶ μετὰ ταύτης ἀνασταύεται, πῶς οὖν οὐκ ἐστὶν ἀεθρῶν ἔχει, εἰ τῶν ὄλων, θεοῦ, καὶ ταύτην τῶν περὶ θεῶν, ἀλθῆσαι, καὶ περὶ τῶν ἐνάδων τῶν ὄντων. Quæ sunt Latine: Corporum quidem, quemadmodum dictum est, & animarum patrem, Mentem pronuntiat, & causam, & circa eam cuncta esse, & operari quæcunque uitam in processibus, & explicationibus possederunt. Pro- greditur autem ad aliud principium, à Mente penitus absolutum, magisq; incorpo- reum, & ineffabile, à quo omnia etiam extrema rerum dicas habere substantiam, nec- cesse est. Animam enim non omnia participare necessario nata sunt, sed quæcunque uitam habuere puriorem, aut obscuriorem in seipsis. Neque Mente omnia frui, & ea, quæ uerè est, fas est, sed quæcunque secundum speciem subsistunt. Oportet prin- cipium omnium ab omnibus rebus participari: siquidem à nullo deficit ea, quæ est causa rerum, quæ quomodocunque subsistat. Hoc igitur primo, ac supremo cun- ctarum rerum, etiam ipsa Mente antiquiore principio, quod in abditis, & inaccessi- sis esset absconditum, cum Platonis Theologia reperisset, & tres has causas, & unitates, ultra corpora demonstrasset, dico Animam & mentem supremam, & supra Mentem Vnitatem, procedere quidè ex his, uti unitatibus, aut singularitatibus proprios nu- meros, alterum quidem uniformem, alterum mentalem, tertium animale, docuit, omnis enim singularitas antecedit multitudinè, sibi coelementarè. Coniungit autem sicut corpora animis, sic sanè animas quidem mentalibus speciebus, aut formis, has autem unitatibus rerum, omnia uerò in unam uertuntur incommunicabilè Vnita- tem: & usq; ad hanc progressa Theologia Platonis, finem putat supremum se tenere totius rerum speculationis, & hanc de Dijs ueritatè, & circa unitates rerum. Hæc & alia multa Proclus asserens hanc esse Platonice theologiã. Totus autem is sermo est declaratio eius, quod in illa inelyta ad Dionysium Epistola, quæ est secunda, locutus est Plato, Circa omnium Regem esse omnia, & illius causa omnia, & illum esse cau- sam omnium bonarum rerum, Secundum autem circa secunda, Tertium circa ter- tia. Vel, ut superius fuit expositum, circa Secundum secunda, circa Tertium tertia. Tria hæc principia, & tres causas asserit Proclus in Theologia Platonica celebrari, Primumq; ac Supremum appellari Vnitatem abditam, arcanam, maximam, Secun- dum Mentem, Tertium Animam: Mentemq; esse causam animarum, & corporum omnium. Huc usque rectè ac diuinè explicat Theologiam Platonice Proclus. At- que ait, ut stupore digna res sit, Platonem omnes quidem animas & corpora à Mente suprema & prima producere, quam, ut testatur etiam Laërtius, Causam ap- pellet, sed rursus alius eum ascendisse, & ad aliud principium, arcanum, ineffabile peruenisse*

peruenisse, à quo procedant omnia, etiam extrema rerum. Sed Proclus dicens, hoc altissimum, & ineffabile principium, quod est ante Mentem, Platonem dixisse *πρωταρχὸς ἐξ ἑσθμῆν ἡ δὲ νῶ*, penitus & undequaque à Mente absolutum, separatum, extractum: sciat nihil tale dixisse Platonem Theologiam: quod & ratione, & Platonis auctoritate probabo. Ratione quidem, quoniam Platonem producere ab altissima, primaque Mente dicit animas omnes, & corpora, circaque eam asserere, uersari, quae quomodo cunque uitam participant. altius autem illud, & ineffabile principium, quod antecedit Mentem, dicit item omnium rerum, etiam extremarum asseruisse esse causam. Ergo quorum Mens est causa, eorundem quoque ineffabile principium. Quæro igitur quid causæ sit, quod eorundem utriusque est causa, ut quot fiant ab uno, totidem ab altero. Nonne quia una auctoritas, una potestas? Si enim Mens creat Platoni corpora & animas, omnemque uitam: ineffabile uero Principium omnium est causa, etiam minimarum rerum: profecto & Mens quoque potentissima est, & facit omnia quæ Principium ineffabile. Ergo una est auctoritas utriusque. Neque enim bis potest mundus creari, ut partim creetur ab ineffabili Principio, rursus accedat Mens, quæ & ipsa creet. Sed unam necesse est esse auctoritatem, unam uoluntatem, par consilium, quod simul conspirans crearet mundum. Neque potest ulla alia reddi ratio, si sit idem ab utroque, quin sit eadem uoluntas, & auctoritas. Quod utique non esset, si ineffabile Principium esset à Mente undequaque separatum. Neque enim uoluntas conspiraret, longè lateque his à se distantibus. Adde quod si Mens est Deus omnipotens, ut apparet, creat enim omnia, quod est Diuinitatis: ineffabile quoque Principium est Deus: uterque necessario est Deus, & æternus uterque, omnipotens, & sapientissimus uterque. Hæ rationes sunt naturales, & ueræ. Verba autem Platonis, aperte Proclo contradicentia sunt in sexta Epistola, ubi Plato commemorat principem & causam omnium presentium, & futurarum rerum, & deinde patrem istius principis, & causam. Princeps & Causa, omnium Platonice consensu, & ut tam multis exemplis probatum est superius, est Mens illa secundum principium. Ergo si Mens habet Patrem (Pater autem est is, quem ineffabilem Unitatem, & summum Bonum dixere, quod Macrobius testatur, addens ueterem Philosophiam dixisse Mentem esse filiam summi Boni) efficitur ut eiusdem naturæ sint Pater & Proles. Nam qui nascitur ab homine est homo, qui à leone, est leo: sic qui nascitur à Deo, & ineffabili Bono, etiam ipse est Deus, est ineffabilis, est Bonum summum. Igitur Plato tria decreuit principia, ut Proclus inquit, tres causas, tres Reges: modus autem, quos sint principia, quem posuit Proclus, forsitan non est Platonice omnino: ut à Primo uniformes, à Secundo mentales, à Tertio animales ordines existant: quia Primum Unitas: Secundus Mens: Tertius Anima. Dico ex Platone, omnes æqualiter esse eorundem causam. Tres causæ tanquam una: quod ipse quoque suis probat uerbis. Quod quidem fieri à summo Bono pronuntiat: quorum uel ipsum esse principium, etiam à Mente, etiam ab Anima fieri fatetur. A Mente & Causa factus est totus mundus, corpora & animæ. Summum autem Bonum cunctorum est principium, etiam minimorum. Mens creat animas: ab Anima quæ tertium est principium, animarum nascitur ordo. In mundo nihil est præter hæc ipsa, nec aliud est mundus, quam hæc ipsa: ergo quidquid sit ab uno, sit ab altero. quoniamque non conuenit eiusdem rei duos, uel tres ascendere creatores, naturali deductione efficitur, ut trium principiorum, & causarum sit una eademque potestas, auctoritas, consilium, imperium. Et ordo ille Procli, ut à Primo sint uniformes, à Secundo *νοετοί*, intelligentes, à Tertio animæ. Uniformes autem, ut reor, uocat primam Angelorum Hierarchiam, quam illi conficiunt ex Ideis, eorumque uocant eas Uniformes, id est, similes ineffabili Unitati. Secundos sentit, secundum ordinem Angelorum, qui creentur à

Mente

A Mente. Tertius est ordo animarum, qui ab Anima prima serantur, creentur. Is inquam ordo non est Platonice, etsi ex parte uerus. Et ratio clamat ex dictis eorum, ordinem non esse ita præfixum, ut hoc fiat à Mente, hoc ab ineffabili Unitate, illud ab Anima: quippe quot fiunt ab uno, totidem fiunt ab altero: totaque creatio à cunctis ueritissimis theologis uisibilem & inuisibilem, ascribitur Menti. Hoc etiam Proclus fatetur, in primis uerbis Animarum & corporum, totius scilicet sensibilis mundi assignabat Menti creationem. In ultimis dicit à Mente procedere *νοετοί*, nimirum cunctos ordines Angelorum. Sic etiam diuus Paulus, ut sæpe uidemus, docuit hunc esse primogenitum, principium omnis creaturæ, per ipsum extitisse uisibilia & inuisibilia, siue thronos, siue potestates, siue dominationes, siue uirtutes. Hæ sunt Angelicæ gentes, tota celestis Respublica creata à Mente, summa Sapientia, & intellectu, omnium intelligentiarum creatrix, ipsa prima Sapientia arce & fastigio intelligentiæ. Quocirca nullus superest Angelorum ordo, & eorum, qui dicuntur *νοετοί*, quin creentur à Mente. Sed aperiam huius sermonis apud Platonicos causam, cur ab ineffabili Unitate producant primas unitates, primam Hierarchiam. Ea uidelicet est, quoniam conficiunt ex Ideis hanc Hierarchiam. Ideas autem serunt à summo Bono habere principium, easque dari Menti creatrici. Sed norint posteriores Platonici, nihil tale dixisse Platonem, qui rectè, & expedite principatum, auctoritatemque cunctarum rerum assignat Menti in Timæo: in Epistola uocat principem presentium, & futurorum: rursus in secunda Epistola, tres omnium rerum declarat, adorat, conualutat imperatores. Verus autem istorum Regum imperatorumque ordo, iuxta Platonem, & ueritatem, & ut ipsi Platonici sponte sua fatentur, est, quod omnes sunt Reges, & Principes uisibilem, & inuisibilem, omnium tres causæ, tria principia, tres fontes, sed ut unus, ut una Diuinitas, unus consensus. Gradus autem est inter eos, quod primus est, ineffabile Bonum, Unitas eminentissima, cui Filius etiam in hoc mundo omnes honores acceptos referebat, eumque uocabat Patrem, & Glorificatorem suum: ab illo data sibi omnia: nihil habere se, quod non accepisset ab eo: se esse lumen ex illo lumine: omnia quidem habere se, sed ab eo, non eum à se. Attulit pulcherrimum, quoad licet ex mortalibus nosse immortalia, Athenagoras exemplum, in oratione ad duos Imperatores, patrem & filium. Pater erat Antoninus Pius, erat ei filius Augustus, genitus ab eo & declaratus Augustus, Imperatorque totius orbis. Omnis terra, gentes omnes uenerabantur utrunque, ut unum Imperatorem. Quidquid iubebat filius, factum erat: quidquid item pater, fiebat exemplo: procedebat filius, uenerabantur, adorabant omnes, idque cupido, & uolente patre: similiter procedebat Imperator uerus, omnes uenerabantur, etiam filius. Filius uenerabatur patrem, non pater filium, sed tanta charitate filium diligebat pater, ut ille suæ delitiæ essent, sua uoluptas & gaudium, ut dederit ei quidquid ipse esset. Genuerat eum, tum Imperatorem declarauerat, totius orbis potestatem tradiderat, omnes illi parere iubebat: quidquid honoris impenderetur filio, sibi collatum prædicabat, præ se ferebat: nihil erat reliquum, quod filio non tradidisset. Est igitur, ut docui, & ut declarem Platonem, & Platonicos, gradus in illis, quod principatus, & summum, est ipsum Bonum, ipsa ineffabilis Unitas, principium, fonsque omnium, etiam Mentis, tum Mens ab illo generata, tum anima. Propterea sunt omnia circa tres Reges, sed principaliter circa Primum, secundò circa Secundum, tertio circa Tertium. Hunc ordinem uerum uiderunt propemodum, ostenderuntque Platonici, quoniam à Primo gignunt omnia, etiam ipsam Mentem, à Secundo quoque præcipue uitas, animas, corpora. Nam

n 2 etiam

etiam apud nos maximè datur Filio cunctarum uisibilium & inuisibilium rerū creatio, raroq; audimus creatorem mundi Spiritum sanctum, et si audimus Deum. Hunc igitur Tertium quasi faciunt (quod nostra tantopere uociferatur Theologia) fontē animarum. Est enim Anima illa, Spiritus sanctus, ut apparet & ut docuimus ubique. Spiritum autem nos uiuificantem, creatorem, factoremq; animarum dicimus: Tu Paracletus diceris, donum Dei altissimi, fons uiuus, ignis, charitas, & spiritalis unctio. Ecce igitur, quanto miraculo, quo stupore digna res sit, ante Christi aduentum, antequam Mens maxima uenisset in mundum, audiebantur, noscebantur illa tria principia, triplex illa maiestas, trina Diuinitas. Quin etiā gradus inter eos habuere notos, primum altissimum, uenerabilissimum, ineffabilem, & quod in ἀθέωτοις, inaccessis, in caligine habitaret, dicentes. Eoq; non erat hominibus notus, ut dixit Chaldaeus, & Plotinus, & diuus Ioannes, Deum nemo uidit unquam, credentēq; ut credit caeca semper, & infelix semper Hebræorum natio, Creatorem esse primum illum, non habentem ante se quenq;. Ecce diuino munere, & ut uerè ille inquit, allata de caelo Philosophia, sapientiores audierunt Mentem creatricem, esse secundam ab illo primo, genitum ab eo, ab æterno, genitum Deum, & ipsum omnium potentem. Triacq; principia uelut nunc, quo tempore claruit arcana illa, paucisq; olim nota Sapientia, norant sapientes. & Plato non fuit prior huius Sapientiae repperitor, sed eam didicit ab Aegyptijs, à Chaldaeis, ab oraculis, quæ & hæc, & alia innumera cecinerunt. O cæcas igitur mentes Hebræorum, super quibus nemo cordatus lacrymas continere possit unquam. Hæc enim Mens est, quæ creat mundum apud Mosen, loquitur cum Adam, uisibilem se reddit Abrahæ, apparet Mosi in rubo, dat ei leges, cæteraq; exequitur apud Prophetas. Idcirco uocatur à Philone etiam Iudæo ὑπαρχος, minister, nuntius, legatus, ut uocat Lactantius. Mittebatur enim ab illa ineffabili, & arcana Vnitate, à summo Bono Patre suo, qui habitat ἐν ἀθέωτοις, in abditis, inaccessis, arcanis, & quem ait Philo non decessisse uenire ad homines. Is autem erat, estq;, ut Paulus uocat, μεσίτης, mediator, inter nuntius inter nos & ineffabile Principium. O sanctissima, diuinissima, prima Mens, generis humani creatrix & redemptrix, quæ fuit clementia, bonitasq; tua, ut uenires in mundum, ut nos efficeres Deos, facta ipsa homo, & quæ te semper mundo declarasti, ea miserata peccata nostra, reuoces nos ad te, efficiasq; ut te in tua claritate, ac diuinitate uideamus.

Quod Proclus testatur Platonem de tribus Regibus in Epistola sensisse: & de nominibus, quibus describitur ineffabile Principium, nempe Deus Pater.

CAP. IX.

ESTATVR item eodem libro Proclus explicans Theologiam Platoniam, dogmataq; Platonis proponens, eum in Epistola de tribus Regibus, siue Imperatoribus fuisse locutum, ἐπεὶ δὲ βάλει ἡμεῖς τὸ τρίτον τῶν καὶ τὰς ἐπιστολὰς τῶν βασιλέων ἐν ταύταις εἰρηται: Iuxta tertium ordinem, si uelis, etiam Epistolas, ex quibus fas est ad scientiam Diuinitatis ascendere, adhibe. Etenim de tribus Regibus, in his locutus est. Ecce Proclus consentit cum cæteris Platoniciis, Plotino, Porphyrio, Theodoro, Amelio, super trina maiestate, ac Diuinitate, super tribus omnium rerū imperatoribus, de quibus asserit sensisse Platonem; Platonem autem eo ipso libro fatetur à Pythagoricis, Pythagoram ab Aglaophemo, & Orpheo didicisse. ἔπειτα γὰρ ἢ παρ' ἑλλήνων θεολογία, ἢ ὀρθοδόξου ἀπὸ μουσαγωγίας, ἕκαστος ἢ πυθαγόρου, παρ' ἀγλαοφήμου τὰ πρὸς

τὰ πρὸς θεὸν ὄργανα διδάχθεντο, δὲν τερον ἢ πλάτωνος ὑποδείκνυται ἐκ τῆς συνταξιοῦ καὶ τῆς ὀρθοδόξου γραμμάτων. Omnis enim, inquit, Græcorum Theologia, nata est ab Orphei mysterijs. Primo em̄ Pythagora ab Aglaophemo sacra Deorū edocto, secundus Plato secutus est, hauriēs hæc ἐξ ἑλλήνων θεολογίας, & Orphei. Nō primus igitur de tribus Regibus est locutus Plato, sed priores Aegyptij, Orpheus, Pythagoras. Idemq; Proclus ἐξ ἐπιπέδα Platoniorum, omniumq; ante eum Philosophorum ex Parmenide Platonis & omni alia Philosophia eius, elicit duo summi Patris genitorisq; Dei peculiariora nomina, ab omnibus seculis, à Chaldaeis, Aegyptijs celebrata, nouissimè Græcorum sermonibus trita. Sunt autem Vnitas, Bonum; de quibus ipse: διπλὸς ὁ θεὸς ἢ τὸ ἀγαθὸν καὶ τὸ εὖ, διπλὸν ἀνάγκαστε παραδειγματίζω ἡμῖν ὁ πλάτων ἐξ ἀρχῆς τῆς ἀρχῆς. ἢ πολλοὶ τὰ ἀγαθὸν καὶ τὸ εὖ, καὶ ἐξ ἀλλήλων ἐκείνων τῶν τῶν, καὶ τὰ νοητὰ πᾶσι ἀφαιρούσι, ἢ παραμυθίῃ ἢ ἄνομιᾳ. ἢ τῶν ἐν ἑαυτῶν ἀφαιρούσιν τὸ θεῖον καποστυλῶν; Duo modi sunt, quibus Vnitas ipsa demonstratur. Duo nomina tradit nobis Plato, huius ineffabilis Principij. In Republica Bonum uocat, & ueritatis, quæ Mentem unit, & intellectualia, fontem demonstrat. In Parmenide uocat Vnitatem, ostendens eam creatricem diuinæ unitatum. Sic ille, Diuinæ autem unitates sunt Angelici chori, quos in nouem distinguit Proclus, secutus, ut arbitror, & ut Græci suspicantur, Dionysium: deducit eos tamen ex Platone. De quibus aliis. In his apparuit cum præferre Vnitatem ipsi Menti, quam sibi uniat, & copulet Vnitas ipsa. Sicq; apparēt duo Pater & Filius, Vnitas, & Mens. Latissimè uerò, & pulcherrimè disputat de Vnitate, probans eam esse Principium, sine qua nihil possit existere, applicans uniuersalem omnium rerum de Vnitate considerationem, ad illud ineffabile Principium. Pulcherrimèq; addit duo hæc nomina: alterum esse productionis manationisq; Vniuersalis, Bonum; alterum conuersionis ad ipsum, & uti caput & fontem, Vnitatē. Sic Genitor, & Pater est Bonū producens omnia, origo, fons omnium, est item Vnitas, coniunctio, cōnexio, ad quod omnia pendunt, tendunt, aspiciunt, uniuntur, diuisa uiuere non possent, prima, sempiternaq; coniunctio, est ipsius Mentis, cæterorum alio modo, uti ad creatorem, autoremque suum. Mirabilis, digna cultu, & adoratione Philosophia. Et hanc Proclus non Christianus, imò Christianis inimicus, proponit ex Platone, antiquisq;. Igitur eorum inscitia, qui Christianam religionem omnium sapientissimam, uelut anilem superstitionem irridetes, nesciebantq; eam uenerari, cum primis hanc Philosophiam, solamq; eam ueram eius esse possessionem & alumnam, in cuius unius thesauris perfecta tantorum mysteriorum contineretur sapientia, coarguitur. Sed ea quæ de primo illo rumq; omnium supremo, ac supermundano principio, cuius tanta sit maiestas, ut ab omnibus distet in infinitum, dignissima Theologia nostra, & de fontibus eius quædam hausta ab eodem Proclo, audire pulchrum est: Nulla, inquit, res est ex omnibus, quoniam ab illa procedunt omnia. Principium enim est omnium, & eorum quæ sunt simul, & eorum quæ non sunt. Omnia procedunt ab illo, & ad illum conuertuntur. Hæc Proclus, quæ sine dubio sunt ea, quæ prior Dionysius, à quo Græci suspicantur Proclum Theologiam suam deduxisse, Dionysius in principio sui libri παρὰ τὸν ἑαυτοῦ φασφωφανίας πρόσθετον εἰς ἡμᾶς ἀγαθόδοτος φοιτῶσα, πάλιν ὡς ἐνοποιὸς δυνάμεις ἀκατάληκτος ἡμᾶς ἀναπλοῖ, ἢ ἐπιστρέφει πρὸς τὸ συνωραγῆ παρὸς ἐνόητα καὶ θεοποιῶν ἀπλόητα, ἢ γὰρ ἐξ αὐτῶν τὰ πέντα, ἢ ἐξ αὐτῶν. Quod est, Processus à Patre manantis luminis, perueniens in nos ex bonitate, rursum unifica uirtus, extentè uos replicat, & conuertit ad Vnitatem Patris unifici, & Deificam simplicitatem. Etenim, ut ait sacra Theologia, Ex ipso, & in ipsum. Proclus autem: εὐδὴν ἐξ ἡν πάντων, ὅτι πάντα ἐπ' αὐτῷ, περιλήλυθα. ἀρχὴ γὰρ ἐστὶ τῶν πάντων, καὶ τῶν ὄντων ὅμο, καὶ τῶν μὴ ὄντων, κατὰ δ' αὐτῶν ἕτερον, τὴν πρὸς αὐτῷ τῶν περιελόντων

ἐπιπροφῶς ἀποφωνίζετο: Nihil est omnium, quoniam ab illo omnia, principium omnium, C quæ sunt, quæ non sunt. Alia rursus ratione conuersionem ad ipsum, eorum quæ processerunt, ponit Plato. Ecce processus, & reditus ad suum caput, & initium. Nam subdit: πάντα ἐν καὶ πρόθεσις ἐκείνου, καὶ ἐπίστροφαι πρὸς ἐκεῖνο: Hæc, ait, & procedunt illinc, & reflectuntur ad ipsum. Nimirum igitur quod Paulus, Ex ipso omnia, & in ipsum. Postea subdit Proclus: Qui igitur modi sint docendi de primo, & quibus ipsum nominibus Plato significauerit, & unde nomina, & modos hos, ineffabilis & incognitæ omnibus demonstrationis acceperit, ex his arbitror perspicuum. Ostendit in alijs admirabilem ad omnes res & capita eorum excellentiam Plato. Omnes Deos, id est, Angelos, ad unam Vnitatem congregari, pendere ex Vnitate. Hæc etiam dixit Dionysius: ὁ θεὸς ἡμετέρων ἀπάντων αἰπιῶ, εἰς πάντα καταλάμπων τῷ θεῷ φῶτι: Bonorum autor omnium, in omnia irradians lumine diuino. Sciendum autem hæc duo nomina summi Dei apud Platonem, Vnum & Bonum, à Chaldæis primò tradita, quod Pfellus testatur: μία ἀρχὴ ἢ πάντων διέξασσι, αἰ ἐν αὐτῷ, καὶ ἀγαθὸν ἀποϋμῶσι: Vnum principium omnium opinantur, uocantes Vnitatem, & Bonum. Idem Mercurius, quod μονὰς sit radix, cuius excellentiam inenarrabilem dicunt, sicut & nostri ἀπερηγήτως ἢ πρωτῆς ἀρχῆς ὑπερβολῆ. Hæc igitur sunt ea quæ sæpe nostri dicunt, Patrem esse fontem, & principium totius Deitatis, duorum scilicet Imperatorum, Mentis & Animæ.

De tribus item illis altissima Procli Theologia, mysteria Platonis interpretantis: & quod Platonici faciunt tria principia, quorum primum gignat secundum, tertium sit habitus amborum.

C A P. X. D

I O D E M libro de Theologia Platonis Proclus diuine de tribus hisce principijs loquens, de Platone & ueris amicis eius; πρὸς πῶσι πᾶς ἀρχὴς πολλὰ καὶ ἀγαθὸν, νῦν, ψυχῶν παρ τὸ ὄν νῦν προσερχομένους. τὸ μὲν δὲ πρῶτον, αἰ ἀμετέλεστον ἐν ἐπιεικείᾳ ἢ ὅλων περὶ πύργου ὁ τῶν μετεχόντων μόνου, ἀλλὰ αἰ ἢ μετεχόντων ἐκείνου, ὕμνητοι εἰσι ἢ πρῶτος ἀποθέσεως, ἀπάντων μὲν ἀρχῆς αἰπιῶ ἀποπροφασισμῶν, αὐτὸ δὲ ἢ δὲ δὲ δὲ τῶν πάντων ἀφωρισμένον, εἰ δὲ τινὰ διδάμω ἔχου, εἰ δὲ ἰδιότητι συνηνῆ πρὸς τὸς ἄλλους θεούς. μετὰ δὲ τὸ τὸ μόνου ὑπερβολῆ καὶ ὑπερβολῆ, αἰ ἀμετέλεστον πρὸς πᾶσι πᾶς ἀρχῆς, ἐνὸς ὅτι μετεχόντων ἢ ὑπερβολῆ τὸ ὄν, καὶ πρὸς αὐτῶν ἀποσῆσθε τῶν πρώτων εἰσῆ, αἰ πλεονάσεια τῆ περὶ δὲ καὶ μετέχουσιν πάντως τὸ πρώτος ἐνός. αὐτὴ δὲ ὑπερβολῆ ὑπερβολῆ, αἰ ἢ πρῶτος νοητῆς τριῶν. διὸ δὲ τῶν ὄντων, ἢ τῆ πρώτου τριῶν, τὸ ἐνός, αἰ ἢ ὄν, καὶ τὸ μὲν γεννητῶν, τῶ δὲ γηνομένων, καὶ τὸ πλεονῶν, τὸ δὲ τελεωμένων, εἰ δὲ δὲ καὶ τῶν μέσων ἀμφοῖν ὑπερβολῆ διδάμω, εἰ ἢ ἢ αἰ μετῆς, τὸ ἐν ὑπερβολῆ ὅτι, καὶ τελεωμένων τὸ ὄν. ἢ τῆ γὰρ πρῶτος ἢ τὸ ἐνός, καὶ ἢ πρὸς τὸ ἐν ἐπιπροφῶ τῶ ὄντι εἰσι ἢ διδάμω. τῆ γὰρ οὐ τῶ ἐν τὸ ὄν, ἢ μετεχόντων πᾶσι τὸ ἐν ὑπερβολῆ τὸ ὄν, πᾶσι ἢ διδάμω. πρῶτος γὰρ ὅτι τὸ ἐνός, καὶ ὑπερβολῆ ὄν τὸ ὄν. τριῶν ὅτι ὄν, ἢ νοητῶν ἀρχῆς, τὸ ἐν, ἢ διδάμω, τὸ ὄν, τὸ μὲν ὑπερβολῆ, τὸ δὲ παραγόμενον, ἢ δὲ ἐξηγητικῆ μὲν ἢ ἐνός, συμπερομένω δὲ τῶ ὄντι. τριῶν ὅτι αὐτῆ πρώτου νοητῆ, τὸ ἐν, τὸ ὄν, καὶ σχέσις ἀμφοῖν, εἰ ἢ καὶ τὸ ἐν, ἢ ὄν, καὶ τὸ ὄν, τὸ ἐνός. πᾶσι θαυμασῶς, καὶ εἰσι τῶν ἐνὸς ὑπερβολῆ τὸ πᾶτων, ὅτι καὶ ὁ πᾶσι τὸ νῦν πατὴρ ὅτι, αἰ ὁ νῦν ἢ πατὴρ, καὶ ὡς ἢ διδάμω ὑπερβολῆ μετῆς ἢ ἀρχῆς. **T**ria, inquit, principia multis in locis faciunt, Bonum, Mentem, Animam, omne quod est, Mentem appellantes. Primum, ac præcipuum & imparticipabile, Vnum, ultra omnia præexistens, non modò unitates eas quæ participant, sed etiam quæ participantur, laudatur per primam suppositio nem. Quod omnium quidem ineffabiliter causa demonstratur; ipsum autem in nulla re existens, & ab omnibus segregatū; nullam uirtutem habens, neq; proprietatem propinq

A propinquam cum cæteris Dijs. Post hoc autem, singulariter super substantialiale, & supereminens, & imparticipabile ad omnes substantias, Vnitas est, participata quidem ab eo quod est, & circa ipsam primam substantiam subsistens, abundansq; adiectione participationis huius, quod primo Vnum est. Hæc autem est super substantialis existentia, & primæ intelligibilis Trinitatis. Duobus igitur his existentibus in prima Trinitate, nimirum Vnitate, & Ente, primæq; gignente, secundo generato: & illa quidem perficiente, hoc autem perfectio: oportet sanè mediam amborum existere potentiam, per quam, & cum qua, Vnum substantificum est, & perfectiuum ipsius Entis. Nam & processus est ab Vno, & ad Vnum ipsius Entis conuersio per potentiam. Quid enim aliud cum Vnitate Ens, aut participatum facit Vnum ab Ente, quàm potestas? Processus enim est Vnitatis, & extensio ad Ens. Trinitas igitur est hæc, intellectualium fastigium. Vnitas, potentia, ens. Alterum producens, alterum productum: Potentia uerò pendens ab uno, coniuncta cum Ente. Trinitas igitur hæc prima intellectualis Vnitas, Ens, & habitus amborum, per quem & Vnitas Entis est, & Ens Vnitatis. In his stupendè demonstrante Platone, quod & Pater, Mentis est Pater, & Mens Patris, & quod Potentia occultata est inter suprema. Hucusque Proclus. Quæ facile patebunt, si totius dogmatis, quod superius ab omnibus Platonicijs asserbatur, ordinem meminerimus. Nomen Patris æterni, primæq; originis & fontis totius deitatis est Vnitas. Nomen coæternæ Proles, est, Ens, substantia, Mens. Nam etiam Proclus affirmat Platonem ostendisse Mentem Patris esse, Patrem autem, Mentis genitorem, cæu correlatiua sint Pater & Mens, inter quæ sit potentia, quæ dicitur à nostris Amor utriusq; Processus ab utroq;. Duobus nominibus appellat Spiritum sanctum, Animam, Potentiã. Hæc q; tria coæterna, ineffabilia principia dicuntur, Bonum, Mens, Anima. Dicuntur Vnitas, Ens, Potentia. Dicuntur tres Imperatores, tria Numina, tria Principia. Dicitur Secundum à Primo Patre, & Genitore suo nasci: Tertium dicitur Potestas, Habitus amborū. A nostris Amor, Processus ab ambobus, Dicitur ipse Genitor, Fonsq; totius Diuinitatis, segregatus ab omnibus, altissimus, ultramundanus, ineffabilis, à cæteris Dijs distinctissimus, supra omnia incommunicabilis, imparticipabilis. Dicitur item Vnitas aut Pater gignere. Ens autē, uel ipsa Mens, & Substantia, gigni. Vocatur enim, ut sæpenumero dixi, secundum principium τὸ ὄν, ipsum Ens. Et Proclus ipse declarat appellari à Platonicijs Mentem πᾶν τὸ ὄν, uniuersalem existentiam. Est autem Vnitas participata Mens ipsa, quia Filius est imago Patris, character substantiæ, splendor claritatis eius. Proles ergo est Vnitas, est eadem atq; Genitor substantia, sed genita tamen, & manans ab illo. Ob id Vnitas participata. Dicerent nostri, Vnitas genita, non ingenita, quemadmodū prior, sed Vnitas tamen, quòd substantia sua est substantia Vnitatis. Perficitur item Secundum à Primo, & substantialiter manat, quòd omnia bona Secundi sunt à Primo. Repetit eadem tria principia, quorū Primū generet, Secundū generetur, Tertium uerò à Primo, & Secundo est, amor utriusq; potentia. Hæc illi constanter asseuerant, & Platonē ea mirabiliter docuisse prædicant. Admiranda profectò mysteria.

De tribus subsistentijs, siue principijs, ex Plotino: & quod non sint plura, neq; pauciora. Et quod hæc cognitio potius diuina est, q̄ ratione demonstrabilis.

C A P. XI.

S E D quoniam Plotinus, præter ea, quæ paulò antè posita sunt, multa diuinitus de tribus hisce Principijs, aut Numinibus ex Theologia Platonis, altiorumq; qui ante eum floruerunt Platoniorum scripsit: è quibus, Porphyrio

rio teste, fuerunt, quorum scripta assidue legeret Scuerus, Cronius, Numenius, C. Gaius, Atticus, Longinus, Philarchæus, qui, sicut ante hos omnes clarissimus Philo-
 mira, & inaudita quædam de Verbo diuino, ac Progenie diuina tradidit, sic prodire istius modi plurima: examinanda sunt ea, & proponenda, ut totius ueritatis con-
 centus, perpetuaq; ab initio generis humani ueræ theologiæ successio audiatur. In li-
 bro contra prognosticos: *ἑπειδὴ τῶν ἑφάντων ἡμῶν ἢ τῶ ἀγαθῶ ἀπλή φύσις καὶ πρῶτον. πᾶν γὰρ τὸ ἐ πρῶτον, εἴτε ἀπλὸν, εἴτε ἐπὶ ἑαυτῶ, ἀλλ' ἐν τι, καὶ τῶ ἐνὸς λεγόμενος ἢ φύσις ἢ αὐτὴ, εἴτε γὰρ αὐτὴ ἐκ ἄλλο, εἴτε ἐν, εἴτε τὸ ἄλλο, εἴτε ἀγαθόν, ὅταν λεγόμενος τὸ ἐν, καὶ ὅταν λεγόμενος τὸ ἀγαθόν, ταύτην δ' εἰ νομίζω τὴν φύσιν, καὶ μίαν λέγειν, ὅ ἡ ἀληγορέωντες ἐκείνους εἰδὲν, διελθόντας δὲ ἡμῶν αὐτοῖς ὡς οἴοντες. εἴτε τὸ πρῶτον δὲ εἴτως, ὅτι ἀπλάσασθαι, εἴτε τὸ αὐτάρκεις, ὅτι ἐκ ἐκ πλείονων. εἴτε γὰρ ἀγαθὸν εἴτε εἰς τὸ, εἴτε ὡν, καὶ ἐκ ἐν ἄλλο. ὅτι πᾶν ἐν ἄλλο καὶ παρ' ἄλλο. εἴτε μὴ παρ' ἄλλο, μηδὲ ἐν ἄλλο, μηδὲ συνίθεις μηδὲ μία. ὅ τῶν δὲ ἐφ' ἑτέρας ἀρχὰς ἵναται, ἀλλὰ τῶ πρῶτον ἀρχαίως, εἴτε ὡν, μετ' αὐτῶ, εἴτε τὸ νοῦν πρῶτως. εἴτε ψυχὴν, μετὰ νοῦ. αὐτὴ γὰρ τῆς ψυχῆς φύσις, μήτε πλείω τῶ πρῶτον πρῶτον ἐν ἑφ' νοῦ, μήτε ἐλάττω. εἴτε γὰρ ἐλάττω, ἢ ψυχῆ καὶ νοῦ ταυτῶ φύσις, ἢ νοῦ εἴτε τῶ πρῶτον. ἀλλ' ὅτι ἑτέρα ἀλλήλων, ἐδέχθη πολλαχῶ.* Quæ sunt: Quoniam apparuit nobis Boni natura simplex & pri-
 ma. Omne enim quod non est primum, non est simplex: Et nihil habens in se ipso
 alia, Vnum est quid. Et eius quod dicitur Vnum natura eadem. Etenim hæc ipsa non
 est aliud, deinde Vnum. Neq; hoc aliud est, deinde Bonum, cum dixerimus Vnum.
 Et cum dixerimus Bonum, oportet eandem sentire naturam, & Vnum dicere, non prædi-
 cantes de ea quicquam: sed declarantes nobis ipsis, ut possibile est. Ac primum hoc
 modò, quod sit simplicissimū, & sufficiens per se, quod non sit ex pluribus. Sic enim
 attolletur in ea, ex quibus, & non erit in alio. Quoniam quidquid in alio est, etiam ab
 alio. Si igitur non ab alio, neque in alio quidem sit. Neq; compositio ulla. Necessèq;
 est super ipsum nihil esse. Non est igitur cur ad alia principia eatur: sed hoc præpo-
 sito, deinceps Mens statuenda, & id quod primo intelligit. Deinde Anima post Men-
 tem. Is enim ordo est secundum naturam: neq; plura hic, in intellectuali, neq; paucio-
 ra. Si enim pauciora, aut Animam, & Mentem idem dicent, aut Mentem & ipsum
 Primum. Sed quòd alia sint ab inuicem, ostensum sæpenumero. Si plura, & cætera,
 quæ sequuntur, Plotinus ex prisca Platonis, Platoniorumq; omnium Philosophia,
 in qua peruenitur ad unum singulare, simplicissimumq; Principium, Bonum &
 Vnum: Bonum, quia fons omnium rerum, & principium: Vnum, quia solitarium,
 simplicissimum, ab omni externa re segregatum, totum ipsummet, non uaria natu-
 ra. Tota una Bonitas, & una bona, simplexq; Vnitas. Hæc omnis ratio clara, cui uel
 ipsa natura facem ac lucem præbeat, ut ab ea ipsa penè declaratur. Huic cum sit sum-
 ma simplicitas, cui etiam adiunctum quoque est id quod à Philosophis & ab Aristote-
 tele inducitur, quod dicitur ab illis *ἀνταρκτός*, per se sufficiens, sibi suppetens, se ipso
 contentus: consequitur ut nihil habeat aliunde, habens omnia ex quibus possit esse
 contentus: contentus autem ex seipso, non ex alienis bonis. Sicq; ascendit, su-
 perque greditur ea, quæ faciunt aliquam compositionem, & farraginem, ac quasi
 corpus, effugiens eam, imò supergrediens infinita bonitate, & affluentia proprio-
 rum bonorum, Efficiturque ut nec in alio sit, à quo contineatur, nec ab alio pro-
 cedat. Hoc erit nobis, inquit, primum, ac singulare Principium: post hunc sequetur
 Mens, quæ uocatur à sacra Philosophia Sapientia. Hæc dicitur primò sapere,
 primò & principaliter intelligere, quia ut Chaldaeus dicebat, uocatur à cunctis ho-
 minibus prima Sapientia, prima Intelligentia. Vocatur autem, quia nescieban-
 eam habere, qui eum antecedit. Istud igitur primum Intelligens, non dicitur ret
 spectu Boni ac prioris, in quo est exequitata sapientia, & quem Chaldaeus & Trisme-
 gistus

A gistus dixerant, cum esset prima Mens, Intelligentia, genuisse secundam. Dicitur
 ergo primum Intelligens, ratione nostri, sicut habuit peculiare apud uetustissimos
 nomen Mentis. Subsequitur tertium principium Anima. Hi sunt igitur tres illi
 Reges, tria Numina, tria Principia, circa quæ cuncta docuit esse Plato. Illud autem
 in Plotino obseruare operæpretium est: primum quòd hæc ait esse altera ab inui-
 cem: deinde quòd quasi naturalibus rationibus probat necessariò neque plura esse,
 neque pauciora principia. De primo dicendum: Cum altera fateatur esse ab inui-
 cem, sciendum est, eum non sentire tantam alteritatem, ac diuisionem, quanta dis-
 uidat substantiam, duocq; separata numina constituat. Quod ne cogitari quidem
 potest. Nec fuit ferè Philosophorum quisquam, modò Philosophi nomen merceas-
 tur, cui non placuerit unum caput, una origo. Cum autem superiores tribuant
 Menti quanta potest tribui diuinitas, ut quam superius ex sententia Platonis Por-
 phyrus dixerat coæternam, natam ante omnia tempora & secula ex summo Bono,
 eamq; dixerat per se Patrem, Principium omnis pulchritudinis, Totq; ei dotes
 tribuerat, quot concurrant ad declarationem primæ, ac sempiternæ Diuinitatis:
 ad hæc cum Trismegistus, hoc secundum principium, quod & Mens, & Ver-
 bum à prisca dicitur, undique perfectum, opificem mundi, primam uirtutem,
 increatam, *ἀπαύρατον*, infinitam, perfectissimi Patris perfectissimam Prolem, legitima-
 mum Filium, sempiternam originem uitæ, inaugmentabilem, incorruptibilem,
 sui semper similem, æqualem, qui de naturæ suæ statu nunquam decedat: cum his
 inquam nominibus appellauerint Mentem, secundum Principium, & cum hæc
 declarent eandem atque summi Boni Diuinitatem (Nam si summum Bonum des-
 scribas, non habueris aliud, quod de eo prædices, cogeresq; repetere hæc omnia,
 B quæ Menti tribuisti, eo excepto, quòd Bonum à nemine habet, à nemine oritur)
 profectò fiet, ut æquè sit Deus Mens atque summum Bonum. Sed cum neque posse
 sint esse, neque natura ferat, duas separatas Diuinitates, duo capita, duos creatores,
 certè non possunt separata dici duo hæc Principia. Huc adde quòd Trismegistus,
 Porphyrius ex Platone, Philo Iudæus nobilissimus Platonicus, hanc Mentem, &
 secundum Principium uocant, declarant, consalutant *γνήσιον ἕν*, legitimum Filium,
 summi Boni. Non possunt igitur esse separati Pater & Filius, cum in utroque sit eas-
 dem Diuinitas, & Pater æterno deuictus amore, genuerit, gignatq; Prolem, & Pro-
 les eodem amore ardens, uelit nasci. Quæ sunt illi ingenuè confessi. Quare quod
 Plotinus dixit *ἑτέρα εἶ*, altera esse ab inuicem: aut intelligendum est, quòd sint duo
 Principia, sicq; fiat ut sint altera: nostraq; Theologia dixisset emendatius, alteros,
 quæ nominum distinctio inuenta nondum fuerat, aut si separet eorum substan-
 tiam, quæ est Diuinitas, dicam Aristoteli tritum, apage *ἀπελάσθη*, caret Philoso-
 phia, non sapit naturam, non redolet rationem. Discedit non à consideratione mo-
 dò, sed etiam à Philosophia maiorum: cum & Trismegistus & Plato, Mentem, &
 τὸν αὐτὸν, autorem, causam, principem, declarent legitimam Dei, & coæternam
 progeniem, in quo est coniunctio Diuinitatis. Denique clarus est Plotinus, quid
 senserit. Nam in libro de Tribus principalibus substantijs expressè confessus,
 ipsum Bonum, & Mentem, unum, idemq; esse, ut apparuit in primo libro. Al-
 terum quod aduertendum est in Plotino, quibus utitur rationibus, quibus pro-
 bet nec plura, nec pauciora esse Principia, non esse omnino, ut Græcis nonnullis
 item uidetur, synceras, uetustamque Philosophiam redolentes, sed habere ali-
 quid commentitium. Reuelata est, & prædicata ineffabili modo Diuinitas trium
 Numinum, tres Reges, aut Imperatores: quomodo autem sint, & quæ causa fa-
 ciat

ciat ut sint tria, non plura, aut pauciora, non credo mortalem scire posse, fortasse nec Angelum. Minus item fas est, deducere prorsus ex consideratione & creatione rerum nostratum, hoc triplex imperium: quia uideretur æterna principiorum, & causatorum connexio. Quare fatendum est supergredi mentem humanam rationem trium Numinum: datam autem diuino munere terris hanc lucem, ut Deum suum noscerent. Ad hæc, huius sententiæ Plotinum fuisse, non esse duo illa, substantia separata, probabo ex uerbis eius, quibus in primo libro eximijis laudibus eam quæ uocatur Mens, extulerat. Atque ibi uocauerat secundum, & primum Numen, quod hic *trigæ*. Necnon genitam Mentem à primo dixerat, sed primum non indigere secundo, secundum autem primo, quia nascitur ab eo. Quibus apparet eum non separationem quasi duorum hominum, sic duorum Deorum induxisse; sed uti duorum, quorum cum sit eadem omnipotentia, maiestāsque, sit item necessariò Diuinitas, uoluntas, consiliūque idem. Quod quoniam difficile ab hominibus intelligitur, desunt uerba, quibus exprimat, sicut nec perfecte cōtingit cogitatio. Quos circa nominibus, & modis usitatis utentes dixerunt eos duos Deos.

*Profunda Theologia Plotini de tribus subsistentijs: & quod à Primo sit
omnis sapientia Diuinitasque Secundi.*

CAP. XII.

PLOTINVS item scripsit librum *πρὸς τριῶν ἀρχῶν ἀποκρίσεις*, de Tribus principalibus subsistentijs, in quo summum Bonum, ipsamque excellentissimam Vnitatem, ex priscorum Philosophia facit primam hypostasin, secundam ipsam Mentem, tertiam Animam mundi, ut superius ostensum; Animamque uiuificatricem, animatricem omnis uitæ, nullum toto mundo esse animal, quod non acceperit ab ea uitam, ab hac omnem uim substantiamque omnem suppetere: sine ea cælum nec uim habere potuisse uiuificantem, nec motum, quod ea sit omnis mundi concitatio, cuncta complexa, similis genitori suo Menti; præcipue enim prædicat Mentem genitricem Animæ: eamque uocat Imaginem Mentis, ut uerbum simulachrum animi, innuens sic propè produci animam à Mente, sicut ab animo producit oratio: nostrarumque literarum est, imaginem utriusque esse Spiritum. Item Plotinus esse ipsam operationem, opus ipsius Mentis, subsistentiamque ei à Mente esse. Illud, ut dixi, non est uerum, nec clarè comprehensum à Plotino, Opificem Mentem, cuncta, etiam Animam creasse. Quali fatus unus fuerit rerum atque Animæ. Nam si Principium, si Rex est tertius, si Deus, utique sempiternus. Etsi Plotinus longè differre naturam istius Tertij à cunctis rebus creatis contendit, certè differt, quia Deus. Et si dat uitam, dat motum, fecit moueri cælum, quo modo fecisset, nisi Deus esset? Quis enim largiri potest, & inspirare uitam, præterquam Deus? Et quis potest omnium animalium esse animatio, nisi Deus? Cuius est omnium rerum continuatus motus, nisi Dei? Et si is est, ut Marcus Tullius ait, Spiritus diuinus, num Deus unquam sine Spiritu suo potuit esse? De Mente quoque loquitur ea, quæ superius, ipsam à bono nasci, perfectum à perfecto, magnum à magno, secundum à primo, numerum ab unitate simplicissima, Mentem gignere *τὸ πρῶτον*, ipsum Ens cogitando, insidere ei speciem, formam, essentiam cunctarum rerum. Perfectissimum esse Bonum, maximum autem & secundum post Bonum, esse Mentem, Mentemque eum aspicere, & indigere eius, Bonum Mentis minime. Quod ab optima Intelligentia, uel Mente generetur, Intelligentiam uel Mentem esse. Patrem scilicet, ut dicebat Chaldeus, esse optimam Mentem, siue Intelligentiam, quæ

A quæ optimum tantundem genuerit secundam. Meliorem esse omnibus Mentem, sicut post Mentem sit Anima uti Verbum eius, quasi simulachrum, quæ & in ipsam Mentem respiciat, eamque desideret. Esse autem unum, idemque, solaque alteritate differre, Genitorem ac Genitum. In libro autem, quem inscripsit, Quo modo constitit Idearum, multitudo, & de Bono, hæc ad alia inquit: Vestigium uitæ est etiam uestigium Mentis. Illic autem archetypum boniforme: quoniam in speciebus bonum habet. Alterum enim est Bonum, alter autem Bonus, in speculando uitam habens: speculatur autem Boni boniforma existentia, quæ considerantur & ipsa, quæ possedit, quando speculabatur Boni naturam. Venit autem ad ipsum, non tanquam illic esset, sed ut ipse habuisset. Principium ille est, & ex illo in isto: & iste qui fecit hæc ex illo. Neque enim fas erat respicientem in illum, nihil intelligere, neque rursum ea erant in illo. Neque enim ipse generabat. Vim igitur ad generandum habuit ab illo, quæ non habebat ipse: sed ex uno ipso, multa huic. Hæc Plotinus. quorum est sensus, omnem sapientiam, omnem creandarum rerum scientiam, & potentiam, omnem proliferationem, fecunditatem, plenitudinem bonitatis Mentem habere à Genitore suo, quem respiciens fiat sapiens, à quo perueniat in se tota bonitas eius & sapientia. Ille Principium. In Mente est archetypum boniforme, quoniam archetypum est uniuersalis rerum substantia, contenta in æterna Mentis sapientia, eaque à Patre est in Filio, quem pater genuit sapientissimum. & quia non est aliud archetypum, nisi ipsum Verbum, & Mens: Verbum autem est boniforme, hoc est, similitum Patri suo Bono, ea de causa archetypum etiam est boniforme. Nec aliud est archetypum, quam ipsa Mens boniformis. Est igitur hoc archetypum formarum plenitudo, & ipsa Mens. Primus quidem & summus Genitor est ipsum

B Bonum: Filius autem est bonus: nempe nescio quid plenius ipsum Bonum, quam bonus, quod est accepta bonitas, à bonitate illa prima. Bonus qui est ipsa Mens, uitam habet in speculando, ut Aristoteles etiam dixit, speculando inquam Patrem suum, seque ipsum. Speculatur autem, uel contemplatur seipsum, quando plenitudinem Diuinitatis suæ, & omnem scientiam contemplatur, quam à Patre, & ipso Bono habuit, per generationem, & contemplationem. Itaque & se ipsum, & Genitorem ipsum contemplatur. Omnis autem doctrina Filij uenit à Patre, qui Principium est, à quo in Secundo sunt omnia, creauitque Mens omnia, ex Patre nata uim & sapientiam, ac facultatem. Accepit igitur à Patre cunctam generandi, siue creandi uim, & potentiam, quam sine illo non habuisset, ut rectè possit dici ex genituris, & uiribus Dei, id est, à Deo, sapientissimam Mentem, quam genuit Deus, mundum fecisse. Hæcque fuit uerissima causa mundi, & hæc duo principia, uelut unum: quoniam non sunt duo Dij separati, sed Secundus à Primo natus, & cum eo bonis sempiternis locupletatus. Paulo inferius similia refert Plotinus: Repletus quidem, ut habeat, quod aspiciat. Respiciens autem ipsa cum lumine, ab eo, qui dedit illa, & hoc reportans. Ob hoc non solum dicitur substantiæ, sed & ut uideatur ipsa, causa ille. Sicut Sol, ut uideatur à similibus, & ut nascantur, causa cum sit, causa quoque est uisionis, qui neque uisio sit, neque res ipsæ. Sic & Boni natura, causa substantiæ, & Mentis existens, & lumen, ex proportionem his, quæ illic sunt uisibilia, & uidenti neque entia, neque Mens est, sed causa horum, & ut intelligantur, lumine suo præbens & ipsi Menti, & ipsis entibus. Paulo post inquit: Mens generata, ipsa apparuerunt. Venit autem ad Mentem, & uitam, ab illo. Ex efficacia enim ab illo, subsistit. Mens quoque per illum, & Idearum pulchritudo illinc: omniaque ipsa Deiformia, & Vita, & Mens, & Idea. Non procul inde Plotinus: & Mentem

o 2 quidem

quidem supergreditur. Non potest supra Bonum excedere, quoniam nihil est supergrediens. Deinde: Si enim ex hoc omnia, nihil est illo melius: inferiora autem omnia. Optimum autem omnium, quo modo non Bonum est? Et quidem necesse est Boni naturam per se sufficientissimam, & non indigam alterius cuiusquam. Plotinus repletam uocat Mentem, quam prolificis formis à Patre repleri contendunt, affirmatque Mentem aspicientem, contemplantemque superiorem, non modò diuina sapientia repleri, sed lucem item inenarrabilem referre. Quocirca Genitorem non modò substantiæ, nempe Ideæ, causam iure uocari, sed etiam autorem, ut ea ipsa uideatur, cum nec Idea sit ipse, nec Secundus, proles nempe ipsa sua. Quemadmodum Sol infundens largam rebus uisionem, nec uisio est, nec res ipsæ: ita patrem cum nec uisio, nec res uisa sit, nec secundum Mens, præbere tamen ut ea ipsa sint, & uideantur. Denique & uita, uidelicet fons ipse uitæ proles Dei, Mensque, uenit à Primo, per illum & Mens, & Idearum pulchritudo. Proinde Genitori suo Bono assimilantur, suntque ἀρεθοειδή, Boniformia: tria scilicet, sed unum, Vita, Mens, Idea. Quocirca supereminet omnia summum Bonum, cuius est, rerum prima & perennis ubertas, ipse nullius indigus. Post multa Plotinus, eodem libro, de pulchritudine summi Boni loquens, quod Plato causam omnium pulchrorum dixit: Quod desiderabile est, inquit, carens forma & figura, omnium est desiderabilissimum, & amabilissimum. Hic enim non amor finis, quoniam nec finem habet amatum. Itaque & amor infinitus, & pulchritudo eius alterius generis, & uenustas ante omnem uenustatem. Flos & uirtus omnis pulchritudinis, pulchritudo καλοπαιός, pulchritudo, principium, & finis omnis pulchritudinis, id pulchrum reddens, cuius est principium, innuit autem Mentem à Genitore æterna pulchritudine clarificatam. Effecit autem eum pulchrum, non in figura, & forma, quippe & ipsum clarificatum, figura caret. Ita D que sine figura oportet esse φύσιν πῶν πρώτων, primam naturam, ut non sit mirum, si uehementissimis inflammat amoribus, Quippe & anima cum ualidum concepit amorem, omnem, quam habet, abiicit formam, Itaque Mens contemplatur, quasi Mens effecta, uersaturque in loco eximiæ uenustatis. Sed cum uideatur per Deum, Deum, omnia dimittit, amplectiturque illum solum, & contemplatur: Ut qui regium intuens palatium pulcherrimum, si prodeat rex, dimissis spectaculis illis, in hunc unum ora conuertat, Effletque uera similitudo, nisi quod is, qui ibi contemplatur, est homo, innuens, qui contemplatur supernè, Deum esse. Denique de tribus Numinibus concludit Plotinus, declarans quæ de tribus Regibus in Epistola prodiderat Plato, Neque, inquit, secunda addideris primo, neque tertia secundis: Sed secunda circa primum statuas, tertia circa secundum. Sic enim dabis unicuique suum locum, posterioraque illis applicabis, ceu illa circum currant in se ipsis existentia. Quocirca rectè circa omnium Regem cuncta dicuntur esse, & illius nomine omnia, quippe qui causa sit illis existendi, eumque appetant alium ab eis existentem. Itaque Anima ad Mentem, Mente ad Bonum applicata, sic omnia in illum desinunt per media, alia quidem propius, alia posterius, ad extremam reuocatis sensibilibus ipsam Animam. In libro quoque de Bono, & Vno, de Mente hæc ait: Mentem quietam, & inagitatam motionem dicendum, omnia habentem in seipsa, & omnia existentem, multitudinem inseparabilem, rursumque discretam. Sentit autem Plotinus principium, fontemque rerum, quas sinu & sapientia sua complectatur, Mentem esse. In quibus, & id genus omnibus (paucos enim quasi flores, ex amcenis campis decerpfi) etsi haud asseram purissimum ueritatis fontem fluere, erit

Are erit tamen ex his intelligere hodiernam rerum diuinarum Philosophiam, abstrusum, arcanumque priscorum temporum mysterium, nouissimis sæculis cœlesti beneficium penitus patuisse: & quæ antea mundus non cognouisset, aperta melius, & enarrata à Filio Dei claruisse.

De trina Diuinitate, ex Numenio: & quod super his sanctè, castèque loquendum est: & de eorum mutua indiuisibiliq; substantia.

CAP. XIII.

DIXI Plotinum, Numenium, cui perpetuum studium impenderet, facile persuaderi posse, in omni Theologia fuisse, ceu præceptorem imitatum. Is igitur ante Plotinum, Porphyrium, Amelium, Proclum, hæc de tribus Hypostasibus, aut Numinibus scripserat: τὸν μέλλοντα συνήσκειν πρὸς θεὸν πρῶτος ἢ δευτέρως, καὶ πρῶτος δὲ λέγεσθαι ἕκαστον ἐν τάξει, ἢ ἐν ἐκθυμοσύνῃ πρὸς ἑκάστην, ἐπὶ δὲ διὰ τὴν ἰδίαν εἶναι τὴν ἐπιχειρήσειν εἰς αὐτὴν ἰσομύειν. ἄλλως δὲ μὴ. θεὸν δὲ προσκαλεσάμενον αὐτὸν γνώμονα γενόμενον, ἡδὲ λόγῳ δειξάμενον θεοσώτηρον φρονήσιον. ἀρχώμεθα δὲ ἕκαστος. ὁ θεὸς ὁ μὲν πρῶτος ἐν ἑαυτῷ ὂν, ὅστις ἀπλῶς, ὅστις τὸ ἑαυτῷ συγγνώμενον δὲ ὄντα, μηδὲ ποτε εἶναι ἴσχυετορ. ὁ θεὸς μὲντοι ὁ δευτέρως, ἢ ὁ τρίτος, ὅστις εἶναι. ἢ τὸ ἀγαθὸν γινώσκον δὲ θεὸν, καὶ εἶναι νομιζέσθαι πατέρα τοῦ πρώτου θεοῦ. Latine autem: Qui cogniturus est de primo Deo, & secundo, oportet prius distinguat singula in ordine, & quadam animi tranquillitate. Tum si bene habere uideatur, aggredi ad dicendum decore. Aliter abistendum. Inuocato igitur Deo sibi conscio, uerbis aperire thesaurum cogitationum. Incipiamus autem sic: Deus primus quidem in se ipso existens est simplex, quod ipse sibi ubique coniunctus est, nec usquam diuiduus. At & secundus Deus, & tertius est unus. Verum oportet nosse, Patrem primum Deum esse, præ Opifice Deo. Hæc Numenius. In quibus primum est, quod quemadmodum Plato in Epistola, de tribus Numinibus, & in alia, de Causa, & Patre locutus, præfatus est, & quemadmodum de eisdem dicitur Orpheus, præmonuit,

ὁ θεὸς ὁ μὲν πρῶτος, ὁ δευτέρως ἐπιθετικῶς ἑβήλους.

Dicam quæis fas est, claudatur porta profanis.

Sic præfatus est Numenius, grandia mysteria traditurus. Præfatus autem est, oportere cum de his narraturus accedat, esse te animo hilari, composito, tum separare quæque seorsum, ne primum cum secundo commisceas, & confundas: quoniam plerique hæc duo Numina non dignoscetes (Deum enim nemo uidit unquam: sed Filius qui est in sinu Patris enarrauit) non crediderunt alterum esse primum ac genitorem, supremam mundi, rerumque æternarum arcem, alterum genitum atque opificem, secundum ab illo, ut Sabelliani. Hæc oportere distinguere præmonet, & scire quid Primi, quid Secundi sit, prius noscentem esse Primum & Secundum. Quod quidem non facile assequaris, nisi ope diuina implorata. Hanc autem reconditam, eminentissimamque sapientiam appellat Thesaurum arcanæ meditationis, in qua pretiosissimi thesauri abscondantur. Sic & diuus Paulus, in Deo thesauros absconditos dicit. Atque Deum primum, iuxta Pythagoram, Empedoclem, omnemque Platonicam familiam, narrat esse simplicem, indiuiduum, qua de causa per totam maiorum Theologiam dicitur ipsum Vnum, quod proprie nomen Primi est. Verum ab hac eadem simplicitate, quoniam eadem est diuinitas, ne Secundus etiam ac Tertius absunt. Sunt igitur & ipsi Vnum, Primus est simplex, Secundus & Tertius, Vnus, quibus nominibus eadem natura subest. Sed illud cum primis noris, inquit, etsi Pater, atque Opifex idem sint, eadem substantia, parque & inseparata Diuinitas, Patrem tamen iure uocari priorem, quoniam Mens ab ipso, non ipse à Mente. Nec tas

lis inter eos ordo, qualis duorum, alterius ab altero nihil habentium: sed qualis, si ceteris est mortalibus exemplis abuti, patris alicuius, ac prolis: uel quod in omni Theologia celebre est exemplum, qualis Solis, ac lucis, à Sole nascente luce ac radiante, non à luce Sole quicquam accipiente: Sic Proles Opifex, etsi tantus sit, quantus Genitor, nihilque sibi desit paternorum bonorum, à Patre tamen iubar Diuinitatis suæ relucet. Et is patrijs imperijs obsequitur, cuius sub pedibus omnia subiecit. Et quædam quam est Opifex etiam Deus, est tamen ab illo, qui eum genuit Deum. Similia quædam dixerunt illi, narrata melius, & declarata aduentu Filij Dei. Quamquam hæc lux, quæ uenit in mundum, & ad propria, palatiumque ab se quondam creatum, non fuit agnita ab his, quorum excæcauit oculos malitia: & dilexerunt quondam homines, sicut diligunt, magis tenebras, quam lucem.

De trino Deo, ternaque Diuinitate ex Calcidio, quo sensa superiorum Platoniorum declarantur. Et quod Primus est summum Bonum, Secundus Mens, Prouidentia, Sapientia aterna, Tertius Intimator et Anima mundi. Et quod tres has personas, & hypostasises aperte & distincte fateantur.

CAP. XIII.

NANC admirabilem Platoniorum, priscorumque Theologorum, atque oraculorum, & per successionem omnium ætatum traditam de triplici Deo Philosophiam legit & agnouit, produxitque in medium Calcidius Platonius super Timæum. Cuius hæc uerba sunt: Ut igitur breui multa complectar, istius rei dispositio talis mente concipienda est: Originem quidem rerum, ex qua cæteris omnibus quæ sunt, substantia ministratur, esse summum & ineffabilem Deum. Post quem Prouidentiam eius, secundum Deum, latorem legis, & utriusque uitæ, tam æternæ, quam temporariæ, Tertiam esse porro Substantiam, quæ secunda Mens Intellectusque dicitur, quasi quædam custos legis æternæ. His subiectas fore rationabiles animas, legi obsequentes. Ministras uero potestates, naturam, fortunam, casum, & Dæmones inspectores speculatoresque meritorum. Ergo summus Deus iubet, Secundus ordinat, Tertius intimat. Animæ uero legem agunt. Lex porro ipsum fatum est. Hæc ille. Paulò autem superius Plato ueritatis instinctu locutus est, Principio, cuncta quæ sunt, & ipsum mundum contineri, regique principaliter quidem à summo Deo, qui est summum Bonum, ultra omnem substantiam, omnemque naturam extimatione, intellectuque melior, quem cuncta expetunt, cum ipse sit plenæ perfectionis, & nullius societatis indigus: de quo nunc plura dici, exorbitare est. Deinde à Prouidentia, quæ est post illum Summum secundæ eminentiæ, quam *vōvη* Græci uocant, Est autem intelligibilis essentia, æmula bonitatis, propter indefessam ad summum Bonum conuersionem. Estque ei ex illo bonitatis haustus, quo tam ipse ornatur, quam cætera, quæ ipso autore honestantur. Hanc igitur Dei uoluntatem, tanquam sapientem tutelam rerum omnium, Prouidentiam homines uocant, non, ut plerique existimant, quia præcurrit in uidendo, atque intelligendo, prouentus futuros, sed quia proprium est diuinæ mentis, intelligere, qui est proprius mentis actus. Et est Mens Dei æterna. Est igitur Mens Dei de intelligendo æternus actus. Sequitur hanc Prouidentia, Fatum, lex diuina promulgata intelligentiæ sapientiæ, modulamine ad rerum omnium gubernationem. Huic obsequitur ea, quæ secunda Mens dicitur, id est, Anima mundi. Hic fatum. Hæc quidem Calcidius, quibus profunda Platonice Theologiæ mysteria, cæterorumque item Platoniorum, & omnium

A & omnium, qui de rebus diuinis locuti sunt, enodauit. Hic igitur expressè nominantur, recoluntur illa tria Numina, tres Imperatores, trinus Deus, terna Diuinitas. Quorum primum iuxta superiores omnes, quos uidimus, summum Bonum, summum & ineffabilem Deum appellatur. Alter uocatur Deus secundus, uocatur Prouidentia, quemadmodum superius locuti sunt omnes. Nam Philo, prouidentem, gubernatorem, præfectumque mundi, dicit, hunc Secundum, primogenitum Dei Filium. Qui etiam de seipso dicit apud Ioannem, Pater non iudicat quemque, sed omne iudicium dedit Filio. Et, Potestatem dedit ei iudicium facere, quia Filius hominis est. Paulus autem, Qui constitutus est iudex uiuorum, & mortuorum. En igitur Prouidentia, en generis humani, omnis carnis iudicium. Ea enim est Prouidentia. Rectumque naturæ cursum dicebat superius Philo, quia constituit Deus primogenitum Filium, rectam legem. Eandem prouidentiam causam, sicut ostendimus, proposuit Plotinus. Hinc etiam declaratur mysterium, quo Calcidius dixit, Ergo summus Deus iubet, Secundus ordinat, Tertius intimat. Declarantur item dicta Numenij, quibus dixit, Patrem uacare ab omni opere: & quæ dixit Philo, Quod Patrem in excelsa, longèque optima Diuinitatis arce positum, nefas erat hominem ad suam imaginem creare, delegasse Filio, & Secundo tanquam minori, hanc prouinciam. Etiam declarantur quæ idem Deus dixit, Pater non iudicat quemquam, sed omne iudicium dedit Filio. Scilicet iussit, dicitur Pater, Filius iussus paruus, creauit mundum, creauit hominem ad imaginem suam. Iudicat item mundum. Hinc dicitur à Philone organum, minister, legatus. Nomina igitur Patris apud Calcidium, quemadmodum cæteros omnes, sunt ut in sacris literis: item, quod is proprie dicitur Deus, dicitur summum Bonum, dicitur Origo prima rerum cunctarum, quia primum Genitor Filij sui, Filius autem Creator omnium: dicitur ineffabilis: dicuntur omnia principaliter ab eo manare, sustineri, regi. Idem summus Deus, & summum Bonum nuncupatur, ultra omnem substantiam, omnemque naturam, superans omnem cogitationem omni consideratione maior, non minus incogitabilis, quam ineffabilis, nullius societatis indigus. Dicitur item Iussor, Imperator, Dictator Secundo, imperans iubensque Secundo. Nomina autem Secundi sunt, principio appellatur Deus, & dicitur Lator legis, Iudex scilicet, dicitur Autor æternæ & temporariæ uitæ, dicitur Prouidentia, dicitur secundi gradus, secundæ eminentiæ post Primum, dicit Calcidius eum à Græcis appellari *vōvη*, Mentem. Audis Mentem (de qua primus liber) secundam esse à Primo. Dicitur Essentia *vōvη*, intellectualis: est enim Idea rerum, est perfecta Substantia, est Ipsum esse, quemadmodum uocat eum Dionysius, *τὸ εἶναι*. Et ipse de se, Ego sum qui sum: propter rerum plenissimam fecunditatem, originem uberrimam, aulam formarum ditissimam. Dicitur item æmula Bonitatis, & quod indefessè conuertitur ad summum Bonum: quia dixit ipse apud Ioannem, declarans hoc mysterium, Filius nihil agit nisi quod uiderit Patrem facientem. Et, Doctrina mea, non est mea, sed eius qui misit me. Obserua quoque contra Arianos, & Valentinos, quod hæc Mens est æterna: Non, quemadmodum illi dicebant, Fuit tempus quando Filius non erat. Non ne audis Mentem æternam, quemadmodum apud superiores? Item obserua quod beatitudo Filij, & Bonitatis haustus, est ex Patre. Filius enim est in sinu Patris. Aeterno Pater deuictus amore, Filium amplectitur. Hic profundum, ineffabile mysterium, quod eo haustu Bonitatis Filius ornatur, & Filius ornat, & honestat omnia. Ut Pater bonum filij, sic Filius bonum reliquarum rerum. Hæc uocatur ab hominibus, sapientia, tutela, salus omnium rerum, robur, sustentaculum, ut Philo *θεοῦ ἀσπίς ἀσφαλιστικὴ*, uinculum non dissoluumdum. Nomina porro Tertij, primum

tij, primum dicitur Sufsentatio hypoftafis, quemadmodum Primus & Secundus: C dicitur Intimator, quia funditur, mittiturq; , datur à fecundo: Ipse enim (inquit Mens) quæcunque dixerò, annunciabit vobis. Ipse prophetas afflauit. Ecce igitur uerè intimator, declarator, Paracletus, consolator. Dicitur etiam fecunda Mens, quia nomen Mentis est propriè Secundi: Isq; est Mens in omni Philofophia celebris. Quapropter Tertius dicitur fecunda Mens, uel Intellectus, Agnofcis diftinctas perfonas, diftinctas hypoftafes: Non confufas, quemadmodum apud Sabellianos. Omnes enim funt Mentis, Intellectus, Dicitur item Tertius, quemadmodum apud superiores omnes, Anima mundi, nimirum uniuersalis afflatus, uita. Postremum tribus his dicuntur fubiacere miniftræ poteflates omnes, cafus, fortuna, Angeli, Dæmones. Habes hic profundiffima myfteria, quæ Calcidius iuxta atque Platonici cuncti, dicit Platonem ueritatis infinctu uidiffe, afferuiffe. Ego uerò dico, non ueritatis infinctu modo, fed etiam quia didicerat ab Aegyptijs, Chaldaeis, oraculis, Sibyllis, & quia per manus tradita, per omnes ætates descendit hæc Theologia, tunc latens apud paucos, nouiffimis diebus apertiffima, toto terrarū orbe radiantiffima.

De fecunda Hypoftafi, id est, Mente creatrice mundi, ex Anaxagora diuina naturæ eius descriptio, & quòd ab hac creat uifibilia, & inuifibilia Anaxagoras, quemadmodum hodierna religio.

CAP. XV.

DE MENTE creatrice mundi, hæc fcripsit Anaxagoras, autore Simplicio Philofopho: *νὸς δὲ ὅστις ἀπειρα, καὶ αὐτοκρατὴς, καὶ μέμικτο ὅθεν χεῖματι. ἀλλὰ μόνον αὐτὸς ἀφ' ἑαυτοῦ ὅστις, εἰ μὴ γὰρ ἀφ' ἑαυτοῦ ἦν, ἀλλὰ τῶν ἐμεικτοῦ ἄλλου, μεταχειρῶν ἢ πάντων χεῖματων, εἰ ἐμεικτο τῶν. ἐν παντί γὰρ πάντος μοῖρα ἐνεσιν. ὡς περὶ οἷον πρὸς δὲ ἐμοὶ λέλεκται, καὶ ἀνεκάλυψε ἀντὶ τὰ συμμεικμένα, ὡς μηδὲν χεῖματι κρατῆρ ὁμοίως, ὡς καὶ μόνον ἔοντα ἀφ' ἑαυτοῦ. ὅστις γὰρ λεπτότατον τῶν πάντων χεῖματων, καὶ καθαρότατον. καὶ γνώμην γὰρ πᾶσι πάντων ἔχει. καὶ ἰσχύει μέγιστον, ὅσα γὰρ ψυχὴν ἔχει, καὶ μέγιστον καὶ ἐλάττω, πάντων νὸς κρατῆρ. καὶ ἢ περιχωρήσει ἢ συμπαῖθης νὸς ἐκράτησεν. ὡς περιχωρήσει τὴν ἀρχὴν. καὶ πρῶτον ἀπὸ τῶν συμμεικτοῦ ἀρχατο περιχωρήσει. ἐπεὶ δὲ πλείον περιχωρήσει καὶ περιχωρήσει ἢ πλείον. καὶ τὰ συμμεικμένα καὶ ἀποκρινόμενα, καὶ ἀνεκάλυψε, πάντα ἐγνώσε νὸς, καὶ ὅποια ἐμελλε ἔσεσθαι, καὶ ὅποια ἦν, καὶ ὅσα νῦν ὄντι, καὶ ὅποια ἔσονται. πάντα διεύσησε νὸς. καὶ τὴν περιχωρήσει τὰ τῶν ἦν νῦν περιχωρήσει, τὰτε ἄεσται, καὶ ὁ ἦν καὶ ἢ σελήνη, καὶ ὁ ἀήρ, καὶ ὁ αἰθήρ οἱ ἀποκρινόμενοι. ἢ δὲ περιχωρήσει αὐτῶν ἐποίση ἀποκρινεσθαι, καὶ ἀποκρινεσθαι ἀπὸ τῶν ἀεσται ὁ πυκνὸν, καὶ ἀπὸ τῶν ψυχρῶν ὁ θερμὸν, καὶ ἀπὸ τῶν βαρῶν τὸ λεπτόν, καὶ ἀπὸ τῶν διεσθαι τὸ ἕνν. μοῖρα δὲ πολλὰ πολλῶν εἰσιν. πάντα πασι δὲ ὄντι ἀποκρινεσθαι ἕτερον ἀπὸ τῶν ἑτέρων, πλὴν νὸς, νὸς δὲ πᾶσι ὁμοίως ὄντι. καὶ ὁ μέγιστον, καὶ ὁ ἐλάττω. ἕτερον δὲ ὄντι ὄντι ὁμοίως ἄλλο. Mens autem est immensitas, absoluta potestas. Nulli rei est admista, sed sola ipsa à seipsa existit. Si enim à seipsa non esset, sed alteri alicui admista esset, omnes res participaret, si cuiusquam contagio infecta esset (In omni enim re inest omnis rei particula, quemadmodum in antecedentibus mihi scriptum est) Prohibuissentq; ipsam & implicatam tenuissent res commista, ut nulli dominari posset, æquæ, ut ipsa à se ipsa esset. Est enim omnium rerum tenuissima, ac purissima, & scientiam de unaquaq; re uniuersam continet, ualeatq; maximè. Quæcunque quidem animam habent, maiorem uel minorem, his omnibus dominatur potiturq; Mens. Omnem locum, complexumq; Mens comprehendit, unde & ipsum principium comprehendit. Et primū orsa est à paruo complexi. Postea uerò maius complectitur, & complectetur magis. Quin & quæ mista essent, & segregata cuncta nouerat Mens, & qualia futura essent, & cuius*

A cuius modi forent, & quot nunc sunt, & cuius modi sunt futura, cuncta exornauit, composuitq; Mens, & hunc complexum, quæ nunc complectitur, astra, & sol, & luna, & aër, & æther, quæ sunt segregata. Is autem complexus fecit fecerere. Secerniturq; à raro densum, à frigido calidum, à tenebroso lucidum, ab humido siccū. Particulæ autem multorum multæ sunt. Omnino autem nihil est ab alio segregatū præterquam Mens. Mens autem omnis similis est maior & minor. Nihil autem alterum ulli alij est simile. Hæc, ut ait Simplicius, scripsit Anaxagoras in primo suorum Physicorum. Duplicem quinetiam uidetur, ut testatur idem, ponere creationem sensibilem & intelligibilem: Vt appareat manifestò eum ante tot sæcula cecinisse, quod canitur hodie ab omni lingua: Visibilem omnium & inuisibilem. Hoc ergo testatur de eo Simplicius his uerbis: Quòd duplicem creationem statuatur, alteram intelligibilem, alteram sensibilem ab illa, manifestum quidem & ex his quæ dicta sunt, & ex his: Mens, ait, quæcunq; sunt omnino, & quæ nunc sunt ut & alia omnia in eo, qui continet multa, & in aggregatis & segregatis. Atque cum dixit inesse multa & uaria omnibus in rebus aggregatis & semina rerum cunctarum, & formas omnimodas, colores, & uoluptates habentia, & hominibus compacta esse & alia animalia, quæcunq; animam habent, subiicit, Et hominibus esse tum urbes congregatas, tum opera constructa, quemadmodum apud nos & solem eis esse, & lunam & alia sicut apud nos, & terram eis producere multa & uaria, quorum illi utilia congregantes, in habitationem utuntur. Hæc Anaxagoras. Simplicius subiicit: Et quòd alium quendam mundum à nostro innuat, manifestat cum dicit non semel, Quemadmodum apud nos. Vult etiā eum non sensibilem illam χροιά δὲ πάντως προσησασμένην: sed tempore præcedentem istam nostram spectasse.

B *Comprobatio ex Plethone Gemisto, quòd Magicæ sententiæ de Trinitate loquantur, de primo, & secundo Creatore, siue Deo: & quòd Bessarion etiam uidit hæc, & confirmauit: quòd Auzenna Arabs hunc Trinitatis ordinem uidit apud Platonicos, sed non usquequaq; rectè percepit: & quòd Intelligentia primi orbis, est eadem & Anima mundi.*

CAP. XVI.

MAGICA quoque logia, id est, siue sententiæ, siue oracula, apertè de Trinitate ante Christi aduentum locuta fuerant, de duobus primis Patre, & Filio, ut primus liber ostendit, clarè prædicantia. E quibus illud oraculū, quo dixerant Magi, ἀλλ' ἂν εἰσοσέχεται, κείνης τὸ θέλει πατρὸς νὸς, μέχρις ἂν ἐξέλθῃ λήθης, καὶ ῥῆμα λαλήσῃ μνήμην ἐν θεμένῃ πατρὸς συνθήματι ἄγνῳ. Hoc oraculum declarans Pletho, secutus Psellum, & quæ sit paterna Mens ostendens, ait: ὁ πατρὸς νὸς, ὁ δευτερογενὴς λαδὴν θεός, καὶ τῆς ψυχῆς προσεχὴς διμωργός ἐν εἰσοσέχεται ἐκείνης τῶν θελήσει μέχρις ἂν ἐξέλθῃ τῆς λήθης. ἢ ἐκ τῆς πῆδος τὸ δὲ τὸ σῶμα ἐπιπλοκῆς ἐπεθε. καὶ λαλήσῃ τὸ ῥῆμα, ἢ τὸν λόγον φρονήσει τινὰ, μνήμης ἐχόμενον τῶν πατρὸς θεῶν συνθήματι τῶν εἶναι τήντε τὸ καλὸν θείας ἐντολῆς. ἢ τῶν ψυχῆν ἀναμνηθεῖσασθαι ὅπως ἦδ' ἢ τῶν ἑαυτῆς διμωργῶν μάλιστα ἀρεσκεί. Paterna, inquit, Mens, secundus uidelicet Deus, & animæ immediatè Opifex, non admittit illius uoluntatē, usquequo egressa fuerit ex obliuione, quā ex cōplexu ad hoc corpus passa est, & locuta fuerit uerbum aliquod, siue sermonē senserit aliquē, memoria pendentē paterni diuini signi, hoc esse & pulchri executionis mandatū. Cuius animā memorē sic iam, & suo ipsius Opifici maxime placere. Hæc Pletho, cōsentīēs Mentē paternā dictā ab oraculo, secundum Deum Filium Dei, Secundo quoq; oraculo, cum ait, Omnia perfecit Pater, & Mentem p tradidit

tradidit secundæ, quam primam uocat omne hominum genus : ὁ γὰρ πατήρ ἅπαντα ἐξέ- C
 τέλεισε τὰ νοητὰ θεοῦ ἀπὸ τῆς ἐξουσίας αὐτοῦ, καὶ τὰ ἐκτελεσθέντα ἐν τέλει αὐτῶν. καὶ τὸ μετὰ αὐτῶν δεύτερον θεῶν παρὰ
 δὲ αὐτῶν ἀρχὴν ἀλλοδατῶν ἐκτελεσθέντων αὐτῶν, ὡς ἡμεῖς ἐκτελεσθέντων τῶν θεῶν παρὰ δὲ αὐτῶν ἐκτελεσθέντων
 ἄλλων νοητῶν οὐσίας, ἐκ τῶν ἐκ τῶν ἀνωτάτων πατρὸς ἰσχυρῶν τῶν γεννησῶν, τῶν τῶν δὲ δεύτερων θεῶν πρώτων φησὶ ἐκτε-
 λεσθέντων πῶς αὐτῶν ἐκτελεσθέντων, ὅτι οὗτοι ἀλλοδατῶν τῶν μετὰ αὐτῶν ἰσχυρῶν τῶν δὲ προσεχῶν τινὰ ἀλλοδατῶν νομίζουσι, τῶν δὲ
 ἐκ τῶν ἀνωτέρων οὐσίαν. Nam Pater, inquit, omnia perfecit, nempe intellectuales formas; Hæ enim sunt perfectæ, & absolutæ; & ei qui post se est Deo secundo tradidit, ut im-
 peraret scilicet, & præesset eis. Quapropter si quid et per hunc producat Deum, ad
 exemplū suipfius & alterius intellectualis substantiæ, & hoc à supremo Patre habere
 generationē dicit. Hunc deum secundum ait humanas gentes sibi fecisse primū, quæ
 scilicet aliquem mundi creatorē immediatē arbitrantur, eo autē superiorē neminem.
 Hæc Pletho, iuxta ea quæ prior P sellus exposuerat. Est igitur hoc oraculū diuinif-
 simū, uetustissimum, quod legisse ueteres Platonicos, præcipuè Numeniū, ac Ploti-
 num apparet ex eo, quod Plotinus exclamat ad omnes (ut uisum superius) inducēs
 Platonē loquentē, O homines, quæ uos arbitramini primū Deū, mundi creatorē, nō
 est primus, sed est eo superior, & hoc ait quasi dixisse Platonē. Numenius autē dicit
 Patrē uacantē ab omni opere, dedisse secūdo totā mundi molitionē, & administratio-
 nem. Legerunt igitur id in his oraculis, & uolunt eadē sensisse Platonē. Doctissimus
 etiā Bessarion, nullis priscis Platonici inferior, uidit hoc dogma Chaldaicū, Plato-
 nicūq; & cōprobauit, exponēs Platonica dogmata aduersus calūniatorē, libro se-
 cundo; Seruat quidē, inquit, hoc propositū Plato semper, ut nō primū per se Principi-
 pium existimet creatorē sensibilium rerū, propinquū, sed eum qui post Primū illū, quē
 Vnum uocat. Secūdo loco cōstitutus est, cui cū materia, tum Ideæ à Primo tribute
 sunt, quas respiciēs Creator secundus, formas materiales, atq; sensibiles materiæ im- D
 primit iam pręuix, altero mētis cōceptu, & à Primo pendēte, siue enim signis, siue re-
 lationibus ista distinguant, nihil refert. Hæc Bessarion. Ecce igitur quod est in dogma-
 tis Magorū, uult etiā esse dogma Platonis, quod ab illis utiq; manauit uti prioribus.
 Vides igitur Deū primū, & secundū, Vides Creatores duos, uelut unū. Primū, qui
 det uim, sapientiā, ingeniū, fecunditatē, thesauros absconditos Secūdo; hæ enim sunt
 Ideæ, siue species; Secundū, qui creet doctus iussusq; à Primo. En quod canit Eccle-
 sia, Patrē omnipotentē, creatorē cœli & terræ, uisibiliū omniū, & inuisibiliū. Deinde
 inducēs creatorē secundū, Filiū Dei unigenitū, p quē omnia facta sunt. Vides Supre-
 mum, Primumq; à Platone uocari Vnitatē. Hoc uetustissimū, & cū primis sanctissi-
 mum dogma cū Arabs Auicēna legisset in libris Græcorū tralatis in Arabicā linguā,
 & nō intellexisset, quod accidit ei in alijs plerisq; affirmauit, Primā Mentē siue Intel-
 ligentiā pduxisse, siue procreasse duntaxat Mentē secundā (quas duas Mentēs me-
 morauerat Chaldeus) Secundā uerō producere Tertiā. Est enim hoc dogma Plotini,
 Platonigorūq; qui præcipuè tradiderūt à secūda Mente nasci Tertiā, id est, à Filio
 produci Spiritū. Primā uerō genuisse dūtaxat Filiū suū unigenitū, & primogenitū;
 qui deinde uisibilia & inuisibilia creauerit, à quo prodeat Anima mundi, qui idē Spi-
 ritus dicitur sanctus, autore Calcidio. Hucusq; legerat, & rectē intellexerat Platonis
 corū, uetustissimorūq; dogma Auicēna. Sed modū, quo putat Secundā cū se ad Pri-
 mā cōuerterit, producere Tertiā, cū uerō seipsam respexerit, pducere Animā primi
 orbis, fuit inane cōmentum adiectū à se, nō extans usquā neq; apud Platonē, neque
 Platonicos, quos ille sequebatur. Est enim ineffabilis modus, & omni mente incom-
 prehensibilis, quo uel Secundus à Primo nascitur, uel à Secundo procedit Tertius.
 Animam uerō primi orbis probarem ex Platone, & Plotino, uisumq; est superius,
 esse

A esse eandem Animam mundi, hanc autem esse tertiam Intelligentiam, seu Mentem,
 & Hypostasin. Idcirco enim uocatur Anima mundi, quia mouet, animatq; princi-
 pio cœlum, dein uniuersum terrarum orbem. Spiritus enim Domini replet orbem
 terrarum, continens omnia. Hæc illa Intelligentia, quæ producitur funditurq; à Se-
 cunda, quæ sola generatur à Primo, eōq; unica proles eius. Superfluo igitur in hoc
 ordine addidit Auicēna Intelligentiam primi orbis. Modus etiā producendi à
 secundo per conuersionem, uel ad Primum, uel ad seipsam, suus est, non priscorum.
 Dicunt etiā quidam aliq; Græciæ Philosophi, de Theologia Magorum, quod
 apud eos ὁ πρῶτος θεὸς ἀρχετυπὸς τῶ ἐλάττω.

Quod autore Suida Trismegistus de trina Diuinitate, sempiternaq; Trini-
 tate scripsit, quam solā dixit æternā, inseparabilemq; substantiā. & quod
 creationem per Verbum Dei, quemadmodum & Moses, extitisse dicit.

CAP. XVII.

VICVN QVE qualis ante Platonicos, quos produximus testes, & ante
 Platonem Philosophia celebris esset, habuerit exploratum, desinet an-
 xius quærere & admirari è quibus fontibus superiores mysteria tāta hau-
 rientes, digna Spiritu Dei locuti, cœlesti numine afflati uideantur. Fi-
 gentes igitur uelut uestigia per omnes retro ætates usque ad primauos, diuisq; fa-
 miliares Theologos, ad ipsam originem ueniemus. Ecce enim Suidas autor ualde
 bonus testatur Trismegistum appellatum, quia de Trinitate, quodam diuini Spiritus
 B instinctu locutus sit: cuius autoritate multa super Theologia eius confirmantur:
 ἕρμης ὁ τρισμηνιστῶν, ἔτῳ ἢ ἀγνώστῳ σοφῶς, ἡμεῖς δὲ πρὸ τῶ φαραῶν. ἐκελευτο δὲ τρισμηνιστῶν δὴ-
 τι πρὸς τριάσῳ ἐφθέρχεται ἐπὶ τῶν ἐν τριάσῳ μίαν εἶναι θεότητα, ἔτῳ. ἢ φῶς νοητῶν πρὸ φωτῶν νοητῶν,
 καὶ ἢ αἰὲν νῦν νῦν φωτεινῶν. καὶ ἄλλῳ ἑτέρῳ ἢ ἢ τῶν ἐνόητων, καὶ πνεῦμα πάντων περιέχου. ἐκ τῶν τῶν δὲ
 θεῶν, ἐκ ἀγγελῶν, ἐκ οὐσίας πῶς ἄλλῳ. πάντων γὰρ κύριος, καὶ πατήρ καὶ θεός, καὶ πάντα ἐπὶ αὐτῶν, καὶ
 ἐν αὐτῶν ὄντων. ὁ γὰρ λόγος αὐτῶν παντὸς ἐστὶν καὶ γόνιμος καὶ δημιουργικός ἐν γονίῳ φύσει πατρῶν, καὶ γο-
 νίῳ ὕδατι, ἐγκύοντο ὕδαρ ἐπίοισε. Quæ sunt, Mercurius Termaximus, is fuit sapiēs Aegy-
 ptius. Floruit autem ante Pharaonem. Appellatus est autem Termaximus, quoniam
 de Trinitate edidit oraculum, dicens in Trinitate unam esse diuinitatem his uerbis:
 Erat lumen intellectuale, ante lumen intellectuale. Et erat semper Mens Mentis lu-
 minosa. Et nihil aliud erat, quàm horum Vnitas, & Spiritus omnia continens. Extra
 hunc non Deus, non Angelus, non substantia ulla alia. Omnium enim dominus, &
 Pater, & Deus, & omnia sub ipsum, & in ipso sunt. Nam Verbum eius perfectū exis-
 tens, & fecundum, & opifex, lapsum, in fecunda natura, & aqua fecunda, prolifi-
 cam fecit aquam. Hæc assertit Suidas ex Trismegisto. Ac quanquam ipse Ter maxi-
 mum eum uocatum puto propter ingenij, sapientiæq; magnitudinem, hoc sum duntaxat
 contentus, apparere & hoc testimonio Trismegistum de Trinitate ante Plato-
 nem, Platonicosq; natos scripsisse. Ecce enim tres personas distincte suis nominibus
 appellat, appellans Patrem & Filium, lumen, lucem intellectualem: duas intelligibi-
 les luces, quarum altera sit ante alteram, non tempore, sed qua Genitor antecedit gra-
 du Genitum. Nempe quod idem Filius eius dixit, Pater maior me est. Horum sub-
 stantiam lucem esse dicit, non lucem corpoream, sed lucem intelligentem. Et cecinit
 antiquissimus ille, quemadmodum hodierna religio, Deum de Deo, lumen de lu-
 mine. Sicut autem dicit diuinus Ioannes, In principio erat Verbum, & Verbum erat
 apud Deum, & Deus erat Verbum: sic Trismegistus, Erat lux intelligibilis (siquis
 p : dem

dem etiam ipsum idem Verbum Lucem Ioannes appellat) antelucem intelligibilem, & erat Mens Mentis luminosa. Id est, Deus de Deo, Mens à Mente nascens. Designat enim quod ait Ioannes, Et Verbum erat apud Deum, quia nascebatur æternaliter ab eo, lucens ab æterna altera luce, lux ipse intelligens, ex luce intelligenti. Loquiturque de eorum Vnitate inseparabilisque Divinitate. Exin inducit Spiritum sanctum, quo cuncta contineantur, vivificentur: qua potestate celebratur in sanctis literis: Spiritus enim Domini, inquit liber Sapientiae, replevit orbem terrarum, & hoc quod continet omnia, scientiam habet uocis, Ecce etiam fatetur hunc Trinum solum, Deum fuisse semper, solum hunc uiguisse: Præter hunc non fuisse Angelum, non Dæmonem, nullam aliam substantiam. Est enim hoc dictum Trismegisti, id quod quotidie canit Ecclesia de tribus illis, Sicut erat in principio, & nunc, & semper. Erat in principio, uidelicet ab æterno. Ecce etiam uociferatio ualida contra ignaros ueritatis, rationis expertes Arianos, qui dicebant fuisse quando Filius non erat: non reputantes quantum non impietate modo, sed inscitia, & imperitia naturæ peccarēt, partim quod hunc errorem à Platonicis, & scriptoribus profanis, quos non intellexerunt uidebantur suscepisse, partim quod non uiderunt quàm esset impossibile, ut qui erat Filius Dei uerus, Deus & ipse ex Dei substantia non fuerit semper. Consequuntur enim se diuinitas, & æternitas. Si filius Dei uerus est, etiã Deus est: Si Deus, etiam æternus. Adest igitur Trismegistus dicens, Fuit semper Mens Mentis luminosa. Mens Mentis Filius est, Mens ex altera Mente, De quibus Chaldaeus in primo libro dicebat, Omnia perfecit Pater, & Menti tradidit secundæ, quam uocat Primã omne humanum genus. Hæc igitur tria duntaxat fuerunt semper & ab æterno, Non Angelus, non Dæmon, nulla alia substantia fuit, sed sola trium æterna in una substantia coniunctio. Hoc sentit & loquitur diuinissimus Trismegistus, non solum confirmans hodiernam sapientiã, sed contra omnes obstans, qui Mentem secundã à prima putarunt priscos separasse. E quibus Ioannes Picus, & Marsilius dicta Procli uidentes, qui hoc loco non recte Platonem, maioresque interpretatur, asseruerunt secundã illã Mentem, quasi creaturã quandã in tempore conditã priscos sensisse. Nos autem probauimus, & probamus nec Platonicos, qui talia prodiderunt, priscã Philosophiã sincere exposuisse, nec Platonicos illos Latinos Græcos recte secutos esse, quos si sine iudicio nec uetustate cunctaque Philosophiã bene cõsultatere mere sequaris, tam in hoc, quàm in alijs multis haud leuiter cecideris. Exposita igitur & decantata Trismegistus trium numinum trinamque Deitatis, quæ sola fuit ab æterno, sempiternitate, accedit ad creationem, dicens fecundum illud Verbum Dei, quod esset perfectissimum, fecundissimum, opifex, aquas illas quibus superferebat, amplexum fecundasse & fecisse ut ex his omnia nascerentur, principio lux coelestis, tum aer, inde plata, stirpes, animalia. Ac quod ait lapsum Verbum fecundum super aquas, est quod ait Moses, Et Spiritus Domini ferebat super aquas. Ferebatur autem ut opifex, ut operans, maxime coelestes orbis, quos primos eodem Trismegisto teste, ex aquis secreuit, & in his primum Solẽ. Quod autem hæc scripserit, locutusque fuerit Trismegistus, ex eo liquet, non sicut prudens quilibet, quod apud omnes Platonicos, qui post Platonem floruerunt, extant, ut non alium habuerint super his mysterijs præceptorem, quam Trismegistum. Suidas igitur ubi dicta Trismegisti protulisset, adiecit: *καὶ τὰ πάντα εἰρηκὸς ἠύξατο λέγων, ἀράξω σὲ ἐναντὶ θεῶν μεγάλων καθὼν ἕργων, ἀράξω σὲ φωνῆν πατρὸς, ἢ ἐφ' ὀφθαλμοῖς πρώτου, ἢ ἰνικαὶ τῶν πάντων νόμων ἐξεργήσατο. ἀράξω σὲ ἢ ἐπὶ τῶ μόνον λόγῳ, ἢ τῶ πατρὸς τῶ περιέχοντι πάντα. ἡλεως ἔσο:* Et hæc locutus orauit dicens, Adiuuro te coelum Dei magni sapiens opus. Adiuuro te uocem Patris, quã protulit ipse primã, cum omnem mundum stabiliiuit. Obtestor te per unigenitum Verbum, & Patrem, qui continet omnia, esto propitius. Hæc igitur carmina, quæ Suidas tribuit Trismegisto

Agisto, cæteri tribuunt Orpheo. Insuper quæ postremo citauit, quoniam in libris uulgatis non habentur, credendum est eum in alijs eius de Trismegisti legisse: Quemadmodum & Lactantius, Augustinus, Cyrillus aduersus Iulianum Imperatorem proferunt, quæ nos in libris eius, qui pauci ex innumerabilibus ad nos peruenerunt, non uidemus.

Diuum Augustinum aperte testari Platonicos de tribus personis scripisse.

CAP. XVIII.

CAETERVM etiam diuus Augustinus, in libris de Ciuitate Dei aperte testatur, quod etiam librorum illorum interpretes asseuerant, Porphyrium, quem uocat doctissimum Philosophorum, iuxta Platoniorum sententiam, tria Principia statuere, sed eos more suo loquentes tria Principia dicere, quæ Christiani ad certam regulam loquentes, unum Principium, tres Personas appellant. Eius hæc uerba sunt: Dicit enim, inquit, Deum Patrem, & Deum Filium, quem Græcè appellat paternum Intellectum, uel paternam Mentem, *πρωτολόγῳ ὄντι*. De Spiritu autem sancto aut nihil, aut non aperte aliquid dicit: quamuis quem alium dicat horum medium, non intelligo. Si enim tertiam, sicut Plotinus ubi de tribus principalibus substantijs disputat, animæ naturam etiam iste uellet intelligi, non utique diceret, Horum medium, id est, Patris, & Filij medium, postponit quippe Plotinus animæ naturam paterno Intellectui: iste autem cum dicit medium, non postponit, sed interponit, & nimirum hoc dixit, ut potuit, siue ut uoluit, quoniam nos Spiritum sanctum nec Patris tantum, nec Filij tantum, sed utriusque Spiritum dicimus. Hæc quidem Augustinus. Ecce testatur à Platonicis, uidelicet Porphyrio, & Plotino claram, apertamque habitam de Patre ac Filio commemorationem. Filium in primis appellatum, quemadmodum à principio in oraculis Chaldaicis uidimus, paternam mentem, quod sonat paternam Sapientiam. Tertium autem dictum *ψυχῶν*, Animam: Videlicet Animam mundi, qui dicitur à nostris & ab illis Spiritus sanctus. Hunc etiam Proclus medium amborum uocauit. Filium igitur Patris summi, uocatum à Platonicis ait, patriam Mentem, de qua totus primus liber differebat. Quibus sit perspicuum, magnos in nostra Theologia uiros, eiusque suspiciendos antistites, non ignorasse profanæ Philosophiæ primates de Patre, Filio, Spiritu sancto scripisse. Quæ Philosophi, ut idem ait Augustinus, liberis uerbis loquentes, nec in rebus ad intelligendum difficilissimis, offensionem religiosarum aurium per timescerent, soleant uocare, uel tria Principia, uel tres Deos. Eiusque loci explanatores asserunt, quod nos quoque fecimus, testimonium Macrobij, de Mente Ideas continente, & Trismegisti dicta de Verbo perfecto.

De tribus Hypostasibus, ex Apollinis oraculo: & quod apud priscos, omnia metricè scribebantur: & quod ab his oraculis mysteria ueterum Philosophorum manare potuerunt.

CAP. XIX.

SI postremo loco, quod sub Christi decessum, Oraculum Apollinis de tribus Numinibus diuine pronuntiauit. Rogatus de uera religione, cui maxime genus humanum initiandum, consecrandumque esset, quæque uera sapientia cunctæ nationes essent decorandæ, & quæ foret omnibus superstes, quod Daniel uaticinatus fuerat, ad hunc modum fertur dixisse:

μη ὄφελος πύμακτον με καὶ ὑπαὶ αὐτὸς ἐρεδία,
 δύσλιπε προπόλων, πῶδι θεασασίς γυνήτις.
 Ἄμμιτε πηλυγέτοιο πανομφάας βασιλῆος.
 Καὶ πνοιῖς, ἢ πάντα πῶρεξ βοῦνδ' ἔχθ.
 οὔρεα, γλυῖ, ποταμὸς, ἄλα, τάρταρον, ἦρα, πύρτε,
 ἢ με καὶ ἐκ ἐδέλωντο, δέμων ἄρ' τῶνδε δάξει.
 Ἀντίω ἐρημῶν δὲ λελέφεται ἔσθ' ἀφύτων.

Ne me utinam supremum, infelix ipse sacerdos,
 Sciteris de sancto, ac diuino Genitore,
 Et sobole chara, rebus magni Induperantis,
 Et Flatu, qui mundum astrictum continet omnem,
 Montes, tellurem, fluuios, mare, tartara, & ignem.
 Aéraç. heu templis is me discedere ab istis
 Coget, linquetur quo edebam oracula, limen.

Hoc oraculum excerptum cum multis alijs, ab his qui audierunt, traditumç memorie, cuius modi carminibus Sibylla, quæ & ipsa Apollinis oraculo præfuit, multa decantata reperiuntur, philosophis etiam attestantibus, Sibyllas diuinas fuisse, & oraculum illud diuina sæpenumero mysteria aperuisse. Decantabantur autem, autore Plutarcho, ferme cuncta, scribebanturç à priscis numerosè, Philosophicç prisci ferè omnes, siue de creatione mundi, siue de reliquis Philosophiæ partibus, poëtice, non oratione soluta scripserunt. Quid mirum igitur, si cecinit oraculum de tribus numinibus, quando Plato quoç, & Trismegistus, Chaldæi, & Magi, homines scilicet, & minoris quàm Dæmones sapientiæ, tam multa de his ipsis prodiderunt. Ab his arbitror oraculis, quibus miranda mysteria Deus aperuit hominibus, manarunt Philosophorum illa de summo Bono, de creatrice Intelligentia, priscorum hominum nonnullis, quemadmodum & Sibyllis, cœlitus reuelata non æquè tempestate illa, atque postea cognita: Vt quod uiderat Vergilius apud Sibyllam,

Iam noua progenies cœlo dimittitur alto:
 cecinerat simili modo Sibylla, Græcè,

καὶ πῶρ' ἀφ' ἡλίας πῶρ' ἔειπε θεὸς βασιλῆα,
 ὅς πῶρ' ἔειπε γῶναι πάντες πολέμοιο κροῖο.
 Ἄνδρ' οὖν γίγνωσκε θεῶν, θεῶ ἴσθ' ἔόντα.

Et,

Tum Deus excelsus demittet ab æthere Regem,
 Qui bella è tota pellat tellure, nefanda.

Atque tuum cognosce Deum, qui natus ab ipso.

Hæc qui legebant, quò pertineret nesciebant. Philosophi uerò libris suis excerpta, quæ quidem nascebantur etiam ab antiquissimis Theologis, ac Prophetis, quando nationes ferè omnes, Prophetis abundare dederat Deus, qui de magno illo in mundum uenturo Rege, uelut anteaambulones, ubi que concinerent, speculationibus, egregijsç sermonibus decorarunt.

FINIS.

A **Augustini Steuchi Eugubini**
 DE PERENNI PHILOSOPHIA LIBERTERTIVS.

De tota Diuinitate: & quòd omnes instinctu naturæ Deum singulariter in omni ætate nominarint: exemplaç ex Platone, & Aristotele, & Homero, & Demosthene.

CAP. I.

DOST hæc naturalis est ordo; ut qui de tribus Numinibus executi sumus, nunc de Deo, totaç simul Diuinitate nobis sit sermo. Conuenit enim in treis illos, quicquid de Deo per uniuersam Theologiã ab omnibus linguis, nationibusç prædicatur. Primumç erit de singulari Diuinitate mysterium, omnes ferè homines tum animo intento, tum natura duce, ac magistra, rapidoç ueritatis æstu, semper unum, singularèmq; Deum fuisse confessos. Vt quanquam corruptissima inoleuit nominandi, adorandicç plures Deos consuetudo, propter insitam tamen, altissimèç impressam à Natura Dei notionem, & ad eum inclinationem, cum seriò loquerentur, & se ab impetu Naturæ rapi paterentur, unum modò Deum prædicarint, appellarint, habuerint in ore, cunctasç ei ueræ Theologiæ laudes attribuerint. Omnesç quos sub falsis religionibus, Deorumç multorum cultricibus ortos constat, cum de creatione rerum, de mirabili cœli, terrarumç ordine, siue magna alia de re loqui cogerentur, nunquam Deos, sed ut Naturæ fert instinctus, uerum Deum appellasse, ei prouidentiam, maximam, incommunicabilemç bonitatem, cunctasç Diuinitatis laudes tribuentes. Ac quanquam Platonis, Aristotelisç Theologiã, differtur in posterum examinanda, ad exemplum tamen perspicuitatemç dicendorum, præcedat eorum testimonium, quo fiat omnium Philosophorum, uetustissimorumç hominum singularis & unius Dei è Natura manifesta confessio. Nam Plato non modò nescius, & eo quem dixi ueritatis æstu raptus, sed sciens & prudens confessus est, & ostendit, quid inter Deos, Deumç maximum ac singularem putarent ea secula interesse, se cum seriò loqueretur, Deum nominaturum: cum minus seriò, plures Deos. In Epistola ad Dionysium, De signo, inquit, Epistolarum, quas studiose, & quas minus scribam, arbitror te meminisse. Verum cognosce, animumç intende. Multi enim sunt, qui me iubeant scribere, quos non sit facile rejicere. *Ἐ μὲν γὰρ ἀποδείκναι ἐπιστολῆς θεοῦ ἀρχὴν, θεὸν ἢ πῶρ' ἦπ' οἱ.* Nam seriæ Epistolæ Deus præest, Dij autem minus seriæ. Hæc igitur erit uniuersalis admonitio, ac naturalis instinctus consideratio, cunctos ferme mortales ea ratione locutos esse, cuius dedit documētum Plato. Et quod etiam Lactantius animaduertit. Cum uerò, inquit, ipsos Deorum cultores sæpe uideamus Deum summum, & confiteri & prædicare, quam sibi ueniã sperare possint impietatis suæ, qui non agnoscant cultum eius, quem prorsus ignorari ab homine, nefas est. Nam & cum iurant, & cum optant, & cum gratias agunt, non Iouem aut multos Deos, sed Deum nominant: adeò ipsa ueritas cogente Natura, etiam ab inuitis pectoribus erumpit. Videre igitur

igitur licet, quod Lactantius monuit, ubiq; Naturam ad hoc homines impulisse, ut C Deum Patrem suum recognoscerent, nominarent, appellarent, uenerarentur, eumq; meritis præconijs, qualia sacra litera cecinerunt, efferrent, nunc autorem generis humani, fabricatoremq; mundi, nunc prouidentem uniuersis, oculosq; Diuinitatis suæ per omnes terras latè de sublimi sede sua tendentem, cæteras item Diuinas attributiones decantantes, quas indefessè resonat Philosophia cœlestis. Quas quidem laudes & Theologiam, partim ex fonte Naturæ, partim illa prisca, cum solus uerusq; Deus colebatur, Theologia, manare compertum. Ad hanc igitur rationem reuocabitur, omisis multis, quæ post examinabuntur, hoc autem ut exemplum multorum, quod Aristoteles, qui uidetur cœlo, stellisq; Intelligentias diuinas adiungere, uenaturq; ex motu cœlesti Diuinitatem in libris de prima Philosophia, naturæ quodam impulsu definit Naturam diuinam: φάμεν δὲ θεόν, ζῶον αἰδέον, ἀείρον: Dicimus Deum animal aut uiuens sempiternum, optimum. Ecce Deus optima uita, Deus ille naturalis, uerusq;, nulla cœlestis, aut quæuis alia Intelligentia, quarum nulla optima est, quod Vnum duntaxat necesse sit esse optimum. ecce item singularis & unius Dei nuncupatio. cumq; multos Deos soleant Philosophi, poëtæq; nominare, unus tamen singularis instinctu Naturæ nominatur. Cuius est solius, naturaliterq; hoc nomen Dei, & qui ut singulariter Deus, sic singulariter sempiternus & singulariter optimus. Apparet enim uel cogitur Aristoteles id ex ipsa locutione sensisse, quia sicut per eminentiam hæc Dei nominatio cadit in uerum illum, ac naturalem, haud minus cadere debet reliqua definitio, quod solus sempiternus, solus optimus. Ut habet singulariter quod sit Deus, & quod sit optimus, quod nemo negat, sic quod singulariter sempiternus. Hæc illa ueritas ex inuitis pectoribus erumpens. Eundem inuit, & eum Natura ducerespexit, cum negans indiuidua fieri potuisse sempiterna: ἢ τὸ πῶρῶ ἢ ἀρχῆς ἀσπείδου τῷ λειπομῆναι συνεπλήρωσεν τὸ ἄλογον ὁ θεὸς ὑπέταλξεν ποιήσας τῶν γένεσιν: Quia longe distarent à Principio, altera, quæ sola superesset ratio, absoluit, repleuitq; Deus Vniuersum, facta generatione perenni. Ecce Deus Naturæ, Deus maximus, ordinum, mundanicq; concentus moderator. Certè igitur neq; Solis, neq; Lunæ, ulliusq; sideris intelligentia; minus etiam illi fabulosi Di, Minerua, Diana, Mercurius, Apollo, Deus ille, uerè Deus, qui ne rerum deficeret ordo, perpetuis generationum successionibus repleuit Vniuersum. Singulariter unus Deus inducitur, eiq; singulariter nomen hoc tribuitur, Naturæ moderator, ordinum cœlestium, à quibus dependent terrestres, inuentor prædicatur. Quantum scilicet audimus in Theologia Mosis, si quis altè spectet, prædicari. Aliud exemplum est ex Platone, cum ei structæ in Sicilia insidiæ fuissent, ex hisq; euasisset: καὶ τῶν δὲ μετὰ θεόν, Διονυσίου χεῖρας εἰδέναι χεῖρας: Et pro his, post Deum Dionysio gratias habere par est. Quis is Deus, custos, prospector, liberator hominum, qui singulariter à Platone, sub religionibus superstitiosis, Dianæ, Solisq; cultricibus orto, Deus nominatur? Quid ponderis habet hæc nomenclatio? Naturalis uidelicet est, spectans unicum illum, singularem, eundemq; uniuersalem Deum. Sed his exemplis ex Platone, Aristoteléque quorum posterius declarabitur Theologia, dimissis, ingrediamur hunc campum, flores ex omni uetustate, quæ maximè singularem Deum coluit, & ubique singulariter nominauit, decerpentes. Hoc Theologos, hoc Poëtas etiam superstitiosos, & fictitiorum Deorum laudatores inuenies fecisse. Homerus igitur, qui pater fabularum uisus est, poëticosq; illos Deos nunquam non habet in ore, Naturæ tamen instinctu, sæpe Deum uniuersalè, quem admodum Philosophi, & præsens hæc ætas, cui singularis innotuit Diuinitas, nominauit. E quibus est, quod etiam adducitur à Iustino Philosopho eodem & martyre, quod

A quod ubi Phoenix affatur Vlyxem, inducit loquentem:

οὐδὲ ἐν κέρῳ μοι ἑσπασίην θεὸς αἰεὶς
 ῥήσας ἀκρίβως θήσειν νόον ἡβώντα.

Non mihi si Deus hinc etiam promitteret ipse,
 Mutato senio, uiridem instaurare iuuentam.

En Deus singularis, potens auferre senectam, restaurare iuuentam. Iustinusque ipse inquit: ἡ δὲ ἐν ἀντονομασίᾳ τῶν ὄντων θεῶν συμμάχων: Significās per Antonomasiā, uerum Deum. Hoc scilicet perpetuum est in omni natura, instinctuque humano, quoties Deum nominant, designatur uerus, unicus Deus, & cuius est uerè Diuinitas, qui uerè, singulariterq; Deus nuncupatur. Non est is Homeri Deus ex his ullus, quos bellaces inducit, humanisq; affectibus deturpat. Est Deus magnus uniuersitatis, dictus simpliciter Deus, quia solus uerus semper Deus. Homerus item hunc ipsum inuit cum dixit:

Αἰεὶ τῶν ἁμῶν ἀγὼ θεὸς, ὡς τῶν ἁμῶν.

Semper agit similem Deus ad similem, associatq;.

Quis is Deus, nisi magnus, uerus, præpotens, naturalis, & naturaliter occurrens ori, offerens sese menti, dans sese obuiam ubique nobis, cogens ut eum cogitemus, sentiamus, loquamur, nominemus, eiq; potestatem uniuersalem tribuamus? Superius Homerus, quod possit abradere senium, reparare iuuentam: nunc quod agat similes ad similes. Quo decreto Dei impij scelestiq; cum impijs, & coinquinatis spiritibus associantur. De supremo Deo, cuncta prospiciente, moderante cum primis res humanas, hoc dictum ab Homero. Quod & Plato in eo qui inscribitur Lysis, declarauit afferens hoc carmen: ἀλλὰ τῶν θεῶν αὐτῶν φασὶ ποιεῖν τὰς ἑλπίδας αὐτῶν ἀγόντα πρὸς ἀλλήλους: Sed Deum ipsum asserunt amicos facere adducentem eos ad inuicem. Ille igitur facit amicos ad amicos accedere, suaque hac lege, sibi pios, & iustos, gratos, amicosque associabit, qui passim sparfit in humana pectora, ut Plutarchus inquit, charitatem. Eundem singulariter nominauit Deum, quod etiam affertur à Plutarcho: ἔχῃ ὄχι αὐτῶν θεῶν πρὸς μάκροισι: Haud sine Deo is insanit. Eundem quoq; confessus est omnipotentem, largitoremq; bonorum, cum in quartodecimo Odyssææ:

θεὸς δὲ τὸ μὲν δῶσθαι, τὸ δὲ ἑλπίσαι.

ὁ, λαμῶν ἢ θυμῶν ἐδίλει, δῶσαντα γὰρ ἄπαντα.

Largitur Deus hæc: ast altera linquit.

Quicquid mente sedet, cunctorum nanque potens est.

Indicauit, significauitq; hunc ipsum Demosthenes, etiam superstitiosorum Deorum cultor, sed actus impetu Naturæ, cum dixit, Conandum esse, ut omnia bona cum bona spe consecremur: φέρειν δὲ τῷ ἄνθρωπῳ ὁ θεὸς δῶσθαι, γρηναίως: Ferre autem quæ Deus dederit, generosè & fortiter. Is etsi Dianæ Palladisq; cum Atheniensibus uenerator esset, luce tamen Naturæ, uniuersalem magnumq; Deum uidit, singulariterq; appellauit.

Quod simili ratione locuti sunt, & quidem diuinius poëta, qui Homero successerunt, de singulari Deo & his quæ uerè de eo prædicantur.

CAP. II.

ADEM ratione locuti sunt ueteres celebresq; poëta. E quibus Pindarus propter pulchritudinem, ordinemq; rerum cœlestium, & omnium rerum bonarum inuentionem appellat θεῶν ἀειστὴρχον, Deum, optimum, solertissimumq; opificem. Quod adducit admiraturque sæpe sapius Plutarchus. Hic & quod opifex mundi sit, & omnia iuxta Theologiam Mosis fecerit optima, &

q ma, &

ma, & quod sit unus, singularis, ostenditur, Crede mihi, quo sunt homines rerum C
 exordio propiores, hoc meliores, & singularis optimiq; Dei colentiores. Idololatria
 fuit error posteriorum seculorum, contraque impetum Naturæ. Similiter locutus
 est Aeschylus, quod adducitur etiam à Platone: *θεός ἀπὸ τῆς φύσεως βροτῶν, ὅταν κενώσῃ δό-*
μα παμπόδῃ θεῷ. Nimirum, Deus causam creat, cum domum funditus labefactare
 decreuit. Ecce Deus is Aeschylo, Deus Mosis, Deus Prophetarum, apud quos
 prædicat se creare malum, uidelicet quod Aeschylus, euertere, labefactare domos
 impiorum, quod toties in libris Regum refertur fecisse, & facit quotidie, etiam
 Prophetis non denuntiantibus. Vides eum fatentem, singularem illum iuxta
 superiores Regem moderatoremque humanarum rerum, ultorem impiorum, quo-
 rum domos euerfurus, causam ipse reperiat, nos autem unde ueniat, nesciamus.
 Callimachus autem, ut est etiam apud Plutarchum, sic locutus est: *εἰ θεὸν οἶδα, ἴδιον ὅτι*
καὶ δαίμονι ζῆσαι πᾶν, δαιμόνιον: Si Deum nosti, noris quod diuinitati sunt omnia pos-
 sibilitas. Quid diuinius hoc testimonio? Est hic eadem singularis Dei nuncupa-
 tio, est uniuersalis potestatis attributio, sacrarum literarum Theologia, quod
 non sit abbreviata manus Domini, quod sit omnipotens: sic pectoris humani
 naturalis confessio, sicut cœlestis oraculi reuelatio, conspirante utraque Theo-
 logia, & ea quæ de cœlo, & quæ de natura manauit. Simonides autem non
 modò singularem Deum nominauit, sed item de sapientia bonitateque eius sin-
 gulari, & incommunicabili, altissimè philosophatur. Testimonium sapientia
 adducitur ab Aristotele, bonitatis à Platone. Quo nomine suspicitur ab utro-
 que. Aristoteles in libro de prima Philosophia, Sola, inquit, sapientia quaeritur
 causa sui. Quocirca iure non humana possessio dicatur. Multis enim modis ser-
 ua est humana natura. *ὡς ἐστὶ σιμωνίδῳ, θεός ἐν μόνῳ, ποῦ ἔχει τὸ γέρας:* Quapropter D
 iuxta Simonidem, solus Deus habeat hanc dignitatem. Quanta est, quam pro-
 funda Theologia Simonidis, quod solus Deus sit sapiens? Eadem causa per ex-
 cellentiam dicitur in sacris literis, Sapientia, per quam fundata est terra. Et
 Pindarus eum dicebat optimum artificem. Hæc sapientia Dei. Testimonium au-
 tem summæ, & incommunicabilis bonitatis, apud Platonem in Protagora, quod
 prior Chilon: *ὅτι γενέσθαι μὴ ἀνθρώπων ἀγαθὸν χαλεπὸν ἀλαθείας. οἴοντες μάλιστα ἐπί γε χρόνον πᾶσι*
γενόμενον δὲ διαμείνει ἐν πάντιν ἔξει, καὶ εἶναι ἀνθρώπων ἀγαθὸν, ἀδύνατον καὶ ἐκ ἀνθρώπων, ἀλλὰ θεός
ἐν ποῦ ἔχει τὸ γέρας: Bonum quidem uirum fieri uerè difficile esse: licet tamen ad
 aliquod tempus esse. Sed cum fueris, in hoc habitu permanere, uirumque bo-
 num esse, impossibile, & non humanum: sed Deus hoc habeat decus. Non ne
 sapientia Simonidis hæc, naturali bonitate profusa, ea est, quam Seruator ho-
 mines erudiuit dicens, Nemo bonus nisi solus Deus? Hic igitur Simonides,
 etsi Græcus erat, multisq; ante coruscans Euangelium natus annis, deduxit eum
 Natura tamen ad inclytæ Theologiæ confessionem. Necdum enim eousque
 peruaferat superstitio ut bonitatem superioris ætatis, scientiamque illam Dei à
 primis hominibus uenientem, obfuscarit. Quodque mirabilius est, hanc sapi-
 entiam uel à Simonide natam, uel antiquiorem putat Plato: *ἢ ἀπὸ σιμωνίδος ἀρχαίον,*
ἢ καὶ ἐπὶ παλαιότερα: uel à Simonide coepisse, uel etiam uenustiore esse. Hic est
 ille Simonides, qui non solum summam sapientiam, Deo, bonitatemque supre-
 mam adiudicauit, sed etiam dixit eum inscrutabilem. De quo, Marco Tullio
 autore, cum quaesisset Hiero tyrannus, quid aut qualis sit Deus, delibera-
 di causa sibi unum diem postulauit: cum idem ex eo postridie quaereret, bi-
 dum petiuit: cum sapius duplicaret numerum dierum, admiransq; Hiero quaer-
 eret,

A reret, cur ita faceret, Quia quanto, inquit, diutius considero, tanto mihi uidetur res
 obscurior. Vnum igitur singularemq; spectabat, maximum, uniuersalem, natura-
 lemq;, inscrutabilem, innominabilem, ut Mercurius dixit, non fabulosos illos, aut
 ullam cœli Intelligentiam. Ad hanc Theologiam, atque ad has laudes, Diuinitatisq;
 semper impulit homines Natura confessionem. Is ante oculos obuersabatur, sese
 tum mirandis operibus suis exhibens animis, tum quibusdam primæ Theologiæ
 scintillis superstitibus, quibus mentes hominum excitabantur, multitudine fabulo-
 sos illos, nuperq; delatos colente Deos. Audi igitur mirabiliora canentem Sopho-
 clem, & cum sacris oraculis mirificè congruentem in appellatione singularis Diuini-
 tatis, & prædicatione operum diuinorum superstitionumq; detestatione. Is autore
 Cyrillo aduersus Iulianum Imperatorem, hæc scripsit:

εἰς τοὺς ἀληθείαισι, εἰς δὲ θεός,
ὅς θρανὸν τέτυχε, καὶ γαῖαν μαλίστην.
πόνησε χέροισιν οὐδὲμα, καὶ ἀέμου βίαις.
ὄντη δὲ πολλοὶ, καρδίαις πλανώμενοι,
ἰδυσσάμεθα πημάτων πᾶσι ψυχῶν
θεῶν ἀγάλματα ἐν λίθωντι καὶ ξύλων,
ἢ χρυσίου τε, ἢ ἐλεφαντίνων
ουσίας τότων, καὶ καλὰς πανηγύρας
τύχουτες, ὅπως εὐσεβῆν νομίζουεν.

Vnus uerò duntaxat, unus est Deus,
 Qui polum creauit, & latum solum.
 Ponticq; lætos fluctus, uentorumq; impetus.

B Mortales autem multi, animo uagi,
 Ereximus erroris & cladis, animi
 Deorum simulachra, è lapidibus, materieq;
 Siue constructa auro, uel ebore.
 His sacrificia, festosq; celebrauimus dies.

Sic pietatem retinere credimus.

Hæc reddidi, non moratus nunc numerum, temporaq; syllabarum. Ex his clarescit
 magis, eandem, unamq; semper fuisse religionem, clariorem primis seculis, medijs
 obscuriorè, hominum erroribus inquinatâ, nouissimis clarissimâ, quam nulla dein-
 cept corruptat superstitio. Agnoscebant igitur illi suorum temporè, ac fatebantur
 errores, ad genitorè suum redeunte Natura, & quos superstitiones delirare cogebât,
 ad ueritatem machinis suis reuocante. Quid posteri Philosophi dicent, cum maiores,
 à quibus per successione, uitam, mores, opes, sermonem, literas, iure hæreditario acce-
 perunt, uideant piè confitentes unum, singularem, eundemq; iuxta Theologiam Mo-
 sis, Vniuersi conditorem? Omnia igitur secula hunc cognouerunt, meritis laudibus
 extulerunt. Modò Vnitatem, & inæstimabilem Bonitatem, Sapientiamq;, interdum
 Omnipotentiam ei tribuentes, nunc Conditorem Vniuersi cum Mose, nunc Inscruta-
 bilem asserentes. Eundem quoque singulariter nominauit Euripides, etiam sub his
 religionibus ortus, quæ uanos illos, ineptosq; Deos colerent, eiusq; misericordem
 naturam indulgentemque fatetur. Afferturque etiam à Plutarcho:

μή τις τὸ θεῖον, ὅτι δὲ τοῦτον φύσει.

Cunctatur Diuinitas, talisq; est ingenio.

Hæc de clementia, misericordiâq; diuina dicuntur, cuius, Propheta simili ratione di-
 xit esse plenam terram. Quo uocatur in sacris literis *μακροθυμία*, nostri dicunt longani-

mis, sed melius, sero irascens, differens ulcisci. Ideo subdit quidam apud Plutar-
 chum, minime decere aduersus malos, *ἐαδὺ μὲν εἶναι τὸν θεόν*, segnem esse Deum. Corri-
 gitur autem à Plutarcho. Hic igitur Euripides, nullum è fabulosis illis Dijs, quos illa
 secula colerent, sed unum præpotentem, uniuersalem, semper animis occurrentem
 spectauit Deum. Multo autem diuinius Phocylides, è priscis illis ante Platonem
 poetis (fuit enim autore Suida æqualis Theognidi) de singulari Deo scripsit, ut penè
 Prophetarum quis uideatur extitisse. Fuit tamen Milesius, his temporibus ortus,
 quibus Deorum multitudo ab ignaris adorabatur, superstitionibusq; uanis scatebat
 Græcia. At is multa tamen diuinitus scripsit. E quibus sunt illa, quæ locutus est in
 his quæ uocantur *παρουήσεις*:

εἰς θεὸς εἰς ἑσπερὸς δυνάτος γ' ἄμα καὶ πολὺν ἄλβον :

Est unus, sapiensq; potens Deus, atque beatus.

Hinc non mirum superiora cecinisse Sophoclem de singulari Deo. Putat autem Sui-
 das, qui autor est, uerè Phocylidem scripsisse uersus illos, uitæq; degendæ præcepta,
 quæ hodie circumferuntur, inscripta, ut ipse inquit, *κεφάλαια*, ex uersibus Sibyllinis
 fuisse decerpta, *εἰσι δὲ ἐκ τῶν σιθυσιαίων κειλεμμένα*. Facile igitur potuit Phocylides de sin-
 gulari Deo, sapientia, potentia, beatitudineq; eius, laudes has uel sub falsis religioni-
 bus ortas edidisse: quippe qui cum reliquis poetis, hæc apud Sibyllas legeret. Vides
 bis igitur in uersibus Sibyllinis similia. E quibus:

εἰς θεὸς, ὃς μόνον ἴδιον, ἰπὲρ μέδους, ἀρχόντων :

Ἄλλὰ θεὸς, μόνον, εἰς, παννύκτερος :

Vnus solusq; est Deus, maximus, ingenitusq;.

At Deus est unus, cunctis altissimus idem.

Ex his carminibus, quemadmodum suspicatur Suidas sumpsisse Phocylidem de sum-
 mo, singulari, sapienteq; Deo loquentem, sic forte sumpserunt Sophocles, & Simo-
 nides, is loquens, Aristotele teste, de sapientia eius, quam ab eo solo possideri, ut ap-
 pareret nunc Sibyllam cecinisse, dicebat. Ille superius cantabat unum, summum, singu-
 larem, qui creauerit cælum, terras, maria, Sibylla uerò totidem uerbis:

Ἄλλὰ θεὸς, μόνον, εἰς, παννύκτερος, ὃς πεπρωμένον

οὐρανόν, ἢ ἐλιόντα, καὶ ἀστέρων, ἢ δὲ σελήνην,

καρποφόρον γαῖαν, καὶ ἰδὲ αἰθῆρα οἰδματὶ πάντων :

Sed Deus est unus, summus, qui sidera fecit,

Cælum, Phœbeiumq; iubar, lunæq; nitorem,

Frugiferam & terram, ponti fluctusq; tumentes.

Vidisti superius in Sophocle, non eandem modò sententiam, sed eadem prorsus uer-
 ba, de unitate Dei, de cœli, latæq; terræ, æquoreiq; fluctus creatione. Eadem igitur
 priscorum Philosophorū, quorum tempore, autore Plutarcho, metricè Philosophiā,
 Theologiam, & historiam solitum erat decantari, fuit de Deo atq; Sibyllarum senten-
 tia, religio, par Theologia. Nam Thales Milesius, quemadmodum & Sibylla, dixit
 autore Laërtio, Deum ingenitum. Hoc ergo pro comperto, perspectoq; habeamus,
 tam magis fuisse Diuinitatē suā laudibus decoratā, creationem mundi cunctis uocis
 bus hominum atq; Dæmonum, in eam relatam, quàm magis ulterius ad priscas æta-
 tes exordiumq; mundi quis aspiciat. Prosequitur Phocylides, quem Plato quoque
 nominat & admiratur, singularem Deum appellans, omnemq; ei prouidentiam tri-
 buens, & ante omnes res, operasq; colendum docens: *πρῶτον θεὸν τίμα*: In primis ue-
 nerare Deum. Vides eum non dixisse quemadmodum poeta, uenerare Deos. Spe-
 ctabat enim uerum illum, & singularem. Item:

εἰ σὺ

εἰ σὺ κελὸς δικάσῃς, σὲ θεὸς μετέπειτα δικάσει :

Si malus es iudex, Deus & te iudicat ipse.

Hæc Theologia est sacrarum literarum: Deus iudex iustus. Qui iudicas omnem ter-
 ram. Viduam & pupillum suscipiet. Item Phocylides:

ὅταν ἂν ἴδωκε θεὸς, τῶντων χεῖρα παρασχέ :

Quæ tibi largitus Deus est, des tu quid egenis.

His illa Mosaicæ Theologiæ pars asseritur, qua docuit Deum, fructus, holera, be-
 stias, mare, terras, in hominum potestatem tradidisse. Quæ cum tanta copia, uberta-
 teq; donauerit, uelit item nos eius imitari clementiam, manus egenis aperientes,
 quemadmodum bonitatis suæ thesauros aperuit ipse nobis. Eundem fatetur Phocy-
 lides, omnibus animantibus arma sua dedisse, uolucris pennas, leonibus robur,
 tauris cornua, apibus aculeos, uerum pro cunctis his, hominem armasse ratione, uas-
 lido aduersus omnia propugnaculo:

ὅπλον ἐκάστω νέμε θεός. —

Armavit nam cuncta Deus. —

Asserit etiam mirificè cum Mose, hominibus esse spiritum, & imaginem à Deo, quæ
 admodum uidelicet Sibyllæ cecinissent.

πνεῦμα γὰρ εἰς θεὸς, χεῖρας θυγοῖσι καὶ εἰκόνα. Quod est,

Spiritus ipse Dei est mortalibus atque imago.

Et cum ait omnes æquè mortales esse, Deum autem animis imperare, Non imperat
 autem mortuis, quemadmodum ipse dixit. Si est Deus Abraham, Isaac, non est
 Deus eorum, qui non sunt.

καὶ τὸν ἰδοὺ νέμεος, ψυχῶν δὲ θεὸς βασιλεύσει :

Nominatur igitur Deus ubique singulariter: qualisq; fuit Phocylidis Philosophia,
 talem arbitrandum est fuisse omnium eius tempestatis sapientium. Semper igitur
 Deus unus cognitus est & prædicatus, quem sic exhibuit animis Natura, quemad-
 modum sunt animantibus instinctus cuique sui.

*Eadem probatio ex priscis Philosophis, de laudibus diuinis, ab eis celebratis, quod sit unus Deus, quod Mens Animatioq; Uniuersi, principium, me-
 dium, finis, ex Pythagora, & Archyta, Philolao, & Asclepio, & cmone, Mercurio.*

CAP. III.

POST poetas, similem pietatem tenuisse Philosophos, præsertim uetustio-
 res illos ante Platonem, unanimi religione summi ac singularis Dei me-
 moriam singulariter celebrantes, ac nominantes, si quis eorum dicta con-
 sideret, quæ partim nunc in libris eorum leguntur, partim ab subsequenti-
 Philosophis, qui libros eorum legerunt, referuntur, facillè cognoscet. Ex his sunt
 Trismegistus, Orpheus, Sibylla, Empedocles, Pythagoras, Melissus, Anaxagoras,
 Philolaus, Pherecydes, pluresq; alij, qui superiorum sæculorum sapientiam, cuius
 à Deo fuit origo, quam primis hominibus tradidisset, uenerantes, de maiestate, sin-
 gulariq; eius Diuinitate cunctisq; bonis, quæ possidentur ab eo, diuinas laudes, cu-
 iusmodi resonant in sacris literis, decantauerunt. Ex his primum, quàm mirabilis,
 quàm diuinus fuit uetustissimus Trismegistus in confelsione summæ Diuinitatis:
 quos hymnos ei decantauit, quibus nominibus appellauit: Cum in Pœmandro de-
 precans ut rationale sacrificium suscipiat, sic eum uocat, *ἀνεκλόλητος, ἄβρωτος, σιωπῆ φων*

q 3 ἄμενος

ἄμεν. Ineffabilis, indicibilis, silentio uocatus. Qui scilicet silendo uocaris, audiens C etiam silentes, orationemqz diuinam exordiens: ἄγιος ὁ θεός, ὃ ἢ ἐλεῖται ἀπὸ ἡμῶν ἰδῶν δυνάμεω, ἄγιος ὁ θεός, ὃς γνωθῆναι βέλεται, καὶ γινώσκειται τοῖς ἰδῶν. ἄγιος εἶ ὁ λόγος συνστάμενος πρὸς ἡμᾶς. ἄγιος εἶ ὁ πᾶσι φύσις ἐκὼν ἔφω. ἄγιος εἶ ὁ ἢ φύσις ἐκ ἐμορφωσῶν. ἄγιος εἶ ὁ πᾶσι δυνάμεως ἰχθυότατος, ἄγιος εἶ ὁ πᾶσι ὑπεροχῆς μέγας. ἄγιος εἶ ὁ κρείττων τῶν ἐπαύλων: Sanctus Deus, cuius uoluntas peragitur à proprijs uiribus, & potestate. Sanctus Deus, qui uult cognosci, & cognoscitur à suis. Sanctus es qui solo uerbo cuncta fecisti. Sanctus, cuius omnis natura fuit imago. Sanctus es, quem non formauit natura. Nimirum cuius forma nusquam in natura est. Sanctus es qui superior & fortior es omni potestate. Sanctus es, qui omni magnitudine maior, & excellentia excellen- tior. Sanctus es, qui es omni laude superior. Sic ille. Agnoscis Psalmos, & hymnos diuinos à cunctis, non ab Hebræis solis decantari. Sumus enim omnes filij Dei, omnes ab illo. Eoqz spiritus omnis laudat creatorem suum. Sibylla uero, quam Iusti- nus Philosophus uocat uetustissimam, eodem ipso autore scripsit (multis omisis, quæ reperies apud alios.)

Εἰς θεός ὅτι μόνος καὶ ὑπερμεγέθης, ἀγέννητος.
 Παντοκράτωρ, ἀόρατος, ὁράμενος αὐτὸς ἀπαντα
 Αὐτός δὲ ὃ ἐλέπτειται θνητῆς ὑπὸ σαρκὸς ἀπάσης.

Vnus Deus solus est supra omnem maiestatem, ingeneratus, omnipotens, inuisibi- lis, uidens ipse omnia, ab omni mortali corpore non uisus. Hæc illa cum sacrosan- ctis Prophetis, & Apostolis uetustissima decantauit. Eodem Iustino autore dixit eadem:

Ὅλοι αὐθροπὸι κένοι ἵζη γαίαν ἔδονται,
 ὅσοι δὲ εὐχέσσι μέγαυ θεῶν ἐυλογούντες,
 Πρὶν φαγεῖν, πίειν τε, πεπειθότες ἐυσέβησι.
 Ὅι νηὶς μὲν ἀπαντας ἀπαρνήσονται ἰδόντες,
 καὶ θωπῆς, εἰς αἶα λίδων ἀφιδρόματα κόφω
 ὄμμασιν ἐμφύχων μεμίσμενα, καὶ θυσίαισι
 τετραπέδων, ἐλέψασι δὲ. ἑνὸς θεῶ ἑς μέγα κύδος.

Sunt homines illi uerè in tellure beati,
 Qui magnum coluere Deum, & cecinere priusquam
 Ad potumqz cibumqz adeant pietate decori,
 Qui delubra oculis mox auferre uidentes
 Atque aras, lapides, uita & ratione carentes,
 Sanguine pollutos animantum, pecudumqz
 Cæstorum, uniusqz Dei aspiciunt decus ingens.

Ecce igitur omnes cum sacris literis, id est, cum ueritate pura consentiunt. Ecce quo magis uetustiores ætates respicias, tam magis cognitum, prædicatumqz Deum sin- gularem agnoscas. Cuius clarior scientia, cunctis ambagibus amotis, à filio suo no- uissimis sæculis fuit patefacta. Orpheus igitur etiam uetustissimus, ante omnes cele- bratos in Græcia Philosophos & poetas, multis carminibus de singulari Deo, non fecus atque Prophetarum quis, mira exprompsit, nemini non suspicienda. Hæcqz carmina partim apud Platonicos, partim Theologos nostros, Iustinum, Eusebium, Cyrillum, Clementem Alexandrinum habentur, ne putes non uetustissimi, quemqz uocat diuinissimum Ioannes Philoponus, esse. Is ad filium Musæum de Deo scri- psit, quorum nonnulla minores postea desumpserunt:

Μόνου δὲ ἑσθρα κτισμοῦ ἀνάκτι

Eis

A Εἰς δὲ ὅτι ἀπογενῆς, ἑνὸς ἕκγονα πάντα τέτυκται,
 ἔρ δὲ αὐτοῖς αὐτὸς ποδολήνετα, ἑδ' ἑτις αὐτῶν
 εἰσρέα θνητῶν, αὐτὸς δὲ γὰ πάντας ὁρατοῦ.
 Οὐτὸς δὲ ἐξ ἀγάλθου κενὸν θνητοῖσι δίδωσι
 καὶ πόλεμον κρυόντα, καὶ ἀλγία δακρυόντα.
 Οὐδέ τις εἰδ' ἔπερ, χωρὶς μεγάλῃ βασιλῆος.
 Αὐτῶν δὲ ἔχ ὁρώ, πῶδε γὰρ νέφους ἐσθρευται
 γᾶσιν γὰρ θνητῆς, θνητὰ κῆρα εἰσὶν ἐν ὄσοις.
 Ἀδένεις δὲ ἰδέειν δια τῶν πάντων μεδέοντα.
 Οὐτὸς γὰρ χαλκῆος ἐς ἔρνον ἐσθρευται
 χρυσέω ἐν ὄρνω, γαίης δὲ ὑπὸ ποσὶ ἑδνικῶς
 χεῖρα δὲ δεξιτέρῃ ὑπὸ τέμαστος ἀνεάνοιο,
 γᾶν ποδῶν ἐκτετακῶν, πῶδε γὰρ τρέμει ἔρρα μακρὰ,
 καὶ ποταμοὶ, πολὺς τε βᾶδ' χαρόποιο θαλάσσης.

— Solum Regem aspice mundi.
 Vnicus ex se natus, sunt atque omnia ab Vno.
 In his ingreditur, nec quisquam respicit illum
 Mortalis, uerum ipse immensus respicit omnes.
 Isqz bonis demptis mala dat mortalibus atra,
 Et læuum bellum, & lacrymas, sæuosqz dolores.
 Nec quisquam est alius, nisi Rex is maximus, illum
 Non uideo: circum est etenim caligine septus.
 Non sunt mortales acies mortalibus, atque
 Cernere non possunt Regem, qui cuncta gubernat.
 Is cælo ærato, robusto & præfidet axe,
 Inqz throno fidet aurato, pedibusqz per ipsam
 Ingreditur terram, oceanicqz ad ultima, dextram
 Porrigit undique, montes ingentesqz tremiscunt,
 Fluminacqz, & cani fluctus, æquorqz profundum.

Primusqz Pythagoras autoribus Theologis Græcis, Plutarcho quoque & Cicero- ne, fertur uelut unus è Prophetis, dixisse: ὃ μὲν θεός εἰς, αὐτὸς δὲ ἔχ ὅς πνεῦ ὑπονοῶσιν, ἕκτος ἐν ἁεροσμήσως, ἀλλ' ἐν αὐτῷ ὄλω ἐν ὄλω, ἡν κύντω πᾶσις ἐπισκοπῶν γενέας. ὅτι κρᾶσις ἡν ὄλων αὐ- νων, ἡ φῶς, ἡν αὐτῷ δυνάμεω ἡ ἔργων, ἀρχὰ πάντων ἐν ἔρνω φῶσῃ, ἡ πάντων πατῆρ, νῆς, καὶ ψυχῶσις ἡν ὄλων ἐπάντων κίναςις. Quæ sunt, Deus quidem unus est. Ipse uero non, ut nonnulli suspicantur, extra mundum, sed in ipso est, totus in toto, omnes circum- quaque considerans generationes. Est Temperies omnium sæculorum, Opifex, seu Lumen suarum facultatum, & operum. In cælo Lumen, omnium Pater, Mens & Animatio cunctarum rerum & Motus. Hæc dixit Pythagoras, autore Cyrillo ad uerfus Iulianum Imperatorem, etiam Eusebio, multisqz alijs: Etiam Cicerone, & Plutarcho. Nam quoniam dixit Deum rerum cunctarum Animationem, mentium, animarum Genitorem, hinc Cicerone referens eius sententiam, Nam Pythagoras, in- quit, qui censuit animum esse per Naturam rerum omnem intentum, & commean- tem, ex quo nostri animi carperentur, nō uidit distractione humanorum animorum discerpi, ac dilacerari Deum. Et cum miseri animi essent, quod plerisque continge- ret, tum Dei partem esse miseram, quod fieri non potest. Cur autē quicquam igno- raret animus hominis, si esset Deus? Quomodo porro Deus iste, si nihil esset in mundo? Vides Ciceronem, sub Epicurei persona, omnem hanc sententiam inter- pretantem

pretantem, qua Pythagoras dixerat, Deum non extra, sed per omnem mundum C
intendi, & commeari. Et quoniam uocat eum Pythagoras ψυχισμόν, Animationem,
hoc Latinus Philosophus interpretans animum, declarat quam ob causam, eum Py-
thagoras Animationem siue Animum uocasset: quia scilicet inde nostri animi car-
perentur. Plutarchus item referens placitum Pythagoræ de Anima, quod uerbis
Græcis superius positus continetur: Pythagoras inquit, & Plato ἀφθαρτον εἶναι τὴν ψυ-
χὴν. ἐξῆσται γὰρ εἰς τὴν τῶ παντός ψυχὴν, ἀναχωρῆσθαι πρὸς τὸ ἀμοιρῆναι: Incorruptibilem esse
Animam. Exeunt enim, ad animam Vniuersi, ut ad suum genus reuerti. Verè
igitur illa superiora sensit, posterisq; reliquit Pythagoras. Primæq; Theologia de
Vnitate diuina, tum de Maiestate, mundum uniuersum complectente, nulla, quam
non totus in toto cernat, amplectaturq; parte uacante: exin de prouidentia, quo
præsente generationes ordinesq; omnes concinant, ipso uelut coryptheo, duceq; cho-
reæ, rerumq; temperie. Quorum cum sit ipse moderator, & effector, iure Principiū,
Opifexq; uocatur, suaq; opera dicuntur, quæ circumspicimus: Luminum celestium
temperator, & ad uitam uniuersi, quacunq; diffunditur mundus, luminis dona-
tor, imò uero lux ipse sempiterna, cœlestis repertor: Genitor, Mens Vniuersitatis,
qua uiuit sentitq; plenus ordinum uenustissimus mundus. Hæc tempestatibus illius sa-
cra, ueneranda Theologia, nunquam sopita, uel extincta, quam primus homo ma-
nifestam uidisset, luce ueritatis. Philolaus igitur discipulus Pythagoræ, hæres hu-
ius sacrosanctæ sapientiæ, auctore Philone Iudæo: ὁ ἡγεμὼν ἢ ἀρχὴν ἀπάντων θεὸς εἰς αὐτὸν
ἀνὸν μόνον ἀνάσσει, αὐτὸς αὐτῷ ἴσους, ἑστῶς ἢ ἄλλων: Princeps & Dux omnium Deus,
unus, semper existens, singularis, immotus, ipse sui similis, alius ab alijs. Quantum
hic Diuinitatis? quàm claret nunquam non mundi, generisq; humani patrem, per-
spectum fuisse, & errante multitudi-
ne, Deosq; illos commentitios colente, sapientes
aliud sensisse, uanitate uulgaribus concessa, ueritatem sibi referuasse: Quid aliud ex-
tat Theologiæ apud Prophetas? Quòd sit unus, non plures, quòd in sempiternum,
quo uocauit seipsum in libro Mosis ὁ θεός, Ille qui est, significatus nominis tetragra-
mi, existentis scilicet æterna substantia, uita, luce florentis. Immobilis autem, desi-
gnat eius incommutabilem naturam, nullam in omni æternitate mutationem, alte-
rationemq; recipientem. Eoq; sui similis semper, quantum cæteris rebus dissimilis
quæ semper uariantur: & tum fuit tempus cum non essent, tum deinde creatæ, iu-
gibus huc illuc fluctibus semper deportantur: nihil usquam stabile, tam uariantis
bus animis, quàm corpora nunquam in eodem habitu perseverant. Ille autem
idem semper, cuius est perfecta beatitudo, sempiterna possessio. Talis erat eius tem-
poris Theologia. Nunquam abfuit à mundo Deus, nunquam se se abdidit, abstru-
sitq;, ne quis eum agnosceret. Hanc sanctissimam Sapientiam, par est totius tempe-
statibus, & superiorum sæculorum, ad diluuium usque floruisse, tametsi superstitiones
inualescebant ubique, Barbaris cœlum sideraq; colentibus, Græcis homines illu-
stres. Sed, ut dixi, is erat magis multitudinis error, luce ueritatis quasi in crepuscu-
lo, & aurora apud paucos nitescente. Omnis igitur Pythagoreorum schola, quæ ex
nobilissimis Italiæ Græcisq; uiris constabat, hæc ipsa de summo ac singulari Deo
sentiebat, ac prædicabat. Audi enim Archytam, Pythagoræ cum Philolao discipu-
lum (Is auctore Iamblichō de secta Pythagoreorum, quorum libri ad manus eorum
peruenerunt, nobis temporum iniuria, incogniti) ut altissimè philosophatus sit de
Deo: θεὸς οὐκ ἀναλῦσαι οἶοσε δὲ πάντα τὰ γένη, ὑπὸ μίαντα ἢ τὰν αὐτῶν, ἀρχὴν, ἢ πᾶσι συν-
θεῖναι ἢ συναριθμῆσθαι, ἐστὶ δὲ μοι ἢ σοφώτατος ἦμιον, ἢ παναριθμῆσθαι. ἐστὶ δὲ ἢ κελάρ
σποπῆν ἐν γυμνάσι, ἀφ' ἧς δινατὸς ἐστὶν τῶν θεῶν κροτοῦσθαι, ἢ πάντα τὰ ἐν συσσοιχείᾳ, ἢ τὰς
τὰ ἐκείνη

A τὰ ἐκείνη κελάρσθαι. ἢ πάντων ἀριθμῆσθαι δὲ δὲ ἐκποσσοῦσθαι, τῶ νοῦ, κατ' ἐυδαίμων ὁμοθυμῶν,
καὶ πλεοδομησθαι τὰς ἀρχὰς τοῖς πύρασι συνάσαντα, καὶ ἐπιγνώσθαι ὅτι ὁ θεὸς ἀρχαί, ἢ τῶν, καὶ
μῶσιν δὲ πάντων, ἢ ἢ δίκαια, ἢ τῶν ὁρθῶν λόγων περαιομένων. Quicumque, inquit, possit
omnia genera rerum, ad unum, & idem principium resolueri, & rursum componere,
& connumerare, is mihi sapientissimus, maximeq; ueridicus esse uideatur. Insuper
pulchram speculam reperisse, ex qua possit contemplari Deum, & omnia, quæ in
coordinatione, & serie eius separata sunt. Hæcq; regia uia aperta menti, recta perge-
re, cursumq; conficere, principia finibus connectens, cognoscensq; quòd Deus est
principium, & finis, & medium omnium, quæ secundum ius rectamq; rationem pera-
guntur. Hæc Archytas. Quanta Dii boni Theologia? quàm multiplex sapientia? que
Philosophia? quæ laudes? quæ cognitio Diuinitatis? Quòd sit principium, mediū,
finis omnium, quòd is sit sapientissimus, in numerum uerorum Philosophorum po-
nendus, qui cuncta reuocet ad creatorem, principiumq; suum, duabus incedens Phi-
losophando uis, primam per resolutionem, alteram per compositionem, connumera-
tionemq;. Principio respiciens fontem illum, cunctorum bonorum, ab eoq; deducens
uisibilem, & inuisibilem molitionem: ab hac origine cœlum, terras, mare, solem, lunā,
genus hominum, usq; ad minima quæc; Altera, rediens à nouissimis hisce ad illum,
qualisq; ascendens in cœlum. Vt qui fontibus Nili repertis, per totū flumē usq; ad ostia
descendat, cernens omnē hanc uberrimā aquā à fontibus illis nasci, citra originē illā,
tantū flumē manare nō posse. Aut si spectans ostia, flumenq; perenne miratus, nesciens
unde tanta uis aquar; scaturiat, per flumē usq; ad fontes scrutaturus accedat. Eiusmo-
di philosophādo rationem quicūq; teneat, Archytas admiratur, sapientissimus ab eo,
maximeq; ueridicus iudicat. Quia hæc ueritas est quòd Deus est principiū, finis, me-
diū: sic in medio manātib; omnibus ab eo, sustentatisq;, sicut auctor fuit ut nascerent.
Hæc pulcherrima philosophādi specula, unde latè diuina lustrare, fontē rerū prospere
ctare queas. Hoc iter quo ducimur ad originē mundi, & innumerabiles ordines, se-
riesq; rerum longissimas ab illo fluentes circumspectamus. Hac animus incedens, cō-
ficit cursum rectū, regiū, cuius est supremus anhelius, Deū principiū, mediū, finē nos-
se rerum cunctarū. Nam pulchritudo mundi, ut Marcus Tullius iuxta Philosophiā
hanc ait, ordoq; rerū celestium, cogit cōfiteri, esse præstantē aliquā, admirandāq; ho-
minū generi naturā. Aspicias igitur uerā philosophandī uia. Sed Archytas non modo
in uniuersum Deū esse principiū, mediū, finē, uerū etiā cōfitetur apertè, hominē sapiē-
tiæ capacē fecisse. Ad aliāq; quæ proferentur in libris de Anima cōcludens sermonē,
super humana creatione: τὸν δὲ μοι ἦμιον πῶς, ὁ περ ἢ γέγονε, ἢ συνέσει ὁ ἀνθρώπος, ἢ ὁρ-
γᾶνα δὲ, ἢ διναμῆς, ἢ ἀριθμῶν παρὰ τῶ θεῷ. Hoc, inquit, uidetur mihi aliquādo fuisse, quod
etiam fuit. Creatus est homo, & instrumenta, atque facultates accepit à Deo. Quid
aliud locutus est Moses, ut fuerit olim, quod uerè fuisse suspicatur Archytas? Deum
manus ad opificium hominis admouisse suas, instrumenta corporis calidissimo ar-
tificio fecisse, facultates addidisse, quibus intelligentia contineretur, capax omnium
rerum, sed in primis auctoris sui. Cum igitur eandem Philosophiam in omni Py-
thagoreorum schola, quoniam is præ cæteris nobilissimus fuit, paucisq; alijs æquè
docti, uiguisse par sit, apparet utique Mosaicam illam sapientiam, quam non modò
conscripsit oraculis diuinis eruditus, sed tradebatur etiam per omnes ætates, fama
manante semper in posteros, in Græcia quoq; priscis illis sæculis claruisse, singula-
remq; Deum inter tot superstitiones præsertim sapientibus innotuisse: Hanc ultimo-
rum sæculorum Sapientiam cunctos esse confessos, siue natura documenta præben-
te, siue patrum uoce factorem æternum semper resonante.

r Quòd

Quod prisci Philosophi super uno, ac singulari Deo, mirabiliter cum sacris literis consenserunt.

CAP. IIII.

ASCLEPIVS ad Ammonem Regem, de Deo profundè philosophatus est, eum singulariter nominās, & ei maiestatis laudes eas concinens, quas canunt indefensè literæ sacræ, quasq; superiores audiuius decantasse, ut cōfiter unā eandemq; tempestatis eius fuisse sapiētissimā pietatē, & p̄r̄s̄imā sapiētīā, patres laudes diuinas, omnibus animis cōsonātibus: ἀκμάματον μὴ δεῖ πανεύμας ὁ θεός, ἀεὶ καὶ ἀσάυτως ἔχωρ τὰς δικαίας ἐπισήμιας, διηλεκτὸς δὲ τὰς ἐνδρακμονίας, ἐνεργόσιος δὲ τὰς αὐτὰς, ὁ δὲ πᾶσι κενόματον, ὑπὸ τῷ θεῷ ἁπλοῦς τῷ ὅλῳ ἀγαθὸς θεός. Nimirum, Indefatigabilis, ait, Spiritus est Deus, semper & eodē modo habens sua sciētia. Perennis felicitate, operationibus eisdem utens ad omne tēpus. Supremus omnīū rex, bonus Deus. Principio definit eum Spiritū seu Mentē, tum indefatigabilē, quod Philosophi dicerēt, uirtutis infinitæ, facultatis inexhaustæ, tum sapiētīæ, scientiæq; perpetuæ, immutabilis, ad quā nulla fiat unquā accessio, nulla sit ei diminutio, aut quæ sit quēadmodū nostra uariā, nunc hac, nunc illa sentētia diuino animo surgētē: Eadē perinde luce, Sole illo semper nitescētē, a que sole corporeo, cuius lumē nemo uidit unquā, uel largius creuisse, uel solitū iubar ei caligasse. Aequē sapiens, semper itē aequē beatus. Tria sempiterna possidens, sempiternā potestatē, sempiternā sapiētīā, & sempiternā beatitudinē, Regiam quoq; sublimitatē, & illā sæpe in sacris literis prædicatā insuperabilē, nullaq; mētē cogitādā bonitatē. Multorū igit̄ uocibus cōcurrētibus, exploratū nobis erit, Deū, quē nouissimā coluit, uidit, declarauit religio, Natura quoq; & crebra quondā oracula, semper hominibus obtulisse, religione, Natura, cœlo, inter se semper cōgruētē. Et quas Prophetę, diuinitusq; afflati uiri laudes edidissent, easdē multos alios, quos sola Natura, dispersæq; per omnē mundū rationes cōmouerēt, celebrasse, ut uerū sit qd̄ Deus per prophetā: Viuo ego, dicit Dominus, quia mihi curuabit̄ omne genu, et omnis lingua cōfitebit̄ Domino. Itaq; etiā Thales Milesius ē priscis illis, tum Deū singulariter appellauit, tum eum dixit autore Laërtio προβύπτου, antiquissimū: & ἀγεννητον, ingeneratū: declarans uidelicet cur esset antiquissimus. Eundē, autore Cicerone, dixit eam Mentē, quæ cuncta ex aquis finxisset, nimirū Sapiētīā æternā, solertissimā, omnis pulchri, boniq; repertricē, quæ & Chaos, nempe aquā cum terra, ad ædificiū mundi preparauit, & ipsum mūdū super extruxit. Duos quoq; uetustissimos Philosophos, quos prius memorare debuerā, testatur Iustinus Martyr, & Philosophus in Apologetico, de Maiestate diuina uera prodidisse: Testimonia, inquit, προβυπτῶν φιλοσόφων, ἄκμωνος, καὶ ἐρμῆ, ἄκμωνος πάλγκρυφου θεῶν ἀνομιλοῦντος, ἐρμῆ δὲ φανερώς λέγοντος θεῶν νοῦσαι μὴ δεῖ χαλεπῶν, φεῖσθαι δὲ ἀδύνατον: Vetustissimorū Philosophorū extant, Acmonis, & Mercurij: Acmonis appellantis Deum undiq; absconditū, Mercurij autē apertē dicentis Deū cogitare difficile, eloqui uerō impossibile. Quam ueneranda uetus Theologia: Quæ Diuinitatis laudes nō sunt apud priscos illos: nūc creationis, nūc oīpotētīæ, interdū inexhaustæ sapiētīæ, nōnūq; puidētīæ, interim bonitatis, aliās q; sit absconditus, dignus quē silēdo ueneremur, sobriē de eo loquamur. Is forte est Acmon, ad quē superiora scripsit eiusdē tēpestatis Philosophus Asclepius. Quāq; ille dicit̄ in libris Mercurij Ammon, is Acmon. Sed mihi eūdē fuisse psuadeo. Habes hic quoq; testimoniū Iustini, de Mercurio Trismegisto, quē Plato pculdubio secutus pronūtiāuit & ip̄e in Timæo: τὸν ἢ ποιητὴν καὶ πατέρα τῶν πάντων, ἐυρέντη ἔργων καὶ ἐυρόντη ἐῖς πάντας ἀδύνατον λέγειν. Creator & Pater uniuersitatis huius, & inuentu difficilis, & cum inueneris, in uulsus efferre, impossibile. Vides admirantē, sequentemq; priscā Philosophiā Platonē.

Vides

AVides omnibus sæculis cum hominibus uersatam, nunquam caligasse, aufugissēq; penitus à terris cœlestem lucem, donec à Sole deuecta suo rediret tota. Pherecydes quoque Syrus, qui fuisse dicitur Pythagoræ præceptor, & Deum singularem, quē admodum philosophi tempestatis illius omnes, nominauit, & creatorem, optimum dixit. Autor Aristoteles in libris de Philosophiā: φερικύδης καὶ ἑπεί τινες, τὸ γεννῆσαι πρῶτον ἀέρος πηλοῦσι. Pherecydes, & aliī nonnulli, quod primum genuit siue creauit, optimum statuunt. Item Euclides autōre Laërtio, Numen unum, Naturamq; Bonitatis unam, quæ multis nominibus appellerit, modō Deus, modō Sapiētīa, interdum Mens, agnouit, prædicauit, nihil aduersum esse bono, cum magnis Philosophis, & nostris contra insaniam Manichæorum consentiens: ὅτι καὶ ἐν τῷ ἀγαθῷ ἀπεφάνη, καὶ πολλοῖς ὀνόμασι καλούμενον. ὅτε μὴ γὰρ φρόνησιν, ὅτι δὲ θεῶν, καὶ ἄλλοτε νῆρ, καὶ τὰ λοιπὰ: τὰ δὲ ἀντικείμενα τῷ ἀγαθῷ, ἀνήρα, μὴ εἶναι φάσκουσιν. Xenophoni autem ille, cuius melle dulcior fluxit oratio, eadem atque Plato tempestate, declarat diuinam illam, admirandamq; Philosophiā, non unum Platonem detinuisse in admiratione, sed illius sæculi fuisse firmam de uero Deo sententiam. Is autōre Cyrillo, aduersus Iulianum, sic de Deo philosophatus est: ὁ γὰρ πάντα σείων, καὶ ἀπρεμῆσιν, ὡς πῶρ μέγας τις καὶ δυνατὸς φανερός, ὁποῖός δὲ τις μορφῆν, ἀφανὴς, ἔτι μὴ παμφανὴς διωκῶν εἶναι ἴλιος, ὅτε ὅτι τοῦ ὁρατοῦ ἐαυτοῦ ἐπιτηδεύει, ἀλλ' ἐν τῷ ἀναιδῶς αὐτῶν θεοστυχεῖται, τὴν δὲ ψυχὴν ἀφαιρῆται. Qui igitur, inquit, cuncta commouet, iubetq; quiescere, ceu magnus quidam & præpotens, manifestus quidem est, sed qua forma sit, obscurus est. Neque uerō etiam qui suspicitur lucidissimus Sol, apparet seipsum ab ullo aspici sinere, sed si temere quis eum contueatur, uisione multatur. Quo potuit clariore Diuinitas exemplo designari? quid ea dignius prædicari? quod sit Sol, quod appareat, luceat ubiq; cunctis sæculis, nationibusq; semper manifestus, sed non ita tamen, ut eum se quisquam gloriari possit uidisse, penitusq; oculos in naturam eius defixisse. Caligabit, qui uoluerit eum uidere quis sit. Deum enim nemo uidit unquam, dicunt nostræ literæ. Et, Nemo me uidebit, & uiuet in æternum. Similia dixerunt illi ab ipsa natura, suppetente luce. Eoq; Trismegistus cum aliās Deum ineffabilem innominabilemque dixisset, docuit eum ex operibus clare nobis. Et Mosi ostendit posteriora, non faciem. Obscurus igitur & clarus: operibus clarus, obscurus natura, quam nemo uidit unquam. Et multi uidere uolentes, propiusq; oculos admouentes, cæci redierunt. Hoc exemplum, collatioq; Solis, & Dei, cum etiam extet apud Platonem, sit uerisimile, fuisse temporis eius Philosophiam, Deum quidem nullo alio nomine sapientibus nūcupantibus, sed Soli similem arbitrantibus, qui partim sit omnibus nationibus clarissimus, partim tanta caligine septus, ut ab exordio mundi nemo potuerit eum cognoscere. Quid uerō Cleantes Stoicus de summo, ac singulari Deo antequam Filius eius concessisset in terras, perhibuit? de quo Simplicius super Epictetum: ἐυχεται δὲ ὅτι ἐν τοῖς ἱερῶν ἱεροῖς, ἀγαθὰ ἅπα δὲ, καὶ ἢ ἀπὸ αὐτῶ ὅτι πάντων ἐν τῷ φεῖ φαιδῶν ἀιτίας, πῶν πῶν τε, καὶ πῶν πῶν, ἢν πεπωμένῃ, καὶ ἐμμερμένη ἐκείνη. ἐπαγγελῶμεν ἀόριστος καὶ ἐκείνη ἐφείδαι. ἢ γὰρ ἀντιδῶν φησὶ μόνον ὅτι κείνος ἐβραῖος, καὶ οὐ μὴ, καὶ εἶναι ἀπολαθῆσθαι. ἀνάγκη γὰρ ἀπολαθῆναι τὸ ἀδυνάτον, τῷ ἰσχυρωτέρῳ, καὶ τῷ αἰπώτερον αἰπῶ. Quæ sunt, Præcatur, inquit is, in Iambis istis, agi à Deo, & à Causa eius quæ per omnia ordinatē tendit, operans, & mouens, quam Fatum uocat & Decretum, promittēs intrepidē libetēq; se secururū. Neq; enim, inquit, resisto. Nam alioqui malus sim, & gemens ac lugens sequar. Necessē em̄ est sequi, quod debilius est, fortiorem, & causarum causam. Hæc ab his dicebantur, quorū terras etsi uana superstitio, ueterisq; ignara Dei, occupasset, aderat tamen primæua lux, quam maiestatis æternæ iubar in sensibus humanis accendisset, qua sæpe tetra sæculorum tenebræ discussæ sunt.

Quod

Quod appellata sit in ueteri Theologia Natura diuina, prima excellentissimaque Vnitas: & quod omnia ex ea dixerint esse nata, ex Empedocle & Parmenide & Zenone, & Aristotele, Melisso, Damascio: & quod hanc Vnitatem uocarint immobile Principium.

CAP. V.

SEMPER humanum genus unum Deum cognouisse, & predicasse, in hanc animos inclinationem perenniter pependisse, utque uera pietas naturalis est, sic superstitiones, & omnes a ueri Dei cultu deuios ritus uolentos fuisse, non his modo claret, sed alijs etiam longe perspectioribus. Priscos appellasse Deum, perfectissimam, primam, precipuam, & in omni unitate tenentem principatum Vnitatem, Primum & unitissimum simplicissimumque Vnum, quod Græce per articulum Emphasicos τὸ ἐν, id est, ipsam Vnitatem, & ab ea cuncta produxisse, idque profundissimum apud eos mysterium fuisse constat. In hac autem probatione primum ac precipuum est testimonium Empedoclis, penes quem antiqua Philosophia reledit. Fuit enim discipulus ac successor Pythagoræ. Eum autem potissimum audire operæpretium est, quod perperam Aristoteles mentem eius interpretetur, modo amicitiam ac discordiam, modo materiam asseuerans eum nomine Vnitatis appellasse. Quid igitur per unitatem antiquus Philosophus intellexerit, abunde docent eius carmina, e quibus hæc potissimum in libro de Mundo, quæ etiam ab Aristotele in prima Philosophia, & in compendio de Mundo proferuntur: ἐν τῷ ἐνός

πρὸν ἄος ἢν, ὄσατ' ἄδι, ὄσατ' ἔσαι ὄσατα
ἀνδρῶν δὲ θελάστικα, ἢν ἀνέρας, ἢδὲ γυναικας,
ἐπιρεστ' ἰωνοίτ', ἢν ὄλατο θρεμμωνες ἰχθῦς,
καὶ πὲ θεοὶ δολιχάωνες, τίμησι φέροισι.

Ab ipso uno, inquit,

Quæ fuerint, quæ sint, quæ post uentura sequentur,
Et plantæ uiruerē, mares & foemina quæque,
Atque feræ, uolucresque, habitantesque æquora pisces,
Longæuicque Dei, quorum est ueneranda potestas.

Quam igitur Vnitatem solitus esset celebrare Empedocles, à qua dicat uisibilia, & inuisibilia profecta, nataque præsentia, præterita, & futura, quicquid mari, terraque nascitur, feræ, aues, pisces, demum & Deos ipsos facile constat. Audierat enim à superioribus, omnique priscorum Philosophia, Deum uocatum Vnitatem & totam incipientem à Dijs, id est Angelis, creationem, in unum eum altissimum fuisse relatam. Ac quasi hoc loco est alter Moses Empedocles. Quicquid enim Moses à Deo creatum prædicauit, Empedocles prædicauit creatum ab Vnitate. Adiecit Empedocles etiam Deos, quos omisit Moses. Quasi ingressus est Empedocles, sicut & Dauid; Domine Deus meus magnificatus es uehementer, confessionem & decorem induisti, amictus lumine sicut uestimentum: Extendens cælum tanquam coenaculum, qui tegis aquis superiora. Et quæ sequuntur de rerum creatione, ob quam dicit Deum ostendi gloriosum, omnipotentem, magnificentem. Siquidem, & idem ipse Dauid in tota quam refert creatione, adnumerat Angelos, quos Deos appellat Empedocles. Qui facit, inquit, Angelos spiritus, & ministros suos ignem urentem. Quod ergo Dauid Deum dicit fecisse, id Empedocles fecisse dicit Vnitatem. Hanc sententiam uidetur etiam Plato in Timæo secutus, cum Deos factos à creatore mundi, dissolubiles autem natura, indissolubiles diuina uoluntate confitetur. Deus igitur autore & assertore Empedocle, non solum est Vnus, sed ipsa princeps, & præstantissima Vnitas, rerum omnium est creatrix, etiam ipsorum Deorum. Quos si creauit, ipsa quidem æterna, hi non æterni. Tum si creati, utique nec cum unius Diuinitate substantialiter

tialiter coniuncti. Postremo quod maxime considerandum est, si primum, precipuumque nomen naturæ diuinæ est Vnitas, & si in omni unitate, hæc illa est Vnitas, quæ per excellentiam dicitur Vnitas, necesse est Deum naturaliter esse Vnum, magis quam omnem rem, quæ una est, natura simplicissimum, ut nunquam sit maior rei secum coniunctio. Illud item magnopere considerandum, ut ex Empedocle cæterorum dicta intelligantur, quod tamen multos Deos appellent, eosque ab uno dixerunt esse progenitos, sensisse quidem eos esse, & appellari Deos, sicut & sacra doctrina uocat, sed eos tamen à summo Deo condidisse. Deum igitur uerum, Vnitatem, Deos autem tanquam germina, & propagines eius dixerunt, idemque asseruit in Timæo Plato, & Aristoteles in libro de Mundo, & ubique in sua poësi demonstrauit Homerus. Constat igitur Empedoclem non tam afflatu quodam diuino, hæc de Vnitate protulisse, quam quod à maioribus ea suis acceperat, precipue Mercurio, patre & fonte omnium Græciæ ueterum Theologorum. Is non uno in loco uocalissimè Vnitatem diuinam decantauit, celeberrimè est dictum eius apud Platonicos, ἡ μὴν ἐστὶν ἅπαστων: Omnium rerum radix & principium Vnitas. Eiusdem quoque est, ὁ δὲ θεὸς εἷς, ὁ δὲ εἷς, ὀνόματι δὲ πλεονάζοντα. Deus, inquit, unus est: qui uerò Vnus est, nomine non indiget. Ecce Mercurius confitetur, Vnum alterius nominis non indigere, cuius proprium sit nomen, quem alio nomine nefas sit appellari. Aristoteles igitur ueterum illorum sæpe ineptè irrisor, quasi Parmenidem irridet, quod ipsum Vnum uel Vnitatem Deum diceret, in primo de Philosophia libro: παρμενίδης ἔδδεν ἐλαφύνον, ἔδδεν ἐπὶ φύσεως τότῳ, ἔδδεν ἐπίσης ἔσσει δίγει, ἀλλ' εἷς ὄλον ἄρωδον ἀποβλέψας, τὸ ἐν εἷν φησι, τὸν θεόν: Parmenides, inquit, nihil clarum proposuit, neque harum rerum uidetur usquam attigisse naturam, sed in omne cælum suspiciens, ipsum unum dicit esse Deum. En testimonium Parmenidis confirmat Theologiam Empedoclis, ut nulla obscuritas relinquatur, quin sit apud utrumque Deus ipsa Vnitas. Quodque longe mirabilius est, idem Aristoteles quasi ex altissimo somno euigilans, aut ceu pœniteret eum occultatæ ab se ueritatis, profert hæc ipsa carmina Empedoclis, in libro de Mundo, asserens exerta uoce eum de Deo fuisse locutum, & commendans. Omnia, inquit, quæ uel terra uel aëre, uel aqua generantur, iure Deo uendicantur, qui totum continet & regit mundum. A quo, ut ait phisicus Empedocles,

Quæ sint, quæ fuerint, quæ post uentura sequentur,
Et plantæ uiruerē, uirique, & foemina quæque,
Atque feræ, & uolucres, habitantesque æquora pisces,
Longæuicque Dei.

Hæc Aristoteles in libro de Mundo, dicens Empedoclem de Deo predicasse, in libris autem de Philosophia, de Vno. Sic clara ueritas est, ut ne possit etiam ab ipso, qui conatus est, obscurari. Extat etiam in libris Aristotelis de Philosophia, antiquiore Zenonem irrefragabili argumento comprobasse, Deum necessariò esse unum, ut nisi sit unus, ne Deus quidem esse possit. Cum autem omnium optimum, inquit, ac potentissimum esse Deum, uinceret, eundem etiam esse unum oportere demonstrabat. Nam si duo uel plures fuissent, optimum ac præstantissimum eum amplius esse non posse. Singulum enim quæque eorum, quia similes inter se omnes essent, fore optimum. Idem esse Deum, diuinamque potentiam constare asserens, quod ubique & in omnibus teneat principatum. Quapropter eadem fieri ratione, ut ne esset Deus, quæ neque optimus esset. Quod si & plures, & alij alijs potentiores ac meliores essent, ne deos quidem esse. Nunquam enim posse uinci ac superari Deum. Etenim æqualia neque maiora, neque minora inter se esse. Quocirca si conuincit, & Deum esse, & eundem esse optimum, unum necessario eum esse. Neque enim posset omnia quæ uellet, neque posset unus, multis existentibus. Hæc Zenon.

Sic & Parmenides, & Empedocles, & Aristoteles, Deo necessariam Vnitatem attri- buerunt. Fuitq; id vetustissimæ Philosophiæ sacramentum. Nam & in dogmatis Chaldæorum inter alias proprietates Dei est nomen Vnitatis, Quod in oraculis Ma- gorum uisum est. Et Sibylla eiusdem Theologiæ uates:

Ἄλλὰ θεὸς μόνος, εἰς πέννυται ἅπαντα
Eis theos, os monos theu panyntai, ayenitai.

At Deus unus, solusq; & celsissimus ipse, Est Deus, unus solus, maximus, ingenitusq;.

Cum quibus carminibus est adiuncta ratio Zenonis, ideo Deum esse unum, quia sit celsissimus, maximus, summus, Summū autem nisi unum esse non potest. Non enim esset summus, si pares haberet, aut multos, aut alterum. Eadem sententia Pythago- ras ex Mercurio, ἡ μονὰς ῥίζα πάντων: Vnitas radix omnium, fons, & origo scilicet. Di- uineq; Damascius Platonicus de Vnitate, ὃ ἐν ἑσπερίῳ ἡμῶν πρόβωθον ἀμυστήτως πῶς ὀρέται; ἐγγὺς δὲ ἀμυστήτως, ἔπειτα καὶ τῷ ἄλλω ἀφαιρῶν τὴν ἀντίληψιν. Vnitas, inquit, tanquam Sol, procul obscurè, quasi uidetur. Si propius accesseris, obscurius, demum cæterarum rerum tollit apprehensionem. Verè igitur est lux incomprehensibilis, inaccessibilis. Et profundè Soli comparatur, in quem quo magis intuearis, eo magis cecutias, & ca- luges, oculosq; stupentes reportes. Idem Damascius de eadem Vnitate, considerata eius excellentia, ὃ ἐν τελεμαχῷ σγῆ: Vnitas, ait, honoretur silentio. Sic est sanctum si- lentium apud Dionysium, quo temeritate exclusa, Deus adorandus, & colendus est, sobriè de eo loquendum. Item Damascius, ὃ ἐν πάμφωρον: Vnitas omnia producit. Fe- rax omnium rerum Vnitas, Sed alia in sequentibus libris differenda reijciuntur.

Eadem probatio ex his quæ senserunt Parmenides, & Melissus, Empedo- cles, & Plato. D

CAP. VI.

NESTATUR quoque Aristoteles Parmenidem & Melissum, unum & immobile decreuisse Principium. In quo testimonio hoc inclusum est, eos ipsum Vnum uocasse Deum, & id dixisse omnium rerum Principium. Nam Parmenides ipsum Vnum dixit esse Deum: Melissus ergo eodem Philosopho attestante, sentit quod Parmenides. Quare constat etiam istud omnium rerum singulare Principium, eos nuncupasse Deum. Quoniam igitur sentit Melis- sus de uno Principio, quod & Parmenides: Parmenides autem uocat Deum Vnita- tem: palam sit unam esse utriusq; Philosophiam. Considerare autem operæpretium est, quod aiunt, hoc Principium esse immobile. Docebit enim te Aristoteles ipse cau- sam, qui quos insectatur secutus, sententiam in octauo naturalis Philosophiæ princi- piorum libro, pronunciat, affirmatq; hoc ipsum mouens non motum. Antiquiores autem μίαν ἀρχὴν ἢ ἀκίνητον, Vnum & immobile Principium asserbant. Vt autem hoc immobile Principium est Deus apud Aristotelem, sic eundem esse necesse est, quem Parmenides & Melissus prædicabant. Empedocles autem & Parmenides, autore Ari- stotele, appellabant Deum nomine Vnitatis; ergo idem est apud eos τὸ ἐν, ἢ ἡ μία ἀρχὴ, ipsa Vnitas, & unum Principium. Rursum cum & Empedocles ipsam Vnitatem as- firmet omnium rerum creatricem, colligitur etiam id ipsum dixisse Parmenidem ac Melissum. Quo loco non æquanimenter interpretatur eorum Theologiam Aristote- les. Quos, cum de rebus diuinis loquerentur, asseruit de Principijs rerum naturaliū fuisse locutos, ut dicerent Vnum esse ipsum Ens. At quis adeo delirasset? Non uide- bant illi tot species, tot formas? Oculis ne & auribus, cæterisq; sensibus carebant, ut omne

A omne quod esset, unum esse dicerent? Eodem autem autore discimus Theologiam esse uetustam, quod Vnitas sit omnium rerum autor: εἰς αὐτὸν ἡ ἀρχὴ, ὅτι τὸ ἐν ἀρχῇ. Videtur, ait, antiqua opinio, Vnitatem esse Principium. Si igitur Principium & Deus sunt idem, & Vnitas ac Principium idem, necessariò Vnitas illa apud uete- res, est Deus. Omnes enim confitètur Deum esse Principium. Deus ergo est Vnitas. Et hanc ait ueterem esse Theologiam Aristoteles. Refer igitur animum ad ea quæ su- perius de antiqua sapientia idem prædicabat, cuius quædam assererat quasi naufras- gas reliquias ad posteros peruenisse. Hæ sunt pretiosæ reliquiae. Videbis ergo etiam apud Philonem Platonicum ueteris Philosophiæ conscium, sæpe Deum appellari τὸ ἐν, ipsum Vnum. Aspice dicta eius in libro de Mundo. Nam ad alia cum de oculis animi loqueretur, eorum dixit mirabilem uidendi facultatem: ἡ τῆς ἰσχύος ποτὶ τὸ, ὃ ἐν κατὰ τὴν πλειονότητα ἡμῶν ἀσφραδέντα: Qui cupiditate uidendi ipsum Vnum perspicuè & clarè explicati, non solum ad supremum æthera tendunt, sed inferioris omnis mun- di regionibus relictiis, ad ipsum ingenitum applicant. Hæc Philo. Nulla superest igitur dubitatio, quin ipsum Vnum, aut ipsa summa Vnitas, sit Deus apud antiquos: ut Sophocles, Phocylides eadem tempestate decantabant, & Xenophanes eiusdem tempestatas Philosophus, aperte confessus est, autore Marco Tullio in Academicis. Xenophanes, inquit, paulò etiam quàm Anaxagoras antiquior, Vnum esse omnia, neq; id esse mutabile, & id esse Deum, neq; natum unquam, & sempiternum, & con- globata figura. Desciscit quidem à uero Xenophanes ut ego corrigam, tribuens Deo figuram, sed incorrupta ueritas non omnium fuit gentium.

Priscam Philosophiam, Deum appellasse ipsum esse: consensusq; eius cum Theologia uera. B

CAP. VII.

LIVD mirabile ueteris Theologiæ sacramentum, ut fiat exploratum, ho- rum seculorum Theologiam, & Religionem, fuisse omnium seculorum Religionem, naturalemq; Deo scientiam, quam à Natura sentimus ani- mis nostris offerri, pectoribusq; clam inspirari. Vetus Theologia uocat Deum celsissimam, pretiosissimam, primamq; Vnitatem; clamat item eandem Vni- tatem omnium rerum Principium. Audi mirabilia. Dico eandem rem ab eis fuisse nuncupatam τὸ ἐν, τὸ ἀπείρονον, ipsum Ens, ipsam Infinitatem: Vt qui uocabatur ipsa Vnitas, idem dictus sit, ipsum Esse, & Infinitum. Et quoniam superius nomen Diui- nitatis apparuit esse ipsum Vnum, hoc loco probamus eandem Diuinitatem apud eos duo alia nomina habuisse, Ens & Infinitum. Principio sciendum est, antiquam Theologiam, & quæ cum Theologia finitima est, Poësin, ab hominibus Barbaris ad Græcos peruenisse. Ratio autem qua peruenit, duplex fuit. Prior, quod homines prisca, primi terrarum coloni, ab una stirpe orti, in quo copiosissima uiguit rerum di- uinarum magnarumq; scientia, eam cum alijs multis secum in omnes terras detule- runt. Ex quo fama quædam à ueterum illorum successoribus per omnes latissimè manauit, semper, quo antiquior, longinquiorq; à primis, hoc deterior, & quasi deco- lorator. Secunda fuit ratio, cum post multa secula, quos sciendi cupiditas tenuisset, terris suis relictiis, ad exterarum nationes, & ubi nomen sapientiæ celebrius ferretur, ac- cedebant. Illiq; aut audiebant ab eis res antiquas, penes eos incorruptiores, aut in li- bris eorum introspiciebant. Tertia postea ratio accessit, non per famam antiquam, & successionem, sed lumen Naturæ fuit, quæ cum prioribus rationibus coniuncta, de- duxit quosdam ad naturalem quandam, uerissimamq; Dei scientiam. Igitur qua ra- tione

tionem nomen illud cœlestissimum, quod putamus apud omnes gentes olim nuncupa-
 tionem Dei fuisse, Iehouah, quod designat ipsum Esse, eadem uidetur nominis eius
 significatio ad omnes gentes peruenisse. Erat quoque in arcanis diuinarum literarum,
 quas ipsas, aut earum sensus, apparet Homerum & Hesiodum ac plures alios non
 ignorasse, uerissima Dei appellatio, tralata atque expressa in sermone Græco, $\delta \theta\upsilon$,
 Ille qui est. hinc euenit ut ea res celeberrima, uulgatissimaque circumferretur apud Græ-
 cos. Huc primum pertinet, quod Plato in Timæo aggrediens exordium mundi, hanc
 rerum diuisionem præmittit: Aliud esse $\theta\upsilon$, Ipsum quod est, aliud $\tau\omicron \gamma\acute{\alpha}\mu\epsilon\nu\omicron\upsilon$, Id
 quod fit. Et quoniam sub Secundo omnia corporea, & sensibilia intelliguntur, ne-
 cessario sub Primo sunt ab oculis separata. Quod quoniam idem cum Ente, & Vno
 statuebant, apparet ipsum Esse, unum apud eos tantum, idque ipsum Deum fuisse nun-
 cupatum. Primumque ascisco eos, qui floruerunt ante Platonem, quorumque est Phi-
 losophiam Plato secutus. Vocarunt antiqui Deum, $\theta\upsilon$, Ipsum esse, id quod solum,
 ac principaliter existat, quod nunquam non fuerit, nunquam esse cessauerit. Cætera
 enim aliquando fuerunt, aliquando non fuerunt. Ut ergo diuinitas cum articulo di-
 cebatur $\theta\upsilon$, ipsa Vnitas, & $\alpha\gamma\alpha\theta\acute{\iota}\eta$, ipsa Bonitas: sic per excellentiam dicta est
 $\theta\upsilon$, Ipsum esse, id quod in omni re, & esse, teneat principatum. Quoniamque datur
 Deo ipsum esse principaliter, uidetur designari, eam esse solam essentiam, solumque
 esse, ut cætera præ illa non existant. Prisci igitur dixerunt ipsum Vnum, esse Deum,
 Vnum uocarunt ipsum Ens: igitur perinde Ens designabat eis Deum, atque ipsum
 Vnum. Nam primo suæ diuinæ Philosophiæ Aristoteles de Melisso dicit, $\epsilon\zeta \alpha\omega\theta\epsilon\lambda\omicron\varsigma$
 $\epsilon\pi \omicron\iota\epsilon\tau\alpha\iota \epsilon\iota\mu \theta\upsilon$: Necessario putat unum esse ipsum Ens. Quod si Vnum est Deus, ut
 Parmenides & Empedocles canebant, certe etiam est ipsum Ens. Et quoniam ipsum
 Ens dicebant immobile, Aristotele sæpe teste, immobilitas autem dabatur Vnitati ab
 illis, primo Principio ab Aristotele, certe hac ratione claret, esse Deum ipsum Ens.
 Hæc igitur omnia sunt nomina Naturæ diuinæ, $\theta\upsilon$, $\theta\upsilon$, $\tau\omicron \alpha\kappa\iota\iota\nu\omicron\tau\omicron\upsilon$, Vnitas, Ipsum
 esse, ipsa Immobilitas. Ac supra primo cætera fundantur, eisque secundum, ac tertium
 assignantur, Vbi intellexeris, de quo dicatur ipsum Vnum, facile de quo reliqua di-
 cantur percipies. Tribus testimonijs constat Naturæ diuinam esse & dici ipsum Ens,
 ipsumque subsistere: testimonio ueteris Theologiæ, testimonio Platonis, qui quasi eius
 est interpres, postremo Philosophiæ cœlestis, magistra ac ducis cæterorum. Etenim
 cum nomen sacrum Iehouah, sit quasi tertia persona uerbi substantiui futuri, conuer-
 so Iod in Vau, $\eta\eta\eta \eta\eta\eta$ idque fuerit antiquissimum Dei nomen tralatum ad Græcos
 $\delta \theta\upsilon$, Qui est (Nam $\theta\upsilon$, & $\delta \theta\upsilon$, genere tantum differunt) Proinde Platonis. illa di-
 uisio, in quo est ipsum Ens, & id quod fit, innuit rem creantem & creatam. Qui cum
 secutus sit in hac diuisione maiores (reperit enim ea apud Empedoclem, Parmenidē,
 Melissum, Heraclitum) proculdubio & ipse cum Ente associauit Vnitatem, indicans
 illud id $\theta\upsilon$, non aliā quā unius singularis, ac summi Dei esse Naturam. Quod si
 Ideas, aut mundum Idealem, appellauit ipsum Vnum, nulla controuersia est. Nam
 interprete Philone, idem est mundus Idealis, siue Archetypus, atque ipsum Dei Ver-
 bum, & Filius Dei. Declaransque Plato quid de Vno, aut Ente dicerent, quod esset
 $\alpha\kappa\iota\iota\nu\omicron\tau\omicron\upsilon$, immobile, aperte fatetur ipsum Ens, atque $\theta\upsilon$, id est, Vnitatem, & Vnifor-
 mitatem, esse Deum. Dicit enim ipsum Ens, esse semper idem, perpetuò constans, sem-
 per eandem habens naturam, contra, quā res sensibiles, quæ semper fiant, semper
 moueantur, semper aut crescant, aut dilabātur in deterius. Verumque est tam ex parte
 animorum, quā corporum, poteratque dubitari quid Plato per id, quod est $\theta\upsilon$, in-
 telligeret, nisi & superiores Theologos testes, & ipsam cœlestem Philosophiam ha-
 beremus,

A beremus, cum qua nihil discrepat Plato, nisi quod apud eum est genus uariatū, ut
 qui erat $\delta \theta\upsilon$ in scripturis sacris, dictus ab eo sit $\theta\upsilon$. Quæ uariatio iure quidem,
 duabus de causis facta est, tum quod neutrum genus non est apud Hebræos, tum quia
 uidetur esse plenius, dicere Deum Ipsum esse, ut totam existendi plenitudinem no-
 men complectatur, quā $\tau\omicron\upsilon \theta\upsilon\tau\alpha$, id est, existentem. Plus enim significant ipsarum
 nomina naturarum, quā deriuata ab illis. Ut qui dicitur uita, non uitalis: salus, non
 salutaris: & de malis scelera potius, quā scelerati: & portentum magis, ac portento-
 sum. Declarat autem profundius hoc mysterium Plato, ac Plutarchus, Iustinus item
 Martyr, idem & Philosophus, cur sit Deus Id quod est, aut Ipse qui est. Iure autem
 per præsens Qui est, dicitur, quoniam apud ipsum, neque præsens, neque præteritum,
 neque futurum, sed ipsa sola æterna præsentia. Vocatus est Ille qui est, quo tollitur
 error, & exploditur falsa cogitatio, qua crederet homo in Deo præteritum uel futu-
 rum. Intelligimusque in eo solam esse præsentiam. Consule etiam Plutarchum,
 quem etsi reieci in posterum, nunc paucis ueterem Theologiam reddat clariorem.
 Viderat idem in templo Apollinis Delphici ad alia miranda, quæ prudentibus pos-
 sent esse grata, scriptum, $\epsilon\iota$, Vox Græce designat Tu es. Cuius cum cæteri uariam
 rationem reddidissent, omnem eam reculauit, eamque approbauit potissimum,
 quod his, qui illuc tanquam ad Deum accederent, offerebat ipse Deus hoc dictum,
 $\gamma\gamma\omega\delta\iota \sigma\alpha\upsilon\tau\omicron\upsilon$, Agnosce te ipsum. Resalutantes autem mortales solerent dicere, legen-
 do $\epsilon\iota$, Tu es, tanquam uera, ac germana Dei appellatione. Nos enim cum uero
 Esse nihil communicamus, sed omnis mortalis natura, in medio generationis & cor-
 ruptionis existens, simulachrum quoddam atque umbram cassam, uixque apparen-
 tem, sui ipsius ostentat. In quam si cogitationem coneris desigere, tanquam aqua de-
 fluens & manibus compressa diffugit, deferens etiam quæ manu teneretur. Similique
 ratione semper affectionibus uariantibus, perditur omnis rerum certitudo, & falli-
 tur cogitatio, dum aliud fit, aliud corrumpitur factum, nullam rem stantem, uereque
 manentem ualens apprehendere. Neque enim, sicut inquit Heraclitus, bis eundem flu-
 uium traicies, neque mortalem substantiam bis eandem licebit apprehendere. Postea
 Plutarchus addit: $\tau\omicron \epsilon\iota \theta\upsilon\tau\omega\varsigma \theta\upsilon \theta\epsilon\iota \tau\omicron \alpha\kappa\iota\iota\nu\omicron\tau\omicron\upsilon$, $\eta\zeta\alpha \alpha\gamma\gamma\acute{\iota}\nu\eta\tau\omicron\upsilon \eta\zeta\alpha \alpha\phi\theta\alpha\epsilon\tau\omicron\upsilon$, $\epsilon\iota \chi\acute{\alpha}\nu\theta\epsilon \epsilon\iota\varsigma \mu\epsilon\iota\sigma\tau\omicron\upsilon$
 $\beta\alpha\lambda\lambda\omega\iota \epsilon\pi\acute{\alpha}\gamma\epsilon\iota$. Verum, inquit, Ens est æternum, ingeneratum, incorruptibile, cui nul-
 lam tempus affert mutationem. Nam tempus, inquit, cum quasi uas sit generationis,
 & corruptionis, partes eius priores, ac posteriores ostendunt ipsum non esse. Nam
 id esse dicere, quod nondum esse non habet, aut cessauit existere, summa est dece-
 ptio. Rursum ne pium quidem, dicere eum uel fuisse, uel futurum esse, qui solum
 nunc sit. Nam hæc inclinationes quædam sunt, & mutationes, ac uarietates eius,
 quæ in ipso Esse non possit insistere. Sed de Deo dicendū est semper, ipsum Est, idque
 non temporariè, sed æternè, immutabiliter, intemporeè, indeclinanter, cuius ni-
 hil sit prius, atque posterius, neque recentius. Sed quod unus existens, ipso nunc
 repleat sempiternitatem. Iure autem est uerum Ens, in quo non olim, non futurum,
 neque principium, neque finis insit. Sicque necesse est, eum uenerari ac salutare di-
 cendo, Salue qui es, Benedictus sis qui es. Hæc ferè grauissimus scriptor Plutar-
 chus. Ut autem nulla superesse possit dubitatio, quin Vnitas, atque Ens sint idem,
 & hæc sint nomina Naturæ diuinæ, præbet locupletissimum testimonium idem
 Plutarchus. Quippe cum diceret hæc, quæ nunc proposuimus, de saluatione Dei
 uerissima, postea adiecit: $\eta \eta\zeta\alpha \nu\acute{\iota} \theta\epsilon\alpha$, $\acute{\omega}\varsigma \epsilon\iota\mu\iota \theta\upsilon \pi\alpha\lambda\alpha\iota\omega\mu$, $\epsilon\iota \theta\upsilon$. Aut per Iouem, inquit,
 sicut priscorum nonnulli, Es Vnum. Neque enim, inquit, Diuinitas est plura,
 sicut quilibet ex nobis, qui ex innumerabilibus affectuum uarietatibus consta-
 mus,

mus, quasi quaedam turba, atque concio: ἀλλὰ ἐν δέῃ εἶναι τὸ ὄν, ὡσαύτως ὅν τὸ εἶναι: sed C unum necesse est esse ipsum Ens, sicut Ens ipsum Vnum. Igitur ipsam Vnitatem, atque synceritatem necesse est inesse ei, qui semper est incorruptibilis, & undequaque purus. Hæc ratio & testimonium Plutarchi, nullam relinquit latebram obscuritatis, & nemini potest esse dubium, apud præscos cognitam, & prædicatam Diuinitatem ueram, quam nunc totus mundus unam, uerèque existentem ueneratur, ac confitetur. Salomon quoque in sua sapientia, reprehendens uanos homines, ignaros Dei, qui eum ex aspectu rerum nosse recussissent, καὶ ἐκ τῆς ὁραμένης ἀγαθῆς ἐκ ἐξουσίας τοῦ ὄντος γινώσκου. Non poterant scire eum qui est, Dionysiusq; Filium Dei uocat τὸ ὄν. Hoc Hebraicè est, Iehouah.

Quod Deus in ueteri Theologia appellatus sit ipsum Vniuersum.

CAP. VIII.

PROSEQUENS dico Diuinitatem, id est, illum ipsum, qui apud præscos diceretur ipsum Vnum, ipsumq; Ens, appellatum quoque magno quodam, altissimoq; mysterio τὸ πᾶν, ipsum Vniuersum. Quod non obscuris, fictitijsq; testimonijs comprobabo. Aristoteles in primo de principijs Philosophiæ libro, prodit ueteres illos dixisse ἐν τῷ πᾶν: Vnum esse Vniuersum. Si probamus igitur & hoc, & alijs multis eadem eos de Vniuerso prædicasse, atque Ente & Vno, claret utique Vniuersum, fuisse eis ipsum Deum. Vnitas est Dei, Vnitatem dicunt Vniuersitatem. Deum ergo dixerunt Vniuersitatem. Dixerunt ergo de Vniuerso quæcunq; de Vno. Immobile Vnum & omnium Principium dicebant. Autore autem Aristotele, idem prodiderunt τὸ πᾶν ἀκίνητον, Vniuersum immobile. Et quod est euidentius, idem Aristoteles primæ maioris Philosophiæ libro: D ἐστὶ δὲ τινος ὁ πᾶσι τὸ πᾶν, ὅς ἐστι μὴδὲ τῆς φύσεως ἀπεσφραγιστο: Sunt qui de Vniuerso tanquam una Natura pronuntiarunt. Ecce unam Naturam dicunt Vniuersum. Vnitas autem Naturæ, dabatur concorditer Deo à cunctis. Eandem sententiam reperit in libro de Principijs. Sed omnium super hac re nobilissimum est testimonium Plutarchi, qui ueteris sapientiæ omnium sui temporis fuit prudentissimus. Etenim hæc placita de Vnitate, & Existentiâ, Vniuersitate, ab antiquis profecta, ad Empedoclem, Melissum, Parmenidem, aliosq; complures deuenerunt. Declarat igitur Empedocles quid crediderit esse ipsum Vniuersum, cuius Plutarchus citans in placitis Philosophorum de Mundo, & Vniuerso sententiam, hæc ad uerbum: Ἐμπεδοκλῆς δὲ ἰσχυρῶς μὲν εἶνα, ὁ μὲν τὸ πᾶν εἶναι τὸν ἰσχυρῶς, ἀλλ' ὀλίγον τὸ τὸ πᾶν μὲν. Empedocles autem, inquit, Mundum quidem unum dicit, non tamen ipsum Vniuersum esse Mundum, sed eamquam quandam partem Vniuersi. Ex quibus uerbis & aliud esse Mundum constat, quam Vniuersum: & magnū item mysterium considerationisq; plenissimū aperitur. Primum fatetur Mundū esse unum. Quod si Mundus est unus, certè nihil est extra Mundū. Nā si quid esset extra, esset aut alius Mūdus, aut pars aliqua Mūdi. Si autē est uacuū infinitū extra Mundū, quomodo Mūdus erit, pars uacui, cum uacuū nihil sit, Mundus ipsa substantia? Necesse igitur est, eum, qui uerbis expressis asserit unū Mundū, nihil eum aliud corporeū cōstituere. Cū uerò dicat tantū interesse inter Vniuersum, ac Mundū, quantū inter immensum quiddā ac breuem particulā, palam sit, hoc Vniuersum, aliquid à Mundo diuersum, eum sensisse. Nam si res ulla esset corporea præter Mundum, iam unus Mundus non esset. Ergo superiorū Philosophorū uestigia sequutus Empedocles, ipsum Vniuersum dicebat Deum, cuius quasi particula esset iste Mūdus. Est autē Theologia Empedoclis, Deum esse Vnū, esse Immobile, esse

A esse ipsum Ens. Ergo de Deo dicit, quod Aristoteles testatur, Vniuersum esse unum: ut sint duo interpretes Theologiæ Empedoclis, Aristoteles & Plutarchus. Homo igitur paruus Mundus, quoniam in eo sint omnia breuitate, quæ magnitudine quædam in hoc mundo corporeo, ac uisibili. Simili ergo ratione Deus est maximus Mundus, quia possidet infinita magnitudine cuncta, quæ paucitate homo. Paulo amplius, ac latius ipse uisibilis Mundus. Ut autem mos inoleuit, ut homo appellaretur paruus Mundus, paruusq; Deus: sic Deus est maximus, infinitusq; Deus, & maximus quidam Mundus: tanto nomine Mundi dignior, quanto non est usquam rerum perfectio, comprehensioque maior: in quo ueri sint, inexplicabilesq; thesauri, omnes infinitæ, innumerabilesq; diuitiæ, tanto plures, ac maiores, quàm in hoc Mundo, quantum nequeat neque cogitatione neque sermone comprehendī. Habetq; non solum omnia quæ Mundus iste, Deus, sed tum ea ipsa perfectissimo modo, tum infinities plura, thesauris suis immensis latentia. Iure igitur solus Deus appellatur τὸ πᾶν, ipsa Vniuersitas. Non enim Mundus iste est uera Vniuersitas, cum desint ei plura: solo Deo comprehenduntur omnia, quæ sunt, quæq; esse possint, idq; beatissimo, excellentissimoque modo. Mundus autem noster, huius Vniuersi quasi particula. Nulla igitur est uox mortalis resonare potis excedentem omnia Maiestatem. Cumq; nihil sit Vniuerso maius, hæc erit aptissima Naturæ diuinæ nuncupatio. Habet fontes & origines omnium rerum: quicquid hic est inops, mancum, debile, caducum, fragile, est in eo opulentissimum, perfectissimum. Apud nos, est uita, est sensus, est tempus. In illo Vniuerso, pro tempore æternitas, pro fragili, debiliq; uita, nobilissima, potentissimaq; uita, pro breui particula sapientiæ, ac sensus, ipse thesaurus, fonsq; sapientiæ, consilij, prudentiæ. Illa maxima, longe, lateq; manans, & omnes amplectens causas causa. Igitur omnia quæ sunt in hoc Mundo, sunt etiam in illo, plura quoque, & hæc & illa incredibiliter nostris meliora. Deum autem nefas est intercipere cum isto Mundo, extra quem, sicut fuit, antequam eum condidisset, sic non est cum eo, nunc commiscendus, nec est in numerum rerum mundanarum referendus. Deus est extra Mundum, omnium penes se causas, omnes origines tenens, solus uerus, ac maximus, opulentissimusque Mundus, plusq; inter magnitudinem eius, atque istius nostri distat Mūdi, quàm inter microcosmum, ipsumq; magnum, sensibilemq; Mundum. Quo fit ut iste Mundus sit quasi breuissima quædam particula, respectum eius mirabilibus modis, nobisq; incomprehensibilibus ab eo generatus, uel factus. Hocq; recitans ueteris Theologiæ placita, sentiebat Empedocles, acceptum, ut arbitror, ab Aegyptijs, qui τὸν πρῶτον θεὸν τῶν πάντων τὸν αὐτὸν νομίζουσι ὡς ἀθανάτον, καὶ κλυτὰμένην: primum Deum, eundem cum Vniuerso opinātur, ut obscurū, & abditum, autore Plutarcho in eo, qui est de Iside, & Osiride.

Deum in antiqua Theologia appellatum ipsum Infinitatem.

CAP. VIII.

EXPONENDVM aliud altissimum sacramentum, quo melius etiam antedicta intelligentur. Eandem enim causam fuisse constat, ut nomen Infinitatis, antiquis significauerit ipsam Diuinitatem, & quod imaginem Dei dicerent hunc Mundum. Quibus impenetrabile pelagus mysteriorum, uastaq; Theologia subest. Erit igitur certissimus testis Aristoteles, ad quem antiquæ Sapientiæ quædam quasi ab remotissimo colle spirantes odores peruenerunt. Nostrum autem est ostendere, quæ magnus uir operi non apta suo dissimulauit, efferre in lucem. Pono autem eā, ex quibus intelligas, quid illis esset Infinitum. Non enim

materia prima. Nam quem Vnum, quem Ens appellabant, hunc etiam ipsam Infinitatem, ipsamque Immensitatem. Aristoteles ergo primo suae Philosophiae maioris haec ait: *ὁ δὲ μέλιτος φησὶ ἐναὶ τὸ ἐν ἄπειρον*. Melissus, inquit, affirmat, ipsam Vnitatem, esse ipsam Immensitatem. Deinde alio loco *μέλιτος τὸ ἐν ἄπειρον ἐστὶ φησὶ*: Melissus affirmat ipsum Ens infinitum. Si igitur constat, ut negari nequeat, eos dixisse Naturam diuinam Vnitatem, ipsumque esse, eandem autem rem uocat Melissus infinitum, certe parum est, eandem eis fuisse Immensitatem, qui erat Vnitas, ipsumque Esse. Est autem testis Melissus pro cunctis temporis sui Philosophis, sed & pro omni antiquitate. Descendit enim ab altioribus principijs haec Sapientia. Quae fieri autem potest, ut materiam uocarint Infinitatem, cum materia sit principium multiplicis, infinitum autem dicebant Vnitatem. Caeterum longe clarissimum est ac nobilissimum testimonium apud eundem Aristotelem alio loco. Nam cum de Infinito differeret, ait, *ὅτι πάντες οἱ ἀρχὴν τινα πρῶτα ἦν ὄντων*: Et omnes, inquit, antiqui, decernunt quasi quoddam rerum principium ipsum Infinitum. Paulo autem post longe clarius: *πρῶτον ἀπαντᾶ ἡ κυβερνήτης ὡς φασὶν ὅτι μὴ ποῦσα πρῶτα τὸ ἀπείρον, ἀλλὰς ἀνάγκη, οἷον νῦν, ἢ ψυχῆς, ἢ τῶτο ἐν τῷ θεῷ, ἀθάνατον, καὶ ἀνώλεθρον, ὡσαύτως φασὶν ὁ ἀναξίμανδρος ὅτι οἱ πλείστοι, τὴ φυσιολόγων*. Infiniti, inquit, nullum est principium. Haberet enim terminum. Ingenerabile quoque est, & incorruptibile, utpote principium. Siquidem quod genitum est, necesse est habere finem: finis autem ad corruptionem spectat. Ideo quemadmodum diximus, principium eius est nullum, sed ipsum omnium cernitur esse principium, & omnia complecti, ac regere, sicut dicunt, qui faciunt praeter infinitum alias causas, ut Mentem uel amicitiam. Hancque esse diuinam ueram, immortalem, & incorruptibilem, quod fertur dixisse Anaximander, pluresque de naturalibus Philosophis. Ecce Aristoteles expresse confitetur, ueteres dixisse, omnia complecti & regere ipsum Infinitum. In libro autem de Mundo, omnia regere & continere Deum fatebatur. Idem ergo, eo interprete, est Infinitum ac Deus. Denique nullus relinquitur dubitationi locus, cum ait hoc esse ipsam incorruptibilem Diuinitatem. Triaque de infinito dicit maiores statuisse, quae soli Deo conueniunt. Esse principium, esse incorruptibile & Immortale, omnia continere, ac regere. Testemque unum uocat antiquorum Anaximandrum, in quorum numero necesse est etiam fuisse Melissum, Empedoclem, qui mundum dicebat esse particulam Vniuersitatis & Infinitatis. Necesse est fuisse Melissum, qui pronuntiauit Vnum, & Infinitum idem esse. Necesse item est fuisse Anaxagoram, quem Aristoteles ait de Infinito dixisse, Stabilire, ac firmare seipsum, ipsumque in seipso existere: quibus declarauit causam, ipsam uero, Mentem. Quae de solo Deo dici iure merito possunt. Apparet autem eos hanc Infinitatem, non corporeae magnitudini dedisse, sed Diuinitati. Siquidem Aristoteles naturalissimis rationibus colligit, Infinitatem esse ipsam Diuinitatem: idque ait creditum & assertum ab antiquis. Nec uero melius quisquam naturam Infinitatis, atque ipse, declarat. Dicit enim eam necesse est carere principio, & fine, & esse omnium rerum principium. Quaeso, quid ex his Aristotelis uerbis sequatur agnosce. Sequitur enim, solam Infinitatem, id est, solum Deum, carere principio & fine, natura. Sequitur eundem necesse est esse Deum, atque infinitum. Sequitur item ab eo omnia proficisci, & gubernari, eumque omnia continere. Id est, tria sequuntur Deum, ut omnium generator, & autor, & principium, & constitutor, ut omnia contineat, complectaturque, ut Graeca uox ostendit, postremo ut gubernet, alat, foueat, sustineatque. Haec uero illius afflatu dicta, in quo uiuimus, ac mouemur animis, & sentimus. Atque Aristoteles referens eorum placita, semper addit, Videtur, Probabile

habile est, ut sibi idem atque patribus uideri & placere, praefereat. Non sunt autem dissimilia, quae & ab eo, & ab antiquis de Infinito dicuntur, his quae Plato dicit de omnium Rege, circa quem omnia dicebat existere, quod regere, & continere designat. Infinitatem autem illam corpoream ueteres ne somniauere quidem. Aristotelesque colligit isto loco eum qui principio, & fine careat, esse necessarium infinitum. Deus caret principio, & fine: infinitus est igitur. Itaque siue prudens siue imprudens, cum maioribus sentit. Quod apertioribus expressit uerbis, in libris Philosophiae, cum primum motorem probat infinitum, quia nisi infinitus esset, infinitam mouendi uim non haberet. Si non habeat, non posset infinito tempore mouere. *ὅθεν ἔχει δύναμιν ἀπειρον, ἀπεπερασμένον*: Nihil enim habere uim infinitam, quod sit finitum, ac terminatum. Neque uero de temporis Infinitate postremo loco dixit: Imo etiam dixit, Nam Infinitas temporis efficitur ex Infinitate Naturae, posse infinito tempore mouere, est indefatigabilis, & indeficientis naturae indicium. Ratio cinaturque Aristoteles ex aeternitate motus, aeternam, & indefatigabilem uim ipsius motoris. Ast ego, si Aristoteles, ex motu infinito, quae quidem ratio non patet quantum decussit, ex longe potioribus argumentarum uim infinitam Dei. Vt si eius uisum est primum motorem, ex infinitate motus, esse infinitae potentiae, necesse est sit eius indefatigabilis potestas, infinita sapientia, quia regit, sustinetque mundum, quia prouidet, omniaque habet tempora in numerato. Hoc arguit eum esse infinitae uirtutis, infinitae naturae. Leuate, inquit, oculos uestros in caelum, & uidete, quis haec creauit. Si motus aeternus, Aristoteli placuit esse infinitae potentiae Dei testimonium, cur non ipsa pulchritudo, constantia, usus? Qui eduxit, inquit Propheta, de caelo militiam eorum, & omnes ex nomine uocat, praeter multitudinem fortitudinis, & roboris, uirtutisque eius, neque unum reliquum fuit. Vides quam locupletius Propheta, uirtutis infinitae testimonia proferat, non recedens etiam a caelo cum Aristotele? Aristoteles solum motum, Propheta creationem, multitudinem stellarum, scientiam earum creandarum, & creatarum. Vt si habet in numerato, singulam quamque stellam, ut possit nominatim appellare unam quamque, id immensae scientiae eius, & sapientiae sit indicium inueniendi, creandi, scientiae, quod teneat omnia earum nomina. Quae est enim alia causa, nisi quam ueteres de Infinito dixerunt, *περὶ ἅπαντα*; continere omnia? Propheta clamat multitudinem fortitudinis, roboris, uirtutisque diuinae efficere, ut ne una quidem sit stella residua, quam Deus non uideat, noscat, & teneat, pluraque alia inuenies in sacris literis produci testimonia super incomprehensibili infinitaque potentia Dei, ut haec Aristotelis ratio sit omnium minima, & tamen effici uult ex ea, ut Deus sit infinitae uirtutis. Considera enim, quod uelit, nolit, trahitur Aristoteles. Nam quod de infinitate uirtutis dicit, de primo motore dicit. At nisi ex alio colligas hanc immensam uirtutem, nihil unicum, ac praecipuum motoris illius colliges. Nam & caeterae Intelligentiae (ex Aristotele loquor) mouent in sempiternum. At tu argumentaris, Ideo motor est infinitae uirtutis, quia in omne tempus mouet. At Sol, at Luna, nonne mouent aeternos motus? Cur ergo de solo Primo praedicas infinitam uirtutem, cum & isti proprios motus habeant aeternos? Videbas igitur aliquid peculiare, ex quo ad confessionem uirtutis infinitae illius Primi deuenisti, caeterorum uim aeternam conticisti. Tota autem ratio, eo loco tendit in Primum. Nam prosequens ait, Nobis autem ex his, quae proposita sunt, & definita, dicendum est, Ipsum Principium & Primum omnium quae sunt, per se & per accidens esse immobile, mouens primum & aeternum & unicum motum. Sed ad antiquos reuertor. Dicentibus igitur illis, ab Infinito omnia

contineri, & regi, & gubernari, & esse Principium, autore Aristotele, profecto de C
Mente & Intelligentia necesse est, eos dixisse, non aliquo Infinito uel corporeo, uel
inani. Neque enim uel corpus, uel inane, habent uim continendi, & regendi. Sola
ratio gubernat, solius Mentis hoc officium. Si igitur Infinitum gubernat & adeo
gubernat, ut etiam contineat, utique & sensu, & intelligentia, & sapientia pollet,
sapit, uidet, cognoscit. Cui autem potest merito infinitum sapere ascribere, nisi Deo?
Cum igitur principatus, ac gubernaculum Vniuersi sit solius Dei, hæc autem data
sunt ab eis ipsi Infinito, certè clarissimum est, eos immensitatem, ac Diuinitatem
copulasse. Quod apertè Philosophus ipse confessus est, asserens eos dixisse Infinitum
τὸ θεῶν ἀθάνατον, ἀνώλεθρον, ipsam Diuinitatem immortalem & incorruptibilem.

*Comprobatio eorum, quæ sunt antè demonstrata de sententia priscorum, no-
minibusq̄, quibus appellarunt summam Diuinitatem, ex Simplicio, qui li-
bros eorum legit, quod retulit etiam doctissimus Bessarion.*

CAP. X.

SED operæpretium est audire Simplicium, antiquorum Theologiam ex-
plicantem, ut omnes eorum super uera, supremâq̄ Diuinitate sententiæ
noscantur, quas Prophetarum, Apostolorumq̄ Theologiæ congruen-
tes effuderunt, hincq̄ sit perspicuum, eundem semper Dominum, ac
Deum mundi cunctis innotuisse, ab uniuersis adoratum, mundi creatorem prædiz-
catum. Is super primo de Naturalibus principijs Aristotelis ait: Necessariò inquit
uel unum est principium, uel plura. Si autem unum, aut immotum, aut cum motu
semper. Et si immotum, uel infinitum, ut Melissus Samius dicere uidetur, aut finitum,
ut Parmenides Eleates uidetur dixisse, ἢ περὶ φυσικῶν σαχέει; λέγοντες οἱ τοι, ἀλλὰ περὶ τοῦ
δυνάτος οὐτῶς: Non de naturali elemento dicentes hi, sed de eo, quod uere est, μία μὲν δὲ
τῶν ἀρχῶν ἦτοι ἐν τῷ οὐρ ἢ παῦ, ἢ ὅτε πεπερασμένον, ὅτε ἀπειρον, ὅτε κινούμενον, ὅτε ἠρεμῶν ἕνοφα-
νον ὅν Κολοφώνιον, τὴν παρμενίδου διδασκαλίαν, ἕποσινθεδα φησὶν ὁ θεόφραστος ὁμολογῶν ἑτέρας εἶναι
κἀλλοι, ἢ ἢ περὶ φύσεως ἰσοφίας, τὴν μνήμην ἢ τὸτα δέξου. τὸ γὰρ ἐν τῷτο, ἢ παῦ, τὴν θεὸν ἔλεγε.
ὁ θεοφράστης, ὅν, ἕνα μὲν δένοντον ἐκ τῶ παλντων κρατῆσον εἶναι. πλείονων γὰρ φησὶν οὐτων ὁμοίως ἀνά-
γειν ὑπάρχειν πᾶσι τῶ κρατῆσιν, τὸ δὲ παλντων κρατῆσον, καὶ ἀείσον, θεός, ἀγέννητον δὲ ἑδένοντον ἐκ τῶ
δένον, τὸ γιγνόμενον ἢ ἐκ τῶ ὁμοίς, ἢ ἀνομοίως γίγνεται. Vnum autem Principium, siue Vnum
quod est & Vniuersum, neque terminatum, neque infinitum, neque motum, neq̄
quiescens, Xenophanem Colophonium, Parmenidis præceptorem statuere dicit
Theophrastus, confitens alterius esse potius, quàm historię naturalis, memoriã
opinionis uiri huius. Siquidem Vnitatem hanc, & Vniuersitatem dicebat Deum
Xenophanes. Quem unum quidem demonstrabat, ex eo quòd omnium rerum est
optimum: Nam multis, inquit, existentibus necessariò in cunctis est supremum.
Optimum autem omnium, & præstantissimum, Deus est. Aeternum autem uel sine
exordio demonstrabat, ex eo quòd oporteat id quod fit, uel ex simili, uel dissimili
fieri. Sed simile, inquit, impalsibile est à simili. Nihil enim magis generare, quàm
generari conuenit simile ex simili. Si autem ex dissimili fieret, erit ens ex non ente.
Et sic ingeneratum & aeternum demonstrabat, & neque finitum, neque infinitum
esse, quia infinitum quidem, id quod non est, ut neque principium habens, neque
medium, neque finem. Hæc, & alia quædam Simplicius, in quibus apertè confite-
tur retulisse Theophrastum, Aristotelis discipulum, non fuisse faciendam mentio-
nem de opinione Xenophanis in libris de Rebus naturalibus. Quippe qui non de
rebus

A rebus corporeis, ex forma, & materia constantibus loqueretur, sed de supremo ac
singulari Deo, ut potius Theologus fuerit illic Xenophanes, quàm phisicus Phi-
lophilus. Quo quidem iure coarguitur à discipulo præceptor, qui ineptè Theolo-
giam antiquorum cum rebus naturalibus coinquinauerit, nec intellexerit, uel in-
telligere dissimularit, uetustæ Theologiæ bonitatem. Hic etiam cernis, ut Simpli-
cius affirmet, Xenophani præceptorum Parmenidis Vnitatem, & Vniuersitatem
fuisse nomina summi Dei. Refert item Simplicius, Nicolaum Damascenum dixisse,
Parmenidem infinitum, & immobile appellasse Principium in libro de Dijs. quo
probatur infinitatem, & immobilitatem Deo dedisse. Alexander item uult Par-
menidem, Deum appellasse Terminatum, & σφαιροειδῆς, Sphæricum: ὅτι τὸ παντα-
χόθεν ὁμοιον: quia undique simile. Eumque omnia dicit intelligere ac sentire:

Ἄλλ' ἀπανέυθε πᾶντο νόσ, φρενὶ πάντα κεραιλίναι.

Sed sine cura animi, res omnes mente mouere.

Quid hac Theologia diuinius, Deum solis nutibus cuncta mouere, omnis curæ, las-
boris expertem? De Xenophane quoque dicit idem Simplicius. Verum Xenopha-
nes inquit, ὡς πάντων ἀπτορ καὶ πάντων ὑπερανέχορ, καὶ κινήσεως ἀντὶ ἢ ἠρεμίας, ἢ πάσης ἀπι-
σοιχίας ὑπέκεινα τῷδουσι: Vt omnium autor, & omnia supereminens, extra motum, &
quietem, omnemq̄ contrariam elementationem. Parmenides autem inquit, quod
similiter, & eodem modo habet, & extra omnem mutationem, fortè & operatio-
nem & potestatem. Θεασάμενοι ἀκίνητον ἀντὶ ἀνυμῶν, καὶ μόνον ὡς πάντων ἐξυεμένον, οἶον ἀκί-
νητον, τελέθει, ἕθ' ὡσὶν ὄνομα εἶναι: Speculatus, immutabile ipsum laudat, & solum, ut
ab omnibus segregatum immutabile existit. Huicq̄ nomen esse Vniuersitatem. Me-
lissus uerò, inquit, immutabile quidem ipsum similiter considerabat. ἢ δὲ τὸ ἀνέκλι-
B τῶν ἢ ἰσίας, καὶ τὸ ἀπειρον ἢ δυνάμεως, ἀπειρον ἀντὶ ἀπεφάνηται, ὡσπερ καὶ ἀγέννητον: Secundum
autem substantiæ indeficientiam, & infinitatem uirtutis, ipsum infinitum, quemad-
modum & ingenerabilem; pronuntiabat. Quoniam igitur non est factus, ὅτι τε καὶ
ἀεὶ ἦν, ἢ ἕσται, ἢ ἀρχὴν ἐκ ἕξει, εἰδὲ τελευτῶν, ἀλλ' ἀπειρον εἶσι: Est, & fuit semper, & erit, &
neque principium, neque finem habet, sed est infinitum. Nam si factus, inquit, fuisset,
principium utique habuisset, & finem. coepisset enim aliquando factus, finisset
etiam aliquando. Cum uerò neque coeperit, neque desierit, semper erat, non ha-
bens principium, neque finem, ἀλλ' ἀπειρον, sed infinitum est. Atque ita inquit eum
secundum tempus sine principio, & fine, ἢ ἀεὶ ἦν, & semper existens ostendebat.
Et Parmenides attestans eisdem propè uerbis:

— ὡς ἀγέννητον ἐὼν ἢ ἀνώλεθρον εἶσι.
οὐλομ μονογενῆς, ἢ ἀτρομέης, ἢ δὲ ἀτέλεισθι.
οὐδέ ποτ' ἦν, εἰδὲ ἕσται, ἕσται νῦν εἰς ἡμῶν δὲ παῦ.
ταυτῶτε ὅν, ἐν ταυτῶτε μόνον, καὶ ἑαυτῶτε κείτοι.
οὕτως ἐμπεδον ἀδιδι μένει, κρατερὰ γὰρ ἀνάγκη,
φείρατ' ἐν δέσμοισι ἔχειτε μιν, ἀμφὶς ἔργα.
οὐνεκ ἐκ ἀτελεύτητον, τὸ ἐὼν θέμις εἶναι.

Est γὰρ ἐκ ἐπιδενῆς. Quæ sunt,
Ingeneratus erat, semper sine morte futurus,
Vnicus & totus, stabilis, sine fine perennis;
Nec fuit ipse unquam, neque erit, quia nunc simul omne est.
Idemq̄ existens, eademq̄ in forte moratur.
Sic stabilisq̄ manet, nanque illum magna necesse
Vis habet, astringens uinclis, claustrisq̄ coërcens.

Vnde

Vnde nefas is qui est, includi finibus ullis,

Quem nulla unquam rerum sollicitavit egestas.

Hæc & id genus alia Simplicius adduxit ex illis, quæ etiam producuntur à doctissimo Bessarione. Dixerat autem à principio Simplicius, quod Xenophanes, & Parmenides, & Melissus *πρὸς τὴν νοητὴν καὶ πρώτῃς ἀρχῆς διελόγησαν*, de intelligibili & primo Principio locuti fuerant. Non scilicet principio corporeo, sensibili: sed intellectuabili, inuisibili, nempe Deo summo. Eumque appellasse Philosophos hos Vnum & determinatum, quia sit infinitus, determinans omnia, perficiens: *μᾶλλον δὲ τέλος τῶν πάντων, ὡς καὶ ἀρχή*: Imò uerò finis omnium, quemadmodum & principium. Hunc item appellasse Parmenidem Dæmonem, id est, Deum, *πλὴν ἐν μέσῳ πάντων ἰσχυρόν καὶ πάντως γενέσεως αἰτίαν δαίμονα τι θήσει*: Qui sit in medio omnium omnis generationis causa, cuius est carmen

*ἐν δὲ μέσῳ τῶν δαίμων, ὅς πάντας κυβερνᾷ.
ταῦτ' ἰδὲ θεῶν αἰτίαν εἶναι φησὶ.*

In medioque horum Dæmon, qui cuncta gubernat,
Hanc & Deorum causam fuisse dixit. Quia,

Et Deis primum cunctorum fecit amorem.
Eudorus etiam referens placita uetustæ Theologiæ, præcipue Pythagoreorum, ait, eodem Simplicio autore: *κατὰ ἄλλον πρότερον, ἀρχὴν ἔφασκεν εἶναι τῶν πάντων, τὸ ἐν, ὡς ἂν καὶ τὸ ἄλλο, καὶ τῶν ἄντων πάντων, ἐξ αὐτῆς γεννημένων, τὸ ποθεῖν εἶναι τῶν ὑπεράνω θεῶν*. Quod est, Et secundum alium modum, Principium dixerant omnium rerum ipsam Vnitatem, quod ab eo nata sint omnia, etiam materia prima. Hunc autem esse supremum Deum. Syrianus quoque, qui fuit præceptor Simplicij, super libris Metaphysicorum collaudans, defendens sententias Pythagoræ & Platonis, sic perhibet: *Ἀρχαῖος καὶ Βροτίνος, οἱ ἐπισημασθέντες ὁ θεὸς πλάτων, οἱ θεοὶ ἐκείνοι ἄνθρωποι τὸ ἐν, θεὸν ἔλεγον, ὡς ἐνώσεως πῶς ὅλοις αἰτίαν, καὶ πάντως τὸ ἄντ' ἰδὲ, καὶ πάντως ζωῆς*: Quos secutus est diuinus Plato, diuini illi uiri, Vnitatem dicebant Deum, ut unitatis rebus omnibus causam, omnisque rei, uicque autorē. Ex his igitur omnibus claret quanta fuerit apud præcos ueri, summique Dei cognitio, quam sit uera, suspiciendaque omnibus hominibus hodierna religio, quæ tanquam magna, largaque lux exorta mundo, aperuit, posuit ante oculos omnem quæ per omnes ætates processit ab exordio mundi, sapientiam. Fecitque ut noscerentur, omnium in ore consonarent, pueri, foeminae callerent, quæ uix à paucis quondam sapientissimis tenerentur. Sic apparet una cunctarum gentium religio, à qua nemo se debeat auellere, quoniam hæc ueritas sola.

Eadem ratione dixisse præcos Mundum imaginem Dei.

CAP. XI.

IMAGINEM autem Dei esse hunc Mundum sæpe prædicauerunt, habetque profundissimum mysterium. Non potest enim isto Mundo maius præter Deum cogitari. Immensitas autem Dei, quæ nequeat intelligi, & percipi, rerum nostrarum indicij significatur. Quod si Deus est maximus, imò uerò infinitus, certè non habet nisi Mundum sui magis simile. Erit autem Mundus aptè imago Dei, si prius consideres naturam rerum uerarum, atque imaginum ipsarum. Si consideremus, quid inter exemplaria intersit, primasque ipsas res, atque earum simulachra. Ecce enim cum uaria multipliciaque sunt simulachra, referentia scilicet res ipsas totas, uel earum aliquam partem, interiorem, uel exteriori substantiam, & qualitatem, ut filij parentes suos. Referunt enim cum primis humani

A humanitatem, quam ab eis acceperunt, nonnunquam ingenia, sæpe colores, ac lineamenta, gestus item, cæteraque id genus. Sunt alia rursus simulachra, similitudinem tantum eorum quæ representant, reddentia, interuallumque est à simulatis ad uera maximum, sic Mundus est imago Dei, reiecta quidem natura corporea: sicut ex imagine humana in lapide, reijcis naturam lapidis, accepta tantum humana effigie. Ut in lapide cognoscis hominem, sic in Mundo Deus tibi representatur. Nihil enim cogitabit homo, toto Mundo maius, sic cum magnitudinem Dei nullis uisibilibus exemplis (quoniam infima sunt, exiguaque omnia) possis colligere, apparet tibi in toto Mundo. Cogites igitur Deum ita maximam, uniuersalemque Naturam ubique præsentem, omnia uidentem, audientemque, cuncta continentem, nulla re complexum notionemque eius aufugiente, sicut in mundo cuncta continentur, nihilque non est in eo, per omnia circueunte, seseque extendente. Quid autem cogitabis de Deo uerius? quando si non humana mediocritas, minus item cætera animalia, terrestres, aquaticæ, aëriacæque res ullatenus, propter non modo mediocritatem, sed cætera dissimilima, poterunt animis eum exhibere nostris, ut indignissima sit cogitatio, perinde si nescienti leonem, quis muscam aut formicam ostenderet, simile quiddam leonem esse dicens. Sic quicumque Deum alicui mundanæ rei assimilet, plurimum de maxima Natura detrahat: ut si Mundum ipsum, quis non maiorem, quam pingi solet, asserat? Est igitur Deus maximus Mundus, sicut diuersa ratione, homo paruus. Est Mundus sapientiæ, Mundus sanctitatis, Mundus intelligentiæ, Mundus uitæ, rationum, formarum, sed quoniam hæc inuisibilia, & ipse inuisibilis Mundus, constans, si dicere fas est, sed constans tamen ex inuisibilibus rebus: ita quidem constans, ut non ex alienis, sed suis, eoque maximus unus Mundus. Proin qui prouidentiam (pauci tamen) sustulerunt, Deum non putantes sentire, nosseque mortalia, non uiderunt huius Mundi magnitudinem, nec senserunt eum ita ubique præsentem, sicut aufugere non potes, quin semper à Mundo uidearis, continearis. Hac ratione, Iouis omnia plena dixerunt. Et Aratus, omnes semitas, ubicunque concilia sint hominum, omne mare, portus omnes, esse Ioue plenos, tanquam Mundo inuisibili, omnia inuisibiliter amplectente. Prædicauit hoc ille, qui per cælum, liquidumque elementum, sidera, atque astra, totamque molē, ac magnum mundanum corpus immiscere eum sese dixit, aspectans et ipse inuisibilis istius Mundi uasitatem, per omnia sic inuisibiliter pertinentem, sicut per omnia uisibiliter diffunditur uisibilis Mundus. Eadem ratione Deum dixerunt animum per omnes Mundi partes intentum, & comitantem, ex quo nostri animi carperentur. Vtique per omnes Mundi partes intentus æquat necessario totum Mundum magnitudine sua, Mundanæ autem partes usquequaque diffusæ uidentur, intentus per omnes partes non uidetur, est ergo Mundus inuisibilis, tendens per totum Mundum uisibilem inuisibiliter. Hoc dixit Pythagoras, maiorum Theologiam imitatus, eamque prædicans posteris. Hinc quoniam Mundus est imago Dei, dixerunt Pythagorei, & Plato est eos secutus, Deum, qui Mundus ipse intelligibilis esset, creasse Mundum ipsum, ut quasi Mundus ex Mundo sit natus, uisibilis ex inuisibili, minimus ex maximo, temporeus ex æterno, corruptibilis ex incorruptibili, uisibilis ex inuisibili. Et Plato sicut in isto Mundo cuncta animalia uisibiliter, sic ita quæ ueritate (sua) πάντα ἐκείνο ἐν αὐτῷ περιλαβὼν ἔχει, καθάπερ ὁ κόσμος, ἡμῶν, ὅπου ἕλλα θεῶν μακρὴ συνήθηκεν ὄραται: Intelligibilia uel inuisibilia, Mundum illum in se esse complexum: quemadmodum ipsi, cæteraque animalia, contineamur ab isto. Sentiens reor inuisibilia animalia, quæ Mundo diuino continētur, esse fontes illos, originesque rerum, quibus

bus infinitus sapientiae diuinae exuberat thesaurus, maximusque est Mundus ille, plenus ordinum, ac rationum, plenus formarum *νοημάτων*, non uisibilem, sed sola cogitatione, licet debiliter apprehensibilem more diuino. Et Timaeus Pythagoraeus, ipsum item Deum uocat *ἰδωτάτων ἄριστον*, Mundum exemplarē, quasi is cum illo gerat similitudinem, sed continēs iste cuncta uisibiliter: ille, ut illi loqui solebāt, diuinē, mentaliter, sapienter, intellectualiter: non ad morē istius, qui corporaliter, corruptibiliter, uisibiliter continet, & diffunditur, sed modo quodam superiore, qui dicitur *νοητός*, per modum mentis, sapientiae, ratione à corporibus uaria. Hancque illi diuinissimam creati Mundi rationem assignauerunt, quod corporeus, paruusque mundus, profectus est ex maximo, in quo rationes, formae, principia, causae, erunt & sunt, originēsque innumerabiles. Neque enim ex nihilo factus est iste Mundus, sed factus ex originibus in maximo Mundo contentis, ex quibus ita tanquam seminibus suis cuncta in isto nasci potuerunt, sicut secreto, arcano, naturalique modo, in seminibus rerum, sunt formae earum.

Deum apud ueteres, Deorum esse creatorem.

CAP. XII.

POSITIS his, quibus diuinæ Naturæ maiestas, unitas, principatusque cognoscitur, eo quoque ab antiquis confesso, rerum omnium eum esse creatorem, non uisibilem solum, sed etiam inuisibilem, id est, animarum, ac Deorum; necessariò unicam eius Diuinitatem, uniusque ueram, & ex omni parte immortalitatem, apparebit eos etiam esse confessos. Nam quod sapientissimā, coelitusque missa Theologia, diuino beneficio clarissime cognouit, Deum solum ab aeterno fuisse, Deos autem, id est, diuiniore animos, eum alioquando creasse, ut qui reperit tantam animorum Diuinitatem, teneat necessariò rerum cunctarum principatum, quoniam antestat Dijs, eorumque est, sicut & noster, Deus, & creator, Dijs autem atque animis nihil est in omni mundo melius, eadem illis audita, & confessa, praecipue melioribus eorum probatur. A quibus sententia dependet caeterorum. Referunt enim omnes ad sapientiores, Sunt autem sine dubio sapientissimi Orpheus, Hesiodus, Empedocles, Plato. Orpheus clarissime testatur, ab eodem simul, eodem tempore generata siue creata omnia, nulla re, quae de Mente eius non profecta sit, exclusa. Nam ad filium, quem creatorem mundi formatoremque orbis suspiceret, hortabatur, hanc ueluti ex oraculo profudit uocem:

*Μόνον δὲ ἔστιν ἄριστον ἕνακτα ἄνθρωπον,
Εἷς δὲ καὶ ἀπὸ τῆς ἑνὸς ἕκγονα πάντα τέτυκτα.*

Et solum regem formatorem aspice mundi.

Unicus ac sibi perfectus, sunt omnia ab uno.

Ecce Orpheus, & singularem uocat eum mundi Regem, & unum dicit eum esse, quo superiora omnia comprobantur. Deinde uocat per se perfectum, à se perfectionem, complementumque habentem. Denique dicit ab uno cuncta esse progenita, nihil non esse prolem eius, tanquam omnium rerum matris, ac genitricis sapientiae. Connumerari autem in hac ab Orphēo prolata uniuersitate non terrestria solum, quorum Unitas fuerit autor, sed etiā coelestia, id est, Deos ipsos, aut Angelos, si quis forte dubitet, liquido theologorum, qui sunt Orphēi secuti, testimonio cognoscet. Nam etsi Orpheus ab uno cuncta nata dicens, Deos ipsos non expresserit, Empedocles tamen & Hesiodus expresserunt. Sed etiam expressit ab illo summo Deo, Deos omnes creatos, dicit enim de eo Proclus, *ἀπὸ τοῦ κενώματος ἄνωθεν διὰ τὴν πάντα, καὶ ἀπὸ τῆς πλάσης*

Ἄνωθεν ἰδωτάτων ἄριστος ἄριστος ἄριστος: Ab arcano, & secreto Deo cuncta, & ab isto producit secundos omnes ordines Deorum. Vidisti igitur Empedoclem, interpretantem carmen Orphei, quo breuiter dixerat *πάντα ἕκγονα ἑνὸς*: Omnia fata ab uno. Quenam enim sunt illa omnia? Nempe, ut ait Empedocles, *ἐξ ἑνὸς*, ut superius productum est,

Quae fuerint, quae sint, quae post uentura trahantur,
Et plantae uiruire, mares & foemina quaeque,
Atque ferae, uolucresque, habitantesque aequora pisces.

Longauique Dijs. Ab uno haec omnia parta dicit Empedocles, includens in hoc catalogo etiam Deos nominatim. Ecce quam similes sunt Empedocles & Orpheus, imò superioris Orphei, tempore posterior, interpretes Empedocles. Ille dixit Omnia ab uno generata, Empedocles quasi per inductionem, praeterita, praesentia, futura, plantas, homines, feras, uolucres, pisces, postremo Deos etiam, ut clarius quiddam, quam Moses, locutus sit Empedocles de creatione. Nam Moses caelum & terram, plantas, hominem, masculum & foeminam, sicut Empedocles, bestias item, ferasque, tum uolucres, & pisces ait Deum creasse, de Dijs ne uerbum quidem. Non enim omnia scripsit Moses. Et ab eisdem tamen parentibus sparfa est in omnes cognitio rerum diuinarum, à quibus accepit Moses, & Hebraei, licet etiam Spiritu diuino doctore sit usus. Haec profecto mira, eandem totius humani generis fuisse semper pietatem testantia, si quis eam contaminare dogmatis impijs noluisse. Cum igitur Empedocles eodem modo, eodem uerbo, dixerit Deos ab uno pullulasse, atque omnia terrestria, uidelicet, *ἐπιδησια*, apparet eandem creationis rationem, idem tempus cunctis eum attribuere. Neque enim possunt (si forte quis deprauare, quod facere soliti sunt nonnulli Peripateticorum, dicta eius conetur) Deos ab eo dictos nasci à Deo, quasi per continuam dependentiam. Nam dixit de cunctis *ἐπιδησια*. Et dixit in praeterito quodam tempore, includens sub eadem ratione, ac tempore, terrestria, ac Deos ipsos. Ecce igitur, quod diuinissima uociferatur Theologia nostra, omnis Theologiae, sese per terras diffundens latissime, pelagus, Creatorem uisibilem & inuisibilem. Eadem uero haec aperte confessus est Hesiodus, quasi secutus Orpheum, totamque illius temporis Theologiam. Quippe clarissime scripsit ad fratrem, ut omnis non persuaderet sibi:

Ἦς ἑμὸν γενέσθαι θεοί, συντινὲ ἀνθρώποι.

Sunt homines, Dijsque una ab radice creati.

Nam Graeci interpretantur illud *ἑμὸν*, ex una radice, ex eodem principio, origine, eodem fonte Deo. Nihilque prorsus dissentit Hesiodus cum Orphēo, & ex utroque locutus est Empedocles. Ecce & ab ipso datur eadem origo Dijs, atque mortalibus. Quod si interpreteris *ἑμὸν*, Simul, ut dicat simul, eodemque tempore natos Deos, atque mortales, eadem erit, clarior etiam confessio, ut mirabilis sit eorum Theologia, quae perspicue fateatur, quae Moses aut tacuit, aut dissimulauit de generatione Deorum. Haec tria testimonia diuina prorsus, & admiranda, sacram priscorum saeculorum Theologiam spirantia, reuelata siue coelestibus oraculis, siue diuinorum hominum, Deoque amicissimorum traditione ad posteros: Tres antistites ueteris sapientiae, quos caetera multitudo loquentes audiebat, dictisque stabat eorum, uociferantur ab Uno cuncta nata, uisibilia & inuisibilia, Deos & homines, coelestia & terrestria, eandem originem, idem nascendi tempus omnibus fuisse. Igitur etiam Plato secutus haec ipsa, quibus semper fauit, pectusque ex

his ditissimè suum locupletavit, de rerum terrestrium creatione locutus: postremo C
transiens ad ipsos Deos, quos, patrium morem sequutus, non ex suo, ut postea
docebo, pectore nominibus poetice appellat, nihilq; altius de his, præter vulgæ
ta apud plebem differit, omnes eos docet à creatore mundi creatos. Ac sunt apud
eum, patrio more, populocq; grata loquentem, duo genera Deorum, primum In-
telligentiæ cœlestes, de quibus differit in Timæo, & in Epinomide: secundum,
quos appellat obscuros, non ita videlicet apparentes, sicut sidera. Hos secundos
etiam Dæmonas dicit, de quibus eisdem locis agit. Vtrunque igitur fatetur crea-
tum ab illo suo mundano opifice, idq; non obscure. Nam primum Deorum genus
clare scribit ab opifice illo creatos, millies idem diversis verbis repetens, asserens totum
ordinem cœlestem, eius opificis esse repertum, qui corpora divina creatit, eisq;
divinas animas inferuerit. Eoq; dicit: Vt inquit visu esset clarissimum, ac pulcherrimum
ætherium corpus, reddens id uniuerso simile, circulare fecit, & ex igne ferme
rotum. Idq; genus verbis utitur Plato sæpissimè. Ac paulò antè, de generibus ani-
mantium loquens, *μὰ μὲν ἀρχόντων θεῶν γένος*. Vna, inquit, species est cœlestis Deo-
rum genus. Concludensq; super his orationem, *περὶ θεῶν ἀρχόντων καὶ γεννητῶν ἀρημίνα
φύσεως, ἐχέτω τέλος*. Quæ, inquit, de visibilibus, ac genitorum Deorum natura di-
cta sunt, sinem habeant. Ecce eos genitos, id est, creatos dicit, sicut loqui solent Phi-
losophi. Alterum autem genus quomodo factum, siue genitum sit, difficile explica-
tu asserit. Genitos eos tamen ab eodem opifice clarè confitetur. Nam prosequens
inquit: De Dæmonibus dicere, & eorum nosse natales, maius est, quàm faculta-
tis nostræ. Credendum est autem eorum filijs, qui se ab eis natos dixerunt. Sic
igitur habeat nostra opinio, de ortu istorum Deorum. Paulò post, Posteaquam D
igitur, inquit, omnes, qui circunvagantur urbes, & qui perspicue cernuntur, ut-
cunque uelint, ortum habuere Dij, hæc, qui creauit hoc Vniuersum, ad eos affa-
tus est, Dij Deorum, quarum ego rerum opifex & pater extiti, quoniam à me fa-
cta sunt, certè me uolente, dissolui non possunt. At omne, quod est ligatum, est
dissolubile. Verum quod pulchrè compactum est, beneq; habet, destruere, non
est probi. Ob quam causam, quoniam facti estis, immortales uos quidem non
estis, prorsusq; indissolubiles. Attamen non dissoluemini, neque mortalem con-
ditionem subibitis. Quoniam uoluntatem meam, uinculumq; maius, & fortius
assecuti estis, quàm erant ea, quibus ligabamini, quando creabamini. Paulò
post: Transite igitur ad animalia creanda, *μιμνήσκοντες τὴν ἐμὴν δυνάμιν περὶ τῶν ἑμῶν
γένεσιν*, Meam imitantes potentiam, qua sum usus in creandis uobis. Hæc aper-
tissimè Plato, sæpe, & clarè confitens, ortum utriusque generis Deorum, na-
tos omnes asserens à creatore mundi. Vocat autem hoc secundum genus, Deos
Deorum, filios scilicet Deorum, quoniam prædixerat eos natos ex cœlo & terra:
quasi Deos ex Dijs. In quorum numero censet Tethyn & Oceanum natos ex cœ-
lo & terra, ex his Phorcyn, Saturnum, Rheam, cæterosq; omnes: Ex Saturno, &
Rhea, Iouē, Iunonē, aliosq;. Apparet eū omne Deorū genus, siue illos è Philosophia,
siue poetice à creatore mundi cōfiteri satis: Et satis eodē atq; uisibilia, reliquumq;
mundum, tempore. Nam simul omnium tradit creationem. Sic extant quatuor gra-
uissimorum priscorumq; hominum testimonia, de creatione Deorum ab opifice
mundano. Et obserua quod quem Orpheus, & Empedocles dixerunt Vnum, Plato
uocat *δημιουργόν*, Opificem, Creatorem: Anaxagoras Mentē: Idem Plato *αὐτὸν*, Au-
torem, Causam. Quibus cōstat eundem creasse inuisibilia, atq; uisibilia. Hunc autem
fuisse Filiū Dei, nomina ipsa, ut sæpe docui, declarant. Nam Mens est post summum
Bonum

A Bonum, Secundum Principium, eadem Opifex, & Autor ab eisdem appellata. Re-
uertor igitur ad initium, ex his inclarescere, creatorem Deorum solum esse sempiter-
num, solum immortalem, solum omnipotentem, ut qui Deos ipsos creatit, quorum
tanta est potestas. Et principatus, maiestas illius unius ostēditur. Tum claret que fue-
rit hominum sapientum illius temporis religio. Apparet eandem fuisse, paucis dem-
ptis, atque posterorum sæculorum, sed à uulgaribus, nonnullisq; nimium poetice lo-
quentibus de Deo, deprauatam. Apparet eos uni duntaxat dare principatum, æter-
nitatem, cætera omnia creata confiteri.

Quod unus tantum maximus Deus, ideoq; solus æternus.

CAP. XIII.

HIS etiam cōstat non fuisse apud eos plures Deos, sed uerum Deum,
& in quem unum competat uerum Diuinitatis nomen, unum modò:
Quidquid aliud inoleuisset, corruptam uulgi consuetudinem fuisse. Tri-
bus autē hoc probo rationibus: una ex Platone, altera ex Platone & Iam-
blicho, Demum ex Stoicis. Siquidem Plato luculentissimè, ut superius claruit in Ti-
mæo, Deos illos, quos multitudo coleret, Dæmones esse, id est, Deos minores, infi-
mumq; Deorum genus ostendit, quibus Deus, nempe creator mundi, eodem ipso te-
ste supereminet. In his autem minoribus Dijs, est ad alios Iupiter, quem etiam necesse
est, & docuit ipse, ab Opifice mundi fuisse creatum. Cum autem Iupiter sit maximus
Deorum, docente Platone, id perinde est, ac si diceres maximū Dæmonem, primum
è Dæmonibus, quos omnes à creatore mundi condidit Plato. Ecce igitur Iupiter ille
nominatissimus, ex infimo genere Deorum, creatus à creatore mundi: itemq; Satur-
B nus, Iuno, cæteraq; Deorum illius temporis familia, ut solus creator & opifex Pla-
toni sit Deus maximus, uerus, & singularis iuxta superiores. Quod si, ut ego quidem
arbitror, Iupiter est maximus Deorum, id est, non Dæmonum solum, sed totius mun-
di creator (quod cum esset nomen summi & singularis Dei, attributum est postea ho-
mini nefario filio Saturni, quem ueluti Dæmonem, id est, mistum ex humanitate, &
diuinitate introduxit Plato, eumq; uulgus hominem fecit, & uocauit ob quædam be-
neficia, Deum, nomine scilicet diuinissimo, Iehoua, quo passim apud antiquissimos
uocabatur Deus, sicut Dios, & *Ζεὺς* apud Græcos) etiam hac ratione docemus, unum
singularem Deum eos confiteri, cæteros autem quos Deos dicerent, ita dixisse, sicut
in nostra religione dicuntur Angeli Dij, quasi Dij minores, Dij facti, creati, ueram,
omnipotentemque Diuinitatem non habentes. Nam quod Homerus uocat Iouem
Ἰππῶν κρείοντων, Deorum supremum, imperatorem Deorum, ab Aristotele, naturaliter,
& à Platone, à Iamblichō, & à Plutarcho exponitur, quod sit maximus Deorum,
idq; naturaliter, non poetice. Hunc ipsum enim hypaton, Aristoteles affirmat mun-
di rectorem, uiuificantem: deq; eo dicit, *τὴν μὲν ἐν ἀνωτέρῳ ἐκ πρώτου ἔσθαι, αὐτὸς ἑλαχίσ-
την δὲ ἐν ἑστώτῳ, ὠνόμασαι*: Supremam, inquit, mundi partem, primamq; regionem
obtinet ipse Deus, eamq; ob causam uocatus est hypatos. Hæc de quodam naturali
uerissimoq; Deo dicuntur, quem necessariò sentiebat Homerus, cum diceret *Ἰππῶν
κρείοντων*, summū dominantū: Quasi, quod apud nos de eodem, Rex regū, Dominus
dominantū: & Deus sabaoth, id est, exercituum cœlestium. Qua ratione sicut nobis
Rex eorū dicitur, quia creator, nō quia sempiternis eis, maior ipse præsidet (Nam in
æternitate non est maius, & minus) necessariò & illi eadem sensere. De qua re clarè lo-
cutus est Plutarchus: *ὅτι γὰρ αὐτὸ καὶ πρῶτον Ἰππῶν οἱ παλαιοὶ προσηγόρευον. πρῶτον δὲ ἡμεῖς τὸν
θεὸν ἀρχόντων ἀρχόντα θεῶν, Ἰππῶν κρείοντων πῶτα*. Quæ sunt: Supremum & primum Hy-
paton

paton uocarunt prisci. Prior autem Homerus Principem principum, siue Imperatores rem imperantium Deum, uocauit Hypaton regnantium. Principes Plutarchus uocat Deos ipsos, qui in nostris literis Angeli, Δωμάδες, ἑξουσία, Potestates, Dominatio- nes. His omnibus, quod & nostri dicunt, est Deus. Itaque Plato in libris de Republica: εἶδ' ἔν θεός, μήτι, πόν γο μέγιστον ἦν θεῶν πολυῖται ἔτος ἀνομοίως μίσησθε. Quod si, inquit, absurdum statuimus, Deos apud poetas audire lugentes, multo minus maximum Deorum. Maximum Deorum Iouem uocat. Et Iamblichus: μὲ μὲ ἀέση πῆγάκους εἰς πλὴν θεῶν ἐν δαμονίαι, ἢ μιμιγμένη τοῖς ἐνχάις, ἃ ἀκακίησσι ἦν θεῶν, ἃ μάλιστα ἦ βασιλείας αὐτῶν διός. Vna, inquit, consolatio ad diuinam felicitatem, quae mista est in uocationibus Deorum, maximè regis eorum Iouis. Quoniam igitur est Deus maximus, ceteri minores, profecto si bene consideres, illius maximi est aeternitas. Eo enim est maximus, quod ipse solus aeternus. Si cunctorum aeternitas esset, alter altero maior non esset. Eademque potestas faceret omnes maximos, & omnipotentes, quae fecisset aeternos. Non enim si Naturam inspicias, à summa Diuinitate separata est aeternitas. Cui fuit aeternum esse, fuit etiam ut posset uocari Ioues, quod est ab essendo perpetuo. Et unus tamen est Ioues, uel Iupiter. Haecque ratio ducitur ex fontibus Naturae: ut si unus est maximus, ille certè solus aeternus. Vnus est igitur maximus Deorum, eorumque creator. Cui rei etiam Dæmon ipse, quem scire plurima nomen indicat, perhibet testimonium. Igitur & Stoici similia prodiderunt, asserueruntque. De quibus in contradictionibus Plutarchus: ἡλιος ἢ γὰρ καὶ σελήνη, ἃ οἱ ἄλλοι θεῶν παραπλήσιον ἐχούτες λόγον, ἡζοντοῖ εἰσι, ὁ δὲ ζεὺς αἰδιότης: Sol, inquit Antipater Stoicus, & Luna, ceterisque Dij huiusmodi rationem habentes, creati sunt omnes, solus autem Iupiter aeternus. Claret igitur Philosophorum opinio de Ioue summo, solo sempiterno. Plato quoque in Cratylo, declarat quid ualeat nomen Iouis. Alij, inquit, uocant eum ζῆνα, Alij Δία. Quae si componas, D δὲ θεῶν τῶν φύσιν τοῦ θεοῦ: declarant naturam Dei. ὁ γὰρ ζῆν ἡμῶν, ἃ τοῖς ἄλλοις πάσι, ὅτις εἶναι αἰδιότος μάλιστα ἦ ζῆν, ἢ ἀρχωντα ἃ βασιλεύς ἦν πάντων: Non enim, inquit, est nobis ceteris uel cunctis, qui magis sit causa uitae, quam Princeps, & Rex omnium. Vult igitur Plato Iouem dictum Zena, à Graeco Zen, uiuere. Quemadmodum scimus ab essendo uocatum Hebraicè, Iehouah, qui forte est Ioues. Agnoscunt igitur eundem esse Iouem, atque Deum. Qui dictus est ab Aethruscis, quorum sermo, & litera fuerunt Hebraicae, nomine Hebraico Ioues, cum prisci paulo post diluuium, per omnes terras diffunderentur, probaturque ex tribus linguis eundem esse Iouem, atque Deum. Dicitur Hebraicè Iehouah, Graecè Dios, Dios Graecum, Deus Latinum, Iehouah Hebraicum, Iouis Latinum, illud Latinum Deus. Declarat item uel id Iouem esse Deum. Diuus Paulus uocat testè Aratum apud Athenienses: In quo, inquit, uiuimus, & sumus, quemadmodum, quidam è poetis uestris dixit, τοῦ γὰρ ἃ γένος ἰσμεν: Huius enim genus sumus. Subijcitque Paulus: Genus igitur cum sumus Dei. At illud Aratus de Ioue dixerat, sic opus exordians,

ἔκ θεοῦ ἀρχόμεθα, γὰρ ἀδελφοὶ ἀνθρώπων ἴσμεν
 ἄρρητον, μετὰ δὲ θεοῦ πᾶσι μὲν ἀγαθὰ
 γίνονται δ' ἀνθρώπων ἀγαθὰ, μετὰ δὲ θάλασσα.
 καὶ λιμένας, πάντα δὲ θεοῦ λαχόμεθα πάντα.
 τὸ γὰρ γένος ἰσμεν.

Ab Ioue principium facimus, quem dicere nunquam
 Cessant ore uiri: Ioue nam sunt omnia plena.
 Atque hominum coctus implet, simul aequora ponti,
 Et portus: Ioue mortalis nanque indiget omnis.

Eius

A Eius enim genus extitimus.

Est igitur Iupiter ac Deus idem, & is solus aeternus, ceteri Dij creati. Homerus item quantum & antiquitate, & scientia ceteros Deos Iupiter antecedit, illo carmine ostendit, quod à Platonicis etiam affertur:

Ἄλλὰ ζεὺς πρότερος γέγονε, καὶ πλείονα ἴδεν.

Iuppiter anter alios, & longe plurima cernens.

Declarat etiam Proclus Iouem iuxta priores esse principium & finem Vniuersi: ὅτι μὲν ἔν ζεὺς μονὰς εἶναι πάντας, καὶ πᾶσι θεῶν ἐγνωσμένων θεῶν, ἃ ὅτι πάντας καὶ παράγειν ἀφ' ἑαυτοῦ δύναται, καὶ ἐπιστρέφει εἰς ἑαυτὸν, εἰρηγαὶ πολλὰς. Quod Iupiter, ait, Vnitas sit Vniuersi, etiam multitudinis mundanorum Deorum, & quod omnes & à se producere, & ad se conuertere potest, dictum saepius. Plato uero: αὐτοὶ δὲ οἱ ἀθανάτων τυγχάνουσι νομίζοντες τὸν Δία, ἦν θεῶν ἄριστον, καὶ δικαιοτάτον. Hierocles quoque Pythagoreus sic scribit: τὸν ποιητὴν καὶ πατέρα τῶν θεῶν πάντων, εἶθ' ἦν τοῖς ἀθανάτοις ἔφ' τὸν Δία, καὶ ζῆως ἀνάγκη σεμνύνει, εἶθ' ἔν τῷ ζῆν, καὶ τῷ ἑνὶ πάντι.

Oraculum Apollinis de Deo, & de creatione Deorum.

CAP. XIII.

DOS T Philosophos igitur non ab re fortasse sit audire Dæmonum quoque Theologiam, & arcanas quasdam Diuinitatis laudes. Nullus erit cui uel summis labris latice sapientiae Natura potandos dedisset, qui non miretur Dæmonum præclaram Diuinitatis, potestatisque diuinæ confessionem: Vt à Dæmone Mortalis, si quis esset tam profundè durus & peruiçax, ad cultum Dei, uel inuitus trahatur. Adducitur hoc oraculum non à Christianis, sed à Porphyrio Christianorum hoste, decimo libro ἐπιλογίων ἐπιλογοῦντων. Rogatus Dæmon quomodo Deus colendus & rogandus esset, cum negare non posset, hæc diuina carmina profudit:

Ἀθάνατε, ἄρρητον πατὴρ αἰῶνος, μύσα,
 κόσμων ἀμειβόμενον ἐπιχρῆμα, δ' ἐσπῶδα νόστis
 ἁδιελαῖος, ἀλλυῖς ἵνα σοὶ μὲν εἰρήνηται
 γαυτ' ἐπιδερχόμενα, καὶ ἀκόοντι ζῆσι κελοῖς,
 κλυθὶ τέων πάσι, ὅς ἦροας αὐτὸς γι' ἕρωις,
 Σὴ γὰρ ἰστέρος ἰσμοῖς καὶ ἐρατῶν ἀετιρόντων
 χρυσῆ ἰσμεν τοῦ πολλὰ ἀλῆναι ἀλλή,
 ἡς ἰστέρος ἰσμοῖς, δελῶν φωτὶ σεαυτῶν,
 ἁελαῖος ὄχρῶσις π' ὄθων γὰρ ἀτάλας,
 ὅς φαίνεις τόδε πᾶν, τεχνώμενον ἀφθονοῦ ἕλλω,
 ἔν γὰρ εἰς δεδιαιτοῖ, ὅτι σφε τύπτισιν ἕδωκας
 ἔνθεν ἐπὶ σφῆρας γονὰ ἀγίαν μὲν ἀνάστη,
 ἁμῶσι παντόπατος, βασιλεύετε, καὶ μόνε θνητῶν.
 Ἀθανάτωσι πάντες μακάρων, αἰδέ εἰσιν ἀτέρων
 ἔκ σο μὲν γαυάσασαι, ἰστέρος ἀγέλιος δὲ ἕκασται
 γαυτ' ἐπιδερχόμενα δ' ἀγῶσι νόω, καὶ κέρτει ἔφ' σφ.
 γὰρ δὲ π' καὶ τρίτον ἄλλο γένος ποιῆσαι ἀνάκτων,
 οἱ σε κατ' ἡκαστὸν ἀνυμνεῖσσι ἀοιδάσι
 βολόμενον εἶναι ἐθέλοισι ἀοιδάσι σοὶ δὲ εἰς ὄψι.
 τίνου δὲ ἰστέρος πατὴρ, καὶ μητέρα ἀγλαῶν εἶδ' ἔφ',
 καὶ τέλειον τέρεν αἰδιότον γι' εἰδῆσι εἶδος ἰστέρος,
 καὶ ψυχῆ, ἃ πνεῦμα, καὶ ἁρμονία, ἢ ἀειδῶς.

Hæc carmina quoniam difficilia sunt, & ipsa dogmata facilius oratione soluta intelligentur,

ligentur, non reddam, quod alibi feci, totidem carminibus, sed oratione soluta. Immo mortalís, ineffabilis, Pater æternæ, facer, super mundis circumuertentibus inuectus, dominator in campis ætherijs, ubi potestatis tuæ robur est defixum: indec̄q̄ omnia despicias, pulchris & auribus audis: exaudi filios tuos, quos dilexisti ad omne tempus. Tua enim supra mundum, & cœlum sidereum, aurea supereminet, magna, æterna potestas. Super qua eleuaris, splendore te ipsum excitans, perennibus riuís, nutriens animum infinitum. Qui producit hæc omnia, formans materiam indeficientem, quam generatio circumuagatur, quoniam illam formis obligasti. Ex eodem animo fluxerunt genituræ sanctorum regum, qui te circumstant Pater uniuersalis, & Rex, & singularis, mortalium, immortaliumq̄ beatorum Pater. Quæ quidem seorsum sunt ex te natae, nuntijs autem singulæ præfectæ, æternæ Menti referunt, tuæq̄ potentiæ. Præterea tertium quoddam genus Regum creasti, qui te semper canunt, carminibusq̄ laudant uolentem te, ipsi cupidi, prædicantq̄ nunc & semper. Tu es pater, & matris præclarum exemplum, & filiorum tener flos, existens forma in omnibus formis, & anima, & spiritus, & concentus, & numerus. Hæc oraculum, altissimæ Theologiæ mysteria. Quanta cum superioribus concordia? Vocat eum Patrem, Regem, Motoremq̄ cœli, Mundos circumuertentes, orbis cœlestes appellans. Eius est de motu cœlesti uerior, quàm Philosophorum sententia, Deum Patrem hominum atque Deorum, uitam, salutem, non unum tantum primum mobile, sed uniuersos orbis incitare. Non ab homine dicitur, sed à Dæmone, quos à sciendo uocatos autor Plato, multo maiora, longeq̄ plura cognoscentes, quàm mortales. Ecce Dæmon ait Deum superuehi, superferri, ac portari, mundis ἀνωθεν, circumrotantibus. Mundos appellans omnes cœlestes orbis, quorum quisq̄ sit instar mundi. Quod si superuehi, non refertur ad motum, & impulsu cœlestem, sed ad sedem, stationemq̄ Dei supra cœlo in altissimis cœli regionibus: sentiet tamen oraculum quædam diuina gubernacula, quasdam habenas, quibus ut equus à quadriga, cœlestes orbis agantur, insidete desuper Deo, sub pedibus omni cœlesti se machina uertete. Ac cœlestes orbis rotatos gyratesq̄ memorauit, ut rectorē, moderatoremq̄ agnosceres. Est in nostris literis, Dominū esse in cœlo, sedē eius ibi consistere. Oraculū autē in campis ætherijs regnare, ac dominari, præcipuē cœlesti regno cōmemorato, quod illa sit optima mundi pars. Et nos paternæ Sapiētiae, magnorumq̄ mysteriorū nūtijs orare docuit, Pater noster qui es in cœlis. Ecce & Dæmon ueritatem abscondere non potens Patrem hic eum cœlestem uocat, sicut & superiores omnes. Pater æternus, primū Filij sui, tum rerum creatarum. In cœlo pulcherrimum, amplissimum, fortissimumq̄ eius regnum flores canit. Inde mortalia cernere, distet licet longissimē. Dæmones fatentur, usque in terras, oculos eius tendere, omnia diuinis auribus eum exaudire. Quæ sanctis oraculis nostris, infinites prædicantur. Quod uerō sequitur, quàm diuinum? homines introducens tanquam filios eius orantes, quod ipse quoque docuit, Pater noster. Nos uti filios introducit oraculum: Filius Dei iubet nos eum appellare Patrem nostrum. Faterur item Dæmon amari nos ab ipso omni hora, nullam esse beneuolentiæ, paternæq̄ charitatis interpolationem. Nunquam illum nos amando defatigari. Rursum iterat potestatem eius auream, & pretiosam florere supra cœli uertigine, ubi sit eius æterna, immensaq̄ maiestas, qua sublimatus ipse sit supra omnia, luminis in pelago, lucemq̄ habitans inaccessibilem. Riuos autem æternos, quibus, immensum, suum nutrire animum dicit, sentiendum est, tum sapientiam eius infinitam, gaudiaq̄ magna mentis suæ, tum quod dicebat Aristoteles, cognitionem Dei de seipso, cognoscentis bona sua, & ex eo uoluptatem infinitam capientis: innumerabiles item rerum species

A species, & Ideas continentis, quibus natus est, & nasci potuit iste mundus. Idcirco statim adiecit, infinitam Mentem istam produxisse. Quo loco, quæso, sublatis animis, arretracta mente sumus. Ut enim superiores diuino quodam, & quasi ex aula cœlesti allato consensu prædicant simul, ex eodemque fonte natos Deos, atque mortales, cæteraque quibus mundi uastitas efficitur: sic Dæmon diuinè, ex illa infinita Mente parta uniuersa, nominatim Deos ipsos, eorumque genera appellans. Laudat igitur eum primum Vniuersi opificem, formas materiæ perenniter affigentem, eamque renouantem assiduís figuris, circum quam uerfetur semper generatio. Quod sæpe proditur à Philosophis, materiam subiacere formis, nunc uni, nunc alteri, inuicem succedentibus. Deinde tradit ex hac eadem Mente, fluxisse Prolem regum sanctorum. Reges sanctos angelos uocat. Sanctos, quoniam ab omni terreno contagio segregati. Reges autem, quoniam his maxima potestas, ciues, Heroësque regni cœlestis, exercitus Filij Dei, duces, & principes omnes, potestates etiam, autoritatesque nostris in literis, rectores item hominum, ac prouinciarum uocati. Mirabiliter item docet, quid faciant in cœlo, totoque mundo. Assistent, inquit, tibi semper, circumstant dextra, læuaque frequentes thronum Dei. Esaiásque uidit Dominum super solium excelsum & eleuatum, & Seraphin: non duo, cum sit ibi numerus multus, sed innumerabilem Seraphinorum, solium Dei circumstantium, multitudinem. Et sæpe fatentur illi se conspectibus Dei assistere. Et Raphaël dixit Tobíæ, Ego enim sum Raphaël unus ex septem, qui astamus ante Dominum. Ob hanc causam, cum in hac commemoratione Dæmon esset, iterato confitetur eum Patrem omnipotentem, non eorum tantum, qui terras, sed etiam qui cœlum incolunt, in immensum genus humanum multitudine superantes. B Horum omnium Patrem eum & Regem dicit. Iteratoque confitetur eos natos, id est, creatos à Deo, eodem usus atq̄ Orpheus, Hesiodus, Empedocles, uerbo, γενέσθαι. Et quod diuinius est, declarat munus eorum, qui sunt præfecti nimirum nuntijs, quo primò fuere apud antiquissimos Hebræorum uocati Malachim, missi, nuntij: & Græcos hæc secutos, Angeli. Quia, inquit Dæmon, præfecti sunt ἀγγέλων, Angelis, nuntijs: referuntq̄ omnia, inquit, Menti προσβυγνεί, æternæ, magnæ, uenerandæ. Tum tertium genus eorum nominat: quasi qui sunt nuntijs præfecti, sint duo genera, Angeli scilicet, & Archangeli: tertij autem assistunt, quanquam etiam omnes, laudantes, clamantes, Sanctus sanctus, idēq̄ cupidē, libenter, sicut ille uoces eorum libenter audiat. Mireq̄ cōcordant hæc cum Theologia Dionysij, super tribus Hierarchijs Angelorum, Dæmonibus ipsis, qui sæpe abstrusa multa confessi sunt, prædicata. Repetit iterum eum esse Patrem, esse instar optimæ matris. Sic enim etiam Græci locum intelligunt, quod patris, ac matris charitatem ostendat erga nos Deus, & quod condescendat per humanitatem, dulcedinemq̄ paternam, ac maternam, quam tenerum florem dixit. Deinde cum cæteris omnibus superius nominatis Theologis, appellat Animam Vniuersi, & Spiritum, sicut & ille, Spiritus intus alit. Eoq̄ etiam est Anima mundi apud Philosophos. Appellat Harmoniam, & Numerum perinde ut Pythagoras ἡρμονίαν, Temperamentum, quasi moderamen, gubernaculumq̄ totius. Et sicut Pythagoras eum ψύχων, sic Dæmon ψύχων, unde omnia uiuunt, & intelligunt, intelligentiarum, ac uitarum fons. Hæc qui prescius consideret, mirabitur Dæmonibus etiam confessam cum præcis Theologiam.

Aliud ex eodem, de Deo, diuinisq̄ rebus, testimonium.

C A P.

X V.

u Aliud

LIVD eiusdem oraculi præclarum, admirabileq; de summa Diuinitate testimonium, quo maxima declaratur altissimæ Theologiæ pars. Rogatus à quodam Theophilo, an ipse Deus esset, Respondit ad hunc modum:

Ἐδὴ ἴπτερ ἀραῖα κήτος, κρηβύτηθε λελογχός,
φλογμός ἀπὸ φέροις ἰανέμων ἀπλεῖς αἰών.
Ἔσι δ' ἐνὶ μακρόροσι ἀμήχανος, ἐμὴ ἐαυτῶν
βαλῆς βαλεῖται πατήρ μέγας, ὡς ἐσθ' ἔδρα,
ἔνθακε εἶδε αἰδῆς φέροι ἀστέρων ἀγλαοφεγγῆς,
οὔτε σεληνάα λιγυφεγγῆτις αἰωρείτου.
οὐ θεὸς ἀντίκει κρητ' ἀτέρπειον, εἰδ' ἐγὼ αὐτῶς
Ἄκτιστ σιωπῶν ἐπιπέδναμα, ἀδεδροδίνης.
Ἄλλὰ πῆλει πυρσῶιο θεῶ πῶδμημέστῳ ἀλῶς,
ἔρπων εἰλιγῆς ἔρζομνος, εἰμὴ ἐκένος,
Ἄψέμωθ, πυρὸς ἀδιδεῖς δασίετις ἴπτερ,
οὐ γὰρ ἔχθ' δάειμ, ἀζήκει δ' οὐ μελεσθιμῶ,
αἰὼν αἰῶσι ἐπιμῆγνυται ἐκ θεῶ αὐτῶ,
Αὐτοφυῆς, ἀδιδεῖς ἄμῶσθ, ἀσυφέλιμῶς,
οὔνομα, μηδὲ λόγῳ χωρζομνον, ἐν πυρὶ νόμου.
Τῶτο θεὸς, μὴδὲ δὲ μερὶς θεῶ ἀγγελοι ἡμεῖς.

Hæc cum & ipsa perobscura sint, soluta oratione reddam. Est supra cœlesti uastitate, desuper fulgor, motus, immensum æuum. Est autem inter beatos inæstimabilis, incomprehensibilis, nisi seipsum, consilia, consiliet Pater magnus, ut uideatur. Hic neque æther fert sidera nitentia, neque luna obscuræ lucis attollitur. Non Deus occurrit per semitam, neque ego ipse, radijs continens, amplectens spargor, per æthera uolutus. Sed est flammæ Dei immensa profunditas, repens uoluitur rapide cum strepitu. Non tamen qui illum tetigit ignem ætherium, timidus cor. Non enim habet ardorem, sed placida combustione, seculum seculi miscetur ex Deo ipso. Per se genitus, indocibilis, sine matre, incōcussus, cuius nomen sermone non capitur, in igni habitās. Hoc Deus, exigua uerò pars Dei, nos Angeli. Hæc oraculum Apollinis, quo tota ferè traditur in aures hominum Theologia. Primum describit locum sanctissimæ Diuinitatis, ut Aristoteles etiam cœlum dicit esse οὐρανῶν τοῦ θεῶ, in libro de Mundo. Hunc locum supra cœlesti locat immensitate, supra cœlestes orbis, extra anni, Solisq; uias. Hic esse largissimam lucis copiam, mundum lucis uiuentis, uegetaq; semper. Hic æuum infinitum, id scilicet quod est supra tempus. Supra tempus, quod ex cœlesti motu colligitur, est ipsa æternitas, dicta Græce αἰών, quia semper fuit. Illic æternitas, illius infinitæ lucis ætas. Nec dubium est, quin hæc immensa flamma, ardorq; sempiternus sit quod apud præcos Theologos, quos postea nostri sunt secuti, dicitur Cœlum empyrion, id est, igneum. Nam & ipse Dæmon appellat eum φλογμός, ardorem, & πυρσῶν, facem. Dicit item Deum habitare ἐν πυρὶ, in igne, unde ἐμπύριον. Hoc Cœlum empyrion, est claritas æterna, flagrās à Diuinitate. Ea quoque descriptio Cœli empyrij, Illic neque Solem esse, neque Lunā, neque astra, genus cœli diuersum, alia lumina, alia lux. Ad eam nostra hæc ne lucerna quidē uideri posse. Ioānes illo in regno, diuināq; regione, neque Solem esse, neque sidera, esse autē Christū Solē eius. Similia mirabili cōsensu locutus est Homerus, approbaturq; uehementer ab Aristotele Olympum dictum quasi ἀολαμπῆ, totum ardentem, nomen scilicet Empyrij, de quo scribat Homerus,

Ὀλύμπιον δὲ θεὸς φασὶ θεῶν ἔσθ' ἀσφαλῆς αἰεί,

ἔμμενα,

A ἔμμενα, ὅτ' ἀνέμοισι πνέουσι, ὅτε ποτ' ἕμβρο
δέουσι, ὅτε χιῶν ἐπιπύλαται, ἀλλὰ μαλ' αἰθρῆ
πέπταται ἀνέφελθ, λευκὴ δ' ἀσπίδισομνι αἰγλή.

Venit Olympum, ubi sedes diuūm dicitur esse
Immota, hæc uento haud quatitur, nec spargitur hymbre,
Non nix decidit, ast splendor purissimus albet,
Et sine nube nitor, campos hic occupat omnes.

Lucem, ignemq; illum non esse, qualis noster absumens, splendorem esse tranquilum, lætum, purissimum, per terras latè micantem. Hunc splendorem si quis ex Homero, & Aristotele, qui dicta probat eius percunctetur, unde nam emanet, dicent non à Sole. Nam Sol exurit, nec supra cœlestes orbis. Ergo genus aliud luminis. Ergo uerissimum est quod cōsentaneè nostræ quoq; Theologiæ dixit oraculum, lucem illam infinitam, camporumq; admirabilem, lætamq; serenitatem, manare ab ipsa Diuinitate, Solis ipsius creatricem immensam. Hunc igitur locum, ubi tanta lux aperte cernitur, appellat ardorem, facem, flammam, ignem, dicens eam esse αἰλῶνα πῶδμημέστῳ, uallem immensam luminis, regionem lucis uastam: Esse æternam hanc lucem in medijs beatis. circumstant enim dextra, læuaq; frequentes. Nec uidisse semel fatis est, iuuat usque morari. Hæc beatitudo, θεωρία, contemplatio diuinitatis, quam Dæmon tanquam unus è supernis Angelis hic prædicat, dicens Deum uideri non posse, appellansq; eum Patrem, nisi ipse uoluerit. Nam & Filius apud nos, Nemo, inquit, uidet Patrem nisi Filius, & cui uoluerit Filius reuelare. Deinde hanc lucem esse suauissimam, manantem à Deo semper. Descriptaq; habitatione, & loco summi Dei, dein eloquitur eum, declarans quæ de Natura diuina fas sit ab hominibus nosci. Eum primo uocat αὐτοφυῆ, per se ortum, à se natum. In quo latitat sublime mysterium. Ut enim ad unam primam causam omnium rerum ortus reuocatur, ibiq; definit, ut non sit progressus ad infinitū, sic naturæ eius, bonorumq; suorum causa definit in ipsum, quoniam non habuit aliunde, quod habet, qui maior est omnibus. Est autem, ne fallamur, ortus eius ex ipso æternus, quod isto nomine declaratur. Si enim nulla terrena creata res, fieri ex nihilo, id est, à nulla causa potuit, multo certè minus ipse Deus. Quod si Deus aliquando non existens, natus esset ex seipso, fuisset Deus, antequam esset: efficiturq; si Deus natus est ex seipso, ut hæc natiuitas, sit æterna, ut & semper fuerit à quo nasceretur Deus. Semper enim oportuit id antecedere, à quo natiuitas diuina ex se ipsa proficisceretur. Nam quod nō erat, nihil poterat producere. Afferis autem eum, à quo natus est Deus, antecessisse, quia dicis ab eo Deum pullulasse. Duæ igitur sunt causæ, cur hoc nomen, αὐτοφυῆς, altissimè designet æternitatem: quia cum non possit nasci, nec tu confitearis Deum ex nihilo natum, semper habuit à quo nasceretur Deus. Iam si quando fuisset tempus, cum Deus non esset, sed postea ex se ipso natus, necessario fuisset Deus quando non esset. Ex quo efficitur, ut quoniam cætera dicimus à Deo nata, Deum autem natum à se ipso, cæteræ quidem res, quibus aliena à se ipsis causa fuit, esse quidem sine causa non potuisse, causam autem sine eis, à quibus nihil dependeret, potuisse. Ut autem res sine causa sua Deo, nasci non potuerunt, sic Deus sine causa Deo, nunquam potuit esse. Nunquam igitur poterat Deus nasci, nisi Deus prius affuisset. Hoc autem in æternum. In æternum igitur natus est ex Deo Deus. Hanc necessariam, naturalissimamq; consecutionem, non uidit ille, qui cum de natiuitate Dei loqueretur. Verum quia, inquit, fieri non potest, quin id, quod sit, aliquando esse cœperit, natus est ex se ipso. Error quidem euidensissimus. Significauit igitur & æternitatem, & maiestatem supra omnes, quia

u 2 nullius

nullius indiget Deus, potens à se ipso cuncta bona petere Dæmon. Siquidem si à se ipso habet seipsum, Deo autem nihil est melius, utique uniuersa ex se ipso habet. Hinc efficitur etiam illud Aristotelis, eum in cognoscendo se ipso, esse beatum. Nam si ex se habet esse, utique etiam beatitudinem uitæ suæ, omniacum naturæ suæ bona. Ut autem dixit uitam eius ex se ipso proficisci, sic etiam sapientiam cum eum appellat ἀλλόκοτον, non edoctum, quasi uidelicet ἀπόσοφον. Nam cum sit sapientissimus, & Paulus μόνον σοφός, eius autem sapientia non sit aliunde: oritur certe à fonte naturæ suæ. Sic eum dicens ἀμήτωρ, sine matre, declarat tum æternitatem, tum quoniam prædicat eum ex seipso natum, non eo modo natum, quo solent ea, quæ apud nos nascuntur, & quæ causam, in alijs cur nascerentur, habuerunt, sed diuino, & ineffabili modo, quoniamque ei dedit æternitatem, æternamque bonitatis ex seipso dependentiam, efficitur ut sit incorruptibilis, & immutabilis. Quia qui fuit semper, altissimam, optimam, eminentissimamque naturam sibi suppetens, non habet à quo oppugnetur, corrumpatur. Quapropter uocat eum ἀσφύλιον, inconcussum, immobilem, incorruptibilem. Hoc, inquit, est Deus, hæc natura diuina. Habitat lucem inaccessibilem, ut ait Apostolus, est æternus, per se genitus, non more nostro, est incorruptibilis. Nos autem Angeli (omnes enim sunt Angeli, boni scilicet & mali, Philoquæ Iudæus confiteatur, quos Moses Angelos uocat, Dæmones à Philosophis appellari) sumus exigua Dei portio: non uidelicet per transfusionem suam in nos Diuinitatis, sed quasi quædam scintillæ, quæ ex luce Diuinitatis suæ micuerunt. Ille maximus, solus, solus æternus. Intelligentiæ uero quædam quasi particulæ diuinæ, quædam scintillulæ, natæ ex illo, uel productæ (Nam nasci Philosophis est creati) spiritali quodam modo, soli Deo, nescio an & illis noto. Et ut ait Philo, νῦν ἀπόκαταστασις θεῶν, Mens quædam diuina abscessio. Ex his constat, tum quid sit Natura diuina, tum apparet Dæmones confiteri, creatos etiam Deos ab illo, Demonstratur etiam cœlum empyrium, locusque supra sideribus: quem etiam Aristoteles duobus in locis, in libro de Mundo, & primo de Cœlo, est confessus, his uerbis: Extra cœlum ostensum est, neque esse, neque esse posse corpus. claret igitur quod neque locus, neque uacuum, neque tempus, est extra. Ideo neque in loco, quæ illic sunt, existunt, neque tempus ea facit fenescere. Neque est ullius ulla mutatio eorum, quæ supra extremam uertiginem consistunt. Sed immutabilia, & indolentia, optimam agunt, opulentissimamque uitam, omne æuum. Ecce Aristoteles per numerum multitudinis, res nescio quas extra cœlum collocat, sed præcipuum id Diuinitatis est regnum, cuius fecit, clemētia ductus, alios animos participes. Latiusque explicuit Dæmon illum locum, & melius quam Aristoteles, uterque tamen diuine. Uterque florere ibi uitam, optimam beatitudinem ac supremam. Nam quod Aristoteles per neutrum genus dixit, nolens explicare τὴν ἑαυτοῦ, quæ ibi, Dæmon expresse dixit, μακροτέρως, beatos. Et ipse paulo superius Aristoteles ab eo loco πάντων θεῶν. Vtque Dæmon ἑπληρῶν αἰῶνα, sic Aristoteles ibi locat æuum immensum.

Aliud oraculum de Deo, locisque cœlestibus, quod Deus fons, principium, creator omnium, inscrutabilis: quod nemo peccans eum lateat: quod omnia prospiciat.

CAP. XVI.

ALTISSIME quoque Philosophatus est uelut cœlestis præco, Dæmon, de Natura diuina rogatus, afferens eadem atque superius,

Ἐδ' ἑαυτὸς ἕρπαις πρὸς ἀφδίτα, ἀδομένη φλόξ,
Ζωογενῶν, πάντων πηγὴ, πάντων δὲ καὶ ἀρχὴ.

ἢ τε φύς

A ἢ τε φύς μάλα πάντα, φύσασα πάντ' ἀναλίσιαι.
Ἀποφανὴς, ἀλόχουτῶν, ἀσώματῶν, ἠδ' ἑτ' ἄλλῶν,
Καίθηρ δ' ἐξελώνσ' ἐπεὶ σφαιροδὸν, ἔλυμπον
Ἐνθενδ' αὖ τυτθὴν ἐξείλεται ἀδύρῳ ἀγῆ,
Ἡέλιῳ, μῆνι, καὶ τέρρα φωτίζασα.
ταυτ' ἐδέκη, ἑμαδοντε νόω, τὰ δὲ λοιπὰ σιωπῶ
φοῖβῳ ἰῶν, σὺ δὲ πάντε, εὐς μὴ θέμις ἐφερέναι.
Ἡίνεα σὺς φυσικὸς βῶλος τῆδ' ὑπερέτερα νομῶν.

Quæ & ipsa non carmine, sed ad uerbum reddam.

Est supra cœlesti igni, incorruptibilis, ardens flamma, uitalis, omnium fons, omnium quoque principium, Quæ & producit omnia, & producens omnia absumit, Ex se apprens, inlocabilis, incorporeus, immaterialis. Illinc circum olympum diffunditur in orbem. Hinc rursus paruus promicat ætheris splendor, Sol Luna, & astra accendens. Hæc noui, didicique mente, cætera uero taceo, Phœbus existens. Tu uero desine, quos nefas sit scrutari, propter tuam naturalem sapientiam, superiora uestigare. Ecce iterum meminit illius immensæ lucis, quam superius ignem, facem, flammamque uocarat, nunc etiam flammam, à diuo quoque Paulo nuncupatam lucem inaccessibilem. Ab omni Philosophia Cœlum empyrium, flammæ, ardens. Hanc flammam, quæ quemadmodum à Sole manat à Diuinitate, supra cœlestem nitorem, ut paulò antè, & ut Homerus, & Aristoteles, supra sidera, supra motus cœlestes locat. Duo diuina mysteria, primo de nitore illo sempiterno, tum de loco, si locum eum dicere fas est. Hanc quoque lucem, seu flammam, uocat uitalem, omnium rerum fontem, & principium. Deum uidelicet ipsum extra cœlum, motusque cœlestes. Hoc rerum Principium dicit omnia producere, atque absumere, fortasse, quod ait Dauid, Dante te illis, colligent, aperiente te manum tuam, omnia implebuntur bonitate. Auferes spiritum eorum, & deficient, & in puluerem suum reuertentur. Dominus necis & uitæ, auferens quæ dedisset, si uoluerit: In eandem cum placuerit, omnia potens redigere uanitatem, quæ fuerunt antequam conderentur. Hoc sensit oraculum, clamans eum sicut uitarum repertorem omnipotentem, sic omnipotentem mundi, rerumque omnium euerforem, si uellet. Ad cuius conspectum omnia contremiscunt. Qui tangit montes & fumigant, nutu tremefacit olympum. Hæcque multo de summa Dei Omnipotentia maior prædicatio, quam motorem eum dicere cœlestem. Multo enim potentius est, omnium uitarum, omnisque mundi euerrendi habere potestatem, quam machinam cœlestem, leuem illam quidem, & ui sua incitatam mouere posse. Ingressus deinde de natura eius dicere Dæmon, prædicat eum ἀποφανῶν, per se apparentem, spectans infinitam illam immensamque lucem. Est enim per se apprens, per se lucens à se, à fonte suo, è thesauris Diuinitatis, maiestatis suæ lucem diffundens. Radians à se ipso, non aliena lucerna, habens infinitam magnam maiestatis suæ claritatem. Eoque semper ardet, tanquam Sol cœlestis, illius magnæ Diuinitatis imago. Item eum uocat sine loco, incircunscriptum, quia uidelicet infinitus, immensæ maiestatis, nullo loco potens intercipi. Inlocabilem item, quia incorporeus, & immaterialis, extra mundum, omnemque locum & tempus. Vastitas igitur immensitasque eius incorporea, nullo loco capienda. Non est infinitus corpore, sed mente, sapientia. Secundo, tribuit ei motum per totum olympum: idque ad illam flammam, diuinissimumque splendorem referas, pandentem sese circunquaque, cunctisque complectentem, per totam olympi vastitatem. Quantus est enim olympus, cum terræ, quæ centri in toto Vniuerso habent rationem, sint uastæ, ingentes: At

olympum cunctis orbibus sublatum, in immensum terra latioribus, quantum esse par est? Hunc circum sancta, amena luce complet Deus, nullusque est locus, si locum illic esse fas est, quin à splendore sacro contingatur. Ex hac largissima luce, asserit accensa lumina caelestia, Solem, Lunamque. Testatur idem Iudaeus Philo, Platoniorum eximius, Ideam omnis lucis, & fontem, thesaurumque nitore Deum, πανύγειν, omniluminem, luminositatem dicens, deducens ab ea, corporum caelestium, omniumque rerum lucem. Hæc diuinissima lux fecit corpora caelestia, & præqua Sol tenebræ sunt, & caligo, facile potuit cæteris rebus dare nitorem. Prædicat oraculum, hanc ætheriam, Solis, Lunæ, astrorumque lucem, esse τυτθην, exiguam, paruum, minimam, obscuram. Reputa igitur, quanta sit illa diuina claritas, cui scintilla quædam est lux solaris, omniumque siderum collata. Hæc, inquit, sunt quæ de Deo mihi scire datum. Hæc uidi & noui. Et fortasse dicat ad hunc modum. Cum ad illam claritatem uenturus essem (utinam mea scelera non obstitissent) oblata mihi fuerat, & ut præmium propofita. Vidi eam aliquando, sed procul, uidi animo. Cætera taceo, non licet homini loqui. Sunt enim arcana uerba, id est, arcana res, quas tu quoque absiste scrutari, quas te scire nefas. Noster Theologus, Non licet: Δæμον, ἢ θεός, Nefas est, Desine scrutari, amorem compesce quærendi. Nec fas est, quo tibi compares scientiam, quam uti naturalem possideas, arcana rimari caelestia. Tenes quæ teneri de Deo, potuissent. Rogatus item an quis peccans, Deum latere possit, respondit:

ὁ θεός ἐν λήθοι τοῦ θεοῦ, ἔδδ σοφοῖσι
κέρδειν, ἔδδ λόγῳ ὑπερφύγει ἄλλωμον ἄμμα.
πάντα θεῷ πλήρη, πάντα θεῷ ἐσεφωδύονται.
πάντα ζωογονῶν, ὅποια πνεῖται ἢ ἔρπει.

Quæ sunt, Nemo profecto, qui talis est, Deum latere possit. Neque sagacibus doctis, aut uerbis acerrimum oculum subterfugiat. Omnia plena Deo, Deus ubique uagatur, omnia uiuificat, producitque quæcunque spirant, & inambulant. Ecce quæ de uno singularique Deo prædicat Dæmon, sunt ea, quæ de Anima mundi, Poëta diuinus:

Spiritus intus alit, totamque infusa per artus,
Mens agitat molem, & magno se corpore miscet.

Is Deus ubique est, omnia uiuificans, dans omnibus quæ uiuunt, & mouentur, uitam, & motum, portans omnia uerbo uirtutis suæ. Eiusque sunt omnia plena. Eoque is est quem dixit Aratus, & eum secutus Poëta, Iouis omnia plena. Non alicuius uidelicet fictitij, sed uerissimi, naturalissimi Dei, de quo, uelut diuinus Theologus hæc edit oracula Dæmon, prouidentia diuinæ magna confessio, quam nulli peccantes possint effugere. Idem atque illud in sacris literis: Si ascendero in cælum, tu illic es: si descendero in infernum, ades. Quanta inter utrunque oraculum concordia? Dæmon oculum Dei ἄλλωμον, Fortissimum, robustissimum, acerrimum, omnia conuentem, terras, cælum, mare collustrantē. Quantumuis item artificiosa malitia, dolisque te circumtegas, quantumuis abscondas, oculos eius non poteris effugere: Quiduis loquaris, dicta, factaque omnium sunt in conspectu eius. Illud Philonis ἀνομήτω ὀφθαλμῷ βλέπει πάντα, peruigili oculo cuncta cernit. Qui enim fieri potest, quin illi sint cuncta nota, qui uitas omnes, mentesque cogitatrices finxit prior? En illa Pythagoræ ψήχουσι: Et Pauli, Genus cum simus Dei, in illo mouemur, & sumus. Vniuersa, inquit oraculum, complectitur. Oraculum uerè mirabile, omnipotente ueritate, claros ex omni loco radios iactante, Omnis enim lingua confitetur, caelestium, terrestrium

D

Astrium, & infernorum, quia dominus Iesus Christus in gloria est Dei Patris. Rogante quoque sacerdote, quænam religio plurimum maximeque foret superstes, iniecit miranda de Diuinitate, ut uisum superius. Utinam ne me nunc supremo, ac nouissimo me interrogas, infelix sacerdos, de diuino Genitore, deque chara, & unica prole Panomphæi regis. Et Spiritu, Qui continuatim continet omnia, Montes, terram, flumina, mare, tartarum, aërem, ignem. Qui me nolentem, domibus ab his repellit, Moxque linquetur desertum limen istud oraculorum fundendorum. Pomphæum regem caelestem dicit, quod ei cuncta oracula concinant, Panomphæus est, cui πᾶσα φήμη, omnis fama, siue oraculum canit, Huius, quem etiam diuinum Genitorem dixit, nominat unicam Prolem. Sonat enim Græcè πλὴν γένος, aut dilectum, aut unicum Filium. Spiritum quoque nominat diffusum per omnia, de quo Marcus etiam Tullius, eum per omnia pertinere, perinde ut oraculum, & per omnia continuatum, sicut hic βοτρυλλῶν affirmat. ex fontibus antiquæ Theologiæ hæc ad uerbum de rerum pulchritudine, concentuque loquens: Hæc, inquit, fieri, omnibus concinentibus inter se mundi partibus, profecto non possent, nisi ea uno diuino, & continuo spiritu continentur. Bene igitur etiam Dæmon locutus.

Quod Iupiter sit Deus ille uerus, magnus, Dæmonis oraculo: quod eius potestas, omnibus ueneranda: quod solus ille sapiens, largitorque sapientia: quod hæc oracula, uerè sunt à Dæmone edita Philosophorum testimonio.

CAP. XVII.

IVNDEM esse quoque Iouem, ac uerissimum, naturalemque Deum, quaque de Ioue dixit Aratus, & Homerus, esse de singulari Deo, Dæmonis etiam testimonio probatur. Rogatus de æterno Deo, respondit, ad dens de interitu suo:

ἦν θεός, ὅτι τε νῦν θεός, κ' ἔσεται, ὃ μέγαλε θεός,
οἱ δὲ μοι χρησμῶν ὑπολέπεται περὶ γενεά.
Alio in loco, uehementer ingemiscens:
οἱ ὅμοι τρίποδες συναχθήσεται, οἵ γε ἀπόλλων
ὄχηται, ἐπεὶ φλογὸν με βιάσεται ἄρσενον φῶς.

Erat Iupiter, est nunc, & erit, o magne Iupiter, Hei mihi deficit oraculorum claritas. Hoc illud in sacris literis, Sicut erat in principio & nunc, & semper, & in sæcula. Heu heu Tripodes plangite, obit Apollo. Obit, quoniam flammans caelestis lux, uim adhibet. Lucem supra cælo mirabilem, uocat Deum. Et de suo uaticinatur interitu. De Byzantio quoque qui condidit Byzantium, contra eum, qui cum æmulari batur, cuidam pro eo scitanti respondit:

ἔγρηο καὶ παλινορμῶ ἐπέγρηο, καὶ λέγει ταῦτα,
ὄσοι γε φοιθῶ ἔνω γερ ἀμένονι φωσὶ μάχεται
Κένω γὰρ θεὸς αὐτός, ἐμ ὑπερέχεται χεῖρα.
ὄν καὶ γῆ τρομέει, καὶ ἄρανός ἐγρὸς ὑπερθεῖν,
τῆντος ἔ, ἢ ἐλιόστ, ἢ δὲ ἦκειον χεῖρα αὐτό.

Quæ sunt, Excitare, & reuersus festina, & dicas ista, Non te Phœbus ipse iubet fortiori uiro depugnare. Illi enim Deus ipse suam porrexit manum, Quem & terra tremit, & cælum desuper patens, pontusque, solque, & tenebrosum Chaos ipsum. Nihil abscondit de Deo: prius regionem, claritatem, creationem etiam Deorum prædicauerat, nunc uniuersalem præsentiam. Nostris igitur in literis etiam extat, Tremunt potestates, tremunt uidentes Angeli, Ecce nunc omnia tremunt ad nutum eius

eius

eius, uastitas olympi, terra, pontus, Sol insuper, & ipsa tartara. Tremunt autem C omnipotentem, tremunt, cum uoluerit, uenientem. Nam mons Sina tremebat, & fumigabat, & horror erat maximus in castris Hebræorum. Talis ubique terror foret, si ipse uellet, & sese quantus est ostenderet, quantum eum coelicolæ cernunt. Meritoque uident, & obstupescunt, horrent, & lætantur ad tantum numen. Serapis quoque in oraculo de sapientia eius in coelo florente, prædicans eius largitatem;

Τόση ἀπέργησ' σφίσι βασιλῆος ἰσὶ ἔδω

Ἀθανάτου, κένθ' δὲ δίδω, καὶ δώρομ ὀπίσσει.

Infinita, inquit, sapientia uersatur in limine Regis immortalis, Ille dat & munus largitur. Vocibus igitur humanis & uocibus Dæmonum decantata, aperta est Theologia. Quæ ne quenquã è nostris confinxisse suspiceris, adsunt ipsi Philosophi testes, Nam præterquam quod superiora oracula produxit in libris suis Porphyrius, in eo quoque, quem Plutarchus inscripsit, Cur Pythia desierit oracula fundere metricæ, & Plotinus, Proclus, alijque Platonici, qui falsim Apollinis oracula profere solent, declarant his oraculis fidem se habuisse, & Dæmonem ueluti declaratorem rerum abstrusarum hominibusque ignotarum, eis fuisse. Affert igitur eo libro Plutarchus oraculum quo Dæmon singularem Deum est confessus, & prædicauit eum moderatè, & iuste indulgentem. Rogatus à quodam, qui peccauerat, an ulla sceleris esset indulgentia, respondit; ἀπαντα ἀναγκαῖα συγχωρεῖ θεός, ὃ μὴ ἀλλὰ δὲός, ἢ τις, ὡς ὁδὲν ἄνευ μέτρον: omnia necessaria concedit Deus, ueruntamen ita largiens, ut nihil immodicè. His Dæmon & Deum unum nominat, & clementem prædicat, usque quod iustitia postulet. Oraculum autem, quod affert Proclus, est altissimæ Theologiæ declaratio, simile Prophetiis oraculis. Dicit ergo Proclus super Timæum; **D** ὅτωδ' ἢ τὰ λόγια τῶν μεγίστων τῶν θεῶν, πηγὴν πηγῶν προσεργεῖται, ἢ μόνον ἀπογεννῆσαι τὰ πάντα.

Ἐνθερ, ἅσθι θρώσκει γένεσις πολυποικίλῃ ὕλης,
Ἐνθερ συρόμενθ' πρηνὴρ ἀμύδρος πυρὸς αἰθ'θ',
Κόσμου ἐνθρώσκων, κολώματα, πάντα γὰρ ἔνθει,
Ἀρχηται, εἰς τὸ κάτω τέλειν ἀκτίνας ἀγῆτας.

Itaque, inquit, etiam oracula, maximum Deum, fontem fontium hunc appellant, & solum eum uniuersa genuisse. Dicit enim de potestate eius;

Exiit hinc rapide uariantis materiæ ortus,
Hinc rumpit iubar, & flos omnis debilis, ignis.
Mundorumque globi, nanque hinc sunt omnia nata,
Hincque micant radij, & mundo mirabile lumen.

Audis oraculum, cuncta ab altissimo Deo profecta canere, repetens quasi Genesim Mosaicam. Vt Moses è primis operibus eius prodidit fuisse terram, & aquam, nempe materiam totius futuri mundi, congeriem, & sementem omnium rerum, non secus Dæmon primum affirmat ab eo profectam generationem materiæ multiformis, cui uariæ species uicissim inhaerent, propterea multiformis. Post hanc materiem, sementemque rerum, & massam, quemadmodum ad res gignendas eam præparauerat sapiens opifex, sic ex eis præcipuam, principem cunctarum uisibilium rerum, produxit lucem. Hoc memorans Moses, post terram, aquamque creatam, ait subito apparuisse lucem. Dæmon similiter ab eodem præpotenti Deo, flumen lucis erupisse; lucis inquam, præ qua lux omnis, & ignis debilis sit. Ipsa uerò flos omnis lucis. Ea enim est lux solis, Lux mundi corporei. Post lucem, sicut Moses, qui silue rat creationem orbium cœlestium, eam postea repetiturus, dixit ab eo omnia cœlestia profecta; sic uno complectitur uerbo Dæmon, mundorum globos omnes, & concauas

A concauas illas, orbicularesque cœli machinas eum fecisse. Denique ut Moses repetens ait, In die, qua creauit Deus cœlum & terram, sic per Epilogum repetit Dæmon, ab eo micare & in terras fundi radios omnes bonitatis. Omnis ergo lingua confitetur, cœlestium, terrestrium & infernorum, quia dominus Iesus Christus in gloria est Dei Patris. Iustinus igitur Martyr & Philosophus ad gentes, ait oraculum fuisse quoddam, hymnum gloriæ diuinæ: ὅτι τὸ παρ' ἡμῶν χριστιανῶν ἀξιοθεῖν ἰστίτηνθ', ἡμῶν τὸ παντοκράτορος ἐκδιδῶναι, ὅπως ἐν μέσῳ τῶ ἡμῶν ἔφη, ὅτι πρῶτθ' πλάσσει μέρῳπων, ἄλλα μὲ κελίσσει. καὶ τῶν σάβεδαυ τῶ ἡμῶν παρὰ πολλοῖς ὡν ἴσμεν συνίβη. Nimirum, Oraculum uerstrum rogatum à quodam, ut hymnum funderet Omnipotenti, sic in medio hymni dixit: Quod primus hominum formator, Adamque uocauit. Et hunc hymnum apud multos, quos ipsi scimus, contigit asseruari. Vides Dæmonem hymnos, cuiusmodi sunt, quos ostendimus, edidisse, singularem Vniuersi creatorem Deum ingenuè confessum, Vidit item Lactantius oraculum illud, quo Dæmon dixit, μικρὰ δὲ μέγας ἄγγελοι ἡμῶς: Exigua Dei portio nos Angeli. Profert enim hoc carmen in suis Institutionibus; Quærenti, inquit, cuidam quis esset, aut quid esset omnino Deus, respondit uiginti & uno uersibus: quorum hoc principium est. Sic Lactantius. Nec refert quod carmina sint transposita, ut quod Lactantius principium, nos finem carminis esse scriptum referimus. Facile enim potuerunt uersus transferri. Satis est oraculum reuera Dæmonis esse, id est Apollinis, editum non Delphis, sed Colophonæ. Idem in libro de Ira Dei, aliud oraculum, & quasi unum ex superioribus ait Apollinem Milesium effudisse, consultum de religione Iudæorum.

ἠδὲ θεὸν βασιλῆα, ἢ γεννητῆρα πῶ πάντων
ὃν πρῆμεται καὶ γαῖα, ἢ ἄρανος, ἠδὲ θάλασσα
B τὰς πῆροισι μυχῶι, ἢ δαίμονος ἐκφρίτῃσι.
Fortasse præcedit hæc carmina quod affertur à Iustino, Eusebio, aliisque multis, quod eundem Apollinem respondisse ferunt:
Μῶνοι χαλδαῖοι σαδῖνι λαχον, ἠδ' ἄρ' ἑβραῖοι
Ἀπογεννητῶν ἀνακτα σεβαζόμενοι θεῶν ἀγῶως.

FINIS.

x

Augustini Steuchi Eugubini

DE PERENNI PHILOSOPHIA LIBER QVARTVS.

IN QVO PLATONIS ET ARISTOTELIS THEOLOGIA DISCVTITVR.

Aristotelem singularem Deum esse confessum: Non solis motibus celestibus, sed omni item mundo eum præfuisse: Eandem fuisse Academicorum Philosophiam: Eandem et Senecæ: Non solas intelligentias, quæ cælum moueant, eum agnoscere.

CAP. I.
DOST PRISCOS Philosophos, qui magis Theologi dicebantur, & post ea sæcula, quæ à Mose, Trismegistoque, ad Platonem, Aristotelemque usque decurrerunt, in quibus adorata & cognita fuit, prædicataque singularis Diuinitas, partim lucem hanc afferente natura, partim ab exordio generis humani, quo solum Deus uerus colebatur, ea scientia manante, quippe quam per omnes terras secum patres antiqui deferrebant, successerunt duo multorum Philosophorum, Academicorumque principes, ad quos uelut in portum ueteris Sapientiae naufragia deueniunt, sed pro uarietate ingeniorum magis Platonem, quam Aristotelem, qui rerum infimarum, sensibusque notarum studio magis delectatus, obscuras illas, ingeniumque humanum excedentes, Platoni, cæterisque uestigandas reliquit, ueterum mysteria, secretaque Dei, silendo ueneratus, quorum difficilis esset, nec procul à temeritate confirmatio. Sed quoniam nullus sermo, citra Dei appellationem haberi potest, nec ullius Philosophiæ fundamenta stabiliri, nisi origine reperta, multa de fontibus Theologiæ naturalis (naturalem dico, non fictitiã, fabulosam, quam ratio, naturaque docet omnes homines) similiter atque alij loqui coactus est. Quibus consideratis, id iudicium colligitur, aut ueritatem inuito imprudentique excidisse, aut non habentem quid pro uero assereret, diuersa ratione loquutum. Quam animorum inconstantiam, in omnibus Philosophis ferè deprehendas. Nondum enim fulgor ueritatis terras impleuerat, quo pulsa omnis densa caligo, unam duntaxat ueritatem homines sequerentur. Erant autem cuncta crassis occultata, & circumfusa tenebris. Hac caligine effectum est, ut Aristoteles & Plato in afferenda Diuinitate modò cælum, motusque coelestes admirati, illic Deum se reperisse crediderint, modò resipiscentes, implentem omnem mundum, quemadmodum superiores, magnum illum, inscrutabilemque Deum, non cælum duntaxat mouentem, sed præsentem ubique prædicauerint: longè quidem clarius Plato, quam Aristoteles. Delectis igitur uerioribus, primum ex Aristotele, dein Platone, ut cuius uberius affluentiore Theologia diligentius examinanda est, eandem atque apud superiores pietatem reperiemus. Ac primum instinctus illos, quibus ad appellationem singularis Dei compellimur à Natura, uideamus.

Sæpe

ASæpe extat apud eum, Deus & Natura nihil agunt frustra. Hic & Deus singulariter excellenterque nominatur, & opus ei magnum, mirabile, uarium tribuitur: tum uero cum Natura sociatur: sed ipse prior, post Natura nominatur. Quicumque igitur hæc considerando dilatat, quid aliud reperiet, quam Deum autorem naturæ & principem, quemadmodum scribit Moses, appellari? Quidquid enim tradidit Moses Deum fecisse, primum terram cum aqua, postea Solem, orbisque coelestes, tum plantas & animalia, eaque mirabili ordine posuisse, hoc omne, Natura est: quæ idcirco nihil exorbitant, nec cursus suos deprauant, quia facta sunt optima ab optimo magistro. Eoque uocatur prima Sapientia, & à Pindaro, ἡ πρώτη σοφία, optimus artifex. Et Aristoteles dixit Pherecydem, multosque alios, primum autorem, creatorem, optimum declarasse. Theophrastus omnia uolentem optima. Itaque non agit frustra Natura, quia Deus eam fecit optimam. Hæcque consociatio Dei, ac Naturæ, non est duorum, uel diuersorum: neque enim sociarentur ad unum idemque opus, neque duorum æqualium, quod & Deus præfertur, & Natura sine Deo nomen inane est. Sociantur igitur uelut artifex, & artificium. Quidquid enim fit à Natura, eo teste, fit item à Deo. Si enim loquens de rebus in uniuersum, quæ sinu Naturæ continentur, eas nec à Deo frustra fieri, nec à Natura dicit, certè quidquid fit ab uno, fit item ab altero. Nihil enim superest alteri, si cuncta fiunt ab alterutro. Sed cur duo rerum autores declarantur, si sufficit unus, uel Deus, uel Natura seorsum? Imò non sufficit, neque uult, quemadmodum Democritus, & Epicurus, sine Deo operari Naturam, nec Deum à Natura segregatum, ceu gubernatorem à nauis. Sociat igitur utrunque, alterum uelut autorem, artificem, alterum uelut artificium, ut gubernatorem, ac nauim. Iam uerò si Deus agit Naturam, princeps eius, ac moderator, certè non motus cæli solos moderatur, nec per unum motum gubernat Naturam, sed esse eum præsentem ubique, quemadmodum dixerat Pythagoras, necesse est: & quemadmodum ille cecinit:

Spiritus intus alit, totamque infusa per artus,

Mens agitat molem, & magno se corpore miscet.

Non solos igitur orbis cæli mouet, non in cælo duntaxat, sed ubique uersatur, infusus, non infixus mundo. Quam fuisse Platoniorum, Peripateticorumque sententiam, testatur Tullius in Academicis. Partes, inquit, autem esse mundi omnia, quæ insunt in eo, quæ Natura sentiente teneantur, in qua ratio perfecta insit, quæ sit eadem sempiterna. Nihil enim ualentius esse, à quo intereat. Quam uim Animum esse mundi dicunt, eandemque esse Mentem, Sapientiamque perfectam, quem Deum appellant, omniumque rerum, quæ sunt ei subiectæ, quasi Prudentiam quandam procurantem, coelestia maxime, deinde in terris ea quæ pertinent ad hominem. Hæc Tullius. Similia igitur Aristoteles sentiebat, cum Deum, ac Naturam nihil agere frustra, sæpenumero clamat. Sentiebat Deum esse Mentem uniuersi, Sapientiamque perfectam, cui subiectæ mundi partes omnes essent, procurantem omnia, sed maxime motus coelestes, quibus regitur aliturque omnis mundus. Hanc eius, & omnium Peripateticorum de Deo sententiam etiam Seneca declarat in Questionibus naturalibus: Quid est Deus? inquit, Mens Uniuersi. Quid est Deus? Quod uides totum, & quod non uides. Sic demum magnitudo illi sua redditur, qua nihil maius excogitari potest. Si solus est omnia, opus suum & extrâ, & intrâ tenet. Quid ergo interest inter naturam Dei & nostram? Nostræ melior pars, animus est: in illo nulla pars extra animum. Totus ratio est. Hæc Seneca. Huiusmodi fuit igitur etiam Aristotelis opinio, de Deo & Natura, Natura quidem, uelut

opere eius, cui præsideat uniuersaliter, extrâ, & intrâ commens, selesq̄ intendens, C
alensq̄ omnia. Seneca dicit eum esse Animum, cuius nulla pars non sit animus, non
ratio, magnus non corporali magnitudine, sed magnitudine rationis, sapientiæ.
Quare non affixit eam primo mobili duntaxat Aristoteles, qui solo motu primi or
bis regeret mundum, præterea nihil ageret, sed præfecit uniuersæ Naturæ, tam cœ
lesti, quàm terrestri, motibus cœli, & terræ: Et, ut ait Tullius declarans eorum
sententiã, procurantem omnia in terris maxime, quæ pertinent ad homines.
Hæc illo saepe à se repetito sermone sentit Aristoteles. In libris autem de prima Phi
losophiã, ut productum fuit superius, singularem Deum nominauit, & defini
uit, Dicimus Deum uiuens, immortale, sempiternum. Quid sequatur ex his, pa
lãm est, Vnus appellatur, unus immortalis, sempiternusq̄ definitur. Soli igit
tur congruit hæc definitio. Eisdem in libris uocauit eum, iuxta cæteros Philoso
phos omnes, Mentem, diuinã de beatitudine eius, omniq̄ uita differens senten
tias: Ut se ipsum contempletur, contemplando sit beatus: Vnica beatitudo eius
sit, quod seipso fruatur, fons ipse sibi felicitatis suæ, inenarrabili gaudio perfusus
semper ex intuitu pulchritudinis suæ. Quæ latius in sequentibus differuntur. Vo
lo igitur omnibus esse clarum, ac perspicuum, Aristotelem, etsi genus diuinum,
in libris de prima Philosophiã uideatur agnoscere, duntaxat quod mouet orbem
cœlestes, quoniam hæc Barbara fuit superstitio, qui Deos appellarunt lumina cœ
lestia semper labentia, quemadmodum Plato testatur in Cratylo, respuisse tamen
ab hac sententiã, Deumq̄ uerum asseruisse, magnum, uniuersalem, non qui so
lum primum orbem conuertat. Alterumq̄ è duobus de omni eius Philosophiã di
cendum: Aut quas suspicatus est cœlestes Intelligentias orbium uersatrices, non eas
solas posuisse in genere diuinorum animorum, sed sensisse Diuinitatis etiam aliud
genus, cuius princeps Deus summus tamen moueat primum orbem, agat etiam
alia per omnes mundi partes intrâ, extrâq̄ intentus: Aut eum inconstantem fuisse
se, nec in ea sententiã permanisse. Quod ne cuiquam mirum uideatur, possumus ui
dere Platonem simili uertigine correptum, cum in Epinomide, nullas laudes præ
terisset, quas non in cœlum effunderet, dans ei Diuinitatem, adoransq̄ uti Deum,
agnoscere tamen eum, uerum, unicumq̄ Deum ipsius cœli motorem, & creatorem:
Genus item animorum, quod supra Solem & Lunam degit, confiteri. Quemnam,
inquit illic Plato, adorans ò Megille & Clinia, fatebor eum esse Deum? certe
ipsum cœlum. Multaq̄ alia plurimum tantum uirum infamant, nisi quod mos eius
temporis fuit, ut etiam flumina, terram, mundum, fontes Deos dicerent. Tali Di
uinitate cœlum est Deus. Alioqui uerum Deum agnouit, inscrutabilem, rerumq̄
artificem uocauit. Eandem constat fuisse Mentem Aristotelis, ut si cœlo, cœlesti
busq̄ Intelligentijs, tribuat Diuinitatem, aliud tamen de uero, ac singulari Deo
senferit, quàm ut moueat orbem cœlestem, eas item Intelligentias confessus sit, quos
Plato, ueteresq̄ supra cœlo uiuere dixissent. Quo paulum considerato, ad singu
larem Deum reuertemur.

*Aristotelem aliud Intelligentiarum genus, quàm cœlestes orbem mouentes
sensisse: supra motus cœlestes, Deos beatos locasse: Eorum ueram felicitate
tatem descripsisse: Antiquos qui hæc docuerant collaudasse.*

CAP. II.

In libro

A N LIBRO de cœlo, loquens de significatione eius quod dicitur Cœ
lum, Postremo, inquit, dicitur cœlum corpus naturale, τὸ ἐν ἰσχυρῇ ποδιφορᾷ
τὸ παντός, εἶδεν μὲν γὰρ τὸ ἰσχυρὸν, καὶ τὸ αἶον μάλιστα καλεῖν ἄρα, γὰρ ὅ τὸ θεῖον πᾶν
ἰσοῦσαι φαμὲν: Quod est in extrema circūferentia Vniuersi. Solemus enim
extremum, & quod supremum est, præcipue uocare cœlum, in quo totam Diuinitas
tem dicimus habitare. Hæc ille. Apparet hîc Diuinitatis aliud omnino genus, quàm
eorum qui moueant orbem & lumina cœlestia. Nam Platonem præceptorem secu
tus, supra sideribus, in extrema uertigine mundi, id est, ut clarum est, supra primo
mobili collocat hos Deos. Deos autem in Metaphysica censuit Intelligentias orbium
cœlestium, Solis, Lunæ, astrorum, epicyclorum, planetarum, qui sunt omnes infra
primum mobile, & extremam circūferentiam. Porro quod hoc loco ad consuetu
dinem temporis, communemq̄ omnium mortalium sententiã dixerat Deos habitare
re supra mundum, postea pluribus uerbis, & ex Philosophiã explicans, differit præ
clara latius uelut in ipsam Theologiam ingressus. Cuius hæc uerba sunt: ἔγω δὲ τὸ
ἄρα δὲ δεικνύμαι ὅτι ἐστὶ θεῖον, ἔτι ἐνδύχεται γινώσκαι σώματα. φανερόν ἄρα, ὅτι ἐστὶ τόπος, ἔτι κενόν, οὐτὲ
χρόνος, ἔτι ἐξουσία. Δύοτες ἐστὶ γὰρ τόπος καὶ ἐξουσία, ἔτι χρόνος αὐτὰ πᾶσι γινώσκουσιν. ἔτι ἔστι δένδρον
ἐδμία μεταβολή, ἔτι ἔστι πᾶν ἐξωστὸν τετραγώνιον φορᾶν, ἀλλ' ἀναλλοίωτον, καὶ ἐπαδὴν, πᾶν αἰετῶν
ἔχοντα ζωὴν, καὶ πᾶν αὐταρκεστέρην διατελεῖ τὸν ἑαυτοῦ αἶωνα. Quæ sunt, Ostensum est autem
extra nullum esse, neq̄ esse posse corpus. Manifestum igitur quod neq̄ locus, neque
uacuum, neque tempus est extrâ. Quocirca, quæ ibi sunt, neque in loco sunt, neque
tempus ea facit senescere. Neque ullius est ulla mutatio eorum, quæ supra nouissimã,
supremãque uertiginem posita sunt, sed immutabilia, & impassibilia, optimam
agunt uitam semper, & opulentissimam, omne æuum. Sic ille. Considera igitur sin
gula. Prius dixerat, Cœlum dicimus extremam circūferentiam, ubi totam dicimus
habitare Diuinitatem. Nunc dat quiddam clarius. Illic in cœlo, nunc supra cœlo, su
pra ultima circūferentia. Nam dicit etiam extra cœlum nullum esse corpus. Igitur
multo magis semouet eas res à toto mundo, dicens eas esse extra locum, extra tem
pus, quæ cum cœlo sunt: Deinde eas res non esse mutabiles. Ex quibus omnibus cla
rissimè constat, eum non sentire de Intelligentia Solis, Lunæ, planetarum, epicyclorū,
quæ sunt omnia infra extremam circūferentiam, & corporaliter sunt in loco & tem
pore. Tum loquitur de his, quæ non sunt corpora, ideo negat ea habere locum. To
taq̄ descriptio est pulcherrima, diuinãq̄, ut à Theologo nihil expectem amplius, de
his, qui habitant in cœlo, id est, desuper. Describit enim beatitudinem, immortalita
tem, felicitatem æternam, æternamq̄ eorum requiem: quia neque senescunt, neque
subiacent tempori, non sunt in loco, nulla districti, & præscripti sede. Vita non defi
cit eos omnibus bonis copiosissima. Appellat enim eorū uitam, optimã, ἀπορροιστήν,
copiosissimam. Nec Aristoteles nunc dicit quid ea sint, sed per neutrum genus τὰ ἐκεί
ea quæ ibi. Superius autem declarauerat, & declarat alibi, eos esse Deos. Et in secun
do libro eiusdem operis, τὸν δὲ ἄρα, καὶ τὸν αἶον τόπον; οἱ μὲν ἀρχαῖοι, τοῖς θεοῖς ἀπέδωκαν, ὡς
ἔστι μόνον ἀθάνατον: Cœlum autem, & supremum locum, ueteres quidem Dijs attribue
runt, quippe qui solus sit immortalis. Horum igitur est illud, quod supra cœlo dixit
esse. Eorum est regio habitaculum, ut in compendio suæ Philosophiæ quoque magis
declarat. Veterumq̄ maiorum suorum Theologiam declarauit in primo libro, redu
cens eam ad considerationem Philosophiæ. Sunt igitur Dijs, Aristotele etiam teste,
supra sideribus. Audi etiam quid de hoc ipso, quod antiqui tradidissent, loquatur:
Δύοτες καλῶς ἔχει συμπέθειν ἑαυτῶν, τοὺς ἀρχαῖους καὶ μάλιστα τὸς παλαιῶν ἡμῶν ἀληθεῖς εἶναι λόγους
Quocirca, inquit, præclare habet, ut quisque sibi ipsi persuadeat, ueteres traditio
nes,

nes, præcipuè maiorum nostrorum, ueras esse. O Aristoteles, si rectum est inducere C in animum unumquenque, ut credat uera esse quæ crediderunt antiqui, uide quæso quid retro omnes antiqui tradidissent, quid Chaldæi, quid Sibyllæ, quid Mercurius, quid Græci ipsi, quibus fidem maximam putas tribuendam. Orpheus, Pythagoras, Anaxagoras, Archytas, Philolaus, Parmenides, cætericq; omnes unanimiter, non illos fictitios orbium cœlestium motores Deos, sed unum singularem, omnipotentemq; sunt confessi, qui non corpus quidem cœleste moueat, aliud non agat, sed Deum per omnia penetrantem, totum mundum implentem, omnia considerantem. Tum Deos quosdam minores ministros eius induxerunt, qui res humanas ei parentes administrarent. Sic illi censuerunt, & tu aliquando asseruisti, si quis dicta tua bene consideret. Recordare quæ dicis undecimo de Philosophia diuina libro, de eisdem antiquis. Traditum est, inquit, ab antiquis de Dijs, per fabulas interdum: ὡς εἰς τις χολοίας ἀνδρῶν, λάβει μόνον τὸ πρῶτον, ὅτι θεὸς ἴδιον, τὰς πρώτας ἰστίαις εἶναι, θεῶν ἄν ἐξῆδου νομίσει: A quibus si quis id separet, id est, fabulam, solumq; accipiat, quod est præcipuum, quod Deos crediderunt primas substantias, diuinè locutos eos arbitretur. Bene igitur habet o Aristoteles: asseris maiores diuinè locutos, Deos esse primas substantias. At antiqui, si bene meministi dicta tua, non dixerunt Deos illos orbium cœlestium motores, sed sicut superius in libris de cœlo monstraſti, supremum altissimumq; locum extra cœlum, & locum & tempus eis attribuerint. Asseris autem diuinè eos locutos. Si diuinè igitur locuti sunt, non sunt Dii cœlestes Intelligentiæ, nec prima Intelligentia mouet cœlum duntaxat, aliud non agens. Hæc igitur consideratio uerissima est, & incontradicibilis, nisi quis furiosorum Peripateticorum uanissimis quibusdam artificijs eam conetur subuertere. Denicq; supradictum locum testatur Simplicius quosdam interpretum sensisse de immobilibus causis cœlestibus, & immobilibus principijs, qui moueant sphaeras cœlestes. In quo quidem cum rectè senserint, quod Aristoteles de causis supermundanis sit ibi locutus, in uno tantum error fuit, quod eas causas dixerunt, quæ moueant orbis cœlestes. Quo modo enim mouent, si sunt, ut ait Aristoteles, ἐξωτέρω, longissimè, remotissimè, supra motus cœlestes? Si motrices causas has Aristoteles sensisset, non longissimè ab eo, quod mouent, separet. Cur enim causa mouens Solem, debuit supra Solem, sphaerasq; omnes longissimè locari? Clarum igitur, Aristotelem Deos quidem illic esse supra cœlestes motus longinquissimos, sed non eos Deos, qui moueant orbis: quos si mouerent, unusquisque sphaeræ suæ uel inesset, uel assisteret.

Compendium Philosophiæ Aristotelis, unum singularem, moderatorem solum ordinum cœlestium, uitæq; omnis confiteri. Collatio aliorum quorundam locorum, de prisca Philosophia, quæ singularem Deum prædicat: Deum inuisibiliter omnia mouere, & regere.

CAP. III.

ARISTOTELES in libro de Mundo, quem olim appellabant, ut Iustinus Martyr, Philosophiæ eius compendium, quod ipse scripsit ad Alexandrum, Latinis Peripateticis obscurum, diuinè iuxta maiores, quos uidebat sentiebaturq; esse sequendos, locutus est de Deo, longè quidem alia, atque ea quæ in libris de Cœlo, & Metaphysicis, non amplius motus illos cœlestes, ad quos affixæ Intelligentiæ, id est, Dii assideant mouentes, introducens, sed uniuersale dans summo, ac singulari Deo rerum gubernaculum. Et ut decet Philosophum, errores

A errores uulgi expoliens, detrahensq; fabulositatem, & impicitatem. Audiamus igitur eum loquentem: Mundus, inquit, item dicitur alio modo, omnium rerum coordinatio ac dispositio, ὑπὸ θεῶν ἢ ὑπὸ θεῶν φυλαττομένου: Quæ & Deo & per Deum conseruantur: Paulo post, ἢς τὸ αὐωτάτω, θεὸς οὐρανίου: Cuius supremum, inquit, est habitatio Dei. Quàm sui similis hic & in libris illis? Multo quidem hic religiosius. A Deo, inquit, conseruatur is, qui dicitur Mundus: conseruatio autem esse non posset, si tantum supremum moueret orbem. Iam nomen Diuinitatis uim tantum tribuit, quod certè mirum. Nam si de cœlesti motu, ob quem Diuinitatem Dijs dedisset, hic sermo esset, non unum tantum nominasset, sed Intelligentias multas, sicut in libris Metaphysicis. Alterum igitur è duobus dicendum est: aut ipsum sibi contradicere, mutante sententias hominum tempore, quod sæpe fit, cum multa reuocamus in posterum, quæ prius constanter asseruimus. Sæpeq; accessit grauius iudicium. Et Hippocrates suos errores confessus est, similiter & Augustinus, alijq; multi boni uiri, apud quos ueritas, gloriæ inani præponderaret. aut dicendum in illis libris eum quandam astrorum à Platone acceptam posuisse Diuinitatem, reseruantem sibi genus aliud Deorum, de quibus alij in libris diceret: & de quibus quædam in libris de Cœlo innuisset, cum diceret ueteres de Dijs diuinè locutos: & cum eis tribuit supremum cœlum, & ultramundanas regiones habitandas. Nam ea quæ sint, quæ non expresse, quæq; in supremo cœlo, imò extra, dixit existere, appellans ea neutro genere, quia fortè nesciret, aut nollet fateri Deos, hoc loco clarissimè docuit, uidelicet altissimam cœli partem esse οὐρανίου τὸ θεῶν, Habitaculum summi Dei. Hæc igitur sunt illa τὰ ἐκεί, quæ dicebat in libris de cœlo, Deus scilicet ipse princeps maximus, Deorumq; supremus, qui Deos alios minores admittit illuc: non quod propius etiam eorum sit locus, sed quod clementissimus princeps donat eis sedem in regnis suis. Et cum Aristoteles supremam mundi partem habitaculum Dei prædicat, innuit, quod ipsi clamamus, Pater noster, qui es in cœlis. Aristoteles θεῶν uocat illum, nos Patrem. Sed & Patrem dicit Aristoteles, ut postea probabitur. Nos, Qui es in cœlis: Aristoteles, ἢς τὸ αὐωτάτω οὐρανίου τὸ θεῶν. Deinde eodem loco refert Aristoteles ipsum idem cœlum, quod habitaculum dixerat, esse plenum θεῶν σωμάτων, diuinorum corporum. Non ergo diuinorum animorum, aut diuinarum Intelligentiarum. Semperq; in prædicto libro appellat diuina corpora, ut eis corpoream Diuinitatem, non intelligibilem, uel intelligentem attribuat. Deinde diuinius multo, totamq; animi sui prorsus declarans sententiam, adiecit in eodem libro: Superest, inquit, ut de causa, quæ continet omnia, breuiter dicamus, sicut de cæteris diximus. Error enim est, qui loquuntur de mundo, tamesi, non diligenter, & exquisitè, sed saltem quod ad doctrinæ exemplum sufficiat, τὸ τὸ νόμος κενώπαιτον παραλιπέιν, quod in mundo optimum, potissimumq; sit, dimittere. Hæc ille. Deinde quanta concordia, quàm mirabili consensu cum his, quæ in libris de Cœlo, & Metaphysicis dixerat? Nam in utroque opere, maiorum de Dijs opiniones addiderat, eas diuinas appellans, & collaudans. Nunc autem iuxta id quod dixerat Orpheus, Mercurius, Acmon, Pythagoras, cætericq; multi: ἀρχαῖοι μὲν τις λόγος, ἢ πάντας ἔτι πάντων ἀνθρώπων ὡς ἐκ θεῶν τὰ πάντα, καὶ ἡμεῖς σωθήσμεν: Antiqua quædam fama & patria est, omnibus hominibus, quod ex Deo, & per Deum, fuerunt nobis omnia. Audis igitur antiquam famam & patriam, cuius meminit ut superius uidisti, in libris Metaphysicis, & de Cœlo, sæpe eodem loquens modo? In libris de Cœlo: ἀρχαῖος καὶ πατριός τις λόγος: Antiquos, & patrios sermones de Dijs. In libris Metaphysicis: παραδεδόται ὑπὸ τῶν ἀρχαίων, ἢ παλαιῶν: Traditum est ab antiquis, & prisca. Et illic de multis Dijs est sermo, hic de uno tantum, hæcq; declarant

rant illa. Et cuius animi tunc esset, nunc in compendio totius Philosophiæ melius C
 explanat. Ibi ferebat Deos ab antiquis traditum, uniuersam continere Naturam: hic
 & in libris de Republica Deum unum duntaxat. In compendio repetentes, quæ mul-
 tis retro annis dixissemus, si quid erroris ignaris excidisset, solemus corrigere, soles
 mus emendatius loqui. Sic fecit Aristoteles: quod antea retulerat de multis Dijs, ab
 antiquis, nunc corrigit, sentiens id de singulari Deo. Hanc famam ait esse de Deo cun-
 ctis hominibus, eamque esse antiquam & patriam. Ergo omnium hominum antiquis-
 simi genitores tradiderant, unum uitæ cunctarumque quæ ab hominibus possidentur
 rerum, autorem. Non Hebræi soli à genitoribus, maioribusque id didicere suis, sed
 omnium etiam genitores nationum, posteris ea tradiderant. Ideo per totum mun-
 dum manauerant, apud omnes circumferebantur, Hebræos, Chaldæos, Aegyptios,
 Græcos ipsos, qui didicerunt, autore Platone, à Barbaris cuncta. Omnibus homini-
 bus inuulgata fama fuit à maioribus, quod à Deo *συνίσταται*, extiterunt, nata sunt, fa-
 cta, data hominibus omnia. Prædicatur, inquit, hoc apud omnes gentes, acceptum
 ab antiquissimis, & per traditionem ab exordio mundi ad posteros deuolutum. Hocque
 est quod apud Aegyptios, Chaldæos, Phœnices, totumque Orientem, inuenimus ean-
 dem atque apud Mosen de Mundo creato Philosophiam. Nascitur enim hæc fama,
 sicut alia pleraque mysteria, ab exordio mundi, ab antiquissimis hominibus, qui Deum
 uiderunt creantem, audieruntque loquentem, alterque referebat alteri. A Deo, inquit,
 & per Deum. Duo genera causarum: altera inuentrix, altera conseruatricis: Sicut su-
 perius à Deo & per Deum seruari Naturæ ordinem. Deinde melius hæc omnia, &
 explicatius declarans, addit: Nulla uero, inquit, Natura ipsa per seipsam sufficiens
 est, huius destituta salute. Nulla, inquit, Natura, à Deo non conseruata uiuere possit.
 Hoc quidem non in motum cœlestem tantum, sed uniuersalem conseruationem, & D
 rerum tenacia uincula referendum perspicuum est, & sapientissimi quique senserunt.
 Addit autem: ideo & præcorum nonnulli, eò usque fando progressi sunt, ut dicerent
 hæc omnia Dijs esse plena, & per oculos nobis, & aures, omnemque sensum offerri.
 Quod diuinæ quidem potestati congruenter dicitur, substantiæ non item. Seruator
 enim reuera est, *ὁ θεὸς*, & genitor, quaruncumque, quæ mundum hunc conficiant
 rerum, Deus: non tamen in eo laborantis, & per se operantis animalis laborem susti-
 nens, sed utens potestate indeficiente, per quam etiam quæ remotissima uideantur,
 exuperat. Altissimam igitur, primamque regionem, sortitus est ipse. Hypatosque ob
 hanc causam à Poëtis est dictus: qui, ut Poëtarum princeps inquit, in summo totius
 cœli uertice præsidet. Cuius potestate maximè fruuntur proximum ei corpus, deinceps
 per ordinem, usque in nostras regiones uniuersa. Terrestriaque omnia, quoniam
 plurimum distant à bono, quod à Deo diffunditur, debilia sunt, & corruptibilia, ple-
 naque tumultu. Non est autem uerum, quoniam per omnia penetrat Diuinitas, inde
 fieri, ut nostra, & quæ supra nos longius aut propius à Deo distent, magisque uel mi-
 nus utilitate fruuntur, Præstat igitur arbitrari, quod quidem & ipsi Deo decorum
 maximè sit, potestatem eius in cœlo præcidentem, omnibus etiam remotissimis re-
 bus, causam esse salutis potius, quam ut penetrans, quod neque decorum, honestumque
 sit, ipsa suo labore terrestria operetur. Nam id ne humanis quidem Principibus con-
 ueniat, ut uilissimo cuique operi ipsi adsint: ut in exercitu, aut urbe, aut domo, si
 sarcinæ colligendæ essent, aut contemptibile quid agendum, quod sub magno Im-
 peratore uile mancipium exequetur, Imperatorem adesse oporteret. Sed quale fer-
 tur de Cambyse, aut Xerxe, uel Dariò, qui ad summam magnificentiæ pompam ac
 fastum, ut dictatrix ratio, uel, ut fama est, Sufis aut Ecbatanis inuisibilis omnibus,
 sedebat,

A sedebat, regiam domum admirabilem, cuius ambitus auro, & electro, eboræque res-
 fulgeret, obtinens. Vestibula multa, perpetuæque inuicem atria, & continuis distan-
 tia stadijs ab inuicem, foribus aureis, & altissimis parietibus munitabantur: Extra
 quas proceres, ac spectatissimi stabant ordine uiri. Alij custodes, & famuli, & Re-
 gem ipsum circumstantes stipatores, cæteri cuiusque ambitus custodes, foribus item
 adsidentes, excipientesque auribus omnia, ut ipse Imperator, quem & Dominum
 & Deum uocabant, omnia quidem aspiceret, nihilque non exaudiret. Præter hos item
 præerant alij ærario, redditus accipientes: erant duces item exercitus, ac uenatio-
 num: muneribus accipiendis alij præerant, cunctique officijs suis ordine fungebantur.
 Totum autem imperium, quod uniuersam amplectens Asiam, ab occasu He-
 lesponto, ab ortu India claudebatur, distributi Præsides, ac Satrapæ, & Reges per
 prouincias gubernabant, omnes serui magni Regis. Item ueredarij, & exploratores,
 nuntij, & custodes, facumque, quæ de summis turribus noctu ostendebantur, ob-
 seruatores. Tantus autem erat ordo, maximè facum è summis turribus continua-
 tim per prouincias ardentium, inuicemque à finibus imperij usque ad Susa, uel
 Ecbatana, sibi succedentium, ut rex eadem die omnia, quæ in Asia noua accendisse-
 sent, cognosceret. Comparanda est igitur magni Regis potentia, cum potestate
 Dei, qui continet mundum, eo quidem debilior, ac inferior Regis illius, quo
 hæc Dei sit, illa animalis uilissimi, ac tenuissimi. Quocirca si indecorum erat illi,
 ipsum Xerxem uidere proprijs manibus uniuersa operari, & perficere quæcun-
 que uellet, præsentemque agere, longè cerrè id minus Deo fas sit. Sed congru-
 entius erit, ac uenerabilius, eius in altissima regione præidentis potestatem per
 omnem mundum uagari ac pertinere, Solémque mouere, & Lunam, totumque
 B cœlum circumagere, autoremque esse salutis rerum terrestrium. Neque enim illi
 aut arte, aut aliorum ministerio opus est, quemadmodum nostratibus Principi-
 bus, quibus propter imbecillitatem, multorum manus sint necessariae: Sed ea est
 summa Diuinitas, ut cum facilitate & uno simplici motu, omnes generatim formas
 rerum producat. Quemadmodum architecti, qui unici instrumenti machina, mul-
 tas & uarias operationes exequantur: Similiter qui neurospastæ dicuntur, id est,
 qui circulatorum instar aliquod animal simulate mouent. Vno enim filo contracto,
 mouent collum, manus, & humeros, & oculos, nonnunquam omnes partes nume-
 rosè, eius animalis, quod simulant: Sic profecto Natura diuina simplici motu pri-
 mi cœli dat uirtutem in succedentia, & ab illis rursus in longinquiora, donec in
 omnia peruenerit. Nam aliud ab alio impulsum, rursus id mouet aliud ordinatè,
 cunctis tamen sua opera exequentibus. Non omnibus eadem uia est, sed uaria, ac
 priuata cuique. Nonnullis etiam contraria, tametsi prima se incitatio ad unicum
 motum impellat. Velut si quis ex uase simul pilam, cubum, & conum, & cylindrum
 iaceret, quodcunque enim in suæ figuræ motum se daret. Vel si quis simul animal
 aquaticum, & terrestre, & uolucres, in sinu tenens, abijceret. Perspicuum enim est,
 natatilis elapsus in suas sedes nataturum, terrestre ad mores, ritumque suum inam-
 bulaturum, aërium à terra sublaturum, sublime uolans abiturum, quibus unica pri-
 ma causa propriam facilitatem dedisset. Sic habet in Vniuerso, per unicum enim to-
 tius cœli circumactum, die, & noctu expletum, diuersi omnium orbium motus,
 tametsi ab uno orbe contenti, alij quidem citius, alij tardius peraguntur. Et ex spa-
 tibus longitudines, & propria cuique opera fiunt. Nam Luna quidem, mense aucta, &
 diminuta, deficiensque, suum conficit orbem: Sol anno, æqualesque illi Venus, & Mer-
 curius: Mars duplo temporis spatio: Iupiter sex istius tantum: supremus Saturnus
 y duplo,

duplo, & dimidio, quàm inferior. Vna autem harmonia ex omnibus per cœlum concinentibus. Quæ & fit ab uno, & definit in unum. Mundumq; uel ordinem rectè dixeris Vniuersum, non Inordinationem. Quemadmodum in choro, præsidente choraula, & priore concinente, consonat totus chorus uirorum, interdum etiam mulierum, qui diuersis uocibus, acutis aut grauibus unum dulcem, temperatumq; miscent concentum. Sic habet in Vniuerso, moderante Deo. Nam desuper, ubi initium est, ab ipso qui iure merito dictus est Coryphæus, id est, princeps, mouentur astra semper & totum cœlum. Ingressitur autem duas uias clarissimus Sol: quorum altera diem, ac noctem definit ortu & occasu: altera quatuor anni tempora peragit, citro, & ultro ad Boream, & Meridiem progrediens. Hinc hymbres, uenti, rores, affectionesque, omnia continētis aëris, ex principali causa omnia, sequuntur manationes fluminum, tumor maris, arborum productiones, frugum maturitates, procreationes animalium, nutrimenta, uigores, ætates, defectus, concurrente ad hæc, ut dixi, propria cuiusq; natura. Quando igitur omnium Princeps ac Genitor, qui præterquam quod animo inuisibilis est, signum dedit omni naturæ, quæ inter cœlum, & terram existit, mouetur omnis continuatim, motibus finibusq; suis, interdum obscure, interdum clarè, producens innumeras formas, rursumq; occultans, ex uno principio. Videturq; res uehemēter similis his quæ fiunt tempore pugnae. Vbi tuba signum ex castris dedit, ea exaudita, concurrunt omnes, alius clypeum capit, alius induit lorica, pars ocreas implicat, aut galeam, aut balteum accingitur, Fræna equo alius addit, conscendit alius bigam, alius ad signum se adiungit: statimq; centuriones, ductoresq; ordinum aciem instruunt, equites in cornu disponuntur, uelites currunt in suum locum: Omniaq; ad unius Principis signum aguntur, penes quem tota potestas: Sic de Vniuerso sentire necesse est. Vno enim motu, eoque inuisibili & abscondito, impulsis omnibus, fiunt cunctis propria. Nam quod inuisibiliter id fiat, neq; illi ad faciendum, neq; nobis ad credendum impedimento est. Nam etiam animus, per quem uiuimus, urbes, & domos habemus, cum sit inuisibilis, operibus ipsis cognoscitur, omnis enim uitæ ordo ab isto repperus, & dispositus est, & tenetur. Agrorum cultus & confectiones, inuentiones artium, usus legum, res publicæ, actiones urbanæ, finitimis illatum bellum, pax item, ab illo omnia. Eadem hæc de Deo oportet cogitare, qui potestate sit fortissimus, pulchritudine formosissimus, uita immortalis, uirtute optimus, qui omni mortali Naturæ inuisibilis ex ipsis operibus uideatur. Nam affectiones aut aëris, aut terrarum, aquarumq; opera, Dei dicenda, qui ipsum continet mundum. A quo, ut ait Physicus Empedocles,

Quæ sint, quæ fuerint, quæ post uentura sequentur,

Et plantæ uirere, mares, & femina quæq;

Atq; feræ, uolucresq;, habitantesq; æquora pisces.

Videtur autem profecto, tametsi exiguum sit, mundus comparari posse umbelicis, qui sunt exiguis lapillis inclusi. Qui in medio existentes, & ad utramq; partem æquè inclinantes, uenuste & ordinatè seruant totam figuram ipsius ordinis & immotam. Ferunt etiam Phidiam statuariū, cum Mineruam in arce fabricaretur, in medio eius scuto imaginem suam ita impressisse, & quodam occulto artificio, statuam alligasse, ut necessario, si quis uellet eam conuellere, uniuersam statuam dissolueret, & destrueret. Hanc igitur in mundo rationem habet Deus, continens omnium rerum concentum & salutem. Verum neq; in medio est, ubi est terra, & turbulentus iste locus, sed desuper, purus in pura regione, quam appropriatè uocamus Cœlum, Vranon, quia honos est, id est, finis rerum supernarum: Olympum quoq;, quasi Hololampem, totum lucentem, ab omni caligine incompressoq; motu segregatum: qualia fiunt in terris, propter tem-

pestatum,

A. pestatum, uentorumq; uolentias: Sicut ait & Poëta Homerus:

Venit Olympum ubi sedes dicitur esse Deorum
Inconcussa, hæc haud uentis agitur, & hymbre
Alluitur, niue nec tegitur: sed purior aura
Et sine nube micat, passim lux alba uagatur.

Attestatur & uita omnis, quæ supernas Deo regiones adiudicat. Omnes enim homines tendimus in cœlum manus, supplicantes. Qua ratione non male & illud dictum est:

Iuppiter accepit latum cœlum in æthere, & nubibus.

Quocirca & sensibilibus corporum pretiosissima, eundem obtinent locum, astra, Sol, Luna, solaque cœlestia ob hanc causam semper eundem ordinem tumentur, nec unquam uariantia cursus, mota sunt. Quod patiuntur terrestria, exposita mutationibus & uariationibus. Terræ motusque olim uolenti, multas terrarum partes abrupuerunt. Hymbres item immanes rupti alluerunt, fluctuumque impetus in terras, & regressus, sæpenumero continentem mare reddiderunt, maria fecerunt continentem. Violentiæque uentorum, & quos Typhones dicunt, interdum integras urbes euerterunt. Incendia quoque & flammæ, partim è cœlo ruptæ, ut sub Phæton te ferunt olim, partes Orientales concremarunt: partim ad occasum è terra emergentes, eructantesque quemadmodum in locis, qui Crateres dicuntur apud Aetnam aperte, perque terram torrentis instar deuoluti. Vbi & pios, præcipue honore Deus affecit. Deprehensos enim à fluuio flammæ, quoniam in humeris parentes senio confectos portabant, filios seruauit. Nam cum fluuius ignis instaret iam propinquus, scissus est, & hinc atque hinc diuertit, seruauitque intactos cum patribus adolescentes. Omnino autem quod in nauis est gubernator, in curru auriga, in choro choraula uel coryphæus, in urbe lex, in exercitu princeps, hoc Deus in mundo: Excepto quod his laboriosum est imperare, multarumq; solitudinum agitationumq; imperium est plenum: Deo autem lærum, ab omni labore, & corporea imbecillitate sepositum. Nam cum habitat in loco immobili, omnia mouet & circunducit quocumque uoluerit, & quomodo, in diuersis formis & naturis, sicut prorsus & lex urbis: quæ in animis eorum, qui ea utuntur immota manens, omnem moderatur rempublicam. Exeunt enim magistratus ad munera, sequentes eam, ius dicturi ad forum quisque suum, consultores, & oratores ad conciones. Alterque in Prytaneum tendit, accepturus annonam, alius ad Iudices, se expurgaturus, alius ad carceres. Fiunt item epulæ legitime, Panagyres, sacrificia Deorum, cultus Heroum, iusta defunctis soluuntur. Dumque alia ab alijs ad unum imperium, autoritatemque legis fiunt, seruant rationem creantis, & facientis. Vrbes autem simul odoribus fragrant, simul pæanis & cantibus personant. Sic de maiore urbe hoc mundo cogitare debemus. Lex enim nobis æquissima est Deus, quæ nullam admittat correctionem, aut mutationem: melior, firmitorque, ut reor, his quæ in columnis describuntur. Præsidente autem eo immobiliter, & moderatè semper uniuersus ordo cœli, & terræ peragitur, diuisus secundum naturas omnes, per propria semina in plantas, & animalia, in generaque & species. Nam uites quidem & palmæ & perlica, ficusq; dulces oliuæ, ut ait Poëta: quæq; fructu carent, alios autem usus exhibent, platani, pinus, buxi, Populus atque alnus pariter & odora Cypressus: & quæ fructum dulcem, sed qui difficilè recondi possint, Mespilæq; & mali, præclaro & punica fructu: Animalia quoque agrestia, & cicuria quæ in aëre, terra, aqua nutriuntur, nascuntur, & augentur, & intereunt, Dei statutis obtemperantia. Omne enim quod

y 2 reptile

reptile est, in terra pascitur, ut ait Heraclitus. Qui cum unus sit, multis nominibus appellatur, omnibus affectionibus, quas ipse nouat. Vocant autem eum Iouem, id est, Zena & Dia, appositè his nominibus utentes, perinde si diceremus, Dio Zomen, id est, per quem uiuimus. Dicitur itè Filius chroni, uel temporis, quia ab omni æuo, in omne æuum est sempiternus. Fulgurator quoque & Tonans, Serenator, Aetherius, Fulminator, Hymbrificus, ab hymbribus, fulminibus, cæterisque. Item Frugifer à frugibus, Gentilis ab urbibus, Natalis, Patrius, Domesticus, quia cum his communiceat. Amicabilis item & Socialis, Hospitalis, Militaris, Trophæifer, Expurgator, Depulsor, Supplicabilis, Dulcis, sicut Poëtæ dicunt. Seruator item, ac Sospes uerè. Vt autem in uniuersum dicam, Cœlestis, Terrestris, ex omni natura, & forte nomen accipiens, utpote omnium ipse autor. Eoque apud Orpheum non malè appellatur tot illis nominibus. Necessitatè quoque alium, nisi istum dici non credo, quasi sit substantia immobilis. Fatum quoque, quia fatur, & ambulat citra impedimentum. Sors item, quia definit omnia, nihilque est in rebus infinitum. Pars item, quia partitur. Nemesis, quia unicuique distribuit. Adrastra, quia operatrix causa, secundum naturam. Aësa quoque, quasi Aiusa, id est, semper existens. Et quæ de Parcis, ac fuso dicuntur, in istum etiam spectant. Tres enim sunt Parcæ, pro tempore distributæ, stamen autem aliud factum, aliud nendum, aliud quod ducitur. Ac præteritum tempus designat, quæ dicitur Atropos: quoniam præterita sunt immutabilia. Futurum Lachelis: in omnia enim naturalis manat sors. Præsens Clotho, complens, & ducens cuiusque sua. Terminatur etiam fabula non inconcinne. Hæc autem omnia, nihil sunt aliud, nisi Deus, quemadmodum egregius Plato inquit: Deus, ut est antiqua fama, principium, finem, mediumque omnium habens rerum, rectè tendit secundum naturam incedens. Hunc autem sequitur Iustitia, ultrix eorum, qui legem diuinam deserunt. Cuius, qui uelit esse beatus, & fortunatus, ab ipso mox exordio sit particeps.

De hoc Philosophiæ compendio quædam probationes, quod Aristoteles pro uectioris ætatis, & ad Alexandrum scripserit, sæpe magnos uiros sententiam mutasse: Multa ex prisca Aristotelem in contrarium retulisse: Multa scripserit Aristotelem, quæ non extant.

CAP. IIII.

HÆC tot, tamque præclara attulit de Deo Aristoteles testimonia, ut plura ferme, clarioraque, ab his qui cœlesti nectar ebibissent, roreque diuino peccata imbuissent, dici non possint. Hunc autem librum illius esse, probat maiorum, ut superius dixi, autoritas, qui eum appellabant Philosophiæ suæ ἐπιτομήν, Compendium, quod post omnia, quæ nunc habentur passim, cum iam prouectæ ætatis, iam grauis annis, ad Alexandrum scripsit. Totamque in hoc libro breuiter, & dilucidè, ad Imperatorè uidelicet, cui non esset in obscurissimis Philosophorum sententijs tempus infumendum, explicauit traditâ alijs in libris, additis nonnullis, Philosophiâ. Propterea locutus est explicatius & apertius, quam alijs in libris. Loquuntur enim senes dulcius, cum posito iuuenili calore, & inanis gloriæ, quæ sæpe ex sermone obscuritate captamus, cupiditate, ueriora loquimur & clariora. Nam qua cæteros sparsit Philosophiæ suæ libros obscuritate, non casu, talemque phrasin ei suggerente natura, sed dedita opera eum adhibuisse, declarat ipsius testimoniū, cum quaereretur Alexander, quod libros Philosophiæ in uulgus edidisset: respondit, sciret eos editos & non editos. Nunc autem ad maiore totius Philosophiæ, quam difficilè ceteris in locis, & obsc

A & obscuram tradidisset, claritatem, & quod tali principi scriberet, amplexus omnia, & additis nonnullis, luculenter expressit. Eoque, ut dixi, omnia hoc in libro ferme dogmata eius reperias. Quæ uerò addita sunt, sunt ea quæ uel suppresserat propter obscuritatem, uel tempus nondum perfecte reuelauerat. Neque uerò mirum est, aliquid eum hic uel diuersum ab alijs Philosophiæ libris tradidisse, uel explicatius, & melius de Deo docuisse. Nam omnes propemodum Philosophos, omnes item scriptores, aliquid in dogmatis suis inuenies, si diu uixissent, postea demutasse. Sæpe diuersæ sententiæ fuerunt in senectute, atque in iuuenta. Quin à sexennio uariari animos magnorum philosophorum deprehendes. Vidi ego claros quosdam uiros, quas professiones quondam constanter tuerentur, postea eousque deseruisse, ut exacerarentur prorsus, auerterentque mentem. Et quæ pro ueris decretis habuissent, postea ea fuisse detestatos, aut omnibus modis contempsisse. Hæc, qui scriptores item habet Græcos & Latinos perspectos, facile cognosceret: & omnis ætas abunde testatur. Semper enim ad meliora proficimus. Sine dubio autem sunt meliora posteriora, ut est in proverbio, *δευτέρω φρονίως*. Cuiusuis enim, ut ille inquit, est hominis errare: nullius, nisi insipientis, perseverare in errore: posteriores cogitationes sapientiores esse solere. Quod si tempus esset, ostenderem in unoquoque grauissimo scriptore huiusmodi multa. Quæ quidem non habuerim pro inconstantia, sed potius in naturam humanam, semperque elucentem magis ueritatem retulerim. Quæ, ut Heraclitus inquit, cum latitet in profundo demersa, tempus, quod, ut dicitur, *πῶντων βαρυνισις*, elicit in lucem. Sed tamen hæc, quæ dixit Aristoteles hoc in libro, non sunt his aduersa, quæ cæteris in libris tradidisset, sed magis aperta & explicata. Nam apparet eum eius mentis alibi fuisse, licet suppressè, & tacitè. Ac contulimus superius quædam loca. Verissimè quoque deprehensum est, Aristotelem in libris Philosophiæ naturalis & diuinæ, maiorum sententias sæpe peruersè, ut suis reprehensionibus esset locus, retulisse, postea uero modo proposuisse: cuius unum nunc, uel alterum duntaxat afferam exemplum. Cum in secundo maioris Philosophiæ, irritississet Empedoclem, qui quandam Unitatem, principium faceret omnium rerum, dissimulans se quanam Unitatem ille sensisset intelligere, in libro de Mundo apertè confessus est, eadem eius adducens & collaudans carmina, eum de Deo fuisse locutum, qui rerum omnium fuerit Principium. Ecce igitur quod illic occultabat, expressit in Compendio. Item eodem libro ferme reprendit Hesiodum, qui cum Deos principia rerum dixisset, quæ quidem Nectar & Ambrosiam non gustassent, asserit mortalia remansisse. Ipse uerò inquit, Certum est, quod hæc nomina solis illis nota sunt. Et de ipsa nominum prolatione, supra nos dixerunt. Nam si uoluptatis causa ea proposuerunt, nihil causæ subsistendi habent Nectar, & Ambrosia. Quod si habent, quo modo sunt æterni, qui alimento indigeant? Sed de his, qui per fabulas sapientiam ostentantur, indignum est attentius loqui. Hæc ille. In quo non solum ineptè facit, quod reijcit quæ ad uerum sensum facilè & expedite poterat traducere, sed etiam sibimet contradicit. Recita enim ei uerba ipsius, in undecimo, cum maiores asserit, id est, Hesiodum, aliosque diuinè locutos, quod Deos principia rerum dixissent: Clarum autem erat, cur Hesiodus diceret mortalia, quæ Nectar & Ambrosiam non gustassent. Vtrunque nomen sonat immortalitatem. A Deo non facta immortalia, nec naturæ diuinæ participia, Ambrosiam non bibisse. Et ipse ait de nectare Deorum in secundo magnorum Moralium, cum reprehenderet eos, qui uoluptates, uelut generationes damnarent. Accidit, inquit, his, qui uoluptates improbant, *ὄντι οἱ μὴ εὐδαιμονοῦντες τὸ νέκταρ, οἰονταὶ τὸς θεὸς οἶνον πίνειν, ἡδὴ οὐκ εἶναι τὸς ἄνθρωπος εὐδαιμονοῦντες*: γ 3 Sicut

Sicut illis, qui nesciunt Nectar, putant Deos bibere uinum, neque esse eo suauius quidquam: hoc autem patiuntur propter inscitiam. Se ipsum igitur condemnat Aristoteles: ibi fingebat se nescire quid Nectar esset, hic aperte ignaros, & uulgares uocat, qui nesciant. Et confitetur Nectar aliud esse, quam uinum. Multa sunt alia huiusmodi, quibus intelligas non esse uerba eius, quasi Deus quis sit locutus, tanti facienda, ut alia ueritas esse non possit. Scias eum hominem fuisse, eruditum quidem, sed non æquè fortasse bonum, quod in Philosophia plurimi refert. Ea sequimur enim, approbamus, opinamurque magis, quibus plurimum fauimus. Illud item constare debet, multa Aristotelem scripsisse, e quibus minima ad nos pars peruenerit. Ac ut mittam innumera, quæ scribit Diogenes Laërtius, adducit ipsemet autor librum de bono, in quo, ut Græci testantur, uendicat sibi πῶς ἀρχαῖος πλάτωνος δόξας, opiniones Platonis non scriptas. Eius in prima de Anima, & Philosophia meminit. Quid illud quod Marcus Tullius, qui & orator magnus, ut inquit Lactantius, & Philosophus fuit, in primo de Natura Deorum? Aristoteles quoque, inquit, in tertio de Philosophia libro multa turbat, à magistro Platone dissentiens. Modò enim Menti tribuit omnem Diuinitatem: modò Mundum ipsum, Deum dicit esse: modò quendam alium præficit mundo, eique eas partes tribuit, ut replicatione mundi quadam, motum regat, atque tueatur. Tum cœli ardorem Deum dicit esse, non intelligens cœlum mundi esse partem, quam alio loco ipse designarit Deum. Hæc Marcus. Iste autem tertius liber nusquam est nunc. Apparent autem uera, quæ dicit Marcus. Et in hac inconstantia ex rei obscuritate eum fuisse, ex his, quæ habentur in Philosophia eius. Nam Mentem in libris, post naturales res, appellat diuinissimam, eam dicens nihil esse melius. Ardorem autem cœli, & cœlum ipsum in eisdem libris deificat, appellans corpora diuina stellas. In hoc autem de mundo Compendio, præficit, ut uidiſti, Deum omni mundo. Obscuritas igitur Diuinitatis fecit ut prius diuersa sentiret, nunc hic, nunc illic statuens Diuinitatem. Itaque non mirum, quòd tantam etiam nos in dictis eius inconstantiam deprehendamus. Quam quidem conabuntur minores Peripatetici dissoluere, sed, ut mihi semper uisum est, quoties eos audiui, impudenter. Hunc enim sibi finem proposuerunt, ut quem solum sequuntur, non solum Stentoreis contentionibus & clamoribus, sed usque, si quidem opus esset, ad sanguinis effusionem tueantur. Accessit ea calamitas, quòd cum cœptum est abhinc trecentis annis in Gallia & Italia philosophari, unum Aueroën, quòd non extaret alius, sunt secuti. Qui cum Arabicè scripsisset, ab Hebræis in suam linguam tralatus, ab alijs in Latinum uersus, solus tantæ apud eos celebritatis fuit, ut hunc unum admirarentur, eumque & præceptorem supra cæteros efferrent. Scilicet & illam linguæ imperitiam, malæque tralationis uerba usurparunt, & hominis parum rerum periti placita ebiberunt, ut utraque barbarie degenerarint. Sed hæc nos omittentes, quædam ex his quæ sunt in Compendio declaremus.

Examinatur Philosophia, quæ est in Compendio: Ubi unum duntaxat cœli motorem, dominumque totius uitæ uidetur Aristoteles agnoscere. Quòd minores isto supremo Deos quosdam confessus est: Quòd eius potestatem omnia inuisibiliter operari dicit.

CAP. V.

Obseruare

ABSERVARE primum nos conuenit, cum passim eo ipso libro dixerit Deum è cœlo, totum gubernare mundum, ipse tamen & Plato sæpe dicunt Deos habitare in cœlo, eos rebus humanis præsidere. Huc scilicet spectat, cœlum, rerumque moderamen, natura illius esse unius, horum autem munere eius. Nam principio de mundo loquens: ἢς τὸ ἀνώτατον, θεῶν οὐρανίου: Cuius altissimæ partes, sunt habitatio Dei. Paulo post: καὶ τὸ μὲν ἄνω, θεῶν ἀπέσπειρον οὐρανίου, τὸ κατωτέρω ἐπιμέτρον ζώων: Cuius summum, Deorum habitaculum esse uoluit, inferius animalium corruptibilem. Quis hoc uoluit? Ille scilicet, de quo tam mira superius. Ille igitur statuit supremam mundi partem, urbem esse Deorum. De quo etiam ibidem: τὴν κόσμον ὅλον συνέσκησεν: Totum mundum creauit. Factum est igitur eo confitente, hoc omne aliquando. Et cum dicunt Deos, sentiunt eos esse minores, non æquales primo, ut è toto opere, quo toties, totisque exemplis singularis unius principatus probatur, apparet. Totaque eius collecta uarijs argumentis de Deo probatio, singularem, non multorum spectat Diuinitatem. Ac illud exemplum, quod de Rege Persarum, omnique regni, ministrorumque ordine proposuit, pulcherrimum est, maximeque ueridicum, si quis sanè de fede Dei præsentiaque cœlesti, quæ maximè in cœlo conspicua sit, senserit. Nam esse Deum ubique, superioribus, ut uidiſimus, Theologis est apertè prædicatum, cum louis omnia plena, cum portus & urbes, & semitas eum implere, animationem Vniuersi per omnes mundi partes intentam & comitantem esse prædicarent. Nunc autem Aristoteles, cum de omni terreno opere, uitæque corporea, quæ sub cœlo agitur, loquatur, fatetur indignum esse Deo, eum uilissimis quibusque, exquisisque Naturæ operationibus, tanquam architectum interesse. Aliter autem per omnem mundum eum uersari, præsentem explorantemque omnia, & conseruantem, quorum primum ad Naturæ prouidentiam, alterum ad res humanas pertinet, euidenter est confessus, in fine libri, dicens Prouidentiam res humanas contemplantem, Iustitiam illi ire comitem, prauè uiuentes insectantem. Principio autem tradiderat conseruari machinam mundi, uariosque rerum ordines à Deo. quod etsi possit in primum motum referri, perfecta tamen gubernatio, & conseruatio, nisi præsidente Deo, non est. Denique quod ait τῆς δυνάμεως, per potestatem eum præsentem esse, idem est atque per præsentiam, si consideres, Deum non indigentem opera ministeriorum cuiusquam, omnia, ut ipse fatetur, operari sine labore, & defatigatione. Si enim potestate sua operatur, ubi sit potestas sua, affore quoque ipsum: si non ope alterius, sed sua in creandis, & conseruandis rebus utitur, palàm est. Illud sanè uerissimum est, omniumque mortalium consensu prædicatum, Deum esse in cœlo. Et de cœlo descendisse sæpe dicitur, in cœlumque, functum muneribus, quorum gratia uenisset in terras, rediisse. Quomodo autem qui dicitur in cœlo uideri, per totum mundum inuisibiliter sit diffusus, intelligi quidem à nobis non potest. Quia, ut inquit Mercurius, cogitare eum difficile, loqui impossibile: & si motus cœli, sit causa generationum, supersunt tamen alia, quæ nihil illi motum spectent. Tantundem igitur est, eum potestate inuisibili, & sua, non functione ministrorum, ubique esse, atque substantia. Spectat quoque illud exemplum, etsi de causis terrenis est maximè locutus, quæ sint tanquam eius obsequentes imperio ministri ad Angelos, quos per omnem mundum habeat distributos, imperium suum, uelut Reges & Satrapæ, Ducesque administrantes. Nam & ipse Philosophus eorum penè nomine est usus, cum de Rege Persarum loqueretur, ἀγγελιοφόροι, nuntios ferentes. Sic & custodes, cæteraque officia. Iam quod ait, Omnium rerum Princeps, καὶ γενέτωρ, Genitor inuisibilis, quid aliud sonat, quam generatio-

nes

nes omnes eum fecisse ac facere, non solum per motum luminis & caloris cœlestis, C sed per alias item particulares causas, quæ ad generationem concurrunt? Etenim species ipsæ, formæque rerum, non sunt à motu cœli, etsi à calore Solis crescant. In- nuit igitur totum exemplum, Deum per naturales causas, quarum inuentor ipse fuit, ut hoc facerent, quod facere uidentur, rerum naturalium omnem agere cater- uam. Quod ipse sapienter in potestate eius, quæ primo cieat molem cœlestem, ut per unam principalem causam, multa cooriantur, retulit. Ideo enim Solem primum omnium corporearum rerum fecit, & fecit ab ortu in occasum euntem, rursusque redeuntem, nuncque ad Boream, nunc ad Meridiem accedentem, ut fieret, quid- quid nunc per unam hanc à Deo repertam causam fieri uidemus. Quodque ad opera- tiones cœli ac terræ naturales spectat, diceret Aristoteles, non ad unamquamque assidente Deo fieri, sed per maiores causas, ut qui posuit maiores illas facturas, quæ postea constantissimè imperijs eius obsequentes fecerunt, utique cunctarum rerum autor ipse fuerit. Iureque in sacris literis, omnes Naturæ operationes, in eum refe- runtur, eum uentos impellere, arbores producere, animalia creare dicentes. Quod etsi per naturales, maioresque causas, non per præsentiam eius, id est, manibus suis animalium corpora formantis, fieret, eadem tamen ratio esset. Nam quod manibus faceret suis, facit per cœlum, per Solem, cæterasque causas, quas iussit & disposuit, hæc operari, tanquam manibus suis eis usus. In Theologia quoque est, eum post creatam lucem, & iussam ut circum cœlum sese rotaret, creasse cœlum, hoc est, aërem, factum à Deo per Solem; inde terram iussisse nudari, quod item per Solem factum est; nudatam plantas, animaliaque producere. Sic aquis imperasse, proles aqua- ticorum uarias in lucem efferrent. Omnia ab omnipotente uno facta, quorum fa- ciendorum diuinissimè causas excogitauit. Quod & Aristoteles referens, in hac D omni eius operatione, rerumque procreatione, unam tantum principalem, cæterisque maiorem memorat causam, Solem: Sacrae autem literæ, tacitè Solem innuentes, particulares item in terra causas, quibus imperaret Deus, asciscunt. Non igitur Deus, cum animalia terrestria aquaticaque, cum arbores & herbas crearet, manibus suis lutulentam illam terram capiebat, sed reperit, ordinauitque causas, ut hæc ipsa operarentur. Adest tamen ipse præsens opificijs suis, non potens (qui tantus sit) non adesse. Hoc sentit Aristoteles. Atque obserua quæso, quod cæteris in libris tra- didisset, ad unumquemque orbem assidere motorem mouentem, diuinam Intelligi- gentiam, ut nunc emendet, Non enim ullam aliam memorat nunc in cœlo Intelligi- gentiam, torquentem cœlestes orbes, sed Deum unicum, cuius potentia moueat Solem, Lunam, totumque circumagat cœlum; *ἀλλ' οὐ μὲν τῶν τῆς ἀνωτάτω χόρας ἰσοῦσαι τῶν δεδύναμις εἴς τὸ σύμπαντος ἰσόμεν διήκοντες ἡλιον τε κινῆν, καὶ σελήνην, καὶ τὸν πάντα ἕρανθι περιελθόντες.* Ipso quidem, inquit, in altissima regione præsidente, potestatem eius, quæ per uniuersum mundum penetret, mouere Solem & Lunam. Excluit igitur cæteras omnes nunc, & toto illo opere Intelligentias, uelut scilicet superuacaneas. Si enim fieri potentia eius, quam fatetur *ἀπνεύτου*, indefatigabilem, totius cœli potest conuer- sio. Et si mouet primum, utique poterit minores orbes mouere. Castigauit igitur, expoliuitque, quod alijs in libris tradiderat. Atque item obserua, quod & ipsum prouectior emendauit ætas. Non enim includit Deum in orbem cœlestem, ipsum animantem, aut inclusum mouentem; sed ait eum præsidentem in altissima cœli re- gione, ut dicit in libro de Cœlo, *ἔξω τῆ τῶ τῆς φάρας*, extra omnes motus cœlestes, potestate sua, quæ sit usquequaque diffusa, mouere, non primum solum, sed item omnes orbes; adhibens pulcherrimum exemplum, ut qui sinu contineat diuersa animalia

A animalia, uolucra, reptilia, natantia, detque libertate, motumque omnibus, alia cœlū pe- tent, alia terris inambulabūt, alia natabūt aquis: Sic ad unū Dei motū, fieri diuersam luminū cœlestiū motionē. Dei dico, nō inclusi in orbe, sed uelut Imperatoris, Dicta- torisque magni præsidētis in cœlo, sua uera potestate, nutuque cœlum mouentis. Repete igitur, ut totius Philosophiæ sentias cōcentū, quæ superius dixerat oraculū Apollis- nis, *ἰσόμεν ἀμολοῦσθαι ἐπιχόμεν*, Mundis circumrotantibus inuectus. Et sacrae literæ, Psallite ei, qui ascēdit super occasum. Hebraicè, Qui equitat super Arboth, sphaeras cœlestes, aut præsidet in altissimis cœli regionibus. Hoc sæpissimè loquitur Aristot- eles, dicēs ad unius Dei inuisibilē cōcitationē, totū mundū moueri: nihil citra opem eius fieri posse, omnia uel in aëre, uel in terra & aqua opera, illius esse, qui totū contineat mundū, à quo per simplicē cœli motum, quo cuncta lumina cōtorqueantur, Sol, Luna, alijque planetæ, omnes rerū formæ in lucē edantur: appellās Deum inuisibilē, mo- tumque istū eius itē inuisibilē, inuisibilēque præsentia & potestate, sicut noster animus sit inuisibilis. Quo exēplo etiam Marcus Tullius est usus pro Milōne, his uerbis: Et est profectō illa uis, neque in his corporibus, atque in hac imbecillitate nostra inest quiddā, quod uigeat & sentiat, & nō inest in hoc tāto Naturæ tam præclaro motu: Nisi forte iccirco nō putāt, quia nō apparet, nec cernit. Perinde quasi nostrā ipsam mentē, qua sapimus, qua prouidemus, qua hæc ipsa agimus, ac dicimus, uidere, aut planè qualis, aut ubi sit, sentire possimus. Ea uis, ea est igit, quæ sæpe incredibiles huic urbi felicitates, atque opes attulit. Hæc Marcus. In quo & ipse diuinæ Prouidentiae est assertor, et eā cōparās menti nostræ, nō iccirco negandā dicit, quia nō uideatur. Nam & animū no- strum, quo hæc omnia dicimus, cogitamus, intelligimus, uideri nō posse. Erit ergo in hac fragilitate nostra, quod regat, gubernet, uigeat, sentiat, & nō erit in toto mundo? B Ac Marcus paulō antè & ipse cœlestis motus usus est exemplo.

Aristoteli fateri à summo Deo factos Deos minores: interpretari Deū, quā Vnitatē Empedocles dixisset: confiteri diuinam Prouidentia, quæ naturam excedentia aliquando inoperetur. Compendium uerè eius esse. Loqui nunc emendatius eum de Vno singulari, quod alibi de pluribus.

CAP. VI.

IL LVD itē in Aristotele obseruādū est, quod referēs, ut sepe dixi, carmina illa Empedoclis, in quibus cuncta ab uno deducebat, Vnius Dei singularē maiestatem est cōfessus, licet Vnitatē ipse hoc in libro nō expresserit, sicut in Metaphysica. Nā quod illic Vnitatē dixerat, in Epitome Deū interpreta- tur. Itē etsi nō adduxerit in isto libro, dimidiū carminis eiusdē Empedoclis, in quo di- xerat ab uno natos *καὶ δολιχαίων* θεῶν, etiā Deos longæuos, subest tamē hæc sententia, creatos etiā à Deo Deos eum cōfiteri. Nā si probat ea carmina Empedoclis (in his aut dixerat ille, nata omnia ab Vno, etiam Deos) profectō sentit eadem Aristoteles. Sicque apertè cuncta fatetur ab Vnitate, singularique Deo pfecta. Nam in libris itē illis post res naturales, affirmat Empedocle tradidisse nata ab Vno cuncta, *καὶ ἄλλο θεῶν*, præter Deum, innuētē propemodū, ipsum esse illā Vnitatē quæ produxerit omnia. Jam in hoc Compendio perspicuè diuinam super rebus humanis cōfessus est Prouidentiam. Quod postea ex alijs libris eius demonstrabitur. Quippe dicit hic, cum fluuius ignis ex Aetna prorumpens, omnē circum regionem inuaderet, fugientibus ex oppidis, & agris omnibus, sed senioribus affectæ iam ætatis, fugere non ualentibus, adolescentes filios, parentes in humeros sustulisse, ac flammā euadentes, fluuium ignis in eos su- peruenisse: Sed diuinā Prouidentia, quæ rebus benefactis delectatur, perspicuam hic fuisse

fuisse. Scindens enim sese rapidus ignis in duas partes, reliquit intactos parentes & filios, quasi pietatem tantam ueritus. Hic ergo nominat Aristoteles *ἡ δαιμόνιον*, Diuinitatem, eamque dicit præcipuo honore affectisse genus piorum, primum genus. Quo duo consequuntur, diuinam præsidere rebus humanis Providentiã, tum ei res omnes esse subiectas, & posse cursum naturalium rerum sistere, si uelit. Confitetur item miracula. Nam ingens fuit miraculum, ut cum esset propinquus ignis, furens rapidissime, se se in duas partes diuiserit, relicta in medio pijs. Possentque hæc assertio ad alia innumera transferri. Quis autem negabit librum eius esse, si forte quisquam eiusmodi est, quem apud ueteres passim comperies, & cuius ubique exemplaria sint apud Græcos: Ex quo ueter exemplum contra Epicurum assertit Plutarchus, & cuius meminit Proclus. Iustinus appellat Philosophiã eius Epitomen. Certè qui sapit, non negabit. Nam similia locutus est, licet obscurius in his, qui nunc habentur libri. Proponam nunc euidentissimum exemplum. Hoc loco dicit Aristoteles, numen diuinum, quod eorum pietatem gratam habuissent, eximio eos honore profecutum. Audi igitur & agnosce similia in decimo Moralium. Qui, inquit, secundum mentem operatur, & hanc excolit, optimeque affectus est, is uidetur Deo acceptissimus. Si qua enim cura rerum humanarum est à Dijs, sicut apparet, utique rationale est delectari eos re optima, sibi que proxima. Hæc autem mens est: quam qui diligant, maxime & colent, redamari eos à Dijs, tanquam rerum sibi acceptarum curatores, & rectè, ac probe agentes, fas est. Quid his luculentius? Est, inquit, rationi consentaneum, est euidentissimum, Deos curare res humanas, diligere probos, ac sapientes, & eis beneficia præstare. In illa igitur de flagratione, quoniam Deus pietate delectatur, mens excolitur, & est simillima Deo, quæ colit pietatem, remuneratus est pius. Adhibuit eis custodiam. In Compendio dicit Deum fecisse, quod in Ethicis dixerat à Dijs fieri, esse probabile: quod scilicet bonos & honestos remunerentur. Hoc igitur Dijs fecerunt. Honorauit eos Numen, ostendit eos esse sibi curæ, propter pijs filios seruauit parentes. Simul obserua, quam sese emendet. In Ethicis Deos, in Compendio *ἡ δαιμόνιον*, ipsam Diuinitatem, ipsum Deum, de quo singulari, toties loquitur. obserua quoque ut agnoscit Providentiã, quæ mortalia curet, sine qua opinione, certa que fide, nihil usquam possumus loqui. Item in eo ipso Compendio audistis louem esse Deum, per quem uiuimus: audisti eum esse, cui cuncta obtemperant, qui seruet regatque omnia, qui sit Necessitas & Fatum, quem ultrix Iustitia sequatur comes, uindex sceleratorum, leges diuinas transgredientium. Affirmat etiam quæ Plato diuinus ab Archyta, Pythagoreisque audita, asseruerat, Deum esse principium, medium, finem omnium rerum. Affirmat item quod in ethicis dixerat, eum esse beatissimum, qui & sapientissimus: Sapientem autem Deo gratum, hancque eius esse felicitatem, quod placeat Deo. Nunc autem beatum dicit, qui simul natus coepit obtemperare legi diuinæ, ut qui uelit esse beatus, & felix, legem diuinam, continuo ut editus est in lucem, sequatur.

De uno singulari ac supremo Deo, ex eodem Aristotele, quæ à motu cæli ab soluerit, cuius sit immensa sapientia, qua respicit etiam res humanas.

CAP. VII.

SED PROPONAM alia ex hisce, qui nunc in propatulo sunt, libris indicia, mentis eius Aristotelis fuisse, quam Philosophiæ suæ testatur Compendium. Erunt autem uelut quædam indicia, è quibus sapientes, non stultè pertinaces, possint intelligere singularem Diuinitatem ei placuisse, non multis eam, nisi per affinitatem quandã cum primo dedisse: Non orbi cælesti, quem torquens

A torquens in sempiternum, actione, moderamineque cæterarum rerum superfederet affixisse: sed potius Deum quandam uniuersalem, tam in cælo supra siderum concitatione, quam per uniuersum mundum regnantem, cui res humanæ separatim, ac naturales, curæ sint, sensisse: Non astrorum, Intelligentiarumque cælestium ei diuinas esse, sed unius, qui & cælum circunuertat, & omnia, quæ bona sentit de Deo Theologia, faciat Numen esse. Nam primo, quid illud est, quod in libris post res naturales, cum de sapientia quæreret, solamque eam sui causam esse diceret, idcirco diuinam potius, quam humanam censuit possessionem, quæque à solo Deo possideatur? Si Sapientia est rerum omnium humanarum, diuinarumque cognitio, & si in solo Deo est perfecta, ueracque eius possessio, ille multo magis res naturales, humanasque cognoscet, quam omnes homines, qui sapientes, cum res humanas, ac diuinas habent exploratas, appellatur. Quas cum sine collatione præ illis Deus habeat perspectissimas, utique quod debilitè, & obscure scitur ab hominibus, scietur à Deo clarissime. Sciunt autem res superiores obscure, inferiores eodem ferme modo mortales: quarum cognitio cum sit in Deo radiantissima, necesse est, quod unanimiter antiquissimi Philosophi asseruere, Deum ubique adesse, omniumque ante oculos eius, rerum uersari absolutissimam notitiam, nullam uel tenuissimam rem non perspectissimam ei esse, uel in tartara suis oculis, ut oraculum dicebat, penetrare. Hinc oculum eius dixit *ἀλλοιόθεν ἔμμεναι*, fortissimum, robustissimum. Si res humanas nesciret, ut dementissimi, erroribus suis, quos procedere, nulloque impediri metu Dei cupiunt, fauentes contendunt, aut si in uniuersali tantum sciret, eo sapientiores longè homines essent. Contulit autem Aristoteles sapientiam Dei, cum humana, dicens, quoniam serua & imbecilla sit humana natura, à solo Deo sapientiam possideri dicendum. Et ut dicat Simonides, quem Plato in primo de Repub. diuinum uirum & sapientem uocat: *θεὸς αὖ μόνον τὸ πρῶτον ἔχει τὸ γέρας*: Solus Deus habeat hoc Decus. Quis igitur erit ille Deus, cuius unius iure sit sapientia? Profecto qui solus in omnibus nominatur. Et uide quam clarè & quod perhibuit Simonides asseruit Aristoteles, & quod superius oraculum, cum Deum appellabat *ἀδιδαικτον*, non edoctum, se ipso modo sapientem, nimirum sapientissimum, fontemque sapientiæ. In Theologia est, Sapientiam fuisse omnium rerum inuentricem. Itemque eum clamauerunt ueteres omnes *ἀνθρώπων*, per se, à seipso sapientem. Hæc omnia uidēs & sciēs Aristoteles, tribuit & ipse Deo admirabile, & plusquam humanam sapientiam. Nostra enim, inquit, natura serua est. Sumus præ Deo, tanquam mancipia: ille dominus uerus, Pater hominum atque Deorum, solus hoc nomine decoratus, ut unus uerè possit dici sapiēs, non ut nos mortales. Scit igitur Deus omnia melius, quam nos ipsi. Quæcumque ab homine noscuntur, multo magis à Deo, in quo solo est uera sapientiæ possessio. Hæc Aristoteles, dicens Providentiam Dei maximam, luminosissimam, oculum mentemque perspicacissimam sentit. Affirmas etiam quæ in Ethicis, Si qua, inquit, cura est Dijs rerum humanarum, ut uidetur, & est rationi consentaneum. Eadem affirmat hoc loco, corrigens, quod ibi de multis, hinc de uno Deo. Sed illi à maximo facti sapiētes, & prospectores rerum humanarum, ut Plato docuit in Legibus, & Symposio. Clara igitur est ratio, ueracque deductio. Deinde reprehendit Aristoteles Poetas, qui, quoniam solius est Dei sapientia, possessio, dixerunt eam inuidisse mortalibus. Reprehendit Poetas, mendaces, ut in prouerbio sit, appellās: Non enim in Deum inuidiam cadere posse. Ecce igitur Deus non inuidit mortalibus sapientiã: Si non inuidit, dedit: Si dedit, ut etiã ait Marcus, excepta sapientiã nihil à Dijs immortalibus dari amicitia melius potuisse. Excepit sapientiã munus Dei, Si dedit igitur, dedit quod est diuinissimum, ut ipse inquit, & pretiosissimum, qui autem dat, & dat quod optimum est, tum noscit eum cui dat, tum amat eum uehemēter. Non inuidit autem Deus mortalibus

fapientiam. Amat igitur. Recordare nunc, quæ dicit in Ethicis, eundem appellas beatum, ac sapientem, sapientem autem θεωρητικόν, Deo acceptissimum. Et paulo inferius, trita deducere homines ad probitatem, naturam, consuetudinem, documenta. Naturam, inquit, certum est non esse in nobis: ἀλλὰ ἐστὶ τινὸς θεῶς αἰτίας ἀληθῶς ἐπιτυχέειν ὑπάρχειν: Sed per quandam diuinam causam, his qui uere fortunati sunt, existit. Exprimat igitur hoc loco, donari alteram sapientiam ueram partem a Deo, uidelicet naturæ bonitatem. Duplex enim sapientia: altera cōtemplas, altera operas, mutuo cōnexa. Qui donat unam, donat alteram. Probitas ex notionem rerum diuinarum & humanarum: quibus bene perceptis, instituitur optimus uitæ cursus. Deinde duplicem tradit Aristoteles esse sapientiam: ἡντε γὰρ μάλισ' ἐν ὁ θεὸς ἔχει, θεία τ' ἐπιστημῶν ἔστι, καὶ ἐν τῷ θεῷ ἐστὶ, μόνῃ δ' αὐτῇ τῶν ἀμφοτέρων περὶ ἡμεῶν. ὅτι γὰρ θεὸς δικαίᾳ αἰτίας πάντων εἶναι ἐν ἀρχῇ τῆς, ἐν τῶν ποιητικῶν ἢ μόνῃ, ἢ μάλισ' ἔχει θεός. Hoc est, Quam maximè possideat Deus, diuina præ cæteris scientia est, & quæ, si quis maximè diuinus. Sola autem ipsa, utraq; hæc assecuta est. Nam & Deus uidetur causarum omnibus esse principium. Et talè uel solus uel maximè possideat Deus. Repetit Sapientiam esse singularem Dei possessionem: Et Sapientiam esse diuinam quandam, mirabilemque scientiam, tum eam a Deo maximè possideri, id esse decus eius, possideri etiã ab aliquo diuino homine. Quomodo autem diuino? nempe ex eo, quod primam sedem & originem habet in Deo. Erunt ergo diuini, quibus Deus dedit sapientiam, quasi participes eius, quod largissimum est & naturale in Deo. Deinde prosequitur: Icirco, inquit, est in Deo summa sapientia, & sapientia eius est prima, nobilissima. Quoniã nemo est cui non uideatur Deus esse principium & origo omnium causarum. Aut hoc modo intelligas, Quia uidet in omnibus rebus Deus principium causarum: Videtur earum origo causarum, quæ res produxerunt, & producunt: Videtur Deus causa causarum. Quoties apud Aristoteli inuenies, θεῶς, uidetur, scito non leuè, sed euidenter apparere denotari. Videtur, id est, apparet, ostenditur, claret, cognoscitur Deus esse principium causarum omnibus rebus. Si causas igitur omnes Deus orditur, tamquam principium, scit omnia, moderatur, regit, quia superiores causas fecit, propter res particulares. Ut existeret particularia, fecit uniuersalia. Et si causas omnibus rebus dedit, dedit etiã hominibus, id est, singularem unum (ut Archytas dicebat & Pythagoras) hominem, a quo tota humana proppago nasceretur. Ex hac igitur omni Aristotelis confessione, sequitur unum singularem esse Deum, quæ singulariter nominat, non alias Intelligentias. Deinde sequitur, non solum motum cœli cedere Deo, sed etiã alia multa facere, gubernare res humanas, uersari per mundum, scire omnia. Itè fit hinc perspicuum, cum dicit Principium causarum omnibus rebus, eum sentire totum illum ordinem, quæ dixit in Compedio. Nam si deducas omnia, orsus ab ipso Deo, ad omnes usque causas & res ipsas, erit totius ordinis illius explicatio. Princeps & origo causarum Deus. Prima causa cœlum, cœlique motus. Qui mouet cœlum, reperit cœlum, ut ipsum moueret. Si datur enim origo causarum Deo, certè datur non motus modo, sed etiã corporis eius, in quo futurus esset motus. Quomodo enim esset origo causarum, si motus solius, non corporis moti fuisset inuentor? Dux enim sunt causæ: corpus ipsum quod mouetur, & motus ipsius. Motus sine corpore esse non poterat. Multo igitur magis est corpus ipsum una maxima causa, quam motus ipsius, qui sine eo esse non potuisset. Hæc igitur est uera deductio. Si datur Deo causarum principatus, datur omnium eorum inuentio, & excogitatio. Non debet esse mouendi potes Deus, inueniendi non potes. Nam non esset principium causarum. Aliquas causas fecisset, alias facere non potuisset: Sicque non esset principium, & origo. Qui potest indefatigabiliter mouere, & ex motu tam mirabilem, tamque uariarum rerum ordinem conficere, tot formas generare, multo magis inuenire potuit unde talia fierent. Illud item obseruandum est, duplex esse rerum genus, naturales, & humanas. Naturales sunt corporeæ

A corporeæ, quibus uiuitur corporaliter: Humanæ spirituales, multo fortasse quam naturales maiores, quia naturales propter humanas. Si Deus igitur omnibus rebus & causis earum est principium, non solum naturalium erit, sed etiam humanarum maioris ponderis. In quem enim earum principia, si non in Deum, referes? Jam uero quomodo unam tantum causarum partem amplexus Deus, alteram tenere non potuit? Qui igitur inuenit causas ut res essent, inuenitque res naturales propter humanas, utique fuit etiam autor humanarum, eadem eas regens potestate, qua creauit, causas earum excogitatis. Eo enim consilio reperit res naturales, ut homines essent, & uiuerent. Quibus si prouidit hac parte, multo magis prouidebit ea, quæ pertinet ad animos, ad præmia, & poenas, ad merita in hac uita, & in alia. Quod & Aristoteles est confessus, dicens Deos redamare, & remunerari probos. Si remuneratur, non utique his quibus corpus uiuit, paratis æque bonis & malis, sed alio genere præmiorum: Et ut illic, & hic dixit, largitione probitatis & sapientia: multisque alijs, quæ Marcus superius est confessus, cum felicitates, & opes uim illam Dei inuisibilem attulisse imperio dixit. Consentunt igitur sapientes, super re clarissima, cuius confessionem natura extorquet ipsa nobis, impellitque animum ad has uoces, ut nisi uelis ei resistere, impetumque eius retardare, non aliud sis dicturus.

Aristotelem miris laudibus efferre, qui Mentem rerum creationem tribuissent, in quo sit inclusa confessio creati mundi. De Mente dixisse eum quæ prior præceptor Plato. In his unius Dei confessionem esse.

CAP. VIII.

BT APPARUIT Aristotelis illa confessione, Deum cunctarum causarum esse principium, quæ res quam latè pateat, uidebunt sapientes, sic alio simili quodam testimonio sit perspicuum, creatricem illam Mentem, rerumque principium, sicut Platoni, ut superius est ostensum, sic item ipsi, mirifice placuisse. Nam cum maiorum, & antecessorum suorum de rerum principijs proponeret opiniones, uariasque sententias protulisset, hæc demum intulit. Cogor enim rememorare, quo sit sermonis aptus ordo. Mentem autem qui dixit esse, sicut in animalibus, & in Natura causam mundi, item & totius ordinis, quasi euigilasse uidetur ad comparisonem eorum, qui antea temerarie loquerentur. Qui igitur hoc modo suspicantur, simul quod bene causam, principium esse rerum statuerunt, etiam talem constituerunt, unde motus rebus existeret. Sic Aristoteles. Visum igitur superius ex Laërtio quæ sit Mens, quis Autor, uel Causa: nimirum opifex mundi, cui in secunda Epistola Patrem dat Plato. Duobusque uerbis comprobatur Aristoteles quod de Mente rerum Principio dictum fuisset ab Anaxagora, alijsque multis. Primum quod ait eos quasi νόφροντας, sobrie, prudenter, uigilanterque locutos. Deinde quod καλῶς, bene, rectè constituerunt Mentem, unde motus fuisset omnibus rebus. Recolas igitur quæ dixerat superius, Deum esse τῶν αἰτίων πάντων ἀρχὴν, causarum omnibus rebus principium. Illic Deum, hic Mentem, Causam. Illic omnibus rebus: hic animalium, Naturæ, mundi, ordinis omnis. Illic apparet, claret: hic καλῶς, bene, sobriè dicitur Mens esse Principium rerum cunctarum. Recordare quoque quæ Plato in Phædone loqui Socratem facit: ὡς ἔρα ἔστιν ὁ διακοσμητικὸς, καὶ πάντων αἰτίων πάντων αἰτίας ἰδίων, & ἐδίδεκε μοι πρόπου τινὰ ἐν ἔχειν ὅτι νόφρον πάντων αἰτίων. Hæc ex libris Anaxagoræ, quos de natura scripsit: Quod scilicet Mens exornauerit, & omnium causa extiterit. Hac ego causa lætatus sum, uisumque est mihi modo quodam bene habere, Mentem fuisse omnium causam. Vides mirum in modum cunctis placuisse inuentionem omnium rerum, &

ordinum Menti adiudicari. Vides alium longè Deum, quàm illum, qui moueat cœlestem machinam. Nam iuxta superiores, etiã ipsam, quam mouet, reperit. Quippe Anaxagoras, quod ab Aristotele, & Platone approbatur, non præsentem tantum rerum, continuatamq; per omne tempus generationem, Mentem sustinere docuerat, sed inuenisse aliquando & fecisse, quod faciat ad omne tempus, quod & Aristoteli, & Platoni, si bene dicta sua pensitare, secumq; meditari uoluerint, est confitendum. Sed Plato quidem manifestè in Timæo, inducens Creatorem mundi, supernum altissimumq; Deum, ut Plutarchus ait, eumq; appellans Opificem, quem Anaxagoras Mentem. Aristoteles autem paulò antè, dans principium omnium causarum ipsi Deo: nunc autem dans Menti causam mundi, Naturæ, animalium, totiusq; ordinis: & eos qui hæc confessi sunt collaudans, profectò sentit eundem Deum, ac Mentem, eumq; omnium rerum Principium. Ac uerisimile est, eadem affectum lætitiæ, & quiete mentis Aristotelem super concessa Menti rerum inuentione, qua lætatus erat Socrates apud Platonem. Aristotelesq; ipse bene fatetur eos Mentem causam statuisse, unde motus rerum extiterit, Socrates autem ait, bene habere sibi uisum, dare Menti principatum. Hæc uera sunt, huc illi propensiores fuerunt. Quidquid alibi statuerint, aut aliò pertinet, aut tandem ueniunt huc omnia, si rectè resoluas. Atque ubi paulò post eodem libro coarguit Aristoteles Anaxagoram super Mente, coarguit, quòd cum rerum principium Menti dedisset, non ea utatur ad totam Cosmopœciam. Sed solum cum in dubitationem caderet, quare quidq; esset necessarium, eò Mentem trahebat: Quare cœlum moueatur, quia Mens, inquit, uoluit, quæ causa creauit animalia. Nimirum Mens reperit modos eorum serendorum ueros. Sic omnes rerum necessitates ad Mentem reuocabat. Faciebat enim quod perhibent eum fecisse Socrates, & ipse maximè comprobatur dicens, Existimauiq; si Mens creasset mundum, *τῆν δὲ νόῳ ἡσομένην πάντα ἡσομένην, ἢ ἕνεκα τοῦ τιθέναι τὰ πάντα, ὅπου ἐν βέλτιστον ἔχει*: Ipsam creantem, omnia adornasse, & posuisse sic rem unamquamq;, ut optimum esset. Denique hæc item addit ibi diuina Socrates, ut rem totam cognoscas. Si igitur, inquit, causam reperire uolueris de unaquaq; re, quomodo existat uel intereat, uel sit, hoc oportuisse dices de ea inuenire, quod ei optimum esset, uel esse, uel alio modo affici, aut agere. Ex qua ratione nihil aliud homini considerare conueniet, tum de se, tum cæteris rebus, quàm quod sit optimum, & utilissimum. Sic necesse erit cognoscere quid peius. Eadem est enim de eis scientia. Hæc igitur pensitans, lætabar me præceptorem inuenisse, qui mihi causam omnium rerum assignasset, Anaxagoram, cur terra lata uel rotunda facta esset: hoc asserto, dicturum illum, causam necessitatemq; putabam, quòd ita melius esset, & quòd præstiterit eam esse huiusmodi. Et cur in medio sit posita, nimirum quia melius esset eam in medio esse, quibus ab eo assignatis, non eram aliam causam quæsiturus. Sic de Sole, Luna, cæterisque astris, eorumq; celeritate, cõuersionibus, alijsq; affectionibus, agere, & facere ea quæ esset præstātius. Neq; enim putabam eum, ubi Mentem ea exornasse dixisset, aliam causam superindicturū, quàm quòd optimū fuerit, ea sic habere, sicut habent. Cæteraq; persequitur Socrates, in quibus eam demum reprehensionem atque Aristoteles, adhibet, quòd cum Mentem pulcherrimè, sapientissimèq; principium fecisset, postea deserit eam. Utunturq; Plato & Aristoteles eodem uerbo de Anaxagora, Plato progressus, inquit, ut uiderem & legerem, uideo hominem *ὅτι μὲν νόῳ ἔσθαι χροῦμενον*, Mentem nusquã utētē. Aristoteles, *ἀναξαγόρας μυχὸν χροῦται τῷ νόῳ πᾶσι τῶν ἡσομοπιῶν*. Anaxagoras uix utitur Mente, ad creationem mundi: id est, rerum creatarum post mundi ornatum. Ex hac igitur reprehensione apparet eis mirificè Mentis principatum placuisse, quæ sapienter

A pienter omnia posuerit: sed cum displiceat, quòd non ubique Mentem, quòd facit Moses, adhibuerit causam, etiã palàm est, multo magis hanc eis causam placuisse. Moses eadem semper dicit Deum fecisse, creasse cœlum & terram, animalia, plantas, hominem, ubique Mentem rebus creandis præficiens. Quam Theologiam si Plato & Aristoteles uidere potuissent, quam approbassent? Quorū hoc loco eadem est atq; Mosis certè confessio, à Deo cuncta generata, & facta, & disposita: dispositaque ut melius fuisset, cum dicat ad unum quodq;, Et uidit Deus quòd esset bonum. Quæ assignatione Plato fatetur se esse contentum ut dicas bonum, quòd Mens excogitasset. Sic quòd audis apud Mosen, Fecisse, deinde bonum ipsi uisum esse, mirificè Plato approbasset. Quia si Deus, si Mens, sapientia, consilium, solertia fuit autor, & si ei bene posita uidebantur, certè nihil esse melius poterat. Declarauit etiã Plato in Cratylō, illam Anaxagoræ Mentem, mirificè illi placuisse. Vbi Socrates rogat Hermogenem, Nonne, inquit, credis Anaxagoræ Mentem, & Animam esse, quæ exornet, & contineat omnium aliarum rerum naturam? Nil aliud, inquit, *πῶς καὶ τὸν ἦν ἄλλοι ἀπάντων φύσιν, ὁ πρῶτος ἀναξαγόρας, νόῳ αὐτὸν ἔσθαι, τῆς διακόσμου, ἢ ἔχουσα*. Eandem, ut in primo libro uidisti, uocat imperatricem, exornantem omnium, impermistam, ius uniuersale, segregatam ab omni concretione mortali. Quàm autem hæc Mens, quam Anaxagoras celebrauit, placuerit Aristoteli, collaudauerit, adorauerit, suspexerit, potes intelligere ex his, quæ scribit in undecimo post res naturales. De qua hæc ad uerbum: Quæ de Mente dicuntur, habet quasdam dubitationes. Videtur enim omnium quæ cogitari possit diuinissima. Quomodo autem se habens talis existat, habet quasdam difficultates. Nam si nihil intelligit, quæ maiestas eius esset? Eset enim sicut dormiens. Si autem intelligit, hoc autem esset aliud peculiare, non esset hoc, quòd est eius substantia, intellectio, sed facultas. Certè non esset optima substantia. Nam quia intelligit, dignitas ei existit. Insuper uerò, siue mens sit substantia eius, siue intellectio, quid intelligit? Aut enim ipsa se ipsam, aut aliquid aliud. Et si aliquid aliud, aut idem semper, aut aliud. Vtrum igitur differt aliquid, uel nihil, intelligere ipsum bonum, uel quiduis: uel & absurdum est cogitare de nonnullis. Certum igitur quòd diuinissima res, & pretiosissima, intelligit, & non mutatur. In peius enim fit mutatio. Et motus quidam iam, talis res est. Primum igitur si non est intellectio, sed facultas, rationi est consentaneum, laboriosum esse ei continuam intellectiōnem. Postea manifestum, quòd aliud quid esset pretiosius, quàm Mens, res scilicet intellecta. Etenim intelligere, & intellectio existent, & pessimum intelligenti. Quocirca, id uitandum est. Quædam enim non uidere melius quàm uidere. Non esset certè res optima, intellectio. Se ipsum igitur intelligit. Siquidem est, quòd optimum. Hæc dicit Aristoteles, non de omni mente, humana, uel Angelica, aut Sphærarū cœlestium, sed optima, & pretiosissima, & qua nihil sit maius, quòd ab ea intelligatur. Quia si quid præter se intelligeret, in quo cognoscendo delectaretur, maius esset ipsa. Constat autem quàm latè pateat hæc Aristotelis confessio. Videmus hinc eundem esse Deum atque Mentem, & hanc Mentem uidemus Aristotelem fatentem esse rerum Principium. Nam si dat Deo, ut claruit, omnium causarum principium, utique dat etiã Menti, quia Mens est ipse Deus. Quòd non solum ex his, quæ dixit nunc de ea Philosophus, constat, sed his etiã, quæ in libris de Republica, & quæ in secundo magnorum Moralium. Etenim dubitationem dissoluit in libris post res naturales de Deo, quæ oborta in libris moralibus fuerat. Oborta autem fuerat de intellectu, uel cogitatione Dei. Vbi dicit hæc ad uerbum: Ea igitur quæ inter loquendum similitudo solet assumi de Deo, neq; ibi rectè, neque hic esset utilis. Non enim si Deus est sibi

sibi sufficiens, & nullius indiget, ob id neq; nos ullius indigebimus. Est enim & talis **C** quidam sermo, qui dicitur de Deo. Nam quoniam, inquit, omnia bona possidet Deus, & est sibi sufficiens, quid faciet? Non enim dormiet: speculabitur igitur, inquit. Hoc enim est pulcherrimum maximeq; proprium. Quid igitur speculabitur? Si enim aliquid aliud, melius certe aliquid se ipso speculabitur. Sed absurdum est, esse Deo quidquam melius: ipse igitur seipsum contemplatur. Sed & hoc absurdum. Etenim hominem, qui se ipsum contemplatur, solemus tanquam insensibilem reprehendere. Absurdum igitur est, si Deus, inquit, erit ipse se ipsum speculans. Quid igitur Deus speculetur nunc dimittatur. Hec Aristoteles. Videmus igitur eum hanc dubitationem dissoluere, eandemq; rem repetere, in libris Philosophiæ primæ. In quibus affirmat, Deum contemplari se ipsum, non consequi autem ut sit insensibilis: Neq; enim eandem esse res diuinas, atq; humanas. His igitur locis considerare licet, eandem esse Mentem atq; Deum. Nam quam Mentem uocat in Philosophia, in Moralibus & in libris de Republica, Deum. Sic apparet illam Anaxagoræ Mentem esse Deum, esse Creatorem mundi, omnium ordinum Inuentorem. Is per excellentiam dicitur Deus, huic datur uni Diuinitas. Nam intelligere seipsum, de Supremo solum, & qui uerè Deus sit, dictum apparet. Non sunt hic ullæ aliæ planetarum Intelligentiæ, neq; possunt esse. Hanc Mentem, quam in Timæo Plato uocat Opificem mundi, tum in eo ipso libro, tum in Phædone dicit esse Inscrutabilem, ut difficile possit inueniri: In Cratyllo, *ἀνολογία*, Imperatricem.

Quod etiam in Moralibus unum singularem Deum est confessus, rerum humanarum prospectorem: Et quod ad aliam, quam præsentem uitam prouidentia eius & quæ largiri bonis eum ait Aristoteles, referantur.

CAP. VIII.

SUNT item alia plurima hinc inde sese offerentia indicia, non solas illas cœlestes Intelligentias Aristotelem Deorum nomine, & excellentia dignatum, sed iuxta maiorum suorum religionem, meliorem quandam, absolutamq; ab incitatione cœlesti Diuinitatem, eum asseruisse. Illamq; astorum diuinitatem ascititiam, peregrinamq; illi esse, & ad tempus prædicatam, cum non haberet quid de Deo clarius, & probatius tunc diceret. Cum autem alijs in locis humanæ naturæ ueros instinctus super confessione Diuinitatis sequatur, confitens Diuinitatem, quæ regit mundum, non solum machinam cœlestem mouens, sed etiam per omnem mundum inambulans, præcipueq; res humanas, propter quas sunt naturales, moderans, dicemus eum astrorum Diuinitatem, aut partem quandam Deorum statuisse, ut si quis aliquos Angelorum cœlo uoluendo præficeret: aut inconstantem fuisse, & ubi contra Naturæ impetum uolenter locutus esset, postea relatum, ab eodem Naturæ, cui resistere non posset, æstu, ueram Diuinitatem fuisse confessum. Nunquid inquit, in Moralibus, Fortuna, quasi Prouidentia quædam, est Deorum? An potius id non est probabile? Quippe Deum cum dominus sit huiusmodi rerum, arbitramur tribuere merentibus bona, & mala. Fortuna, uerò, & quæ à Fortuna sunt, uerè fortuito eueniunt. Quam rem si Deo tribuamus, iudicem improbum eum faciemus, aut inuitum: quod Deo non conuenit. Itaq; neq; bonam Fortunam, Prouidentiam, aut Benevolentiam Dei esse, probabile est: quia improbis etiam datur. Deum autem curare improbos, non est probabile. Primum iuxta uulgares, plures Deos loquitur: deinde sese ad Philosophiam recipiens, unicum semper Deum, qui dominus, ac patronus sit omnium, quæ possident homines rerum. Ad hæc negat quæ Fortuna bona

A bona dicuntur, ab eo proficisci, id est, dari certa quadam cura eius, & prouidentia, ac benevolentia. Diuites, improbos, Deiq; contemptores esse. Præclarèque secum agi putare, quod aliquem trucidarint, opes auexerint. Quorum à Deo nihil est. Non enim malarum rerum Deus est largitor, sed bonarum. A quo tamen proficiscuntur omnia, uera tamen eius benevolentia, ut Aristoteles ait, erga bonos duntaxat. Nec si Solem suum oriri facit super bonos, & malos, & pluit super iustos, & iniustos, nullo discrimine id facit, sed propter bonos benefacit malis. Omninoq; Aristoteles sentit caducarum rerum, temerariamq; istam felicitatem, neminem debere diuinæ erga se benevolentia ascribere: quia datur æquè malis, atq; bonis: sæpius etiam malis. Quoniam, inquit, quæ uulgo putantur bona, & quibus apud plebem solent homines fortunati uocari, eueniunt sine discrimine bonis & malis, non sunt quibus ea contigerunt, amici, gratiq; Deo dicendi, ut sit eadem ratio conciliandæ charitatis diuinæ, atque consequendorum terrenorum honorum. Ipse enim etiam dicit, Si mundus uos odit, scitote quia me priorem uobis odio habuit. Et, Odisti obseruantes uanitatem. Non amantur igitur improbi à Deo, inquit Aristoteles. Si non amantur, bona quæ sunt consecuti, non omnino eius benevolentia sunt assecuti, sed ipso conueniente, & sinente. Multo enim largitur amicis suis meliora. Quos igitur fortunatos aspexeris, non continuo amicos Dei, & quibus Deus faueat, arbitreris, sed scito hæc accidere, fieriq; eo conueniente. Subijcit Aristoteles, Bona & mala meritis à Deo dari. Hunc ordinem esse Prouidentia, ut dentur bonis bona, mala malis. Quod si terrena bona, quæ dicuntur *ἐπιτυχία*, temerariè contingunt, id est, casu quodam, & fortuito, quid superest quod detur à Deo, certo discrimine bonis & malis? Nam largitio, inquit, rerum fortuitarum non est recta à Deo. Ergo quod dat Deus, maius sit quàm quæ sint in potestate Fortunæ, necesse est. In potestate Fortunæ sunt uires corporis, forma, opes, à bonis, & à malis æquè possessæ. Igitur quid mali dabitur à Deo malis, boni bonis, si sunt ea fortuita, & in potestate Fortunæ? Et tamen Aristoteles fatetur: *ἡ γὰρ θεὸς ἀξιοῦναι κέρων τῶν τοῦτων, τοῖς ἀξίοις ἀποδίδει, ἢ τὰ ἀγαθὰ, ἢ τὰ κακὰ*: Existimamus enim Deum, penes quem sint ista, meritis tribuere bona & mala. Nulla igitur supersunt mala & bona, quæ dentur à Deo. Eadem si quidem ratione cum uideam bonis esse mala, dicam fortuito id fieri. Et cum dicas bene fieri bonis à Deo, uerum miseris & incommodis æquè atque improbi, sæpe magis, subiaceant boni, quid superest quod detur utrisque pro meritis? Cogimur ergo hæc ad alia bona & mala, quàm præsentia, quæ fortuito dantur, referre, maiora uidelicet, & æterna, quod Aristoteles quadam mentis diuinitate fortasse perspexit. Obserua etiam, quod nefas esse dicit, ut Deum faciamus iniustum, aut improbum iudicem. Itemque obserua, quod ait non esse uerisimile, Deum curare improbos: ergo ex aduerso est uerisimile eum diligere bonos: quod ipse euidentissimè confessus est in decimo, ut superius ostendi. Hic inquit, non est uerisimile, improbis Deum consulere. Deinde putamus eum tribuere malis mala. In decimo autem Moralium dicebat, Si Dij mortalia curant, ut probabile est, & euidentis, uerisimile est bonos, beneque & probè uiuentes eos redamare. Aperta igitur est ratio Prouidentia, claraque confessio, Deum cuiusque merita respicere, dantem bona bonis, mala malis, reiicienda in aliud tempus, diligentiusque iudicanda, quoniam præsentia ferè sine discrimine. Atque hoc loco, clarissimè non est Deus ille Motor cœli, aut ulla Planetarum Intelligentia, sed quidam uniuersalis Deus, non cœlum tantum mouens, uerumetiam respiciens, & intuens res humanas, ponderansq; merita cuiusq;. Considera enim, Si negat Aristoteles fortuita bona de-

here referri in Deum, quoniam malis & bonis accidunt, à motu autem cœli nō datur nisi uita corporea, qua mali, & boni æquē fruuntur: certè si Deus, cœli motor non alia bona largitur, quàm corporea, & uniuerſalia, non distinguens merita cuiusquā, sed uitam æquē ſuppētens omnibus, meritorum pondera non attendat. Datur igitur aliud autore Aristotele in quo Prouidentia eius distinguatur, distinguantur mali à bonis. Super quibus æquē Sol lucet, pluit æquē. Motor igitur ille Deus, curat etiam alia longè maioris ſapientiæ. Nam mouere Solem, & ſidera, ſolum ad uitam corpoream pertinet. At in nobis non eſt ſolum corporaliter uiuere. Eoꝝ neceſſe eſt, non illam cœli Intelligentiam hunc Deum eſſe, quem nunc dicit; aut illum quidem, ſed non cœlum duntaxat mouentem, uerum etiam humana gubernantem.

Ex eo quod Aristoteles de Nectare Deorum ſcripſit, probari & unius ſummi Diuinitatem, qui ſibi & cunctis ſit cauſa felicitatis: & Deos illos non eſſe uertentes orbis cœleſtes. Virtutes, quæ poſſidentur à mortalibus, multo magis à Deo poſſideri.

CAP. X.

QUOD ſuperius de Nectare Deorum in Moralibus dixerat Aristoteles, Duo præclara, & Theologiam fatentia in eo deprehendes: Illam dico Theologiam, quam Aristoteles, præterquam de Intelligentijs cœleſtes orbis mouentibus, aperte propoſuit. Primum Deos eos nominat, qui non moueant orbis cœleſtes, deꝝ his ita loquitur, ut eandem de his, atque mortales omnes religionem prædicaffe aperte conuincatur. Ad hæc nominat Nectar, ut Philoſophus, non ut uulgares, ſentiens uinum ſuauiſſimum, ſed uerè ex Philoſophia diuinius, & incorporeum quiddam, quod perſpicuo exemplo demonſtrauit. Dicit enim eſſe nonnullos, quibus uoluptates omnes, generationes uiderentur, negantes uoluptatem eſſe bonum. Hoc autem accidit eis, inquit, quia ſolas corporeas uoluptates habent exploratas, haud alias eſſe putantes; ceu qui neſciunt Nectar, putantes Deos bibere uinum, quia non putant dulcius eſſe quicquam. At Nectar eſt incorporea ſuauiſſas. Cum igitur incorpoream uoluptatem, aut ſuauiſſimam ſentiat Aristoteles, qua Dii fruuntur, ea profectò non eſt alia, quàm celebris illa apud Poetas, quos Aristoteles edidit, & quæ dixit ipſe Deus, Flumina de uentre eius fluent aquæ uiuæ. Et, Amplius non bibam de genimine hoc uitis, niſi cum uobiscum illud bibam in regno Patris mei. Qui bibunt igitur hoc Nectar, non ſunt planetæ, nulla cœleſtis Intelligentia rotando cœlo præfecta; ſed certè Dii illi, quos beatos in omne tempus cenſuit triumphare ſupra cœli uertigine corporibus liberatos, ſufficientiſſimam, copioſiſſimamq; bonis omnibus uitam agentes. Hi ſunt Dii, non Intelligentia Solis, Lunæ. Illud item conſiderandum eſt, quod ſecundo Moralium ſcripſit, cum de Heroicis, & ſupra hominem uirtutibus loqueretur. Eſt, inquit, quædam uirtus oppoſita feritati, quæ nullū habet nomen, quia *ὁ θεὸς οὐκ ἔχει ὄνομα*. ὁ γὰρ θεὸς βελτίων ἐστὶν ἀνθρώπων, καὶ ἔχει ὄνομα ὁ ἀνθρώπος. *ὁ θεὸς γὰρ βελτίων ἐστὶν ἢ ἀνθρώπων τοὺς θεὸς*; Non eſt Dei uirtus. Etenim Deus eſt uirtute ſuperior & melior. Et non ſecundum uirtutem eſt bonus. Hoc enim modo uirtus eſſet Deo melior. Is igitur Deus, uirtute ſuperior quis eſt, & quid deſignat eum habere uirtute præſtantius? Si enim non uirtutes ipſas, quæ conſuetudine, documentisq; acquiruntur, ſed excellentius, & naturalius quiddam poſidet, utiq; cuncta bona, & omnē laudem, quam poſidet homo, longè magis Deus poſidebit. Homini uirtutes ſunt fortitudo, modeſtia, temperantia, iuſtitia, liberalitas, charitas, hæc omnia Deus

A Deus longè excellentius poſidebit. Ergo ſi ſolent homines, cum proſpiciunt reipublicæ, cum humanè, iuſtè, moderatè, ſapienter, liberaliter, & clementer agunt, laudari, extolli, præferri, prædicari, non ne laudibus his Deus erit excellentior, magisq; eas uſurpabit? Si enim eſt uirtute ſuperior, is ſit neceſſe eſt quo beneuolentius, liberalius, clementius nihil poſſit eſſe: præ cuius æquitate, liberalitate, charitate, humana charitas ſit penè uitium, nedum uirtus. Hinc igitur ſit, ut Deus, quod omnis anti qua Theologia teſtatur, ſit bonorum effuſiſſimus largitor, eximia charitate & beneuolentia præditus, indulgentiſſimus, prouidentiſſimus, omneſq; item laudes, omnem gloriam, abſolutiſſima quadam ratione poſidens. Hæc autem omnia in unum competunt ſolum. Recordare hoc loco, quod ait eſſe uirtutes quædam Heroicas nomine carentes, id eſt, diuinas quædam & eminentiſſimas, quas Heroicas dixit, quali ſimiles earum, quæ à Dijs, uel Heroibus poſſidentur. Heroës autem hoc loco ſunt Dii. Nam & ipſe Aristoteles dixit ibidem, hanc uirtutem Heroicam eſſe quandam, ac diuinam, ut feritas immane quoddam prodigioſumq; uitium. Ergo ſi quanto melius, laudabilius, rectius, modeſtiusq; agunt homines, Deo magis aſſimulantur, profectò neceſſe eſt eandem uirtutem eſſe in Deo, cuius in homine quædam ſit imago. Cum uerò nihil ſit liberalitate & clementia, charitateq; apud homines commendabilius, & quod magis prædicetur, extollatur, certè neceſſe eſt hæc eſſe in Deo præſtantiſſima, abſolutiſſima. Qui ſi careret Prouidentia rerum humanarum, ſi negligens eſſet ſalutis cuiuſquam, ſi non audiret cum in clamatur, ſi Patrem tantum ex motu Solis ſuppeteret, multi mortales eo meliores eſſent. Nec hi cum eminentiſſimis factis inclareſcerent, Dei ſimiles dicendi eſſent, ſed Deus ſimilis eorum. Fatetur ergo Aristoteles in Deo quandam eſſe mirabilem uirtutem, eximiamq; prouidentiam, benignitatem, charitatem, uſq; eò præſtantem, ut intelligi quidem poſſit, nominari non poſſit. Incurruntq; omnia ad confeſſionem unius Dei. Memineris item quæ Marcus ille Tullius ob ingenij diuinitatem ut diceret prouectus eſt: Verum animum uincere, iracundiam cohibere, uictoriam temperare, aduerſarium nobilitate, ingenio, uirtute præſtatem non modò extollere iacentem, ſed etiam amplificare eius priſtinam dignitatem. hæc qui faciat, non ego cum ſummis uiris comparo, ſed ſimilimum Deo iudico. Intelligebat ſapientiſſimus orator, eminentiſſimas in Deo quædam eſſe uirtutes, quarum mortales aliquando eſſent participes. Vbi clementia, liberalitas, ſi res humanas negligeret: quæ ſunt materia clementiæ, clementia autem ſine prouidentia non poteſt eſſe. Nam qui neſciat, quibus parcendum eſt, & ſi nullum cum eis intercedit ei commercium, nec offenditur, nec parcat, nec clementia præditus eſt. Rem igitur, quam Natura faciebat clariſſimam, Philoſophus eſt confeſſus, eamq; celare non potuit. Cuius ſi uocem audirent, ſi dicta ponderarent ruſtici tempeſtatis noſtræ Peripatetici, non tam pertinaciter ei confeſſionem Prouidentia, aut Diuinitatis, quæ non cœlum duntaxat, ſed alia agat pleraque digna maiestate ſua, detraherent.

Admiranda Aristotelis Theologia de beatitate diuina: quæ ſit contemplatio: Eandem eſſe minorum Deorum felicitatem, Deum ſumum contemplantium. Ex quo ſumma unius maiestas comprobatur.

CAP. XI.

ARISTOTELES decimo Moralium, perfectam felicitatem probat actiōnem eſſe contemplandi ſemper, idq; ea ratione probat: Deos, ait, arbitramur beatos & felices, ſed cum nullas eis humanas actiōnes tribuere poſſi-

mus, uiuere autem eos dicimus. Neque enim fas est eos dormire, ut Endymion. Viuenti cui sit omnis actio detracta, nihil superest, nisi *θεωρησις*, speculatio: inde fieri, *ὅσα ἢ τῶν θεῶν ἐνέργειαι, καὶ τῶν ἀστέρων διαφύλαξις θεοφυλακῆ ἐν αὐτοῖς*: Ut actio Dei quæ beatitudine est præcipua, speculatrix sit. Omnis enim, inquit, uita Dijs est beata. Ex his eius uerbis, quæ quidem & alijs in locis, & in libris post res naturales est locutus, efficitur hoc omne. Principio totam hanc contemplandi, in quo beatitudinem uult esse, rationem, habere caput, ubi sistat ne procedat ad infinitum. Et primum quod dixerat de Mente, cuius ferebat felicitatem in contemplanda se ipsa, quod hoc loco asserit, præcipue est uerum. Hæc erit Aristotelis Theologia: Deus cognoscit, contemplaturque se ipsum, ipse sibi felicitatis obiectum. Cæteri ergo Dijs contemplabuntur eum, inde beati. Nam si Deus aut Mens, quam diuinissimam, optimam, pretiosissimamque prædicauerat, eximia in cognitione sui fruitur felicitate, tantundem beata, quanta maiestas sua, quam semper cognoscens efficitur beata, etiam minores Intelligentiæ Deum intuentes felicitabuntur. Scilicet sit ex his necessariò, Deos minores fieri beatos in cognitione Dei: quoniam ratio quæ cogebat ne confiteremur Deum præter se in quo beatus sit aliud contemplari, erat, quia quod contemplaretur, ex eo beatus existens, esset maius ipso Deo. Sed quoniam nihil Deo melius, & maius, necessariò se ipsum contemplatur. Hæc inquam ratio non habet in Dijs minoribus locum, sed in contrarium, quoniam Dijs est supremus quis, necessariò sunt eo contemplando beati. Ut sit ratio, Deus, quo non est melius, se ipsum contemplatur, se ipsum contemplando est beatus: Dijs minores, quibus est melius, & superius, illud ipsum contemplantur, & in eo contemplando sunt beati. Hæc igitur necessariò sunt in hoc ordine, ut si Dijs nihil aliud agentes, duntaxat contemplantur, eos necessariò Deum contemplari: Deum autem contemplari se ipsum. Ut qui dat sibi, qui maximus est, felicitatem in contemplatione sui, longè facilius daturus sit minoribus. Ex quo clarissimè efficitur, quod Aristoteles in fine totius rationis posuit: *ὅσα ἐν αὐτῷ ἢ ἐν ἀστέροις θεωρησις*. Quocirca felicitas erit quædam theoria, id est, contemplatio Dei. Græcè theos, Deus, oria, uisio. Totaque beatitudo erit contemplatio Dei: ut nec Dijs minores, nec maximus ipse Deus, in alio sint beati, quam in contemplatione Dei: Ex eodemque cæteri Dijs beati, quo maximus Deus. Quanta igitur hic cum religione concordia? Felices nos futuros oracula, cum uidebimus eum sicuti est. Cum is igitur sit contemplationis ordo, ut felicitas omnis sit contemplatio Dei, eaque non cuiuscunque Dei, sed maximi, & eminentissimi tantum, & qui uerè Deus sit, hæc deinde sequuntur, Huiusmodi contemplationem non fieri in absentia, Et Deos contemplantes oportere propius assistere, eodem in loco esse, in quo quem contemplantur: Haud aliter perfecta futura contemplatione. Ex hoc item sequitur, hos Deos, quorum beatitudinem dixit esse theoriam, uisionem Dei, esse non posse Intelligentiæ cælestes, Solis, Lunæ, planetarum, nimium à primo distantium, è cuius contemplatione exuberat beata uita. Ex primo autem sequebatur, ut si ex unius contemplatione omnis manat felicitas, illum esse optimum, maximum, omnibus his, quos sua præsentia efficit beatos, incommemorabiliter maiorem. Sic rationibus altera ex altera consequentibus, Dijs est beatitudo contemplatio: Non sui, quoniam est excellentior, qui possit eis esse obiectum contemplandi. Nam dicebat Aristoteles, Deus siue Mens est beata cognoscendo: Aut ergo se, aut aliud. Non alium, quia maior esset qui cognitus & inspectus eum bearet. Non admittit autem ratio Deo quidquam præstantius. Ergo ex aduerso, si Dijs minores habent supremum, quia necesse est, ad unum caput uenire, quod & ipse Philosophus fatetur, in eo cognoscendo sunt beati, Hunc ergo contemplantes

A templantes, propius adesse, intuentes eum necesse est. Quod si uerum est, assistentes non erunt motores orbium cælestium, sed aliud Deorum genus: Illi scilicet, quos in libris de Cælo dixit extra cæli motus uiuere beatos. Hæc est autem eorum beatitudo, quod contemplantur. Ratio autem docet, eos unum primum contemplari, qui sit etiam sibi causa felicitatis. Ex his igitur, ut omnes rationes ad epilogum reuocem, efficitur, ut hac parte sapientissimè sit Aristoteles locutus, proponens similem nostræ, quam suggerebat ei ratio, philosophiam. Est hic clara primi Dei confessio, cuius contemplatio felicitat Deos contemplantes, coramque assistentes: Hos orbium cælestium motores non esse. Cumque hic de cælesti motu, & animatione orbium nihil loquatur, constet eum non semper in eo sensu fuisse, esse Deos, qui moueant orbis. Est demum contemplatio Deorum ipsum Nectar. Nam contemplatio & *ἠδαιμονία*, id est, felicitas sunt idem. Nectar est pabulum Deorum: Dijs non bibunt, non comedunt, non negotiantur, sed speculantur tantum: Ergo Nectar est contemplatio, contemplatio beatitas. Hinc Poëtæ cecinerunt ad mensas, ab Hebe Nectaris huius plena pocula ministrari Dijs. Est enim Hebe iuuentus. Perpetuò iuuenes sunt Dijs, Deum æternum contemplantes. Merito Dijs uocati, quia felicitas est & Diuinitas uidere Deum. Ut cui datum sit uenire ad conspectum illum, iam uerè sit Deus beatus.

De beatitudine Deorum: de unica, simplicique uoluptate, quam Deo tribuit Aristoteles. Consensus eius cum sacris literis, beatitudinem esse diuinam contemplationem.

CAP. XII.

BTEM Aristoteles septimo Moralium ad Eudemum, alijsque in locis asserit, non eadem nobis esse dulcia, iucundaque, ut quod nonnunquam efficit hilaritatem, aliàs generet molestiam, quoniam non una simplexque sit natura nobis. Alioqui foret semper actio iucundissima. tum concludit, *διὸ ὁ θεὸς αἰεὶ μακρὰ καὶ ἀπλήρη χαίρει ἡδονῇ*: Quamobrem Deus semper una & simplici lætatur uoluptate. De quo nam Deo hoc dictum suspicemur, quem singulari appellatione Deum appellat, natura in hanc nuncupationem rapiente, tum ei tribuit unam immobilem, æternamque uoluptatem? Certè de unico illo singularique Deo, quem post res naturales, iuxta maiores, appellat Mentem, in Moralibus Deum, cuius ferebat sui, non alterius, esse contemplationem. Nunc eandem contemplationem dicit esse unicam, stabilemque ipsius uoluptatem, beatitudinemque Diuinitatis suæ, quam habuit ab æterno, in qua nulla fuit unquam mutatio, aut scilicet in deterius, aut melius, quippe quo nil melius. In deterius autem mutari, qui sit omnipotens, incorruptibilis, simplex, unaque natura, non potest. Hæc mirabilis, diuinæque confessio, in unum duntaxat spectat altissimum, naturalem, uniuersalemque Deum: Quod & appellatio designat, & quod simplicem, unamque tribuit ei uoluptatem, ex una, simplici natura nascentem. Quæ si minoribus item Dijs adest, eatenus aderit, quo sunt illi primo similes: ut quemadmodum non natura, sed affinitate & assimilatione sunt Dijs, sic una simplexque uoluptas eis ex illo primo. Nam quoniam hæc uoluptas est contemplatio, Dijs autem contemplantur, contemplantes sunt beati: ratio autem docebat eos contemplari maximum, qui sibi quoque se contemplanti sit causa felicitatis: efficitur necessariò, ut simplex illa, unaque uoluptas sit illius primi, cuius intuitus, & ex intuitu uoluptas, in ipsum, & in minores Deos redundat. Una est ergo, simplici Dei, Deorumque uoluptas ac delectatio, contemplatio maximi Dei: quæ

quidem ideo simplex est, & una, quia Deus est simplex, scilicet maximus ille. Ob id de solo Deo, cui soli uera Philosophia dat simplicem, singularemque naturam, hæc prædicatio præcipue uera est. Non est item Dijs ipsis ab hac uoluptate digressus, qui facti sunt immortales & immutabiles ab illo primo, Colligentes igitur Aristotelis hinc inde dicta, deprehendemus unum idemque esse, quatuor hæc, Contemplationem, Beatitudinem, Nectar, Voluptatem. Nam superius probauerat, Deos, quos communi consensu fateamur beatos, cum nihil eos aliud agere fas sit, quam contemplari, necessariò semper speculari. Ecce beatitudo, ecce speculatio. Iam dixerat Nectar esse suauitatem, uulgaribus incognitam suauitatem, non uini, ut illi crederent, qua Dijs fruuntur bibentes. Cum autem probauerit eos nihil aliud agere, quam speculari (bibunt autem Nectar. Nectar non est uinum, sed est æterna immutabilisque uoluptas) Nunc autem tribuit Deo uoluptatem unicam, & simplicem, & immutabilem. Ergo est illa contemplatio. Ut rationes sic coaceruentur: Deorum est beatitudo: Dijs nihil agunt, nec eos agere par est: intelligunt autem: Sola igitur superest speculatio, quæ sit eadem beatitudo. Bibunt Dijs Nectar: Deos dictum est solum speculari: Nectar bibere, est speculari: hoc autem, esse beatum. Deus item capit immutabilem uoluptatem: ergo uoluptas est Nectar, Nectar speculatio, speculatio beatitudo. Ex his igitur efficitur, ut sint uerissima in ueteri Philosophia tradita, non postea ex superstitione Chaldæorum, & Aegyptiorum inuenta, à Philosophis quibusdam approbata. Tradiderat prisca Philosophia, quod dixit Angelus Raphaël Tobia: Videbar quidem uobiscum manducare & bibere: sed ego cibo inuisibili, & potu, qui ab hominibus uideri non potest, utor. Is potus est Nectar, quod potant Dijs, maximo Deo, ut idem Angelus est confessus, assistentes. Hunc potum inuisibilem dixit Angelus. Aristoteles autem uulgare, ait credere, Deos bibere uinum, quod nesciunt Nectar. Hoc Nectar, hunc potum inuisibilem, & panem, uel Ambrosiam, prisca Philosophia prodidit Deos in caelo edere, & bibere. Aristoteles ut Philosophus perpendit, quis is sit cibus, & potus inuisibilis. Est, inquit, contemplatio Dei, ipsummet primum efficiens beatum, eoque habet simplicem, unicam, æternam, immutabilem, de cognitione & aspectu naturæ suæ, felicitatem. Eadem cognita ab astantibus Dijs, efficit eos gaudijs ineffabilibus lætos. Hæc uoluptas & lætitia tanto maior & uberior est in Deo, quanto magis ipse se ipsum cognoscit. Et quoniam nemo est, qui quoniam est infinitus, possit eum perfecte noscere, solus ipse perfecte, infiniteque de se ipso beatus. Cæteri, quoad capax eorum natura est, hæc omnia sequuntur ex dictis Aristotelis. Hucque ei deueniendum fuisset, si rationes necere & persequi totam rem uoluisset. Hoc uetus Philosophia confessã. Astrorum autem Diuinitas Chaldæorum & Aegyptiorum fuit superstitio.

Aristotelem summum Deum affirmare cum Homero Patrem esse Deorum, hominumque eiusdem esse generis cum illis. Hinc creationem Deorum, & solum Primum æternum demonstrari.

CAP. XIII.

DVAS IN Aristotele & Platone Mentis de Dijs ac summo Deo fuisse, aut non quidem duas, sed unam tantum, resipiscens, ab erroreque euigilantem, quem prius natura pulsans semper conscientiam, ab erroreque ad ueritatem reuocans, ferre non posset, qui mentem ad scripta eorum legenda sagacem, æquam, prudentem attulerit, agnoscet. Accipimus autem, quæ mens euigilans, naturæque stimulis & rationis exagitata profudit. Quid enim illud
item

A item est, quod in primo Politicorum dicit: Filiorum autem dominatus, regius est. Nam quod genuit & secundum charitatem, & secundum dignitatem imperans est. Quæ species est regij principatus. *διὸ καλῶς ὀμιλεῖ τὸν θεὸν προσυγγράσειν πατέρα ἀθανάτων, θεῶν τε, καὶ βασιλέα πάντων ἀπάντων. φύσει γὰρ τὸν βασιλέα διαφέρει μὴ δὲ τῷ γένει δὲ εἶναι τὸν αὐτὸν, ὅτι περὶ τὸ πρεσβύτερον πῶς τὸ νεώτερον, καὶ ὁ γέννησας πῶς τὸ τέλειον.* Videlicet, Quocirca bene Homerus Iouem appellauit, cum dixit, Pater hominum, atque Deorum, Regem istorum omnium. Natura enim uel ingenio Regem differre quidem oportet, genere autem eundem esse. Quod habet antiquius erga recentius, & genitor erga filium. Hæc Aristoteles dicens, & quæ locutus esset Homerus collaudans, approbansque, non ne declarat sibi quæ mens inesser, probatque omnia antedicta. Appellat autem Homerus Iouem Patrem hominum, atque Deorum, qui sit idem Rex eorum. Eò igitur spectat dictum Aristotelis, Iouem patrem hominum, atque Deorum, iure etiam Regem esse, quoniam pater erga filios regiam gerat excellentiam: Regem oportere eiusdem generis esse, licet ingenio & prudentia differentem. Bene igitur Homerus Iouem, qui sit idem Rex Deorum hominumque dixit eorum esse Patrem. Aut bene qui sit pater hominumque Deorum, Regem etiam eorum appellare. Quoniam pater erga prolem, regiam obtinet potentiam, quia & natura idem cum filijs, & antiquior, ac uenerabilior. Pater igitur Deorum & hominum, est eorum merito Rex appellatus. Et merito dictus Pater eorum, qui & Rex sit. Quòd si Homerus bene est locutus, & si uerum est Patrem, Regem eorum esse, quos genuisset: aut Patrem eorum quibus imperet: certè colligitur Iouem, qui Græcè duo habet nomina, ut Aristoteles ipse dicebat in Compendio, *θεὸς καὶ βασιλεύς*, quæ copulata designant eum, per quem uita est, genuisse Deos & homines. Est autem generare apud Philosophos, creare, facere, ut Plato gignit tempus, aliaque exempla innumera. Genuisse inquam autoremque fuisse Deorum & hominum: & quia genuit non solum esse generis antiquiorem, sed etiam excellentiorem, & Regem: Deinde eiusdem esse generis genitorem, ac genitos. Ergo est, quod dixit idem in Moralibus, Mentem esse Deo *συγγενέστατον*: Plato in legibus, *οὐκείνοτατον*: Moses, ad imaginem, & similitudinem suam fecit illum. Ex eodem genere sunt Pater & Filij, Deus & Dijs, hominesque scilicet affinitas est cognatio, Aequalesque sunt homines Dijs in cognatione: quoniam Pater idem utrisque pariter fatis, & simul sub filiorum nuncupatione cum Dijs adscriptis. Ipse Deus omnium Imperator, inquit, est. Antecedit autem tempore & dignitate paternam retinens autoritatem. Ex his igitur omnibus hæc sequuntur, bene, teste Aristotele, Iouem esse Regem Deorum, qui Pater sit: aut bene Patrem appellatum, qui idem Rex sit, ut siue propter imperium nomen Patris sit sortitus, siue propter generationem nomen Regis, utrunque sit uerum. Sequiturque Iouem, apud antiquissimos Græcos, & Latinos fuisse nomen sempiterni Dei sæpius ostensum, Patrem, & Regem esse Deorum & hominum, præcedentem eos antiquitate, id est, anterioritate, ut fingam nomen æquipollens. Est enim Antiquus, ab Ante, sicut à Post, Postiquus, præcedens item regia autoritate. Sequiturque dictorum superioribus libris confirmatio, etiam Aristotele suffragium ferente. Est enim Deus Pater & Rex, non hominum tantum, sed etiam Deorum. Si Pater, utique autoritate, & tempore: cui paternitas dat regium principatum. Si Deorum & hominum, non solum humane generis, & generis diuini fator & creator, sed etiam eodem modo, eodem tempore ipse antiquus, & æternus. Ut homines ab illo geniti aliquando, sic Dijs. Itaque apparet Aristotelem nunc sentire, quod dixerat in Compendio, cum dixit Iouem esse nomen summi Dei, hunc autem esse supremum, altissimum, regentem omnia. Ibi
de Dijs

de Dijs nihil, sed de rebus naturalibus tantum: hic apertius de dijs. Apparet eum confirmare, quæ dixit in libris de Cælo, de Dijs extra cæli motiones uiuentibus. Item eum nec primum, nec alios minores Deos orbibus affigere. Item Diuinitatis eum statuere ordinem, quem & natura, & ratio, reuelataq; desuper Theologia docet. Sicq; etiam nusquam illæ planetarum Intelligentiæ, sed Dijs, quos creauit Deus æternus, Aeternus autem, non illi, quia Pater ille. Nam super æternitate paribus nulla paternitas, nullum imperium. Hæc ex Homeri, & Aristotelis, qui dicta probat eius, testimonio irrefragabiliter sequuntur.

Deum ab Aristotele, ueluti generis humani Regem declarari, omni genere sapientiæ maiorem, cui libenter omnes obtemperare oporteat.

CAP. XIII.

QUIS item erit è sapientibus, qui non consideret, admireturq; illud, quod Aristoteles item tertio Politicorum prudens & sciens de singulari Deo est locutus? Nam cum de Republica, ciuibusq; quæreret, an quem uirtute præstantem cæteris perspicuum esset, præferri reliquis ciuibus oporteret: an æqualem locum, atque cæteros obtinere: respondet huiusmodi uiros iniquè laturos, se ad æquales condiciones redigi, qui uirtute & scientia Reipublicæ inæquales sint: *ὡς περ γὰρ θεῶν ἐν ἀλλοτρίοις, εἰκὸς εἶναι τῶν τοῦτον*: Huiusmodi enim uirum, si quis sit, uerisimile est esse tanquam Deum in hominibus. Quod quidem duobus potest sensibus intelligi: Aut talem uirum, uirtute præcellentem, fore inter cæteros, ut inter homines Deus: aut eum futurum ueluti Deum cæterorum. Quocumque sensu concipiatur, primum singularis Dei clara nuncupatio: Exin munus eius præcellentiaq; ante omnes mortales. Talem, inquit, existimandum est hominem sapientem, cæterisq; longè eminentem, reiq; publicæ gubernandæ prudentem, esse, qualis inter homines Deus. Deus igitur qui præfertur hominibus, qui prudentiæ dicitur possessione nobilissimus, quis est alius, nisi Deus uniuersalis, gubernator humanæ Reipublicæ, ac moderator, cuius uirtus, & scientia, cæteros antestat uniuersos, quos longo interuallo dicitur superare. Quæ esset autem eius cum homine prudente comparatio, si non prospiceret, si scientia reipublicæ moderandæ careret, si procul à gubernaculis mundanæ nauiculæ federet? Videbat igitur quodam mentis acuminè, & superiorum sæculorum Theologia duce, singularem quendam Deum, qui perinde esset eminens, & omnes gubernans: ut (si parualicet componere magnis) uideamus interdum quosdam mortales alios ingenio, dexteritate, prudentiaq; antecellere, Hunc in natura esse confessus est, longe humanam prudentiam præcedentem. Quod si sentis, talem uirum esse ueluti cæterorum hominum Deum, id item eò spectat, ut comparatio cernat cognationem gubernandi, reiq; publicæ moderandæ communitationem. Quomodo enim est ut cæterorum Deus, nisi sentias Deum, Naturam, uimq; reatricem, gubernatricemq; & quasi regiam, sic hominibus omnibus antecellentem, sicut omnibus ille suis ciuibus? Ut sit totus mundus quædam Respublica, ciues eius omne hominum genus, præstans omnibus ciuibus suis, cui dissimiles, atque cæteris honores propter infinitam prudentiam, uirtutemq; debeantur, Deus. Ideoque paulò post adiecit Aristoteles, non debere grauari cæteros, si quem sapientiore agnouerint, eum sibi præficere, eiq; ueluti Regi parere: *λέπειται τοῖνυ θεῶν εἰς πεφυκέναι, πῶς δεῖ δαίτη τῶν τοῦτον πάντας ἀσμένως, ὡς βασιλεὺς εἶναι τὸς τοῦτον αἰσῆος, ἐν ταῖς πόλεσι*. Superest igitur, quod uidetur natura comparatum, parendum esse huic ab omnibus libenter, ut hi Reges sint perpetui in urbibus. Eiusmodi Deum in homi

A in hominibus decernit esse, qualis Rex in hominibus, decernit iudicatq; Dum esse Regem, huic esse parendum, quia sic natura sit comparatum, ut melioribus pareatur, honos deferatur, eorum consilijs stetur. Nulla autem esset inter homines & Deos comparatio, si cælestes tantum uerteret orbis Deus, humanarum rerum, maioris, quàm naturales, ponderis, gubernaculis aut spretis, aut ea capere non potens. Nam qui moles cælestes indefatigabiliter, & æternis motibus cient, ideo cum humana prudentia comparari non debent, aut quasi Reges nuncupari, quia nec habent rerum humanarum prouidentiam, naturaliter facientes quod faciunt, nec cognationem, affinitatemq;. Dixit igitur, quam suadebat instinctus, confirmataq; omnium mortalium consensu sententia de Deo: Qui rex humani generis sit, prudentissimus, æquissimusq; rector, habitans nobiscum, similis atque nos naturæ, si rationem, prudentiam, consilium, benefaciendiq; cupiditatem respicias, eminens inter nos omni genere sapientiæ, quem nos appellare Regem conueniat, si naturæ ueros instinctus, si rationem, & quod ipse dixit, *εἰκὸς*, uerisimilitudinem, decorum sequi uelimus.

Mentem, quam exterius uenire scribit Aristoteles, non nisi ab uno singulari Deo uenire posse. Quem Theophrastus eius discipulus confessus est omnium rerum originem.

CAP. XV.

NE O quoque latitat admiranda suspiciendaq; unius Dei, Patris Uniuersitatis, autorisq; apud Aristotelem confessio. Quam duobus uerbis expressisset, si uoluisset: sed cæteri expresserunt, explicato eo, quod ipse propter obscuritatem, reticuisset. Nam in libris de Generatione animalium, cum cæteras omnes animas à corporeis elementis esse, nasciq; cum corporibus, atque immori statuisset, quia cum ex materia cooriantur, non possint sine corpore consistere, sicut nec ambulatio sine pedibus fieri, nec per seipsas possint ingredi in corpora, ueluti inseparabiles, esse enim semen uentris excrementum, concludit: *λέπειται δὲ τῶν νῦν μόνου θεοῦ εἶναι, καὶ θεῶν εἶναι μόνου*: Superest, solam mentem exterius aduenire, solamq; diuinam esse. Hic igitur latitat unius Diuinitatis, quam superius Orpheus & Pythagoras, Archytas, cæteriq; omnes exclamauerant, aperta, claraq; confessio. Nam si ingreditur extrinsecus anima, cum elementis, corporibusq; non habens commercium, præter elementum, mundumq; corporeum non est nisi natura diuina, ab hac sola certè poterit animus aduenire. Si quis enim Aristotelem rogasset: Dicis exterius animam uenire, à quibus locis? neque enim ab aliqua corporei mundi parte. Igitur à Deo solum. Atque Aristotelem sensisse clarum est, quale dixit Marcus Tullius grauissimus orator & Philosophus: Neque inuenietur, inquit, unquam, unde uenire possint, nisi à Deo. Et quale apertè Moses, hominem terrenum, luteumq; hominis figmentum, exterius animatum à Deo, exterius à Deo animum infusum, & datum. Et quod dixit Lactantius proferens dicta Ciceronis: Marcus autem dixerat quæ prior Aristoteles. Qui si latius explicare ipsimet dicta sua uoluissent, eò tandem deueniendum eis fuisset, quò Lactantius resoluta ratione tota peruenit. Sed & Marcus quidem expressè confessus est: Animal, inquit, hoc prouidum, sagax, quem hominem appellamus, præclara quadam conditione à supremo Deo generatum. Igitur non aliud loquitur Aristoteles tacendo, quàm quod cæteri exprimendo, Moses, & Marcus, & Lactantius. Sed maxime quod Pythagoras, qui Deum uocans *ψυχῶσι*, Animam

B tionem

tionem, ut superius uidimus, uitalem sensum cunctis animalibus eum tribuere confessus est. Et idem Marcus asseruit, Pythagoram censere Deum esse animum per omnes mundi partes intentum & commeantem, ex quo nostri animi carperentur. Ab isto igitur Deo necessario confessus est Aristoteles, qui fatetur exterius accedere mentem, animum nostrum infusum. Ideoque eum appellat, θεῶν, diuinum, id est, à Deo creatum. Cum igitur declarauerint superiores omnes quod Aristoteles subtraherat, nec possit aliud dici, certe confessus est tacite uniuersalem, naturalemque Deum, nostrorum animorum fatorem. Dixitque quod Marcus, Animorum in terris nullam originem inueniri posse: Et quod prior Pythagoras, Ab uniuersali Deo animos decerpi: ut Philo, ἀπό πανταμα θεῶν, vñs: Abscisionem quandam diuinam esse mentem, quasi particulam: Et quod antiquissimus Moses, afflatum: Et quod oraculum Apollinis, μίσησθε μεις θεῶ ἀγγέλων ἡμῶν: Particula quaedam Dei nos Angeli: Hoc Aristoteles instinctu Diuinitatis sensit. In quo est euidentissima Dei summi, generisque humani creatoris confessio. Elabiturque Aristoteli creati hominis cæterarumque rerum confessio. Iste quoque Deus, nec Intelligentia Solis est, nec Lunæ, ulliusque planetæ, nec motor orbis primi, sed est uniuersalis Deus, potentissimus, maximus, non tam primi motor orbis, quam præsidens ubique, supernum mundum, depressumque gubernans. Qui igitur erat, estque optimus, omnia uult bona. Quanta igitur est apud omnes sapientes concordia: Cum autem omnia dicat Theophrastus uelle optima: illud primum, quid aut quomodo uoluisset, nisi creasset: nisi fecisset, quod Moses prodidit: Quod quidem etiam idem Theophrastus eodem libro est locutus: θεὸς γὰρ πάντων ἀρχὴ, δι' ἧς ἅπαντα καὶ ὄν, καὶ δαίμονες: Diuina omnium rerum est origo, à qua uniuersa sunt & permanent. Hoc igitur omne cum de uno Deo sit Theophrastus locutus, cui tantam maiestatem tribuat, ut eum fateatur omnia excedere, fateatur inscrutabilem, eisque omnium rerum tribuat principium, profecto is est, à quo uenire, & dari nostros animos necesse est Aristotelem dixisse. Quia dicit Theophrastus Aristotelis discipulus, eum esse omnium rerum principium, per eum esse cuncta, & cõseruari. Quod si Aristoteles uenire exterius mentem, siue intelligentiam, qui est uerus homo, fatetur, profecto quoniam ab aliqua origine eam uenire oportet, non nisi ab ista, cui tribuit omnium rerum autoritatem Theophrastus. Sic apparet, Soleque ipso clarius perspicitur, quid Aristoteles senserit, aut sentire coactus fuerit, præsertim cum discipulus, quem sensa præceptoris tenuisse par est, perhibeat testimoniũ.

Appellari legem Deum ab Aristotele: imperium legis esse imperium Dei.

Ex his sequi, ut tacite fateatur legem hodiernam diuinam esse, qui maxime parendum sit: in his esse Dei singularis confessionem.

CAP. XVI.

NLLVD item quam mirabile, suspiciendumque apud Aristotelem, quam clara de summo Deo, Prouidentiaque eius confessio, eaque duobus uerbis, Politicorum tertio. Nã cum leges laudaret, multaque de earum bonitate differuisset, præstare dicens leges magis imperare, quam homines, adiecit: ὁ μὲν γὰρ νόμου κελύων ἀρχὴν δίνει κελύων ἀρχὴν τῶν θεῶν, καὶ τὸς νόμος, ὁ δὲ ἀνθρώπων κελύων, πρῶτον ἢ τῶν θεῶν, ἢ τῶν ἀνθρώπων. Quicumque igitur legem iubet imperare, uidetur iubere imperare Deum, & leges: quicumque iubet hominem, addit & feram, quæ est ipsa cupiditas, furor quoque principes peruertit, optimosque sæpe uiros. In his Aristoteles clarissime confitetur Deum quendam singularem, Deum simpliciter appellans. Deinde fatetur, Deum esse legem: Et quicumque uelint leges, id est, rectam rationem

nem

Anem imperare, uelle imperare Deum. Esse enim Deum ipsam legem. Si igitur Deus est lex, quia quicumque uult imperium legis, uult Dei: lex autem est gubernaculum, est consilium, prouidentia, rerumque humanarum dispositio: talis certe est etiam Deus. Est Deus moderamen, est lex Uniuersi, est ordo, princeps omnium rationum. Perspicuumque Aristotelem hic sensisse, locutumque esse, qualia à maioribus, & his ipsis Philosophis accepta locupletauit, aperuitque Marcus Tullius philosophus insignis. Qui, cum de legibus scriberet, Erat, inquit, ratio perfecta, rerum Natura, & ad recte faciendum impellens, & à delicto auocans, quæ non tum denique incipit lex esse, cum scripta est, sed tum, cum orta est. Orta autem simul est cum Mente diuina. Quamobrem lex uera, atque princeps apta ad iubendum, & ad uetandum, ratio est recta summi Iouis. Ergo ut illa diuina Mens summa lex est: item cum in homine est perfecta, est in mente sapientis. Hæc Marcus Tullius diuinitate dilatans, aperiensque breue Aristotelis dictum, dicentis eandem esse legem atque Deum, ut qui uelit legem imperare, uelit imperare Deum. Marcus autem clare confessus est rationem summi Iouis esse legem illam, diuinam Mentem legem esse. Patet etiam summum Iouem apud Marcum esse, quem Aristoteles dixit τὸν θεῶν, ipsum Deum, dictus à ueteribus Ioues, aut Iupiter, nomine præcellenti maiestatis, æternæque Diuinitatis suæ. Is amplissima lex, fons, origo legum omnium. Ab amplissima, uastaque lege, ratione, Mentisque diuina, nati sunt omnes ordines, naturæ mentes hominum sapientum, qui similes artificis sui leges confecerunt, deducentes eas ex illa ratione ad imaginem Dei creata. Deus maxima lex hominem creauit legis inuentorem, imitantem & ipsum rationem, æquitatem, prouidentiamque suam. Lex est ipse Deus, imperiumque legis est imperium Dei: omnis ratio prouidentia, gubernandi, regendi, est similis magnæ rationi, à qua ratio, ordoque omnis est profectus. Si gubernant homines Rempublicam, si iuste agere compellunt, multo facilius gubernat Deus Rempublicam suam, totum mundum, cum minor omnis ordo, minorque ratio contineatur in maxima. Sparsaque est per omnia æquitas diuina, cui leges, recteque rerum gerendarum omnes rationes obsequuntur, & ad eam referuntur. Si quis igitur prudenter diiudicet, omniaque conferat, nec se à pertinacia, aut imbecillitate iudicij agi decipi que sinat, uidebit hic apud Aristotelem sublimem quandam, eminentissimamque Theologiam: Cognoscatque, quoniam legem esse Deum confessus est, multo magis ei confitendum fuisse, illam legem esse Deum, aut à Deo profectam, & fuisse diuinam, quæ & optima omnium sit, & homines maxime doceat iuste, & sapienter uiuere. Illud item ei confitendum erit, ut si lege imperante, Deus imperet, eod autem optimum sit imperare leges, id est, ad præscriptum, præceptumque legis nihil non fieri in ciuitate, quia tunc Deus adsit Imperator, necessario legi parendum esse, standumque mandatis & dictis eius. Dicta autem legis diuinissimæ, & uniuersalis, ac sapientissimæ sunt, mundum & genus humanum esse à Deo creatum, mandatis eius parendum, quoniam non in hac uita quietius, beatiusque agemus solum, sed ad meliorem uitæ conditionem perueniemus. Hæc dicit lex, hæc iubet credi, ut ad fidem actiones sequantur. Iubes autem tu o Aristoteles, & censes in ciuitate omnem legibus honorem deferendum, Deique loco eas habendas: lex autem præstans imperat, quia uerum est credere creatum à Deo mundum, qua fide sublata, nec legibus honos erit, nec ipsi Deo: Sicque destruentur decreta tua, quibus omnem honorem legibus decernis. Eoque censes eas uenerabiles, quia sint ipse Deus. Neque uerò imperarent ipsæ, si mendaces crederentur, si fidem apud auditores non promerentur. In contrarium autem tum

B 2 maxime

maximè leges imperant, cum ueraces habentur, & incorrupti testes eorum, quæ decernunt. Cætera igitur quæ sequantur, luce clariora sunt. In his igitur confessionem Prouidentia, & alia multa bona, uniuersalemq; Diuinitatem tacite deprehendes.

Quod Aristoteles dicens diuinissimum Reipublicæ genus Monarchiam, uisus est unum Deum singularem, qui singulariter omnem mundum gubernat, confiteri.

CAP. XVII.

ARISTOTELES item diuinissimum Reipublicæ genus fatetur esse βασιλείαν, Regnum, Monarchiam, πρώτην καὶ θεοτάτην, primum, & diuinissimum. Quid autem ex his sequatur, sapientes perpenderit. Si enim Monarchia est prima Reipublicæ species, ac diuinissima, efficitur ut diuinissima sit, quia similis, & concors cum imperio diuino. Diuina enim dicuntur, quæ aut sunt à Deo, aut similia Deo. Si autem singularis principatus primus est, & diuinus maximè, sanè est, quod ei est cum diuino similitudo. Et id imperij genus in mundo maximè uigere par est, quod in Republica, & apud homines est primum & diuinissimum. Id autem est cum imperat unus. Sic maximè Deus unus in toto mundo debet esse. Et quoniam ideo Monarchia primum ac diuinissimum genus est Reipublicæ, quia melior & sanctior huiusmodi, certè credendum est esse in omni mundo. Aut ideo apud mortales Monarchia est diuinissima, quia diuino, ac summi Dei imperio maximè similis, habens bonitatem, ac diuinitatem ex similitudine cum imperio diuino, quo solebant dicerent Regem esse imaginem Dei uiuam. Hæc Aristoteles, etsi clarè, & apertè non dicit, dicenda tamen ei fuissent, si fuisset ulterius progressus, resolutaq; omni oratione ad calcem peruenisset: confessus item est in metaphysicis. Ex his autem efficitur hunc mundanæ Reipublicæ ordinem, non in solis uertendis luminibus cœlestibus esse, quorum motus, ad corpoream duntaxat uitam spectat: sed in gubernandis, & naturalibus, & humanis rebus. Neque enim aliter humana Reipublica similis esset diuinæ, nisi cuncta gubernacula, rationesq; amplexa prospiceret ubique, & consuleret. Si igitur est una Monarchia in toto mundo, totum utique mundum gubernat gubernans: per solum cœli motum non gubernat, quia motus cœli solum ad corpoream uitam spectat. Superfunt alia innumerabilia, ad quæ necesse sit prouidentiam se extendere. Itaque uniuersalis rerum cunctarum gubernatio per solum cœli motum, quia particularis est sola terrena mouens, animansq; & augens corpora, causis particularibus cuiusque rei comitibus fieri non potest. Cœli motus est particularis: gubernatio Dei quia maxima, & prima Reipublicæ regendæ ratio, & quia similis est ei humana, uniuersalis: non igitur qui mundum gubernat, tantum cœlestes orbis concitat. Nam si quis Rex in aula regia prospiceret tantum, unde annona adueheretur, quibus ex locis carnes, piscesq; & uerces importarentur, cætera, quæ uis humanæ societatis respiciunt, non curaret, uerus Imperator, aut Rex non esset, Tota ratione iuris & æquitatis, quæ maxima rerum pars est, neglecta, aut eo capere non ualente. Sed ut fieri non potest, cuius iussu sit earum rerum importatio, quin habeat potestatem iuris & æquitatis moderandæ, moderandorum morum, castigandorum scelerum, uirtutum prouehendarum: sic fieri non potest, qui mouet orbis cœlestes constantissimis & indefatigabilibus motibus, quin hominum facta respiciat, ac moderetur, omnemq; guber

A gubernandæ prouinciæ moderationem amplectatur. Sed hæc quidem nobis clarissima, non ideo disputantur, ut fiant clariora, sed quia & super his loqui, ac meditari pulcherrimum est: & ueris rationibus deducuntur ex Aristotele, cui, positis illis, necessario sunt & hæc confitenda, quæ naturaliter sequuntur ex illis.

Aristotelem pietatem collaudare, utilemque esse fateri. Ex his deduci, ut pietatem, quæ uerè Deum colit, creatorem mundi credit & fatetur, collaudarit.

CAP. XVIII.

ILVD item, cui prudentia, iudiciumq; inesset, & qui statuisset exactè cuncta ponderare, & perpendere quæ apud magnos uiros reperiuntur, Aristotelem præcipue, quem uera de Deo sententia caruisse contendunt, perspiciet, uigilanterq; considerabit: Resolutaq; tota sententia, cernet, quod necesse sit deuenire ei, qui primum aliquid statuisset. Nam Politicorum quinto, cum de Imperatore aut Rege ageret, quibus moribus in republica moderanda eum esse oporteret, numeratisq; nonnullis alijs, adiecit: ἐπιθετὰ τὰ πρὸς τοὺς θεοὺς φάσκειν ὅτι ἀποδίδονται διαφερόντως. ἤθηοντε γὰρ φοβῶντο τὸ παθεῖν τὴν παράνομον ἕκαστος τῶν πολιτῶν, ἵνα μὴ διαίμονα νομίζωσιν εἶναι τὴν ἀρχήν, ἀφροντίσει τῶν θεῶν, ἀπειθαυεῖται ἤθηον, ὡς συμμάχος ἔχρησι ἐν τοῖς θεοῖς. Insuper, inquit, præstat eum uideri semper & præcipue studere ea quæ pertinent ad Deos. Minus enim timent aliquid subire, & perpeti præter legem ab eis, si putauerunt principem esse religioni deditum, & curare Deos. Minusq; ei molientur insidias, quippe Deos habenti adiutores. Ex his igitur quid consequatur uidebunt sapientes. Laudat, probatq; uideri, nosci, intelligi Imperatorem colere Deos immortales, quod hæc publica cognitio multa comoda pariet populo. Nam si quid illatum fuerit à Principe supplicij, præterquam quod à lege fuerit proscriptum, magis uerebuntur, arbitantes Dei consilio eum egisse, castigassetq; sceleratos nutu diuino: & minus ei insidias intendent, quem Deos habere custodes & præsides arbitrabuntur. Si bonum est igitur uideri, melius est esse. Quidquid enim apparatus utile, multo magis essentia. Vt si utile est, & fructuosum hostibus uideri fortem, & inexpugnabilem, longè præstet talem esse. Et si conducit aliquem uideri probum, uirtutisq; contentem, quia diligitur, honores consequetur, cæterisq; bonis locupletabitur, multo magis hæc ipsa consequetur, uerè probus. Similiter igitur si ficta uel apparens pietas est utilis principibus & omni populo, multo magis uera, & solida. Argumentum ab apparentibus ad uera. Deinde à contrarijs: Si pietas apparens est utilis, multo melior & utilior uera. Impietas igitur primo apparens noxia, solida uerò pestilentissima. Ad hæc, Omnia, quæ profunt apparenter, aut uerè, non solum apparentes causas bonitatis habent, sed etiam solidas. Igitur pietas quoniam uel apparenter uel uerè prodest, semper solidas habet causas bonitatis. Pietas autem cum sit, ut Mercurius Trismegistus ait, cognitio Dei: qui possidere eam uelit, Deum noscat necesse est, prodest autem omni genere utilitatis pietas: proderit igitur nosse Deum. Cognitio autem Dei, & pietas non consistit, nisi putes & credas eum creasse homines, & regere. Non potest igitur Princeps uideri colere Deum, nisi credat eum uniuersa condidisse, & prospicere. Est autem utile uideri & esse pium: utile igitur erit credere Deum omnia condidisse & regere. In contrarium, Vt noxium erit, & pestilens, necesse est, necesse uideri pium, sic neque Deum noscere. Quoniam autem quæ non apparentia solum, sed multo magis essentia bona & salutaria, sunt maximè naturalia, & uera, quia bonum, & ens conuertuntur, & ipse Aristoteles ait, ἴδιον δὲ τῶν πραγμάτων ἡμετέων, Nulla

res præter naturam est bona. Ergo Deum nosse, & colere est maximè naturale. In con-
 trarium, maximè non naturale, eum ignorare, & non colere. O Aristoteles igitur uis-
 de & considera. Si enim præstat Principes uideri pietatis studiosos, uideri autem non
 possent, nisi præ se ferrent credere Deum super hominibus habere potestatem: Ideo
 enim populi timebunt, quia putabunt Deum cultori suo fauentem esse, & hoc bonum
 est: habere autem potestatem non posset, nisi creasset: cui etiam est adiunctum, quia
 nisi creasset, non faueret, & prospiceret: neque enim rei non suæ prospiceret. melior
 est igitur & utilior, eoq; uerior, & naturalior Philosophia, quæ putat Deum creasse
 genus humanum & regere, quàm quæ negat. Contra igitur Philosophiã tuam nunc
 aperte pronuntiasti, si negas, ut perhibent, mundum, & genus humanum conditum:
 cum quo est adiunctum, nulla erga genus hominum Deum affici charitate. Quam
 opinionem tu dicis esse pestilentem, quia contrariam eius, dicis Principi & populo
 utilem. Quæ autem sunt noxia, & pestilentia, sunt minus naturalia, sunt deprauata
 etiam tuo testimonio, eoq; uitia Græcè dicuntur κακία, nocentia, labefactantia. Vi-
 tanda, quia noxia. Noxia, quia non naturalia. Quidquid enim corrumpit, tollit esse,
 & nasci. Impietas tollit bonum, & utile. Tollit igitur naturam, tollit ipsum esse, tollit
 bene esse. Minimè igitur naturalis. Si non naturalis, non uera: quia uerum, & esse,
 sunt eadem. Credere autem Deum non creasse mundum, humanumq; genus, perfici-
 cit ut neq; credatur hominibus prospicere, neq; super eis habere potestatem. Hoc au-
 tem impietas, inutilis impietas, imò noxia, quia pietas utilis: execrecanda ergo & fu-
 gienda, tanquam inutilis & pestilens Philosophia tollens pietatem, ingerens impieta-
 tem. Hoc tu dicis, hoc tu aperte testaris. Nascuntur enim altera ex alteris. Ergo aut
 obliuiosus es, nec uidisti quid tandem ex dictis tuis deduci posset, aut animo diuerso
 sæpe fuisti. Recordare etiam quæ in libris de Cælo dixisti, *δὲ δὲ ἐκαστον λέγειν τοῦτον εἶναι,*
ὃ φύσει βέλτερον ἐστὶ καὶ ὃ ὑπερέχει, ἀλλὰ μὴ ὃ βλάττει, καὶ τὸν φόνον. Oportere unumquemque id
 dicere, quod è natura uelit esse, non quod præter naturam, & uolenter est. Illud item
 perpendendum est, & deducendum, Si non decipit homo iustus, multo minus Deus.
 Iustus credenti sibi, fidemq; imploranti suam, aut in se speranti, non deerit. Multo
 minus igitur Deus fallere non poterit eum, qui se colat, & populorum fidem, uni-
 uersalemq; omnium hominum consensum deludere, qui credunt Principes Deum
 colentes Deo esse curæ. Et id etiam Aristoteles superius est confessus. Laudauit igitur
 Aristoteles religionem, eamq; principes dixit colere oportere, utilemq; esse. Et quod
 dixit præstare eum τὸ δοκεῖν, uideri, apparere, designat cerni, cognosci, intelligi, senti-
 ri, ut denotent religionem perspicuam, exploratam, quam populus cernat, habeatq;
 perceptam, cuius exemplo fiat Princeps uenerabilior. Hoc enim est, quod superius
 dicebat, Deos curare res humanas.

*De singularis Dei beatitudine, quam Aristoteles uidit, uereq; definiuit.
 Quod omnes Ordines mundanos confessus est à Deo factos, dicens ab eo
 contineri naturam: & quod is est Verbum Dei, ex Philone.*

CAP. XIX.

QVAM diuina quoq; quàm suspicienda, manifesta q; singularis & unius
 Dei duobus locis, Aristotelis confessio, qua nihil à nostra Theologia cla-
 rius, ac melius expectes, octauo Politicorum confirmans ea, quæ de Men-
 te in libris post res naturales fuerat locutus, ut seipsam cogitet, contem-
 pleturq; quæ retulit quoq; in Moralibus, uocans ibi Deum, quem Mentem in li-
 bris illis. In octauo Politicorum hæc sui similis dicit: *ὅτι μὴ ἔν ἐκείνῳ ἢ ὀνόματι ἐπι-
 λέγειται*

A *ὁ δὲ πῶς ποσῶν, ὅσοντι ἀρετῆς, καὶ φρονήσεως, καὶ τὸ πρῶτον ἡτὶ πάντας ἐστὶ σωμολογημάτων ἡμῶν,
 μαρτυρεῖ τῷ θεῷ χρομῶνι, ὃς ἐν δόξῃ μὴ δὲ, καὶ μακρῶν, δὲ ὁδῶν δὲ τῶν ἐξωτερικῶν ἀγαθῶν ἀλλὰ
 δὲ αὐτῶν αὐτῶν, καὶ τῶν ποσῶν τῶν πλὴν φύσιν:* Quod igitur tantum cuique felicitatis adsit,
 quantum uirtutis, & prudentiæ, & quantum secundum has uirtutes agat, sit nobis
 in confesso, utentibus teste ipso Deo, qui felix est, & beatus, non ob ullum exterius
 bonum, sed per ipsum ipsemet, & quia talis est natura. Quantum hic eminentissimæ,
 profundissimæq; Theologiæ: Primum dicitur hoc de summo, & uno, ac singulari
 Deo, quem uero naturæ instinctu, Deum simpliciter uocat: non conuenit ulli cœles-
 sti Intelligentiæ, quarum nulla est beata per seipsam, sed per ipsum illum, qui sibi
 quocq; est beatus. Huic ergo tribuit magnam infinitamq; beatitudinem, cui comes it
 omnium corona bonorum. Id enim est beatus per se. Audias quæ post eloquitur, si-
 milima prorsus his, quæ sensit, & scripsit, in Compendio. Nam cum ordinem, le-
 gemq; in moderatione, non excessu consistere probaret, dixit, *ὃ δὲ λίαν ὑπερβάλλον ἀει-
 θμὸς ἀδύνατον μετέχει τάξεως, θείας γὰρ δὲ τῶν δυνάμεως ἕργου, ἥτις καὶ τὸ δὲ σωτὴρ τὸ πᾶν:* Nus-
 merus, qui nimium excedit, non potest ordinis esse particeps. Is enim fuit diuinæ po-
 testatis inuentum, quæ continet hoc Vniuersum. Duo admiranda, Numerum, quem
 admodum Plato in Epinomide, esse diuinum opus, opus Dei, rem diuinam, rem res
 pertam à Deo. Appellans numerum ordinem, concentum, harmoniam rerum, quæ
 tota in numero est & proportione, omnem hunc ordinem, hanc harmoniam, re-
 rumq; mirabiles situs ac concentus fatetur esse diuinæ potestatis opus. Et quid aliud
 ei numerus, quàm quod Moses in creatione mundi, lux, cœlum, maria, terræ, herbæ,
 animalia? Deinde non inuenisse solum hunc ipsum ordinem dicit, sed conseruare,
 continere Vniuersum ordinibus, legibusq; numerosis à se repertis. Si Deus igitur
 continet Vniuersum, primum hunc esse singularem quendam Deum, qualem ipse
 uidetur describere, cui referat ordines, & situs omnes acceptos, oportet. Tum si con-
 tinet Vniuersum, si numerus est opus eius, testatur id infinitam eius potestatem. Qui
 enim potest continere totum mundum, quoniam in mundo est, quidquid potest esse,
 necessariò potestate sempiterna præditus est. Nihil enim deest mundo, quod natura
 capere potuerit. Si qua igitur est potentia, quæ continet, sustinetq; Vniuersum, eam
 infinitam esse necesse est: quia sustinet quidquid esse potest: uel si hæc continet, possit
 etiam alia, si darentur. Verisimile enim est, si tribuas Deo cunctarum rerum sustinen-
 tiam, in quo maxima potestas cernitur, nefasq; ducis alterius quàm Dei, hanc esse po-
 testatem, Deum, si adessent plura, continere posse. Eadem enim ratio faceret ut ad ea
 sese Deus extenderet, qua faciliè continet hæc ipsa, quæ nunc sunt in mundo. Quo-
 niam quæ ea faciliè, & sine defatigatione continet, claret quod multo plura continere
 posset. Nam qui facit aliquid sine labore, faceret etiam plura. Itaque efficitur, quod
 ipse dixit in Compendio, uirtutem diuinam esse indefatigabilem. Deinde si tantæ po-
 testatis est, ut efficiat numerum, contineat Vniuersum, facilius potuit ipsum creare.
 Imò nisi creasset, continere non posset, quia mundus non subijceretur ei, nec pareret,
 ut res æterna, ut nullum habens ab ea principium. Qui continet ergo, moderatur re-
 rum concentus, efficit & ordinem, oportuit eum res ita moderasse, ut imperijs eius
 obtemperarent. Si conuincitur autem potestas eius immensa, quoniam sustinet Vni-
 uersum, quo neq; est, neq; potest esse maius, arguitq; id potestatem infinitam, certè po-
 tuit & creasse, & creandi quoq; habuisse potestatem. Quomodo enim cœlos mouis-
 set, nisi potestatem creandorum habuisset? Nisi ad motum corpora ipsa aptasset? Ad
 hæc, qui facit, creatq; numerum, cur non semel creauit? Si perpetua quædam huius-
 modi creatio est, cur adimis ei non aliquando potuisse? Quandoquidem hoc aut
 æquale,

æquale, aut maius illo. Non minor est uirtus, quam quærere, parta tueri. Illa quoque C
 euidentiſſima conſecutio, Si diuina poteſtas continet regitque Vniuerſum: in hoc
 Vniuerſo ſunt res humanæ. Nam Vniuerſum conſtat e rebus naturalibus & hu-
 manis. Eſt autem ſignificatus continendi, quod amplectitur unde quaque, & ſuſtinet,
 aſtringit, alligat, regit. Quo declaratur poteſtatem diuinam, uniuerſum amplecti
 mundum, ſuſtinere, conſeruare, ſicut dicebat in Compendio. Qui hoc facit, etiam res
 humanas in omni mundo meliores contineat neceſſe eſt. Igitur & has ſic continebit,
 & reget, ut dirigat, diſpenſet, quod eſt officij & poteſtatis ſuæ. Quod ſi eas non conti-
 net, non cõtinere uniuerſum. Aut etiã non poteſt, aut non uult, utrunque abſurdiſſimũ.
 Probatum autem hoc teſtimonio, librum illum, aut ſententias illas in libro de Mun-
 do, eſſe eius: quia ſimilia hic, atque illic de poteſtate Dei, qua contineantur omnia, lo-
 quitur. In eo autem libro prædicat Deum gubernare res humanas: in Moralibus,
 præcipue bonos. Si conferas igitur omnia, uidebis ei ueritatem conſeſſionem ſui lu-
 culenter extorſiſſe. Poſt hæc omnia ſequitur, quoniam Philo ludæus, omnesque quos
 antea uocauimus teſtes, Verbum Dei dixere concorditer, id eſt, creatricem illam
 Mentem, cuncta continere, neceſſario & iſtum tacite Ariſtotelem innuere. Audi igitur
 Philonem, ſimilia in libro de Mundo atque hic Ariſtoteles de Prouidentia, & res
 rum continentia requirentem, quid dixerit tandem continere hunc mundum: *πὸς
 δυναμίας ἐν ἐπιπέδῳ ἀποδιδομένη βόλῃ τῆς γῆς διὰ τὴν ἀπορροήσιν λέγεται μετὰ παρρησίας, ὅτι εἶδεν τῶν γῆ
 ἔλας ὑπερβαίνει ἕως, ὡς τῶν ἡσίων ἐχθροφρέων ἰχθύων. λόγος δὲ ὁ αἰδιότος θεὸς αἰώνιος τὸ ἀνυπότακτος, ὡς
 βεβαίως τῶν:* Quicunque igitur, inquit, uellet ruborem euadere, qui ſolet in his, de quibus
 addubatur, accidere, is intrepide dicat, nullam rem corpoream adeo robuſtam
 eſſe, ut poſſit ſuſtinere mundum. Verbum autem ſempiternum Dei æterni, firmiſſi-
 mam, ac ſtabiliſſimam ſuſtentionem eſſe. Quod à medijs ad extrema, & ab extre-
 mis ad media pertinens, & ſtipans deducit inuictum Naturæ curſum. Vinculũ enim
 indiſſolubile Vniuerſi, qui genuit ipſum Pater fecit. Iure igitur neque omnis terra al-
 luetur ab aquis, quæ ſinibus eius continetur, neque ab aëre extinguetur ignis, neque ui-
 ciſſim ab igne inflammabitur aër, Verbo diuino ſeſe medium interponente. Hæc
 Philo. Dixi autem alibi, locum eſſe mendosum in impreſſis codicibus, ut legendum
 ſit non *νόμος*, ſed *λόγος*. Quid igitur diuinius his, & mirabilius, & pro quibus ma-
 gis Deo gratias habere debeamus? Ariſtoteles cenſet diuinam poteſtatem continere
 Vniuerſum. Philon declarat hanc poteſtatem diuinum Verbum, uinculum, & ſuſ-
 tentaculum Vniuerſi. Et Paulus ſimiliter diuine, & cum his omnibus maxime con-
 ſonè, Portans omnia Verbo uirtutis ſuæ. Paulus, & Philo Verbum: Ariſtoteles, &
 Paulus *δύναμις*, Virtus. Eſt ipſe quoque Poteſtas, ac Virtus Dei.

*Ariſtotelem fateri Deum masculum & foeminam creaffe ad generis humani
 perennitatem, cum Moſe mirifice conſentientem.*

C A P. X X.

OLLECTIS igitur hinc inde multis, conſtabitur ex Ariſtotele miras-
 bile, pulcherrimumque Theologiæ corpus: quam cum Deus poſtea præ-
 ſens ipſe docuiſſet, prius per oracula reuelabat: docebat item & ſuggerere
 bat Natura. Nam cum in Oeconomicis de coniugio, quàm bonum eſſet,
 ac neceſſarium, diſſereret, dixit: *ἡμᾶς δὲ καὶ ἡ φύσις ἀναπνεύσει τὰ πάντα τῆ περιόδῳ τὸ αἰεὶ εἶναι,
 ἐπει κατ' ἀνάγκην ὁ διώταται, ἀλλὰ ὡς ἔστι τὸ εἶδεν. ὅτι προουκονομήσεται ἕως τῶ θεῶ ἐκείνῳ ἡ φύσις
 τῶν ἀνδρῶν, ὡς τῆ γυναικῶς τῶν τῶν ἡνωμένων.* Quod eſt, Simul autem & Natura ſupplet
 hoc circuitu, ut ſit res ſemper, quia ſecundum numerum fieri non poteſt, ſed ſecun-
 dum

A dum ſpeciem. Sic prouiſa fuit ab ipſa Diuinitate, uel Deo, natura utriuſque, masculi
 ſcilicet & foeminæ, ad coniunctionem. Hæc Ariſtoteles, dignus, qui nunc inter pri-
 mates Theologos teneat primum locum: quandoquidem Naturæ locutus eſt inſtin-
 ctu, quæ magnus Moſes ex oraculo cœleſti, & antiquiſſimæ doctrinæ ſucceſſione
 ſcripſit. Ut igitur Moſes dicit, Masculum & foeminam creauit eos: ſic audis di-
 centem hoc loco (ut mirabile ſit) Ariſtotelem, à Diuinitate prouiſum fuiſſe, ut eſſet
 masculus & foemina ad coniunctionem, ut repararetur propago per continuam ſpe-
 ciem, quæ per unum indiuiduũ ſubſiſtere non poſſet. Quo loco multa conſideranda.
 Primum quod hoc factum in præterito dicit, ſicut Moſes, ut det huius rei aliquod
 principium, in quo de utroque ſexu fuerit prouiſum. Et quid aliud dicere poſſis, quàm
 quod ſemper Moſes, Fecit, Creauit in principio? Si fuit autem iſtius rei principium,
 fuit etiam cæterarum. Et qui proſpexit, & ordinauit, ut eſſet masculus & foemina, certè
 totos eos etiam creauit: ut qui dedit eis ſexus uarietatem, dederit etiam ſubſtantiam.
 Sic fuit is fator, & autor generis humani. Si item creauit, ſexumque amborum diſtin-
 xit, cætera quoque non minus neceſſaria prouidebit. Si enim eouſque ſe extendit Proui-
 dentia, ut corpora ad generandum apta formaret, ut eſſet æterna ſucceſſio, certè reli-
 quas officij ſui, prouidentiaque partes non relinquet. Apparuit enim eam poſſe, quia
 potuit formare corpus, dare ſexus uarietatem, maximæ potentia res. Qua charitate
 autem, & clementia duos ſexus ad æternitatem excogitauit, eadem uolet alia ad ge-
 nus humanum attinentia cernere, ac tueri. Quod autem opus ſit prouidentia, nemo
 eſt qui non intelligat, nemo eſt qui non ſit conſeſſus. Deducitur etiam ex his, hunc
 Deum, quem generis humani conſeſſus eſt Ariſtoteles creatorem, non eſſe Deum il-
 lum affixum uoluendo primo mobili, ſed Deum, qui & cœlum uertat, & cætera in
 B mundo neceſſaria agat. Neque enim ſi affixus erat orbi ſupremo, in terris eſſe poterat,
 diſtinguens duos ad perpetuam procreationem ſexus. Deinde ubi ſunt illi, qui ne-
 gant Ariſtotelem Deo prouidentiam rerum terreſtrium dediſſe, ne uileſceret? Quid
 enim his clarius, minusque amphibologia, deprauationis ex poſitum? Videbis igitur
 apud Ariſtotelem, admiraberisque eandem, atque apud Moſem de homine creato The-
 ologiam, ut animum, & corpus cum Moſe dicat expreſſe à Deo creata. Eiſdem uer-
 bis, eadem ſententia, de animo & corpore. De corpore, ſicut Moſes, Masculum & foem-
 inam creauit eos, totidem & ipſe uerbis. De animo, ut Moſes dixit Deum exterius
 afflaſſe, mentemque dediſſe, ſic ipſe in libris de Generatione animalium, mentem eſſe di-
 uinam, ac uenire *θεοῦ πνεύματι*, exterius, à foribus, à porta. Itaque ſibi etiam probè conſen-
 tiens, eadem aſſerit alijs in locis, quæ nunc de propagatione iuxta Theologiam Mo-
 ſaicam ſcripſit. In libris de Generatione, & interitu: Nam cum, inquit, in omnibus
 Naturam appetere melius dicamus, melius autem ſit eſſe, quàm non eſſe: hoc autem
 in omnibus fieri non poſſit, quoniam à principio recedunt: *ἡ δὲ λειπομηνὴ πρόσω σωτηρίας
 ῥωσσε τὸ ἄλογον ὁ θεός, ἐντελεχῆ ποιήσας τῶν ῥήσεων:* Reliquo qui ſuperat modo, cõpleuit Vni-
 uerſum Deus, facta perpetua generatione. Moſes autem, Vnumquodque iuxta genus
 ſuum. Ecce quod in particulari de masculo & foemina dixerat in Oeconomicis, hic de
 indiuiduis omnium ſpecierum. Loquitur item hic per præteritũ, *σωτηρίας ῥωσσε, ποιήσας,*
 compleuit, fecit. In Oeconomicis autem *προουκονομήσεται.* Et Deum facit huius rei auto-
 rem illic, & hic, omnia Moſi ſimilis. Eadem, quadam ingenij diuinitate uidit & con-
 ſeſſus eſt Marcus Tullius: Quid loquar, ait, quanta ratio in beſtijs ad perpetuam
 conſeruationem earum generis appareat? Nam primum alia mares, alia foeminæ
 ſunt, quod perpetuitatis cauſa machinata Natura eſt. Deinde partes corporis & ad
 procreandum & concipiendum aptiſſimæ. Et in mare, & in foemina commiſcendorum
 C corpo

corporum miræ libidines. Sic ille dicens in uniuersum de animalibus, quod particu- lariter Moyses & Aristoteles de homine. Quod autem quæ refert in Naturam, referat in Deum, qui talem Naturam fecerit, apparet ubi concludit. Sic undiq; omni ratione concluditur, mente, consilioq; diuino omnia in hoc mundo ad salutem omnium conseruationemq; mirabiliter administrari.

Aristotelem cunctis in republica rebus præferre pietatem. Quæ causa iustis- sima, cur sit pietas potior. Super hoc, Aristotelem præceptoris Plato- nis sententiam fuisse secutum.

CAP. XXI.

QUI non mirabitur item Aristotelem cum priscis Philosophis, cum sapientibus omnibus tam mirificè, tam unanimiter, manibus, pedibusque tendere in eum sensum, ac sapientiã, quam nostra semper ingerit religio: Deum oportere colere, primumq; regnum cœlorum esse quærendum. Hoc Aristotele asseuerante, quid aliud sentire cogemur, & interpretari, quàm eum cogitasse, ac sensisse pietatem omnium rerum optimam? cui multa alia necessaria cohærent. In libris igitur de Republica, cum de his ageret, quæ sint in ciuitate & republica necessaria, primumq; alimentum numerasset, tum artes, tertio arma, quarto copiam aliquam pecuniarum, subiicit, *πρῶτον δὲ τὸ πρῶτον, τὴν πρὸς τὸ θεῶν ἐπιμέλειαν, ἢ καλῶς ἑρεσκεῖν*: Quintum & primum cultus Dei, quam religionem uocant. Paulo post, *ἄπο γὰρ πολλῶν περὶ τῆς λατρείας τῶν θεῶν. περὶ τῆς δὲ τῆν τε θεοπρασίαν ἀρετὴν εἶναι τοῖς θεοῖς*: A ciuibus enim conuenit coli Deos. Et, Conuenit cultum reddere Dijs. Primum, inquit, locum habeat in ciuitate cultus Dei. Nam τὸ θεῶν, est numen: quod etsi in multos compe- rat, ut sanctitas, est tamen præcipuum singularis Dei nomen, sicut Deus, & quemad- modum sapientissimè locutus est idem. Quæro igitur ex eo primum, cur cultus numi- nis sit ex his, quæ sunt in ciuitate necessaria, aut sine quibus, ut ipse loquitur, res pu- blica non possit consistere. Iam quid sit illud Numen, cuius in ciuitate cultus sit ne- cessarius. Certum igitur Aristotelem dicturum, cum primum in republica fateatur esse cultum Dei, quod Christus dixit, Primum quærite regnum Dei. Siquidè & ipse cum de his loqueretur, quæ sunt in omni uita humana, præposuit omnibus, ut quæ- reremus regnum Dei. Id omnes cõmuni consensu pietatem sentiunt, & interpretan- tur. Hanc autem cum sentiant omnes regnum Dei appellatam, palàm est ideo pietatè primum exercendam esse, quia per eam ad præmium cœleste peruenitur. Aut si non tam altè suspexit Aristoteles, superest ut primum in ciuitate locum dederit pietati ob maximam aliquam æquitatem, ac iustitiam. Si colendus est enim, & qui eum colunt operantur iustissimè, faciuntq; id quod est præcipuum in ciuitate: Iustitia autem posita est in dando & accipiendo: ciues iubentur reddere, reddentesq; dicuntur agere iustissimè: necesse est pietatem siue cultum Dei, maximo debito respondere, ob maxi- ma beneficia. Quænam igitur alia hæc esse possunt, quàm ea, quæ superius dixit Ari- stoteles: quod continet Vniuersum, regitq; Deus, quod humana corpora creauit, inq; sexus uarietatem, ut nasceremur, distinxit, quod animos exterius immisit. Qui enim utrunq; sexum, ut nascerentur, qui postea nati sunt, aptauit, distinxit, is utique fuit autor, ut nati sint omnes, quicuncq; postea nati sunt. Eiq; tanquam auctori, & qui parauerit, ut nasceremur, omnes debemus perpetuas grates. Triasq; maxima benefi- cia doceo ipso autore nobis à Deo largiri: Quod ab eo nati sumus, id est, prouiden- tia eius corpus effictum: Quod animi nostri exterius ab eo donati: Quod alimur semper, & uegetamur. Id enim cœli motus præstat, quem à Deo esse sapius ipse testatur.

Atur. Deniq; quod prouidemur ab eo, ut multis apparet locis Aristotelem fuisse con- fessum. Hæc illa maxima iustitia, ipsa Philosopho asserente, ob quam sit, ut primum cultus Dei habeat in ciuitate locum. Si negligat Deus res humanas, ut pertinaciter nonnulli Aristotelem suspicatum contendunt, nullus deberetur ei cultus. Efficiturq; necessariò quod Marcus latius aperuit: Sin autem, inquit, Dijs neq; possunt nos iu- uare, nec uolunt, nec curant omnino, nec quid agamus animaduertunt, nec est quod ab his ad hominum uitam permanare possit, quid est, quod ullos Dijs immortalibus cultus, honores, preces adhibeamus? In specie autem fictæ simulationis, sicut reliquæ uirtutes, ita pietas inesse non potest, cum qua simul & sanctitatem, & religionem tolli necesse est. Hæc ille. Nullus igitur ei cultus deberetur, si cum precamur, & colimus eum, nec animaduertit honores, religionemq; nostram, nec preces exaudit. Cum au- tem nulla uirtus non maximè naturalis, ac solida, minimeq; fucata sit, nec possit esse laudabile, quod fucatum est: pietas cum non solum uirtus sit, sed omnium uirtutum excellentissima: fieri non potest, ut sit simulata, sit de eo quod non est, falsa, mendax. Sed sicut fortitudini subest materia à qua uera laus fortitudinis existat, cæterisq; simi- liter uirtutibus: sic necesse est, circa quod pietas uersatur, & quo uirtus est eminentis- sima, maximè naturale, maximè uerum esse. Id autem est firmissima persuasio, à Deo cuncta bona homines accepisse, iugiterq; præstari, quod aliquando dedisset. Quæ persuasio si falsa est, pietas ipsa uirtus inclyta, uirtutumq; princeps, uana, falsa, inanis esset, uanissimòq; fundamento niteretur. Sed nulla uirtus est falsa, quia naturalis est potius, & communi consensu laudatur, possidentesq; celebres facit & beatos, ut ne- cessariò sit res ingens, ac Solida, quod laudem gignit & beatitudinem: sic pietas mul- to maximè habebit hæc omnia. Tum si nullum decorum, & honestum est falsum, **B** contra omne falsum, aut fictitium, est inhonestum. Et si decorum censet coli Deos Aristoteles, certè hoc decorum est maximè uerum, habetq; uerum fundamentum, ue- ras causas. Vt si decorum esset filium uenerari parentes, aliqua maxima causa id efficiat: sic si decorum est homines uenerari Deum, ab aliqua ingenti cau- sa dependeat necesse est. Hæcq; ab ipsa Natura cõprobantur. Aper- te igitur, ut in plerisque alijs, sic nunc secutus est præceptorem

Platonem Aristoteles, qui in Epinomide dicit: *μηδὲν μὲν γὰρ ἀρετῆς μὲν εἰς ἡμᾶς πότε πᾶσιν ἢ ἀποδείξας εἶναι ἔστι δύναμις γῆναι*: Nemo unquam nobis persuadeat, esse humano generi quicquam ma- ius uirtute, quæ dicitur Pie- tas.

FINIS.

Augustini Steuchi Eugubini

DE PERENNI PHILOSOPHIA LIBER QVIN-
TVS.

IN QVO DE SINGVLARI AC SVPREMO DEO PHILOSOPHIA PLATONIS PERPENDITVR.

Platonem unum singularem Deum asserere, quam coelo perinde atq; Aristoteles tribuat Diuinitatem, non ueram, supremamq; illi Diuinitatem, sed creatam esse, factamq; ab illo supremo. Deum illum magnum ac supremum appellare Platonem ineffabilem, ex Theologia Trismegisti. Hunc ipsum, non corporis modo celestis, sed etiam animi affirmare Platonem creatorem. Vehementer eos errare, qui dicunt Platonem sentire creationem perpetuo manantem. Secutum esse Platonem Aegyptios & Chaldaeos in describenda creatione mundi.

CAP. I.

QUOD in Aristotele fecimus, ut eius uel inconstantiam, uel necessariam mentis mutationem ab ea sententia, quam contra naturam uiolenter super maiestate singularis Dei, fictitiâque illa tantum luminum celestium, quam in libris post res naturales confinxit, Diuinitate protulisset, conuinceremus, eadem, & multo quidem luculentior, occurrit ex Platone comprobatio. Quem eodem genere rationum uerbis illis suis recitatis eò deducemus, ut quando corpora, Intelligentiasq; coelestes deificat, uel inuitum, & Chaldaeorum, Aegyptiorumque receptâ apud Græcos persuasioni subscribentem fecisse monstremus, aut non ueram, & solam, ut in Aristotele, illam coeli Diuinitatem, sed ascititiam, ac diuinum quiddam potius, quam uerum, & uniuersale Numen confessum ostendemus, productis his, quæ naturæ uel instinctu, uel iuxta maiorum Philosophiam, super uero Deo, summâq; & naturali Diuinitate sensu sit, perspicueq; prædicauit. Incipiam igitur ex Timæo, quo in libro mirabili consensu ex Theologia uidelicet Moïsis, & Aegyptiorum, creatorem omnium rerum inscribibilem, ineffabilemq; Deum, non uisibilem solum, sed etiam ipsorum animorum, ac Deorum, maximè uerò Animæ mundi, id est, eius, qua coelum animatum putauit, confitetur. Nec reliquum est quicquam, quod ille non referat in illum omnium rerum creatorem. Vt si quibus alijs locis, coelum & sidera deificat, aut inconstantem eum confiteri oporteat, aut ita deificasse, proq; Dijs habuisse, sicut item Deos appellat ab ipsomet Deo maximo creatos. Vt non quidem uera æternâq; præditos eos, sed quadam donata, factâq; diuinitate, senserit: quale nostris in literis non Angeli modò, sed etiam uiri iusti, ac Principes, Dij dicuntur, haud protinus suspicantibus nobis eos ueros esse Deos, & non à summo, ac singulari Deo creatos. Hanc Theologiam clarum est extare apud Platonem, totius item Theologiæ sacratoris, quæ magis

Agnis mysterijs constat, recessus: quos qui scrutatus fuerit, fabulis, & his, quæ ceu sordes adhæferunt (quæ nox atra terris adhuc incubabat) sepositis, cernet claram, uel instinctu Naturæ, uel prisca successione editam Theologiam. Exordiens igitur creationem rerum, hoc diuino principio auspiciatus est, Marco Tullio interprete. Atque illum quidem quasi Parentem huius Vniuersitatis inuenire difficile: & cum iam inueneris, indicare in uulgus, nefas. Hæc Tullius. Plato autem, τὸν μὲν ἄνθρωπον τῆν ἰσὶν πατέρα τῶν τῶ πάντων εὐγενῆ ἐργον, ἰσὶν εὐρόντα ἐς πάντας ἀδύνατον λέγειν. Hoc præclarum Platonis exordium, diuinum, consonumq; nostræ cœlitus reuelatæ sapientiæ. Quandoquidem & Moïses scribens de creatione mundi, nihil de creatore mundi, requisit, scripsit, indicauit. Nimirum ea de causa, quam memorauit, quia sit eum cogitare quidem difficile, in uulgus efferre, & pronuntiare, impossibile, & nefas. His de causis expedite pronuntiauit uterque, eum fuisse Patrem, aut Parentem Vniuersitatis. Apud Moïsem, Creauit coelum, & terram: Quod parentis est, & quasi gignentis. Et quia non proprie genuit, Marcus eum, quasi Parentem dixit, Vbi autem Hebraicè est Creauit, Sept. interpretes uerterunt ἐποίησε, Fecit. Ecce igitur Creator, siue Parens, ecce Factor. De quo ergo Moïses scripsit, In principio creauit Deus coelum & terram, de eodem Plato dixit, quod eum, qui fuerit Creator, & quasi Parens Vniuersitatis, id est, cœli & terræ, difficile sit cogitare, multo difficilius effari in uulgus. Progressus ulterius Marcus pro Platone: Rursus igitur, inquit, uidendum ille fabricator tanti operis. Paulo post, Atqui si pulcher est hic mundus, si probus eius artifex. Quandoquidem neque mundo quidquam pulchrius, neque eius ædificatore præstantius. Ostendens item unâ cum mundo à supremo Deo natos esse Deos, Quo circa, inquit, si forte de Deorum natura, ortuq; mundi differentes, minus id, quod habemus animo consequimur, ut tota dilucide, & planè oratio exornata sibi constet, & ex omni parte secum ipsa consentiat, haud sanè erit mirum. Progressus inde, Quæramus, inquit, igitur causam, quæ eum impulerit, qui hæc machinatus sit, ut originem rerum, & molitionem nouam quæreret: probitate uidelicet præstabat. Probus autem inuidet nemini. Itaq; omnia sui similia generauit. Hæc nimirum gignendi mundi causa iustissima. Nam cum constituisset Deus bonis omnibus explere mundum, mali nihil admiscere, & cætera. Eadem totidem uerbis apud Platonem, paucis interiectis: Quamobrem efficere moliens Deus, terram primum, ignemq; iungebat. Subijcit item: Deus autem, ait, & ortu, & uirtute antiquiorem genuit animum, eumq; ut Dominum, atque Imperantem obedienti præfecit corpori. Paulo autem inferius de hoc ipso: Animum igitur cum ille procreator mundi Deus ex sua Mente, & Diuinitate genuisset, tum denique omne quod erat concretum, atque corporeum, substernebat animo, interiusq; faciebat. Hæc Plato interprete Marco. Est autem is Animus, ut dixi, Anima cœlestis orbis, est Deus ille, qui animat orbem cœlestem, id non Platonicis modò perhibentibus, sed ipso indicante Platone, his uerbis: Sic animus à medio profectus, extremitatem cœli à suprema regione rotundo ambitu circuniecit, sese ipse uersans, diuinæ, sempiternæ, sapientisq; uitæ induxit exordium, & corpus quidem cœli spectabile effectum est, animus autem oculorum effugit obturū. In his omnis ambiguitas dissoluitur, quam coelo tribuat Diuinitatem Plato, cuius & animum & corpus fatetur à Deo creatum. Creatus est igitur animus cœlestis, siue anima cœli à Deo, corpus uisibile, anima inuisibilis. Si det igitur Plato Diuinitatem cœlesti aut corpori, aut animo, cernis hic nec æternam Diuinitatem, nec ueram, ac primam. Vt qui adoret animam cœli summo cultu, maximum apud Platonem faciat flagitium. Talisq; est animus ille cœlestis

ftis, de cuius creatione tam multa differit Plato, qualis maximus quis Angelorum, uolueno caelo à Deo præfectus. Si creatus est igitur caeli totius animus à Deo, utique etiam particulares animæ stellarum. Ecce igitur quomodo sit intelligendus in Epinomide Plato, cum caelum Deificat, ita uidelicet, ut intelligas eum non ueram, ac primam Diuinitatem illi dedisse, sed factam, creatamque aliquando à summo Deo. Eodem modo constat intelligendum esse Aristotelem, qui præceptorem Platonem danda caelo Diuinitate fuerat secutus: ut, quemadmodum exempla docuerunt, principalem sempiternamque Diuinitatem alibi statuerit, aut oblitus suorum decretorum statuere se non perspexit, cum eam confitetur continere totum mundum, cum sexus uarietatem fecisse, cum regnare supra uertigine caeli, extra anni Solisque uias, non uidelicet inclusum orbi caelesti, ipsumque animantem, prædicat. Illum igitur, qui caeleste corpus impellit animator eius, non esse maximum, supremumque Deum, sed Intelligentiam quandam à Deo creatam, cum qua corpus etiam creauit, aptauit arte mirifica, ut semper uerfaretur rotundo motu: unde uita esse perpetua, dogma Platonis est. Quare caeli ac Solis motum non Animæ illi deberemus, sed conditori magno, qui eam creauit. An autem sit Animus is, nunc non disputo. Tantum contendo Platonem ingenuè confiteri cuncta à supremo Deo creata, uel caeli uniuersalem Intelligentiam, si qua ea sit. Nam quemadmodum item Moses asserit Deum creasse lucem, aut quarta die Solem & Lunam: sic eisdem pene uerbis Plato: Atque, inquit, ut esset mensura quædam evidens, quæ in istis octo cursibus celeritates, tarditatesque declararet, Deus ipse Solem, quasi lumen accendit ad secundum supra terra ambitu, ut quammaximè caelum colluceret. Ecce igitur Solis creator Deus, nihil est autem apud profanos Sole uenerabilius, cuius Intelligentiam Dei filiam dicat Iulianus. Sed quoniam totus liber est clarissimus, quo & mundi exordium prædicatur, & omnia uisibilia, & inuisibilia ab uno Deo condita sæpe referuntur, aliud ex eo libro super hac ratione non addam. Nam Platonici illi, ut Proclus, & Alcinous & Simplicius, qui deprauare conati sunt sensa Platonis, quod creationem non aliquo temporis exordio coepisse, sed fluere manareque in sempiternum censuerit, ideo contemnendi sunt, & irridendi, quia tum manifesta, & ipso Sole clariora obscurare nituntur, tum id sunt conati, ut idololatriæ, profanaeque Philosophiæ suæ labenti ferrent opem, in qua nefas putabant, caelum, quod adorabant, aliquando creatum, aliquando non fuisse. Sed cum totus liber sit planus, perspicuumque sit Platonem in Timæo secutum fuisse Pythagoreos, hos autem Aegyptios, & Chaldaeos, apud quos constanter traditur creatio mundi, Extat enim liber Timæi Locrensis de Creatione mundi, in quo ad alia ipse hæc: ἐπινοῶν δὲ τῶν θεῶν κόσμον ἐξ ἀπάσης τῆς ὕλης, ἔργον αὐτῶν κατασκευάσας τῆς ἑνὸς ἑνὸς φύσεως: Creauit igitur hunc mundum ex uniuersa materia, terminum ipsum efficiens omnium Naturæ rerum. Multaque eiusdem generis ibi Timæus, ut constet eum creationem uni Deo tribuere, materiam fateri sempiternam, de quo postea. Igitur quidquid Plato in Epinomide & in Legibus de astrorum Diuinitate loquitur, perspectum est qua ratione sit intelligendum. Nam quod paulò antè de Sole creato loquebatur, transferas licet, ad id quod de Legibus: Solis, inquit, corpus nemo est, qui non cernat, animam autem minimè. Neque enim etiam cuiuscquam corporis anima cernitur aut uiuentis, aut cum moritur. Sed magna spes profus, hoc quod non sentitur ullis sensibus inseruisse genus nobis, esse autem sola mente intelligibile, quæ sola cogitatione capiamus. Hæc, quæ de Sole Plato loquitur, habent eum sensum, ut si qua Soli sit, ut perhibet, anima, eam fatearis, ut in Timæo uidisti, à summo Deo creatam

tam

A tam, Similiter quod paulò antè de Anima totius caeli eodem libro dixit: ὅς τῶν ἀστέρων ψυχὴν φασί τινος ἐπιμελεῖσθαι τὸ κόσμον παύσης, καὶ ἄγει αὐτὴν τῶν ποιῶντων ὁλοῦ ἐκείνου: Optimum animum præesse omni mundo, ipsumque agere ea uia. Ostendam autem eum inconstantem, sibique contradicentem, & commentitia ponentem, de fatu nostrorum animorum à Sole, nec quæram alium, à quo refellatur, nisi ipsummet testem. Sicut item commentitium est, de anima illa caeli. Quomodo enim totum caelum erit animatum, si cuique sideri sit anima? Esset ergo anima in anima, omninoque aliqua superuacanea. Sed hoc non sit nunc considerationis nostræ, nec magni referat. Quod item eodem libro scribit: De astris omnibus, Luna, annis, mensibus, temporibusque anni, quid aliud dicemus, quàm hoc ipsum, uidelicet, quod quoniam anima quidem, uel animæ, horum omnium causæ fuisse noscuntur, bonæque sunt omni genere uirtutis, Deos ipsos esse dicemus, siue in corporibus habitantes, cum uti animalia exoriant omne caelum, siue quouis alio modo. Deinde ut quispiam hæc confessus fuerit, num continere se poterit, quin fateatur omnia plena Deorum? Hæc Plato de stellarum Diuinitate, animisque eas inhabitantibus, quibus uti rerum terrestrium autoribus tribuit Diuinitatem. Vidisti igitur in Timæo quam diuinitatem, nempe factam, datam à supremo Deo, ut ob id uenerationem cultumque minimè promereantur, sed animæ illæ habeantur quasi promentibus Angelicis. De quibus fortasse Deus apud Iob, Cum me laudarent simul astra matutina, & iubilarent omnes filij Dei. Disseretur autem aliàs de anima caeli. Cum igitur semper sint duo genera Deorum apud Platonem, sidera, corpusque caeleste, tum Dæmones, constat utrunque à supremo, ac singulari Deo confiteri eum fuisse creatos. Vnum autem duntaxat Deum ineffabilem, inexplicabilem, omnium rerum creatorem, cui subiecta sint uniuersa, solumque sempiternum agnoscere. Ineptias autem recentium Platoniorum, Deos æternos prædicantium, autoritas ipsa præceptoris manifesta refellit. De qua re nihil nunc attingendum.

Non solum in Timæo, sed alijs item locis, Platonem de Deo supremo egregie loqui: Eum cunctarum rerum, etiam Deorum, affirmare creatorem. Exemplum in libris de Republica, de facili Dei rerum omnium creandarum potestate. Platonem dicentem, Deum etiam seipsum gignere, quis sensus.

CAP. II.

HIVVS item Platonem mentis fuisse, asseruisseque unum omnipotentem uniuersa creasse, etiam Deos, ut in illum unum eminentissimum, sicut in nostra est Theologia, cuncta uisibilia & inuisibilia creata referantur, qui fuerit autor, ut non modò terrestria & caelestia, sed etiam ipsi Dii extiterint, quemadmodum uidelicet tradidit in Timæo, alijs ex locis euidentissimè constat, præcipuè decimo & sexto de Republica, quo nihil de suprema Diuinitate disserere potuit excellentius, ueracèque Theologiæ congruentius. In decimo igitur, cum de opificijs cuiuscunque opificij loqueretur, hæc dixit: Ἀσπίκεν ὁρῶν ἑνὴν δίκην ἀνθρώπου, Ὁπificὴν ἴσθαι. Quemnam inquit? Illum, ait, qui facit omnia, quæcunque singulus quisque opificum. Sapientem, inquit, dicis quendam, dignumque admiratione uirum. Nondum istud, inquit. At forte potius dices, ait. Idem enim iste artifex non modò omnia potest facere opificia, sed etiam facit omnia, quæ è terra nascuntur: & item animalia machinatur, cæteraque omnia, etiam seipsum, γὰρ, ὄργανόν, καὶ θεός

καὶ θεῶν, καὶ πάντων τῶν ἐν οὐρανῷ, καὶ τῶν ἐν ἄστρῳ ὑπὸ γῆς ἀπαντα ἐργάσατο: Terram, coelum, & Deos: Tum quæcunque sunt in coelo, & quæ in inferis sub terra, hæc, inquam, uniuersa efficit ille. Admirabilem quendam, inquit, dicis sapientem. Forte non credis, inquam ego. Dic mihi, uidetur ne omnino tibi eiusmodi opifex, aut aliquo quidem modo horum omnium ποιητὴς, creatorem fuisse, aliquo non? An non percipis, quod etiam tu possis ratione quadam hæc cuncta facere? Et quæ, inquit, hæc erit ratio? Non difficile est, inquam ego, sed uaria celeriter efficiet. Celerrimè profectò si uoles. speculo accepto, eoque circumactò in omnes partes, extemplo facies Solem & celestia, mox etiam terram, mox etiam te ipsum, cæteraque animalia, uasa, arma, artificia, plantas, omnia denique, quæ paulò antè dicebantur. Ita, inquit, sed apparentia, non ad uerum existentia. Bene, inquam ego, & ut res postulat, loqueris. In hisce enim huiusmodi opificibus etiam pictor est an ne? Quis non? inquit. At dices, reor, eum non uera facere, quæ facit. Atqui, inquit, ratione quadam etiam pictor facit lectum, non ne? Ita, inquit, & is apparentem facit. Quid ipse lecti faber? Non ne modò dicebas, non ipsam formam facere quam dicimus esse, id quod est lectus, sed lectum quendam? Dicebam, inquit. Igitur si facit quod non est, certè non faciat rem existentem, sed simile quid, ut existens, existens autem nequaquam. Perfectè autem esse rem, opificium fabri lectum fabricantis, aut aliud id genus artificium, quisquis dicat, apparet eum dicturum non uera. Non certè, inquit, ut censebunt hi, qui circa hæc uersantur. Nihil igitur mirum, si & hæc obscura quædam res est respectu ueritatis. Non ne? Vis igitur, inquit, in his ipsis quæramus imitatorem huius, quinam sit? Si placet, inquit. Igitur tres lecti isti sunt, unus est in Natura, ἢ φάσμα ἢ ὅς ἐγὼ καὶ θεῶν ἐργάσατο, ἢ τίνα ἄλλου εἰδήσει οἶμαι: Quam dicere nos oporteat, ut ipse arbitrò, Deū fecisse, aut ullum ne alium? Nullum, inquit, alium arbitrò. Alter erit lectus, quem facit architectus. Ita, inquit. Tertius quem facit pictor. Non ne? In confesso sit. Pictor igitur, lectique faber, & Deus, hi tres præsentibus generibus lectorum. Tres inquit. Igitur Deus quidem, siue uolebat, siue aliqua necessitas aderat, ne plusquam una in natura efficeret lectum. Sic fecit unum solum lectum, ipsam naturam, qui est lectus. Duo autem tales, aut plures, neque plantari sunt à Deo, neque nascuntur. Quomodo? inquit. Quoniam, inquam ego, si duos solos fecisset, rursus unus apparuisset, cuius illi rursus utrique formam haberent. Et esset sanè, quod est lectus ille, sed non duo. Rectè, inquit. Hæc igitur arbitrò explorata habens Deus, uolens esse ueri lecti factor, uerè existentis, sed non lecti cuiusdam, neque quidam faber lecti, unum natura duntaxat ἐποίησε, produxit. Vis igitur hunc item uitium consistorem uocemus, an quid aliud? Iustum planè, ait. Quandoquidem ex natura, & productione, & istud, & cætera omnia fecit. Et quæ sequuntur in eo libro, quæ uerba magis ad uerbum transfuli, ut esset, quod sentit, clarius, ac manifestius, quam nitorem, elegantiamque sermonis attendens. Perpicuum igitur est hoc loco dogma Platonis, secum constantissimè sentientis in Timæo, & isto libro. Ecce enim nunc citra omnem ambiguitatem prædicat Deum omnium rerum artificem, rerum celestium & terrestrium, omnium quæ è terra nascuntur animalium, plantarum, omnium item quæ sub terra, denique etiam Deorum. Assumitque pulcherrimum exemplum speculi: quo in omnes partes conuerso, sicut omnia ab eo, qui circumuertit, nascuntur simulatè, & apparenter, sic à Deo uniuersa creari uerè, & naturaliter, imò momento, Nullum est certè diuinius, luculentius diuinæ potestatis exemplum, quæ tam facile possit cuncta extemplo producere, quàm facile producantur in speculo simulatè, & apparenter omnia. Hoc exemplo utitur ad probandū ei, cui tarda mens esset

A esset, facilitatem omnium creandarum rerum à Deo, si forte quis esset, cui non uideretur fuisse, ab uno omnia condita. Deinde proponit exemplum domesticum de tribus lectis, quorum unus in natura sit, alter in speculo, alter in pictura. Non eo quidè consilio, ut affirmet lectum, quod artis est, in natura esse: sed naturam nunc appellat ipsam rerum ueram existentiam. Lectus ergo, sicut omnis alia res, tres habet locos, aut gradus: Primus est uerū esse, ueritas ipsa: alij duo sunt apparētia, simulationes illius ueri, alter in speculo, alter in pictura: Vterque similitudo ueri. Sic Soles sunt tres: primus uerus ipse, & in natura Sol: alius in speculo: alius in pictura. Similiter fluiuius, aut lucus alius uerus, alius expressus in speculo, alius in pictura. Vt autem per speculum, aut picturam fingere potest homo Solem simulatum, repræsentatum: sic Deus fingat Solem uerum, cuius est opus ueritas. Ac Plato respicit nūc, ac proponit dogma Philosophiæ celestis, quæ prædicat creationem, ueramque rerum productionem esse solius Dei, sicut simulationes, imitationesque mortalium. Quoniamque tota natura, ueritasque ipsa est solius Dei, consentanea ratione eum uocat φηταργόν, arborum consistorem: Sic omnium rerum uerarum artificem uniuersalem. Ecce igitur ut in Timæo uocauerat eum δημιουργόν, artificem mundi, cœli, & terræ, quorum complexu cuncta continentur, sic sui nunc similitimus, uniuersæ ueritatis architectum, rerum celestium, & terrestrium, & subterraneorum. Quidquid uel in cœlo, uel in terra, uel sub terra sit, etiam Deorum clamat eum creatorem. Deos autem illos nominans cum cœlo sentit, ut arbitrò, Intelligentias illas cœlestes, de quibus in Timæo, in Epinomide, in Legibus. In Timæo, animam uniuersalem totius cœli, particulares item astrorum creatos à supremo Deo fatebatur. Sunt, ut dixi, duo genera Deorum apud Platonem lumina cœlestia, id est, Intelligentiæ, B lumina illa circumrotantes, & Dæmones, id est, Dij, siue Angeli corporibus aërijs, per urbes, totumque mundum uagantes, duces, & principes rerum humanarum; ut ipse & in Symposio, & in Legibus confessus est. Vtrunque genus producit Platonis magnus Pater uniuersitatis. Hoc item in Critia siue Atlantico retulit. Quoties enim eo in libro, θεῶν γένεσιν, ortum & fatum Deorum nominat? Si quis autem Aristotelem, totamque ipsam aspiciat Philosophiam, tria sunt genera Deorum, Dæmones; Intelligentiæ siderum, Dij cœlicolæ cum summo Deo, extra cœli, Solisque uias habitantes, de quibus magis locutus est Aristoteles, quàm de Dæmonibus. Sed de his suo loco. Consentiente igitur Platone, & Aristotele, sed clarius Platone, est unius magni Dei rerum inuentio, eas nō modò in præfens ueluti à se manantes producentis, sed qui ut prædicant clarissimis in præterito uerbis, ἐφασκε, produxerit. Sicque nunc creare semper, sicut quondam dedit exordium, quod clarius explicat in Timæo. Illud item hoc loco mirabile est apud Platonē, quod dicit Deum creare se ipsum. Recordare enim nomina illa apud uetustissimos Philosophos ἀντὶ γενέσθαι, ἀντὶτελής, ἀντὶτέλειος, ἀντὶγενής, ἀντὶφύης, per se, uel à se genitus, à se absolutus, à se ditissimus, à se natus. Quibus nominibus, ut superius ostensum, designat eternitas. Quia si Deus nascitur à se ipso, nec uel à nihilo, uel ab alio nasci potest, necessario semper fuit Deus, à quo Deus ipse nasceret. Si Deus est, nō est natus ex nihilo, nō ex aliquo alio: in æternū igitur fuit ipse sui causa. Ostendit igitur hoc dicto, ipsum suimet esse principium æternū, à se habere quod est. Quæ res in seipsam recipiās, æternitatē demonstrat, & omnino genus aliud rei, ac substantiæ, quàm simus ipsi, qui pendemus ab illo, quæ formarū naturalium potētissimū creatorē fateat Plato: ut qui se ipsum gignit, qui est omnipotens, maior toto mundo, longe facilius possit cætera se ipso in immensum minora producere. Eò uocat eum θαυμαστὴν σοφιστήν, mirabilem artificem, admirandæ sapien-

ria architectum. Vocat naturæ ἐργάτω, opificem. Et hæc sunt nomina diuina my-
 sterijs, Theologiaq; fecundissima apud Platonem, Cœli & terræ, Deorum, res-
 rum cœlestium, terrestrium, infernarum Creator, ἢ φύσεως ἐργάτης, naturæ Opifex,
 ἀποφύης sui ipsius Genitor, sibi ipsi Autor, sibi met Principium, Verus rerum Pro-
 creator, Producens unam naturam tantum, non plures, quia quidquid produxisset,
 ueritas ipsa, ipsa natura uera fuisset. Sicq; eodem reuoluitur res, unam tantum
 futuram ueritatem fuisse, ad quam omnia à Deo creata, reuocarentur. Simulatio
 autem, & mendacium duobus aut pluribus modis, fieri posset ab hominibus, natu-
 ram opificium Dei imitantibus. Sicut autem apud Mosem cœlum, & terram, ani-
 malia, plantas, sidera, sic Plato clarè confitetur à Deo cuncta hæc creata, eumq;
 quoniam uniuersalem naturam produxit, putat appellandum φυτῶν, plantarum
 confitorem, sicut Moses dat ei plantationem Paradisi, productionem omnium stir-
 pium, plantarum, arborum, herbarum. Quo mirabili, & diuino testimonio, ipsas
 sacras literas intelligimus explicatas, cum Deo dant plantationem Paradisi, ut non
 cogamur auxilio accire fictitias illas quorundam Ideas, pro Paradiso uero, naturali,
 è ueris arboribus à Deo plantatis, qui ipsam naturam produxit, uanas allegorias,
 ubi non opus est, introducentium. Hunc locum apparet Platonem sumpsisse ex
 Mercurio Trismegisto, è cuius ubertim fontibus potauit. Is ad Asclepium hæc lo-
 quitur: Ἔσει τῷ ζωγράφῳ, καὶ ἕρανὸν ποιεῖσαι, ἢ θεὸς ἐ γῆν, ἢ τὴν θάλασσαν, ἢ ἀνθρώπους, καὶ
 τὰ ἀλογα πάντα, ἢ τὰ ἄψυχα. τῷ δὲ θεῷ ἀδύνατον αὐτὰ ποιεῖν. ὡς ἢ πολλὰς ἀνοίας, ἢ ἀγνωσίας ἢ
 πῶς ἢν θεῷ. τὸ γὰρ πάντων κεινότερον πᾶν ἔστιν. ἢν γὰρ θεὸν φησὶν οὐλογεῖν, τῷ μὴ
 πῶς ἢν πάντων ποιεῖν αὐτῷ ἀναπιδέναι, ἔτε τῶν θεῶν οἰδασι, πῶς δὲ τῷ μὴ εἶδέναι, ἢ τὰ μέγιστα
 εἰς αὐτὸν ἀσεβῆσαι πᾶσαι αὐτῷ περιπιδέντες ὑπεροψίαν ἢ ἀδυναμίαν. εἰ μὴ γὰρ πάντα ποιεῖ, ἢ ὑπερφρα-
 νός ἐστι, ἢ μὴ διωκόμενος, ὅπως δὲν ἀσεβῆς. ὁ γὰρ θεὸς ἐν μόνῳ πάθῃ, τὸ ἀγαθόν. ὁ δὲ ἀγαθός, ἔτε
 ὑπερφρανος, ἔτε ἀδύνατος. τῷ γὰρ θεὸς ἔτι θεός. τὸ γὰρ ἀγαθόν ἢ πᾶσαι δυνάμεις τῷ ποιεῖν τὰ πάντα. πᾶν
 δὲ τὸ γυννιότερον, ἢ τῷ θεῷ γέγονεν, ὅπως δὲν τὸ ἀγαθόν, ἢ τῷ τὰ πάντα δυναμένῳ ποιεῖν. ἰδὲ πῶς
 αὐτὸς μὴ ποιεῖ, πῶς δὲ τὰ γινόμενα γίνονται, ἢ εἰ βάλει μαθεῖν ἕξασίσι ἰδέειν εἰκόνα κεινίστην, ἢ ὁμοιωτέ-
 τῶν, ἰδὲ γεωργὸν ἀερέμα καταβαλόντα εἰς τὴν γῆν, ὅπως μὴ πυρρὸν, ὅπως κείθην, ὅπως δὲ ἄλλοτε ἢ
 ἀερέματων. ἰδὲ ἢν αὐτὸν ἀμπελοῦ φυτεύοντα ἢ μιλῆαν, ἢ τὰ ἄλλα ἢν δένδρον. ἔτως ὁ θεὸς γὰρ μὴ τῷ
 ἕρανῷ ἀθανασίαν ἀερεῖ ἐν δὲ τῇ γῆ μεταβολὴν, ἐν δὲ τῷ παντὶ ζωῆν, ἢ κίνησιν. Quæ sunt, Licebit
 pictori cœlū facere, & Deos, & terram, & mare, & homines, brutaq; omnia, & inas-
 nimata, Deo autem erit impossibile. O dementiam, imperitiamq; incredibilem
 erga Deum, Tales enim patiuntur rem nouam, & inusitatam. Nam cum asserant, se
 Deum benedicere, quod ei non ascribant omnium creationem, neque Deum no-
 runt, & præterquam quod ignorant, etiam in eum peccant grauissimè, ei uel super-
 biam, uel imbecillitatem tribuentes. Si enim non creat omnia, aut superbus est, aut
 imbecillus, quod impium est. Deus enim unam solam habet affectionem bonitatis.
 Bonus autem necq; superbus est, necq; imbecillus. Hoc autem est Deus. Nam Bonum
 est uniuersalis potestas cunctorum creandorum. Omnis autem res creata, & ge-
 nerabilis, à Deo creata est. Quod est Boni, & omnia creare ualentis. Aspice uero &
 quomodo ipse creat, & quæ creantur, quomodo fiant. Quod si uelis, licet tibi pul-
 cherrimum, simillimumq; cernere exemplum. Aspice agricolam semen iacentem in
 terram, alibi quidem frumentum, alibi uero hordecum, alibi fementem alterius ge-
 neris. Eundem aspice uitem plantantem, & malum punicum, cæterasq; arbores: Sic
 Deus, in cœlo quidem seminat immortalitatem, in terram uicissitudinem, in uniuers-
 so uitam & motum. Hæc Trismegistus. Apud quem recognoscimus dogmata Pla-
 tonica. Alterum in Timæo, de Bonitate creatoris mundi, quæ fuerit eius creati cau-
 sa. Alte

A sa. Alterum in libris de Republica. Dogma de Bonitate creberrimum apud Mercu-
 rium, etiam uero Platonem. Nunc ergo manifestò cernimus Platonem secutum
 Theologiam, rationesq; sermonis Trismegisti. Est apud Platonem exemplum spe-
 culi, rursus exemplum de tribus lectis, & de pictura. Apud Trismegistum est exem-
 plum pictoris cœlum, terras, mare, Deosq; creantis: Est item de agricola uariam fes-
 mentem in terram iacentis, eiusdem item omne genus plantas conferentis. Platoni
 ob eam causam Deus uocatur φυτῶν, plantarum confitor, quia naturæ repertor,
 quem Moses & Paradisum è terra, & omnes generatim plantas, & herbas produci
 iussisse refert. Est item Mercurio, quod pictor creat Deos, astra scilicet cœlestia, quæ
 Deos, ut Plato refert in Cratylō, constat Barbaros uocasse, eos à cursu, concitatio-
 neq; sic uocantes. Sic etiam Deum, inquit, creare Deos, cui, qui detrahat hanc fa-
 cultatem, grauissimè, planeq; impiè peccet. Similiter Platoni, Deus creat Deos. Est
 item apud Mercurium diuinum dogma, quod omnis res generabilis, generationi
 subiecta, facta est fitq; à Deo iugiter. Est item, quod nisi tribuas ei rerum cunctarum
 molitionem, aut superbiam, insolentiamq;, quippe qui res uti uiles aspernatus, suaq;
 diuinitate delectatus refugiat, aut imbecillitatem necessariò tribuas, qui uelit qui-
 dem, sed non possit. Arguitq; hoc suo testimonio uetustissimus Theologus eos, qui
 ne gerendis eis Deus uilescat, curam ei rerum humanarum abnegant: Eos falli asse-
 rit, aduersaq; uia pergere, ueluti nescios ueritatis ruere: Nescire eos naturam Boni-
 tatis, ac Diuinitatis. Item immortalitatem in cœlo fieri dicens Mercurius à Deo, sens-
 sit lumina cœlestia non corrumpi: & quod Plato, nostriq; cœlum esse ἀγήρω, ἀθάνατον,
 citra fenium, citra interitū, corpus incorruptibile: Nisi, ut idē ait, qui fecit, rescindat.
 Ex his igitur constat, Theologiam Græcorum à Barbaris fluxisse, necessarioq;, nisi
 B uelit à fonte disidere, eandem & apud Platonem & Aristotelem eam semper fore.
 Quod ubique monstrabitur.

Cur Plato in libris de Legibus magis astrorum Diuinitatem, quam supremi
 Dei obtulerit. Quod supremum Deum sentit ac dicit ineffabilem, de quo
 cautè sit loquendum.

CAP. III.

HIS item luce clarius constat, constabitq; magis, quidquid de Deo,
 uel Dijs statuerit secus Plato, præcipuè in Legibus, Epinomide, ubi miris
 laudibus tollit cœlū, astraq; cœlestia, eaq; in numero Deorū putat habēda,
 quomodo debeat intelligi: scilicet uel sibi ipsi eum apertè contradicere: aut
 minorem quandā Diuinitatē eis attribuisse: aut quoniā ciues suos aliqua manifestio-
 re pietate uellet imbueri, ostendisse eis manifestiora numina, à quibus inferiora gu-
 bernentur. Illum autē maximū, ineffabilemq; Deum idcirco nō tam clarè adorādum
 proposuisse, quod nō posset enarrari, & describi qualis esset, & quomodo colendus.
 Cōfessus est enim eum tribus locis inenarrabilē, in Timæo cogitatu difficilem, dictu
 ineffabilē: Philo etiā cogitari, & intelligi nō posse, nedū proferri. Quoniā igitur hunc
 ineffabilē, inexplicabilē, quenq; superiores omnes Theologi, alij innominabilē, alij
 inuisibilē, alij silētio colendū, alij ἀβυσσῶν inuestigabilē dixerāt, nō est de eo in Legibus
 locutus, cuius de cultu quicquā statuere, quia nec nomē nosset, nec naturā eius habe-
 ret exploratā, nō posset. Sic etiā in Phædone, appellās eum Mentē, damat, ἐγὼ μὲν τοι-
 αύτης αἰτίας ὁ πῶποτε ἔχει μαθητὴς ὄσσην ἡδὲς αὐ γυνώσκω, ἐπειδὴ δὲ ταύτης ἐσεβίθην, ἢ ἔτι αὐ αὐτὸς
 ἐνθά, ἔτε παρ' ἄλλο μαθητῶν ὄσσην ἐγνώσκω: Ego quidem eiusmodi causæ, id est, Mentis,
 quænam natura sit, libentissimè omnium didicerim. Sed quoniā ea priuatus sum, neq;
 D 2 ipse

ipse per me inuenire, neq; ab alio discere poteram, uerti me ad alia. Ecce nec se inuenire
 re posse, quænam sit ea Mens creatrix mundi, fatetur, nec ab alio discere potuisse. In
 Epistolis ad Dionysiu cum de natura Primi idē dubitasset, nec sibi satis antè explica-
 tum dixisset, respondit ei, ut superius ostēsum, per Epistolā missam per Archedemū:
 φρασίου δίστοι δ' ἀνιγμῶν ἰν' ἀντι ἢ δέλτα, ἢ πόντος ἢ γῆς ἐν πηχεῖς πᾶσι, ὁ ἀναγνὼς μὴ γνῶ: Lo-
 quendum est tibi per ænigmata, ut si quid tabella ponto, uel terra fuerit perpeffa, qui
 legerit nō intelligat. Paulo autē inferius, cur hæc putet uitanda: *ἐλαβὲ μὲν τοι μύποτε ἐν-
 πώση τῶντι ἐς ἀνθρώπων ἀπαυδύτης, χελὼν γὰρ ὡς ἐμοὶ δυνεῖ, ἐκ δὲ τῶτων πῶς τὸς πολλὰς κατὰ γλασὸ-
 πτερά ἀπόσπασα ἔδδ' αὐ πῶς τὸς ἐμφυῖς θανμαστότεράτε, ἢ ἐνθασασικώτερα*: Caue, inquit, nequādo
 excidant hæc in homines imperitos. Siquidē, ut ego cenfeo, nihil propè est quod ma-
 gis irrideatur apud plebē: sicut nihil apud eruditos, relictū iudicij, mirabilius, ac di-
 uinius. Habes igitur à Platone causam uerā, cur oporteat de primo silere apud uul-
 gus, cur efferre nefas in uulgus Parentē Vniuersi. Irridēt enim nō intelligētes, ueluti
 à populari cōsuetudine, crasisq; auribus remota, quæ de eo dicūtur. Eoq; cum de le-
 gibus loqueretur, quas populo publicare oporteret, magnū illū, & inscrutabilē Deū,
 à quo nata omnia retulit in Timæo, & in Republica: in Epistola principiū, mediū,
 finē uocat, & circū quē & per quē, & propter quē sint omnia: nihil est locutus, propo-
 sito tantū cœli cultu, ut cui de certa religione loquendum esset. Totaq; illa cœli apud
 eum Diuinitas est, qualis fluminū, fontiu, Hamadryadū apud Poetas. In alia quoque
 Epistola ad tres amicos, Hermiā, Erafitū, Coriscum, ut primo libro ostēsum est, longe
 aliū Deū proposuit quàm illā cœli fictitiā, poēticiq; Diuinitatē. Adiurātes, inquit, in
 amicitia τῶν τῶ πάντων θεῶν ἡ γέμῶνα τῶντι ἔντων, ἢ τῶν μελλόντων, τῶτε ἡ γέμῶνα ἢ ἀπὸς πατέρων,
 Omnium rerū Deum, Principē, præsentium & futurorū, & principis ac causæ Patrē
 & Dominū. En Deus is magnus ille, quē dixit ineffabilē in Timæo, & in Phædone. De
 hoc admirādo Deo tam stupenda, mirabiliaq; locutus est in ea Epistola, iam lon-
 gæus, iam senex, ut ipse in eadē testatur, *καί ποτε γέρον ὢν*: Et si senex sim. Credendum
 autē senibus Aristoteles ipse testis: Quocirca, inquit, oportet seniorū, & expertorum,
 prudentiumq; etiā sine demonstratione pronuntiatū sententijs & opinionibus adhi-
 bere fidē, non minus quàm ipsīs demonstrationibus. Vident enim principia, quoniā
 habent acūmē & intuitum experientia. Hæc omnia, quæ nunc ait Aristoteles, habuit
 Plato, ut summa fides ei sit habenda. Erat senex, erat prudens, erat peritus. Grauisi-
 mas igitur, & prudentissimas opiniones, & sententias eius, quas in extrema senecta
 protulit de Deo, seueriores, ac meliores omnibus, quas in omni uita retinuit, putan-
 dum. Ac credendum est eum quod nunc tam magnificè, ac diuinè de Deo pronun-
 ciauit, è fontibus Aegyptiorum præcipuè Mercurij Trismegisti hausisse. A Barbaris
 enim, ut idem perhibet, ad Græcos, uenit Philosophia. Eiuscemodiq; multa apud
 Mercurium inuenies. Fuisse autem illam cœli Diuinitatem, quam apud eum & Ari-
 stotelem cernimus, non naturali ratione, sed superstitione potius inuectam, hau-
 stamq; ex erroribus Chaldæorum, & Aegyptiorum, quæ ab ipso Deo, per Prophe-
 tas suos coarguitur, idem ipse est testis in eodem libro, in quo fatetur primos Astro-
 logiæ contemplatores fuisse Barbaros, loco peruetusto, semperq; sereno innutritos,
 quod Aegyptus in primis Syriacq; habeat, ob id claras semper stellas eos in apertis,
 & serenis campis spectare solitos, *ἔθεν ἢ πανταχόσε, καὶ δὲν' ἐξήκει ἐμβασινομένηα χχόνω μ-
 ειτέρετε καὶ ἀπείρω*: Vnde per omnem mundum, & in Græciam peruenerint, infinito
 tempore considerata, & expensa. Paulò post, Quoniam, inquit, Natura sitū dedit
 nobis, non adeo clarū, & lucidū. *ἕστερον ἀντοῖς παραδέδωκε τῶτων τῶν θεῶν τὸ ἕσμε κατάνομα*:
 Effectū est, ut posterius nobis ipsis horū Deorū, qui in mundo, id est cœlo, sunt, scien-
 tiam

tiam tradiderit. Sed quæ, inquit, Græci à Barbaris acceperunt, fecerunt meliora.
*πολλὰ δὲ ἐλπίς ἄμα καὶ πολλὴ ἡμέλιον καὶ δικαιοτέρων ἔντων, φη' ἐκ τῶν βαρβάρων ἐλθόντος φήμους τε ἄμα
 καὶ θεραπείας πῶσι τῶτων ἕδω θεῶν ἐπιμελήσεσθαι τὸς ἔλληνας*. Magna spes & pulchra, me-
 lius & iustius eam famā & cultū, qui de his Dijs uenit à Barbaris Græcos curaturos.
 Ecce fatetur aperte famā & cultū, qui de his Dijs uenit à Barbaris ad Græcos peruenisse. Hæc
 illa superstitio, quæ damnatur, infamaturq; apud sacras literas, tanquā Aegyptiorū,
 Assyriorūq; error. Hæc à Barbaris transit ad Græcos. Philo idem confessus est de
 Abraam, qui genere Chaldæus fuerit, ex patre Astronomico, & ex his τὸς ἀστέρας θεῶς
νομίζουσι, καὶ τῶν σὺμπαντῶν ἕρμῶν καὶ ἕσμου, παρ' ἑς τότε εἶ' αὖ τὸ χεῖρόν φασιν ἀποβαίνου: Qui
 astra Deos putant, & totum mundum, ac cœlum, à quibus bene, & male putant eue-
 nire. Clarius item Plato id confessus in Cratylō: Videntur, inquit, mihi priores Græ-
 ci, solos Deos putasse, *ἑς νῦν πολλοὶ τῶν βαρβάρων, ἢλιον αὖ σελήνην, αὖ γῆν, αὖ ἄστρα, ἢ ἕρμῶν*:
 Quos nunc multi è Barbaris, Solem, & Lunam, & terram, & astra & cœlum. Ut au-
 tem à Barbaris meliorem quandam sapientiam Græci hauserunt: in omni autem pro-
 fessione sunt adulterina, & uera: sic superstitiones erant repudiandæ, sola meliore
 scientia recepta. Quare quæ post res naturales differuit Aristoteles de cœli, stella-
 rumq; Diuinitate, scito non naturali ratione dicta, sed ex superstitione Barbarorum,
 apud quos etiam erat bona Theologia, à superstitionis, Zoroastre, Magisq; uitata,
 & adulterata. Ut autem tametsi Assyrii & Aegyptij cœlestibus luminibus tribuebant
 Diuinitatem, militiamq; cœli adorabant, non tamen uerum Deum ignorabant, ut in
 primis libris apparuit, item non dederunt æternitatem mundo ob eam causam: sic
 Græci Philosophi errare in eo non debuerunt. Et Aristoteles, qui secutus est Plato-
 nem in deificatione cœlestium siderum, debuerat item in eo sequi, ut ea confitere-
 tur à supremo Deo creata. Nihil igitur amplius dicam de his, quæ uel in Legibus,
 uel Epinomide de Siderum Diuinitate differuit, cum cœlestem ordinem, perens-
 nemq; constantiam ait ordinis Diuinitatem indicare Plato. Totus enim is ordo in-
 uentum est maximi Dei, ipso teste: qui siue dederit animam diuinam cœlo, siue citra
 animam motum æternum, & constantem, quemadmodum cordibus animalium, re-
 rumq; seminibus, ipse solus Deus, solus adorandus est. Quod igitur est in definitio-
 nibus eius de Sole, quod sit *ζῶον αἰδίου, ἑμλυχον*, animal sempiternum, animatum, pa-
 iam est ex Timæo, non de priore æternitate, sed posteriore dictum, de qua dubius
 etiam Plato fuit. Nam priorem sine controuersia cœlo non tribuit. De posteriore sic
 in Epinomide, De cœlo, inquit, & stellis, alterum de duobus necesse est statuere. Aut
 enim unamquancq; incorruptibilem esse, & immortalem, prorsusq; diuinam: aut aliā
 quam uitam, quanta fas sit unicuiq;, & cui nihil amplius desit, uiuere. Huiuscemodī
 tribuit Soli æternitatem Plato. Quorum alterum etiam Theologia uera confiterur:
 uel prorsus interitura ea lumina, sublati hominibus è terra, quibus astra refulgent:
 uel usq; in suprema secula futura, tunc uel remouenda, uel renouanda, uel uno in lo-
 co stabiliter figenda. Hæc autem opinatus & confessus est Plato hoc loco, & in Ti-
 mæo, ubi magnus ille mundi architectus alloquitur Deos creatos, id est, animos cœ-
 lestes, & dæmones, prænuntiatq; eos esse natura corruptibiles, nisi uoluntas sua resi-
 stat, quia principium aliquādo habuissent. Idemq; Timæus Locrensis in sua Genesi:
 idem tot locis, quos ostendam, Plato. Nam eos natos aliquando eum arbitratum
 apparet, quod in Epinomide dicit: *καὶ τῶν μεγίστων θεῶν παρὶ θεῶν γροῖστος ἐρδότηται ἐπιβι-
 νῆν ἡμῶς*: Maxima, inquit, sapientia rectissimè nos de ortu Deorum cognoscere. Hic
 succurrit expressa apud Platonem contradictio, ut sentias, ea quæ eo in libro locutus
 est, inuitum, & quasi iocantem dixisse. In Timæo dicit Deum illum, maximum crea-
 torem

torem Vniuersitatis iussisse sideribus, & Dæmonibus, quos appellat Deos Deorum, id est, ut interpretatur Cicero, eos qui Deorum fatu orti essent, ut partem mortalem attexerent immortalī, hoc est, animo humano, cuius initium, & status esset ab ipso summo Deo, adiungerent corpus: quasi magnus ille parens fuerit animi creator, corpus autem iusserit minoribus Dijs effingere. Cæteraq; item animalia iubet formare Deos minores. At in Legibus à Sole dari genus nobis, ut superius uidisti, est confessus. In Epinomide perhibet animam mundi, uel cœli creasse animalia ignea, aëria, aquatilia, forte etiam homines. Animalia autem aëria appellat Dæmones. Quomodo igitur creant Dæmones, & stellæ corpus humanum, cæterorumq; animalium, quæ cum cæteris unâ creantur ab anima illa? Ex quo licet dogmatis incertitudinem cernere. Et, ut Aristoteles inquit, ueluti qui ferunt, imperiti pugnandi, & ferendi, dant sæpe oportunas plagas: aut qui dubij partes uersantur in omnes: tale quid perpeffus est Plato. Sed sine dubio meliora, quæ grauior ætas, quæ de Naturæ sinu, non superstitionum felle, protulit.

Platonem de summo ac singulari Deo sensisse, quæ à maioribus audisset. Timæum Pythagoreum fateri Deum autorem mundi, itemq; temporis, & omnīs cœlestis ordinis inuentorem: quæ secutus sit, maximeq; approbauerit Plato.

CAP. IIII.

DE SINGVLARI Deo diuinè ueridicèq; sensisse Platonem, tum superius allata loca demonstrant, tum uerò multa alia, quibus aspersa passim est Philosophia eius. Habuit enim ante se præceptores diuinos, præcipuè Pythagoreos, Timæum Locrensem, Empedoclem, Trismegistum. Eos norat Plato, totamq; eorum Philosophiam indidit libris suis. Timæus igitur Locrensis in sua quasi Genesi, aut Cosmogonia dicit: τούτων δὲ τῶν μὲν τὰς τ' ἀγαθὰ φύσις ἔμεινεν, θεόν τε ὀνομάζουσα, ἀρχόν τε ἦν ἀέθρου. Ex his, inquit, causis, quæ mundum condiderunt, alterum fuisse dicit Timæus Locrensis ipsius boni naturam, appellariq; Deum, principium rerum optimarum: Cæteras autem focias causas ad necessitatem adductas ab eo. Sic Timæus mundi præcipuam causam Deum confitetur, eumq; esse naturam bonitatis, quæ eum impulerit ad creandum, formasq; rebz addendum, accepta materia informi, & inordinata. ἀγαθὸς ὢν ὁ θεὸς, ὄρωντα τῶν ἑλατ' ἀρχαίων τῶν ἰδέων, ἔλλατο μὲν αὐτῶν. Eumq; fatetur expresse mundum hunc creasse, tota illa assumpta, distributacq; materia, statuisseq; corpus, & locum omnium rerum, in quo res omnes continerentur, ipsum mundum, ἐποίησεν ὢν τόνδε τῶν κόσμων εἰς ἀπόστασιν τὰς ἕλας, ὄρον αὐτῶν κατὰ σκευάσας τὰς τῶν ἑνὸς φύσις. Deinde Deum uolentem facere prolem optimam, fecisse hunc genitum, siue factum, siue generabilem Deum, διηλόμην ὢν αἰετον γέννημα ποιεῖν τῶν ἐπιπέδων θεῶν γέννησιν. In quo uides, quo genere Diuinitatis mundus sit Deus, factio scilicet, & ab illo ineffabili, & supremo Deo, qualis astrorum item, effecto. Eò quoq; pulcherrimè factus est à Deo mundū creatum, quia ab omni causa sit incorruptibilis, nisi uelit eum Deus ipse dissoluere, qui fecit, & instruxit eum. ἐποίησεν φθοραστὸν ἕως ἀλλοιωτήν, ἔξω τῶν αὐτῶν σωτηριολογία θεῶν ἐποίησεν ἀήλετον αὐτῶν διαλύειν. Sed quoniam non sit improbi uertere se in perniciem rei pulcherrimæ, ob id eum incorruptibilem, immortalèq; permanfurum. Essèq; optimam omnium genitarum rerum mundum, quoniā sit ab optima causa creatus, Animam quoque mundi eundem admirabilem Deum, procreatam, à medio ad extremas partes duxisse, diffusam per ipsum totum, temperatamq;

A ratamq; ex forma indiuidua, & diuidua substantia, quæ est tota cœli compago, ex anima scilicet, & corpore perfecta, ut illi putabāt, eiq; unam temperiem ex hisce duobus, duasq; mouendi facultates ei adhibuisse. Pluraq; alia narrat de Anima cœli, à qua cœli motus est, à summo Deo creata, & ordinata, cui corpus etiam aptarit, corpus inquam dissolubile, cum uelit ipse. Temporis item partes, & tempus, circuitusq; cœli Deum constituisse unâ cum mundo, sicut etiam Moses, fatetur. Nec enim astra fuisse ante mundum, ideo neq; annum, neq; circuitus horarum, & tempeffatum, quibus mensuretur mundus iste creatus. χρόνος δὲ τὰ μέτρα, τὰς δὲ τὰς περιόδους λέγουσι, ἃς ἐποίησεν ὁ θεὸς σὺν κόσμῳ. ἔ γάρ ἢ πρὸ κόσμου, ἄστρα. δὴ τῶν εἰδ' ἐκείνους, εἰ δὲ ὄργων περιόδοι, αἷς μετρήσονται ὁ γέννησὶς κόσμου ἔστ'. Post mundi uerò constitutionem, Deum animalium mortaliū generationem exorsum, animam humanam, ex substantia diuinore, quam ipsi uocant πνεῦμα, insecabilem, indiuiduam, inalterabilem, immutabilem, eandem semper, creatam tradidisse alteri Naturæ, quæ corpus est. Nimirum ut Moses ait, spiritum à se formatum in corpus inseruisse. Nouissimè concludit, mundi gubernaculum, qui plenus sit Deorum, & hominum, traditum à principe Deo Dæmonibus, quos Angelos esse in sacris literis, testis est Philo: οἷς ἀπάντων ἀρχαίων θεὸς ἐπέτρον ἐδοῖκε σὺν συμπληρωμῆναι, ἐκ θεῶν τε ἀνθρώπων. Ecce principem omnium Deum fatetur, cui subiecti quoq; sint Dæmones, id est, Angeli, qui mundum gubernent, præfecti ab ipso, qui sit omnium rerum princeps. Sicq; perspicua est altissima Philosophia Platonis, claret quo loco mundi, cœli, astrorumq; Diuinitas haberi debeat. Quibus etsi attribuerint Deificationem hi omnes, exerta tamen uoce fatentur ab uno ineffabili, ac præpotenti Deo factos. Ut potius pro superstitione barbarica, Diuinitas illa cœli sit habenda, quàm ex uera Philosophia profecta.

B *Exempla, quibus probatur Dei singularis & unius confessio apud Platonem, in cuius potentiam & auctoritatem cuncta bona referat idem, confitens eum cunctorum quæ possidemus autorem.*

CAP. V.

SED sunt etiam perspicua, & per totam Philosophiam eius quasi stellæ radiantia, testimonia, de summo, ac naturali Deo, ad cuius appellationem mens instinctu naturæ corripit omnes: quæ si dispersa congregaueris, & sub oculos posueris, uidebis diuinam Theologiam. Principiumq; ab ipsa Epinomide, ubi cœlum deificatur, facias. Ibi quærens quænam ars faciat homines sapientes, peruagansq; & examinans omnes, accedensq; ad agriculturam, ne hac quidem inquit nos fieri, quia non arte aliqua sapienti, sed natura, & secundum Deum, id est, impulsu Dei, qui nos ad hoc instigauit, agriculturam exerceamus. ἔ γάρ τέχνη, ἀλλὰ φύσις ἔστ' ἡ θεῶν πάντες φρονόμεθα γῆν μεταχειρίζομεθα. Quid enim hoc aliud est, quàm quod Moses perhibet: Deum misisse hominem in terram, ut laboraret, sudore uultus sui pane uesceretur: Et cum terræ male dixit, ut homini spinas, tribulosq; produceret. Qui hoc iussit, & statuit, ut omnes homines terra colenda uiscerarent, non ne fuit ille qui creauit omnia, protulitq; omnes è terra stirpes, & herbas, quibus homo uesceretur, uiueret, nutriretur? Vniuersalis scilicet Deus, omnium rerum, ordinumq; reparator. Et hoc Plato dixit, ubi de cœli Diuinitate loqui instituerat. Progressus, datam confitetur nobis cognitionem, & solertiam, rationemq; à Deo, qua possemus præter cæteras animantes discere à patribus, quæ nobis illi tradidissent. Hoc primum Dei beneficium. Nullum autem animal esse cui data sit hæc facultas & solertia, ut esset cæpax eorum quæ traderentur, præter hominem. τῶν δὲ ἡμῶν τῶν αὐτῶν πρώτων ἐνώμισεν ὁ θεὸς, ὥστε

ὡς ἐκείνους θεωνύμων ξωνοῦν. Nonne iste Deus, est is qui apud Mosen ad imaginem C suam fecit hominem, eiq; à se ipso spiritum, mentemq; dedit, qua posset discere? Et sic cut perpetua serie, à patribus filij generantur, sic ab eis, ab ipso Deo inchoato hoc ordine, discant loqui, & sentire, & numerare, multa q; alia. Ille dedit ingenium pri mus, & hoc inseruit nobis, etiam primarum uocum, nominumq; , quibus res ap pellarentur, institutor. Omnis igitur is ordo, à quo uniuersa pependit aetas, princia pium habuit à summo Deo. Deinde eodem libro, sicut Moses docuit supremum, emi nentissimumq; Deum fuisse cœli, luminumq; cœlestium inuentorem, præcipueq; Lu næ, ad quam modò maiorem, modò minorem, modò apparentem, modò occultan tem sese, fierent tempora, dies, & anni: sic Plato testatur hoc ipsum factum à Deo ma gno, ut ex Lunæ hac uarietate usque ad quindecim dies numerarem, quod etiam perhibet de eo Laërtius: Vt enim, inquit, numerare possemus tria, quatuor, multa q; alia, ex quibus unum numerum faceremus, Deus fecit Lunam, ὅς γὰρ ἔστι πρὸς τὴν τέρηρα. Nonne hoc quod Plato hic loquitur, est quod Vates diuinus? Fecit Lunam in tem pora. Pauloq; inferius iterum Plato fatetur datam nobis naturam percipiendi, cog noscendi, cum quo conuenit dies & annos, & tempus, Timæus à summo Deo res pertos: Timæus. Temporis, inquit, partes, quas periodos, id est, reuolutiones redi tusq; dicunt, Deus ipse unā cum mundo constituit. Neq; enim erant astra ante mun dum, eorū neq; annus, neq; horarum, siue tempestatum reditus, quibus mensuratur genitus iste mundus. Hæc ille, prædicans ab eo necessario tempora, dies & annos, & horas effectos, annuasq; reuolutiones, qui ipsum creauit cœlum. Non ergo cœli Di uinitas erit, ut ob id à Platone, uel Aristotele debuerit deificari, sed eius, qui cœlum molitus, ei talem ordinē dedit, quem à se cœlum habere ipsismet testibus nō potuit. Neq; enim antequam Deus crearet mundum, inquit Timæus, erant anni, dies, ho ræ, conuersionesq; temporum. Plato quoque in legibus scribit: ἔτι δὲ θεῶν μὲν γυνυτῶ περιόδοι ἢ ἀειδμὸς περιλαμβάνει τέλει: Est, ait, Diuinitati creatæ, aut rei diuinæ creatæ, conuersio, quam numerus perfectus complectitur. Ecce nihil clarius, cœlum habere Diuinitatem genitam, factam, creatam. Talem aut debuit Aristoteles tribuere cœlo, aut uerisimile est tribuisse. Quare si de cœlo diceret ea Plato, profectò dignus esset, quem omnes, posthabita solita erga eum reuerentia, irriderent uelut inconstantem. Ordinem enim illum Lunæ, Solis, dierum, nocturnumq;, ob quem putat cœlum deifi candum, probarem ex ore ipsius, & Timæi, quem expressit, non esse cœli, sed eius, qui inuenit cœlum, cum cœlo tempus item, totumq; ordinem cœlestem. Audi enim ipsum Platonem: Vt fieret, inquit, tempus, Sol, & Luna, & quinque alia astra, quæ Pla netæ, siue Errones cognominantur, ad diuisionem, & custodiam numerorum tem poris facta sunt. Quorum cum uniuscuiusq; corpora Deus creasset, posuit inuertigi nes. Nonne ita loquitur Plato? Ita certè, nihil addo ipse, nihil cōcinno. ἵνα γυνηθῆ γρό vos, ἡλιος καὶ σεληνὴ καὶ πάντα ἄλλα ἄστρα, ἐπιπλω ἔχοντα πλανήδες, εἰς διορισμὸν καὶ φυλάξιν αἰε θμῶν χρόνου γέγονε. σῶματα δὲ αὐτῶν ἐκείνων ποιήσας ὁ θεὸς ἐθνεῖν εἰς τὰς περιόδους. Cur igitur ὁ grauisime Plato, quasi oblitus tui, in Legibus, & Appendice legum, cœlum & astra, quia doceant nos numerare, docuerunt rationes temporum, sine quibus omnia con fusa & perturbata futura essent. Et quia beneficio nos afficiunt, faciunt nos uiuere, alunt, sustinent, in Deos referre uoluisti? Cur ὁ uir grauisime non hunc cultum ad illum transtulisti, qui te teste, reperit admirabilem omnem hunc ordinem, Astrorum periodos excogitauit? Ea sic posita, ordinata, instituta, peragunt cursus suos æternos, quousq; autor ipse uoluerit. Hæc enim omnia tu dixisti. Quare cœlum deificare non debuisti, cuius, te teste, te iudice, non est Diuinitas illa, quam ei in Legibus dedisti, sed

A sed eius, qui reperit eam. Huic acceptam referre debemus uitam, quæ suppetit à cœlo, scientiamq; numerandi, temporum definitiones. Adorabo igitur horologium, siue so larium, quod mirabiliter motis machinis eius omnibus numerosè, distinguit nobis horas, dat rerum agendarum tempora, autorem, & inuentorem non adorabo? Et Laërtius asserit Platonem tradidisse, ad horas efficiendas, & ut animalia numeris age rent omnia, accensum Solem à Deo. Nolo igitur alium testem, non ascisco Mosen, qui Platonem coarguat, Platonem Platoni oppono. Sed pergo ad alia ex Epinomide testimonia. Cum de Dijs, & Deabus loqueretur, quod difficile de his foret definire, Perge modo, inquit, supplicatq; Dijs, dicq; de Dijs, & Deabus, quæ tibi succurrunt. Faciam, inquit, si Deus ipse nobis uiam aperuerit ἢ αὐτὸς ὁ θεὸς ἡμῶν ἡφγγήσῃ. Quis iste est Deus, quem cupit de Dijs locuturus, fauentem, ac propitium? Certè præpotens ille autor & opifex toties apud Platonem Deorum. Hunc tanquam communē præ ceptorem, largitoremq; sapientiæ inuocat de Dijs locuturus. Sunt enim oculis Dijs, ut ipse dixit, obscuri. Progressus inde dicit fieri non potuisse, ut tanta cœli uastitas, tantus orbis semper moueretur, nisi Deus ipse autor esset, neq; futurum unquā ali ter. Nam animatum quidem præterquam ἵνα θεῶν, per Deum, ut nos ostenderimus, nunquam futurum fuisse. Hoc testimonio indicat ea Plato, quæ dixit in Timæo, ani mam datam cœlo à Deo, animam potentem, diuinam, ipsum semper uertentē. Ritus item, quibus colendi sint Dijs, & de sacrificijs, præcipuos in republica, ac primates, nisi Deus ipse dux sit, neminem fore qui doceat. ἀλλ' ὁ θεὸς διδάσκειν εἰμὶ θεὸς ὑφ' ἡμῶν. Quis Deus iste dux hominibus ad pietatem? Vera autem dixit, diuinitasq; est locutus. Nam nisi Deus docuisset, quem colere homines oporteret, quæ religio, quæ pietas esse deberet, nullus unquam homo dicturus erat. Hoc Plato appellat μέγιστον κρείωτάτην. B Maximum, præcipuum: ad quod cognoscendū, & cōmonstrandū, pureq; exercendū, opem Dei putauit necessariā: sine qua, magna mortalium pars peccauit in eo. Postres mo censet Plato tendendū ad diuinam pulcherrimamq; spectandā uisibilium genes rationem, ἵνα αὐθρόπῳ θεὸς ἐδωκεν ἡμετέροις: quantam dedit hominibus Deus aspicere. Generationem uisibilium dicit de luminibus cœlestibus, quæ & generata fatetur, & perspicua, claraq; hominibus, ad quorum generationē eundum sit oculis animi, con sideranda, cognoscenda, perspicenda eorum pulchritudo. Id enim Pythagoras mo nebat, φιλοσοφῆ τῶν ἄστρον ὄρων, Philosophare, cœlum contemplans. Et noster id contem platus, Cœli enarrant gloriā Dei. Hocq; testimonio, & cœlum genitum, siue factum, profitetur, & factum ut ipsum homines contēplarentur. Quis enim alius Deus is, nisi uniuersalis ille, cuius magnitudo capiens omnia non recipit plures, & quem naturali consensu adiuramus, testemq; uocamus, tanquam exaudientē, accipientemq; omnia, & ubique præsentem?

Apud Platonem multa, nomine diuino appellari, sed unum esse singularem, & ineffabilem creatorem omnium, atque moderatorem.

CAP. VI.

HIS omnibus licet in hunc definire modum, sicut in sacris literis est ue rus Deus omnibus adorandus, suspiciendus, colendus, pater, inuentorq; om nium: sunt Dijs minores, id est, Angeli, & uiri sancti, qui & idem Dijs dis cuntur: sunt Dijs falsi, id est, nihil diuinum habentes, sed nomen tantum Diuinitatis, inane, sicut idola, quæ Dijs dicebantur, & Dæmones uocantur shadaim quod est nos men Dei: etiam apud Platonem, cæterosq; Philosophos tale quid inueniri: Primus, ac uerus, æternus, ac sempiternus Deus, Deus ante mundum, mundi, & cœli, & tem

poris

poris potentissimus conditor: minores deinde Dii, siue natura diuinum quiddam, si-
 milēq; Dei habentes, siue opinione humana, & consuetudine, licentiāq; Poëtarum,
 quorum interdum Philosophi testimonijs abutuntur. Prima Diuinitas sola sempiterna
 apud Platonem, & sola uera. Ea q; est, quam ineffabilem in Timæo, creatricemq;
 mundi, ibi & in Republica, multisq; alijs locis pronunciauit. Principiū, medium, finē
 in Epistolis; Summū Bonum in Republica. Secundū Diuinitatis genus ei multiplex,
 & adeo multiplex, ut nihil non sit ei Deus. Tribuit enim celo, terræ, stellis, mundo,
 terræ, dæmonibus, animæ, menti, hominis, diuinitatis nomen. Nam in Timæo, ubi
 caput, præcipuusq; sermo de creatore mundi, summo Deo, nominantur alij Dii, ab
 illo magno Deo fati. Quin etiam sunt ibi Dii Deorum, id est, Deorum fati orti. Ibi
 Terra, Oceanus est Deus, Deus etiam ipse sensibilis Mundus. Sunt alij multi Dii. In
 Philebo Dea uoluptatis Venus. In Charmide Zamolxis rex Thracū, idem est Deus.
 In Phædro Mercurius Trismegistus, qui ab Aegyptijs dicebatur Theuth, est Deus
 ex antiquis Dijs. Est Deus Dæmoniū Socratis in Alcibiade. In Legibus tota penē Di-
 uinitas, astrorū est. Ibidem parentes à filijs pro Dijs haberi iubentur. Illic mens huma-
 na est Deus, associata animæ, quæ & ipsa Deus sit omninoq; uaria, ac multiplex Diui-
 nitas apud Platonē, ut nulli fermē rei inuideat hoc nomē. Sic Marcus dixit, Deum te
 esse scito. Et ueteri pro uerbo, Homo homini Deus. In septimo itē de Republica, ciui-
 bus iustis, qui ad insulas beatas abiissent, iubet Plato monimēta erigi, et publicē sacri-
 ficari tanq; Demonibus, si minus, tanq; beatis & diuinis, quod in religione nostra ius-
 tissimē sit sanctis & diuis. In sexto de Republica, Sol est Deus, natus tamē & factus à
 summo Bono, & datus ad illuminādos oculos, uisionēq; faciendā, quæadmodū ipsum
 Bonū summū illuminet mundū intelligibilē. Socrates iurat in Gorgia, per iocū, *ὅτι τῶν
 κύνων, καὶ ἀγροτικῶν θεῶν*: Per Canē, Deū Aegyptiorū. Et in Phædone, Esculapio Deo gale
 lus sacrificatur. In Symposio, nō Dionysius solū, sed etiā amor est Deus: *ὅτι ἐραστὴ μὴ
 λόγῳ ὄντι, ἀλλὰ ποθέτω θεῶν*: Amori tanto, ac tali Deo, nullū Poëtā hymnū fecisse. Ibiq; pas-
 sim Amor ut Deus prædicatur, prædicatur antiquissimus, pretiosissimusq; Deorū. Ibi
 quoq; ex Homero mōstratur Ate, id est, noxa, Dea. Vtq; omnia bona accepta refe-
 runt Amori, uti Deo, in Symposio, sic Cœlū deificatur, ut bonorū autor, in Legibus.
 Amor autē nō est Deus, sed cupiditas uniuersalis naturalis, ut cœlū, īanimatū utrūq;
 Eodē libro Amor, nō Deus, sed Demō est, mediū scilicet iter humanā, diuināq; natu-
 rā. In Timæo quoq; terra est Deorū antiquissima. In Cratylo sunt iuxta Græcos & Bar-
 baros, Sol, Luna, Astra, Terra, Cœlū, Dii. Ibidē sunt alij præter hæc, quidā Dii. Ibidē
 oīs uir bonus, seu uiuēs, seu mortuus, est Dæmō. In Apologia, Socrates Solē, & Lunā
 Deos putat, ne à uulgari pietate dissentiret. In quarto de Republica Apollo est Deus
 itēpres, in medio terræ, in umbilico. In Timæo sunt tres Dii, mūdus iste uisibilis, mū-
 dus uisibilis, quē ipse uocat *νοῦτον*: Timæus Locresis, *ἰνδραυνότον*, mundū exemplarē, aut
 archetypū, id est, Idēā mūdī, quā ab æterno Deus ipse cōcepisset, tū ipse opifex Deus.
 Quāq; diceret Philo illā mūdī Idēā, mūdūq; ipsum archetypū, nō aliud esse, q; ipsum
 Verbū opifex mūdī. In Critia, q; liber mox seqtur Timæū, orat Timæus Deū illū, qui
 olim re factus esset, nūc aut uerbo, id est, ipsum mūdū, quē olim re uera Deus fecisset,
 nūc autē uerbis creationē eius descripsissent, quasiq; eū, loquēdo fecissent. Eodē libro
 sunt Dii, qui olim inter se partiti essent omnē terrā, nō ex cōtentione, & ambitu, sed, ut
 fas est, Deos scire decorū sibi quenq; & hoīes uelut gregē suum duxisse, aluisse. Ex his
 autē Dijs sunt Vulcanus & Minerua. Ibiq; est, quod *ἡ τῶν θεῶν φύσις καὶ πολλαὶ γυναικὲς ἐξή-
 γηται*, in multa secula Natura, uel Stirps Dei pdurauit. Ad postremū ibi est, *θεὸς θεῶν Ζεὺς*,
 Deus Deorū Iupiter, Nostræ literæ de supremo Deo. Deus Deorum dñs locutus est.
 Agnoscūt igitur & ipsæ quēdā Deū Deorū, id est, cōditorē, fatorēq; Deorū, & regē, ut
 ibidem

A ibidē etiā asserit Plato. Is Deus Platone teste, qui prisca ab Aegyptijs audita, sed æui
 longinquitate deprauata, sæpenumero memorat, Deus Deorū, conuocatis omnibus
 Dijs in celo differit in medio multa, de genere illo diuino corrupto, diluuiū eos
 perdere decernens. Quod nostræ quoque literæ testantur, sed incorruptius, & aper-
 tius. Loquutus est etiam Latinus Poëta à Græcis audita, qui ea à Barbaris accepit
 sent. In nostrisq; literis inducitur, quod Deus quasi cum alijs Dijs sit locutus: Venite
 igitur descendamus, & confundamus ibi linguam eorum. Est igitur apud eos Deus
 Deorum is, quem in Timæo ineffabilem, & inexplicabilem confessus est, nominatq;
 eum, non habens hactenus aliud nomen, Iouem, ut sæpe dictum, antiquissimum Dei
 ueri, ac summi nomen. De quo etiam Homerus inducens unum ē Dijs eum affantem:

ὦ πάτερ ἡμέτερον ἱερόνδ' ἔνθα κεισέβηται.

O genitor noster Saturnie, rexq; supreme.

Supremum imperantium uocat, quod Theologia, Rex regum, Dominus dominan-
 tium: Et Dominus Deus Sabaoth, id est, exercituū cœlestium, ordinum, legionū cœ-
 lestiū. Quos illi promiscuē Deos uocant, nostræ literæ promiscuē quidē Angelos, sed
 & *κυριότητες, ἐξουσίας, θρόνους*, dominationes, potestates, thronos: quod repræsentat illud
 Homeri à uetustissimis seculis ueniēs, *κεράυνος*. Id enim est *κυριότης*, dominatio, *κεράυνος*, do-
 minator. De hoc ipso etiā clarius locutus alibi Homerus, inducēs ipsum Patrē dicētē:

ὅσοι ἐγὼ πῶδ' εἶμι θεῶν, πῶδ' εἶμι ἀνθρώπων.

Quantum ego, præcedo diuos, præcedo hominesq;.

Sic fit perspicuum, tametsi Plato diffundat nomen Diuinitatis in multos, eum tamen
 id sæpe iocando fecisse, & quasi poëticē. Nam Platonem perhibēt medium inter poë-
 tas, & oratores incedere, tum eum apertē fateri non poëticē solum, sed naturaliter
 B unum supremum, maximum, Deorum hominumq; fatorem, ac Regem. Et huic ope-
 ra grauissimā tribuere, creationem mundi, omniaq; maxīma ponderis opera. Nam
 Iouem esse illum uerum Deum etiam Paulus demonstrat ex Arato, qui dixerat, Iouis
 omnia plena. Et quod genus eius sumus: Huius enim genus sumus. Hæc dixerat
 Aratus de Ioue, quem uerum Deum, à quo genus ducamus, & in quo uiuamus, Pau-
 lus interpretatur. Errabant quidem attribuēdo sacrosanctum Dei nomen tam uarijs,
 & indignis rebus, sed apud Philosophos, saltem Platonem (Nam de uetustioribus
 clarum est) est uerius sensus. Eadem peccat Aristoteles, dum celo, stellisq; tribuit Di-
 uinitatē, etiam æternitatem, adeoq; cœleste corpus deificat, ut omne genus laudis in
 ipsum effundat. Et ut eum arguit Marcus Tullius, licet in persona Epicuri, quod in
 tertio de Philosophia libro (qui nunc non extat) multa turbet, modò menti tribu-
 ens omnē Diuinitatem, modò quendam alium præficiens mundo, eiq; eas partes tri-
 buens, ut replicatione mundi quadam motum regat, atq; tueatur, Tum cœli ardorē
 Deum dicat esse, non intelligentē, cœlum esse mundi partem, quā alio loco ipse desi-
 gnarit Deum: Hoc ergo cogit eos incōstantes fuisse, & in re certa nihil habuisse, quod
 proferrēt. Aut si boni cōsulamus, & fortasse melius mentē eorum interpretemur, di-
 cemus eos ultro de uero, ac naturali Deo multa locutos, multa naturā ignaris extor-
 sisse. Ac tametsi uaga sit Diuinitas apud illos, esse tamen etiam ueram illam, ac singu-
 larem, quam & antiquitas suggerebat, & natura. Nam Iouem, ut superius, uerū illū,
 ac naturalem Deum, non fabulosē, & poëticē Platonē & Aristotelē cum multis alijs
 sensisse, apparet quod eum Aristoteles, ut nostræ literæ, locat in uertice mundi, cuius
 per omnes mūdī partes tendat immēsa, & indefatigabilis potestas. Plato autem de co-
 dicit in Cratylo, quod duo nomina, quibus eum uocant *Ζεὺς καὶ Δία*, coniuncta decla-
 rant Naturā Dei, qua putamus omnia fieri, & peragi. Neq; enim esse nobis, & cæteris

omnibus, qui magis autor sit uitæ, quàm is, qui Princeps & Rex est omnium. Hæc C
 Plato, dicens de Ioue, certè sentit illum uerum Naturæ Deum, Principem, Regemq;
 omnium, Causamq; uitæ, ut est in nostris literis. Quodq; magis admirabere, quod in
 fabularum inuolucris dicitur, Iouem filium esse Saturni, audi quomodo id interpre-
 retur. Hunc, inquit, filium fuisse Saturni, contumeliosum statim uideatur audienti:
 εὐλογοῦν δὲ μεγάλως τινὸς δαυοίας ἕργον ἐν τῷ Δία: Rationabile autem est, magnæ cuiusdam
 Mentis filiū esse Iouem. Nam, inquit, Cronos designat quasi purissimā, incorruptāq;
 mentem, cuius filiā dicunt Iouem. Hæc ille, Declarauimus autem superius prolem Dei
 uocatum Iouem, qui dicitur esse ab essendo: ipse item Rex & opifex mundi, ipse omni-
 bus imperās, ipse uita omnium, ipse rex hominumq; Deūm, sicut apud nostros. Aspi-
 ce etiam, an Iupiter, & Mens illa apud Anaxagorā sint idem. Mentem autem proba-
 tum est sæpe, esse secundum è tribus, esse post summum Bonum, esse eam, quā literæ
 Hebræorū Sapientiam, Aegyptiorū, & Hebræorū λόγῳ, Interpretationē, aut Rationē
 uocant, nomina ob creationem mundi. Iouem testatus est in Cratylo, quod sit Causa
 uitæ, Princeps & Rex omnium. In eodem autē libro de Mente, quod sit ἀντιληπτῶν πάντων
 ἡγεμῶν ἢ πάντων ἰσῶν, Imperatrix, omnia exornās, per omnia pertinens. Eadem paulò
 antè tradit. Item Laërtio teste uocat creatorē mundi Plato νόῦν, αἴτιον, Mentē, Causam.
 Vnus igitur, ut uides, est atq; idem, Iupiter atq; Mens, ille Rex, Princepsq; omnium,
 Autor, Imperator, exornans omnia: sicut ille Causa uitæ, sic ista per omnia cōmeans,
 & pertinens, quod Pythagoras de Deo, per omnes mundi partes intēto dixit, ex quo
 nostri animi carperētur. Ecce idem hæc omnia, Iupiter, Mens, Deus, Causa, quia ten-
 dunt per omnia, regnāt per omnia, regūt omnia. Superius item uidisti, πάντων αἴτιον τῶν
 θεῶν, omnium autorē Deum. Confer Iouem in Cratylo αἴτιον τῶ ζῴων, ἄρχοντα, βασιλέα ἢ
 πάντων: Causam uitæ, Principem, Regem omnium. Item Mentē, quod sit ἀντιληπτῶν ἢ
 πάντων ἰσῶν, Imperatrix, per omnia cōmeans. Ecce sunt idem Deus, Iupiter, Mens, Au-
 tor, qui in Epistola secūda extat, habet patrē, ergo est filius: & is autor, teste Laërtio,
 est Platoni mundanus opifex. Ex quo efficitur, ut quicquid illi de Ioue loquerētur, de
 summo Deo sit dictū, licet indigna Deo multa, ut poetarū fuit error, ad suum arbitriū
 de Diuinitate fingentiū. A Platone repudiata, ab alijs allegoricè interpretata, quibus
 nisi allegoria sublit, ut ait Palephatus, omnium mortaliū impiissimū confiteri Homerū
 necesse sit. Sed & apud hunc, & alios omnes Trismegistū, Sibyllas, Orpheum depre-
 hendas fabulosa mista ueris. Nam & populari cōsuetudini nonnulla dabant, ut apud
 Platonem uisum, & sibi, ac sapientiæ, de rebus grauissimis differentes, item satisfacere
 bant. Itaq; & ueram, naturalemq; deprehendas apud eos sapientiam, & rursum popu-
 lares, aut poeticos errores. Nos autem dicimus ab initio mundi natam ueritatē, quæ
 ex certa Dei conspecta præsentia habuisset initium, per omnes deinceps ætates de-
 scendentem, fuisse magis deprauatam, remanente semper aliqua luce: Solas autem
 apud sacras literas incorruptam esse ueritatem.

*De summo Deo, quem summum Bonum uocat Plato, affirmās eum rerum cun-
 ctarum celo ac terris autorem, a quo rebus omnibus adsit esse.*

C A P. V I I.

SED omnium nobilissimum, ac præclarissimum est testimonium de sum-
 mo Bono, de quo mira, & ex intimis Theologiæ mysterijs eloquitur in li-
 bris de Republica Plato, cuiusmodi apud Theologos, præcipuè Paulum,
 multa deprehendas. Hic Plato supra mortalitatis conditione sublatu, tra-
 nauit celos mente, & ad ipsam summi Boni regiam progressus, uidit arcana Dei: ui-
 dit

A dit ineffabilem summi Boni Diuinitatem: uidit luce & claritate maiestatis suæ, totū
 illuminari supernum mundum: uidit eum Solem creasse, omnium rerum uisibi-
 lium & inuisibilium autorem fuisse: in eo omnem ueritatem esse, omnia bona: Nos
 autem respectu Diuorum, qui propius eum intueantur, tanquam in carcere esse, in-
 ter umbras, & simulachra. De hoc ipso igitur summo Bono, & Idea Boni, hæc lo-
 quitur in sexto de Republica. Hoc igitur, quod ueritatem præbet rebus, quæ cog-
 noscuntur, & ipsi cognoscenti dat uirtutem, Ideam Boni dicit esse, etiam scientiæ,
 & ueritatis causam, ut quæ cognoscantur per mentem. Vtraque autem, quæ usque
 adeò pulchra sunt, id est, notione & ueritate, si quid aliud pulchrius existimaueris,
 rectè existimaueris. Scientiam autem & ueritatem sicut rectè lumen & uisionem, So-
 larem, non autem ipsum Solem credere rectum est: sic isto quoque loco, utraque esse
 αγαθοειδῆ, id est, similia ipsi Bono, rectum est: Bonum autem arbitrari utrum eorū
 non rectum, sed, ἐπι μείζονος τιμητικῶν πλὴν τῶ ἀγαθοῦ ἔξιμ, adhuc habitus Boni ma-
 gis honorandus est. Inauditam, inquit, dicis pulchritudinem, si scientiam quidem
 & ueritatem præbet, ipsum autem est supra has pulchritudines. Neque enim dicis
 esse ipsum uoluptatem. Bona uerba, inquam ego. Sed sic magis imaginem eius con-
 templare. Quomodo? inquit. Solem his, quæ uidentur, non solum præbere facul-
 tatem ut uideantur, reor, fateberis, sed & ortum, & incrementum, & alimentum, qui
 tamen res ipsa nata ipse non sit. Quis fieri potest? inquit. Itaque etiam his, quæ no-
 scuntur, non solum adesse à summo Bono, ut cognoscantur: ἀλλὰ ἢ τὸ εἶναι τε ἢ πλὴν
 εἶναι ὑπὸ ἐκείνῳ αὐτοῖς προεῖναι, ἢ εἶναι ἄντ' τῶ ἀγαθοῦ, ἀλλ' ἐπὶ ἐπιπέδῳ τῆ εἰσίας προσβέβηκε καὶ δι-
 νάμῳ ὑπερέχοντ' : Sed etiam & esse, & substantiam ab illo, eis adesse, cum ipsum Bo-
 num non sit substantia, sed etiam excedens supra substantiam, dignitate & uirtute.
 B Hui, inquit cum risu Glaucon, Hercules diuina excellentia. Tu inquam ego causa es,
 qui me cogis fari, quæ de ipso mihi uideantur. Nequaquam abstas nisi quid, sed
 similitudinem de Sole reliquisti. Relinquo, inquit, sæpe. At ne minimum quidem
 relinuas. Et si multum feci, inquit, ueruntamen quoad fieri poterit, in præsens
 non relinquam. Cogita igitur, inquam ego, sicut dicimus, ea duo existere, & impe-
 rare, alterum quidem τὸ νοῦτὸ γένος τε καὶ τόπος, ἡδὲ αὐτὸ ἄρατῶ, ἢ καὶ μὴ ἄρατῶ ἐπιῶν, διξωσσι
 σὺλλέδου περὶ τὸ ἄνομα. ἀλλ' εἴ ἔχεις ταυτὰ διττὰ εἶδη ἄρατῶν, νοῦτον, Generi, & loco intelli-
 gibili, alterum uisibili, ne dicens celo, uidear tibi circa nomen cauillari. Saltem hæ-
 bes has duas species, uisibile, intelligibile. Hæc & id genus Plato. Nouissimèq;
 quam Ideam Boni dixerat, uocat πλὴν τῶ παντὸς ἀρχήν, Principium Vniuersi. In septis-
 moq; qui statim attextitur sexto, deq; eadem re est sermo, hæc infert. Hæc igitur sic
 mihi uidentur. In intelligibili nouissima est Idea Boni, uixq; ea uidentur. Visā uerò
 considerandum est, quod scilicet hæc sit omnibus omnium rectorum, & honesto-
 rum causa: & quæ in hoc uisibili lucem & dominum Ens pepererit. In intelligibili
 autem, hæc domina est, quæ etiam ueritatem, & mentem præbet: & quod oportet
 hanc uidere, qui prudenter aut priuatè, aut publicè uelit agere. Hæc Plato de Idea
 Boni, quæ quidem magis ad uerbum, oratione Græcanica, non Latina protuli, ut
 dogma ipsum magis eluceret. Hic ergo effudit cœlestem, aureamq; orationem, ady-
 ra Diuinitatis aperuit. Confer Solem, & ipsum Bonum, proponit duo regna, duo
 genera rerum. Collatio prima Solis, & Boni, quod quemadmodum Sol efficit ut
 omnia uideantur corporaliter, & in hoc corporeo uisibiliq; mundo, sic summum
 Bonum, in regno intelligibili, siue inuisibili, largissimam suæ claritatis spargit lu-
 cem. Hæc autem lux, non corporea, inquit, est, sed intellectualis, scientiæ, sapien-
 tiæ, cognitionis. Quia Idea Boni, uel ipsum Bonum, est pelagus, & locus sapien-
 tiæ, est

tiæ, est asylum, arx totius sapientiæ, est ratio uniuersalis. Qui hanc uidet, uidet C omnia. Ab hac autem uasta sapientiâ, omnem mentem intelligentem manasse, tum omne lumen mentis, id est, & ipsam facultatem, uirtutemque intelligendi, quæ est ipsa mens, ab eo infusam, tum donari sapientiâ, notionemque omnium rerum dicit. Id enim clamant nostræ literæ, Sine illo nihil nos scire posse: & Lignum uitæ his, qui apprehenderint eum: & Flumina de uentre eius fluent aquæ uitæ. Et ipse uocatus est sapientiâ, ratio, forma. Hic omnia tanquam in sua Idea coniuncta bona. Duobus igitur modis potest intelligi quod det his, quæ cognoscuntur, & cognoscanti uim potestatemque intelligendi: aut scilicet spiritaliter, & mentaliter, quod ipse mentem crearet, & eam illuminet: aut refert ad mundum supernum, in quo regnet summum Bonum, immensa claritate sua dans illic se magis conspicibilem inuentibus, qui fecit eos, ut intueri, & cognoscere eum possent. Secunda, quod quemadmodum Sol dat lucem, facit uisionem, non tamen est aut uisio, aut sparsa lux, sic summum Bonum, non est ipsa cognitio, radius, aut mens cognoscens, sed maius. Tertia, quod quemadmodum Sol dat ortum, augmentum, alimentum uisibilibus, ipse autem non est *γένεσις*, generatio, res facta, sic Bonum, non solum præbet rebus, quæ intelliguntur, ut intelligantur, sed & ipsum esse, & substantiam. Ipsum autem non est substantia, sed maius & melius, dignitate & potestate ultra substantiam. Quarta, de imperio, quod quemadmodum præest huic mundo Sol, & imperat, sic imperat ipsum Bonum mundo intelligibili. Quo loco cum Plato statuat duo regna, duo genera rerum *νοητῶν, ὁρατῶν*, aperte noscitur sentire, & innuere ea, quæ summus Paulus: *τὰ ἐν τοῖς οὐρανοῖς, ἢ τὰ ὕψι γῆς, τὰ ὁρατὰ, ἢ τὰ ἀόρατα*: Quæ sunt in cælis, & quæ in terra, Visibilia, & inuisibilia. Itaque quæ Philosophi appellant *νοητὰ*, intelligibilia, id est, sola ratione & mente comprehensibilia, nostri inuisibilia dicunt, tum quia corporeis oculis, corpore carentia, uideri non possunt, tum quia sunt in loco, de quo cogitari potest, uideri non potest: Etiam quia intellectus sunt & mentes. Quæ autem sint ista inuisibilia, Paulus ipse docet, statim subdens: *καὶ τὰ ἀόρατα εἰτε θεοὶ, εἰτε κρείττους, εἰτε ἀρχαὶ, εἰτε ἐξουσίαι*. Inuisibilia, inquit, siue throni, siue dominationes, siue principatus, siue potestates. In hoc etiam primum adnumerauerat ipsum Bonum Deum, dicens Christum esse imaginem *τῷ θεῷ τῷ ἀοράτῳ*, Dei inuisibilis. Quare cum *τὰ νοητὰ*, id est, intelligibilia, sint inuisibilia, hæc erunt ipse Deus, & omnia genera Angelorum. Vtque Paulus de his ait, *τὰ πάντα δι' αὐτῶν, ἢ ἐκ αὐτῶν ἐκτισται*, Omnia hæc per ipsum Verbum facta sunt: sic Plato dicit, Bonum fecisse hæc ipsa inuisibilia, intelligibilia, quibus dederit ipsum intelligere, & intelligi, ipsum tamen esse longè præcellentiùs illis. Sic & Paulus innuit, ipsum antestare creatura illa. Atque Plato ueritatem & notionem, qua illi cognoscunt, esse pulchras, sed longè pulchrius, qui dedit hæc ipsa. Sic conferens ipsum cum duabus rebus pulchris, scientia & ueritate, dicensque ipsum esse uenerabilius, fatetur esse *ἀμήχανον κάλλος*, Inæstimabilem pulchritudinem. Sic supra substantiam. Item affirmat eum creasse Solem, esse omnium rerum principium, creasse Dominum lucis. Sunt item apud Platonem duo regna, uisibile, & *νοητῶν*, intelligibile, siue spirituale, uel inuisibile. Duo genera rerum, *ὁρατῶν, νοητῶν*. Sic etiam *νοητῶν γένος, ἢ πῶσος*, Gens inuisibilis, locus intelligibilis. Videbis autem hunc locum intelligibilem apud eum, esse patriam cœlestem, regna beata, ut declarat exemplum in septimo de Republica, quo fingit habitantes in terra, quasi in subterraneo Specu esse, qui à pueris affuerint illic uidere in pariete sola rerum simulachra ab aliquo lumine repræsentata: Sic nos inter umbras esse, ueritatis autem campum, uerasque res, uera bona apud superiores esse, ubi

A ubi est Idea Boni. Eodem libro dicit, *τὸ δὲ ἄνω ἀνορθωσιμὸν ἢ θεῶν ἢ ἀνω, τὸ εἰς τὸν νοητῶν κόσμον, ἢ τὸ νοητῶν ἀνορθωσιμὸν*, Ascensum ad supera, rerumque supernarum contemplationem, esse animi ascensum ad locum intelligibilem. Quod si quis contendat Platonem, Ideam summi Boni, aut ipsius Boni in uniuersum sensisse non Deum quidem, sed uniuersale totius Bonitatis, quasi uniuersalem speciem, sicut humanitas, multaque id genus uniuersalia: Ecce tota oratio refellet eum. Nam uniuersalia neque generant neque generantur: at Idea summi Boni, genuit Solem: Tum ipsa est dominatrix in mundo intelligibili, in mundo mentali, uel inuisibili, sicut Sol in hoc mundo, qui sic det nasci, esse, augeri, ali, uideri sensibilibus, sicut inuisibilibus ipsa Bonitas. Denique si Sol causa est rerum uisibilium, partus autem, uel creatus est à summo Bono, ipsum autem summum Bonum, peperit alia non indigentia Sole, & ad quæ non se extendit eius potentia, utique fatetur Plato quod diuus Paulus, per ipsum facta uisibilia, & inuisibilia: quia fecit Solem causam uisibilium, inuisibilia quoque ipse creauit: fecit luces quasdam, quædam lumina, dedit eis sentire, nosse. Eoque lucis in nostris literis uocantur. Et per Allegoriam, non proprietatem, creatio lucis, fuit creatio ipsorum. Deinde Idea bonarum rerum non est nisi Deus ipse exemplar, ut Philo ait, & Idea omnium Idearum, Idea maxima, id est, maxima ratio, maximus logos, uerbum, forma, ratio, exemplum, Mundus, ut idem Philo perhibet, *νοητῶν*, intelligibilis, plenus rationum, formarum sapientiæ, scientiæ. Hæc omnia sensit Plato. Suntque hæc nomina summi Dei apud eum plena Theologiæ, *τὸ ἀγαθόν, ἰδέα τῶ ἀγαθοῦ, βασιλεὺς τῶ νοητῶ γένους ἢ τῶν τῶν ἡλίου γενήσεως, ἐπέκεινα ἐπὶ δόξας, τὸ πᾶν ἀρχή, ἀφ' ἧ εἶναι δεῖ, ἢ ἡ δόξα τοῖς γινώσκουσιν*, Ipsum Bonum, Idea Boni, Rex generis & loci inuisibilis, Genitor Solis, Ultra substantiam, Principium uniuersitatis, A quo est esse & substantia his quæ noscuntur. Denique qui genuit siue creauit Solem, sibi *ἀνωλογον*, proportionatum, ut sic loquar, quia & ipse Sol est mundi inuisibilis. In quibus est tota Theologia, omnis sapientiâ.

Platonem fateri Deum omnium bonorum nullius autem mali autorem, optimum, pulcherrimum, ueridicum. Prodesse dare pœnas, & castigari. Dogma de Bonitate, sumptum esse ex Trismegisto.

CAP. VIII.

DIVINE quoque locutus est de summo, ac singulari Deo, in secundo de Republica. In quo agnosces ea, quæ proponit in Timæo, de Creatore mundi, ac Bonitate eius, & item quod superius in sexto. Ibi aperte fatetur in Deo solam bonitatem, autoritatemque bonorum esse. In illum mala ulla accepta referri nec debere homines, nec posse, loquens in hunc modum: *ἀγαθὸς ὁ θεὸς ἐστὶν ἄνθρωπον, ἢ λειπτόν ἔστω*: Bonus profectò est Deus, idque confitendum est. Nihil item quod bonum est, est noxium. Ergo quod non est noxium, non nocet. Sic quod non nocet, non afficit malo, ne mali quidem sit autor. Est item ipsum Bonum, utile: *ἀπὸ τοῦ ἀγαθοῦ ἐκπραγίας*: causa igitur est felicitatis, rerumque bonarum. Non ergo omnium rerum, causa est ipsum Bonum, sed bonarum tantum, beneque habentium. Malorum autem autor minimè. Non ergo Deus cum sit bonus, omnium causa sit, ut plerique loquuntur: sed cum quædam det hominibus, aliorum nullam ipse affert causam. Longe enim pauciora nobis bona, quàm mala sunt. Ac bonorum quidem neminem alium fatendum est autorem: malorum autem alias quasdam quærere causas oportet, *ἀλλ' ἢ τὸν θεόν, ἢ τὸν θεόν*, nō Deum ipsum. Nouissimeque addit: Mala, inquit, Troianis illata, aut Pelopidis, aut omittendum ea referre in Deum uti autorem, aut si à Deo

Deo profecta sint, inuenienda est his, qui hæc dicunt, ea ratio, quam nos item ues C
 stigamus, & dicendum quod Deus iusta & bona fecit: his autem profuit sic castiga-
 ri, sed quod uel miseri sint, qui suunt poenas, aut quod Deus hæc fecerit, poetæ di-
 cere non est concedendum. Sed si diceret, eis castigatione opus fuisse, uelut miseris,
 quia mali essent, dantes autem poenam, ἀφελόντο ὑπὸ τῶ θεῷ, beneficio affecti sint à
 Deo, permitti debet. Malorum autem alicui autorem fuisse Deum dicere, qui bo-
 nus sit, omnino prohibendum est. Igitur, inquit, omnium dicemus Deum auto-
 rem, sed bonorum. Sic neque præstigiatores, simulantemq; uarias figuras Deum
 dicemus. Nam mutare formam suam in peius eum nefas est. ἀλλὰ μὴ ὁ θεός τε, ἢ τὰ τῶ
 θεῷ πάντα ἄριστα ἔχει. πάντῃ μὲν τοῖ ἡμισὶ ἢ πολλὰς μορφὰς ἔχει ὁ θεός. Atqui & Deus, & omnia,
 quæ sunt Dei, sunt undequaque optima. Itaq; minime uarias figuras subeat Deus.
 Itaque cum Deus sit ὡς ἑοικε καλλίστῃ ἢ ἀριστῷ, ut apparet, pulcherrimus, & optimus,
 nefas est eum ad peiorem conditionem descendere. Denique concludit in Deo nul-
 lum esse mendacium: κομολὴ ἄρα ὁ θεός ἀπλῶν, ἢ ἀληθῆς, ἔντε ἔργῳ ἢ ἐν λόγῳ: omnino
 igitur Deus simplex & uerus uerbo & re. Hæc igitur omnis prædicatio, etsi in omnes
 Deos æqualiter, ut Plato fortasse sensit, tendit, ex dogmatis tamen eius apparet,
 propriè, ac primo in illum congruere, quem Ideam Bonitatis in ipsis de Republica
 libris dixit: & cuius bonitatem genitricem mundi fuisse confitetur: quæq; cum sum-
 ma esset, fecerit mundum pulcherrimum: cuius pulchritudo non aliam habue-
 rit causam, quàm ipsius opificis pulchritudinem, ac bonitatem, ut cui non pla-
 ceant nisi pulchra, & optima, eoque omnia creatur formosa, pulchra, utilia. proinde
 dicit eum Moses ad unamquamq; rem creatam uidisse eam esse bonam. Ad postre-
 mumq; uidisse cuncta, & ecce erant ualde bona. Excluditur enim, & exploditur etiã
 ab ipsiomet Philosophis, turpissima Manichæorum infania, aliquid mali esse in hoc D
 mundo, quod ab autore mundi habuerit principium. Quod illi uitare uolentes, in
 aliud absurdius ceciderunt, in duas partes secantes autoritatem mundi creati, ut
 aliud à Bono, aliud à malo principe sit factum. Sed quoniam confitentur omnes, ab
 uno factam totam rerum Naturam, dicenda est undequaque bona. Mala autem ab
 ingenio humano, quæ propriè mala dicantur, habere originem. Ac diuinitus etiam
 Plato, sicut item in Gorgia, clamat, si quid cui acciderit mali, profuisse dare poenas
 eum fatendum esse. Nam in eodem libro sæpe affirmat, τὸ ἀδικεῖν τὸ ἀδικεῖσθαι κάκιστον:
 Peius esse inferre iniuriam, quàm pati. Et, τὸ δίκην δίδναι, μείζον κακὸν ἀπαλλαγῆναι πονηρίας:
 Dare poenas, esse liberari à maximo malo, nempe à scelere. sic nunc eadem asserens
 ueluti diuinus Theologus, si quid cui mali eueniat, quod à Deo fatearis accidisse,
 reuocandum esse ad bonum, quia melius sit castigari, quàm permanere in scelere:
 Possis, inquit, etiam si iustus interficitur, si patrimonio multatur, si uestalis uirgo
 uitiat, non referre hæc mala in uoluntatem diuinam, sed in illorum, qui faciunt,
 prauitatem, qui poenas tamen dantes, uel in hoc mundo, quod Troianis ob adul-
 terium accidit, uel alibi, proderit eis, & omni mundo, dum scelus expiatur, quod
 bonum est, cum iustitia redit in suum locum. Quæ etsi nocent castigato, prodest ta-
 men alibi, quia labes elui, de medio tolli, pulcherrimum est. Hæc ferme Plato, asse-
 rens tum miseros appellandos non esse, qui dent poenas, quia scelus eorum expiatur:
 tum hanc uoluntatem non esse rectã in Deum referendum, ut eueniant mala, quæ di-
 luanur, uel quæ debeant coronare iustos, quibus melius sit pati quàm inferre iniu-
 riam. Neque enim Deus quenquã beneficio affecturus noceret, alteri decernens cas-
 tigare uel flagellari, iustum ab iniusto, ut is ascendat ad triumphos, ille descendat in
 Tartarum: sed in Deum non sunt referenda, tanquam ea nolentem, sed coniuuen-
 tem

At tẽm. Interim tamen melius est pati, quàm inferre iniuriam: & beatius est dare, quàm
 accipere beneficium, ut dixit Dominus Iesus. Sicq; tria diuina dogmata sunt hic
 apud Platonem, πάντων ἄποιος τὸν θεόν, ἀλλ' ἀγαθόν, Omnium Deum esse autorem,
 omnium rerum bonarum. Bonum autem & Ens conuertuntur. Item omnium ma-
 lorum ἀνομιῶν, non autorem. Tertium si malorum autorem dicas, id est, non scele-
 rum, non uitiorum, sed poenarum, castigationum. Prodesse poenas has perpeti. Et
 quod hoc fuit diuinum beneficium, effectum te meliorem, expiato piaculo tuo pro-
 desse tibi & omni humano generi, detrahi superbis supercilium, quoniã nimia felici-
 tas corrumpit, reddit ad uoluptates alacriorem: Virtus autem infirmitate perficitur.
 Hæc Plato sensit eo instinctu, quo creatus est homo ad imaginem Dei, eoque sentit eas-
 dem atque Deus. Nostra autem religio est sensus Dei, est locutio Dei, Locutioq; sunt
 homines sæpe similia, præcipuè sapientes, quia sunt imago Dei. Neq; adeò potuit
 unquam tenebris obrui mens humana, quin eluceret, quod diuus Paulus prædicas-
 uit, ueritas in terris. Denique infert Plato, ut nec malorum sit autor Deus, sic nec
 eum esse mendacem aut uersipellem, sed esse ἀπλῶν, ἢ ἀληθῆς rem simplicem, ueram.
 Itaque hæc nomina supremi Dei, nunc apud Platonem sunt ἀγαθῶν ἀποῖος, κακῶν ἀνο-
 μιῶν, ἀποῖος ἑυπραγίας, κάλλιστος, ἀριστος, ἀπλῶν, ἀληθῆς, Bonorum autor, malorum non
 autor, felicitatis, prosperitatis autor, pulcherrimus, optimus, simplex, uerus.

Hoc de Bonitate diuina sumpsisse Platonem ex Trismegisto.

CAP. IX.

BUNC locum haud dubiè sumpsit Plato ex Mercurio Trismegisto, à quo
 tota ferme Platonica Philosophia, ubi mysteria attingit, defluxit. Nec pos-
 tuit ab Angelo cœlesti dici de summo Bono quidquam diuinius, & excels-
 lentius. Duas censet ueras summi Dei appellationes, Patris, ac Boni, sed
 eam, quæ est Boni, ueriores: Ἰδοὺ τὸν θεόν διωσι τάντους τὰς προσηγορίας ἀβελθεῖσαι δὲ, τὰς
 μόνων αὐτῷ προσκειωμένους, καὶ ἄλλω ὀδνεῖ. ἔτε γὰρ ἦν ἄλλω λεγόμενον θεῶν, ὅτε ἀνθρώπων, ὅτε δαι-
 μόνων τις δύναται, καὶ ἂν ἑποσῶν ἀγαθὸς εἶναι, ἢ μόνος ὁ θεός καὶ τῶτ' εἶναι μόνον, καὶ ὀδνεῖ ἄλλο. τὰ
 δὲ ἄλλα πάντα χωρητὰ ἐστὶ τὸ ἀγαθὸν φύσιος. σῶμα γὰρ εἶσι καὶ ψυχὴ, τόσων ἐκ ἔχοντα χωρησῶσαι
 δύναμει τοῦ ἀγαθοῦ. ποσῶ γὰρ εἶσι τὸ ἀγαθὸν τὸ μέγιστον, ὅσων εἶσι ὑπερβῆς πάντων ἦν ὄντων, καὶ
 σωματικῶν, ἢ αἰσωμάτων, ἢ αἰδητῶν, ἢ νοητῶν, τῶτ' εἶναι τὸ ἀγαθόν, τῶτ' εἶναι ὁ θεός. μὴ εἶναι
 ἄλλο τι ἀγαθόν, ἔπει ἀσεβῆς, ἢ ἄλλο τί ποτε τὸν θεόν, ἢ μόνον τὸ ἀγαθόν, ἔπει πάλιν ἀσεβῆς. λόγῳ μὲν
 ὑπὸ πάντων, λέγεται τὸ ἀγαθόν, καὶ νοεῖται δὲ τί ποτ' εἶναι, ὑπὸ πάντων. Ἡ δὲ τῶτ' εἶδὲ ὁ θεός νοεῖται
 ὑπὸ πάντων, ἀλλ' ἀγνοίᾳ ἢ τὸς θεός, καὶ τινος ἦν ἀνθρώπων ἀγαθὸς ὀνομαζομεν, μυστικῶτε δύναμι-
 νος, μυστὲ εἶναι, μυστὲ γενέσθαι αὐ. ἀλλοτριώτατον γὰρ εἶναι ἦν ἄλλω, ἢ τὸ θεῷ ἀχώριστον: ὡς αὐτὸς ὁ θεός
 ἴσῃ. θεοὶ μὲν οἱ ἄλλοι πάντες ἀδάντασι τετιμμένοι πῆ τὸ θεῷ προσηγορεῖα, ὁ δὲ θεός τὸ ἀγαθόν εἶ ἢ τὴ π-
 μήν, ἀλλὰ κατὰ φύσιν. μία γὰρ ἢ φύσις τὸ θεῷ τὸ ἀγαθόν ἢ ἐν γίνεσθαι ἀμφοτέρων, εἴτ' εἶ τὰ γίνεσθαι πᾶν-
 τὰ, ὁ γὰρ ἀγαθὸς ἄπαντα εἶναι διδούς ἢ ὀδνεῖ λαμβάνων, ὁ εἶναι θεός, τὰ πάντα διδούς, ἢ ὀδνεῖ λαμβά-
 νει. ὁ εἶναι θεός ἀγαθόν, ἢ τὸ ἀγαθόν, ὁ θεός. Quæ sunt, Proinde duabus hisce Deum appella-
 tionibus colere conuenit, quæ ei soli congruunt, alteri præterea nemini. Neq; enim
 ulli ex his, qui dicuntur Dij, aut homines, aut Demones, possunt ullatenus boni esse,
 nisi solus Deus. Et hoc est solum, & nihil aliud. Cætera uerò omnia sunt capacia nas-
 turæ Bonitatis. Corpus enim sunt & anima locum non habentia, qui possit bonum
 capere. Tanta enim est boni magnitudo, quanta substãtia omnium corporum, & in-
 corporearum rerum, sensibilem & intelligibilem. Hoc est Bonum, hoc est Deus.
 Ne igitur dicas aliud Bonum, quoniam peccas impiè, aut aliud quid Deum, nisi so-
 lum ipsum Bonum, Quia rursus peccas impiè. Verbo quidem ab omnibus dicitur

F Bonum

Bonum, nō cognoscitur autem ab omnibus quid sit. Propter hoc neq; Deus cognoscitur ab omnibus, sed per insciā & Deos, & quosdā homines bonos appellant, qui neq; sint, neq; potuerint esse. Alienissimū enim est ab alijs, & à Deo inseparabile, cum Deus ipse sit. Cæteri igit̃ Dij, omnes quidē immortales, hoc honore affecti, ut Dij appellent̃. Deus aut̃ est Bonū, non secundū pretiū, aut honorē, sed secundū naturā. Vna em̃ est natura Dei, ipsa Bonitas, & unū genus utriusq;: Ex quo cætera genera. Nā bonus oīa dat, nihil accipiēs. Deus igit̃ omnia dat, & nihil accipit. Ergo Deus est ipsum Bonū, & ipsum Bonū est Deus. Hæc Theologus Aegyptius. Quibus nihil diuinius, ad refellendā ueterē omnē idololatriā, Philosophorū, Poëtarūq; errores, si qui sunt, aptius dici potest. Ex his, & à Chaldaicis oraculis, Platonē apparet, quæ de summo Bono in secundo, & sexto de Republica differuit, accepisse. Definiuit ergo, præscripsitq; Mercurius de Bono sententiā uerā, excellētēq; Bonitatē, & quæ à Platonicijs uocatur τὸ ἀγαθόν, ipsum Bonū, siue αὐτὸ ἀγαθόν, per se Bonū, soli ei cōgruere, quod ipsi etiā solēt appellare ἐπιθετικὴν ἀγαθότητα, Quod sit ultra substantiā. Quod tāquā fontē omnium rerū, etiā Mentis, & animæ, præferūt, antepōnūtq; omnibus. Eoq; nomē Dei & Boni declarat Mercurius in illū dūtaxat unū cōgruere: ut sit impietas, siue Dei nomē, siue Boni, cæteris aut hominibus, aut qui dicunt̃ Dij, attribuas. Estq; apud eū, ut maiestatem præcæ Theologiæ noscas, ea quæ crebro solet à Theologis usurpari differentia, quod sit unus uerus, singularisq; Deus, cuius substantia, ac natura sit ipsa Bonitas, cæteros aut, quos usus obtinuit ut Dij uocarent̃, esse nō natura Bonos, sed πρὸς honorē, opinione, opinata quadā bonitate, & ab hominibus honoris causa tributa, non uera substantia Bonitatis. Atq; in hoc non homines modō, sed Deos etiā recenset, qui uerē neq; nomē Bonitatis, neq; Dei mereantur. Ipse igitur Mercurius se ipsum uel refellit, uel declarat, oēsq; alios cuiusuis disciplinæ Philosophos, siue Platonicos, siue Peripateticos, in appellatione Deorū. Vt em̃ ex ipso Mercurio refellit, uel declarat Mercurius, cū dicit in eo qui inscribit̃, Quod Deus inuisibilis sit ex factis manifestus: ὁ θεὸς μέγιστος ἦν κατὰ τὸ ἀγαθὸν θεῶν, ὃ πάντες εἰκοσι οἱ ἀθάνατοι θεοὶ, ὡσαυτέ βασιλεῖ καὶ ἀνθρώπων. Quod est, Sol Deus maximus cœlestiū Deorū, cui cedunt omnes cœlestes Dij, ueluti Regi, ac Principi. Et quod alio loco, χοροὶ δὲ δύο θεῶν, ὁ μὲν ἦν πλανητικῶν, ὁ δὲ ἦν ἀπλανῶν: Duos esse choros Deorum, alterum errantium, alterum non errantium. Et quod alio loco, quod mundus sit θεὸς ὑλικός, mundus materialis. Refellit inquam Mercurius aut declaratur suis illi uerbis recitatis, quibus dixit impietatem esse & insciā, uel Bonitatem, uel Diuinitatem cæteris, siue hominibus, siue quos usus obtinuit, ut Dij uocarentur, tribuere. Declaratur autem, quod tametsi Solem, astraq; & mundum Deos uocet, aut sequitur uulgi consuetudinem, relinquens sibi retinensq; sensum uerum, ac pietatem, aut quod tametsi dixerit eos Deos, dixit quadam Diuinitate, quam ipse uocat περιποιησίν, appetiata, honorata, affecta hoc honore, non ex natura: affecta autem uel ab hominibus, uel ab ipso Principe Deo, Qui dedit nobis potestatem filios Dei fieri, & ut dedit astris Diuinitatem, id est, fecit nobilissima, immortalia corpora, nisi uelit ipse abolere, sic dedit hominibus, ut in numerum Deorum possent euadere, factis etiam alijs ac declaratis Dijs cœlestibus. Ad hunc ergo modum Platonem, cuius Theologia prorsus ab hac Mercurij defluxit, eiq; similis ma est, decet intelligere. Vt enim apud Mercurium audis, unius esse ueram Bonitatem, ac Diuinitatem, rursus audis astra, Solem, cœlum, mundum Deos esse: Similem scito Platonem expressisse Theologiam. In sexto de Republica agnoscit, confiteturq; uerā Diuinitatē, in secundoq; Deos ait factos cum omnibus ab ipso Deo. In eisdē libris uocat cœlū θεῶν γινωσκόμενον, Diuinitatē factā. In Timæo mūdanus Deus creat oīa, etiā Deos

A Deos, aitq; omnia posse ab eo, qui ligauit, dissoluit. Rursus audis in libris de Legibus cœlum, astraq; Deos, quin ipsum Solem iuxta ea, quæ Mercurius prior, maximum Deum esse. Hæc igitur eo modo interpretaberis, quo Trismegistus totius Philosophiæ princeps, præcipuē Platonice, docuit. Nec opus est confutationibus, cū ipsemet seipso declarēt, augustē fatētes, ac sanctē Deū, Bonūq; æternū, cōditorē oīm, unicū, singularēq; impicipabile, Bonitatis ineffabilis, cæterā facticiā, & uel noīe tantū, uel simulatā quandā, & honore affectā Bonitatē uel Diuinitatē. Eodē sensu oportebit intelligere Aristotelē: quando quidē omnis apud eū Theologia, à maioribus Græcis, & Barbaris manauit. Vt cœli Diuinitatē, necessariō eo loco habeat, quo habuere, à quibus ipse didicit, retinēs sibi uerā pietatē, ueroremq; Diuinitatē, à qua Diuinitas uenerit cœli, eo quo barbari docuere modo, nō in æternū pendēs, generataq; , sed facta à magna Bonitate, ac Diuinitate, rerū cæterarū creatrice, cuius sit tanta magnitudo, ut sola potuerit, sola meruerit esse sempiterna. Cætera quoniā distant in immēsum ab ea, noua Diuinitate, Bonitateq; fuisse donata. Hæc Aristoteles certē fateri cogetur, & quidē cōfessus est, siue illū huc rapiente natura, siue animo suo ueriores cernēte, respicientēq; ad eos, à quibus manabāt ea, quæ scribebat ipse. Eiusdē etiā alibi confessus est Trismegistus tantā esse, tam differentē ab omnibus maiestātē, ut dicat potentia eius ἕτερον τι ἀνθρώποινα, ἕτερον τι βῆμα προβάδων ἐν τῆς μηδὲ ποτε ἦν κένταυρον, μηδὲ ἦν ἄνω ὁμοίωτον ἢ γῆσιν. Ἐὐθεῖα δὲ αὐτῶν ὁμοιοῦ ἔσθ' ἀνομοίωτον ἐν μόνῳ, ἐν ἐνὶ, Neq; humana, neq; diuina esse comparanda. Neq; quæ deorsum, neq; quæ sursum Deo similia arbitreris. Nihil simile dissimili, & soli, & uni. Ex quibus probant̃ ea, quæ nostra Theologia clamat: Vnū eū esse sempiternū, uerē immortalē, omnibus dissimilē: factos aut̃ ab eo Deos, & homines, quoniā ille solus debet esse sempiternus. Hæc eadē, de Bonitate Dei retulit item diuinē in **B** Protagora Plato. Quo libro ex sententiā Simonidis asserit, hoīem bonū inueniri per difficile esse: fieri aut̃ posse, ut ad aliquod tēpus. Sed cum bonus fuerit, perseverare in bonitatis habitu, uirūq; bonum esse, ut dixit Pittacus, impossibile esse, minimēq; humanū. Sed solū Deū hoc honore præditū esse, hominē aut̃ fieri nō posse, qn sit malus.

Deum creatorem omnium rerum dicere Platonem. Testimonia, quibus apparet eum Vniuersi conditorem nuncupasse. Prolem diuinam autorem mundi esse Platoni, cui det Patrem in Epistola.

CAP. X.

IAM MENTEM in Platone fuisse, Deum sicut à maioribus audierat, cœli & terræ, cunctarūq; rerū cœlestiū & terrestriū, quæ prius nō essent fuisse Creatorē, quod in Timæo tam clarē, & in decimo de Republica confessus fuerat, declarat̃ alia, per omnē Philosophiā eius tanquā sidera internitentia testimonia. Similia enim in libro, qui dicit̃ Sophista, locutus est de Deo creatore, atq; in decimo de Republica. Ibi cum de ueris rebus, ac fictis, simulatisq; dissereret, hæc ait: Animalia quidē omnia mortalia, & plātas, quæq; in terra ex seminibus, & radicibus producūtur, & quæcunq; inanimata terræ cōplexu tenētur, corporalis quentia, & nō liquētia, num altero, quā creatē, & opifice Deo, dicemus postea extitisse, cum prius nō essent, μὴν ἄλλα τινὸς ἢ θεοῦ δημιουργοῦντος φήσομεν ὑσερον γήινωδαι, προτέρου ἐκ ἔντα: aut multorū dogma, assertionemq; sequemur, naturā ex quadā fortuita causa, & sine cōsilio, producente hæc ipsa genuisse. An cum ratione & scientiā diuina à Deo extitisse? Hæc Plato. Huic autē altissimā quæstioni Theætetus, quod adolescēs esset, nō respondet, sed uertit oculos ad Zenonem, siue hospitē, expectans quid ille pronuntiet: Quancq; arbitror, inquit, te dicturū hæc ex Deo extitisse, idē ipse arbitror, καὶ

ἰσολαμβάνου οὐκ ἔστι δὲ τῶν αὐτῶν γίνεσθαι, πάντῃ ἢ αὐτῶν νεώμια: Tum uerò pronuntiat C. ipse: Sed statuo, inquit, res quidē naturales factas, siue fieri arte diuina: quæ autē sunt ex his, fieri ab hominibus. Innuit scilicet artē. Deinde multo magis idē hospes: ἡμεῖς ἢ πῶ ἢ τ' ἄλλα ζῶα, ἢ ἕξ ἢ τὰ πεφύστωται ἔδει, πύρ, ἢ ὕδωρ, ἢ τὰ πῶτων ἀδελφὰ θεῶ γενήματα πάντα ἰσὺν αὐτὰ ἀπειργασμένα ἕνασαι: Nos quidem, tum cætera animalia, tum ea è quibus exi- stunt, quæ nata sunt, ignē, & aquā, cæteraq; id genus, Dei scimus esse opera. Hæc Pla- to diuinus, eadē atq; in libris de Republica, loquēs de arte, & inuentione diuina, cui- us sint res ueræ, ac naturales, quas humana ars imitetur. Sicut Moses incipiēs à cœ- lo, & terra, scribit plātas, herbas, arbores, animalia diuinitus effecta, tribuēs unicuiq; operi diē certā, gradusq; nascēdi. Sic Plato persequit unāquāq; rem, uniuer sales pri- mū res, tum particulares, quas Sapiētia diuina p̄fecerit, elaborarit. Ac quāquā nunc potius loquat in præsens, ut innuat præsentē, ac continuatā rerū productionē diuina Sapiētia suscitari, sustineriq; natura perēniter generāte; claret tamē eum ostēdere nūc diuinitus fieri, q̄ aliquādo diuinitus habuerit principiū, sicut declarauit in Timæo, et sicut testatur Diogenes Laërtius Platonē sensisse, posuisse eū duo principia θεῶν, ἢ ἔλκην. ἢ ἢ νῦν προσεγγόρευι ἢ αἰπῶν, Deū & Materiā, quē & Mentē appellet, & Causam. Ecce em̄ quēadmodū idē est Deus, Mēs, Causa, Opifex apud Platonē, sic apud Mosē, Deus Creator, Spiritus, id est, Sapiētia. Vides enim hic artificē diuinū, cuius sapiētia ueras res eduxerit. Vt autē est in Theologia, p̄ Sapiētia diuinā creata omnia: sic affirmāte Laërtio apud Platonē idē esse Deū Opificē mundi, atq; νῦν, αἰπῶν, Mentē, Intelligētia, ac Causam, intelligimus hunc esse prolē Dei, magnāq; illā, infinitāq; Sapiētia. Accipe enim & cōfer loca inter se diuisa, & iunge ea adinuicē. Appellatur teste Laërtio mū- danus Opifex ille à Platone νῦν, αἰπῶν, Mens, Causa: ipse tibi declarabit Plato, si ca- pias secundā Epistolā ad tres amicos, Hermiā, Erastū, Coriscū. In cuius calce est ut in D. amicitia uera & stabili adiuret ὁ γὰρ ἦν πάντων θεῶν, ἢ γυμῶνα πάντε ἄντων, ἢ ἦν μέλλοντων, τῶν ἢ γυμῶν, ἢ αἰπῶν πατέρα κρείων: Deū omnium rerū præsentium, ac futurarū Principē, tum principis & causæ siue autoris Patrē Dominū. Si igit̄ Plato memorat Patrē τῶ αἰπῶν, eumq; Dominū appellat: istū autē αἰπῶν Laërtius facetur à Platone dicē mundanum illū Opificē: profectō cognoscimus hūc autorē, creatorēq; ut nostra, ac Aegyptiorū, Chaldæorū quoq; prædicabat Theologia, Filiū esse, ac Prolē Dei. Est enim αἰπῶν is, qui habet Patrē, in Epistola: & is Platoni est Opifex mūdi teste Laërtio. Clarū igitur apud Platonē ab altissimis generis humani initijs & per oēs ætates delabens dogma, θεῶ γενήματα πάντα, cuncta esse creaturas Dei, non solū in principio temporis, sed etiā semp̄ & perpetuò, nō solū p̄petuò, & semp̄, sed etiā aliquo tēporis primordio, nata cū prius nō essent, diuina arte reperta, & reperiri semper (reiecto Democriti, Leucippi, quos secutus est Epicurus, dogmate) ex fortuita causa cuncta cōstitisse. Nā quod isti ingesserūt, ab antiqs sæculis nō est profectū, ex eorū capite, qd̄ & Atomos somniauit ortū. Sicq; claret sentētia Platonis de summo Deo, Opifice mūdi, cui tot locis uoca- lissimē dat creationē, dat cunctarū rerū natarū, ac nascētū sapiētia, ac causam appel- lans Naturā, Artē diuinā, Inuentionē ingenij diuini. Is est Deus, quē, ut phibet Laër- tius dixisse Platonē, ὅπως δὲ ἀδελφῶν ἦν ἄρῶν ἢ ἀειδύς, ἢ μετῶν τὰ ζῶα ἀειδύς, τὸ τῶ ἡλίου φῶς ἀνά- φαι τῶν θεῶν: Vt manifestus esset horarū, tempestatūq; numerus, caperētq; numerū ani- malia, Solis lumē accendit. Eorū sunt omnia creature Dei, sic enim bene uideor inter- pretari γενήματα, quoniā creauit rerū formarūq; corporearū autorē Solē. Eorū Mo- ses testat eū post inuentā massam, & chaos, extulisse lucē, p̄ quā nascunt omnia corpo- rea. Ac in eius creatione alsignāda mirabiliter cū Mosē cōsentit Plato. Neq; em̄ etiā Moses alias, quas affert lux utilitates alsignat, sed tēporū tantū, horarū, dierū, noctiū distin-

A distinguēdorū. Posuit, inquit, ea in firmamēto cœli, ut lucerēt sup̄ terrā, & ut essent in signa, & tēpora, dies, & annos. Plato autē ad distinguēda tēpora, numeroq; certo res separandas, accēsum esse solis à Deo iubar in cœlo. Cæteras autē utilitates tacitē de- monstrat Moses, dum primam cunctarū rerum lucem scribit à Deo creatā, nimirum ut eius auspicijs cætera coorirentur. Horum igitur omnium Plato sanctissimē distin- ctē, separatim, clarē refert inuentionem in unum singularem, unicūq; Deum, quem clamat iubar Solis inflammasse, ingenio suo, omnes rerum species extulisse. Hunc ap- pellat Deum, Mentem, id est, Sapiētiam, Intelligētiam, appellat Causam, in Craty- lo αὐτοτέλεστα νῦν, regiam, imperatricem Mentem. Etiam Regem, Principem, uniuer- salem, per omnia commeanem, naturam rerum, ut superius uidisti, producentem. Is autem est diuina proles, diuina sapiētia, cui Patrem tribuit in Epistola.

Alijs locis creatorem cœli, ordinumq; cœlestium moderatorem Platonem di- cere Deum, qui distribuerit ad gubernacula mundi Angelos suos, crea- tor mundi, bonorum omnium repertor.

CAP. XI.

TADEM affirmat in eo, qui inscribitur Politicus, in quo Regem descri- pturus, qualem eum esse deceat, repetit fabulam ex Atreo, & Thyeste, qua dicitur antea Solem diuersa ratione atq; nunc oriri solitū, fuisse enim So- lis occasum, ubi nunc sit ortus. Hæc autem etsi fabula sit, ut idem fatetur, posita tamen est, ut ex ea uerior quædam descriptio deprōmatur. Ibi igitur sapenu- mero repetit cœlum à Deo creatum: concitationem, conuersionemq; eius, Dei opus esse: regi ab eo & circumuerti: potestatis eius esse, flectere in quam uelit ipsum par- tem: in hunc ortum, & occasum, & in hanc formam, qua nunc sit, positum à Deo. Ac dicit: πῶτε δὲ διὰ μαγιστρίας ἕρα ὁ θεὸς ἀποεῖ, μεταβαλεῖ αὐτῶν εἰς τὸ νῦν σχῆμα: Tum uerò con- testatus Deus Atreo, mutauit ipsum scilicet Solem, in præsentē figuram. Paulò post: Vniuersum hoc aliquando Deus ipse regit circumactum, flectitq; circum, aliquando dimittit, cum reuolutiones numerum temporis ei congruū iam habuerunt. Hoc autē iterū sponte sua in contrarium flectitur, utpote animal, & rationem, ac prudentiā for- titum ab eo qui à principio ipsum construxisset. Hæc Plato: In quibus Deum guber- natorem cœli, motusq; eius præsidem fatetur, cuius maxima, & uniuersalis incitatio possit flecti, circumagi, sisti à Deo. Qui possit cœlo sic imperare, ac quasi dicere, Siste gradum, aut, Flectere in aduersum, motusq; tuus, qui nunc tendit in occasum, flecta- tur in ortum. Deinde dicit cœlum rationem accepisse ab eo à quo à principio factum fuisset. In quo sunt tria dogmata, quæ etiam in Timæo proposuit, quod cœlum est à Deo constructum, compositum, coaptatum, quod id factum sit κατ' ἀρχάς, ab initio, in principio, sicut est apud Mosē, In principio creauit Deus cœlum & terram. Ter- tio quod tamen rationem, intelligentiamq; cœlum habeat, habuit tamen ab eodem atq; homo conditore suo. Homo mentem, rationemq; sortitus ab eo, qui creauit rati- onem: ab eodem, Platone teste, cœlum, factum est rationale. Quocirca sicut non me- retur homo Diuinitatem, id est, diuinos honores, ob rationem & sapiētiam, tanquā ipse rationis & mentis suæ sit autor: sic non meretur, nec mereri debuit apud Philo- sophos cœlum, ob rationem, certamq; sapiētiam, ordinisq; Diuinitatem. Sed excla- mandum fuerat, quod ille longe sapientior, Cœli enarrant gloriā Dei. Huic hono- res diuini, huic laudes, hymnūq; non cœlo debebantur. Quod autem de reuolutione loquitur Plato, & quid ueri habeat, quandoquidem toto illo loco differit de reditu ad alteram uitam, declarabitur alio opportuniore loco. Prosequitur Plato, qui totis

fuis libris ab Heraclito duo genera rerū semper memorat, quod semper est, & quod nunquam, sicq; semper, cœlum dicit esse ex primo genere: ὅτι δὴ ἕρως καὶ ἡσυχία ἐπινομήκαμεν, πολλὰ μὲν αἰμασιέων παρὰ τὸ γυνήσαντος μεταίθερον: Quod, inquit, cœlum, & mundū nuncupauimus, multa quidem, & beata ab eo qui eum creauit accepit. Factū dicit cœlum beatum à Deo genitore siue creatore suo, factū incorruptibile, infensibile, ut dixit in Timæo, eodē ipso loco accepisse fatetur immortalitatem ἐπιστασιασὶν ἢ δὲ δὴ μωροῦ, aduentitiam, factitiamq; à conditore, ab opifice. Id est, non ueram immortalitatem, qualis ipsius opificis, sed factam quandam, excogitaramq; ab ipso, qualis animorum ab ipso repertorum, qui potuit creare res æternas, & corruptibiles, ut uellet. Hic Plato quoq; perhibet in illa παλιγγενεσία, reuiuifcentia, renasci terrigenas & ex terra, ex humo confurgere, eos duntaxat, ὅσους μὴ θεὸς αὐτῶν εἰς ἄλλην μοῖραν ἐφοσμίσει, Quos non Deus ipse in aliam sortem disposuerit. Quo docet, & cœli conuersionem, & illam regenerationem diuino nutu administrari. De quo postea diligētius. Prosequitur loquens de seculo illo aureo, cum sponte sua tellus ferret omnia, nec rastros patiebatur humus, non uinea falcem, eam seculi felicitatem non fuisse sub hac cœli conuersione, motuq; hodierno, sed alia, τότε γὰρ αὐτῆς πρῶτον ἐλ λιλιήσεως ἦρχεν ὅλος ἐπιμελούμενος θεός: Tunc enim eius conuersionis primum Deus præses erat, & princeps. Autor, inquit, ipse fuit felicitatis eius, cœlum uertebat ipse, præerat ipse cœli reuolutioni ille. Eodem loco tantam huius Dei maiestatem faterur, quemadmodū Timæus Locrensis tradidit in sua Genesi, ut affirmet eum uniuerso mundo præfuisse Dæmones, id est, Angelos, ut Philo interpretatur, qui regant tanquam ductores gregum, totum genus humanum, iuxta distributiones suas, quas assignarit eis Deus, θεὸς ἐνεμεν αὐτῆς. Paulò inferius, τὸ παντὸς κυβερνήτης, Vniuersi gubernator. Ibidem, θεὸς ὁ κοσμοποιήσας, Deus creator mundi. Et quod paulò superius mundum siue chaos inordinationis, confusionisq; antè plenum fuisse, quàm in hodiernum ordinem redigeretur. ἦν δὲ μὴ γὰρ τὸ σωθέντων πάντα κελιά: Ab eo enim, qui composuit, omnia bona, aut pulchra. Id scilicet quod Moses; Et uidit Deus lucem, quod esset bona. Sicq; ad omnia opera sex dierum, Quod essent bona. Tandem, Vidit Deus cuncta, quæ fecerat, quod erāt ualde bona. Nam cum Ideam Boni, uniuersalem, magnamq; Bonitatem attribuit Deo, ut uidisti, tum eum uerè Bonum duntaxat esse iuxta sacras literas affirmat. Sic quidem in Protagora quod à Simonide didicerat, perpetuam, aut ueram bonitatem homines possidere non posse, sed soli Deo hoc decus esse. In quo & uetustæ Theologiæ, quæ in Simonide apparet, dignitatem admirari licet. Quippe & diuinam hanc Sapientiam Plato dicit, & eam, uel à Simonide cœpisse, uel esse etiam uetustiore. Agnoscis inquam uetustæ Sapientiæ, ac Theologiæ maiestatem, quæ soli Deo perfectam adjudicat Bonitatem. Est enim hoc quod ipsa Progenies Dei apud nos, Nemo bonus nisi solus Deus. Et, Omnis homo mendax.

Varia testimonia, quibus singularis Dei apud Platonem probatur confessio: quem creator mundi fatetur, & ei bona cuncta accepta refert.

CAP. XII.

SVNT aliæ per totam Platonis Theologiā, de summo, ac singulari Deo, mundi, rerumq; omnium autore clarissimæ uoces: quas qui consideret, uidebit eandem semper apud sapientes fuisse magni Dei, quem Natura docuit ipsa, confessionem. Eas si quasi per epilogum sub oculos posueris, uerissima, quæ dico probabis. Laërtius Diogenes creatorem mundi Platonē asserit Deum sensisse, quod Marcus noster perhibet: Qui in Timæo, inquit, mundum ædificauit

Aficauit Platonis Deus. Idemq; paulò post, Si hæc nata sunt, ut Platoni uideatur. Et Aristoteles in libris de cœlo: καὶ γυνόμενον, ἀφ' αὐτοῦ διατελεῖν ὡς ὅτι ἐν τῷ τιμῶν. ἐκεῖ γὰρ φησι τὴν ἕραν ὄντα ἢ, ἢ μὴ φθαροῦ. Et Laërtius à Deo factum mundum sensibilem, & chaos indigestum, reuocatum ad ordinem à Deo, Platonem dixisse, Deumq; ei uideri incorporeum: Iustitiamq; esse legem Dei. In Apologia, adeo Deum colendum obseruandumq;, & ob amorem eius, nunquam iustitiam uiolandam, ut fateatur Socrates ab antiquis Philosophis acceptum, se Deo potius obsecuturū, quàm hominibus omnibus: πάσσομαι δὲ θεῷ μᾶλλον, ἢ ἄνθρωποι. Id est, nempe quod ueri, ac sancti Theologi, Obsequere oportet Deo magis quàm hominibus. Ibidem se datum à Deo suæ ciuitati gloriarur, qui mores eorum corrigeret, ostenderetque solam uirtutem esse colendam: ὅτι δὲ ἐγὼ τυγχάνω αὐτῶν ταῖσθε, ὅτις ἄλλοι τῷ θεῷ τῆ πόλεως δίδιδασκε. Is Deus est, qui per omnes ætates dedit aliquos meliores, misit Prophetas, & Sapientes, & Scribas, singularis, prouidus, humanus, creator, prospector rerum humanarum. In eo, qui inscribitur Phædon, aperte prædicat eum curare res nostras, εὐλόγως ἔχει, θεόν τε ἐπιμελούμενον ἡμῶν, αἰ ἡμῶν ἐκείνους πημάτων εἶνα. Id est: Rationabile esse, & Deum curare, ac prouidere nobis, & nos esse possessiones, aut peculium eius. Hoc Aristoteles est in moribus secutus. Ibidem se cogniturum paulò post, quæ post hanc uitam sequantur, si Deo placuerit, ait Socrates. In Cratylo, eum per quem uiuamus, esse naturam τὸ θεῷ, Dei. In Theæteto quid diciturus, more piorum loquitur σὺν θεῷ, cum Deo, cum Dei adiutorio, si Deo placuerit. Eodem libro statuit ab hoc mundo quamocysimè fugiendum: φυγὴ δὲ ὁμοίωσις θεῷ ἢ δὴ δυνάσται: Fugam autem esse fieri Deo similem pro uiribus: innuens quod Moses, Ad imaginem Dei fecit illum. Similitudinemq; esse, sanctum, ac iustum esse cum ratione, & prudentia. In Politico præter superiora, uocat Deum ποιμένα ἀνθρώπων ἀγέλης, Pastorem gregis humani. In Parmenide, solum Deum possidere abso lutissimam scientiam, qua possit etiam res humanas cognoscere: οὐκ ἔστι τινα μᾶλλον θεῶν ἔχει τὴν ἀκριβεστάτην ἐπιστήμη, οἷός τε ἔσται ὁ θεὸς τὰ παρὰ ἡμῶν γινώσκων, αὐτῶν ἐπιστήμη ἔχων. Et quod apud Deum sit hæc dominatio omnia noscendi. Quod Aristoteles in Metaphysicis. In Philebo, posuisse in mundo infinitum, & definitionem τῶν θεῶν πᾶσι τὸ μὴ ἀπὸ φρονήσεως ἢ ὄντων, τὸ δὲ πᾶσι. Ibidem præter alia superius ostensa, Veras esse uoluptates, quæ uirtute pendentes, Deo sint comites. In Phædro, Deum esse θεῶν ἀθάνατον τὴ ζωῶν, Animal immortale. Ibiq; optat ut ea, quæ differit, sint Deo placita, ταῦτα μὲν δὴ ὅπου θεῷ θέλω. Ibidem Iupiter est magnus Dux ac Princeps, ut apud nos, Rex exercituum, quem sequatur exercitus Deorum, & Dæmonum, ut est in nostris literis, Currus Dei multiplex millia lætantium. pro quo Græce, Currus Dei μυριοπλάσιον, multarum myriadum. Et pro lætantium, sunt Angeli. Sic Plato: ὁ μὲν δὲ μέγας ἡγεμὼν ἐν ἕραν ἕως ἄνω ἄρμα ἐλάσσων, τῷ δὲ ἑπεσται στρατὸς θεῶν καὶ δαίμωνων: Magnus princeps in cœlo Iupiter currum alatum inagitat, sequiturq; eum Deorum, ac Dæmonum exercitus. Et quod ait, an possint inueniri qui intueantur in ipsum Vnum, aut multa, θεὸς οἶδε, Deus nouit. Et cum rogat ibidem, an noscat quomodo Deo rem gratam possit facere, de oratione agens, uel loquens, ὅπου θεῷ μάλισσα χεῖρῃ. Et in Alcibiade, cum quid diciturus ait, ἐὰν θεὸς θέλει, Si Deus uoluerit. Similiter, ἢ, πὶ αὐτῷ θεὸς θέλει, Quodcunq; Deus uoluerit. Et cum ibidem testatur, quod cognoscens quis Deum & sapientiam, sic etiam noscet se ipsum, θεόν τε καὶ φρόνησιν, ὅπου αἰ ἑαυτῶν αὐ γνοῖν μάλισσα. Et cum in Theage Socrates fateatur, Theagem multum augendum, ἐὰν μὲν θεῷ θέλω, Si Deo gratum fuerit. In eo qui inscribitur Laches, postridie promittit se uenturum Socrates, Deo uolente. Simile in eo qui dicitur Hippias maior, ἐὰν θεὸς θέλει. In eo autem qui appellatur Lysis, Deum amicos facere, quos, iuxta Homerum, associet adinuicem, Quid uerò illud in Gorgia,

Gorgia, Quantum temporis uiuendum nobis sit non debere uos sollicitos esse, neque uitæ nimio amore detineri, sed super eo Deo relinquendam curam, credendumque mulieribus, neminem esse qui diem constitutam subterfugiat. Itaque considerandum diligenter, ut hoc quidquid temporis est, iuste, & laudabiliter transigatur. Et illud quod est in septimo de Legibus, Deum quidem esse omni beato studio dignum, hominem autem esse opus eius. Et cum in decimo, de anima locuturus affirmat Deum inuocare oportere. Et in quinto, quod Deus dedit eis ut nouam conderent rempublicam. Socrates item in Phædone, Deum, inquit, arbitror, & ipsam uitæ speciem, & si quid aliud est immortale, omnes confitentur nunquam interire. Omnes per loquem, inquit, homines, & longè magis, ut ipse arbitror, Dij. Hic Plato monstrat omnium hominum, ac Deorum esse confessionem, Deum esse sempiternum, separans Deum à Dijs, quorum confessione Deus sit immortalis. In eo autem qui dicitur Ion, ait Deum ablata uatibus mente, eis uti ministris, positus scilicet in excessu: Quale nostris Prophetis usu ueniebat. Sunt alia plurima, quæ si quis sapienter consideret, cer-
net profectò ualidos naturæ, & ueritatis impulsus in omni actione, cogitatio-
neque uitæ ad inuocationem singularis Dei. Atque hanc Platonis uariam, na-
turalemque Theologiam, quam Natura formabat ipsa, apud omnes,
sed præcipuè uetustiores inueniet, qui libros eorum dili-
genter dictaque perspiciet. Similiter enim locuti
sunt, ut uidimus, Pythagorei, Thales, Em-
pedocles, Parmenides, Anaxago-
ras, Euripides, Aeschylus,
Theognis, Phocylis-
des, Pindarus,
Hesiodus,
De-
mosthenes, Homerus.

FINIS.

A *Augustini Steuchi Eugubini* *DE PERENNI PHILOSO-*
PHIA LIBER SEX-
T V S.

Quod recentiores Philosophi, qui post Platonem & Aristotelem floruerunt, Theologiam maiorum uenerati imitatiq; mirifice cum Theologia celesti consenserint, unum singularemque Deum appellantes, omniaque de eo prædicantes, quæ sunt in Libris sacris. Testimoniumque Theophrasti, & Alexandri de Deo.

CAP. I.

B

M N I V M sæculorum consensus, & omnis per uniuersa tempora linguis humanis consonè celebrata diuinitatis confessio declarat uel illam à rerum exordio lucem ueritatis, per omnes ætates progressam, nunquam penitus caligasse, uel ipsam sese attollentem naturam, semper ad notionem, confessionemque Dei iter hominibus aperuisse, instigasseque eos, ut eum non modo singularem ubique nominarent, sed eas quoque uoces ederent, quibus in ueris literis, cœleste Numen à Prophetis exaltatur. Ut appareat unam eandemque esse sapientiam, uel quam Natura, uel quam oraculum cœleste reuelauit. Ita demum fieri, ut lux postremis sæculis allata terris, ea sit, quæ fuit semper, quamque uelut naturalem, ueramque & unam, multorum ratio, præcipuè sapientum, consentiens uidit, asseruit. Nullamque esse, si quis cunctas ad unum fontem, ex quo fluunt omnes, reuocet hominum sententias, in uita degenda, in asserendis principijs ac finibus inter omnes discordiam. Nisi quod obscuritate priorum sæculorum fulgore magnæ lucis illustrata, iter quod erat tenebrosum, & ambiguum ad ueram sapientiam apertum est. Factumque, ut audacius de rebus diuinis posteriores Philosophi, & maiore nobiscum consensu disseruerint. Sed unde fulgor ille ueniret, eorum plerique fateri noluerunt. Ordiamur igitur à Theophrasto, & quid de summo, & incomprehensibili Deo senserit, audiamus, ut ex discipulo præceptorem Aristotelem, omnemque scholam agnoscas. Is in libris de Metaphysica scribit de primo principio: *τὸ πρῶτον οὐκ ἔστιν ἐκ τίνος, οὐκ ἔστιν κίνητον, οὐκ ἔστιν ἄπειρον, οὐκ ἔστιν ἀριθμητικόν, οὐκ ἔστιν ἑτεροειδές, οὐκ ἔστιν ἰσχυρὸν, οὐκ ἔστιν ἁπλοῦς, οὐκ ἔστιν ἁπλοῦς, οὐκ ἔστιν ἁπλοῦς, οὐκ ἔστιν ἁπλοῦς.* Nam id quod est primum, & diuinissimum, omnia optima uult esse. Fortasseque id est exuperans omnem scientiam, & inscrutabile. Quid altius dici & ueræ Theologiæ congruentius potuit? Hæc Theologia illa magnorum Philosophiæ nostræ principum: O altitudo diuitiarum sapientiæ, & scientiæ Dei, quam incomprehensibilia sunt iudicia eius, & inuestigabiles uia eius? Quis enim cognouit sensum Domini? Dicitur idem à Theophrasto, dicitur excedens, supergrediens, nempe mentes humanas, omnem cogitationem, cui non liceat unquam ad supremam illam aspirare Naturam. Sic quoque uocatur à Dionysio *ὑπερσυστατός*, supersubstantialis. Vocat Paulus *ἀνεξιχνίασι αἱ ὁδοὶ αὐτοῦ*, inuestigabiles uias eius. Theophrastus *ἀγνώστου*, inscrutabilem, inuentu impossibilem naturam eius. Est item in Theophrasti Philosophiæ hac, illa Mosaica, quæ per omnia

G sex

sex dierum opera declaratur, ad quorū unumquodq; dicitur Deus uidisse quod esset C bonum. Vidit bona, quæ consilio uoluntateq; sua bona, imò uero optima nasceban- tur. Sic Theophrastus cōfirmat eum uoluisse, uelleq; optima cuncta, nusquā ut uitio, malitiæ, detrimento sit locus. Hæc in mundo formosa, uenusta testari artificem, opti- ma uoluisse. Definitur igitur, & uocatur à Theophrasto prima Natura θεότατον, diuin- nissima, ἀπρόβλετον, transcendens, supereminens. Quod Plato in Republica ἐπέκεινα τῆς οὐρίας, Vltra substantia. Nostræ literæ, ὑψιστον, altissimum. Mercurius & Acmon, uel Ammon, & Plato, ut uisum superius, ἀγέγνωτον, obscurum, clausum undiq; cogitatu difficilem, dictu ineffabilem. Tria nomina Naturæ diuinæ apud Theophrastum, θεότατον, ἀπρόβλετον, ἀγέγνωτον, diuinissimum, supergrediens, inscrutabilis. Adde, cuncta uolens optima. Eodem libro Theophrastus hæc ex intimis Philosophiæ mysterijs: θεὰ γὰρ πάντων ἀρχὴ, ἧς ἅπαντα καὶ ἔστι, ἃ διαμύσει: Diuinum Principium, per quod omnia sunt, & permanent. Quo Moses ore loquitur alio: quid clamat aliud Philo- sophia cœlestis: Ex ipso, per ipsum sunt omnia, diuus Paulus ait. Sentitur idem ab utroq; altero cœlitus instructo, alterum erudiente natura & ratione, quæ nonnun- quam relicta regione terrestri, nubes & sidera tranat. Eruit item in lucem demersam in profundo ueritatem. Non assero, quanquā fortasse possim, latitare sub hoc Theo- phraستي de diuino Principio sermone, creationē mundi, Si per ipsum sunt & perman- nent omnia, Sunt, referri ad originem, cum nata sunt: Permanent, ad conseruationē iam rerum conditarum. Sed hæc sapientissimo cuiq; cogitanda relinquo. Post hanc Theophrasti, qualis ac quanta manat Alexādrī Aphrodisei ab ore Theologia: quod etiam Theologis Græcis mirum in modum placuit. Is de diuina prouidentia ad An- toninum Pium Imperatorem scribens, & singularem illum, magnumq; Deum nomi- nauit, & adesse præsentem rebus humanis, uidentem, lustrantemq; mundum, cōstan- ter asseruit, nihil à nostris dissentiens: τὸ δὲ λέγειν μὴ ἐβλεπεῖν τὸν θεόν, ἢ γινώσκειν πενήθειαν, παντελῶς ἀλλότριον θεῷ. φρόνη γὰρ ἴσως, ἃ παντάνασι μὴ ἔστι φύσει, τὸ τὰ βελτίω μὴ ποιῆν διωκόμενον, ἐπιβλεῖν ἢ ἐκείνου τῶν ἀλλότριον θεῷ, ἢ τὸν ἑμφῶ ἐν πῶδι αὐτοῦ, ἢ τὸ θάλασσαν, ἐ δὲ ἐβλεῖν ἢ διώκειν, δῆλον ὡς ἃ πενήθειαν: Dicere, inquit, nolle Deū, rebus quæ sunt hic, prospicere, omnino est à Deo alienū. Inuidiæ etenim, & prorsus iniquæ naturæ est, meliora, cum possis, facere nolle. Et quoniā utrunq; alienū est à Deo, neq; utrunq; sit in eo, neq; alterum. Quod si uult & potest, utiq; etiam prospicit. In his non modò singularis ille Deus nominatur, uerum etiam is Deus, qui non solū moueat cœlestes orbis, aut primū Mobile, quod Aristoteles sentire uideretur, uerum etiam per omnem mundū diffusus, cuncta prospiciat, præcipuè res hominum, quas æternis regit imperijs. Absoluitq; eum Alexander (quanquam Peripateticus) ab orbe primo, cuius concitatione sit totius cœli conuer- sio. Neq; dedit ei, quemadmodum sentire Peripatetici hodierni asseuerant Aristoteles, duntaxat machinæ cœlestis motū. Neq; enim si Deus prospicit, quod necessarijs rationibus colligitur ab Alexandro, prouidentia eius solo cœli motu constabit, reli- quis alijs multis, quibus nulla cū cœlesti motu sit cognatio. Neq; solū corporaliter more bestiarū uiuunt, neq; frugibus legēdis, carpēdis fructibus motu cœlesti matura- tis cōstat hominū uita. Sunt aliæ actiones, ad quas oculos suos intendere prouidentia oporteat, alioqui non efficiatur quod colligitur ab Alexandro. Ecce igitur Deum uerum, uniuersalem, totam mundi regionem complementem, usq; in intimas cogitationes penetrantē proposuit Alexander nobis, non Deum mouentem duntaxat primū or- bem, aliud præterea nihil agentem. Cui si gubernaculum, si prouidentia, rerumq; ad- ministratio tribuitur, non solus cœli motus profectò tribuitur, qui corporeus est om- nis, animans mundum corporaliter, sed tribuitur item cura rerum meliorum, spirit

A spiritalium, actionum humanarū, dispositio regnorū, animaduersio malorum, pro- uectio bonorū, quibus constat prouidentia. Hoc testimonium Alexandri sufficit pro cunctis Peripateticis, quorum post Theophrastum nemo æquè nobilis. Fremat licet Auerroës, respiciam meliores uetustioresq;, quorum autoritas subsecutos pudefa- ciat. Sed ego qui post Theophrastum, seculorum ordinem respectans, è nostris eos, qui non longius ab eo secuti sunt, accersire debuerā, qui lucis quoq; suas, muneraq; Naturæ nobis ostenderent, Alexandrum iniecti propter familiæ cognationem. Hinc iuxta Theophrastum duos ex his nobilissimos statuamus, Marcum Tullium, & Vergilium, & alios nonnullos, qui de Deo præbebunt eadem testimonia.

Theologiam Romanorū agnoscere, fateri, nominare Deum unum singularem, prospicientē omnibus, ubiq; præsentē, mundū omnem implentē, immensæ sa- pientia, rerum creatorem, animorū largitorē, Mentem Vniuersi, inuisibilē, ex operibus agnoscendum. Variasq; de eo Marci Tullij Philosophia.

CAP. I I.

SIMILIS igitur horum quoq; atq; Græcorum Theologia est, si quis uo- ces eas capiat, quas ex illo instinctu protulerunt, quo non superstitiosi, sed homines & sapientes erant, ex illa progenie nati, quam Deum creasse, eumq; createm & loquentem, uidisse, audisseq;, doctrina cœlestis decla- rauit. Iam primū audi Vergilium, qui & singularem, uniuersalemq; Deum iuxta Ho- merum, omneq; genus hominū nominauit, exinde quædā propius è Theologiæ fon- tibus manātia descripsit: ut illud, Dabit Deus his quoq; finē. Is Deus, qui finem labo- ribus imponit, recreat afflictos, quis alius, nisi is, de quo Psalmus, Dominus erigit eli- fos, soluit cōpeditos: Non utiq; quisquā ex illius tempestatis poeticijs Dijs. Nomina- tur enim per excellentiā Deus, qui res humanas attēdat, Deus Vniuersitatis. Natura- lis, non natus è Saturno, aut fictitijs quisquā. Is ille quē Prophetæ semper celebrant, & nouissimis seculis omnium per ora uersatur, oblatus à Natura prius, dein manifestē reuelatus: quē ratio, Naturaq; suggerit animis, & ad eum nominādū linguā impellit. Eundē poeta respexit, Numero Deus impare gaudet. Respicit enim hic harmoniā, rationemq; mūdanoꝝ numeroꝝ, quos repertos à Deo, factosq; ut inuicē cōcinerēt, in quo imparitas est, eaq; harmonia, id est, cōsonantia, cōgruentia, etiā Aristoteles tes- tis, ut superius claruit. De eodem scripsit apertius ex sententia Pythagoreorum:

— Deum nanque ire per omnes
Terrasq; tractusq; maris, cœlumq; profundum.
Hinc pecudes, armenta, uiros, genus omne ferarum,
Quemq; sibi tenues nascentem arcessere uitas.

Is Deus Vniuersi, fons animorum, quia creator, origo, unde petunt animas omnia nascentia, uitam hominum gubernans, finemq; laboribus, & incommodis imponēs, omnia faciens numeris imparibus consonare. Eundem descripsit, Naturamq; ma- gnam, per omnem mundum diffusam, fundentem uitas omnes, mundum animans tem, alentemq; omnia nominauit:

Principio cœlum ac terras, camposq; liquentes,
Lucentemq; globum Lunæ, Titaniacq; astra,
Spiritus intus alit, totamq; infusa per artus
Mens agitat molem, & magno se corpore miscet.

Hæc de magno Deo, quem Pythagoras ψυχωσι τοῦ παντός, animationem Vniuersi dixit,

dixit, imitatusque est eum Poëta. Hunc item Ouidius singulariter uocat, & mundanæ creationis autorem confitetur. Qui chaos inuolutum, confusum expedierit, elementorumque litem composuerit,

Hanc Deus & melior litem Natura diremit.

En quod Aristoteles, Philosophique solent in differendis, explicandisque Naturæ rebus, associare semper Deum ac Naturam. Videlicet quia Naturæ princeps, autor, moderator, quo si uacaret, in cineres Natura, nihilumque abiret, omniacque in chaos reuerterentur, chaos in nihilum, tenebrasque priores. Hanc ob causam Deus & Natura coniunctim nominantur, ut nauis & gubernator, ut hortus & conitor, ut currus & auriga, opifex & opificiū, Rex & regnum. Eundem pulcherrimè Philosophiacque ex thesauris nominauit, descripsit, aperuit alius Latinus Philosophus Seneca. Quid est, inquit, Deus? Mens Vniuersi. Quid est Deus? Quod uides totū, & quod non uides totum. Sic demū magnitudo illi sua redditur, qua nihil maius excogitari potest. Sic solus est omnia, opus suum, & extra, & intra tenet. Quid ergo interest inter Naturā Dei & nostram? Nostri melior pars, animus est, in illo nulla pars extra animū, totus ratio est. Hæc definitio Dei apud Senecam, ostendit eandem omnium gentium cum Theologia cœlesti super appellatione, scientiacque summi Dei, concordiam. Hebræi, Græci, Latini conclamant unicum, omnipotens, magnumque Numen, cuius magnitudo superet omnia. Quid enim aliud hoc Philosophi Latini, atque quod apud Hebræum Vatem de se prædicat Deus? Cœlum & terram ego impleo. Ecce Latinus quoque affirmat, tunc illi magnitudinem suam reddi, maiestatemque eius uero exemplo demonstrari, cum circumspiciens cœlum ac terram, talem ac tantum cogites eum, qui fecit hæc omnia: maiorem quoque, quoniam est quod uides, & quod non uides. Non modò uidelicet æquè atque uisibilis mundus, ingens, sed ingentior item, inuisibili nostris oculis magnitudine. Quæ si uideri posset, uideremus eum non modò cœlum ac terras æquantem, sed inæstimabili interuallo superantem. Est igitur Deus, quod uides, & quod non uides. Est scilicet quasi mundus, sed mundus inuisibilis, mundus sapientie, scientiæ, rationis, uniuersitas incomprehensibilis, animi uastitas. Nihil illuc non animus, non ratio, tam unicus, quàm magnus. Immensitas uniformis, non corporis autem, non elementi, non ignis, aquæ, uel aëris immensitas, sed sapientiæ, rationis, consilij, prudentiæ, bonitatis. Cernitur autem in hoc mundo uelut opifex in opere suo, cum iudicamus ex opificijs opifices. Sic magnitudo diuina æstimatur ex operis sui magnitudine, cuius quidem mens esse dicitur, non quòd corpus Dei sit mundus, sed quòd opificiū regitur, aliturque ab opifice suo, perinde si dicas, mentem nauis esse gubernatorem. Item omnia dicitur esse, quoniam per ipsum facta sunt omnia, de que thesauris suis proruperunt, nec sine ipso fieri quicquam potuisset. Item de immatura morte differens, Non intelligis, inquit, autoritatem, ac maiestatem iudicis tui rectoris orbis terrarum, cœlicque & Deorum omnium Dei, à quo ista numina, quæ singula adoramus, & colimus, suspensa sunt. Item in exhortationibus: Hic cum prima fundamenta molis pulcherrimæ iaceret, & hoc ordiretur, quo neque maius quicquam nouit Natura, nec melius, ut omnia sub ducibus suis irent, quamuis ipse per totum corpus se intenderat, tamen ministros regni sui Deos genuit. Hæc Seneca, quæ etiam à Lactantio proferuntur. Omnis ergo lingua confitetur Dominum. Incisa enim fuit ea lex in Natura, quam nulla peruersitas unquam obliteret, qua sursum rapitur ignis, aqua labitur deorsum. Sed ad Philosophiæ Romanæ inter omnes facile principem reuertor, huc usque uolens utroque prolapsus. Apud hunc, magnam Naturæ facibus illustratam lucem ueritatis de-

prehen

prehendas, haud ei dissimilem, quam cœlestes in terris uoces intonuerunt. Modòque eum uim immortalem, inuisibilemque appellat, modò creatorem mundi, sæpe quoque singulariter, quemadmodum superiores, nominat. Ac quamquam erat cum cæteris Romanis, sub uanis natus & educatus superstitionibus, quæ non ingentem modò Deorum plebem colerent ac nominarent, sed eorum etiam Deorum, quos ubique Natura repudiaret, sæpe tamen ad unicum illum Naturæ totius Deum conuersa mente, singularem Diuinitatis appellationem ei uendicat. In Quæstionibus Academicis primum referens sententiã Philosophorum, Nam dicatis, inquit, uisa quædam mitti à Deo. Item, Quærent quonam modo falsa uisa quæ sint, ea Deus efficere possit probabilia. Et, Si tale uisum obiectum est à Deo dormienti, ut probabile sit. Et sub persona contradicentium, Quis enim tibi dederit, aut omnia Deum posse, aut ita facturum esse, si possit? Et, Neque tam quereret cum Deo, quod parum longè, quàm quod falsum uiderem. Item, Plato ex materia in se omnia recipiente, mundum esse censet à Deo factum sempiternum. Item, Cur Deus omnia nostri causa cum faceret, (sic enim uultis) tantam uim natricum uiperarumque fecerit? Et ex Epicuro, Sic ille & Deum opere magno liberat, & me timore. Quis enim potest, cum existimet à Deo se curari, non & dies, & noctes diuinum Numen horrere? Et in Legibus, Ad Deos adeunto caste, opes amouento: qui secus faxit, Deus ipse uindex erit. His constat Philosophos uti caput, summamque omnium considerationem & scopum, ad quem totus de Natura sermo dirigatur, autoremque rerum omnium, de quibus dicendum est, Deum proponere, cui & formationem mundi, & rerum humanarum procurationem, uniuersalemque autoritatem decernunt. Eadem est Philosophorum nuncupatio Dei, omniumque rerum attributio in libris de Natura Deorum. Ac quamquam Marcus iuxta uulgi consuetudinem nonnunquam plures Deos de rebus differens asciscat, errore tamen abiecto, mens, linguaque redit ad unum. Et in secundo de Natura Deorum, Non est igitur natura Deorum præpotens, neque excellens, siquidem ea subiecta est ei uel Necessitati, uel Naturæ, qua cœlum, maria, terraque regantur. Nihil autem est præstantius Deo. Ab eo igitur necesse est mundum regi. Nulli igitur est Naturæ obediens, aut subiectus Deus. Omnem ergo regit ipse Naturam. In his Marcus cum Deos ac Deum appellet, cum summum aut supremum Deum, sæpe cæteris in libris nominauerit, ut ostendam, & cum hic nihil Deo præstantius affirmat: qui præstat autem cæteris, unum sit necesse est: neque enim præstaret, si multos æquales haberet: certe coarguitur uanitas esse, Deum non semper, ut nonnunquam, asciscere. De eodem cum Philosophi res admirati, cœpissent philosophari, Sic Philosophi, inquit, debuerunt, si forte eos primus aspectus mundi conturbauerat, postea cum uidissent motus eius finitos & æquabiles, omniacque ratis ordinibus moderata, immutabilique constantia, intelligere inesse aliquem non solum habitatorem in hac cœlesti ac diuina domo, sed etiam rectorem & moderatorem, & tanquam Architectum tanti operis, tantique muneris. Hæc consideratio respicit unum singularem, iuxta ea quæ tradiderat Plato, quem libenter sequitur Marcus. Nam Architectus operis tanti, quem Græcè Plato uocat *ἀρχιτέκτων*, unus sit necesse est, & unus à Platone nominatur. Habitatorem quoque mundi, si bene respicias, appellat, quem maiores animum mundi, mentem Vniuersitatis, animationemque dixerunt. Quam uim, inquit in Academicis, animum esse mundi dicunt, eandemque esse Mentem, sapientiamque perfectam, quem Deum appellant. Vnus igitur mundi Architectus o Tulli, non plures esse possunt: sic una Mens, non plures, unus animus, una sapientia. Cur ergo dicis non-

G 3 nunquam

nunquam Deos, non semper unum? cuius magnitudo impleat cœlum & terram, C Deos habens uti ministros. Eundem de Natura Deorum innuit, cum ait, Quam, inquit, idest, rerum per omnem mundum uarietatem, si ut animis, sic oculis uidere possemus, nemo cunctam intuens terram, de diuina ratione dubitaret. Appellat diuinam rationem, quam in Academicis dixerat à Philosophis appellatam Mentem, sapientiamque perfectam, eamque esse Deum. Eundem quoque respicit, autoremque generis humani, quem admodum Moses, omniumque ad uitam degendam commodorum largitorem, prædicat in secundo. Ad hanc, inquit, providentiam naturæ tam diligentem, tamque solertem, adiungi multa possunt, è quibus intelligatur quantæ res hominibus à Deo, quamque eximia tribuæ sint, qui primum eos humo excitatos, cœlos & erectos constituit, ut Deorum cognitionem, cœlum intuentes, capere possent. Et Cotta referens eadem in tertio, Sed à Deo, inquit, tantum rationem habemus. Quid amplius est in Theologia cœlesti? quod hominem ad similitudinem suam fecerit, præesse cunctis animantibus uoluerit. Id enim est, cœlos eos & rectos fuisse constitutos, ut cognitionem capere possent, non Deorum. quorum enim Deorum? sed eiusdem, qui cœlos eos & erectos constituit. Ex quo, cœlum intuentes, exclamarent, quod ille diuinus, Cœli enarrant gloriam Dei, & opera manuum eius nuntiat firmamentum. Quem enim alium decet homines agnoscere, & fateri, colere, & uenerari, admirari & suspicere, quam eum, de quo Marcus idem sic locutus est, ut si uates quis Hebræus esset, in secundo de Diuinitate: Et esse, inquit, præstantem aliquam, æternamque Naturam, & eam suspiciendam, admirandamque hominum generi, pulchritudo mundi, ordoque rerum cœlestium cogit confiteri. Hæc ille. Vna igitur præstans, æternamque Natura, cuius pulchritudo mundi, ordoque rerum cœlestium fuit inuentum, suspicienda & cognoscenda ex intuitu cœli, non Dij. D Quos enim Deos sentiam, si una est præstans, admirandaque nobis Natura? Innuit ergo singulare unicumque Numen, de quo quasi diuinum fudit oraculum in tertio de Legibus, de lege & imperio loquens: Sine quo, inquit, nec domus ulla, nec ciuitas, nec gens, nec hominum uniuersum genus stare, nec rerum natura omnis, nec ipse mundus potest. Nam & hic Deo paret, & huic obediunt maria, terræque, & hominum uita iussis supremæ legis obtemperat. Ecce igitur, ut ipse loquar, Deus ille uerus, uniuersalis, unicus: quem terra, pontus, æthera colunt, adorant, prædicant: cui parent motus cœlestes, cuius potestati nihil resistit: Sic ab his prædicatus, quos in eius admirationem natura, consideratioque trahebant, sicut ab his, quos paterna traditio usque ab origine mundi, famaque cœlestis commouebat: Eumque sensit, maiestatemque eius inuisibiliter in omni mundo præsentem, quæ Romanas opes auxerit, confessus est pro Milone, uelut Theologus: Nec uero, inquit, quisquam aliter arbitrari potest, nisi qui nullam uim cœlestem existimat Numenue diuinum. Quem neque imperij uestri magnitudo, neque sol ille, nec cœli, & signorum motus, nec uicissitudines rerum, atque ordines mouent, neque, id quod maximum est, maiorum sapientia, qui sacra, qui ceremonias, qui auspicia & ipsi sanctissimè conluerunt, & nobis suis posteris prodiderunt. Et est profecto illa uis, neque in his corporibus atque hac imbecillitate nostra inest quiddam quod uigeat & sentiat, & non inest in hoc tanto Naturæ tam præclaro motu. Nisi forte idcirco non putant, quia non apparet, nec cernitur, perinde quasi nostram ipsam mentem, qua sapimus, qua prouidemus, qua hæc ipsa agimus ac dicimus, uidere, aut planè qualis, aut ubi sit, sentire possumus. Ea uis, ea est igitur, quæ sæpe incredibiles huic urbi felicitates, atque opes attulit. Et de Aruspicum responsis Latinæ Philosophiæ facile princeps, ex ea Natura

A ea Natura, quæ, ut idem ait, sine doctrina notitias paruas ingenuit rerum maximarum: Nulla maior res atque Deus, cuius ingenuit sine doctrina, notitias ingentes Natura nobis. Ut minimè mirum fieri debeat, eos de Deo sensisse, locutosque esse talia, quos Philosophia nunc magnum sparsa per orbem, non erudisset. Præsto enim erat alia minor quidem Philosophia, quam non didicimus, accepimus, legimus, uerum ex natura ipsa arripuimus, hausimus, expressimus. Ad quam non docti, sed facti, non instructi, sed imbuti sumus. Hæc aperit os nobis ad confessionem magni Dei. Eoque dux fuit eidem Ciceroni, ut item singularem Diuinitatem nominaret, eamque uerissimè definiret in Tusculanis: Nec uero, inquit, Deus ipse, qui intelligitur à nobis, alio modo intelligi potest, nisi Mens soluta quædam & libera, segregataque ab omni concretionem mortali, omnia sentiens & mouens, ipsaque prædita motu sempiterno. Agnoscis quod noster Vates introducens eum loquentem, Cœlum & terras ego impleo. Et, Leuate in excelsum oculos uestros, & uidete quis creauit hæc. Deus sempiternus, Dominus qui creauit terminos terræ, & non deficiet, neque laborabit, nec est inuestigatio sapientiæ eius. Et, Verè tu es Deus absconditus, Deus Israël, saluator. In hac igitur Marci definitione, omnia sunt, quæ literis sacris continentur, nomina diuina. Primum, Mens immortalis, incorruptibilis sapientia, perennis, incorporea, omnia sentiens. Spiritus enim, id est, Sapientia Domini, repleuit orbem terrarum. Per omnes spiritus penetrans, ut idem Salomon ait. Quem quodam mirabili consensu uidetur Marcus expressisse. Ut enim Marcus asserit Deum esse Mentem omnia sentientem & mouentem, segregatam ab omni concretionem mortali: sic sapiens ille, quisquis fuit: πάντες γὰρ κινήσεως κινήσιμότερον σώμα, δύνει δὲ ἐν χωρῇ δὴ πάντων, δὴ καὶ καθ'αυτὴν: Omni motu uelocior est Sapientia, penetrans per omnia, & commeans ob puritatem. Vides puritatem, quod ille suis uerbis, segregatam ab omni concretionem mortali. Et quem dixit omnia sentire, sapiens ille πανεπίσημον, omnia circumspectentem. Et ἐκίνητον, τροπὴν ἀμύλοντον, mobilitate uigentem, penetrabilem, incoinquatum. Is igitur si mouet omnia, solus etiam mouet orbem cœlestes, non alia Intelligentiæ. En igitur eandem exhibet Natura Theologiam, atque reuelatio diuina. Eundem singulariter Marcus appellauit, rectissimeque sensit eum inuisibilem ex operibus suis agnoscendum. Ut, inquit, Deum non uides, tamen ut Deum agnoscis ex operibus eius. Et, Illud modò uideto, ut Deum noris, etsi eius ignores & locum, & faciem, sic animum tibi tuum notum esse oportere. Et, Certè & Deum ipsum & diuinum animum corpore liberatum, cogitatione complecti non possumus. Eundem affirmat creatorem animorum. Nec inuenietur, inquit, unquam unde ad hominem uenire possint, nisi à Deo. Ab eodem ait denunciarum excessum è uita, sicut animi creatorem asseruerat. Nos uero, inquit, si quid tale acciderit, ut à Deo denuntiatum uideatur, ut exeamus è uita, læti & agentes gratias pareamus. Et, Vetat enim dominans ille in nobis Deus, iniussu hinc nos suo demigrare. Et, Nec tamen illa uincula carceris ruperit (Leges enim uertant) sed tanquam à magistratu, aut ab aliqua potestate legitima, sic à Deo euocatus, atque emissus exierit. Eundem singulariter respexit & nominauit, cum ait in Legibus de eo, qui cœlum, terras, maria, omnemque rerum naturam perspexerit, ipsumque ea moderantem, regentemque penè prehenderit. En moderatorem, regemque cœli ac terræ, naturæque eum consalutat. Eundem creatorem hominis in legibus sensit & nominat: Nunc quoniam, inquit, hominem, quod principium reliquarum rerum esse noluit, generauit, exornauit Deus. Et paulò antè, animi factorem: Animum, inquit, esse ingeneratum à Deo, Agnoscis Theologiam Mosaicam: Faciamus hominem

nem ad imaginem & similitudinem nostram, & præsit omni terræ. principium sci-
licet reliquarum rerum. Et de afflatu animi: Est, inquit, quoniam nihil est ratione
melius, eaq; & in homine & in Deo, prima homini cum Deo rationis societas. Et,
Parent huic coelesti descriptioni, Mentisq; diuinæ & præpotenti Deo. Et, Itaque ex
tot generibus nullum est animans præter hominem, quod habeat notitiam aliquam
Dei. Deq; ipsis hominibus nulla gens est, neque tam immanueta, neque tam fera,
quæ non, etiam si ignoret qualem habere Deum deceat, tamen habendum sciat. Et
in Tusculanis: Sic mentem hominis, quamuis eam ut Deum, non tamen ut Deum
agnoscis ex operibus eius: sic ex memoria rerum, & inuentione, & celeritate mo-
tus, omniq; pulchritudine uirtutis uim diuinæ Mentis agnosco. Hic & unum
Deum fatetur, & per ea quæ facta sunt, quæ opera eius dicit, putat eum agnoscere
oportere. His omnibus igitur constat, uera esse, quæ Theologi nostri, primi reli-
gionis præcones, prodiderunt ex omni Natura cunctas nationes discere Deum po-
tuisse, nisi superstitionum agmen terras occupasset. Sed enim multos tibi segregauit
Deus, qui non incuruassent genua coram Baal. Hi ex operibus eius, & per ea quæ
facta sunt, inuisibilem eum agnouerunt, & asseruerunt. Videre autem ex his licet,
quantum ab hac Latinorum grauissima Theologia deficiuerit Plinius, quem laudes
Diuinitatis, quas inuisibili Deo cæteri decantarunt, corporeo mundo non puidit
uendicare: Quod sit Numen æternum, immensum, nec genitum unquam, neque
interiturum: Aeternus, immensus, totus in toto. Sed eum mundi, cuius omnes de-
creuerat explicare partes, longius extra decorum prouexit amor, in numerum
Philosophorum planè non ponendus, uerùm eorum duntaxat, qui promiscuè
aliorum placita referentes, iudicium suum adhibere uel noluerunt, uel non potuerunt.

*Senecam unum singularemq; Deum ore pleno nominare Autorem mundi,
& rerum humanarum Præsidentem sæpius prædicare: Ei cuncta in terris
bona accepta referre.*

CAP. III.

SED CVM me necessitas abstraxerit, ut in declarationem Spiritus eius,
siue Mentis, quam sublimis Vates per omnes mundani corporis artus
infusam dixit, duobus Senecæ testimonijs Tullianam Theologiam præ-
ueniens uterer, nunc à Tullio digrediens, ad Stoicum Romanæ Theo-
logiæ maximum, eminentissimumq; antistitem reuertor. Huic Spiritus ipse, qui per
ætates & gentes omnes inambulans, sæpe multorum pectus impleuit, dedit ut sin-
gularem Deum (quanquam Philosophus, quanquam Romana idololatria floren-
te natus) sæpe nominaret, rerum creatorem moderatoremq; agnosceret, fateretur,
omnia tribuens ei, quæ literæ coelestes indefessè clamant. Vt hinc sit perspicuum,
uerissima esse, quæ nostri dixerunt: Unus Dominus, unus Deus, una tandem fi-
des, una religio. Is igitur primum in libro de Vita beata, alijsq; libris, sic unum
singularemq; Deum ueneratur, appellat. Hæc, inquit, qui contemplatur, quid Deo
præstat? Ne tanta eius opera sine teste sint. En fatetur in mundum uenisse homines,
ut opera diuina contemplarentur, appellans opera eius, cuncta quæ sub contem-
plationem nostram cadunt. Et testes operum diuinorum Philosophos appellato ser-
monem aureum. Eodem libro: In regno nati sumus, Deo parere libertas est. Vides
quid dicat. Nunquid aliud in religione uera? Libertate qua nos Iesus Christus libe-
rauit, inquit diuus Paulus. Et ipse Deus, Iugum meum suaue est, & onus meum
leue. Regnum uocat Seneca, diuinis parere mandatis, Eadem retulit in Epistolis:
Philosophia

A Philosophia, inquit, adhortabitur, ut Deo libenter pareamus, ut fortunæ contu-
maciter resistamus: hæc docebit, ut Deum sequaris, feras casum. Hic singularem
Deum toties appellat, felicitatem appellat, huic uni parere. In libro autem de Pro-
uidentia, Ipsi inquam, Deus consulit, quos esse quàm honestissimos cupit, quo-
ties illis materiam præbet, aliquid animosè, fortiterq; faciendi. Hos itaque Deus,
quos probat, quos amat, indurat, recognoscit, exercet. Eos autem, quibus indulge-
re uidetur, quibus parcere, molles uenturis malis seruat. Hæc non ne est Philoso-
phia Christiana? quam quidem non quòd libros nostros legerit, licet legisse potue-
rit, arbitror Senecam effudisse, sed ex animi, & rationis bonitate. Audis, singularem
Deum. Tum quæ Deus ipse in Apocalypsi: Ego, inquit, quos amo, corrigo, & ca-
stigo. Ibidem: Quid mirum si dure generosos spiritus tentat Deus? Digni uisi su-
mus Deo in quibus experiretur, quantum humana natura posset pati. Et hoc est
propositum Deo, quòd sapienti uiro ostenderet hæc quæ uulgus appetit, quæ refor-
midat, nec bona esse, nec mala. Hæc ab illo dicuntur, quem par est, cum cæteris
Romanis ad templa Deorum adire solitum, quanquam iam fulgor Euangelij Ro-
mam afflauerat. Sed mihi crede, dicebantur ab eo tanquam ethnico, tanquam Phi-
losopho, non plebeio, non uulgarium errores attendente, natura duce, diuino Spi-
ritu duce, quo ducimur omnes. Prosequitur: Quare tamen bonis patiatur aliquid
mali Deus fieri? Ille uerò non patitur, omnia mala ab illis remouit, scelera, & fla-
gitia, & cogitationes improbas, auida consilia, & libidinem cæcam, & alieno im-
minentem auaritiã. Ipsos tuetur, aut uindicat. Nunquid hæc quoque à Deo ali-
quis exigit, ut etiam sarcinas seruet? Remittunt ipsi hanc Deo curam. Democritus
diuitias proiecit, & onus, illas bonæ mentis existimans. Quid ergo miraris, si id
B Deus bono accidere patitur, quod uir bonus aliquando uult sibi accidere? Puta
itaque Deum dicere, Quid habetis quod de me queri possitis, uos quibus recta pla-
cuerunt? Alijs bona falsa circumdedit, & animos inanes ueluti longo, fallacijs in-
somnia lusi: auro illos, argento, & ebore, adornauit. In his boni nihil est. Isti quos
pro felicibus aspicitis, si non quæ currunt, sed quæ latent uideretis, miseri sunt, for-
didi, turpes, ad similitudinem parietum suorum extrinsecus culti. Non est ista so-
lida, & sincera felicitas, crusta est equidem tenuis. Vobis dedit bona certa, mansu-
ra. Quanto magis uersaueritis, & undique inspexeritis, meliora maioraq; permisi
uobis, metuenda contemnere, cupiditates fastidire. Non fulgetis extrinsecus. Hæc
ille in confessione singularis unicusq; Dei, qui solus sit, qui res aspiciat humanas, bo-
nis, & malis cõsulat, sed malis tribuat quod in literis sacris est, Recepisti mercedem tuam.
Eiusmodi mercedem Deum clamat Stoicus improbis dedisse, quos auro fulgere, diui-
tibus affluere dedit: probis autem dedisse longè maiora, si quis rectè decernat, bona,
sanum, prudentem, fortemq; animum, caducorum contemptorem, scelera ab eis
flagitiaq; auertisse. Hæc est omnis sacrarum literarum doctrina. In Epistolis autem
de eodem dicit, quod noster Theologus Ioannes, Deum nemo uidit unquam. Se-
neca uerò ad Lucillum, Nemo nouit Deum, multi de illo malè existimant, & im-
pune. Et ad eundem, Nemo alius est Deo dignus, quàm qui opes contempsit. Et,
Crastinum si adiecerit Deus, læti recipiemus. Ibidem, Agamus Deo gratias, quòd
nemo nos in uita tenere potest. Et, Bonus uir sine Deo, esse nemo potest. An potest
quisquam supra fortunam, nisi ab illo adiutus, exurgere? Ille dat consilia magni-
fica, & recta. Audi etiam quæ decima epistola: Audacter, ait, Deum roga, nil il-
lum de alieno rogaturus. Quibus omnibus, qui Deos Romanorum cum multitudine

dine coleret, apparet, dum philosopharetur, dum mentem in rerum obseruatione C
nem immitteret, unum nominasse operum mundanorum autorem, humanæ uitæ
custodem sensisse, grauius & sæpe cum superioribus sæculis, cum origine mundi,
cum religione sancta, quæ totum mundum feliciter occupauit, asseruisse.

*Senecam exordium mundi fateri à Deo fuisse, qui singula distinxe-
rit, loca rebus, situsq; assignauerit. Antiquior mundo, lucis
creator, operis sui spectator, per Vniuersum diffusus. Ventos
rum moderator, largitor, prospector, cuius decreto cuncta fiant,
qui mare diffuderit ad beneficium nostrum, benignus Pater, bo-
norum amantiſſimus.*

CAP. IIII.

ROPIVS autem ad Theologiam diuini uiri, sub profanis cultibus
Deorum nati accedens, uidebis uera esse quæ libris his ostendere cona-
mur, nullos unquam errores, nullas superstitiones, nullam tam sæuam
fraudem efficere potuisse, ut uerus Deus, uera Philosophia eius, qua sen-
serunt homines eum patrem generis humani, cœli, terræq; artificem, moderato-
remq; omnium, caligaret, aboleretur ex hoc mundo. Audi igitur profundissimam
eiusdem de summo singulariq; Deo, tum qua sempiternus est ante mundum, tum
qua condidit mundum, autorq; est, ut omnia uigeant, nullo casu succumbant,
Theologiam. Qualem Aristoteles, qualem Plato ratione pandente uiam, depre-
hendit Deum, talem Seneca naturam secutus, indicauit, expressit. Principioq; ait
de uita beata: Ut inquisitio transeat ex apertis in obscura, & aliquid ipso mundo D
inueniat antiquius, unde ista sidera exierint, quis fuerit Vniuersi status antequam
singula descenderint, quæ ratio mersa & confusa disiunxerit, quis loca rebus as-
signarit. Hæc quidem ille, per speculationes, & argumenta, ad eum perueniens,
qui fuit ante mundum à quo exierunt sidera, Non quem quasi per transfennam re-
spicit nunc Seneca, is est, de quo Dauid canit, Ante Solem permanet nomen eius.
Et Moses scripturus de mundo, clarè locutus est, tribuens ei cuncta, quæ Seneca
philosophatus. Mundo enim antiquior est is, de quo Moses, In principio creauit
Deus cœlum & terram, creauit, quia prior fuit. Neque enim creasset, nisi præfuis-
set. Exisse autem sidera ab ipso isto, Moses aperte in ipso operis sui uestibulo mon-
strauit: Et dixit Deus, fiat lux, Et facta est lux. Exijt igitur ab eo lux aurea mundi,
Sol lucis omnis pater. Hunc ipsum cum mundo antiquiorem Moses ostendisset,
mersa, & confusa separasse probauit, cum terra permixta aquis, in quarum conge-
rie, rerum confusarum multitudo latebat, facta est imperante Deo separatio, na-
taq; sunt è terra terrestria, ex aquis aquatica, rebusq; cunctis assignata loca. Inde
est, quod addidit eodem libro. Seneca: Hæc qui contemplatur, quid Deo præ-
stat? Ne tanta eius opera sine teste sint. Opera Dei, quæ testibus nobis, & specta-
toribus ostendit, mundanos ordines cum Mose uocat. Eodemq; libro uocat mun-
dum opus Dei. An multa, inquit, Deus corpora eiusmodi sparserit, continua sit
omnis, & plena materia, ex qua cuncta gignuntur, & solidis inane permixtum sit,
Deus sedens opus suum spectet an tractet, utrum extrinsecus illi circumfusus sit, an
toti inditus. Audis iterum mundum opus Dei, qui sit uel per eum omnem intentus,
quemadmodum Pythagoras, ipsis Philosophis testibus, cantabat, aut extrinsecus circun-

A circumfusus, uelut celsa in puppi, mundi gubernacula torquens. Aequè bene Na-
tura hæc docente, quàm cœlestibus oraculis. Alio autem loco, Nam mundus,
inquit, quoque complectens, rectorq; mundi Deus, in exteriora quidem tendit,
& redit. Ecce rector mundi, quale canitur in sacris literis, Trinam regentem ma-
chinam. In Quæstionibus naturalibus perstat in eadem confessione: Non ad hoc
Prouidentia, ac dispositor ille mundi Deus, aëra uentis exercendum dedit, & il-
los ab omni parte nequid esset situ squalidum, effudit, ut nos classes partem freti
occupaturas completeremus milite, hostem in mari, aut post mare inquireremus. In
his dispositor mundi, superius creator, rector, Ventorum largitor, illud quod
in sacris literis, Qui producit uentos de thesauris suis, & omnibus eis nomina uo-
cat. Qui apud Moſen creat quod Hebraice dicitur, chamaim, nempe aërem, qui
per omnes mundi partes diffusus, aleret omnes quiescens, motus autem nauigij
cursus dirigeret. Ibidem: Non tantum, ut paulò antè dicebam, queri possumus
de autore nostri Deo, si beneficia eius corrumpimus & ut essent efficiamus. De-
dit ille uentos ad custodiam cœli, terrarumq; temperiem, ad euocandas, suppres-
mendas aquas, ad alendos satorum, atque arborum fructus, quos ad maturita-
tem cum alijs causis adducit ista iactatio. En gloriosa Philosophorum cum sacris
literis confessio, de autore nostri Deo singulari, qui non creauit modò genus hu-
manum, sed uentos dederit, quibus excita cœlestes aquæ, terras grauidarent.
Quid amplius est in Psalmis, Prophetis & Mose, quod ad hoc attinet? Res na-
turales, ipsumq; omnem mundum docuit, asseruit inuentum, dispositum, regi-
q; à Deo, humanas autem docuit, & docet similiter ab eodem administrari. Tertio
eiusdem operis de rebus Naturæ: Nunc cum maximè Deus alia exaltat, alia sub-
B mittit, ac molliter ponit, aut ex fastigio suo nullas habituras reliquias iactat. Fa-
tetur moderatorem rerum humanarum Deum summum, confitens eum facere,
quod prophetæ indefessè conclamant: Vidi impium superexaltatum & eleuatum
sicut cedros Dei, & transiui, & ecce non erat. Et, Dominus pauperem facit, & di-
tat, humiliat, & subleuat. Et, Suscitans à terra inopem, & de stercore erigens pau-
perem. Vnde hæc concordia, nisi quia ueritas nullo loco non adest? Eodem lo-
co Seneca: Quidquid acciderit, sic ferre, quasi tibi uolueris accidere. Deuiffes
enim uelle, si sciiffes omnia ex decreto Dei fieri. Sic denique nihil est, cuius non
fateatur Deum autorem, cuius consilio fieri cuncta refert. Nam in Suaforijs: Non
in hanc, inquit, conditionem Deus fudit æquora, quàm ne omnis ex uoto iret
dies. Quidquid fuit extra iussum Dei, tutum fuit adultero mare. Superius: Qui
mundum condiderit, disposuerit. De Prouidentia quoque sic, Cum præfisset, in-
quit, Vniuersis, Prouidentiam probauerimus & interesse nobis Deum. Ibidem,
Inter bonos uiros ac Deum amicitia est conciliante uirtute. Amicitiam dico, imò
etiam necessitudo, & similitudo: quoniam quidem bonus tempore tantum à Deo
differt: discipulus eius, æmulatorq; ex natura proueniet, quem parens ille ma-
gnificus uirtutum, non lenis exactor, sicut seueri patres, durius educat. Bonum
uirum in delictijs non habet, experitur, indurat, sibi illum præparat. Eodemq; li-
bro, Paternum Deus habet aduersus bonos uiros animum, & illos fortius armat,
& operibus, doloribus, ac damnis exagitat, ut uerum colligant robur. Paulo in-
frà, Miraris tu, si Deus ille bonorum amantiſſimus, qui illos quàm optimos, at-
que excellentissimos uult, fortunam illis, cum qua exercentur, assignat. Ecce spe-
ctaculum dignum ad quod respiciat intentus operi suo. In quibus omnibus qualis
in literis diuinitus scriptis consonat Theologia, siue qua cum Deo nobis est simi-
litudo

lītudo, siue qua patrio nos ille complectitur amore. Aut quòd nos eum oporteat C
 æmulari, ad quod ipse nos inuitat: Discite, ait, à me quia mitis sum, & humilis
 corde. Audimus etiam parentem magnificum uirtutum, amantissimum bonorum.
 Non ne Stoicus item confessus est, quòd ipse generis humani magister, nos docen-
 do declarauit, ut precaremur, Pater noster? Seneca uerò, Paternum Deus habet
 aduersus bonos uiros animum. Quibus probatur omnium gentium, quas ex uno
 fonte natas sensus, rationisq; similitudo sociauit, fuisse semper in unius ueri, sin-
 gularisq; Dei maiestatem, laudesq; omnes eius, ora propensa. Denique de mori-
 bus Seneca dicit: Optimus ergo animus, & pulcherrimus, cultor Dei est. Et, Quid
 est dare beneficium? Deum imitari. Et, Post Deum, ueritatem colendam, quæ so-
 la homines Dñs proximos facit. Quid illud item quod in libris de beneficijs?
 Euntq; inquit, tua causa, etiam si maior illis alia, ac prior causa est. Quanto sa-
 tius est, gratum aduersus perceptas uoluptates, non aliorum annos computare, sed
 suos benignè æstimare, & in lucro ponere? Hoc me dignum indicauit Deus. Hoc
 satis est. Potuit plus, sed hoc quoque beneficium est, Nihil igitur relinquit, ut ipse
 loquar, sapientissimus, & grauisimus Philosophus, quod altitudinem Theolo-
 giæ ueræ ante oculos ponat. Nihil illi ratio, & Natura negauit, quod benignitas
 diuina, melius oraculis suis declarauit.

*Designatio diuina Natura apud Senecam: quòd sit ratio incorporea, res
 rum magnarum opifex: per omnia diffusa, custos, rector uniuersi, Do-
 minus, & artifex: causa causarum: Natura rerum ex qua nata sunt
 omnia. Quomodo sit ipse mundus, aut pars maxima mundi. Qui sit ple-
 nus Ideis aternis, ad quas formauit mundum, Fundator mundi: & quòd
 ipsa Natura.*

CAP. V.

DE SVBSTANTIA uerò diuina, quoniam præclara quædam Philo-
 sophorumq; digna penetralibus mirabili cum nostris similitudine scri-
 psit Seneca, ea libens, uolensq; cunctis ostendam, ut fiat perspectū unum
 fuisse Romanorum, uel cum idola colerentur, cunctarumq; gentium atq;
 Hebræorum Deum. In libro de Consolatione: Quocunq; nos mouerimus, sequetur
 natura communis, et propria uirtus. Id actum est, mihi crede, ab illo, quisquis forma-
 tor Vniuersi fuit, siue ille Deus est potens omnium, siue incorporalis ratio, ingē-
 tium operum artifex, siue diuinus Spiritus, per omnia maxima, ac minima, æquali inten-
 tione diffusus, siue fatum, & immutabilis causarum inter se cohærentium series. Id
 inquam actum est, ut in alienum arbitrium nisi uilissima quæq; non caderent. Hæc
 ille. Principio fuisse mundi formatorem confessus, quem quidem tribus appellatio-
 nibus, sed in eundem congruentibus appellat: Nam si percuncteris quid sit Deus,
 optima erit & ueræ Philosophiæ apta definitio, Ratio nempe intellectus, ingenium,
 mens, sapientia incorporalis, ingentium operum artifex. Item diuinus Spiritus per
 omnia maxima, ac minima diffusus: Nusquam scilicet non præsens, quod in sacris
 literis pariter dicitur, Spiritus Domini repleuit orbem terrarū. Quartam uerò nun-
 cupationem Fatum, non alium quàm hunc ipsum designare ipsiusmet Senecæ ser-
 mone docemur. Nam cum in confesso apud grauisimos Philosophos sit, idem esse
 Fatum, atque Naturam, ut quod ait Poëta:

Nam quia nec fato, merita nec morte peribat.

Is idem

A Is idem confitetur apertè, idem esse Deum atq; Naturam. Si Natura igitur & Fatum
 idem; Deus autem & Natura idem, Idem ergo Deus & Fatum. In Quæstionibus igitur
 libro secundo, Eundem, inquit, Ethrusci, quem nos, Iouem intelligunt, custodem,
 rectoremq; Vniuersi, animum, ac spiritum mundi, huius operis Dominum, & artifi-
 cem, cui nomen esse conuenit. Vis illum Fatum uocare? non errabis. Hic est ex quo
 suspensa sunt omnia, ex quo sunt omnes causæ causarum. Vis illum Prouidentiam
 dicere? rectè dicis. Est enim cuius consilio, huic mundo prouidetur, ut inconcussus
 exeat, & actus suos explicet. Vis illum Naturam uocare? non peccabis. Est enim ex
 quo nata sunt omnia, cuius spiritu uiuimus. Vis illum uocare mundum? non falle-
 ris. Ipse est totum quod uides, totus suis partibus inditus, & se sustinens, & sua. Et
 sui similis ubiq; uocans rectorem mundi, & artificem, Spiritum similiter, atque in li-
 bro de Consolatione. Eundemq; ait appellari Iouem, qui non modò fuerit operis
 huius artifex, sed nunc quoque Dominus, & custos. Hunc ipsum dicit appellari Fa-
 tum, quia causa causarum, ab eo pendentium princeps, à quo totus ordo causarum de-
 pendet. Ex cuius decreto dicebat superius omnia fieri. Mirabilis quoq; est, & à Philo-
 sophiæ deprompta thesauris Naturæ nuncupatio. Magna ueritatis explicatio. De-
 clarantur enim quæ sæpe cum multis, ac magnis alijs Philosophis Aristoteles usur-
 pat, cum philosophantes, & per rerum vastos campos contemplando delati sociant
 Deum, atq; Naturam, Nihil agere frustra Deum ac Naturam dicentes, omnia ope-
 ra, mirabilesq; rerum ordines utriusque ex æquo tribuentes, sed priorem Deum nomi-
 nantes. Declarant enim Naturam esse motum, artemq; Dei, quòd à Deo moderatè,
 solerter agitur, excitatos ordines, circumq; actos, & in hoc spiritu, uitæq; conserua-
 tos à Deo. Quòd autem ait illum appellari posse Mundum, idem est atque Naturæ
B nomen. Non scilicet hoc mundanum corpus. Quomodo enim, si superius Deum di-
 cebat, rationem incorpoream? Primo quoque Quæstionum naturalium, Quid est
 Deus? Mens Vniuersi. Quid est Deus? quod uides totum, & quod non uides. Vult
 igitur Deum appellari posse Mundum, quemadmodum Naturam. Est enim Natura
 mundus omnis, cunctæ res, quibus conficitur mundus, quarum mirabilem uitam
 perennesq; motus, uocamus Deum, uelut opus diuinum, diuinam sapientiam, soler-
 tiam. Nam quòd non sentiat Deum hæc corpora, perspicuum inde est, quòd appel-
 lat eam Mentem, Rationemq; Vniuersi. Ratio uerò, ac mens incorporeæ. Seuocat
 igitur eum à corporibus, superaddens, uocari posse Animationem Vniuersi, sapien-
 tissimeq; stantes ordines nomine rerum ab se repertarum. Rectorem igitur, artifi-
 cemq; mundi uocauit nomine operis sui, propter sapientiam in ipso opere apparen-
 tem. Non scilicet opus ipsum corporeum. Nam superius quærebat mundo antiqui-
 orem, à quo ista sidera exierint. Erat igitur ille anteaquam esset opus suum. Non est
 igitur ipsum opus. Nec id uult Philosophus. Rationes ergo, ingenium, sapientiamq;
 apparentem in opere mundano, Deum clamauit. Eodem sensu intelligendus est, to-
 taq; Philosophia declarat, cum ait in Quæstionibus, Neq; enim omnia Deus hu-
 manis oculis nota fecit. Quota oculis pars tantæ operis committitur? Ipse qui ipsa tra-
 ctat, qui condidit, qui totum hoc fundauit, deditq; circa se, maiorq; est pars operis,
 ac melior, effugit oculos, cogitatione uisendus est. Multa præterea cognata Numini
 summo, & uicinam sortita potentiam, obscura sunt. Paulo infra, Cum maxima pars
 mundi Deus lateat. Hæc Philosophus. Vides ut primum fatetur Deum inuisibilem,
 effugientem oculos. Si inuisibilis, si fugiens obtutum, certè ne corpus quidem mun-
 danum, quod uidetur & tangitur. Sicq; declaratur quod posuit superius. Quid est
 Deus? quod uides totum, & quod non uides, Si Deus inuisibilis, non est quod uides

H 3 totum.

totum. Ergo solertiam operis, ac Diuinitatem designauit. Quòd autem dicit Deum C maximam mundi partem, tenes quo modo sit intelligendum. Maximam scilicet rem in mundo, inter omnes res, inter omnes animos principem. In ipso enim exordio docuit: Qui, inquit, condidit, qui totum hoc fundauit. Si condidit igitur, & si totum fundauit, certè fuit ante fundamentum. Fuit totus ipse, quo modo igitur pars eius quod condidit & fundauit? Imò toto opere suo, sed alia magnitudine, maior. Nam superius dixit, Deus est ratio incorporalis, ingentium operum artifex. Ergo cum dicit, Deus est maxima pars mundi, sentit, Deus est maxima res in mundo, omnibus substantijs, simul aggregatis maior. Vna res in mundo, ipso mundo maior, mundi nunc appellatione signando, quicquid ubiq; est. Quod autè dubitans, & inquirens loquitur in Quæstionibus naturalibus, Quis autor sit, aut custos: quid sit Deus: totus in se intendat, an ad nos aliquando respiciat: Faciat quotidie aliquid, an semel fecerit: pars mundi sit, an mundus: Liceat illi aliquid ex lege Fatorum derogare, an maiestatis diminutio sit, & confessio erroris, mutanda fecisse. Necessè enim eadem placere, cui nisi optima placere non possunt. Nec ob hoc minus liber & potens est. Ipse enim necessitas sua. Hæc omnia, quæ nunc disiungendo, inquirendocq; proferuntur, habent suas alijs locis resolutiones, asseuerando probatas. Quis enim autor sit & custos, & an semel fecerit. Et an bonis suis delectatus, à nobis oculos auertat, sæpe confessus est, autorem esse Deum, nec autorem modo, sed nunc quocq; custodem. Hunc ipsum superius fatebatur, semel hæc omnia fecisse: Qui condidit, inquit, qui totum hoc fundauit. Fundatio autem exordium machinæ designat. Mille locis autem uidimus eum superius fatentem, Deum res humanas attendere. An autem sit uel pars mundi, uel mundus, superius declarauit, mundum, rationes appellans, rectos ordines, leges æternas in mundo: Et has Deum largissimè appellatione diffusa, nuncupauit, designans ea esse solertiam, inuentionemq; diuinam. Declaratum quoque non posse Deum uocari ab eo mundum, si mundum corpus mundanum sentis: quia dicit, Deum nunc Mentem Vniuersi, nunc Rationem incorporalem, ingentium operum Artificem. Ostensum quocq; quomodo Deus sit pars mundi, scilicet res in omni numero rerum, qui dicitur mundus, maxima, eminentissima. Maior scilicet, quàm omnes homines, cælo, & terra quocq; maior. Sentit autem Seneca, cum Deum uocat partem mundi, rationem, mundum gubernantem, à corpore mundano segregatam, uelut animum à corpore. Non uult autem ut cuiuspiam fortasse uideretur, mundum esse quasi corpus Dei, Deum autem animum ipsius mundi. Scit enim & fatetur artificem mundi, mundo longe antiquiorem, condidisse, & fundasse hoc omne, segregatum ab ipso semper. Sed cum Deus sit inuisibilis, à quo mundus uisibiliter regitur, dixerunt Deum eam rationem, qua regitur, agiturq; mundus, uelut à ratione corpus. Quod autem inquirat, an ex lege fatorum ei liceat aliquid demutare, ipse declarat, ubiq; confitens in manu Dei esse Fata, quia ipse Fatum est, ipse princeps Causa. Facit quod uult, & non uult nisi optima. Non potest ab hac uoluntate mutari, ut uelit aliquando non optima, nec tamen minus ob id liber, & potens. Impotentia est, posse uelle non optima. Ea uerò pulcherrima, sacracq; Philosophia apud eum de creatione mundi, de causis, de toto ordine creandi, explicantem quam probabat Philosophiam Platonis, Hæc, inquit ad Lucillum, exemplaria rerum omnium Deus intra se habet, numeros uniuersorum, quæ agenda sunt, & modos mente complexus est. Plenus his figuris est, quas Plato Ideas appellat immortales, immutabiles, indefatigabiles, innumerabiles. Non procul inde, Causa efficiens Deus est. Forma hæc est habitus, & ordo, quem uidemus, exemplar scilicet, ad quod Deus hanc magnitudinem operis pulcherrimi

A cherrimi fecit. Propositum, propter quod fecit. Quæris quid sit propositum Dei? bonitas est. Ita certè Plato ait, quæ faciendi mundi sit causa. Bonus est, bona fecit. Boni nulla cuiquam inuidia est. Fecit itaq; quàm optima potuit. Paulo inferius, Quærimus, inquit, quæ sit causa: ratio scilicet faciendi, id est, Deus. Ita non sunt multæ & singulæ causæ, sed ex una pendent ea quæ faciunt. Progressus inde, Et non quæram, ait, quæ sint initia uniuersorum, quis rerum formator, qui omnia in uno mersa, & materia inerti conuoluta discreuerit. Non quæram quis sit istius artifex mundi: Qua ratione tanta magnitudo in ordinem, & legem uenerit: Qui sparsa collegerit, confusa distinxerit: In una deformitate iacentibus faciem diuiserit: Vnde lux tanta fundatur, ignis sit, an aliquid igne lucidius. Ego ista non quæram. Ego nesciam unde descenderimus. In fine autem, Nempe uniuersa ex materia & Deo constant. Deus ista temperat, quæ circumfusa rectorem sequuntur & ducem, potentius autem est, ac pretiosius quod facit, quod est Deus, quàm materia patiens Dei. Quem locum in hoc mundo Deus obtinet, hunc in homine animus. Hæc omnis Philosophia Senecæ, maximè cõformis Mosaicæ, de mundano primùm opifice, de maiestate eius, de exordio mundi, de Ideis, rerum scilicet seminibus affluentiacq; sempiterna, hæc sunt enim Ideæ, diuino Verbo, nempe opifice mundano, contentæ. Hæc rerum ubertas, diuinacq; sapientiae fecunditas, qua grauidus erat Deus. Ex hac magna, inenarrabili, nata sunt omnia. Secunda pars Philosophiæ eius, & ipsa Mosaicæ conformis est, qua dicitur à Mose Terra inanis, & uacua, à Græcis interpretibus inuisibilis, & incomposita. Ea erat terra & aqua conuolutæ, iactæ ad fundamentum mundi, in quibus omnes terrestres, & cælestes formæ latebant. Ibi erant ignes ætherij, puræ cælestium orbium substantiæ. Ibi aëris globus, illic animantes terrestres, & aquaticæ, plantæ quoque & herbæ. Ecce autem ut opifex, qui terras & aquas fundauerat, admouit potentes manus, primùm purissima lucis orbisq; cælestis, qualis nubium candentiumeducta est & extricata substantia. Sol cepit rotari per orbem, aquas exhaustit, aërem abstraxit, siccauit terras, mari subsedente. Terræ madentes, herbas, arbores, animalia genuerunt. E terra madenti, lutulenta, sumptum corpus humanum. Hæc cum dixerint Prophetæ, Seneca ex uetusta fama apud Philosophos audita, confirmat. Vocat rerum formatorem, Deum illum Mosaicum. Hunc optima dicit fecisse, quemadmodum Moses, qui ad unamquancq; rem creatam facit Deum uidisse asseruisseq; bona. Erant omnia in uno corpore terræ, & aquæ ut embryone mersa, & conuoluta. Tunc opus ex pulchris, & bonis factum, apparuit pulcherrimum. Veneruntq; omnia in ordinem, legemq;. Ab illo formatore nos descendimus. Ipse quidem inuisibilis, regnans, imperansq; in mundo, & ubiq; præsens, licet inuisibilis, quemadmodum animus in corpore. Talis est Senecæ diuina Philosophia, partim ex successione sæculorum, partim luce rationis ostensa. Nomina, quibus Deus ab eo uocatur, sunt, Formator, Opifex mundi, Ratio incorporalis, Mens Vniuersi, Animus in mundo, Fatum, Causa causarum, Vnica rerum Causa, Natura, id est, fons rerum & ordo, Spiritus per omnia diffusus, Fundator mundi, Prouidentia, Temperator, Dux ordinis omnis. Vt autem finem faciam, audi tantum diuinissimam eius uocem, qua docet nihil esse Naturam nisi Deum, in libris de Beneficijs: Natura, inquit, hoc mihi præstat. Non intelligis, te, cum hoc dicis, mutare nomen Deo? Quid enim aliud est Natura, quàm Deus, & diuina ratio, toti mundo, & partibus eius inserta? Ergo nihil agis ingratisimè mortalium, qui te negas Deo debere, sed Naturæ. Quia nec Natura sine Deo est, nec Deus sine Natura, sed idem est utrunque, nec distat. Si quid à Seneca accepisses, Anneo te diceres debere, uel Lucio, non credit

creditorum mutares, sed nomen. Sic ille.

De summo & singulari Deo, ex Plutarcho, Philosopho insigni, omnes ferme de eo laudes canente, quae in sacris literis habentur: Hunc unum adorandum esse, non elementa mundi huius, Solem, Lunamque esse signa quibus diuina maiestas innotescat: Ea esse organum, artemque Dei. Deum esse creatorem mundi, qui sit templum sacerrimum, in quod spectator operum diuinorum introducatur homo. Mundum esse tanquam theatrum, in quo nobis spectatoribus Deus insignes opes suas ostentat. Deum creasse Solem, qui sit quaedam lucis aeternae suae per mundum decurrens imago. Diuinam naturam esse ac felicitatem, uirtutis excellentiam.

CAP. VI.

MINI dubium erit, qui sapientiores Philosophos consuluerit, quin omnes qui uanis superstitionibus populo relictis, se per campos totius Naturae ferri passim essent, unum, singularemque Deum, omnium rerum autorem, parentemque didicerint, & hunc solum adorandum, suspiciendumque confelsi fuerint, eiusque meritas laudes attribuerint. Audi igitur quam diuina, excelsa, de fonte ueritatis hausta, locutus sit Plutarchus, in eo qui inscribitur de Iside & Osiride: *ἀγαπητόν ἔν, ἔ πάντα ποιῶντας, ἀλλὰ ἑμὰ τῶτων, τὸ θεῖον, ὡς ἐναργεστέρων ἐσώφρων, αὐ φῶσαι γὰρ νόστον, ὡς ὄργανον, ἢ τέχνην αὐτῶ πάντων κοσμοῦντος θεῶ νομίζου καλῶς*: Debemus, ait, laetari, conuiescere, non haec elementa mundi uenerantes, sed per haec, ut clara exempla, & specula, ipsam Diuinitatem, quae cum natura nascantur, tanquam instrumentum aut artem omnia semper ornantis Dei, arbitrari praclarè habet. O uocem penè Apostolicam, Propheticam. Non est, inquit, cur Solem, Lunam, Coelum uenerari, & adorare decere te putes, sed per haec uenerare ipsam Diuinitatem, & haec tanquam exempla clara maiestatis eius agnosce, tecumque reputa, nihil uniuersam Naturam aliud esse, quam instrumentum, aut artem summi Dei, omnia semper exornantis, & pulcherrimos hos, quos sursum deorsumque cernis, concentus rerum efficiētis. Nimirum quod sapientissimus alius, qui & ipse popularibus superstitionibus contēptis, ueriora quae rebar: Et esse, inquit, praestantem aliquam, aeternamque naturam, & eam suspiciendam, admirandamque hominum generi, pulchritudo mundi, ordoque rerum caelestium cogit confiteri. Aspicias ad unam ueritatem mortales concurrentes, maiestatemque diuinam ex aspectu rerum docentes? Cogit, inquit, fateri etiam inuitos ordo rerum caelestium, mundi que pulchritudo, esse praestantem aeternamque naturam, quam suspicere, & admirari, colere, uenerari, non ea quae fecit ipsa, non pulchritudine ab ea effectam, mortales debeant. Idemque in Legibus: Nam & hic mundus Deo paret, & huic obediunt maria, terraeque, & hominum uita iussis supremæ legis obtemperat. Afferit hic, quod illic ex argumentis colligebat. Argumenta igitur & exempla diuinæ maiestatis, est ornatus mundi. Nonne & noster Theologus? *τὸ γὰρ ἀόρατον αὐτό, ἐκ κτίσεως κόσμου, τοῖς ποιήμασι νοούμενα καθαροῦ ἢ τε ἀίδιου αὐτοῦ δυνάμεις, καὶ θεότητος*. Quod est: Nam inuisibilia, inquit, eius, scilicet maiestas eius (quod paulò post explicat) à creatura mundi, id est, à re creata in mūdo, ab hominibus qui sunt creatura mūdi, in ipsis rebus factis apparēs cōspicitur. Conspicitur inquam aeterna potestas, diuinitasque eius in *τοῖς ποιήμασι*, rebus effectis. Hæ autem sunt quae Tullius dixit, pulchritudo mundi, ordoque rerum caelestium: Et quod huic obediunt, maria, terraeque. Verè igitur ipsorummet uoce rescellitur, coarguitur, exhibilatur omnis idololatria. Ecce siquid popularibus superstitionibus

tionibus dabant, alius in pectore sensus residebat. Veritas una semper est & fuit. Sed prosequor Theologiam Plutarchi, dicis diui Pauli uehementer consonantem. In eo quem inscripsit De hilaritate animi, & quod considerata mundi pulchritudo, nos in omni semper lætitia retinere debeat, uisibilia, exempla esse inuisibilium, opera diuina, quae tanquam spectacula, theatracque nobis aperuit: *ἡρῶν μὲν γὰρ ἀγλιώτατον ὁ κόσμος ἐστὶ καὶ θεοπροφητεῖα. εἰς δὲ τὴν αὐθροῦτος εἰσάγεται ἡμῶν φῶς γῆρας, ἐχθροσύνη, καὶ ἀνοήτων ἀγαλλμάτων δεσπότης, ἀλλ' οἷα νῦν θεῖος ἀδελφὸς νοήτων ἡμῶν φῶσι ὁ πλάτων, ἐμφυτὸν ἀρχὴν ζωῆς ἐχούσας, αὐ κινήσεως ἐφηνεν. ἡλιον καὶ σελήνην, αὐ ἀστρα, καὶ πύλας, νεῦν ὕδατος ἐξείντας αἰεὶ, αὐ γῆν, φύσιν τε αὐ ζωῆς τροφῆς ἀναπέμψασαν. ὧν τῶν βίῳ μύνηται ὄντα, καὶ τελευτῆν τελευτοτάτην ἐνδυμίας δ' εἰ μεσῶν ἔσθ' αὐ γῆρας, ἐχθροσύνη οἱ πολλοί, λέρόνια, καὶ διονύσια, καὶ παναθήνια καὶ θεαῖνας ἡμέρας προδιδάσκου, ἵνα ἡδῶσιν, αὐ ἀναπέμψασιν ὄντων γέλωτα μίμους αὐ ὀρχισαῖς μιδὸς τελέσαντες, εἴτα ἐκείνῃ εὐφρημοὶ καθήμεθα κοσμίως, εἰδὲς γὰρ ὁδὸν ἐμὴν μὲν αὐ, εἰδὲ θρηνεῖ πάνθ' αὐ θεῶν αὐ. ἢ πενιδῶν γὰρ ἱερῶν. αἰς δὲ ὁ θεὸς ἑορτῆς ἡμῶν χαρρηγῆ, καὶ μυστηρια γῆ, καὶ ταυρνόσιον γὰρ ἰδρυμένον τὰ πολλὰ, καὶ βαρυθυμίας καὶ μελίμνας ἐπιπύνοισ διατρέβοντες*. Quae sunt, Templum sanctissimum, sacerrimumque est mundus. In hunc introducitur homo per generationem, non quidem imaginem, quae manibus sit spectator, sed quae diuina illa Mens, ut ait Plato, sensibilia ad exemplum intelligibilium, insitum uitae & motus principium habentia, proposuit: Solem & Lunam, & astra, & flumina noua semper aqua exuberantia: Terram quoque plantis & animalibus alimentum suppetentem. Horum uita cum quaedam arcana initiatio, perfectissimaque teleta sit, decet eam plenam hilaritatis, gaudijque semper esse. Non quemadmodum plerique Saturnalia, Dionysia, Panathenaeae, & id genus dies expectant, ut hilarescant, respirentque emptitium risum, mimis, saltatoribusque mercede soluentes. Exinde sedemus ibi compositè, incomptisque uocibus abstinentes. Nemo enim lamentatur cum initiat, neque deplorat qui Pythia spectat, aut cum esurit in Saturnalibus. At quos Deus festos dies nobis apparat, & largiter quotidie primus actor celebrat, quasi nos ad initiones suas conuocans, deformamus lacrymis plerunque, curis operosis, meroribusque nos dedentes. Sic ille. Ecce igitur Deus, Solis, Lunae, totius caelestis ordinis autor: & quoniam à sanctissimo repertus, & compositus opifice, & plenus diuinæ pulchritudinis, supremaque uenustatis, nihil ineptum, incompositè uagans, nihil exorbitans, & errans continet, Ecce mundus templum sanctissimum, sacerrimum, alma lux, lux sacra diei. Ecce quoque rerum tantarum inductus homo contemplator, ut caelum suspiceret, opera magni Dei diligenter attenderet, inde coleret, suspiceret, manibus ad caelum tensis exclamaret, O rerum creator optime, dignus quem ob infinitam sapientiam, benignitatemque immensam ueneremur. In his hymnis noctesque diesque agamus. Haec sint nostra spectacula, è terra tanquam theatro cuncta contemplantes, hinc omne lætitiæ genus animis infundamus, diuinos ordines, incredibilemque uarietatem in Theatro totius mundi, uarijs animalibus, arboribusque, fontibus, & fluminibus pleno, aspicientes. Haec sunt spectacula, hi festi dies, celebritates, panagyris, ad quas Deus diuitias gloriae suae monstraturus, inuitat. Quarum spectacula, nisi se corrumpere, inficeretque animus, uberrima lætitia se pasceret. Tanquam diuini templi antistitem, ait Lactantius, spectatorem operum rerumque caelestium, fecit hominem. Haec illi praedicabant, non Christiani, non illa, quae noua & magna mundo superuenit, tacti luce, sed illa duntaxat, quam Deus ad imaginem suam creans animum, infudit ei. Eadem memorat Plutarchus in eo quem scripsit aduersus Principem imperitum: Qualem, inquit, *ἐπίστυσε*, posuit, pulcherrimum suimet in caelo simulachrum, Solem & Lunam Deus, tale est in urbibus exemplum, & lumen, Princeps, qui Dei similis, iustitiam sequatur, nimirum cuius animo ratio insideat diuina. Hac descriptione Plutar-

tarchus docet simulachrum Dei esse Solem, uelut scilicet Solem maximum, radiantisimum, sed ut is corporeus, sic incorporeus ille, incorporabiliterque nitens. Declarat etiam & fatetur, Deum Solis, Lunæ creatorem, qui locauerit, fixerit faces illas in sublimi, congruens undequaque cum Mose, qui dixit, Et posuit Deus duo luminaria magna in firmamento cœli. Plutarchus ἐνέβουσε, locauit: Addens hæc quasi Diuinitatis esse simulachra, per quæ, ut diuus Paulus, ipsæque idem, superius, uelut imagines, peruenias ad scientiam creatoris. Prosequitur idem offerens multa, quibus intelligas, quæ sit Natura diuina, qualem nos eam cogitare deceat, uelut quis è cœlestibus Theologis eodem libro: Indignatur, inquit, Deus in eos, qui tonitrua sua, fulmina, fulgetras, radiorumque iactationes imitantur: sed his qui uirtutem eius, & probitatem æmulantur, seque ipsos ad honestatem, humanitatemque eius componunt, delectatus auget, participesque eos æquitatis, & iustitiæ, ueritatis, mansuetudinis, qua ipse præditus est, fecit, quibus diuiniore neque ignis est, neque lux, non solis rotatio, conuersio, non ortus, obitusque astrorum, ἢ τὸ αἰδίου, καὶ ἀθάνατον. ἢ γὰρ ἕξοντος ζωῆς ὁ θεὸς ἐνθάδε μόνον, ἀλλὰ ἐν ἅεσι τῶν ἀρχόντων. τὸ γὰρ θεῶν ἔστι, καὶ τὸ ἀθανάτων, καὶ τὸ ἀρχόντων: non æternitas, atque immortalitas. Neque enim diuturnitate uitæ Deus est beatus, sed excellentiâ uirtutis. Hoc enim est Diuinitas, hæc pulchritudo eius, & principatus. Sic Plutarchus ore diuino locutus, ubertate cœlesti completus. Ecce igitur Natura diuina, magnitudo Bonitatis eius. Ecce beatitudo, quod inestimabiliter bonus, uirtute, iustitia, mansuetudine, clementia ineffabili. Eoꝝque misericordia eius plena est terra. Hæc creationis causa, ut ait Plato. Nam cum ea natura esset Deus, nemini bonitatem suam, ac lucem, sciens etiam ac prospiciens fore malorum ingratorumque innumerabilem in mundo, quem creabat, multitudinem, inuidit. Hinc quoque manlietiores, placidiores, benignioresque sumus, hoc ei similiores. Ex eodem fonte & causa est, quod idem in eo qui est de Theologia Aegyptiorum: οἱμοὶ δὲ καὶ ἐν αἰωνίους ζωῆς, ἢ ὁ θεὸς εἰληχὲν ἐνθάδε μόνον εἶναι, τὸ πᾶσι γινώσκει μὴ πελαγίστην πᾶσι γινώσκουσα: Arbitror, inquit, & sempiternæ uitæ, qua Deus fruitur, beatitudinem esse, præoccupare scientia, ea quæ fiunt. Sic ait. Nam magnitudo sapientiæ, facit excellentem uirtutem, ac bonitatem. His constat unum eundemque singularem Deum Naturæ luce, eos agnouisse, eumque singulariter nominasse, summasque dotes ei tribuisse, quæ crebro in sacris literis canuntur. Sic apparet eadem omnium scientia, religio, idololatriæque fictitiousumque Deorum exhibitio.

Item ex Plutarcho Deum in pelago sanctitatis habitantem, cuncta rectè moderari: Solem in cælo uelut exemplum sui collocasse. Esse eum uirtutis omnis simulachrum & Ideam, quam homines oporteat imitari quoad fas est. Principes esse distributores bonorum, quæ largitur Deus. Principem esse imaginem Dei uiuam, Præcipuum, insignemque Dei cultum, esse, imitari bonitatem eius. Ad uirtutes acquirendas opem eius esse necessariam. Res Romanas creuisse, Deo uolente. Deum esse regem mundi, Bonorum largitorem.

CAP. VII.

SIMILIA de Diuinitate scripsit Plutarchus eodem libro de Principe, sæpe & singularem, unicumque Deum, ac naturalem habens in ore, & Theologiam mirabilem, sacrosanciam de eo profundens, ut clareat quemadmodum omnes

A omnes fumus filij eius, sic omnes Patrem suum duce Natura, licet oculis inuisibilem, ratione sibi aperiente uiam, recognouisse. Neque enim, inquit, uerisimile est, neque decorum, quemadmodum Philosophi nonnulli asseuerant, Deum mistum esse cum materia, cuncta patiēte, necessitatesque & fortunas, mutationesque innumerabiles recipiēte: ἀλλ' ἡμῶν αἰὼν πρὸ πᾶσι τῶν αἰῶν ἐστὶ ταῦτα ἕκαστον ἐχέειν, ἐξουσίαν γὰρ βλάπτειν ἢ φρεσὶ πλάττειν, ἐνθάδε πρῶτον κατὰ φύσιν ποδὶ πορευόμενον. οἷον δὲ ἡλίον γὰρ ἕρανθ' ἠένημα ποδὶ πορευόμενον, ἢ ἐξουσίαν ἀναφάνει) τῶν ἐκείνων ἐνορέων δὲ αὐτὰ διωκτοῖς: Sed nobis desuper defixus, stabilisque ea natura, quæ semper eodē modo permanet, immutabiliter sanctus, siue roboribus sanctis, ut ait Plato, recta peragit per omnem naturam inambulans, quasi que præclarum suæ maiestatis indicium, Solem locauit in cælo, per quem ut speculū apparet his qui eum per ipsum intueri possunt. Hic iterum Plutarchus Solem dicit à Deo uelut speculum & exemplum suæ claritatis collocatum in cælo. Est enim Deus Sol iustitiæ, Sol inuisibilis, incorporeus, luminosissimus, per hunc apparentē oculis, cerni posse non apparentem. Eum esse in natura stabili, uniformi semper, à Philosophis appellata ἡστία, robore, aut fundamēto sancto, cuius scilicet firmamentum, ac fundamentū, stabilitas æterna, sancta, Deus, inquit, fundamētis sanctitatis subnixus, per omnem naturā inambulans: non quasi materie mistus, sed in excelsis throno diuinitatis suæ, mirabili modo regnans in cælo, & per omnia diffusus, uelut Sol flammis terrarū opera omnia lustrans. Sol est exemplū inuisibilis claritatis eius. Quam magis Solē intuearis, tam magis delusus cœcatusque discedas: sic oculis temere in Solem illum defixis æternū, periculum sit, ne tenebris offusis, non modò cognoscēdo nihil promoueas, sed noua caligine obuoluaris. Parte alia, possis ex Sole uisibili, inuisibile noscere, si claritate, si uersalem præsentia, si causam cur eo uideant & uideantur omnia, cōferas. Pluraque alia.

B Plutarchus item in eo, quē inscripsit de his qui sero à Deo puniuntur, sæpe singularē, naturalemque Deū appellat, & ei mirabiles, suspiciēdasque Theologiæ laudes uendicat, quas in nostris literis audimus sæpe cōsonare: ἡστία πλάττειν, πείθειν καὶ ἄλλων, ὁ θεὸς ἐκείνου γὰρ μέγιστον ἀρετῶν θεῶν, ἢ ἀνδραγαθῶν ἀρετῶν, ἐξουσίαν ἀμωσγίας πρὸς αὐτὸν ἐνθάδε, τοῖς ἐπειδὴ διωκόμενοι. Iuxta Platonem, inquit, omnium bonorum honestorumque, Deus in medio, seipsum proponēs exemplū, uirtutē humanā his qui possunt sequi, concedit a similitudinē esse sibi. Sic ille. Non ne hæc est Theologia nostra: Imitamini, inquit ipse, Patrē uestrū qui Solem suū oriri facit super bonos & malos. & idem clamabat, Discite à me, quia mitis sum, & humilis corde. Et alius de eo, Omnis Christi actio, nostra est instructio. Sic Plato & Plutarchus, humanā uirtutem fieri, nasci ex a similitudine, & imitatione bonitatis diuinæ, quoad fas est. Neque enim sentiūt nos ad infinitam bonitatē eius, quantum uis conemur, labores plusquam Herculeos exantlemus, aspirare posse: sed dicūt quantum humanæ uires procedant, usque quod nature datum. Hunc igitur uirtutū fontem respicias, in eum uelut speculum ac specimen contuitus te formes, componas. Respice si parcat hostibus, an sit beneuolentissimus, bonorum suorum effusissimus largitor. Agnosce puritatem, candorem, cæteraque quæ sacris libris decantantur. Hæc imitare. In libro quoque aduersus Principem imperitū, sic singularem, naturalemque Deum nominat, ut ei dicat seruire Principes ad curam, salutemque hominum, ut ea bona, quæ largitur hominibus Deus, partim distribuāt, partim adseruent: ἀλλ' ἂν τις ἐπιπρὸς τῶν ἀρχόντων ἑπιπρὸς θεῶν πρὸς ἀνδραγαθῶν ἐπιπρὸς αἰσθητικῶν ἑπιπρὸς αἰσθητικῶν: ἔπος ἂν θεὸς δίδωσιν ἀνθρώποις, τὰ μὴ μωσοῖ, τὰ ἢ φυλάττωσι. Hæc autem ab eo dicuntur, qui Christianæ, Mosaicæque religionis uix nomen audisset, solo Naturæ lumine superiorumque Philosophorum bonorum, eodem naturali iudicio, ad ueritatis ueros fontes deuectus: Seruire Deo principes ceu distributores, conseruatoresque bonorum, quæ Deus largitor hominibus effudisset. Hinc

magnus Theologus noster dixit, Qui potestati resistit, Deo resistit. Faterur cuncta bona, quemadmodum nostri, cœlitus descendere. Omne datum optimum, & omne donum perfectum, descendit sursum à Patre luminum, inquit ille noster. Plutarchus autem, dari à Deo bona, honesta, quæ per Principes uelut ministros eius, distribuuntur, & conferuntur. Idem imaginem ornantis, moderantisque cuncta Dei, Principem dicit, cui non sit opus Phidia aut Polycleto, uel Myrone sculptoribus; sed ipse seipsum ad similitudinem eius per uirtutem componat: ἀρχὴν δὲ ἐκὼν θεῶν πᾶν πάντα κοσμοῦν, & φειδέας δὲ ἀρῶν πᾶσι γένεσιν, & δὲ πολυλίετρον, & μύρωνος, ἀλλ' αὐτὸς αὐτὸν ἐς ὁμοιοῦντα θεῶν δι' ἀρετῆς κοσμοῦν. Hic toties singularis Dei nominatio, hic illa Theologia, quod ab eo cuncta moderentur, componantur, quod omnia bona ipso largitore contingant. Demum quod imago eius sunt Principes, qua de re uocantur etiam in diuinis literis, Elohim, Dij diuini. Illum Principem, pulcherrimam imaginem sui uel statuam erigere, qui se diuinis uirtutibus reddiderit insignem, respectas archetypum suum. Principem quidem imaginem Dei dicit, quod imperat, dominatur, moderatur, componit. homines item sentit nihil maius assequi posse, quo frui Deo queant, & quasi ex Diuinitate eius delibare, quam ut uenerantes persequentesque bona, quæ ab eo possidentur, ad uirtutes contingant. In eo, Qui sero à Deo puniuntur: & γὰρ ἔστιν ὅτι μείζον ἀνδραγαθὸν ἀπολάσσειν θεῷ ἀποφύγειν ἢ ἔσθ' ἐπιμένειν, & δὲ θεῷ ἢ γὰρ ἐκείνων καλῶν ἢ ἀγαθῶν, ἐς ἀρετὴν καθίστασθαι. Sed breuiter summa quæque persequar, quæ uelut uerus, naturæque apprimè natus Theologus idem Plutarchus scripsit & sensit de summo Deo. In eo, Qui sero à Deo castigantur, patientiam sustinentiamque diuinam (ob quam uocatur in sanctis literis μακροθυμία) exempla esse debere uirtutis nostræ, & quos moueant dicta, factaque magnorum uirosum, iramque nonnunquam retundant, multo magis debere Deum respicientem, quem neque metus sollicitet, nec poenitentia mutet, sero & cunctanter ad peccatas procedentem, fieri meliores, putantes partem diuinam esse mansuetudinem, ἢ ὅτι θεὸς ἐνδεδεικνυμένου, quam Deus claram ostendat. Hic enim commendatur celeberrima illa in sanctis literis patientia: dicitur esse diuina uirtus, procedit etiam ad alias Diuinitatis ueræ laudes Plutarchus, non esse, ut ait Hesiodus, humanæ sapientiæ animosorum latebras perspicere, ἀλλὰ θεῶν, sed Dei. In eo autem quem inscribit, Quomodo se quis citra inuidiam laudare possit, uitari posse inuidiam, si bene facta referas in Deum, nonnunquam Fortunam. Emendat etiam sententiam Euripidis, dicentis, Deus magna curat, parua relinquit: ἐγὼ δὲ τῆς τύχης ἔδδην οἶμαι ἐπιτρέπειν: Ego uero Fortunæ nihil arbitror permittendum. Quanquam alio loco id mulcet interpretando. Siquidem & in nostris est literis, Nunquid Deo curæ est de bobus? Magna autem quæ curat Deus, sunt res humanæ. Illud in eo quoque præclarum, quod arbitratur ad uirtutes obtinendas, opem diuinam necessariam. Mansuetudinemque & æquitatem animi, quæ prius aspera, duraque uideretur, experientiam ipsam auxiliante Deo docere, & ostendere, nemini, quibus cum degas adeo dulcem, gratumque esse, ac iucundam, atque ei qui possidet: ὅθεν οἶμαι καὶ θεῶν προσλαβόντων ἐ-
καφίμους ἢ παύσαι πλὴν καλῶν ἐκείνων, ὅτι τὸ ἴλιον τὸ τοῦ, καὶ πρῶτον, καὶ ἀλλανδρωτον, ἔδδεν τῆς συν-
όντων ἐπιμένειν ἐστὶν ἔσθ' ἢ, καὶ ἄλλοι, καὶ ἄλλοι, ὅς αὐτοῖς τοῖς ἔχουσιν. Sic quoque in eo, quem inscripsit, De fortuna Romanorum, quemadmodum Plato, ex igne et aqua, uelut ad mundi constitutionem necessarijs ac primis, ut posset uideri ac tangi, opus fuisse, sic tempus post Romam conditam infecutum: μετὰ θεῶν, τύχην καὶ ἀρετὴν ἐκέρρασε, καὶ συνέφευσε: Cum Deo, fortunam, & uirtutem temperasse, & coniunxisse. Primis quoque seculis illis, ut be crescente uehementer, quod nec fames, nec pestilentia defæuisset, non humanum consil

A consilium, sed fortunam diuinam fuisse, tempora illa gubernante: ὡς ἐν ἀνδροπίου ἐν-
εολίας, ἀλλὰ θεῶν τύχης ἐπιτροπαιεύσης τῆς κερῶν ἐκείνων. In his apparet omnigena Theologia, siue qua conditionis rerum maiestas, siue qua imperium, administratioque pertinet, omnia summæ sapientiæ consona. Idem in eo, qui est De documentis Reipublicæ gubernandæ, ait Principem ad maxima, potissimaque debere respicere: ὡς τὸ νόμος βασιλεύς, τῆς ἀγαθῆς γὰρ ἀπέσται θεός, τὰ δὲ μικρὰ ἐς τύχην ἀνείσεται: Quemadmodum Rex mundi. Deus enim magna, ingentiaque curat, parua Fortunæ relinquit. Hic Regem mundi uocat, ut cernis, Deum. Quemadmodum noster, Regi sæculorum immortalis, inuisibili, soli Deo honor & gloria. Parua autem dicit ea, quæ non sunt ullius momenti. Quanquam & ea, cum uult, respicit, ut idem superius. In eo autem, qui est De non scenerando, ostendit nihil nobis deesse diuinitus: ὅπως ἡμῶν ὁ θεὸς δίδωσι φυ-
λίην πρᾶττειν, ἢ κεραιεῖν λεοάνην, ἢ πρᾶχ' ἰμάτιον, ἐὰν ἐλευθεροί σὺν θελωμεν. Sic, inquit, dat nobis Deus ligneam mensam, peluimque testaceam, rigidamque uestem, si liberi uiuere uoluerimus. His ostendit, nihil à Deo nobis defuturum, modo placeat libertas, nullis nos malis dedere.

Affirmare Plutarchum omnia facienda in Republica, honoris diuini causa. Deum esse Patrem hominumque Deumque, creatorem autem mundi. Hunc prisicos fateri totius ordinis, harmoniaque autorem. Principium iustitiæ. Viuens æternum, optimum. Demones malos eum non fecisse: ex inordinazione ordinem fecisse. Optimum artificem, plenum artificij, immortalis, beatum, beneficum, uidentem uniuersa.

B

CAP. VIII.

ED EA quoque mira, penesque de nostris cœlestibus fontibus manantia, aut uerius de fonte naturæ, qui & ipse fluxit à cœlo. Sint, inquit in eo quem De politicis documentis edidit, distributiones, largitionesque primum gratis. Ita enim deuincunt, detinentque accipientes. Tum ex occasione, ciuilem, honestumque prætextum habente μετὰ τιμῆς θεῷ πάντως ἀγῶνι πρὸς ἐσθ' ἐκείνου. Cum honore Dei, ducente profus ad pietatem. Ingeneratur enim simul multis ualidus affectus & opinio, esse Diuinitatem magnam, & uenerabilem, cum quos ipsi honorant, magnosque arbitrantur, sic largiter & promptè uiderint πρὸς τὸ θεῶν, erga Deum profusos, accensos. Hæc Plutarchus, non Christianus quidem, sed rationem tantum Natura suggerente, in Republica, in regno, quæ fiant, principio uertenda esse ad cultum, honoremque Dei. Populos enim uidentes Principem, pietatis colentem, liberalemque in omni religione, & cultu, arripere de maiestate eius, sanctitatemque perspectiorem sententiam. Hoc religionis nostræ fundamentum: hoc principes, qui sunt pastores populorum, iubentur: hic rerum humanarum uertitur cardo. Agnoscit Plutarchus, faterur, prædicat omnia munera, dignitates, honores, largitiones, pompas, apparatus priuatum & publicè, ad honorem Dei, quemadmodum fecit Dauid, Solomon, uertenda, unde pietas in populo nascatur. Videatur, constet, quicquid honoris, magnificentia impenditur in Republica, ad honorem Dei fieri à Principe, aut qui asidet gubernaculo. Hic igitur & singularis Dei est nomē, & uult, quod nostræ semper literæ clamant, haberi certam, firmamque de maiestate eius ac ueneratione sententiam: Omnem largitionem referri ad honestationem eius, eamque celebrem, magnificam, cum magnifica, liberalisque pietate. Has trahit è pectoribus hominum Natura uoces, Si nulla etiam afforent oracula. In eo quoque, quem De

quæstionibus Platonicis prætitulavit, quærit cur Plato uocet Deum *πατέρα πάντων*, C
καὶ ποιητήν, Patrem omnium ac creatorem: respondetq; Patrem esse *θεῶν ἢ γεννητῶν*,
genitorum Deorum, atque hominum, ut Homerus appellat: creatorem autem ra-
tione, uitæq; carentium. & Pater mundi Deus, quia mundus animal, plenum uitæ,
motus. Hic habes & Deos genitos, nempe creatos, non æternos, & Iouem apud
Homerum, ac Philosophos esse uerum singularemq; Deum, Patrem hominum at-
que Deorum: Sic Deorum, sicut hominum: Hominum autem uti factor, opifex,
non procreator. In eo quoque quem De primo frigido composuit, moderatorem
Vniuersi Deum dicit: *καὶ ὅσα ἁρμονικῶν, ἢ βραβύων ὁ θεὸς ἁρμονικῶς καλεῖται καὶ μουσικῶς.*
Quæcunque, inquit, moderatur gubernatq; Deus, ob quæ uocatur Harmonicus,
Musicus. Qui fuerint autem hi, qui Deum Musicum, harmoniæq; autorem fateren-
tur, declarat in eo quæ inscripsit De Musica: *τίλ γὰρ ἦν ὄντων φορέν, ἢ τίλ ἦν ἀέθρων ἰ-
νησιμὸν οἱ πόδι τῶν ποταμῶν, ἢ ἀρχύτων, ἢ πλάτων, ἢ οἱ λοιποὶ ἦν ἀρχαίων ὀλιγόφων, ἐκ ἀνένυ-
σιπῆς γίνεσθαι, καὶ συνεστῆναι ἑφασκόν, πάντα γὰρ καὶ ἁρμονίαν ἔσθ' τὸ θεὸν κατεσκευάζεσθαι φασίν.*
Quæ sunt, Nam rerum omnes motus, siderumq; conuersiones, Pythagoras, Ar-
chytas, Plato, reliquiue priscorum Philosophorum, non citra musicam fieri, ac con-
stare dicere solebant, omnia per harmoniam, à Deo constructa contendentes. Agnos-
cis uoces uetustatis? Vides priscam pietatem, naturalem de Deo Philosophiam, ce-
lebrem semper, quo magis in priora sæcula respicias? Quem dixere condidisse, fa-
bricasse mundum, tanta harmonia, tanto ordine, concentuq; rerum, ut emerferit
opus indissolubile, nullis casibus interiturum unquam, nisi solus ipse resoluat, qui
solus ubi sint uinacula, quibus ligauit Vniuersum, cognoscit. Hunc omnes omnipo-
tentem, omnium bonorum fontem, ordinum, iustitiæ, ueritatis originem agnoue-
runt, ut mirabilis sit, quo modo persuaderi potuerit hominibus olim cultus homi-
num, bestiarum. Nam Chrysiippus eodem autore Plutarcho (quod in Legibus imi-
tatus est Marcus Tullius) *ὁ γὰρ ἔστιν ἐν ἑαυτῷ ἢ δικαιοσύνης ἄλλη ἀρχή, ἢ δὲ ἄλλου γένεσιν ἢ τίλ
ἐν τῷ θεῷ, ἢ τίλ ἐν ἢ ἰσότης φύσεως:* Neque enim est inuenire aliud iustitiæ principium,
atque ortum, nisi à Ioue, & à communi natura. Hanc Chrysiippi sententiam Marcus
sic expressit. Orta autem simul est cum Mente diuina. Quamobrem lex uera atque
princeps, apta ad iubendum, & ad uetandum, ratio est recta summi Iouis. Iouem,
ut uides, uocat Mentem diuinam, creatoremq; ut uisum superius, omnium; Hunc
ordinis harmoniæq; cuncta repleuisse, quia fons ipse iustitiæ & æquitatis. Eum An-
tipater eximius Stoicorum, autore eodem Plutarcho eodem libro, quasi secutus
Aristotelem definiēbat: *θεὸν νοῦμεν ζωὴν μακάριον, καὶ ἀφθαρτὴν, καὶ ἐνποιητικὴν ἀνθρώπων.*
Deum, inquit, sentimus rem uiuentem, beatam, & immortalem, hominumq; be-
neficam, Aristoteles autem in Metaphysicis: *φαιμέν δὲ τὸν θεὸν εἶναι ζωὴν αἰδιον, αἰετον, ὡς
ζωὴ ἢ αἰὼν συνεχὴς ἢ αἰδιον ὑπάρχει τῷ θεῷ, τὸ γὰρ θεὸς:* Dicimus Deum animal sempiter-
num, optimum. Quocirca uita, & æuum perenne, ac sempiternum, inest Deo. Hunc
ipsum cum Chrysiippus præfecisse dixisset Dæmones malos ad clades & calamitates,
Plutarchus redarguens Chrysiippum, bonum, Regem, omnipotentemq; sic prædi-
cat: *τὸ δὲ φάσμα δαίμονας ἐκ προνοίας οὐδὲ πᾶς ποιάντας ἐπιστάτας καθεστῆσαι πῶς ἂν ἐπιγνημιαι ἢ θεῷ, κα-
θέσθαι βασιλεύς καὶ οὐκ ἐμπλήνους σατραπῶν καὶ στρατηγῶν, διοικήσει ἐπιτροπῶν οὐτῶν, ἢ πελοπόννησος ἢ
τῶν ἄμεγαλων, ἢ παροισμένων ἀείων:* Esse autem ex prouidentia Dæmones malos, ad
has prouincias delegatos, non ne crimen est Dei, ceu Regis, qui Satrapis improbis,
uecordibusq; gubernacula permittat, sinatq; ab his optimos negligi, & in eos debac-
chari? Hoc loco Plutarchus primum non Stoicos modò, id est, Chrysiippum, sed
etiam Platonem, scēq; ipsummet reprehendit, siquando Dæmones hominibus cu-
randis

Arandis præfectos à Deo dicunt. Secundo dicitur Deus moderator Vniuersi, qui bo-
nos, benignosq; præfectos, non improbos adhibuerit. Tertio dicitur Deus non
permittere malos improborum Dæmonum potestati. In eoq; reprehenditur Chrys-
sippus, huius dogmatis assertor. In eo quoque carpitur Chrysiippus ab eodem, præ-
dicatur autem diuina maiestas, quòd cum Chrysiippus diceret rebus necessitatem ad-
mistam: *καὶ μὴν, εἰ πολλὸν τὸ ἐν ἀνάγκῃς μεμικται τοῖς πράγμασι, ὅτε κρατῆ πάντων ὁ θεός, ὅτε
πάντα, ἢ ἢ ἢ ἐκείνο λόγον διοικεῖται:* Atqui, inquit, Si multum necessitatis, rebus est
admistum, neque regnator omnium est Deus, neque cuncta ad rationem nutumq;
eius gubernantur. Ex his admiranda multa, & contra nonnullorum Philosopho-
rum etiam ipsius Plutarchi sententiam colliguntur, de materia prima, quam Plato,
secutus Timæum Locrensem, quosdamq; alios superiores, Platonem secutus Plu-
tarchus, arbitratus est sempiternam ante creationem, eiq; motum quandam inordi-
natum affuisse. Stoici causam malorum, Deoq; resistentem dixerunt. Hæc cum ra-
tio doceat uanissima, puerilesq; suspiciones esse, tum uerior autoritas eorum, melio-
ra sequentum, animosq; ueriora cernentum destruit, & refellit. Quanta enim uanitas
duo principia dicere, si Deus solus æternus, solus omnipotens, cuius omnipotentī
manu fieri cuncta poterant? Si datur huic ratione docente uniuersale rerum guber-
naculum, uniuersalis potestas, etsi Deo parent cælum, ac terræ, eiq; obediunt
omnia, cunctis id unanimiter fatentibus, cur etiam supra materiam primam non da-
tur ei potestas, ut eam quocunque uellet, duceret? Cumq; docuerit eum ratio omni-
potentem, ut cui pareant omnia, cur hæc ipsa rerum uniuersalis obedientia, non do-
cebit eum cuncta, quæ parent, creasse. Si paruit materia, paruit quia talis ab eo, quæ
pareret, facta fuit. Si Deus materiam non fecisset, sequeretur, quòd inducit Plutar-
chus, multū necessitatis uiolentiæq; rebus inesse. Hinc Deum omnipotentem magis
strumq; omnium, & dominum non esse. Verum Plutarchus in libro de *ψυχογονία*,
non suam, sed Platonis referebat sententiam. Hic Deum fatetur omnipotentem, nul-
lam rebus inesse resistentiam, uiolentiam, omnia ad nutum eius fieri. Similia scribit
in *Symposijs*, Deum magnum ex inordinata, confusaq; rerum congerie, ordinem
fecisse, mundum edidisse, omnia suis locis disposuisse, pulcherrimumq; mundum,
ex deformissimo reddidisse: *ἢ ἢ ἢ μέγαρον θεῷ ἡμῶν πῶς φατε, τίλ ἀνομίαν, ἐνταξία μεταβα-
λεῖν εἰς ἰσομορ. ὅτε ἀφελόντα ἦν ὄντων ὅδην, ὅτε πεδύοντα. τὸ δὲ ἡμεῶν δὲ τίλ προσήκουσαν χώραν
καταστήσει, τὸ ἡμέλιον ἐξ ἀμορφωτάτης γῆμα πικρὴ τίλ φύσιν ἀπεργασάμενον.* Hoc dogma, ut sæpe
monui, Mosaicum est, & Trismegisti: sed cum Græci causa discendi in Aegyptum
profecti, non penitus intellexissent, quòd facile fieri potuit, alieno sensu in Græcia
sparserunt. Moses ante pulcherrimum mundum, ante lucem, aërem, plantas, ani-
malia, fuisse terram dicit inanem & uacuam. Hoc ergo sic tempestate illa Græci cum
multis, forteq; etiam Aegyptijs, non rectè quid ualeret, intellexerunt, quemadmo-
dum Christianorum tempore male fuit intellectum à Manicheis, credideruntq;
Terra erat inanis & uacua, tempus æternum, quo terra ante mundum inanis & uac-
ua, & chaos, formis, decore, cultoribus, uacua, in creatione, ad mundanos ordi-
nes reuocata esset. Hoc igitur prauè intellectum est. Non enim Moses dixit, in æter-
num uacuam terram antecessisse, sed antecessisse ratione certa, uelut exordium, mas-
sam, congeriem, eodem artifice massæ, atque ordinum. Sed satis est eos unum sin-
gularem Deum, magnum, præpotentem, creatorem mundi, omnis bonitatis, pul-
chritudinis inuentorem nobiscum agnouisse. Similia refert eisdem libris: *καὶ γὰρ θεὸν
ὄρας, ὃν ἀριστοτέχνην ἡμῶν ὁ πίνδαρος ἢ πρῶσπειν, ὁ πανταχῶ τὸ πῦρ, ἀνω πάντων, ἢ κάτω τίλ γῆς,
ἀλλ' ὡς ἂν αἰ χεῖμα ἦν σωμάτων ἀπαντῶσι.* Deum quoque uides, inquit, quem optimum
artificem

artificem Pindarus noster appellat, non ubique in superna regione ignem posuisse, C
 infernaeque terram, sed ut usus corporum posceret. Sic nunc dispositorem, ordinato-
 remque elementorum, Deum, quantum foret usus, appellat. Hos ordines, quos cer-
 nimus in omni mundo, eius unius esse. Eundem in Symposijs ingeneratum, sempit-
 ternumque Deum, artificem mundi, omniumque genitarum rerum appellat. Audio,
 inquit, Platonem, *πατέρα ἢ ποιητὴν τῶν ἰσῶν, ἢ τῶν ἄλλων γεννητῶν, τὸ ἀγέννητον, ἢ ἀίδιον*
θεῶν, ὀνομαζόντος, ἢ ὅτι ἀπέχεσθαι τὸν ἴσῶν γεννημένον, ἀλλ' ἄλλο δὴ δυνάμει τὸ θεῶν, τῆ ὕλη γόνιμον ἀρχὴν,
ἢ ὅτι ἡσ ἔπαυε, ἢ μετέβαλε, ἐν τῶν τῶν. Patrem artificem mundi & omnium genitarum res-
 rum, ingenerabilem, & sempiternum Deum nominantem, non per semen quidem
 generantem, sed alia uirtute diuina (à quo patiebatur ipsa materia, mutabaturque)
 ipsi genitale principium inferentem. En Deus sempiternus, rerum non sempiterna-
 rum, sed factarum opifex, & genitor. Genitor inquam non quemadmodum anima-
 lia, plantaeque per semen prolificum, sed alia uirtute diuina, qua fecit omnia foecun-
 da, uirginem, primordialeque terram illam foetibus omnigenis grauidauit, fecitque
 uirtute diuina sua, cuncta quae uoluit. Hac de causa ferunt à Platone dictum, eodem
 autore, *γινώσκοντες τὸν θεόν, ὁμοιοῦντες αὐτῷ, ὁμοιοῦντες αὐτῷ, ὁμοιοῦντες αὐτῷ.*
 Quod declarans, & quo sensu concipi deceat, prosequitur: *ὁ γὰρ πῶς ἢ θεὸς δέεται μα-*
θηματῶν, οἷον ἀγγέλους σφίγγοντες ἀπὸ τῶν γεννητῶν, ἢ πῶς ἀπολαύοντες αὐτῶν τὰ ὄντα, πῶς δύνανται. ἐν αὐ-
 τῷ γὰρ ὄντι ἐκείνῳ, ἢ σὺν αὐτῷ, καὶ περὶ αὐτῶν: Neque enim Deus mathematica indiget,
 uelut organo, quod agat & conuertat mentem à genitis, factisque, ad ea quae sunt.
 Est enim in illo ipso, & cum ipso, & circa ipsum: uel sunt ipsa entia. Hoc magnum in
 Plutarcho sacramentum, nostrarum literarum sacerrimum mysterium, per ipsum,
 & cum ipso, & in ipso esse omnia. Quia foecundum omnium principium, & ut ait
 Plato, & idem Plutarchus, *πέλαγος τῶ καλῶ, pelagus bonitatis.* De eodem sapienter D
 omnia moderante, in pondere, & mensura disponente eodem loco: *πάντων δὲ θεὸς ἐπι-
 γαίᾳ πῶς ἀνελεσθίαν τοῖς πράγμασι δύνῃ ἢ νύμενι πρῶτα γινώσκοντι καὶ διδόντασιν ἡμῶν τὸ δύναιον ἴσον,*
ἀλλὰ μὴ τὸ ἴσον δέειν ποιῆσαι δύναιον: Hanc Deus inserit rebus analogiam, siue proportio-
 nem, quae iustitia, Nemesisque uocatur, docetque nos, oportere facere iustitiam aequa-
 litatem, non aequalitatem iustitiam. Hoc est, quod aequitas subiacet iustitiae. Idem
 eodem loco, quomodo creauerit Deus: *ὅτι θεὸς ἐτέρῳ πρὸς τὸν ἴσῶν ἰσομοποιεῖν, ἢ παρατῶνται*
πῶς ὕλην ἀπειροῦ ἴσῶν ἢ μεγέθει ἢ πλάθει, ὅτι δὲ ἀταξίαν, ἢ πλημμέλειαν αὐτῶν, τὸ ἄπειρον, ἢ ἀπει-
ρώτατον ἀπειροῦ ἐπιπέδου καλῶν, τῶν παλαιῶν: Neque Deum alio modo mundum creasse,
 quam finientem terminantemque materiam infinitam, non magnitudine, & multitu-
 dine, sed propter inordinationem & errorem eius, quod erat ei optimum, sed inter-
 minatum, infinitum solitis priscis nuncupare. Hæc ille. Sed docuimus, quomodo
 (neque enim ueritatem prorsus agnouerunt) de materia sentire deceat eis æterna,
 non creata. Fuit error, si fuit in prisca Philosophia, manans ex libris Trismegisti,
 dictisqueque Moysi haud sapienter intellectis, Terra erat inanis & uacua. Non erat in
 æternum. Quanquam duos habet sensus, ut liquet ex fonte. Inanis & uacua, aut pe-
 nitus nihil, priuatio non formarum modo, Sed ipsius etiam materiae, uanitas omnia
 moda in æternum. Nihil enim erat ante terram, primordium, fundamentumque res-
 rum, Quod si nihil ante primordium, ne etiam ante ea, quae ex primordio. Alter
 sensus, ut superius, fuit prius seminarium confusum, congeries ex terra & aqua: Ve-
 rum non in æternum, fuit ut fundamentum naturaliter antegrediens omnem subse-
 cutam creationem. Sed hæc toties exagitata mittamus. Singularem quoque Deum
 Plutarchus nominat, & ab eo precari mortales bona dicit: *ἢ ὅτι μὴ περὶ ἡμῶν ὄντι, ἐν-*
χόμεθα τῶν θεῶν δίδου, δρόσους μαλακοῦς, ἢ εὐχόμεθα ἐν πνεύματι μετρίως, ὡς αἰετὸν ἀπολαύοντες ἀνα-
 πλήρωσιν

A *πλήρωσιν ἢ φύσιν ἔχοντα ἁπαντῶσα τῶν κρῶσιν.* Quaecunque, inquit, quae non sunt apud nos
 precamur Deum, ut largiatur molles rores moderatosque turbines, ut semper repararet
 Natura, quod deficit, seruans temperiem. His constat mortalium uota, precesque olim,
 etsi colebant portenta, simulachra, in unum singularem Deum spectasse semper, Na-
 tura, quo nihil est rapacius, sic ad id rapiente, quemadmodum nemine docente, ad
 cibos, Veneremque accurrunt animantes. A Deo reparare foetus Naturam, nouisque
 semper feminibus foecundari. Idem in eo, quae De facie quae uisitur in Luna, inscripsit.
ὅτι θεῶν δὲ ἢ πάσι τῶν ὄντων προσήκει: Deo, inquit, rerum ordinatio, dispositio conuenit.
 Hic enim, quanquam non erat Christianus Plutarchus, & Deos Graecorum cole-
 bat, unum tamen Deum appellat, & moderatorem rerum fatetur, Natura docente.
 De quo uult etiam Homerum ubique scribere: *μαρτυρεῖ δὲ μοι ἢ ἄλλοι, ἀπίστας μὲν ἀνεῖν*
θεῶν ὄντων ὡς ἐπὶ ἐπιπέδῳ ὑποστέλλονται παρανομήσαντες, ἢ μὴ πρὸς πάντα, χρώμενοι ποίων θεῶν, ἀλλ' ἐπέ-
σω, καὶ ἢ ἔχοντα τῶν δυνάμεων: Attestatur, ait, mihi etiam Homerus, nihil sine causa
 Dei, ut sic loquar, perfici demonstrans. Sed non ad omnia faciens Deum uti, sed
 unoquoque secundum quam habet artem, ac facultatem. Hæc ille. Vult etiam Ho-
 merum nomine Iouis designare uerum, naturalemque Deum, quanquam etiam For-
 tunam, & Fatum: quae tamen & ipsa sunt diuinitas. In eo, Quomodo debeat adoles-
 scens audire poemata: *πολλῶν ἔν τῶν ἀλεγομένων, ἐδόναι δὲ, ἢ μνημόνευεν, ὅτι ἢ ὅτι τὸ θεῶν,*
ἢ ἴσῶν ὀνόματι, ποτὲ τῶν θεῶν, ποτὲ δὲ πῶς τῶν τῶν, πολλὰ δὲ πῶς ἐμαρμένῃ πρῶτα γινώσκοντες: Sed cum
 multa dicantur, inquit, scire operæpretiū est, & admoneri, quod nomine Iouis, inter-
 dum Deum, nonnunquam Fortunam, saepe Fatū uocāt. His constat Iouē non homi-
 nis primam appellationem fuisse, sed cum priscis esset nomē æterni Dei, prauis moribus
 inualefcētibus, ad mortalem corruptibilemque hominem fuisse tralatū. De quo saepe dictū
 B fuit. Fatū quoque & Fortuna, quae nomine Iouis arbitratur appellata, sunt ipse Deus,
 quoties operatur occulte, Fortuna: quoties rerum consequentiū necessitas aspicitur, Fas-
 tum nuncupatus. Naturam quoque diuinam Plutarchus, iudicio naturali cernens,
 quod oraculis patuit caelestibus, definit in libro contra Stoicos: *ὁ γὰρ ἀθάνατος ἢ μακί-*
θειος, ἀλλὰ ἢ ἀειβίος, ἢ ἀφθάρτος, ἢ ἀφθάρτος, ἢ ἀφθάρτος, ἢ ἀφθάρτος, ἢ ἀφθάρτος, ἢ ἀφθάρτος. Quod
 etiam apud alios: Neque enim, inquit, duntaxat immortalis ac beatus Deus credens
 dus sentiendusque est, uerum etiam humanus, procurator, utilis. Hæc omnia, quae Na-
 tura suis uocibus homines erudiuit, si aspexeris, sunt ea quae toties resonarunt uoci-
 bus ætheris. Senties in sacris literis prædicari, Misericordia domini plena est terra.
 Nemo bonus, nisi solus Deus. Quantum distat ortus ab occidente, longè fecit à nos-
 bis iniquitates nostras. Pupillum & uiduam respicit, & alta à longe cognoscit. Non ne
 hoc est id, quod ex Platone & Aristotele, aliisque Philosophis producit idem Plutar-
 chus contra Epicurū: *ὅτι δίκης ἀφθάρτος, ὅς τὸ πᾶν ὄρα. πῶς γὰρ ἴσῶς ὁ θεὸς ἐγγύθεν ἐλπίσθαι:* Est, ait,
 acer oculus iustitiae, qui cuncta contemplet. Haud procul Deus consistens, proximè re-
 spicit. Vides eadē Philosophiā, & quā Natura docuit, & quā noua lux irradiās terris
 reuelauit. De summo quoque Deo, illoque superno Iouē, Plutarchus idē contra Stoicos:
ὁ δὲ πατριῶς ἢ ὑπαίθρου, ἢ θεμίστου, ἢ ἀριστοτέλους, ἢ Πίνδαρου, ἢ Ἰσοκράτους, ἢ Πλάτωνος, ἢ
Πλάτωνος, ἢ Πλάτωνος, ἢ Πλάτωνος, ἢ Πλάτωνος, ἢ Πλάτωνος, ἢ Πλάτωνος, ἢ Πλάτωνος, ἢ Πλάτωνος,
λογαζόμενος, ἢ μακίθους: At patrius, inquit, & supremus, iustissimusque Iupiter, & ut ait
 Pindarus, optimus artifex, non modo fecit hūc mundū, opus ingēs, uarium, artificios-
 sum, sed etiā uelut urbē cōmunē hominū atque Deorum, qui iuste, beatè, cum uirtute cō-
 sensuque in eo habitaret. Quanta, quæso, est multiplex his Plutarchi dictis Theologia
 subest? Deus supnus, patrius, quia nos ut pater tue, optimus opifex, cōditor mūdi,
 Deorum, hominumque genitor, qui tanquam ex una stirpe nati, in hac ingēti, decora, præclara
 socialiter urbe, degerēt. Factus igitur à Deo mūdos, non sibi, sed Dijs & hominibus:
 K Caelum

Cœlum, cœli Domino, terrā autē dedit filijs hominū. Dijs, id est, Angelis, datū cœlū, G hominibus terra. Sed Diſ diligūt homines, ſæpeq; uentitant ad eos: homines eos uerant. Sic una urbs omnīū, cōſenſus unus, & pater idē. De quo phibet ſentire Stoicos: αὐτοὶ δὲ τὴν καλῶν ἀρχῶν ἀγαθὸν ὄντα τὸν θεὸν ποιοῦσι: Ipsi, inquit, Principiū bonorū, Deū bonum faciūt. Et cōtra eoſdē, qui cenſerēt pleraq; Deū uolentē prudētēq; mala feciſſe: πρῶτον μὲν ὅτι τὸ κακίαν γιγνόμεναι ἤδη τὸν θεὸν πρόνοιαν ὡς περὶ τὸ φαῦλον ἐπιζητῶμεν γίγνεται ἤδη τὸν θεὸν πρῶτον τῶν βέλων, πᾶσαν ἐπινοίαν ἀρετῆς ὑπερέβηκε: Principio, inquit, extitiſſe ex diuina prouidentia, malū, malitiā, nequitia: ceu ſi malū epigrāma, poēta uolente, extitiſſe: nihil abſurdius poteſt cogitari. O Plutarche diuine, duæ monitiones, caſtigationeſq; in te, Philoſophoſq; ex his dictis tuis colliguntur de Dæmonibus, de materia prima: Cum in cōſeſſo ſit, Dæmones eſſe malos, autoreſq; malorū, nō fuiſſe, cū crearent, naturæ huīus, quā ſuperat te teſte cunctas abſurditates, malī alicuius fateri Deum autorem. Secunda, non eſſe malam, ſiue malificam materiam primā. Siue enim Deus eam creafſet, non malam creafſet: ſiue non creafſet, quod abſurdum eſt, tanta tamen bonitas eiſ fuiſſet, ut euincere malitiā eiſ, & abolere potuerit.

Deum feciſſe hominem animal placidum, ſociabile. Amore patrio eum hominum reſ attendere. Omnia circum mare & terras proſpicientē, omnibus conſulentem. Voluntate eiſ, pulcherrima quæque fieri. Animam eſſe inſtrumentum eiſ. In eo ſempiternam eſſe præſentiam. Hominem ad cognofcendum feciſſe.

CAP. IX.

VNT alia multa, quæ necq; religio, quippe qui coleret Deos Græcorū, nec reuelatio, ſed Natura duntaxat iuggeſſit, de ſingulari, naturaliſq; Deo diſta Plutarcho, è quibus eſt in eo, quē De diſcernēdo adulateſ inſcripſit, de ſua uitate amicitia loquēſ, ſicut ſit iucūda lux, ὅτι τὸ εἶναι μίξας τὴν αἰλίαν ὁ θεός, ἡ ψαντικὴ φαιδρά, ἢ γλυκία, ἢ περὶ τὴν ταύτης παρόσης, ἢ συναπολαύσης ἐπίμωσι: Sic admixta Deus humanæ uitæ charitate, & amicitia, cuncta læta, dulcia, chara, præſente ea uerſanteq; nobiſcū, reddidit. Hic Plutarchus cur homo ſit animal placidū, amicabile, ſocietatis amās: cur amicitia, charitasq; uigeat, agnoſcit Deū autorē. Taciteq; illā Moſaicæ Theologiæ partē cōſtitet, qua retulit hominē ad imaginē ſuā, Deū feciſſe. Ea em̄ imago Dei cū primis fuit, q; quæadmodū Deus eſt placidus, mitis, bonus, amoris, beniuolentiæq; cupidus, tenax, amator, amās, & amari cupiēs, ſic animal creare ſui ſimile decreuit. A ratione uerò, ſenſu, cognitione naſcit̄ amor. Feritas em̄ eſt nō cognofcentiū. Ergo fecit animal prouidū, ſentiēs, qui facere beneuolum, ſociabile, mite decreuerat. Is autore nō Moſe ſolum, ſed his etiā, qui nec Moſen legerūt, nec ullam Numinis præſentiā cœlitus habuerūt, ſed unā Naturā ducentē ſequebat̄, Deus fuit: Qui charitate beneuolentiæq; pectoribus humanis inſpirata, ingenijsq; placidis, ſimilibusq; ſui nobiſ cōceſſiſ, humanā uitā alacritate, iucunditateq; repleuit. Eundē ſingularē Deū nominat, eiſq; prouidētiā humanarū rerū attribuit, qui patrio genus humanū gubernet amore, in eo, quo cōſolatus eſt Apolloniū: τὸ γὰρ αἶδμα ἐὶ ὁ θεός πατρικῶς περὶ εὐδίας, ἢ κινδύμων τῶν ἀνθρώπων γένος, περὶ ὧν τὰ μέλλοντα συμβήσεσθαι περὶ ἄλλων τινῶν ἐκ τῶν ζῴων, ἄσπετος: Quis, inquit, nouit, an Deus paternē proſpiciēs & cōſulens humano generi, & procul aſpectans quæ poſſint accidere, ſubducit immaturos aliquos è uita? Hic & prouidentiā, paternamq; charitatē erga genus humanum, & gubernaculum, rerum item futurarum proſpectum Deo uendicat. Optimā quoq; rationem conſolandī proponit relatis omnibus ad prouidentiam diuinam, cuiuſmodi celebris eſt in ſacris literis. Ibi dem

A dem quoque Deum ſingularē nominat, de quo ſæpe mortales iniuſte querantur: Qui, inquit, fortunam lamentantur, poſſet in eos dici, θεός δέ σοι πῆμ' ἔδωκε, ἀλλ' αὐτὸς σὺ σοι: Deum iacturam tibi nulla, ſed ipſe met attuliſti tibi, per ſocordiam & imprudentiam, quia ferre neſcis aduerſa. In Sympoſio quoque referens Orionem uectum ſuper Delphinibus incolumem, quem iniuſte nautæ in mare demerſiſſent, Cœlum ſtellis ſerenum ſuſpicientem eum, conſideraſſe ſecum, ὡς ἔτι ἔστιν εἰς ὃ τὸ δῖος ὀφθαλμῶς, ἀλλὰ πᾶσι τῶν τοῖς ἐπινοοῦναι κύκλω ὁ θεός τὴν προηρόμενα πρὸς γῆν τε ἢ θάλασσαν: Quod non unuduntaxat ſit oculus iuſtitia, ſed omnibus his præſidet Deus proſpectans circum, quæ terra & mari gerantur. Aduectumq; incolumem, ἀδιδεῖσαι θεῷ κυβερνήσει γιγνόμεναι τὴν κομῆσιν, Senſiſſe, Dei conſilio, uectionem illam Delphinum fuiſſe. Is Deus Plutarchi, eſt Deus, cuius conſilio Iona Propheta præcepſ actus à nautis in mare, excepſ uentre Ceti, tertia die in littus eiectus eſt incolumis. Prædicatur Deus, omnīū quæ toto in mundo, mari, terrisq; gerantur, proſpector, cuſtos, cuius non unus ſit oculus. Sic nullis mortalibus fuit unquā obſcurum, quin unus eſſet ſingularis Deus, humanorum operum contemplator, quem nihil, quocunq; loco ſiat in mundo, lateat, tam cernentem maria, quàm terras. Rex item Aethiopum eodem libro dicit, ὠφελιμώτατον θεός, Utiſiſſimum omnium Deus. Cui reſpondit Thales, πρεσβύτατον θεός, ἀγένητον γὰρ, Antiquiſſimam rem eſſe Deum: Ingeneratum enim. In his apparet conſeſſio ſingularis Diuinitatis. Suæ Deo ueræ dotes tribuuntur. Dotes maximæ bonitatis, & incōmunicabilis æternitatis. Deus antiquiſſimus dicitur, quia ſolus æternus, præterea nihil. Solus ille ingeneratus: cætera genita, uel facta. Damnatur eorum imperitia, qui uel materiam ſempiternam, antiquiſſimam, uel mundum quodque antiquiſſimum, id eſt, æternum dixerunt, pluſquam unum antiquiſſimum inducentes. Specioſa deceptio patet eorum Philoſophorum, qui unum quidem antiquiſſimum, ſed mundum, cui dant æternitatem, idcirco non antiquiſſimum dicunt, quia in æternum pependit à Deo. Formoſus impoſturæ color. Senſus clarus Antiquiſſimi nunc eſt, non quod antecedit natura, graduq; uniuerſa, ſed quod tempore, æternitate. Id enim ſonat Antiquiſſimus, & eo ſenſu protulit Thales priſcus Theologus. Eodem libro dicitur, Haud mirum eſſe, ἐὶ τὰ κέλματα περιμένεται θεῷ γινώμην: Si pulcherrima quæque ex Dei ſententiā perficiantur. Eſſe enim inſtrumentum animæ, corpus: θεὸς δὲ ἡ ψυχή, Animam inſtrumentum Dei. Et quemadmodum corpus, multos à ſeipſo motus habeat, plurimos ac pulcherrimos ab anima, ſic rurfum animam à ſeipſa motam, plurima operari: τὰ δὲ τῶν θεῶν παρῆρα γινώμην κατεκλήθη ἢ προῶν ἐαυτῶν, ἢ βέλων: Multa Deo cedere uolenti, ut dirigat ſpectatq; quocunq; uelit, quæ ſit omnīū inſtrumentorum ſibi artiſiſſimum. Neque enim æquum eſſe, ſi ignis quidem & uentus, aqua & nubes, & hymbres inſtrumentum ſint, δι' ὧν πολλὰ σώζεται ἢ πρόφει, πολλὰ δὲ ἀπόλλυται, ἢ ἀνάγει, ζωὸς δὲ χρεῖται περὶ ἑαυτῶν, ἑαυτῶν ἢ ὡς αὐτῶ γινόμενον, ἀλλὰ μάλλον ἐξηρηπόμενον ἢ τὸ θεὸν κινήσει, ἢ σκύδαυς τῆρα, λύρα δὲ ἔλλαται, καὶ αὐτοὶ συμπαύσαι: Quibus multa cōſeruet, & alia multa quoq; perdat, & interimat, animalibus ad nullā omnino rem utatur, quaſi quæ non ſiant ab eo, ſed ea magis ex poteſtate diuina pendentia, ſeruire & conſentire moribus Dei, quemadmodum Scythiſ arcus, Iyræ tibiaq; Græciſ obſcundent. Hæc è penetralibus Theologiæ ueræ, intimiſq; Philoſophiæ theſauris, in poteſtate Dei motus animorum eſſe. In ſacris literis, Scrutatur renes & corda: Intellexiſti cogitationes meas de longe. Quocirca Thales priſcus Theologus rogatus, ἐὶ λήθοι θεός ἀνθρώπων ἀδικῶν, ἀλλ' ὅδε ἴσμεν ὅτι ἐφίμην: An lateat Deos quis peccans: Sed ne cogitans quidem, inquit. Hæc etiā ſunt quæ noſtri, Templum Dei eſtis uos. Habitat in uobis Deus. Quid illi minus, pandente Natura uiam, ſenſerunt: Idem in

eo, quem inscripsit, Ignis ne, an aqua sit utilior: *διότι τίθηται μὲν στοιχεῖα, θεῶν καὶ ἀπέρι πρὸς χρίτη πρὸς τὸν ἴσον ὅλων ἐργασίαν ὑποκειμένη:* Quocirca, inquit, quatuor elementa, Deo uelut opifici subiacent ad operandum. Nullas igitur uel absente lege Mosaica, uel ante diuinum Euangelij iubar, natura uoces non dabat, inuitans omnes ad cognitionem scientiamq; creatoris sui. Quas cum clarius nonnulli, cæteri obscurius audissent, demum uenit creator Naturæ uerus, omniumq; ambagum, apertis mysteriorum abstrusissimis thesauris, resolutor. Quo ueniente, uulgata sunt omnia bona, corroborata uerarum rerum scientia. Plutarchus item in eo, quem inscripsit de eo quod erat Delphis, Tu es, de Natura diuina altissimè philosophatur, Nefas esse, ut de eo qui est, dicatur fuit uel erat, quæ mutationes quædam, declinationesq; eius sint, qui in essendo nequeat consistere: *ἀλλ' εἶναι θεός, καὶ φάναι, καὶ εἶναι κατ' ἐπέκειναι χρόνον, ἀλλὰ ἴσθι τὸν αἰῶνα τὸν αἰώνιον, καὶ ἀχρονον, καὶ ἀνεγκλιτον, καὶ ἔσπερον εἶναι εἶναι ἴσπερον, εἶναι νεώτερον. ἀλλ' εἶναι ἴσθι τὸν ἴσον, καὶ ἀεὶ ἀετιώτατα. καὶ μόνον εἶναι τὸ τὸν ὄντως ὄν, ἔσπερον, εἶναι ἴσπερον, εἶναι ἀετιώτατον, εἶναι παλαιότερον:* Sed est Deus, oportet dicere: & est, non secundum tempus, sed secundum immobilem intemporalem & indeclinabilem æternitatem: Cuius neque prius sit, neque posterius quicquam, neque recentius: sed unus existens, una præsentia, sempiternitatem repleuit, & solum est quod uerè existit, non præteritū, aut futurū, neq; quod coepit, aut desinet. Hæc apud Plutarchum philosophia, mysterij totius Mosaici declaratio, quo dixit Deus de se, Ego sum qui sum. Nec possit hoc mysteriū apertius explicari. Declarat enim Plutarchus præsens illud in Mose designare totius æternitatis præsentia, cui neq; futurū, neq; præteritū sit admittū. Est enim præteritū tempus earū rerū, quæ præterierunt; futurū earū, quæ non sunt, aut quæ non habēt uel ætatis, uel alterius rei, quod habitura sunt. At Deus habet, quod semper est habiturus. Habuit etiam semper, idēq; immobile, indeclinabile. Quocirca cum regnū eius, cum diuinitatē, & beatitudinē, cum aliquo ætatis fluxu cogitamus, innotescat nobis, nos metiri diuina cogitationibus rerū fluentiū, miscere non miscenda, falli quemadmodū febricitates, quibus amaror linguæ cuncta reddit amara. Illud quoq; præclarū de Natura diuina testimoniū, uelut ē thesauris Philosophiæ cœlestis depromptū: quo maximè probatur, nunquā non clarā lucem mortalibus obtulisse Naturā ad cognitionē ueri Dei. Idololatriā autē fuisse uulgi superstitionem. Contra Epicurum Plutarchus probans quam uiam ad uoluptates, iucundamq; uitam putaret se aperuisse, auertisse potius à magnis gaudijs: Esse autē magnā iucunditatem in cognitione, certaq; scientia ueri Dei, qua pijsissimi quicq; fruuntur. Quantis, inquit, quamq; synceris uoluptatibus fruitur genus hominum meliorum ac pijsimorum super consideratione Dei? Ut sit omnium bonorum Princeps, Pater omnium honestorum, omnis pulchritudinis: Qui nihil improbum possit facere, aut pati. Bonus enim est. Bono autem nulla de re incidit inuidia, aut metus, aut ira, uel odium. Neque enim calidi est frigefacere, sed calefacere. Sic neque boni nocere. Ira quoque à benignitate, iracundia à mansuetudine, ab humanitate & clementia perturbatio, & truculentia, longissimè naturæ lege distat. Hæc enim ut uirtutis sunt ac roboris, sic ea imbecillitatis & impotentia. Itaque Diuinitas neque iracundia, neq; gratificationibus subiecta est. Sed quod benefaciendi, auxiliandiq; naturā habet, irasci, malocq; afficere minimè potest. Magnus autem in cœlo Iupiter, inambulat per terras componens, curansq; omnia. Cæterorum autem Deorum alius est Largitor: alius Milichius, benignus: alius Alexicacus, malorum depulsor: omniaq; Deorū sunt, iuxta Diogenē, amicorumq; omnia cōmunia. Amici autē Dijs sunt boni. Itaq; amicū Dei, uel nō esse fortunatū uel modestū & iustū, impossibile est. Hæc Plutarchus

A tarchus. Quibus intelligimus, paucis demptis, eandē esse scientiā Dei, quam capacem ueritatis hominem propter similitudinē Dei Natura docuisset, atque eam quam suis Deus oraculis demonstrasset. Eundem singularem Deum autorem, ut homines nascerentur, & ad cognoscendum nascerentur, fatetur in eo, qui est, An rectè dictum sit Viuens latita. *ὁμοῦ δὲ ἐγὼ, ἃ τὸ ζῆν αὐτὸ, καὶ ὅπως τὸ φῶς, καὶ μεταξὺ ἀνθρώπων γένεσις ἐστὶ γένεσις ἀπὸ θεοῦ ἀδελφία:* Videor, inquit, etiam ipsam uitam, omninoq; ipsum nasci, & quod generationis homo particeps factus sit ad cognoscendum, à Deo fuisse datum. Fatetur à Deo lucem, uitam, natales homini datos, datos autem ad noscendum: omnium autem notionū, Dei nobilissima. Hæc potior igitur, ad hanc cōditus homo.

Ex alio Philosopho, qui dicitur Epictetus, Stoicus autem fuit, non Christianus, de Natura diuina, de qua deprædicet quæ sacræ literæ concelebrant. Eandem esse naturam bonitatis ac Dei. Substantiam diuinam esse Sapientiam, perfectamq; rationem. Deum cunctis prospicere, mundum gubernare. Hominem esse opificium eius. Ad unum Deum respiciendum esse. Ei pro beneficijs gratias haberi oportere.

CAP. X.

SED dimisso Plutarcho, diuinus eiusdem tempestatis alius Philosophus audiendus Epictetus, non ille quidem Christianus, sed Philosophus, tamen & uir bonus, qualis Plutarchus. Bonus autem Philosophus, & qui oblatam ueritatis à Natura lucem, intueatur, eamq; sequatur, adeo congruet cum hodierna Theologia, quia non commentitia, sed plena rationis est, ut id **B**putem, quemadmodum mihi fuit, plerisque mirum. Is igitur Arriano autore, uelut Oraculum, uelut Propheta sic diuino pectore fatur: *ὁ θεὸς ἀφελίμου, ἀλλὰ ἃ τὸ ἀγαθὸν ἀφελίμου. εἰς τὸν ὅπου ἡ δόξα τοῦ θεοῦ, ἐκείνῃ καὶ τῇ τῷ ἀγαθῷ. τίς ἐν δόξῃ θεοῦ; σάξξ; μὴ γένουτο: ἀλλ' ἐν μὴ γένουτο: φήμι; μὴ γένουτο: νῆς, ἐπιστήμη, λόγος ἁγθός. ἡντιούτω τῶν ἀπλῶς ζῆται τῶν δόξῃ τοῦ ἀγαθῷ.* Deus est utilis. Sed & bonum est utile. Veri igitur simile, ubi sit substantia Dei, illic esse & substantiam bonitatis. Quæ igitur est substantia Dei? Caro? Abfit. Ager? Abfit. Fama? Abfit. Mens, Scientia, Recta ratio. Hic igitur simpliciter quære substantiam Boni. Hæc quidem ille dixit, quem fortè iam toto orbe coruscans Euangelium ad hanc tam sublimem, præstantemq; pietatem prædicandam adiuuerat. Sed etiam potuit à Platone, multisq; alijs Philosophis Naturam hanc diuinam didicisse. Vides igitur quid ei, qui non Christianus esset, ueritas obtulerit. Primum Naturam diuinam esse naturam, substantiamq; Bonitatis. Id enim etiam docuit Christus: Nemo bonus, nisi Deus. Eadem superius Philosophatus est Plutarchus. Sed ante omnes antiquissimus Trismegistus. Ad hæc, non carnem, non corpus, nihil eiusmodi esse Diuinitatem, sed mentem, sapientiam, scientiam, rectam rationem. Magnitudinem, maiestatem, regnum, opesq; eius esse sapiendo, noscendo, recta uolendo. Has eius diuitias, nobilitatem, robur esse, quod tam incomprehensibiliter est sapiens, quam inæstimabiliter bonus. Eoq; est inuisibilis, perinde ut nostra ratio, magnæ illius ueluti scintilla. Tanta igitur Theologia dictis hisce subest, ut stupor sit ab eo religionem ueram tantopere cognitam, qui forte eam uel nesciebat (Nisi quod Galilæorum semel meminuit) uel lucem eius procul uelut albescente Aurora aspexerat. Omnis ergo lingua confitetur Dominum. Addit idem, Monstrant ait philosophi, *ὅτι μακρὴν δὲ πρῶτον τὸν, ὅτι εἶναι θεός, ἃ πρῶτον ἴσθι ὅλων, ἃ ἔκ εἶναι λαθεῖν αὐτῶν, ἔ μόνον παύονται, ἀλλὰ εἶναι διασώμην, ἔ γὰρ θυμέμην.* Hoc primum discere oportere, quod Deus sit, & prospiciat uniuersis, &

non est qui latere possit eum, non modo operans, sed ne cogitans quidem ac mente reuoluens. Hæc ille dixit, quem Philosophi ueritatis hostes, dico Proclus, Simplicius, Lucianus uenerabatur, dicta eius uelut oracula suspiciebant, cœlestem Prophetam putabant locutum. Est enim grata, dulciscq; ueritas animis, nisi priuatus affectus, ut sæpe fit, gustum deprauet, oculorumq; aciem hebetet. Si dicunt igitur, Epicteto teste, præcipiuntq; ea Philosophi, quis residuus est ueritatis inimicus? Quia dicebantur à suo, gaudebant, mirabantur: si dicerentur à nostris, fortasse non æquè. Probat igitur ratio, nisi quid priuatum prohibuisset, futuros omnes tales ea tempestate, quales nunc omnes ferme gentes. Sed prosequar alia cateruatim ex Epicteto, quibus ad unam pietatem semper animos sapientum inclinasse, hoc unum pro summa sapientia summocq; Bono habuisse, uoces hic eorum demum conqueuuisse, noscas. Nec Græcis ubiq; ne sim inuisus, utar: τί ποτε ἐν δόμῳ ὁ κόσμος, τίς αὐτῶν διοικεῖ; &c. Quid, inquit, est mundus, quis eum gubernat? Nemo. At quomodo urbs, uel domus permanere ne ad exiguum quidem tempus possunt sine gubernatore & præside, fabrica uerò tam ingens, & tam pulchra, temere & ut casus tulerit, inordinatè gubernari? Est moderator, aliquis, & certa ratione gubernat, nos autem quidam sumus ἡπὸ αὐτῶν γυγνάμενοι, ab ipso facti ad aliquod opus. Habemusq; coniunctionem & habitum cum eo. Hæc ille, appellans ubiq; singularem, & ut uera religio, creatorè mundi, moderatoremq; creati. Habere nos cum illo societatem, affinitatem, uelut origine nostra ex eo pendentem. Eoq; iubet nos in eum respicere, cum angimur, omniumq; bonorum agnoscit auctorem: κύριε ὁ θεός, Domine Deus, quomodo uxor. Stulte non ne manus habes? non ne tibi fecit eas Deus? Non ne dedit tibi fortitudinem, non ne magnanimitatem, non ne uirtutem? tot manus habens, quæris etiam qui te emungat? Aude respectans πρὸς τὸν θεόν, ad Deum, dicens: Vtere me ad quæcunq; uelis, tecum sentio, æquanimis sum. Nihil eorum detrecto, quæ tibi uideantur. Quocunq; uelis age. Si uis, adde uestem. Vis me imperare, in priuata uita degere, exulare, pauperem esse, diuitem? Ego tibi pro omnibus his apud homines assentiar. Totidem uerbis ab eo Græce dicuntur. Quod etiam sit homo simulachrum, Similitudo Dei, iuxta Theologiam Mosaicam, delibatio, haustus, his confitetur: σὺ ἀπόστασμαι εἰ θεός, ἔχεις τι γὰρ σεαυτῷ μέγος ἐκείνῳ. τί ἐν ἀγνοῖᾳ σὸς τῆ συγγένειαν; Tu, inquit, es abscisio, delibatio Dei. Habes aliquam in te ipso partem eius. Cur igitur ignoras affinitatem tuam? Cur nescis unde uenisti? Non uis meminisse cum comedis, quis sis qui comedis, & quem nutris: cum in congressu es, quis sis, qui utaris. Cum in colloquio, in exercitatione, cum differis, nescis quòd Deum nutris, Deum exerces, Deum circumfers. Miser & ignoras. Videris me dicere argenteum quendam, uel aureum extrinsecus. In te ipso fers ipsum, ipsum coinquinans non sentis, impuris quidem cogitationibus, foedis autè operationibus. Et imagine quidem Dei præsentem, non audeas horum quicquam facere: ipso autem præsentem Deo exterius, & aspiciente cuncta, exaudienteq; non erubescis hæc cogitare? Hæc ad uerbum ille. Cum partem diuinam hominem appellat, designat afflatum, similitudinem, ex æterna luce scintillam. Est autem homo Deus factus à magno, uero Deo, paruus ipse, simulachrumq; ueri. Quemlibet pudere debeat foedis aut factis, aut cogitationibus inquinare sacrum illud exemplum, partemq; diuinam. Manifesta igitur in his Mosaicæ Theologiæ confirmatio, tum de nata, diuinitusq; nobis donata mente, tum cū creatore similitudine. Repetit eandem creati hominis à Deo prædicationem, reor ex sapientia Moysis, cuius ubertate Philosophorum omnium aucta est doctrina: τὸς τοῦ θεοῦ δὴμιουργοῦ καὶ ἀσθένειαν ἡμῶν, καὶ τὴν ἀσθένειαν αὐτῶν. Huius opificis opus cum sis, dedecoras ipsum. Quid quòd non modo te fecit, sed & tibi solum te credidit, & commisit.

A misit. Neq; id modò non recordaris, uerum etiam dehonestas mandatum. Si autem Deus orphanum quem tibi commisisset, sic sanè negligēs eius esses, tradidit te ipsum tibi, neq; possim dicere fidelius te ipso. Hunc mihi alterua οἷος πικρῶτα, qualis natus est, modestum, fidelem, excelsum, sine stupore, sine morbis, sine perturbationibus. Hæc de conditione sensit prædicauitq; hominum, Philosophus bonus, ut si quis æquus, iustusq; arbiter esse uelit, uideat omnes sapientes ueræ Theologiæ reuerenter assurgentes: Hodiernam Sapientiam, non priuatam quandam, sed uniuersalem, humanam ipsam, à Naturæq; in pectoribus hominum insitam, atque iniustam Sapientiam. Audi de pietate, de uirtutum origine, quàm sentiat nobiscum, & fugandorum penitusq; extirpandorum uitiorum quis sit modus: Pestes, inquit, has πάντα δὲ ἐκ δόμῳ ἑλλοῦς ἐκβαλεῖν, εἰ μὴ πρὸς μόνον τὸν θεόν ἀρβηλέπονται, Non est aliter eijcere, nisi ad unum Deum respiciendo, uni illi cohærendo, rebus eius sanctificatum. Si, inquit, aliud uolueris, luges & gemens, sequeris fortiozem, extrà requirens semper felicitatem, καὶ μὴ ἐπιπέδῳ κέρει δυνάμενοι. ἐκεῖ γὰρ ζήτῶς αὐτῶν, ἔ μὴ δόξῃ, ἀφῆκίς ἐκείνῳ ζήτῃν ὅπου ἔστι, Et nunquam inuenire potens. Illic enim quæris eam, ubi non est, omisso inquirere, ubi esset. Quid hac uoce præclarius, magnificentius, qua uel inuiti, quanquam non inuiti, confirmant, collaudant, in cœlum ferunt Philosophi Sapientiam hodiernam, cuius est omnis cura, ad ueros felicitatis fontes, hos ipsos, quos Epictetus uidit, homines adducere? Hinc similibus Theologi nostri exclamatio: Irrequietum est cor meum Domine, donec requiescat in te. Prosequitur idem de hoc ipso fine: Nulla, inquit, causa est cur fortunæ deploremus unquam iniquitatem, sed beati potius haberi debemus omnibus de causis: μάστιγα δὲ ἴσθι τὸν θεόν, τὸν ὑπὸ τῶτο ἡμᾶς κατὰσλέναισαντα: Cum primis autem propter Deum, qui nos ad hoc creauit. O diuinam attestationem, quam nunquam reor effudisset, **B** (quanquam similia Plato sæpe locutus est) nisi lux illa noua, tenebris superiorum seculorum fugatis, in mentes omnium clara illuxisset. Sed ingrati Philosophorum nonnulli, & Aristotelis decretis corrupti, quod non ita contigit Epicteto, agnoscere noluerunt. Repetit idem aduentum nostrorum animorum à Deo, cunctorumq; cum ipsis bonorum comitatum: Quapropter, inquit, optimus quisq; memor, & quisnam sit, & unde uenit, & à quo factus est: in id unum duntaxat incumbet, ut locum suum modeste καὶ ἐπιεικῶς ἴψῳ θεῷ, Deoq; parendo tueatur. Vis me esse ut liberum, ut ingenuum, sicut tibi placitū est. Tu enim me sine impedimento creasti. Sed amplius illum mei non habes. Tibi obsequens mansi, eidem parens decedo. Hæc & id genus ille res ferens, omnia iuxta Theologiam ueram, in uoluntatem diuinam. Ideo prosequitur, In carcerem trudit, non odio te habens. Absit. Quis enim optimum inuisum habet famulum? Neq; negligens, ὅς ἐστὶ τῆ μισροτάτωρ ἡμῶς ἀμελεῖ, Qui ne minima quidem negligit, sed exercens, & teste te apud alios utens. Non ne ego totus ad Deum, καὶ τὰς ἐκείνῳ ἐνδόξας, εἰ περὶ γὰρματα, ταῦτα ἔχωμι γὰρ χερσὶν αἰεὶ, καὶ ἡρόβωμι, Et mandata eius ac præcepta hæc habens in manibus, & terens semper intentus sum? Audis Philosophorum uoces, ueritati quam colit omnis mundus acclamantes? omnes ei mortales deferre cogentes, dum nullas omittunt, quas ei laudes non decantent, dum rerum finem eundē, uitæq; ordinem eundem agnoscunt, suspiciunt, summis animis adorant, Natura monstrante uiam, scopumque hunc tantum non ostendente manu. propterea subdit Epictetus: ὁ θεός ἀμελεῖ τῆν ἑαυτοῦ ἐπιτελεγμάτων, τῆν διακόνων, τῆν μαρτύρων, οἷς μόνους χεῖρα δέγμασι, πρὸς τὸς ἀπαυδέντους, ὅτι καὶ ἔστι: Deus ne, inquit, negligit opera sua, ministros, testes, siue, ut Græce dicuntur, diaconos, martyres, quibus solis utitur exemplis apud imperitos, quòd sit, & quòd bene cuncta moderetur, qui res humanas non spernit? Ex his uidere est, Epictetum lucem Euangelij iam toto orbe radiantem, non ut Christianus

ftianus (Fuit enim Philosophus Stoicus) sed ut is, cui ueritas non inuisa, sed grata esset, & cui certum esset, nullius hominis auctoritatem tantopere uenerari, ut iudicium ueri obtunderet: adorasse eos, quibus inaudita tormenta à crudelibus infligebantur, ceu diuinitatis testes credidisse. Commendans igitur & comprobans quod eos tempestate sua facere audiebat, sic clamat: ποτο το έργον ημ, υμειν του θεου: Hoc erat operæ pretium, inquit, laudare Deum, & ipsum in meipso, & apud unum & plurimos. Non multa mihi largitur, non copiosa, non uult me luxuriari. Atque ita ευχαριστωμ εσθ θεω, εφ ος δε ευχαριστωμ: Gratiarum agimus Deo, ob quæ decet habere gratias. Liberatus sum à Deo, cognoui madata eius. Melius enim censeo, quod Deus uult, quam quod ego. Adhæreo ei minister & affecla. λεγειν γν ηγδμου ο ο θεος θελα, η εγω, προσκείσσομαι, διακονος και ανολαδθ ενεινω. Prosequitur ibidem diuiniora: Mihi, inquit, satis est, si possim ad Deum rendere manus, dicens quod quas abs te occasiones accepi, ut moderamen tuum agnoscerem & sequerer, has non contempsi. Egoque habeo, cui me placere oporteat, cui me subijcere, cui obtemperare. Nempe Deo, & his qui post eum. Ille me mihi ipsi commendauit, subiecit electionem mihi unum, tradidit regulis ad usum rectum. Addit etiam, Pugna tecum pro libertate: το θεω μεμνησο, ενεινω επι καλεθ βονδου: Memento Dei, illum implora adiutorem, & assidentem, quemadmodum Dioscurus, in tempestate. Beatos etiam appellat, eis του θεου αφορωντας εν παντι, ελ μικρω, και μεγαλω: Qui Deum attendunt in omni re, parua & magna. Quam præterea clara totius creationis, prouidentiaque confessio, cum ait: Frustra igitur tibi Deus oculos dedit, incassum spiritum eis tam acrem, artificiosum, ut procul expatians, rerum uisarum formas apprehenderet adiecit: Quis nuntius adeo uelox, & diligens? Incassum ne aërem in medio tam clarum, & pellucidum dedit, tanquam artificiosum, ut per ipsum traiceret uisio? Frustra lucem creauit, qua non præsentem, nullus erat cæterarum rerum futurus usus. O homo necque ingratus esto, necque immemor supremæ potestatis. Sed pro uisu, & auditu, & quidem mediisfidius pro ipsa uita, & quibus ea ipsa sustinetur, pro fructibus maturis, pro uino, & oleo ευχαριτωμ το θεω, gratias agas Deo. Meminerisque quod aliud excellentius quam hæc omnia tradidit tibi, nimirum quod his ipsis uteretur, probaret quantum quidque ualeret. Hæc Epictetus. O sapientiam, cum uera germanaque est hominum sapientia, ubique sui similem, radijs suis omnium passim mentes collustrantem. Quid aliud sonat Theologia Mosaica, & hodierna, cultum, memoriamque Dei, semper inculcantes? Ecce uox Naturæ, uox cælestis. Quæ dixit oraculum ore Prophetarum, dixit etiam Natura ore Philosophorum. Denique subiicit: Coruus crocians tibi quid portendit. Non coruus est, qui portendit, sed Deus. Quod si quid signi datur humana uoce, non ne fecit idem Deus loqui, quo scires potestatem diuinam alijs sic, alijs alio modo significare? ποδι δε ην μεγαλω και κροιακτατων δε και καιλις αγγελος σημαίνει: De maximis autem ac potissimis per pulcherrimum Angelum significat. Hæc ad uerbum ille. Ad postremum ait, Digressus hinc tecum dicito, Hæc mihi non Epictetus dixit. Vnde enim ei? Sed Deus quis propitius, per illum. Necque enim succurrisset Epicteto, hæc effari non solito. Age igitur εσθ θεω προσκείσσομαι, ινα μη θεωρολωται υμιν, Deo pareamus, ne diuinæ iræ subiecti simus. His omnibus non modò singularis, uniusque Dei confessio, hominis quem Natura duceret, ore prædicatur, sed cuncta ferme Theologia confirmatur.

Eadem de summo ac singulari Deo sensisse subsecutos Philosophos. Iamblichum affirmare, Deum principium, medium, finem, in eo respiciendo & sequendo felicitatem esse. Eum esse Dominum omnium bonorum, princi-

pium

A *pium beatitudinis, finemque omnis Philosophiæ. Felicitatem esse, sequi mansueta eius.*

CAP. XI.

ADEM fuit Philosophorum, qui successerunt, Theologia, idem sermo, nisi cum uel per allegorias fabularum, incerti uagarentur, & commentis aures adhibentes, à Naturæ documentis audiendis auerterentur, uel hominis unius, ei quasi addicti & consecrati, decreta pertinaciter tuentes, tam non æquo iudicio mortalem illum, quam fabulas poetarum illi admirarētur. Sed si quando sese à coactis imposturis exemissent, & ad ueram Philosophiæ uiam reuerfi Naturam, cœlumque omne conspexissent, tum uerò senties mirabiles eis uoces excidisse, tantamque ueritatē in eis uires exercuisse suas. Videbis eos alios, quam prius cum in cogitationibus suis euauissent, & quales spiritus mēdaces, qui falsis oraculis editis, sæpius etiā miranda cecinerunt, ueramque Theologiam aperuerunt, animos, quos superstitiones raperent, ad se ueritate reuocare. Ex his Iamblichus sæpe Platoniorum more multos Deos nominare solitus, poetis item fabulis, Aegyptiorumque superstitionibus interdū implicitus, euigilās, oculosque ad sidera tollēs, & quasi supra regione terrestri leuatus, ex antiquioribus Philosophis ceu flores decerpens, uelutque Prophetis ueris unus, super uno singularique Deo, super omni cœlesti Theologia uoces admirandas edidit. De secta Pythagoreorum hoc primum: θεια αιτια αρχη, τελος, μεσομ, ης δε ανηχεσθι τος μελλουσας εινδουαιμονισου: Diuina causa, est principium, finis, medium, cui adhæreant necesse est, qui uolunt esse beati. O uocem magnam, cœlestem, Angelicam, non hominis, sed Naturæ uocem. Hoc prior Orpheus dixerat, confirmatum dein à Pythagoreis, maxime uerò Archytā, & Philolao, tum Platone & Aristotele. Prosequitur: επειδην γαρ δε θεος, ελ ετος πασιτωμ ηνευθ δεμ ομολογειται ηδη το λυελος το αγαθου αυτωμ. παντες γαρ δε εμ φιλωσιν, και ος εμ χειρωσιν τωστωσ διδασι τα αγαθα, ηθεσ δε δε ενουσιωσ εχουσι, η ενουσιωσ: Nam cum sit Deus, & is sit omnium Dominus, in confesso est, oportere à Domino bona petere. Nam quos quidem diligimus, quique iucundi nobis sunt, eis beneficio præstamus. contra solemus in eos affici, qui non diligunt. Hæc ille. Quid igitur superest, quo minus sit, fueritque semper una pietas, religio, scientiaque Dei, unaque ad eum semper animorum propensio? Cernis à uera uia seductos exoptatam demum lucem respexisse: quibus autem ueritatis oppugnatio placuisset, tenebris obortis bellum suis dictis intulisse? Spes ueris in una demum, quæ lucet hodie, ueritate quenque potuisse. Dum finis, qui nunc ostenditur, est is quem cuncti concorditer prædicauerunt, respexerunt. Infert enim Iamblichus eodem libro: πασις αληθειας εινδουαιμονιας, εσιωσ η ε ην αρχου, ο θεος ηνευθου: Omnis ueritatis & felicitatis, substantiæ, & principiorum, Deus est princeps. Vnde splendor iste mentes eorum subiit, qui ueræ religionis exortes fuerunt. A Natura certè, à qua, si desit oraculum, ueritas hauriatur. Qua duce, hæc quoque mirabiliter fudit Iamblichus idem: τελος πασις θεωριας, η ενος θεωρητωμ, αλλαγμα ενουθου δε η η πλυθος ες το εν: Finis omnis contemplationis, est contemplatio Unitatis, attollere seipsum à multitudine ad Unitatem. Sæpe declaratum est, Unitatem antiquissimis Philosophis fuisse nomen summi ac simplicissimi Dei. Multitudinem dixerunt res omnes propagatas ab ipsa. Ecce igitur beatitudo uera nostræ religionis, aspirare contemplantando ad rerum fontem, uidere illum sicuti est. Hic terminus hæret omnis felicitatis, totius Philosophiæ, quemadmodum sacris oraculis reuelatus, sic à Philosophis, natura testimonia petentibus agnitus, propterea propius hæc explicans, & cōfitemens Iamblichus: η η γν αιμαίνωμ ψυχη, μετρε θεω οικει, και πορ πορευεθ ηετ' ερανον, Anima, inquit, melior, habitat cum Deo, & per cœlum cum eo despatiat. Testatur idem, Pythagoreos

L omnem

omnem uitæ degendæ rationem direxisse ad confelsionem, *ὅτι βίος, Diuinitatis: ἢ ἀρχὴ αὐτῆς ὅτι, ἢ βίος ἁπλῶς, συγκριτικῶς πρὸς τὸ ἀνωτάτω τῆς θεῆς:* Et hoc esse principiū, omnemq; uitam coordinatā esse ad sequendū Deum. Sentis philosophorū uoces cū sacris literis cōsonantes, eas reuerēter affirmantes? Quid est, quod separet eorū Philosophiā à Christiana sapiētia, quam quidē coluerūt, sed alijs nominibus deprædicātes, animis eisdē respexerūt, cum lumē pietatis nostræ terras intrauit. Tunc enim Philosophi os aperire cœperūt, audaciūscq; asserere, quæ prius magnis ambagibus occultabātur. Quocirca subiicit Iamblichus: Certū est, inquit, ea solum agēda esse, *οἷς τυγχάνει ὁ θεὸς χάριτος, ταῦτα δὲ ὁ θεὸς δίδωμι ἐπιλέγουμαι, ἐὶ μήτις ἢ θεὸς ἀπονοῶς, ἢ θεὸς ἀκούσῃ, ἢ ὅτι τέχνης θείας ποιεῖται,* Quibus delectat Deus. Hæc autem non est facilē nosse, nisi quis aut Deū audierit, aut arte diuina cōparet ipse sibi. Hæc cū dixerit Iamblichus, non ne pro philosophis omnibus testis erit, eā deniq; religionē, solā uitæ magistrā, artemq; uiuēdi uerā, mortalibus apparuisse, quæ Deum audiuit, cognouitq; ex ore eius, quæ grata forent illi? Philosophi protestātur neminē quæ placita Deo sint, facilē cogniturū, in quo totius Philosophiæ uertitur cardo, nisi Deum audierit. Quis autē Philosophorū Deum audiuit, qui partim oracula, partim iudicia Naturæ secuti, loquebantur? Quo fit, ut illic solum uigeat perfecta cognitio bonorū, ubi diuinæ uoces auditæ sunt, cognitaq; Deo placentia. Ea fuit Philosophia Christiana solum, etiam uerò Hebraica, sed ea magis, quoniā quæ præsentia sua corporaliter Deus in ea gessit, in Hebraica per internuntios ac legatos suos. His & alijs cōstat Iamblichum cum cæteris Philosophis, singularē Diuinitatē, Principem mundi, Reginā rerum, Principiū causarum cognouisse, suspexisseq; creationis autorem, & à quo totius felicitatis, beatitudinis ducatur exordium, prædicasse.

Porphyrum, singularem, unicūq; Deum commemorare, cui rationabili sacrificio, castisq; cogitationibus sit litandum. Eum esse omnipotentem, omnium uirtutis autorem. D

CAP. XII.

AVD secus cæteri Philosophi, Porphyrius, Damascius, Simplicius, Olympiodorus, de quibus minus fortasse mirum, quod Euangelio coruscāte, cuius ad eos nitor ueniebat, licet ingratos, floruerūt. Omnium quidē horum Philosophia superstitionibus eius temporis est cōtaminata, sed ueritas tamen fulgore suo superior emerfit. Principio Porphyrius in uita Plotini testatur oraculum ab Apolline non de se, sed uero Deo, sic editum:

οἶδα δ' ἐγὼ, φάσμασιν ἀειδόμεν, καὶ μέτρα θαλάσσης, καὶ κόφιν ξυμῆς, καὶ ἔλαλεον ἀκούω.

Est mihi perceptus cumulus numerosus harenæ.

Audio quid mutus loquitur, & uerba silentum. Hoc oraculum simile Prophetis oraculis, Dæmones enim credunt & contremiscunt. Si tanta est igitur diuina sapientia, ut possit harenæ numerum cogitatione complecti, quæ fuit dementia, ne dicam impietas, eorum, qui prouidentiam eius intra certos limites incluserunt? Et si longe & incommemorabiliter maior est harenarum numerus numero hominum, habet autem capillos illos omnes, licet perexiguos, in numero, non longè facilius noscet singulū quēq; hominum? Igitur uel tacentes, uel arcanū animi exaudit silentiū. Idem Porphyrius de summo ac singulari Deo, in secundo de Abstinentia, ostendens quo sacrificio sit colendus: Sacrificemus, inquit, etiam nos, sed sacrificemus ut decet, *θεῶ μὴ ἐπὶ πᾶσι ὡς αὐτῶς ἱερῶ, μηδὲν, μήτε θυμῶντες, μήτε ἐπινομάζοντες ἄδην γὰρ ὅτι ἐννοῶν, ὁ μήτε τῆ ἀνωτάτω εὐδύς ἀνέθετα. διὰ δὲ λόγου τῆς αἰῶν, ὁ ἡστὶ φωνῆ οἰκείας, ἢ τε ἔνδοξοι, ὅταν πᾶσι ψυχῆς ἢ μεμ*

ἢ μεμειωμένος. ὅτι δὲ σγῆς κερταῖς, καὶ τῆς πρὸς αὐτὸν κερταῖς ἰννοῶν, ὁμοιωμένη αὐτῶν: Deo quidem, qui est super omnia, quemadmodum inquit uir sapiens, nihil neq; euaporātes, neq; acclamantes. Nihil est enim materiale, quod non mox supremo Deo sit pollutum & immundum. Quocirca neq; oratio exterior, neq; interior cum fuerit affectu animi polluta: Sed puro silētio, castisq; de eo cogitationibus colamus ipsum. Porphyrius uirum sapientem reor appellat Paulum, cuius est celebre dictum, Deus qui est super omnia. Deum supremum, altissimum nominat, sentit solis puris cogitationibus ei sacrificandū, quas habet, ut oraculum dixit, exploratas, cæteris sacrificijs superferendū, maiestati summæ eius non congruentibus. Diceremus quidem ipsi, primum, præstans, uerumq; sacrificiū, quo Deus, qui Mens est, pura mente colitur, si quid exterius offeratur, esse puræ mentis illius iudiciū. Quid igitur ὁ Platonici supererat, qui Deum supremum nominabatis, uenerabamini, pie celebrabatis, quā ut eam ueram religionem declararetis, quæ superstitionibus, numinibusq; fallis damnatis, conleret tantum Deum supremum, eiq; sola pietate, sapientia, castissima ueritate litaret. Tum si supremus, eminenētissimūq; à uobis inducebatur, cur non hunc unum, inepta poetorum Deorum turba irrita, non approbata, toto Philosophiæ regno exturbata colebatis, non colentes amplectebamini, non hos unos sapere censebatis? Solus ille supremus rationi notus erat, scq; exorari uolebat & sinebat, cæteri non poterāt, quos ratio, & natura negabat. Sunt alia generis eiusdem apud Porphyrium: sed mihi satis est, è Philosophis ceu flores decerpens, quos mentes superstitionibus liberatae, solamq; ad ueritatem intentæ non rapido errorum æstu longius abstractæ sparserunt, docere semper decus hodiernę uiguisse ueritatis, cunctis philosophorū suffragijs comprobatum. Simplicius igitur, qui se Philosophorū in numerum, professionē Christianæ pietatis refugiens, ponebat, incredibili miraculo ea de summo sentit & docet Deo, quæ sacræ literæ, quarū ille maiestati dissimulabat agnoscere, perpetes concelebrant. E quibus est, quod omnem refert hominum, rerumq; mundanarū constitutionem in illum unum, quem singulariter appellat ubiq; Deum: ut quod si peccet animus, minime sit accusandus Deus, qui liberum, suiq; iuris eum creauerit. Et quod libertas electionis & arbitrii ad utilitatem *ἕως θεῶ γινεῖται*, fit à Deo. Et mirabilem fuisse Dei molitionem, animam inter æterna caducaq; fecisse, quæ se quocunq; uellet siue sursum, siue deorsum flecteret, & quodcūq; uellet, eligeret. Et quod ipse fecerit eiusmodi uirtutē, ut maneret immotus animus, beatisq; animis sit melius. Quippe Deus habet robustissimam potentiam, omnis potestatis autor, itemq; optimam uoluntatem: ὁ γὰρ θεὸς δυνάμει ἐχρῆσθ' ἰσχυροτάτην πᾶσι δυνάμειος αἰπὸς ὑπερχῶν, ἢ βέλνοι πῶ ἀγαθωτάτω. ἀγαθὰ μὲν πάντα, φῶλον δὲ μηδὲν ἔν βελήεις: Qui bona cuncta uoluerit, prauum autem nihil, quoad fieri possit. Aequata uoluntate ac potentia, omnia bene efficiat, quatenus cuiusque fas sit, participem esse bonitatis eius. Et quod animus humanus, cui non sit superna potestas, quia tamen, *βέλνοι δὲ ἐχρῆσθ' ἀπὸ θεῶ ἀντεξέσται*, uoluntatem habuit à Deo liberam, qua possit cuncta bona uelle, cum certum id ei fuerit, iure hac parte, Deo maxime assimilatur, cum uoluntatis utitur omni iure suæ.

Item ex Simplicio profunda Theologia, de uno bonitatis fonte, unico rerum, singulariq; principio. à quo causæ cunctæ, cunctaq; principia dependant. Et quod sese ad ferendam miseris opem inclinet.

CAP. XIII.

L 2 Illa

L L A uerò è profundis hauſta Philoſophiæ myſterijs, quæ contra ueſa-
 niam eorum, qui duo principia, Bonum & Malum, è Zoroaſtris impie-
 tatibus conſtituebāt, Simplicius diſſeruit: Vnitas, inquit, neceſſariò præ-
 cedit multitudinem, cunctaque ex participatione Vnitatis extiterunt:
 ἀπὸ γὰρ τοῦ θεοῦ, ὃ ἀρχικὸν καὶ πᾶσι τὰ καλὰ πρόβεισι. ἢ ἀπὸ τῆς πρώτης φησὶ θεοῦ ἀληθείας, πᾶσι ἀλη-
 θεῖα ἀνάγκη καὶ τὰς πολλὰς ἀρχὰς, εἰς μίαν ἀρχὴν ἀνατίθενται. ὅτινα μερικὴν ἀρχὴν θεὸν ἐκάλει, ὡς περὶ τῶν
 ἄλλων ἐκείνων, ἀλλ' ἀρχῶν ὑπερέχοντων πασῶν, καὶ ἐξουσιάζοντων, καὶ πᾶσι εἰς ἐαυτὴν συναρῶσιν: A di-
 uina enim & principali pulchritudine, cuncta pulchra proueniunt. Et à prima diuina
 ueritate, ueritas omnis. Neceſſariòq; omnia principia, ad unum principium redigun-
 tur, quod quidem non ſit aliquod particulare principium, quemadmodum reliqua
 omnia, ſed principium cuncta principia ſupergrediens, ſeſe q; ſuperattollens, & om-
 nia principia, ad ſe colligens. Omnibusq; principijs præbens à ſe ipſo principalem
 dignitatem, ut cuiuſq; naturæ congruit. Hinc igitur abſurdum eſt, duo uel plura om-
 nino quàm Vnū, prima principia dicere. Cogunturq; duo principia Vniuerſitatis
 aſſerentes Bonum & Malum, & Bonum qui dicitur ab eis Deus, non amplius omniū
 autorem dicere, neq; uerò omnipotentem, iure laudare: neq; ſupremam ei poteſtatem
 uendicare, ſed totius autoritatis dimidiū: Quod ſi uerum ſit, neq; omnia beneficio
 afficere, illuminareq;, καὶ πᾶσι λεγόμενον ἀγαθότης ὃ φῶς, Qui dicitur fons bonitatis &
 lucis. Hæc ille præclara ſuper Epictetum. In principio uero operis, longè quàm ferè
 cuncti Philoſophi diuinius, decerpens ex illis, & lumen Chriſtianæ religionis quod
 iam toto terrarum orbe relucebat, ob oculos habens, ſic ſcribit, Omnium rerum,
 fons & principium eſt τὸ ἀγαθόν, ipſum Bonum. Nam quod omnia concupiſcunt, id
 omnium eſt principium & finis. A ſe ipſo quoq; Bonum cuncta producit, prima, me-
 dia, & extrema. Sed prima & ſibi proxima, quæ ſola ſe ipſo producit Vna Bo-
 nitas multas bonitates, Vna ſimplicitas, & Vnitas, quæ ſuper omnes multas uni-
 tates, & unum principium, multa principia. Idem eſt Vnitas & Principium, & Bo-
 num, & Deus, ὃ γὰρ θεὸς μὴ τὸ πρῶτον, ἢ πάντων αἰτίου: Etenim Deus quidem eſt ipſa
 prima, & omnium cauſa. Neceſſe uerò eſt primum, ſimplicitiſſimū item eſſe, quoniam
 quod compoſitionem habet ullam, & multitudinem, iam non unum, ſed Vnitate po-
 ſterius eſt. Omnis autem multitudo, & omne quod non eſt bonum, Bonum deſide-
 rat, ut quod ipſa ſuperemineat. Et quod non eſt principium, à principio ſit oportet.
 Neceſſe quoq; ſupremam, omnemq; habere poteſtatem quod omnia producit. Quo-
 circa Vnum principium, multa principia, multasq; bonitates, ſimplicitateſq; proxi-
 mè ex ſe producit, inter ſe diſtantes, ad unum cuiq; propriū principium reuocatas.
 Vtq; omnia pulchra in mentibus, animis, & corporibus, ad unum fontem pulchritu-
 dinis rediguntur: ſic recta, ueræq; omnia principia & fontes, ad unum fontem & prin-
 cipium, πᾶσαι δὲ ἀμερικῶς ἀρχαὶ ἐνὶ θεῷ τῷ ὅλῳ: omnia igitur principia, in uno uniuerſa-
 li ſunt defixa. In Vnitate numerus, in una Bonitate, multas bonitates. Illudq; Prin-
 cipium non particulare eſt, ſed principiorum Principium. Hæc Simplicius, non Chri-
 ſtianus, ſed merè Philoſophus, quod ad alia uel inde cōſtat, quod Philoſophorū mo-
 re, & quo diſcrimine diſtat Philoſophia cœleſtis à terrena, admiſcuit quædā nō uera,
 quaſdā per ſe bonitates ἀγαθότητας, numero multo cōſtituens, quæ per ſe beatæ ſem-
 per, nō indigeāt fontali Bono. Sentit autē Ideas æternas, ad quarū ſingulas uti fonta-
 les & ſupremas, rerū ſeries redigātur. Ad fontalē pulchritudinē, omnis pulchritudo.
 Ad cōcinnitatē ſupremā, quæ dicitur ab eis συμμετρία, cōcinnitas oīs. Verū una eſt Idea
 fonsq; ſupremus omniū, una per ſe Bonitas, cui ſubiaccēt bonitates omnes. Bonitates
 autem dico, non Ideas illas fontales, ſed omnia tam in animis, mundoq; intelligibili,
 quàm

A quàm corporibus bona. Fuit autem ea Procli, quem ſecutus iſ eſt, de Ideis, uti rerum
 genetricibus, ſententia. Nos autem meliora ſecuti, probamus eis ueritatem, con-
 feſſionemq; ſingularis Dei, licet ſuperſtitioſis, commentitiorumq; Deorum cultoribus,
 placuiſſe, ſiquid eſſent aduerſus ſententiam cœleſtis ſapientiæ prolocuti, reſ-
 ſipuiſſe, peccatoribus eorum inſinuantem ſeſe mentem meliorem, ueros ſenſus neſcijs,
 cum uenit uſus, ſuggreſſiſſe. Quorum aliquando latratibus decus ueritatis eſſet im-
 minutum, retrorſum reflexis uocibus, demum ad ſidera prouectum. Progreſſus
 autem Simplicius hæc quoque ſuperaddit: Quos, ait, honores offeremus, Deus ho-
 minibus declarauit, quemadmodum hiſtorix teſtantur, ut & nos per ipſos cum eo
 familiaritatem aſſequamur. Suntq; nobis quæ ſunt extrinſecus uberrima, utiliaq;
 diuina irradiatione fluentia. Quemadmodum enim animam cuius autor ipſe eſt,
 offerimus ei, & conſecramus, expiantes eam diuinis de eo conſiderationibus, &
 cum naturaliter uiuimus: ſic opus eſt etiam corpus ab ipſo datum, offerre purgan-
 tes. Hæc Simplicius, agens de ſacrificio, quo primum animum & corpus expiatum,
 puraq; in ueſte ſacrificamus, & cum primitias eorum, quæ Deus elargitus eſt, da-
 mus, Sanctum eſſe, iuſtumq; his qui dediffent offerre: Non quod his indigeat
 Deus, ſed ob gratificationem, gratiarumq; actionem. Quid quod ait eſſendi pa-
 trem fuiſſe cauſam μετὰ θεῶν, poſt Deum, & eſſendi, beneq; eſſendi, quemadmo-
 dum Deum, parentes autores fuiſſe, referens ſcilicet in Deum diuinarum literarum
 more cuncta: Et cum dicit eum præſidijs humanis deſtitutos proſpicientem miſere-
 ri magis, ac defendere: ἔσθ' ἡμῶν γὰρ ὄντα ἐπιμελεῖς ἀνθρωπίνης, ὃ τὸς ξένος ἐφορῶν θεός, ἐλεῖ
 μέλλον, ἢ μᾶλλον ἐκδικεῖ. Et cum ait Deum ubique eſſe, cum diuinis ſuis omnibus uir-
 tutibus: ὃ γὰρ θεὸς ἅμα πανταχῶς παρῆσι μετὰ πασῶν αὐτῶ δυνάμεων. Et quod cum multa ſunt
 à Deo producta, etiamq; humana ſpecies. Et omnia, lapides, arbores, ſecundum
 uirtutem cuiuſque, ἐπέεργαζται πρὸς τὸν θεόν, uertuntur ad Deum. Quin etiam ſeparationem
 ſpecierum futuram nunquam fuiſſe, niſi ὃ τὸ κόσμος διημεργὸς ὁ θεός, opifex
 mundi Deus, ſecundum ſeparatas in ſe cauſas, eas produxiſſet. Et quod cuiuſque
 formæ eſt priuata cauſa, uſque ad extrema, αἱ δὲ πολλὰ ἀρχαὶ πάντως ἀπὸ μιᾶς ἀρχῆς ἔχουσι
 τὸ φησὶ ἀρχῆς ἀξίωμα. ἔγω δὲ αἰτίου αἰτίου, καὶ θεὸς θεῶν ἢ ἀγαθότης ἀγαθότητων: Multa porro
 principia, prorsus ab uno Principio, principij dignitatem habuerunt. Sicq; Cauſa
 cauſarum, Deus Deorum, & Bonitas bonitarum eſt ipſe Deus. Quodq; magnum
 miraculum eſt, quemadmodum Moſi dixit Deus, Cur quæris nomen meum, quod
 eſt mirabile: Et Trismegiftus cum Sibyllis aſſeruit nullum poſſe ſummo Deo no-
 men coaptari. Sic Simplicius: ἐπὶ δὲ μέλλον ἐπιſτάσαι γὰρ, ὅτι τὸ πάντων αἰτίου ὑπὲρ πάντων ὄν-
 τῶν τὰ ὄντα, ἴδιον ἔστιν οἰκῶν ὄνομα. Adhuc, ait, conſiderare decet, quod cauſæ, quæ
 cuncta ſupereminet, nullum eſt proprium nomen. Nam Deus, autore Platone, pri-
 ſcis fuit aſtrorum à curſu, rotationeq; cœleſti nomen, exin ad intelligibiles ſubſtan-
 tias, ſed apprimè priorem tralatum. Cætera quoque nomina, quibus Diuinitatem
 designamus, ſunt ex his, quas notas habemus, rebus aſſumpta. Hæc ait Sim-
 plicius.

Ex eodem Simplicio, Deum eſſe aſſoluti boni noſtrorum animorum principium ſinemq;, in quem unum ſit reſpiciendum, cui quandiu cohaſerit animus, ſua radice hæreat, diuulſus marceſcat. Quod mundum Deus creas uerit.

CAP. XIII.

L 3 Quàm

QUAM illa quoque admiranda, suspiciendâq; quibus apparet ex quo lux magna superis concessit ab oris, eam Philosophos aspicientes obstupuisse, laetosq; in laudes eius os aperuisse, confirmasse, non ut Christianos, quod eis nomen propter inscitiam inuisum fuit, sed ut Philosophos. Dicit enim: *ὅτι πάσης ἐπιπέρας, ἢ τελείωσης ψυχικῆς ἀρχῆς ἢ τέλος ἢ πῶς τῶν ἀνάγκων. διὰ τὴν ὁρῶν πῶς αὐτὸ πειράσκει, ὅτι τὸ εἶναι, ἢ πειρῶν κελός, καὶ δικαίως τὰ πάντα κεραιδύνη:* Omnis beatæ & perfectæ uitæ, inquit, in animo principium & finis, est suspectus ad Deum, & amplexus, & inclinatio, tum rectis de eo sensibus, quod sit, & prospiciat rectè, tum quod iustè cuncta gubernet: Tum obsequendo, obtemperandoq; libenter his quæ fiunt ab eo, ut ab optima sententia proficiscentibus. Nam tametsi sui iuris sit, motusq; anima suos in potestate, principiaq; habeat honorum & malorum, at à Deo talis creata fuit, quæ seipsam moueret: *διὸ εἰς μὲν ἐξήλωται τῷ ἑαυτῆς αἰτίῳ, ἢ σώζεται, ἢ τὴν ἑαυτῆς ἔχει τελείωσι, μεθ' ἧς αὐτὴν ὑπέστησεν ὁ θεός. ἀποσπάρσασα δὲ ἑαυτὴν, ἢ ὅσον ἐφ' ἑαυτῆ ἀπορρίψασα ἐκείνην, μαρμαίνεται ἢ φθίνει. ἀρχὴ ἢ ἀδενὴς γινόμενι. εἰς αὐτὴν πάλιν ἐπιστρέφει, ἢ ἐνοῦν πῶς τὴν αἰτίαν, ἢ ἕτως ἀπολάβη, τὴν ἑαυτῆς τελείωσι.* Quocirca, dum se radicibus altis cum autore suo tenuerit, conferuabitur, suamq; perfectionem obrinebit, cum qua creauit eam Deus. Simul uerò ut se diuulserit, totamq; illinc sese absciderit, marcescet, & diffuet turpis, ac debilis effecta. Usque dum rursus conuersa fuerit, seq; cum causa coniunxerit, sicq; perfectionem suam receperit. O uerba cœlestia, miraculum Philosophos in pectore sensus hos habuisse, tum pias uoces profundisse, cunctos in hodiernam sapientiam consensisse, quæ Philosophis, quâ tum uelint dissimilent, aditum ad hanc ueram sapientiam, ad hos profundos diuinorum sermones apperuit. Addit idem Simplicius, *ὅτι πᾶσα τῆ ἀνθρωπίνης ψυχῆς τελείωσι εἰς τὴν πῶς θεῶν ἐπιστροφή, ἢ τὴν πῶς αὐτῶν σύγκρασι ἀποκορυφῶται,* Omnis animi humani perfectio, est ut sese ad Deum couertat, seq; ad eum supremo coordinet. Refert item cuncta in hunc singularem ac supremum: Ut quod non diurnam uoluptatem, quoniam exitialis sit, Deus fecerit. Et iudicium *πάντα ἐδύτῃ θεῷ*, cuncta scientis Dei. Et quod hunc finem pœnitentiæ respicit, ut animus omni prorsus cogitatione ab antea factis abhorreat: *ἀλλοῦ ἢ ἐκ τῶ, ἢ τῶν θεῶν εἰς τῶ τῆλῳ ὁρᾶν τῆ καθάρασι.* Et quod à prijs munera Deus accipiat: *ἀπὸ μὲν γὰρ τῶν εὐσεβῶντων δῶρα πολλαῖα ὁ θεός ὑποδέχεται.* Et quod quales uoluerimus esse, in nostra sit à Deo potestate, qui causas uoluntatibus nostris reliquerit, facultates eligendi permiserit: ad minimas operationes usq;. Et quod mirabilius, *καὶ ἐκ ἀπαξ πάντα μηχανασάμενῳ ἐν ἀρχῇ τῆν χόνη ἀπέσει τῶ προνοῆν,* Nunquam destitit prospicere Deus his, quæ machinatus esset in aliquo temporis exordio, & in eo cunctarum rerum creationem. Clarissima enim nunc fatetur uoce temporis exordium & in eo cunctarum rerum creationem, quam in mentionibus Philosophiæ siluisset. Neque enim, inquit, principium temporis habet Bonitas Diuina, à quo bene cuncta fiunt, Neque Deus aliquando adest, aliquando abest. Hæc enim corporea sunt. Sed ipse semper adest omnibus, ab omnibus segregatus. Et prouidentia eius, quia semper ipse & ubique est, & bonus est, omnibus rebus infunditur, ut quodque meritum est. Et quemadmodum a lumine Solis omnia irradiantur: aliaq; uident, alia uidentur, alia germinant, alia profeminantur: aliaq; albescunt, alia nigrescunt: alia densantur, alia dissoluuntur, unumquodque ut aptum est, unius ac magnæ bonitatis suæ, sine labore cunctis dante portionem, neque horum ad aliquod laborante sole, & de sua beatitudine detrahente: Sic multo magis, bonitatis diuinæ, quæ & *τῶν ἰσμοῶν τῶν ἡλίου δωροσάμενι,* Solem mundo donauit, omnia participant sine labore, benefiuntq; secundum mensuram bonitatis eorum, nihil

A nihil in eo laborante Deo, & sese distrahente. Neque enim, quemadmodum res naturales, recipit offensam. Neque aduentitiam, peregrinamq; habet bonitatem, ne forte absumpta fatiscat. Neque aliud est è natura eius operari: ut ad multa nosser animus, sic is ad prouidentiam mundi fatigetur, aut ad illam boni contentionem, quod excedit omnem mundum, debilitetur. Nam si perfectus animus humanus, & eis deum ἀναχθεῖσι, ad Deum contentus, dicitur in sublime ferri ac uagari, omnique mundo despatiari, quanto magis ὁ τῆ ψυχῆς ὑποστάσις θεός, animi conditor Deus, sine defatigatione rebus ab se creatis prospiciet: Hæc Simplicius de Natura diuina, de prouidentia, de animi creatione. Repetensq; rationem prouidentia, Haud, inquit, peior hominibus sit Deus, qui una eademq; arte partes curant, & uniuersum, & partes quidem propter ipsum totum. Neque uerò, inquit, uile peculium Dei est homo, ut eum Deus negligere debeat: *ἐδ' ἰντελῆς εἰ τῶ θεῷ κτήμα ὁ ἀνθρωπῳ.* Naturam quoque diuinam in eos, qui de prouidentia eius dubitant, definit. Nam cum τῶ θεῶν, Diuinitas, inquit, ea natura sit, habens absolutissimam scientiam, fortissimam potestatem, optimam uoluntatem, omniaq; à se ipso produciens, profectò neque suarum rerum curam nescit, quod ne tardissimis planecq; bardis & stupidis animantibus accidit, quæ prolem suam diligunt. Neque uerò propter imbecillitatem tantam quam uires suas rebus excedentibus absistit. Quî enim fieri potest, ut τῶ παραχθῆν τῶ παράγοντῳ, res creata, sit creatore maior: Tum concludit, Quocirca omnibus modis est impossibile, quin à Deo cuncta prospiciantur. Hæc & id genus plurima Simplicius, quem quidem arbitror apertius & copiosius sermones religionis nostræ prolocutum, quod iam terrarum orbem rerum diuinarum lux, quam Dei Filius è cœlo, penetrasset: quo claret eos ueritatem quidem suspexisse, eiq; penitus assensisse, sed, sed ueros cultores eius, propter inscitiam, ac superbiam, ut eam sibi duntaxat uindicarent, eiusq; inuentores se suosq; primos gloriarentur, contempnisse. Quemadmodum uidelicet maiores eorum qui furati à Barbaris sapientiam, cuius se reperor, primosq; autores ostentare cupiebant, à quibus didicissent, siluerunt. Itaque sic à Barbaris, literis nempe sacrarum, didicit Theologus esse, diuiniusq;, quam par erat profanum loqui, Simplicius, quemadmodum Plato suscepit ab Aegyptijs mysteria de tribus Regibus, de creatione, de Dæmonibus, quæ uiribus humanis comprehendendi non potuissent. Omnis item hæc Theologia Simplicij, si bene cuncta reuoluas, non stat cum æternitate mundi, pro qua contra Ioannem Grammaticum Christianum fortiter dimicauit. Hocq; argumento est, quos Aristotelis dogmata corrupissent, ueritatem, rerumq; omnium profundiore considerationem, lucemq; sacrarum literarum, meliora docuisse, eosq; secutos esse libenter & assensisse.

Ex Proclo, de singulari Deo, quod sit Unus, quod Bonum, quod prima causa, bonorum cunctorum Autor, Deorum etiam Creator. Quod ineffabilis, incogitabilis, Virtutis infinita, Naturæ indeficientis.

CAP. XV.

N PROCLUS uerò (Neque enim moror ordinem, quod ante Simplicium floruerit) quantum ueritas exercuit uires suas, eruens ex inuito peccatore uelut è silice lucem: Dico peccatus inuitum, quoniam inter confertissimam superstitionum turbam, quæ comes ibat ei ceteris in libris, non alio quam ueritatis æstu ad sermones demum redijt meliores. Unius certè uis, & impetus eius fuit, hominem, cui domicilium, certa sedes eius adeo displicuisset, ut infectatus esset, postremò uelut pœnitentem, uelut alium, nouumq;, pristina mente penitus

penitus exuta, uoces indytas, uoces Angelorum edidisse. In libro, quo format ex C Platone Theologiam, quanquam de summo Patre, quem ut saepe claruit Platonici uocant τὸ ἐν, τὸ ἀγαθόν, ipsam Vnitatem, ipsum Bonum, præclara, profundaꝝ disceruit: ego flores quosdam, paucis contentus legam. Quis igitur, inquit, sit Rex omnium, uel ὁ ἐνιαύς θεός, Vnificus Deus, ab omnibus segregatus, & omnia producens a se ipso, & per unam causam præcedens uniuersos ordines. Quis item, qui fines omnes conuertit ad seipsum, & circa se ipsum creauit, ἃ γὰρ ἐνεκεν τῶν πάντων, τὸ πᾶν ἀπάντων πλῶν τέλει ἢ πρώτου αἰτίου: Nam cuius causa sunt cuncta, hunc omnium finium finem, metam metarum, primam operandi causam uocans, non errabis à uero. Quis item omnium pulchrorum, bonorumꝝ autor in omnia irradians τῷ θεῷ φῶς, lumine diuino, & turpe immensuratumꝝ ad extremum usque, omniumꝝ obscurissimum includens? Si uerba Platonis attendas, est id quod neque sermonem admittit, neque notionem: ἔπε γὰρ νοῦσαι τῶντων ὡς ἀγνωστον, ἔπε ἀφερμηνεύσαι δυνατὸν, ὡς ἀπερίγραφοι: Neque enim cogitare licet hunc, ut ignotum, neque effari, fandoꝝ declarare, ut incircumscriptionem: Sed quidquid dixeris, de illo quidem dixeris, ipsum autem non dixeris. Nam quorum sit causa, poterit quidem assignari: sed quidnam sit, dicere aut cogitare non poterimus. Derahit enim semper cogitatio nos ad nos. postremo concludit, Vna igitur de primo principio ueritas esto, quæ cum primis eam laudat, appellans ἀρχήν, ἀπλῶν, τὴν πάντων ἐκ θεοῦ, Ineffabilem, simplicem, egredientē extra omnia. Cum igitur adoraueris eum, uocans ineffabilem, secundus honos erit, omnium desiderium ipsum esse. Tertius, principium omnium, quo se facit omnium bonorum creatorem. Itaque prima simplicitas, Rex omnium, principatus, excelsus, incomprehensibilis, cum nullis coordinabilis, Primus Deus, Vniformis, supereminens omnes causas. Omnium Rex primus Deus à Platone declaratus, cuius causa cuncta, autor omnium bonorum, καὶ τῶν ἀγαθῶν τὴν θεῶν ἑστία ὑπέστη, Creans boniformem Deorum substantiam, omnia post ipsum, adhærentia, producens, perficiensꝝ omnia intelligibilia, ut Sol sensibilia. Duos item ait esse Platoni modos demonstrandæ Vnitatis. Duplex enim, inquit, tradit Plato nobis nomen τῆ ἀρχῆς τῶντων ἀπλῶς, ineffabilis causæ huius. In Republica, inquit, uocat, ipsum Bonum, fontemꝝ ueritatis, Mentem, & intellectualia uidentis. In Parminidem nominat ἐν, θεῶν ἐνάδειον ὑποστατικόν, Vnitatem, diuinarum unitatum creatricem. Horumꝝ nominum aliud est creationis, ac productionis, alterum cōuersionis. Procedunt enim, inquit, subsistuntꝝ omnia à Primo: Vnitatem ad ipsum tenentes, quæ causa est omnis multitudinis. Appellamus autem ipsum Bonum, quoniam ab omnibus desideratur: ὅτι πάντ' ἀπ' αὐτῶ πτελεῖσθαι. ἀρχὴ γὰρ ἐστὶ τὴν πάντων, ἢ τὴν ὄντων, ἢ τὴν μὴ ὄντων: quoniam omnia ab ipso processerunt. Est enim principium eorum, quæ sunt, & quæ non sunt. Videlicet quod prior Empedocles,

Quæ sint, quæ fuerint, quæ post uentura sequentur. Ea sunt enim τὰ μὴ ὄντα, quæ nondum conspicua sunt. Est principium eorum quæ sunt, & eorum quæ fieri ab eo possunt, non existentia. Denique in eisdem libris hæc in uniuersum differit Proclus (ne multus in eis referendis, quæ possunt apud autores legi, stomachum moueam) primum ostendit uiam, qua peruenitur ad ὑπερόσπου τὴν πάντων ἀρχήν, Superstantiale cunctorum principium, sub ratione, & allegoria Vnitatis & multitudinis, quorum primum est creator, secundum res creatæ. Tum probat essentiam Vnitatis ab omnibus corporeis substantijs esse separatam. Ad hæc ostendit nomina, quibus, ut docuimus, appellatur ineffabilis Vnitas illa à Platone. Explicat item collationem primi Principij cum Sole apud Platonem, Probat item

item

A item Platonem in Epistola ad Dionysium de πρώτης θεῷ, maximo, supremo principali Deo, quem primum Regem appellat, fuisse locutum, & quomodo circa eum omnia, & eius causa cuncta, & ut omnium causa sit bonorum. Et quod de suprema hac & ineffabili Vnitate Plato differit in Parmenide. Audi etiam diuinas quasdam de Natura diuina eiusdem uoces, agnosce mirabilem, cœlestemꝝ apud homines Theologiam, partim à sacris oraculis, partim ab altioribus exordijs, postremo ab ipsa Natura uenientem: διὸ ἐν ἐν χρόνῳ, ἀλλὰ παντός χρόνος ἔξο. τὸ μὲν γὰρ χρόνος σιδηραμένον ἀεὶ πρὸς διασπασίμ τὸ δὲ αἰώνῳ ἐν τῷ αὐτῷ μένοντῳ, ἢ κρατῶντῳ, καὶ πλέοντῳ ὄντῳ δύναμις αἰδῶ, τὸ αὐτὸ πολλὰ δὴκῶντῳ ἔχουαι κρόνος. ἔστι δὲ ἐκείνη φύσις, ἢ μόνον τῷ αἰεὶ ἀπειροῦ, ἀλλὰ καὶ τῆ δύναμις. καὶ καὶ πρὸς τῶντων ἀπειροῦ τῆ δύναμει ἀντιπαράθεσιν ἀποδιδῶναι φύσιν ἀνταρθεμένην, καὶ ἐξηρησμένην ἐκείνης. πάρεστιν ὡς ζωὴ μία. ἢ γὰρ μετρίστην ἐν ζωῆ, ἢ ζωὴ αἰεὶ ἔχει δύναμιν τῶν αὐτῶν βουούσθαι. ἐὰν ἔν λάβεις, ἀέννητον ἐν αὐτῇ ἀπειροῦ φύσιν, ἢ ἀκρίματον, καὶ ἀπρυστον, καὶ ἀδραμῆ ἐλλείπεισιν ἐν αὐτῇ, οἷον ὑπερέσεισιν ζωῆ. Post pauca, ἐς ἐκείνον δὲ αἰ πόλεις ἐπιστρέφονται, ἢ πᾶσα γῆ, καὶ πᾶς ἄρανος πανταχῶ ἐπ' αὐτῶ, καὶ ἐν αὐτῷ μένοντα, ἢ ἔχοντα ἐξ αὐτῶ τὸ ὄν, ἢ τὸ ἀλλοθῶς ὄντα μίχρη ψυχῆς ἢ ζωῆς ἐξηρησμένα, ἢ ἐς ἐν ἀπειροῦ ἴοντα ἀμεγέθει τῷ ἀπειροῦ: Quocirca nō in tempore est, sed extra omne tempus. Cum tempus semper discindatur, dissipeturꝝ ad spatium, quod interiacet, æternitas in eodem statu permanet, & durat, plus que est æterna uirtute, quàm tempus, quod in multa uidetur tendere. Est autem illa Natura non modo infinita, quia semper, sed & uirtute. Oportetꝝ ad hanc infinitatem uirtutis, æqualem & correspondentem ex ea pendentem statuere Naturam. Adest igitur ut una uita. Neque enim usque ad præscriptum, & certum in uita. Hæc uita semper habet uirtutem eandem, infinitam, intimè in penetralibus naturæ suæ, si acceperis perennem in ea infinitatem, naturam inconsumptibilem, & indefatigabilem, nusquam deficientem, ceu uitam superferuescentem. In illum autem urbes respiciunt & omnis terra, & omne cœlum ubique in ipso manentia, & habentia ex ipso essentiam, & ea, quæ uerè subsistunt usque ad animam & uitam inhærentia, & in Vnitatem infinitam euntia, infinitate sine magnitudine. Hæc grandia mysteria, quibus non potest mens humana cogitare maiora, Deoꝝ digniora. Hic primum cernimus Philosophos uirtutem Dei infinitam, indefatigabilem fateri, uirtutem æternam, perennem, nusquam deficientem, Deus, inquit nostræ literæ, cuius potestati nihil resistit: cuius inuentio infinita, inexhausta creatio, manatio uirtutis æterna: Non solum æterna uita, sed immanfa potestas æternitati respondens. Quæ si nullo unquam tempore defecit, nec defuit ipsa sibi, semper habuit quo uiueret & posset æternam. Ab hac omnia nata pendent, quibus esse fuit ab illa. Immensitas eius non corporea, sed simplex, Vnitas infinita, Immensitas incorporea, Potestas incognita, sed immanfa, sine magnitudine. Omnis terra, cœlum, mare flectitur in illum, pendet ab illa. Idem hæc quoque scribit: ἢ τὴν ἀγαθῶν πρώτης ἢ ἀρχηγικωτάτης, καὶ ἐνοεθῆς ὑπαρξῆς. Et quæ sequuntur, Bonorum prima, & principalissima & Vniformis existentia, omnium simul bonorum causas, & continentias in seipsas, & circa seipsas firmavit. Nec usquam est boni quicquam, quod non ipsa possideat eiusmodi uirtutem. Neque beneficium, quod non ad ipsam conuertat participationem eiusce causæ. Omnia enim illinc & producuntur, & perficiuntur & seruantur bona, & una omnium bonorum concatenatio, & ordo in illum ut fontem. Hic appellat, ut cernis, Naturam diuinam, supremam, eminentissimam, fontalem omnium bonorum existentiam, fontem omnium quot in omni natura sunt bonorum, principium primum, originem. Quod habet beneficium, quod naturam uirtutemꝝ Bonitatis, ab illa habet. Illuc omnium aggregatio bonorum: Si quid in orbe boni, dimittitur

M inde

inde: palatium, aula, ubi nascuntur: thesaurus, ubi celantur cuncta bona: inde
 ad nos usque promuntur Vitæ, animæ, corpora, mentes. Ex his, & id genus
 omnibus, quæ de summo Deo, Philosophorum celebrantur ore, quorum uerus,
 & limpidissimus, uberrimusque fons manat in sacris literis, docemur omnes, unum,
 eundemque Deum cunctarum gentium toto terrarum orbe diffusarum esse, hunc
 omnibus sæculis, hominibus apprimè sapientibus innotuisse: cumque sit omnium
 ore celebratus, meritis, singulariterque suis laudibus ab omnibus prædicatus,
 probatur certè reuera sapientiam coelestem diuinitus allatam, & ueram
 generis humani doctrinam apparuisse, quæ clarum, perspicuumque
 eum ostendit, celebravitque semper, quem Philosophi
 adorauerunt, laudesque eius partim à maioribus accep-
 ptas, partim ab hac ipsa Sapientia, pleno ore de-
 cantarunt, ob quas à suis diuini diceban-
 tur. Sicque una ueritas est, sicut Crea-
 tor unus, & hominum
 Natura una.

F I N I S.

A Augustini Steuchi Eugubini
 DE PERENNI PHILOSO-
 PHIA LIBER SE-
 PTIMVS.

IN QVO AGITVR DE CREATIONE MVNDI.

*Omne nationem à uetustissimis sæculis traditione per omnes ætates descen-
 dente, fateri mundum creatum. Vidisse quædam Creati mundi prisca signa.
 Fuisse famam apud prisca Creati mundi creberrimam. Rationes, quibus
 nonnulli noluerunt creatum mundum.*

CAP. I.

B

OST RES æternas explicatas, de Creatione mundi
 differendum, locus huic operi longè aptissimus, cuius
 institutum est, docere, quod quidem non magni
 laboris fuit, cum ea ratione, quæ uiget in omnibus,
 quaque sapimus, loquimurque omnes, rerum naturas
 ponderamus, tum communi quodam omnium gen-
 tium consensu, quem inuicem sibi per omnia sæcula
 nationes tradiderunt, quemque ab exordio generis hu-
 mani manasse constat, cunctis ritè recteque libratis, so-
 lam eam superesse, ueritatè, in quam omnium cogita-
 tiones, sermonesque tandem resoluuntur, quamque au-
 diuimus cœlitus postea reuelatam. Ac de Creatione mundi, quemadmodum de
 Deo, mirabilis fuit omnium mortalium, signorum quoque coniecturarumque con-
 sensus, ut quo antè procedas, eo reperias constantius exordium cœli ac terræ
 prædicari, ut de mundi creatione uideatur euenisse, quod de clarissimis, uetustissi-
 misque quibusque monumentis, de bello Troiano, post multa sæcula Romanorum trium-
 phis, ac potentia, quorum illud quo fuerunt homines ei propiores, eo magis prædi-
 cabatur, distinctiusque apud omnes resonabat. Circumolutis autem sæculis, fama que
 paulatim obsolescente, obscurari coepit, ut uix tenuis quædam notio superauerit. Sic
 plurima nouerunt iactaruntque superiora sæcula de Romanis, quorum nunc maxima
 pars obscurata, ex humanaque opinione oblitterata, pars in libris, rarisque quibusdam
 uestigijs uix credibilis remansit. Humana autem imbecillitas est, ut tum facile obli-
 uione capiamur, tum uix etiam præsentia clarè intrepidaque fide credamus. Sic euenit
 de Creatione, quæ cum uetustiora sæcula constantissimè prædicarent, signis etiã qui-
 busdam claris adhuc superstitionibus, posterioribus, quos diuersæ, incertaque opiniones
 cõflicarent, & in uarias sententiâs circûflecterent, probabilius, uerique similis uisum
 est, nullum habuisse mundum principium, sed his omnino perpaucis. Attuleruntque
 illi rationes, quibus maximè & credebant ipsi, nullum unquam rerum fuisse pri-
 mordium, & cæteris persuadere conabantur. Itaque fit, ut de conditione mundi ser-
 mo duabus necessariò partibus integretur: una quæ respondeat ad eorum opposi-
 tiones, easque dissoluat, demonstratque, si fieri possit, probabilius esse, Naturæque con-
 formius & aptius, res habuisse principium, quàm fuisse sempiternas: Altera qua ue-
 rustatis, gentiumque omnium, ac religionum proponatur consensus. Qui per omnes

M. 2. ætates

ætates superiores sensim resolutus, ad aliquod rerum initium denique reducatur. **H**abuit igitur mundus aliquod primordium, idque Graeci, Aegyptij, Phoenices, Chaldaei, totus Oriens, omnes literae religionesque omnes asseruerunt. Cui consensui, quoniam naturalis est, ueritas ipsa, rectusque prouidentiae, pietatis, & ueritatis ordo mirabiliter asferentitur, nunquam utique futurus, nisi in conditione, & initio certo mundi. Ac quoniam quibus uisus est aeternus mundus, tribus cum primis rationibus sunt permoti: e quibus est, quod scelus sit inferre potius sempiternam priuationem, rerumque carentiam, quam sempiternum esse: Altera quod non sit rationi consentaneum, nec uideat prudentiam, cur tot saeculorum millibus cessator ille Deus, quasi de somno euigilans, repente ad creandum, quod prius non faceret, se dederit: Tertia, quod non sit uerisimile, nec appareat, cur non creauerit ante haec tempora, sempiternis retro saeculis ociosus. Quoniamque his rationibus omnis ferme de conditione mundi sermo continetur, ingrediemur super his differendo, paulatim, quas primus Aristoteles, deinde ex aliorum persona Plutarchus, tum Proclus, caeterisque de Aeternitate mundi attulerunt: quibus in dubitationem plures uenire posse non reor, rationibus explicatis. Ac Plutarchus, grauis sane autor, testis est, multos sua tempestate Philosophos nihil non conatos, fuscisque deique detorquere, uiolentare omnia aggressos, ut absconderetur, negaretur Creatio mundi, ceu graue flagitium, nefandumque piaculum adirent, qui tollerent eius aeternitatem. Quibus ille ex dogmatis Platonis, quae conabantur peruertere, & in suas sententias trahere, respondit, de quo postea differetur. Nunc ea quae ex fontibus suis suggeret Natura, persequamur.

Resoluntur rationes de Aeternitate mundi. Nulli Aeternitatem prodesse, sed uehementer obesse. Hunc esse mortalibus omnis impietatis, omnis infelicitatis fontem rerum humanarum confusionem. Nullam reddi posse prouidentiae rationem, rebus aeternis. Non posse animos immortales esse rebus aeternis: aut eos non ascendere in caelum: nullaque esse post uitam praemia uirtutum. Stultos esse, qui deteriora uelint aeterna, quae sint melioribus impedimento. Non esse malum destruere mundum causa maiorum bonorum.

C A P. II.

NON ENIM inexpiable scelus est, Creatio mundi, sed Aeternitas potius, non modo scelus, si quis altius spectabit, sed omnium scelerum, omnium religionum, uirtutum, iustitiae, probitatis omnis est interitus, ut ex omnibus flagitijs, quae detestatur Natura, quoniam ueritatem, lucem, substantiamque labefactat, hoc sit principium, hoc caput, hoc profunda, uasta, lacrymabilisque confusio, in qua nullus ordo, nulla ueritas, sed sempiternus horror inhabitet. Sublata enim Creatione mundi, nemo est, quin noscat ac fateatur, nec mortalitatem animorum, nec prouidentiae rationem defendi posse, nec res humanas ceu mare fluctuantes, ullam habere sedem, solumque, quo stabiliantur: Ut eueniat ex hac horribili confusione, ceu cum sublimis arbor radicitus conuulsa, aut excelsae molis fundamentis ablatis, omnium uirtutum, & cum uirtutibus labentibus hominum, rerumque humanarum cofragosa ruina, & hoc ipso necesse sit eas in nihilum redigi ex quo illi plurimum eas stabilire, decorareque se putabant. Quis est enim, qui si sibi proponens (quae admodum saepe exploratae causa proponimus ante animum quae neque sint, neque possint esse) nullum mundi fuisse principium, extedat animum per oia, quae cogitanda in Aeternitate essent, qui non uideat cuncta ex contrario inuehi, quae Creatio cunctis hominibus attulisset: Ex Creatione rerum nata est pietas, natum est, ut eum admiremur, & colamus, potentiam, clementiam, bonitatemque eius suspiciamus qui

A qui dedit nobis quod ipse esset. Tunc primum potestatem eius admirantes, quod potuerit e nihilo tam pulchras, tamque uarias, tam multas species producere, ueneramur, incendimur amore in illum, collaudamus benignitatem, ac bonitatem, gratias referre gestimus, talem ac tantum nobis parentem gratulamur. Quis enim est, qui cum se circumspexerit, omnemque corporis sui fabricam contemplatus fuerit, in interiores animi sedes penetrauerit, eaque sibi quondam a supremo Deo cognouerit donata, quod sine temporis exordio fieri non potuit, quin rapiatur in cognitionem & admirationem, cultumque creatoris sui? Hincque coniectet, se charum, acceptumque illi esse, utpote qui prouidentiam, curam, charitatem, sapientissimae mentis in eo artificio adhibuerit: Qui cum posset bonis suis sempiternis frui, quorum ante mundum copia circumflueret, plusque unus sibi sufficeret, quam si totius mundi ad eum fieret accessio, maluerit tamen largiri & effundere Bonitatem. Id uero intuens animus, penitus amore incenditur & flagrat, amplectitur Parentem optimum, ueneratur, adorat. Neque enim si dependentiam attuleris, per quam a Deo conserueris, ac sustinearis, tantopere ad pietatem accesseris, tam te Deo debere credideris, quam si te conditum cum nihil esses, regi in omne tempus ab eo, & sustineri persuaseris. A quo cum creatus es, perinde quasi genitus, & conceptus, editusque in lucem fuisti, ut cum genitricem, filios, quibus antea carerent, enituntur, efficiturque incredibilis genitricis, & proles amor. Mirabilis est alacritas nostra, cum nos scimus a Deo creatos, Parentem nostrum illum audimus: sicut incredibilis moeror, & quasi luctus, cum tantus honos eripitur, & per infinitatem temporum, ceu per profundissimas tenebras, inexplicabilesque ambages, quibus nec caput sit, nec locus ubi consistas, cogitando uagamur. Nullumque apparet in omni rerum desperatione, & quibus refertam constat humanam uitam difficultatibus, cladibusque, perfugium nisi ad eum, qui tui, totiusque mundi autor fuerit, qui te tanquam amantissimus procreauerit, creatum amet, foueat, amplectatur. Quod totum prorsus conuellitur, cum primaeua origo denegatur. Nec aliud succurrit cogitandum, rebus aeternis constitutis, quam quod condere Deus eas non potuerit: Tum quod exiguum maiestas eius praecellat, nihilque habeat ferme singulare, si totus mundus aeternus cum eo fuit, si Sol, & Luna tam indefatigabili, diuinaque ui extiterunt, ut lucere in sempiternum, moueri in sempiternum potuerint. Ex omnibus enim dotibus, ac quali priuilegijs, quibus Diuinitas supra omnia sublimatur, uel maxime est aeternitas, quae si singularis in Deo non est, efficitur, ingeneraturque suspicio, ut supra mundum praecipue caelo, luminibusque caelestibus non multum maiestas eius emineat. Nec ualet hic illa responsio, Regitur, conseruatur, generatur semper. Verba prorsus inania, cassaque oratio. Aut enim si dari potest sempiterna generatio, potuit ali quando generare ac creare Deus: Et quod perenniter facit, potuit semel fecisse: aut si ita regit, ut tamen creare efficeret non possit, ne potest quidem regere, & generare. Ut quod non possit creare, non possit regere. Si potest semper, potuit etiam aliquando. Neque enim perfecte regeret, nisi in potestate totam Naturam, conditionemque haberet. Aut etiam constituuntur, res aeternae, quia Deus eas creare non potuit: aut quia potuit quidem, sed Aeternitas melior fuit. Si creare non potuit, non poterit etiam in praesentia: priuaturque maxima parte Diuinitatis Deus, quia nec creat in praesens: nec si deest facultas creandi, aderit perfecta regendi. Aeternitatem autem non esse meliorem, superiores, aliaque multae rationes coarguerent. Nam neque hominibus, neque animalibus brutis, nullis denique sub caelo rebus prodest Aeternitas magis quam creatio. Similiter enim in Aeternitate cuncta, atque in Creatione corrumpuntur. Nec profuit cuiquam mundum fuisse sempiternum, qui tamen si species habuisset sempiternas,

M 3 dulc

dulcedo uitæ tamen, & utilitas, sensusque est particularium: particulares autem homines, tantundem in omni æternitate cecidissent, ac si mundus non fuisset æternus. Cuius enim æterna fuit ista dulcedo, cum res particulares corrumpantur, sentire autem bonitatem, sit particularis unius? Hoc uel maxime de hominibus uerum, quorum nihil interfuit an æternus, an creatus mundus: quia uel in Aeternitate nemo fuit æternus. Quid Platonem profuit mundus æternus, quid Aristoteli, si similiter ceciderunt, ac si creatus esset? Recense cæteros, mentesque euolue per omnes. Ne ipsi quidem mundo profuit æternitas ista, cum omnia indiuidua sint corrupta. Itaque in particulari nulla res capere ex Aeternitate mundi fructum potuerunt: uniuersale autem non sentit, nec utile est particularibus, dum ea ipsa intereunt, eorum species esse sempiternas. Quinetiam dum profuit speciebus, obfuit particularibus, quia non habuerunt, quod referrentur capite carentia: Hominesque in miserissimam impietatem delabebantur. Quod autem uni, & alteri nocet, nocet etiam uniuerso. Ecce quod ad utilitatem æternarum specierum asciscitur, ad ruinam, calamitatemque indiuiduorum ascitum, non cognoscitur. Sic ad interitum quoque, & dedecus specierum assumptum non cernitur, dum uniuersale, quod est aggregatio particularium, tantundem infirmatur, quantum particularia deprimuntur. Itaque quot damna dat Aeternitas mundi particularibus, totidem uniuersalibus det necesse est. Virtutes autem & pietatem, prouidentiam, & quod euidentem est, immortalitatem aufert Aeternitas mundi, confusionem animis, perturbationemque offundit, id est, uniuersis agmen auferet malorum, ut non sit aliud Aeternitas mundi, quam impietas æterna, æternaque animorum confusio, mærorum sempiternus, & sempiternus interitus animorum. Sic uastitas ingens particularium & uniuersalium. Itaque & hanc rationem discutiamus, quos Aeternitas mundi delectet, si bene desiderium istud suum euoluant, nihil agnituos eos aliud se cupere, quam mortalitatis, corruptionis, flagitiorum, miseriarum, luctuum, calamitatum, homicidiorum æternitatem. Quid enim aliud est humana uita, quam nefariorum scelerum spectaculum, fortunæ sæuæ, nisi sit alia ratio, ludibrium, uiuorum acerba colluctatio, uexatioque perennis, iustitiæ, & pietatis uolatio? Quid aliud sit uiuendo, quam quod regnant, uigentque rapinæ, odia, ueneficia, homicidia, adulteria, proditiones, uolentia, direptiones, luctus ubique, dolorque, & plurima mortis imago, lasciuiæ præterea, & corporis ad senectam usque ludibria, sexus, ususque naturæ ueræ deprauatio, pessimarum artium exercitatio, errores omnigeni, prauus semper rationis usus? Denique nusquam certa quies, dulcis animorum tranquillitas, optata mentis ac placida securitas. Hæc tu uis fuisse sempiterna. Ex hac miseria effectum est, ut plerique pronuntiarint, meliorem esse sortem, conditionemque mortuorum, quam uiuentium, & bene agi cum eo, qui simul natus occumberet, aut certe quam ocysimè. Socrates, & eum grauis orator secutus, uitam hanc, quam uolunt hi sempiternam, mortem dicere non dubitarunt, quam lamentatus est idem, defleuitque multis lacrymis, ut qui legeret quæ super eo scripsit, nihil mallet, quam res has relinquere. Hegesias sic copiose de fuga uitæ huius disputauit, ut à Rege Ptolemæo prohibitus esse dicatur, quod multis his auditis mortem sibi ipsis consciscerent. Docuit Silenus Midam Regem, non nasci, homini longè optimum esse: proximum autem, quam primum mori. Euripides, lugendum esse qui nascitur, lætandum super eo qui moritur. Solomon sapiens ille, cunctis miseris, spiritusque afflictionibus & erroribus humanis consideratis, intrepidè laudauit magis mortuos quam uiuos, præ his eos, qui nunquam ad hæc mala uenissent. Non modò igitur sempiterna mundi, hominumque progressio ei non est uisa utilis, sed eò usque prouectus est, ut hoc qualecunque uiuitur, censuerit abolendum, exortescis,

A cis, prætulit uitæ, priuatioque omnis uitæ, uisa sit ei, tota uita melior. Sic profectio priuatione mundi, non solum sempiterno mundi statui, sed etiam temporario, reor, antepone potuisset, nisi maior ratio fortasse, quæ pendet omnis ex creatione mundi, obstetisset, forteque iudicasset, aut non interesset, fieret mundus necne, aut melius futurum, si nunquam apparuisset. Nam nisi tranquilla quies meliorque sese ostentaret, nisi spes maior affulgeret, nisi portum, quo tranquille, quassata mundi fluctibus nauicula, conuiesceret, animus cerneret, & lacrymis redundare, luctibus resonare necesse esset, & diem illam omnibus diris insectari, quæ nos in hanc uitam extulisset. Longè autem paucis exceptis, quod miserissimo illi contingeret, qui diem natalè, noctemque conceptus execratus, nullum inter annos, omnemque temporis tractum, locum eis fuisse desiderasset, maledictis profectus, quæcunque in uitæ suæ primordio accidissent. Iam uerò quoniam quæ carent ex decretis Philosophorum initio, sine quoque nullo terminantur, si mundo nullum fuit exordium, minus item exitus erit. Efficit autem hæc ratio, ut nunquam sit futurum, quod futurum maximeque rebus humanis necessarium, sapientia cœlestis docuisset. Nam cum innumerabilia scelera in hac uita impune perpetrentur, cum multos uideas innocentes miserabiliter patrimonio, aut imperio, uitaque priuari: cum ratio uitæ, qua degunt homines, non multum ab ea, quam pisces in mari, procul sit, quod illi dentibus agunt, hi & armis, & omni fraudum genere, quas ratio mala ministrat, perpetrantibus, cum sæpe iudicium, uindictamque Dei, uexati uiolenter, imploremus: denique cum maxima perturbatio in sensibus humanis insidat, quod tam malè, tam sceleratè, tam iniquè uiuentes, nemo sit, qui iudicet, & ulciscatur, qui bonos à malis defendat, aut distinguat, dum non modò bonorum & malorum equalis, ut etiam longè deterior bonorum sit conditio, & sicut non prodest bonis bonitas, sic malis malitia non noceat. Hæc inquam cum per omnem humanam uitam obambulent, quæ & Philosophi uiderunt, & super his obstupuerunt, ignorantesque uerum portum turbati sunt, ut mouit multos Dionysius, qui templis Deorum expoliatis, feliciter nauigauit, uisus eos, quos amor patriæ ad eam liberandam instigasset. Et Pœnorum crudelitati Reguli corpus est permissum. Aphricanum domesticum parietes non texerunt, infinitaque nostrorum exemplorum est copia. Hæc cum ita sint, cum tam multa nunc impune perpetrentur, quæ nisi animaduertantur, nisi persuasum sit, meliorem aliquando sortem futuram bonorum, maior esset rerum humanarum confusio, quam cum suscipere decem committis elementis, Chaos inhorruit, statuit Deus diem rerum supremam, cum miserabili hac, & cæca uita conclusa, uis ab uno quoque in teatro totius mundi reposcet, Satisfietque omnibus super ratione prouidentia, & malis male, bonis bene, cunctis spectantibus dabitur. Quod cum in omnium oculis totoque humano genere præsentem fieri debeat, expectatur dies suprema, qua, facto omnium mortalium concursu, à iudice Deo, cuncta iudicentur. Tollitur igitur hæc rebus humanis necessaria præscriptio, dum Philosophis habet Aeternitatem in posterum, cuius ante nullum apparuit principium. Et hæc si rectè cernas, est rerum humanarum terribilis illa, uastaque confusio, cæcaque inuolutio, in qua iustitia cum iniquitate, uirtutum cum uirtute, prudentia cum stultitia, probitas cum improbitate miscetur. Nihil est in quo à malis boni separantur: dedecus ascendit, decor descendit: scelus sublimatur, probitas deprimitur. Aut in eadem strage iacent bona cum malis. Est tamen omnium Philosophorum, quos aliqua ratio tenuisset, quorum ingenium à ueritate non prorsus abhorruisset, firma, congruensque sententia immortalis Deo curæ esse res humanas. De immortalitate quoque animorum, & præmijs, ob uitam honestè aut turpiter actam, plures locuti sunt, etiam illi ipsi, quibus Aeternitas placuisset.

set. Quorū oratio nec caput habebit, nec exitum, intricata pugnansq̄ secum confes-
 quetur, nisi rerū origine cōstituta. Vt cum te ratio, pudorq̄ deducant ad confessionē
 prouidentia, alios autem ueritatis impetus admoneat, fore malis & bonis perinde ac
 meriti sunt, digna prēmia, reuolui necesse sit eos, si tueri hoc uoluerint, ad creationem
 mundi, cuius Aeternitas facit, ut nec tota prouidentia consistat, nec ea maximē pars
 prouidentia, quæ in remuneratione bonorum ac malorum est posita. Ac quoniam
 non superiores modo, melioresq̄ Philosophi, sed uel ipse quoq̄ Aristoteles asseruit,
 Deum remunerari bonos, fortunæ autem quæ dicuntur bona, censuit idem, quippe
 quæ bonis & malis ex æquo dentur, indigna quæ recta diuinitus donari prædicen-
 tur. Hæc duplex attestatio efficit, ut hæc, quam dixit, bonorum remuneratio, in hac
 uita fieri non possit. Remuneratur enim Deus pius, bona autem fortunæ sunt teme-
 raria. Nam si, inquit, diuinitus darentur, solis bonis darentur. Nefas enim est Deum
 erga malos, & immeritos esse beneficum. Igitur si non sunt bona fortunæ diuinitus,
 nec peculiaris esset hæc remuneratio, qua promiscuè fruuntur boni ut mali: Donari
 autem peculiare, priuatumq̄ aliquid amicis suis à Deo necesse est, idq̄ in hac uita, in
 qua mali sunt ferè beatiore, nō inuenitur, reuoluitur necessariò ratio ad alia præmia
 futura post hanc uitam. Quorū perfecta distinctio, rectumq̄ examen, omniumq̄ ocu-
 lis satisfactio, atq̄ adeò mentis perturbatæ sedatio, alia nulla ratione, cunctis ritè con-
 sideratis, erit, nisi ut conueniat totus ad iudicium mundus. Quoniam igitur Phi-
 losophi confessi sunt prouidentiam, remunerationemq̄ bonorum: hæc autem in hac
 mortali uita, in qua fluctuant omnia, nec solum eisdem subiacent casibus boni ac ma-
 li, sed sæpe deterior est conditio bonorum, non cernitur, certè nemo erit quin fatea-
 tur, ad aliam uitam ea oportere referri. Nullus autem sermo de præmijs illis, uitaque
 futura fieri potest, si mundus sit æternus, omniumq̄ eorum necessariò sequitur euer-
 sio, quæ de uirtutibus Philosophi disputauerunt. Effectumq̄ primò hac necessitate
 est, ut quibus Aeternitas placuisset, alij certum incorruptorum sine, principioq̄ ca-
 rentium animorum, numerum fuisse semper dicerent, alij unicam cunctis animam at-
 tribuerent, alij corrumpi, euanescereq̄ eos asserent. Et hæc omnia dedit Aeternitas
 mundi, lidem tamen, quibus horum alterum uisum esset, multa rursus de probitate,
 & improbitate differuerunt, de prouidentia rerum humanarum, quibus à Deo pro-
 spiciatur, non pauca. Nam Alexāder qui tertiam sententiam putatur secutus, de pro-
 uidentia diuina multa locutus, uidimusq̄ superius eum rationem cōficientē, aut non
 posse Deum, aut nolle res humanas attendere, cumq̄ alterutrum, & absurdum, & in-
 dignum Deo palàm sit, confieri ut attendat. Nulla uerò, si cæteros Philosophos au-
 dias, res humanas respicias, cernitur nunc eiusmodi prouidentia, quæ maximē in eo
 laborare deberet, ut boni beatè uiuerent, mali à iocundissimæ lucis aspectu submo-
 uerentur. Quod contraria ratione transigitur. Sic Simplicius, qui modò primam,
 modò secundam sententiam uideretur approbasse, non de prouidentia solum differuit,
 sed eò usq̄ progressus est, ut quos oratio Epicteti, in quo libro grauissimè & pulcher-
 rimè dixit, non permoueret, solum superesse diceret, ut à iudicibus subterraneis ex-
 spectare supplicia possent. Deniq̄ ipse Aristoteles qui unam ex his sententijs est secu-
 tus, remunerationem non tacuit. Omnem demum Philosophum necesse est, ubi mul-
 ta de natura, de cælo, terra disputasset, uenire ad mores, quæ prima, præcipuaq̄ est
 pars Philosophiæ. De moribus autem loquentem, nisi subdolos simulator, sæuus im-
 postor sit, aliquod caput, aliquem finem, ad quem, & à quo tota disputatio fluat, &
 desinat, statuat oportet, idq̄ serio, non populariter, ex Philosophia. Hinc effectum
 est, ut qui prius in contemplatione rerum occupati, plurima, quæ non caperent, ex-
 plicareq̄

A plicareq̄ non possent, aut tacere, aut contrà quàm Natura decernat, statuere coacti
 essent, cum ad mores uentum est, mutare sermonem, os aperire, loqui quod Natura
 uolebat, compulsi sunt. Id apud Aristotlem, Alexandrum, Simplicium, multosque
 alios reperias. Caput igitur illud, & finis quis sit, alij tacitè innuerunt, alij apertè præ-
 dicauerunt. Apertè Plato, superioresq̄ omnes, tacitè Aristoteles, apertius alij post
 eum in Philosophia eius clari multi. Est autem finis, ut res humanæ ad aliam quàm
 præsentem conditionem referantur, sine qua tota claudicat disputatio de prouiden-
 tia. Caput, ut à Deo habuerint initium. Si statuis mundum æternum, statuis aut unā
 in omnibus animam, aut certum numerum sempiternorum animorum, aut eos eua-
 nescere ac resolui. Quodcunque statueris, tota collabitur ratio prouidentia. De mo-
 ribus item, & sine rerum humanarum, ratione remunerationum sermo uanissimus
 est, & commentitijs, præstigijs, ac simulatus. Simulata, ficta sunt ea quæ dicis,
 Deum remunerari pijs, ò Aristoteles, decimo de moribus. Non minus subdo-
 la, & uana quæ de iudicibus subterraneis loqueris ò Simplicii. Nam unica anima nul-
 las pœnas admittet: si resoluuntur, minus. Si certus æternorum numerus animo-
 rum, æternus etiam ad corpora & à corporibus reditus & discessus. Quòd si de mo-
 ribus, & prouidentia, remuneratione, & præmijs simulatè locuti estis, & quasi po-
 pulo satis facientes, ualete Philosophi, cum uestra Philosophia simulata, impostri-
 ce. Sublatis igitur & conuulsis radicibus, quibus uirtus efflorescit, uani sunt omnes
 de uirtutibus Philosophorum libri, uana tota ipsa Philosophia: cuius finis est docere,
 non obtundere; augere, non minuere: condere, non destruere: utilitatem, non
 detrimentum asserere. Prima præstantissimaq̄ uirtus est Pietas. Hanc uelut reginam
 cunctæ uirtutes facta corona circumstant, ducemque sequuntur. Sublato duce,
 B dispergitur agmen, palantes, incertiq̄ uagantur. Pietas non potest, si rectè confide-
 res, consistere, nisi stantibus his, quæ Moiaica, & Christiana Philosophia, Philoso-
 phi quoque meliores tradiderunt, quòd creauerit hominem Deus, propter homi-
 nem mundum, quòd gubernet, quòd magna præmia uirtuti dabit in theatro totius
 mundi. Sic stat dux Pietas. Ablato duce dissipatur agmen: agmine uirtutum dis-
 sipato, hominum uita, non magis hominum, quàm bestiarum uita, deterior
 etiam, quòd hæc ratione carentes, ea neque ad bona, neque mala abutuntur. Exu-
 ta ratio uirtute, pessima est, noxia est. Exuitur, si pietas detrahatur, cum qua
 fugiente, terga uertit omnis uirtus. Aeternitas mundi dat tres de anima opinio-
 nes, à quibus sic manat pietatis & uirtutis omnis interitus, sicut aduersa, quòd à
 Deo habuerint initium. Virtus omnis cum principe pietate. Vides quanta strages,
 quis sonitus, quis fragor omnium bonorum, quibus præclarum est humanum
 genus, Dijsq̄ immortalibus æquatur, ruentium? Deducimur hac opinione, ad
 naturam bestiarum: humanitate, iustitia, pietate exuti in naturam beluarum trans-
 formamur. Illa igitur de fontibus Naturæ uberrima ratio, sceleratam, exitia-
 lem, magnorum bonorum interempricem esse istam Aeternitatem, Tollit enim re-
 nouationem ad meliorem conditionem, qualisq̄ deificationem omnium rerum,
 quam præsentem modo & omni eius miserrima Aeternitate, longe esse meliorem
 nemo est qui nesciat. Si sit mundus æternus, sit ut nunquam desinat, qualis ad
 omne tempus fuit. Nec recipiet, quam & sancta oracula promittunt, & sum-
 mis uotis efflagitat Natura, ut penè Deum accuset, quòd tam corruptibilem se
 esse uoluerit, renouationem. Promittitur, decantatur, celebratur, clamitat, effla-
 gitat, Natura, ac Ratio, humani primum generis reparationem. Sed dicatur
 renouatio deinceps omnium corruptibilium, mortaliumque rerum. Hæc omni
 N mundi

mundi æternitate melior, desiderabilior, optatior, qua sine nihil hominibus miserabilius esse potuisset. Volunt autem Aeternitatis amatores, nos in æternum miserimos fuisse, æternæ corruptioni, morti sempiternæ subiactis. Misera, lacrymabilis est, nisi sit melior, humani generis conditio. Hanc omnes deplorarunt, ingemuerunt, huic multi æternam priuationem anteposuerunt. Deus, quæ sua est clementia, omnium statuit renouationem & in meliorem statum, commutationem, qua discedent lacrymæ, luctus, abradetur corruptio, deformitas. Quidquid nunc turpitudinis infedit, expurgabitur. Multaque bona consequentur, quæ fando nemo audiuit, aut possit exprimere. Hæc ad eò naturalis est, ut nisi futura esset, humana natura penè monstrum extiterit, cuius omnis culpa in commutatione relinquatur corrigenda. Denique ruina euersioque est beatæ uitæ, mundi que futuri (si mentem latius extendas) Aeternitas præsentis. Nec stat quicquam eorum, quæ de futura beatitudine, quasi Philosophi somniauerunt. Quæ quidem omnis est in abolitione, & commutatione præsentis mundi. Quo sunt autem res meliores, sunt Naturæ propiores, optabiliores, magis eas à Natura desiderari par est. Naturalior beatitudo, quàm moralitas, & corruptio. Sic naturalior mundus ille beatus, quàm corruptibilis lacrymosus iste. Solus debet esse sempiternus in posterum, non mundus is, per quem regnat latè corruptio, mors, cui si propter hominum flagitia, quibus fuerat creatus, paratus est interitus, necessarium debuit inchoari. Tam autem propter corruptionem, turpitudinemque, non dico rerum, sed hominum, non debuit olim esse sempiternus, quàm propter eadem rescindetur in posterum. Tam debet corruptibilis, flagitiorumque, dedecoris, lacrymarumque plenus mundus cadere, aut mutari, quàm beatus ille sempiternus esse. Tamque naturale est, ut iste non diu sit, eò nec semper fuerit, quàm ut beatus ille sit perennis. Sola igitur à Natura & à Deo Naturæ principe, merentur æternitatem, in quo mirabiliter ratio conuincit: in quibus est perfecta beatitudo: imperfecta uero, & tristitia insuauia, & in quibus dedecus est, & turpitudinis, non modò non debent esse sempiterna, sed aboleri cito debent à Natura, & à Deo. Et si ex duobus bonis, alterum altero sit melius, impediatur status deterioris, statum melioris, profectò natura Deus & homo destruent deterioris, ut melius existat. Illud ergo considerabitur, cognoscetur à prudentissimis, multi que cognouere & confessi sunt, nihil prodesse ipsum esse absque bene esse. Nec tam dulce esse istud esse, ut ipsum mox admireris, & collaudes. Ecce tot testimonia, tot exempla. Pluris, ait sapiens ille, sit unus homo iustus à Deo, quàm mille impij. Si decem iustos in flagitiosa urbe reperisset, pluris eos, quàm omnem ciuitatem fecisset. Deleuit igitur omnes, quòd turpissimos melius erat non esse, quàm esse. Nec curauit extinguere, aboleri, uanescere tantam hominum multitudinem, præferens non esse, ipsi esse, quia non aderat bene esse. Sic cum tota mundi ciuitas plena flagitiorum sit, futuraque sit magis, non est cur raptus in admirationem ipsius esse, mundi Aeternitatem probabilem, & piam iudices. Tam non debes dare Aeternitatem mundo, quàm Deus urbem flagitiosam maluit non esse. Si diuinus, si immortalis, si sanctus fuisset mundus, fortasse præbendæ aures essent de Aeternitate eius differenti: nunc autem Natura potius suadet, ut cupiatur credatur neque fuisse, neque esse debuisse sempiternus. An scilicet ut æterna bella, sempiternas miserorum mortalium strages, tot nefanda flagitia, Sol desuper aspiceret, & sempiternum esset, quod est apud Homerum?

Non homine est animal cerre infelicis ullum,

Quod

A Quod tellure superspiret, & inambulet ipsa. Nostrum quoque:
— Subeunt morbi, tristisque senectus,
Et labor & diræ rapit inclementia mortis.

Illud igitur examinetur, si duo sint bona, alterum longè & incomparabiliter melius altero, sed status deterioris impediatur statum melioris, non ne stultissimi fuerit, potius deteriori, quàm incomparabiliter meliori uelle locum esse? Ut si manu capiendum sit, quantum capere manus possit, aut ferrum aut aurum, acceptoque ferro, non sit locus auro, non dementis erit ferrum potius sumpsisse, quàm aurum? Sic cum sint, ut dem istud, duo bona, quorum alterum sit altero incomparabiliter melius, beatitudo, glorificatio, deificatio animorum, & corporum, Aeternitasque beatæ uitæ, alterum Aeternitas præsentis mundi, prior consistere non possit, nisi renouato uel abolito præsentis mundo (abolitio autem uel renouatio infert ut non fuerit semper, quia quæ sine terminantur, etiam principio clauduntur) certè dementissimi, naturæque parum gnari erit, potius istius mundi uanam, & inutilem Aeternitatem, quàm Beatitudinem animorum, ac Deificationem uoluisset, cum ex Aeternitate istius mundi nihil boni, nec ad eum qui faueat ei, nec ad alios redundet: Longè autem sit optatior, ac melior una illius beatæ uitæ hora, quàm omnis uita in hoc mundo. Hac stultitia, & ignorance ueri implicati sunt omnes Philosophi, quibus sapientiæ summæ uisum est, dare rebus corruptibilibus Aeternitatem, non uidentes hanc cum omni agmine scelerum, insuper beatæ uitæ, de qua uel profani multa differuerunt, ferre secum perniciem. Nos igitur potius Naturam quàm eos audientes, delectumque in bonis, & malis, aut bonis, & optimis habentes, dicemus incomparabiliter meliorem beatitudinem illam, ac renouationem, qua cunctas miseras animorum, & corporum exuti, deiformes erimus, quæ & commutationem rerum, commutatio ut non sit æterna, inducit, quàm æternitatem corruptibilis, tumultuosique istius mundi: eosque in suis delirijs cæcæque uanitatis uoluntabro uersari sinemus. Quòd autem causa meliorum destruamus sæpe deteriora: & quòd non omne esse, sit eligendum, claris apparet exemplis. Sæpe domum præsentem, meliorem, elegantiorémque refecturi destruimus. Agricola, uinitores, ramos, & pampinos etiam late florentes, quanquam pulchrum uoluptuosumque erat frondes uidere uirentes, amputant. Si decem catulos canis, aut feles sustulisset, sæpe maiorem numerum suffocamus. Ciuitas apud Aristotelem, exiguo, certoque hominum numero conficitur, reijcitur ut inutilis immanis multitudo. Nusquam Natura uisa est infinitatem affectasse, moderatis, & paucis ubique contenta. Nec placet ei qualiscumque multitudo. Magis autem optimis & paucis delectatur, quàm infinitis quidem, sed inutilibus, impeditis, incompositis, sese inuicem euertentibus. Sic rerum corruptibilium Aeternitatem displicere ei par est, quippe quæ omnia bona, egregias primum uirtutes, rerum ad unum caput coniunctionem, beatitudinem sempiternam destruat, & tollat. Nam eos quos tantopere mundi delectauit Aeternitas, dicendum est animi imbecillitate, uilium, imperfectorum sempiternam durationem affectasse, maiorem beatitudinem non uidisse (ut qui Deos bibere uinum, inter fœmineos amplexus resolui, maiores melioresque uoluptates nescientes arbitrantur). Quam si uidissent, nunquam rerum imperfectarum Aeternitas eis probari potuisset. Itaque constat eadem uanitate, miserabilique hallucinatione istius mundi Aeternitatem eos affectasse, qua deificarunt flumina, fontes, astra, terram, oceanum, & adorarunt elementa istius mundi, ipsumque omnem mundum, quem sicut Deum nuncupassent, ut est apud Platonem, Aristotelem quoque,

N 2 Marco

Marco Tullio teste, sic æternum uoluerunt. Est enim Aeternitas, quædam quasi Deificatio. Diuinitatem ueram beatiorémque uitam, statimque rerum humanarum meliorem nescientes, in gremio istius mundi nati, curas omnes & studia, in speculatione rerum uisibilium posuerunt, quarum ut studium esset uenerabilius, & præstantius, eas æternas, non corruptibiles uoluerunt. Ne de rebus Aeternitate carentibus, sed sempiternis libros scripsisse uiderentur. Visum quoque est eis quasi Heroicum, discedere à uulgari persuasione, nouamque Philosophiam, quam cæteri non adeo perspexissent, condere. Sed fons totius mali uerus, ut dixi, fuit, Glorificatio, Deificatioque luminum cœlestium, quæ quidem incorruptibilia diuinæque declarata, nefas sit non fuisse sempiterna. Nescientes, nec animum ad cogitandum instituire ualentes, cœlestia lumina Deum incorrupta fecisse, ut inferiora alerent, illuminarent. Id autem fieret non semper, quoniam non semper optimum est, sed quoad utile esset. Nec illud quod uiderunt, quod euidentissimum & in Philosophia Mosis est, & in Natura clarum, non homines propter cœlum, sed cœlum propter homines effectum. Nec adeo cœlum mereri Diuinitatem, & Aeternitatem, quod ordinatè moueatur, quod & res corporea sit, & similis in motu constantia etiam in cordibus, & humoribus animalium inueniatur, cœli uerò splendor, & claritas, permanentisque Natura ab optimo artifice compacta sit, quem Natura interdum imitata, similia quædam, terra, & aère pariat. Sed his satis sit ostendisse, Aeternitatem mundi primum nemini profuisse, tum exitialem, perniciosamque esse, quæ nec Deo decus, nec homini utilitatem conciliet, tollat autem ea quibus homo nobilis sit, à naturæque bestiarum remotus, Immortalitatem animorum, uirtutes, beatitudinem. Quod si nec Deo decus, homini autem dedecus, & detrimentum afferat, quid superest in natura, cui prodesse potuerit Aeternitas? Neque enim debes, dum quæris gloriam, Deificationemque luminum cœlestium, res humanas luminibus illis longè meliores euertere: Dum Solis & Lunæ captus amore, effundis in eos omnem Diuinitatem, homines bonis suis exuere. Cumque luminum cœlestium, & mundi Aeternitas, ac Deificatio, cum Beatitudine, Deificationemque humana pugnet, malim ego, Solem & Lunam conflagrare, totum mundum ruere, nullam eius ante paucos annos uel scintillam extitisse, quàm me beatitudine, munere liberalitatemque diuinam digna, spoliari. Quæ si uel paucorum sit, melior est quàm omnis, tristis, infelixque Aeternitas mundi, hominumque retro mortuorum sempiternus interitus.

Dissoluitur secunda ratio, In creando mundo non esse prius & posterius tempore. Quandocumque creatus fuisset mundus, queri potuisse, cur non prius creatus. In æternitate non esse prius & posterius. In multis hallucinari mentes humanas perinde atque sensus. Omnem infinitatem absurdam esse, & indecoram, præter diuinam. Vnius tantum esse naturaliter Aeternitatem. Quod supersedit Deus Creatione mundi, neque tardauit, neque cessator fuit. Neque dici potest supersedisse, ac distulisse.

CAP. III.

SECUNDAM rationem discutiamus, cum qua sequitur etiã tertia, ut utraque sit clara, alterutra examinata. Non esse uerisimile, nec cadere in animum posse, ut tanta quæ mundum antecessit, æternitate, creationem Deus distulerit. Et quomodo tandem in eum cogitatio faciendi inciderit, quod in omni æternitate

A nitate non fecisset. Et si creare uisum est ei, cur tot annorum millibus antè non contiderit. Primum igitur considerare, & animaduertere, rationemque perpendere operæpretium est; nostrorum animorum imbecillitatem, ac ludificationem, quibus euenit sæpe, quod oculis corporeis, cum baculum in aquam intuentes, fractum referunt animo: maiorem matutino, & uespertino tempore Solem dicunt, quàm meridie. Eundem nuntiant maiorem non esse mensura bipedali. Nec solum in sensibus qui tamen iudices habentur incorrupti, est deceptio, sed in animo multiplex, ac uaria, ut mirabilis sit rerum, quæ placent, & displicent, bona uel mala putantur, uarietas iudiciorum. Ac sunt multa, quæ cum nobis uideantur, accurrens ratio, ac mens, & in seipsam conuersa, castiget errorem, sicut cum ueniam nostrorum scelerum imploramus, aut errores nostros, quod fecit Hippocrates & Augustinus, confitemur, refellentes scilicet priorem sententiam, in qua nos hallucinatos esse deprehendimus. Sic sæpe fit, ut incidat in animum absurda cogitatio, subitoque accurrens ratio corrigat errorem, dicat rem sic habere non posse, secus sentiendum esse, propter maiorem ualidioremque rationem. Ecce occurrit animo, difficileque est non assentire, extra cœlum semper aliquid esse, succedereque res sibi inuicem, in infinitum, quia non capit animus illud nihilum, cui extremitatem oportet esse adiunctam. Is error ea ratione corrigitur, quod impossibile sit, & absurda infinitas rerum. Similis error accidit infinitate durationis mundi. Percipienda igitur primum, diligenterque attendenda, rerum uniuersalis infinitas, & omnis qui in ea uersatur error aperendus. Nam cum speciosa prima fronte uideatur, quod quo maior sit numerus bonorum, hoc probabilior, & optatior, naturæque adhærentior iudicetur, sit hac speciosa persuasionem, ut infinitas temporum ac seculorum, rerumque sub seculis infinitas natarum, bona & naturalis uideatur. Ut autem errorem occultum, errore manifesto sæpe detegimus, ostendentes absurdum, ac impossibile quod fieri posse ac naturale uideretur, ex eo quod non tam occultum, & ab oculis remotum est, cuius uel absurditas est clarior, sic qui uellet istam irrationabilem, absurdam, & aduersam naturæ rerum sempiternarum æternitatem cernere, animoque suo declarare rerum sempiternarum cupiditatem & apparentiam esse præter naturam, clarioribus exemplis usus, eam fortasse coarguat. Opinantur probabilior, magisque naturalem esse infinitatem seculorum, quàm principium ac terminum, aut numerum certum, eoque putant naturalius semper mundum fuisse, quàm aliquando cœpisse. Oportet igitur animorum, ac temporum infinitatem absurdam agnoscere, ex omni alia absurda infinitate ut mundorum, ut infinitate extra mundum. Si placet enim infinitas, eamque arguis meliorem, quia infinita est, arguas etiam licet melius non modo plures mundos, sed innumerabiles esse, quàm unum, quia quo plures res sunt, hoc melius est. Aut si unum mundum concedam, melius mundum millies plures homines quàm præsentem eorum paucitatem habuisse. Melius si cœlum non potuit in immensum extendi, saltem effici centies latius aut ducenties. Melius infinitam uim hominum sapientum, innumerabiles item stellas existere. Sic melius unumquemque hominem, si placet multitudo, centum manus habuisse, cœlum uertice tetigisse, proceriorisque staturæ esse. Montes item aureos, aurea flumina extitisse. Vagarique potest animus per omnes absurdas infinitates & rapi cogitandi ludibrio, uelut à uentis, ad omnia, nusquam sistens. Simile prorsus ludibrium, errantis, & captantis seculorum ceu meliorem Aeternitatem. Agnoscas igitur absurdam ex reliquis infinitatibus. Non inuenit ullum extra cœlum finem cogitatio, nec adduci potest, quin opinetur ubi desinit supremus orbis, subsequatur hæreatque aut corpus aut quiduis aliud. Pu-

tes plures esse mundos, nunquam tam exiguum hunc fieri debuisse, decuisse maiorem numerum hominum existere, stellarum copiam numerosiorem, latius mare, latius terram. Perspicuum igitur sit inimicas esse naturæ, & ad conditionem eius minimè aptas, omnes infinitates, ut quæ nec fieri possunt, & impossibilitas existendi profecta sit ex absurditate, quod omnis infinitas, sine capite, sine ordine sit, confusio plena. Nec aliud est infinitas, quàm inane animi commentum, uanumque cogitationis ludibrium, quæ possit non modò per omnes Naturæ conditiones tendere, sed extra naturam lapsa per ea quæ neque sint, neque fieri possint quasi naturæ, fingens sibi omnia, temere in ea incurrentia, ipsorum quoque Philosophorum suffragiis condemnata. Vera enim sunt, quæ Proclus refert: *ἡ μὲν ἐν ἀπειρίᾳ, παντάπασιν ἀγνώμων, καὶ ἄλογος. ἡ μὲν δὲ πεποιημένη διὰ τὸν ἀλλὰ χρωμένῃ πρὸς πάντα τὰ ἐν τῷ τόχῳ, καὶ ἀσφαιδῶ. ἡ δὲ ἐν ὁρισμένῳ πλῆθει, ἡ ἀειδμῶ νόσμων, ἐπιμέλεια, ἡ πρόνοια*: Est, inquit, infinitas irrationabilis, incognoscibilis, nusquam recipiens Deum, sed ubique temeraria, & fortuita, procuratio autem & providentia in multitudine certa & numero mundorum. O Procle, cur non uides etiam in infinitate temporum quod opinaris in infinitate mundorum? Et quod item ait Plinius de infinitate mundi, transferatur ad infinitatem temporis: Quasi, inquit, non eadem quæstione, semper in termino cogitationis occurrat, desiderio finis alicuius. Ac quanquam Philosophi distinguant infinitum in actu, & in potentia, primum negantes, secundum concedentes, dicendum est, quod prohibet ne sit secundum, idem prohibere ne fuerit primum. Nam cum tempus respiciat non futurum modò, sed etiam præteritum, ut illud sit uerum tempus quod præterijt, totumque millibus annorum confectum sit, extiterit iam hoc infinitum, suamque substantiam, qualisqualis est, habuerit, & nunc esse ac dici posset infinitum. Et potuerit fieri in præteritum, quod nunquam in posterum fieri posse dicas. Nunquam enim fore infinitum tempus in actu dices. Sed friuolas has uanasque subtilitates relinquamus illis: quæ suis Natura docet uocibus, execrabilem esse Aeternitatem, innotescant. Perinde enim suam fert secum confusioem, sicut illa mundorum, ac rerum infinitas suam. Meritoque quibus infinitas ista placuisset, absurdiora confiteri compulsi, & ab illo cogitationum ludibrio, tanquam phrenesi ad usitata, inaudita sunt raptati. Nusquam igitur Natura patitur infinita, quæ cernitur ubique moderatis delectata. Non est pulchritudo aut utilitas in infinitate sed temperamento, moderatione, numero certo. Iam aufertur & interpellatur decor, non modò si infinita, sed si plura addideris, quàm si pauciora. Ubique sunt certæ leges, limites præscripti, & intra suas metas habitat uenustas, quam si uel ad plura uel pauciora redegeris, labefactaris, sustuleris, uenustatis re & nomine priuaueris. Certis regionibus circumscriptum est cœlum, definita terra, cœlestes orbis, & lumina, generis humani multitudo, numerus stellarum. Nec plura facta sunt ubique, aut pauciora, quàm quæ uenustas, & utilitas postulasset. Nusquam temeraria rerum immensitas & infinitas aspicitur. Vbi plura sunt, quàm deceat, confusio est, turpitudine est. In illa seculorum ac rerum infinitate, aut aeternitate, turpissima quæque fordescit confusio. Quàm pulcherrimum fuit, ut aliquo principio, & capite res includerentur, ab aliquo initio manarent, tam fuit turpissimum esse eas ἀκεφάλαιας, sine capite, sine initio, eorumque sine ordine. Quod cogitans sapiens animus, tristatur, mœret, nec habet ubi sistat. Sicut autem modicis delectatur Natura, sic ars imitata Naturam, conclusit cuncta artificiosis præscriptis. Ipsi quoque non delectamur uel audiendo, uel uidendo, nisi modicis, ut quod ait ille, sicui sit infinitus spiritus datus, tamen eum perpetuare uerba nolimus. Sic perpetuare mundum non patitur ratio, ea per

A ea perpetuatione, quæ nunc usque ducta in æternum fuerit. Nam quod futurum est in posterum, habuerit initium, cui nitatur, nec unquam erit infinitum, quod aliquid quando habuit principium. Clarum igitur est, nisi Deum, cuius nullum debet esse principium, ipse omnium principium, æternum nihil esse debuisse. Necesse enim est, Deum fuisse sempiternum, quod ante eum nulla sit maiestas, nec aliud initium. Qui nisi fuisset æternus, nec ipse nasci ex nihilo, nec res ex illo potuissent. Solus igitur ipse debet esse sempiternus, res autem & mundus non debent, tum quia habuerunt unde nascerentur, tum quod nefas sit æquari Diuinitati ac maiestati eius quicquam. Aequaretur autem, si pariter sempiternum esset. Peculiaris enim est naturæ diuinæ dos, Aeternitas, qua demonstratur ipsum sibi principium, ortusque sempiternus esse, nec à quo procederet, indignuisse. Quem gradum si res attingerent, non singulare decus id ac necessitas Diuinitatis esset. Nec ualet, si detur æterna manatio, aut dependentia. Ad Aeternitatem quouis modo res attingentes, uel in æternum à Deo nascentes, per Aeternitatem coæquarentur. Melius igitur mundo & ad conditionem naturæ eius aptius est, habuisse principium, quàm semper fuisse, ut seruetur maneatque Deo soli dignitas Aeternitatis. Qui nisi sempiternus esset, non solum illi, sed etiam nobis origine & causa carentibus nocuisset. Prodest autem nobis, ut ille solus sit sempiternus, quoniam Aeternitas eius fuit causa natalis nostri. Et prodest illud caput esse præstantissimum, omnique dignitate, & aeternitate præcellens. Iamque pulchrum est & utile nobis, habuisse principium, quàm decorum & utile uniuerso, unum illum esse sempiternum. Cuius decus, & excellentia redundat in honorem nostrum, dum habemus caput nobilissimum, originem infinitam, principem æternum. Nec nocuit, nec dedecus fuit nobis, semper non fuisse, qui nec sentiremus ipsum esse, & natis postea melius fuerit habuisse caput sempiternum, qui illa Aeternitate excepta, quod nefas, & impossibile esset, omnibus præterea bonis, uel ipsa Diuinitate nos donaturus esset: Quæ donari non potuisset, mundo isto corruptibili sempiterno, in quo eodem semper manente nulla beneuolentiæ diuinæ erga genus humanum probatio fieri potuisset. Semperque quæsitum fuisset, cur id prius non fecisset. Cur quodocumque beneficium contulisset, in æternum retro non contulisset. Nec uerò solum non malum est, aliud æternum esse, aliud creatum, aliud supremum, aliud infimum, sed etiam optimum, ac necessarium. Sic in homine est nobilissima pars ratio, est uenter & pedes indigniores. Sunt item genitores antecedentes prolem. Idem in omni Natura, quæ mirabili uarietate decora est, ubique uiuit. Ita fuit & in omni mundo uenustissimum, ut ipsum principium esset sempiternum, res autem haberent initium, creatore cum omni alia dignitate res creatas præcellente, tum uerò Aeternitatis honore. Cognita igitur & animaduersa absurda infinitate temporum, informique aeternitate rerum, ex alijs absurdis infinitatibus, & uiso pietatis ueræ, ac naturalis esse, unius tantum fateri, & agnoscere Aeternitatem, iustitia postulante, ut cuius supra omnes præstat ineffabiliter maiestas, solus esse sempiternus, solus his debitis honoribus à nobis adorari debeat, facilis erit responsio ad ea quæ obieciuntur. Nunquam enim cessator fuit Deus, nec uita sempiterna eius, uocari debet cessatio, sed necessaria, naturalisque Aeternitas, quam nullæ res neque potuerint, neque debuerint attingere: quæ quodocumque creatæ fuissent, semper æternus ille, ipsæ creatæ, & inchoatæ dicendæ fuissent. Ut eadem conditio futura fuerit, si uel sexcentis millibus annorum antea mundus creatus fuisset. Tandem enim Deus æternus, tandem mundus non æternus erat futurus, eadem in omni Aeternitate mensura manente. Quare mentis error corrigendus, per absurdas

das has infinitates uagantis. Nunquam enim locum, finemque inueniet, qui quaeret, Cur non ante creatus mundus: cur tandiu Deus cessauerit. Quidquid tibi finxeris, semper idem erit, remanente semper eadem Aeternitate. Animi ludibrium est, caecaque hallucinatio, ut qui non possunt adduci credere Antipodas, cogitatione fingente sibi, si qui eiusmodi essent, ruere eos in inferius caelum. Sic & ipsum caelum sub pedibus necessario fore, mare quoque, & omnis aqua superna uidetur eis fluere in caelum. Qui quidem error ratione castigatur & exemplo. Adhibe similem castigationem in hac uana cogitatione, stultaque animi uanitate. Neque enim erat adhuc ante uel post, prius & posterius, nec tandiu. Indiuisibili quadam & incomprehensibili ratione coniuncta fuit creatio cum Aeternitate. Ipsaque Aeternitas non habet prius & posterius, neque in illa Aeternitate fuit quod antegrederetur, quod subsequeretur, quod sit in tempore. Difficileque nobis, qui solum tempus habemus exploratum, nunquam in Aeternitate fuimus, erit percipere, inque animum inducere, unicum Sempiternitatis ac simplicem actum. At agnouere & confessi sunt Philosophi, praecipue Plato. Quare quaerens cur ante tot annorum millibus Deus cessauerit, falleris, pueriliter laboris, non uides te tempora fingere, ubi nulla essent tempora. Fingis in illa Aeternitate fuisse quod ante, quod in medio, quod post sequeretur, fuisse diuinitatem, breuitatem, temporis conditiones, & fluentium, instarque aquae praeterreuntium rerum, quae nunc natae, post crescunt, ac dilabuntur: succedunt aliae, fitque idem circuitus, totaque ratio unum quondam temporis exordium respicit. Illic nil tale. Vbi nullum fuit exordium, ne fuit etiam prius & posterius, quae maxime principium quoddam respiciunt. Sic bellum Troianum antecessit Persicum: & Moses omnium scriptorum est antiquissimus, quoniam & principium fuit, cui tota temporis niteretur ratio, & antecessio. Et res, collapsis prioribus, successerunt, quae prius non essent. Illic quoniam eadem res semper est, nec aliud ante corrumpitur, aliud surgit, ac succedit, sed idem semper status permanet, non potest nisi per errorem & insolentiam asciri prius & posterius, quibus tempus integratur. Fluuius est tempus, res quoque fluunt, Diuinitas eadem est. Quare qui fingat ibi prius & posterius, accidit ei, quod his, qui putant Antipodes labi in inferius caelum: Ac si posset intelligi, quanquam periculum est ne non intelligatur: aded uaria est a tempore, & eo quod nunc uiuimus, Aeternitatis ratio, ut dicendum sit, coniunctam fuisse indiuisibiliter, nullo spatio intercedente, Creationem cum Aeternitate. Nulla fuit igitur uacatio, nec ociabatur Deus, quem etiam (tanta animi nostri obtusio est) ut non capiamus ubi potuerit esse antequam mundus fieret, existimantes eum perinde ac nos & nostra, aliquo mundi loco necessario contineri, & intercipi. Atqui nemo fuit, quin fateretur, omni mundo Deum esse maiorem. Quid igitur aliud, nisi stupor, obtusaque acies, te cogit addubitare, ac quaerere, Deus ubi esset ante conditum mundum, si mundo maior est, res autem continens est maior contenta, Deus toto mundo maior, ut mundo nequeat intercipi? Sic non egebat hoc mundo, quo contineretur, qui nec capere quidem eum possit. Sunt alia, ut principio dixi, absurda nostrorum imbecillium animorum simulachra, figmentaque, quibus, rationis, prudentiaeque auxilio dissipatis, docemus nos ipsos, aliunde petitis exemplis saepeque ab errore reuocamus.

Examinantur Philosophorum, primum Aristotelis de Aeternitate rationes. Aristotelem non impugnare simpliciter Creationem, sed qualem nonnulli ante eum depraedicaissent, qui Chaos aeternum, Creationem in tempore

pore

A pore fuisse assererent. Priscos non quemadmodum calumniatur Aristoteles, tempus aeternum credidisse. Priscos asseruisse tempus & caelum creatum, creatum caelum ex liquida aquae substantia.

CAP. IIII.

MAEC FUIT prima sermonis ratio, de mundi uel Aeternitate, uel Creatione. Secundo est, ut praesius, ac nominatim eorum rationes apponatur, quibus uisa est Aeternitas probabilior. Ex his fuere praecipue tres, Aristoteles quidem primus, post quidam Platonici, exinde Proclus & Simplicius, qui creationem euertere non solum a natura, sed etiam autoritate Platonis conati. Quorum priori respondit quidem solerter Ioannes Grammaticus, nos autem quoad huic operi congruit, partim eadem, partim diuersa ratione respondebimus. Pauca igitur quaedam rationes attulit super Aeternitate Aristoteles, e quibus est in octauo de Auditione naturali, & in libris de Caelo, ea, quod mutuo se consequatur tempus & motus, & res quae mouetur. Omnes autem praeter unum Platonem, confessos tempus aeternum. Quos necessario sequatur aeternus motus. Nam sine motu caeli, non esse tempus: Sic non esse motum sine re mota. Itaque tria haec ab inuicem esse inseparabilia, Tempus, Motum, Caelum. Ut qui dixerunt tempus aeternum, necessario motum & caelum rem motam, aeternam dixerint. Sic totum mundum aeternum. Argumentumque est a consensu maiorum ualidum certe, si sit quod ait: sed prorsus in contrarium ostendat. Neminem praesens, tempus aut caelum aeternum dixisse. Altera ratio a Natura ducitur: Nullum tempus sine praesenti, & nunc esse aut cogitari posse. Ipsum autem nunc, seu praesens, medium esse quoddam inter principium & finem, principium futuri, finem praeteriti: Sic necesse esse semper esse tempus. Extremum enim postremi accepti temporis, in aliquo nunc praesenti esse. Nihil enim in tempore accipi posse, praeter praesens. Quocirca, quoniam semper est principium & finis, ipsum nunc seu praesens, necessario semper ad utramque partem eius esse tempus. Tempus autem sempiternum, motum inducit sempiternum. Haec ratio (pace tanti uiri dixerim) non modo naturalis non est, sed penes sophistica. Alias rationes proposuit alij in libris. De Caelo, quod corpus illud sit diuinum, incorruptibile, cuius nunquam fuerit, nec maiorum memoria dicatur fuisse, labefactio: Quod sit Deorum domiciliu ex maiorum autoritate, ut aeternorum aeternum. Quod sit praeter quatuor elementa quintu diuinu corpus: Quod dictu sit aether, ab aeterno motu: quod si sit incorruptibile, non sit creatu: Incorruptibile a Platone dictu: Ex ordine ite reru constanti: Ex ipso corpore. In libris aut post res naturales, quae a diuinis Intelligentijs regant, quae aeterno motu moueant a Deo primus orbis, sic omnes deinceps: A substantijs aeternis animatu. Haec ferè sunt Aristotelis rationes. Illud aut primu in his sciendu, attentisque animaduertendu, non usquequaque rationes eius contra dogma nostru, & Creationem mundi, quale tradimus ipsi, tendere, sed potius aduersus ante eum de Creatione locutos. Tres em absurdas de Creatione mundi producit idem maiorum opiniones: Alios tempus aeternu, sine caelo, & mundo statuisse: alios creatu mundu, sed in posteru incorruptibile: Partim modo nasci, modo corrumpi, idque in omni Aeternitate: oesque rationes eius id laborant, ut haec doceant absurda, praestareque mundu semp fuisse, quod uis horu triu ostendentes. Nos aut qui e tribus illis nihil asserimus, qui & tempus cum caelo, & mundo simul natu dicimus, mundu aut aliquando creatum, non incorruptibile, sed corruptibile, quanquam alia sublimiore ratione quam Philosophorum illa, quae omnia orta occidunt, nec tertiu, quae mundus modo cadat, ac senescat, modo reficiat, statuimus, certe liquet, rationes oes eas contra Mosem non dirigi. Optimu uero est, absurda, & a Natura dissidentia destruere, ueritate tamen integra, quam saepe dum defendimus, labefaciamus.

o Prima

Prima igitur ratio & attestatio nō modō nō aduersatur nobis, sed ipsius etiā Aristoteli testimonio prorsus est falsa, ut nō mea, sed eius autoritate arguat, priscos æternū tēpus, postea cœlū natū nō credidisse. Cōferamus igit̄ inter se loca. Octauo de Auditū Naturę libro, præter unū Platonē, tēpus æternū cunctos statuisse refert. At uerō in libris de Cœlo, oēs Græcos, & Barbaros attribuere Dijs cœlū uti immortalibus, & ingenitis, immortale & ingenitū. In libris post res naturales, præclare maiores statuisse se Deos cœlestes, primas, æternasq; esse substātiās. Possē itē multis rationibus pbare, fermē neminē ē priscis, nisi fortē unū Democritū, tēpus æternū, cœlū creatū dixisse. Nā Timeus Locrēsis imaginē Aeternitatis dicēs Tēpus, id tūc extitisse dixit, cū cœlū factū est. In qua sentētia uerisimile est etiā Pythagorā Pythagoreosq; oēs fuisse, fuit ap̄tē Trismegistus, et Orpheus. Sed relinquamus hāc nihil cōtra nos, ut dixi, pugnatē rationē, & destrui patiamur ab illis, quę fuissent à nobis evertēda. Secūda ratio, q̄ t̄ps semp habuerit præteritū, quomodo uera erit ei, q̄ cœlū nullo adhuc tēpore sentit creatū: & cū cœlo, tēpus creatū cōtendit: Vbi fuit præteritū illud, cū cœlū creatū est, si nō Sol, nō motus ullus adhuc cœlestis esset: Quid cogitauit Plato, qui Aristotele autore creat tempus, cū tēpus post natū cœlū, aut cum cœlo dixit extitisse: Non uidit opificē mūdī, sine tēpore operatū, masāq; cœlestē uolubilē, rapidā, subitō à se creatā, moueri iussisse: Quid Mercurius, & Phœnices, q̄ censent ex liquabili aque substātia, cœlestes substātiās coalitas: Puerilis propē argumētatio, Tempus semp iunctū est præterito: nullū igitur habet initiū. Verū est de omni subsecuto & iam nato tēpore, quod ex illo depēdet exordio. De nascēte tempore nō est uerū: quod nascens post cœlū, aut pariter cū cœlo, ut ait Philo, necessariō cum cœlo nō erat, sicut nō erat cœlum pater eius. Quod si fuit spatiū ullū ante cœlū, iam illud uestra autoritate nō est tēpus, qui tēpus nō quodcūq; spatiū, sed motus cœlestis dūtaxat asseritis. Sic illud spatiū, in quo creatum est cœlū, & cui subitō tēpus, cœlestisq; motus cōiunctus est, nō fuit tēpus, sed uel Aeternitas, uel quiduis aliud. Quod ad me igit̄ attinet, nihil nō modō uideo in hac ratiocinationē necessariū, sed penē uitiosam uideo, peccantēq; à tēpore nascēte, ad tēpus natū. Vt si q̄s nullū habere Tybrim ortū, principiūq; cōtēderet, quia semp aqua, quę sit ante oculos, cū præterlapsa, & superius aduētante sit iuncta, quo fiat ut semp sit eadē superioris, inferiorisq; fluētis aquę ratio, p̄petuāq; manatio. Quod quidē arguerēt, q̄ fontē, ortūq; fluminis scrutari nollent. Sic cui nō placeret explorare tēpus ubi ortū habuisset, omne tēpus cū præterito, & futuro cōiunctū cōtenderet. Vt igit̄ oēs operationes aliquo initio particulari inchoātur, aliqua sine claudunt, sic necessariō tempus earū inchoat, & desinit, & à particularibus, priuatisq; operationibus, est ad magnā illā cœli, terręq; opationē puenire, cuius inchoatio, tēporis ortū inchoauit, cū neq; tēpus, neq; res ipsa prius existeret. Quod aut̄ de corporis cœlestis Diuinitate disputat, cui memoria maiorū nulla facta sit unquā diminutio, & quod sit eorū asēsū, Deorū domiciliū, ut æternorū æternū, & q̄ inditum sit nomē ab æterno cursu. Hęcq; oīa ferme ex maiorū autoritate trahuntur, cuncta potius in eum reuoluuntur. Si placet em̄ aliquo in loco maiorū autoritatē esse, clarum est maiores, nemine discrepante, præcipuē si uetustissimas gentes animo adieris, mirabili cōsensu, Tempus, & Cœlū creatum tradidisse. Hebræi, Aegyptij, à quibus didicere omnia Græci, Phœnices, Chaldæi, Poëtæ, Theologiq; & superiores Græciæ sapientes, omnes unanimiter mundum cōdiderunt, Famaq; per omnes ætates manabat, quā magis in itijis mundi hominibus propioribus, tam clara magis, & cōstās. Quod paucis testimonijs postea demonstrabo. Maiores igitur nō quidem imminutum Solis unquā, aut Lunæ iubar, obrusamq; astrorum aciem, aut de cœli substātia defecisse quid, tradiderunt, sed illud uerē ac constanter tradiderunt, cœlū cum antea non esset, fuisse creatū. Hoc Moses,

totaq;

A totaq; Hebræorum clasis. Hoc Trismegistus, quem & Aegyptij, & Phœnices ac Græci, uti Philosophiæ Deum adorauerunt. Hoc Orpheus, Hesiodus, Homerus, aliq; subsecuti. Maiores item indiderunt cœlo nomen æther, non ab æterno cursu, licet & id Plato asserat in Cratylō, sed à nitore, ardore, lumine. Cuius substātia luminosa, puraq; est, & nitens inardescit, uitalemq; terris infundit calorem, omne nomine ætheris designatum. Hinc unus ē septem erronibus, Mars ardens, dicitur ab eis Aethon, & Solis equi cum sint quatuor, inditum est, uno excepto, cæteris nomen ab ardore, Pyrois, Phlegon, id est, igneus, & ardens: ratioq; nominis quod ardeat, designat eum esse cœlestem ignem, ex elementorum puritate generatum. Tradit enim uetustissimus Trismegistus, quod apud alios quoque maiores uideas, & in quo Plutarchus multos Græciæ Philosophos consentire scribit, ex liquidissima purissimaq; aquę substātia, factum æthera, & Solis orbem, sicut fiunt purissimæ nubes, facesq; & flammæ sublimes, & nubes aquosæ, collisæ, flammataq; longum aëris illuminant tractum. Hęc illi dixere, ut ostendam, estq; uehementer rationi consentaneum, cum uideamus eiusdem uis & substātiæ multa luminosa ex aqua, quæ uariatur incredibiliter in pulcherrimas quasque admirandasq; species, fieri, ut aurum, crytallus, aër, nubes, ignes, colorum uarietates, nubes luminosę, uel in media nocte. Sic potuit à sapientissimo Opifice liquidissima cœli substātia ex aquis secerni, ac seligi. Plutarchus igitur autor est, Empedocle ex aëre, ab igne instar crytalli densato, in quo igneum, & aërium insit, cœlum credidisse. Aristotelē, ex quinto corpore, igne, uel ex calida & frigida cōtemperatione: Anaximandrum, plenū ignis esse Solē. Xenophanē, ex igniculis collectis: Stoicos, accensionē intelligentē ex mari: Platonē, ex igne plurimo: Anaxagorā, petrā igneā: Philolaum, uitreū ex igne mundano fumentē. Quibus apparet, ueteres æthera nō à cursu perenni, sed ab ardore & igne nūcupasse. Apparet etiā eis nō fuisse cœlū adeo diuinū, quantū Aristoteles postea deificauit, quippe quod ex elemētis natū, pureq; selectū cūcti asseruerūt: natura quidē elemētare, sed purissimē segregatū, & cōpactū. Triāq; clarēt ex autoritate maiorū, cōtra, quā Aristoteles postea innouasset, cœlum ex igne, & aqua esse, aut purissimā ex aqua substātiā, quemadmodū ex aqua fit aër, & ex aëre, ether, ætheriæ uerō sunt substātiæ cœlestes. Sicq; claret eos ex eadē elementorū massa, cœlū edificasse. Ex eo claret secundū, eos corpora cœlestia nō deificasse, nec diuinū corpus, nisi quo purissimū est & incorruptibile, appellasse. Tertiu, nō quintā quandā substātiā orbibus & stellis adiudicasse, sed ex eadē atq; nostra hæc terrestria, quibus dominatur corruptio, fecisse, puriorē tamē earū compagē, sicut ex cibo fit sanguis: demūq; ex crasis, & feculentis nascitur purissimus spiritus, quo nō modō uiuūt, sed etiā sentiunt animātes. Qui si in loco esset, ubi nihil labefactaret, & nisi animal deficeret, nunquam & ipse deficeret, ut cœlū, quod in altissimis regionibus nulla aduersa re labefactatur. Mirabilis igitur est maiorū cōsensus, cœlū fuisse creatū, & ex igne, aut aqua purissimē selectū. In qua sentētia cum primus fuisset Mercurius Trismegistus, cuius super hac re diuinū est testimoniū, fuit deinceps omnis qui ante Aristotelē, & Platonem floruerūt, Philosophorū caterua. In eandē grauis autor Plutarchus asserit ipsum Aristotelē iuisse, his uerbis, ne putes meū esse cōmentū: de placitis Philosophorū scribens, Anaximenes, inquit, ultimā circūferentiā terrestrē esse, Empedocles, solidū esse cœlū, ex aëre cōpacto ab igne, instar crytalli, igneā, aëriamq; naturā in utroq; hemisphærio cōplectēs. ἀριστοτέλης, ἐκ πῦρος, ἢ ἐκ ἀερός ἢ ἀπὸ μίγματος: Aristoteles, ex quinto corpore, igne, uel frigida, & calida cōtemperatione. Hęc tamen Aristoteles nō dixit in his, qui nunc passim habentur libris, credendū est tamē in alijs,

O 2 qui

qui ad nos nō peruenērūt (Siquidē & Tullius profert, & alij, quæ his in libris nunc cō
nō extant) Plutarchū legisse. Trismegistus autē uetustissimus, ē cuius fontibus bibit
uniuersa Græcia, apud quē omnē propē Mosaicā reperies Creationē, hæc aurea uer-
ba, ut semper mihi uisum est, scripsit de Creatione Solis, primo libro *θεοδοτικῶν*, ad Tat
filium: *ὁ δὲ πάντων κτίστης ἐυθιῶς ἐφώνησε. Ἐγὼ ἐαυτῷ ἀγίῳ, ἢ νοητῷ, ἢ δημιουργικῷ λόγῳ. ἔσω ἡλίῳ. ἢ
ἅμα τῷ φάναι, τὸ πῦρ τὸ φύσει ἀναφειρῶς ἐχόμενον, λέγω διὰ τὸ ἀκρατοῦ, ἢ φωτεινότητος, ἢ ἁετικῶ-
τερον, ἢ γονιμώτερον ἐπιστάσαντο ἡ φύσις, ἔξ ἐαυτῆς πνεύματι, ἢ ἡγερεῖν εἰς ἡλῖον.* Hoc est, Domi-
nus autē Verbo suo sancto, intellectuali, & opifico, inelamauit, Esto Sol, simulq; di-
cto, ignis, qui naturæ sublimi cohærebat, dico scilicet purū, syncerūq; illud, & lumi-
nosum, efficacius & fecundius, natura suo ipsius spiritu, attraxit, & in altū, ex aqua
sublimauit. Hæc Trismegistus, rogatus autē superius fuerat, *ἡλίου γέννησιν βάλει ἡμῶς κατα-
λέξαι, πόθεν ἐφάνη:* Vis ne generationē solis aperire nobis, unde extiterit: Quid hoc tes-
timonio diuini, naturalius, de ortu Solis, diuinis imperijs, ex aqua, quicquid esset
purius, luculentius, fecundius, syncerius extractū, subductūq; in altū, idq; Solē fuisse,
accedente opere diuino. Fiunt enim etiā nūc candidissimæ, quæ surgūt altissime, nu-
bes, ex aqua. Hæ sæpe inflāmatae, etiā nō à Sole, sed suapte uī (Est em̄ etiā in aqua na-
turalis calor) illumināt subiectas terras. Hanc etiā famā, cum apud Græcos legisset,
ad Græcos manauit à Phœnicibus, & Aegyptijs: Poëta Latinus, uersibus eam Lati-
nis decantauit, separatim dicens ex infima congerie, liquidum cœlum,

Ignea conuexi uis, & sine pondere cœli,

Emicuit, summaq; locum sibi legit in arce.

Quod ne fortuito & temere, ut Lucretius diceret, factum fuisse, sed diuino consilio,
& uoluntate, quemadmodum docuit Moses, & Trismegistus, suspicaris, audi:

Hæc super imposuit liquidum, & grauitate carentem

Aethera, nec quicquam terrenæ fecis habentem.

Deus igit̄ imposuit, qui diremit litē, defecatamq; Solis, atq; etheris ex aqua substātiā,
sustulit in altū, & descriptione cœlesti cuncta cōclulit. Quibus si fidē adhibere uelis,
claret cœlū nō esse quintā à quatuor elemētis naturā, nisi putes hoc noīe nūcupari, q̄
sit purissimū, liquidissimū, incorruptibile. Quintū autē nō erit, quasi nō quod cætera
quatuor, aut nō ex his, ut omnia terrestria. Hisq; ostēdit nullā Philosophiā, nec Græ-
cam, nec uetustiores, cœlo uel Diuinitatē, uel separatā quādā naturā dedisse, qđ cōfess-
æ sunt, à Deo creatū. Sequit̄ etiā, nō ueterū illorū modō, sed ipsiusmet Aristotelis tes-
timonio, istud cœlū uelut æternū æternis Dijs habitādū à maioribus nō datū. Nam
neq; illi, neq; ipse Aristoteles Deos habitare censent in orbe Solis, aut Lunæ, aut stel-
larū, & oīno in dissoluendo isto, & quod nobis suspicatur, creato ex aqua, cœlo, sed
ultra flammantia mœnia mundi, ubi neq; locus, neq; tempus sit: Extra, anni, Solisq;
uías, Lunæq; labores. Quod cœlū, si quidem sit diuina, luminosissima claritas, semp-
piternum & increatum est, Essentiæ diuinæ fulgor sempiternus. Non est cœlum il-
lud, quo subiectæ terræ irradiantur, & cuius Aeternitas reddat mundum corrupti-
bilē, æternū. Quod an corruptibile sit, uel incorruptibile, quod perhibet ipse Aristot-
eles sensisse Platonē, & arguit cōtra leges Naturę, Platonē rei, quę principū habuiss-
et, dare perpetuitatē, argumētaturq; multis, qđ principū habuisset, habiturū quoq;
finē, dicēdū, Platonē (eaq; respōsio uera est qđ nō syncerē, & candidē ipse reticuit, &
suppressit) prudēter locutū, hoc cœlum suapte quidē natura, quoniā inchoatum ali-
quando, incorruptibile non esse. Maiorem autem necessitatē, quā natura accersuit,
quæ cœlum efficiat incorruptibile, suæ naturæ relictuū necessario corruptibile. Porro
autem posse diuinā potestatē, quod corruptibile natura est, reddere incorruptibile,
perneget Aristoteles quātum uelit, sufficit mihi ratio, & unus Plato. Aristoteles igit̄

D

tur

A tur seipsum redarguat, Cœlum quod Dijs tribuitur à maioribus habitandum, non
esse uisibile istud, quippe qui ut superius uidimus, ait habitare Deos remotissimē à
uertigine cœlesti: & hoc dicit, ubi de cœlo differebat. Hæc ratio & attestatio destruit
item ab Intelligentijs cœlestibus cœlum moueri. Locat enim cœlestes Intelligentias,
aut Deos *πᾶν ἴδιον*, totam Diuinitatem Aristoteles, extra cœlum. Et uidimus Bar-
baricam fuisse superstitionem, deificare cœlum: Cui ne illi ipsi quidem, qui ipsum
adorabant, Intelligentias diuinas præfecerunt, sed ipsum merum corpus adorarunt
Chaldæi, sicut item ignem adorabant, rem inanimen. An autem tantus ordo cœli
duci possit sine assistente, & mouente Intelligentia: sit sanē non posse sine ratione, &
Intelligentia duci: illud certē ex omni uetustate constat, eam Intelligentiam mouere,
non quod sit anima in corpore, sed uelut uniuersalis potētia Dei, ad cuius imperium,
& nutum, per cœlum, & terras commeantis, cuncta moueantur, prima machina cœle-
stis, deinceps omnia terrestria. Hoc etiam dixit Aristoteles, ut uideri est in libro de
Mundo: Hoc Pythagoras, hoc omnis præcorum Theologia, Mouetur igitur omne
cœlum à Deo, cuius uoluntas non solum mouet, sed creauit etiam omnia. Mouetur
autem non tanquam anima, & ratione eius, sed extra, & intra mundum existente: su-
peruacaneæq; sunt cæteræ Intelligentiæ. Mouetur autem ceu res corruptibilis, & si-
cut nasci facit indiuidua & particularia, sicut item mortalia regna commutat, non mo-
uetur autem, tanquam ea sit naturalis actio eius: sic indignissimum est, Deum cuius
est æterna, & infinita sapientia, hanc cœli corpoream actionem habere naturalem, &
inseparabilem, ut quam efficiat solo nutu, non quadam animatione. Quod apparet
maiores sensisse, omnes unanimiter cœlum, ex aqua corruptibili, creantes. Atque ut
Marcus noster, non modō mentis suæ bonitate, naturaliq; instinctu, sed etiam quia
B similia uidit apud superiores: Quod, inquit, dico legem, à me dici nihil aliud intel-
ligi uolo, quā imperium, sine quo nec domus ulla, nec ciuitas, nec hominum uniu-
uersum genus stare, nec rerum Natura omnis, nec ipse mundus, potest. Nam & hic
Deo paret, & huic obediunt maria, terræque, & hominum uita iussis supremæ legis
obtemperat. Ea dicens Marcus profectō sentit uim, potestatemque diuinam cœlo ac
terræ, marisq; præsentem, mouere, gubernare cunctas non naturā solum, sed etiam
humani generis res, & actiones, idq; non tanquam animum mundano corpori infu-
sum, à quo discedere, absoluiq; non possit, sed tanquam imperatorem, stantem celsa
in puppi, uelut nauclerum, dictatoremq; supernum. Quod Deo longē dignius est,
quā ut animet orbem cœlestem. Duoq; sunt ab Aristotele, ut male posita, corrigend-
da, quod fecit in Compendio, ut Deus non sit anima cœli, ita mouens ipsum, ut ab
anima mouentur animalia: sed nutu imperijsq; quibus obediunt inuisibiliter omnia,
exclusa prorsus illa indecora mundani corporis animatione. Secundum quod cum
sit eius unius tanta potestas, imperiumq; per omne cœlum & terras, & maria perti-
nens, superuacaneum est, plures adhibere Intelligentias. Quod ex maioribus nemis-
nem inuenies fecisse. Sed res luce clariores inculcare, uitium fortasse sit. Satis igit̄
tur constat, nec corpus illud tantopere diuinum esse, ut Diuinitatem mereatur, cum
sit eo melior sensus brutorum animalium. Et uilis musca, uermisq; ut ait Augusti-
nus, Sole sit melior, quod hic uita, illic nulla uita, nec autoritate maiorum, orbis
hosce cœlestes, qui portant lumina, diuorum esse domicilia. Nam Deum præter cor-
pora, genusque hominum, Deos quoque creasse, fuit perspicuum. Nec æthera ab
æterno cursu appellatum, nec à diuinis Intelligentijs, sed uniuersali Dei potestate cie-
ri: quæ quidem non sit eius naturalis actio, sed nutus, uoluntasq; omnia concitandi
potens. Et hæc omnia non ratione solum constant, sed maiorum cum primis autori-

tate, perenniꝫ seculorum successione, cui uidebatur Aristoteles deferre.

Dissoluuntur rationes Procli partim è natura, partim opinione Platonis ductas. Tempus in quo conditus est mundus, non esse coeleste tempus. Plura esse posse tempora, quam coeleste. Redundare, superuacaneamꝫ esse animam coeli, aut eam esse Deum summum. Maioris honoris esse Deo, aeternitatem suam, quam perennem rerum factionem. Aeternitatem mundi, impiarum opinionum esse fontem. Non sequi potestatem aeternam Dei, aeternam mundi conditionem. Deum non esse mutatum cum creauit. Naturalem fuisse Dei aeternitatem, mundi principium. Platonem non aeternum, sed in tempore factum mundum scripsisse.

CAP. V.

RELICTO igitur Aristotele, ad rationes Procli ueniendum est, quas & ipsas non absurdas modo, & ineptas, sed deprauatrices etiam ueritatis & dogmatum eorum, quos sibi proposuit imitandos, reperies. Fuit autem Proclus eruditus quidem, & ubi maiores sequeretur, autor ualde bonus, ubi autem seipso contentus natate coepit sine cortice (cunctis enim ferme posterior floruit) mirificis commentitiarum allegoꝝiarum figmentis libros occupauit. Quem Ioannes Grammaticus, autore Suida, etiam in quibus sibi plurimum arrogaret, Platoniorum profanorumꝫ dogmatum arguit imperitum. Cumꝫ superstitiones malet incolumes esse, quam religionem Christianam, quam putaret cum ceteris ineptam superstitionem, reuolutus est ad poeticos superstitionisꝫ Deos, elementa istius mundi, coelum, aërem, terram, Venerem, amorem uniuersalem, Vulcanum, ignem aetherium, & coelestem deificans. Quorum ut esset Diuinitas uenerabilior, eos cum omni mundo declarauit sempiternos. Deorumꝫ arbitrarijs genealogijs incredibiliter est delectatus, sed ubi superstitionibus, fabulisꝫ relictis, se Philosophia commisit, melior est. Huius igitur praeter eas quas attulit Ioannes Grammaticus, partim eod spestant rationes, ut Plato, non quemadmodum multorum sit sententia, creauerit mundum, sed asseruerit sempiternum. Partim, ut hoc ipsum è Natura comprobet. Et quibus è Natura sunt, Quia si tempus non habuisset temporale principium, quod omnium sit impossibilissimum, ut eius utar uerbo, etiam coelum fuisset sempiternum. Semper item animam coeli fuisse, igitur & corpus. Opificem item mundi oportere non temporarium, sed sempiternorum esse opificem. Ad hæc eum non esse mutabilem. Si semper est opifex, semper rem fuisse quæ sit. Ad hæc cur infinito tempore fuisset otiosus, num ignarus creationem esse meliorem? quod absurdum. Si non ignarus, cur non prius sit operatus? Si item mundus genitus, quod minus pulchrum sit, Deum sequi: Peccare quoꝫ in opificem qui aliquando mundum non fuisse contendant, quia si quando mundus non fuisset, ille non creasset. Si non creabat, erat potestate operans, quod arguit imperfectionem. Si autem in Deo prius & posterius staret, eum non fore ex his, quæ in aeternum agant? Tum si secundum tempus operaretur, ad faciendum eum mutari. Deinde creationis assertores peccare in potestatem prolificam, & uoluntatem *εὐαδοῦσάν*, boniformem, quæ concurrere generet mundum, in sempiternum. Denique nititur in hanc quoꝫ sententiam uocare Platonem. Priorꝫ ratio, quod in Timæo, de mundo locuturus quærit, an ad imaginem alicuius aeterni uel creati sit creatus, quod non quæsisset, si genitum mundum statuisset, quod ante genituram mundi nihil esset. Tum non substulisse Aeternitatem Platonem,

C

A nem, ut quidam in Aristotelis testimonium consentientes, opinentur. Nam quoniam tempus sit à coelo: tempus autem sempiternum (neque enim, ut exposui, dari posse tempus, in quo tempus sit natum, ne tempus in tempore sit factum) confieri, ut coelum sit aeternum. Iam in Republica pronunciaffe, omne ortum occidere, in Timæo mundum fore incorruptibilem, ergo etiam sine principio. Ad hæc in Legibus, docere Platonem, infinitum esse tempus præteritum, quia dicat infinitas artes, & scientias, ac res publicas natas & extinctas. Præterea, quod in Timæo affirmaret, semper hominum genus fuisse, ubi uel exustiones, aut cataclysmi immanes non accidissent. Postremo Proclus refert Porphyrium, Iamblichum, Plotinum, Crantorem, qui prius in Platonem commentarios ediderit, asseruisse esse mundum sempiternum Platoni: genitum autem non uelut in aliquo temporis exordio, sed uti semper nascens à causa superiore. Hæc & id genus quædam opposuit gignentibus mundum Proclus. Primum igitur rationes è Natura perpendantur, si quæ supersunt è tribus illis non examinatae, aut strictim superiores responsiones retexantur. Ac primum docuimus argumentum esse præstigiolum, puerilemꝫ technam & argutiam: Tempus non potuit in tempore creari, ergo sempiternum. Si tempus sempiternum, etiam coelum, à quo nascitur tempus. Incredibilis profecto hallucinatio. Non uides multos credidisse tempus esse potuisse nondum coelo creato? Non ne fuere multi, ut Aristoteles perhibet, etiam illi ipsi qui creant coelum, æternum quoddam tempus ante coelum suspicantes? Ipse quoꝫ Aristoteles supra Solem & Lunam, temporis ueros parentes, locat gentem diuinam, uiuentem omne æuum beatè. Deus etiam supremus, quem locant supra motus coelestes, uiuit, & uiuit non in tempore. Rogo te quoque Procle, An Deus, qui potest torquere lumina coelestia, possit sistere unam diem, aut horam

B (quod nostræ literæ prædicant, à meꝫ creditur constantissime) Solem. & à te credo non negabitur, si non his literis credente, saltem fieri posse, ut qui moueat, potestate quoꝫ sistendi, si uoluerit, sit præditus. Sole igitur desidente, quod tempus erat uel esset? Tempus enim colligitur ex motu Solis, cuius diurnus ac nocturnus accessus & discessus diem efficit: è diebus fiunt menses: è mensibus annus: Anni conficiunt uniuersale tempus: Ut tempus, quod apud Philosophos est celebre, solo ex motu Solis colligatur, Nam Lunæ uarietas à Sole quoꝫ est. Sole igitur rapidos cursus sistente, quod fuit, uel esse possit tempus? Quod tempus item his, qui sub altissimis cauernis degentes, uel ipsi, quos in Republica terribimo in carcere, à die natali locat Plato, qui nunquam coelum uidissent, sed illic habitantes, & aliquid necessario agentes, suasꝫ actiones, sine motu Solis, quæ nunquam suspexissent, forte ad clepsydram, ad motum aquæ, ad motum pulueris, non Solis, metientes, quod inquæ his tempus esset, Solè Solisꝫ uicissitudines, hominumꝫ negotia ignorantibus, quiꝫ Natura postulante, modo dormirent, modo uigilarent? Horrida quidè & crudelis uita, à luce iucundissima segregata, sed quæ possit esse & cogitari. Ut igitur, qui à particulari uniuersale, aut à paucis multa colligeret, Vidi Germanum ferum, omnes ergo sunt feri: Vidi Gallum tumultuantem, omnes ergo tumultuant: Græcum leuem, omnes ergo leues: uitiosè colligeret: sic qui argumentaretur, Tempus coeleste, aut Sol non potuit sine tempore fieri, ergo sine coelesti tempore non potuit fieri. Non cernis uitium? Do tibi tempus coeleste, aut Solem temporis coelestis patrem, sine tempore, aut aliquo spatio, uel actione, fieri non potuisse: sed non protinus do, spatium illud, aut actionem fuisse coelestem tempus. Atꝫ apud me sunt plures species eius quod dicitur tempus. Est ipsa primum Aeternitas, quam Philosophi insigniter omnes à tempore distinguunt. Est actio illius beatæ uitæ, quæ uiuitur ultra tempus coeleste. Est item tempus, quod ex aquæ aut

aut pulueris descensu colligitur. Nam si fuero in thalamo undique clauso, ad quem nulla lucis aspiraret scintilla, sed partiendum mihi sit negotium, ut modò hoc, modò illud agam, metiar mihi, & colligam tempus ex descensu pulueris, uel aquæ, in quo cum motu solis, nulla sit affinitas. Sic, quemadmodum dixi, ad cogitandum facilisimum est, quibus persuasum sit potentiam diuinam, uniuersalem esse, posse Solem, qui Deo uolente, tribus, aut quatuor horis requieuit, mensem, uel annum, in medio caelo consistere. Quæso hic, quod tempus esset, Sole quiescente? Decurrisset tempus, non decurrisset Sol: stante caelo non stetit tempus. Nam & interior digestio, suis spatijs conficeretur, & homines agere non desisterent, quamdiu uiuerent. Qui autem lapsura cuncta, si uel horam Sol consisteret, contendunt, pueriliter ipsi labuntur, obstitinataque est ad deificationem caeli uoluntas. Tempus igitur, aut non est solum caeleste, aut si solum caeleste meretur dici tempus, dico ipsum creatum non in tempore, sed actione diuina, aut subita, aut quoad rerum creatarum postulare natura, in quibus necessariò sit aliud prius, aliud posterius. Hæc autem actio non solum non cogitur fuisse, & potest faciliè cogitari non fuisse in tempore, ut apud homines etiam actiones inueniantur, quæ sine isto caelesti tempore possint transigi. Fuit igitur ante caeleste tempus Aeternitas, aut spatium aliud, etiam ipsorum Philosophorum testimonijs. In hac Aeternitate, uel dimensione, uel quiduis appelles, creatus est mundus. Ac quoniã uetustissimi Theologi Moses, & Mercurius, quem Platonici reuerenter adorant, & colunt, librosque suos Philosophia eius decorauerunt, docent Solem temporis genitorem, è purissima, liquidissimaque aquæ defecatione creatum, necessariò ante Solem fuit aqua, aqua sine terra esse non potuit. Igitur ante Solem, & tempus, fuit aqua cum terra. Certè igitur non in tempore. Nec erant igitur in tempore, nec creatæ sunt in tempore. Et hoc dicit Mercurius Trismegistus, pater & autor Platonice Theologiæ: **D** Cuius si testimonium non recipiunt, infirmatur eorum Philosophia. Egoque facilius assentiar & adhærebo principi, & fonti, quàm famulis, & riuulis. Et hæc de prima ratione fatis. Non minus ineptit, plenaque uitiorum est secunda, de Anima caeli. Duorum hic sunt responsa, unum ex Natura, alterum ex Philosophia Platonis. Primum est, quod aut anima illa caeli est Deus ille summus, aut alia quedam anima. Si Deus summus, quæ tandem dementia, eum dicere animam caeli, cum Deus, omnium Philosophorum, uetustatis omnis autoritate, sit à caelesti, & mundana compage absolutus, & maior omni mundo? Si non est Deus summus, redundat hæc anima in corpore caelesti: Satis est, & esse docuit in libro de Mundo Aristoteles, diuina quæ per omnem mundum diffusa sit potentia, mouens, & uiuificans indefatigabiliter omnia. Sed hæc ratio quoniam magis est ex Philosophia Platonis, audiant impudentes, & quæ luce clariora sunt, perfricta fronte negantes, Platonem aperte fatentem creatam à summo Deo hanc animam. Quod Marcus Tullius interpretans, Deus, inquit, ortu, & uirtute, antiquiorem genuit animum, eumque ut dominum, atque imperantem obedienti præfecit corpori. Pauloque inferius, Animum igitur cum ille procreator mundi Deus, ex sua mente, & Diuinitate genuisset, Hæc Plato, à solis impudentibus, à prudentibus nunquam neganda. Retorqueboque in eos: Plato claris, minimeque dubijs uerbis creat mundanum corpus, ergo & animam. Sed uera responsio est, nullam caelo inesse animam, & Platonem non clarè percepisse, quæ Trismegistus de hac anima docuisset: quam dixit non caeli esse, sed uniuersalem animationem:

Vnde, Hominum, pecudumque genus, uitæque uolantum,

Et quæ marmoreo fert monstra sub æquore pontus.

Quæ superius melius claruerunt. Sed ueniamus ad tertiam rationem, Deum oportere

A tere sempiternorum esse, non temporariorum opificem. Hæc quoque ex parum perspecta, animaduersaque rerum Natura. Fit autem sæpe quadam humanæ mentis imbecillitate, ut quos cupimus, & credimus honorare, his ipsis, quibus decus afferre putassemus, dehonestemus, & contaminemus. Quotidianaque sunt exempla. Sic Proclus dum uult, & putat pietatem, Deum sempiternum rerum corporearum opificem, detrahit totum decus ei Diuinitatis suæ. Decus est ut solus ipse sit æternus, sola ac peculiaris dos præcellentiæque Diuinitatis, ut sicut singularis est, solusque Deus, sic singulariter sit æternus, nullaque res æquare possit eius Aeternitatem, & Maiestatem. Nec indigeat ad maiestatem suam, eximium, & inestimabile decus suæ Diuinitatis, creatione istarum rerum. Quanto igitur est Deo dignius, & dignius esse sapiens animaduertet, ut Deus creatione & perenni factioe ad honorem suum non indigeat? Quasi non idem Deus futurus, non eadem Diuinitas, si creando superfederet. Quasi cogatur creare, ne maiestas eius sit diminuta. Si crescit decus eius ex creatione corporearum rerum, cur non plures fecit mundos? aut si cuncta potuit uno complecti, cur non fecit, ut is esset latior, capaciorque, & hominum numerus esset maior? Cur non plagam Solis iniquam fecit temperantiorem, homines ubi degerent? aut frigidam utranque, aliquo calore temperauit, ne tanta terrarum uastitas cultore careret? Iam si sempiternus istius mundi Deus operator fuisset, quarum quæso rerum operator sempiternus? Videlicet blasphemorum, impiorum, qui & illum, & opera eius nunquam non execrarentur, maledictis incesserent. Cuius cum nos habeamus optimam solutionem ex abolitione istius mundi, quibus placet Aeternitas, ea carentes, necessariò turbabuntur, ambagibus inextricabilibus irretiti. Ecce Proclus euenit, quod in prouerbio est, Deuitans ignem, incidit in fenum. Dum pietatem putat, Deum æternum rerum corporearum declarare opificem, delapsus est in eam execrabilem impiamque sententiam, quod Maiestas diuina indigeat creatione rerum. Quasi si mundum aboleret, non possit Diuinitas eius consistere. Quasi cogendus sit, etiam si plenus sit habitatorum impiorum mundus, eos non delere, ne careat maiestate sua. Cur enim non uidit, nec considerauit, maiorem hominum partem impiam esse, ex quorum uita nec decus nec uoluptas Deo possit accedere? Quod si dicas propter bonos eum mundum fecisse, & his solis eum à quibus honoretur delectari, utinam uerò dicas: necessariò enim te deducam, ut non sit æternus is mundus in posterum, ideo neque in præteritum, ut dentur bonis opulentiora bona. Quibus in hoc mundo nihil quàm malis sit melius, sæpe etiam deterius. Sicque propter eos is mundus in sempiternum durasse non debuit, cuius bonis neque fruuntur, nec si fruerentur sincera, ac sine temperatione multorum dolorum constant, nec sincera, nec diuturna, sed omnium euersio breuissimè futura. Quare cum nihil ad dignitatem, decusque diuinæ substantiæ faciat iste mundus, cuius inuentio, cunctorum consensu non propter Deum, sed homines, & Deos fuisse dicitur, utique nec minuitur bonitas non fecisse, nec decus crescit fecisse. Quis est enim, qui non uideat singularem Dei bonitatem, à rebus in infinitum disunctam? Illud item non uidit Proclus, quod uisidisset, longè decus Dei in eo præcellere, si solus sit æternus, quàm si corruptibilium rerum Aeternitate sociatus? Adde quod ideo non modò decus maiestatisque ei ex eo non accrescit, sed uehementer decrescit, quod cum Aeternitate mundi sequitur cultus sui, pietatisque euersio, interitus omnium uirtutum. Ecce autem tota ratio in eum relabitur, quod non solum ex Aeternitate decus augetur Deo, sed ex hoc ipso penitus minuitur, cum ex Aeternitate, Philone Iudæo cum ratione teste, nascatur

P perfua

peruasio contra prouidentiam, contra immortalitatem animorum, contra futuræ C
 beatitudinis suppliciorumque expectationem, contra religionem, cuius fundamen-
 tum est Creatio mūdi. Quibus euerfis, quod sit ab Aeternitate mūdi, sit pietatis euer-
 sio, tollitur, eijcitur, fugatur ex hominum genere Deus, non est eius iste mūds. Quo-
 circa cum sit gloria Dei maior, si pios remuneretur præmijs æternis, impios æternis
 deputet supplicijs, si princeps humani generis, & autor, & fons credatur, credendo
 colatur, quàm ut fecerit res corruptibiles mœstasq̃, sempiternas, sempiternaq̃ ista,
 ac perpetua labentium rerum nece sit delectatus, certè nihil conficit, sed inficit, sicut
 superiores. hæc ratio Procli: & ex qua putabat gloriam opificis Dei prouehere, ea
 demum quicquid dedecoris esset, ei conciliauit. Ex his claret quartæ rationis præ-
 stigium, Si semper opifex, semper opificium. Ratio prorsus à dialectices arte aliena.
 Arguat igitur Proclus, si tam pulchra ratiocinatione delectatur. Semper est ædifica-
 tor, semper ergo ædificat. Semper belligerator, semper ergo belligeratur. Quamdiu
 quis est medicus, aut Philosophus, semper aut medetur, aut philosophatur. Sic
 Deus opifex semper fuit, semper igitur operatus est. Si stat hæc argumentandi ras-
 tio, dicam de te, & quid in te sequatur, uide. Quamdiu Proclus potuit scribere, ac
 dictare, semper scripsit ac dictauit. Itaque nunquam hoc officium intermisit, nec
 dormiuit, nec comedit, nec alijs actionibus functus est. Quod si absurdum est, &
 aliud agendum est melius, magisq̃ naturæ suæ necessarium, quàm dictare ac scribere
 re cum opus fuit, & tamen cum uoluit & debuit, scripsit, & dictauit, cur item Deum,
 cuius natura longè quàm corporearum rerum perenni factione, melioribus bonis,
 sua Diuinitate contenta, ipsa suis pollens opibus, semperq̃ beata, & opis nil indiga
 nostri, fruitur, non putet ut est, sic fuisse semper hac ratione beatam, habentem alia
 meliora bona (quod omnes Philosophi confessi sunt) quæ debuit in omni Aeterni- D
 tate retinuisse, hicq̃ instituisse? Ut quemadmodum nunc isto mundo nihil indiget,
 sic in omni Aeternitate nihil indigerit. Ut ergo superius uitiosè colligebat, argu-
 mentabatúrque à particulari ad uniuersale, eodem hic uitio, arguit ab eo quod est
 in potentia, ad id quod in actu: ab eo quod cum fieri posset, omnino factum sit.
 Ut quamdiu potuit Deus operari, tamdiu operatus sit. Et absurditatem domesti-
 cam, non transfert ad diuinam illam. Nec cognouit, præter hanc mundi molitio-
 nem, longè inæstimabiliora bona possidere Deum, quibus potuerit in omni æter-
 nitate frui. Quo quidem sit, ut prorsus aduersa colligantur his, quæ colligere des-
 creuisset, dum commentitia tantopere eum iuuat Aeternitas, eamque Deo ma-
 gis congruere, hancque fuisse perennem dignitatem eius putat, detraxit ei maxi-
 mam Diuinitatis partem, eripiens tum maiora bona, quàm corruptibiliū mo-
 litionem, tum omnipotentiam creandi è nihilo, tam separatam, incommunicabi-
 lemque Aeternitatem Diuinitatis suæ. Quod quoniam fieri non potest, merito fals-
 tas postulet, quod mox subdit, ex hac creatione, sequi in Deo mutationem. Eas-
 dem atque superius argumenti ineptia. Scilicet & hic præstigiosè, & per æqui-uoca,
 & à particulari, uniuersale colligitur. Ut si quis ratiocinetur, Mutatio à sanitate ad
 ægritudinem, est mala, omnis ergo mutatio est mala, etiam si nunc sedens, paulò
 post proficiscar: Si sedatus, merito irascar. Ut liceat arguere, Nunc cum placis-
 dus esses, post flagitium conspicatus, iratus es: omnis autem mutatio est mala:
 mutatus igitur es, mutatus peccasti, aut imbecillitatem indicasti. Ne igitur hæc
 imbecillitas, & mutatio sequatur, his autoribus oportet aut semper sedere, aut
 semper proficisci: semper aut comedere, aut non comedere: semper aut irasci,
 aut

A aut non irasci: manendumq̃ semper in eadem conditione, ne si qua fiat mutatio, nos-
 tra declaretur debilitatio. Nec uident, nec norunt, alias malas, & accusandas muta-
 tiones, alias bonas, & necessarias, quæ non aliud quàm ipsa uita sunt. Nec aliud est
 uiuere, quàm modò sedere, modò stare, modò inambulare, modò dormire, modò ui-
 gilare. Non aliud iustitia, quàm modò irasci, modò nihil irasci. Hic mitem esse, illic
 feuerum: alios præmijs afficere, alios supplicio: erga hos clementi animo esse, aduer-
 sus illos aspero. Hæc ratio prouidentia postulat, ea uis & natura eius, ut modò flagel-
 les, modò placatus, sedatusq̃ serenes frontem, modò laxes ubertatem, modò cohi-
 beas. Omnis hæc, optima, iustissimacq̃, & naturalis mutatio, si nobis est necessaria,
 eaq̃ est natura, ea uita nostra, cur detestemur in Deo, præcipue quod ad res humanas
 attinet? Nam sicut Deus his mutationibus non indiget, sic indigent res humanæ.
 Tantumque abest, ut sint malæ, & uituperabiles, ut sint necessaria, ea sit uita no-
 stra, Id demum uiuere. Quoniamque in Deo prouidentia est, & esse probatissimi
 quicq̃ Philosophorum asseruere, prouidentia mutationibus, & uarietatibus constat,
 certè in Deo sunt uarietates, & mutationes. Ut autem Stoicos irrisere omnes, quos
 unum exemplum deprauauit, quod irasci aliquando malum sit, concluderuntque
 semper malum esse irasci, absurdusque prouecti, omnem in animo commotionem
 etiam misericordem, & bonam, decreuere malam: sic irridere Philosophos hos
 necesse est, quibus una mala, imbecillisq̃ mutatio persuasit omnem mutationem
 malam. Dederuntque nobis quasi quendam Stoicum Deum, immutabilem, inexo-
 rabilem, qui nec possit irasci, nec ad misericordiam commoueri. Cui si fuit turpe à
 necessaria Aeternitate Diuinitatis suæ, ad creationem mutatio: eadem esset etiam
 turpitudine, cum quotidie, ut sacrae docent literæ, mutat regna, & pectora Regum,
 B modò uiuificat, attollit, modò deprimit: Et ad uindictam sui tarde procedens, de-
 mum supplicium, quod distulisset, magnitudine compensat. Id, si Stoicos audieris,
 in Deo nequaquam est, sicut nec in homine sapiente. Sapientem enim non irasci,
 nunquam gratia moueri, nunquam cuiusquã delicto ignoscere: neminem misericor-
 dem esse, nisi stultum, & leuem; uiri non esse neque exorari, neque placari. Sapientem
 nihil opinari, nullius rei poenitere, sententiam mutare nunquam. Petunt aliquid ho-
 mines, caue quicquam momenti habeat gratia. Supplices aliqui ueniunt miseri & cas-
 lamitosi, sceleratus & nepharius, si quicquam misericordia adductus feceris. Fatetur
 aliquis se peccasse, & eius delicti ueniam petit, nefarium est facinus ignoscere. Hæc
 & id genus, quæ grauis orator Stoicorum uerius delyria, quàm decreta recenset, à
 Stoicis nostris, ut Proclo, quæ propter uiciniam, & experientiam in hominibus
 indecora, stultaq̃ habentur, in Deo nostris ab oculis remoto impune statuuntur, ar-
 guentes maiestatem eius nos detrahere, si faciamus eum irascentem, poenitentem, igno-
 scentem: dicens has esse mutationes, omnem autem mutationem malam. Nec uidet
 eadem ineptia ac leuitate, hanc mutationum uarietatem nos à Deo summouere, qua
 submouetur à sapiente, quem solum Dei similem in terris censuit Plato. Ut igitur
 contemnimus, irridemus, humanæ uitæ noxios & inutiles iudicamus Stoicos, quo-
 rum est error exhibitatus, explosusq̃ undiq̃, sic contemnendus Proclus qui omnem
 hanc iniuriam Deo faciat, ut nec eum poenitere, nec ignoscere, nec exorabilem esse,
 nec gratia duci contendat. Hoc autem facit, dum putat eum, cum mundum bonitate,
 ut ait Plato, gratia, benignitate ductus, creare decreuisset, quasi imbecilliter mutatū.
 qui cum esset in Aeternitate necessaria, solaq̃ possibili Diuinitati suæ, sic dedit se ad
 creandum, sicut contulit alicui gratiam, beneficium, quibus ille quondam careret: aut
 quemadmodum ignouit, exoratusq̃ est delinquenti. Valeat igitur speciosa diuinæ
 P 2 stabil

stabilitatis prædicatio: si in homine sapiente turpis, noxia, indecoraq; multo magis indigna Deo. Laterq; sub specioso nomine immutabilitatis, ut sæpe fit, impostura mirifica, Meritoq; ea & dedecus diuinæ maiestatis, & humanarum rerum continetur euersio. Quas si Deus inexorabilis, & immutabilis, si nunquam gratia aut misericordia ductus negligeret, in pessum ire, ceuque nauem sine nauclero iactari cerneret. Hæc omnia darentur nobis ex illa mirabili, diuinæque Aeternitate mundi, Aeternitate Solis, Lunæ, non mea, aut tua, quorum etiam in Aeternitate est miseranda corruptio. Quod igitur arguis, Deum mutari ab Aeternitate ad Creationem, idq; indecorum esse, duplex responsio, Nec omnem mutationem esse malam, imò necessariam, ac naturalem, Nec hanc propriè dicendam mutationem. Non enim si optimum est, maximèque naturale, Deum duntaxat æternum esse, creauit autem postea, protinus mala & uituperosa hæc mutatio fuit. Fuit necessaria, & naturalis. Ut fieri non potest, quin Deus sit æternus solus: sic fieri non potest, ut mundus sit æternus. Nec debes, dum tollis quod tibi uidetur absurdum, aliud absurdius inducere. Videtur absurdum, Deum ab Aeternitate ad Creationem quasi mutatum transisse, at absurdus est, unum eum æternum non esse, creatorem & creata pariter Aeternitatis esse. Iam, ut dixi, hæc idcirco nec est, nec appellari debet mutatio, quoniam omnis mutatio fit in tempore: ante mundum creatum non fuit tempus; non potuit ergo fieri, nondum creato tempore, mutatio. Dico scilicet, nullum, quale nostris debilibus animis cogitamus, spatium ante mundum fuisse, in quo cum diuinum consilium antea fuisset immutabile, postea in Creatione mutatum fuerit. Somnia sunt nostra: sicut putamus extra cælum necessariò aliquid esse, extremamq; sphaeram in loco non esse non possumus cogitare. Sic spatium in Aeternitate opinamur ex errore, & uitio, quo solas res humanas opinamur. Quin nec ipsam probè nouimus Aeternitatem. Cum ergo omne spatium cum corporibus, & mundo, temporèque intelligatur: mutatio autem exigat aliquod temporis spatium, ut locus sit inter duo consilia, certè non fuit ante mundum, aut esse potuit mutatio, à cuius creatione ad antecedentem; qualis qualis fuerit, conditionem, nihil interfuit, quia nihil fuit, quod spatium, quod relatio est duorum terminorum, posset recipere. Indiuisibilem enim, sempèrque præsentem Aeternitatem cuncti fatentur. Spatium autem, si temporis est, necessariò est inter præteritum, ac præsens, siue futurum: si loci, inter duos terminos. Submoto loco & tempore, designa tu quid sit, digitoq; ostende. Ut autem spiritus per corpora penetrant, ut intellectio non indiget luce, ut non potest à corporibus mens capi, nec indiget lumine ad intelligendum corporeo; sic diuersum quiddam est illud, quod mundum antecessit, ab omni spatio, quod animis nostris confingitur. Sic quidam Platonici diuinæ maiestatis ab omni re, quæ cogitari possit, discrimen ostendentes, appellant eam Non ens, & apud Dionysium est negatoria Theologia, quod Deus sit non Deus, non substantia, Theologia in hoc spatio declarando necessaria: Ut appelletur non spatium, non mutatio. Ex hisq; apparet ineptia eius quod infertur, Deum fuisse otiosum. Quasi Deo non sit beatior longè, meliorque actio, suæ Diuinitatis contemplatio, gaudiumq; ex se ipso, quàm creatio istius mundi. Qui potuit igitur otiosus esse, qui beatitudine sua, nihil isto mundo indigens, fruebatur? Itaque miserabilis eorum error inclarescit, adeò mundū hunc deificantiū, ut sine eo Deū nec esse, nec uiuere potuisse, sibi persuasisse uideantur. Sic & mundum, Deum appellarunt, ac declarant æternum, nihil melius habente Deo, quàm eius perpetuam conseruationem, qui perpetuò in uoluendis orbibus ecclestibus, in creādis bobus, asinis, equis, uermibus, sit defi

A sit defixus, qua nullam habeat maiorem uoluptatem, eaq; nunquam carere poterit. Quid quod omnes literæ, omnis Philosophia nouit, prædicauit, hac corporea uita, aliam meliorem, ostendentes uitam istius mundi, non eam esse, qua nihil melius dari possit? Immenfa igitur est beatitudo diuina, immēsa gloria, à factioe istius mundi longè disunctissima. Ea Deus fruebatur, id agebat ante mundum. Est enim, ut ait Aristoteles, felicitas, actio, non ocium. Hæc actio, hæc uita Dei perennis: ipsa suis pollens opibus, semperq; beata, & opis nihil indiga nostræ: ut me pudeat, Epicureum, melius quàm Platonicum hæc uidisse. Etenim, Sæpe etiam est holitor ualde opportuna locutus, Peccat igitur argumentatio Procli, eodem quo superior res uitio, ab æquiuocis, uel à particulari ad uniuersale: Qui uacat à creatione mundi, ociatur usquequaque. Et quasi in hunc modum: Omnis actio diuina, est mundi factio. Hac ergo intermissa, Deus ociatur. Et quasi sic: Qui non scribit, nihil superest, quod agat: ociatur igitur. Sic absurdum est, quod infert: Aut nesciebat creare mundum, melius fore: aut sciebat. Dico eum sciuisse. Sed uideris tibi fingere tempus, & spatium à creatione ad infinitatem. Sciebat, non ne tempus præteritum est imperfectum? Fingis igitur tempus interiectum à factioe mundi, ad nescio quem alium terminum: Et quasi sic cogitas, ut si homo qui sub tempore, ac motu cœlesti est, cuiusue actiones, uitæ humanæ spatio decurrunt, prius aliquid non agens, agere inde coeperit: Id uerò si in Deo cogitas, scito te falli, miscere sacra profanis, humana transferre ad diuina, rerum corporearum similitudine te ludificari. Scis tamen Platonem dixisse, in Deo non esse, erat, uel fuit, erit: sed has esse nostrarum rerum mensuras; semper autem in Deo præsentem esse Aeternitatem. Est & ea uera responsio, Si naturalis fuit, ut exposuimus, necessariaq; Dei solius Aeternitas, qui solus mereatur, debeatq; esse sempiternus, necessariòq; mundus non fuit æternus, necessariò quoque Deus in æternum antecessit, mundus in aliquo Aeternitatis puncto creatus est. Vanaq; prorsus, & inepta quæstio, aut illatio, An creare mundum nesciebat melius, aut sciebat. Et infers ex postremo absurdo alteram partem uelut necessariam. Dico neutrum in Deo fuisse, nec sciebat, nec nesciebat. Quod hoc sensu uolo intelligi, non habere, uel habuisse locum illic, Sciuit, uel Nesciuit: Aeternitatem naturæ diuinæ, necessariam durationem, & antecedentiam habuisse ad creationem mundi: Et necessariò mundum tanquam umbram aut ludum, præ maiestate diuina, subsecutum esse. Quod erat maximum, ac infinitum, diuina claritas, naturaliter ac necessariò in æternum durauit, & res infinita, & immensa, immensam uixit ætatem, quod infinitum, & minimum præ ea, necessariò & naturaliter non fuit æternum. Si quis enim cogitet quid interfuit inter hunc mundum, atque creatorem eius, profectò uidebit infinitam distantiam, ut non sit mirum, mundum coepisse, illum unum sempiternum esse, & esse potuisse. Quare nec sciebat, nec nesciebat: sed gloria, & claritate Diuinitatis suæ, omni mundo inæstimabiliter maiore, naturaliter ac necessariò mundum æternaliter antecedens, fruebatur. Nec si Deus sciuisset, melius esse creare mundum, mundus æternus esse potuisset: sed quidquid Deus super eo cogitasset, ipse Deus semper æternus, mundus semper aliquando genitus fuisset. Quencunq; capias Aeternitatis locum, in quo mundi ponas creationem, semper eadem ratio, eadem cogitatio. Est tanquam orbis, cui non est principium, Aeternitas; ubicunq; punctum defixeris, eadem ratio: quia neque principium, neque finis, neque prius, neque posterius in eo. Vbicunq; punctum in orbe defixeris, prius, aut posterius dicere non poteris: Tantundemq; erit, si alibi defixeris. Est quoque in promptu, & ex superioribus facilis, naturalisq;

responsio, cum ait Deum, si mundus sit cum principio, non fecisse melius, sed se-
 cutum esse deterius. Non cernis errorem. Mundus non ex deteriore conditione, sed
 naturali, necessariaque, creatus est. Omne autem naturale bonum est: optimumque
 est cuique, ut ait Aristoteles, quod ei est natura est. Sicut naturalis est Aeternitas
 Deo, sic non Aeternitas mundo. Transferre mutareque Naturae limites, sceleratum
 est, quantumvis speciosum. Qui regiam ad se, qua iure careat, rapit auctoritatem,
 capitali sententia damnatur. Qui uult aduersantia Naturae, ineptus est: Sic cum na-
 turaliter solus Deus sit aeternus, mundus naturaliter non aeternus, qui putat gene-
 rationem eius, Natura deteriore, quia non uult Naturam suis in sedibus esse, ine-
 ptus est. Eamus igitur, & homines deificemus, ignem, terram, aquam uti Deos
 ueneremur, cupiamus aureos montes, flumina decurrere Nectare, & Ambrosia,
 quod his carere miserum sit. Et quia Deus haec ad hunc modum fecerit accusetur,
 quasi inferiora secutus. Speciosa igitur, sed non naturalis Aeternitas mundi. Et quia
 non naturalis, deterior, specie modo formosior, in recessu turpior. Dictum quo-
 que, responsumque est, molitionem mundi non esse praecipuam, haerentemque inse-
 parabiliter diuinitati operationem, ut ea carens Deus, caruerit maiestate sua, qui
 longè maioribus bonis perfruatur. Nec peccatum est, negare eum semper mundum
 fecisse, scelus potius & maiestatis eius dehonestatio, non unum eum declarare sem-
 piternum, non existimare Diuinitatem eius à mundo disiunctam, sine mundo eum
 beatum esse non posse, magnitudine sua contentum, semper perenniterque laetum,
 id demum scelus turpissimum. Sic non est imperfectio, quod non actu, sed poten-
 tia esset in omni Aeternitate. Dico in Aeternitate nullum spatium, in quo potentia
 ociaretur, fuisse: metienda diuina cogitationibus rerum humanarum dico non esse.
 Nego potentiam illam, quia necessario Deus aeternus, mundus non aeternus fuit. **D**
 Ad haec, alia possedit meliora in actu, gloriam, decus, uoluptatemque aeternam
 suam, quam generationem istius mundi in potentia. Deciperis item humana co-
 gitatione. In Aeternitate non est prius, & posterius. Orbis si quis stet ante oculos
 (ut ab exemplo pulchro ne discedam) & in eo quid designas, hic nec spatium di-
 stantiamque complecti possis, quia non est principium, nec dicere appropinquare,
 uel abesse quod designasti, propius esse, uel remotius: Sic quocunque in Aeternita-
 tis loco, quae uelut orbis est sine principio & sine, creationem statueris, non potes
 prius aut posterius, propinquius aut remotius dicere, nec potentiam, quae spatio
 actionem antecedente nititur, fingere. Sic in Deo non est prius & posterius. De mu-
 tatione quoque dictum est. Non enim Deus in sua Diuinitate, Aeternitateque est mu-
 tatus, sed creare uoluit mundum aeternus ipse naturaliter, non aeternum ipsum na-
 turaliter. Si fuit mutatio, fuit in mundo, non in Deo, quem necesse fuit esse sempit-
 ernum. Eadem est solutio, quod non peccatur in potestatem prolificam, ac bonam
 uoluntatem. Nam potius uoluntas tunc uerè cognita est, cum creauit, potens desis-
 stere, haud aequè cognoscenda, mundo sempiterno. Putatumque fuisset naturalem
 mundo Aeternitatem esse, non à Deo. Prolificam uerò uirtutem in infinitum non
 ire, sed iustis finibus includi debere: meliusque esse, rem etiam bonam habere prin-
 cipium, & aliquem terminum, satis superque superius claruit. Hac ratione Deus non
 fecit plures mundos, non plures Soles, non lunas, non terras decies maiores, ma-
 iorisque multitudinis capaciores. Sic non infinitate Deus aut natura delectatur, sed
 modicis, moderatis, paucis & bonis. Claruit etiam quam maiora, pluraque bona
 ex creatione mundi prouenerint, quam aeternitate: ut merito mundum potius crea-
 re Deus debuerit quam (si detur id eum potuisse) dimittere sempiternum. Mihi ta-
 men

Amen inuictus Naturae ordo uidetur, ut Deus aeternus, mundus non aeternus sit.
 His resolutis, superest ut pro Platone, quem eadem uanitate nititur in suos errores
 protrahere, praestigiosis certè rationibus, ut non minus hic quoque mira sit homi-
 nis leuitas, quam his rationibus, quae de Natura ducuntur, depugnemus. Ac cum
 Aristoteles, quem ferunt uiginti duos annos Platonem praepceptorem audisse, ut eum
 sensa praepceptoris calluisse, sit uerisimile, aperte fateatur, Platonem mundum &
 tempus creasse, idque affirmer etiam Plutarchus, & Philo, ostendentes insuper opi-
 nionis Platonicae principium, quod secutus sit Hesiodum, cui Chaos primum, ex
 inde tellus existit: non defuere tamen, qui ueteris Theologiae ordinem peruertentes,
 delectati elementorum huius mundi Diuinitate, Solis, & Lunae, stellarum,
 inepta, scelerataque Deificatione, nullum aliud hominibus bonum quam quae uidentur in
 hoc mundo, relinquerent, aut esse uellent, idque ob gloriam luminum caelestium,
 quorum semper admirantur oculis obtusis claritatem. Quae dum fuisse semper qua-
 lia sunt, contendunt, hominis interea beatitudinem, & longè quam eorum lumis-
 num, maiorem claritatem labefactare se non uiderunt. Nec uiderunt nihil homine
 melius in hoc mundo, uel illis ipsis sideribus esse, quae facta in ministerium, adiu-
 mentumque cunctis gentibus, non testimonium modò diuinæ sapientiae, sed etiam
 quotidianus usus ostendit. Hunc uitae corruptibilis ordinem, qui pendet omnis à
 caelo, non debere sempiternum esse, quod imperfectus sit, in quo plus malorum
 insit quam bonorum, Deo autem, ac Naturae placere meliora, etiam ipsi sint con-
 fessi. Quo fiat, ut quae nostra religio prodidit, Philosophiae sint magis consentanea,
 quae, commutata praesenti uanitate in statum longe diuiniorem, promittat inestimabi-
 lem cunctis, qui rectè uixerint, felicitatem. Quo quidem ordine respondeant ipsi,
Ban quicquam melius, rationabiliusque esse possit. Plato igitur, cuius ferme fluxit
 omnis ex fontibus Mercurij Theologia, qui praesca Philosophiae studiosissimus
 fuit, Pythagorae, Philolai dogmatum apprimè gnarus, Socratis auditor assiduus,
 non ut inepti ipsi, sempiternam mundi factionem, sed iuxta praesca omnes, tempo-
 rariam, paucis abhinc annis coeptam esse confessus. Cuius rei prudentibus erit per-
 spicua ratio, si seculorum quasi uestigia sequentes, ad primos usque fontes, unde
 Platonis fluxit sententia, peruenerint. Neque enim Plato ex sua quasi diuinitate,
 mundum creatum sensit & scripsit, sed tum publica fuit celeberrimaque omnium gen-
 tium confessio: tum praecipue sapientes earum nationum, ad quas discendi causa,
 adiere Graeci, ea prodiderant. Adeoque clarè Trismegistus de creatione scripsit, ut
 quod à nonnullis Graecis est obseruatum, etiam simplices Mosis dictiones Hebrai-
 cas Graecè scriptas, cuius linguae, quippe quae materna esset, non fuit ignarus, usur-
 pauit. Hunc praecipue Plato secutus est, ut paulò post ostendam: interim singulam
 quamque rationem seorsum perpendamus. Quaesuit inquit Plato ad cuius imagi-
 nem factus esset mundus, an ad id quod nullum unquam habuerit principium, aut
 quod sit genitum. Qua quaestione uult Platonem innuisse, siue ad aeternam rem, siue
 creatam factus sit mundus, necessario ante mundum aliquid fuisse, ad cuius simili-
 tudinem mundus fieret. Hanc rationem praestigiosam, cauillosamque planè esse, de-
 clarabunt similia exempla. Neque enim cum primum querentes qua de re, duas par-
 tes proponimus, protinus harum aut utranque, aut alterutram ueram esse uolu-
 mus, sed saepe ex duabus propositis rebus, quas per disunctionem quaerimus, alte-
 ra possibilis, & uera est, altera nec uera, nec possibilis. Quaero an Deus sit, an non
 sit. Alterum uerum, & necessarium: alterum falsum, & impossibile. An plures
 mundi, an unus. An Deus naturam sibi associare possit humanam, necne. In hunc
 modum

modum quærentes, non protinus quærimus, quasi fieri possit utrunque seorsum: sed alterum possibile sæpe est, alterum fallum, & impossibile. Sic quærens Plato an mundus ad imaginem rei æternæ an creatæ esset factus, proposuit alterum quod esset, alterum quod nec esset, nec fieri posset. Quomodo enim potuit esse quid genitum ante mundum, ad cuius similitudinem fieret mundus, si res omnis genita est ipse mundus? Perinde igitur quæsiuit an ad rei factæ similitudinem mundus conditus esset, ac si quæras, an Deus esse non possit. Quæris scilicet impossibile, ut inducas possibile, & uerum. Plato quæsiuit, ulla ne res ante mundum esset genita corporea, ad quam factus sit mundus. Proposuit quod nulla ratione fieri possit, tanquam partem inanem, & impossibilem, ut induceret ueram & possibilem. Sic quærire possum, an cæcus uideat, nec ne: surdus audiat, nec ne: mundus aboleri possit in nihilum, nec ne. Possunt igitur in quæstionibus partes impossibiles uersari. Hoc Proclus non uidit, nec puduit eum ex tam friuolis argumentis, extorquere Platoni exordium mundi. Quin ipsa hæc argumentatio prorsus in eum reflectitur, quod Plato quærens ad cuius similitudinem factus sit mundus, inducensq; ad similitudinem sempiternam factum, prorsus quid senserit, expressit. Proteruis tantum, & quos nulla ratio ab irrobore opinione flecteret, hæc non uidebuntur. Secunda ratio diluta est, ostensaq; & patefacta subiecta fraus, aut in tempore tempus non esse creatum, aut creatum quidem, sed non eo tempore, quod generatur è cælo, diuerso spatio, uel æternitate, uel quod uis appelles. Quod autem ait Platonem in Republica pronuntiasse, Omne ortum occidere. In Timæo uero mundum incorruptibilem, ut duabus rationibus inter se sociatis, Quod ortum est occidit, Quod occidit ortum est. Ergo ex aduerso, quod non occidit, deleturq; non habuit ortum. Plato autem in Timæo censet mundum non occidere, ergo nec habuisse principium. **D** Facilis, & expedita responsio. Non enim usquequaque Plato mundum incorruptibilem pronuntiat, imò uero suapte natura corruptibilem: sed cum uideret quam longè, lateq; pateat diuina potestas, hanc censuit efficere posse, ut qui suapte natura mundus sit occiduus, ac corruptibilis, fiat incorruptibilis, diuina maiestate eum ab interitu seruante. Hoc Plato clavis & apertis uerbis expressit. Marcusq; Tullius interpretans Latine, sic pro Platone loquitur, Opificem mundi, Deos creatos, Dæmones, & sidera inducens affantem: Quando igitur omnes, & qui mouentur, palamq; ostenduntur, & qui eatenus nobis declarantur, quo ipsi uolunt, creati sunt, tum ad eos is Deus, qui omnia genuit, fatur, Hæc uos, qui Deorum fatu orti estis, attendite: Quorum operum ego parens, effectorq; sum, quæ per me facta, non sunt dissoluta omnino, quanquam omne ligatum solui potest. Sed haudquaquam boni, ratione uinctum uelle dissoluere. Sed quoniam orti estis, immortales uos quidem esse, & indissolubiles non potestis, neutiquam tamen dissoluemini, nec uos ulla mortis facta periment, nec fraus ualentior quam consilium meum, quod maius est uinculum ad perpetuitatem uestram, illa, quibus estis tum, cum gignebamini, colligati. Hæc Plato diuinitus, non procul à sancta, cœlitusq; reuelata Theologia, quæ tradit multa hominum corpora suapte natura, longo temporis spatio alimentis carentia, morti debita, fuisse diuino consilio, ab interitu defensa. Sic in deserto, quadraginta annis non sunt attrita uestes & calcei. Hoc consilium, hanc potestatem dicit Plato uigere in cælo, cum debeat ortum, occidere, labefactari, obsolescere paulatim, seruari tamen ab omni fraude. Hæcq; perspicua sunt, & manifesta. Hanc suam sententiam iterat in Politico, in Republica. In Politico usus uerbo euidentissimo, de cælo loquens; λαμβάνοντες ἀθανάσιον ἐπισκευασθῆναι, παρὰ τὸ διμυρογόν: Accipere cælum immor

A immortalitatem fabricatam, extructam ab Opifice. In Republica uero, uocat cælum *θεῶν γωνιῶν*, rem diuinam factam, genitam. Claraq; sunt omnia, à Proclo in argumentando dissimulanter præterita. Immortalitas cœli, si qua est, inquit Plato, non naturalis est, omnia enim quæ principium habuerunt, denique dissoluuntur. Hoc fatur Plato clara uoce. Est uis, inquit, cunctis naturis imperitans, cui sunt omnia factilia, cælum reddens infensibile. Quin ipse Aristoteles ea potissimum ratione pugnat contra Platonem, quod dixerit incorruptibilem rem, cui principium dedisset. Epicureus item apud Ciceronem hæc de Platone loquitur, eum irridens: Sed illa palmaris quidem, quod qui non modò natum mundum introduxerit, sed etiam manu penè factum, is eum dixerit fore sempiternum. Hunc censet primis, ut dicitur, labris gustasse Physiologiam, id est, Naturæ rationem, qui quicquam quod ortum sit, putet æternum esse posse. Quæ est enim coagmentatio non dissolubilis? aut quid est, cuius principium aliquod sit, nihil sit extremum? Hæc Epicureus, aut Marcus pro eo. Philo autem Iudæus inter Platonicos eximius, eadem in libro de mundo perhibet. Eadem & Plutarchus, digni omnes, quibus maiorem quam inuenibus recentioribusq; hisce, fidem habeas. Conuenit igitur inter omnes, mundum à Platone creari, sed non dissolui. Potest ne igitur tam perfrictam habuisse frontem Proclus, ut quæ tot testimonijs confirmarentur, denegaret? Quod autem ex Legibus arguit, Platonem dixisse infinitas artes natas, & abolitas, hoc item consideratione dignissimum, pugnandumq; pro ueritate, & Platone. Ostendam igitur ex alijs locis, luceq; clarius probabo, sermonem quo Plato fert artes infinitis temporibus extinctas ac renatas, non designare Aeternitatem, sed plurimum quandam temporum tractum. Accipiam igitur alia loca ex Timæo, ex Politico, **B** quibus expressè fatetur mundum creatum, rursus hunc longum annorum cursum commemorat. In Timæo igitur, ut cognoscas quod in Legibus scripsit, artes infinitas aboleri, ac renasci, non tollere creationem mundi, cum scribat clarè, ut Aristoteles quoque, & Marcus, & Philo, alijsq; plures fatentur de creatione mundi: principio autem tradit similia, atque in Legibus, uel eluuiionibus, aut conflagrationibus immanibus, hominum interitum euenire, profectò constat eum, qui diluuijs asserat homines sæpe aut conflagrationibus extinctos, non protinus putare mundum sempiternum. Nam Timæus pariter & creationem memorat, & huiusmodi diluuijs, & exustiones. Eundem igitur arbitrandū esse sensum in Legibus. Conferamus uero loca. In tertio de Legibus hæc habentur: Arbitror, inquit Atheniensis, à temporum longitudine, & infinitate mutationibusq; crebris natas & creuisse res publicas. An uero, inquit, ex quo ciuitates sunt, & homines Rempublicam tenent, arbitraris te posse comprehendere quantum temporis abierit? Nequaquam inquit. Id ergo, Atheniensis ait, infinitum quoddam, & incomprehensibile sit. Omnis no sic est, inquit ille. An igitur non innumerabiles inuicè sibi succedentes fuere Respublicæ hoc tanto temporis spatio, eademq; ratione non pauciores extinctæ? Post pauca, An uidentur uobis uera, quæ priscorum nobis sermo prodidit, diluuijs, & pestilentijs, multisq; alijs casibus sæpe homines interiisse, exiguamq; partem remansisse? Hæc tibi, addens eos, qui ad mare habitassent, eluuiionibus facilius periisse, his qui montana tenerent, superstitibus, uelut quadam humani generis scintilla, referens scilicet quod ab Aegyptijs audierat, sed obscurè, seruata in montibus Ararat arcam, qua uehebatur Noë. Hunc igitur Platonis sermonem, tametsi tempus infinitum, uariasq; generis humani clades referat, non designare tamen Aeternitatem, licet agnoscere ratione ex Timæo, & Politico, Refert autem in Timæo ea-

dem prorsus, ubi Sacerdos Aegyptius sic cum Solone loquitur: Iuvenes estis ani-
mo uos Graeci, in quo nihil habetis uetustum, nihil tempore diuturnum. Cuius cau-
sa est, quod saepe genus humanum uarijs casibus perijt & peribit, aut exustione, aut
eluuione, alijsq; seorsum innumeralibus malis. Tunc igitur qui montes, excelsaq;
loca, & arida tenuissent, facilius sunt, quam qui ad mare, & flumina habitassent,
concremati. Quo casu nobis Nilus adiumento fuit, eius beneficio hac calamitate li-
beratis. Rursum cum terram aquis Deus alluerit, montes incolentes, ut pastores, bu-
bulci, seruati, uestrae autem urbes, quae mari adiacerent, fluminum impetu in mare
portatae sunt. Haec in Timaeo Plato. Cum ergo in Timaeo, & uicissitudinem diluui-
orum incendiorumq; memoret, rursum clarissimis uerbis scribat de creatione mundi,
Aristotele cum multis id confitente, profecto liquet ex eo in Legibus sermone, Pla-
tonem de Aeternitate mundi non cogitasse, sed potius de numero quodam diuturno
seculorum, quia diluuiam, incendiaq; audisset, & tempus a condito mundo ignoraret.
Sciebat tamen, audieratq; ex libris Mercurij, maiorumq; suorum, mundum fuisse
creatum. Hoc constat item ex his, quae scribit eiusdem generis in Politico. Ibi pri-
mum testatur Deum creasse coelum, ac terram, Deosq; minores gubernaculis praefe-
cisse, per omnes mundi partes distributos. eodem tamē libro haec scribit: Interitus igitur,
& clades maximae animalibus acciderunt, exiguaq; hominum pars est seruata.
Quibus & aliae calamitates admirandae, & inauditae extiterunt. Haec ibi, & alia
plura Plato, quae mihi non est cura referre. Tantum constet, sermonem de cata-
clysmis, & incendijs, & cladibus hominumq; & artium, non designare Platoni
mundi Aeternitatem, sed potius diuturnitatem quandam, hominibus incognita-
ram, quibus ortus mundi non esset notus. Neque uerò semper infinitum, teste
Aristotele, designat, cui nullum sit principium, sed numerosum saepe, & copio-
sum, humanaq; mente, non natura, incomprehensibile. Nesciebat Plato, quod no-
bis Iesu Christi in terris aduentus attulit, per quem factum est, ut creatio mundi &
tempus a creatione sit per totum orbem terrarum inuulgatum: nesciebat inquam
quantum ad sua usque tempora, ab hominum satu procelisisset. Idcirco multa secula
suspiciabatur, sed longè pauciora erant, quam suspicaretur, quamq; eum Aegyptij
docuissent, apud quos nouem annorum millia (sed annorum lunarium Plutarchus
& alij tradunt) deprehendisset. Est igitur clara, & perspicua argumenti dilutio, ipso
sibi Platone suppetias afferente. Quae porro uis argumentationis, ingenijq; ele-
gantia, si locus unus duntaxat porrigat aliquam de Aeternitate mundi suspitio-
nem, longè plures de creatione testantes, coniuenter praetermittere? Plenus est
Plato sermonis de mundo condito. Quid poterit igitur unus ille in Legibus lo-
cus? Sic claret quo sensu sit accipiendum, quod de cataclysmis, ac diluuijs, qui-
bus semper hominum pars perierit, scripsit. Quod tam clarum est, ut nugax sit
qui prolixius refellat. Dissoluet autem Proclus postea, si ex diluuijs, aut exustio-
nibus Aeternitatem aucupatur, quae mihi quoque ex his ipsis fortasse ueriora oc-
currunt: Aut haec incendia & diluuiam fuisse uniuersalia, aut particularia, si pri-
mum, deletis omnibus, nemo nunc esset superstes. Si particularia, cur nullis lite-
ris comprehensa sunt plura annorum millia, sed totus orbis conuenit, paucis ab-
hinc annis mundum coepisse, ut si perierint scriptorum maxima pars, omnia peri-
re, quae sunt in omni Aeternitate scripta, non debuerint? Ad haec, ratio Natu-
rae est, diluuiam, totam aliquam obruentia prouinciam, existere non posse, ut pos-
sunt his aliquae maritimae urbes, & castella, aut pars insulae mergi. Non potest,
uerbi causa, tanta inundare uis aquarum, ut omnem obruat uel Italiam, uel
Galliam

A Galliam, aut Germaniam, uel Hispaniam. Quicumq; Naturae uires, certasq; re-
rum & incommutabiles uicissitudines elemētorum & reciprocaiones ponderauerit,
uidebit id fieri natura non posse. Tantundē est in elementis, & rerum cōpage, caloris,
quantū humoris: huiusce quoq; tantū, quantū illius. Eadem est caloris, & aquae pro-
portio, altero ex altero nascente, ut inuicem sese delere, quoniam pernicies unius in-
teritus esset alterius, non possint. Ut saepe squalores, ut aquae rapidae inundationes
extiterint, tanta tamē fuerunt, quo ad Natura progredi potuisset. Nunquam tandiu
pluit, ut sapientibus, causarumq; peritis admirationē afferret. Nunquā eo usq; squala-
luit, ut dici potuerit Naturae limites squallorem transcendisse. Neq; uerò fuit unquā
talis, tantaq; conflagratio (quoniā esse non potest) qualem apud Solonem iactabant
Aegyptij, ut urbes, & gentes fuerint concrematae. Quanquā de Palaestinae conflagra-
tione, diuinitus facta, quod illi fortē nescierunt, famā audierant, non erat in uniuersum
transferenda. Nec legitur usquam tantā coelitus conflagrationē extitisse, ut inte-
gram prouinciā incenderit. Diluuiam uerò prouinciarū nulla legimus, quibus una
prouincia, genusq; sit submersum. Nam diluuium Deucalionis, teste Plutarcho, fuit
diluuium Noë, referente scilicet Deucalionē ex arca columbā, & coruum emisisse.
Diluuium autē Ogygis, uix particulā Graeciae alluit. Nostra quoq; tempestate Hol-
landia in medio Rheno, qua mare Oceanum inuehitur, immanibus nimbis, quibus
fluuius excreuerat, penē obruta est: sed tametsi parte aliqua demersa, nō oppressa to-
ta. Quid quod ipsemet stat pro ueritate Plato, dicens eisdē in locis, quos alluuiō pres-
sisset, seruari homines in locis editioribus? Semper ergo, ubi fuit diluuiū, aliqua pars
hominū fuit superstes, penes quā artes, & literae, & monumenta remanere potuerunt.
Quid quod haec diluuiam maritimis tantum urbibus accidere Plato testatur? ut si des-
tur urbes Italiae mari supero uel infero adiacentes mergi potuissent, montana tamen
omnis mediterraneaeq; regiones calamitatem euaserint. His igitur claret, siue Plato-
nis autoritatem, siue rationē sequaris, nec fuisse, necq; unquam esse potuisse diluuiū,
quod totam aliquā prouinciā opprēsserit, ut totum genus, uerbi causa, aut Italicū,
aut Gallicum, aut Hispanicum, aquis perierit, quod ubiq; montes sunt, plusque est
ferme quauis orbis terrarum regione montium, quam terrae campestris. Hoc autem
omne efficit ut si non fuit unquam, nec potuit esse diluuium, quo genus ullum, aut
prouincia funditus raptā, mergeretur, homines maiore ex parte superstes, artes &
disciplinas, literas, & libros, memoriasq; retinere debuissent. Quid igitur est, quod
haec monumenta nusquam sunt? Nusquam inuenies memorias decem aut uigin-
ti annorum millium? Nam ut ait Lucretius (saepē enim homines mali loquuntur
bene)

Præterea si nulla fuit mundi genitalis origo,
Terrarum & coeli, semperq; aeterna fuere,
Cur supra bellum Thebanum, & funera Troiae,
Non alias alij quoque res cecinere Poëtae?
Quo tot facta uirūm toties cecidere, nec usquam
Aeternis famae monumentis inclyta florent?

Nihil enim uerisimile est in omni Aeternitate, quod ipsi fatentur, nouum esse, im-
pressuram, uel Grammaticam aut ullam denique disciplinam in omni Aeternitate
defuisse. Putandum est, si mundus est aeternus, literas quoque, & scriptores, histo-
ricos, & Poetas innumerales semper extitisse: ut si scriptorum pars perierit, plura
tamen cum hominibus remanserint. Quoniam igitur diluuiam aut conflagrationes,
nec uniuersum genus hominum, nec aliquam prouinciā extinguere potuerunt,

fed si quid id genus calamitatum accidit, uix exiguam prouinciæ particulam rapuit, & in omni Aeternitate, si mundus est æternus, innumerabiles scriptores florere debuerunt, quorum aliqua monumenta, de seculis æternis, rebus inæternum gestis memorarent, id autem nusquam apparet, certè ratio de cataclysmis, & exustionibus, non modò nulla est, sed potius confirmat mundum paucis abhinc annis exortum, perindeque homines et disciplinas natas, paulatim adoleuisse, ad summumque peruenisse, sicut homines sensim omnes terras repleuerunt. Quod autè de insula Atlantide ab Aegyptijs Plato auditum scripsit, ingentibus nimbis fuisse demersam, scitu dignissimum est, famæ causa. Audierat illud Noè diluuiū, ut ob humana flagitia non Natura, nec ad Naturæ leges, sed summi Dei cōsilio, nō modò pluuijs, sed subterraneis portentosis scatebris, omnes terras inundasset. Cumque de loco ei non adeò liqueret, gratificarique Reipublicæ suæ uellet, cui genus ab ea gente deduceret, cætera quidem mirificè cum sacris literis consensit, locum duntaxat mutauit, quemadmodum solitus est Homerus, ex Mesopotamia, aut Armenia, in insulam Atlantidem. Quòd autem terribile illud diluuium, non naturaliter, sed Dei uoluntate, delere sceleratos decernentis, Plato accidisse uoluerit, & quòd adamusim repræsentet tempestatem Noè, apparet ex his, quæ scribit in eo, qui inscribitur Critias. Ut enim ante diluuium, sanctum genus creatum à Deo in terra, moribus paulatim iniquis deprauari cœpit, donec summus Deus de abolitione decerneret: & uidisse dicitur, omnem terram scelere repletam: sic refert id genus quædam Plato in Critia, Donec progenies illa diuina Atlantica, his in locis à Deo collocata, legibus instituta suis, sanctam affinitatem retinisset, iuri, & Deo, cui similis esset, bene uolè, & piè paruisset, in multa secula durasse, fuisseque prudentia, & mansuetudine insignem, contemnentes aurum, omniaque inferiora uirtute ducentes, nullis immoderatis uoluptatibus à uero unquam aberrasse. At ubi fatus ille diuinus, similitudineque eos sensim defecisset, humanisque mores præualuissent, tum uerò nihil non turpitudinis apud eos uiguisse, in iustitiam, uiolentiam. Itaque Deum Deorum Iouem genus diuinitus natum, tam miserè affectum conspicatum, poenas eis importare, ut meliores redderentur, statuisset, deisque omnibus in pulcherrimo cœli loco, qua media cœli regio est, unde despicit omnia, congregatis, in hunc modum uerba fecisse. Omnis igitur hæc historia, quam obscure audierat Plato, & quasi poetico more locum transtulerat, uidetur referre genus, moresque eorum, qui ante diluuium floruerunt. Sed sit quidquid libet, mihi satis est ostendere, nihil ibi naturaliter, sed diuina potentia factum docuisse Platonem.

Platonicos priscos, non quemadmodum affirmat Proclus, mundum æternum dixisse, sed factum. Diluuntur rationes Plutarchi sub aliorum persona. Deum creantem mundum, humanisque rebus consulentem non laborasse, Deum creasse hunc mundum non causa uoluptatis suæ, sed propter homines, quod Stoici etiam fatentur. Vexationes bonorum, improborum secundas res non prohibere, quo minus mundus sit creatus.

CAP. VI.

SUPEREST magnorum Platonicoꝝ autoritas, quam opposuit uelut aliis quid ponderis habentem in afferenda Aeternitate mundi Proclus. In quo sic mendacem eum ostendam, sicut in his rationibus, quæ uel ex Platone, uel Natura deducebantur. Ostendam, inquam, Plotinum aperte creationem temporis

Aris, & mundi prædicantem, Porphyrium autem, & Iamblichum, Simplicium item oblitos erroris sui. si uera dicit Proclus, non semper in ea sententia permanisse. Quæ quoniam in ultimum locum differuntur, nunc rationes allatas à Plutarcho super Aeternitate mundi, non suam, sed aliorum sententiam recensente, in medium afferam: tum ea quæ idem obiecit his, qui trahunt Platonem in Aeternitatem mundi, proponam: quæ & ipsæ, sicut Aristotelis illæ, cum maximè pugnent aduersus eos, qui mundum antecessisse Chaos, & confusionem contendunt, non omnino nobis aduerlantur. Communiter, inquit, uterque peccat, Anaxagoras scilicet & Plato, quòd Deum faciunt rerum humanarum curantem, huiusque rei gratia mundum molientem. At, inquit, animal beatum, & incorruptibile, omnibusque bonis opulentum, expersque omnis mali, in amplexu felicitatis, & immortalitatis totum, curam humanarum rerum suscipere non debet. Miser porro esset, si uelut quidam faber statuarius, aut lignarius, sollicitudine, curaque torqueretur ad molitionem mundi. Jam Deus, quem dicunt creasse, aut in anteriore eternitate non fuit, cum corpora uel immota erant, uel incompositè iactabantur, aut dormiebat, aut uigilabat, uel horum neutrum. Primumque est absurdum. Est enim Deus sempiternus. Secundum quoque nulla ratione stat, quòd æternus somnus, æterna mors, nec somnus cadit in Deum, plurimumque disita sunt immortalitas Dei, & in mortem inclinatio. Quòd si Deus uigilabat, aut beatitudo deficiebat eum, aut omni beatitudine fruebatur. Primum efficit, Deus ut beatus non esset: cui enim perfecta beatitudo non suppetit, beatus dici non potest. Quòd si beatus erat, & pulchrè degeret æuum, rerum nouarum molitione delectari non debuit. Quomodo uerò, si Deus est, & eius cura, res hominum gubernantur, uirtutes, sceleraque locum nobiliorem ferè obtinent, indigniorem uirtutes? Agamemnonque & bonus Rex, & fortis Imperator, ab adultero, & adultera dolo cæsus occubuit. Hercules ei consanguineus, qui monstis hominum uitam expiasset, à Deianira dolose, uenenata ueste sublatus est. Hæc Plutarchus, siue sua, siue aliorum sententia. Si sua, possem suis eum testimonijs ubique refellere, cum de uirtute, & pietate sit ei multus ubique sermo. Tanquam transfugam, & impostorem coarguam, omnis enim hæc oratio, prouidentia est destructio. Et tamen ipse de his, qui sero à Deo puniantur, optimis allatis, & quales à uera Theologia afferuntur, super eo, rationibus scripsit. Vidit & asseruit à Deo castigari delinquentes, rationemque cur sero castigentur, uidit & exposuit. Satis igitur mihi est Plutarcho contra Plutarchum. Sed pauca quædam è Naturæ, Philosophiaque gremio, uera ad ea quæ posuit, petamus. Dico Deum curare res humanas, idque Philosophos omnes, uno aut altero delirio exceptis, prædicasse. Ut mittam Platonem, Aristotelem, Alexandrum Aphrodisæum, quorum toto hoc operæ uisa sunt testimonia. Ac ratio, quæ mouit eos, perspicua est. Quid est enim melius, ac dignius, quam Deum gubernare mundum? Eadem autem ratio, quæ persuasit omnibus hominibus Deum curare res humanas, eadem ante creationem eum Dijs & hominibus prospexisse, bonitatem, felicitatemque communicare suam uoluisse, persuadebit. Quòd uerò dicis, Deum animal beatum, laborare in attendendis rebus humanis non debere: aut uidelicet quia non potest, curaque uelut mortalis, qui undique beatus est, angere nec debet, nec potest, eamque ob causam quasi ferens ei suppetias, ab hac sollicitudine eum eripis: aut quia uel res mortales non indigent, uel indignum Deo est hoc officium. Primum certum est, animali beato nihil quod agat, laboriosum esse. Neque enim beatum esset, nisi perfectum esset. Perfectum autem quidquid agat, in eo sustinere laborem, sollicitudinemque torqueri non potest. Quiduis agat Deus, quantum uelit cogitet, nihil potest ei laboriosum esse. Id enim est animal beatum. Quare

necq̄ mundo creando, neque prouidendo Deus laborare potest. Indigentibus autem C
 rebus humanis aliquo præsidi, non ne Deus solus, omni mundo maior, potest & des-
 bet curam suscipere, qui & cæteris prodesset, & id ei laudi esset. Optimi enim est pro-
 spicere, si potest, regere, moderari (Nihil est enim melius, aut præstantius bonitate, &
 beneficentiâ) Deus autem potest, & est optimus. Ecce igitur acruus, Deus potest pro-
 uidere prouidendo, necq̄ laborat, necq̄ interpellatur beatitudo eius: contra autem, no-
 bile est & gloriosum suâq̄ maiestate dignissimum prospicere, regioque hoc munere
 fungi: postulant autem, efflagitantq̄ humanæ res hanc prouidentiam: prouidet er-
 go & attendit. Ad hæc Plato, & Mercurius Trismegistus docuerunt, Deum quodd
 bonus esset, molitum hoc omne: fuitq̄ bonitas maxima & incommemorabilis, cui
 ex creatione rerum fieri nulla posset ad felicitatem accessio, quæsiße eadem in homi-
 nes effundere, quæ possideret ipse, bona. Cuncta enim in hoc mundo tandem ad ho-
 mines reuocantur. Hominum autem felicitas uera atque perfecta, ob quam fuerint à
 Deo creati (Necq̄ enim eis mortalibus hunc mundum condere, admodum profuisset,
 bonâq̄ sua uerè communicasset) est, regiones felicissimas subire, fortunatis ciuibus,
 & his qui pulcherrimum uultum eius intuentur, adscribi. Hoc Deus sciens, & uidens,
 perspectumq̄ habens, quanta in domo sua sint gaudia, esse humanissimi, & qualis
 ipse natura est, iudicauit, condere quos in hoc iucundissimo prospectu collocaret.
 Duosq̄ gradus bonitatis, quasi fontes duos, produxit: alterum istius mundi, lucem
 corpoream, qua uiderentur, sentirentur res corporeæ, hæcq̄ uita, res minores frue-
 rentur, infimos rerum gradus hoc orbe comprehendens: alterum, quo diuina tan-
 tum, beata, læta, sincera, sempiterna, incorrupta, perfecta, cupiditatem, animumq̄
 expletia continerentur. Vides quanta bonitas, quanta gloria, quantum decus eius
 (Et nihil laboris admittebat, nihil interpellabat sua gaudia) ex prouidentia inclarue-
 rint. Utile fuit nobis declarari eius bonitatē, quanquam hoc ei non fuit nouum gau-
 dium, cumulusq̄ felicitatis suæ. Tantum fuit, quoad ipse uellet. Lætaturq̄ quotidie,
 aut quod in sacris literis dicitur, tristatur, usque quo placitum est ei. Aeternus tamen
 ipse, res autem creatæ, ne minor gradus, uitæq̄ infima, maioris ac perfectæ sit euersio.
 Nec potest uterque mundus sempiternus esse. Debet autem melior tantum perman-
 nere in sempiternum. Si das meliorem æternum, das inferiorem desitutum habuisse
 principium. Constat igitur magis decere Deum res hominum attendere, quam sper-
 nere: falsaq̄ est argumentatio, Deum si res humanas curet, suam beatitudinem labe-
 factare, quasiq̄ lætitiæ suæ mœrorem offundere. Cogitatio, ex humana imbecillitate
 diuinam naturam iudicans. Quis tibi concesserit? Homo prouidendo uexatur, an-
 gitur, uritur curis, similiter Deus. Neque uerò Theologia uera, inducit Deum, tan-
 quam Ideam mentis suæ intuentem, consultantemq̄ de creatione mundi, magnisq̄
 quasi curis æstuantem: sed unico uerbo, solâq̄ cogitatione, quod & à Platonis tra-
 ditur, fecisse: Dixit, & facta sunt: Mandauit, & creata sunt. Ideam illam Platonis
 archetypam, dicemus ipsam Dei sapientiam, non exemplar, in quod uelut lignarius,
 aut statuarius inspiceret. Plato quidquid dixerit, non attendam: si uoluerò, tuebor
 dictis Platonis, Ideam mundi, diuinam esse Sapientiam, Verbumq̄ fœcundū,
 Mercurio, Philone autore. Vt autem aliam rationem dissoluam, non consequitur,
 Fuit Deus ante mundum, non dormiebat, uigilabat in actione felicitatis suæ, beatis-
 simus: Ergo ad rerum nouarum molitionem non potuit aggredi. Falleris, putas cre-
 asse, ut astris tanquam signis, aut æde picta delectaretur, ut adderet quod ad perfectā
 beatitudinem deesset. Quasi domo, aut familia ante molitionem mundi carentem, do-
 mos, homines ædificasset. Hæc suspicio, nobis, qui nihil causa sua, sed nostra, quod
 placuit

A placuit etiam Stoicis, Deum fecisse censemus, non obstrepit, iudicamusq̄ eam pueri-
 lem & ineptam. Soluta est igitur ratio, nihil diuinam bonitatem, opulentissimam, fe-
 licissimam, sui causa, sed nostra fecisse: quæ si sua fecisse dicitur, eodem pertinet, ut
 ad se scilicet cuncta reuocaret, quoniam ipse finis omnium. Hoc autem adeo naturale,
 & clarum est, ut etiam Stoici quemadmodum dixi, id agnouerint. Epicureusq̄ con-
 tra Stoicum apud Marcum Tull. An hæc, inquit, ut ferè dicitis, hominum causa à
 Deo constituta sunt? Sapientum ne? propter paucos ergo tanta est facta rerum molitio.
 Hoc igitur omittamus. Superest, ut postremum diluamus, quod omnes ferme
 mortales, pietatem ueram, & non ueram profitentes, torfit: Mei autem penè moti
 sunt pedes, penè effusi sunt gressus mei. Quia Zelauit super iniquos, pacem peccato-
 rum uidens. Quia non est respectus morti eorum, & firmamentum in plaga eorum.
 In labore hominum non sunt, & cum hominibus non flagellabuntur. Sic queritur
 propheta, Vsq̄ quò Domine clamabo, & non exaudies? Vociferabor ad te uim pa-
 tiens, & non saluabis? Quare ostendisti mihi iniquitatē, & laborem, uidere prædam
 & iniustitiam contra me? Quare respicis contemptores, & taces conculcante impio
 iustiorum se? Similiter Claudianus:

Sæpe mihi dubiam traxit sententia mentem,
 Curarent superi terras, an nullus inesset
 Rector, & incerto fluerent mortalia casu.
 Nam cum res hominum tanta caligine uolui
 Aspicerem, lætosq̄ diu florere nocentes,
 Vexariq̄ pios.

Communis igitur omnium mortalium dubitatio, nec aliud est
 totus liber lob, cuius ex parte solutionem illi agnouerunt, perfectè autem agnoscere
 B non potuerunt. Quippe nisi ad aliam uitam, cuius etiam scientiam Philosophi tene-
 runt, perfectam tamen eius rationem non uiderunt, hæc referantur, nulla solutio est.
 Viderunt autem nonnulli Philosophi, Pythagorei, Plato, perinde ut iustis, ac pijs
 præmia cœlestia tribuenda essent, sic danda pro meritis æterna supplicia sceleratis.
 Non igitur huius seculi breuitatem uel in beatitudine uel supplicij oportet attende-
 re, quia sicut non sunt digna Deo præmia temporaria, sic supplicia debent esse sempi-
 terna. Cumq̄ opinatus sit cum multis Plato, pios in concilio Deorū collocandos, im-
 pios in profundum tartarum deturbandos, aut certè hoc denegas, aut concedis. Si
 denegas, primum quæram cur neges, & cur te tantorum uirorum autoritas non fle-
 ctat. Si concedis, iam intelligis, nihil in hac uita decerni posse, satisq̄ suppliciorum
 homicidis, rapacibus, uiolentisq̄ futurum, cum ad ignes æternos, quod & Poëta no-
 ster cecinit, adigentur. Sic satis præmiorum futurum iustis, cum regnis cœlestibus,
 ubi gaudiorum, beatitudinisq̄ omne genus, ascribentur. Bona uerò temporaria non
 solum ceu probitatis eorum præmium, iustis non sunt augenda, ut etiam non conce-
 denda uideantur, quod tum diuina liberalitate, ac beneficentiâ indigna noscantur,
 tum sæpe deprauant, & à uirtute deducunt ad uitia. Paupertas autem, aut calamitas
 sæpe desides animos excitatos reddidit meliores, & contenta terrestri, fluxaq̄ felici-
 tate, fecit maioris illius cupidiores. Clariorq̄ uirtus ac perfectior elucet in aduersis
 huius mundi, quàm rerum secundarū perenni successu. Illeq̄ ipse Hercules, tunc toto
 terrarum orbe, clarissimus effectus est, cum tyranni crudelitas eum egit exulem. Ac
 ut rationem reddam, cur sit Agamemnon interfectus, plures possunt esse. Primū ut
 fatali decreto ab adulteris per dolum sit interemptus, qui filiam Sacerdotis, Numen
 non ueritus, captiuam constuprandamq̄ abduxisset, gementiq̄ patri reddere noluis-
 set. Sic iniuste sæpe turbamur, & qui cæcos consiliorum recessus, obscuraq̄ pectora
 non

non perspicimus, sola superna specie capti, æquè bona non meritis effundi, sicut im- C
meritis supplicia, calamitatemq; infligi, temerè iudicamus. Vniuersale humani iudici
cij malum. Altera ratio, quam dixi, quod (ut Philosophi ingenuè cōfessi sunt, credi-
tumq; est ab omni uetustate, ac predicatum) præmijs iustorum, uel iniustorum æter-
nis constitutis, oportet ad meliorem, & sempiternum statum hæc referri, ubi sicut uer-
rus carcer erit scelestorum, sic uera præmia bonorum. Tertia ratio est, quam uel ipse
Plutarchus attulit, dignius esse, atq; honorificentius Deo, grauius, moderateq; pro-
cedere, expectare poenitentes, quam simul, perpetrato crimine, fulmen corripere.
Quippe cum nemo sit qui non peccet, plenæq; uita sit omnis delinquentium, si quo-
ties peccatur, sauiet, breui totum humanum genus perderet Deus. Clementiæq; suæ
est expectare poenitentes, ad illatas iniurias conuiuere. Nec sunt tamen diu felices,
quos luce, tot sceleribus perpetratis, putas indignos. Idemq; illi sibi satisfecerunt.
Tolluntur in altum, ut lapsu grauiore ruant: paucosq; uideas euasisse limina ad usq;
senectæ beatos, quorum in uita, uagata late crudelitas, impietasq; fuisset. Esse autem
uexationes, aduersamq; fortunā uirtutis quasi sopitæ stimulum, occasionemq; ad me-
liora, non nostri solum, sed sui quoq; Plato, Epicætetus, Simplicius asseruerunt. Nec
malum est Platoni, in Gorgia, malos puniri, quibus cum omni mundo proffit scelus
expiari. Simplicio autem Epicætetum interpretanti, ea de exercitatione in hac humana
uita differuntur, ut qui se putat immeritum, & quæ non demerisset, perpeffum, fa-
cili possit eius oratione mitigari. Sacras enim literas prætereo, nihil in aures nostras
aliud tam magis innotantes. Quarum autoritas eò grauior, potètioreq; est, quod non
modò sunt à Deo reuelatæ, sed etiam ualidissimas secum apportant rationes breui-
simæ uitæ, bene aut male facta, ad futurum iudicium referentes. Aut igitur is, qui
Agamemnonem interfecit, debuit subito rapi ad supplicium, aut prohibenda scelera D
ta uoluntas fuit. Primum credo non desideres, ne tibi, innumerabilibusq; alijs idem
cōtingat, ut uel homicidio, uel adulterio, uel alio admissio facinore, subito traharis ad
pœnas, breuiq; omnis terra deserta cultoribus squalescat. Minus etiam qui sapiens
est, postulet secundum, quia quæ ratio prohibendi alterum, uel alterum consilium
fuisse, eadem in uniuersum toto humano arbitrio sublato ualuisse. Fortasse si Deus
meliorem sententiam obtulisset, ille scelere uictus, non se cohibuisset. Plerosq; enim
nec leges, nec pœnarum metus, nec amicorum consilia frænare potuerunt, plus
cupiditati, ac libidini, quam rationi obsequentes. Si cogites cohiberi, occultoque
quasi motu retrahi debuisse, uide quid cogites. Omnes enim actiones malas, & o-
mnes consiliorum malorum exitus, quorum infinita mentes humanas insidet multi-
tudo, prohibere oportebit, ut longè paucis exceptis, cætera non nostro, sed alterius
arbitrio transigantur, sublata laudis, aut uitij materia uera. Melius igitur est, sinere
quæ uoluntate sua duci, legibus interea, monitis, exemplis, & probitatis, atq; im-
probitatis præmijs propositis, ut qui bene, recteque uiuere, cum uiuere peruersè potuis-
set, maluerit, perinde ac meritis est, coronetur: sic à beatorum choro excludatur, qui se
factis impijs coinquinauit. Hoc iustissimum, hoc optimum, quo non liceat cogitare
melius: perindeq; decorum, atq; pulchrum est dare pœnas delinquentes, sicut coro-
nare merentes. Hæc sunt ueræ rationes, quas nec Philosophi ignorauerunt. Satisq;
mihi uideor Plutarcho respondiisse.

*Diluuntur rationes Epicurei & Cottæ apud Tullium. Earum solutionem
esse, quod ubi Marcus ipse loquitur, secus sentit. Et ea est Academicorum
libertas. Platonem non suis primū oculis creationem uidisse, sed apud
priscos*

A *priscos legisse. Platonem dicere mundum corruptibilem in posterum, sed
potestate opificis non interiturum. Non ociatum esse Deum, fruuentem
ante mundum Diuinitate sua. Non supersedisse creatione mundi. Sa-
pientibus & Stultis creando mundo prodesse uoluisse. Asssecutumq; esse,
quod bonitatem suam fecit clariorem. Omnes particulares motus in pri-
mum motorem referri.*

CAP. VII.

AD EPICUREVM, & Cottam, qui contra creationem mundi, non
quod mundus non sit creatus, sed non à Deo creatus, apud Ciceronem
pugnant, ueniamus. Quærit Velleius primū quibus oculis intueri po-
tuerit Plato fabricam illam tantī operis, quæ ferramenta, qui uectes, quæ
machinæ, qui ministri tantī muneris. Quemadmodum obedire uoluntati architec-
ti elementa potuerint. Vnde natæ quinque formæ, quas in Timæo nominat. Quod
mundum factum, asserit non interiturum. Prouidentia cur mortalem fecerit mun-
dum, iuxta Stoicos, non quemadmodum Platonius Deus, sempiternum. Cur mun-
di fabricator repente extiterit, innumerabilibus antè seculis & in omni Aeternitate
cessator. Laborem non fugisse, qui Deum non attingat. Cur Deus delectari quasi
signis, sideribus, & cælo uoluerit. Si ut melius habitaret, peius ergo habitare in
Aeternitate, opusque ei fuisse isto mundo, sed nequaquam carere uoluptate hac eum
tamdiu potuisse. Si propter homines, an sapientes, uel stultos: sapientes esse pau-
cos, propter paucos ergo tantam rerum factam molitionem. Stultos autem hoc be-
neficio affici non debuisse. Deinde nihil eum esse asssecutum, quod stulti sunt semper
B *miseri, ut nasci nihil eis profuerit. Cottæ uerò rationes sunt, Si Deus creasset, ac
provideret; bene bonis, malis male esset. Cum ratione peruersè & ad malum sem-
per homines abutantur, uel à Deo dari non debuisse, uel non datam profus. Quod
ea quæ diuina prouidentia facta uideantur, per errorem rationi & menti ascriban-
tur, cum Naturæ quædam sit uniuersalis necessitas, omnes res moribus suis cien-
tis. Sicut reditus tertianæ, aut quartanæ febris, marinorumque æstuum, quorum
motus etiam certi & constantes, nulla ratione gubernentur: eadem necessitate, & or-
dine, caro diuulsa renascitur, arbor cæsa reuirescit, multa nascuntur in terra prodigiosa.
Quod contemptoribus, cauillatoribusque Diuinitatis prosperiores res suc-
cesserint, quàm melioribus. Hæc & id genus multa opposuit ille. Quorum præci-
pua, ueræque solutio est, quod more disputantium, ingeniumque ostentantium, &
quamcunque contradictionem arripientium, egit, & quorum sit certa professio, o-
mnia infirmare, ac refellere, ut si uel Solem dicas lucere, professionis suæ iura tuen-
tes, parati sint contradicere. Quod autem potius ea sit arrogans libertas, quæ cun-
cta subuertere sibi licere putet, apparet uel inde, quod contradicendi libidine relicta,
eadem illa sæpissimè confirmauit, quæ fecit Cottam subuertere. Satisq; uno erit tes-
timonio, quo ueritatis omnis hæc oppugnatio redarguitur. In Legibus hæc dixit:
Nihil porro tam aptum est ad ius, conditionemq; Naturæ, quod cum dico Legem,
à me dici nihil aliud intelligi uolo, quàm imperium, sine quo nec domus ulla, nec ci-
uitas, nec gens, nec hominum uniuersum genus stare, nec rerum Natura omnis, nec
ipse mundus potest. Nam & hic Deo paret, & huic obediunt maria, terræq;, & homi-
num uita iusis supremæ legis obtemperant. Hæc ille. Idemq;, Orta autem simul est
cum mente diuina. Quamobrem lex uera, atq; princeps apta ad iubendum, & ad ue-
tandum, ratio est recta, summi iouis. Et, Ergo est lex iustorum, iniustorumq; distinctio,
R ad illam*

ad illam antiquissimam, & rerum omnium principem expressa Naturam, ad quam leges hominū diriguntur. Hæc dixit qui Cottam induxit, quasi libidine, uel quæ pulchrè, & uerè Balbus disputasset, euertendi prouectum, dum & Carneadis petulantiam imitatur, bellum inferre ueritati. Igitur ingenij fuit ostentatio, ne uideretur asserere & assentiri his, quæ Balbus disputasset. Nam hæc ipsa cum ab illomet dicuntur, tum uerò pleno ore laudantur. Et in secundo de Diuinatione, ubi simili modo quæ frater asseruisset, destruxerat. Nec uerò, inquit (id enim diligenter intelligi uolo) superstitione tollenda, religio tollitur. Nam & maiorum instituta tueri, sacris, cerimonijsq; retinendis, sapientis est. Et esse præstantem aliquam, æternamq; Naturam, & eam suscipiendam, admirandamq; hominum generi, pulchritudo mundi, ordoq; rerum cœlestium cogit cōfiteri. Quibus apertè mentem suam declarauit, tollendam quidē ubiq; superstitionem, ueritatem retinendā, ueritatem autem esse, quam pulchritudo mundi ordoq; rerum cœlestium cogat confiteri, esse præstantem aliquam, æternamq; Naturam, quam homines adorare, uenerariq; deceat, cuius imperio maria, & terræ, omnis deniq; mūdus obtēperet. Cottæ igitur rationes ipse resoluit. Nam in Legibus quoq; contra petulantiam Academicorū, & quòd ei non semper placuisset hæc in cunctis, ueritatis oppugnatio, sic docuit: Perturbatricem autem harum omnium rerum Academicam hanc ab Arcefila & Carneade recētem exoremus ut sileat. Nam si inuaserit in hæc, quæ satis scitè nobis instructa, & composita uidentur, nimias edet ruinas. Epicurei rationes, uel id abunde perimit, & euertit, quòd Epicureus erat, contra quam generem, eiusq; delyramenta, totis ipse suis libris bellum implacabile gessit, proscidit, uexauit, etiam in scitiæ, & ignorationis omniū rerum, arrogantia præterea, semper eos arguens. Sed pauca quædam cum eo, & quasi præteruolantes, loquamur. Quibus oculis Plato machinā mundi intueri potuerit. Duo responsa: non suis primū oculis Platonem machinam mundi, sed apud uetustissimos, cum primis Aegyptios, aliosq; Græciæ ueteres Theologos, uidisse Pythagoreos, Empedoclem, Philolaum, Pherecydem, Poetas antiquissimos, Orpheum, Hesiodum, sed præcipuè Trismegistū, cuius non dogmata modò, sed meras etiam dictione usurpauit, omnium gentiū literis & testimonijs, claris præterea coniecturis in unum congruentibus mundum habuisse principium. His tot testibus, tanto hominum consensu putauit assentiendum modestissimus Plato, non ut temerarius Epicureus, quæ natio in omnem Philosophiā, ueritatemq; fecit impetum, ac ceu ceteris Philosophis urbanis, & ciuilibus, ipsi agrestes, rustici, impoliti, rudes confurrexerunt. Quare non multum est ponderis in eorum auctoritate. Ad hæc, duplices sunt oculi, animi & corporis: corporeis solis uelut homines, Epicurei, sapientiores autem magis animi, quàm corporis utebantur. His oculis Plato uidit fabricā mundi: uidere Epicureus nō potuit, quia nō habuit. Itaq; miratus est aliū uidisse, quòd cæcitas eum sua uidere non sinit. Eiusdē stuporis cætera, Qui ueritates, quæ ferramenta, qui ministri. Si scisset, aut tenere uoluisset quæ maiores de maiestate diuina tradidissent, nec solita temeritate prouectus, ultro desipere uoluisset, uidisset sanè, nullis hic ferramentis opus fuisse, sed quòd Marcus ipse paulò antè, mundum, maria, & terras, ei obtemperantia, sine instrumentis fieri potuisse. Quo modo autem Plato dicat mundum non interiturum, superius expositum est. Congruit autem Stoicorum, & Platonis de mundo corruptibili sententia, quorum auctoritati multo magis, quàm Epicureo subiiciendum est iudicium. Formas autem illas in Timeo, etsi rectè possint intelligi, ac declarari, nos quidem non laborabimus quales sint, ostendere, non Platonem, sed ipsam ueritatem defendentes. Ostensum quoque, fabricatorem mundi non repentè, & quasi ex infinito somno surgentem, aut qui laborem

A laborem in æternum refugisset, extitisse, arreptumq; fabricandi cupiditate, quòd antea non faceret, operi manus admouisse. Delyrantis animi, & humana tantum capientis, nihil se supra corpus attollentis figmenta, ad puriores cogitationes non aspirantis. Aliter Deum in æternum ante, & supra mundum extitisse, & existere, aliter homines uiuere. Non otuari potuisse, cuius esset actio beatissima, perennibus gaudijs exuberans, uacantemq; à creatione mundi, non ab eo uacasse, quòd esset beatitudo eius, sed eo quo carere sine detrimento posset, & quòd ubi effectum esset, ad beatitudinem eius nihil addiderit. Vt si Rex duabus actionibus, altera naturali, dignissima, grauissima, altera nihil ad se pertinente, proposita, hacq; omissa, grauiolem, propriamq; sibi exerceret, cum quasi otiosum damnes. Non potuit igitur otiosus esse, cuius fuit æterna ex maiestatis suæ contemplatione, beatitudo. Est enim cognitio, & contemplatio, actio perfectissima. Hoc autem cum sit felicitas diuina, facile potuit, ac debuit æterna mundi molitione superfedere. Tunc otiosus fuisset, si nihil aliud, quòd ageret, habuisset, & si mundana factio, sola fuisset eius, ac naturalis, inseparabilisq; substantiæ suæ operatio, qualis igni calor, aut ascensus ad altum, sine quibus ignis esse non potest. Aristoteles autem fatetur Deum ex contemplatione sui, non mundi molitione esse beatum. Quoniam igitur una ea potuit beatitudine felicissimus, & contentus esse, ut quidquid additum sit, nullam ad suam felicitatem accessionem fecerit, liquet eum, qui sine mundi operatione putet Deum otiosum fuisse, ipsum potius à sapiendo, & intelligendo, semper otuari. Creatione autem mundi naturaliter Deus in omni æternitate non superfedidit, aut distulit ad illud usque tempus condere, quòd tum omnis Aeternitas est æqualis, nec potest in ea fieri dilatio, aut acceleratio, prius aut posterius, tum naturale fuit ei sic uiuere, sic esse, quemadmodum mundo, B habere principium. Quare nec unica fuit eius uoluptas iste mundus, qui meliore & præstantiore frueretur, & ea potuit facile carere, nec quasi ad habitandum factus est ei mundus. Aristoteles enim affirmat, Deum sic extra mundum esse, sicut intra mundum. Superest quòd maioris est ponderis argumentum, quibus ab eo sit creatus, sapientibus ne, an stultis. Respondeo, sapientibus & insipientibus. Tum si solis sapientibus, nihil mali, nihil absurdi. Vtrunque probabiliter, optimèque defendi posse: principaliter autem, solis sapientibus. Creatus est igitur mundus à Deo solis sapientibus. Sapientes autem intelligo, non quales fortasse sentit ipse Philosophos, Epicureos, Stoicos, Peripateticos, Platonicos, quorum sub titulo sapientiæ, plures stultissimi sunt, & fuerunt semper: sed bonos, innocentes, integros, quorum fuit semper magna in omni ætate multitudo. Si nemo sit qui non peccet, omnis autem qui peccat, stultus est, maximam tamen peccantium multitudinem pœnitet peccati, hoc ipso sapientem, quòd errores suos agnoscit. Numerus autem exiguus ille Philosophorum, tantum abest, ut adducat in hanc de mundo suspicionem, ut hos ipsos, si pauciores fuissent, melius propemodum futurum fuisse, contendam. Nam cōtra hos, omne pro ueritate certamen, plebe, quam naturalis duceret instinctus, sæpe meliora sentiente. Soli igitur boni sunt sapientes: Hi plures sunt: pauci autem prodigiosè mali. Longè paucissimi, qui si uel deprauatissime uiuant, sæpeq; cupiditatibus uicti, scelerata perpetrent, non denique summum Deum quoq; tempore agnoscant, & fateantur. Sed demus solis bonis factum hunc mundum. Pluris sit, ait Sapiens, unus bonus à Deo, quàm mille impij. Vt ille, uno Platone satis esse sibi dixit, plebe ab auditorio eius defluente: sic satis erit opifici, si uel pauci bonitatem eius agnoscant & fruuntur. Vt agricola plures conferit arbores, nec sperat omnes feliciter pullulaturas: ut qui seminat, scit quòd infelix lolium, & steriles dominabuntur auenæ: dul-

cuius tamen ei est, triticum quantum quantum est, legere, quam triste, avenas cōbure: re: sic tamen si Deus cunctos beatos esse, & sapientes uoluisset, omnibusq; his mundū condidisset, solos tamen ante oculos habuit, quibus cœlum, & terras conderet sapientes. Quæ est etiam ars, quod elementum, quæ disciplina, quæ instrumenta ad usum & commodum reperta, sed abutentium prauitate nonnunquam perniciosa, quæ soleant magis accusari, quam ipsi abutentes, & in ea ipsa potius, quam peccantes, crimen omne conferri? Quis eloquentiam incessit, in ignem & ferrum, aquamq; quis criminibus inuectus est, & inuolauit, quod afferant nonnunquam perniciem? Sic planè, etsi non omnes nati sunt in mundo sapientes, nec mundus accusandus, nec autoris bonitas non admiranda, suspiciendaque nobis, cuius etsi fuit consilium solertissimum & res sapientiæ suæ magnitudine repertas uoluit optimas esse, desiderauitq; omnes nasci sapientes, nec futuros tamen sapientes omnes animaduertit, ommittere, quin crearet, nec uoluit, nec debuit, sed eo uel maximè bonitas eius incredibilis apparuit quod immeritis etiam, & quos prospiceret ingratos sibi, beneficiq; immemores futuros, creauit, promiscueq; cum bonis, & sapientibus, luce & aspectu istius mundi eos frui permisit. Quod quicumque apud nos faceret, humanissimus haberetur, similimus Deo prædicaretur. Si, ut inquit orator grauis, iracundiam cohibere, uictoriam temperare, aduersarium amplificare, hæc qui faciat, usque adeo laudatur, ut Deo similimus iudicetur, cur non ea ipsa efficiens Deus maximè sui similis habeatur, quod factum ab homine, facit eum simile eius? Imitamini, inquit ipse, Patrem uestrum, qui Solem suum oriri facit super bonos & malos, & pluit super iustos & iniustos. Ecce igitur incommemorabilis bonitas, non modo profuisse, ac prodesse gratis, & sapientibus, sed ingratis etiam, insipientibusq;. Sapientibus enim, & insipientibus, dixit alius eius assecla, debitor sum. Cum itaq; diuina uirtus habeatur, uel malis prodesse, ignoscere peccantibus, ingratisq; beneficia præstare, cum Natura instinctu id collaudet suo, extollatq; in hominibus, certè & in Deo erit supremè, à quo supremè uirtus omnis possidetur, laudatur autem, admirationisq; habetur ea uirtus, non sine ratione. Fructuosior enim est humanitas, & bonitas, clementia, benignitas, quam seueritas, durities. Nec fas est propter malos nocere bonis: cum beneficio bonorū malis nasci potius, ac uita frui debeant, quam propter malos uita carere boni. Nec si Deus prospexit fore maiorem numerum stultorū, quam sapientum, hanc sapientibus & bonis iniuriā facere eum decuit, ut propter multos illos stultos abstineret à creatione bonorū: sed quæ sua semper fuit probitas, hunc honorē bonis deferre debuit, ut tum hi, quantum uis malorū agmen consequeretur, conderentur, nec quicquā eorum creationē impediret, tum hoc adderet, ut in eorum gratiā, etiam malis prodesset: quemadmodū sæpe, charissimis deprecātib; ignoscimus his, qui in nos peccassent: sic cum sciret Iudæorū pectora dura, pronosq; animos in nequitia magis quam æquitatē, non omisit, quin legem per Mosē præsens promulgaret, paucos illos bonos, multaq; alia dignissima, spretis & contēptis tot stultis, magis attendēs. Responso igitur est, (ut summa quæq; cōplectar) tanquam de bobus, & asinis, muscis, cæterisq; bestijs, Deū de malis, & stultis illis innumerabilibus nihil curasse, atredisse, cogitasse, tum magis eū decuisse usq; quæq; beneficū esse etiā erga malos & ingratos, cuius uerberima, latissimaq; bonitas non modò non soleat propter stultos, & malos impediri, sed etiam propter bonos prodesse malis. Bonus agricola, non propter lolium in segetibus cooriturum, segetum satum, frugibus uelut ob stirpem malam iratus, dimittit, sed propter segetes bonas sinit cooriri lolium. Hoc apud mortales sapientissimus quisq; facit. Quod autem rogas, quid tandem sit assecutus stultis & sapientibus promiscue, mundo

A mundo ædificato, quod omnes stulti sine dubio sint miserrimi, uel hoc ipso, quod stulti sunt: dico quod quanquam hi, qui sine dubio miserrimi sunt, & stulti, non principaliter consilio eius, cum conderet mundum, propositi erant, intuebaturq; magis alia innumerabilia bona, tamen etiam stultis uita & omnis mundi habitatio ne concessa, assecutus est hoc, quo nihil est cogitare melius, quod bonitatem suam fecit clariorem, quæ latuisset, si sapientibus duntaxat, gratis, & beneuolis profuisset. Ad hæc quærerem, si possem, qui sint miserrimi. Nam fieri potest, ut miseros, & stultos habeas, quos cæteri non habeant. Egoq; o Epicuree, qui te fortasse unum è paucis illis sapientibus existimabas, miserrimum uel hoc ipso arbitror, quod hæc flagitia animo concepisti. Ita forte factum est, ut eodem iudicio de stultis, & miserrimis, atque tua sapientia, & Philosophia, senseris. Non protinus igitur omnes stulti sunt miserrimi: neque si sunt, forte eo stultitiæ genere sunt, ut nec unquam nasci debuerint, eisq; uitam datam esse, fuerit reprehensibile. Vidi enim plerosque stultos, postea sapientes. Itaque non erant illi miserrimi propter stultitiam, ut nunquam nasci debuerint, futuri aliquando sapientes. Plenaq; sic est uita poenitentium, ac respicientium, sicut delinquentium. Quod si sapientiam, uel stultitiam ad hanc uitam referas, ut stulti sint, quos cruciant cupiditates & ægritudines, sapientes quos non crucient, fingis quæ natura fieri nequeunt, esse sapientes qui careant ægritudine, & cupiditate. Deinde in hoc ipso probatur sapientia, cui necesse est coniunctam esse stultitiam, ut appareat sapientia, ubi stultitia esse potuisset. Falleris item mortalia tantum attendens, de quibus nemo perfecte iudicabit unquam, nisi post uitam consecutura respiciens: quæ uos Epicurei nescientes, aut à uestris maioribus tradita, temere reiicientes, non mirum, si ferè semper hallucinamini, ut planè stultus sit, cui curæ sit uestram stultitiam coarguere. Sed liberaliter agamus. Quæ uerò Cotta opposuit de rebus aduersis bonorum, secundis malorum, quoniam à Plutarcho obiecta, resoluta sunt: & Marcus ipse, suo sensu loquens, malorum grauiora supplicia demonstrauit, ut si malus, & sceleratus sis, id unum sufficiat ad miseriam, & docuit, illustribus animis pro patria uulnera passis, in cœlo patere locum, satis ipse sibi respondet. Nam in Pisonem dixit, non in eo cui facta est iniuria, sed in ijs qui fecerunt, sceleris ac conscientia poenam remanere. Et in Philippicis: Alia o perditissimi homines, & amentissimi, sunt multo miseriora. Nam quo maior uis est animi, quam corporis, hoc sunt grauiora ea, quæ concipiuntur animo, quam illa quæ corpore. Miserior igitur qui suscipit in se scelus, quam is qui alterius facinus subire cogitur. Hæc igitur cum sentiat Marcus ipse, ostendens miseriores semper esse malos, quam bonos etiam in hac uita, non opus est nostro hic alio responso. Non enim sunt beatiore scelerati etiam ditiores, & opulentiores. Ad hæc si cœlum recipit indyotos, & qui pro charitate patriæ nullum laborem recusarunt, certè ex aduerso exclusi delinquentes, necessariò locum sceleribus tenent congruentem. Sicq; refert Marcus ad aliud, bene & male facta humanæ quam uitæ huius iudicium, ut nemo debeat in hoc mundo turbari super felicitate malorum, uexatione bonorum. Quod autem arguit, de rationis abusu, qua pauci rectè sapienterq; utantur, responsum, nullam hanc culpam autoris fuisse, cuius salutare fuerit ubiq; benignumq; consilium. Claruit etiam exemplis, nec mortales ipsos, nec Naturam, nec artem propter intermixta uitia, ommittere uirtutes, suppressere bona propter mala, sed contentari uel paucis bonis, quæ cum malorum multitudine compenset. Exempla quoque ex Tragœdia, rara sunt, ut plures sint qui ea non perpetrent, quam qui dicantur fecisse. Quod autem refertur in Naturam, quod mente, & intelligentia prædicetur factum, ipse citra con-

traditionem, suam proponens sententiam, dissoluit, sæpè ut uidimus, dixit cœlum, & terras, & maria, iussis supremæ legis obtemperare, & esse præstantem quandam, admirandamq; humano generi, suspiciendamq; Naturam, pulchritudinem mundi, rerumq; cœlestium ordinem declarare. Pro Milone uerò id ex intimis Philosophiæ templis depromptit argumentum: Si in his corporibus, atque in hac imbecillitate nostra insit quiddam, quod uigeat, & sentiat, & non inerat in hoc tanto Naturæ tam præclaro motu. Nisi forte idcirco non putemus, quia non appareat, nec cernatur, perinde quasi nostram ipsam mentem, qua sapimus, qua prouidemus, qua hæc ipsa agimus, ac dicimus, uidere, aut plane qualis, aut ubi sit, sentire possimus. Hæc cum Marcus ipse pro se dicat, & sentiat, non est quod nos in argumentatione Cottæ diluenda laboremus, Philosophorum omnium accedente consensu, uigere in hoc mundo uim quandam, ut animum nostrum, inuisibilem, cuius motus sit is omnis, quem primum uidemus in cœlo, ortu, obituq; signorum, tum omnium uicissitudinibus, & ordinibus rerum. Quæ uis etsi non uideatur à nobis, ex ipso toto Naturæ motu, ordinibusq; stans, & certis coniectanda est, nec idcirco non putanda, quod oculis corporeis non subiaceat, cum sese rationi affatim offerat. Cæteri philosophi docuerunt, aut hanc, quæ dicitur Natura, esse uim illam diuinam inuisibilem: aut probauerunt, nunquam motus hos tam constantes, & certos, totamq; rerum pulchritudinem constare potuisse, nisi ingenti aliqua Mente præside: ut qui dicat Naturam, exclusa Mente, & Intelligentia, nomen inane dicat. Ac quanquam sint nonnulli motus, quos citra opem & consilium Mentis uideamus perfici, ut estus maritimos, ut tertianas, quartanasq; febres, & discedentium cicatricum coitus, repellutionemq; arborum, scire opus est, omnes metus particularium rerum à primo, ac maximo motu gubernari, perinde ut qui machina impulsæ, uarios motus subito præstat. Quam rem Aristoteles in libro de Mundo multis declarauit exemplis, Ut qui diuersi generis aues sinu contineat, dato uolatu, cunctæ uarias regiones petant: Aut ab eo, qui dicitur in choro, cantatium corypheus, signo dato, subito uarias uoces harmoniamq; exaudias: Aut classico canente, milites arma capiunt, alius lorica induat, alius galeam aptet, alius fræna equo immittat, alius ad signum concurrat: Simile quid fieri à magna, ac præpotenti Mente, ad cuius nutû, ac signum cuncta suis motibus, ordinibusq; cieantur. Accidit autem ut res à primo spiritu nactæ uitam, & motum, quosdam & ipse priuatos motus edant: omnis enim uita motus est. In eumq; motus omnes referre necesse est, qui primos, maioresq; motus dedit. Qui igitur corpus humanum formauit, humoribus, & sanguine contemperauit, in eum proculdubio motus omnes, aut principales, aut accidentes, referre necesse est. Siue oculi exterius, siue mens interius agitur, siue manus, siue pedes moueantur, pulsantur uenæ, cordis item agitatio, furor, cupiditates, cuncta in primum illum formatorem tandem rediguntur. omnem aquæ, omnem ignis motum, quis neget in Creatorem aquæ, & ignis, esse referendos, qui res suis rationibus mobiles creauit? Sunt autem, ut dictum est, quidam principales motus: sunt ex ipsis alij præter intentionem, at ex Natura rerum, accidentes. Formatum est humanum corpus ab Opifice Deo, sanguis additus, & uenæ, & humores, hæc principalia. Natura humorum, & rebus exterius aduentantibus, motus existit tertianæ, & quartanæ febris, in quibus etsi ordo est, est ex ipsa re principali, cui motus, & ordo datus fuit ab opifice. Sic calore, & frigore euntibus, & redeuntibus, sæpè inuicem insequentibus fiunt febres. Aestus autem maritimi à littoribus, ad littora cientur, aqua Natura non conquiescente, sed instabiliter semper decurrente, quod certo temporis spatio

A spatio fieri necesse est. Hoc siue natura aquæ fiat, siue Luna coadiuuat, totum demum referendum in eum, qui naturas has reperit, nulla ratione dubium est. Itaque cunctis motibus particularibus ad suas causas relatis, & resolutis, uenire tandem necesse erit ad unum principium, omnium fontem, inuentoremq; motionum, ad quem, per concatenationem cuncti motus proximi ac distantes, naturales, siue ad tempus accidentes, & extraordinarij, coaptantur. Quare qui quemadmodum maritimos æstus, febresq; sic item omnes mundi motus putet sponte sua fieri, non purabit bene, planeq; tota re discussa, cernensq; motus illos ratione carentes, ex alijs motibus habere principium, qui sine intelligentia fieri nulla ratione potuissent. Nec si tertiana febris sine mente constanter reuertitur, protinus ad humanum, aut cœlestis opificium ascendendum, in quibus ordo melior, mirabilis, structura diuina cernitur, stata, certa, sempiterna. Cui nisi Mens præfuisse, nunquam tantam pulchritudinem, tantam uenustatem, ordinemq; habuisset. Quod ut clarum, & omnibus confessum prætere, Alia complura obiecit Cotta, quæ cum superius sint resoluta, eum contineantur alijs superius responsis, & potius in disputationem de diuina Prouidentia, conueniant, ut quod non auertat, nec prohibeat mala, cum possit, de quo dictum est, mittam plura prosequi cum eo.

Diluuntur rationes Simplicij de Aeternitate mundi. Simplicium agrè tulisse Ioannem Philoponum rationes Aristotelis de Aeternitate motus refutasse. Eundem Theologiam Mosaicam contemnentem, non intellexisse quæ de luce & Sole creato idem scripsit. Non accepisse Mosén ab Aegyptijs Theologiam, sed contra, Aegyptios ab eo. Græcos ab Aegyptijs didicisse, ut si sit Aegyptiorum fabulosa Theologia, sit etiam Græcorum. Quomodo oporteat intelligi, lucem primum creatam, quarta autem die creatum Solem. Resoluuntur rationes, quibus Simplicius ex Platone probat æternum mundum.

CAP. VIII.

AD EST Simplicius Aeternitatis acerrimus defensor, contra Ioannem Græmaticum, pro Proclo credo, in factione mundi, sustinens dogma Aristotelis. Cum quo breuibus agam, simili atque alij Philosophi, dementia laborante, & quæ nesciebat, incessente: nec cum maioribus solum, sed etiam mirabiliter secum pugnante. Stupenda uesania, cuius fuit studium, humanam uitam, confusione, impietateq; replere, ueram religionem aut funditus tollere, aut superstitiosam, poëticamq; allegorij quasi conditam, & fucatam, mundo colendam exhibere. Quid autem de moribus, de religione prodest differere, quod diligenter accurateq; fecit Simplicius super Epictetum, si uel nesciebant religionem, in qua ea præcepta perfecte continentur, aut à qua didicerant, eam insectabantur, aut quæ de uirtute locuti essent, euerdebant omnia, ex Aeternitate mundi, alijsq; suis dogmatis impijs? Ex quo apparet eos partim impostores, simulatoresq; probitatis, partim inconstantes, & leues fuisse, modoq; hoc, modo aliud statuentes, aut non uidentes summam in dictis suis confusionem, & pugnam. Gratias agamus diuinæ clementiæ, quæ mundo ab imposturis eorum liberato, fecit id toto terrarum orbe, etiam recetioribus his Philosophis sese opponentibus, uigere, quod esset melius ac uerius, uicitq; potentissima ueritas. Simplicius igitur super libris naturalis Philosophiæ Aristotelis, Ioannem

nem Grammaticum Procli leuitatem, & ineptiam, inscitiamque super Aeternitate mundi, optimis rationibus refutasse, indigne ferens, tumido Philosophorum sublato supercilio, solitaque inflatus arrogantia, qua se ueritatis Deos, unicum sibi datum sapere putant, criminatus est primum doctiorem, ac meliorem se uirum, tum rationes contra molitionem mundi, praecipue quam tradidit Moses, uibrauit, cuius librum cum non intelligeret, quod alijs plerisque Philosophis euenit, irrigit quaecunque de rerum creatione ille prodidisset. Ac cum maxima pars suarum rationum in id sit intenta, ut Aristotelem contra Ioannem Grammaticum, qui rationes eius super Aeternitate motus coarguerat, defendat (octauus autem liber commentationum Philoponi super naturali Philosophia Aristotelis, ad meas manus nondum peruenit: audire autem aduersarium, rationes & argumenta inimici referentem, non adeo fidele est, nec certum habet locum, ubi sistat disputatio) non sum cum Simplicio pedem collaturus, quoad ipsum Philoponum loquentem audiam. Tantum pauca quaedam afferam. Apparet enim Simplicium inepte superstitiosum, similique morbo atque Proclum, & Porphyrium laborantem, quo Philosophiam, profanamque religionem, iam Christiana toto terrarum orbe coruscante, defendere, proque ea stare inuictis animis conabantur, contra Philoponum, uerbis contumeliosis inuectum. Aperte quidem fatebor quod uidi, & probaui, hoc deteriores Philosophos fuisse, quod posteriores, ac recentiores. Id quod in Peripateticis, ac Platonis facile noscas, quorum qui uetustiores sunt, meliores, religiosiusque de Deo, de Prouidentia inuenies loquentes. Iuniores autem cum Aeternitatem defenderent, uetustissimam Theologiam, maioremque pietatem peruerterunt, aut fabulosam iudicauerunt. Cuius nunc exemplum ex ipso Simplicio proponam. Is cum tueretur Aeternitatem motus, apud Aristotelem, sine defectu & ratione sequens eum, cuius, quia non Deus, sed homo esset, non debuerat autoritas iudicium & examen ueritatis tollere, contra Philoponum, qui creationem temporis, & motus apud Mosem repertam, ratione roborabat praecipue quod rationes Aristotelis debiles, & praestigiosae nihil conficerent, irrigit Theologiam Mosaicam, eamque commentitiam appellauit, & cum non intelligeret, quod quarta die Sol dicatur creatus, prima autem die lux creatrix diei, censuit eam Theologiam fabulosam. Eius haec uerba sunt. Si autem Iudaeorum legislatorem ostendit dicentem, In principio creauit Deus coelum, & terram: Terra autem erat inuisibilis & incomposita, & tenebrae super faciem abyssi, & Spiritus Dei ferebatur super aquas. Deinde cum idem creasset lucem, diremisissetque lucem a tenebris, intulit: Et uocauit Deus lucem diem, tenebras noctem. Et facta est uespera, & mane dies una. *εἰ δὲ τὰ πάλαι τὸ χρόνος νομίζετο γενέσθαι, τὴν ἀπὸ χρόνου, ἐννοεῖται ὅτι μυθικὴ τις ἔστιν ἢ παραδόχου, καὶ ἀπὸ μύθου αἰγυπτίῳ εἰληνομένη. ἐπεὶ πῶς εἶχε λόγον, τὸν ἡλίου, τὸν τῆς ἡμέρας αἴτιον, ὡς καὶ αὐτὸς μωσῆς φησὶ, τῆς τετάρτης τῆς ἡμερῶν γεγονέναι.* Quae sunt, Si igitur hanc creationem temporis ab exordio temporis existimat, norit quod fabulosa quaedam sit ea traditio, ex fabulis Aegyptiorum tracta. Qua enim ratione stat, Solem diei autorem, sicut & ipse Moses perhibet, quarta die extitisse? Haec ille ex irroborata, contentaque animi obstinatione unius alicuius scriptoris decreta tuendi: scilicet quidquid aduersatur, siue uerum est, siue falsum, siue coelitus reuelatum, siue uetustissima successione proditum, caeca temeritate tollitur, negatur, commentitium iudicatur. Et hic ille Simplicius est, cui Ioannes Philoponus uisus est audacissimus, quod indycti Aristotelis uerba non oscitantur, quale sit ab ipsis, admisit, sed censuit examinanda, diligenterque perpendenda, nec se passus est autoritate ludificari, impediri que ad notionem ueritatis. Cuius igitur fuit maior audacia eius ne, qui Aristotelem allatis quae sibi uiderentur rationibus, non

A non fuerit secutus, aut eius qui nulla ratione, uetustissimam Theologiam, quam Plato ueneratus est (nam extat dictum Numenij, nihil aliud esse Platonem, quam Mosem Attica lingua loquentem) insolenter fabulosam uocari? Sed his omisis, rationibus agamus. Dicis fabulosam traditionem, nec tamen cur fabulosa sit, demonstrasti. Sed persuadeamus nobis duas eum rationes posuisse. Vna, quod haec de creatione mundi traditio, ducta sit ex fabulis Aegyptiorum: altera quod in ea sit contradictio, autorem diei lumen primum esse creatum: quarta autem die referre Mosem creatum Solem. Oportebat igitur hominem acutum, prius probare, & hanc traditionem Aegyptiam esse. Deinde si uel Aegyptia esset, cur fabulosa esset. Furore igitur & libidine contradicendi caecus, duo posuit falsissima, aut certe parum considerata. Falsum enim est, hanc traditionem ab Aegyptijs narrationibus desumptam. Omnium enim scriptorum iudicio, & omnibus rationibus, Moses est omnium, qui scripserunt, antiquissimus. Neque Chaldaeorum, aut Aegyptiorum, uel Graecorum, & Phoenicium, quae sunt uetustiores nationes, habetur scriptor ullus, aut traditur fuisse Mose uetustior. Quin ille Mercurius ter Maximus, Aegyptiae Theologiae pater, post Mosem temporibus enumeratis inuenitur floruisse. Obseruatumque a Graecis Theologis, eum etiam meras dictiones Mosaicas, ubi & ipse de creatione scripsit, usurpasse. Duo sunt qui uetustissimi omnium, quos ueteres Graeciae Philosophi secuti sunt, narrantur, ceu Theologiae principes, Zoroaster apud Persas, Trismegistus apud Aegyptios. Nam Linus & Orpheus, caeterisque horum aequales in Graecia, longe post eos floruerunt. His autem duobus, si quis aetates enumeret, multos annos Mosem inueniet antiquiorem. Ac qui putet quae scripsit Moses, ex Aegyptijs monumentis desumpta, non potest ex alio Aegyptio scriptore desumpta putare, quam Trismegisto. Neque enim extat antiquior quisquam, qui de creatione mundi scripserit, & qui peruenerit ad manus Simplicij, non peruenerit ad Platonis, Platonis, superiorumque manus. Sed cum probet uera seculorum supputatio, Trismegistum multo post Mosem floruisse, nonne fuit is impudentissimus, inconsiderataque uanitatis, qui contendat, quae scripsit Moses, sumpta ex Aegyptijs, cum Aegyptij sumpsissent ex Mose? Haec igitur erit prima ratio falsitatis, quod in contrarium, Genesim Mosi dicat ab Aegyptijs acceptam, cum contra sumpsissent ex Mose potius Aegyptij. Quod clarum fit, tum temporibus consideratis, tum scriptis utriusque Theologi diligenter perspectis. Secunda ratio coarguit hominem, qui de Mose, quem non nostri modo, sed profani semper admirati sunt, summisque laudibus extulerunt, quem facit uenerabilem, ueridicumque ipsa uetustas, tam impudenter contumelioseque sit locutus, insolentem & temerarium, nec aliud praeter Philosophorum arrogans supercilium, tenentem: qui falsa & fabulosa ferat eum scripsisse, quem non modo scripta eius, sed omnes etiam mortales agnoscunt & fatentur sapientissimum, & optimum, qui primus Hebraeos ex impijs erroribus Aegyptiorum auxilio coelesti liberatos, summi ac singularis Dei scientia initiauit. Ac ut taceam alios, fidelem unum testem proferam Strabonem, qui curiosissime gentes, locaque omnia lustrauit, ritus moresque omnium diligenter exquisiuit. Is cum non esset Christianus, sed tamen cui certum esset uera scribere, non Philosophorum more, qui dum stare Aristotelis dogmata uolunt, omnem ueritatem nituntur euertere, de Mose scripsit, primum referens famam esse, quod multos forte fefellit, genitores gentis Iudaicae Aegyptios esse. Moses enim, inquit, quidam sacerdos Aegyptius, cum partem Aegypti obtineret, destomachatus Aegyptiorum mores, inde in Iudaeam demigrauit. Secuti eum sunt plures *πρωόντες τὸ θεῖον*, quibus Dei cultus charus esset. Dicebat enim ille, & docebat quod non recte sentirent Aegyptij, iumentis & reptilibus

reptilibus diuinitatem asimilantes. Minus Libes, & Græci, qui Deum humana forma fingerent. Esse enim Deum id solum, quod nos omnes, & maria & terras (quod omne cœlum & mundum, rerumque naturam uocamus) sustinet, & continet. Huic igitur ullam ex his, quæ sunt apud nos, figuram quis sanæ mentis audeat aptare? Sed oportere omnia simulachra relinquere dicebat, positoque satis pro dignitate templo, sine figura hic Deum colere: indormireque, & incubare, pro se & alijs, bona somnia, ac munus semper aliquod ac signum à Deo expectantes, qui sobriè & iustè uiuant: cæteros autem minimè expectare oportere. Ille, inquit, talia dicens, persuasit bonis & sanis, deduxitque in hunc locum, qui se non armis, sed sacris, & ipso Deo tuerentur. Aliaque multa Strabo, addens nouissimè Mosem unum fuisse, qui diuinis alloquijs, & oraculis assueti, referrent ad homines à Deo præcepta, propemodum ostendens, quod clarum est etiam, & confessum apud nos, quæ scripserit, ex ore diuino, cœlestique oraculo Mosen excepisse. Cum igitur Moses fuerit optimus, ac pius, doctorque pietatis, qui que Aegyptiorum impietates execratus, cuius gentis inquilinus, non oriundus fuit, docuerit Hebræos aliam uitæ rationem: & cum hi, qui Deum colunt, aliosque ad id cohortantur, ueritatis, non mendacij sint studiosi, & cum alios ab errore, & impietate declinare Moses docuisset, non ne par est, eum maximè ueridicum fuisse, præcipuè scribentem, quo nihil esse, ac melius potest, Deum autorem esse cœli & terræ, eumque unum inuisibilem, insinuatam oportere colere? Quis arguet mendacij, nisi mendacissimus, eum, cuius optimus animus ubique cernitur, scriptaque eius testantur, eum nec gloriæ, nec imperij, aut pecuniarum, sed solius uirtutis, ac pietatis cupidum, meliorem uitam homines docuisse, quæ in eo potissimum uersatur, ut uerâ Dei teneas scientiam, pro comperto habens, eum cunctarum rerum autorem esse? Cum igitur testimonia (alios enim prætereo paria atque Strabonem referentes) doceant Mosen iustissimum, ac ueridicum, scriptaque eius testentur, singularis eum probitatis, sapientiaque fuisse, hæcque ratio abunde refellat, qui dicat eum fabulosa, commentitiamque de rerum conditione scripserit, est alia quoque ratio, quod in ea historia nihil est implicatum, nihil excogitatum, optatum, sed ad eodè primū simplex est, ut appareat scriptorē eo modo res retulisse, quo factæ fuissent, nihil addentem, nihil polientē, nusquam elegantiam captantē. Ad hæc temporum, personarum continuatio, ac quasi concatenatio, seculorum ad amulsum relatus ordo, nomina gentium, ac prouinciarum, quæ nunc usque perseverant, regnorum exordia, descriptionesque rerum gestarum, quarum nunc etiam extant indicia, ut deflagrationis in Palæstina, hæc omnia docent abunde eius historiae autorem fuisse ueracem, non fabulas, sed uerissima scripserit. Huc adde, quod facile possis, si uelis, unicuique narratæ rei à Mose, petere ex scriptoribus profanis duo & tria, pluraque testimonia: ut si uelis de creato homine à Deo uera eum scripserit docere, possis ex testimonijs profanorum scriptorum etiam roborare. Sic de creationis ordine, postea de diluuiō, de Gigantibus, quod factum est hoc opere, & alijs scriptis, fecerunt eruditissimi apud Græcos. Et Iosephus contra Appionem Grammaticum, multorum scriptorum testimonijs antiquitatem, primatumque suæ gentis satis ostendit. Philoque Iudæus Philosophis admirandus, docuit Chaldæos fuisse genitores Hebræicæ gentis, ut tamen natus in Aegypto Moses est, pietas tamen & doctrina, ac sapientia, cognitioque creationis mundi uenerit à maioribus suis, qui norant perpetuis maiorum suorum relationibus, non infinitis quidem illis, sed infra breue tempus cōstrictis, mundum fuisse creatum. Nā Abrahā, ad cuius tempora peruenerunt anni Noë, potuit ab eo non solum de diluuiō, sed

A sed etiam de creatione mundi audisse. Quippe Noë uidit & cognouit Matusalem: is uidit, & cognouit primum hominem, à Deo creatum. Potuitque Abraham audisse eum, qui referret uidisse se eum, qui creatum à Deo uidisset. Hæc igitur temporum propinquitas, relationem creati mundi facilem, memorabilemque continet. Non erat cur Moses hanc scientiam ab Aegyptijs mutuaret, cum maiores sui, Aegyptijs uetustiores, eam optimè tenerent, in primis Abraham, Isaac, & Iacob, qui cum scienter perspectissimè nosset, Deum paucis antè annis, hominem mundumque creasse, uenerabantur eum, & colebant, Creatoremque mundi & humani generis appellabant. Abrahamque dixit, Leuo manum meam, ad Dominum meum, possessorem cœli, & terræ. Melkizedek uero ibidem benedicens, Benedictus, inquit, Abraham, Deo excelso, qui creauit cœlum, & terram. Ecce uterque non Aegyptius, norant, & fatebantur Deum creasse cœlum, & terram. Quare non fuit opus Mose ab Aegyptijs hanc scientiam petere, quam longè melius, & incorruptius maiores sui tenuissent. Apparuit enim sæpissimè Deus patribus, ac maioribus ipsius Mosis, quibus ostendebat se Creatorem cœli, & terræ, & prædicabat omnipotentem, id quod semper ab antecessoribus suis audierant. His ergo rationibus non coactus uti præceptoribus Aegyptijs, didicit creationem mundi Moses, tribus scilicet: Vna, quod maiores sui, quibus apparuit Deus, docens se Creatorem, reliquerunt posteris eam scientiam: Secunda quod iidem maiores, ac progenitores, ab antecessoribus suis perpetua successione in domo Hebræorum remanente, audierant, feruebatque de Creatione mundi apud omnes sermo: Tertia, quod Deus etiam ipsi Mose apparuit, sæpè omnipotentem ei, creatoremque monstrauit, & prædicauit, sæpius id Moses audiuit. Sed reuertor ad tertiam rationem, qua temeritas, B summaque cæcitas Simplicij comprobetur. Nam si uel concedam doctrinam Mosaicam ab Aegyptijs manasse, non modò non habendam ob hanc causam fabulosam, sed uenerabilem, amplexandamque probabo, Luce clarius ostendam omnem Græcorum Theologiam, quicumque eam tractauerint, siue recentiores, siue uetustiores, (uetustiores dico ut Orpheus, Musæus, Linus: recentiores, Pythagoras, Anaxagoras, Empedocles, & Plato) non modò qui conferat, agniturum eam Aegyptiam, sed ipsorum etiam hanc esse confessionem, quicquid Græci de Deo, diuinisque rebus essent locuti, à Barbaris, cum primis Aegyptijs, qui sunt Græcis uiciniores, allatum. Hoc Plato confessus est apertè in Cratylō, & in Timæo. In Symposio, & Phædro est honorifica mentio de Mercurio Trismegisto. Hoc Plutarchus, & Strabo, Iamblichus, & Proclus, qui paribus testimonijs perhibent, Philosophos Græcorum, ad Aegyptios uti præceptores adijisse. Tota ferme Platonis de generatione mundi Theologia, nominibus sermonisque tenore considerato, quam prior Timæus didicerat, Trismegisti est. Quod autem sapientissimi Græcorum, Aegyptiorum sibi mysteria indaganda, noscendaque censuerint, sit nunc, multis alijs posthabitis, Plutarchus testis. In eo qui inscribitur de Iside, & Osiride, Testantur, inquit, quam ueneranda sit Aegyptia Theologia, Græcorum sapientissimi, Solon, Thales, Plato, Eudoxus, Pythagoras, & ut alij ferunt, etiam Lycurgus, qui in Aegyptum uenerunt, usque sunt commercio Sacerdotum. Ferturque Eudoxus audisse Chæmepheum, Solon Sonechitum Saitam, Pythagoras Aenopheum Heliopolitam. Præcipueque Pythagoras admiratus eos, imitatus est rationem symbolorum ac mysteriorum, ænigmatis ea inuoluens. Nam ab his, quæ dicuntur literæ Hieroglyphicæ, nihil propè discrepant præcepta Pythagorica. Vt est, Super sede ne comedas: Super chænice ne sedas: Ne plantes palmam: Ignem gladio ne diuerberes. Huc usque Plu-

tarchus. Ex his igitur constat, Simplicium dum mordicus Philoponum insectatur, dum magis quam deceat, Aristotelem admiratur, putat irrefragabiliter locutum, homini non humanam, sed diuinam tribuens autoritatem, non modò uetustissimam Hebræorum Theologiam, omnibus hominibus, & seculis uenerabilem, contempsisse, sed maiores suos, superioresq; Philosophos Aegyptiam Theologiam admiratos, & amplexos, præcipuè Platonem, insigni contumelia affecisse. Si enim fabulosa est Hebraica, & Aegyptia Theologia, secuti sunt fabulas, qui ad Hebræos, & Aegyptios causa discendi se contulerunt. Plusque uidit unus Simplicius, quam omnis Græcia. Sed ad id ueniamus quod eum maximè fefellit, ac ludificauit, uidentem in libro Mosis, lucem causam Diei, quarta die creari. Quo loco, primum dicendum est, non hoc solum, quo fabulosam eam narrationem ostenderet, sed totam historiam fuisse considerandam. Neque si quo in loco obscuritas esset, aut implicatio, debuit omnem historiam fidem subuertere. Erant alia perspicenda, quæ si uera, si coherrentia, si sapienter dicta uiderentur, horum bonitas, debuit obscuritatem unius loci defendere, non ex obscuro loco cæterorum claritas denigrari. Cum ergo reliqua historia sit mirabilis, sit diuina, credendum erat locum illum obscurum quidem, & ignotum sibi, non falsum esse. Sed quid his faciat, quibus certum est, uno mortali nec satis probo homine, suis rationibus motum æternum colligente, cæteris quidquid dixerint, nihil credere, nihil attendere? Qui morbus non modò in hoc, sed alijs longè clarissimis rebus toto humano generi grassatur, dum sæpe male affecti, plus credimus falsa loquenti, quam uera. Quod ergo reddidit eum dubium, fabulosumq; ea de causa putauit: mihi etsi dubium est, & obscurum, non est protinus fabulosum. Quis est enim alicuius ingenij, qui ad istum modum, in scriptis omnium Philosophorum, ab una re obscura, colligeret uniuersum autorem mendacem? Declaro igitur locum, ac declarauit in mea Cosmopoeia, quòd tamen multi sint mysticè interpretati primam lucem fuisse naturam Angelicam, quorum mihi expositio, quoniã hanc lucem narrat Moses diem fecisse, nulla ratione probatur: uerius esse, ac melius lucem illam, ut docuit Moses, fuisse Solem, quòd tum in sacris literis nomen lucis creberrimè sit nomen Solis, tum nihil fuerit naturalius, qui sit omnium corporearum formarum, omnis mundanæ uitæ autor, præses, ac principium cunctarum apparentium rerum, primùm post informia primordia esse creatum. Ac Moses naturalissimè, & ut uenire in mentem melius non possit, primum recensuit creata duo rerum inter se commista principia, tanquam mundi fundamentum, tanquam Embryonem, terram, & aquam: Mox autem ceu tertium atq; agens principium, quod adiunctum terræ & aquæ, omne genus formas produceret, effectam lucem, Omnium enim rerum terrestrium, causa sunt terra, & aqua, & Sol. Prima duo uelut accipientia, rationemq; feminæ habentia, tertium uelut masculum, imprimens in ea calorem & lucem genitalem. Decuit autem terram & aquam priores fieri, ob multas causas: præcipuam uerò, quòd ex aqua omnium ueterum Philosophorum consensu selecta, purissimeq; abstracta fuit ætheria substantia, ex eaq; Sol factus, & omnia lumina cœlestia. Non enim moror hic Aristotelis autoritatem, sed sequor non modò uetustissimæ Theologiæ sententiam, uerumetiam rationem, & exempla, cum uideas nubes aquosas collisas, horrenda in nocte largam exhibere lucem: sic Lumina per aërem uolantia, stellasq; cadentes uidemus & scimus ex humoribus & uaporibus generari, eiusmodi quandam natura cogitantes esse lucem cœlestem, artificiosius ab autore sapientissimo compactam, ac densatam. Sed quoniam potest facile persuaderi, lucem illam primogenitam fuisse Solem

A Solem: obscuritas autem omnis inde est, quòd quarta die dicitur effectus: quòd nulla ratione coherere possit, cum lux causa diei sit effecta prior: ut non solum non potuerit creari quarta Die Sol, sed ne prima quidem: quoniam nulla fuit Dies ante Solem creatum: Dicendum igitur, duocq; ab his qui hæc legent, obseruari postulanda: Vnum ut attentè considerent, agnoscantq; falso dici, uulgoq; iactari, & scribi, hanc uel illam rem faciam prima, uel secunda, uel tertia die. Vt prima die sit facta lux, secunda cœlum, tertia patefacta terra, quarta creatus Sol. Dico hoc & falsum esse, & impossibile, nec à Mose scriptum, sed historiam eius hoc habere. Primò res ipsas fuisse creatas, post dies fuisse secutas, & circumuolutas. Nec deputasse Mosen Opifici summo dies, quibus, ut solent homines, operaretur, nocte ab opere quieturus, ac quasi dormiturus discederet. Dico, & obseruandū ab omnibus prædico, non esse facta opera illa, in hoc, & illo die, ut manè exorto Sole, ad opus quasi surgens è stratis Opifex accederet: sed eum dico sine diebus operatum: operante autem eo, exactos fuisse sex dies. Nam quando Deus est opus mundanum aggressus, nulla dies fuit: primumque opus ab eo non fuit factum in die, sed factò opere, Dies secuta est. Aspice & consule Mosen, uidebis eum apertè fatentem, cum crearetur lux, nullam diem fuisse, sed luce creata, diem apparuisse: creata autem luce, ordine naturali secuta sunt cætera opera: effectus est aër, quo effecto, secunda dies expleta est. Vt primum aër est à luce flagranti selectus ex aquis, eodem tempore terra nuda remansit, quæ humida ob recentes aquas, inflammataq; à Sole, non stirpes modò, sed etiam terrestria, aquaticaq; animalia produxit, ut Nilo in alueum redeunte, totamq; Aegyptum humidam relinquente, nascuntur monstra, uersisq; animalia glebis aratores inueniunt. Hæc igitur omnia, non fiebant in die, sed his rebus effectis, trium dierum interuallum absolutum fuit.

B Verisimile enim est, cum primum lux est creata, subito uagari coepisse, aquasq; inflantem eas in aërem extenuasse, illo uidelicet primo die. Attamen aër fertur secunda die creatus. Hoc interuallo scias, beneq; perpendas, non modò terrestria, sed etiam cœlestia fuisse absoluta. Perfectum est enim cœleste, & terrestre opus hoc spatio, narrante diuina historia, primum terrestria facta, quæ ab illa primogenita luce dependebant, intermissisq; rebus terrestribus, quibus naturale trium dierum spatium attriuerat, subito reuertitur ad opus cœleste, quia narrata prima re, & ab ea paulum digressa, uenerat ad terrestria. Vides igitur, quòd non dicit creata quarto die sidera, Solem, Lunam, stellas: sed ideo uidentur dici ab ea quarta die, creata, quia omissa fuit narratio rerum cœlestium, ut breui facta digressione, mox repetretur. Ea repetita, non fuit quarta dies ipsarum rerum creandarum: sed ideo fuit, quia tres dies opere terrestri fuerant exacti, & narrati: reuocato opere cœlesti, oportuit addere, & dicere diem quartum: non quòd præcisè factum in ea die fuerit opus, sed factò, & absoluto, ac narrato terrestri, ac cœlesti opere, circumuolutum est spatium quatuor dierum: Audi, & attende, quòd non est deputata unicuiq; rei dies una. Quis enim fieri potest, cum prima lux, dum crearetur, nullam habuerit diem? Si non prima res, ne secunda quidem, nec tertia, nec quarta eodem ordine. Idcirco autem non est certa dies primis illis rebus deputata, quòd die, & noctu fierent: & tum lux facta est non in die, tum nonnullæ res, quæ uidentur dici certa die creatæ, tribus, aut quatuor diebus sunt factæ. Credendum est enim, ut dixi, ubi lux apparuisset, aërem ex aqua flammis suis fecisse, prima scilicet die & secunda: credendum quoque eadem die, terras nudari coepisse, nudatas eodem tempore & herbas, plantasq; produxisse, & animalium corpora informasse: sic dum hæc in terris fierent, sidera coeperunt toto efferuescere cœlo. Datur igitur dies non quidem uniuerso operi, sed perfectioni, absoluteioni. Sic ubi abso-

lutum fuit omne opus cœleste, dicitur uespere quartæ die affuisse, cum creato Sole non in die, consecuta est creatio omnium stellarum: sed ipsis expletis, absolutæ sunt quatuor dies. Hoc igitur obseruato, quod quidem omnibus scriptoribus est usitatissimum, qui prius principium alicuius rei attingentes, eamq̃ intermittentes narrando, quæ non intermitteretur operando, mox redeunt ad primam rem, quam breuiter attigissent, narrantq̃ tempus exactum his rebus fiendis, quod ad prima, & secunda spectat. Constat etiam Mosen non retulisse quarta die creatum Solem, neq̃ hunc diem operi cœlesti deputasse, sed cum principium operis cœlestis breuiter narrasset, solam scilicet lucem, aut Solem, moxq̃ ad terrestria descendisset, iterum rediisse ad id quod narrasse cœpisset. Ac dico eodem tempore, eodemq̃ spatio, creatum fuisse Solem, Lunam, Sidera, omnemq̃ substantiam cœlestem: sed cum narratio uenisset ad terrestria, pauloq̃ post reuersa esset ad cœlestia, repetitum esse totum cœleste opus, cum ea re, quæ prius fuisset exposita. Propositum fuit exemplum in Cosmopœcia, quia naturale est, ex scriptoribus profanis. Ouidius, qui Genesim mundi, pariter atque Moses decantabat, cum prius dixisset magnum illum Opificem, certos rebus, & uentis situs dedisse, retulit interim sidera nata. At quomodo id factum est, si uenti, omniaq̃ terrestria, quæ sunt à sideribus, sequi post sidera debuerant?

Vix ita limitibus discreuerat omnia certis,

Cum quæ pressa diu, massa latuere sub ipsa,

Sidera cœperunt toto efferuescere cœlo.

Ecce scribit eodem ferme modo atq̃ Moses. Vt Moses narrata luce, & die, persequitur res terrestres, mox reuertitur ad sidera: cum sideribus autem Solem sidus maximum necesse fuit comprehendere: sic ille cum uentos, cum tractus aërios, cum situs elementorum descripsisset, ante quæ necesse fuit esse sidera, tamen quoniam cuncta narrare statuerat, ait, sidera, quæ sub massa, substantiaq̃ ætheria latuissent, efferuescere interim cœpisse. Tale quiddam memorat Moses, dum fieret aër, dum plantæ, & animalia in terris coorientur. Ecce, inquit, ab eodem Deo sidera quoq̃ sub illa ætheria massa delitescabant, creabantur, rutilabant per omne cœlum. Ac quasi præteritum perfectum Mosis, Dixit quoq̃ Deus, fiant luminaria in firmamento cœli: intelligi debet ceu præteritum plusquamperfectum, ut loquatur ad hunc modum, Dixerat quoq̃ Deus, ut fierent luminaria in firmamento cœli. Hæc autem luminaria erant non modo Sol, de quo principio dixi, sed etiam Luna & stellæ, quæ prius omiseram. Maiora autem sidera, quod antea tibi non indicaueram, iussit esse in signa, dies, et annos, ut lucent, ut designarent omnia. Hoc autem omni opere absoluto, fuit uespera quartæ diei, & mane sequentis. Sic Moses. Vides igitur quàm ea narratio sit naturalis, necessaria? Quamq̃ uitare non possumus, quin aliquid prius exorsis, paulum digredientes alia complectamur, rursum quod fuerat inchoatum, & omissum, repetamus. Dico igitur sapientissimè, naturaliterq̃ scripsisse Mosen, factum esse Solem primum. Semel quidem factus est Sol à Deo, bis à Mose descriptus, propter narrationis ordinem, ut aduocaret sidera efferuescētia, superius omissa. Quartus autem dies non est huic operi, sicut nec primus primo deputatus, sed opere toto absoluto à Deo, narrato à Mose, exactum est spatium quatuor dierum. Ad ipsam Poëtam, ubi cuncta cœlestia, ac terrestria posuisset, ut ordo clarior esset, & aptior, iterum dixit:

Hæc super imposuit liquidum, & leuitate carentem,

Aethera, nec quicquam terrenæ fecis habentem,

At hoc antecedere debuerat ea, quæ prius descripsisti, motum oceani, uentos, ortus, obitusq̃ signorum. Repetisti igitur, sicut Moses reducit Solem, cum omni ætheria classe,

A classe. Reuocasti superimpositum rebus terrestribus, uelut claustrum, & septum (unde de Græcè dicitur Vranos, suprema descriptio) ambitum cœlestem, sublatamq̃ ab Opifice Deo in altissimas mundi regiones, leuissimam ætheriam substantiam. Atqui id non est eo loco, quem hic ostendis, id est, nouissimè, post res alias, quas memorasti: sed primo, cum sapiens Opifex ille, Chaos aggressus, omnipotentiq̃ manu, separata liquidissima, leuissimacq̃ ætheria substantia, ex ea lucēs cœlestes, ante omnes, Solem creauit, circumq̃ terras latos duxit orbēs: Quod quidem fuit primum infinitæ, inexhaustæq̃ sapientiæ suæ opus: cætera subsequuta sunt, quæ tamen prius memorasti. Cum hoc igitur exemplo, cuiusmodi apud omnes scriptores magna copia est, Mosaicæ narrationis ordo uerus ac naturalis appareat, resoluta, deiectaq̃ est Philosophorum importuna calumnia, qui spernentes quæ non intelligunt, in apertissimos errores dilabuntur. Responsio igitur est (ut per epilogum fiat clarior) ante formas omnes uisibiles, Sapientiã diuinam creasse Solem, Lunam, omniaq̃ sidera, totumq̃ hoc opus ad quartum diem peruenisse. Secundo, quartam diem operi cœlesti uti certam non deputari, sicut nec reliquis operibus, sed supremam manum designari, & quasi perfectum re & historia opus. Vt quod dicatur, quarta die facta lumina cœlestia, intelligendum sit, spatium usque ad quartam diem exactum, cœlesti & terrestri operi explendo: & quod dicitur ea die factum, intelligatur non tunc inchoatum, sed à principio inchoatum, ibi completum, & absolutum. Vt cum de sideribus & astris creatis loquitur quarta die Moses, Vt fierent luminaria in firmamento cœli, & diuiserent diem ac noctem, & sint in signa, & tempora, ut luceant in firmamento cœli, & illuminēt terram, & cum subiicit, Et factum est ita, & Vidit Deus quod esset bonum, & factum est uespere & mane dies quartus. is sit sensus, non quod à mane usq̃ ad uesperam illius diei ea facta sint: dico Mosen nil tale dixisse, sed omni opere cœlesti cum terræ nudatione & plantis, & herbis expleto, quartam diem circumuolutam. Tertio sciendum, operationes & narrationes hoc differre, quod ea narratio, cui sint plura complectenda, non potest nisi unam rem seorsum eodem loco referre: operationes autem uariæ fieri eodem tempore, diuersis locis possunt. Sic dico quod cum Mosaicæ historiæ esset describenda creatio cœlestium, & terrestrium, necesse fuit, ut unum, deinceps alterum referret. Operationes autem hoc impedimentum non habuerunt, nec erat quod prohiberet, dum fierent terrestria, quo minus etiam cœlestia complerentur, aut dum fieret unum opus terrestre, non fieret alterum, ut dum extenuaretur aqua in aërem, non detegeretur terra. Igitur tametsi Moses post lucem narrat in terris factum aërem, factam nudationem terræ, natas arbores, & herbas, non propterea cœleste fuit opus intermissum, etsi fuit intermissa narratio. Dum fieret terrestria, etiam cœlestibus suprema manus imponebatur. Circumacta autem quarta die, ecce tibi absoluta erant lumina cœlestia, & tria opera terrena, aër, nudatio terræ, fatus plantarum, cum quibus etiam animalia nasci cœperunt. Neq̃ hæc ego dicens, non sentio potestatem diuinam subito cuncta facere potuisse, sed ordinem naturæ quandam declaro, quem posuisse Deus, descripsisse Moses uidetur. Quarto dicitur usitatissimum scriptoribus esse, ob iustam aliquam causam reuocare, reducere, quod prius retulissent, & addere quod omisissent, ut sit concinnus ordo: Sic Mosen, etsi Solem prius in cœlo posuisset, reuocasse postea, ut adderet quod omisisset, Lunam, stellas, signa, tempora. Nec tamen est adeo quisquam hebes, ut putet scriptorem bis eam ipsam rem creasse, etsi bis descriperit. Hanc repetendi consuetudinem ipsi Mose frequentem esse, exempla in rebus clarioribus, in Cosmopœcia docuerunt. His ita resolutis, quibus apparet Simplicium tam sapuisse in historia Mosaica, quàm in propria

pria suæ Philosophiæ professione, & in refellendis argumentis Philoponi, reliquas eius, ut dixi, rationes, quibus impugnat iudicium Philoponi super decretis Aristotelis, de Aeternitate motus, non perpendam, donec audiam diligentius ipsum sua verba loquentem Philoponum. Tantum nunc admirabor, quod regnat in eadem atque Proclus infania, ut expressè & apertè Aristotele asserente, Platonè tempus, & coelum creasse, probare conetur (uide quæ sæpe detinet homines infania) uim uerbis allatis, non dissonare mentes duorum Philosophorum, ac non ad Platonem Aristotelem, sed ad Aristotelè trahit Platonem. Quid igitur ad hunc philosophari modum, aliud est, quàm dare operam, ut cum ratione infanias, sciens, & prudens desipias, professio nem facias, ut te, & omnes homines semper decipias? Historia Mosis de Generatione mundi dicitur fabulosa: Plato quæ de creato cœlo, & tempore disputat, alium habere sensum prædicantur: si quis aliud, quàm quod attulit Aristoteles, opposuerit, obtenebratus appellatur. Quo planè constat, eorum eiusmodi Philosophiam, non aliud esse quàm lucis omnis, & ueritatis obtenebrationem. Satis igitur esset magnorum, ac priscorum hominum testimonio, Aristotelis, Tullij nostri, qui toties prædicat Platonem mundum creasse, Philonis Iudæi, Plutarchi, Alexandri Aphrodisæi, quorum autoritatem Proclo, Simplicio, aut si quis ex iunioribus pariter desipiat, præponderare, uti maiorum meliorumque Philosophorum, clarum est. Sed ipsa ratio, qua Platonem æternum declarare mundum asseuerant, satis ostendit, nihil ibi nisi uiolentum esse: Ac similia his quæ Proclus refert, quosdam Platonicos sensisse, tota ratione desumpta ex eo, quod Græcè dicitur *γενόμενον*, genitum, quod sit, alterum *τὸ ὄν*, uere existens. Quorum cum primum Plato pro rebus creatis, & corporeis usurparit, secundum pro nunquam factis, sed semper eodem in statu permanentibus, designans Ideas, à quibus ceu fontibus æternis, natæ sint res sensibiles in tempore: hæc duo ex aduerso uelut irruentes, sic isti corripuere, & in suas sententias uiolenter abstraxere, ut primum non sonet id quod in tempore habuerit principium, unaque cum tempore partum, sed quod nascatur, pendeat, oriaturque ab alio, etiam in æternitate: Secundum, quod in contrarium, à nullo dependeat, seipso stans, sibi principium. Has Ideas esse, illa quæ ex Ideis orientur semper, infinito tempore nascentia. Eoque hoc secundum uocari *γεννῆτον*, generabile, factibile, quod semper fiat, sic Aristotelem, cum Platonem asserit generasse tempus, sensisse generationem continuam, perennemque transitum: ut non sit duorum Philosophorum discrepans super tempore sententia; altero dicente motum, & tempus *αἰδιον*, sempiternum: altero generabile, qui senserit, perpetuam ex altero generationem. Hanc igitur uiolentam, coactamque interpretationem, ratio, magnorumque Philosophorum, quibus hæc ante Proclum, & Simplicium nõ fuerunt obscura, autoritas coarguet. Respõdeant igitur autoritate sua, & ratione, ipsi uetustiores, ac uenerabiliores recentibus hæc, nouitijque Philosophis. Plutarchus in eo qui inscribitur de Placitis Philosophorum: Pythagoras, inquit, & Plato, *γεννῆτον ἄπο θεῶν τὸν κόσμον*, *ἢ φθαρτὸν μὲν, ὅσον ὕδρι τῆ φύσει, ἀάδιττον γὰρ εἶναι, εἴτε τὸ σαματικόν, ἢ μὴ φθαρτουμένον γὰρ πλεονεξία καὶ συνοχή θεῶν*. Quod est, Mundum factum seu genitum à Deo, & corruptibilem suapte natura, quod & corporeus sit, & sensibilis, non corrumpendum autem diuina prouidentia, & sustentatione. In hunc modum, Plutarchus, & ad uerum sensum interpretatur id quod uocatur genitum, seu factum, asserens in medium rationem Platonis, quod omne sensibile & corporeum corruptum patur, quoniam habuit exordium. Hæc fuit ratio Platonis, clara, aperta, uera. Eadem affirmat Laërtius qui Philosophorum uitas, & dogmata diligenter descripsit: *ὡς μόνον τὸ εἶναι γεννῆτον, ἐκ θεῶν καὶ ἀάδιτος ὄντων, ἄπο θεῶν καὶ ἀφθαρτουμένον*: Vnicum mundū & quia sensibilis

A sibilis sit, genitum, & factum à Deo, sensisse Platonem. Sic Laërtius quoque constat quo sensu interpretetur genitum: factum scilicet in tempore, asserens & ipse rationem Platonis. Idem Plutarchus differens de fatu animæ, quæ est in Timæo, de hoc hominum genere, qui Platoni detrahunt creationem mundi: Sunt, ait, plurimi operam dantes Platoni, qui timentes, & anxij, omnem mouent lapidem, omnia conantur, torquent, uim adhibent, ceu nefariam, ac nefandam, occultare, negare, mundi & animæ motionem, & constitutionem, uelut quæ fuerit ab æterno, tempusque permanferit infinitum. Quibus responsum est, & nunc id sufficiat, quod certamen, & oratione de Dijs, quo Plato fatetur summa contentione, & præter ætatē se aduersus impios decertasse, confundunt, imò uerò tollunt in totum. Si enim ingenitus, aut non factus est mundus, elabitur Platoni, animam, quæ corpore prior, & antiquior sit, mutationis, ac motus omnis principem, & causam esse, sicut ipse dixit. Quæ autem sit anima, & quo corpore, prior, & uetustior progrediens oratio demonstrabit. Quod ignoratū uidetur magnam dubitationem ueræ sententiæ iniectisse. Exponam igitur primum, quæ mihi uideantur probabilia secutus, eoque me ipsum consolans, quod sit ueritas aliqua, etiam ab aliorum opinione seclusa, tum interpretationem, demonstrationemque inducam. Sic enim res, ut ipse quidem arbitrator, habet. Hunc mundum, inquit Heraclitus, neque Deorum quispiam, neque hominum fecit. Quasi ueretur, ne Deo excluso, hominum alicui creationem mundi traderemus. Melius igitur est Platoni credentes, Mundum quidem à Deo factum dicere, & decantare, cum & mundus rerum factus pulcherri mus, Deus optima causæ sit. Post multa Plutarchus: Quid opus est asserere, quæ dicuntur in Timæo? inquit. Totus enim liber est de creatione mundi. Et in Critia, siue Atlantico Timæus eum dicit *τὸν πάλαι γενόμενον*, qui olim factus à Deo esset, nunc eorum oratione fieret. In politico hospes Parmenidis, Mundum à Deo constitutum, multa bona habuisse: si quid difficile cernas, ex pristino confusionis, & inordinationis habitu remansisse. In Republica *θεῶν γεννῆτον*, Diuinitatē factam, aut rem diuinam effectam, mundum appellat Socrates. Hæc & alia pleraque Plutarchus, quæ cum sententiâ Platonis claram exponant, nostra declaratione non sunt adiuuanda. Philo autem Iudæus insignis Platonicus, cum de mundo loqueretur, Philosophorumque super eo sententias assereret, neque sua tempestate deessent, qui quemadmodum Simplicius, & Proclus, Platonem ad Aeternitatē mundi nolentē traherent, perennem ei generationē asserentes dedisse, loquitur ad hunc modum: Genitum autem, & incorruptibile aiunt mundum à Platone in Timæo declarari. Nonnulli uerò, qui sapientiā iactant, eamque sibi arrogat, aut sophisticè agunt, arbitrantur à Platone mundum generabilem dici, non quod generationis acceperit principium, sed quia si factus fuisset, non alia ratione, quàm quæ ab eo posita est, constare potuisset: aut quia semper partes eius in generatione, & mutatione cernantur: *βέλτιον δὲ ἢ ἀληθέστερον ἄσπονδον τὸ πρόσθετον*: Sed melius est, & uerius opinari primum, non solum quia in omni opere Patrem, & Genitorem, & Opificem Deum illum, Architectum appellat, opificium autem uenustum, ac quasi partum, ac prolem hunc mundum, ab exemplari intelligibili, simulachrum sensibile, omnia quæ ille intelligibiliter, sensibiliter in se continentem, perfectissimum ad Mentis perfectionem, exemplū sensibile: uerum etiam quia testatur id Aristoteles de Platone, quem ob Philosophiam mentiri sanè puduisset. Huius autem Platonici dogmatis autorem nonnulli Poëtam Hesiodum arbitrantur, qui genitum, & incorruptibilem cecinerit mundum: Genitum, cum ait:
 Exitit ante chaos, exin latissima tellus,
 Cui super innixum pondus rerum incubat omne.

T Incorr

Incorruptibilem uerò, quia nullo in loco de eius interitu meminerit. Clarissimè igitur extat apud Hesiodum, mundum genitum. Hæc Philo. Quoties item Marcus nos-
 ter, de Platone sensit idem, & prædicauit? Qui in Tusculanis, Possumus ne, inquit, dubitare, quin his præsit aliquis conditor, uel effector, si hæc nata sunt, ut Platoni uideatur, uel si semper fuerunt, ut Aristoteli placet? Simplicius item ipse in octauo, *ὁ μὲν ἀλλήλων καὶ τῶν πλάτωνος φησὶ ἀπὸ ἀρχῆς χρόνος, τῶν ἡσίοτου ὑποστάναι*: Alexander ta-
 men, inquit, fatetur, & ipse Platonē ab exordio temporis creasse mundum. Affertq; idem in libris de Cælo uerba Alexātri, quibus ostendit, Platoni mundum creatum in tempore. Tantorum igitur adeoq; antiquorum Philosophorum, non refutabit iuniorum leuitatem, & ineptiam, autoritas? Qui non solum æternum à Platone mundum dici, sed etiam ubi super hoc carpitur ab Aristotele, defendere, conciliare duos quasi Philosophiæ antesignanos fatagunt. Egregia uerò pax, ad quam uocant, omni-
 bus modis repugnantes. Ea demum est eorum Philosophia, certum, constitutumq; est eis, modò regnet quod ipsi opinentur, miscere omnia, nihil non peruertere, pudore quo carent funditus, à nullo flagitio eos retrahente, temeritate, & insolentia duce, quæ pars est mysteriorum Aristotelicæ hodiernæ Philosophiæ, nihil non audentes. Multæ sunt item aliæ rationes, quibus à Simplicio defenditur Aeternitas apud Platonem. Veluti quòd rogans an factus sit mundus nec ne, respondet, factus, quia uisibilis & tangibilis; non respondet, quia cum prius non esset, extitit deinceps. Quasi non sit eadem ratio, factum cum prius non esset, aut tangibilem, & uisibilem factum dixisse. Cum Plato uelit omne quod tangitur, & cernitur, habere principium: Eoq; etiam dissolubile, nisi diuina potestas obstitit, esse. Peruertitur quoq; ac deprauatur, quòd Aeternitatis imaginē dicente tempus Platone, quo declarat iuxta Timæi Locrēsis sententiā, æuum semper fuisse, tēpus nō semper, uelut rem factā ad illud exē-
 D plar æternū, peruertit inquā Simplicius, in eo temporis exemplū Aeternitatē asserēs, quòd ea maneat in æternum, tempus in æternū fluat. Sed quomodo foret Aeternitatis imago tempus, si par utriq; duratio, perennitasq; esset? Qua causa ascita fuit à Timæo, & Platone hæc collatio perennitatis & temporis, ut primum foret exemplar, secundū simulachrū, nisi quia ad similitudinē eius quod fuit semper extra mundū sine mundo, factum tempus cum mundo dixerūt? Alioqui nō opus erat hoc exemplo, si in utroq; perēnitas esset. Nam exemplariorū ac simulachrorū ratio assumpta est à Platone, ut redderet causam, & inueniret principii & fontem creati mundi, & temporis, quasi simulachrorū mundi intelligibilis, & Aeternitatis. Dixitq; causam exemplarem facti mundi, intelligibilem mundum, qui fuisset æternus, causam temporis exemplarem ipsum æuum. Hoc omne indicat factionē & exordiū, ponuntq; distincte ea quæ semper fuerunt, & quæ non semper. Sæmper exemplaria, non semper simulachra. Nec uerum est quod Simplicius ait, si simile sit tempus Aeternitatis, necessariò infinitum, immensumq; & ipsum esse. Dico similitudinem temporis, & Aeternitatis esse, quam aspexit Plato, quòd Aeternitas semper fuit, tempus autem quasi factum est eius particeps, sicut cum simulachra fiunt ad eorum, quæ prius extabant, exemplaria. Dicoq; Platonem idcirco exemplarem causam, & res ad hanc factas induxisse, ut ostenderet, quid inter æternum, atque creatum interesset, & unde uenire res creatæ potuerint: arbitratus sic rationem mundi facti habuisse, sicut cum ædificatores, longe prius quàm ædificent, existentes, continent animo speciem futuri ædificij: Sic Deum semper habuisse formam mundi, animo inhærentem, mundum autem in lucem exisse ad eam speciem, quæ semper in animo diuino extitisset. Itaque non erat cur has similitudines assumeret Plato, si fuissent semper causæ & causata.

A causata. Nec est in eo simile tempus Aeternitati, quòd sit semper sicut Aeternitas: sed in eo, quòd habuit quandam similem naturam, ipsi Aeternitati sua perennitate remanente, tempore, cum prius non esset, creato, in quo fuit ei similitudo cum Aeternitate: Quia cum factum est, ad similitudinem eius quod prius foret, factum est, sicut ad similitudinem Patris dicitur Filius procreatus, qui prius non esset, existente Patre. Sic existente semper Aeternitate, quasi filius eius natum est tempus, & quasi filius mundi intelligibilis, qui semper fuisset, conceptus, editusq; in lucem est mundus sensibilis. Res igitur clara. Quod autem, dicente Ioanne Philopono, Deum operari sine tempore: opponit sese Simplicius, & arte sophistica armatus occurrit, Si sine tempore, ergo in Aeternitate, nunquam igitur operari destitisse, Aperta cauillatio. Non protinus si sine tempore operatur, semper operatur, falsa inductio. Sine tempore operari tria designat, aut semper operari, aut momento inuisibili, aut actione, non sub sole. Deus Sol extra mundum, & tempus, omnia operatur, & operari potest, sine isto mundano tempore. Nec Deus tantum, sed omnes qui sunt extra Solem, quid agunt, sine tempore mundano agunt. Hoc modò Deus existens extra mundum, maior omni mundo, quicquid fecit, sine tempore fecit. Non opus ei fuit Sole, & die, qui Solis & diei fuit autor. Sex autem illi dies apud Mosen, sunt rerum ipsarū absolutiones, non spatia, quibus operatus sit Deus, qui prius sine die creauit terram & aquam, & ipsum cælum, orbemq; Solis. Philoponus autē sensit uerissimè Deum immediatè operari, hoc est, quòd si uelit facere, nullum est impedimentum: subito fit quod uult, actione inuisibili, in ictu oculi, immensurabili momento, cui nihil resistat. Hoc ille dixit: Simplicius peruersè & incitè intellexit, peruersus interpretatur. Qui quod dicitur *ἀμέσως, ἀχρόνως*, cum putet sonare Aeternitatem, cum sonet actionem momentaneam, profectò suam incitiam declarat, qui nec uocum pondera sentiat. Quod autem inducit Simplicius tanquā absurdum, si Deus non semper operetur, inesse in actionibus eius prius, & posterius, & quasi gradationē, nec fieri posse ut cuncta simul fecerit sex diebus, quatuor anni tempora, uer, ætatem: primum nego absurdum in actionibus eius esse prius & posterius, secundum dico non inesse. Neq; enim fas est, si quis mortalium plectendus esset à Deo, qui non plecteretur antea, postea plecti: Et si Iupiter decreuisset aliquam perdere gentē, quod quondam non faceret, aut turpe fuit ei fecisse, aut coactus est semper perdere, ne in actionibus eius sit prius, & posterius. Inest igitur gradatio in operationibus Dei, non quòd ei sit impossibile, cuncta momentis inuisibilibus operari, qui posset omnia actione immensurabili, & intēporea, quæcunq; sex millibus annis fecit, fecisse: sed ordo rerum, ac Natura postulat inesse prius & posterius eis, temporumq; gradationē, ad confusionē euitandam. Nec oportet ad naturam Dei trāsferre quod rebus corporeis, & creatis est necessariū, quas necesse est seculis, ætatibusq; suis paulatim explicari. Ea q; bonitas eius, & prouidentia inuariabilis ordo. Quod autem negas eum, si creasset, sex diebus omnia tēpora simul potuisse complecti, hallucinaris. Quis est enim uel mediocriter eruditus, qui non sentiat, eum simul omnia tempora fecisse, uer, autumnum, ætatem, hyememq; eodē tempore, qui Solem harum uicissitudinū causam creauit? Qui dixit, Fiat lux: id est, Sol, qui dicitur lux, luci q; dedit mirabiles ordines, & motus, simul cum luce quatuor anni tempora, quorum est causa lux, propterea certos eundi, redeundi q; accedendi, & abscedendi naçta ordines, ut fieret, quod factum uidimus, creauit. Nam idem adiecit, Et sint in signa, & tempora, & dies, & annos. Ergo cum luce totum fecit annum. Ipse q; consilium ab se creatæ lucis declarauit. Instruxit, aptauit causam omnium temporū: & cum mirabiles Soli dedisset ordines, quibus sese inter utrunque Tropicum flecte-

ret, profectò repertor ipse ueris, ætatis, autumnus, & hyemis fuit. Res igitur clara. Cui enim non constat, inuentores primarum causarum, omnium consequentium effectuum haberi, & dici merito autores? Sunt aliæ rationes apud Simplicium, quas, ut dixi, si dabitur unquam, ut quid Philoponus sit locutus, possim diligenter explorare, dissoluam.

Ostenditur Creationem mundi ab antiquissimis omnium nationū fuisse confessam. Cunctos ferme Philosophos uetustæ famæ, patrumq; traditioni subscripsisse. Explicatur in primis Theologia Trismegisti de Creatione mundi. Trismegistum cum Mose congruere in describenda Creatione. De creatione lucis, siue Solis, siderumq; aliorum, & aëris ex aqua purissima defecatione. Ante omnia de creatione terræ & aquæ, quæ ceteris fuere principia, dictum chaos ab illis, aut hyle. De nudatione terræ, creatione animalium, & hominis ad imaginem Dei creati. Hanc Theologiam uidiſſe Ouidium apud Græcos, Latineq; expressisse. Deos eorum esse sidera, factos ex aqua. Secutos esse præscos Græcos hanc Theologiam, exempla ex Platone.

CAP. VIII.

VPEREST ut ipsam mundi Creationē omnes gentes, & Philosophos, uno aut altero excepto, omnem uetustatē, fuisse confessam, exemplis comprobemus. Non fuit certē nisi mirabile ueritatis argumentū, tot fuisse uoces in hac re scriptorū gentiumq; cunctarum, omnibus in libris pariter consonantes. Quin etiam eos ipsos, qui defendendam sibi Aeternitatem suscepissent, sepe dixisse reperies, quæ recurrente ad ueritatē animo, uiolentamq; persuasionē deserēte, super rerum molitionē, & temporis exordio eis exciderunt. Pleraq; etiam statuerunt, quæ cum necessario rerum principio (si quis resoluēdo per omnia pergat, perueniatq; ad aliquod supremum) nitantur, cernentur sine dubio secum creationem mundi trahere. Itaq; mirabilem in eorū scriptis pugnā, summamq; dogmatū confusionē cernūt legentes, occultoq; mœrore circum præcordia, ea legendo occupantur, nihil certū, nihil nisi acæphalon, male positū, male constans, & prodigiosum, quasi plenum lacrymis & horrore humanarū rerum chaos, offendentes: dum misera, mœstaq; hac uita, quam luctus, & labor, omnesq; calamitates comitantur, nihil fore nobis melius pollicentur, & cœlum, elementaq; istius mundi uenerati, eripuērunt hominibus, dederūt illis Aeternitatem. Cum hæc igitur sit in dogmatis eorum confusio, qui persuasionē hanc obtinentes, ne mutire quidem de moribus, de prouidentia, de nostris animis, de uirtute possint, de quibus quantumuis loquantur, quia subneruarunt, fundamentaq; subdixerunt, uanus sermo est, iure qui legit eorum dogmata, nullum fructum, sed mœrorem, tristitiam, confusionemq; animo reportat. Parte alia, quia nō omnes cæcitas oppressit, & quia uiolēta, tempore, aut ratione tandē dissoluūtur: sic rationis auxilio uiolēta illa dogmata, ipsa semet paulatim dissoluunt, destruunt. Omnes igitur gentes à maioribus auditā, frequentemq; præscis seculis, conditionē mundi decantauerūt, & qualis apud Mosen est, celebrauerunt. Ac ut ostensum est, & confessus est Plato, cum Barbari sint Græcis longē uetustiores, & traditū monimētis sit, ob hanc causam, Græcos ad Barbaros disciplinarū causa adijisse, certū est, uti præceptorū, quæ Barbari sensissent, à Græcis quoq; sentiri, & agnosci, et recipi fas esse. Quod etiā fecerūt, A' Bar

baris

Abaris autem post aliquod tempus uenit ad Græcos, ut alia dogmata, sic de Creatione mundi sermo, quem tamen etiam Græci ab antiquissimis progenitoribus acceptum, paulatim posteris reliquerunt, & per successionem tradiderunt. Eorū apud uetustissimos quosque Poetas Græcorum, inuenitur de Creatione & principio rerum celeberrima fama. Quo magis in antiquitatem te insinuaris, tam magis deprehendas famigeratam, celebrem. Mercurius igitur Aegyptius, quem constat unum propē fuisse, quem Plato cum primis & Pythagorei fuerint secuti, de Creatione locupletè scripsit. Item Chaldæi, Phœnices, Hebræi, quibus nulla natio uetustior, ac memorabilior. Nam ab his natæ sunt aliæ, & sparsæ circum orbem terrarum gentes. Ipse igitur Mercurius omnibus Aegyptiis, ac Græcis præceptor, totam adamusim creationem, in uniuersum, & per partes descripsit, cum cœlum ac terras ostendens à Deo sumpsisse primordium, tum uerò claras & apertas rationes expediens, quibus ea, quæ fuerint minorum postea rerum generalia principia, & ex quibus omnia nata feruntur, à Deo fuerint composita, & excogitata. Quomodo Sol conditus: tellus quod principium proferendarum plantarum, frugum, florum, quibus quasi circumuestita sit, habuerit. Quid rerum postea natarum uarietatem, ut necessarium fundamentum antecesserit. Hæc ille docuit, & docuisse, uerbaq; eius esse quæ de Creatione uir antiquissimus scripsit, non ea solum, quæ passim de hoc homine summo consensu à profanis, & sacris scriptoribus feruntur, testantur, sed etiam quæ cernimus apud Platonem, Platonicosq; omnes, & Pythagoreos uetustiores, ut Numenium, Philonem, Archytam, Anaxagoram, ac plerisque alios: de quibus dicere pergemus, ubi res, locusq; postulabunt. Nunc autem Mercurij Genesim explicans, dico eum confessum, & Creationē mundi aliquando extitisse, & inueniendarum rerum modum, quo ad humano ingenio fas est, aperuisse. In libro, qui dicitur Poemander, id est, Pastor hominum, nomen prouidentis Dei, quale etiam Prometheus, quem librum hoc titulo præscripsit, quod in eo loquatur is ille, qui item apud Mosen, appellans seipsum Iehouah, ingressus de Creatione scribere, eum ipsum Poemandrum qui apparuisset, inducit docentem, & explicantem. Omnium enim maximarum abstrusarumq; rerum præsci, Deum, aut Angelos eius habuere præceptores. Quo sit, ut quæ dixerunt, longē maiorem fidem, quam quæ posteris Philosophi, qui ipsi sibi fuere magistri, promereantur. Vbi igitur ei Poemander apparuisset, ut soliti erant præsci patres, cum Angelum, aut Deum uidiſſent, rogauit quis esset. Ego, inquit, sum Poemander, Mens autoritatis. Et scio quid uelis. Hæc ubi dicta dedit, mirabile spectaculum se uidiſſe testatur, in quo Creatio mundi, & qualia fuerint noua illa partaq; è nihilo primordia continentur. Primum uidit diuinam claritatem, quæ fuit ante mundum, regnum Dei gloriosissimum, totius mundi principium. Parte alia uidit tenebras quasdam horribiles, longē infra diuinam illam gloriam subiacentes. His subiacere Naturam quandam humentem, inexplicabiliter turbatam, fumumq; uelut ex igne exhalantem, tum sonitum fragoremq; inenarrabilem ex ea prodeuntem. Tum uerò etiam uocem uelut ex igne emissam, *in de re uerbo*, &c. Ex igne autem, Verbum sanctum, Naturæ insedisse, ignemq; purissimum emicuisse ex humida Natura in altum, leuemq; fuisse, & acutum, simulq; efficax. Aëremq; leuissimum fuisse consecutū spiritum, ascendens usque ad ignem è terra, & aqua, ut uidebatur: eumq; ex ipso pependisse. Terram autem, & aquam fuisse inter se commista, ut præ aquis terra uideri non posset, sed commota fuisse propter spirituale Verbum, quod super ferebatur. Deinde explicat is qui apparuisset spectaculum, docens se lumen illud esse, quod fuisset ante

T 3 humidam

humidā Naturā, quæ è tenebris apparuisset. Verbum autem radiosum, luminosum C qui ex Mente sit, Filium Dei esse. Mentē autem Deum Patrem. Neq; enim separati, inquit, sunt ab inuicem, quorum sit unio, ipsa uita. Hæc ubi dixisset, in ipsum defixis se oculos, ut contremisceret ad eius Ideam, Trismegistus ait: cumq; nutu eum subleuasset, Ecce, inquit, uideo animo, lucem illam innumerabilibus uirtutibus radiantem, uideo mundum in circum scriptibilem, & continere ignem, & stationem habuisse, contentum maxima uirtute. Ac cum in stupore essem, cogitans quæ mihi à Pœmādro aperirentur, rursus mihi dixit, ut intuerer animo speciem Archetypam, quæ principium infinitum antecedit. Hæc Pœmandrum dixisse. Elementa uerò, inquit, Naturæ, undenam exiterunt? Iterum ille, Ex uoluntate Dei, inquit, quæ Verbum nata, intuitaq; pulchrum mundum, imitata est, creans mundum per sua ipsius elementa, & genituras animarum. At Mens Deus, cum sit mas & fœmina, peperit Verbum, alteram Mentem. Huc usque progressi, Mercurij uerba explicemus: deinceps alia proferentur, in quibus reliqua de mundi Creatione historia continetur. Est autem diuina historia. Duoq; de ea noscenda sunt: primum, eam similem esse Mosaicæ: deinde, hanc esse Platonem secutum, multosq; ante eum Græcorum, Orpheum, Anaxagoram, Hesiodum, ut appareat uerè uetustissimi illius Trismegisti librum esse, non modò quia multi eius meminerunt, uerum etiam quia claret, Pythagoreos, superioresq; hæc imitatos, de Creatione mundi scripsisse. Nam quæ Timæus Locrensis, & Plato, uocant mundum, *νοῦρον, ἰδωμένον*, exemplarem, mentalem, ad cuius imitationem Deus fecerit mundum sensibilem, hancq; potissimum causam celebrauerunt, & de ea copiosè scripserunt, ecce Mercurius prior prodiderat, qui & Ideam archetypam memorauerat, & ad hanc, quam Principium infinitum ante oculos haberet, ait factum sensibilem mundum. Hocq; fuisse principium elementorum, hinc origines illas, quatuorq; membra, quibus constat mundus, apparuisse. Ac primò sciendum, duas hic esse & nominari lucas: Alteram, incorpoream, infinitam, incircumscripam, creatricem, immensum quædam mundum: Alteram, corpoream, creatam. Igitur Moses scripsit, In principio creauit Deus cœlum & terram, Tum creationem aggressus, Terra, inquit, erat inanis & uacua, & Spiritus Domini ferebatur super aquas. Trismegistus autem non ex animo suo, sed ex reuelatione, Antequam crearetur mundus, fuisse lucem, ut ipse inquit, hilarem, flagrantem, gloriosam claritatem, qua fuit gloriosus antequam mundus fieret, creator ipse. Et quem Moses uocat Deum, & Spiritum, dicens eum primò creasse cœlum, & terram, deinde creatæ iam terræ, & aquæ superincubuisse, eum Mercurius Lucem appellat, immensamq; claritatem & maiestatem, ad quam ipse contremisceret, ei per speciem oblatam. Hæc claritas inenarrabilisq; lux uidebatur supernè, & quasi extra mundum, sine mundo rutilare. Huic longè subiacebant tenebræ illæ immensæ, quæ dicuntur apud Mosen, super abyssum incubuisse. Jam Deus creauerat terrā & aquā. Sed humidæ Naturæ, id est, terræ & aquæ, superextabant tenebræ, nondum ab illa æterna, supernaq; claritate, luce corporea producta. Vides igitur omnia similia inter Mosen, & Trismegistum. Apud Mosen est Deus Principium, Creator, apud Mercurium Lux immensa, & Mens, ut ipsa docuit paulo post. Apud Mosen uerus, ac naturalis Creationis ordo, quo non possit naturalior cogitari, est, quod principio Deus creauit terram, & aquam, deinde lucem cœlestem. Quomodo eam creauerit, non adeo declarauit, sed obtulit tantum cognitionis scintillam, ut intelligeremus. Nam cur Spiritus Domini ferretur super aquas, cur ue mox Dominus dixerit, Fiat lux, Mercurius ipse declarauit. Sæpe enim cum fuissent duo, aut tres idem scribentes

A bentes, quod ab uno prætermisum esset, aut breuiter positum, refertur copiosius ab altero. Sic Ioannes multa retulit à cæteris Euangelistis prætermisum. Designauit igitur tantum, quasiq; innuit Moses, quomodo cœlestis orbis, aut lux corporea post terram, & aquam creata sit, aut cur super aquis Spiritus ille ierit, quid ue illic fecerit. Causa igitur fuit, ueracq; ratio, quam Trismegistus expressit. Qui ubi Deum opificem claritatemq; eius induxisset: Exinde tenebras horribiles, quibus subiacebat humidā Natura, id est, quod dicitur Chaos, aut Hyle, terra uidelicet & aqua obuolutæ: deinde, Verbo sancto, Spiritu scilicet illo Mosaico, incumbente, & turbante, ac cōmouente aquas, quod Moses dicit merachephet, quasiq; sonitu ingenti, ex aquarum collisione, edito, refert exhalasse uelut fumum, ætheriam substantiam, ignemq; ut ipse uocat, *ἀερας*, purum, impermisum. Is igitur erat fragor aquarum, hæc abyssus tumultuans, ut Hebraicè sonat Thehom, scindebatur ab Opifice Deo, quatiēbatur, turbabatur, ætheria substantia, purissimusq; ignis ex ea eliciebatur. quemadmodum collisis nubibus aquosis, nascitur purus ignis, terras horrenda in nocte latè collustrans. Tale faciebat Verbum sanctum, gloriaq; diuina apud Mercurium, apud Mosen Spiritus Domini. Et quod Moses dixit, merachephet, agitabat, quatiēbatur, mouebatur, operabatur ut opifex, hoc Trismegistus Aegyptiè, eodem forsasse uerbo, aut Græcè, cuius linguæ non fuit ignarus, dixit *ὑπερ*, superibat, superambulabat. Cur superambulabat? quia uidelicet ignem purum, qui de humidā natura se sustulit in altum, eliciebat, fabricabatur Spiritus ille, eliciens ex aqua puram substantiam, Solem, lucemq; corpoream. Ideo subito adiecit Moses, factam lucem: Mercurius autem, ignem *ἀερας*, purissimum, in altum se sustulisse. Habes igitur apud utrunque mirabilem, & consonum creationis ordinem, quod ante omnia fuit sempiternus Deus, lumen æternum, claritas sempiterna. Post ab eo creata est terra, simul & aqua. Absente autem luce, tenebræ terrificæ super aquis illis creatis incubabant. Oportebat ergo creare lucem, & cœlum, cœlestesq; lucernas, quibus subiectæ terræ illuminantur, & aluntur. Ecce igitur Verbum sanctum, & Spiritus ille magnus, infinitus, potestatis immensæ, mirabilem, inauditumq; fragorem super aquis, ac ueluti tonitru efficiens extraxit ex eis purissimam ætheream substantiam: extracta in altum sublata, & artificiosè compacta, rutilare cœpit. Ac sicut apud Mosen mox post lucem, efficitur shamaim, id est, aër, extenuatioq; illa, quam ipse uocat sua lingua Rakia: sic Trismegistus ait cum illo cœlesti, puro, acuto, efficaciq; igne, secutum esse aërem raptatū, extenuatum, attractum, ab ipso igne cœlesti, id est, Sole, qui ei contiguus adhæreat. Fuisse autem quasi repetens, antequam hæc fierent, docet terram simul, & aquam, commistas, confusas, post separationem esse factam. Cernimus hucusque diuinam, mirabilemq; Trismegisti Philosophiam, Creationem cernimus, & modum, atque ordinem mirabiliter Mosi consentaneè relatum, clariora etiam nonnulla, quam apud Mosen. Nihil naturalius, uerius. Ecce terra & aqua priores creatæ, ut una mundi conglobatio, una massa, ex aqua facta sunt omnia cœlestia, & terrestria. Cœlestia mirum in modum consentientes, nunc uterque ex aqua, uidelicet purissimum ignem, purissimam lucem, defecatioremq; substantiam, ut nubium albertium, & candentium, ut facum, & cometarum per aëra uolantium. Item aërem ex aqua, cum igne, cœlestiq; illa substantia, subsecutū. Creatio duorum principiorum, terræ & aquæ, creatio duarum rerum cœlestium, ex aqua, ignis ætherij, lucis cœlestis, Solis, & aëris contigui. Hoc uterque Theologus docuit mirabiliter conformis. Sic Poëta quoque noster his apud Græcos antiquos Theologos reperitis, cecinit,

Et liquido

Et liquido spissum secreuit ab aere coelum. Superius autem dixerat, C
 Nam coelo terras, & terris abscedit undas. Et,
 Ignea conuexi uis & sine pondere coeli
 Emicuit, summaq; locum sibi legit in arce.

Erant enim in eadem creationis massa. Moses primò Spiritum Domini super aquis agitasse, statimq; lucem accendisse, diurnamq; fecisse, extemploq; & secunda die aërem. Trismegistus autem ait aërem *συνεπλόδησον*, ignem illum efficacem, rapidum, Solarem, affecutum. Neque enim aliud sentit Moses, nec separat à luce primogenita aërem, quæ simul creata, simul rapuit aërem ex aquis. Quod autem Mercurius Trismegistus, per quem collatum nobis à Deo beneficiū, satis admirari & collaudare non possum, ut quæ tradit obscurius Moses, ipse fecerit perspicua, & nos adiuuerit ad intelligendam Theologiam Mosaicam, hunc ordinem Creationis tradiderit, diuinam, immensamq; potestatem creasse primum, terram, & aquam, ex aqua luces coelestes accendisse, atque hoc esse quamobrem & tenebræ essent super aquis creatis, nō dum reperta luce, & cur Spiritus diuinus super abyssum mouerit, operatusq; fuerit, & hanc super abyssum commotionem, fuisse creationem Solis, aut lucis, omniscq; ætheriæ substantiæ: quod Moses prodidit quidem, sed obscurius, cum ea declarant, quæ eo libro scripsit, tum uerò nobilissimus ille locus, quem superius adduxi, hic repetam re postulante. In libro *θεεοδικων*, ad Tat filium, quem locum citat etiā diuus Cyrillus contra Iulianum Imperatorem, rogatus Trismegistus, ut causam doceret modumq; quo Sol esset creatus, & unde apparuerit, sic diuinitus respondit: *ὁ δὲ πάλιν τω κείνῳ, εὐθείως ἐφώνησε, ἔειπεν αὐτῷ ἅγιον καὶ νοσηρῶν, καὶ δημιουργικῶν λόγων. ἔσω ἦμιθ, καὶ ἄμα ἔειπεν αὐτῷ, τὸ πῦρ ἢ φύσις ἀναφερέσ ἐχόμενον, λέγω δὲ τὸ ἀκρατὸν, καὶ φωτεινὸν, καὶ ὁρασιμώτερον, καὶ γονιμώτερον ἐπισπείσασθαι ἢ φύσιν ἔειπεν αὐτῷ πνεύματι, καὶ ἔγειρεν εἰς ὕψος ἀπὸ ὕδατος. Quod est, Dominator omnium, inquit, ex templo sancto suo mentali, opificioq; Verbo inclamauit, Existat Sol. ac simul dicto, ignem qui naturæ sublimis, ac leuis esset (dico scilicet purissimum, ac luminosissimum atque efficacius, & genitalius) corripuit spiritu suo Natura, & extulit in altum ex aqua. Hæc ille. Agnoscis Theologiam Mosaicam? Moses, Et dixit Deus, Fiat lux. Mercurius, Voce sua sancta inclamauit, Sit Sol. Ecce lux illa Mosis, non alia atque Sol. En causa quamobrem Spiritus Domini ferebatur, mouebatur super aquas: creabat uidelicet Solem, orbemq; coelestē, & creabat ex aquis. Quidquid purissimū, uitalissimū, maximēq; efficax esset, Natura imperijs impulsa Dei, corripuit in altū. En Sol, en orbis coelestis. Hoc spiritus agebat, hoc moliebat super aqua, cui superferebatur. Simul enim superferebat, Simul locus tus est mentaliter, ut fieret Sol, eadem molitio, & locutio, Ferebatur, & Loquebatur: Locutus est, & Loquendo operatus. Si simul dicere Moses potuisset, Ferebatur, Locutus est, dixisset. Non potuit, eoq; primum ait eum affuisse, tum præsentem locutum esse. Opera igitur diuina in primordio apud Mosen, & Trismegistum sunt terra, & aqua, tum lux, id est, Sol, purissimusq; substantiarum ætheriarum globus ex aqua. Sequitur apud Mosen eadem opera, eodem tempore à luce coelesti, aërem, quæ sua lingua uocat, *shamaim*, effectum, consecutumq; flammam illas coelestes, & purum ignem. Idem relatum est à Trismegisto. Hoc autem ipso tempore creata lampade coelesti, solariq; ardore, sublimiusq; assurgente ex aquis aëre, necessariò terra nudata est, sublatis aquis, incq; aërem extenuatis, quibus premeretur, simul scilicet factus est aër, simul aperta terra, & aquæ remanentes in loca caua profunda descendunt. Hoc docens Moses, Et dixit Deus, Congregentur aquæ in unum locum, & appareat arida. Mercurius autem, super quo obstupesco, ad Asclepium, quem fecit Latinum*

A Latinum Apuleius, quem locum profert diuus Cyrillus contra Iulianū Imperatorē: *καὶ εἶπεν, φησὶν ὁ δοκῶν, εἶτα ὁ μέγιστος ἀγαθὸς δαίμων, πῶς ὅλη ἢ γὰ ἐφάνη; καὶ εἶπεν ὁ μέγιστος ἀγαθὸς δαίμων, καὶ τὰξιν καὶ ἀναξήρασι καὶ εἴπεν, καὶ τῶν πολλῶν ὕδατων κελυδέντων ἀπὸ τῶν εἰς ἑαυτὰ ἀναχωρήσασα, ἐφάνη ὅλη ἢ γὰ ἐμπλήθη, καὶ προέμισσε, ἕλκε λοιπὸν ἀναλάμψαντες καὶ ἀδιελπίστως ἀνακαίοντες καὶ ἐκράνοντες, ἢ γὰ ἐσημείωτο ἐν τοῖς ὕδασι ἐμπειρηχόμενοι ὑπὸ τῶ ὕδατος. Hoc est, Et dixit, inquit Osiris, deinceps ὁ maxime bone Dæmon, quomodo terra omnis apparuit: & dixit magnus bonus Dæmon, Iuxta ordinem, inquit, & arefactionem, ut dixi. Et quia multitudo aquæ iussa est à Mente, ut in seipsam concederet: Apparuitq; tota terra cœnosa, tremens. Deinceps Sole radiante, & irrequiete comburentē, & exiccante, terra solidata est, in aquis, quam aqua circumplectitur. Hæc ille. Quid diuinius? Quæ Moses neruose, paucis, is pluribus uerbis, luculenter, aperte, naturaliter, diuinē, ut aliud dici non possit, quod apparuerit terra per siccationem Solis, quod iusserit Mens, Sapientia diuina, Opifex Filius Dei, congregatas aquas, abire in profundiores terræ partes. Iussit, quia exhaustit aquas per Solē, quæ superiores terrę partes premerēt, mare profundiores appetiuit. Hoc Dei, hoc Sapientiæ, æternæ & Mentis opus, Mentis, quæ placuit Anaxagoræ, Platoni, Aristoteli, sapiētissimis quibusque. Huc usque igitur omnia inter Mosen & Trismegistum consona: Post apertam terram cœnosam, madidam, trementem, uirginem, tenellam, ut teneri infantes, palpitantem, ex hac ipsa à sole tepefacta, nata docuit animalia Moses, & diuina benedictione aucta, Trismegistus autem, ὁ δὲ θεὸς ἐνθὺς εἶπεν ἅγιον λόγον, αὐξάνοντα ἐν αἰθέροισι, καὶ πληθύνοντα ἐν πλῆθει πικρῶν τῶ κτισμάτων καὶ δημιουργήματα: At Deus, inquit, continuo locutione sancta, dixit, Augeamini incremento, & multiplicamini in multitudine omnes creaturæ & opera. Sic Mercurius. Sed antè docuerat ueram animarum B lium creandorum, naturalemq; causam: dignam quam cuncti uehementer attendant. Nanque Sol, per quem, non unum, aut alterum, sed longè plurima bona Deus efficere statuerat, cuius prudentissimum consilium norat faciendā, & quo modo fieri possent habebat exploratū, non solū aperuit terras, maximēq; ad omnia necessarium aërē sustulit, quo spatiū inter coelū, & terrā repletur: sed etiā duo fecit alia nō minus mirāda opera. Firmauit ardoribus suis terrā, & ex ea adhuc madida, cœnosa, tremēte, tenera, uirgine, creauit animātes, omne genus. Hoc Moses quidē dixit, sed principalē tantū causam proposuit: Mercurius tres causas, diuinā uoluntatē, ardorē Solis, & astroꝝ, & terrā ipsam humentē: Moses diuinū duntaxat imperiū, & terrā madidā, præterito Solis tepore, calore. Trismegistus igitur, ἢ δὲ τῶν περὶ τὸ καὶ ὡς θέλει ὁ νόσ ἐκ τῶν κατωφερῶν σοικείων σοῖα ἦνεγκε ἔλκε, ἀπὸ δὲ πικρῶν ἦνεγκε, καὶ τὸ ὕδατος νηπιῶ: Horæ, inquit, septem astroꝝ cōuersio, ut uoluit Mens, ex infimis elemētis, animalia pduxit. Aër autē ptulit uolucres, & aqua aquatica. Sic Trismegistus. Euidēter autē Quidius, ut noscas hæc nō ab ullo nostrorū cōficta, sed esse, ut sunt, & ferūtur, lōge uetustissima, uidit in literis Græcorū, & usurpauit, Latiniscq; uerbis donauit. Audisti Mercuriū. Ille autem: Terra feras cepit, uolucres agitabilis aër.*

Cesserunt liquidis habitandæ piscibus undæ.
 Cum autē fuerint tres causæ, quæ ad animalium primordialē procreationē cōuenerint, diuinū Imperiū, Sapientiæq; uolūtas, Solis ardor, madida ac tenera terra: quartā, quæ comitata est, & sine qua fieri q; factū fuit, nō potuisset, quæ nō causa fuit efficiēs, sed finalis, Moses & Trismegistus pariter inducūt: sed occultè Moses, oblata tantū sapiētibus occasione, ut super eo Philosopharetur. Trismegistus aperte. Vide igit quanta fuerit eius, qui cūcta creauit, sapiētia. Molitus est terrā, altissimasq; aquas ei supiniecit. Quo aut cōsilio tantā aquarum uasitatē cōdiderit, declarauerūt sequētia. Nam si terra sine aqua fuisset, quod fieri quocq; non poterat, multa incōmoda secuta fuissent:

Ea maximè omnia, quæ sunt in mari fabuloso, ubi nihil aquæ est. Fuisset igitur primū C inhabitabilis omnis terra. Sed cætera nō prosequor. Ex his igitur aquis, quibus altissimè terras Deus operuisset, hæc bona secuta sunt, quæ quidē docuere, sine his Creationē cōstare nō potuisse, sapiētīāq; eius clamitāt, qui tantas eas cum terra exoriri fecisset. Principio ex his facta est ætheria substātia, similiter atq; aër, ac nubes, ex aqua accepta, purissimèq; genita, exinde diffusus aër: tertio remāsit tellus humida, madida, apta ad generādas fruges, herbas, flores, arbores, & animātes. Agnoscis quot ex aquis illis bona? Tres igit̄ habuit causas ingēs ille cumulus aquarū, ut fieret ætheria substātia, ut fieret aër, ut terra madesceret. Non erāt in terra permāsura semp ingētes aquæ, ne forēt eadē incōmoda, atq; his nō creatis. Eleuata igit̄ sublīmi substātia, quæ diuidit̄ in æthera, & aërem, terra madida remāsit ad gignēdos animātes, & aperta, ut esset habitabilis. Docēt igitur Moses & Mercurius separationem hāc terræ & aquæ fuisse, quæ cum duas causas finales habuerit, Moses nullā quidē assignat, sed unius ostendēs effectū, docet cur arida diuinis imperijs apparuerit. Trismegistus autē assignat causam & effectū. Is fuit animalīū ortus, declaratq; cur aperta sit terra. Quod tacitè Moses innuit. Moses, cōgregētur aquæ in unū locū, & appareat arida. posterius aut̄ describit ortū animalīū. Trismegistus uerò: *διεχώρισαι δὲ ἀπ' ἀλλήλων ἦτε γῆν, καὶ τὸ ὕδωρ, καὶ θὺς ἰδὲ λησεν ὁ νῦς. καὶ ἐξήνεγκεν, ἀπ' αὐτῆς, ἃ ἔχει τετραπόδα, ἑρπετὰ, θύσια, ἀγρια, καὶ ἡμερα:* Separata est abinuicē terra & aqua, quæadmodum uoluit Mens. Et protulit ex seipsa quæ continebat utero suo, quadrupedia, reptilia, feras agrestes, & cicures. Sic ille. Ultima demū totius operis manus, fuit hominis satus, naturaliter & diuinè post omnia secutus. De quo eadē ferme locutus est Trismegistus atq; Moses, Quod eū similit̄ sui contiderit, quod uti propriā prolē dilexerit, quod dominatū super omnes animantes ei tradiderit. His uerbis: *ὁ δὲ πᾶντων πατὴρ ὁ νῦς, ὡν ζωὴ, καὶ φύσις, ἀπεκύνσε τὸν ἀνθρώπου, αὐτῷ ἔργον, ὃ ἡγάδη ὡς ἰδίαν τέλει, περιμελὴς γὰρ ἦν, πλὴν τῶ πατρὸς εἴσθη ἔχων. ὄντως γὰρ καὶ ὁ θεὸς ἡγάδη ἔλιδας μορφῆς, καὶ αὐτῆ παρθέλωκε τὸ εἶναι τὸ πᾶντα δημιουργήματα.* Quæ sunt, Omnīū autē pater Mens, quod uita esset, & natura, peperit hominē sibi similit̄, quē dilexit uti propriam prolē. Formosus enim erat, quippe qui patris gereret imaginē. Verè em̄ Deus ppriā formā dilexit, eiq; suas oēs creaturas tradidit. Sic Trismegistus. Moses autē: Et dixit Deus, Faciamus hominē ad imaginē, & similitudinē nostrā, & præsit piscibus maris, & uolatilibus cœli, & bestijs, uniuersaq; terræ, omniq; reptili quod mouet̄ in terra. Sic Moses. Nec hoc loco solū Mercurius, sed omni etiā opere suo, copiosè de mundi, & hominis creatione scripsit. Est aut̄ liber is, ex quo hæc produximus, qui inscribit̄ ab eo, Pœmāder, uelut Genesis Mosi, et Timæus Platonis. Inq; eo sunt quedā quæ possint animū offendere, similia uidelicet his quæ scripsit Plato, alijsq; profani scriptores, quos cū delectu, & iudicio legere necesse est, solis sacris literis hoc priuilegio pollentibus, q; usquequaq; sunt incorrupte, syncerè, pureq; ueritatē edocēt. Hocq; argumēto cum multis alijs, apparet esse hūc Trismegistū, antiq̄uissimū illū Aegyptiæ Sapiētīæ principē. De quo & Mose, quidā apud Græcos uehēmēt̄ eruditus, qui quædam ex Pœmādro interpretatus est, arbitratus Trismegistū à Mose accepisse: Claret, inquit, Theologiā Hebræorū toto orbe fuisse celeberrimā, ἢ νομοθεσία αὐτῶν ἀρχαιότερα ἦν, καὶ ἐργαίοντα, καὶ εἶπεν ἄλλο παρ' ἑλλήνων, σφῶς, πολλοὺς ἀποδέδ' ἔμεται. Hoc est, Legemq; eorum, quod uertustior esset, & Mercurio isto, & omni alio, quisquis fuit apud Græcos sapiens, multis est probatum, & ostensum. Hoc ille scribit. Illud est clarissimum argumentum, hunc ante omnes Græciæ Philosophos floruisse, quod Anaxagoras, Plato, multiq; priscorum Philosophorum nomina Philosophiæ, & res ab eo didicerunt. Nam Mens apud eos celeberrima, creatrix mundi, principium formarq;, à Mercurio priorē nominata, inducta q; fuit: Quam credo eum lingua Aegyptia, Hebraicā finitima uocasse

A uocasse Rochma, Sapientiā, in qua, & per quā cuncta creata prædicat Solomon. Ad hæc, Chaos, siue Hyle, alterū mūdi principū, patiens, recipiens, Græcis usitatū, Mercurij est, ut apparet in Asclepio, & in sermone sacro. Idea quoque mundi, Platonis, & Pythagoreorū, Timæi Locrensis, & multorū, à Mercurio uenit: quibus & alijs claret, superiora priscum illum Trismegistum scripsisse. Nam totus ferme Timæus Platonis ab eo fluxit. Fuit autem inanis ostentatio Græcorum, quæ est apud Platonem, quod à Barbaris accepta, Græci fecerunt meliora. Dilatarunt quidem Græci, eloquentiusq; rescripserunt ea, sed plerisque prauè intellectis, nō pauca superstitionibus suis contaminarunt, ut potius à Barbaris accepta, quia sanus sensus deesset, fecerint peiora. Sed uenio ad alia, quæ de Creatione scripsit Trismegistus. Duoq; sunt diuinissima in eodem Pœmandro de Creatione, quemadmodum in Genesi Mosi testimonia: unum quod quemadmodum Moses solis uerbis, & locutionibus inducit Deum operatū, sic Mercurius, ubi in calce libri, admiratus opera diuina, in laudes Creatoris os aperuisset, eumq; ex uarijs operibus eius collaudaret, dixit: *ἔγω εἰ ὁ λόγος συνησάμενος τὰ ὄντα:* Benedictus es, qui solo Verbo cuncta fecisti. Sic Moses item ad unamquancq; rem testatur Deum dixisse, ut fieret lux, fieret firmamentum in medio aquarum, terra produceret, fierent luminaria in firmamento cœli. Et noster diuinus Vates, Verbo Domini cœli firmati sunt, & spiritu oris eius, omnis uirtus eorum. Agnoscis eandem locutionem apud Mercurium. Idem Trismegistus docet, fuisse Verbum illud mentale, intellectuale, non exterius resonans, ore, dentibus, lingua formatum. Secundum quod mirabile, & ut dixi, ab omnibus Philosophis precipuè Platonicijs usurpatum, & quo uera mundi declaratur origo, est apud eum, quod omnis rerum inuentio, & omne esse, in Deo fuit antè per originem & formam, originaliter, & formaliter, non ipsa rerum corpulentia, sed efficacia, plenitudine, Idealiter, Diuinitus. Idem ferme, ac si dixeris, ignem in silice esse, per modum silicis, non per modum ignis, antequam sit excusus. Et in seminibus animalīū, per modum seminis esse animalia, non per modum animalium. In illa igitur infinita sapientia, originaliter, ac diuinitus, uelutq; in suo fonte, & origine cuncta continebantur. Eoq; non est factus mundus è nihilo, sed habuit originem uerissimam, ortumq; antecedentem & uirtutem, in qua cuncta uirtualiter, ut sic loquar, essent congregata. Hocq; est, Quod per ipsum omnia facta sunt: Et sine ipso factum est nihil, quod factum est. Aut, quod factum est in ipso uitam fuisse. Hoc prisci Philosophi declarantes, induxerunt mundum archetypum, imaginem mundi sensibilis, dicentes hunc mundum simulachrum illius æterni, perinde ac ad originem, formamq; suam eum referrent: omnemq; naturam, similitudinem & quasi Diuinitatis partem, & prolem asseruerunt. Modus autem quo cuncta in illa diuina ubertate tenerentur, non est omnino comprehensibilis, sed intelligi tantum terrenis exemplis posset. Hoc igitur omne indicans Mercurius, & in principio Pœmandri, induxit speciem illam mundi *ἀρχέτυπον προὑπάρχον*, quæ præesset in Aeternitate, ipsaq; Diuinitate: & in calce, cum eum benediceret: *ἔγω εἰ, ὃ πάσα φύσις εἰκόμ' ὄν:* Benedictus es, cuius omnis natura fuit imago. Sicut autem Moses in primo capite Geneleos totam creationem complexus, repetit in secundo, nonnullis, quæ prius omiserat, adiectis, sic Trismegistus, cum in Pœmandro latè de tota generatione rerum scripsisset, iterum eam repetit in tertio sermone, quem inscripsit *ἑρὸς λόγος*. Quo libro mira, prodigiosa, & quæ possint testari eandem semper Philosophiam, notionemq; Dei floruisse. Hic recognosces dogmata nominatq; Philosophiæ Græcæ. Videbis unde manarit ad Græcos, uis, Intellectus creatrix, & Chaos illis celebre. Recognosces totius Platoniciæ Philosophiæ V : fontem

fontem, de rerum principijs. Iterumque maximi hominis assertionem uidebis, cœleste corpus diuinum quidem esse, sed factum tamen, segregatumque ex aquis, non quintam quandam substantiam, ut Philosophis uisum, qui substantiæ cœlestis originem inuenire non potuerunt. Sic uero scribit: *ὁ θεὸς καὶ φύσις θεῶν, ἀρχὴ τῶν ὄντων, ὁ θεὸς καὶ νῦν, καὶ φύσις, καὶ ὕλη, σωτὴρ ἐς ἀείψουσαν ἡμῶν. ἀρχὴ τῶν θεῶν καὶ φύσις, καὶ ἐνεργεία, καὶ ἀνάγκη, ἡ τῆς ἀνάγκης. ἢ γὰρ σὺ τῶν ἀπειρῶν ἐν ἀβύσσῳ, καὶ ὕδωρ καὶ πνεῦμα λεπτόν, νοερόν, δινομένο ὄντα ἐν χάρι. ἀνάγκη δὲ φῶς ἀγίου, καὶ ἐπαγγελία ἐφ' ἧμῶν ἐξ ἡγρῶν ὁσίων σοφείᾳ, καὶ θεοῦ πάντες ἵπὶ δειρῶσι φύσις ἐναπόρε. ἀποδείξω δὲ ὄντων ἀπάντων, καὶ ἀκατασκευάστων ἀποδείξω τὰ ἐλαφρὰ ἐς ὕψος, καὶ τὰ βαρῆα ἐπιμελιώδη ἐφ' ἡγρῶν ἡμῶν, πνεῦμα τῶν ὄλων διοριζόντων, καὶ ἀνακερμαδόντων πνεύματι ὀχρεῖσαι, καὶ ὄφθη ὁ ἐρανὸς ἐν κύκλοις ἐπ' αἶ, καὶ θεοῖ, τὰς ἐν ἄστρων ἰδέας ὀψιανόμενοι σὺν τοῖς ἀντῶν σημείοις ἀπασι, καὶ διοριζόντι σὺν τοῖς ἐν αὐτῇ θεοῖς, καὶ περιελήγη τὸ περιεκέντητον, ἀεὶ κυκλίω δειρῶσι πνεύματι δειρῶ ὀχρεμένου. ἀνάγκη δὲ ἐκαστῶ θεῶν ἵπὶ ἰδέας δινομένου τὸ προσεχθῆν αὐτῶ, καὶ ἐγένετο θεοῖα περὶ ἀπόδα καὶ ἐρπετῶ, καὶ ἐνυγρῶ, καὶ πῆνὸν καὶ πῶσα πορὰ ἐναπόρε, καὶ χύρτῶ, καὶ ἀνθι παντὸς χλόν, τὰ σπέρματα τῆ παλιγγενεσίας ἐν αὐτοῖς ἐσπερολόγη τὰς τε γυνέσεις ἵπὶ ἀνθρώπων ἐς ἔργων θεῶν γνῶσι.* Quæ sunt, Gloria omnium Deus, & Diuinitas, & Mens Natura, Diuinum principium rerum Deus & Mens, & Natura, materia, Sapientia ad declarationem omnium existens, principium Diuinitas, Natura, & efficacia, siue operatio, & necessitas, & finis, & renouatio. Erant enim tenebræ infinitæ in abyfso, & aqua, & spiritus tenuis, intelligibilis, diuina uirtute existentia in Chao. Sublata igitur est sancta lux, & congelata sunt, ac firmata elementa inferius, ex humida substantia. Et Dii omnes amplectuntur, adamantque Naturam seminalem. Cumque omnia essent indirempa, & incomposita, separata sunt leuia in altum, grauia in imum, in arena humida, diuisis omnibus per ignem, & appensis spiritu, ut uehantur. Et apparuit cœlum in circulis septem, & Dii aspectibus astrorum apparētes, cum suis omnibus signis. Et distinctus est cum Dijs, quæ in ipsa sunt, & circumscribitus est ambitus, aère circulari uago, spiritu diuino uectus. Protulitque unusquisque Deus, per propriam uirtutem, quod imperatum fuit ei, nataque animalia quadrupedia, reptilia, aquatica, uolucra. Omnisque fatus seminalis. Et foenum, & flores, omnisque herba, semina regenerationis in seipsis continuerunt, & generationes hominum ad cognitionem operum diuinorum. Hæc & id genus alia Trismegistus, in quibus clara est creatio totiusque mundanæ generationis ordo. Primumque ipsa principia memorat, quod Plato in Timæo, Moses noster cōpendiosè, principium nobilissimum, gloriosissimum, immensa gloria, qua glorificatus ipse fuit antequam mundus fieret. Idem gloria rerum omnium Deus, & Diuinitas diuinum principium, Deus et Mens, Sapientia, efficacia, uel energia, operatio scilicet diuina, Parte alia idem Natura, materia, necessitas, finis, renouatio, adde in his ipsam, si uis, energiã. Vides igitur hic principium mundi, quod Theologia nostra clarius exposuit, Mentem, Sapientiam. Hæc illa Intelligentia, ac Sapientia, per quam facta sunt omnia, per quam Dominus fundauit terram, cœlos stabiliiuit. Hæc item energia, ob quam Plato de Generatione scribens, induxit *διμορφοῦν*, Opificem, qui eam operationem efficeret. Renouatio autem & finis fuit, quod ex incomposito principio facta sunt omnia, formisque distincta, mundusque melior inductus. Quod quomodo factum fuerit, declarat, sicut declarauit et Moses. Creatio autem spectat mundum inchoantem, informem, incompositum, exinde mundum meliorem, qualis nunc est, mundum uerum. Vtrunque mundum Deus creauit. Prior uocatur Chaos, Hyle: ipse autem uerus mundus, renouatio, Natura. Primum fuit ceu rude principium, uilis massa secundi, perinde ac creta, uenustissimi paulo post futuri uasis. Vtrunque Moses, In principio creauit Deus cœlum, & terram. Trismegistus docuit eum Verbo cuncta fecisse. Creatio secundi mundi incipit apud

apud Mosen quidem, ubi ait, Et tenebræ erant super faciem abyfsi, & Spiritus Domini ferebatur super aquas. Nam quod dixit antea, Terra erat inanis & uacua, ut in Cosmopœia fuit expositum, declarat, Terram fuisse nihil, fuisse inane, uacuum, factam è nihilo. Vbi uero inducit, Et tenebræ erant super faciem abyfsi: iam innuit terram & aquas creatas. Igitur etiam apud Trismegistum præuertitur, terram & aquam creatam, cum ait, Erant enim tenebræ in ipsa abyfso. Hic itaque incipit ei secundus mundus. Igitur & Ouidius quæ legerat apud Græcos, canens poetice, duplicem hunc mundum celebrauit, exordiens à fundamento, & materia secundi:

Ante mare, & terras, & quod tegit omnia, cœlum,

Vnus erat toto Naturæ uultus in orbe,

Quem dixere Chaos, rudis, indigestaque moles,

Nec quicquam nisi pondus iners, congestaque eodem,

Non bene iunctarum discordia semina rerum.

Hucusque primus mundus, informis, indigestus, incompositus, ut dixere septuaginta apud Græcos, sacrarum literarum interpretes, & Trismegistus hoc loco: Creatus est igitur primus & secundus à Deo, euidentissimèque Moses & Trismegistus id scripserunt. Hi Philosophi, qui materiam putarunt æternam, & à ueritate longius abierunt, & ueteris Theologiæ mentem praua interpretatione obfuscarunt. Aspicias igitur, ut Mose dicente, Et tenebræ erant super faciem abyfsi. quod Hebraicè hoc sibi uult, horrorem teterrimum, lucis absentiam, iam aquis, cum terra (quia terra solum aquarum) creatis incubuisse latere: Etiam super faciem terræ tenebræ erant; quia terris incumbabant aquæ, & ab aquis operiebatur terra. Mercurius etiam ait: *ὁλότῳ ἀπειρῶν ἐν ἀβύσσῳ*: Tenebræ immensurabiles, infinitæ in abyfso. Vtque duo sunt aquarum nomina apud Mosen: primum cum ait, Et tenebræ erant super faciem abyfsi: Secundum ipsum aquarum nomen, Et Spiritus Domini ferebatur super aquas: Sic apud Trismegistum, primum nominatur abyfso, exinde ὕδωρ, aqua, quæ dicitur in abyfso, ipsaque abyfso fuisse. Quemadmodum item Moses post abyfsum, nominat Spiritum, qui non potest iuxta quorundam Hebræorum ineptiam esse uentus, sed uerus Dei Spiritus, id est, quam alijs nominibus uocat Mercurius *νῦν*, *ὄραμα*, *λόγος*, Mentem, Sapientiam, Verbum: sic idem Trismegistus, *πνεῦμα λεπτόν, νοερόν*, Spiritus tenuis, intelligibilis, uidelicet *νῦν νοερόν*. Ut Moses item ait animum hunc ingentem, omnipotentem, solertissimumque spiritum, fuisse super aquis: paulo autem prius tradiderat, quod etiam tenebræ erant super abyfso: Sed tenebræ erant, spiritus merachephet, id est, mouebat, agitabat, motum Opificis agebat: Hebræique exponunt merachephet, alio illustriore uerbo, *עָנָנָא* ithnonea, mouebatur: à Græcis antiquissimis, motus is creditus est & dictus *ἀνάλασις*, diuisio, diremptio, sic Mercurius dicit hæc in Chao fuisse, uidelicet aquam, tenebras, spiritum: Sed tenebræ uelut priuatio lucis, spiritus uelut opifex, aqua ut ipsa abyfso. Hæc ait in Chao fuisse, appellans Chaos, ipsam terram & aquam indigestam, incompositamque congeriem, cui & aquæ inerant & tenebræ: Spiritus autem ut sapiens Opifex superextabat moliens orbes. Hucusque Hebraica, Aegyptia, Latinaque Theologia, diuine congruunt. Nam Ouidius, à qua præclari operis sui auspiciatus est initium, Theologiam sine dubio ab hisce Mercurij libris, quippe qui tempore quoque Platonis iam ad Græcos peruenissent, edidit. Habuitque à Mercurio totam illam creati mundi descriptionem. Quod clarissimum cum alijs multis est uetustatis horum librorum argumentum. Chaos igitur non erat omnium elementorum confusio, nec pugnant illuc elementa: sed duo tantum mista erant elementa, terra, & aqua, sic ab Opifice creata, paulo post dirimenda, omnium rerum ter-

refstrium ac cœlestium primordia: Terrestrium terra, humore temperata, mollescens: Cœlestium aqua, purissimè, & quadā diuina operatione, in ætheriam, aëriamq; substantiam extenuata. Sicq; erant illic non pugnantia, non nata, sed ut in sua origine reliqua duo elementa ignis, & aër: Ignis inquam ætherius. Nam ignis terrestris naturaliter inest omni corpori, nec solitarium est elementum. Inest etiam aquæ, quæ suis sæpe motibus incalescunt. Vt igitur inerat aquis illis primordialibus uirtute & facultate ætherius ignis, sic inest aquis, & terræ, omnibusq; corporibus, suis. Erant igitur duo elementa. Sed his ita admista, congenita & conglobata, ut sunt nunc semper, altera duo, ignis, & aër. Satis igitur superq; erat duo creare, è quibus altera duo seligerentur, atque elicerentur uicissim, diuino ordine. Nam ut aqua fuit cœlestis ignis origo, sic ignis cœlestis, pater, ac genitor aëriæ tenuitatis, atq; exilitatis. Sicq; aquæ creatio, duo secum elementa traxit, cœlestem ignem, & aërem. Reliquus, qui in corporibus est, non uerus ignis, sed mistus, magisq; corpus igneum, quàm ignis: in corporibus ceu pars eorum remansit, purissimus in altum sublatus est. Triplex igitur fuit, & triplex à Mose, & Trismegisto, ex sacra reuelatione describitur ortus. Primus est è nihilo, terræ, & aque. Secundus duorum aliorum ex his elementorum, ignis cœlestis, & aëris. Tertius rerum ex his omnibus: ex terra & aqua ut substantia: ex igni cœlesti, & aëre, altero ut patre gignente, altero ut matre nutriente, alente, multaq; alia bona præstante. Hæcq; omnia bona ut ordine diuino creata, sic mirabili descripta, alteris ex alteris mirabiliter nascentibus. Cum aqua igitur tria sunt elementa creata, ipsa aqua, purissimus ætherius ignis, & aër, qui latebat in aqua. Hæc docuere diuinitus Moses & Mercurius. Prior quod ubi dixisset Spiritum Domini sese agitasse super aquis: quis agitato, quæ molitio spiritus esset super aquis, ex aquis, docuit statim, cum Deus dicit, Fiat lux: Aetheria scilicet, solaris, pura, nitida. Mercurius autem, *ἀνέβη δὲ ἀπὸ τοῦ ἁγίου*, Sublata est, eleuata, ascendit lux sancta. Ea igitur fuit eleuatio, quod ex aquis purus, albescens ascendit diuino impetu ad regiones supernas ignis. Lucem autem sanctam uocat, ut uidere est, toto opere, cœlestem & sanctam: quod, ut apparet ubiq;, & quod Plato, Aristotelesq;, omnesq; item Platonici secuti sunt, cœlestia lumina Deos, Deosq; septem eodem libro septem Planetas appellat. Hæc igitur lux sancta supernas regiones pura, nitens, appetiuit, selecta mirabiliter ex aquis à Deo. Hoc clarius explicans adiecit: *ἀποδείξω δὲ ὅντων ἀπάντων, καὶ ἀνεπαρκεσιάντων, ἀφ' ὧν τὰ ἐλαφρὰ ἐστὶν ὕλη*. Quod est: Cum omnia essent indistincta, indistincta, & incomposita, segregata sunt leuia in altum. Hoc Moses non tam multis uerbis explicuit, sed breuissimis studiofus, ipsam duntaxat rem factam indicans, quomodo facta sit, uno tantum nutu demonstrauit, quod Spiritus Domini mouebat, operabaturq; super aquis. Et Solomon, cum Iob, testantur eum super aquis cœlestem orbem extendisse. Cernis etiam, ut loquitur, quemadmodum Græcè est in Genesi, Terra erat inanis, & uacua, *ἀόρατος καὶ ἀνεπαρκεσιάντος*, inuisibilis, incomposita: omnia enim incomposita, nondum elementis separatis: Deus autem separauit ætheriam substantiam, præcipuè Solem, is separauit aërem. Elementa igitur densiora, grandia docet remansisse, terram & aquā lutulentam, Hæc omnia cum legisset Ouidius apud Græcos, ad uerbum expressit:

Nam cœlo terras, & terris abscidit undas,

Et liquidum spisso secreuit ab aëre cœlum.

Astra tenent cœleste solum, formæq; Deorum.

Trismegistus enim prior, hos Deos dixerat: *ἅ θεοὶ πάντες κατεδιδραστού φύσεως ἐν ἀόρατο*: & omnes Dij amant naturam feminalem. Paulo inferius: *καὶ ὡφθη ὁ ἕρανος ἐν κύκλῳ ἑσπέρῳ, καὶ θεοὶ πάντες ἐν ἕσπερῳ ἰδέσθαι ὁπτανόμενοι*. Quod est, Et cœlum, inquit, apparuit in circulis septem:

A septem, & Dij in formis astrorum conspecti. Vides formas Deorum apud utrunq;: Vt autem Ouidius canit de terra ponderibus librata suis, Et pressa est grauitate suis: Sic Trismegistus, *καὶ τὰ βαρέα ἐθεμελιώθη ἐφ' ὑγρῆ ἀμμῶ περι τ' ὅλων διασπέντων*. Hoc est, Et grauia fundata sunt super humidam arenam, igni cunctis separatis. Quæso igitur inspicere & obserua, unde nati sunt Dij quorundam Philosphorum, sidera: ex aqua uis delict. Quanquam ergo Mercurius Deos eos dixerit, factos tamen & ortos in tempore asseruit: ortos autem ex aqua. Habesq; quo in loco habuerint astra. Vt autem Moses secunda die creat aërem, innuitur autem per lucis ardorem effectum: sic Trismegistus, illo igni cœlesti, flammisq; supernis, asserit factam superioris, ac inferioris aquæ diuisionem: & sublato supra mare & terras aëre, alteram diuisionem, ac quasi selectionem effectam. Docet igitur leuia superiores locos appetisse, grauia in terra, ut in fundamento remansisse: *περι τ' ὅλων διασπέντων, καὶ ἀναίεμασπέντων πινόμετι ἐχέειν*: Igni, cunctis segregatis, & suspensis, ut uento ferrentur. Post lucem creatam, uitalis eius flammæ, aquis & terris inuectas, aquas quidem in aëra resoluisset, post eas abactas, ac dissolutas, eodem ardore grauidasse ac tum efecisse terram, & ex eius utero plantas, animaliaq; extraxisse, tacite perhibuit Moses, proponens eum rerum creatarum ordinem, & effectas res memorans, prius causis memoratis, ut hoc quod diximus facile intelligeremus. Trismegistus autem planè, & clarè declarat sidera cœlestia, quæ Deos uocat, ad imperium sibi datum, protulisse feras, quadrupedia, serpentes, aquaticos, & uolucra, & quod antecesserat, fcenum, herbam, fruges: *ἀνὴρ ὁ ἕρανος θεὸς ὅτι ἐν ἰδέσθαι δυνάμεως τὸ περὶ τὰ χθονὸν αὐτῶν, καὶ ἐγγύς θυσίας τρέφειν αὐτὰ, καὶ ἐρεπετὰ, καὶ ἐνυδρία, καὶ ψήνην, καὶ πάντα ἀσπὸς ἕσπερος, καὶ χέρι, καὶ ἀδὴν πείσους χλόης*. Ex quibus apparet stellas fuisse antequam herbidæ coorirentur ubertates. Quemadmodum item Moses docuit imperatum à Deo, ut terra non modò uirores omnes produceret, uerum etiam eos produceret, ut semen contineret, ad similitudinem sui propagationem, stirpisq; perennitatem: sic Trismegistus, *τὰ σπέρματα ἐν παλιγγενεσίᾳ ἐν αὐτοῖς ἐσπέρμολογον*: Semina regenerationis in ipsis seminarunt. Moses autem, Lignumq; faciens semen iuxta genus suum. Quibus omnibus apparet denuo Creationis repetitus ordo eadem ratione, atq; tenore, quo scripsit Moses, & quo nullum in omni natura uidere potest animus meliorem, congruentiorem. Apparet item quoniam Latini, & Græci scripta Trismegisti hæc secuti sunt (Nam tota generatio mundi apud Ouidium ex hisce libris sumpta est) apud Græcos autem & Hesiodus, & Orpheus, ut docebo, exinde Philosophi ferme omnes ante Aristotelē, uerba & res istius libri decerpta, libris suis inseruerunt, hunc autorem & antiquissimum esse, & summæ apud omnes mortales autoritatis, cuius Theologiā amplexi sint, & comprobauerint omnes Græci, ut hinc facile possit intelligi, quantus error, quàm inaudita fuerit temeritas Simpliçij, qui Theologiam Aegyptiorum, quam maiores sui summa ueneratione coluissent, tam turpiter appellari fabulosam. Sed alia prosequamur ex Trismegisto, de Creatione, ut fiat iuniorum Philosphorum clarior insolentia, qui sibi sapientiæ laudem ex inuentione nouarum rerum optantes, quæ maiores sui, à quibus genus, mores, sermonem, urbes, domos, omniaq; bona ipsi habuissent, stulta temeritate, grauisimam eorum autoritatem in assertionem creati mundi, reijcientès, sequi noluerunt, sed pauci omnino. In libro, qui dicitur *κρατῆρ*: quod nomen uidetur in Timæo suo Plato secutus: Nam quæ admodum & Plato de illo suo cratere, sic is loquitur: *κρατῆρ μὲν γὰρ πηγῶσους πάντα, κατεπεμψέντες κήρυκα*: Quod arbitrij cratera repletum demiserit adhibito præcone. Mirabiliter fatetur omnia Deum non manibus, sed uerbo solo fecisse, qualis est Theologia Mosæica, sic librum exordians: *ἐπειδὴ τὸν πάντων κόσμον ἐποίησεν ὁ δημιουργὸς ἐ χειρὶ, ἀλλὰ λόγῳ*.

λόγῳ. Id est, Posteaquam mundum omnem creavit Deus Opifex, non manibus, sed uerbo. Progressus inde prosequitur, euidentissima pectoris sui, suæq; ætatis superiorumq; seculorum usq; ad diluuium, primosq; Aegyptiæ gentis progenitores senfa. Atq; quasi prospiciens recentiorum Philosophorum impietatem, hortatus est filium Tat, ubi de homine creato differuisset, in hunc modum: *μηδέποτε ὁ τέκνον τίτ ἀποσερήσεις τῶ διμωργῶ τῶ διμωρηγίματι.* Videlicet, Nunquam ὀ fili Tat, priues opificia suo opifice. Illi igitur planè separāt creaturas à creatore, qui mundum nunquam à Deo creatum contendunt, priuantes opifice opificia, seiungentesq; alterum ab altero. Illud uerò præclarum est quoq; testimonium, similitumq; dictis Prophetarum, quorum indefessè uoces canunt, terminos eum mari posuisse, terram suis columnis, stabilitq; mole, ut in æternum moueri nequeat, firmasse. Quis, inquit, qui, ὁ ἑὶ θαλάσσης τὸς ὄρους ποσειδάων; τίς ὁ ἑὶ γῆν ἐστράσεως; ὅθι γὰρ τίς ὁ τὰς, τῶτων πάντων ποιητῆς καὶ θεοῦ τῆς: Terminis, ac definitionibus mare circumscripserit? Quis terram firmauerit, ac stabilierit? Est enim aliquis ὀ Tat, horum omnium Creator & Dominus. In his cōfirmatur Creatio mundi, & Prouidentia, ut nihil sit in omni mundo, quod non habeat æternæ Prouidentie rationem. Sic & Dauid cecinit de mari: Terminum posuisti eis, quem non transgredientur, nec conuertentur operire terram. Et Iob, ut ab eo penè Mercurius uideatur accepisse: Indica mihi, Vbi eras quando ponebam fundamenta terræ? Quis conclusit ostijs mare, quando erumpebat quasi de uulua procedens? Circumdedit illud terminis meis, & posui uectem, & ostia, & dixi, Usque huc uenies, & non procedes amplius, & hic confringēs tumentes fluctus tuos. Mercurius item in eo qui inscribitur Quod Deus inuisibilis, sit ex operibus manifestus, inquit, ἀρχὴ δὲ καὶ τέλος, καὶ οὐσίαις ἐπάντων ὁ θεός: Principium, complexus, consistentia omnium rerum, Deus. Sic quoq; in eo, quem de Bono inscripsit, materiam mundi, quæ in illa defecatione, selectioneq; rerum, subsedisset, ab opifice Deo dicit corpulentam effectam, consolidatamq; in orbicularem formam. Quale Ouidius de eodem Opifice:

Principio terram, ne non æqualis ab omni Parte foret, magnis speciem glomerauit in orbem.

Trismegistus autem: *καὶ ὅσον ἦν ἑὶ ἕλης ἐποικείμενον ἑὶ ἐαυτῷ λόγῳ τὸ πᾶν ὁ ποιητῆς σαμβόποιός, καὶ ὀγκώσις ἐπίσινος σφαιροειδής:* Et quantum, inquit, materię subsidens esset, id omne uerbo suo corpulentum efficiens, & in tumorem ducens, orbiculare fecit. Quis non uideat Ouidium, ut reliqua omnia, de mundi ortu, sic item de specie terræ, hinc didicisse? Illo etiam elogio Mercurius mundum prodidit creatum, quod solitus est multis in locis Patrem uocare Deum, ipsum mundanum opificium, Partum eius. Quid quod in eo libro quem inscribit Mens ad Mercurium, contra eum qui contendat Deum inuisibilem, imò uerò maxime uisibilem asserit, ex operibus, quibus creatus idcirco incubuerit, ut maiestas eius clara fieret? ἀόρατος ὁ θεός; ἀφύμνητος, καὶ τίς αὐτῷ φανερώτερος; ἑὶ τῶτο, πάντα ἐποίησε, ἵνα ἑὶ πάντων, αὐτῷ βλέπῃς. Inuisibilis, inquit, est Deus? Bona uerba quaeso. Et quis est eo illustrior? Ob hanc unam causam, cuncta creauit, ut in omnibus rebus eum cerneret. Hæc honitas Dei, hæc eius uirtus, uideri, apparereq; eum per omnia. Sic ille. In eo quoq; qui dicitur Hymnodia, cum precaretur omnia, ut silentium agerent, sic dixit: *μέλλω γὰρ ὑμνεῖν τῶν λιτῶντα πᾶ πάντα, τῶν πῶ, ἑαυτᾶ πῶ γῆν, καὶ ὀθανὸν κρημίσαντα, καὶ ἐπιπέσαντα ἐν τῶ ὀκεανῶ τῶ γλυκῦ ὀδῶρ ἐς ἑὶ ἀικαμῶντα, καὶ ἀίκηκτον ἐσάρχηεν ἐς πῶν διατροφήν, τῶν ἐπιπέσαντα πῶν φανῶναι ἐς πῶσαν πρᾶξιν θεοῖσ τε καὶ ἀθανάτοισ.*

Quæ sunt, Laudaturus enim sum qui creauit omnia, qui terram firmauit ac fixit: Qui iussit aquam dulcem ex oceano in uniuersum terrarum orbem, siue qui habitatur, siue qui non habitatur, existere, ad alimentum; Qui iussit ignem apparere ad omnes

A omnes operationes, Dijs & hominibus. Hucusq; ille, Ostensum quoq; superius, Iocum illum nobilem in Republica Platonis, quo quasi pictor naturalis dicitur Deus, potens omnia facere, quæ pictor effingere, sumptum esse ex Mercurio, qui ad Asclepium scribens: *εἶπα ἑὶ μὲν αὐτῷ ζωγράφῳ ἔφεσι καὶ ὀθανὸν ποιῆσαι, καὶ θεός, καὶ γῆν, καὶ θαλάσσαν, καὶ ἀθανάτους, καὶ τῶ ἄλλοις, καὶ τῶ ἄλλοις; ἑὶ δὲ θεῶ ἀδωῶντα τῶντα ποιῆν; ὁ ἑὶ πολλῶν ἀγνοίας, καὶ ἀγνοίας ἑὶ πῶν τῶν θεῶν.* Quæ sunt, At pictori, inquit, licebit & cœlum facere, & Deos, & terram, & mare, & homines, brutaq; , & exanima: Deo autem impossibile erit hæc facere? ὀ singularem inscitiam, & imperitiam erga Deum. Hæc & alia multa scripsit de Creatione uetustissimus Theologus Trismegistus, cuius, ut dixi, Theologia fuit maxime in causa, ut uetustiores Græci, de rerū primordio loquerentur. Cuius libros hosce cum primis legisse Platonem, dogmata eius in Timæo ex his desumpta, testantur. Quorum quædam ad exemplum nunc recognoscam. Principio quam creandi mundi causam Plato posuit, amplexusq; maxime est, quod diuina Bonitas, in quam non modò inuidia cadere non possit, sed quæ cupidissima sit benefaciendi, Mercurij fuit prioris, cuius extat liber de Bonitate Dei, hocq; unum uerum esse eius soliq; ei congruens, cæteris incommunicabile nomen testatur. Totumq; de Bonitate apud Platonicos dogma, Trismegisti fuit. Verba Platonis sunt, Dicamus, inquit, ob quam causam constitutus est iste mundus, ab eo, qui eum constituit: ἀγαθὸς ἦν, Bonus erat uidelicet. Mercurius autem in Cratere: *ἀγαθὸς ὄν, μόνῳ γὰρ τῶτῳ ἀναπέδηκται, ἰδέλῃσ καὶ ἑὶ γῆν κοσμήσαι.* Quod est, Cum esset bonus, hoc enim unum in eo excellit, uoluit terram ornare. Secundum dogma de cratere, ut superius monstratum est in Timæo Platonis, quem mundanus opifex impleuit animorum, & de quo Plato: *ὄν ὁ πῶν τῶ πῶντος ψυχῶν κερωνὸς ἔμωγε:* In quo miscens animam uniuersalem, temperabat: fuit etiam Trismegisti, cuius est liber inscriptus Crater, quasi temperatio: in quo sic loquitur: *ἰδέλῃσ ὁ τέκνον, τῶτῳ ὄν μῆσω τῶν ψυχῶν, ὄσων ἑὶ θῶν ἐστῶντα, καὶ αὐτῶν ἐστῶντα. ἑρατῆρα μὲν γὰρ πληρώσεις τῶτῳ κατέπεμψε, δὲς λήθῃσ. καὶ ἐκέλευσεν αὐτῷ, τῶν ἑὶ ἀθανάτων κερδῆσ τῶν βέλῃσ σῶντῆν ἢ διωκεμῶν, ἐς τῶν τῶν ἑρατῆρα. ἢ πῶντα, ὄπτι ἀνέλῃσ τῶν κατέπεμψε τῶν ἑρατῆρα.* Quæ sunt, Voluit ὀ fili, hoc in medium quasi certamen animis ponere. Ipsumque cratera statuit plenum, demisitq; adhibito præcone, iussitq; ex eo cordibus humanis talia: Tinge, immerge te ipsum, qui potes, in hunc Cratera, qui credis, quod reuerteris ad eum qui demisit cratera. Sic ille. Acceptus est igitur hinc Crater ille Platonicus, plenus & ipse animarum, sicut iste Mercurij plenus mentis, sapientiæ, ad quem per præconem opifex Deus omnes animas inuitarit, ut quæ se immerferit, accepta sapientia, reuollet ad superos. Similia dicuntur in Timæo, ut uidere potes. Quin etiam illa ipsa anima Uniuersi, quam in illo cratere miscet Plato, à Mercurio sumpta ad uerbum est, cuius ad Asclepium hæc uerba sunt: *ὄπτι ἵκασται ὄν τῶν γῆσιν, ὄπτι ἀπὸ μῆσ ψυχῶν, ἑὶ τῶ πῶντος, πῶσαι αἰ ψυχῶν ἐστῶ;* Non ne audisti in generibus, quod ab una anima Uniuersi, omnes animæ existunt? Hæc ille. Dogma quoq; de mundano Opifice, & hoc ipsum nomen διμωργός, quod est in Timæo Platonis creberrimum, uenit à Mercurio: quod ut clarum relinquo. Præterea quæ Plato in principio Timæi de uehiculis animæ differuit, manarunt à Trismegisto. Verba Platonis sunt, *ὄν δὲ αὐ χωρῖς ψυχῆς, ἀδωῶν πῶντα γινέσθαι τῶ. ἑὶ δὲ τῶ λογισμῶ τῶνδε ὄν μὲν ὄν ψυχῆ, ψυχῆ δὲ ὄν σῶμα σιωπῆς, τῶ πῶν ξυνοικῶντα:* Mentem uerò adesse cuiquam sine anima, non licet. Quam ob causam, mente quidem in anima, anima in corpore inclusa, uniuersum compaginauit. Hæc Plato. Trismegistus autem in eo qui inscribitur λῶνις, Clauis: *ψυχῆ δὲ ἀθανάτω ὀχέται τῶ τῶτῳ τῶτῳ. ὁ νῶν ὄν ἑὶ λόγῳ, ὁ λόγῳ ὄν πῶ ψυχῆ, ἢ ψυχῆ ὄν τῶ σῶμα, καὶ,*

μεν, το πνεύμα δίνει εστὶ φεβλὸν καὶ ἀρτιοῦδον, καὶ ἀματῶ, καὶ κινεῖ τὸ ζῶον, καὶ ὕασιε τροπονύ- C
 να βασιλεία. Quæ sunt, Anima autem hominis uehitur hoc modo, Mens in ratio-
 ne, ratio in anima, anima in corpore: Spiritus autem transit per uenas, & ar-
 terias, & sanguinem, & mouet animal, & quasi portat. Est item apud Ploti-
 num, cæterósque Platonicos, aliud uehiculum igneum, quo animus indutus,
 circumambulet mundum & cœlum. Est autem hoc uehiculum, uestis illa necita-
 rea corporum glorificatorum, Quando fulgebunt iusti sicut Sol in conspectu Dei.
 De eo scripsit eodem libro Trismegistus: ὁ δὲ νῦς καθαρὸς γυμνοῦσθ' ἢ ἐνδυμάτων θεῖος
 ὡν φύσει σώματῶ πνεύμα λαβόμενος, ποδῶν καὶ πάντων τόπων. Quorum est Latine sensus:
 Mens effecta pura, ex indumentis diuina existens natura, igneo corpore assum-
 pto ambulat omnem locum. Locutus etiam Trismegistus prior, ad eum mo-
 dum, quo Plato, quod impossibile sit mentem sine anima existere in corpore,
 Eodem libro: ἀδύνατον γὰρ τὸν νῦν εἶναι γυμνῶ σώματι γυμνῶν, ἀλλὰ καὶ αὐτὸν ἐδραῖσαι: Impo-
 sibile est, mentem in humano corpore, nudam ipsam per se firmare. Illud quo-
 que dogma quod multis in locis de transitu animorum, præcipuèque in Timæo
 extat apud Platonem, palàm Mercurij est. Inde primum fluxit, inde Pythago-
 ræ Platonisq; desumptum, fortasse non quæ ipsi probassent, sed quæ apud ue-
 tustiores uidissent affirmantibus. Ac Plato censuit, quemadmodum à Mercurio
 didicerat, puras animas seu mentes reuolare ad astra, impuras in secunda uita
 reuertì ad corpora, primùmque eas fieri foeminas, sin impuræ perseuerauerint
 in tertio reditu, transire in corpora brutorum, donec earum peccata expientur.
 Mercurius uerò bonas, ac puras mentes fieri Deos cœlestes, de malis hæc loqui-
 tur ad Asclepium, Non'ne audisti, inquit, ab una Vniuersi anima, cunctas alias
 nasci? τῶντων τῶντων ἢ ψυχῶν πολλά μεταβολαί. ἢ μὴ γὰρ ἔστι τὸ ἐντυχεσθαι, ἢ δὲ ἔστι τὸ ἐναν- D
 τίου. αἱ μὲν ἐρωτησίδες ὄσαι, εἰς ἐνδοξα εἰς χερσαία, αἱ δὲ χερσαία εἰς πῖναι, αἱ δὲ αἰεταί εἰς ἀνθρώ-
 πως, αἱ δὲ ἀνθρώποι, εἰ ἀθανάσιος ἔχουσαι, εἰς δαιμόνας μεταβάλλονται. εἴτα ἕως εἰς τὸν θεῶν χορὸν
 χεῖνται: Harum igitur animarum multæ sunt mutationes, quod aliæ in fortem
 beatiorum, aliæ in peiorem statum recidunt. Humi repentes abeunt in aquaticas,
 aquaticæ in terrestres, terrestres in uolucres, aëriæ in homines. Humanæ factæ
 immortales, in Dæmonas mutantur, tum in Deorum choros abeunt. Sunt autem
 Dij stellæ. Hoc dogma quanquam ueritati, & dictis ipsiusmet Mercurij est contra-
 rium, nunc tamen mihi satis est, ostendere Platonis Theologiam omnem à Trisme-
 gisto fluere, ut appareat huius scriptoris antiquitas.

*Orpheum adorasse, secutumq; esse Theologiam Trismegisti de constitutione
 mundi. Minores affirmasse quæ prior Orpheus prodidisset. Primam
 Theologiæ partem apud Orpheum, esse laudes Creatoris æterni, sapien-
 tissimi, fecundissimi. Omnia nata esse ex fecunda sapientia Verbi diuini
 secundum Orpheum. Secundam Theologiæ partem esse de Chao, nempe
 terræ & aquæ creatione, post quas ex eis creatæ sint formæ rerum. Similem
 esse Mosi Orpheum in hac creationis assignatione. Phæneta esse Solem.
 apud Orpheum, Amorem ipsam diuinam sapiētiam creandi cupidam. Ex
 Chao & Oceano natos esse Deos, nempe sidera cœlestia.*

CAP. X.
 Post

APOST Mercurium Trismegistum superest ut alios ueteres Græciæ Theo-
 logos cum Theologia Mosis cōsentire, & eadem atq; Trismegistū de gene-
 ratione mundi sensisse, ac scripsisse monstremus. Est autē primus ferme si-
 cut Trismegistus Aegyptiorum, sic Orpheus Græcorum Theologorum,
 in quem subsequentes Philosophos omnes præcipuè Pythagoram respexisse, ipsi
 una Græci uoce testantur. ut ordo Theologiæ, talis per omnes ætates extiterit: quod
 Trismegistus primus qui maiorum Theologiam audisset, ut uetustior, Aegyptios
 docuit: ab eo fluxit ad Phœnices, & Græcos. Reuocatur à Græcis ad Aegyptios, ab
 Aegyptijs ad maiores quosdam, famamq; celebrem, certamq; in toto terrarum orbe
 scientiam, quæ cū seculis paulatim succedentibus obsoleuisset, in libris remanserit.
 Quocirca, eadem omnia sunt apud Orpheum de creatione mundi, atq; Trismegistū:
 nisi quod & superstitionibus, magicisq; uanitatibus se dedit, & carminibus descri-
 psit obscurius, inuoluens quibusdā ambagibus, quæ clarius Trismegistus docuisset.
 Estq; duplex apud eum Theologia: uana quædā, & supersticiosa: altera diuina, suspi-
 cienda, de fontibus Aegyptiorū (ad quos se uenisse, sacerdotesq; eorū adijisse, testatur
 in Argonautica) profluēs. Ut igitur Mercurius dicturus de ortu mūdi, opificē eius,
 sapientiam, gloriamq; infinitam prius memorat, à uera mundi præpotentiæ causa fe-
 liciter auspicatus (quod item & Moses antea, postea Plato, qui & Bonitatem Dei, &
 Ideam mundi, ipsam scilicet diuinam Sapientiam causas asciscit) sic Orpheus quæ-
 dam diuinissima carmina de magnis illis ante conditum mundum in pectore diuino,
 & in palatio Iouis thesauris, cecinit, Thesauros abditos, & arcanos, palatiumq; Iouis,
 in quo cuncta bona continerentur, appellans, quas Ideas Platonici, nostri Sapientiā,
 & Verbum, sicut item Trismegistus, in quibus uera mundi latitaret origo, Hæcq; car-
 B mina etiam ab ipsis Platonici proferuntur.

οὐνεκα σὺν τῷ παντὶ διὸς πάλιμ γένος ἐτύχθη
 αἰθέριον ἑρμῆς, ἡδ' ἄραν ἄγλαον ἕφος.
 γόντα τ' ἀπογέτω, γαίης τε ἰρικυλιῶ ἔρη.
 ἄλευός τε μέγας, καὶ νήετα τάςταρα γαίης.
 καὶ ποταμοὶ καὶ πῶνθ' ἀπείρατος, ἀλλὰ τε πάντα.
 πάντες τ' ἀθάνατοι μάκαρες θεοὶ, ἡδὲ θεαίαιαι,
 ὅσα τε ἐμ γαλαῶτα, καὶ ὕερον ὅσα ἔμελλεν.
 γίνεσθαι, Ζεὺς δ' ἐν γαστέρι σεῖρά περὶ κει.
 Ζεὺς πρῶτον γένητο, Ζεὺς ὕπερθε ἀργυρέων.
 Ζεὺς κεφαλή, Ζεὺς μέσσα, διὸς τε πάντα τέτυκται.
 Ζεὺς ποδῶν γαίης τε, καὶ ἄραν ἀσερόνως.
 Ζεὺς βασίλευς, Ζεὺς αὐτὸς ἐπάντων ἀργυρέων.
 Ἐν ἰράτῳ, εἰς δαίμων γένητο, μέγας ἀρχὸν ἐπάντων.
 Ἐν δὲ δέμας βασίλειον εἶναι πᾶσι πάντα λυκλήται.
 τῶν δ' ἕδωρ, εἰ γαῖα, καὶ αἰθήρ, νύξ τε ἡμαρ.
 πάντα γὰρ εἶναι Ζεὺς μέγαστος πᾶσι δώματι κείτου.

Quæ quidem oratione soluta reddam, ut sint clariora.
 Fuerunt, inquit, intra Iouem, cum uniuerso, ætheria uastitas, & cœli præclara
 sublimitas.
 Immensticq; maris, & telluris inclytæ latitudo,
 Oceanusq; ingens, depressaq; tartara terræ,
 Fluminaq; & pontus, sine fine, & cætera cuncta,
 Immortales omnes, beati Dijq;, Deaq;

X z Quæ

Quæ fuerint exorta, & quæ uentura sequuntur,
 Hæc in uentre Iouis rerum compago manebat.
 Iuppiter ipse est primus, Iuppiter ultimus idem.
 Iuppiter & caput, mediumq; & cuncta Iouis sunt.
 Iuppiter est terræ fundamentum, cœlicq; micantis,
 Iuppiter idem rex cunctorum, principiumq;
 Vna potestas, & Deus unus, magnus & autor.
 Vnum est regale corpus, in quo hæc cuncta tenentur.

Omnia nancq; hæc in domibus Iouis magni iacent.
 En Orpheus appellat, ut multis sæpe rationibus ostensum, Diuinitatem uetustissimo nomine Iouem. Est enim Iupiter, Philosophis & nostris cōgruētib; per quē uiuunt omnia. Id, in ualescente idololatria, antiquaq; religione obsolescente, nomen hominib; attributum. Audi igitur diuinā, pulcherrimāq; Theologiā, quātuscq; sit priscorū inter se Theologorū consensus respice: Omnia in uisceribus Iouis, id est, Sapiētiae thesauris, mente capacissima, ac scientia cuncta extitisse: In thesauris illis æternis antequam crearentur, cuncta latitasse. Eoq; res antequā crearentur, erant in altero mundo, qui appellatur Iupiter, ab alijs Verbū Dei, prolificū, seminale, uocatur Sapiētia, originibus rerum fecūditissima. Nec res (ne forte decipiariis) creatæ sunt è nihilo, id est, nullo earum primordio antecedēte, sed antecelsit mundus ille, formarū, inuentionū, rationū locupletissimus, sapientia, ratio uberrima, ditissima rerum aula, unde & potuerint quondā, & possint, cū libuerit, omnia depromi. Hoc receptaculū, sedemq; cūctiarū rerum, nomine mortali uocat uterum, ut etiā in nostris literis, uenter aut uterus Deo tribuitur: Ex utero ante luciferum genui te. Appellat item regiam aulam, palatium: In palatio Iouis cuncta, ætheriam uastitatem, cœlum sublime candens, pontum, D terram, tartara, flumina: Deniq; & ipsos beatos Deos, antequam crearentur, ut in sua origine, fuisse: Perindeq; illic iacuisse, aliquando in lucem prodituros, sicut in origine sua sunt omnia. Idcirco Deus omnia est, ut à quo nata, & ex thesauris suis deprompta cuncta. Qui producit, inquit noster, uentos de thesauris suis. In illa diuina regione fontes sunt omnium rerum, nihil factum est quod non fuerit in illa latissima Sapiētiae aula, nobilissimarum formarum rationumq; plenissima, opulentissimo regno: unde rebus origo, etiā Dijs beatis fuit. Ecce igitur ea quæ Diuus Paulus de filio Dei, diuina Sapiētia (libet enim sæpius commemorare, ipsa ratione cogente, ut priscæ Theologiæ maiestas, quam maiores ab origine mundi continuatiscq; successionebus accepissent, sit clara) Vt conformentur, inquit, in agnitione mysterij Dei, & Patris & Christi, γὶ ὃ ἐστὶ πάντες οἱ θεοσωροὶ ἐν κοίτης, καὶ γνώσεως ἀπέκρυφτοι: In quo sunt omnes thesauri sapientiae, & intelligentiae absconditi, latitantes. Agnoscis consensum? Siquidem totus ille rerum numerus in utero, aut palatio Iouis apud Orpheum, sunt omnes thesauri sapientiae, & scientiae absconditi, arcani. Et qui apud nostrum est Christus, apud Orpheum Iupiter, ut sæpe probatum, probabiturque magis. Idēque noster Theologus de eodem Ioue, (sic enim etiā Hebraicē uocatur Iehouah) ὅς ἐστιν ἐκὼν τῷ θεῷ ἀρχαίος, πρωτότοκος πάσης κτίσεως, ὅτι γὰρ αὐτῷ ἐκτίθη τὰ πάντα τὰ γὰρ τοῖς οὐρανοῖς, καὶ τὰ ἐπὶ τῆ γῆς, τὰ ὄρατα, καὶ τὰ ἀόρατα, εἴτε θρόνοι, εἴτε κυριότητες, εἴτε ἀρχαί, εἴτε ἰσχυαί, τὰ πάντα δι' αὐτοῦ, καὶ ἐς αὐτὸν ἐκτίθη: καὶ αὐτὸς ἐστὶ πρὸ πάντων, καὶ τὰ πάντα γὰρ αὐτῷ συνέστηκε, καὶ αὐτὸς ὄντι κεφαλὴ ἐκκλησίας: Qui est, inquit, imago Dei inuisibilis, primogenitus omnis creaturæ, quoniam in ipso condita sunt omnia quæ in cœlis, & quæ in terra, uisibilia, & inuisibilia, siue throni, siue dominationes, siue principatus, siue potestates, omnia per

C

A per ipsum, & in ipsum sunt creata. Et ipse est ante omnia, & omnia in ipso consistunt, & ipse est caput Ecclesiæ. Hæc noster Theologus, respondente sibi apud omnes ueritate, sed aperta magis, nouissimis seculis. Vt ergo dixit Orpheus, Iouem esse primum: sic noster, fuisse & esse eum ante omnia, & primogenitum. Vt ille prædicat omnia intra Iouis arcana latitasse, quæ postea proruperunt in lucem, numerans uisibilia & inuisibilia, terrestria & cœlestia, multuscq; est in catalogo rerum terrestrium, quantus noster ut perfectior, sapientiāq; instructior, in catalogo cœlestium, & inuisibilium: sic ipse noster per eum cuncta fuisse creata, contentus res terrestres, ut notiores, uno nomine significasse: res autem cœlestes occultiores aperies, instansq; declarando nominibus eorum prolatis. Quoscq; noster nominatim uocat thronos, dominationes, principatus, potestates, hos uno nomine Orpheus, Deos beatos, poëticeq; addit, Deasq;. Neuter enim sexus est apud Deos, ut utroque possint appellari. Sed dignius nostra semper Theologia, sexu masculino. Quod ergo Paulus, In ipso & per ipsum condita sunt omnia: Et, quia complacuit in ipso habitare omnem plenitudinem: est quod magis poëtice Orpheus, quod in eo antequam crearentur, erant cœlestia, & terrestria, perinde ut in arcana sapientia, thesauri, fontesq; rerum: Vt in utero aut palatio, ditissimaq; aula. Quodq; noster alibi, Vnus Deus, & Pater Domini nostri Iesu Christi. Orpheus, Vna Potestas, unum Numē, unus omnium Princeps, Vnum corpus regium, in quo omnia. Quo uel totum mundum possis sentire, qui sit quasi corpus, cuius animatio uisq; sit ipse Deus, uel perstat in eo quod cecinit, omnia in utero Iouis fuisse. Quare redditur omnium rerum ratio, quas conditas à Deo memorat Moyses, cum refert eum, ignem, aquam, terram, maria, cœlum, noctem, diem, fontes, flumina, plantas, animalia creasse, B quia scilicet in thesauris suis, unde facile depromi possent, latitabant. Erat adeo sapiens, & solers, plenusq; rerum, fecundusq; conditor ille, ut quidquid cuperet, fecerit. eoq; doctissime, & diuine subiecit Orpheus:

πάντα τὰ ἐκ κρύβας αὐτοῦ φέρον ἐς πολυγύνης μέληρ ἀπὸ κρητῆνος προφίερον πολυθεσικῶς ἐξέσθην.

Cuncta hæc absconsa lætas eduxit ad auras,
 Pectore mira suo proferens, & facta superba.

Est item hæc omnis Orphei Theologia, ea quæ tam uaria, multiplexq; est de Ideis apud Platonicos: quibus si uerum sensum adhibueris, erunt ueræ, & dignæ quæ recipientur. Siquidem & Mercurius adhibuit mundano opifici εἰδὸς ἀρχιτεκτονῶν. Hæc sunt apud Platonem ζῶον νοητὸν, Animal intelligibile, omnium scilicet rerum origo. Apud Timæum Locrensem ἰσομοῦ ἰσοδυναμῶν. Nimirum, mundus sapientiae diuinæ, antequam res crearentur, θεοσωροὶ ἀπόκρυφτοι. Neque possis rectius de Ideis sentire, quàm si eas appelles, iuxta diuinum Paulum, Thesauros sapientiae absconditos. Dionysius θελήματα, ἢ προορισμὸς τῶ θεῷ. Rectè, nam sola uoluntate Deus creat: Ergo uoluntates, sunt antecedentes creationes. Hanc item Theologiam Orphei postea secutus est Empedocles. Vt enim cuncta ab Ioue producit Orpheus, etiam Deos beatos: & ut diuus Paulus, ab imagine Dei, uisibilia, & inuisibilia: sic Empedocles ab Vno, uel Vnitare, res omnes terrestres, uolucres, pisces, mares, & feminas, arbores, denique etiam Deos longæuos. Et in ea enumeratione est idem loquendi modus apud utrunque:

Quæ sint, quæ fuerint, quæ post uentura sequentur. Orpheus,
 ὅσα τ' εἴ ηἱ μεγάλα, ἢ ὑπερον αὐτοῦ ἐμέληρ.
 ἰγνεδαί. Empedocles,

πᾶνθ' ὄσατ' ἦν, ὄσατ' ἔστι, ὄσατ' ἔσται πάντω.

Quam ob rem, constat Empedocle, ab Orpheo ea didicisse, appellasseque Vnitatem, quod prior Orpheus, Iouem. Est igitur nunc apud tres Theologos, quædam Genesif, quædam Cosmopœia, Orpheum, Empedoclem, & Paulum, Omnes unanimiter fatentes, terrestria & cœlestia, uisibilia & inuisibilia à summo Deo creata. Enumerantque in particulari, duo Græci Theologi res terrestres, utpote superiora minus callentes: noster autem appellat nominatim omnes ordines Deorum, fatos ab illo magno Deo, quatuor eorum choris nominatis. Illud quidem Orpheus sapientissimè & quasi ex fontibus nostræ Theologiæ, quod agnoscens thesauros Sapientiæ diuinæ, eos appellat *δῶμα*, palatium, aulam Iouis, eos in utero, & pectore, seu corde eius latitare, diuinamque Sapientiam palatium rerum, aulam, pectus fecundissimum, omniaque bona in palatio & domo Iouis affluere prædicans. Post commemoratum diuinum illud & ineffabile omnipotentisque mundi principium, ueram fecundamque originem, descendit ad creationem, & ad ipsas iam res apparentes Orpheus, estque omnis ei de Chao rerumque ex eo creatione Theologia, quæ uisa est in Trismegisto. Duo sunt rerum principia: alterum sempiternum, Deus, inæstimabilis sapientia: alterum creatum Chaos, origo, massa totius mundi, mundanarumque rerum materia. Globus informis, præcedens omnia non tempore, nullo adhuc tempore, sed natura. Fecit enim primò Deus unam rem, ex qua cuncta depromeret, inde Sol, & omnis candida, puriorque educta est substantia, exinde cuncta coorta, & formata terrestria. Hoc igitur profecutus est carminibus Orpheus, quæ sunt in Argonautica, quibus totum mundi exordium, rerumque ex Chao explicationem, qualem cecinit Ouidius, refert se cecinisse:

πρῶτα μὲν ἀρχαῖς χάεθ' μελανόφρατον ἦμιμον.

ὧς ἐπάμειψε φύσεις, ὡστ' ἔρανός ἐς πύργος ἦλθεν.

γῆστ' εὐρυτέρως γένεσιν, πυθμῆνατε θαλάσσης.

πρῶτονταπύνην ἢ ἀποτελεῖ πολυμήτην ἔρωτα.

ὄσατ' ἔφουσεν ἀπαντα, διεκρίθη τ' ἄλλο ἀπὸ ἑμῆς.

καὶ κρόνον ἀνολετέω.

Quæ ut poterunt, Latina sient.

Principioque uetus Chaos, atro concinit hymno,

Vt naturas mutauit, fuit utque per actum

Cœlum, tum latæ terræ ortum, tum maris imum,

Aeternum canit ex se perfectum, sapientem,

Vt quæcunque creauit amor, tum cuncta diremit.

Saturnumque uoracem. Hæc Orpheus. Ecce Chaos antiquum, quam nuncupationem à Trismegisto didicerat. Antiquumque Chaos designat illud mundi nascentis initium, Rectè uocatum antiquum, quod ante omnia extiterit. Et Græcè Archæum, quod in principio mundi fuerit. Hoc apud Mosen est, terra & aqua, quarum duarum rerum conglobatio dicitur Aphar, cui respondet Græcæ *ἰλὺς*, quod nomen, ut docebo, Orpheus etiam usurpauit. Post Chaos tametsi eius creationem sicut nec Trismegistus, non expressit, naturaliter secutum est, à maioribus auditum & celebratum, ut naturas Chaos mutarit. Hæc fuit secunda mundi creatio, secundus mundus, scilicet ex informi, rudi que principio, formarum pulcherrimarum productio, ex deformibus formosissimis effectis. Iureque dixit naturas mutasse Chaos, quippe quæ ex ipso, uelut rudi, incompotaque origine, eductæ sunt, & pro deformi rudimento, successit multitudo formosarum naturarum. Naturas uocat ipsas res natas, uniuersales, ex quibus omnia nascuntur, cœlum, Solem, terram, mare, aërem.

Has

A Has docet ex Chao depromptas, non explicans ad amussim sicut Trismegistus, quæ quidque ratione productum sit, sed eum tamen ordinem retinens, quem in præceptore animaduertisset. Nam in illa explicatione, principium nascendi habuit cœlum, cum diremit, aquis inoperans, diuina Sapientia, selegitque ex eis ætheriam substantiã. Quocirca docet in hac explicatione, cœlum ad finem, perfectionemque uenisse. Ac cum dicat Orpheus se cecinisse quomodo nata sint omnia ex Chao, primumque cœlum absolutum, necesse est eum animo suo uidisse, notamque habuisse hanc abolutionem, eamque spectasse, quæ literis Trismegisti contineretur, de creatione Solis, siue lucis, de creatione purissimi ignis ætherij, quod Trismegistus latè & uerè enarrauit. Igitur ex Chao primum factum segregatumque est *ἔρανός*, cœlum, cœlestis substantia, in primisque Sol. Et Moses commemorato Chao, subito perhibet extitisse lucem. Quod idem Orpheum quoque retulisse paulò post constabit. Præcessit igitur Chaos, secuta est naturarum mutatio. Id ut factum sit, explicat. Primum, ait, facta est absolutaque ætheria substantia. Exinde tellus lata sinus aperuit, cœpitque esse & dici, uiderique terra, cum, Sole desuper ardente, & inflammante, exhaurienteque aquas, ut docuit Trismegistus, latissimos sinus aperuit. Tunc uerè nata est: etsi foret antea cum aqua: sed erat in massa, uerè terra dici non poterat. Ea fuit terræ *γένεσις*, ortus, exiccatio uidelicet eius, & consolidatio, ac firmatio. Eadem autem opera, qua terra patefiebat, mare dirimebatur, situs, locosque profundos suos fortiebatur. Eoque precipue, non creationem maris, sicut terræ, sed profunditatem & concauitatem sicut Moses item, memorauit Orpheus. Nam aquarum antea creatarum, in uastas terræ uoragines congregatio, mare uocitatum est. Moses igitur dixit, Congregentur aquæ in unum locum, & appareat arida. Orpheus autem expressit hunc locum, in quem diuino imperio coiere aquæ, *πυθμῆνα θαλάσσης*, profundum maris, sedem maris profundissimam. Hucusque mundi creatio. Satisque nunc erat Orpheo, uniuersalia dixisse: Primum Chaos, exinde cœlestem substantiam, tum terræ apparentiam, demum secessum aquarum in profundum mundi. Sed ne putes eum solis rebus creatis memoratis, contrà quàm maiores tradidissent, creatorem siluisse, & casui temeritati que ordines pulcherrimos adiudicasse, ecce non minus piè, quàm Moses & Trismegistus, quis fuerit autor tantarum rerum, eum suis ueris nominibus appellans, inducit. Nam quem uocat Moses sua lingua, Spiritum, uidelicet Sapientiam, Mercurius autem *νῦν*, Mentem, Intelligentiam, Orpheus uocat *ἔρωτα*, Amorem, tribus nominibus maiestatem eius designans: Antiquissimam, nimirum ante mundum, ante Chaos illud (dicunt enim Græci & Latini, Antiquissima, sempiterna) tum *ἀποτελεῖ*, per se perfectum, sibi ipsi substantiam, complementum, originem sui: postremò *πολυμήτην*, quod Sapientiæ diuinæ, in qua sunt omnia consilia scientiaque omnis, est nomen. Amoris autem ratio ea est, ut claret, quod designatur amor, cupiditas, uoluntas creandi, & creatoris bonitas, quem cupiditas impulerit, ut communicaret bona sua. Ideoque sunt apud Hebræos, qui Spiritum illum Mosi, interpretentur uoluntatem. Et Aristoteles in primo maioris Philosophiæ, amorem istum, rerum principium apud Theologos, cupiditatem interpretatur, dicens Parmenidem amorem seu cupiditatem principium statuisse: *καὶ εἰ τις ἄλλοτ' ἔρωτα ἢ ἐπιθυμίαν ἐν τοῖς θεοῖς ἔθηκεν ὡς ἀρχὴν, οἶον ἢ παρμενίδους*. Cornutus quoque ueterem Theologiam explicans, dicit: *ὁ δὲ ἔρωτος οὐκ ἀποτὸς ἐξέρχεται γινώσκοντα ἢ ἔργον ἢ ὑπὸ τὸ γινώσκον*: Amor autem cum eis dicitur fuisse cupiditas ad generandum. Hoc quidem testimonio nihil diuinius, ut scias quid sit Amor antiquissimus, sapientissimus, per se perfectus, apud Orpheum. Illud item mirabile est, quod ego cum reperi, miris gaudijs incelsi, quod Proclus super

super Timæum, testatur Pherecydem priscum illum Pythagoræ præceptorem, dixisse, Iouem cum creare uellet, in Amorem se transformasse: *ὅς ἐρωτῆ μεταβληθῆαι ἢν δία, μέλλοντα δημιουργεῖν*. Hunc Amorem testatur Orpheus cuncta produxisse, seorsum diremisit, quod fuit creatio, direptione, ac diuisione facta omnium rerum, quæ globatæ in sua massa, origineq; latitarunt. Porro Saturnum, ut uidere est alibi, uocat tempus uorax, unâ cum æthere natum. Atque hucusque est consona cum Moisaica, & Aegyptia sapientia Orphica Theologia admiranda, naturalis, suspicienda. Rursum in Argonautica eadem de Chao, rerumq; explicatione describit Orpheus.

Quæ carmina conabor pro uiribus enodare:

*Ἀρχαία μὲν πρῶτα χάρις ἀμέγαλτον ἀνάγκη,
καὶ κρήνη, ὅς ἐλόχουσα ἀπειθείσιν ἔπο' ἰόλποις
Ἄιδερα, ἢ διφύη περιώπασα κισσοῦ ἐρωτῆ.
κινεῖται ἀειγνήτης πατέρα κλυτῶν, ὅρ' ἔα φάνηται.
ὀπλοτέρου κισσοῦ βροτῶν, πρῶτ' ἔρωτ' ἐφελνθη.*

Antiquum, primumq; Chaos, magnumq; necesse,
Saturnumq;, sinu immenso qui clauserat ipsum
Aethera, tum geminum, uigilem, uenerandum & Amorem,
Aeternæ & noctis patrem dixere Phaneta,
Quem post nati, nam cunctis prior iste refulsit.

Principio necessitatem ascribit Chao, in quo rerum cunctarum necessaria materia contineretur. Ingens exordium, magna moles ac globus (uocant etiam Philosophi materiam, necessitatem) Post hoc principium & rude Chaos, mox extitit ætheria substantia, quæ certis molibus atque orbibus distributa, tempus expressit: commemoraturq; primum Chaos: deinde æther natus ex aqua. Huic adiunctus est Saturnus, id est, tempus. Memorat item Amorem illum diuinum, de quo est apud Philosophos carmen ex eodem Orpheo:

καὶ μῦθις πρῶτ' ἔρωτ' ἢν ἔρωσ πολυτέρων.

Prima fuit genitrix Sapientia, dulcis Amorq;.

Hoc carmine, quo nullum diuinus, claret quid Amor priscis Philosophis celebris, & ad mundi creationem ascriptus, sit, quam uim habeat. Ecce sunt idem *μῦθις*, Sapientia, atque Amor. Sapientia dicitur prima fuisse genitrix, dicitur etiam Amor. Quem Orpheus superius uetustissimum, id est, sempiternum, per se genitum, aut perfectum, sapientissimumq; appellat, eum nunc uocat *περιώπασα*, oculatum, omnia circumspicientem, sapientem scilicet, deinde uenerandum, cultu dignum. Post Amorem creatorem, sapientem, sicut Moses, ante res omnes uisibiles clamat eductam ex Chao lucem: & Trismegistus purissimum ignem diremptum, in altumq; sublatum ex aqua: & Ouidius huius interpres Theologiæ,

Ignea conuexi uis, & sine pondere, cœli,

Emicuit, summâq; locum sibi legit in arce.

Sic Orpheus prodit, ante omnia Phaneta, hoc est, Solem, lucem, apparuisse, eo nomine nuncupatum, quoniam prior apparuit, uisus & ipse primus, & ut omnia uiderentur, primus autor, designans Orpheus, quod Latinis, ex eo & Trismegisto acceptum, indicauit Ouidius:

Nullus adhuc terris præbebat lumina Titan.

Moses autem, Et tenebræ erant super faciem abyssi. Trismegistus, *ἢν σκότ' ἀπειροῦ ἐν ἀβύσσῳ*: Erant tenebræ infinitæ in abyssu. Quoniam igitur horrorem teterrimum primus apparens mundo Phanes, discussit, merito suo nomine celebris apud omnes mortales

A mortales fuit. Atque agnosce, quod quem Moses uocat Hebraice or, à quo Græcè factū orao, uideo, uertit autē ea uox à Græcis interpretibus, *φῶς*, hūc Orpheus appellat *φάνης*, Phanes. Vtrūq; nomē ab eadē origine, & eiusdem significationis. Phos apud Mosen lux, lumē primogenitū, apud Orpheū Phanes, opus diuinæ potentiae, mirabile argumentū, nihil in rebus corporeis melius. Apparuit prior omnibus lux, prior cū se uisibilē præbuit, tum ut cætera uiderent, fecit. Hæc Græcè uocat *φῶς*, phos, & *φάνης*, phanes. Is apud Orpheū Genitor noctis, quoniā creata luce, diuisit Deus inter lucē, & tenebras. Eodēq; tēpore, eadēq; opera, Sol diem fecit, & noctē. Inhorreat autē nox æterna, quoniā fuit in æternū id q; lucē antecessit. Antecessit autē priuatio, intercisa, & terminata, cū lux inuecta est. Est igitur in Theologia Orphei maiestas sempiterna ante mundū, creatrix mūdi, ineffabilis, insuperabilis Sapientia, exinde creatū Chaos, rude & iners pondus, origo informis, deinceps diuisio, euolutio rerū, primū ætheriæ leuitatis, Solisq; uel lucis, & cū luce diei, ac noctis. Primū egregiū mirādūq; opus Sapientiae diuinæ. Cum Sole creatū est tempus, latens sub sinibus & reuolutionibus ætheris. Inuentor omniū fuit Amor. Quod autē fenserit Orpheus creationē rerū inchoasse à rudi inertiq; cōgerie, & quod Chaos fuerit uetustissimus ille limus ex terra, & aqua, & quod omnes res ex illo aceruo sint eductæ, declarat Athenagoras Philosophus Christianus, interpretās ea, quæ prodidit Orpheus, cuius hæc sunt uerba: *καὶ τὸτο πᾶσι αὐτοῖς συμφωνεῖ. ὁμῆρ' μὲν γὰρ λέγοντ',*

ὁκεανόντε θεῶν γένεσι, ἢν μήτρα πατρῶν.

ορφῆως δέ, ὅς ἢν τῆ δύματι αὐτῶν πρῶτ' ἔφευρε, ἢν τῆς γένεσις διεξήλθε, ἢν ὅσοι αὐτοῖς πῆρακτοι, εἴπε, ἢν περιέειντοι παρ' αὐτοῖς ἀληθέστερον θεολογῆν, ὅ ἢν ὁμῆρ' τῆ πολλὰ ἢν περιθεῶν μάλασι ἐπαταί, καὶ αὐτὸ πλὴν πρῶτῳ γένεσι αὐτῶν ἐξ ὕδατ' συνιστάντ'. ὁκεαν' ὅσπερ γένεσι πάντοσι τέτυκτοι. ἢν γὰρ ὕδαρ' ἀρχὴν ἔστω αὐτῶν τοῖς ὄλοις. ἀπὸ δέ τῶ ὕδατ', ἢν ἢν κρέσει. Hoc, ait, inter eos omnes conuenit, natos scilicet, & factos Deos. Nam Homerus canit

Oceanumq; Deum patrem, Tethynq; parentem.

Orpheus autē, qui & ipsorū nomina primus excogitauit, & ortus eorū, & quæcunq; eis gesta essent, enarrauit, fideliusq; putatur de Theologia scripsisse, quē et Homerus, maximè in opinione Deorū est secutus, etiā ipse primā Deorū originē, ex aqua fuisse dixit. Fuit enim secundū hunc, aqua omniū rerū principiū: ex aqua uerò hylen, siue limum dicit extitisse. Hæc ille. Claret igitur, Orpheū Theologiā Aegyptiorū expressisse. Deos enim, ut superius Mercurius, uocabat sidera cœlestia, è quibus septē planetas, septem Deos nominat Mercurius, formas Deorū Ouidius. Hos Orpheus, ut prior Trismegistus, natos ex oceano docuit, omnē uidelicet substantiā cœlestē. Nam

Ignea conuexi uis & sine pondere, cœli,

Emicuit, summâq; locum sibi legit in arce.

Hī sunt Dīj nati Orpheo ex aqua, quibus segregatis, ac selectis, terra remāsit hyle, limus, ex quo nata sunt omnia terrestria. Quam ob causam iure dicitur oceanus origo cunctorū, præcipuè Deorū, id est, siderū cœlestiū, quos solos à motu, ut testatur Plato, dixere prisci Deos. Nec sunt nunc Dīj, Iuppiter, Saturnus, Iuno. Nam etiā Trismegistus, Deos nuncupauit, quorum propria est nomenclatio *θεῶν*, ab incitatione & cursu. Hoc designat aliud Orphei carmen:

ὁκεαν' πρῶτ' ἠαλλοῖα ἢν ἔρε γαίμοιο.

Oceanus primus cœpit connubiā pulchra,

Aqua igitur illa primordialis, genuit Deos cœlestes. Item terrestria, quæ etiā Moses quoq; perhibet, nata ex ea, quæ dicitur Hebraicè Apher, hoc est, limus. Nam animabus quoq; brutis ea dedit principium. Mirus igitur priscæ Theologiæ consensus,

Y cunctis

cunctis afferentibus ccelestem liquiditatem, ac perspicuitatem, ab aquis purissimè se- gregatam. Tum super antiquissima materia, seu limo, quorum postremum à Græco est llys, primum, dicta est materia, quasi mater omnium rerum, eadem canētibus. Ex his liquet (nam multa alioquin prætereo) Orpheū principē Græcæ Theologiæ, & creatum mundū asseruisse, & docuisse qua ratione sit creatus, mirabiliter cū Mose cōgruentem. Repertus etiam fons Theologiæ eius, quod omnis fluxit à Trismegisto. Et quod memorabile est, cū superioribus, Orpheo ccelestia lumina ex oceano sunt nata.

Vidimus qua ratione oporteat intelligere carmen Homeri, trāslatū à Poëta Latino, Oceanum rerum patrem, Tethynq; parentem. Homerus autem cecinerat, Oceanumq; Deum patrem. Deos cum Orpheo dicens, Solem, Lunam, septemq; planetas, quos lumen sanctum uocat Trismegistus, ex oceano in primordio mundi natos. Ouidiusq; de eis, ex eadem Theologia,

Astra tenent cœleste solum, formæq; Deorum. Prius autem docuerat hanc substantiam ex aqua natam, Ignea conuexi uis, & sine pondere cœli, Emicuit.

Vidimus hylē, seu materiā antiquissimā. Vidimus qd esset Chaos. Apparuit antiquissimū Theologū, creationē apertē fateri : ut sit stupenda recentiu Philosophorū impudentia, super æterni mūdi assertionē, creatione, & à uetustissimis eorū prodita, & maximis Philosophis priscae Theologiæ placita reuenter confirmantibus. Scripsit etiā Orpheus peculiare hymnos, ut ipse de seipso testatur in Argonautica, de Cosmogonia, de Generatione mundi. Autor quoq; est Proclus, Orpheū ab uno singulari Deo cuncta producere, etiā Deos, sup Timæū scribēs : ἀπὸ τοῦ κενώματος ὄντος θεῶν τῶν πάντων, καὶ ἀπὸ τῶν πρώτων ὑλίσσιναι τὰς δευτέρας τάξεις τῶν θεῶν : A secreto, & in arcanis habitante Deo, uniuersa, & ab eo reliquos ordines secundos Deorum, producit.

Homerum atque Hesiodum ueneratos hanc Theologiam, similiter atq; priores de mundi origine, & eius principijs cecinisse. Terram & aquam Homerum primas res creatas dixisse. Hesiodum primum fuisse Chaos, id est, terram & aquam, totamq; creationem affirmasse ac decantasse.

CAP. XI.

ECVTI sunt post maiores hosce, diuinosq; Theologos, Homerus, & Hesiodus, eidem sacrosanctæ Theologiæ unanimiter acclamantes, eumq; mundanæ creationis ordinem, quem apud Trismegistum, & Orpheum uiderent, pijsimè seruantes. Siquidem & opifici autoriq; mundano, meritos creationis honores detulerunt : deinde uerò Chaos illud, rudemq; ex aqua, & terra materiam, ex qua sit informatus, decoratusq; mundus, nominauerunt. Nam quod cum maioribus senserit Homerus, principium rerum fuisse terram, & aquam, nimirum Chaos, ad alios Iustinus Philosophus testis, ipsaq; Homeri carmina demonstrant, cum inducit imprecantes, ut hostes in terram & aquam reuertantur :

ἀλλ' ὑμεῖς μὲν πάντες ἴστωρ, ἐν γαῖα γένοιθε

Sed uos in terram cuncti redeatis, & undam.

Subiicit Iustinus : Ἐν ὑπερβόλλασιν ὄργην εἰς ἀρχαίαν φύσιν αὐτὸς ἐκ γῆς ἀναλύων : Per uehementem iram, eos in antiquam originem ex terra resoluens. Additq; eum hæc ab Aegyptijs didicisse. Deinceps Hesiodus. Hinc interpretantur Græci quæ Poëta canunt, mundum antiquum fuisse πηλίαν, ἢ θήνην, nempe limum & mare, missionem terræ & aquæ. Hocq; Orpheus respectans;

νηεῖα

A Νηεῖα μὲν πρόπαι καλῶ, πρῶτον ἀπάντων.

Nereaq; ante alios omnes appello uetustum.

Hesiodus uerò in Theogonia, ad uerbum prodidit ea quæ prior Orpheus. Atque cum in libro, qui inscribitur Opera & dies, omniq; sua poësi, det summo Ioui principatum, auctoritatemq; omnium rerum, tum super omnes Deos & homines imperium, in cuius potestate sint cœlum & terræ, certè conuenit cum Trismegisto & Orpheo, super hoc æterno principio, ut prima eius Theologia æquè atque superiorum, sit de conditore, de maiestate, singulariq; potestate, prouidentiaq; eius : secunda de Chaos, origineq; rerum, deq; ipsa iam mundi constitutione. Eius igitur carmina ex Orphei fontibus hausta sunt :

πάντων μὲν πρόπαι χεῖρ γένετο, αὐτὰρ ἔπειτα γαῖα ἐνοσίστευτο, πάντων ἔσθ' ἀσφαλὲς αἰεὶ, ἦδ' ἔρ' ἔρ', ὅς πάντοσι μεταπρῶτοι ἀθανάτοισι.

Extitit antè Chaos, post hæc latissima tellus,

Qua super innixum pondus rerum incubat omne,

Atque Amor, inter qui diuos facer enitet omnes.

Ecce Chaos ante omnia, terra scilicet & aqua, sicut in Mose. Initium mundi, rudis origo, inchoamentum, materia postea natarum formarum mater, informe cœli & terræ semen. Naturaliter ante omnia, factum ab eodem opifice, qui difficiliora, nempe mundum qui successit, fecisset. Quicq; ea de causa rude rerum inchoamētum iecisset, & inuenisset, ut faceret, quod fecit. Qui nisi uerus autor materiæ fuisset, nūquam ex ea formas depromere potuisset, sed ideo facile deprompsit, quia qualis sibi uisa est apta & foecunda ad generādum mundum, materiam præparauit. Igitur post Chaos,

ac uile initium, exinde iuxta Theologiam Trismegisti, & Mosis, apparuit terra tremens, madida, lutulenta, quæ solis foecunda calore, peperit arbores, animalia. Non memorat Hesiodus pulcherrimum illum, qui primus uisus est in mundo, & fecit ut uiderentur omnia, Phaneta, sed tria tantum contentus est principia posuisse. Forte Orphicam, Hermaicamq; Theologiam, non usquequaq; clarè intellexit. Nam Trismegistus, & Orpheus, non postposuerūt Amorem Chaos, & terræ : sed Trismegistus prodiderat Mentem cuncta fecisse, exornasse, Orpheus Amorem omnia ἔφουε, produxisset. Quare non fuit Amor post terram, aut cum terra, sed creator, & autor, cupidus & sapiens inueniendū, fuit ante res inuentas. Tria igitur iuxta Hesiodum, fuerunt in principio, quorum postremum est primum, Chaos, Terra, Amor. Fac, ut dixi, & ut Theologia priorū, unde nata est Hesiodica, priorem, ipsum Amorem, Inuocarat autem Musas Hesiodus, hoc carmine :

ἔειπε δ' ὡς τὰ πρόπαι θεοί, ἐν γαῖα γέγοντο, καὶ ποταμοί, ἐν πόντῳ ἀπέειπτο, οἰδματὶ θίνων. Ἄσφατε λαμπετόωντα, ἐν ἄρανός ἐνυρὸς Ἰπερθευ.

Dicite uos, ut primum Dij, tellusq; creata,

Fluminaq; & pontus uastus, qui tollitur undis,

Astraq; clara, Polusq; immensus, in alto.

Constat etiam nunc Hesiodum confiteri mundum, Deosq; fatos, Deos sentientem, ut par est, eosdem atque Trismegistus, & Orpheus, & de quibus Ouidius,

Astra tenent cœleste solum, formæq; Deorum.

Hos ergo Deos canit cum cæteris mundanis rebus, cum terra, mari, fluminibus, fatos : Deos inquam, quos Aristoteles à maiorum suorum sententia uehemēter alienè, & sempiternos censuit, & substantias quasdam diuinas iudicauit. En cuncta uetustas,

Y : producit

producit coelum & sidera ex aqua, & oceano, quo & eorum inchoata progenies de- claratur, & ex eisdem rebus constare, eiusdemque esse substantiae, atque omnia mun- dana, coelum monstratur. Scilicet non esse quintam ullam essentiam. Hanc eandem sententiam, eodem opere, carmine mirabili, Hesiodus declaravit:

ταύτη δὲ τῆ πρώτῃ μὲν ἐγένετο ἰσότης ἑαυτῆ
ὄψεσιν ἀσερόντα, ἵνα μὴ πᾶσι κελύπτῃ
ὄψα εἴη μακάρεσσι θεοῖς ἔσθ' ἀσφαλὲς αἰεὶ.

Principioque sibi peperit simile undique tellus,
Stellatum coelum, quo circum clauderet ipsam,
Vtque foret diuis sedes securae beatis.

Hoc carmine non solum dicitur natum coelum, & factum, cum non esset, verum etiam genitum ex terra, his scilicet aquis, quae in regione terrestri immorabatur: Aequalem autem terrae, uidelicet sphaericum, rotundum, orbicularis formae; Genitum a terra, cuius a sedibus, aquarum plenis, diuino imperio, stupedoque artificio, sublata purissima substantia, clarissimas illas luces accedit. Nec potest uenire in animum de coelesti substantia uerisimilius. Super quo mirus est omnium priscorum consensus. Philosophia Mosaica, omni sapientia uetustiore, id priore innuente, a nostris deinceps Theologis assertum. Quippe diuus Petrus in Epistola docet coelum aqueam esse compagem: οτι ἄρα νοι ἥσαν ἐν πάλαι, ἐν γῆ ἐξ ὕδατος, ἐν δὲ ὕδατος συνεσώτα ἕδ τῶ θεοῦ λόγῳ: Quoniae coeli dudum facti sunt, & terra, ex aqua, & per aquam diuino imperio constituta. Habes terram, & aquam commistas ab exordio, ex aquis tellurem emerisse, ex eisdem coelum, qui dicitur ob eam causam ether, enituisse & exarsisse aquis, inaudito, & inscrutabili artificio, a sapientissimo ingenio, in eam liquiditate extenuatis. Huiusmodi est de creatione mundi Hesiodi Theologia. Neque enim laboro nunc uniuersam eius Theologiam interpretari, his testimonijs contentus, quibus coeli, & mundi continetur origo, & quod sit aqueum. Quid autem Chaos, quid uel Amor apud priscos Theologos esset, praeter ea, quae diximus, etiam Cornutus ostendit, explicans priscam Theologiam: ἔτι δὲ χάος μὲν τὸ πᾶσι δὲ ἀκαταμάχτου γινόμενον ὑγρὸν, ἀπὸ τῆ χύσεως ἔτος ἀνομασμένον, ἢ τὸ πῦρ, ὃ δὲ δὲ ἰονεὶ κῆος, ἐν αὐτῷ δὲ κέχυται εἴς τινα λεπτὸμέρειαν. ὁ δὲ ἔρος σὺν αὐτῷ ἐξέρχθη, γινόμενα δὲ ὄρμη δὲ ἰδὲ τὸ γέννησιν. ἀμα γὰρ τὴ ἐκτινῶ γίνετο, ἐν παρῆναι τῆ γένεσι νομισίου ταύτῃ τῶ δύνανται κελύπτῃ, ἐν ἀξιοθεάτου ἔσση. ἐγένετο δὲ τῶ ἀρῶν ἔσση ἀναδυμῆσεως, ἀρῶν ἔσση κινῶσεως λεγόμενα πᾶσι τῶ πᾶσι αὐτῶ λεπτὸμέρειαν. De Hesiodo uero, τὰ μὲν τῶν ὄσση, παρὰ τῶ ἀρχαιότερων αὐτῶ παρὰ λεπτῶ, τὰ δὲ μὲν κελύπτῃ, αὐτῶ πᾶσι δὲ τῶ πᾶσι ἐν πᾶσι τῶ πᾶσι θεολογίας διεφθάρη. Est, ait, Chaos, ea humiditas, is humor, qui creationem antecessit, hoc nomine dictum a Chyfeos fusione, uel ignis, quasi Chaos a comburendo, fusilis & ipse ob tenuitatem. Amor autem cum eis dicitur fuisse cupiditas ad generandum. Simul enim ac fit aliud ex alio, adesse pulcherrimam hanc, dignamque admiratione uim censendum est. Genuitque coelum ex euaporationibus. Dicitur autem nunc communius coelum, omnis exilior circum terras substantia. Atque Hesiodus, inquit, quaedam, ut arbitror, ab antiquioribus accepit, quaedam addidit ipse fabulosus. Qua ratione, maxima ex parte uetusta Theologia uitiata fuit. Haec quidem Cornutus. Ecce igitur Chaos, non aliud, quam limus ille priscus, abyssus illa Mosaica, terris incumbens humiditas, quae dicitur a Mose Hebraice Aphar, Graece Hyle, siue limus. Ecce cupiditas, diuina scilicet sapientia, cupidissima, uolentissima, plena impetus, & cupiditatis, ut communicaret sua bona. Sic item cognoscit, & fatetur Cornutus priscam Theologiam fuisse meliorem, a subsecutis poetis alicubi fabulis uitiatam. Ecce quoque coelum natum ex aquis euaporatis aut extenuatis in liquidissimam, qualis crystalli, substantiam.

Parmeni

A Parmenidem, Thaletemque creationem esse confessos. Amorem esse Deum sempiternum apud eos. Solum Deum aeternum dixisse Thaletem. Mundum opificium diuinum appellasse. Noctem antecessisse diem, dixisse Thaletem, ut Moses tenebras ante lucem. Aquas illas primordiales Mosai- cas eum principium dixisse, Mentem autem creatricem.

CAP. XII.

NESTATVR quoque Plutarchus, Parmenidem, & Hesiodum, de crea- tione scribentes, Amorem uetustissimum retulisse: δὲ παρμενίδης μὲν ἀπὸ φάνας τῶν ἔρωτα, ἔσση ἀφραδισίων ἔργων πρὸ βύπτου γῆ τῆ κοσμογονίας γράφου. τρώτισον μὲν ἔρωτα θεῶν μάλιστα πάντων.

Hesiodus de quatuordecim primis diis, inquit, Parmenides pronuntiat Venerorum operum amorem antiquissimum, scribens in creatione mundi:

Cunctorumque Deum, primum molitur Amorem. Verum Hesiodus naturalius mihi uidetur, antiquissimum omnium Amorem fecisse, ut omnia per ipsum nasceretur. Verè, & sapienter sentis o Plutarche. Nam Amor sapiens, Amor inquam diuinus, diuina cupiditas, non res creata, sed creator fuit: per ipsum nata sunt omnia. Ecce igitur post Orpheum, & Hesiodum, Homerumque qui secuti sunt primores Philosophi, idem & Theologi, ac Poetae creationem mundi constanter asseruerunt. Nam Parmenides, quemadmodum & Orpheus, carminibus Cosmogoniam, creationem mundi celebravit. Itemque Empedoclem uidimus superius asserentem ab uno cuncta fuisse profecta, etiam Deos longaeuos: credoque eum, quemadmodum superiores omnes, Deos appellasse sidera caelestia. Exinde Thales Milesius, qui iuxta Theologiam Orphei, atque Aegyptiorum, omnium rerum principium aquam pronuntiauit, non ad eum uidelicet sensum, quo creditur passim, quod omnia antequam oriantur, sint aquea, ut animalium genituram, sed uetustissimam, primordialeque aquam respexit, e qua primum, autore Trismegisto, nati sunt Dii, Sol, Luna, natus item aer, natae plantae, camporum, montiumque uirores. Inde metalla quotidie, inde carnes animalium principio coaluerunt. Diogenes item Laertius, & Plutarchus in Symposio testantur Thaletem dixisse, πρὸ βύπτου ἔσση ὄντων θεῶν, ἀρχήν τῶν γάρ: Deum cunctarum rerum antiquissimum: Ingeneratus enim. Si mundum igitur credidisset aeternum, non Deum solum antiquissimum retulisset. Nam etiam mundus, & homo, Sol, Luna, sidera fuissent pariter antiquissima, quia pariter aeterna. Soli igitur Deo dedit summam antiquitatem & aeternitatem, non mundo, non materiae. Quae si etiam manasset perenniter a Deo, certe non unus fuisset antiquissimus. Quid enim aliud designat antiquissimum, quam quod omnia aeternaliter antecessit? Secus qui contendat, aut peruertit, aut non percipit uocum significatus. Eodem pertinet quod eodem autore Laertio pronuntiauit idem Thales: καλλίστην ἰσομοῦ, πᾶσι γὰρ θεῶν: Pulcherrima omnium rerum, mundus. Fabrica enim & opus Dei. Sentis eum subscribentem Theologiae Mosaicae? Moses, In principio creauit Deus: Græce, ἐποίησε, fecit: Thales per nomen affirmat, Est opus Dei, mundus: designans quod Moses per uerbum ἐποίησε. Rogatus etiam, τί πρότερον γέγονε, νύξ ἢ ἡμέρα; ἢ νύξ ἔσση μὲν ἡμέρα πρότερον: Quid prius extiterit, nox ne, an dies? Nox, inquit, una die prior. Ne putes eum aliud sensisse, quam quod Moses prior tradidisset, & quod Poeta Latinus ab ipse Graecis audisset: Thales autem qui autore Laertio ad Aegyptios sacerdotes erudiendus profectus est, ab eisdem audierat:

Y 3 Nullus

Nullus adhuc terris præbebat lumina Titan.

Si nondum erat luciferum astrum, certè nox erat, de qua Moses, Et tenebræ erant super faciem abyssi. Orpheus quoq; de Phaneta, id est, luce, Sole, πρώτος ἐφάνθη: Primus apparuit. Hunc igitur antecessit nox. Vna autem die antecessit, quia primum creata terra, & aqua, quibus horrenda nox incubabat, subito lux producta est. Non diu, non æternaliter, terra, & aqua cum tenebris antecesserunt, sed paulum, & quasi una die: subito lux extulit os sacrum. Qualis igitur Mosès, Trismegisti, Orphei Theologia, talis Thaletis. Sicut hi omnes de mundi creatione locuturi, æternum & ingeneratum principium prius memorarunt, eum suis laudibus præsertim æternitatis & ingenerabilitatis decorantes: Sic Thales prius pronuntiavit, Deum unum antiquissimum, ingenerabilemque esse. Rogatusque quid esset τὸ θεῖον, Divinitas, respondit, τὸ μὴτε ἀρχὴν ἔχειν, μὴτε πλεονάζει: Quod nec principium habet, nec finem. Exinde de creatione mundi, tria perhibuit testimonia, Quod mundus est pulcherrimus, quia divinum opificium, referens id quod Mosès, ad unamquamque mundi partem creatam, dicit Deum affirmasse, quod esset bonum, pulchrum, primum, Et vidit Deus lucem, quod esset bona. Bonum enim Hebraicè Pulchrum. Sic quod firmamentum quod mare, quod herbas, & plantas, & animalia produxisse, pulchrum. Sic opus pulcherrimum mundus. Secundum quod dixit aquam fuisse primordium. Laërtius de eo: ἀρχὴν δὲ πάντων, τὸ ὕδωρ ὑπεσίστατό. Quia ex aqua natus Sol, sidera, nati Dij, quorum luminibus nata, ut nascuntur, omnia terrestria. Postremò quod nox antecessit diem, nondum creata luce, & tenebris super aqua, quæ fuit primordium, unde lux nata, incumbentibus. Refert etiam Marcus Tullius: Thales, ait, Milesius, qui primus de talibus rebus quæsiuit, aquam dixit initium rerum, Deum autem eam Mentem, quæ ex aquis cuncta fingeret. Quibus probatur eadem eum sensisse, atque Trismegistum, Anaxoram, Platonem, qui Mentem reginam mundi, Creatricem appellauerunt.

Physicos autore Plutarcho confessos creationem mundi, cuius initium fuerit à terra: Ab aquis segregatam atheriam substantiam primam.

CAP. XIII.

POST Thaletem cæteri quoque, qui propter inuestigationem Naturæ, dicti sunt Physici, non solum creationem mundi sunt cõfessi, sed eum etiam creationis ordinem posteritati scriptum reliquerunt, quem apud Mosèn traditum cernimus. Mundana creatio, si Mosèn consulas, ipsaque cogit fieri ratio, à creatione terræ inchoata est. Terra enim erat inanis & uacua. Ea fuit exordium mundi, fundamentum magnæ molis. Nec uerò sine aqua, terra intelligi potest. Hæc itaque duo tanquam origo informis, subiecta sunt, ab his surrexit ingens machina mundi. Dicta sunt autem ea duo, Chaos, ob confusionem ipsarum, misionemque. Ex his, ut demonstratum est superius, æther primum segregatus est. Hoc igitur refert Plutarchus, οἱ φυσικοὶ ἀπὸ γῆς ἀρξάμενοι φασὶ τὴν γῆν τὸν ἕρως, καὶ τὴν ἀπὸ κέντρον. ἀρχὴ δὲ σφæρας, τὸ κέντρον. Physici, inquit, à terra uelut à centro dicunt inchoatam creationem mundi. Principium autem spheræ centrum. Quod ait Plutarchus, eos physica ratione terram subiecisse, nos quidem non modò ob hanc rationem, exordium fuisse fatemur à terra, sed etiam quoniam ea est Theologia Mosaica. Post terram cum qua, ut dixi, necessariò consequitur aqua, quemadmodum Mosès, refert exortam lucem. Extemplo enim memorata terra & aqua, creat purissimam lucem: sic pro cæteris Physicis Empedocles dixit iuxta superiores, ex illa terræ, & aquæ massa, primū separatā atheriam substantiam, eodem autore Plutarcho, ἐμπροσθεν τῆς γῆς ἀπὸ κέντρον διαλεθύναι. Vides

A Vides igitur eundem ubique dictorum ordinem, eandem ubique scientiam, & confessionem. Hunc ordinem Theologiæ & confessione creati mundi, Poëtæ & Philosophi, qui post primos Philosophos secuti sunt, asseruerunt. Siquidem Euripides, & Sophocles, Phocylidesque prior modum illum creationis (dicitur enim Anaxagoræ discipulus fuisse) retulit: posteriores autem, quemadmodum Prophetæ, creatorẽ mundi Deum cecinerunt. Vt igitur Mercurius, Orpheus, Phœnices, Empedocles, Anaxagoras, quos respexit Ouidius,

Ante mare, & terras, & quod tegit omnia cœlum: reulerunt fuisse Chaos, molem rudem, atque indigestam, duntaxat rerum pondus iners, quod Theologiæ Mosaicæ dogma si rectè quis interpretetur, est, qua dicitur, Terra erat inanis, & uacua: sic scripsit Euripides:

ὡς ἄρανός τε, γαίης τε ἢν μορφὴ μία
ἔπειθ' ἡ δὲ ἐχωρίσθη αἰθέρων δίχ' αἰθέρος
τίθησσι πάντα, καὶ ἔδωκεν εἰς φάσγαν
ἀνθρώπων, πτηνῶν, θύρας, ἐς τὴν ἄλμυρον ποταμῶν.
ἔνθ' ἔτι θνητῶν.

Cœlumque terrarum unius formæ fuit,
Sed cum fuissent abiuncta amplexu mutuo,
Emersit omnis in lucem res progenita,
Arbores, aues, feræ, quasque affert mare,
Genusque mortalium.

Hæc igitur est eadem rerum conditarum dispositio, atque à superioribus Philosophis assignata, Vnam fuisse rerum nondum explicatarum confusam, ignobilemque formam: facta autem disfunctione primum segregatum esse æthera, deinceps cuncta terrestria. Sed nolo toties inculcare, quæ sæpe coëgit dixisse necessitas. Sophocles autem, reprehendens multorum Deorum cultum, singularem Deum prædicat adorandum:

ὡς ἄρανός τε πάντα, καὶ γαίαν μακρῶν.
πάντατε χεῖρωτον οἰδμεα, καὶ ἀνέμων βίας.

Qui fecit axem, terramque late patentem,
Acquorisque pulchros fluctus, uentorumque impetus.

Hæc, ut cernis, alio, atque Prophetarum sensu, intelligi non possunt. Vt dicitur à Mosè, creauit, segregauit aquam, iussit esse lucem: Phocylides ad alia pulchra, quæ testantur originem, canit, πολλοὶ ἐπέσειν νόμοι θεῶν: Dedisse Deum cunctis propria animantibus arma.

Aratum fateri Deum summum posuisse stellas in firmamento cœli, quemadmodum Mosès. Idem cantasse Ouidium.

CAP. XIII.

MIRABILE mihi uisum est, ut Aratus è priscis illis ante Platonem Poëtis, non modò cum superioribus omnibus, uerum etiam cum ipso Mosè, tantopere super creatione cœli, ac stellarum consonet. Quemadmodum enim Mosès declarans quam ob causam, & ad quem usum, Deus in cœlo lumina posuisset, dicit, Dixit autem Deus, Fiant luminaria in firmamento cœli, & diuidant diem, ac noctem, & sint in signa & tempora, & dies, & annos, ut luceant in firmamento cœli, & illuminent terram. sic Aratus eximia quadam pietate, Iouem, quem singularem Deum esse apud eum, declarat testimonium diui Pauli, cõfiteretur in cœlo stellas

stellas statuisse, ut hominum quasi antesignani operumque duces essent, signaque rerum gerendarum offerrent. His carminibus:

Αὐτὸς γὰρ τὰ γὰ σήματα γὰ ἄρα τὴν ἐξέρεση,
Ἄστρα διακρίνας, ἐπέλεξε δὲ εἰς ἐνιαυτῶν.
Ἄστρας, οἷα μάλιστα τῆς γῆς σημεῖα,
Ἄστροισιν ἄρα τῶν, ὅσῳ ἔμαρτα πάντα φέρονται.
τῶ μὲν αἰετῶν γὰρ, καὶ ὑπερὶ ἰλιόωνται.

Ille quidem caelo defixit signa superno,
Partitis astris, stellasque prouidit in annum,
Quae tempestates homines, & signa docerent,
Vt firma in terris essent certo ordine cuncta.

Hinc primos illi, extremosque adhibemus honores.

Docuit & caelum varijs luminibus distinctum à Deo, defixasque passim stellas radiantes, tum diuersum omnibus ortum, obitumque attributum. Primumque uerbum, ἐξέρησεν, est quod apud Mosén, Posuit in firmamento: Aratus autem fixit, stabiliuit, alligauit. Quod autem dixit, ἐξέρησεν, spectat eò, quod data sint, & distributa sidera cunctis gentibus, totusque annus ortu, & oculatione siderum uariatur. Et quod Plautus simili modo dixit,

Qui est imperator diuùm atque hominum Iuppiter,
Is nos per gentes, alium in alia disparat.

Ex quo tempestates, rerumque gerendarum opportunitates dignoscuntur.

Cui igitur rerum istarum tribuitur inuentio, est, eodem autore, is cuius genus sumus, quum non caelum modò, sed humanum quoque genus natum ab eo declarat. Sic Philosophia maiorum, quae mundo suae origini propinquo, per omnes populos sui similibus circumsonabat, pijsissima, longè quàm quorundam è iunioribus sanior fuit. Fatentur enim omnes caelum, & à praepotenti, ac superno Deo repertum ac positum, & caelestes ordines inuentum fuisse illius, tum uerò ex substantia sensibili, nota, non extranea, & noua, originem habuisse: ut si quam caelum habeat Diuinitatem, ea tum corporea sit, qualem dicimus formam diuinam alicuius: tum tribuunt ortum eius summo Deo. Ouidius etiam, ut profert Lactantius, eorum assertor fuit, quae Mosès uetus stissimus, & quae post Aratus scripserant, affirmans Deum lumina caelestia creasse, & in caelo posuisse.

Tot, numero, talisque Deus simulachra figura,
Imposuit caelo, perque atras sparsa tenebras,
Clara pruinosa iulsit dare lumina nocti.

Aristotelem, rationem fateri coegisse creationem mundi. In aeternitate, uel animos esse mortales, uel ascendere in caelum non posse, corpora semper animantes. Sequi ex his in Philosophia grauissimos errores. Aristotelem à maioribus in creatione mundi dissentire non debuisse. Verba Aristotelis quae diuersis locis posita probant eum creationem prudentem uel imprudentem esse confessum.

CAP. XV.

SED his omnis, quae priscorum seculorum cunctarumque gentium constantissimam famam de creatione mundi, consensumque omnium nationum, qui naturae uox esse putatur, demonstrant, ad eas rationes nunc ordo uocat, quibus

A quibus ex ore ipsorum Philosophorum raptis, probare, luceque clarius ostendere conabor, eos ipsos, quos Proclus, & Simplicius Aeternitatem mundi sensisse asseuerant, id est, Cratorem, Plotinum, Iamblichum, Porphyrium, prorsus alia credidisse. Ipsos quin etiam Aeternitatis assertores, sibi ipsis aperte contradixisse. Verum antequam huc deueniam, cum Aristotele, qui primus omnium Philosophorum, Aeternitatem inuexit, dictis eius nonnullis obseruatis, loquar, precaborque omnes, ut quae sequatur, animaduertant. Ac sit prima ratio, quam breuiter superius explicuimus, eum qui primus, scientia omnium ante eum seculorum, firmamque in pectore mortalium persuasionem, in ore omnium constante praedicatione de rerum ortu, repudiata, nefariam de Aeternitate mundi sententiam effudit in mundum, magnae audaciae hominem fuisse, ut quem nec religio suae gentis, uel Barbarorum, nec tantorum hominum, qui ante eum in Philosophia floruerunt, sapientia, ab hac persuasionem concipienda reuocarint, nec succedentem per omnes aetates famam attenderit. Parte alia, mirari hominis sapientiam necesse erit, qui corporum caelestium, mundique huius magis omni genere calamitatum redundantis, quam cuiquam beatitudinem ueram largientis, aeternitatem desiderans, humanarum rerum, cunctis mundanis rebus meliorum euerisionem, ingentemque stragem attulisse se non perspexit. Haec uerò admiranda eius sapientia fuit. Erit & illa in promptu ratio, si quis eam perspicere, recteque ponderare uoluerit, quod cum plerique doctissimi uiri opinentur eum sensisse, & clare praeseferat ipse Aristoteles, animos immortales, ut quorum nulla in terris sit origo, omnis haec eius oratio uana, ficta, & ignara sui, plenamque contradictionis inuenietur, mundo nullum habente principium, cum quo sequitur uel interitus animorum, uel aeternus eorum à corporibus discessus, ac reditus. Cumque & ipse quaedam quasi somnians de beatitudine, quam in perfecta contemplatione, animis beata actione statuerit, locutus sit, uetus item ante eum cuncta priscorum corona, hanc ipsam beatitudinem, quae quidem in terris reperiri non possit, extulerit laudibus, celebrauerit, miramque rapti dulcedine & quasi collacrymantes prouexerint, hunc portum, hanc sedem certam, miseriarumque finem praedicantes, falsus, & inanis omnis is erit sermo, quod in Aeternitate necesse sit, uel animos euanescere, uel modò abire à corporibus, modò ea repetere, non aliud in omni Aeternitate munus gerentes. Neque enim restat aliud, quod possit de animis sentiri, mundo sempiterno. Primum si sunt immortales, erit eorum numerus infinitus, & incomprehensibilis, Naturae contrarium. Si quotidie nasci, qui prius non essent, censueris, aut à corporibus originem trahentes euauerunt, uel aliunde ortum habuerunt. Quod si non à corporibus, sed exterius uenerunt, quid tandem istud erit exterius, aut Deus scilicet, aut aliquis Deorum? Quid enim post uisibilia corpora superest? Igitur si ortum à Deo habuerunt, aut eius est substantia abscissi, ac quasi diuulsi, aut è nihilo creati. Quorum cum primum fieri nulla ratione possit, nec priscorum ea fuerit sententia, superest tantum eos à Deo è nihilo procreari. Dabit igitur nobis, & concedetur, ab ipsis Philosophis, res altissimas, res optimas, multo quàm corpora meliores, è nihilo posse fieri. Et si nascuntur animi ex nihilo, cur non etiam mundus? Sed redeo ad primam rationem. Quis potest de animorum beatitudine loqui, qui mundum dicat aeternum? Nam in Aeternitate uel corrumpuntur animi, uel immortales non habent alium mundum, aliam regionem, sed has sedes mortales obtinentes, semper abeunt, redeuntque ad corpora. At Aristoteles in moralibus, multa de animi beatitudine differuit, eam in actione mentis, quae uerus homo est, existere confessus. Haec autem actio mentis, & contemplatio, & speculatio, in hoc mundo, in quo nihil est beatum, ac certum, nec inueniri potest, nec inuenta est, neque inuenietur unquam. Vbi igitur, & quo alio modo erit, nisi quo traditum est à uetustate,

state, sapientissimæque religione, traditum etiam ab ipso Aristotele, Quod Deus sit beatus, contemplans se ipsum? qui si sibi tanto, ac tali exuberat, uisus, & agnitus felicitate, facilius minoribus animis exuberabit. Sic quoque Deos dixit beatos contemplando, & cognoscendo, certè maximum illum, uberrimumque uoluptatis fontem. Hic igitur beatitudo minorum animorum erit, quam Aristoteles tantum non agnouit, & confessus est. Ad hanc igitur nunquam attingent animi, hoc mortali mundo sempiterno, in quo necesse est, uel interire eos, & uanescere, uel permanentes, ire redireque ad corpora. Sic sermo ille de beatitudine uanus, & auctori contradicens comprobatur, si stat mundus æternus. Vanum est etiam, ac simulatum, falsumque si quid unquam de pietate, quod uideretur in Politicis, & moralibus est Aristoteles locutus. Si uera sunt, quæ magni Philosophi prodiderunt, Aeternitatem mundi tollere rationem pietatis, ac prouidentia. Sed examinemus exquisitius sententias de Anima: Si mundus est æternus, & animi sunt immortales, quod Aristoteli placuisse, dicta eius, uirorumque magnorum autoritas testatur: duo sequuntur, quod aut in dies procreantur: & si sunt immortales, non ex ullo corpore, elemento uel oriuntur, sed diuinitus dantur. Diuinitus autem dicens, sentio quod abscindi ac quasi diuelli ex substantia diuina nequeunt, quia nec error nec prauitas in eos caderet, restabitque diuinitus eos è nihilo creari. Hinc igitur primum duo dogmata contra mundi Aeternitatem sequuntur, quod animæ, quarum est maior pretiosiorque quam corporum substantia, è nihilo generantur. Tum datur immortale, & incorruptibile, quod habuit principium. In Aeternitate mundi, animi fuere semper immortales, nascebantur quotidie, non à corporibus, sed à Deo: à Deo autem, non ex Dei substantia: è nihilo igitur. Ergo tum sunt incorruptibiles in posterum, qui principium habuissent, tum fuerunt è nihilo. Quod si non concedit eos immortales hac ratione, quod quotidie nascantur, sed ea quæ superest, & quæ placuit plerisque, quod semper fuerunt immortales, & sine principio, eoque semper incorruptibiles, aut igitur fuit in omni Aeternitate numerus eorum infinitus, aut certus, ac definitus. Si certus ac definitus, necessariò aut ille numerus meauit, remeauitque à corporibus ad corpora, quæ in omni Aeternitate pro se minabatur. Sicque non aliud gesserunt, quam quod animus Socratis in Aeternitate infinita corpora peragravit, desertoque corpore Socratis, concessit ad alterum, similiterque omnes animi: aut si certus erat numerus, & animato uno corpore, post discessum, non aliud appetierunt, effici ut in Aeternitate, paucis illis corporibus animatis, relictisque, reliqua corpora, quæ fuerunt in Aeternitate, infinita, ex anima extiterint. Sicque homines sine animis uixerunt, locuti sunt, cogitauerunt, senserunt. Quod si fuit numerus eorum semper infinitus, quæ ratio fuit, ut qui antea in æternum separati essent à corporibus, traditi sint, ac dimissi in corpora? Anima Platonis, cum esset ingenerabilis, & incorruptibilis, antequam uenisset in corpus Platonis, tota illa Aeternitate abfuerat ab illo corpore, pariterque omnes illius tempestatis homines. Quæ fuit ratio eos in corpora demitti, cum Philosophi testentur melius animos manere separatos à corporibus, quam cum eis alligari? Deinde ubi in omni Aeternitate habitauerunt? Si enim in caelo, quomodo descendere in terras, & corporibus alligari uoluerunt? Et si non sponte sua, sed à Deo coacti uenerunt, cur fecit Deus quod esset peius? Iam uero si numerus infinitus animorum fuit, suspicio possit esse æquasse eos ipsam Diuinitatem. Nam si uel granum sinapis unus animus ualuisset, congregata in unum infinitorum animorum uirtus, infinita uirtus extitisset. Ad hæc quæ fuit ratio, cur cum infiniti animi essent, magis is uel ille, puta animus Platonis, uel Socratis, demitterentur in corpora, cæteri extra corpora remanerent? Cur data hæc illis pcena, cæteris non data? Quæ porro

A porro ratio, quis ordo in infinitate animorum, quæ cognatio, quis sensus inter eos, quæ discretio, quæ amicitia, cum infinitas non possit cognosci, ac percipi, gubernarique? Plena confusionis infinitas: sicut ordo est ubi res certæ, moderatæ. Quis genius, ut uult Plato, infinitos illos animos rexisset, in uitam egisset? Qui scire potuisset, quinam ex infinito numero animorum ad corpora duci debuissent? Infinitas enim, ut dixi, sub cognitionem non cadit, quod ipse docuit Aristoteles. Quod si ob multas causas infinitus numerus animorum esse non potest, certus autem ac definitus, nunquam ascendet in caelum, bibetque Nectar, nec contēplabitur unquam, quam ueram esse beatitudinem sensit & confessus est Aristoteles cum multis, quia tam paucos necesse est in omni Aeternitate, infinita corpora animare, modo hoc, modo illud animantes. Et propter hæc incommoda refugis ad aliam partem, eos morte multans: id uero si feceris Aristoteles, tum te, omnesque sequaces tuos, mendacij ratio coarguet. Elabitur enim tibi, quidquid asseruisti in Moralibus de parte hominis diuina, quam uerum hominē, partemque diuinam, actionemque eius, & facultatem à corporibus segregatam dixisti. Nec aliam hominis beatitudinem statuisti, quam uiuere per intellectum, qui uerus homo sit, cuius actio non habeat cum corporibus affinitatem & dependentiam. Eamque partem, ibi Deo similitimā, in libris de Generatione animalium, solam diuinam prædicasti. Speculationem autem Dei, ueram beatitudinē esse censuisti. Sic necessariò etiam animis si speculandum est, & speculando sunt beati, non est alia speculatio, quæ faciat eos beatos, nisi Dei, non caeli, non terræ, non astrorum, non animalium. Hæc ratio, quam tu proposuisti, elabitur tibi, si sit animus mortalis. Elabitur quoque quod in libro de Ortu animalium tradidisti, Solam quæ dicitur mens, uis, exterius aduentare, solamque diuinam esse, cæteris animæ partibus ortum à corpore ipsorum semine habentibus, & à natura corporis inseparabilibus. In libris quoque de Anima semper de intellectu seu mente loquens, aliam esse rationē dicis. Ibique aperte prædicas, intellectum seu mentem, à sensu separari, quæ admodum corruptibile, ab incorruptibili. Sed quoniā apud doctissimos, melioresque Philosophos constantissima sententia est, Aristoteli mentem & diuinam esse, & alterius quam corpora substantiæ, tum habere cum natura Deorum similitudinem, quod quatuor summum rationibus constat, quod eam appellat in libris de Satu & ortu animalium, *θεῖον μόνον*, solam diuinam: Ibidem separatā à corporibus, solamque *διγενεῖ*, exterius aduenientem: In moribus *θεῖς οὐρανός τε*, Dijs similitimā, maximeque finitimam: Ibique uitam beatam mentis, contemplari, & nosse decernit: pro comperto & confesso sit, eum hoc unum tenuisse. Sint igitur Aristoteli immortales animi, mundus item æternus. Sic necessariò eò res reuoluitur, ut uel infinitus numerus eorum, uel certus ac definitus: quarum utraqque partem cum foeda in Philosophia flagitia consequantur, certè nulla ratione stabit cum immortalitate animorum, æternitas mundi. Eritque in Philosophia Aristotelis, maxima pugna, & irresolubilis contradictio, considerato diligenter, funditusque pensitato, quod fortasse pauci faciunt, toto negotio, rebusque cunctis, quod prudentiæ est, inter se collatis. Decet enim Philosophos qui se solos ueritatis ponderandæ tenere rationes arbitrantur, uidere quid quodque dogma, cuius primum molitionem aggrediuntur, consequatur. Sed sunt interdum adeo obtusi, & hebetes, arroganterque inepti, ut peius de unaquaque re, quam uulgares iudicare cernantur. Nunquam enim ad illam oratoris grauissimi monitionem oculos attollunt, In omnibus studijs à multis commodissimum quodque potius eligentes, quam sese uni alicui certo addicentes, minus in arrogantiam offendere, non tantopere in uitij perseverare, aliquanto ex incitia leuius laborare. Hoc igitur eos cauere ferè nunquam uideas, quorum sunt in dogmatis unius Aristotelis peruersè tuendis ingenia esse

rata. Si quis igitur sit, quem ueritatis amor, non certa unius mortalis autoritas ueluti pecudem trahat, agnoscat cum Aeternitate mundi, tum foedissimas de animis humanis, quos esse reges huius mundi, nec in terra omnique hoc corporeo rerum ambitu eis melius esse, inter omnes constat, sententias, obscenasque opiniones consequi, tum inexplicabiles ambages, quas nec uiderunt, nec uidere fortasse Philosophi potuerunt. Nec solum in omni Natura sequi abominandam confusionem, sed in ipsa eorum, qui haec stauerunt, doctrina, locorum, sententiarum, dogmatum inter se fatalem discordiam, se inuicem mirifice perimentium, unoque stante, altero uel cadente, uel turpiter consistente. Stante enim Aeternitate mundi, non stat uel Aeternitas, uel Felicitas animorum. Non ascenditur ab hoc statu uitae, in caelum. Non contempletur animus unquam. Quia perfecta, quae possit reddere beatum, contemplatio, non maris aut terrae, animalium, plantarum, siderum est, quibus rebus animus ipse longe supereminet, sed Dei, ad cuius conspectum uenire nunquam animi poterunt, aut potuerunt, si fuit mundus aeternus. Neque enim is ascendentium animorum ordo consisteret, aeterno mundo. Cum autem animi, ut dixi, sint omnibus mundanis rebus meliores, qui mundum ipsum, soli speculetur, noscant, loquantur, rogant, quis est tam stultus, ac demens, qui censeat, mundi nec sentientis, nec intelligentis, sed muti, ignari, nescientis, meliorem statum, quam animorum, quos incorporeos & diuinos esse, & ipsi met testantur, & probat ratio? Cum ergo Aeternitas mundi, tollat aut Aeternitatem, aut Felicitatem animorum: & cum unus animus sit Sole, Luna, totoque caelo, & mundo melior, pretiosior: aut stultitia fuit rei deterioris cum exitio, damnoque melioris, Aeternitatem credidisse: aut imprudetia, in unius Aeternitate, alterius interitum non uidisse: aut execrabilis insania, mundi statum sempiternum, quam Animorum Aeternitatem, ac Felicitatem maluisse. Et cum ipsi iacent, Deum, ac Naturam semper facere meliora, uideant utrum naturalius, ac melius sit, reges mundi animos, propter quos omnia esse, quibus omnia uelut dominis parere, clarum est, & confessum, peruenire ad ueram beatitudinem, quam corporeum mundum in aeternum permanisse. Melius est, Naturaeque & diuinae uoluntati congruentius, ut uel unus animus, qui noscit, sentit, uidet, sit beatus, attingens ad beatam Diuinitatis contemplationem, quam ut Sol, Luna, stellae, maria, terrae, quae muta sunt omnia, sensuque carentia, permanerint in aeternum. Praedictum quoque fuit, eius errorem fuisse, dum caeli motus constantes, corporisque caelestis claritatem, incorruptionemque admiratur, dignos Aeternitate censuit, excidisse illi meliorum considerationem. Neque enim fingenda mens erat, quanquam altius fortasse conscendere non poterant, in sola stellarum Diuinitate. Diximus & a Barbaris profectam stellarum adorandam superstitionem. Illud porro possit ex Aristotele quaeri, qui uidit, praedicauitque de ea uita, quae degitur extra motus caelestes praecleara, ubi nec locus, nec tempus, nec corpus sit, sed animi beati degentes optimam, uberrimamque uitam, si quis roget, Quid malis Aristoteles, quid uel Deo, Naturaeque, quos dicis semper affectare meliora, aptius censeas, uitam ne beatam illam esse, ac uigere in sempiternum, an mortalem hanc, quam tot incommoda circumstant? Quis dubitet, postremam hanc, nisi desipiat, eum responsurum? Quid igitur, si querenda haec beata, omnibusque conatibus ad eam aspirandum, oportuit deificare hunc mundum, eiusque Aeternitatem munerari, cuius Aeternitas, detinuit in hoc corruptibili statu animos in aeternum, nec passa est eos ad felicitatem illam aspirare? Et si meliora quaeruntur, cur iste tanquam optimus perfectissimusque rerum status, fuit sempiternus? Quasi nihil esset melius, cum melius esse rectis animis repostum, quasi sit ipse confessus, Praetereo quod Socrates, & Plato, & Marcus Tullius, omnesque ferme praeclearo ingenio uiri (quod & Aristoteli fuisset confitendum) dixerunt, uitam hanc potius mortem esse: quam si uoluit sempiternam Aristoteles, non modo non optauit

A optauit sempiternam uitam, ut potius mortem sempiternam expetiuerit. Diximus item rationes eius, quibus pro Aeternitate pugnat, in eos tendere, qui uel tempus sine caelo putassent, ex Chaos sempiterno postea mundum creantes, uel natum mundum postea non interiturum, uel nunc stare, nunc deficere, certis temporum periodis. Quorum nihil opinamur ipsi. Sed rationes, ob quas Aeternitas mundi infamat, desperareque probat Aristotelem, sub Epilogo colligamus. Primum, quod uel audacia fuit, a uetustissimis gentibus, maioribusque suis de rerum molitione tradita contemplisse: uel admiranda incertitia, nesciuisse, uel socordia, execrabilisque caligo, tantam humani generis suaeque philosophiae labem, ex Aeternitate caeli allatam non uidisse. Tollit enim Aeternitatem, aut tollit, impeditque beatitudinem animorum. E duobus bonis desideratur deterius, crediturque Deus & Natura peius fecisse. Nullum autem negotium in Philosophia maius, nulla maioris ponderis in terris, quam de animis contemplatio: de quibus nisi bene constitutum ac definitum fuerit, in omni uita summa perturbatio consequatur necesse est. Vanum est philosophari. Super quibus cum bene Aristoteles statuisset, in libris de Anima, quod mens, id est, animus, est incorruptibilis: in libris de Ortu animalium, quod aduenat, ingrediturque corpus extrinsecus, solusque diuinus est: in libris de Moribus, quod est Dijs similis, *συγγενεστέρων*, ex eodemque maxime genere: ibidem, quod pars melior mens, siue animus, est uerus homo, cuius operatio non sit corporea, cuius uita uera, ueracisque beatitudo, sit intelligere: in libris de Caelo, hanc beatitudinem bene nosset, collocassetque extra uertiginem caeli remotissimam, ubi non sit tempus, locus, corpus, sed uita beatissima in aeternum, Deosque beatos esse, quae est etiam animorum beatitudo, contemplando asseruisset: haec inquam cum optimam, cum sapientissimam ipsam Naturam, rationemque magistram, praeceptorisque Platonis philosophiam secutus, statuisset, sustulit omnia, confudit, euertit, astrorum motusque caelestis corporeaeque uitae, quae mors a Socrate, & ab omni sapiente dicta est, illata Aeternitate. His autem omisissis, quoniam plura quoque superius posita sunt, ea duntaxat uerba adhibebo, quae super rerum molitione (cogit enim suadetque sic loqui Natura) imprudenti exciderunt. Vno in loco fatetur ordinem rerum, perennemque indiuiduorum inuicem sibi successiorem, quemadmodum & Moses, inuentionem Dei fuisse. Moses ergo dixit, Et ait Deus, Germinet terra herbam uirentem & facientem semen, & lignum pomiferum, faciens fructum iuxta genus suum, cuius semen in semetipso sit super terra. De bestiis autem, Benedixitque eis dicens, Crescite & multiplicamini, & replete aquas maris, auesque multiplicentur super terra. Haec Moses refert facta in principio, in exordio rerum, non in aeternum. Ad eandem prorsus rationem locus est Aristoteles, quod cum cuiusque rei indiuiduum semper permanere non posset, propterea quod nimium ab incorrupto aeternoque principio Deo distent: *ὅτι τὸ πρῶτον εἰ ἀρχὴ ἀσπίδα, τὸ δὲ λατομὸν πρόσωπὸν συνεπιθήσεται τὸ ἔργον ὁ θεός, ἐν τελευτῇ ποιήσας πάλιν γένεσιν.* Quo superat modo, Deus uniuersum compleuit, facta generatione perenni. Hic enim duo sunt, exordium mundi, rerumque hodiernarum ordinem aperte testantia, quod Deus repleuit defectum eius rei, quasi opem tulit, quae permanere non posset. Fieri non poterat, ut ea indiuidua in illo primordio creata, longo tempore subsisterent, illae arbores, illae bestiae primaeuae, illae uolucres, illi duo homines, ut breui tota rerum compago recens inuenta, dissoluenda esset. Hoc sagacissimus Deus uidens, & animaduertens, nisi noua remedia adhiberentur, quaedamque arctiora uincula rerum pararentur, uanam futuram ipsam creationem, nihil profuisse res ex nihilo extulisse: Quocirca, reperit alium ordinem, quo rerum cunctarum

rum indiuidua, licet natura cadentia, ita tamen sese inuicem repararent, instaura-
 rentq; , ut ad omne tempus quasi catenatim se continerent, quasi manum inuicem
 sibi porrigentia. Nam indiuidua, non sterilia, non infœcunda, non sine semine crea-
 uit, sed fœcunda; stirpisq; suæ feminibus scatentia. Et quod inaudita, inexplicabi-
 lisq; sapientiæ fuit, fecit ut in feminibus, exigua quædam animalia, exiguaq; & in-
 uisibiles arbores latitarent, quæ postea in lucem erumpentia grandescerent. Hoc in-
 uentum Dei fuisse, ingenuè fatetur Aristoteles, nihil cum Mose discrepans. Suntq;
 præteriti temporis uerba *συνεπιθήρωσεν, ποιήσας*. Prouisio quoque, & quasi opitulatio
 rei deficienti uel defecturæ, designat interuallum, quo primum res non existens
 tes, paulò post extiterint, ita moderatæ & positæ, ut defecturæ breui, non defecer-
 rint. Secundus locus huic similimus est in Politicis, quod in libris de Generatio-
 ne, & interitu, generatim tradiderat, prescius ad humanam propagationem refe-
 rens. Vt enim diuinam inuentionem, perennem hunc rerum ex præcedentibus or-
 tum fuisse retulit, sic in libris de Republica, non dissimulauit quæ ueritas esset, su-
 per humana creatione. Vt si quis benignè sapienterq; duos hos consideret locos,
 agnoscat eandem de uniuersali creatione, esse Mosis, atque Aristotelis Philoso-
 phiam. Nam tamesi Aristoteles creationem ipsam, ore pleno non memoret, refe-
 rens tamen ordinem illum, in quo tota posteriorum rerum creatio continetur, in
 Deum, dicensq; ab eo factam indiuiduorum perennitatem, haud dubiè Deum
 omnia condidisse, quemadmodum & Moses, confitetur. Quæ igitur Moses de
 plantarum, brutorumq; animalium propagatione, nouissimè de fœcunditate, &
 restauratione prolis humanæ scripsit, his similia prorsus scripsit Aristoteles. Moses,
 Masculum & fœminam creauit eos, benedixitq; illis Deus, & ait, Crescite & mul-
 tiplicamini, & replete terram. Aristoteles autem, *ἅμα δὲ ἢ ἢ φύσις ἀναπληροῖ ταύτην τῆ πε-*
ρίωσιν, το αἰεὶ εἶναι, ἐπεὶ κατ' ἀειδμον ἐ δύνανται, ἀλλὰ ἢ ἢ τὸ εἶδος ἔτω προαιονόμωται ἄπο τῶ
θεοῦ ἐκείτης ἢ φύσις, τῶ τε ἀειδῶς, ἢ ἢ γυναικὸς πῶς τῶ κωνωνίαν. Simul, inquit, natura
 sempiternum esse complet, hoc indiuiduorum reparatione. Propterea quòd per spe-
 ciem tantum durare res poterant, non per numerum. Sic prouisa fuit ab ipsa Diui-
 nitate, aut Numine diuino natura utriusque, masculi & fœminæ, ut inuicem copu-
 larentur. Quid hic dissimile inter Mosen & Aristotelem? Quo discrepat utraq; Phi-
 losophia? Et non est hoc, quod ipse Deus dixit, Quod Deus coniunxit, homo non
 separet: Iesus eam uocauit coniunctionem, Aristoteles *κωνωνίαν*. Factum à Deo, Ie-
 sus: Aristoteles, *ἄπο τῶ θεοῦ*. Sicut autem Moses, hunc ordinem factum à Deo, in
 exordio temporis, non inæternum fatetur: Sic cum sit eadem prorsus fermonis ras-
 tio in Aristotele, nulla ratione possumus aliud suspicari, quàm eum à principio fa-
 ctum, ac constitutum sensisse. Quod prudentibus cogitandum relinquo. Duoq; hic
 adhibet Aristoteles, Naturam ac Deum. Ex quo declarat, aut idem esse Naturam,
 atque Deum; aut, quod uerius est, hunc ordinem, qui Natura est, esse inuentum
 Dei. Tertius locus est in libris, de suprema Philosophia, ubi in maiorum opinio-
 nibus, de rerum principijs recensendis, occupatus, multorumq; placitis reiectis,
 eorum uero collaudauit sententiam, qui Mentem omnium rerum inuentricem sta-
 tuissent: eos ita efferens, ut cæteris præ his dormitasse, hos uerò sapuisse, uigilasse,
 acri iudicio fuisse, assereret, his uerbis: *νῦν δὲ τις ἐπιὼν εἶναι καθόλιτος ἐν τοῖς ζώοις, καὶ ἐν*
τῆ φύσει τῶν αἰπιον, ἢ τῶ κόσμῳ ἢ ἢ πᾶσις πάσις, διορ νήφων ἐφάνη παρὰ εἰκῆ λέγοντας τὰς πρώτε-
ρον. οἱ μὲν οὖν ἔτος ἄπολαμβάνοντες ἅμα τῶ καλῶς τῶν αἰπιον, ἀρχὴν, εἶναι τῆ ὄντων ἔδεισαν, καὶ
τῶν κωνωνίαν, ἔθεν ἢ κίνησις ἄκαχευ τῶς ἔσι. Qui uero mentem, inquit nescio quis, dixit
 quemadmodum animalium, & Naturæ causam, & mundi, & omnis ordinis, is
 præ

A præ cæteris, qui antea temere locuti essent, euigilasse uidetur. Qui hæc igitur suspi-
 cantur, simul & ipsam causam principium rerum bene statuerunt, & talem causam,
 unde motus rebus extiterit. Hanc Aristotelis sententiam, si quis alius ponderet, ex-
 cutiat, euoluat, in ea clarè contineri confessionem creati mundi, siue prudens, siue
 imprudens, eumq; rapiente natura locutus sit, facile dignoscet. Atque adeò clara
 res est, ut mirabile sit, quo sæpe ueritatis æstus rapiat imprudentes. Repetamus
 igitur omnes, qui Mentem, mundi creatricem declarauerunt. In his præcipue fue-
 runt Trismegistus, Orpheus, Pythagoras, cum primis uerò Anaxagoras, tum So-
 crates, & Plato: omnesq; hi cum alijs multis asseruerunt, Mentem generasse hunc
 mundum, in cœlo lucem accendisse, cœlum & tempus condidisse, animalia, platasq;
 ex humo cooriri fecisse. Quorum declarans Latine Ouidius Theologiam, canit,

Nam cœlo terras, & terris abscidit undas,
 Et liquidum spisso secreuit ab aëre cœlum,
 Dissociata locis concordia pace diremit.
 Principio terram, ne non æqualis ab omni
 Parte foret, magni speciem glomerauit in orbis:
 Tum freta diffudit; rapidisq; tumescere uentis
 Iussit, & ambitæ circundare littora terræ.

Aliaq; multa, de Sapientia parente, reginaq; huius mundi, cuius asserit eam origi-
 nem. Quicquid igitur ex antiquorum Theologia cecinit Ouidius, asseueratur, præ-
 dicatur, effertur miris laudibus ab Aristotele. Affirmat eos bene, prudenter, sapiens
 terq; locutos, qui dixerunt *νῦν*, id est, Sapientiam, Intelligentiam, Mentem, omnis
 ordinis, Naturæ, animalium, totiusq; mundi causam, & autorem. Et bene sapiens
 B terq; eos statuisse dicit hanc, quæ dicitur excellenter Causa, rerum principium, &
 tale principium, à quo motus, uitaq; cunctis rebus extiterit. Hoc suo iustragio totam
 collaudat, & comprobat Mosaicam Theologiam Aristoteles. Primus enim Moses,
 ex his qui uetustam Theologiam literarum monumentis tradiderunt, scripsit, Spiritum
 siue Sapientiam Domini, quem sua lingua Græci uocarunt *νῦν*, ornasse cœlos,
 fecisse ut oriretur lumen in cœlo: Hanc ueram mundi originem fuisse, cum terram,
 & aquas, quod Chaos, à confusione duplicium harum rerum, uocarunt Græci,
 primum è nihilo, tantum ex Ideis suis æternis, quæ sunt ipsamet, extulisset. Quip-
 pe quæ cuncta sinu & pelago suæ Sapientiæ contineret. Hanc clarissima luce cœlum
 & terras compleuisset, diem noctemq; ab inuicem diiunxisse, aërem in uastas, subli-
 mes regiones, à terris in cœlum usque diffudisse, maria in profundos sinus, con-
 cauasq; mundi planicies considerare iussisse, è terra plantas, animaliaq; ex aquis item
 alia pullulare iussisse. Nouissimè tanquam regem iam genitarum rerum, in mun-
 dum ceu pulcherrimam aulam, hominem induxisse. Hæc prior ubique motum uis-
 tamq; dedit: prior ipsa mota super aquis, unde cieri omnia, agitari, fieriq; cœpe-
 runt. Ex illo motu, Solis iubar emicuit, rapida uertigine concitatum est cœlum,
 terræ quoque & aquæ primum moueri cœperunt. Sic Mens inuenit omnem ordi-
 nem, cunctamq; Naturam, fuit autor mundi, autor animalium. Hoc admiratur
 Aristoteles, effert præconijs egregijs, tribus uerbis declarans & quàm sibi huiusmo-
 di Theologia placeret, & quàm diuinè fenserint, qui nobis hanc sapientiam reliques-
 runt. Primum quòd fuerunt *νήφοντες*, prudentes, sapientes. Quòd omnes alij secus
 suspicantes, temere & imprudenter locuti sunt. Postremò, quòd *καλῶς*, bene, pul-
 chre, hi principium rerum appellarunt eam quæ uocatur ab eis *αἰπιον* autor, causa:
 quæ est eadem Mens, ut asserit Laërtius sensisse Platonem. Siue igitur prudens, siue
 nescius

nescius, sed solo secreto Naturæ ac ueritatis æstu asseruit, plenoq; ore laudauit mundum danam creationem Aristoteles, admiratus est huius Philosophiæ præcones, quam uelit alibi desipuerit. Sufficit mihi ex inuito (quanquam forte non inuito) pectore, testimonium ueritatis excidisse. Quæ igitur deduxi, & quæ sum hætenus locutus, uidebunt uera esse, qui norint, quam de Sapientia seu Mente diuina, Theologia maiores, & qui ante Aristotelem floruerunt Philosophi reliquissent. Quæ tota est, ut dixi, quod ea creauit mundum, præcipueq; Chaos in ordinem redegit, & rerum formas cæco deprompsit aceruo: denique, ut Aristoteles ait, quod fuit autor mundi, Naturæ totius, ordinisq; repertor. Quod cum bene sapienter, præclareq; prædicatum asseueret Aristoteles, nemini dubium poterit esse, quin creationis, qualis à Moïse & ab Aegyptijs, uetustissimisq; Græcis fuerat decantata, assertor fuerit. Aliud testimonium, quod de creatione, rerumq; noua inuentione, prudenti uel imprudenti excidit, quod sanè prudentissimus quisque considerabit, est, quod quemadmodum Marcus Tullius, pluresq; alij, quendam hominem sapientissimum fuisse dicunt, qui dispersos homines congregauit, in quo necessario, aliquod rerum initium continetur, quo rudes, nuperq; nati homines, societatis experti essent: sic ab Aristotele similia dicta, uelit nolit, cum origine mundi sequuntur: *τὸ δὲ πρῶτον οὐσίῳ μετὰ τὸν ἀνεῳχθῆναι αἴθερα*: Qui primus, inquit, dispersos homines congregauit, maximorum bonorum autor fuit. Videat igitur, quicumque uult, an in Aeternitate non semper homines congregati fuerint. Nihil enim est nouum in Aeternitate. Nam si quando congregati homines, prius dispersi erant, in æternum certè dispersi fuerunt.

Ex dictis oratorum & poetarum, artium, sermonis, & humani generis probatur exordium.

CAP. XVI.

Adem ratio colligitur ex Tullio contra Philosophos: Aut qui primus, inquit (quod summæ sapientiæ Pythagoræ uisum est) omnibus rebus imposuit nomina. Si primus enim quis imposuit nomina, certè antequam imposuisset, non erant nomina. Arguitur ergo humani generis initium: quoniam si fuisset Aeternitas, semper homines locuti fuissent, semper sermo uiguisset. Nec primus quisquam nomenclaturas indere potuisset. Si fuit principium locutionis, & sermonis, fuit etiam uitæ. Sic quod sequitur, Aut qui sonos uocis, qui infiniti uidebantur, paucis literarum notis terminauit, aut qui errantium stellarum cursus, progressiones, institutionesq; notauit. Hæc omnia comprobant exordia istarum artium. Ergo nec semper artes fuisse, nec homines eis usos esse. Similiter quod subiicit, Etiam superiores, inquit, qui fruges, qui uestitum, qui tecta, qui cultum uitæ, qui præsidia contra feras inuenerunt. Hæc docent aperte, omnium fuisse aliquod primordium. si diluuiâ attuleris, destructum est, & euersum, Nullam unquam potuisse tam immanem eluuiationem esse, quæ totam humanam gentem abstulerit. Quæ si cunctos abstulisset, nemo nunc esset superstes. Quod si fuerunt homines semper, semper etiam & sermo. Itaque non fuit quidam, qui primus nomina rebus imposuerit. Si fuit, non semper homo, linguaq; sed fuit exordium. Eadem ratio colligitur ex Platone, & eodem Marco. In Cratylo Plato perhibet priscos fuisse meliores, quia Dijs propiores. Marcus ueriora esse à priscis tradita, quod minus aberant à progenie diuina. Si mundus igitur est æternus, ubi prisci, ubi Dijs propiores? In Aeternitate nil prius, nil posterius, nil propinquius, nil remotius. Fuisse quoque Deo propiores aliquos, arguit initium, cum scilicet Deus creans, & astans cernebatur

A cernebatur à priscis illis, quos priores crearat, quos Marcus progeniem diuinā appellat. Plato *θεῶν παῖδας, θεῶν ἀγγελλοῦσας*, Filios Deorum, Dijs proximos, propinquos Iouis. Eadem ratio colligitur ex eodem Marco, eum quasi ab omni alia dubia opinione, huc tandem sistente, & appellente Natura. Non enim, inquit, temere, nec fortuito fati & creati sumus, sed profectò fuit quædam uis, quæ generi cōsuleret humano, nec id gigneret, aut aleret, quod cum exantlasset omnes labores, tum incideret in mortis malum sempiternum. Si ergo ò Marce fati & creati sumus, & si fuit quædam uis consulens humano generi, certè fuit exordium quoddam, cum nondum creatis nobis, aut dum crearemur, ab ea uis nobis consulebatur. Similis probatio colligitur ex Poëtis, ut appareat, undiq; pro ueritate contra mendacium auxilia concurrere. Vergilius canit iuxta priscos uates, sponte sua quondam fruges terram hominibus dedisse, lætis, ociantibusq;, cum non cogentur, ad sustentationem uitæ, uarias artes excogitare:

— Primusq; per artes,

Mouit agros, curis acuens mortalia corda,

Nec torpere graui passus sua regna ueterno.

Ergo non fuerunt semper artes, non semper agricultura. Quomodo igitur mundus æternus, & homines æterni, sine artibus? Et si non sine artibus unquam, quomodo primus quidam, siue Deus, siue homo, reperit eas, cum prius non essent? Reperta agricultura, nauigatio, astronomia, uenatio:

Tunc alnos primum fluuij sensere capaces,

Nauita tum stellis numeros, & nomina fecit.

Tum laqueis captare feras, & fallere uisco

B Inuentum, & magnos canibus circundare saltus.

Tum ferri rigor, atque argutæ lamina ferræ,

Tum uariæ uenere artes. —

Artes igitur, quæ deerant, docent homines natos, non æternos.

Plotinum aperte fateri, contra quam Proclus contendat, tempus creatum, cum cuius conditione consequitur etiam cali, mundiq; creatio.

CAP. XVII.

QUONIAM uerò Proclus asserit in his, qui mundum sempiternum credidissent, ad alios fuisse Plotinum, ecce ueritas ipsa sibi suppetias asserens, cui cum mendacio bella perpetua, quæ sæpe mentes in mendacium prolapsas, deluctata diu, tandem subrigit ad lucem, & uerum, contra, quam ille pronunciet, ostendet. Neq; uerò boni iudicis est, in alteram partem inclinantem, audire rationes eius cui faueas, ad eius quem odio habeas, aures obdere. Sic si bene hic, sicut alijs Philosophiæ locis, rem Proclus ponderasset, fortasse iudex æquior fuisset. Nemo unquam me continebit, quin in ea semper sententia persistam, omnes ferme philosophos super eadem re (quoniam homines quales nos omnes, fuerunt, qui nostra placita tota uita uariamus) opinione alternante, diuersa protulisse. Persisima uerò, sed apud imperitos tantum, regnat consuetudo, ut unius alicuius autoris, cui se consecrarunt, dicta perinde ac irrefragabilia, inuiolataq;, aut qui sibi contra dicere non potuerit, omnibus conatibus defendere certant. Sed his omisissis luce clarius ostenditur, Plotinum, aut uolentem, aut eorū oblitum, quæ dixisset alibi, factū tempus, ac mundum asseruisse, factum inquā, non quod fiat, aut generetur, sed quod fuerit postea, cum non esset. In libro de Aeuo & tempore hæc scribit: *οὐκ ἔστι θεὸς ἀναρχοῦσιν*

ἡμᾶς αὐτὸς πάλιν εἰς ἐκείνην πλὴν διελθεῖν, ἢ ἂν τὸ αὐτὸ ἐλεγομένη εἶναι πλὴν ἀπορροῦ, ἐκείνη, καὶ ὅμοιον πᾶσι, καὶ ἀπειροῦ ἡδὲ ζωῆς, καὶ ἀκλιῆς πάντων, καὶ ἐν ἐνὶ, καὶ πῶς ἐν ἐσώσασιν. χρόνος δὲ ἕως ἡμῶν, ἢ ἐκείνοιστε ἐν ἡμῶν. γενόμενον δὲ χρόνον λόγῳ καὶ φύσει τὸ ὕψος. τῶν δὲ ἰσχυρίων ἀγόντων ἐν αὐτοῖς, ὅπως δὴ πρῶτον ἐξέτισσε χρόνον, πᾶς μὲν μῶσαις ἕως τῶν ὕψος ἐν ἡμῶν πᾶσι ἕως ἡμῶν ἕως ἡμῶν, καὶ αὐτὸς πῶς. αὐτὸν δὲ ἡμῶν πᾶσι τῶν γενόμενον χρόνον ὅπως ἔδωκεν ἐκείνης, καὶ γενόμενον, λέγει ἡμῶν πᾶσι αὐτὸν ὡς πᾶσι πᾶσι. ὡς πᾶσι πᾶσι τῶν γενόμενον χρόνον ὅπως ἔδωκεν ἐκείνης, καὶ τὸ ὕψος διελθεῖν οὐκ αὐτὸν, ἐν τῶν ἀνεπίστευτον χρόνον ἐν ἡμῶν. ἀλλ' ἐν ἐκείνῳ καὶ αὐτὸς ἰσχυρίων ἡγῆται. φύσει δὲ πολυπράγμων, καὶ ἀρχαίαν αὐτὸν διαλομένης, καὶ εἶναι αὐτὸν, καὶ τὸ πλεον τὸ παρόντων ἡμῶν ἐλομένους, ἐκείνην μὲν αὐτὸν, ἐκείνην δὲ καὶ αὐτὸν, καὶ εἰς τὰ ἐπίστα καὶ αὐτὸν, καὶ τὸ ὕψος: Oportet, inquit, attollere nos ipsos ad illam dispositionem, quam in Aeternitate dicebamus esse, quietā illā, & simul totam, & infinitā iam uitam, omninoque indeclinabilem & in unitate, & ad unitatem stantem. Tempus autē nondū erat, uel illis certē non erat. Genesrabimus autem tempus definitione, & natura posterioris. His igitur quietem agentibus in se ipsis, quam primum ratione exciderit tempus, Musas quidem quæ nondum essent, haud quisquam fortasse inuocet, quæ hoc canant, sed forte erant & Musæ tunc: ipsum uerò creatum tempus, forte quispiam, quomodo apparuerit, & factum fuerit, dicat de eo in hunc modum: Quod antequā primū hoc gigneret, & posteriore cum ipso indigeret, in ente quiescebat tempus, cum non esset. Sed in illo & ipsum quietem agebat. Natura autem sollicita & curiosa, & imperare, uel incipere ipsa uolēs, & esse ipsa, plusque habere, quā quod præsens esset, querere eligēs, mota est quidem ipsa, motū est & ipsum tempus, & in posterū, & semper. Talia locutus est Plotinus, in quibus euidēs & luculēta est temporis creatio. Nos ergo Plotinum explicātes dicamus. Primū ut quid Aeternitas cum tempore discrepet, noscas, iubet te attollere mentē ad illam, quæ rectē uocetur dispositio, cum nihil horū, quæ cernimus & sentimus, extaret, nō Natura, non cœlum, nō terra, ne tempus quidem cum quiescerent omnia uita carentia, solaque esset Aeternitas, uita Dei infinita, ut dixit eodem libro. Est enim Aeternitas, Deus ipse, ipsa unitas, uita simplex, secum coniuncta, indeclinabilis, immobilis, infinita. Nondum erat tempus, nec rebus illis tempus erat. Dico res eas, ipsum Deum, Ideasque rerum, tempore carentes. Vt autem tempus describas, assumenda est natura posterioris, scilicet quod posterius est, in cuius essentia intelligitur tempus. Cunctis igitur rebus quiescentibus, quia nihil dū esset exortum, quomodo tempus apparuerit, quis explicet, inquit. An Musas Poëtarum more, nondum & ipsas natas inuocabimus? ut quod ait Homerus,

Iram pande mihi Pelidæ diua superbi: Sic nos dicamus, Vos Musæ nobis exponite temporis ortum.

Atqui forte etiam erant tum Musæ, Deæ uidelicet. At tempus ut fuerit creatum, ut emerferit, Musis dimissis, dicas licet in hunc modum, quod antea quā iungeretur prius & posterius, e quibus Aristotele autore, conficitur tempus: quiescebat, & quasi dormiebat, cum non esset, fieri quidem potens, sed nullādum uitam nactū, tempus. Quiescebat autē in uasta totius uniuersitatis origine Deo. Natura uerò sollicita, exēditque cupida, lucemque appetens, nec præsentī conditione contenta, continuò erupit: simili quoque erupit tempus impetu. Nihil igitur clari⁹ & apertius, ipso uel Sole luculentius, de creatione temporis. Hic enim nullæ latitant ambages, tota in prospectu oratio. Non est dependentiæ, fluxusque perennis, ullum profugium. Ne Moses quidem tam clarè locutus est. Creationem autem temporis nemini nō perspicuū, trahere secū cunctam mundanā creationē. Neque enim sine cœlo potest esse tempus, natis cū rēpore, Sole, omnibusque cœlestibus machinis his, quibus motis, efficiunt tempus

pus

A pus. Sic qui dicit creatum tempus, dicit cœlum, Solem, Lunam, astra, totum denique mundum creatum. Tum Plotinus ipse refert Naturam quiescentem, nondū existentem, lucem, aspectumque optasse. Atque alibi quoque, ut primo libro claruit, confessus est, omnem mundum creatum, cum mundum sic introducit loquentē, Fecit me Deus, & inde ego extiti. Et alia, quæ uisa sunt illic, quod terra sit plantis ornata, quod Mens sit omnia fabricata, stabili ipsa, & quiescens. Et quod Prouidentia Dei, sit quidam prospectus, & antecedens consideratio, ut mundus fieret pulcherrimus, bonis & pulchris locupletissimus. Et quod de animis scribens, αἰδοὶ γὰρ αἱ ψυχᾶι, καὶ ὁ χρόνος ὕψος: Animas esse sempiternas, tempus autem posterius. Non ne cuncta consentiunt? In libris quoque de Tribus imperatricibus subsistentibus, de tertio principio differens, quod illi Animum mundi, nos Spiritum diuinum dicimus, aperte super hac re locutus est, Hæc, inquit, ἐπίστα, cuncta creauit animalia, eis inspirata uita, quæque terra nutrit, quæ ue mare, quæ feruntur per aëra, quin astra quoque diuina in cœlo. Hæc Solem, hæc magnum hoc cœlum ἐκίστασεν, ornauit. Sic loquens Plotinus, non ne mentis suæ perspicuè declarat sensus? Eodem quoque libro, Anima, inquit, ingressa cœlestē corpus, ἔδωκε, dedit uitam, dedit immortalitatem, ἤγειρε δὲ κείμενον, excitauit cœlestem illam molem iacentem. Ea circumrotata motum sempiternum, ab animo sapienter agente, animal beatum ἐγένετο, factum est, cœlumque habuit decorum, anima introducta. ἢν πῶς ψυχῆς σωματικῆς, γῆ καὶ ὕδατος, μέλλον δὲ σὺν τῷ ὕψος, καὶ μὴ ἂν, καὶ ὁ συγκρατοὶ θεοῖ, φησὶ τίς: Cum esset ante animam, mortuum cadauer, terra & aqua, imò uerò tenebræ materiæ, & non existens, & quod, ut quidam ait, abominantur Dij. Hæc ad uerbum Plotinus, quibus nihil diuinius. Aperteque ponitur duplex cœli status, anteaquam esset, posteaquam fuit. Nullæ hic ambages, ut dixi.

B Quantū uis uerba distorquere coneris, non possis ea, ut in Platone soliti sunt quidam Platonici, dimouere loco. Neque enim si Plotinus sensisset semper tempus & mundum in hoc honore fuisse, quo nunc est, usus hac & superiore oratione fuisset. Hic quoque est status ille rerum ante mundum, qui est apud Mosē, Terra, & aqua, & tenebræ super faciem Abyssi, super Hyle, super Chao, super materia, nondum luce creata, quam sequitur motu eius generatum tempus. Nec possum admirando fatiari, cernens apud Philosophos, confessionem Theologiæ Mosæicæ, & apud omnes gentes tanto in pretio ueritatem, cuius consonè mirantur omnes maiestatem. Dicitur enim à Plotino, quod à nostro Poëta:

Nullus adhuc terris præbebat lumina Titan.

Dixerat prius fuisse Chaos & Moses, Terra erat inanis, & uacua. Aqua uidelicet, & terra. Hic quoque Plotinus innuit in aceruo, & congerie informi illa rerū, corpus cœlestē ut in sua homœomeria iacuisse, & ex eadē massa, atque cetera omnia, emeruisse, nactū, ac factū ex aquis, ubi tãque cadauer iaceret. Hoc testimoniū, nō potest inuito Plotino excidisse, sed suapte arbitrio loquēte, et eo modo loquolēte, pronūtiatū, necesse est.

Aperte, perspicueque Porphyrium de temporis exordio scripsisse. Iamblichum multis rationibus omnia nata esse, confiteri: Qui consentaneè cum Mose prædicet hominem diuinitus factum. Itemque ordines cœlestes à diuinissimo Verbo repertos. Et quod cōdēnat hunc mundū, asserens ab eo fugiendū esse.

CAP. XVIII.

PORPHYRIUM, & Iamblichum, quin ipsos etiam creationis inimicos, Proclum, & Simplicium, probabo uel falsitatis oblitos, uel aliquo ueritatis impetu, creationem temporis asseruisse. Quorum dicta, qui diligentius, accu-

aa 2 rariusque

ratiuſq; penſitet, totamq; eorum rationem euoluat, & quid ex ea neceſſario ſequatur, C
 alte ſpectet, eos deuolui cernet ad creationem, ſine qua ſtare quæ loquuntur (licet ipſi
 id forſan non animaduertent) nulla ratione poſſint. Sed teſtimonium Porphyrij
 eſt omni luce radiantius, admiratione certè dignum, allatum ſuperius. Is loquens de
 ea quæ dicitur à Philoſophis Mens, Principium & Origo mundi, conſideransq; ſta-
 tum eius quo uiuiffet ante mundum, tribuensq; ei eas Diuinitatis laudes, quibus cum
 tempore nulla ſit ei cõmunicatio, apertèq; & luculenter eam à ſummo bono æternas
 liter natam aſſerens, dixit, quòd hæc natiuitas non modò fuit æterna, ſed etiam an-
 te omnem Aeternitatē. Natam autem fuiſſe, ut dixi, æternaliter dicit, non in tempo-
 re, non modò quia ſempiterna fuit ea natiuitas, ſed etiam quia nõdum tempus eſſet.
 Hæc enim ſunt expreſſa uerba eius: προελδόντω δὲ ἐκ ἀπ' ἀρχῆς τῆς χρονικῆς, ἕνω γὰρ χρό-
 νῳ ἢν, ἀλλ' ἔδει χρόνος γινόμενος, πρὸς αὐτὸν ἔστι πὶ ὁ χρόνῳ: Proceſſiſſe uerò non ab aliquo
 temporali principio. Neque enim adhuc tempus erat. Sed nec factò quidem & crea-
 to tempore, tempus præ ea quidquam eſt. Hæc pauca ex multis apud Porphyrium
 uerbis. Quid mirabilius? Non poteſt hic aduocare ſolituſ refugium, Tempus factū
 quidem, ſed æternaliter factum, ſicut dicunt de mundo. Ecce duo ſtatus proponun-
 tur, æternæ Mentis, æternaliter manātis, atq; temporalis principij. Nominatur prin-
 cipiū temporis, & dicitur hoc principiū aliquādo non fuiſſe, cum ſcilicet naſcebat̃ uel
 nata eſt æternaliter Mens à ſummo bono, nondū erat quod poſtea fuit. Mens nõ eſt
 nata in tempore, quia tempus nondū erat. Etiā uerò poſt factum tempus, nihil habet
 cū Mente tēpus affinitatis, ut res creata cū æterna. Audis hic, cerniſq; γινόμενον χρόνον,
 tempus creatum. Cerniſq; ἀρχὴν χρονικῆν, temporale principium. Vides, ἕνω χρόνῳ ἢν,
 Nondum tempus erat. Ibidemq; dicit Porphyrius, καὶ ἀπ' αὐτῶ γίνονται τὰ πάντα:
 Etiam ſi ab ipſa Mente facta ſint omnia. Hæc igitur cum clara ſint, qui ſecus intel- D
 ligenda contendat, impudentem; Porphyrium autem, aut inconstantem, ſi ſecus
 alibi ſtatuiffet deprehendatur; aut quod fieri ſolet, ueritatem ſecretis ad ſe machinis
 eum traxiſſe, dicendum erit. Quomodo autem Iamblichum, quem diuinum non
 ceſſant uocare Platonici, confeſſus ſit, mundum, & genus humanum certo tempo-
 ris initio, à Deo habuiſſe principium, hac ratione probatur. In libro de ſecta Pytha-
 goreorum, oſtendens Pythagoreos in omni genere uirtutum claruiſſe, ſapientiamq;
 eorum, ueram illam germanamq; fuiſſe, in noſtione rerum diuinarum omnem exiſ-
 ſentem, quippe qui cenſerent, perſuaderentq; ſibi, ad hoc ipſum factum hominem
 à Deo, magnis in animo, & corpore dotibus adhibitis, ut omnis ſcientiæ capax eſſet,
 quo loco prorfus cum Moſaica Theologia conſonante, reperto, mira ſum affectus
 lætitia, ſumq; exoſculatus mirum in modum. Eorum uerba uidelicet Archytæ ſic
 profert: τὸν θεὸν καὶ ἡμεῖς ποθ' ἀπερὶ τῆς γένεως, καὶ συνέστασιν ὁ ἀνθρώπου καὶ τῶν ὀργάνων δὲ, καὶ συνάμεως
 εἰληφέναι παρὰ τοῦ θεοῦ: Hoc, ait, mihi uidetur fuiſſe quod certè fuit, Factum hominem,
 organa quoq;, facultateſq; à Deo accepiſſe. Hoc igitur omne Iamblichus approbans
 & interpretans, & ad comprobationem ſuorū dictorum adducens, primū quid illi
 ſenſerint, oſtendit: tum aſcenſum ſuum declarat. Itaq; aſſentitur, probatq; Pytha-
 goram, Archytamq; bene locutos, cum hominem factum à Deo conſitentur, καλῶς
 ἀρετῆ καὶ πᾶσι γὰρ τῶν λόγων, πῦθαγόρας εἰρηκεῖ ὡς ἔδει τὸ γινώσκαι καὶ θεωρεῖσθαι, πᾶσι ἀνθρώπων ἕνω τῷ θεῷ
 συνέστηκε: Pulchrè igitur & cõgruè hac ratione locutus eſt Pythagoras, ad cognoscen-
 dum, ſpeculādūq; factū omnē hominē à Deo. Nemini igit̃ dubiū, ut ipſe nūc loquar,
 quin ſigenus humanū eſt creatū, cætera quoq; eo inferiora, & uſibus eius cuncta ſer-
 uicētia, ſint aliquādo creata. Trahit em̃ humana creatio, cæterorū ſecū creationē. Hoc
 Pythagoras, & Archytas cẽſuerūt: Iamblichus multis uerbis explicat Atticè, qđ Do-
 ricè

A ricè illi protuliſſent, additq;: καὶ πρὸς τὸν γένον, καὶ ὄργανα, καὶ διωάμεως εἰληφέναι παρὰ τοῦ θεοῦ: Et
 ad hoc factus eſt homo & organa, facultateſq; accepit à Deo. Hæc & id genus multa
 Iamblichus, in quibus cum creatione hominis, clarè & perſpicuè, totius mundanæ
 machinæ molitionem, ſiue palām, ſiue abſconditè fatetur. quod qui non tardus, aut
 proteruus ſit omnino, facile noſcat. Totum enim illum locum accuratè, diligenterq;
 interpretans, ex eoſq; ad Philoſophandum omnes cohortans, repetit, inculcatq; quaſi
 quandam de humana creatione hiftoriam texens, Deum, mentem & corpus ſic feciſ-
 ſe, ut ex omni mundo, noſtioneſ capientes, philoſophari homines poſſent, cuius finis
 ſit ſcientia, cultuſq; Dei. Altera ratio, qua perſuaderi poſſit, aut expedite uolentem,
 aut ratione ex dictis ſuis manante, Iamblichum rerum corporearum principium cre-
 didiſſe, ea prudentibus erit, quoniam una è præcipuis rationibus, quibus pro Aeter-
 nitate mundi pugnatur à nonnullis, eſt quòd nihil hoc mundo melius, iucundiuſq;
 exiſtimantes, totamq; corpoream uitam admirantes, nefas eſſe putant, eam non ſem-
 per fuiſſe, ſemperq; futuram eſſe, nunquam tam diuino ordine uitæ, clariffimiq; illis
 cœleſtibus luminibus defecturis. Huic igitur rationi, quæ ferme præcipua eſt, aduer-
 ſatur, totamq; hanc deſtruit perſuaſionem, quod non Plato modò, ſed & ipſe Iambli-
 chus, ſublīmi quadam, admirandāq; ſapientia retulerunt, Qui uelit uerè ſapiens, &
 beatus eſſe, fugiendum ei celerrimè ex hac uita, odioq; eam habendam: Nos inter
 magna diſcrimina uerſari, corpus quod mille nobis aſſerat incommoda, & ad noſtios
 nem ueritatis impedimenta, deſerendum eſſe omnino, nunquam nobis ueritatem ad-
 epturis, niſi relicta odioſq; habita præſenti uita, quæ ueris bonis ignoratis, nos cupi-
 ditatibus, uaniſſimiq; detineat amoribus. In primisq; ait, τὸ μέγιστον ἡμῶν ἢ φιλοσοφία
 παρέχεται, καὶ ἀπαλλαγὴ τῶν γὰρ τῆς ψυχῆς, καὶ γὰρ οὐκ ἀπολείπει: Maximum bonum afferre no-
 bis B Philoſophiam, quòd liberat & diſiungit nos à uinculis, quæ & in animo ſunt, &
 in hoc præſenti mundo corruptibili, qui dicitur à Philoſophis Genetiſ, factio, gene-
 ratio, inſtabilitas rerum. De corpore quoq;, μηδὲ ἀναπιπλώμεθα εἰς τὸν αἴθερα, ἀλλὰ κα-
 θερένομεν ἀπ' αὐτοῦ, ἕως ἄν ὁ θεὸς αὐτὸς ἀπολύσῃ ἡμᾶς: Neq; uerò repleamur natura huius,
 ſed quàm maximè puri ſimus ab eo, donec Deus ipſe nos ab eo diſſoluat. Dicit
 etiam de anima, huic miſero mundo implicata: καὶ ἐν τῶν αἰμάτων εἶναι εἰς τὸν θεόν, καὶ
 θεῶν, καὶ μονοειδῶς σωτηρίας: Ne cupiditatibus, & huic mundo connexa, conſortij diuini,
 puriſſimæq; & uniformis illius ſocietatis ſit expers. De eadem liberata, καὶ ἐπιφάνει
 λαυτήσῃ εἰς τὸν οὐρανόν, καὶ εἰς τὸ ποιῆσαι ἀπολυτῶν ἀπολλύμεθα τῶν ἀδελφῶν καὶ
 rit ex hac uita, & ad conſanguineam gentem peruenerit, liberetur ab humanis malis.
 Hæc & multa alia præclara philoſophatur Iamblichus de contemptu, & fuga iſtius
 mundi, beatiorem dicens, qui eo minus utatur. Ex hiſ, cui prudentia, iudiciūq;
 inerit, uidebit neceſſario deduci, non eſſe tantū mundum hunc, ut æternus eſſe debue-
 rit, qui ſit animis potiùs cauſa malī, quàm bonī, & in quo magno cum diſcrimine
 uerſentur animi. Apparetq; ipſum mundum, cum potiùs malus ſit, quàm bonus, uo-
 luptateſq; eius ſpernendæ, fugiendæq; à ſapientibus cenſeantur, nec melius fuiſſe ſem-
 per eſſe, nec ſemper eſſe debuiſſe, eumq; nec diuinum eſſe, nec deificandū, adeo, ut ma-
 iorum bonorum amittendorum ſit cauſa: & à quo diſcedentes, à malis potiùs quàm
 bonis, ut ait Cicero, abducamur. Huic annexa eſt ea ratio, qua ſumus uſi ſuperius, eui
 dentiſſima ſanè, & perſpectiſſima. Cum inconfeſſo ſit apud ſapientes, Aeternitatem
 mundi, tollere pietatē: Secundò, cum uitæ futuræ Sempiternitas, impediatur ab Ac-
 ternitate præſentis: quia ſi uita præſens eſt æterna, non poteſt eſſe futura, nec poſſu-
 mus quicquam de futura loqui, quia nunquam perfectæ cœleſtis: apparebit, niſi de-
 lecta terreſtri, ut propter cœleſtem, neceſſario remouenda ſit terreſtris; ubi autem finis
 aa 3 eſt,

est, fuit principium: efficitur ut hæc uita, tanquam corruptibilis, fugax, inferior, debilis, fragilis, quo succedat melior, sit interitura: nec æternum debere fuisse, à quo fingendum Philosophi, abstinendumque crediderunt: nec æternum esse, uel esse debuisse, cuius Aeternitas sit melioribus bonis impedimento. Huic adiuncta ea ratio est, qua possit intelligi, mundum nec fuisse perennem, nec esse debuisse, nec futurum esse, ex Iamblichio, qua diximus, Melius non esse prorsus, quam malè esse. Cum autem mundus potius in statu calamitoso, lugubrius sit, malis, quam bonis affluentiore, nulli non modò perfectam letitiam, sed mœrorem afferens, idque semper, quandiu mundus fuit: Iamblichus autem asserit homini prauo, utiliore esse mortem, quam uitam, his uerbis, *ἡ μολυβρινὴ βέλτερον τὸ πνεῦμα, τὸ ζῆν*. uidetur certè aliqua ratione posse deduci, si quis totam hanc considerationem explicet, eum iudicare potuisse, mundum, qui refertus miseris sit, & potius in malo, ac tristi statu, quam bono, ac delectabili (ut in quo non solum leuium gaudiorum, si qua sunt, per mortem sit abolitio, uerum nemo sit mortalium, quem non potius uexatio, quam lætitia, in omni uita tenuerit) huiusce modi mundum, nec natura semper esse debuisse, nec prudentis esse, Aeternitatem eius aut optasse, aut credidisse, cum melius sit, iniucunda, laboriosa, non esse, quam esse. Hæc ratio potest ex Iamblichio duci. Ea uerò euidentissima est, qua non ambigere, non inuolūtè, sed clarè, aperteque dixit, à diuinissimo Verbo, iuxta Platonem, uisibilem mundum repertum, & instructum: *ὡς ἂν ἐξέρωμεν τὴν διου ἡσμοῦν ἢ ἔπαξε λόγῳ ὁ πάντων θεοποιῶν, ὁμοῦν*: Philosophandū, inquit, donec uniuersum mundum, aut ornatum reperiatur, quem omnium diuinissimum Verbum posuit uisibilem. Qua posuit clariore uoce creatio designari, decantari, prædicari? Quid aliud uetustissimus Iob? Spiritus eius, inquit, ornauit cœlos. Quod *λόγῳ* Iamblichio & Platoni, hoc Ratio, Spiritus, Ingenium, Sapientia, ipsi Iob. Ea quoque clarissima ratio est, quòd humanam creationem totam attribuit Deo summo, in præteritum tempus prædicans eum, non facultatem modò sese supra mundum, ad aspectum rerum diuinarum attolendi homini dedisse, qui sit finis rerum humanarum, uerum etiam duces, custodesque, à quibus arcanis documentis agamur ad recta, adhibuisse. primum sic perhibet: *τὸν γὰρ πάντων κτιστὴν, ἃ θεοποιῶν φῶσιν ὅσων ἀνθρώπων θεὸς δὲ δόξα κελδεῖν*: Pulcherrimam omnium ac diuinissimam Naturam, uiuendo, & contemplando, philosophandoque assequamur, quantam dederit hominibus Deus aspiciere. Ecce datum hominibus à summo Deo, tum cum eos creauit, spiritum Diuinitatis suæ similem infudit, mente, intelligentia decorauit, ut creatorem suum, cuius est pulcherrima natura, noscerent, ad scientiam eius assurgerent, ut uenustissimam naturam assecuti, in uero beatitudinis regno collocarentur. Hoc fuit à principio, cum Deus hominem tam inclytum, nobilemque fecit, & super omnes animantes subleuauit, eumque paulominus, quam Deum nobilitauit. Fuit hoc in exordio, fuit cum legibus cuncta suis disponderentur. De custodiis autem datis, Oportet, inquit, ad omnia, aciem mentis inflectere: *διαφερόντως δὲ δὴ τὸ λαλιώτερον ἐν ψυχῆς εἶδος, ὅτις δαίμονα ὁ θεὸς ἐπέσει δόξα, ἃ ὅτις ἀπὸ γῆς ἡμῶν ἀπὸ πῆδος ἢ γῆς ἀπὸ ἐγγυρῶν*. Quod est, Cum primis autem, præstantissimum animorum genus, quòd Dæmonem Deus unicuique dedit, idque est, quod nos è terra tollit ad celestem cognationem. Sentit Iamblichus Deum non hac modò parte hominem nobilitasse, quòd ei similitudinem spiritus ac Diuinitatis suæ dedit, extulitque adhibita ratione & sapientia super omnes animantes, sed etiam sublimiores spiritus, socios & comites adiecit, à quibus ut ducibus præsidibusque gubernaretur. Hocque quando factum sit, Plato docebit in Timæo, cum sator hominum, atque Deorum, creato mundo, allocutus est Dæmones, siue Angelos, paulò antè cum mundo factos, ut alerent, fouerentque homines,

A homines, & custodirent. Sunt alia plurima, quibus possim, si uelim, docere, claras edidisse uoces Iamblichum super creatione rerum factarum & inuentarum, cum prius non existerent, siue natura secreta, siue uoluntate, certa que persuasione huc eum uocante.

Crantorem Platonicum, uitam præsentem condemnasse, ei que non esse mortem anteposuisse. Quo sequitur improbatio Aeternitatis mundi. Idem ex Aristotele infertur.

CAP. XVIII.

SIMILIS probatio posset, si uerum est quod Proclus refert, Crantorem Platonicum, Aeternitatem mundi uoluisse, seque dictis Platonis uolenter ad hanc sententiam adiuuisse. Quicumque enim uolunt fuisse semper mundum, uolunt quia uidetur eis melius semper aliquid quam nihil fuisse. Dictis igitur Crantoris probabo, non fuisse cur ob hanc causam desideraret mundum æternum, quem dicit esse miserorum mortalium habitaculum, uitamque datam non ad uoluptatem, sed supplicium. Plutarchus in consolatione Apolloniæ, hæc de eo perhibet: *πολλοὶ γὰρ ἃ ἑσθλοῖς ἀνθρώποις ὡς φασὶ λέγόντες, ὃ νῦν, ἀλλὰ πάλαι κελδεῖται τὰν θρόνων, πτωχῶν ἡγεμόνους ἐν τῶν βίον, καὶ ἀρχὴν τὸ γινώσκει ἀνθρώπων, συμφορὰν τῶν μεγίστων*: Multis, inquit, & doctis uiris, ut inquit Crantor, non nunc, sed olim deploratae sunt res humanae, arbitrantibus uitam esse supplicium, initiumque nascendi hominem, maximam calamitatem. Plutarchus hæc quidem. Si calamitas igitur est nasci, si uita supplicium, certè non aliud desiderant, qui mundum retro sempiternum desiderant, quam sempiternas hominum calamitates, sempiterna supplicia. Sunt enim cum æterno mundo, etiam æternæ uitæ, calamitates æternæ. Aeternasque hominum calamitates, æterna supplicia cupiunt, qui cupiunt mundum æternum. Nec solum non meliora ferunt nobis, sed deteriora. Melius est enim aut minus malum, paucis annis, quam innumerabilibus fuisse miserum. Non solum igitur horum iudicio, non debuit æternus, sed etiam nunquam esse mundus. Vera certè sententia, nisi spes melioris uitæ iunctæ cum abolitione presentis nos solaretur. Nam uitam fugacem ueluti umbram, & quod grauius est, miseris & incommodis refertam, melius erat nunquam hominibus contigisse. Hoc incommodum non accidit his qui creant mundum, quia & finis fuit malorum aliquando, & erit, cum nullus malorum finis adsit illis. Eandem rationem ducet ex Aristotele, qui uolet: quem autor est idem Plutarchus, similia ferme de repudianda, nullique sapienti magnopere expetenda uita prodidisse, eodem libro scribens: Hoc Aristoteles testatur etiam Silenum Midam docuisse. Sed melius, inquit, est ipsa Philosophi uerba subiicere. Dicit hæc in eo qui inscribitur Eudemus, uel de Anima: Quocirca ò optime omnium, & beatissime, præter quàm quòd beatos, & fortunatos esse defunctos arbitramur, etiam mentiri, aut insultare maledictis in eos, primum, ac sanctum, utpote contra eos, qui meliores effecti sunt, non ducimus. Hæcque adeo prisca uetustaque decreta apud nos perseverant, ut nemo neque temporis initium, neque qui primus posuerit recordetur, sed infinitum æuum semper uti lex inualuerunt. Ad hæc autem cernis per ora hominum iam multis pridem annis circumferri. Quid hoc? inquit. Et ille subiiciens, Quòd uidelicet non nasci optimum quidem omnium, & melius est mori quam uiuere. Quod multis quidem à Deo testimonijs comprobatum fuit. Hoc quidem illi Midæ dixisse Silenum dicunt, postquam ipsum in uenatione cepisset. Roganti autem, ac scitanti, Quidnam sit hominibus melius, omniumque maxime eligendum: primum quidem nihil dicere uoluisse, sed tacuisse, cum uerò tandem omni

omni conatu responsum extorisset, tum deniq; coactum respōdisse, Fortunæ ærum C
 nosæ, & asperæ diurna progenies, quid me cogitis dicere, quæ præstaret uos ignoras
 re: Lucunda enim uita est, suis cuiq; malis ignoratis. Optimum primum hominibus
 non nasci, natos autem quàm primum mori. His dictis subdidit Plutarchus: *ἄλλοτε*
ἢ ὡς ἔστιν ἀρετῆων· ἢ ὡς ἔστιν ἀρετῆων διαγωγῆς, ἢ πῶς ἔστιν τῆς ζωῆς, ἢ πῶς ἀπεφύλατο: Claret igitur
 eum pronuntiasse, melius agere cum mortuis quàm uiuis. Hæc igitur cum Aristote
 les ipse proferat, uidetur certè in eadem sententia fuisse, hominibus aut nihil prodesse
 uitam, aut melius fuisse non nasci. Cum quibus sequitur execratio, detestatioq; Aeter
 nitatis mundi. Eorumq; iudicium sanius, & melior cupiditas probatur, qui iudicant
 mundum nec semper fuisse, nec esse debuisse. Euripides item eadem censuit, cuius car
 men sic uertitur à Cicerone:

Nam nos docebat cœtus celebrantes domum
 Lugere, ubi esset aliquis in lucem editus,
 Humanæ uitæ uaria reputantes mala.
 At qui labores morte sinisset graueis,
 Omnes amicos laude, & lætitiâ exequi.

Iudicant igitur omnes meliorem mortem, quàm uitam. Sic Solomon laudauit magis
 mortuos quàm uiuos. Eiusmodi igitur uita, cui mors antepōnitur, non debuit esse
 sempiterna, Qui cupiunt æternam, deteriora cupiunt: cupiunt calamitates, ob quas
 uitæ mors præfertur, sempiternas. Similia grauisimum autorem Senecam sensisse
 uidebis in libro de Consolatione, ut ueritas huius rei facile comprobetur, cui sapien
 tes adeo concordēs assenserunt: Nihil, ait, est tam fallax, quàm uita humana, nihil
 tam inuidiosum. Non mehercule quisquam illam accepisset, nisi daretur inficij. Itaq;
 felicissimum est non nasci, proximè puto, breuitate uitæ defunctos cito in integrum D
 restitui. Hæc ille. Si felicissimum igitur est non nasci, non nasci autem est non esse: fe
 licius ergo fuit, mundum paucioribus annis fuisse, quàm sempiternis. Ac certè minus
 malum fuit, si uita miserabilis est (quia non esse, est felicissimum) uitam pauciorum
 annorum, quàm æternam fuisse.

*Epicletum & Arrianum homines à Deo creatos, inq; mundum, operum di
 uinorum spectatores introductos fateri.*

C A P. XX.

IN ADE M ex cæteris Philosophis assumi poterit probatio, si dictis eorum
 quis prudēter insiterit. Arrianus è Philosophis, aut Epicletus, cōfessus est
 ad bene, beateq; uiuendum, homines à Deo creatos: *ὁ θεὸς πάντας ἀνθρώ
 πους ἔδωκε τὸ ἐνδοξαμονεῖν, ἔδωκε τὸ εὐσεβῆν ἐπιποιεῖν, πῶς τὸν ἀφορμῶν ἰδὼναι, τὰ μὴ ἴδια τοῦ
 ἐκείνου, τὰ δὲ ἀλλότρια, τὰ μὴ ἀκόλυτα, ἃ ἀνάγκη, καὶ ἀφαιρετὰ ἐκ ἴδια.* Quæ sunt, Deus
 omnes homines ad felicem, optimamq; statum creauit, ad hoc occasionem dedit: alia
 propria largitus unicuiq; , alia non propria. Sed quæ non sunt libera, coacta, & quæ
 auferrī possent, non propria. In his quis est, qui non cernat, apertam mundi creati
 confelsionem? quia generis humani prædicatur primordium, quum creator & sa
 piens, optimusq; ille Deus dicitur homines ad felicitatem, optimamq; conditionem
 creasse. Quæ quidem, si Mosē percuncteris, est, cum creauit eos ad imaginem & si
 militudinem suam, dominatum super omnes animātes dedit. Dedit sapientiam, qua
 se contra malas cupiditates tuerentur, & in optima sese conditione, beateq; uitæ acti
 one continerent. Hæc omnia respiciunt primordium, non perennem dependentiam:
 nec sine principio, si spectes altè, potest intelligi, ut Deus creauerit, ad felicitatē occa
 sionem.

A sionem dederit. Semper enim fuit hæc occasio, si fuit mundus æternus. Qui si æter
 nus fuit, nulla fuit ad felicitatem, & *ἑσπερίαν*, compositamq; uitam occasio, sed fuit pos
 tius ad infelicitatē, ad confusionē. Idem Epicletus, & Arrianus (pauca enim è multis)
*τοῦ δὲ ἀδελφωτοῦ, θεατῆρ ἐσθλαγῆν, αὐτὸ τε καὶ τῆν ἔργων αὐτῶ. ἃ ἰ μόνον θεατῶν, ἀλλὰ καὶ ἐξυγι
 τῆν αὐτῶν:* Hominem uerò spectatorem sui, & operum suorum introduxit, nec spe
 ctorem modò, uerum etiam interpretem. Quæso philosophi, quando spectator
 in mundum introductus est homo, si fuit æternus mundus? Nullum enim fuit
 unquam tempus, in quo non homines spectatores Dei affuissent. Introducuntur
 enim prius absentia: æterno mundo, humanum quoque genus æternum. Quo
 modo igitur introductus homo, quasi prius non adesset? Nec defendes unquam
 per introductionem sempiternam. Nam tametsi posset æterna creatio, æterna
 prouidentia dici, absurdè tamen diceretur inductio sempiterna, cum inductioni
 sit absentia necessaria. Repetit eadem Epicletus: *πῶς δὲ γίνεται, ὡς δὲ πᾶσι αὐτὰ ὁ στα
 τίσασθαι, δὲ τὰξε δὲ δέξῃ εἶναι, καὶ χειμῶνα, ἃ φορᾶν, καὶ ἀφοστῆν, ἢ ἀρετῶν, καὶ καλῶν, ἃ πῶ
 σαι πᾶς ποιούτας ἐναλλύουσας ἕως συμφωνίας τῶν ἄλων. ἡμῶν δὲ ἐκείσων σώμα καὶ μέγῃ τῶ σώματι, ἃ
 κτῆσι, ἢ κωνωνὸς ἑσθλας.* Quæ sunt, Quomodo fiunt hæc omnia? Quemadmodū in quā
 moderator ea moderatus est. Aestatē iussit esse, hyemem succedere, statuit abundan
 tiam & caritatē, terræ uirtutem dedit, dedit & uitium. omnes id genus contrarietates
 pro concordia rerum. Vnicuique uerò nostrum dedit corpus & membra corpor
 ris, possessionem & participes. Hæc Epicletus. quibus omnibus, rerum dispo
 sitarum non æternus, sed inchoatus quidam continetur ordo, eruente Natura
 uoces has, è pectoribus hominum. Seneca quoque grauisissimus Romanæ Philo
 sophiæ scriptor, exordium mundi sæpe fatetur, cum nominat fundatorem eius, B
 cum docet, qua ratione cuncta disposuerit. Denique ait in Epistolis: A primo
 mundi ortu, usque in hoc tempus perduxit nos ex splendidis, sordidiscq; alterna
 dies.

*Ex sententijs Plutarchi de mundo, Principijsq; eius. Ea in quibus nonnulli
 peccauerunt, de materia prima, de anima malefica. Responsonis contra
 calumnias Lucretij, quas contra prouidentiam, temeritatem, & casum
 defendens, effudit.*

C A P. XXI.

IN V P E R E S T, ut quosdam de mundo Philosophorum non ferendos
 errores coarguam, Plutarchi scilicet & Lucretij. Nam quæ uel Ari
 stoteles, uel Platonici quidam in disputatione de mundo peccauerunt,
 superius declarata sunt. Quanquam protinus in ipso sermonis limine
 uera sese offert responsio, quod Plutarchus non ex sua sententia, sed Platonis
 & aliorum quorundam loquitur. Lucretio uerò si leporem poëticum detraxe
 ris, nihil ferè boni reliqueris. Quippe qui eam sectam sit professus, cui certum
 esset, nihil quod à superioribus ingenio præclaris philosophis dictum esset, asse
 rere: & quasi rustica coacta manu, in Philosophiæ campos lutulentis pedibus
 inuaserunt: sed celeriter reiecti, latrare tamen non destiterunt. Videas homi
 nes loqui uelut furentes mirificas animorum phantasias, monstraque terrifica,
 quales quibus elleboro sit opus: ut pariter cum illis desipiat, qui sese malefa
 norum deliryjs opponat. Plutarchus igitur in eo quem de Satu animi in Timæo
 bb Plato

Platonis inscripsit, principio sic scribit: *κόσμος πάντων φησὶν ἠράκλειτος*, ἕτε δὲ αὐτῶν ἴσ, ἕτε *ὠδὸρ ὠπὸν ἰσπίσι*: Hunc mundum Heraditum dicere, neque Deorum quenquam, neque hominum fecisse. Quasi, inquit, timeret, ne Deo excluso, aliquem hominem suspicaremur creasse mundum. Non ita δ' Plutarche, sed sentiebat nec hominem ullum, nec Deum ex illis, quos colebant illa secula, Mineruam, Apollinem, Dianam, fecisse mundum. Dein Plutarchus proponit aduersus Chrysippum rationes de materia prima, in quam cuncta mala, quæ suspicabantur in creatione remansisse, solebant rejicere, esse materiam *ἀπειραία, ἀγχοῦν, καὶ κειροποιῶν, αἰδῖς δὲ αὐτάγκων πολλὰ τῶν θεῶν δυσμαχῶσαν, καὶ ἀφηνιάζουσαν*: Infinitam, turpem, maleficam, necessitatem quoque Deo repugnantem, & rebellem. Hæc quidem Plutarchus optimè primum refellit, mihi'que mirificè probantur. Nisi Deus cuncta fecisset, si necessitas in rebus inesset, non omnium dominus esset. Hoc impium & usquequaque rationi dissonum. Hic igitur laudo Plutarchum, ingenium plenis laudibus honoro. Cum uerò Platonem, uel Chaldæos, Zoroastrémque secutus, animam quandam maleficam describit, quæ teneret ante mundum Chaos, elementaque in confusione, turbans inordinatè, rebellis Deo, repugnansque creandi, hic ego clamores continere non possum. Falleris δ' Plutarche, & te quoque defendentem Platonem, contra Stoicos, & Epicureos, eadem incommoda sequuntur. Arguebas Stoicos de necessitate, de repugnante materia: at idem & deterius flagitium, de anima malifica, *ἀντιπέλας*, aduersante summo Deo. Quid est enim quod possit Deo supremo resistere? Iam non erat ille motus animæ, si fuisset, sed elementorum confusorum, inanimatorum uelut ignis, & aquæ: sic quoque non omnium Dominus, cui tu sæpe submittis omnia, sceptrum rerum cunctiarum dedisti, esset Deus. Qui quidem si esset, nullus ei in creatione obistere potuisset, deuictus, & expugnatus, in cineres redactus ab illo. Quis æternæ inexhaustæ bonitati Dei obstare potuisset? Veritas igitur est, quod ante mundum non fuit Chaos, ut uerissimis rationibus Aristoteles euincit. Neque fuit Chaos, neque Anima. Si Chaos fuit, ut ueritas est, ab antiquissimis seculis descendens, fuit initium rude mundi, non æternis seculis ante mundum, sed ipsum mundi rude exordium, massa mundi, primum fundamentum, cui iacto positoque, reliqua mundi fabrica superextructa fuit, ab eodem architecto fundamenti atque totius ædificij. Nullum interuallum, nullum otium à fundamentato ad ædificium. Turbatio quidem elementorum, quæ dicitur etiam à Mose nomine Hebraico rachaph, unde Græcum addita syllaba *παράχῃ*, Tarachi, uera fuit, sed fuit non ab aduersanti anima, sed ipso eodem Deo, turbante nempe, fabricante, moliente, terribiliter ex aquis & abyfso cælestes orbis elementaque disiungente. Iam Plutarchus peccat, quod Platonis in Timæo Phædroque animam, non uerè nec iuxta mentem præceptoris interpretatur. Anima cuius origo contextusque describitur in Timæo, non est omnis anima, sed anima cæli. Eodem quoque libro describitur origo particularium animarum. In Phædro quoque scribitur de anima humana: sed in Timæo generatur, in Phædro sempiterna declaratur. Quod à Plutarcho non est explicatum, ambagem hanc contradictionémque refugiente. Veritas igitur est primum, quod Plato (quis enim non præferat hominibus ueritatem?) inconstans fuit, quod generatum & ortum in Timæo, sempiternum in Phædro constituat. Deinde nusquam est apud eum anima malifica rebellisque Deo, Sceleratum Magorum dogma. Si Platonis Chaos

Ani Chaos placuit, secutus est maiores. Non rectè. Delectus enim in dogmatis humanis haberi debet. Aut si rectè, sensit Chaos nulla comitatum anima, sed rudem elementorum confusamq; congeriem, turbatam non ab anima, sed quia frigida pugnantibus calidis. Ad postremum uerè defenditur Plutarchus, ueris auxilijs à dedecore redimitur. Non ex ubertate pectoris sui sanæq; Philosophia, qua florentissimum eius ingenium exuberauit, talia scripsisse, sed ex Platone, Platonem autem ex maioribus nonnullis, quorum dogmata plusquam lynceis oculis euoluenda, sub eadem massa bonis & malis iacentibus.

Dissoluuntur uana Lucretij contra mundi creationem, rerumq; ordinem, calumnia. Coarguitur necessario sensisse prouidentiam rebus inesse, Omnia causa nostri fecisse Deum: quæ putasset Epicurus uoxia, uel superuacanea, summam prouidentiam habuisse.

CAP. XXII.

NVCRETIO uerò propter sermonis insolentiam quis respondeat? Meras enim, uelut emota mente, crepat uanitates: sed non potest sic ueritas aboleri, quin illam mens humana nonnunquam profundat. Principio igitur nominat naturam:

Confringere ut arcta

Naturæ primus portarum claustra cupiret.

Videtur item eam detestari religionem, quæ peperit scelerata & impia facta:

Quin contra sapius olim

B Relligio peperit scelerosa & impia facta.

Procedamus igitur per singula. Coëgit enim inuitum, uel incautum Natura fateri, quod omni eo libro fugiebat. Si natura est, ordo quoq; est. Quid enim est aliud Natura, quam rerum nascentium, crescentium certus ordo, concentus, recta ratio? Si recta ratio & certus ordo rebus inest, qui Natura dicitur, ubi casus, ubi temeritas, quæ totis illis libris obnixè tuetur? Vbi temeritas atomorum? Vbi mundi cōstitutio ex concursu temere cadentium atomorum? Vbi lapsus & interitus eiusdem, nullo præfide? Si uult ratione & natura discutiedos esse terrores, uult agi ratione cuncta, Quæ maior ratio, quam Deum esse, resq; humanas eum scire & attendere? Quæ maior ratio, hominumq; consensus, quam mundum consilijs unius maxime sapientiæ gubernari? Quæ natio tam effera, id non confessa est? Quis animus non animaduertit? Quot argumentis confirmatur? rerum ipsarum testimonijs prædicatur? Vult autem ratione nos uti Lucretius, & eius auxilio terrores uanos, falsasq; opiniones discutere. Ipsa igitur hæc ratio, docet esse falsissima, quæ libris illis scripsit. Præterea quid sibi uult quod prosequitur?

Quippe ubi non essent genitalia corpora certa,

Qui posset mater rebus consistere certa?

At nunc seminibus quia certis quæq; creantur,

Inde enascitur, atque oras in luminis exit

Materies ubi inest cuiusq;, & corpora prima.

Atque hac re nequeunt ex omnibus omnia gigni,

Quod certis in rebus inest secreta facultas.

Audis ut seminum certos ac præscriptos ordines fateatur? Vt rerum formas inuarias

bb 2 biles

biles, constantes, æternosq; reditus rerum nascentium? Hæc constantia & certus ordo seminum, quid est aliud, quam consilium Dei, quod Moses explicuit datum, cum cuncta producerentur: Dixitq; Dominus, Producat unumquodq; iuxta genus suū, habens semen in semetipso. Vides ordinem, secretamq; facultatem, quam Lucretius agnoscit & fatetur fuisse imperium Dei. Secreta rerum & certa facultas arguit quandam sapientiam inuentricem & præsidem. Certa quoq; genitalia corpora, quod Aristoteles & præsci plenis uocibus prædicauerunt, temeritatem tota Natura exulare cogunt. Protestantur artificis mirabilem, quæ dedit ordinibus, perennitatem, sapientiã. Situs ille genitalium membrorum probat aliquem consilio, solertiãq; potentem: Non casu, fortuitoq; uenisse tale, tantumq; artificium, quod perennem suppeditaret originem. Nam qua temeritate uenisset, eadem breui concidisset, Cito enim cadunt, quæ temeritas inuenisset. Per tot annos ordo nascendi ductus est, idem semper & similis sui. Quod igitur creantur quæq; seminibus certis, arguitur ratio magna, mundi præses, ingentium operum opifex, Nature rector, arguitur spiritus intus alens. Quod uerò detestatur eam religionem, quæ peperit scelerata & impia facta: Ergo laudabilis & sancta, quæ sanguinem humanum fundi prohibuit, scelerata sacrificia sustulit, iter hominibus ad innocentiam aperuit: eos summa charitate, modo sequantur, deuinxit: cuncta flagitia summouit. Quod si mala, nefariãq;

Tantum religio potuit suadere malorum,

Certè quæ tot bona quotidie suadet, exosculanda, summis laudibus efferenda. Vera generis humani magistra iudicanda. Hæc ad alia fatetur, suadet, mundū non temere, sed consilij æterni Dei fuisse creatum. Alias autem rationes, quas Epicurus, non contra creationē, sed contra quale retulit Moses, inuexit, superius discussas non repetam: quod Deo nullū emolumentū gratia nostra præstare potest, ut causa nostra mundum moliri uoluerit: Quod tanto antè tēpore quietū nihil illicere debuit, ut cuperet uitam mutare priorem. Fas enim esse, rebus nouis studere eum, cui ueteres obisint: sed cui nulla omni antea cōtempore ægritudo accidisset, cum pulchrè degeret æuum, nō potuisse amore nouitatis accendi. Nobis quoq; non nasci nihil mali fuisse. Responsum enim superius, Maiorē esse bonitatē, charitatēq; diuinā, quàm cuiusuis hominū. Nec si homines remunerātur, qui beneficiū dedisset, eadē ratione Deum eos remunerari, à quibus beneficiū accepisset: sed cuius omnes uirtutes sunt uirtutibus humanis in immensum maiores: sic benignitatē & clementiã tanto nostra esse debere maiorem, quod nostra remuneratur à quibus accepisset, illa gratificatur à quibus nihil accepisset. Improbatur etiã & criminibus incensitur à mortalibus amicitia, quæ remuneratōnes expectat, mercatura dicitur, nō amicitia. Contra, summis laudibus tollitur, uera charitas iudicatur, cū gratificatur amicus amico, nullius remunerationis causa, sed sola bonitate sua. Deo quoq; similimi iudicatur, qui beneficiū inimico contulissent, qui peperissent. Vera igitur bonitas Dei fuit beneficiū dare creādi mundi, à quibus nihil accepisset. Sic enim magnitudo bonitatis suæ cognita fuit. Quod autem Deum creando mūdo, uitam mutasse priorem, & quasi tædio prioris ætatis accusas ad creationem uenisse, magna cæcitas, inexpiabilis error. Si Deus causa nostri, non sua, creauit, cur putas eum uitam mutasse priorem? Mutasset, si propter se mundum fecisset, si quasi male prius habitans mutare sedes, reficere domum statuisset. Hoc stulti dicant: sapientes autē, Deo semp ubertate felicitatis suæ circūfuso, nunquā sempiterna gaudia sua defuisse. Quibus cū bonitas quoq; par adesset, alios eius efficere participes uoluisset: Id autē in Aeternitate fieri nō potuisse. Solus enim ipse potuit æternus & lætus esse lætitia

A lætitia sempiterna. Homines igitur & Deos fecisse, terras hominibus, Dijs cœlum, utrisque cœlum & terras, ut maiestatem suam noscerent, colerent, pariterq; secū beati essent. Quod in tempore duntaxat, in Aeternitate minimè fieri potuisset. Solius enim eius æternū æuum. Sed his facilè resolutis, quæ mouere forsā aliquē possent, que posuit Epicureus idem probaturus temere & fortuito, non à Deo creatum mundum, quod tantis culpis subiectus sit, quod magna ubique temeritas & inordinatio, & confusio, refellantur.

Principio quantum cœli tegit impetus ingens,
Inde auisam partem montes, syluãq; ferarum
Possedere, tenent rupes, uastãq; paludes,
Et mare quod latè terrarum distinet oras,

Hæc Lucretius. Ad hæc, quod duæ maximæ mundi partes, aliæ feruoribus, aliæ gelu absiduo mortalibus sint ablata: quidquid autem arui restet, ni uis humana resistat, breui sentibus obducatur. Et cum iam latè uirere, florereq; fruges cepissent, partim nimijs feruoribus Solis, partim hymbribus gelidissq; pruinis auferri: Vexari uiolentis flatibus uentorū. Ad hæc cur feras horriferas, hominibus infestas alant mare & terræ. Cur anni tempora morbos apponent. Quare mors immatura uagatur. Cur infans humi proiectus, contra quàm bruta, indigus opis, implet locum uagitu. Nec pecudibus quemadmodum nobis, opus est mœnibus altis, quibus se tueantur. Quibus omnibus Epicureus nitebatur probare, mundum non Dei consilij, sed temeritate & casu emeruisse, cuncta Fortuna gubernante. Ad quæ è uerisimilis Naturæ thesauris rationes depromptas, poterit, qui uoluerit, obijcere. Principio ut in omni causa, atque opere, qui bonis silentio præteritis, mala & accusatio: B ni obnoxia persequeretur, improbus haberetur: sic improbus habendus, qui tam mirabilibus rebus, quibus conficitur ornatus mundi, tacitis, ea tantum infectetur, quæ calumniandi locum præbere possent. Verè enim dixit grauis orator, Sed est iniqua in omni re accusanda, prætermisissis bonis, malorum enumeratio, uitiorumq; selectio. Innumerabilia sunt in mundo, quæ non admirari modò sapientes, sed obstupescere coegerunt. Nec satiare sese considerando illi potuerunt. Improbantur, stultiq; dicuntur, qui uel ignem, uel aquam, uel ferrum conuictis infectentur, quod aliquas clades ab his importatas audiamus. Denique nulla res, cunctorum iudicio, utilis, necessariãq; iudicata, quæ non ob aliqua adiuncta incommoda uituperari possit. Consideranda sunt igitur longè plura ac meliora, quàm paucissima, ac minima mala. Quemadmodum qui eloquentia quàm diuina uirtus sit, uult noscere, non urbes euerfas malorum loquacitate, sed innumera bona bonorum eloquentia parta consideret. Vt igitur dem, in tanto bonorum numero, quædam mala interuenisse, non protinus assequeris ut calumniari mundum, mentemq; magnam, qua gubernatur, tollere possis. Sed præter hoc responsum, mihi non modò calumniæ patere non uidentur, quæ Lucretius obiecit, ut non minus in his ipsis prouidentia uigilasse, ingeniumq; suum exercuisse uideatur, quàm his, quæ claram prouidentiam protestantur. Montes, Syluæ, uastãq; paludes, & mare latissimum Lucretio uisæ sunt, quæ prohibeant ne fateamur mundum diuinitus creatum. Audiat igitur principio. Montes nihil habent in terris, quod non maximorum commodorum, incredibilisq; uenustatis causa factum uideatur: ut si montes in terris non adessent, multa mala cum dedecore consecutura fuisset uideantur. Cernentur autē mala montibus absentibus, si commoda uenustasq; his præsentibus considerentur. Iamprimum coërceatur montibus rupibusq; celsis mare, ne profiliat in terras: in eos durissimos, & in-

expugnabiles carceres illidit fluctus insanos. Hic rabies efferata quiescit. In montibus cœlum saluberrimum, defecatus aër, corporibus firmandis aptus. Et cum graue cœlum infestat æstate habitantes in plano, qui tenent montes, locorum celsitudine, cœlicę bonitate à morbis defenduntur. Hic amcenissimi secessus, hic saltus opaci, uirides syluæ, ad uoluptatem, uitamq; quietiorem iucundissimæ. Secedit in montes innumerabilis hominum multitudo, secessus illos sacros, syluasq; uiridantes & propiora cœlo loca adamantes. In campis nulla grata oculis uarietas, eadem semper terrarum facies. Montes autem mirabili uarietate distinguuntur. Hic ualles umbrosæ. Hic latè prospectus oculorum. Nunc tumulus surgit, nunc caua uallis hiat. Nunc pendet rupis, nunc occurrit nemus umbriferum. Nihil in montibus ociatur. Nam syluæ tum gratissimæ sunt, tum præbent nobis omne genus materiã ad humanos usus maximè necessariã. Tum feras, animaliaq; mansueta nutriunt, quæ causa hominum esse facta, declarat, quòd his soli homines utuntur. Qui feras item persequentes, tum earum uenatu uictitant, tum exercentur: firmant uires corporum: Incredibilis est lætitia persequendis eis. Ad postremum, magna montium necessitas. Sine his nec hominum uita sustineri, nec ulla in terris uenustas inueniri posset. Quis est enim, qui nesciat, si non essent fontes & flumina, maximis incommodis humanam uitam fuisse uexandam, imò uerò defecturam breui? Montes igitur gignunt nobis fontes & flumina. In cauernis montium cogitur frigidus aër: hic destillat, defluitq; in fontes. Fontes aggregati flumina conficiunt. Hæc ad urbes in plano sitas descendentiã, deferunt secum quæ nullius ore numerari possunt bona. E montibus Aethiopiæ oritur, labiturq; per uarias terras Nilus. Heluetiorum montes quatuor indyta flumina mittunt in uarias terras, Danubium in mare Euxinum, Padum in Italiã, Renum per Germaniã in mare Oceanum, Rhodanum in Galliam. Sic è monte Tauro, Tigris & Euphrates. Denique cuncti fontes, è cauernis illis, latissimisq; specubus oriuntur. Quid esset autem humana uita sine fontibus, & fluminibus? Qui igitur accusauit montes, eosq; temere terras occupasse putauit, nec eorum uidit commoda & necessitatem, diuinamq; creandis eis prouidentiam non perspexit, is sine dubio dementissimus fuit. Quorum accusatione expiata, purgata est etiam culpa syluarum, quæ tamen si tenentur à feris, tamen ferę ipsæ, ad utilitatē, uoluptatemq; nostram deseruiunt: ut, si non fecisset Deus, faciendã fuerint ab hominibus earum lustra: tum maiores capiunt homines è syluis fructus quàm feræ, ut propter homines factæ, non propter feras apertè nascantur. Venio ad paludes, & lacus, & mare, quorum non minor necessitas & usus, quàm montium, ac syluarum. Hincq; primum aggredior. Quanto melior Lucretio & Poëta & Philosophus fuit: qui collustrans oculis opera mundana, inq; his lacus & paludes contemplans, ea non temeritatis, sed summæ prouidentię, diuinæq; bonitatis munera iudicauit, & inter præcipuas Italiæ laudes ascripsit:

An mare quod supra, memorem, quodq; alluit infra?

An ne lacus tantos, cœlari? maxime teq;

Fluctibus & fremitu allurgens Benace marino? Laudauit igitur mare, lacus, ad pulchritudinem Italiæ data, non ad infamiã prouidentię putauit. Marcus igitur Tullius omnibus laudibus Lucretio superior, quantus est in explicanda diuina prouidentia? quæ perspicitur in his, quæ mari, lacubus & paludibus nascuntur. Duos igitur uni Romanos oppono, quanquam nulla ratione conferendos, Lucretio, siue patrij sermonis elegantiam, siue mentis diuinitatem compares. Lacus igitur in Terris etsi prohibent habitationes humanas, non tamen tollunt commoda, decorum

A rem, necessitatem. Neque enim erant omnia casis, domibus, palatijs replenda. Pars terrarum ad urbium ædificia, pars ad agros, unde uictitarent homines, parabatur. Ut hominibus replere terras uenustissimum fuit, sic replere piscibus maria, lacus, paludes. Non decoris tantum, quòd diuersi generis animalia nata sunt, terrestria & aquatica, uerum etiam & is, quòd cibus ex omni loco datus hominibus fuit, perspectus est. Ad postremum doceo, summo consilio, magna necessitate, mare factum esse latissimum, ipsisq; terris longè magnitudine, uastitateq; amplius. Nec secus fieri potuisse, nec debuisse. Omnium rerum quibus animantium uita sustinetur, nemo est qui nesciat, aërem maximè necessarium. Eo uiuunt, spirantq; animantes, eodem olfaciunt, eodem uident. Nubes item & uapores, atque hymbres, ad ubertatem, fecunditatemq; terrarum necessarios esse quis nesciat? Hoc igitur tam salutare, & omnibus terris uniuersale beneficium, qui rectè consideret, nobis mare ministrat. Nunquã citra mare contigisset. Tantundè est ad id in terris mare necessariũ, quàm Sol supernus. Sol igitur super immensas aquas, quæ per uniuersum terrarum orbem circumquaq; diffusæ sunt, flammam euomens, easq; irrequietis ignibus excoquens, & resoluens, elicit reparatq; aërem, quo tota inter cœlum ac terras regio repleta, suggerit animantibus spiracula, recreat haustus, frigiditate sua, cordis æstuantes calores. Is, ut dixi, reficit, reparatur, renouaturq; semper extractus è mari, rapidi potentia Solis. Qui quam elicitur etiam è terris, at is perexiguus est, ut nisi magnitudo maris, aquarumq; numerus tantus adesset, nulla ratione tantus aër fuerit reparandus, exhauriendusq; quantus ad omnem mundum satis esset. E mari quoque trahitur alia euaporatio, quæ coacta, densataq; in nubes, pressaq; ut spongia, protinus hymbrem ingentem demittit in terras. Is gremio telluris exceptus, magnus alit, magno permistus corpore foetus. Nisi igitur tantus, quantus est numerus aquarum, fuisset creatus, nisi sese per omnes terras mare diffudisset, nec aër reparari potuisset, nec nubes è mari sublata, terras hymbribus fecundassent. Utilius igitur fuit animalibus, & ad eorum uitam magis necessarium, ut fieret latissimus aquarum cumulus, quàm ut ubi nunc mare decumbit, esset habitabilis terra: quæ nec ipsa, nec alia pars terrarum, quæ nunc habitatur, teneri ab hominibus propter sterilitatem potuissent: ipsiq; animantes nec nati fuissent, & si nati, respirare postea non potuissent. Hanc calamitatem, quia contra Naturam arma suscepit, & in eam scripturus uenerat, uidere Lucretius non potuit: cui uisum est, caruisse consilio & prouidentia, quòd mare tantum terrarum occuparit. Mitto enim nunc alia, nullius ore enumeranda commoda, quæ percipiuntur è mari: mitto nauigationes, piscesq; omnigenos, quibus maxima pars humanæ uitæ sustinetur. Venio ad perpurgandas alias accusationes, quòd aliæ terræ propter feruores, aliæ gelu assiduo sint mortalibus ablatae. Eadem atque superius, Naturæ calumniandæ dira cupido. Principio deprehensum est, nullas esse terras uel ob frigora, uel calores, non habitabiles. Deprehensum est, eos falli, qui uel Zonam torridam, uel duas frigiditas inhabitabiles existimassent. Inuentumq; est, nec tam sæua frigora, nec tantos esse feruores in mundo, qui prohibeant, quo minus omnis terra colatur, quisque locus hominum cultu teneatur. Omnis em regio, quæ Solis rectis radijs subiacet, à Tropico Cancrini, ad Capricorni, innumerabiles sustinet habitatores. Mitius quidè cœlum nostrum, ac temperatius, at & illis sunt sua bona, quæ nos in terris produci nostris cuperemus. Illiq; ad æstus assueti tam iucundè ac beatè uiuunt in sua, quàm nos in nostra regione. Cunctis Natura proprium quid gratificata est. Si quid aduersi dedit, remedia quoque, quibus incommoda locorum leuarent, non denegauit. Eas quoque Zonas, quæ polis rectè subiacent

subiacent, ubi necessario sunt dies ac noctes temporibus uarijs bimestres ac trimes-
 tres, uidi qui ferrent non modò facile ab hominibus habitari, sed usque eò cœlum
 illud temperatum esse, ut binas ac ternas fruges singulis annis legant. Cui ratio quo-
 que astipulatur. Quo tempore Sol assiduus super terris immoratur, fruges matura-
 ri, produci de terra cuncta bona. Densiores autem tenebræ, mensem duntaxat in-
 grauescunt. Hæc uidi qui uidissent, fidelissimèq; referrent. Non illic mare glaciale
 est. Tum si glaciale, habitabile quidem, & uestigia patiens. super astricta glaciæ cas-
 fas figunt, dum gelu durata solidæ terræ modum præbet, illic negociantur. Vbi re-
 solutio propinquat, tollunt urbem, redeunt in terras. Vbiq; igitur fuit diuinitus
 consultum. Cur porro tacuit Lucretius, qui queritur æstus & frigora, quæ solis fa-
 cit accessus, ac discessus, diuinum, quo Sol it, reditq; singulis annis, ordinem, nunc
 hyemes, nunc æstates efficiens? Quo quid diuinus? Dum nobis hyems necessaria,
 frigoraq; grauidant terram, & in uiscera naturalem calorem reijciunt, hymbresq;
 omnia fœcundant, interea dat illis Sol accessu feruores, quibus maturatas fruges ad
 horrea portant. Quòd autem queritur accusatq; Naturam Lucretius, quòd cun-
 que restet agri boni, ni uis humana resistat, sentibus obduci, partimq; feruoribus, par-
 tim casibus alijs auferri: primùm monebo eum, si uoluerit, aut potuerit suspicere,
 quòd longè meliores Philosophi docuerunt, exemplorumq; abunde est, cum felici-
 tas, rerumq; secundarum successus & copia mortales reddat insolentes ac peiores,
 cum sint deteriores, quo ditiores, cum corrumpunt animos & corpora haud citra di-
 uinum consilium euenisse ut uictus sudore constaret, ut excussa corporibus atq; ani-
 mo torpedine, & fortiores fierent homines, & alacriores, addo etiam meliores. Ne-
 mo enim est qui nesciat, laborando non modò corpora, uerum etiam animos effici
 meliores, quòd ocium tam corporibus tabem ingenerat, quàm animis rubiginem. **D**
 Cernere est equos longè deteriores, quos ocium & sagina corrupisset. Certissimum
 igitur sit, nisi uictu quærèdo labores hominibus dati fuissent, multa mala consecuta
 ra fuisse. Nec ulla designari poterit honesta causa, cur Deus auferre labores homini-
 bus debuisset, quibus ablatis remanent ociosi, uentri, libidinibusq; fœdis, quales
 hodie, quibus res affatim suppetunt, seruietes. Tales essent omnes in ocio & igna-
 uia, quales Campani, quos agri bonitatem grauis orator dicit superbos & crudeles
 reddidisse. Itaque maximè fallitur Lucretius, quòd optimum fuit, hominibusq;
 utilissimum, diuinæq; sapientiæ testimonium, suspicatus fuisse temeritatis. Simi-
 lis est responsio, de pruinis & hymbribus. Neque enim si quando calamitas ab igne
 contigit, ut domus incenderetur, infans in ignem lapsus arderet, protinus accusa-
 bimus ignem, & temere non ad utilitatem ex summa prouidentia datum arbitrabi-
 mur: Sic cum sint hymbres optimi, necessarij, sine quibus uniuersa terra squaluis-
 set, qualis ea regio, ubi mare sabulosum est: si quando cadant uberius, non est pro-
 tinus temeritati tantum, tanquam diuinum munus tribuendum. Sunt autem regio-
 nes, quibus pruinæ rosq; cœlestis, quibus cadit copiosissimus, est pro pluuia. Eas-
 dem de uentis dicenda. Nemo potest enumerare commoda, quæ uenti largiuntur.
 Hi differunt nubes, & grauidas hymbre per omnes terras diffundunt. Per omne
 mare cursus dirigunt: magnos afferunt hominibus usus, ut ex omni regione uectis
 galia, merces, unum in locum comportent: efficiunt ut mores, habitusq; peregrini-
 nos, quæ semper fuissent incognita, noscamus. Sed hæc quidem oblectationis, illa
 necessitatis, quòd ab his uapores è mari Solis ardoribus educti congregantur in
 nubes & constipantur. Ab eisdem uelut manu spongiæ nubila compressa in pluias
 laxantur: quòd sine uentis nulla ratione fieri potuisset. Venti præterea purgant aëra,
 tetros

A tetros odores, malasq; exhalationes ex omni mundo surgentes amoliuntur. Idem
 serenitatem, idem nubila, uelut aëris moderatores ac domini, apportant. Sine uen-
 tis non minus homines uiuere, quàm sine Sole non potuissent. Nunquam enim his
 absentibus pluisset. Nunquam serenitas cœlestis affulsisset. Vbiq; caliginosus aër
 inhorruisset. Numerare igitur uentorum commoda Lucretius, non incommoda
 debuerat. Sic commoda, quæ nimij feruores apportant, quos uehementes fieri ad
 torrendas fruges conueniebat. Neque uerò bonus apud mortales haberetur, qui cus-
 iusquam leuioribus uitjs notatis, maximas, insignioresq; uirtutes omitteret. Siquid
 igitur nimij feruores frugibus natis nocuerunt, at respice ut ab eisdem è terræ uisce-
 ribus promuntur, aluntur ad incrementum & maturitatem, denique maturatæ ca-
 loribus, domum ab hominibus deportantur. Sine feruoribus nec nasci, nec crescere,
 nec maturari potuissent. Ac uerè dixit ille, longa est oratio, multaq; rationes, qui-
 bus doceri possit, omnia quæ terra concipiat semina, quæq; ipsa ex se generata sur-
 pibus infixæ contineat, ea, temperatione caloris, & oriri, & auferri. Solus autem
 Deus undequaque bonus ac beatus. Nostra, bona quidem, sed quoniam à Deo
 longè disita non eadem perfecta, sincera, inuiolata bonitate, ut semper profint,
 nunquam noceant. Quemadmodum nihil est luce melius, ac delectabilius: at Sol
 sæpe corpora hominū inflammauit. Quòd autem de feris horriferas, quæ nobis in-
 festas alant maria & terræ, obiecit Lucretius, similis responsio. Paucissimæ enim
 sunt feræ hominibus infestæ, at innumerabiles ad omnes usus aptæ. Ex eisdem quo-
 que remedia, uel ad earum, uel aliarum ferarum nocumenta sumuntur. In omni igitur
 Europa, siue Italiam, siue Germaniam, & Galliam aut Hispaniam peragraues-
 ris, has hominibus infestas, nisi fuerint priores irritatæ, feras paucissimas enume-
Brabis. Nam regiones calidiores, necessariò multa monstra, propter feruores, alue-
 runt: sed & ea prodigiosa, magnæ uoluptatis cum uisuntur, magna Naturæ pos-
 tentis indicia, non unam aut alteram faciem, sed longè uarias ac dissimiles nobis
 offerentis, & quasi ludentis. Quid Elephātis, Rhinocerotibus mirabilius? Quis Ce-
 tum cōspicatus, nō obstupuit, miratusq; uocem & mentē ad artificē sustulit? Quòd
 Naturam accusans, casum temeritatemq; defendis, quòd lupos, uoracesq; bestias
 crearit, cur non laudas & admiraris, quòd boues & equos, ad humanam uitam ne-
 cessarios, quòd tot ferarum genera ad cibos, omnesq; alios usus eduxit? Cur ocu-
 lis iniquis munera eius, tanque mirabiles diuitias cernis, nec te uel odium, uel he-
 betudo laudare sinunt, quæ meliores non modò laudarunt, sed etiam obstupue-
 runt? Factæ sunt igitur quot fieri formæ potuissent. Mirabilius est, & ad diuinam
 prouidentia illustrius, tot tantasq; animalium formas apparuisse, tam uarij generis
 arma, quibus se tuerentur, accepisse, quàm questu dignum, quòd his arma dedis-
 set. Quæ neque data sunt, ut hominibus nocerent: sed sicut non fuit datum ferrum
 ad exitium sed ad usum, sic ut his illa se tuerentur. Ut igitur cornua tauris, apibus
 aculeos, ceruis uelocitatem, equis calces dedit, sic uenena serpentibus, morsus feris
 terrioribus: quibus ut dixi, non nocerent, sed se defenderent. Hoc fuit naturæ mi-
 rabile consilium. Quòd autem morbos, mortemq; immaturam deplorat Lucre-
 tius, hincq; prouidentiam, quæ rebus humanis consulisset, tollere festinat, in me-
 diumq; protrahit infantes, humi proiectos & flentes, & opis indigos, una eademq;
 responsio. Nam quæ morbos apportant, parte alia sunt optima, salutaria, uitalia.
 Sol magnis feruoribus febres accendit: at eodem tempore fruges torret: fructus ma-
 turescere cogit: efficit ut uua dulcescant, lectaq; & pressæ dulcia uina profundant.
 Hisq; intelligimus, non idcirco totius orbis dominum, nobis lampada Solis in-
 cc flammasse

flammaſſe, quò corpora morbis conſiſtarentur, ſed quò frumenta, frugesq; omnes C
 maturatæ carperentur, & uuarum liquores, acerbitate mitigata, ſuaues effecti, non
 multò poſt ab hominibus biberentur. Quod ſi eodem tempore febres inflammant,
 tum id perrarum eſt, tum nulla ratione cum bono & utilitate, quam feruor ille lar-
 gitur, conferendum. Sed noſtræ prudentiæ extiterit, quemadmodum ignem ne læ-
 dat, declinamus, duntaxat autem ad utilitatem, quæ tam uaria, mirabilisq; eſt,
 utimur: ſic domibus, & tectorijs, quorum faciendorum Deus idem ingenium de-
 dit, feruores Solis declinantes, eos ſinere flammas iactare per arua, & maturanda-
 rum frugum munus abſoluere. Quoties agricolas ipſe uidi, ſummis uotis æſtus in-
 gentes eſſe flagitantes, quibus excutiendis frugibus incredibiliter iuuantur. Vidi nau-
 tas mare, quod nauigantes, tam uaria bona domum aduertunt, dicere mare bene-
 dictum, mare diuinum, ac ſanctum: Sic feruores Solis agricolæ ſciunt ac fatentur
 ſanctos, diuinosq; propter incredibiles uſus. Mors igitur immatura non fuit Na-
 turæ conſilium, quæ cuncta mirabilibus modis ad omnium conſeruationem ſtu-
 diſſet. Raro hæc culpa eius, ſed noſtra, qui cupiditatibus effrænatis ſeruientes, exi-
 tium nobis acceleramus, & aut inimicitijs, ferroq; ante diem cadimus, aut morbis,
 quos uoluptates ac libidines attuliſſent, conſiſtamur. In uniuerſum reperies, uiros
 meliores ac moſteſtiores diutius uixiſſe, Natura longos eis uitæ curſus aperiente.
 Sunt aliæ cauſæ, quas Lucretius uidere non potuit: eas ego contentus his quæ ſunt
 in oculis, ſenſuq; pateſcunt, ſciens & prudens relinquo. Nam cur infans, contra
 quàm aliæ animantes, omnem locum uagitu compleat, proiectus humi, Philoſophi
 ueriffimas, optimasq; cauſas, quibus aſignatis, omnis ſuſpitiſſe conſiſcat, addu-
 cent. Primum docentes, uagitus infantium, non magis humani generis infelicita-
 tem, quàm nobilitatem ſupra cæteros oſtendere. Nam cum reliquas animantes Na-
 D
 tura uillis & cortice, pelleq; ſepiuiffet, quo frigora depellerent, animal nobiliſſimum
 leuiſſima cute, quo minimum ponderis Spiritus haberet ex carne, circumdediſſe:
 Infantes ex calidis matrum uifceribus egreſſos, frigus externum ſentientes, natura-
 liter uagire, quos durities cutis, uillisq; obtecta, non defendat. Cralla igitur ani-
 malia, uillis & pellibus armauit: nobile, factumq; magis ad rationem, & cogitan-
 dum, quàm ad corporea, tenuiſſima cute contenta eſt protexiſſe: Cui ratio, non
 cornua, uel aculei, aut plumæ, & roſtrum ad præſidium dabantur. Quò ſi leones
 aut equi, propter cutis tenuitatem, dolorem quemadmodum infantes acciperent,
 haud dubiè, dolentes aliquam uocem, quemadmodum cum uerberantur canes &
 feles, emitterent. Ecce igitur uagitus infantium, non calamitatem, miſeriamq; te-
 ſtatur, ſed corporis delicati contextum, immortalis ſpiritus artiſicioſam, ac leuem,
 minimumq; ponderis habentem ſedem. Simili modo cœleſte ſacramentum doce-
 bunt Philoſophi fuiſſe, quòd opus indigus infans naſceretur: ut animal ſociabile,
 uinculum charitatis ex alterius auxilio retineret: parentes qui non modò genuiſ-
 ſent, ſed etiam aluiſſent, diligeret & coleret, & beneficium quod ab eis infans acce-
 piſſet, ſenibus redderet. Hoc diuiniſſimum, hoc facit ut contra quàm bruti, & ra-
 tione carentes animantes, parentes diligamus, & colamus, ueneremur, pro eis in fer-
 rum, flammasq; ruamus. Genuerunt, difficilimam educationem præbuerunt. Quo
 tempore, ipſi quoque parentes optimum beneficiumq; Deum, natis educandis, imi-
 tantur. Fitq; amoris maxima coniunctio. Animantes rationis expertes, niſi ſubitò
 nati in pedes ſtetiffent, educationis indigentes, quòd rationis expertes eſſent, è
 ueſtigio periſſent. Charitas igitur ratioq; parentum, plus eſt ad educandum, quàm
 brutis naſci non opus indiga. Eadem quoque de mœnibus altis, quibus nos defen-
 dimus

A dimus, pecudes defendi non indigent, dicenda. Multo enim melius fuit mœnibus
 altis indiguiſſe, quæ cum uellent homines, ædificarent, quàm non indiguiſſe. Hæc
 enim ædificiorum egeſtas arguebat animal nobiliſſimum, quòd ad habitandum pa-
 rare ſibi domicilium, tueriq; ſe ab iniurijs externis deberet & poſſet. Pecudes au-
 tem ſi mœnibus indigentes inſuper ingenio condendorum caruiſſent, ſine dubio
 non uixiſſent. Homines ergo mœnibus altis indiguerunt: ſed huic egeſtati ratio
 pulcherrimum remedium, quæ ſolis hominibus dabatur, erat adhibitura. Ad hæc
 poſſent homines ut tempore priſco, pecudes imitati, ſine mœnibus habitare, ſed
 melior, nobiliorq; eſt habitatio ſub tectis, præclarasq; urbes apparuiſſe. Quapro-
 pter hæc egeſtas peperit hanc toto orbe pulchritudinem, quòd urbes aſpeximus ho-
 minum ſolertia conſtructas. Quis neſciat, ſi poſſent pecudes, quemadmodum ho-
 mines, urbes ſtatuerent, potius in his ipſis, quàm teterrimis, horridisq; ſpe-
 luncis, aut caulis habitaturas? Quocirca quòd optimum, & humanæ no-
 bilitatis teſtimonium fuit, id Lucretius, qui neſcio qua beneuolen-
 tia pecudibus homines ſimiles uolebat, dedecus infamiamq;
 prouidentia, temeritatis argumentum putauit, eadem
 cæcitate magis temeritatem, quàm prouidentiam
 defendens, qua ſimiles brutis homines ha-
 bitationes non habuiſſe
 quaſtus eſt.

FINIS.

CC 2

Augustini Steuchi Eugubini

DE PERENNI PHILOSO-

PHIA LIBER O.

CTAVVS.

De Angelis, & ea natura, quæ inter Deum supremum, atque homines intercedit, & quod de his etiam prisca Philosophi sunt locuti: Et de ueris Dijs, fabulosis exclusis.

CAP. I.

NUNC DE DIIS, & omni ea gente, quæ maior homine, minor principe, ac summo Deo, media inter nos, & illum creditur, de qua uariis sermo prisca et iunioribus Philosophis habitus, agendum, hinc inde mendacis, & fabulis à ueritate segregatis: & quod nominibus confusum, confusas quoque res exhibet, moraturque mentem ab aspectu ueritatis, se iungendum, & in separata genera partiendum: ut quæ bona, & uera sunt, iucundè suscipiantur, in suos situs, & sacrum domicilium reuocata ueritate notam semper hominibus, & cœlesti beneficio semper in terris radiantem, luculentissimam autem magni Dei in terras aduentu, ob quæ uenerari Theologiam ueram necesse sit. Ac iuniores Platonici omnia ferme Deorum genera, quæ nostris in literis uiderent, furtimque usurpassent, celebrauerunt: apud superiores, uetustioresque Philosophos uaria ratio, nunc qui moueant lumina cœlestia Deos, nunc alia quædam numina uaga, nulli corpori alligata, cœlum, & terras inambulantiæ, celebrantes. Sed quoniam ad unum ueritatis filum cuncta reuocanda sunt, reiectis his, quæ minus rectè senserunt, eorumque testimonio declaratis, restabit nuda, exutaque mendacis ueritas sola. Omnes quidem propè uetustissimæ gentes, cuni iam ueritas, priorumque seculorum bonitas obsoleceret, post primum, ac supremum Deum, stellas deinde ut Deos coluerunt. Verissimumque est quod suspicatur in Cratylo Plato: Videntur mihi, ait, priores homines Græciæ, hos solos Deos putasse, quos nunc plerique Barbarorum, Solem, Lunam, terram, & astra, cœlumque. Quæ concita perenni cursu inuenientes, ab hac currendi natura Theus eos uocarint. Deinde, inquit, deprehendentes alios, iam omnes ipso isto nomine nuncuparunt. Eadem in libris primæ Philosophiæ affirmat Aristoteles, Veteres primas substantias Deos putasse. Verum quod arbitratur, corpora solum, Intelligentiasque cœlestes, Deos dixisse, non est uerum omnino. Docebo enim tam ex Chaldæorum, quam Aegyptiorum, Hebræorum, denique ueterum Græcorum Theologia, non Deos istos modò, id est cœlestes Intelligentias, prisca, sed alia quoque Deorum genera putasse. Alterum quod peccat idem Philosophus, nec rectè sententias antiquorum interpretatur, est in secundo de Cœlo, Antiquos superiorem locum Dijs attribuisse, ueluti solum immortalem: Inde consieri, ut nec genitus unquam. Nam omnis uetustas, & cuiusuis gentis Philosophia credidit, confessaque est cœlum quanquam diuinum & incorruptibile, at creatum, cuius uel ipse Aristoteles arguit Platonem. Duoque male de prisca interpretatur, quod primas substantias

A substantias, & Deos, sola sidera, Intelligentiasque cœlestes crediderint, quod tribuerint eis cœlum uti sempiternum. Quorum falsitas colligi poterit, tot superius prolatis testimonijs. Ut igitur omnia segregata, sepositaque melius inspiciantur, dicendum est, tria fuisse, & esse in Philosophia, ueterisque Theologia genera Deorum. Ac sicut se parauimus Dæmonas fabulosos à ueris, sic ueris Deis à fabulosis & poetis segregatis, Primum genus dicendum, Solis, Lunæ, stellarum: secundum eorum Deorum, qui à motu cœli absoluti, per terras uagari, è cœlo terras petere, in cœlo beatè uiuere res humanas gubernare, dixerunt: Tertium est genus eorum, quos ex hominibus in Deorum concilio collocarunt poetæ. Ex his generibus, solum medium, si quis altè spectet, & non Naturam modò, sed omnem ueterum, maiorumque Theologiam consulat, inueniet ueros Deos, primum, & tertium fictitium, & fabulosum: sed postremum à poetis: primum ab his, quibus apud Barbaros, uisum est cœlum habere Diuinitatem, fictum. Ut quo errore terram, quod Plato perhibuit in Cratylo, asseruit in Timæo, oceanum & flumina, omnemque mundum deificauerunt, eodem tribuerint & cœlo Diuinitatem. Vtque fictitia fuit Diuinitas Hercules, Martis, Palladis, totisque poetis Deorum, si modò homines eos constet fuisse: sic Diuinitas cœli fuit ex errore post antiquam, ac sacrosanciam Religionem, uniuersalemque Dei cultum extinctum, ascita. Nam uetustissima Hebræorum Philosophia, longè & Chaldæorum, & Aegyptiorum Theologia superior, nunquam dedit cœlo, sicut nec cæteris rebus Diuinitatem. Quæ Religio & Philosophia quoniam antiquissima est, illud prisca illis seculis, antequam pro ueritate succederet mendacium, placuisse, creditumque fuisse sentendum, quod traditur in ea. Ac Plato quoque testis est in Cratylo, & in Legibus, à Barbaris allatam ad Græcos astrorum Diuinitatem. Sed ubi inueneris non uetustiores, sapientioresque barbaros id fecisse, nec semper apud Barbaros hunc errorem uiguisse, pronuntiandum erit, Græcos in eo non ueram Barbarorum Theologiam, sed eorum uanitatem, erroresque secutos, cum cœlo dederunt Diuinitatem. Nec Aristoteles fecit aliud, cum Diuinitatem siderum aded suspexit, hucque mentem omnem defixit, quam quod Barbaros secutus est in eo, in quo post multa secula ab ortu generis humani illi errauerunt. Atque Aristoteles quoniam hanc cœli, siderumque Diuinitatem à præceptore Platone, Trismegisto, Chaldæis, accepit, certè fatendum est ei, quod priores illi prodiderunt, Deos quidem esse planetas, sed creatos à summo Deo, quod Plato toties, ut uidimus, confitetur, & Trismegistus. Igitur autore Platone nil aliud est cœli Diuinitas, quam Barbarorum superstitio, qualis fuit Diuinitas terræ. Siquidem eodem tempore, eadem religione terræ, ac cœli Diuinitatem susceperunt. Sed facilius de terra, quoniam præsens est, negari potest quod sit Dea, quam de cœlo ab oculis remotissimo, & incorruptibili, tum ordinum sempiternorum pleno. Triaque de cœli, & siderum, planetarumque Diuinitate statuenda. Eam superstitionem esse Barbarorum, tum eodem honore, eadem opinione cœlum, atque terram ab eis deificatam: ut tam desipuerint in Diuinitate cœli, quam terræ & oceani. Postremò, quod tamen Deos uocent Solem, Lunam, stellas, ab supremo tamen, & magno opifice Deo facta confitentur. Hoc Mercurius, hoc Timæus Locrensis, hoc Plato. Exclusa igitur ueluti fabulosa, fermeque poetica, cœlesti Diuinitate, cuius in Theologia Moysi, omnium uetustissima, nulla sit mentio, imò quæ sit infamis apud Prophetas, & quæ, si quidem ulla sit, creata sit à summo Opifice, & quæ nil aliud nisi motus cœlestes operetur, quo sola corporea uita administratur, ad animos nihil attingat, de ueris Dijs loquendum est, ex Philosophia. De quibus quoniam multa uera, admirationeque digna, rursum fabulosa & fictitia multa disputantur à Platonis, conandum est pro uiribus, au-

rum quasi ex scoria deligere.

In sermone Platonis, Aristotelisq̄, apparere Deos alios, quàm qui moueant orbes coelestes. Nec alios esse posse, quàm Angelos supercoelestes.

CAP. II.

IX O M N I ueterum Philosophorum, Theologorumq̄ sermone ratio quaedam de Dijs colligitur, id quod postea beneficio Christianæ religionis, melius & explicatius Platonici tradiderunt, apud quos nomina Deorum, siue Angelorum distincta, officia quoq̄, quæ tribuit eis sacra Theologia, Theologorumq̄ Corypheus Dionysius, quem clàm præcipuè Proclum, Platonicos secutos Græci testantur, inueniuntur. Quos autem ueteres omnes promiscuè Deos uocant, & quæ in mundo munera eis attribuerunt, deprehensa sunt esse, quæ dilucidè, & clarè, ex uetustissima Hebræorum Theologia, exposuere nostri. Permanuit quidem ex Hebraica Theologia quaedam in omnes gentes fama de diuino illo genere, quod inter homines & Deos intercedens generatim sit appellatum Deorum, separatim autem apud Platonem, pluresq̄ alios, Dæmones. Ac quoniam apud quos est mentio istorum Deorum, quibus munera quaedam diuina, præcipuè gubernacula humani generis assignent, & beatos esse eos, cœlumq̄ colentes prædicent, est etiam summi, ac singularis Dei mentio, deducendum est, eos asseruisse genus illud, quod asseritur à nostris post Deum altissimum, omnemq̄ de eis Theologiam eam proposuisse, quæ uetustissima docuit sapientia nostra. Dico uidelicet quod cum apud Platonem, Aristotelem, omnes denique Philosophos, & Poetas sint, ac nominentur sæpe Dijs, rursum celebretur singularis ille, sempiternus, & omnipotens Deus, necessariò coguntur de Dijs illis minoribus sentire, & definire, quæ uetustissima docuit sapientia nostra. Rursum cum Aristoteles, & Plato quaedam de Dijs illis prædicent, quæ quidem facere non possent, si ad coelestes orbes adhærescentes, inde moueri non possent, quoniam dicunt eos interesse rebus humanis, multaq̄ alia gerere, quæ non possent, si coelestes orbes animantes ab illo suo corpore discedere non possent, deducendum est ex his, aut per errorem eos cœlo Deos affixisse, aut aliud Deorum genus tradidisse, à cœli motu uagum, ac liberum. Nam si Aristoteles affirmat probabile, & uerisimile, Deos curare res humanas, & gratos eis esse, & acceptos, pios, eosq̄ præmijs afficere, certum est hoc eos facere non posse, si cœlum uelut corpus suum animantes, separari ab eo, uenire in terras, & providere, & consulere bonis, & eis pro pietate reddere præmia nequirent. Rursum cum Aristoteles multa sæpe de singulari, ac supremo Deo prædicet, necesse est Deos istos, quos alibi memorauit, longè illo minores esse. Vt quoniam ille supremus, hi minores, necessariò tanquam uniuersali Imperatori obsequentes introducantur, Eadem ratio ualebit apud Platonem, Tullium, Poetas, & omnes, qui de Deo, & Dijs loquuntur. Quod quidem alij clarè & apertè prædicauerunt subijcetes Deos minores uni maximo: alij si non apertè, hac tamen, quam dixi, ratione asserere coguntur. Ac primum hac agendum ratione cum Platone. Prædicat in Timæo duo genera Deorum, quod etiam in Legibus, & in Epinomis de, astra scilicet, & Dæmones: primi noti, clari: secundi obscuri, inuisibiles: utrosq̄ ab opifice mundi factos asserens. In cæteris autem libris ubique & singularis Dei est mentio, & Deorum, qui rebus humanis intersint, speculentur, quæ fiant in terris. Ad hæc in Phædro, in Gorgia, in Phædone, alijsq̄ libris, prædicat supra cœli uertice, ubi nec Sol, nec Luna sit, nec astra, Deos beatos & felices uiuere, quibuscum, animi hominum puri, ac sancti pariter triumphant. Et illi igitur, qui res humanas præsentis uideant,

A deant, & illi, qui supra cœlo uiuunt beatissimè, quinam sint, quoniam nec sunt animi siderum, & astrorum, quippe quæ nequeant à corporibus suis separari, nec sunt Dæmones, quibus locos sublunares attribuunt, diligenter sunt inquirendi. Eadem quærerem ex Aristotele, qui prescius, & cautius loqui uisus est. Asserit in libris de Cœlo extra cœli uertiginem, uiuere Deos, omne æuum beatos. In libris de Moribus, Deos prospicere rebus humanis, præmia reddere bonis, & iustis. Quid igitur sequitur aliud, quàm fabulosam esse astrorum illam Diuinitatem? Quomodo enim supra, uel extra cœlum sunt Dijs, si cœlesti corpori suo inseparabiliter inhærescunt? Quomodo etiam prouident hominibus, dant præmia iustis, si cœlum relinquere, ne quiescat aliquid, quando, mundicq̄ accidat euersio, discedere à clauo, & reuolutione non possunt?

Quod Plato de Dijs siue Angelis uera sensit, & scripsit. Et quod eorum sedes in cœlo constituit, quibus Deus gubernationem humani generis tradiderit: & de eorum natura.

CAP. III.

VM igitur apud Platonem sit unus maximus, ac princeps Deus, sæpe autem nominetur multitudo Deorum, aut eum multitudinis ritu loqui, non ad Philosophiæ præscriptum, aut naturam illam, genusq̄ Deorum, quos intercedere quasi legatos, & internuntios inter hominem, & Deum dixit in Symposio, spectasse, fatendum est. Ac Laërtio de Platone dicente, *ὅτι τὰ θεῶν ἐφορᾷ τὰ ἀνθρώπινα, καὶ δαίμονες εἶναι*: Existimat Deos aspiciere res humanas, & Dæmonas esse: & cum ipso Laërtio teste creatorem mundi Deum collaudet, & suscipiat, toto autem opere nominet plures Deos, qui uersentur in terris: ad hæc autor sit **B** Philo Dæmones esse apud Philosophos, quos apertè Moses, & appositè uocari Angelos: constat quidquid de multis illis Dijs locutus sit Plato, etsi non habuit nomen Angelorum notum, scripsisse, & sensisse de Angelis, qui etiam apud Prophetas, & in Theologia Mosis, & apud Sibyllas, Dijs uocantur. Nam Elohim, quod est singularis Dei nomen, sæpenumero Angelis adiudicatur: In conspectu Angelorum psallam tibi. Hebraicè, In conspectu Elohim Deorum. Et, Minuisti eum paulominus ab Angelis. Hebraicè, ab Elohim, à Dijs. Sibylla quoq̄ superius, ut uisum est, Patrem constituisse Prolem suam dicebat *ἡγυπῆρα θεῶν*, Ducem, Principem Deorum. Quos item choros, & Hierarchias Angelorum describit Dionysius, Platonici acies, & ordines Deorum solent appellare. Ex his igitur sit clarum quidquid de multis illis Dijs omnes, sed Philosophi præcipuè loquuntur, aut uolentes, aut rationis necessitate sensisse de Angelis. Ac primum quod ait in Eutyphrone Plato, quod sanctitas *ἁγιότης θεῶν*, diligitur, charactèr habetur à Dijs, iuxta superiorem rationem, cum singularem Deum alibi introducat, cum Philosophi sit unum caput, unam originem statuere, cum Platonici contenta uoce fateantur apud Platonem iuxta Pythagoram, præscosq̄ Theologos Deum uocari, *τὸ πᾶν*, Vnitatem, & cum Dijs illi cœlum uertentes, quos alibi nominauit, non possint res hominum præsentis cernere, quod curâ uertendi cœli, & illuminandi terras deferere non possunt, necessariò hi, quos in definitione sanctitatis asciscit, definiens sanctitatem, quæ Dijs placeat, sunt quos Moses uocat puros, ac sanctos Angelos. Sic quod scripsit in Phædone, *ὠλίγωροι, τὸ θεῶν εἶναι ἡμῶν τὰς ἐπιμαλακίας καὶ ἡμᾶς τὰς ἀνθρώπων ἢ τῶν λεπιδῶν, τοῖς θεοῖς εἶναι*: Rectè solere dici Deos curatores esse nostros, & nos esse quasi possessionem, aut peculium Deorum, clarè de Angelis locutus est. Laërtius enim perhibet Platonem confessum, Deos res humanas respicere, eosq̄ Dæmones esse. Dæmonas autem Philo esse qui apud Mo-

sen uocentur Angeli, testis est. Et Plato refert in Phædone, quod in Politico, & Legis
 bus, in quibus libris fateretur supremum Deum quosdam hominibus diuinos, non hu-
 manos adhibuisse ueluti gregi custodes, utens eisdem illic, atq; in Phædone nomini-
 bus, uidelicet *κηρύκων*, gregis, ouilis, & *ἐπιμελειῶν*, custodire, gubernare. Quare to-
 ta ratione consentiente, illi in Phædone, & Euthyphrone Dii sunt Angeli, rebus hu-
 manis à Deo præfecti. Propterea sanctitas, quoniam sunt ipsi sanctissimi puritateq;
 delectantur, definitur esse, quæ placeat eis. Illud quoq; quod item in Phædone est, ra-
 tio ipsa demonstrat, nec stellas esse Deos illos, quibus Deorum nomina data sunt, nec
 aliud Deos esse posse quàm Angelos. Viros sanctos & probos post mortē proficisci:
πρώτου μὲν πρὸς τὸν θεὸν ἄλλως, ὁμοίως τε καὶ ἀγαθῶς, ἔπειτα δὲ πρὸς ἀνθρώπους τελευτησάντων ἀμείνων
ἢ ἐνθάδε: Ad Deos quidem alios sapientes, & bonos, tum homines iam uita functos,
 longè his, qui apud nos sunt, meliores. Non ne & nostræ literæ diuinitus scriptæ uo-
 ciferantur semper, exertaq; uoce promittunt rectè uiuentibus, Deorum, Angelos
 rum confortium, & quod erimus æquales Angelis Dei: quod filij Dei: Nam & An-
 geli nonnunquā filij Dei uocantur. Nec aliud egit nostræ felicitatis autor è cælo pro-
 fectus in terras, quàm quod nos Deos effectos, in Deorum regionibus, & regnis col-
 locaturus uenerat. Item quod ait eo loco Plato, Deos esse omnium optimos, *ἐπισημῶν*,
 præfectos, quid aliud ratione fateri cogetur, nisi Deos istos esse præfectos Angelos à
 Deo: Et Philo insignis Platonicus, scribens de Angelis, Platonis hoc utitur nomine
ἐπισημῶν. Deus summus præfecit eos à quibus regimur, ut rectè uiuentes, in cælum ab
 eis adducamur. Clarius item quod antè proposuerat, repetens in Phædone, quod
 immundus iacebit iuxta Orpheum, in cælo illo turpi inferorum, purgatus autem, &
 expiatus illuc appellens, *μετὰ θεῶν οἰήσεται*, habitabit cum Dijs, Angelos innuit com-
 mercium, & celeberrimam in sacris literis *ἐκθεώσιον*. Hanc Plato ab omnibus retro se
 culis auditam, celebratam, Socratem fecit moriturum decantare, Quicunq; iuste ui-
 xisset, lætus iam cum Dijs futurus moriatur. Eodem libro iterat, ei qui non fuerit res-
 ctè pureq; philosophatus, id est, qui curam carnis non abiecerit, sordes uoluptatum
 non eluerit, in genus Deorum aspirare nefas: *ὅς δ' ἔτι θεῶν γάρβον μὴ ἀποβήσεται, καὶ πω-
 πηδὸς καὶ σαρκῶς ἀπὸ τῶν θεῶν ἀποκείσεται*. Quanta quoq; maiestas est & eorum quæ deniq;
 eodem libro concludit, quæ de fontibus his, à quibus fluxit Theologia nostra, per
 omnem mundum iam inde ab ortu hominum manantibus, habuere originem: Quod
 in cælo sint diuina spectacula, beati spectatores, *καὶ δὴ δὲ θεῶν ἄλλοι τε ἢ ἑαυτῶν εἶναι*:
 Etiam uerò lucis, & templa Deorum esse, *ὅτι οἱ θεοὶ οὐκ οὐρανῶν θεοὶ εἶναι*: In quibus
 ueri habitatores Dii incolant. Quodq; euidentius probat planetarum Diuinitatem
 esse superuacaneam, ueros autem Deos esse cœlicolas illos beatos, ecce manifestè fa-
 tetur Plato ab illis Dijs cœlestibus, Solem, Lunam, & astra, qualia sint, cuius ue-
 naturæ, uideri, reliquamq; omnem comitari eos felicitatem. *ὅτι πῶς ἄλλοι, ἢ οὐρανῶν, καὶ
 ἄστρων ὁρατῶν ἢ ἀπὸ τῶν θεῶν, οἷα τυγχάνει ὄντα, καὶ τῶν ἄλλων ἐν δαίμονι ἀκόλουθον εἶναι*. Qui sunt igitur
 isti Dii, qui sub pedibus labentia sidera cernunt, cernūt quæ substantia Sol & astra, in
 cœlestibus tēplis habitātes, cum quibus iusti triumphant? Vident ordines, motusq;
 cœlestes: Videlicet illi in nostra Philosophia, nusquam non obuiam Angeli cœlico-
 læ: Quorum multitudinem adorare uirum in excelsio throno sedentem, & psallere
 unā uidit Propheta: quorum esse templa in cælo & Plato dicit, & felicissima, iucun-
 dissimaque spectacula cerni. Et in Cratylo cum dubitat de Dijs loqui, quid aliud sus-
 picandum quàm substantias illas inuisibiles eum sensisset? Hi quoque sunt Dii, quos
 rum neminem inimicum homini esse dixit in Theæteto: *ὅτι οἱ θεοὶ δ' ὄντως ἀνθρώποις*.
 Quo quidem liquet solos qui dicuntur à nostris Angelos, tales esse, qui custodes
 ubique

A ubique & fauentes hominum afferuntur, & qui gaudent in cælo super uno peccato-
 re poenitentiam agente, ob incredibilem erga genus humanum beneuolentiam. Ne-
 que enim hi, uel Homerici Dii possunt esse, qui sæpe mortalibus nocere, neque
 Dii, qui Aristoteli concitant orbis cœlestes, quod naturaliter agentes, homines ne-
 que odisse, neque amare possunt. Quod autem dicit ibidem, peritura omnia uel
 apud Deos uel homines, si rapidus cœli cursus semel consisteret, ostenditur hos
 Deos esse cœlicolas illos, quorum sint cœlestia domicilia, cum Solis orbe adiun-
 cta. Sic necesse est Angelos sentire eum, cum ait eodem libro, mala nullum apud su-
 peros habere locum. Eoque conandum, ut illuc quàm ocysimè conuolemus,
ὅτι ὅτι θεοὶ αὐτῶν ἐστῶντα. Deus quoque hospitalis, quem memorat in Sophista, qui
 nos comitetur, bene, ac male facta intuens, est primum quidem ipse summus Deus,
 tum uerò Angeli, qui uenerunt Sodomam, sceleratorum facinora cognituri, ut ani-
 maduerterent. Veneruntque peregrinorum habitu, *καὶ δὴ καὶ τῶν ξενίων ἐκ ἡμετέρας θεῶν
 σωμάτων γιγνόμενον, ἵδρεις τε δὲ ἰστορίας ἢ ἀνθρώπων καὶ θεῶν*. Nec aliud ferme est Ange-
 lorum munus quàm quod ibi ex opinione maiorum Plato pronuntiat, eos pere-
 grinorum habitu uersari per urbes. De quibus etiam diuine iuxta Theologiam
 nostram in Politico, quod omnes mundi partes distribuerint inter se principes
 Dii: *ὡς νῦν καὶ τὰ πόλεις πάντων πόλεων ἀπὸ θεῶν ἀρχόντων πάντων τὰ τῶν πόλεων μέρη διελκυσμυδία*.
 Qui sunt enim hi Dii principes, nisi qui à nostris item prisca Theologis princia-
 pes prouinciarum, nationumque declarantur? Et Deus constituit terminos populo-
 rum iuxta numerum filiorum Dei. Hi sunt, quos beatos omnes dixit in Symposio,
 & in Phædro, quos item sensisse Deos par est, nisi Angelos, cum ait eruditio-
 ne nihil apud Deos, & homines esse honorabilius: *ὅτι τυχὸς πάλαι εἶπεν, ἢς ὅτι ἀνθρώποις
 ὅτι θεοὶς, τῆ ἀλλοθίᾳ λιμώτερον*. Et cum memorat eodem libro, equos Deorum, & auris-
 gas, & dicit in cælo habitare τὸ ἢ θεῶν γάρβον, Deorum genus: Et quod omnium
 euidentissimum, magnum in cælo principem Iouem currum agitantem uolucrum
 equorum, ire per cælum ornantem omnia, & disponentem, hunc autem sequi to-
 tum exercitum Deorum, ac Dæmonum. Hi Dii neque poëtici illi, neque siderum,
 qui nequeunt à corporibus luminibusque suis diuelli. Et ipse Plato dicit hæc fieri
ὅτι ὅτι θεῶν, intra cælum supra sideribus. Idq; etiam Aristoteles suscepit, ut postea
 monstrabitur. Et quod ibi sit uita Deorum, Ambrosia, Nectârque, & quod lo-
 cum illum nemo pro dignitate decantauerit. Non ne hæc excludunt hinc Deos Poë-
 ticos, illinc cœlestes Intelligentias inseparabiles, ut toties dixi, ab orbibus suis? &
 qui infra Deos illos beatos, Iouisq; affectas habitent? In Alcibiade, qui dent homi-
 nibus bona largientes, & qui non exaudiant iniusta precantes, & quod muneribus
 non capiantur. Et quod in Protagora, qui à Dijs diligentur sint optimi. Et in Gor-
 gia, minus miserum esse, qui det poenas ἀπὸ θεῶν καὶ ἀνθρώπων: à Dijs, & homini-
 bus. Ab illis nimirum qui per omnem mundum inuisibiliter commeantes, castigant
 sæpe delinquentes. Eodemque libro, sententiam sapientum esse, Deos, hominesque
 habere τὴν κοινωνίαν, societatem. Et quod sit lex apud Deos, sanctè qui uixisset,
 tendere ad insulas beatas. Denique non manifestos illos, & claros astrorum Deos,
 Platonem, sed quosdam alios diuinos animos, ignotos autem nobis, sensisse, ap-
 paret quod in Cratylo ueretur de eis loqui: *ὅτι μὲν ἢ θεῶν, πρὸς θεῶν ἀπαλλαγόμεν, ὡς
 ἐγὼ διδόνει πρὸς αὐτῶν διαλέγεσθαι*. Deorum, inquit, sermoni, per ipsos Deos super-
 sedeamus, nam de eis uereor loqui. Sunt alia multa toto opere exempla, ex quibus
 hæc necessariò consequuntur. Primum, Deos hosce neque Intelligentias cœ-
 lestes esse, neque Deos Poëtarum, ex hominibus in Deos relatos. Secundum,
 dd quod

quod cum separatim nominet multis in locis, Deum eminentissimum, in Timæo, C ut alia taceam, cunctarum rerum opificem, in Epistolis, principium, medium, finem, omniumque regem, necessariò quos alibi dixit, ac celebrauit Deos, esse genus illud, quod antiquissima Mosis Theologia uocauit Angelos. Cumq̄ ferat in Timæo cuncta ab illo supremo satore creata, etiam Deos, hi & inferiores erunt summo illo, & erunt creati, omnisq̄ eorum natura talis erit, & munera, quæ uera Theologia tribuit Angelis.

Ex Aristotele de Dijs siue Angelis, quos similiter ac Plato in cælo supra motus ætherios locauit, & beatos eos, rerumq̄ humanarum custodes dixit.

CAP. IIII.

IN ADEM ratio ualet apud Aristotelem, & quidem uel inuitis, si qui forsitan obtusiores, efferatiorésque sunt, Peripateticis. Aristoteles in libris uniuersalis Philosophiæ, in cæteris item libris, unius primi motoris celebrat maiestatem, ei solam hanc tribuens mirabilem, stupendamq̄ potentiam, quod indefatigabiliter cælestes orbis intorqueat, prætermissis indignè multis longè melioribus, quibus altissimi Dei maiestas præcellit, sensibilibus modò consideratis, inuisibilibus, quæ religiose tota uetustas concelebrauit, silentio possiduit. Quo flagitio etiam peccauit, cum esset alia Diuinitas audita sibi, traditaq̄ à patribus, quorum diuinam censet sapientiam, præterquam illam cælestium sphaerarum motricem, eam tamen dissimulanter ubi differendi locus erat reticuit. Verum quoniam quod bene interdum dissimulamus, languescente uigilia elabatur incautis, sic eximius uir tandem à barbarica illa, coactaque susperstitutione reuocatus, aliam confessus est, & summi illius Dei, & diuinorum animorum Diuinitatem. In libris de Cælo, si quis originem sermonis recognoscat, scripsit, quæ præceptor antea Plato in Phædone, & Phædro de Dijs supercælestibus, semperq̄ beatis, quibus & templa in cælo dedit, & lucos, aureasq̄ domos, itémque spectacula diuina, diuinas uoluptates, Nectar, Ambrosiam. Hoc igitur sentiens, & respiciens Aristoteles, in primo de cælo primam è tribus nuncupationem uocari cælum asseruit, ἢ τὸ θεῶν πᾶν ἰσοῦσθαι φασίμην: In quo totam dicimus habitare Diuinitatem. Hanc autem Diuinitatem, ne stellarum arbitreris, ecce primum, hoc significatu refert cælum appellari, extremam totius mundi circumferentiam, quidquid extra Solem, Lunam, omnesq̄ cælestes orbis putatur esse. Siquidem statim subiicit secundum & tertium significatum. Secundum, cælum esse quod his extremi mundi regionibus subiaceat, in quo luceat Sol, Luna, multaq̄ alia astra. Tertium significatum esse, totum uniuersum, quod ab ultimis mundi regionibus clauditur. Apparet igitur primum cælum, & Deos eius, neq̄ Solis, Lunæ, stellarumq̄ orbè esse, neq̄ Deos illos esse Intelligentias, orbis quamq̄ sui motricè. Intelligentur eū prædicasse quod in nostra Theologia, Chaldaeorum, Aegyptiorum, ueterum Græcorum habetur, & sæpe dulci amore raptus Plato prædicauit, fecitq̄ Socratem decantare moriturum, quod sit accessus iustus, ac bonis. Ac ne putes Aristotelem iuxta consuetudinem, quotidianumq̄ sermonè fuisse de hoc cælo locutum, ecce melius, & clarius, & ex intimis Philosophiæ mysterijs repetit, extra cælum ostensum, ac probatum sibi nullum esse, neq̄ esse posse corpus. Itaq̄ perspicuū esse, neq̄ locum, neq̄ uacuū, neq̄ tempus esse extra mundum. Quocirca neque in loco quæ ibi sunt, esse, neque facere tempus ea senescere: neque ulli mutationi subiaccere, quæ longissimè sita sunt supra cælesti con-

citacione

A citatione: Sed immutabilia, & impossibilia, optimamq̄ uitam, & opulentissimam perenniter, omnisq̄ æternitate degere. Hanc Aristotelis rerum beatarum descriptio nem, omnem sermonem, scito esse, quem Socratem moriturum, cui mors ob hanc fidem non modò displicere, sed propemodum placere uidebatur, inducit Plato prædicantem, in quo miris laudibus patriam cælestem commendauit, eam esse è lapidibus pretiosis, omnem uisibilem pulchritudinem superantibus, Sardis, Iaspidibus, Smaragdus: Hic auream esse terram, diuina spectacula, beatos spectatores, multa que alia egregia, ut suo loco narrabitur. Antea uerò dixerat, ὅτι ἐκείνός ἐστιν ὁ ἀληθινὸς θεῶν, καὶ τὸ ἀληθινὸν φῶς, καὶ ἡ ὡς ἀληθῶς γῆ: Quod illud sit uerum cælum, & uerum lumen, & uera terra. Postremo templa Deorum ibi, Deosq̄ ueros esse habitatores: Non scilicet poeticos illos, aut stellas, sic cælum aliud esse longè quàm istud, sicut Aristoteles de primo cæli significatu locutus est, eorū præmisit tanquam dignius omnibus cælum illud. Et res quas dixit illic incorruptibiles, beatas, sunt quas antè uocauit πᾶν τὸ θεῶν, totam Diuinitatem. Omnis igitur hæc duorum magnorum Philosophorum descriptio, & omnis de beatitudine sermo est de Angelis, qui etiam à nobis dicuntur Dijs, quia quos describit, neque sunt poetici illi, neque motores orbium. Nam docuit eos esse longissimè supra & extra motus cæli, non in loco, non in tempore. Hæc autem Theologia uera. Cum igitur Aristoteles, & principem quendam Deum, & item Deos extra Solem, & Lunam beatissimè, sempiternumque uiuentes prædicet, certè non possunt hi esse, nisi Angeli apud Mosen, quod nomen officij est non Naturæ. Nam ad Naturam debent appellari aut Dijs, aut animi beati, aut mentes, ut à nostris, & à Platonicis uocantur. Etiam uerò interpretres Aristotelis, uidelicet Simplicius, pluresque alij, sentiunt eum illic in libris de Cælo de separatim Intelligentijs locutum, sed orbium motoribus: Cæteri, inquit, interpretes omnia, de ἀκινήτων αἰθῶν, immotis causis, cælestia mouentibus, dicta uolunt intelligi, probatque Simplicius contra quàm sentiret Alexander, de corporibus diuinis Aristotelem hæc dicere non potuisse. Nam cum dicat extra cælum degere beata illa, quomodo cælum extra cælum esse potest? Et cum dicat nullius eorum esse mutationem, cum cælum semper moueatur, Sed neque ea quæ sunt remotissima à motu cælesti dixisset, Tum concludit: πᾶν τὸ θεῶν καὶ τὸ ἀκινήτων ἀρχῶν ἑοικε λέγειν, ἢ τὴν τῶν θεῶν κινήτων σφαιρῶν. καὶ τὰ θεωρητικὰ πάντα χωρὶς βίας οἶοντα τῶν τῶν νοητῶν καὶ ἀκινήτων, καὶ ἔξω τῶν ἰσθμῶν εἰρημῶν, ὡς ὑπερβόρως ἀνάγειν: De cælestibus & immotis principijs uidetur dicere, sphaeras cælestes mouentibus. Sed omnia, quæ præcedunt, fieri potest, ut minime uolenter ad intellectuales, & immobiles causas, & quæ dicuntur extra mundum esse, ut supermundanæ, possint applicari. Cernis substantias supermundanas. Sed interpretes addiderunt motum, quem nec Aristotelis memorauit, nec rationi est consentaneum, ut substantias extra cælum remotissimas, dixerit mouere cælum. Ergo sunt Angeli, siue Dijs, & eorum munerera respexit quemadmodum Philo Iudæus, quæ Plato & Aristoteles tacitè senserunt: ἄγγελοι πῶς ἀδελφῶν ἑστέ καὶ θεῶν φύσεις, ἀποδάσκοντες, ἃ ὑπαρχοῦσι τοῖς πρώτοις θεῶν, δι' ὧν οἱ αἰσθητῶν, ὅσα ἂν ἐπιλήσει τῶν γένεσι ἡμῶν περὶ κασιγῆτος ἀγγέλων.

Ex cæteris locis probatio, Deos Angelosq̄ Aristotelem sensisse supra si uera motusq̄ cælestes, eumq̄ de beatitudine eorum uera scripsisse.

CAP. V.

dd : Eadem

IAD E M ratio apparet, & colligitur ex his, quæ cæteris in locis est sæpe C penumero locutus. quæ declarantur in libris de Cælo testimonijs. Nam referens oculos ad eam beatitudinem, qua in libris de Cælo, Deos, beatosque animos illos extra motus machinamque cœlestem, & extra flammantia incenia mundi frui dixit, in libris de moribus addit, τὸς γὰρ θεοὺς πᾶς ὁ βίος μακάριος: Dijs enim omnis uita beata est. Repetamus igitur rationem: cum unum singularemque sæpe Deum nominet, cum sit Philosophi principem, singularem, summum, unumque fateri, qui tandem erunt hi Dijs beati: non uidelicet ex hominibus arbitrio poetarum deificati: Deos autem illos oportet ab hominibus differre, neque animi siderum, sed illi quos extra cœlum supra mundum uiuere felices prædicauit. Superest igitur in quo Platonem est secutus ut sint animi, mentes uel, quas nostri ad hunc Aristotelis sensum, uocant ὑπερθεαίους, supercœlestes, quorum incredibilis fertur beatitudo, & agere dicuntur, quod Deorum proprium censuit Aristoteles, intueri, intelligere, noscere, cum omnia, tum uerò pulcherrimum, formosissimum Deum, Dicit enim ibi Aristoteles: ἡ δὲ τέλει ὁδὸς αἰσθητικῆς καὶ τῆς διανοίας ἐστὶν ἐνέργεια, καὶ ἡ εὐδαιμονία αὐτῆς ἀφ' ἑαυτῆς, τὸς θεοὺς γὰρ μάλιστα ὑπερθεαίους καὶ ὁδολαμῶνας εἶναι: Quod perfecta beatitudo, contemplandi sit actio quædam, uel inde claret, quod Deos maximè beatos, & fortunatos arbitramur: Deinde durationem nullam esse actionem, quam Dijs illis dignam adiudicemus, quàm contemplationem. Ex hoc igitur apparet eos esse Angelos, quorum unus uidelicet Raphael, unus inquam ex septem dixit se uelci cibo inuisibili, qui ab hominibus uideri non possit, & quod astaret conspectui diuino. Hæc contemplatio, quam Aristoteles, siue ex superiore Theologia, siue ingenij bonitate sensit, iudicauitque solam dignam, quæ uita, & actio diceretur Deorum. Astare se præsentia diuinæ fatentur illi, Aristoteles eos contemplari, intueri, speculari. Quid aliud à cœlestibus Theologis expectes? Eisdem Deos, & hanc rerum felicitatem cum necesse est innuere, cum in eisdem libris de Nectare Deorum loquens, quod uulgares arbitrentur uinum, quoniam nihil uino dulcius opinentur, Id ait eis accidere ex insolentia, quasi discernens Nectar illud Deorum, non quidem uinum esse, sed omni uino suauius, longèque iucundius. Cumque superius nihil aliud agere Deos, quàm contemplari ex ratione reperisset, bibunt autem Nectar, claret certè Nectar esse contemplationem. Sicque eò deuoluitur ratio, ut etiam hi Dijs contemplantes sint, qui se cibo inuisibili, isto nempe Nectare uelci prædicabant. Verisimileque sit Aristotelem sensisse, de beatitudine Deorum, scribentem quæ priscus uates Homerus cecinerat, θεοὶ βῆα βῆαυτος: Dijs beatè, & facillè, sine labore uiuentes. Et de Olympo:

τῶ ἐνὶ ὀλύμπῳ μακάρες θεοὶ, ἡμαρτα πάντα.

In quo Dijs gaudent, exultant tempus & omne. Et quod sunt ἀλύδεις, citra dolorem, & curam. Quam solam ueram esse de Dijs sententiã Plutarchus existimat. Ut item Plato ex antiquissima Theologia docuit Deum supremum diuinos principes quosdam, qui regerent homines, præfecisse, qui scirent, cernerentque pia & impia facta, sic tales etiam Aristotelem spectasse necesse est, in decimo de Moribus, usus Platonis nomine: εἰ γὰρ ἡ ἐπιμέλεια τῶν ἀνθρώπων ἀπὸ θεῶν, γίνεται ἀπὸρροῦ δυνάμει, καὶ ἐν αὐτῷ ἔλλογον: Si qua enim rerum humanarum est apud Deos prouidentia, ut uidetur, etiã rationi consentaneum, delectari eos re optima, & sui similima. Quæ quidē est mens. Et eos qui partē hanc honorēt, excolāt, redamare, remunerari, cœu qui rē sibi amicā & cōsanguineā curēt, laudabiliter item, & honestè uiuant. Talia fatur Aristoteles de Dijs curantibus res humanas, quibus mens, quam solam in libris de Generatione

A tione animalium diuinam, solamque exterius uenire in libris de moribus, differre, & separabilem esse à composito, dixit, sit συγγνωστός, maximè consanguinea, coniunctissima, similima, gentilissima, ut sic nunc loquar. Hanc docet amari à Dijs, uti rem eorum similem, ut ille dixit, Conseruus enim tuus sum, & fratrum timensium Iesum. Hanc Deorum in terris esse prouidentiam, quod gubernent in uniuersum quidem res humanas: in particulari autem, eos qui excolant animum, purum, integrumque habeant, amicam Deorum & consanguineam mentem non sinant impurari, uiolari, contaminari, hos redamare, hos remunerari Deos. Qui sunt igitur hi Dijs, ab illo summo, quem singulariter toties celebrat, nomine multorum distincti, qui ueniunt, uidentque res terrestres, non scilicet corpoream uitam suppediantes, sed etiam subtiliora cernentes, uidentes qui bene, qui male agant: Qui sunt inquam qui amore afficiuntur erga bonos, erga sapientes, redamantes eos uti fratres suos. Quid enim aliud est συγγνωστός, ab eadem stirpe, ex eisdem fontibus ortus, ex eadem Diuinitate delibatus? Ecce quanta sit de Dijs, aut Angelis apud Aristotelem Theologia. In libris de Cælo explicat eorum beatitudinem, describens locum, quod sint ultra Solem, & Lunam, ultra definitionem hanc, qua cuncta clauduntur, cœlestem, in alio meliore mundo: Hic eos agere beatos omne æuum, nec temporari subiectos, nec locis interceptos. In libris autem de Moribus, particularius, & clarius beatitudinem, præstantissimasque uoluptates eorum esse, quod contemplantur, quod sunt sapientissimi. Et dicit eos suauioribus interesse mensis, quàm sint uina mortaliū, respiciens illam contemplationem, panemque Angelorum. Rationem igitur attende. In libris de uniuersali Philosophia, inquit de beatitudine eius, quæ dicitur Mens: denique multis examinatis, eò tota ratio recidit, quod Mens est beata contemplando, sed non contemplando aliud quàm seipsam. Hanc autem Mentem requirens eadem, de ea in libris de moribus, Deum illum summum appellat. Quid igitur sequitur? Deus summus qui dictus est à prisca Philosophia Mens, contemplatur, & contemplando est beatus, non contemplatur autem nisi seipsam, quia si quid aliud contemplaretur, quod contemplando felicitaretur, omnino excellentius esset, à quo Deus esset beatus. Sed non est Deo melius, ergo seipsam contemplatur, & ex se ipso fit beatus. Item Dijs contemplantur, ex eo beati: sed non nisi unus est, qui dicitur proprie Deus, cui nihil antestat, & præsidet, qui ex sui contemplatione fiat beatus, ergo Dijs, quos in libris de Cælo, & de moribus, serio, & asseueranter beatos dixit, & beatos ex contemplatione, non sunt beati contemplantes seipsos, cum sit unius eminentissimi, quo nihil excellentius, suimet contemplatio. Ergo cum Dijs illi sint beati, beatitudo sit contemplatio, non ex seipsis sunt beati, quod ratio quæ facit primum contemplari seipsam, quia non est superius, eadem facit eos contemplari maximum illum, supereminentem. Efficiturque ut isti Dijs sint beati ex contemplatione illius maximi, cuius cōtemplatio & ipsummet, & minores Deos reddat beatos. Hæc omnis ratio fluit ex Aristotele, Sicque descripsit locum, descripsit beatitudinem. Definiuit eam, luculenterque expressit, quod sit contemplatio: ex dictis autem ratio descendit, hanc contemplationem esse Dei illius superni. Ad hæc Aristoteles, de Dijs his, naturæ bonitate, nouit hanc Theologiam, eos gubernare res humanas: in particulari autem, bonos, rectè, iustèque uiuentes, sapientesque nec diligere modò, sed ex amore, & beneuolentia remunerari eos. Sicque colligitur tota, quæ nostris in literis Spiritus sancti instinctu scriptis, de Dijs, uel Angelis extat, apud Philosophos Theologia. Ducit enim uocatque nos Natura ad has considerationes, & cōfessiones. Et sicut literę nostræ nos docuerunt beatitudinem esse, uidere illum facie ad faciem, & sicuti

est: sic docuit eos Natura, non aliud esse beatitudinem, perfectissimam, locupletemq; omnium magnarum uoluptatum, quam contemplari Deum, quem dixerunt contemplari seipsum, ex eo beatum. Deus autem si sit ex seipso beatus contemplando, certè & minores omnes mentes reddit usus beatas. Sicq; ex contemplatione Dei nascitur omnis generatim beatitudo, & omnium Platonicoꝝ est confessio, nos redire oportere ad unitatem, à qua processimus, quod sola perfectè docuit horum temporum Theologia. Hæc erit illa, quam Aristoteles dixit à Dijs remuneratio bonorum, quod ad has inauditas ducent eos uoluptates. Nihil enim licet aliud cogitare remuneratione Deorum dignum, cum terrena bona sint corruptibilia, non ipsa modo euanescentia, diffluentia, sed corrumpentia etiam possessores. Quæ nemo sapiens unquã concupiuit, nec Deus ipsa nobis ea largiri, nec polliceri uoluit. Et hoc itè est, quod diuinitus omnis confessã est uetustas, & approbauit idem Aristoteles, in Eudemijis moralibus septimo: *ὅτι ἐὰν καθεύδωτες φασὶν ἐξ ἀνθρώπων γίνονται θεοί, δι' ἀρετῆς ὑπερβολῆς*: Si ita est, inquit, ut dicitur, homines fieri Deos, ob uirtutis excellentiam, hanc uirtutem esse heroicam, quam ipse scribit esse supra nos. Hoc præmium Deorum collatum sui similimis, quod quasi in hoc mundo excellenti uirtute deificatos, efficit ex hominibus Deos: fiunt æquales Angelis Dei, fiunt filij Dei, cohæredes Christi. Hæc tota uetustas clamabat, sentiebat, erant uoces quædam per omnem mundum, de præmijs celestibus, quod iustissimi, sapientissimi, patriæ, suorum, Dei cum primis & uirtutis amantissimi, ex hominibus fiunt Dij: æquales scilicet supernis illis. Et nos fatemur eos diuos, qui uirtutibus his heroicis inclaruerunt, quos nulla fraus corrumpit, excellens uirtus, stabilis beneuolentia, & charitas, insignisq; iustitia decorauit, pepercerunt inimicis, quos multo quidem dignius, & magis ex Philosophia retulimus in diuos, quam illi Herculem, multosq; alios mortales, in quibus diuinitates heroicæ illæ perfectæ non fuerunt. Possem alia multa deducere ex Aristotele super confessione Deorum, quos ipsa ratio & sermo & Philosophia separat ab illo primo, & sermo de his necessariò cadit in eos, quos Angelos Moses, omnium scriptorum uetustissimus appellauit.

Quod uitam, naturamq; Angelorum, & felicitatem Poëtæ sicut & Theologi descripserunt.

CAP. VI.

DE OS etiam siue Angelos innuunt Poëtæ, beatitudinemq; eorum habent exploratam à sacris literis non dissentientes, cum de eis multa differunt: Vt quæ canit optimus Poëta Callimachus:

*Κῆνοι γὰρ τ' ἔνασαι ἢ ἀγήραοι πόνουδ' ἀπειροί
βαρυβόων πόνου πεφειγότες ἀχέροντες.*

Hi morbis, senioq; carent, nesciuntq; labores,
Traiectum resonum qui effugerunt Acherontis.

Et quod Homerus præter supradicta, qui regionem eorum, locum, uitam, escamq; sæpe pulchre descripsit:

*ὄν γὰρ στήθεσσι, δ' πίνουσι αἶδοσσι οἶνον
ὄννεκε ἀνάμικτες εἰσι, ἢ ἀθάνατοι κελόντων.*

Non pane uescuntur, non gustant cærulea uina,
Sanguinis expertes hinc sunt, immortalesq;.

In nostris literis fatentur se cibo uesci, qui ab hominibus uideri non possit. Panisq; Angelorum notus, non quo uescimur ipsi. Hi sunt etiam, quorum se naturam nominatq;

Aminatq; nescire fatentur. In Cratylo Plato: *ὅτι περὶ θεῶν ὁδὸν ἴσμεν ὅτι περὶ αὐτῶν, ὅτι περὶ τῶν ὀνομάτων*: De Dijs, inquit, nihil scimus, neque eorum nomina sunt nobis nota. Eorum cibum, ueramq; beatitudinem audiuit, nouitq; uetustus Pherecydes, Pythagoræ præceptor, de quo Plutarchus in eo quem de facie quæ uisitur in Lunat *ὡς φερεκύδης ὁ παλαιὸς ἔπειτα σπεῖσαι αὐτὸς θεὸς ἀμβροσίᾳ, ἢ νέκτει*: Quemadmodum sentit prius Pherecydes, eos ipsos uesci Nectare & Ambrosia. Agnoscunt omnes igitur, Deorum cibum non mortalem, ut nostrum.

Considerationes ex Marco Tullio, apud quem est Deus supremus, & item alij Dij nominantur, qui præterquam Angeli esse non possunt.

CAP. VII.

IADEM si quis uelit, ex Marco Tullio, quem ego Romanæ non modo facundia, sed etiam cum Varrone Philosophiæ principem libenter prædicauerim, præcipue quod ferme quæ apud Philosophos Græciæ scripta reperisset, cum delectu, & iudicio suo, Romana lingua expressit, deducet. Est apud eum supremi Dei sæpenumero confessio, quem modo uocat, ut dixi, supremum: Animum, inquit in Legibus, generatum esse à supremo Deo. Nunc appellat Mentem diuinam, nunc summum Iouem. Orta, inquit, simul est lex cum Mente diuina. Quamobrem lex uera, atque princeps ad iubendum, & ad uctandum ratio est recta summi Iouis. Ortam dicit cum Mente diuina, id est, æternam, comitem æterni Dei Sapientiam: Modò Platonem secutus in Timæo, mundi procreatorem, qui animum ex sua mente & Diuinitate genuisset; Modò creatorem Solis, qui eum in secundo ambitu seu sphaera supra terram accenderit: Et in Somnio, **B** Animus datus à Deo: Et, ab eo munus humanum assignatum, & quod princeps ille Deus mouet, moderatur hunc mundum. Hæcq; declarant unius magni, ac sempiterni Dei excellentiam. Supremus, summus, creator mundi, & lucis, creator animi, princeps Deus, motor mundi. Cum igitur hæc eminentissimum, singularem, unumq; designent, quod pertinebit cum Deos multos nominat, præcipue poetis illis exclusis, quos nec ipse, mea quidem sententia admitteret in Philosophia: Ergo cum quærit de Natura Deorum, Quid hæc nominatio designabit? Omnem fortasse naturam, quæ diuina putatur. Quid illud in secundo? Itaque fit credibile Deorum, & hominum causa factum esse mundum, quæq; in eo sunt omnia. Si factus est causa Deorum mundus, certè fuit tempus, cum non essent Dij, quibus factus est mundus, sicut item non erant homines, quibus item factus est. Sed mouet admirationem, quod addit: Faciliusq; intelligitur à Dijs immortalibus hominibus esse prouisum, si erit tota hominis fabricatio perspecta, omnisq; humanæ naturæ figura, atque perfectio. Quantus error? quàm non digna tanto uiro inconstantia? Paulò antè, Dijs creatus est, & hominibus mundus, ut una probetur generis utriusque conditio. Si creatus igitur, an à supremo, ac præpotenti Deo, an ab his, quos postea dicit hominibus prouidisse? Si à præpotenti Deo, non à Dijs est hominibus prouisum, sed ab isto ipso principe Deo. Si ab illis, non est ergo eorum causa factus mundus, quippe quo tandiu carere non potuisset. Hoc item consequitur, si Dijs hominibus est prouisum, Dij non sunt homines in Deos relati, quia res creabantur, prouidebaturq; hominibus à Dijs, nondū poetis Dijs illis exortis: sic neq; sunt, aut esse possunt Dij siderum, ac astrorum, qui præter motus illos perpetuos, nihil largiri possunt hominibus, solam lucem, & calorem terris infundentes: cum autem prouidentia, quam prædicat, sit multiplex, ac uaria, præcipue quod eam, quæ ad figuram

figuram humanæ naturæ, & totam hominis fabricationem pertinet, narravit, si rectè censeas à Dijs illis motoribus, quos sola uersandorum perenniter cœlestium orbium cura sollicitat, profectò exerceri non potuit, qui relictis motibus cœlestibus, in terras ad humanam tam solertem fabricationem descenderent. Huc adde, quòd nec isti erant antequam prouisum esset à Dijs. Superest igitur corrigendum quod secundo loco dixit, & testimonijs eius destruendum, cum dicit Deum supremum præclara quadam conditione hominem genuisse, uiuendi munus hominibus assignasse, animum in corpus induxisse, à quo iniussu eius discedere non liceat. In Timæo fatetur eum cum Platone mundi parentem, ac procreatorem. Illud igitur uerius, hominum, & Deorum causa, à principe, ac supremo Deo factum esse mundum: Deos autem animos esse maiores hominibus, minores ipso principe, non Deos autem stellarum, aut poëticos illos in catalogo hominum, non Deorum referendos. Nam Dii stellarum faciunt quod supremus Deus decreuisset, ut hominum causa Deus eos fecisse uideatur, nempe ut lucem, caloremque in terras mitterent. Eorum autem causa factum nihil uidetur, qui seruiunt consilijs eius, qui cuncta hominum causa facere decreuisset. Tuque in libris illis repetens rationem, iterum fateris mundum Deorum, hominumque causa factum, quæque in eo sunt omnia, ea parata ad fructum hominum, & inuenta. Esse enim mundum quasi communem Deorum, hominumque domum, aut urbem utrorumque. Denique subijcis, Hæc si hominibus solis nota sunt (loquens de stellis, & effectibus) hominum causa facta esse iudicanda. Sic dicis ab hominibus solis notata esse tempora, cognitos ortus, obitusque siderum, ut appareat te iudice, ea facta propter homines, ut Moses docuit à supremo Deo. Ex his igitur testimonijs claret eum contra naturam, Dijs toto illo opere demandasse rerum prouidentiam, ac creationem. Quoniam poëticis Dijs, qui creare mundum, attendere ad omnia nondum nati non poterant, & Dijs astrorum exclusis, qui nec ipsi adhuc extabant, facti postea cum toto mundo, nihil apparet, nec cadere in animum potest, quod nomine multorum Deorum sit sentiendum, quibus nec nomina sunt, nec capit mens, ut Deorum multitudo concurrere ad creando homines, omnemque mundum potuerint. Tum testimonijs eius tota res destruitur, nunc principem, supremumque Deum, nunc summum Iouem, nunc singulari nominatione parentem mundi nominantis. Videat igitur ipse, quid tandem sit, quod ait, Ut uero perpetuus mundi esset ornatus, magna adhibita cura est à prouidentia Deorum, ut semper essent & bestiarum genera & arborum, omniumque rerum. Quæ tanta inconstantia, nunc unum singularem rerum creatorem, nunc multos, declarantis? nisi forte Platonem est secutus, qui generationi animalium non eundem illum maximum, quem mundo nascenti præfecit, sed Deos inferiores. Quod item apud eum inconstanter dicitur. Eo autem uel maxime declaratur, Tullium incertæ mentis fuisse, quòd earundem rerum nunc naturam facit inuêtricem, nunc Deum singularem, nunc Deos plurimos. Nam quod dixerat magnam prouidentiam adhibuisse Deos, ut semper essent genera bestiarum, de his ipsis loquens, Nam primum, inquit, aliæ mares, aliæ sceminæ sunt, quod perpetuitatis causa machinata Natura est. At non uides admissa Natura, quam pateat Epicureis, & Cottæ contradicenti insultandi locus, qui quadam Naturæ necessitate, nullius Dei consilijs, fieri cuncta contendunt. At Aristoteles, quod quidem arbitror etiam Marcum sentire, ferè semper Naturam cum Deo conuocat, Deum & Naturam nihil temere facere prædicans, Deos autem multos in creatione rerum, nunquam admisit. Et hoc ipsum quod nunc est à Marco dictum, duobus locis memorans, in libro de Generatione & interitu, de Republica, Deo singulari utrobique adiudi

A adiudicauit. Ipsæque repetit hæc opera fuisse prouidæ, solertisque Naturæ. Deinde exclamans, Sed illa quanta benignitas Naturæ? Cum igitur hanc Naturam, solertem, prouidamque prædicet, quis erit nisi Deus, qui sit Natura prouidentissima, solertissimaque? Siquidem infert nouissimè, Sic undique omni ratione concluditur, mente, consilioque diuino, omnia in hoc mundo ad salutem omnium, conseruationemque mirabiliter administrari. Quibus intelligimus, nunc Natura nominata, nunc Dijs illis, reuolui tandem eum ac referri quasi Naturæ æstu, ad confessionem magnæ, singularisque Diuinitatis, quæ fuerit rebus origo: Qui fecerit mundum earum animantium causa, quæ ratione utantur: hos autem esse Deos, & homines, Naturamque solertem, & prouidam, solum Deum esse. Hæc igitur ueritas erat, ut hi Dii, nec autores mundi, rerumque fuerint, & quorum, & hominum causa facta cuncta dixit, non poëticos, & superstitionis Deos, sed naturales sentiret, nec Deos astrorum. Nam Cotta contradicens grassetus est, & defæuit pro libidine contra Deos, uidelicet poëticos, & superstitionis. Facileque fuit tollere, qui non essent, his auferre mundi, rerumque molitionem, qui quoniam homines fuissent, nullum Diuinitatis suæ signum dedissent. Perspicuum igitur, nisi Deos, quos sæpenumero creatores, prouidentes uocat, animos illos diuinos sentiat, nomen inane esse Deos, quibus nihil subest, qui nec poëtica, Diique illi, quos ex hominibus in deos relatos fatebantur, possint esse, nec motores orbium cœlestium. Et sæpe singularem nominauit. Illis autem Dijs, & animis diuinis creationem rerum ac prouidentiam etiam ipsius testimonijs, & rationibus, eam ob causam detrahemus, quòd cum iuxta Platonem fateatur unum totius mundi creatorem, cum mundo necesse est omnes animos creatos: Sicque creare mundum, qui non erant, non potuerunt. Minus item suapte natura prouideret, nisi magnus ille postea præfecisset. Hiique erunt, quorum & hominum causa effectum mundum prædicauit. Nam Deus summus, qui mundo sua Diuinitate, omni mundo meliore contentus, nunquam eguisset, sui ipsius causa mundum non effecit. Nostra igitur, & illorum causa fecit omnia. Illis cœlum, nobis terram dedit, daturus etiam nobis cœlum: quod Marcus Tullius ipse etiam asseruit. Hos igitur quos semper habet in ore ex superstitione potius quam physica, constantique ratione, & quos contra naturam interdum præfecit creationi Deos, non esse Deos ueros, sed à summo Deo creatos constat. quo redarguitur eos laborare creando non potuisse, totumque penè fictitium esse, quem de eis sæpe fudit sermonem, apparet ex eo quòd Cotta euertens de Dijs habitam orationem, de Mente diuina sic loquitur: Audit igitur Mens diuina etiam de singulis. Videtis ergo eam non esse tam occupatam, quam putatis. Fac esse distentam, cœlum uersantem, terram tuentem, maria moderantem, cur tam multos Deos nihil agere, & cessare patitur? cur non rebus humanis aliquos ociosos Deos præfecit, qui à te Balbe innumerabiles explicati sunt? Hæc ille dicens, profectò sentiebat aliam esse Mentem illam diuinam omnipotentem, cœlo, & terra præsentem, omnia gubernantem, alios Deos ab ea præfectos, aut qui præfici debuissent. Et Dii à Balbo explicati sunt, quos diuina Mens præficere debuisset: Hoc merito conclusit, Itaque aliunde mihi quærendum est, ut & esse Deos, & quales sint, discere possim, quam quales tu esse uelis. Quare hoc primum reprehendendum in eo, nisi quòd more suorum temporum locutus est, quòd de Natura diuina, à qua cœlum, ac terra regatur locuturus, præmisit in titulo, de Natura Deorum. Quòd si de Dijs ueris, fabulosis, & non naturalibus amandatis, ad quorum explicationem cum delata fuerit oratio, non habet ut in re comentitia quid proferat, deficitque omnis ratio, & ad Poëtas accurrendum est, uenerat quælitus

rus, non de Natura Deorum debuit inscribere, sed ui, mentēq; diuina, aut Diuinitate. Sed dicamus proposuisse eum quandam Deorum farraginem, ut in sermone & uera, & omnia ea, quam uulgus coleret, Diuinitas quaereretur, ratio autem naturalisq; inquisitio separaret à falsis uera. Sic certè effectum est. Nam is, de cuius prouidentia ac solertia, locupletissimāq; omnium bonarum rerum inuentione, pulcherrimè & fecundissime differuit, est uerus, ac naturalis, singularisq; Deus.

Ex alijs autoribus de Angelis siue Dijs, post summum Deum.

CAP. VIII.

MNES igitur mortales, post unum principē, ac caput, fontemq; omnium, genus minorum animorum, quod ab omnibus retro seculis audierant, constituerunt. Nec fabula fuit, quod Homerus, Deum hominūq; Deūq; patrem toties appellat, sed rem naturalem & ueram poëtice decantauit. Nec aliud est, ut sæpenumero dictum, quod ueritas usurpare solebat, à ueteribus poëtis decantatum, cuius meminit in Republica Plato, quod

*οσοι γεννοισι εινεσθης αμαδια ποισι
γεννοισι τελεδοντες επιστροφωσι πολλας.*

Hospitibus similes, uariāq; in ueste, figurāq;
Ipsi adeunt urbes superi, ac uersantur ubique.

Quam quod sæpe literæ sacræ referunt ad uiros innocētes, & integros uenisse Deos, ipsos scilicet Angelos, quos illi primum peregrinos arbitrati, ob eximiam, quæ tempore eo uigebat, hospitalitatem, mutuamq; charitatem, accurrebant, prensāq; manu, ad hospitium deducebant, instruebant conuiuium, pedes lauabant, ut est etiam apud Homerum tam crebrum. Hoc memorans item Philo, *πυλαιος λογος οτι ο θεος ανδρωπιος εισεβωμανοι, αλλατε αλλοις περιωσα τις πηλας, εν κηλιω, τις τε ενδριας ηδη παρανομιας εξεταζωι*: Prisca fama Diuinitatem in humana similitudine nunc hoc, nunc illo habitu obambulare urbes, æquitatem, & iniquitatem contemplantem. Quod Philo, & Plato prior ex poëtis antiquis retulerunt, factum fuit eo tempore, quo duo Angeli Sodomam uenerunt, scelerati populi facinora diligentius consideraturi. Eoq; dixerat Deus, Clamor Sodomorum, & Gomorreorum multiplicatus est, & peccatum eorum aggrauatum est nimis: descendam & uidebo, utrum clamorem qui uenit ad me, opere compleuerint, an non est ita, ut sciam. conuerteruntq; inde Sodomam, & abierunt. Ecce Deus quidem effatus est. Tacetur autem quod illi postea docuerunt, dicentes uiro iusto Loth, Delebimus enim locum istum, eò quod creuerit clamor eorum coram Domino, qui misit nos ut perdamus illos. Misisti ergo fuerant à Domino, eoq; Angeli, & misisti, etiam Hebraice. Tales Deos audierat, & norat ueritas adire urbes. Atque ea quæ pauca, & potiora referuntur in sacris literis, credendum est, non apud sanctos uiros illos modò, sed etiam gentes alias accidisse, ut Dñj præsentem aut ad beneficia bonorum, aut supplicium malorum, aut alia in terris necessaria uenerint, unde apud omnes constans ea fama generatim increbuerit. Catullus igitur potius ex antiquis, quam nouitijs poëtis, quæ quidem audierat:

Præsentem nanque antè domos inuisere castas
Cœlicolæ nondum sprete pietate solebant.
Sed postquam tellus scelere est imbuta nefando,
Iustitiāq; omnes cupida de mente fugarunt,

Perfudere

A Perfudere manus fraterno sanguine fratres,
Destitit extinctos natus lugere parentes,
Optauit genitor primæui funera nati,
Liber ut in nupta potiretur flore nouerca,
Ignaro mater substernens se impia nato,
Impia non uerita est, diuos scelerare penates,
Omnia fanda, nefanda, malo permista furori,
Iustificam nobis mentem auertere Deorum.
Quare nec tales dignantur uisere cœtus,
Nec se contingi patiuntur lumine claro.

Tales igitur cœlicolæ adire castas domos sanctorum integrorumq; uirorum, Abraham, Loth, Iacob. Inde increbuit fama, Deos obambulare urbes, humanos inuisere cœtus, & Plato eodem loco ex poëtis famam esse, *ως ερα θεοι τις περιερχονται υντων, πομοις γενοις, εν παντοια ποις ινδραμοις*: Circunuagari Deos quosdā noctu, uarijs peregrinis similes. Noctu uidelicet per insomnia: ut Iacob uidit per Somnium scalā super terram cacumine tangentem cœlum, & descendentes, & ascendentes Angelos, & Dominū innixū scalæ. Quam scalā uidetur penè Homerus audisse, appellans eam aureā cathanam iouis, qua cœlū, ac terræ sint deuinctæ. Et mirū in modū placuit Philosophis. Illud adeò mirabere in Philosophis, & sacris literis, quod promiscuè nunc Deū unum principium, & autorem omnium gerendarum rerum, nunc Angelos eius inducunt, simile quid extat apud Philosophos. Vides enim Platonem, Tullium, multosq; alios, in eadē re, nunc Deos nominantes, nunc Deum singularem. In sacris literis item quod Deus ipse dixit, Descendam, & uidebo, utrum clamorem, qui uenit ad me, opere compleuerit, an non est ita. Postea non ipse refertur uenisse, ac deleuisse, quod ibi toties minatur se facturum, sed duos Angelos, qui & uenerunt, & deleuerūt urbem. Et cum subuerterent urbem, dicitur Dominus pluuisse super Sodomā, & Gomorram sulphur & ignem à Domino de cœlo. Additur inde: Cum enim subuerteret Dominus ciuitates regionis illius, recordatus Abraham, & liberauit Loth de subuersione urbium, in quibus habitauerat. Atqui duo Angeli liberauerant Loth. Sic in libris Iudicum, cum Angelus apparuisset, allocutusq; fuisset Manue patrem Sampson, denique eo recedente, & intelligentes illi, Angelum esse, dixerunt, Morte moriemur, quia uidimus Dominum. Sunt alia quædam exempla, quæ nunc libens prætereo. Similis igitur est loquendi quædam Philosophis consuetudo, ut quoniam quidquid minores Dñj faciunt, maximi illius imperio faciunt, narrent modò Deum fecisse, modò Deos. Vergilius:

Attonitus monitu tanto, imperioq; Deorum. At Iupiter miserat. Sed hoc habet sacra literæ melius, quod in rebus maximis, ut in creatione mundi, nunquam memorant Deos illos, clariusq; est in eis singularis illius, æterni, discrimen ab istis. Illud tamen obseruabit prudentissimus quisque, quod scriptores sint uetustiores, eò sanctius, & distinctius de singulari Deo loqui, ut quod asseruit Cyrillus, cum ab origine mundi ad eluionem usq; noscerent omnes, faterenturq; singularem Deum, tum propinquiore secula temporibus Noë, similiter unū essent confessa, tandē emergerint malorum examina, & fabulæ de Dijs, ac principe Deo.

Ex oraculis Chaldaicis de potestatibus, siue mentibus summis: & quod has rectores mundi Chaldæi dixerint.

CAP. IX.

ee : Pote

POTESTATES igitur post altissimum Deum, cum ea apud Homerum & aliosq; ratione, tum magis clara, & Physica, & aperta agnouerunt Philosophi, similia de his loquentes, atque nostri. Ac Magi Chaldaeorum, à quibus multa delibarentur Platonici, delibasse Platonem, & Aristotelem autor est Pfellus, & Pletho, proposuerunt, & descripserunt eas, *πῶς ἔχει κόσμος νοερός ἀνοχίας ἀνάμωσις*: Ut mundus habet intelligibiles sustentatores, inflexibiles. Hæc nomina sunt Angelicarum potestatum, quæ uocantur etiam in nostris literis. Autoritates, Virtutes, Dominatores. Nomen quidem *νοεροί*, est eorum substantiæ, quod mentes, quod intellectus sunt, omniumq; Angelorum substantia, à nostris ab illis dicitur *νοερά*. At uerò *ἀνοχίης* sonat, quod appellantur à nostris Dominationes. Quemadmodum enim Dominatores, regunt, aguntq; ac sustinent ea, quibus imperant: sic qui sustinent, dominantur & præfunt. Est autem in hoc ueluti carmine *ἀνοχίης*, sustentator: quod clarioribus apud Platonem nominibus de eisdem loquentem designatur, *ἐπιμεληταί, ἐπιπέται*, curantes, præfecti: pastores item & gubernatores, nomina diuinarum harum potestatum. Hoc igitur & id genus multa carmina uerisimile ad Platonem peruenisse, susceptis hinc, quæ de præfectis à principe Deo super omnes mundi partes locutus, audiens mundum quosdam habere rectores, ac sustinentes, eorq; inflexibiles, incorruptos, immotos, stabilis, solidæ, fortisq; naturæ. Hoc igitur carmen explanans Pfellus scribit: *δυνάμεις οἱ χαλδαῖοι ἐν τῷ κόσμῳ τίθενται, καὶ ἀνόμωσιν αὐτὰς νοσημαγῶς, ὡς τῶν κόσμου ἀγῶνας πειρασημαγῶς ἀνέχουσι. ταύτας δὲ νῦν ἀνοχίης καλεῖ, ὡς τῶν πάντων ἀνοχίως ἀνέχοντες. Ἐφ' ἂν ἀνάμωσιν ἢ διατηρεῖς αὐτῶν διληκμένους δυνάμεις, Ἐφ' δὲ ἀνοχίως τῆς φερεσιμῶς. ταύτας δὲ τὰς δυνάμεις ἴσα μόνως τῷ κόσμῳ αὐτῶν, καὶ ἀκλίνας δέχονται τάξιν. ἐστὶ δὲ καὶ ἕτεραι δυνάμεις λεγόμεναι παρ' αὐτοῦ ἀμέλιται, οἷον ἔντονοι, καὶ ἀνεπισήμοι πρὸς τὰ πῖδα. καὶ τὰς ψυχὰς ποιῶσαι τοῖς θελητικοῖς μὴ μειλιχοῦσαι πάθει*, Potestates statuunt in mundo Chaldaei, easq; appellarunt mundi ductores ceu quæ mundum agant, motibus prouidentia. Has igitur nunc uocat sustentatores, uidelicet mundum suffultiendo tenentes. Ac quod eas uocat inflexas, designat stabilem, firmamq; eorum potestatem, quod sustentatores, indicat custodiam. Has autem potestates definiunt permanentiæ, perennitatisq; mundi, & ordinis immoti causas. Sunt autem & aliæ potestates, quæ dicuntur ab eis amilicti, quod est, intensi, inuertibiles, ad ea quæ sunt hic, & facientes animas illecebris & affectibus non demulceri. Hæc Pfellus. Ecce igitur claro in lumine omnis omnium gentium consonat Theologia. In uetustissimis Hebræorum literis, principes prouinciarum, populorum, & in bello duces protectoresq; contemplatores humanorum factorum declarantur, à Platone Græcæq; Theologia similiter principes, legati, interpretes à Chaldaeis, nunc sustentatores, custodes, conseruatores mundi, nunc humanum genus tuentes, agentes, moderantes prospectores.

De triplici ordine Deorum, siue Angelorum ex Platonici, præcipue Proclo, in quo uidetur nostros secutus, ubi à ueritate dissentiat: & de primo Deorum ordine.

CAP. X.

GENERATIM igitur à priscis illis cognitæ, & prædicatæ sunt diuinæ potestates, particularius à subsecutis Platonici eorum genera, nationesq; & actio uitæ descriptæ, maxima ex parte è nostris libris, licet hoc ab eis dissimuletur, accepta. Primus omnium Platoniorum Proclus (Nam neque apud Plotinum

Atinum, neq; Iamblichum, neque Amelium, nec superiores ea mysteria reperio) ausus est locupletius de his in sua genera distributis loqui. Quæ cum superiores Platonici, quos in cæteris ferè semper imitatur, nō prodidisset, nouimus aperte, ut Græci quoq; testantur, eum ex Dionysio Areopagita furrupuisse, sed multis adiectis cōraminasse. Dico scilicet hæc tria genera Deorum, siue Angelorū, qui dicuntur *νοετοί, νοητοί καὶ νοεροί, νοεροί μόνον*: id est, intellecti, intellecti & intelligentes, intelligentes solum, quæ sunt tres Angelorum à Dionysio constructæ Hierarchiæ, Proclum secutus est Hermias, & Damascius, alijq; nonnulli. Cum igitur primus Dionysius Deos illos intellectos, & intelligentes nominasset, omnemq; de eis Theologiam ex sacris literis accepisset, Proclus uolenter, & contaminatè colligens ex fabulis Poëtarum & Platone, cum primis Parmenide, ueram super his Theologiam infecit. Restituentes igitur omnia in sua loca, Proclumq; partim declarantes, partim cum Dionysio collatū, paucis (Nam alioqui numerosè de his ille scripsit) emendantes, Theologiæ consensum demonstramus. Is igitur in eo, quem inscripsit de Theologia Platonis, post singularem, atque ineffabilem summi Dei Vnitatem, necessariò de generibus Deorum sermonem habendum esse dicit. Ac primum censet, in quo secutus eum Simplicius est, Quemadmodum Natura naturaliter, Mens mentaliter, Anima quoque per modum animæ operetur, & gignat: sic supremam Vnitatem quoniam unificè, & per modum Vnitatis suæ oporteat eam gignere, ante omnia producere diuinas quasdam *ἐνάδας*, unitates, ipsi principi Vnitati similitimas. Nam optimum, ut Timæus ait, nisi optima facere nefas esse. Hæc ab eis etiā uocatur *ἐνάδων πλῆθος*, unifica multitudo. Dicitur fons bonorum Deus, multas producere bonitates, Vnum esse Deum & multos Deos, unam Vnitatem, & multas ante omnes res unitates. Vnam bonitatē, & multas post unam. Non esse autem diuinas has unitates imparticipabiles, & omnino ab omnibus rebus separatas, quemadmodum excellentissima illa Vnitas. Quid enim ab ea differrent? Sed esse ueluti florem, aut summitates, & summum in unaquaq; re: Easque esse medias, quibus omnia uniantur ad supremam Vnitatem. Vnitates igitur Deos esse participatas, quæ coniungāt omnia, & uniant, quæ post se sunt, ob illam Vnitatem, quæ transit in eos omnes. Quoniam igitur quilibet Deorum Vnitas est, & ab aliquo rerum ordine participatur, ob hanc causam esse participationem, cum ordine, quod prima à primis, secunda à secundis participantur: Sicq; propinquoires summæ Vnitati unitates à primis & simplicissimis substantijs participari, longinquoiores ab his quæ magis sunt composita: concluditq; de his omnibus Proclus: *ἐπινοῶμεν ὅτι μετὰ τὴν μίαν τῶν ὄλων ἀρχὴν, μονάδες ἡμῶν ἀποτελεῖς ἐφάνησαν οἱ θεοί, μετεχόμενοι μὲν τῶν ὄλων ὅλων ὅλων, οἱ δὲ ἑστῆσαν ἑαυτῶν ὅλων. Quæ sunt, Dicitur quod post unum rerum principium, unitates nobis Dijs apparuerunt, per se perfectæ. Qui substantialiter à rebus participantur: alij uerò secundum compositionem, substantiam facientes in cuncta processum. Hæc à Proclo dicuntur, examinanda postmodum, & quid ueritatis habeant dijudicanda. Item Proclus ait, ut ex his ea, quæ sequentur, melius innotescant: *ἐπάντων δὲ τῶν ὄλων, καὶ αὐτῶν τῶν πᾶ ὄντων παραγωγῶν θεῶν μία καὶ ἐξουσιώδης, καὶ ἀμέθευτος αὐτῶν πρῶτος ἐστίν, ἀξίως μὲν παντὶ λόγῳ, ἢ ἀφρασίῳ ἀγνωστος δὲ πάντῃ γνώσῃ, καὶ ἀληθεῖς, πάντῃ μὲν ἑαυτῆς ἐφάνησαν, πάντων δὲ ἀξίως πρῶτος ἐστίν, ἢ πάντῃ πρὸς ἑαυτὴν ἐπιστρέφουσα, τέλει δὲ εἶναι τὸ πάντων ἕκαστον. πάντων δὲ ἐν τῷ ὄντως ἐκβεβηκῶν χωριστῶς ἀπ' ἀλλήλων, καὶ πάντες μὲν τὰς ἐνάδας τῶν θεῶν. πάντῃ δὲ τὰ γῆνη τῶν ὄλων. καὶ τὰς πρῶτους ἐνάδας ὑπερβαίνουσα, πάντων θεοπέπλητος αὐτῶν. τὸ γὰρ εἶναι θεῶν, πάντες οἱ θεοὶ εἴτε τῶν πρῶτων ἔχουσι θεῶν*: Omnibus igitur rebus, etiam ipsis Dijs, qui res producunt, una separata, segregataq; & imparticipabilis causa præexistit. Ineffabilis quidem omni sermone, &*

indicibilis ; omni autem cogitationi incomprehensibilis, & ignorabilis, omniaq; ex se produçens, & ante omnia ineffabiliter præexistens, cuncta ad se reflectit, Finis optimus omnium rerum. Hanc igitur separabiliter & uerè ab omnibus segregatam, & omnes Deorum unitates, generaq; rerum & processus unificè creans uocat Plato Solem, uocat regem circa quem omnia. Hæc omnis Diuinitatis causa. Nam ut essent Dij, cuncti Dij à primo Deo habent. Ad hunc modum Proclus diuinè, si perseveraret, insisteretq; semel inuentæ & prædicatæ ueritati. De Dijs autem primis, quorum est post excellentissimam Vnitatem primus ordo, præter superiora subiicit: *ἐνάδες γὰρ ἐφάνησαν ἡμῖν ἀπὸ τῆν σωματικῶν ἀνθρώπων οἱ θεοὶ. ἐνάδες ἑσπεύσαντο γηινῶν καὶ τῶν ἀσθενῶν, καὶ πάντες ὅσους τὰς πρώτους ἐς ἑαυτὰς ἀναδυσάμενοι: Vnitates, inquit, apparuerunt nobis Dij à corporibus ascendentibus. Vnitates super substantialiales, genitrices substantiarum, & perfectrices, & omnes substantias proximas ad se ipsas colligantes. In hoc Procli dogmate hoc iudicium adhibendum est, ut eum qui bene, recteq; Deos post altissimam Vnitatem locauit, errare constanter asseramus, & quæ apud maiores, ipsumq; Platonem nusquam extent, confingere, cum Deos illos primos dicit super substantialiales. Afferunt enim Damascius, & Iamblichus, sed prior Dionysius, Vnum duntaxat esse super substantialiam, Vnum illum singularem, eminentissimumq; Deum iure uocari supra substantiam, ut qui fuit, estq; autor substantiæ. Qui cum fuerit, ipsis etiam testibus, autor Deorum, quos creauit, planè supra Deos ineffabiliter extat, & hæc ineffabilis excellentia dicitur super substantialis, quæ soli illi congruat, cui soli congruit nomen Vnitatis. Quare idololatria est hæc Procli, & crimen læsæ maiestatis, incommunicabile Decus, honoresq; singulares, & soli Deo inhærentes, creaturis uindicasse. Itaque eiusdem impietatis est, hos Deos substantiarum prædicare genitores, nimirum creandi singularem Dei, & imparticipabilem potestatem transferre ad minores Deos. Et quod Plato, cæteriç omnes de custodia generis humani, quam summo consensu Dijs adiudicarunt, ad generalem substantiarum creationem deducere, Non ne Platoni mundanus opifex, quem Mentem & causam, & Deum uocat, autore Laërtio, creat omnia corporea, & incorporea, ipsos etiam Deos? Vbi sunt apud eum Dij substantiarum genitores? Similiter errat assertio Deos alligare ad se cuncta, Nam Philo Iudæus optimus è Platonicijs, Verbum Dei solum dicit esse, quo cuncta ligantur, sustinentur, uinciuntur, Et Trismegistus, in eo, quem inscribit, Quod in solo Deo sit bonum & pulchrum; *πάντα γὰρ ὅσα ἔστιν ὁ Ἀσκληπιὸς, ταῦτα καὶ ἐν θεῷ ἔστι, καὶ τὰ τοῦ θεοῦ γινώμενα, καὶ ἐν αὐτῷ ἡρτημένα. Quæ sunt, Omnia quæ sunt, inquit, ὁ Ἀσκληπιε, sunt in Deo, & à Deo fiunt, & illinc dependent, & sustinentur, Paulò uerò superius; ἀρχὴ δὲ καὶ πρῶτος, καὶ ἀύπνοτος πάντων ὁ θεός. Hoc est, Principium, complexus, continentia rerum omnium Deus. Quare Proclus finxit nouam nunc Theologiam, à qua maiores sui prorsus abhorruissent. Nam item alligationem, & reductionem non ad se ipsos dixerat Dionysius, quem Proclus imitari conatur, nō imitatur bene: sed, *αἱ πάντες διουάνεις ἀναγαγόντι πρὸς τὸ θεῖον: sacræ potestates sunt reductrices ad Diuinitatem. Reducunt ergo non ad se, sed Deum. Sed nos delectum habentes in illis, quoniam solis sacris literis data est incorrupta, & inuiolabilis sapientia, probamus eos in admiratione & assertione diuinarum rerum pariter contendere nobiscum.***

Generatim de Dijs, & eorum prima acie, quid ue Proclus commentitium affixerit.

CAP. XI.
Exinde

AXINDE is idem cum diuum Dionysium tres Hierarchias Deorum siue Angelorum uidisset, refugeret autem uerum ueritatis ac religionis fateri fontem, dissimulata horum trium diuinorum ordinum doctrine origine, suaq; superstitioni colorem adhibens, conatur ex Platone deducere, præcipue ex Philebo, ubi sint terminus Deus, & indeterminatio, in medio, id quod dicitur mistum. Quo libro sit etiam hæc trinitas, *καμῶ, ἀλήθεια, συμμετρία*, pulchritudo, ueritas, commensurabilitas. Hæcç esse tria illa genera, & tres ordines Deorum. Ac de superioribus sic statuit: *ὁ μὲν τὸ μὲν πρῶτος ἐστὶ θεός, ἕως ἄρα τῆν νοητικῶν, πρῶτος δὲ καὶ τῶν ἀμεταβάτων, καὶ πρῶτος δὲ πάντων μερῶν. καὶ ἀφορέων, καὶ πάντων τῶν πρῶτων, καὶ συνελκτικῶν, καὶ ἐξουσιῶν τῶν θεῶν γὰρ ὁ πρῶτος. τὸ δὲ ἀπὸ τοῦ διουάνειος ἀνεκλήθη τὸ θεῖον τῶν πρῶτων τῶν γηινῶν διακοσμήσεων ὑφάνουσα, καὶ πάντων τῶν ἀσθενῶν, τῆν τε πρῶτον καὶ τῶν ἀσθενῶν, καὶ μετὰ τῶν ἐχθρῶν ὕλην. τὸ δὲ μετὰ τὸ πρῶτον, καὶ ὑφελκτικῶν διακοσμῶν τῶν θεῶν, καὶ ἰουάνειος τῶν πάντων συνελκτικῶν κατὰ τριτάτη καὶ νοητικῶν συνελκτικῶν συμπληρωμένων, πάντων δὲ τῶν ὄντων τῶν ἀσθενῶν, ἐν αὐτῶν πρῶτον, καὶ ἐν τῶν νοητικῶν τῶν πρῶτων ἀνεκλήθη, καὶ τῶν ὄντων ἐξουσιῶν ἰουάνειος. Quæ sunt, E quibus, inquit, terminus est Deus in summo intelligibili progrediens ab imparticipabili, & primo Deo, omnia cōmensurans, & determinans, & totum paternū, & cōtentiū, purumq; Deorum genus creans. At infinitū uirtus est indeficiens istius Dei, omnes generat ordines, efferens, & omnem infinitatem, & ante substantialem, & substantialem, & usq; ad extremam materiam. At uerò mistum primus, & altissimus Deus, ordo Deorum, se creto cuncta complexus, per trinitatem intellectualem, contentiuam, repletus, omnis rei causam unificè complectens, & intellectualibus primis, summitatem, & ab omnibus separatam statuens. Hæc Proclus, nimium certè allegorica, imò uerò friuola, & commentitia, ex fonte uero, locoq; detorta, in somnijs humanis, chimerisq; contaminata. Adhibenda igitur correctio, errorq; omnis, bonis selectis à malis, aperiendus. Prima igitur emendatio, idq; ex doctrina Dionysij, unde manarunt ista Procli, erit, quòd ille Deorum ordo non sunt unitates ille fontales, nequicquam est, cur hoc nomine uocentur, nec subiacet nomini quod suspicatur, & asseuerat Proclus. Quod ut clarius intelligatur, intelligenda est, & conferenda sententia Procli, & Dionysij. Primum conueniunt uterq; quòd ineffabilis, ac supereminēs Vnitas, sit causa omnium Deorum. Quod in superiore testimonio Proclus dixit, Dionysius autem de cœlesti Hierarchia, de Iesu; *ἡ τῆν ὑπερκοσμικῶν ὄντων ὑπερκοσμικῶν ἀρχὴ: Supercoelestium substantiarum, super substantialis causa. Non conueniunt autem, errorq; Procli est, quòd non dicit genitos aut factos aliquando ab eminenti Deo, Deorum hos ordines, sed generari, fieriq; semper, & quasi semper nitescere, innuens quendam sempiternum ordinem nascentium Deorum à supremo. Vera autem doctrina est, quòd Deus est æternus, substantiæ supercoelestes, & si maximæ sunt, maximeq; diuinæ, creatæ tamen sunt. Et id designat Dionysius, cum Iesum uocat causam supercoelestium substantiarum. Generatio autem illa cum sit impossibilis, & non naturalis (quía qui nascerentur, manarentq; à Deo, eodem genere Diuinitatis, atq; supremus, Dij essent, habentes fluentem in se substantiã, Diuinitatem, & dicunt tamen ipsi nobiscum, ineffabilem illam Vnitatem ab omnibus esse separatam) certè uerius est & naturalius, ut supercoelestes ordines sint creati, illaq; perpetua dependentia, manatioq; quasi radiorum à Sole, sic à supremo Deo, ipsorum Deorum esse non possit. Secundum emendandum est, quòd Proclus idcirco uocat primos illos Deos, & quasi primam Hierarchiam, *θεῖας ἐνάδας*, diuinas unitates, quía deprauans ueram, quam super hoc apud Dionysium deprehēdisset Philosophiam, censet ad eos, quasi fontes omnium rerum, & ut ipse uocat, *ἀπορροιας*, summitates, cuncta reuocari, atq; uniri, totum hoc ad creationem, generationemq;**

tionemq; rerum uniuersalem referens, quæ à supremis hisce Dijs administratur. **C**rediditq; Deos hos supernos, esse Ideas illas summas, & quasi uniuersalia rerum cunctarum, quod & impossibile est, & Naturæ contrarium, Ideis neque per se subsistentibus, neque modum, & rationem inueniente animo, huiusmodi commentis. Vera igitur doctrina est, & id prodit Dionysius, quod Angeli, seu Dij, sunt unifici, quia per eos, genus humanum edocetur, & ad autorem suum reuocatur, sicut ipse multis exemplis ex scripturis declarat Dionysius, dicens alios initiare, alios initiari: alios illuminare, alios illuminari: *παντες το ιερὸ το ιεροτελεον, εφεμελιον, αε γον αγια εν υπερουρανιων οσιων, διανομησις.* Ita non attingit creationem, neque designat, neq; uniuersalis est ista unio, sed particularis administratio humani generis, quo & à Platone, & à Dionysio dicuntur *προβημενους*, transportantes, & inter homines, ac Deum intercedentes. Hæc unio est. Hoc uocati unifici, coniunctores, ductores: creatio autem non est eorum. Itaq; emendandum quoq; diligenterq; discutiendum, quod super eorum actione uitæ traditur à Proclo, Neque enim agunt Dionysio & sacris literis Dij, quod illi ex inepta superstitione uoluerunt. Vera enim & naturalis doctrina Dionysij, Platonis & Aristotelis est, quod eorum uita est contemplatio Dei, amorq; inauditus, & inebriatio, æternaq; dulcedo, & nectar ex intuitu diuinæ præsentia, secreta colloquia, gaudiaq; omnibus mortalibus incognita. *προσεχεις μηδ μινσαι, και αι πεις το αναντες ως θεμετον, εν σωθινα το θεο και ακλυος ερωτη, ανατηόμενοι, αι τις αρχιλας εμάμης αήλωσ, εν αμγως δεχόμενοι.* Vt ait Dionysius, proximi assunt, defixiq; intuentur, quantum eis datur, in Deum, amore diuino nunquam deficiente, accensi. Regiosq; illos radios immaterialiter, & impermiste accipiunt. Deinde generis humani administratio, procuratioq; ut ad eadem gaudia homines perueniant. Hæc agunt Angeli, id est, Dij. Proclus autem dimissa nobilissima hac actione uitæ, & à dignissimis rebus ad inferiorem mundum eos auocans, sicut humani generis immortalitate, deificationeq; uera contemplata, ineptissimè deificauerunt hunc mundum, facit eos occupari in procreatione, & genituris omnium corporum. Itaque nec unitates sunt hac ratione: nec est rerum inferiorum cum eis participatio. Non enim participant res terrestres ipsos Angelos. Solius Dei rectè dici potest uniuersalis participatio: quia solus ab omnibus, præcipue Angelis participatur: designante participatione, uniuersalem, diffusamq; per omnem naturam providentiam, tutelam, quod solius Dei est, & esse potest. Nec res substantialiter participant illos ordines Deorum, in quibus non sit uniuersitas Naturæ. Et participationem scribit: *αε μηδ υπερβηκτικαι τάξεις, εχουσι εν τις εν υπερβηκτικων διανομησιων εμάμης εν δυναμεις, αμεθεκται δε τ αυτες υπερκειμελων εισιν αι τελωταται:* Ordines supereminentes, habent radios & uires ordinum inferiorum, imparticipabiles autem sunt, id est, non participant nouissimi supereminentium eos. Postremo uelut totum commentitium, ac fabulosum & minime naturale reijciendum, quod tradit de Deo Termino, & de Apiria, deq; Mistro, Primum quod ea Platonis mens non fuit in Philebo, ad hæc non est Naturæ, & rationi consentaneum, ut Terminus sit Deus, creans ordines inferiorum Deorum, cum omnis creatio sit solius Dei. Et quod Apiria sit infinita Dei istius potentia. Nam nulla nisi supremi, eminentissimiq; Dei est immensa potestas. Ad hæc nulla est Apiria, id est, immensitas, nisi Dei. Nulli quoq; sunt ordines Deorum *γυνησι*, generatores, uno creatore sufficiente. Præterea *προσι*, & *ωρεσι*, sunt nomina solius Dei, non ullius ordinis Angelorum. Solus enim Deus quod superioribus libris ipsum fatentur, est supra substantiam. Ea quoque quæ de Mistro loquitur, friuola sunt omnia, uitiatas bonis suorum commercio commentorum. Quod autem sint maximè uiolenta, & coacta, quæ de Infinito, Termino, & Mistro

A Mistro comminiscitur, apparet ex ipso Philebo, quo libro Plato differit de tribus rebus, quibus omnis res corporea subsistat, indicans iuxta Pythagoreos omnia constare ex materia, quæ ab eis dicebatur Infinitum, & ex forma, quam Terminum appellabant, qua definiatur infinitas materiae, compositum autem ex materia, & forma, uocabant Mistum. Hæc est sententia Platonis: Factum est autem, ut quoniam arbitrariè interpretatus est hæc Proclus, quibus nullum subest fundum, merito fabulosa, uanissima ex his sint nata. Insatiabiliterq; nugatur super re commentitia, longam fabularum, commentorumq; animi sui contextam seriem ducens, in quibus neq; ordo est ullus, neq; ratio. Sed nobis satis est docere, ut ueritas eis etiam hostibus placuerit, & suis superstitionibus accommodare conati sint.

De triplici Hierarchia Deorum, & quid ueri, aut à uero dissentiens de ea scripserit Proclus.

CAP. XII.

RURSUS Proclus miscens bona malis, hæc de Hierarchijs uera, nostrisq; literis consona loquitur: *και γαρ αι προς αυτου τριάδες μυτικως επαγγελεται τω πρώτω θεω και αμεθεκτο παντελως αγνωστων αυτων. η μηδ εν ερετην αυτης ενωσιν, η δε τω πασδν διακωων ιεροχην, η δε εν παντελι εν οντων απρογινωσιν.* Et enim, ait, hæc tres trinitates mysticè enuntiant primi, & imparticipabilis Dei, omnimodo ignotam causam. Alia secreta eius Unitatem, alia omnium uirtutum eminentiam, alia omnimodam rerum generationem. Hæc de Natura, super qua longè falsissima narrat, sed officio congruentia nostris è literis sumpsit Proclus. Nam ut hoc nuntiandi munus, mysteriorumq; notionem amplectimur, ratione docente, & summo Theologorum Dionysio eadem tradente, sic reijcimus fabulosaq; iudicamus, quæ de primo genere Deorum eloquitur: *καθαπερ ενάδες εισιν οι νηγοι θεοι πρώτως και πατέρες εισι πρώτως. αε γαρ ενάδες αι θεαι εν βραχυ πείσοαι, πάντων εν γνωσμίω το πληθον απεργυνησιν. εδην εν η τοις αυτην πηγη, αι αιτια πάντων, εν αω αυτης πασα ζωη, και πασα προοδω παση, δεωντε αι εν κρητηνων, ημων γουδν, αι τ οντων ζωων:* Quemadmodum unitates sunt intellectuales Dij primo, etiam patres sunt primo. Nanque unitates diuinæ, paulatim emanantes, omnium mundanarum rerum multitudinem progenuerunt. Est igitur trinitas ista fons, & causa omnium, & ab ea, uita omnis, & processus subsistit, uidelicet Deorum meliorumq; nobis generum Deorum, & mortalium animalium. Hæc à Proclo inconsideratè, ne dicam impiè dicuntur: primum quod ipse sibi pueriliter contradicit, ut qui multis in locis tria rerum principia ex Theologia Platonis erigens, à quibus corporea, & incorporea nascantur, uidelicet summo Bono, Mente, quibus superius cunctas res genitas referebat, nunc adeo deformat, lacerat, prædaturq; eorum imperium, maiestatemq; lædit, ut putet, & eo adducatur, ut credat posse alios esse Deos, à quibus omnia coelestia, & terrestria sint progenita. Nec uidet indigna Philosophia, & rebus, quas extulit, inconstantiam, friuolasq; ineptias, & contra Naturæ leges impietatem. Si Deus unus est autor hominum, atq; Deorum, ut Plato, ut Aristoteles, ut ipsi fatentur, ut Natura fateri cogit, quid opus erat, Dijs his genitoribus aliorum Deorum, mortalium, quam animalium? Causa mali fuit, quod Deos istos, Ideas illas Platonicas prius credidit, per quas omnia nata prodierint in lucem, separans Ideas à Mente diuina, quod nec Plato, nec boni Platonici fecerunt, easq; quasi quendam potentissimarum Dearum chorum, primosq; fontes statuens. Et tamen prisca Philosophia, ut tot superius exemplis est probatum, Ideas Mētem diuinam dixerunt ipsam maximam Ideam, ac formam uniuersalem, fontemq; genitorem omnium rerum. Qui autem Ideas à di-

uina sapientia separatas diuinam esse gentem contendat, non secus deliret, atq; is cui C
 flumina, fontes, arbores, Dij prædicantur, & quasi poeta Idearū est, præterquam igitur
 quod sunt falsa, & impia, etiam uerò non naturalia, quæ dicit, ratione sentiente,
 ipfis item docentibus, unum duntaxat singularē fontem, & autorem esse hominumq; Deumq;
 Deumq;, idēq; nullo Idearum interueniente patrocínio. Quæ si sunt Deus ipse, sunt di
 uina Mens, incomprehensibilis, ineffabilis, inexhausta sapientia, Quare abijciantur
 tanquam scelerata, & sacrilega, impiaq; figmenta hæc Procli, quod nec Plato diui
 nus, nec cæteri Platonici ea tradiderint. Tum uera Philosophia Dionysij ab his Pro
 cli desframentis inuiolata nobis remaneat, quam cum imitaretur, & è Platonis libris
 non inuentam uiolenter deduceret, quibuscunque casus tulisset, nugis adhæsit. Præ
 clara quidem de summo Deo Plato locutus est, itemq; de Dijs, qui inter supremum
 Deum, & homines intercedāt: locutus autem est, quod medijs sint, & internuntij, quas
 siq; legati, quod preces, & beneficia humana ad Deum perferant, ad homines diuina
 beneficia. Sed quod sint post singularem Deum, ceu fontes aliorum Deorum, mun
 danarumq; rerum, multaq; alia prodigia longis sermonibus à Proclo contexta, hoc
 uerò nusquam nec sensit, nec dixit Plato. Itaque his annotatis reliquam nugarum se
 riem, quam mihi curæ non fuit euoluere, dignoscent, qui in libros Procli inciderint.
 Quem enim habent in ueritate locum, quæ addit, quod hoc genus Deorum νοητῶν,
 ab omnibus diuinis ordinibus unificè separatur, & quod ante omnia quæ intelli
 guntur, subsistat, quia imparticipabile sit, & diuinum, intelligibile. Violenta sunt
 sedibusq; suis transposita, Dei sunt, non Angelorum, siue Deorum. Illa quidem ue
 ra etiam à Dionysio tradita, quod hoc genus πληροὶ ἀνωθεν τοῦ θεοῦ καὶ νοεῖς διακόσμου,
 Replet supernè diuinos, & intelligentes ordines: uidelicet irradiat, ut ait summus ille
 theologus, Angelorum primus ordo, secundo, & tertio ueritatem, lucem, mysteria, D
 communicatq;, & quasi inuatiat. Vera quoque sunt & illa, & eiusdem generis, ἐκείνους
 λέγομεν νοητῶς θεοῦ τὸν ἀρχαῖον ἐκφράσειν ἢ πάντων ἀρχὴν, ἢ τὸν θαυμαστὴν ἐκένους ὑπεροχὴν, καὶ τὸν
 ἕνωσιν. Quod est, iure dicimus Deos siue Angelos intellectuales secretā efferre omnium
 originem, & admirabilem eius excellentiam, & unitatem. Hæc enim sunt arcana illa
 mysteria, quæ primo ab altissimis illis, Deoq; proximis Angelis noscuntur, de qui
 bus tertio & quarto capite, in coclesti Hierarchia loquitur Dionysius. Ea uerò partim
 uera, partim falsa. Quod sunt reges omnium cum cæteris Dijs incoordinabiles: Et
 quod summum Bonum intellectuali luce affluit omnia: & Deos ἀέφρονε, declarauit,
 patres omnium: & quod primum Deorum genus propter propinquitatem, & simi
 litudinem, cum summo Deo substantiam dat secundis Dijs. Si igitur adimas creatio
 nem rerum, quam Dijs hisce supremis iniuste concessit, cætera ferme uera sunt, & ex
 fontibus Dionysij sincere fluentia.

De secundo Deorum siue Angelorum ordine, quem ex Dionysio deducit Proclus.

CAP. XIII.

PROSEQUITUR post hos Proclus secundum Deorum genus, quos
 appellat νοητῶς καὶ νοεῖς, intellectos siue mentales, & intelligentes: πῶς ἕχον
 τῶν νοητῶν ἐκ τῶν νοητῶν οἱ πρῶτοι νοεοὶ θεοὶ. κατὰ πᾶστας ἕκαστος τῶν νοητῶν αὐτίας ἀπεργονήθησεν
 αὐτῶν νοητῶν καὶ νοεῶν διακόσμου ἢ θεῶν. Ἐ γὰρ νοητῶν γὰρ τῆς προαιδέως πῶς ἕχον
 ὑπεροχῆς, ἐκ ἀρχαίων, οἱ νοητοὶ καὶ νοεοὶ θεοὶ τελευτῶντος ὑπεροχῆς: Procedunt igitur ab in
 tellectis, intelligibiles, ac mentales Dij. Itaq; secundum omnes intellectuales causas,
 geniti sunt ordines intellecti, & intelligentes Deorum: intellectis Dijs in triplici pro
 cessu,

A cessu, non discedentibus ab unifica sua essentia. intellecti, & intelligentes Dij tripli
 citer subsistunt. Hæ tres propositiones de hoc secundo genere, apud Proclum. Des
 clarans autem quare intellecti & intelligentes dicantur, dicit: νοητῶς καὶ πῶς τῶν αὐτῶν,
 νοητῶν δὲ ἐκ τῶν ἢ μετ' αὐτῶν θεῶν: Quia intelligent eos, qui ante se sunt, intelligentur
 autem ab his qui subsequuntur. Tum id ipsum à principio commonstrans, & post
 Deos intellectos succedere intelligentes dicens in duo genera distributos. De his in
 quit, τὰ μὲν ὅτι νοητῶν καὶ νοεῶν, ὅσα νοητῶν νοεῖται, ἢ τὸ λόγιον, τὰ δὲ νοεῖται μόνον: Alia quidem
 sunt intellecta, & intelligentia, quæcunque uidelicet intelligentia intelliguntur, ut
 ait oraculum: alia intelligentia solum. Hæc Procli dogmata, quoniam à uera Theo
 logia, quam in Dionysio uiderat, nascebantur, speciem habent ueritatis: rursus for
 dent falsitate, humanis commentis uiolata. Ac quemadmodum hi Dij, partim intel
 lecti sunt, quod ab inferioribus intelliguntur: partim intelligentes, quod supernos in
 telligunt: sic dogmata, & dicta Procli, partim uera sunt, quia de fonte bono prodie
 runt, partim falsa, quia uera Philosophia uiolenti infomnijs est contaminata. Ver
 um igitur est, post primam Hierarchiam summorum, excellentissimorum Ange
 lorum, sequi secundam. & uerum est, à Dionysioq; item traditum, quod primi dicun
 tur intellecti solum, quod ab inferioribus tanquam discipulis, ipsi eorum magistri,
 doctoresq; aspiciuntur, considerantur. Utitur enim ea uoce Dionysius, quod inferior
 res μαθητῶσι, cupiunt ab eis noscere, scq; eis uti discipulos offerunt, à quibus arcana
 mysteria, quæ Deo proximi, noscunt, accipiant, eoq; Dionysius utitur frequenter no
 mine irradiationis, ἐκλάμπουσα, irradiari, illuminari: & ueritas, ac sapientia, quæ tradi
 tur, & qua inferiores inuatiuntur, dicitur irradatio. Atque ad alia super hac re ait,
 B τὸ ποτὶ γὰρ ἀεφῶς οἱ θεολόγοι δηλοῦσι τὸ, τὰς ἐφ' ἑαυτῶν καὶ ὑπεροχῶν ἐσθλῶν διακοσμήσεις πῶς ἢ ὑπεροχῶν
 ἑαυτῶν ἐκείνους ἐκείνους ἀπὸ τῶν θεολογικῶν ἐπιστήμων, τὰς δὲ πᾶσιν ὑπεροχῶν ἕκαστος
 ὡς θεμελίον τῶν μυστικῶν ἐκλάμπουσα: Hoc enim clarè Theologi significant, inferiores or
 dines cælestium substantiarum à supernis per ordinem scientias diuinas edoceri:
 Ipsas autem omnibus superiores ab ipsa summa Diuinitate, ut fas est, initiationes ir
 radiari. Vides fontem Theologiae Procli, unde loqui de diuinis ordinibus (Nam
 in Platone, ut ego quidem sentio, ordines hi non sunt) animatus. Adducit Pro
 clus tamen Chaldaicum oraculum, Quæcunque intelligunt, & intelliguntur, me
 dio in ordine esse. Nam multa admiratione digna, maximè que diuina apud Chal
 dæos illos deprehendas. Quàm sint autem concordēs in eo, Dionysius, & Pro
 clus, & quod secutus sit Proclus Dionysium, declarant, quæ simili modo de irra
 diatione loquitur Proclus, dicens de sapientia, quam uult esse ordinem Deorum:
 καὶ ὑπεροχῶν ὑπὸ τῶν ἐκείνους πᾶσιν ἐκείνους, ὅπως αὐτῶν τὰς γνώσεις ἐκλάμπουσι τοῖς θεοῖς, ἐκ τῶν δὲ μὲν ἑαυ
 τῶν προαιδέως τοῖς νοητοῖς ἐκείνους μετέχει τὴν τελευτῶντος τὴν ἐκ τῶν θεῶν ἐκλάμπουσα: Et quem
 admodum illa dat omnibus substantiam, sic ista cognitiones irradiat Dijs. Igitur
 auriga quidem nutritus intelligibilibus unificè participat perfectionem à Dijs
 radiantem. Sunt igitur hæc omnia uera, nota, non solum nostris, sed etiam
 Chaldæis, qui substantias has appellant, ut superius uisum, κοσμογῶν, mundi du
 ctores, & propter summam sanctitatem ἀρχαίων, intactos, intemeratos, & ἀμειλίχους,
 incorruptos, indemulcibiles. Illa uerò nec apud Chaldæos sunt, nec usquam in
 sacris literis. Naturæ quoque & dictis eorum sunt contraria, quod quàm bene
 de doctrina, & initiatione, & irradiatione dicuntur, quæ à maioribus detur in
 ferioribus, tam male de generatione, & ortu, quod minores à maioribus nascan
 tur, ac subsistant, hoc ab ipsomet Proclo additum est, omnia enim à primo prin
 cipio immediatè profecta, & creata etiam ipsi fatentur. Quare falsum est medios
 ff 2 à pri

à primis oriri, & subsistere. Reliqua doctrina, cum tota ferme fabulosa sit & ficti-
 tia, ut quæ non ex apertis testimonijs sit, sed uiolentis allegorijs collecta, quas
 inexplicabiliter adamauit Proclus, ut, si meieret Socrates, allegoricè meierit, non
 est nec excutienda, nec admiranda. Illud item considerare operæpretium, ut scias
 Proclum, hæc ab alio fonte accepta quibusdam uanis suis infomnijs colorasse,
 in hoc ordine Deorum intellectorum, & intelligentium dicit esse hanc trinitatem,
 τὴν ἐμφαντοειδήν, ἢ συναγωγὴν, τὴν φρονητικὴν, Annunciatricem, colligentem, custodien-
 tem. Hæc nomina si uideris Dionysium, uidebis ab eo prius inuenta, & forma-
 ta. Additq; Proclus: *Διότης ἢ μὲν ἐστὶ συναγωγὸς τοιαύτη, ἢ δὲ συνειληκὴ τοῦ πλῆθους, ἢ δὲ τελεσιουργός:*
 Ut alia trinitas sit colligens, alia continens multitudinis, alia perficiens totum
 hoc genus. Et hæc trinitas, nominaque sumpta sunt ex Dionysio, cuius peculi-
 are nomen est *ἐμφαντοεία*, neque à Platone, neque Orpheo, nec ullo ferè ex Platoni-
 cis usurpato. Illud quoque Dionysij est, quod Proclus ait de Dijs, siue Angelis, qui
 dicuntur *τελεσιουργοί*: *ἐν τῷ τελευτούμενῳ μὲν αἰώντες, ὑπὸ τοῖς τελεσιουργοῖς θεοῖς, μὲνόμεθα δὲ πρὸ δό-
 κλησιν ἐν ἀπορρητῷ φάσματι ὑπὸ τοῖς συνειληκτοῖς.* Quæ sunt, Ergo, ait, perficimur ascendentes
 sub perficientibus Dijs, inuitamur autem uisiones perfectas & stabiles, sub conten-
 tiuis. Hæc inquam Dionysij sunt omnia, non res modo sed etiam nomina. Illud
 quoque Dionysij est, quod ait, *ἐν ἡμῶν δὲ καὶ ἡμεῖς οἱ τῶν ὅλων ἀγαθῶν ἡγαγόμενοι τελεσιουργοὶ
 κατεπέσειμεν, ἢ λόγους, ἢ ἀλλὰ ἐργαῖς φωτισθέντες:* Ad quam teletam & nos omniū bonorū prin-
 cipes Teletarchæ deducunt, non uerbis, sed rebus illuminantes. Hoc totum Dionys-
 sij est, cuius sermo plurimus est, quod ab Angelis irradiatur, illustratur, perficitur
 animis. Nomen quoque Teletarches ipsius est, quo primum, ipsum initiationis
 principem Christum, exinde Angelos appellat. Totaque res de illuminatione spiri-
 tuali, quæ etiam initiatio ab eo uocatur, Dionysij est. Neque Proclus de his lo-
 qui quicquam potuisset, nisi libros eius legisset, sed dissimulato præceptore uer-
 ro, ex Platone miris artificijs, ordines hos Angelorum deducit. Quo fit ut eius
 doctrina sit plena confusionis, mirificarumque fabularum, quas pro ueris tradi-
 tionibus, ut ueritati, & his quæ erant alterius, germanum nitorem detraheret, sup-
 posuisset. Adeoque in hoc est impudens, ut meras deliberationes, arbitria, ac decre-
 ta, de Dijs, eorumque uita, genere, moribus, differentijs statuere non erubescat,
 quasi qui semper eorum fuisset à secretis, & à cubiculis, cum eis omne æuum ex-
 egerit, ut non exteriores actiones modò, & quas in omni mundo gerant provin-
 cias uiderit, sed cogitationes etiam, arcanaque pectoris abdita penetrauerit. Quæ
 breuiter ego admonuisse contentus, nec arbitrans ad singula quæq; operæpre-
 tium insistere, selectis bonis, & ostenso, eos super Angelis, ordinibusque eor-
 um conuenire nobiscum. Nam congruente Proclo facile cæteros assensuros, do-
 cet consecutio, assensusque est Damascius, & Hermias, uenio ad tertiam Hie-
 rarchiam.

*De tertia Hierarchia, uel ordine Deorum, ex Proclo, & quod in eo secutus
 est Areopagitam.*

C A P. XIII.

MAN C Proclus, ut à principio dixi, uocat *νοερός μόνου*, Intelligentes tantum,
 quia cum intelligant, aspiciantq; superiores, à quibus, ut ait Dionysius, ue-
 ritatem, ac sapientiam irradiantur, ipsi in ultimo ordine, nullos alios illu-
 minantes, dicti sunt Intelligentes tantum. De his Proclus in hunc modum disputat:
 τὸ δὲ

*Ἄρα δὲ καὶ τὸτο, τρίτην ἄλλην διαίεσιν θεῶν, τὴν νοεράν ἀποκαλεστέον θεωρήσωμεν, συνεχῆ μὲν τῇ
 τῆς αὐτῆς, συμπαραίεσιν δὲ τὰς ὅλας προόδους τῶν θεῶν ἢ ἐπιστρέφουσιν εἰς τὴν ἀρχὴν καὶ κύκλου ἕνα
 τῶν πρωτογενῶν ἢ παντελῶν διαίεσιν ἀποτελεῖται:* Post hæc, ait, tertium, alium exercitum,
 uel ordinem Deorum, qui uocatur intelligibilis, consideremus, continuum qui-
 dem ei qui ante se est, absoluentem autem omnes processus diuinorum, & reflectens
 tem ad principium, circulumq; unum omnium ordinum, qui primi opifices sunt, ab-
 soluentem. Hæc Proclus. Tertius igitur ordo Deorum, est continuus secundo, dein-
 de in eo absoluentur omnes diuini ordines, & quasi factò circulo, ad caput reflectun-
 tur. Hæc uera sunt, & à Dionysio priore prodita, quibusdam autem adiectis, & uar-
 iata uerborum serie, à Proclo dissimulata, Sed uniuersale scelus Procli, Dionysius
 igitur: *λοιπὸν ἡμῶν εἰς θεωρίαν ἱερῶν διαίεσιν ὁ τῶν ἀγγελικῶν συγκαλείων ἱεραρχίας, ὁ πῶς τῶν θεοῦ-
 δῶν ἀρχῶν ἀρχαγγέλων τε καὶ ἀγγέλων διαίεσιν ἐπινοεῖται:* Reliquus nobis ad speculationem sa-
 cram ordo, qui Angelicas concludit Hierarchias, quicq; à diuinis potestatibus Ar-
 changelis, & Angelis ornatur. Hæc Dionysius. Flagitium igitur Procli, Deos hos
 à superioribus producentis, supposititium, non germanum dogma. Nam quod ait,
*αὐτῇ πόσει ἢ νοερά τῶν θεῶν ὑπόστασις, ἡρτητοῦ μὲν ἀπὸ τῶν προσβυτέρων αἰτίων ἢ πληροῦτος παρὰ αὐ-
 τῶν τῶν ὅλων ἀγαθότητος ἢ αὐταρκειῆς.* Nempe, Hæc igitur intelligibilis Deorum subsis-
 tentia, pendet quidem ab antiquioribus causis, repleturq; ab eis uniuersa bonitate,
 & ubertate. Hæc ex Dionysio desumpta, id habent uerum ex fonte suo, quod re-
 plentur inferiores hi à superioribus, irradiantur, docentur, afflantur, inuitantur: sed
 quod pendeant uelut à causis, & autoribus suis, suppositum, & adulterinum. Me-
 lius igitur Dionysius, quem locum totum usurpauit, donauitq; libro suo Proclus:
 Archangelorum, inquit, diuinus ordo attingit communiter supremam per medie-
 B tatem Hierarchiam. Nam & sanctissimis principatibus communicat, & sanctis An-
 gelis: Illis quidem, quoniam ad super substantialia principium principaliter conuer-
 titur, & ad ipsum, ut fas est, formatur, & Angelos *ἐνοποιῶ*, uiuificat secum, inuisibilis
 les, coordinatosq; eius principatus. *τοῖς δὲ, ὅτι ἢ τῶν ἀποφικτικῶν ἐστὶ τῆς τοιαύτης, τῶν θεαρχικῶν
 ἐπινοεῖται ἱεραρχικῶς εἶνα τῶν πρωτογενῶν δυνατοῦτων ὑποδεχομένων, ἢ τῶν ἀγγέλων αὐτῶν ἀγαθοειδίως ἀγγέλ-
 λῶσαι, καὶ δὲ ἀγγέλων ἡμῶν ἀναφάνουσαι:* His autem, quoniam est ex ordine interpretum,
 thearchicas irradiationes Hierarchicè per primas potestates excipiens, & Angelis
 eas boniformiter annuncians, & per Angelos nobis ostendens. Vides totum locum
 à furacissimo Proclo, sed callidè & artificiosè latrocinia sua occultante, sublatum.
 Vides quid minores à maioribus accipiant, irradiationes scilicet, & scientias, sa-
 pientiam, mysteria, sacramenta, non substantiam, non essentiam. Non dependet
 hypostasis eorum à superioribus, sed à solo, atque unico Deo. Replentur autem bo-
 nitate, si bonitatem interpreteris sapientiam, cognitionem, non substantiam, &
 essentiam. Sed ut agnoscas, quàm approbauerit Proclus nostra, licet hostis, & quid
 de eo sit iudicandum, addit Dionysius: *οἱ γὰρ ἀγγελοι καὶ τῶν ὅλων προσηγήμεθα συμπληρωτι-
 κῶς ἀποπερατῶσι τὰς ὅλας τῶν ἐρανίων νοῶν διαίεσιν, ἢ τὸ τελευτούται.* Angeli, inquit, quæ
 admodum diximus, completiue absoluunt & terminant omnes ordines cœlestium
 mentium. Proclus autem paulò antè, *συμπαραίεσιν τὰς ὅλας προόδους τῶν θεῶν:* Comple-
 tem totos ordines diuinorum. Apud utrunque igitur absoluit, terminat omnes or-
 dines Deorum, hæc suprema acies Deorum, aut Angelorum. Totus itaque sum-
 ptus est à libris Dionysij, horum Deorum ordo, quem nulla ratione ex Parmenide
 Platonis, ut fingit Proclus, ne Minerua quidem magistra informare, & quasi in
 catalogum ascribere potuisset. Prosequitur eadem illa suo de pectore: *περιεργοντοὶ δὲ ἐξ
 πάντων τῶν πῶς αὐτῶν οἱ νοεροὶ θεοὶ:* Procedunt, nascuntur ab omnibus, qui eos antecce-
 ff 3 dunt

dunt intelligibiles Dii. Hoc iam dixi fieri non posse, summo Deo, cunctarum rerum primo, ac uniuersali fonte. Sed maiores ineptias, ne dicam impietates adiecit, quas quomodo uel animus suus somnare, uel cuiquam probabiles fore credere potuerit, satis admirari non possum: Vnitates, aut unitiones, inquit, accipiunt ab unitate, quæ est ante intelligibilia: τὰς δὲ εὐίας ἀπὸ τῆς νοητῶν, τὰς δὲ ζωῆς τὰς παντληῆς, καὶ συνεκτικὰς ἐν γεννητικῆς τῆς θεῶν, ἀπὸ τῆς νοητῶν ἐν νοητῶν. τὴν δὲ νοητῶν ἰδιότητα παρ' ἐαυτῶν λαχόντες: Substantias autem ab intellectis. At uitas uniuersales & contentiuas & generatiuas diuinorum ab intellectis & intelligentibus. Verum intelligibilem proprietatem à se ipsis. Quæ est hæc distributio, ac quasi dilapidatio, aut uerius fabrica, ut tanquam ad ædificium palatij, sicut alius calcem, alius lapides, alius ligna confert, sic ad compositionem istorum Deorum, Deus unitatem, prima Hierarchia substantiam, uis tam autem apporet secunda: cur qui dedit unitatem, non etiam dedit uitam? Nos uis igitur quibusdam Dijs, ueris, ac naturalibus expulsis, cœlum ac mundum complere, nouamque quasi eorum Rempublicam conscribere satagit. Sed ego cupidior honorum, ac uerorum, quam malorum fictorumque esse narrator, productis quæ bona, nostraque Theologiæ conformia uiderentur, cætera ipsi Proclo de fece suarum fabularum hausta relinquam.

Quod Hermias item, quemadmodum & Proclus, secutus est Dionysium in definiendis Hierarchijs celestibus, & quid non ueri addiderit.

CAP. XV.

DIONYSIVM quoque & Proclum secutus est Hermias, ea nomina Deorum, & res afferens, quæ clarè sunt apud diuinum, supremumque omnium Theologorum. Vtitur etiam irradiationibus illis Dionysijs, quibus minores ab altioribus, Deoque propioribus Angelis afflantur. E quibus ad alia super Phædrum Platonis ait: τὰ γὰρ ὑπερτέρα τοῖς κατωτέροις, ἀληθείας φῶς ἐλάμπει: Superiora, inquit, lumen ueritatis inferioribus irradiant. Hoc quam sit Dionysij, uidere est, in omni propè opere de cœlesti Hierarchia, uisumque abunde superius. Prosequens autem Hermias, resque acceptas à Dionysio, nominibus suarum fabellarum appellans, addit: νοησάμεν πῶντιν πλοσάρα τοῦτε, τὸ ἐν, τὴν πρῶτῴ ἀρχῆν, τὴν φάνηται, ὅπως δὲ ἰστέρας τῆς νοητῶν θεῶν, ἀρχὴ δὲ τῆς νοητῶν ἐξουσιμένη. Quæ sunt, Quatuor, ait, hæc consideremus, Vnitatem, primumque principium, Phaneta, qui est terminus, finisque intellectuum Deorum, principium autem ab intelligentibus separatim. Reuocando igitur cuncta in suum locum, & nostra à fabulis eorum segregando, dicatur uerissimum esse, quod de primo principio, quæ concorditer ab illis, priscaque omni Philosophia uocatur Vnitas, asseuerat. Quod autem ait Phaneta finem, absolutionemque Deorum intellectuum, principium intelligentium, sentitque Deos intellectos, ut sæpenumero docui, primos illos cellissimosque Angelos, quos inferiores res aspiciunt, intuenturque uelut doctores suos, intelligentes autem hos ipsos, quorum in sublimes supremosque illos acies est defixa, dicendum Orphicum illum Phaneta, non esse cum Dijs cœlestibus, intellectisque adnumerandum. Phaneta enim Solem appellabat Orpheus, cuius reddidit ipse rationem, quod primus fecit, ut omnia uiderentur in mundo, uisus ipse primus, omnibus antea cæcis, teterrimaque in nocte sepultis. Nam

Nullus adhuc terris præbebat lumina Titan.

Dicitur est Phanes ipse Titan. Cum igitur Phanes sit corporeus Sol, & cum sensibilia, & intelligibilia suos tueri locos, quos Natura præscripsit, debeant, utique non erat

A erat inter choros Deorum sistendus: Sola forte poterat allegoria, ut sit allegoricè Phanes Deus inter Deos intellectos, sicut Sol iustitiæ est Deus. Sed si Phanes est Deus, utique Deus ille, non qui claudat Deos supremos, ut finis primæ Hierarchiæ, principium secundæ, sed supremus Deus, Sol omnium cœlestium Intelligentiarum. Id enim locutus est Plato, aptans exemplum Solis ad intelligibilia, quemadmodum Sol est causa ut omnia sensibilia sint & uideantur, sic summum Bonum ceu infinitam lucem, ut sit, & intelligat omnis ordo cœlestis. Addit quoque Hermias: ζεὺς ὑπερκοσμίων βασιλεὺς πέρας ἰδῶν νοητῶν θεῶν. ἕκαστος δὲ τῶν τοῖς ὑπ' αὐτῷ φῶς ἐλάμπει, τὸ τὸν ἀληθεῖα, ἢ ἔχει ἀπὸ τῆς ὑπερκοσμίου πύξεως, οἷον ὁ ἡλιος φῶς ἐπιπέμπει τοῖς ἀίδιμοῖς ὑπερκοσμίου. διὸ ἐν τῇ δόξῃ αὐτῷ λέγεται ἀπὸ τῆς ὑπερκοσμίου εἶναι. πάλιν ὁ ζεὺς φῶς ἐλάμπει τοῖς ὑπερκοσμίου νοητῶν. πάλιν ὁ φανὴς φῶς ἐπιπέμπει τοῖς νοητοῖς θεοῖς νοητῶν. ἢ δὲ πάντων ἀρχὴ, καὶ τὸς νοητῶν θεῶν ἐν πάντα, τὸ ἀπ' αὐτῶν θεῶν πληροὶ φωτός. Quod est, Iupiter supermundanarum rerum, finis priorum intelligibilium Deorum. Vnusquisque igitur horum, sibi subiectis lucem irradiat, hoc est, ueritatem quam habet à supremo ordine, ut Sol lucem immittit sensibilibus supermundanam. Quocirca, & substantia eius dicitur à supermundanis esse. Item Iupiter lucem irradiat intelligibilem. Iterumque Phanes irradiat lumen intelligentibus Dijs intellectuale: Principium autem uniuersale, & Deos intellectos, & omnia diuina luce sua complet. Hæc Hermias. Primum quæ de irradiationibus disputat, uera sunt & nostra. Sed quoniam uerus ordo Theologiæ peruertitur, paulum emendare operæpretium est. Quomodo enim Iupiter rerum intelligentium infundere lucem eis ab ordine superno acceptam dicitur, si generatim apud prisicos, Iupiter est pater hominum, atque Deorum, est fator cœli, & terræ? Non superare Diuinitate debet omnes cœlestes ordines, qui creauit omnia, quem **B** uti summum Deorum suspexere omnes? Quæ nouitas ista Procli? Nam hunc secutus Hermias in Deorum choris describendis. Quæ audacia, Iouem è culmine Diuinitatis suæ deiectum, redigere in ordinem Deorum inferiorum, qui lucem accipiant à superno ordine? Quasi non sit ipse lucis omnis, ueritatisque fons, & principium, nullius luminis indigus. Verum igitur est lucem ueritatis irradiare Iouem, sed à nemine acceptam, ut qui supremus sit omnium Deorum, dicendumque, & prædicandum de Ioue, quod nouissimè prædicat de principio uniuersali. Est enim hoc principium ipse Iupiter. Et quod ait de hoc principio, à quo tota curia cœlestis, omnesque ordines Deorum, larga luce Diuinitatis compleantur, lux autem ueritas est, & initiatio, & sapientia. Acceptumque ex uberrima illa, quæ loquendi de rebus hisce audaciam dedit Platonis, Theologia Dionysij, quæ ad alia hoc habet: οὐκτου πῶντιν ἢ μῦν, ὡς ἢ μὲν πρῶτον τῆς τῆς πρῶτης θεῶν, νοῦν δικαιοσύνης ὑπὸ τῆς τελεπαρχικῆς ἐλάμπειας ἱεραρχικῆς τῆς ἐπ' αὐτῆν ἀμεσῶς ἀνατένυσαι ἑρωτικότερα, ἐν φανωτέρα τῆς διαρχικῆς φωτισία, καὶ αἰρεται ἐν φωτισίῃ, ἐν τελεπαρχικῆς, ἑρωτικότερα μὲν, ὡς νοητοτέρα, ἐν μᾶλλον ἀπλωτικῆς ἐν ἰσοπτικῆς, φανωτέρα δὲ ὡς πρωτοδότη ἐν πρωτοφανεί, ἐν δικαιοτέρα. Quæ sunt, Collegimus igitur, & concludimus, quod nobilissimus, supernusque mentium, quæ circumstant Deum, ordo, à Teletarchica, id est, initiatrice, irradiatione, sacris modis recta, quod in eam immediate intendat, occultiore, & clariore illuminatione à summo Deo manante purgatur, illuminatur, & perficitur. Occultiore quidem, ut intellectuore, magisque simplici, & unifico. clariore autem, ut quæ prima datur, primoque apparet & uniuersaliore. Hæc ille, omni que opere differitur de lumine ueritatis, à fonte diuino in superioriorem inferioremque mundum manante. Inde diuini operis principium auspiciatus dixit, πᾶσα παροικονήτα φωτοφανείας πρῶτος ἐς ἡμᾶς ἀγαθοδότης φωτισία. Omnis, ait, luminis, & claritatis à Patre scatentis in nos, benefica manatio. Quare hinc accipere minores

minores Platonici, quorum certè nemo erit, qui non miretur (ut loquar grauisi-
me) prauitatem, eam religionem infensam eos habuisse, cuius mysterijs suam Phi-
losophiam nobilitare studuerunt, sine quibus fabularum ineptias colorare nequib-
uissent. Nam nobilissima materia, diuinisq; nominibus, totoq; sermonis ordine à
Dionysio suscepta, fabularum sordes, ut sectionem Saturni ac Coeli, expulsionem
dilacerationemq; Dionysij, cæteraq; id genus affixerunt, & tanquam nobilem uez-
stem centonibus assutis, dehonestarunt. Sed boni est, nec bona spernere, nec non
acri iudicio ueritatem à mendacio perpurgare.

*De alijs generibus, & nominibus Deorum apud Proclum ex Dionysio, &
quid in his differat à uero.*

CAP. XVI.

SVNT item apud Proclum, etiam à Dionysio desumpta alia genera Deo-
rum, siue Angelorum, quorum unum uocatur ἀπόλυτοι, absoluti, exempti
à mundanis gubernaculis, & quasi semper cœlestes, alij his oppositi, ἐγκόσμοι,
mundani: de quibus Proclus: λοιπὸν δὲ οἱ ἐγκόσμοι πάντων ὑποδέχονται τὰς ἐλάμψεις τῆς πᾶ-
ντων, διὸ καὶ ἐνεστὶ ἀεὶ τῶν πάντων μὲν μὲν τὸς ἀεὶ τῶν, καὶ τοῖς εἶδαι ἐλασμοῦσι τὰ πᾶσι. De-
inceps, inquit, mundani, omnium qui ante se sunt irradiationes accipiunt. Quocir-
ca dominantur uniuerso, imitantes exemptos, & speciebus informant res has no-
stras. Sic ille. In quibus, ut moris est, sunt falsa & uera. Quod enim de administra-
tione generis humani dixerat Dionysius, quod Angeli mundani rebus humanis
præsidentes, uersantur in hoc mundo, unde & uenti, & fulgura uocati, quod iussa
Dei in hac prouincia celeriter exequentur, longè à ueritate est, hoc à Proclo de-
signatum est munus, quod creationem formarumq; productionem moderentur: so-
lita scilicet temeritate plus res naturales, quàm humanas, & hunc corruptibilium
rerum ordinem, quàm felicitatem hominum attendentes. Eadem de uerorum dog-
matum deprauatione: αὐτὸς ἄρα καὶ οἱ τὰ θεὰ σοφοὶ τῆντε ἐλάττω ψεύδα ἢ νουτῶν αἰτίων
ἐλασμοῦ, ἢ τὴν τε πηγῶν, καὶ ἢ ἀρχιδῶν θεῶν. Iure, inquit, diuinarum rerum prudentes, ex-
tremam trinitatem Deorum intellectuum causam dixerunt fontalium & principa-
lium Deorum. Ego uerò, Procle, neminem inueni, qui Deos aliorum Deorum
causam, autoresq; assereret, uni supremo Deo, rerum cunctarum, uisibilium, & in-
uisibilium imperium, cunctis, ipso uel Platone, & Empedocle adiudicantibus.
Deos autem fontales ubi reperies, nisi in dogmatis Chaldæorum? in quibus dele-
ctum habere oportere boni Philosophi iudicarunt. Unus modò fontalis, cuius fuit,
estq; cuncta creatio. Principales autem Di, nostri sunt, uocati à summis Theologis,
ἀρχαί, principatus, non ἀρχαί. Illud porro examinandum: ἅπαντες γὰρ ἡγεμόνες εἰσὶ καὶ
ἄρχοντες ἐν τῶν πάντων, καὶ πολλὰ μὲν ἀγγέλων τάξεις περιχορεύονται αὐτοῖς, πολλοὶ δὲ δαιμόνων ἀειδήμοι,
πολλὰ δὲ ἡρώων ἀρχαί: Omnes enim sunt duces & principes in uniuerso, & multi or-
dines Angelorum circumstant eos, multæ Dæmonum copiae, multi greges Heroum.
Dicendum ubi nomen Angelorum Proclus inuenisset, ibi reperire potuisse omnes
super nos animos uocatos Angelos. Et quanquam uerum est infimam Hierarchiam,
quæ ex Angelis apud Dionysium conficitur, subiectam esse superioribus, qui pote-
states, & principatus uocantur: at quòd circumstant illos undique Angeli, fortasse
non est uerum, ne maiestatis unius, ac singularis honores ad alios transferantur.
Adhæc uanum est Dæmones ab Angelis separare, quos quidem separat, dum cum
Angelis, ut & ipsos bonos supremos illos, uult circumdare. Nam boni Dæmones,
sunt Angeli, autore Philone. Commentitium quoque Heroas ab animis hominum
separare

A separare, quod eo ipso loco, cum multis alijs Platoniciis facit. Quid enim aliud He-
roas sunt, quàm iustorum, bonorumq; hominum animi? Sed satis est eos ex parte
ueritatem uidisse, & agnouisse, gratamq; habuisse.

*De esca Deorum, uel Ambrosia, & Nectare: quæ cum uere à Platone, &
Aristotele fuerit assignata, Proclus parumper infecerit.*

CAP. XVII.

EXAMINANDA quoque sunt, & conferenda, quæ de esca Deorum lo-
cuti sunt nostri, & Philosophi. Vidimus superius, præclaram Aristotelis
sententiam, Deorum felicitatem, indeficientemq; beatitudinem esse cogni-
tionem, scientiamq; perennem. Deducebat autem ex dictis Aristotelis ra-
tio, qui censuit supremam, diuinissimamq; Mentem, beatam esse cōtemplādo seipsam,
ex maiestate sua diuina gaudia decerpentem, inferiores mentes eadē ex causa beatas
esse, & supremū illum intuentes. Qui cum sibi ipsi sit infinitæ uoluptatis causa, multo
facilius felicitet inferiores mentes. Cur autem non aliunde, quàm ex se ipso beatus sit
Deus, causa dicebatur, quòd non habeat maiorem ex cuius contemplatione, & no-
tione fiat beatus. Quæ ratio efficiebat, ut quoniam minoribus mentibus unus emi-
nentissimus ante stat Deus, hunc unum necessario respectent demersæ in pelagus in-
finitarum uoluptatum. Hoc Plato prior dixerat, secutus est Aristoteles, cæteriq; Pla-
tonici, Dionysius autem noster omni opere super hac Angelorum felicitate differuit.
Hæc igitur omnia partim Proclus de esca horum Deorum loquens secutus est, par-
tim adiecit ex suo pectore, perpendenda nobis an uera sint. Secus autem quàm de-
ceat, mea quidem sententia, Platonem interpretatur, qui cum prata in cœlo ad expris-
mendam cœlestem felicitatem statueret, nil aliud hac in re quàm beatitudinem Deo-
rum, qui semper sunt beati respiciens, per commentitias allegorias à Proclo cōtamis-
nantur, eam esse uim feracem omnis uitæ formarumq; omnium. Esse porro Deorum
escam unitionem quandam intellectualem, Ambrosiamq; & Nectar, notionē, et pro-
uidentiam esse inferiorum, ἐπειδή καὶ τὴν ἀμβροσίαν, σερεὰν τροφήν εἶναι φασὶ, τὸ δὲ νέκταρ, ὑγρῶν.
Quandoquidem Ambrosiam robustum pabulum esse ferunt, humidum Nectar.
Hanc ob causam, solutam perque omnia tendentem prouidentiam Nectar esse,
robur autem, firmamq; assistentiam, in superioribus esse Ambrosiam. Conclu-
densq; Proclus, νέκταρ ἔν καὶ ἀμβροσία, θεῶν κλειστότης, ἢ θεοί: Nectar igitur & Am-
brosia Deorum perfectiones, quatenus Di. Hæc de esca, ab eorum, opinor, qui
melius hæc ante eum norant sententijs, aliena, cum nec Plato, nec Aristoteles, Dio-
nysiusq; ac poëtæ aliam Deorum Ambrosiam, ac Nectar celebrauerint, quàm
ineffabiles eorum uoluptates, quòd iuuenes semper procul ab omni clade, & uexa-
tione, futuri semper tales, quòd assistant uultui diuino, in quo contemplando,
inæstimabiles uoluptates nullis nisi his, qui fruuntur cognitæ. Est quidem, & esse
putandum est beatitudinis partem eorum, lucis illam mysteriorumq; mutuum com-
municationem, qua minores à maioribus irradiantur, dum tam sublime, diuis-
numq; inter eos transigitur munus, sed perfecta beatitudo est intuitus gloriosissimæ
Diuinitatis, largos maiestatis suæ, quemadmodum Sol in mundo sensibilis, in re-
gione superna radios effundentis, implentisq; circumstantes beatitudine.

Circumstant animæ, dextra, læuacq; frequentes:

Nec uidisse semel fati est, iuuat usque morari.

Hoc nectar Deorum, & Ambrosia, quod Raphaël confessus est. Ea denique exhibi-
gg landa

landa, quoniam Naturæ contraria tendunt, quæ de Dijs omnibus in uniuersum C est locutus. Alium esse Deum simpliciter, alium per unitionem, alium per participationem, alium per συναφήν, connexionem, alium per similitudinem. Et quod unusquisque τῶν ὑπερσυστάων, supersubstantialium, πρώτος θεός, sit primo, principalis terq; Deus. Quilibet ex intelligentibus per unitionem, Dæmones diuini per copulationem, cum illis, Animæ hominum per similitudinem. Quoniam igitur unus est duntaxat supersubstantialis, & principaliter Deus, cœlestes autem omnes & terrestres Dij sunt per similitudinem, redundat unio & copulatio, & cum poëticis fabulis connumerabitur,

Ex Theologia Damascij de Dijs, siue Angelis & uno supersubstantiali Deo, & quod is etiam imitatus est Dionysium.

CAP. XVIII.

DA M A S C I V S quoque similis est cæteris Platonis in describendis mentibus cœlestibus, Dionysium & ipse imitatus, qui præbuit Platonis loquendi de choris cœlestibus exemplum. Ex fontibus igitur eius, non modo rebus, sed nudis etiam simplicibusq; uocibus usurpatis, hæc scribit: ὁσάντως δὲ φαίνεται ἡ πρὸς τὴν ἑνότητα τῶν πολλῶν εἶναι διπλοῦς ζωὴς. ἡ ἀνάμνησις εἶναι ζωτικὴ ἀπὸ τῆς μίας ζωῆς ὑπερσυστάου, ἀναφύεσθαι εἰς πάντα τὰ ζῶντα, καὶ τὰς πολλὰς πάλιν ἐνθουσιᾶς εἶναι κατὰ ἡλαμψὺν ἀπὸ τῆς μίας ὑπέρσυστου εἰς τὰ πάντα τὰ ὄντα. τίδ' οὖν πολλὰ λέγουσιν; ὅτι καὶ τὸς θεὸς ἑστὼς ὑπερσυστάου πολλὰς οἱ τῶν ἱαμβλίχου σχεδὸν πάντες φιλόσοφοι, ἕνα μὲν τὸν ὑπερσυστάου θεὸν λέγοντες, τὸς δὲ ἄλλους ὑπέρσυστους εἶναι τὰς ἀπὸ τῆς ἑνὸς ἡλαμψίαν ἀφύεσθαι. καὶ εἶναι τὸ τῶν ὑπερσυστάων πλῆθος ἐνάστων, ὅτι ἀποπελάω ὑπερσυστάου, ἀλλὰ τῶν ἡλαμψομένων ἀπὸ τῆς μίας ζωῆς, καὶ τῆς ὑπέρσυστου ἐνθουσιᾶς τῶν θεῶν: Similiter item dicat quispiam & multas, quæ uidentur esse, uitas irradiationes esse uitales, ab una uita subsistentes, promanantes in omnia uiuentia. Multasque item missiones secundum radiationem ab una substantia, procedentes in omnia quæ sunt. Quid multis? quando & Deos multos hi omnes ferè qui ante Iamblichum floruerunt Philosophi sic statuunt, unum quidem supersubstantialem Deum dicentes, alios substantiales esse, radiationibus ab uno deificatos: & esse supersubstantialium unitatum multitudinem, non per se perfectarum subsistentiarum, sed radiantium ab uno Deo, & substantijs manantium Deorum. Hæc à Damascio dicta eo iudicio perpendenda sunt, quo multa Philosophorum dogmata cœlestibus literis non irradiata, digna fuerunt, quæ paulum lucis acciperent. Principio uerum est, & exempli uice seruiens ad agnoscendum rerum præcipueq; animorum creationem, lucis manantis, ac radiantis exemplum: sic omnibus rebus, omni que uita animis natis, & profectis à Deo, quemadmodum radij funduntur à luce. Eoq; Philo uocat animos ἀπαιγώματα, radiationes, Radiationes inquam uitales ab una maxima lucida que uita profectas. Sed quod hæc quasi radiorum, Deorum multitudo perenniter lucens fluat à Deo, nunquam radijs à Sole suo non manantibus (quod eius, aliorum que Platoniorum uidetur dogma) multis de causis uerum esse non potest. Effet primum Deorum ac summi singularisq; Dei sempiterna coniunctio, semper Sole suas fundente lucem. Effet æterni Dij minores, sicut maximus æternus. Substantiam summæ Diuinitatis fluentem in eos, uel ipsi fluens ipsa Dei substantia forent: sicq; non unus solus æternus, solus uerus substantialisq; Deus, sed in tot partes scissa Diuinitas, quot à Deo manarent

Anarent lucem. Quocirca neque fieri etiam potest quod Iamblichum, multosq; ante eum Philosophos opinatur sensisse, esse multos ὑπέρσυστους, substantiales Deos, radijs diuinis deificatos, id est, quorum Diuinitas radiet cum primo ac singulari Deo. Nam is qui est supersubstantialis Deus, ueram solus obtinet substantiam Diuinitatis. Reliquorum similis substantiæ diuinæ, non substantia diuina: quemadmodum solus habet substantiam humanitatis, quicumq; est substantialiter homo: qui autem non est naturaliter, substantialiterq; homo, nunquã substantiam humanitatis possit debet. Est autem substantia natura cuiusq;. Quare cuiuscq; substantia Diuinitatis adesset, uera supremaq; diuinitas etiam adesset. Vt igitur Philo mentis humanæ creationem, pulchro declaraturus exemplo, eam uocauit ἀπαιγώματα, radium, scintillam à Deo, sensit autem non æternam scintillationem, splendoremq; perenniter lucentem, sed semel quiddam splendoris ex æterna luce diuina demissum: sic si Damascium sensisse putemus, sanum erit dogma, & Deorum quos ait radiationibus à Deo ἀποθεωμένους, fieri Deos, quos etiam Dionysius testatur in Theologia Deos uocari, dicemus creationem fuisse, cum diuinitas à potestate prolifica sua Deus splendor quosdam uitales, qui Dij nempe mentes angelicæ fuerunt, demisit, non ex sua Diuinitate, sed fecunda potestate lucem illas sui similes accendens, quemadmodum ex ditissimis potestatis suæ thesauris lucem corpoream, quæ nusquam prius esset, inflammauit. Obseruandum igitur Dionysium non usum esse nomine creberrimo ipsi, & Platonis ἡλαμψίαν super eorum à Deo radiante substantia, sed super sapientia, doctrina, scientia, mysterijs, quæ tanquam lumen à Deo supremo Angelis suis infundatur. De quo in cœlesti Hierarchia, Inferiorum, inquit, substantiarum ordines, igneæ, sapientis, intellectualis, diuinæ uirtutis, sunt participes, inferius, & ad ipsas priores respicientes. Ipsæ enim prius Deum cognoscentes, & diuinam uirtutem excellenter cupientes, etiam priores merentur, quoad eis fas est, diuinam potestatem æmulari. Tum eas, quæ post se sunt, substantias omni potestate inflammant, dantes eis copiose splendorem, qui in eas descendit. Similiter & hæc inferioribus, per ordinem quolibet prima subsequenti. Transitq; in omnes, ex proportione, πρόνοια διαφορετικῶς ἕως φωτός, Dispensatio per omnes commentis diuini luminis. Est igitur omnibus illuminatis principium illuminandi, Deus quidem natura, & uerè, proprieq; ut luminis substantia, & ipsius esse, ac uidentis autor, uerum & omnibus mentalibus, ex proportione ἐπιφάνεται, apparet, lucefcit, propriam illuminationem præbens proximis, ac dignissimis. Hæc ad uerbum Dionysius, in quibus apparet, quàm non syncerè Platonici, quemadmodum multa, sic nec dogma de illuminatione & irradiatione intellexerunt. Est igitur illuminatio Nectar illud, & Ambrosia diuina, cognitio, sapientia, quam supremam animorum uoluptatem sensit Aristoteles. Hæc incipiens à supremo Deo, qui primus dat sapientiæ suæ lucem, transit per omnes ordines diuinos ex proportione, & ordine, prius primis, exin postremis. Hæc illa θεωρία esca Deorum ineffabilis uoluptatis, spectaculum implens animos uberrima lætitia, iure lux appellata, ut quæ non sit nisi cognitio, contemplatio diuinorum mysteriorum. Quare quod Iamblichus dicit, referturq; etiam à Damascio, ἕνα ὑπερσυστάου θεῶν, τὸς ἄλλους ἡλαμψίαν ἀπὸ αὐτῆς θεόσηται. Quod est, Vnum esse supersubstantialem Deum, cæteros radios ex Diuinitate eius. Errabit, quicumq; non rectè interpretatus fuerit, ut radius Dei sit Angelus, quemadmodum est mens humana. Creata scilicet à Deo, & tanquam lux accensa creando. Vnus est enim Deus supersubstantialis, de cuius prolifica potestate cuncta manarunt.

DE DAEMONIBVS.

C

Priscis Dæmonum naturam innotuisse. Profanas literas similia sacris de Dæmonibus perhibere. Nomen Dæmonum, Græcum, Hebraicumque esse posse. Esse hoc nomen commune bonorum, ac malorum.

CAP. XIX.

NVNC erit sermo de Dæmonibus: propositisq; ex prisca Philosophia, cui natura, uisq; eorum non fuit incognita, sententijs, in sacrarium ueritatis bona reuocabuntur, fabulis, & seculorum diuturnitate è sedibus suis transposita. Omnia quidem propemodum apud exteros, super natura, casu, genere Dæmonum deprehenduntur, atque in Theologia uera, si ueritatis origine reperta, & quoniam inter ueritatem, ac falsitatē sæpe magnū est cōmercium, prudenti ab inuicem iudicio separentur. Vt autem præpotens Diuinitas, Diuinitatisq; mysterium, creatio mundi, principium generis humani, immortalitas animorū cognita fuit cunctis, & prædicata: sic quandam fuisse semper de Dæmonibus scientiam apparet, quam nostræ literæ postea melius explicuerunt. Ac primum nomen ipsum uestigandum, & in quos pertineat, apud Philosophos, ac Theologos dirimendum, ut locis cunque suis datis, ueritas elucescat. Tres sunt huiusce appellatio nis rationes, duæ Græcæ, una Hebraica. Plato primus autor fuit in Cratilo, quo tamen libro, cum de re difficilima, atque ab animo longinqua quæreret, dubius ubique, & incertus uelutiq; palpitans ingreditur, censet Dæmonas ex sententia Hesiōdi uocatos, quali δαίμονας, prudentes, scientes, in uetusta lingua Græcorum eo nomine nuncupatos. Atque ait esse non modò Hesiōdi, sed multorum aliorum è poëtis sententiam, uiros probos magnis honoribus affectos post mortem, Dæmones, iuxta hoc prudentiæ, sapientiæq; nomē, fieri. Eiq; sententiæ se quoq; libenter assentiri, ut optimus quisq; siue uiuens, seu defunctus sit, rectè quàm uocetur Dæmon. Hoc de eorū nomine sensit Plato. Quæ autē de re dicit, paulò post disquirētur. Cæteri Græci, præcipuè Eusebius, Dæmonas putat dictos ab εο, quod est δαίμων, exterreo, pauca facio, quod spectrorū, Dæmonumq; sit proprium. Tertia deductio, uera ni fallor est. Sæpe enim sum arbitratus quemadmodum magna nominum uis ex Hebraica lingua fluxisset ad Græcos, quoniam nati sunt Græci à uetustissimis cognatis eorum, qui Hebræorum, Aegyptiorumq; gentem progenuissent: sic hoc nomen antiquum à uetusta Hebraica lingua: quam uidetur somniasse in Cratilo Plato, asserens quandam barbaram linguam dedisse cæteris linguis nomina, ad eos uenisse. Hebraicè Shadai dicitur Deus & Dæmon. Scribiturq; in ea lingua, quæ solas consonantes, raro uocales scribit, prior litera shin coniuncta cum daleth. Videntur itaque Græci illi uetustiores reiecta priore litera, aut iuncta cum sequenti uocasse Daimones, qui dicuntur Hebraicè Sdaim, ut si reijcias priorem consonantem, fiat Dai, in numero multo Daim. Quod ne cuiquam mirum uideatur, norit pleraque nomina Hebraica, in lingua Græca, uel detractis syllabis uel auctis inueniri. Hebraicè dicitur Rapha, mederi, Græci addiderunt unam syllabam Therapha. Hebraicè dicitur Banum, intelligere, Græci unam syllabam detraxere νοῦν, Num. Hebraicè est Ba, ambulare, Græci, & Latini addidere: Latini unam, Græci duas syllabas: illi Vado, hi Badisso. Itaque minimè mirum, cum sint alia complura exempla, ab Hebraico Sdaim, factum Græcum Daimon: nam diphthongos ueteres Latini & Græci proferebant. Cognita igitur etymologia nominis Hebraici

A Hebraici, unde Græcum defluxit, tum de natura Dæmonum melius differemus. Est Hebraicè nomen Sdai, Dei omnipotentis, fortis. In numero multo Sdaim, semper Dæmones malos designat. Dicitur autem nomen à uerbo Hebraico, Sadad, euertere, uastare, inde nomen fortis, & omnipotentis. Vt igitur in cæteris diuinis nominibus Hebraicis, Græcis, & Latinis, communicatio fuit cum hominibus, superioribusq; substantijs (Etenim Elohim, quod Dei nomen est, etiam Angelis & iustis hominibus est attributum. Erant item Dij gentium, hoc nomine dicti: Græci autem θεοί, non illum modò, uerum singularem, unicumq; Deum, sed multos alios appellarunt, item & Latini) sic uidetur nominis diuini Sdai, facta Dæmonibus, spiritibusq; malis communicatio. Nisi malis opinari uocatos Sdaim, quasi euersores, destructores: sed, ut dixi, id etiam est in sacris literis nomen omnipotentis Dei. Videtur igitur rectius, arbitrari id nomen datum eis ex communicatione, & similitudine, quòd sint potestates superiores, Angelis similes. Proinde simile nomen obtinuerunt. Illud quidem mirabere in sacris literis, quòd promiscua sunt nomina bonis & malis potestibus. Quippe cum sit unus Rex omnipotens mundi, hos tamen diuus Paulus etiam uocauit ἰσομονεάρχους, mundanos principes. Ergo uerissimum est, & ad intelligendum quicquid de Dæmonibus, à Philosophis disputatur, maximè opportunū, quod Philo Iudæus admonuit in libro de mundo, his uerbis: Animas, inquit, & Dæmonas, & Angelos nomine quidem differre: unam autem atq; eandem esse rem, tibi persuadens, molestissimam superstitionis sarcinam abijcies. Vt enim bonos Dæmonas & malos pleriq; dicunt, similiter animas: sic & Angelos, alios quidem, qui futura prædicerent, legatos quosdam hominum ad Deum, sacros, & incorruptos custodes propter præclaram hanc, & inculpatam administrationem: contra alios impuros & indignos, qui prædicerent, ipse arbitratus, haudquaquam errabis. Hæc Philo. Estq; ut dixi, optima, necessariaq; in omnibus Philosophorum libris admonitio. Monet autem tum eandem esse naturam animarum, Dæmonum, Angelorum, & sæpe alterum esse pro altero, tum hæc omnia, bona esse, & mala, bonas animas & malas, bonos Dæmones, & malos, bonos Angelos, & malos. His cognitio, fieri, ut grauissimum superstitionis onus non feras animo. Neque enim decipieris, impieq; peccabis, Dæmonas malos, arbitratus bonos, quod peccauit Plato, interdumq; Porphyrius, multiq; alij Platoniorum. Rursum non errabis, audiens apud Philosophos Dæmonas custodes generis humani, interpretaberisq; eos Angelos illos bonos. Sic nosces prædictionem rerum futurarum, legationemq; Dei ad homines, bonorum esse Dæmonum: bonos autem Dæmonas, intelliges Angelos. Quoniam igitur hæc omnia sunt in libris Philosophorum, obseruanda sunt diligenter, ne altera, pro alteris accipiantur.

Exempla quibus monstratur hoc nomen, diuinam potentiam, numenq; designare, & usurpari pro Deo, Dijsq; à Poëtis, & Philosophis. Demum quòd malorum potestatum sit proprium nomen. Esseq; apud eos bonos & malos Dæmones.

CAP. XX.

AD intelligendum igitur ea, quæ à nostris, & à Philosophis, de Dæmonibus, post nominis etymologiam, quam Hebraicam illam ueriores credimus, à qua totius rei sermo dependet, oportet ex illo præcepto Philonis nosse, uarium ac multiplex esse Dæmonis nomen apud Poëtas & Philosophos, sicut ipsum

gg 3 Hebrai

Hebraicum Sadai est omnipotentis, & fortis Dei, Dæmonium item malorum, Etenim C Orpheus cum de singulari Deo, quæ Iouem nuncupat, loqueretur, ut uidimus, dixit:

Ἐν κρείττω, εἰς δαίμων ἤϊστο, μέγας ἄρχων ἀπάντων.

Imperium, Dæmonis unus, mundi quæ ingens Rex.

Homerus item promiscuè pro eodem nomine Dei ac Dæmonis abutitur, idemque sunt apud eum Dii, ac Dæmones, quod & apud priscos omnes plurimum inoleuisse uidetur. E quibus est, quod uim diuinam, uniuersalem, cuius nutu cuncta gubernantur, solitus est, ut Orpheus, appellare Dæmona, ueluti cum Vlysses fluctibus oppressus, tempestatum quæ procellis iactatus, & naufragus timebat, ne Dæmon immitteret aliquem immanem cetum:

Ἢ ἔπι μοι καὶ κῆρ' ἐπιπέσει μέγας δαίμων.

Ἐξ ἁλῶς, οἷά τε πικρὰ τρέπει λιυτὸς ἀμυγνύτης.

Aut mihi cetum immanem Dæmon mittat ab undis,

Qualia pontus habet sub aquis & plurima pascit.

Et alio loco, de reddita diuinitus tranquillitate:

-Ἢ δὲ γαλήνη

Ἐπλετο νλωεῖν, νόμισε δὲ κύματι δαίμων.

Tum uenti posuerunt, strauit quæ æquora Dæmon.

Hic Dæmonem appellauit uim uniuersalem, diuinam, ut si Deum ipsum nominasset, ut ante eum Orpheus, Vnus Dæmon, una potestas. Similiter locutus est Aristophanes, quod Dæmon efficiat alios dominos, alios seruos, & parentes. Is enim Deus uniuersalis est. Homerus item cum Deum ipsum uniuersalem, Dæmonem, tum generatim quos Deos, eosdem etiam Dæmonas dicit. Ut quod Neptunus profectus esset ad Aethiopas, *-μέγας δαίμονας ἄλλους,* ad cæteros Deos. Et cum, in hymno Apollinis apud Iouem, *-Ἐπειτὰ δαίμονες ἄλλοι ἔνθα καθίζουσι,* Dehinc alij Dæmones consedere. Hi enim Dæmones sunt, quos semper Deos appellat. Denique testatus est etiam Plutarchus, Homerum uideri uti utroque nomine promiscuè, esse quæ quando Deos uocet Dæmonas. Primum autem Hesiodum seorsum rationalia genera in quatuor diuisisse partes, Deos, Dæmonas malos & bonos, Heroas, & homines. Verum ut postea monstrabitur, illi apud Hesiodum Dæmones, non sunt ueri, naturalisque Dæmones. Thales Milesius, ut refert Athenagoras, primus partitus est naturam diuinam in Deos & homines. Hac ratione locutus est Aristoteles exordiens librum de Mundo, Semper ei Philosophiam uisam fuisse *θεῖον ἢ καὶ δαιμόνιον χεῖμα,* diuinam quantumdam, & dæmoniam rem: Pro eodem dicens diuinam, & dæmoniam, alterum alteri simile. Idem quæ ait de insomnijs, an fieri possit, ut per insomnia, futura cernantur: & si cernantur, an ea, quorum homo causa, *ἢ ὅν τὸ δαιμόνιον ἔχει τῶν αἰτίων,* uel quorum causa est Dæmonium, Hic Dæmonium est Deus. Nam de hac ipsa re loquens de diuinatione per insomnia, etiam sapientibus futuram ait hanc insomniorum diuinationem, *ἢ θεὸς ἢ ὁ πέμπων,* si à Deo darentur. Et Plutarchus, quem alij diuinum Platonem, Dæmonium in libro de Educatione, Et quod ait solitum suo tempore mores & uerba & uiros uocari dæmonios & diuinos. Item de his, qui sero à Deo puniuntur, cum stationem Dei, ac tarditatem uocat *βραδυστία τῷ δαίμονι,* Dæmonij, quem toto opere Deum dicit. In Galba, qui adoptaret Pisonem, Cæsarem quæ declararet, tempestates, hymbres, tonitrua, tenebras fuisse, quasi Dæmonium declararet, adoptionem boni causa minimè factam non approbare, *ὡς κατὰ νόμον εἶναι, μὴ πρὸς ἐμῶν, μὴδ' ἐπ' αὐτῶν τὸ δαιμόνιον, γινώσκοντι δὲ ἐπ' ἀγαθῶ, τὴν ἐπινοήσαν.* Et inde discernendo ab adulate amico uerum, adducit Euripidem dicentem, *ἔταρ δ' ὁ δαίμων ἐνδεδῶ, τί δ' εἰ φίλων;* Cum Dæmon

mon

A mon bene dederit, quid amicis opus est? Hic enim Dæmon est Deus, Fortuna. Sic Aristophanes dixit Dæmonem facere seruos. Sic & ad Apollonium tribus rebus prosperis nuntiatis Philippo, manus eum in caelum tetendisse dicentem, *ὁ δαίμων μέγιστος πῶς τοῖς ἀνθρώποις ἐλάττωμα,* O Dæmon, moderatam his iacturam recompensa. Sic Græcus uetus sermo beatos uocauit *εὐδαίμονας,* quibus esset Deus propitius. Eandem quæ Fortunam, & Dæmonem dixerunt. Est enim Deus ipse, operans occultè, Fortuna uocatus. Sic fortasse locuti sunt Epicurei & Stoici, diuo Paulo Iesum Christum Athenis prædicante, *ἔνων δαιμόνιον δόξαι καταγλυτὸν εἶναι:* Quod uideretur peregrinorum Dæmoniorum nuntiator. Dæmonia enim Deos promiscuè uocabant, diuo Paulo nouum eis, & antehac inauditum Deum prædicante. Plutarchus item referens, quæ apud Tragicum Sisyphus ait fuisse sapientem quendam, qui diceret oportere sibi persuadere homines, *ὡς εἰ δαίμων ἀφδίτῳ θάλλου βίῳ, ὡς ταῦτ' ἀκούει, καὶ βλέπει φρονεῖ δὲ ἄγαν:* Quod sit Dæmon, immortalis æuo beatus, qui hæc audiat, sentiat quæ mirum in modum. Hic enim Dæmon est, sicut apud superiores, Deus uniuersalis. Ibidem quæ profertur, quod dixerat Callimachus, *ἢ θεὸν οἶδα, ἢ δὲ ὅτι καὶ δαίμωνι ἔξαι πᾶν δυνάστην. ἢ δὲ γὰρ ὁ θεὸς δυνάστην πᾶν ποιεῖν.* Si Deum nosti, scito quod & Dæmoni faciendi cuncta potestas est. Sisyphus autem impius respondet, Deum omnia facere non posse. Hic apparet pro eodem uniuersali, magno quæ Deo, Dæmonem esse, sicut apud Orpheum. In Politico Platonis est maximus Dæmon, & cæteri cum eo principes. Et in Eutyphrone dicit se accusari Socrates *ὡς κωνοδομῶνται πᾶσι τῶν θεῶν, καὶ παινήτων ἢ θεῶν:* Veluti nos uos Deos introducuntem fictorem quæ Deorum. Sentiebat autem de suo Dæmonio, & Deum uocat Apollinem, quem fatentur omnes Dæmonem fuisse, ut & Plutarchus. Sunt alia per omnes scriptores exempla, ex quibus facile cernas, sicut nomen Hebraicum Sadai, est omnipotentis fortissimi quæ Dei, in numero multo Sdaim, sunt Dæmones mali: sic priscos Græcis ipsum Dæmonis nomen designasse Deum omnipotentem. Secunda igitur Dæmonum significatio inoleuit apud posteros, ut dicerentur genera Deorum à primo illo maximo ac præpotenti Deo conditorum. Hoc autem significatu idem sunt Philone teste Dæmones, atque Angeli, ut quos Angelos literæ sacræ uocent, hos Philosophi Dæmones, Angelos eos nunquam propemodum appellantes, sicut Dæmones nunquam sacræ literæ. Eisdem quæ omnia, quæ nostra Philosophia Angelis, dederunt. Nomen quidem Angeli in Philosophia cœlesti, promiscuum est pro cœlestibus Angelis, & pro eo, quicumque mitteretur, siue à Deo, siue ab hominibus, etiam uerò pro potestatibus malis. Tertius Dæmonum significatus est, sicut in sacræ literæ Sadaim malorum, sic semper malorum apud profanos. His ita separatis facilius de natura eorum, ex prisca Philosophia differemus. Sunt autem ex Philosophis, qui Dæmones bonos & malos agnoscant. Quo perspicuum est, sentire Dæmones eos, quos nostri Angelos: qui autem semper malos eos putauerunt, eo in loco habuerunt, quo sunt apud nostros. Semper enim pro malis sunt in nostra Philosophia. Ac ut ait Pselus de Chaldæis: *καὶ ὁ μὲν χεῖρ δ' αἰὲς πᾶσι μὲν ἢ δαιμόνων ἀγαθῶν, ἡνῶς δὲ κακῶν πίνονται, ὁ δὲ ἡμέτερος εὐσεβῆς λόγος, πάντας κακῶς δοξάζοντι ἐν πειραστικῶν ἀποστομάτων, ἢ κακῶν ἀποκαταστατικῶν ἐν ἀγαθῶν:* Chaldæus, inquit, alios bonos, alios malos Dæmonas agnoscit: sacra uera, piæ quæ Theologia nostra omnes definit malos, quoniam uoluntariè peccauerunt, bonitate in scelus commutata. Hoc inquam quod Chaldæus habet, est etiam apud multos posteriores Philosophos, quibus sunt Dæmones boni & mali. Ac uariant scriptores ferme omnes, alij tantum bonos agnoscentes, alij bonos & malos, cæteri promiscuè, sicut Chaldæus: Platoni nunquam mali: Mercurio Trismegisto nusquam boni: Chaldæo potius mali, quam boni: nonnullis, ut Porphyrio, utrunque. Quo

niam

niam autem sicut in omni Philosophiæ quæstione, uetustiora cum primis rimanda, C
sic potissimum in inuestiganda Dæmonum natura facere conuenit: cum primis au-
tem Philonis præceptum oculis intentis obseruandum, molestissimum superstitionis
pondus abiecturi, ut quæ de Dæmonibus bona dicuntur apud ueteres, ne malis tri-
buantur: sed ita de his eos locutos putes, ut si de Angelis sermo eis fuisset.

*De uario genere Dæmonum apud Philosophos: & quod non semper physice
nomen hoc usurpent, transferentes nomen, naturamq; Dæmonum ad
alios. De Dæmonibus ueris & fabulosis ex Platone, & Poëtis. Et quod
ueri Dæmones sint aërij. Correctio eius, quod situm aërium dicunt natu-
raliter Dæmonibus attributum.*

CAP. XXI.

INCIPIENS igitur à Platone, non unam eandemq; apud eum, nec
physicam semper de Dæmonibus, sed fabulosam nonnunquam depre-
hendes rationem. Physica ratio, uereq; Dæmonibus congruens est, cum
eos in Epinomide iuxta sensus omnium ante, & post eum Philosophorū,
definit genus aërium. Nam de prioribus Dijs, astris scilicet, quorum præclaram na-
turam pretiosissimamq; docuisset, locutus, addidit: *μετὰ δὲ τούτοις ἰὼ ἕκαστος ἐστὶν, δαί-
μονας, αἰετοῦ ἢ γυῖο ἢ ἕρου ἢ ἄλλου τελευτῆ καὶ μόνου, ἢ ἐρμυλίας αἰθροῦ, ἢ χυμῶν ἢ ἄλλου ἢ ἕρου
ἢ ἄλλου διαπορεῖς*: Post hos, ait, & sub his deinceps censendi Dæmones. Est autem ge-
nus aërium, habens tertium, ac medium locum interpretationum, legationumq; au-
tor: eosq; honorare uotis ualde operæpretium est, ut fausta sit eorum pro nobis le-
gatio. Hæc Plato locutus subiicit: Horum duorum generum animalium, alterum ex
æthere, alterum ex aëre, prorsus utrunque non cerni, adesse nobis tamen, etiam non
perspicuum, persuadere debemus: Effectus mirabili sapientia præditum, utpote genus
docile, ac memor, cognoscens omnem nostram cogitationem, mirabiliterq; ample-
ctens, qui ex nobis boni, probiq; sint, odio habens incredibiliter malos, ceu qui mor-
roris sint capaces: Deum enim supremam dignitatis arcem obtinentē, extra dolorē,
& uoluptatem esse, solum sapere & nosse dicendum. Cumq; mundus animantium sit
plenus, eos ad inuicem, & supremos Deos omnes, omnia perferre, eod quod animalia
interiaceant, quæ mira celeritate in cælum, ac terras, omnemq; mundum ferantur.
Hæc Plato, recto, sanoq; iudicio perpendenda: quoniam plurima uera multis fabu-
losis temperauit. Adiecit enim, quasi suum quendam ordinem secutus, genus aqueū,
semideum, Tritones, Leucotheam, Matutam, Inous Melicertem, cæterosq; id genus
Poëtarum, non Naturæ Dæmones, à Poëtis, non à Deo factos. Vt autem in Timæo,
& in Epinomide, in Dæmones recenset Iouem, Iunonem, quos homines fuisse constat,
idq; Poëtarum testatur descriptio, hi quoq; dicendi sunt, in natura, & in hac Platoni-
ca superius definitione nullum habere locum. Cauendumq; ne fabulis ueræ Naturæ
inquisitio deprauetur. Dæmonas igitur illos aqueos constat esse fabulosos, & poë-
ticos, ab ipsismet Poëtis, non à Deo repertos, qua licentia deficiant flumina, fontes,
arbores, antra. Itaque etiam Dæmonas illos Iouem, Iunonem non esse naturales, de
quibus quærimus, Dæmonas, testantur hi, à quibus accepti sunt. Vbiq; enim
Poëtæ demonstrant eos partim Deos, partim homines fuisse, non agnoscentes cum
fabulosè loquuntur alios Deos. Quare etiam Apuleius, qui Platonem imitatus in
his Dæmonibus censet Palladam, quæ Græcis ferret opem, palàm est à uera Philo-
sophia ad fabulas delapsus. Quomodo enim persuadere sibi poterat Pallada Dæ-
monem

Amonem esse, si cum cæteris, qui Deorum apud Poëtas implent numerum, ex homi-
nibus est in Deos relata: An igitur ante Deos, Dæmones non fuerunt? At Plato in
Timæo censet Dæmones in principio rerum, imperio Dei homines creasse. Huc
quoque pertinet, unde sententiam hanc hausisse Platonem palàm est, quod idem ait
in Cratylo, secutus Hesiodum, Dæmonas esse probos homines, quibus post mor-
tem id præmij sit datum, ut Dæmones effecti custodes essent generis humani. Verum
enimvero etiam hæc non naturalia, sed poëtica. Quærimus ipsi Dæmonas eos, quos
genus, & natura separet ab hominibus, & quos oportuerit cum toto mundo fuisse
creatos. Nam si ex hominibus assumpti, & tralati in Dæmonas fuerunt, nulli, ante
quam hi excederent è uita, Dæmones fuissent. Nos autem quærimus naturales Dæ-
mones, exclusa uanitate, ac superstitione. Nam hæc Platonis in Cratylo, & Timæo
sententia, etiam ipsius autoritate refellitur: quoniam & in Phædro, & in Republica
censet eos dari custodes & duces, simulac nati sint homines. Ergo multi homines an-
tequam homines in Dæmones referrentur, sine ducibus fuissent. Testatur item in Le-
gibus Deum adhibuisse humano generi custodes, non adhibuisse autem eiusdem ge-
neris: sicut nec nos mortales pastores pecorum, aliquam pecudem, uel capram, sed ho-
minem adhibeamus: ut tantum inter duces illos interesse, atq; nos statuatur, quantum
inter homines & pecudes. Ad hæc cum in Epinomide de naturali rerum ordine, mun-
danisq; regionibus, & incolis loquatur, tribuens supremam ætheriamq; Dijs coele-
stibus, aëriam Dæmonibus, uidetur illi naturale esse, ut cum Deus crearet mundum,
replens eum animalibus, simul impleuerit cælum, simul aëra, simul aquas, simul ter-
ras. Quod si uera essent, quæ ex sententia Hesiodi disputat, aër in creatione suis ani-
malibus caruisset, necessèq; fuisset expectare, dum probi homines uita functi Dæmo-
Bnesq; effecti, aëriam regionem complerent. Quoniam igitur Plato & Apuleius cum
Natura Poësin contaminarūt, pugnantia scilicet inuicem, effectum est, ut nihil rectè,
& ex Philosophia eis successerit. Aut enim sequenda seorsum Poësis est, aut Natura.
Si temperes, coinquines, nihil efficias clarum & certum. Examinanda igitur Platonis
illa descriptio, amandata procul interim Poëtice: quoniam ipse quoq; proponit quen-
dam ordinem naturæ. Plato igitur sentit Dæmonas aërios, etiam in eo fortasse Hesi-
odum secutus, qui ex hominibus in Dæmones commutatos ait:

Ἄερα δ' ἑοικασμένοι πόντου ποσσῶν ἐν' αἰθήρ.

Aëraq; induti tota tellure uagantur.

Tribuit scilicet aërium corpus Dæmonibus, ut etiam Apuleius ex sententia Plato-
nicorum. Sed Plato & Apuleius etiam aërem eis tribuunt, non modò ex quo cor-
pora eorum sint formata, exigua, tenuia, sed etiam quem habeant pro regione, &
regno, existimantes nullam fuisse mundi partem, quam Deus animalibus non re-
pleuerit. Sicut autem cælum plenum est sideribus, diuinis scilicet animalibus, ut
ipsi censent: sic aërem fuisse animalibus natura, & Diuinitate, genere coelesti in-
ferioribus repletum. Exclufis igitur fabulosis illis, poëticisq; Dæmonibus, na-
turales Dæmones priscorum omnium, ac Philosophorum est sententia, aërios
esse, duabus de causis: quod & in regione sint aëria proximè post Lunam, or-
bémque coelestem: & quod sint corporibus aërij, sed propter tenuitatem, qua-
les sunt soni & uoces, & id genus spiritualia, inuisibilibus, quibus induti per
omnem mundum inambulant. Hæc autem definitio erit omnium generatim Dæ-
monum tam bonorum, quàm malorum. Quod autem Plato de interpretatione,
legationeque dicit, sanabitur illo documento Philonis, hoc munus Angelorum, non
Dæmonum esse, quod eorum nomine significatur, quo in Hebraica lingua, & ab
h h antiq

antiquissimo Mose, & ab antecessoribus eius sunt ab eo munere appellati: ab Aegyptijs, superioribusque Theologis, Platoni auditum, sed nomen immutatum: Aut dicemus eum secus quam maiores prodidissent, fuisse locutum, ascribentem Dæmonibus, quod erat apud priscos, meliorum potestatum, quos fama, certaque scientia erat, creditis eis à Deo rebus humanis, à cælo in terras nuntios mitti. Hoc non Dæmonibus decuit ascribi, sed ut apud maiores fama increbuisse, Dijs ipsis cœlestibus, & Angelis, quos super scala, quæ solo fixa cœli cacumen tangeret, uident ascendentes, & descendentes Jacob. Id officium in sacris literis dicitur ἀγγελλειν, nunciare, apud Philosophos ἐρμηνεύειν, interpretari. Inde Hermes, diuim interpres. Dicitur etiam παρεμύειν, intercedere, perferre, transmittere. Definitionem igitur Platonis, quod Dæmones sit gens aëria, non modò aërijs, inuisibilibusque corporibus, sed etiam regione, ut sint quasi mundani Dijs, proxima cœlo loca obtinentes, quoniam is est omnium ferme Philosophorum consensus, approbamus. Sed officium, quod tribuit eis, dicemus iuxta Philonem, non ipsorum esse, sed Angelorum, quibus ueritas cœlestis, non aërem tribuat, sed ipsum cœlum habitandum, diuinæque præsentia semper frui, exceptaque mandata proferre in terras, affirmat. Quod cum sit ipsorum proprium, Dæmones à tam præclaro, ut ait Philo, munere excludemus, ne mala pro bonis accipientes, deceptique rerum similitudine, superstitionis pondus nostris ceruicibus imponamus. Aut dicemus unam quidem gentem, unum genus esse Dæmonas & Angelos, sed non omnes Dæmonas, duntaxat autem bonos legationibus fungî. Definitio igitur Dæmonum erit, quod aërijs corporibus regiones aërias incolant: legationes autem erunt Deorum aetheriorum, non Dæmonum, quibus morum prauitas dignitatē, decusque hoc eripuit. Veritatemque à fabulis, & mendacis, attentis oculis, sic apud Platonem, ut apud cæteros Philosophos discernentes, duabus correctionibus utemur in explicatione Platonica de Dæmonibus: primum reiiciētes poeticos illos Dæmones, qui cum homines fuissent, separatim à Dæmonibus genus habuerunt, nominatque ipsa fuerunt hominum nuncupationes: secundum, ut legationem, custodiam generis humani non Dæmonum esse, sed eorum, quos Deos appellant, dicamus. Aut si demus bonos, & malos Dæmones esse, bonos, Angelos appellabimus, quorum sint legationes, & interpretationes. Sed definitio, quod sint aërij regione, quoniam Angeli, ac Dijs in sacris literis (nam nomen Dei Elohim, est etiam Angelorum, sic etiā in profanis) legationibus fungantur, humano generi dati à Deo præfides, & sunt cœlestes, non aërij, nisi forte corpore, non congruet, nec erit eorum cum Dæmonibus miscenda natura. Separato igitur munere legationis, & interpretationis, reliquā definitionis partem accipiemus, esse eos aërios, à cœlestibus aulis, commercioque Deorum exclusos, & in terrā, aëremque tenebrosam deiectos. Illud item uidetur in Platone, Apuleio, forteque etiam Philone corrigendū, situm aëriū datum Dæmonibus non naturaliter, ac quasi succedentibus inuicem sibi mundanis regionibus, quæ fuerint in creatione repletæ, cunctis elementis habitibus sua animalia. Nam si natura situs is Dæmonibus esset, nunquā mali, sed boni semper fuissent: quoniam tum autor omnia bona fecit, tum nihil est à Natura factum deprauatum. Nec Deus malis habitatoribus mundum suum repleuisset. Ille igitur aëris situs accidentalis fuit: non natura, nec fuit diuina dispositio, ut cœlo diuinis animis repleto, compleretur aër item suis incolis: Quod si Deus fecisset, bene fecisset, nec mali Dæmones essent, nec aërem, sed cœlum incolerent. Relinquitur igitur has sedes datas uti malis, uel ut quibus non licuerit ad cœlestia templa propter scelus aspirare. Quocirca quod Philo perhibet in libro de Mundo secutus Platonem,

A αἰὲρ μὲν τὰ πῆνυα, καὶ δυνάμεις ἕλλας, αἰδοῖται ἰδαμὴ ἰδαμὴς καταλαβαίνοντας, ψυχῶν δὲ θύσασθαι ἑταῖρα ἀσωμάτων ὄντι, διακείσασθαι ἕσας αὐταῖς ἐνταξασθαι: Aëri, inquit, attribuit uolucres, & potestates alias, quæ sensu non possint percipi. Est autem is chorus animarum incorporearum; per acies & ordines distinctus suos. Deinde infert, Quarum alias ratio probat corpora mortalia ingredi, certisque temporibus rursus migrare, diuiniorum compagem sortitas, omnis terrenæ habitationis expertes esse, sed supernè ad ipsum æthera purissimas esse. Quas Græcorum Philosophi Heroas, & Dæmonas uocant, Moses recto nomine Angelos, legationibus fungentes, & nuntiantes à Principe bona subditis, & ipsi Regi ea, quibus indigent subiecti. Et in libro, quod insomnias sint à Deo, ἀὴρ ψυχῶν ἀσωμάτων οἰκῶν: Aër incorporeorum animorum domiciliū. Quandoquidem omnes mundi partes replendas esse, pulchrum iudicauit opifex. Quocirca terram terrestribus, mari & fluminibus aquatica, cœlo stellas attribuit. Quarum singula non modò animal est, sed etiam purissima mens. Quare etiam in alia regione uniuersi, aère, ἴσα γέγονεν. ἃ δὲ αἰδοῖται μὴ καταλαβῆναι, τὴν αἰὲρ; καὶ ψυχῶν γὰρ ἀσωμάτων, καὶ μὲν ἐν τῷ αἰὲρα, γῆς μὲν καὶ ὕδατος. ἴσοπροσφῆμι: Animalia creata sunt. Quod si sensu non percipiuntur, quid mirum? Siquidē & anima inuisibilis. Atqui ueri sit simile, aërem multo magis quam terrā animalia nutrire. Hoc igitur Philonis dogma, dicerēt Theologi non esse planè Mosaicum, negantes esse in aëre animas, antequam in corpus descendant, aëremque purissimos animos habitare non concedentes, qui locus datus sit eis à Deo, tanquam naturalis, ut legationibus fungantur. Si enim accedunt ad Regem, certè cœlestes sunt, non aërij. Et ipsi Angeli confessi sunt se semper astare conspectui diuino. Si sunt cœlestes, ut clara ratio est, quoniam sunt Angeli, qui Dijs dicuntur à Philosophis, etiamque in Theologia, superest eos etiam cœlum habere pro regione, eosque solos legationibus fungî. Eos autem qui tenent aëra, non modò non esse purissimos, sed aliorum Theologorum testimonio inquinatissimos, utpote uetitos propter impuritatem cœlestes penetrare domos. Quare secutus in eo Platonem Philo, dogma proposuit non usquequaque Mosaicum. Probarem enim testimonio Mosis, tum Angelos cœlestes esse, semper in aula regis sui commorantes: tum aërem non alia animalia, quam uolucres habere: nec aliud animantis genus aëri necessarium fuisse, quo repletur, nisi uolucres & uolatilia: sicut nec aquæ sunt alia animalia, nec terræ nisi corporea, & uisibilia. Dæmones autem quoniam tantus est Philosophorum consensus aërios esse, dicerem non consilio creatoris, & natura situm hunc habuisse, sed casu & uitio suo, quibus cœlum, quemadmodum cæteris animis, esset paratum. Eadem correctione uter in Apuleio, selectis bonis multis, quæ de Dæmonibus sentit.

Declaratur sententia Platonis de Dæmonibus, qua tribuit eis legationes, intercessionemque inter hominem, atque Deum. Et quod hi sunt Angeli cœlestes.

CAP. XXII.

DECLARATVM est igitur, quod Plato prodidit in Epinomide. Cum ergo legationes, & interpretationes, non Dæmonum aëriorum, sed cœlestium Deorum esse deprehenderimus, recognoscere, & in sedes suas restituere necesse erit, quod item Plato dixit in Symposio de dæmonibus: Etenim, inquit, omne Dæmoniorum genus interiacet inter Deum, & mortales, referens Dijs res humanas, hominibus diuinas: Hominum quidem preces, & sacrificia: Deorum imperia, & præmia sacrificiorum. Cumque sit in medio amborum, efficit ut uniuersum sit inter se deuinctum. Per hos tendunt omnia uaticinia, arsque sacerdotum,

h h 2 tum,

tum, eorumque omnium, qui sacrificijs & initiationibus, incantationibusque & ueneficijs insunt. Deus autem non habet cum hominibus commercium, sed per hos omnis fit legatio, & allocutio Dijs ad homines. Vigilantibus item & dormientibus. Atque qui in his doctus est, uir daemoneus dicitur. Igitur hi Demones multiplices sunt & uarij. Hæc Plato. Quæ quidem eodem atque superiore calculo examinanda esse, ne uel in suspensionem, uel indignam Philosophia hallucinationem cadamus, certum est. Tanta est enim propter separationem à corpore inter Dæmones bonos & malos, aut Angelos, & Dæmones similitudo, & quia mali sæpe transformant sese in Angelos lucis, ut eadem eisdem apud Philosophos tribuatur, deceptos eorum nonnullos, ut ait Porphyrius, ea similitudine. Quoniamque credendum est Platonem, sicut omnem aliam Philosophiam, sic de Dæmonibus hanc ab Aegyptijs, cæterisque Barbaris, etiam iudice Plutarcho hausisse, uerisimile fit quæ de utroque genere audisset, huc eum in commune attulisse. Dico igitur in hac Platonis relatione, etiam Platoniorum testimonio, cum mista sit duplex natura, non congruere Dæmonibus omnia, separandaque esse recto sanoque iudicio: quoniam nihil est aliud miscere superstitionem cum religione, quam indigna Deo, indigna malis, prædicare, ut siue bonis mala, siue mala bonis assignes, par utrinque periculum adeas. Functio igitur illa, legationes, & interpretationes, & inter Deum, hominemque intercessio, delatio mandatorum Dei ad homines, precum, & benefactorum ab hominibus ad Deum portatio, non est eorum, quos ibidem incantationibus, & ei quæ dicitur *γάρδοι*, maleficium, initiationibus item, quæ sæpe fuerunt execrabiles, præfectos dicit, & quibus totam attribuit Magicen: sed est celestium Deorum, & eorum, qui semper assunt diuino conspectui, quos Aristoteles & Plato beatos in cælo prædicant ob hanc causam uiuere. Quod longe quam Aegyptiorum, & Græcorum Theologia Mosis uetustior, in qua Dijs cælestes à summo & Principe, ac Rege suo Deo monstrantur ad homines missi, rursum ab hominibus preces, & benefacta attulisse, probat. Ac ut taceam Mosen, de precibus clarum. Apud Tobiam inquit Angelus, Quando orabas cum lacrymis & sepeliebas mortuos, & relinquebas prandium tuum, & mortuos abscondebas per diem in domo tua, & nocte sepeliebas, ego obtuli orationem tuam Deo. Et quia acceptus eras Deo, necesse fuit ut tentatio probaret te: nunc misit me Dominus ut curarem te, & Saram uxorem filij tui Dæmonio liberarem. Ego enim sum Raphael unus ex septem, qui astamus ante Dominum. Hæc ipse Angelus, addens se uesci cibo immortalis, inuisibili, qui ab hominibus cerni non possit. De sacrificijs autem in Apocalypsi: Ascendit fumus aromatum ante conspectum Dei de manu Angeli. Ergo non à Dæmonibus, sed ab ipsismet Dijs functio hæc celebratur. Triaque sunt in hac Platonis assignatione corrigenda, ut Theologiae transpositus ordo in suas regiones reuocetur: Quod ait Dæmonas intercedere inter Deos & homines. Nam qui inter Deum, hominesque intercedunt, quasi que mediatores, & *πρόδρομοι* existunt, non sunt Dæmones, sed ipsimet Dijs: nec est cum Dijs illis multis, quos & ipsos confessus est Plato ab Opifice mundi creatos, intercessio: nec ad eos sit relatio, sed Deum supernum, nec habent ministros, internuntios, & legatos. Qui enim sunt Dijs illi, inter quos, & homines, medij, & internuntij Dæmones intercedant. Transpositus igitur est ordo, corrigendus & restituendus à nobis, ut quos dixit Deos, & quos Aristoteles prædicauit extra cæli uertiginem uiuere beatos, quod etiam Plato ubique, descendant è cælo inter homines Deumque altissimum intercedentes, digni qui uocentur, sicut in sacris literis uocatur, Dijs: Quos omnis uetustas etiam cognouit, & sensit, & audiuit, expertaque est ad homines uenire. Nanque Catullus, Qui

A Qui cætos humanos inuisant: & quod Plato in Epinomide, Bonos & pios amplectuntur: non aërios illos Dæmones, sed Deos cœlicolas dixit, qui quondam sumptis pulcherrimis, uisibilibusque corporibus, darent sese in conspectum pijs, ac iustis, ut Abrahæ, ut Mosi, ut Iacob, plerisque probatissimis uiris post & ante eos. Scelerata autem nostra auertisse, iustitiæ, probitatisque amatricem, eorum mentem à nobis. Hi sunt legati, interpretes, relatores, ultro citroque à cælo in terras, à terris in cœlum, legatorum more reuolantes. Secundum corrigendum est, ut quemadmodum non est inter Deos, hominesque intercessio, sed inter Deum principem, quem & ipse agnoscit, ueneraturque Plato, nec ponere fas est alium ordinem inter homines, & Deos: sic prædictio futurorum, legatio, & allocutio, Dæmonibus & aërijs illis potestatis erepta, tradatur Dijs melioribus, non nuntijs ex potestatis, sed ipsius nuntiorum munere fungentibus. Tertium, quod quemadmodum munus istud præclarum traditum Dæmonibus, restituitur ueris possessoribus Dijs: sic officium execrabile, ueneficiorum, incantationum, teletarum, quæ sæpe turpissimæ, abominandaque fuerunt, non bonis illis, & potentibus Dijs, quibus mens est, ut Catullus ait, iustifica, tradatur, sed relinquatur aërijs istis Dæmonijs. Hoc igitur pacto fiet, ut datis suis cuique locis, ordo Theologiae uerus appareat. Habemus interim à Platone, Dæmones esse genere aërios, magicæ, ueneficijs, incantationibus, oraculis præfectos. Legationes autem, ut ipsa ratio docuit, restituimus Dijs. Docet enim ratio, non inter Deos, sed maximum præpotentemque Deum intercedere legatos. Ergo si sunt Dijs cœlicolæ, ut fatetur Plato, hi maxime parentes principi Deo, legationibus funguntur. Sequitur item ex dictis Platonis, necessaria, naturalique deductione, Dæmones non esse bonos, idque duabus rationibus. Sunt aërij, non admittuntur in cœlum, non fruuntur diuina præsentia. Sunt item sceleratis maleficisque artibus, teletis execrabilibus præfecti. Quo arguitur eos impuros esse, & iniquitatis mentis, nec eos delectari, quod in Epinomide dixit, bonis, odisse malos, quod est ipsorum Deorum cœlicolarum, ut Catullus ostendit. Emendandum item aut declarandum, quod ait Deum uel Deos cum hominibus non habere commercium. In Gorgia sentit contrarium: *φασί δὲ οἱ σαρφοὶ, ἢ ἀρανὸν, ἢ γῆν, ἢ θάλασσαν, ἢ ἀνθρώπων τὴν νομίαν συνέχειν, ἢ τὴν ψυχήν, ἢ ἡσυχίαν*: Aiunt sapientes cœlum & terram, & Deos, & homines habere societatem, & amicitiam & inter se ordinem. Hucusque possent sic Dæmones definiri secundum Platonem: Dæmones genere sunt aërij, id est, loco, & corpore: sunt malis affectibus, quia delectantur impuris ueneficijs: præsent incantationibus, quæ sine impuritate, & flagitijs non fiunt. Habemus etiam ex Platone, & Catullo definitionem Angelorum, siue Deorum, quod sunt cœlestes, præfecti legationibus, inter nos & Deum intercedentes, imperia Dei nobis, nostras Deo preces perferentes. Delectantur mirum in modum bonis, adeunt domos castas, execrantur malos, auertunt sese ab eis.

Separantur ea, quæ promiscuè de Dæmonibus aërijs & Angelis cœlestibus locutus est Plato. Et, quod mirè cum sacris literis consentit, de principibus humano generi datis.

CAP. XXIII.

T PLATO in Epinomide, & in Symposio confudit naturam bonorum, ac malorum, transfuditque Deos in Dæmonas: nos autem separatis à ueritate mendacijs, sua quibusque restituimus: sic faciendum est cæteris locis, in quibus de Dæmonibus est locutus. Quarto de Legibus hæc scribit, Cognoscens
hh ; Saturnus

tum, eorumque omnium, qui sacrificijs & initiationibus, incantationibusque & ueneficijs insistant. Deus autem non habet cum hominibus commercium, sed per hos omnis sit legatio, & allocutio Dijs ad homines. Vigilantibus item & dormientibus. Atque qui in his doctus est, uir daemoneus dicitur. Igitur hi Demones multiplices sunt & uarij. Hæc Plato. Quæ quidem eodem atque superiore calculo examinanda esse, uel in suspicionem, uel indignam Philosophia hallucinationem cadamus, certum est. Tanta est enim propter separationem à corpore inter Dæmones bonos & malos, aut Angelos, & Dæmones similitudo, & quia mali sæpe transformant sese in Angelos lucis, ut eadem eisdem apud Philosophos tribuatur, deceptos eorum nonnullos, ut ait Porphyrius, ea similitudine. Quoniamque credendum est Platonem, sicut omnem aliam Philosophiam, sic de Dæmonibus hanc ab Aegyptijs, cæterisque Barbaris, etiam iudice Plutarcho hausisse, uerisimile sit quæ de utroque genere audisset, huc eum in commune attulisse. Dico igitur in hac Platonis relatione, etiam Platoniorum testimonio, cum mista sit duplex natura, non congruere Dæmonibus omnia, separandaque esse recto sanorum iudicio: quoniam nihil est aliud miscere superstitionem cum religione, quam indigna Deo, indigna malis, prædicare, ut siue bonis mala, siue mala bonis assignes, par utrinque periculum adeas. Functio igitur illa, legationes, & interpretationes, & inter Deum, hominemque intercessio, delatio mandatorum Dei ad homines, precum, & benefactorum ab hominibus ad Deum portatio, non est eorum, quos ibidem incantationibus, & ei quæ dicitur *γάρδε*, maleficium, initiationibus item, quæ sæpe fuerunt execrabiles, præfectos dicit, & quibus totam attribuit Magicen: sed est cœlestium Deorum, & eorum, qui semper assistunt diuino conspectui, quos Aristoteles & Plato beatos in cœlo prædicant ob hanc causam uiuere. Quod longe quam Aegyptiorum, & Græcorum Theologia Mosis uetustior, in qua Dijs cœlestes à summo & Principe, ac Rege suo Deo monstrantur ad homines missi, rursum ab hominibus preces, & beneficia attulisse, probat. Ac ut taceam Mosén, de precibus clarum. Apud Tobiam inquit Angelus, Quando orabas cum lacrymis & sepeliebas mortuos, & relinquebas prandium tuum, & mortuos abscondebas per diem in domo tua, & nocte sepeliebas, ego obtuli orationem tuam Deo. Et quia acceptus eras Deo, necesse fuit ut tentatio probaret te: nunc misit me Dominus ut curarem te, & Saram uxorem filij tui Dæmonio liberarem. Ego enim sum Raphaël unus ex septem, qui astamus ante Dominum. Hæc ipse Angelus, addens se uesci cibo immortalis, inuisibili, qui ab hominibus cerni non possit. De sacrificijs autem in Apocalypsi: Ascendit fumes aromatum ante conspectum Dei de manu Angeli. Ergo non à Dæmonibus, sed ab ipsismet Dijs functio hæc celebratur. Triaque sunt in hac Platonis assignatione corrigenda, ut Theologiae transpositus ordo in suas regiones reuocetur: Quod ait Dæmonas intercedere inter Deos & homines. Nam qui inter Deum, hominesque intercedunt, qualisque mediatores, & *προσένοι* existunt, non sunt Dæmones, sed ipsimet Dijs: nec est cum Dijs illis multis, quos & ipsos confessus est Plato ab Opifice mundi creatos, intercessio: nec ad eos sit relatio, sed Deum supernum, nec habent ministros, internuntios, & legatos. Qui enim sunt Dijs illi, inter quos, & homines, medijs, & internuntij Dæmones intercedant. Transpositus igitur est ordo, corrigendus & restituendus à nobis, ut quos dixit Deos, & quos Aristoteles prædicauit extra cœli uertiginem uiuere beatos, quod etiam Plato ubique, descendant à cœlo inter homines Deumque altissimum intercedentes, digni qui uocentur, sicut in sacris literis uocantur, Dijs: Quos omnis ueritas etiam cognouit, & sensit, & audiuit, expertaque est ad homines uenire. Nanque Catullus,

Qui

A Qui cœtus humanos inuisant: & quod Plato in Epinomide, Bonos & pios amplectuntur: non aërios illos Dæmones, sed Deos cœlicolas dixit, qui quondam sumptis pulcherrimis, uisibilibusque corporibus, darent sese in conspectum prijs, ac iustis, ut Abrahæ, ut Mosi, ut Iacob, plerisque probatissimis uiris post & ante eos. Scelera autem nostra auertisse, iustitiæ, probitatisque amatricem, eorum mentem à nobis. Hi sunt legati, interpretes, relatores, ultro citroque à cœlo in terras, à terris in cœlum, legatorum more reuolantes. Secundum corrigendum est, ut quemadmodum non est inter Deos, hominesque intercessio, sed inter Deum principem, quem & ipse agnoscit, ueneraturque Plato, nec ponere fas est alium ordinem inter homines, & Deos: sic prædictio futurorum, legatio, & allocutio, Dæmonibus & aërijs illis potestatis erepta, tradatur Dijs melioribus, non nuntijs ex potestatibus, sed ipsis nuntiarum munere fungentibus. Tertium, quod quemadmodum minus istud præclarum traditum Dæmonibus, restituitur ueris possessoribus Dijs: sic officium execrabile, ueneficiorum, incantationum, teletarum, quæ sæpe turpissimæ, abominandæque fuerunt, non bonis illis, & potentibus Dijs, quibus mens est, ut Catullus ait, iustificata, tradatur, sed relinquatur aërijs istis Dæmonijs. Hoc igitur pacto fiet, ut datis suis cuique locis, ordo Theologiae uerus appareat. Habemus interim à Platone, Dæmones esse genere aërios, magicæ, ueneficij, incantationibus, oraculis præfectos. Legationes autem, ut ipsa ratio docuit, restituimus Dijs. Docet enim ratio, non inter Deos, sed maximum præpotentemque Deum intercedere legatos. Ergo si sunt Dijs cœlicolæ, ut fatetur Plato, hi maxime parentes principi Deo, legationibus funguntur. Sequitur item ex dictis Platonis, necessaria, naturalisque deductione, Dæmones non esse bonos, idque duabus rationibus. Sunt aërij, non admittuntur in cœlum, non fruuntur diuina præsentia. Sunt item sceleratis maleficisque artibus, teletis execrabilibus præfecti. Quo arguitur eos impuros esse, & inquinatæ mentis, nec eos delectari, quod in Epinomide dixit, bonis, odisse malos, quod est ipsorum Deorum cœlicolarum, ut Catullus ostendit. Emendandum item aut declarandum, quod ait Deum uel Deos cum hominibus non habere commercium. In Gorgia sentit contrarium: *καὶ δὲ οἱ σοφοὶ, καὶ θεῶν, καὶ γῆς, καὶ θεῶν, καὶ ἀνθρώπων τῶν νομιναίων συνέχου, καὶ τῶν θηρίων, καὶ ἡσυχίαται*: Aiunt sapientes cœlum & terram, & Deos, & homines habere societatem, & amicitiam & inter se ordinem. Hucusque possent sic Dæmones definiti secundum Platonem: Dæmones genere sunt aërij, id est, loco, & corpore: sunt malis affectibus, quia delectantur impuris ueneficijs: præsumunt incantationibus, quæ sine impuritate, & flagitijs non fiunt. Habemus etiam ex Platone, & Catullo definitionem Angelorum, siue Deorum, quod sunt cœlestes, præfecti legationibus, inter nos & Deum intercedentes, imperia Dei nobis, nostras Deo preces perferentes. Delectantur mirum in modum bonis, adeunt domos castas, execrantur malos, auertunt sese ab eis.

Separantur ea, quæ promiscue de Dæmonibus aërijs & Angelis cœlestibus locutus est Plato. Et, quod mirè cum sacris literis consentit, de principibus humano generi datis.

CAP. XXIII.

VT PLATO in Epinomide, & in Symposio confudit naturam bonorum, ac malorum, transtulitque Deos in Dæmonas: nos autem separatis à ueritate mendacis, sua quibusque restituimus: sic faciendum est cæteris locis, in quibus de Dæmonibus est locutus. Quarto de Legibus hæc scribit, Cognoscens

hh 3 Saturnus

Saturnus, quemadmodum narrauimus, humana natura, cuius imperio subiecta cuncta essent, fieri non posse, quin iniustitia, & iniquitate in gubernando uteretur, *ἡ δὲ βασιλεία γὰρ καὶ ἀρχόντας τοῖς πόλεσι ἡμῶν, οὐκ ἀνθρώπων, ἀλλὰ γένους θεοτέρου καὶ ἀμείνου δαίμονας*: Præfecit Reges, & Principes urbibus nostris, non homines, sed alterius generis diuinioris Dæmonas. Tum subiicit: Sicut nos facimus pecori & omni domesticorum, mansuetorumque animalium gregi, non boues bouum, neque capras caprarum principes, ac duces damus, sed nos dominamur genus quàm ipsa præcellentius. Sic uidelicet clemens Deus genus excellentius Dæmonum præfecit nobis. Quod summa pace, & clementia, summaque erga nos prudentia, libertate, abundantia, modestiam affatim afferebat, efficiebatque ut sine tumultu, beatè res humanæ agerent. Ac uera hæc fama addit quoque, quibus urbibus mortalis quis, non Deus imperet, nec maiorum, nec miseriarum fore finem. Hæc & alia Plato. Hic quoque duplex necessaria uel correctio, uel declaratio, ipso etiam Platone nobis eam ostendente, quod hoc non fecit Saturnus, sed Deus, ut idem postremo profatus est, & docuit in Timæo, & in Politico. In Timæo mundanus opifex, summusque Deus iubet Deos minores, quos Dæmones Græci, Latine Genios dictos putat Marcus Tullius, in corpus humanum, quod imperio eius collectis ex omni elemento purissimis quibusque partibus effinxissent, anima, quam ipse creasset, inclusa, omnem deum generis humani curam eos suscipere, regentes ante uitam, in uita, post uitam. Quare non fuit is Saturnus, sed Deus Sempiternus, omnipotens. In Politico quoque dicit ad uerbum: Sicuti nunc per loca idem fit à Dijs principibus. Nam omnes mundi partes interceptas, & quidem etiam animalia, generatim & greges, ueluti pastores diuini, partiti sunt inter se Dæmones, quorum quisque sufficit suæ gubernandæ prouinciæ, quam Deus eis credidit. Paulo post: Deus ipsos distribuit, præficiens ipse sicuti nunc homo animal diuinius, cætera inferiora genera pascit. Ecce refert eadem hoc libro Plato, atque libris de Legibus, nominans aperte Deum, quem Saturnum in Legibus. Ipse igitur uel corrigit, uel declarat seipsum. Secundo loco emendandum, uel declarandum, quæ possit etiam ex Platone colligi correctio. Hoc munus mundi gubernandi, ac regendi, non fuisse à principe Deo Dæmonibus delegatum, sed Dijs illis cælestibus, ut superius Catullus cum Platone prædicabat: possitque, quod ipse fortasse non grauatè acciperet, autoritate uetustissimi Mosis corrigi Plato, qui in suo diuino carmine longè ante natum Platonem cecinit, Constituit terminos populorum, iuxta numerum filiorum Dei. Quanquam Hebraica lectio est filiorum Israël. Item Daniel genere Barbarus (à Barbaris autem fluxit ad Græcos Theologia) multos natus annos ante Platonem, inducit quendam è cælestibus, nimirum Angelum Gabrielem, cui populus Hebræus creditus esset, dicentem restituisse sibi principem Persarum, uenisse autem Michaelem unum de Principibus primis in adiutorium suum. Ibidem est princeps Græcorum, & Michael item princeps Hebræorum. Hi sunt igitur quos Plato similiter dixit ἀρχόντας, Principes, mundi rectores, Præsides generis humani. Nec alia sentiebat ipse, quàm à Barbaris audita, nomine tantum differens, nec quæ Barbari docuissent, quoad decuisset, percepit. Possentque ex ipso declarare, uel corrigere Platonem, qui cæteris libris non à Dæmonibus, sed Dijs asserit curari genus humanum. In Phædone, ut alia loca taceam, Bene, inquit, illud celebrari, crebro quæ iactari, mihi uidetur, θεοὶ εἶναι ἡμῶν τοὺς ἐπιμελομένους, ἢ ἡμεῖς τοὺς ἀνθρώπους ἐν ᾧ ὑποτάσσονται τοῖς θεοῖς εἶναι: Deos esse gubernatores, custodesque nostros, & nos esse Dijs, quasi peculium. In Apologia quoque dicit non negligi res uiri pij, ac iusti à Dijs, Ergo correxit Platonem Plato, tullique etiam pro ueritate suffragium.

Vt ergo

Ut ergo fabulose propè fuerat pro uero Deo Saturnus, sic pro ueris Dijs, aut Angelis, nominati sunt Dæmones. Sed corrigitur & autoritate Prophetarum, quorum uerustior est, quàm Platonis Theologia, & ipsiusmet testimonijs Plato. Habes igitur præter supradicta nihil aliud quidè de Dæmonibus: de Dijs autè, quod cõcorditer cum uera Theologia, distributas partes omnes mundi à principibus suis Dijs asserit Plato. Sicque poterunt Dij definiri. Dij cælestes, quos Angelos & nuntios cæteri uocant, incolunt cœlum, sunt legati Dei, inter Deum, & homines intercedentes: sunt itè principes prouinciarum, urbium, locorum rectores, ac pastores diuini quidam, à quibus tanquam ducibus & principibus gubernantur res humanæ. Hosque distribuit præpotens ille Deus. Quare non sunt Dæmones illi aërij principes, quos dixit Plato, cum Dæmones magnis illis principibus longè sint inferiores & imbecilliores. In Tobia uidimus ab Angelo fugatum Dæmonem utpote immundum, impurum, imbecillum, à sancto, puro, præpotenti. Hi sunt igitur ueri principes, & hos ueris simile fit ex Theologia Barbarorum audisse, & scriptis suis celebrasse Platonem. Et nos in suum locum theologiam restituiimus, etiam non reclamante Platone: qui & in Politico hæc ipsa differens, πάντες οὖν οἱ ἐν τῷ κόσμῳ συνελθόντες ἕξ μεγίστων δαίμονων θεοὶ, γόνους τὸ γινόμενον, ἀπέστειλεν αὐτὰ μέρη τὰ ἡσπέρ τις αὐτῶν ἐπιμελείας: Omnes, ait, qui cum magno Deo per loca imperabant Dij, cognoscentes iam quod fieret, partes mundi suis gubernaculis destituerunt. Sic Deos appellat, quos alibi Dæmones. Mirabile, diuinumque propè oraculum apud Platonem, principibus diuinis creditas res humanas, eos & Principes appellantem sicut literæ sacræ, & eam gerendam prouinciæ demandantem, quam item literæ sacræ, per omnia sanctæ Theologiæ conformis. Et Philone dicente, apud Philosophos Dæmonas esse, qui in sacris literis Angelis, noscimus principes Dæmonas esse principes Angelos.

De Dæmonibus eligendis, eorumque præsidio, custodiaque hominum in uita, & post, à Platone tradita, in Deos, uel Angelos congruere. Quis sensus, cum aiunt iustos post mortem fieri Dæmones.

CAP. XXIII.

LLVD item obseruandum suspiciendumque est, & ut fecimus, etiam declarandum, quod alijs multis in locis de Dæmonibus tradit Plato, Quos ut docui tribus uitæ conditionibus, sortitos res humanas, eas administrare, ante uitam, in uita, post uitam asserit. Quæ dicta sunt, spectant ad conditionem, qua uiuimus: quæ autem in Phædro, decimo de Republica, ante uitam & post. In Timæo quoque cum iubentur humano corpore formato animas diuinitus creatas inferere, & regere, atque alere, & consumptos sinu recipere, tradit ea, quæ cæteris libris. Et quod progressus in Timæo: τὸν δὲ θνητῶν πλὴν γένεσιν, τοῖς ἐαυτῶ γονήμασι δαίμονες ἢ πρὸς τὰ θεῶν, οἱ δὲ μιμηταὶ παραλαβόντες ἀρχὴν ψυχῆς ἀθανάτου, ἢ μετὰ τὸ θνητὸν σῶμα αὐτῶν περιεποιησάντων: Mortalium autem fatum & opificium suis filijs aut progeniei demandauit: Qui quidem eum imitantes, acceptoque animæ immortalis principio, deinceps ipsi corpus effinxerunt, & adornarunt. Iuxta igitur hoc suum dogma in creatione hominis, quod autoritate eius, aut corrigitur, aut declaratur, Plato multa alijs locis differuit. In decimo de Republica docet electionem Dæmonum, quos ipsi uitam ineuntes eligimus, uel ipsi nos eligant, nostram esse. Referendumque, ut dixi, ad Angelos & Deos cælestes, quos dari simul ac nati sumus, custodes nobis, omnes propè sacri scriptores consentiunt. Eliguntur autem à nobis, quod quancunque uitam, electionemque uitæ suscipere uelimus, nostræ sit liberratis

bertatis: uita uero suscepta, suscipitur, eligiturque Genius siue Angelus, qui diligunt, amplectunturque bonos, execrantur, auertuntque sese à malis. Cui iustitia, pietas, probitasque placuerit, Angelum sibi custodem, praesidemque elegit. Nam Plato & Aristoteles, ipsa quoque sacra doctrina bonos cum primis à Deo curari, diligi, foueri contestantur. Viroque iusto nec uiuo, nec defuncto nocere quicquam ob illam custodiam posse asseruit Plato. Nostra igitur est electio, nostrum est decernere, utrum pijs castisque factis pueros illos, sanctos, & coelestes animos uelimus aduocare & conciliare nobis, an sceleratis, impurisque auertere. Quod ubique in nostris literis decantatur. Reuocabitur igitur & istud, quod ad statum ante uitam pertinet, in suum Theologiae locum, aut mentem Platonis fuisse dicemus, quod aperte & in Phaedone, & Politico, aliisque locis demonstrauit, Daemones esse Deos illos coelestes humani generis praesides à Deo datos. In Phaedone quoque ubi loquitur de statu animorum post uitam, haec ad alia habentur, referente ipso famam quamdam priscam, Animam indigere custode, *ὡς ἄρα πλεονήσαντα ἐκείνου, ὃ ἐπέσει δαίμων ὡσπερ ζῶντα εἰλήχει, ὅπως ἄγειν ἐπιχειρῆσι εἰς ἀθήνα πόλιν, οἱ δὲ τῶς ἐυλαγέοντες διαδρασκεσμένους εἰς ἄδης περιώδεαι:* Scilicet, unum quenque uita functum uniuscuiusque Daemonem sicut uiuentem sortitus fuisset, sic conari agere ad quendam locum: Quo collectos, oporteat ad inferos tendere iudicandos. Haec Plato, addens quod animas, quae uel homicidijs aut iniurijs, uel alio scelere se commaculassent, earum duces execrati, & perosi, neque proficisci cum eis, neque duces esse uelint. Ipsas ire uagas, & palabundas, donec certa temporis reuolutione peracta, à necessitate ad dignum sceleribus suis locum rapiantur. Quae autem pure, ac sancte, moderateque uiuissent, uactas duces & comites Deos, in locum congruum deduci: *ἑνεμετόρωμ, ἢ ἡγεμόνων θεῶν τυχεῖσα ὡκισσε τῶν αὐτῶν ἐκείνου πότιον πῶσα ἕκαστον.* Ipso igitur etiam attestante Platone, uidemus duces illos, & comites animarum esse Deos. Apparetque uenerabilis, primæua, per omnes ætates descendens, habens ortum à cælo Philosophia de Dijs, siue Angelis coelestibus: Eos à Deo rebus humanis praefectos, quam natura hominum, superioris conditionis, iustos & antequam uitam ineant animi, & cum in uita degunt, & cum excesserint, sequi, comitari, amplecti, regere ueluti gregem, Traduntur eadem in Theologia, Quod Michael princeps iustarum animarum: Et in Petro pulsante hostium suspicio, quod Angelus eius esset. Et quod ab his in terra uita nostra munitur. Et quod ascendit fumus aromaticum de manu Angeli in conspectu Domini: Et quod Angelus eius nobiscum est: & quod Angelus meus praecedet te: Et in Tobia, Angelus Domini comitetur uobiscum: & quod tradit Deus Michaeli animas sanctorum. In quibus apparent non res modò, sed nomina similia, duces, principes, comites, munientes, ferentes sacrificia, praescesque. Apud Platonem *ἐνεμετόροι ἡγεμόνες, ἐρμηνευταί, πορθεύοντες,* Haec apud Platonem Theologia, est illa seculorum omnium, est ingens, quod semper cælo cum terra fuit commercium; quo, sicut coelites, & princeps ipse Deus, exploratas habuere semper res nostras, & claras, defixesque eas intuebantur: sic terrae propter id ipsum commercium, cum crebro ante domos castas uentitarent, nouerunt, uiderunt eos in omni seculo, sicut apud Hebraeos, & nostros, sic item exterarum gentes. Omnes enim fumus filij Dei, Et prioribus illis seculis nondum terra uiolata idololatria, saepe Angeli in terris uisebantur, Dogma uero, quod iidem ducant, animas corporibus exutas, mirabile est, ut illis etiam perspectum fuerit. Sic undique omni ratione concluditur eandem semper fuisse pietatem, religionem, Philosophiam, sed nominibus mutatis, & ordine Theologiae transposito, aut ab aliquibus ineptis, & male fanis temerato, primorum seculorum sanctitatem caligasse: donec magna Mens, creatrix

hominum

A hominum, coelestibus aulis digressa in terras, eas larga bonitatis suae luce repleuit, fecitque sapientiae suae fontibus exuberare omnia. Haecenus habemus seorsum ex Platone, nempe ex prisca Philosophia, eoque ueriore. Nam & Plutarchus perhibet haec à Chaldaeis, Aegyptijsque manasse, quae de medijs inter Deum & homines Daemonibus posuit Plato, naturam Angelorum, siue Daemonum bonorum, sicut superius aërios illos à coelestibus separauimus, semouimus etiam fabulosos, & non naturales Daemones; poeticos scilicet à ueris. Poetici Daemones sunt homines, ex hominibus in Daemones relati, Pallas, Minerua, Iuno. Qui cum non sint naturales, mirum est Apuleio, sed antea Platoni fuisse inductos. Quod poterit tamen recte interpretari. Ut enim in nostris literis homines pii fieri sicut Angeli Dei dicuntur, & ut ostenditur finis totius beatitudinis esse *ἀφθάρσις*, deificatio, ut efficiamur Dijs, consortes imaginis filij Dei, & cohæredes eius: sic tale quid innuebant illi, post mortem fieri bonos, ac iustos uti Deos, ac Daemones. Sic etiam Plotinus credidit malos animos fieri Daemones malos. Sed Theologiae rerumque uitanda confusio. Quod & Iulianus Philosophus admonuit: *δαίμονες δὲ οἱ τοῖς ἀνθρώποις ἐπιτάσσοντες, ἔκ εἰσι αἱ τῶν ἀνθρώπων ψυχαί, πῶς γὰρ ἔμ γένωντο ὁμοίως, ἢ μετὰ τὸ ἀφθάρσιν, χωρὶς εἶμι ἢ μὴ ὁ ἀνθρώπων;* Daemones, ait, qui hominibus imperant, non sunt hominum animae. Quomodo enim essent operantes, post mortem nisi uiuat homo: Haec ille. Sed non placet autoritas eius, quantum Chrysofomi, & aliorum.

Separantur ueri Daemones à fabulosis, quos celebrant poeta. Veros

Daemonas aërios illos esse.

CAP. XXV.

LERIA IGITUR, ut seorsum, separatimque cuncta tradantur, sunt apud Platonem Daemonum genera, e quibus una tantum natio sunt ueri, naturalesque Daemones, reliqui non naturales. Naturales & ueri sunt aërij illi, isque est omnium Philosophorum, totiusque Philosophiae consensus, esse naturales, quos Plato ueneficis, incantationibus, Magicis, *γουρῆας*, sacerdotumque artibus oraculisque praeficit. A quibus ex una parte separandi sunt Daemones fictitij, & poetici, ut Matura, Oceanus, Galacia, Phorcis, Saturnus, Opis, Iupiter, Iuno, quos memorat in Timæo Plato, in libro de Uniuersitate Marcus. Ex altera parte coelestes illi Dijs, quibus aërij Daemones subiecti, reformidant, tremuntque ad potentiam eorum, possuntque uarijs cruciatibus ab eis torqueri: Et quos nonnulli Philosophorum ministros Angelorum, id est Deorum, dixere. Hac separatione facta, facilius omnia, quae traduntur à Philosophis, et à Theologia uera cognoscemus. Tam uero sunt in Theologia seorsum Daemones à superioribus, & ab hominibus distincti, quam apud nonnullos Philosophos confusi. Confusum est igitur, primum quod Laërtius ait Platonem existimasse *θεὸς ἐφορᾶν τὰ ἀνθρώπων, ἢ δαίμονας εἶναι:* Deos intueri, & regere res humanas, & Daemonas esse. Dico Daemones hic, non esse ueros illos, aëriosque Daemones, sed ut à principio demonstrauit, ex communicatione nominis Daemonis, quod apud priscos erat etiam nomen Dei, ut exempla probabant, Deos, id est Angelos, Daemonas dictos. Demonium autem Socratis, cuius meminit tot locis Plato, cum Socrates esset uir bonus, hortareturque ad uirtutem omnes homines, & ab ipso Daemone ad bonum semper uocaretur, fortasse non mali esset, sentire fuisse Angelum ipsius, qui & Balaam hariolo, & Mago apparuit, à scelereque auertit. Quod autem dicit in Apologia Daemonas, aut Deos esse, aut filios Deorum nothos ex Nymphis, dicendum est hos poeticos, & fictitios, fabulososque Daemones esse, non ueros illos, ac naturales, & quos in Epinomide genere aërios definiuit. Et nec filios Deorum Daemonas, nec Deos esse posse. Praeter naturam, solumque poeticum, esse ut Deus mis

ii scatur

scatur cum muliere, indeq; nascatur Dæmon. De quo postea. Sic quos dixit in Cra-
 tylo ex sententia Hesiodi Dæmones, homines scilicet iustos uita functos, non minus
 erunt fabulosi, atq; poetici illi: habebit autē res ueri quandā similitudinē, si Dæmo-
 nas uelut Angelos interpretaris, quibus post hanc uitam similes fiant homines, iusti,
 ac p̄h. Ad eandē rationem attinebit uocatus Trismegistus Dæmon, quasi Deus qui-
 dā, nō Dæmon uerus. Et quod Plutarchus ait, uti nōnullos mutationibus, ut quēad-
 modū ē terra aqua, ex aqua aēr, ex aēre ignis fit, sic ex hominibus Heroēs, ex Heroi-
 bus Dæmones, ē Dæmonibus pauci in Deos abeant. Hæc ratio uera non est, Natu-
 ræ modos non seruat, datos, ac præfixos à Deo. De quo posthac. Ex genere quoque
 fabulorum, poeticoꝝq; Dæmonū erunt, quos ex sententia Hesiodi refert Plu-
 tarchus, proferens quædam ex eo carmina:

Ἐννία τοι ζώη γενεὴς λακέρυζα κερώνη
 Ἀνεσώμῃ ἢ ἑώντων, ἔλαφῳ δὲ τίτετρα κέρωνῳ
 Τρεῖς δὲ ἐλάφως ἢ κέρως γηρόσκετά, αὐτὰς
 Ἐννία τὸς κέρωνας, δόικα δὲ ἑμῶς τὸς φήνας ὁ φοῖνιξ
 Νύμφαι ἐνπλοῖσμαι κέρως διὸς ἀγύχοιο.

Que non curabo reddere carmine. Nouem, inquit, secula uiuit arguta cornix uirorū
 adoleſcentiū. Ceruus autē quatuor cornices. At tres Ceruos Coruus fenescit. Verū
 Phœnix nouē Coruos. Decē autē Phœnices uiuitis uos Nymphæ crinitæ, filiæ Iouis
 Aegiochi. Arbitrat̄ em̄ Plutarchus has Nymphas ex sentētia Hesiodi Dæmones esse.
 Dicendū igit̄ hos minime ueros, sed fictitios, & fabulosos Dæmones, & à poetis in-
 troductos, licet fontes, quercusq; Deos, reliquaq; fictitiā Diuinitatē. Itē erit falsa cō-
 mētitiaq; prorsus persuasio, ut superius, bonos uiros in Dæmonas bonos migrare di-
 cebāt, sic quod à sanctissimis, & grauissimis Theologis nostris repudiatur, homines D
 malos post mortē Dæmones redditos, nōnunquā corpus humanū uexare. Eō em̄ nō
 esse credendū Chrysoſtomus inquit, quoniā Dæmones ipsi deceptores semperq; mē-
 daces id fateant̄. In hac p̄suasione fert̄ fuisse Plotinus, Quod nisi similitudinem inter-
 preteris, ut sicut bonis detur habitatio, quædāq; similis Angelor̄ natura, animo, &
 corpore beatīs effectis, sic mali sint Dæmonibus corruptis, & infelicibus pares, loco
 & forte, aliās uiolādus & trāspōnēdus ordo Naturæ non esset. Similiter quos ipse in
 tertio de Republica rejicit Dæmonas, Heroasq; fictos ab Homero, pariter rejiciemus.

*Veri Dæmones ostenduntur esse aërij, natura malefici, ingenio prauī, boni
 nunquam ipsiſmet Philosophis autoribus. Et quod etiam Aristoteles de
 Dæmonibus est locutus.*

CAP. XXVI.

SELLECTIS igitur, & accuratē cunctis sepositis, ueri Dæmones, omnis
 Philosophiæ cōsensu, dicēdi sunt aërij, malefici. De quibus Platonis etiam
 testimonio, hæc pronūtiāda sunt, primū eos aërios esse habitatione & cor-
 pore, tum scelere, turpitudine delectari. Quod propositionibus ex ipso
 Platone, platis probabit̄, altera ex altera nascētibus. Prima p̄positio est, q̄ ait Dæmo-
 nes præfectos ei, quæ dicit̄ à Græcis γόηται, hoc autē est deceptio, q̄ decipiūt sunt mali,
 Dæmones ergo mali. In tertio de Republica: εἰκοι γοητεύειν πάντα ὅσα ἀπατά: Videntur,
 inq̄t Plato, facere prestigium, quæcūq; decipiūt. ergo ex Platōe nihil est aliud γόηται,
 prestigium, quā deceptio, cui præfectos dixit Dæmones. Secūda p̄positio est ex
 secundo de Legibus, ubi nititur omni conatu probare Deū esse bonū. Bonum autem
 non fallere, neq; esse γόηται, præstigiatozem. Ergo si Deus, quia bonus, non est γόηται,
 ut loquitur

A ut loquitur ibi Plato, necessariō quicumque est γόηται, est malus. Longē autem peior,
 qui præest ueneficijs, uel præstigijs. Dæmones igitur maximi deceptores, & impla-
 natores, nec mali modō, sed etiam pessimi. Tertia p̄positio ex decimo de Legibus,
 ubi prohibetur ea, quæ dicitur γόηται, & quæ ἐπωδαί, incantationes, ut quæ fundi-
 tus urbes euertant, suppliciaq; ibi exercentibus adhibentur, ὡς θυσιῶν τε ἢ ἐυχῶν καὶ
 ἐπωδαῖς γοητεύοντες, ἰδιώτασ τε, ἢ ἑλεσ ἀπίας, ἢ πόλεις, χρημάτων χάρι ἐπιχειροῦσι κατὰ κράς ἐξαιρέειν:
 Quasi sacrificijs & uotis & incantationibus præstigiantes, priuatos item & domos
 integras, atque urbes pecuniæ causā conantur funditus euertere. Ecce docet Pla-
 to euentum, studiumq; incantationum, ac præstigiatarum, euerſionem nempe pri-
 uatorum, familiarium, & urbium, idēq; ob pecuniā. Quicumque igitur hæc exer-
 cent, mali, execrabiles, quicumq; præfunt, scelestissimi, nocentissimi. Itaq; Dæmones
 ore ipsius Platonis, Platonicoꝝq; sunt, quales testantur nostræ literæ, inquinatissi-
 mi, scelestissimi. Denique, quæ nos ex coniecturis colligimus, Porphyrus aperta
 uoce confessus est in secundo de abstinentia: Ἰδὲ μὲντοι ἢ ἐναντίων ἢ πᾶσι γόηται ἐπι-
 λείπτου. τῶντοι γὰρ διὰ μάστιγα, ἢ τῶν προεσῶτα αὐτῶν ἐπιτιμῶσι. ἀπὸ κακῆ δὲ γοητεῖα πᾶσι φαντα-
 σίας. ὅτοι ἢ ἀπατάσσαι ἰκενοὶ οἱ δὲ τὴν τερατοργίαν. δι' αὐτῶν ὀλίγη, ἢ ἐρωτικῆ κατὰ σκευάσει οἱ κακο-
 δαίμονες. πᾶσα γὰρ ἀπολασία, ἢ πλεόντων ἐλπίς ἢ δόξης, δὲ τῶντοι, ἢ μάστιγα ἢ ἀπάτη. ὅ γὰρ φεῦδ' ὅ τῶντοι
 δικαιο. βάλονται γὰρ εἶναι θεοί, ἢ ἢ προεσῶσα δύναμις δικαίως θεὸς εἶναι: Per contrarios, ait, Dæ-
 mones, omne maleficium peragitur. His enim maximē eorum principem colunt, qui
 mala in maleficijs, aut præstigijs omnigenæ apparentiæ aucupantur. Hi & decipien-
 di artifices per oblata oculis portenta. Per hos amatorias illecebras componunt mi-
 feri homines. Omnis enim intemperantia, diuitiarum, honorisq; spes, per hos est,
 maximēq; deceptio. Mendacium est his proprium. Volunt enim esse Dij, & præsi-
 dens eis potestas uidetur Deus. Ecce eos præstigijs præfectos, & per eos exerceri Por-
 phyrus testis. Sic omnis deceptio, infandaq; cupiditas, Veneris, pecuniæ, dignitatis,
 quæ Plato in Legibus, per eos sit. Mendacium esse eis familiare, idēq; in portentis,
 falsisq; miraculis: & quod uolunt uideri Dij, & princeps eorum Satanus est Deus
 huius seculi. Quare in contrarium & sibi contradicens quod in eisdem libris Plato:
 εὐμαχοὶ δὲ ἡμῶν θεοὶ τε ἅμα ἢ δαίμονες ἡμεῖς δὲ αὐτῶν κτήματα θεῶν ἢ δαίμόνων: Coadiutores nobis Dij
 simul, & Dæmones. Nos rursus possessiones Deor̄, & Dæmonū. Clarū est hæc in
 contrarium tendere Platonē. Nam præstigiatores confessus est urbes euertere, multo
 magis qui præfunt diris his artibus. Non ergo auxiliautores Dæmones, sed euerſo-
 res, hostes, inimici. Quarta p̄positio ex ipso Platone: ὁδὸς θεὸς δυνάεις ἀνθρώπων: Nul-
 lus Deorum hostis homini. Ergo neq; Dij sunt Dæmones, neq; non inimici. Si enim
 præfunt maleficijs, & præstigijs, & incantationibus, odere homines: ex quo nascitur,
 ut non sint Dij. Ex primo nascitur odium, ex hoc secundo, quod non sunt Dij.

Quinta p̄positio ex Homero:

οὐ γὰρ χεῖρτιν' ἔργα θεοὶ μάκαρες ὀλέσσει.
 Ἀλλὰ δίκην τίμωσι, καὶ αἰσμα ἔργα ἀνθρώπων.

Dij scelerata adamant haudquaquam facta, beati.
 Iustitiam sed amant, rebus lætantur & æquis.

Ex quibus existit euerſio suor̄ poeticoꝝ Deor̄, qui noxij fuerunt omnes, ut Diana
 interficiens Actæonem, & alij, ut Mars: sequitur item Dæmones non esse Deos, neq;
 etiam bonos, quia diligunt præstigijs, & incantationes, & sacrificia, quæ præ se ferūt
 odiū, & mentē inquinatā. Quinta p̄positio, ex Euripide: εἰ θεοὶ τὴν δόξαν ἀχρεῶν, ἢ εἰσι
 θεοί: Si quid turpe faciant Dij, non sunt Dij. Cum Dæmones operentur ubiq; omnīū
 consensu turpia, nefanda, certē nec boni sunt, nec Dij. Hæc item probatur ex his quæ
 ii : multi

multiplaciter attulit, & in multa abeuntia, Plutarchus. Ex cuius dictis, bene animad- C
 uerfis, nulla supererit dubitatio, quin Dæmones sint, quales induxit Plato, præfectos
 maleficijs: tales autem existentes, quin necessario sint mali, & impuri. Quæ & ipsa in
 suas propositiones distinguã. Primũ quod ait de defectu oraculorũ, stultũ esse & pue-
 rile, ego impiũ dixerim putare Deũ subeuntẽ uiscera uentri loquarũ, quæ Græcè ἕγχε-
 σπιδου, ex eorũ ore loqui. Huic addit Chrysofomus, eum qui partes impudicas mu-
 lierũ, è quibus loqueret, subiret, clarã fateri solitũ suã impuritã. Ex his igitur effici-
 tur, sicut ex illo Platonis testimonio, ut Dæmones sint omnium consensu mali, &
 incesti. Prosequitur aliam propositionẽ Plutarchus, Magnis difficultatibus Philoso-
 phos liberasse, qui Dæmonũ genus in medio Deorũ, nempe Angelorũ, atq; hominũ
 statuisent, qui quidẽ Dæmones πένθη θνητῶν, ἢ μεταβολὰς ἀναγκαιῶν, affectus mortales, nes-
 cessariasq; mutationes reciperẽt. Ex his enim efficitur, ut affectus mortales excipien-
 tes indigni sunt, qui uel Diũ uel boni habeãtur. Nam illi homines, etiã Philosophorũ
 cõsensu meliores, diuinioreq; habẽtur, qui diligẽter, prudẽterq; affectus hos huma-
 nos, ac mortales sopierũt. Deinde quod interiecti sint inter Deos & homines, ea cau-
 sa fuit, quod cũ multa fieri uiderent à superiore, quã humana potestate, sed ea ma-
 la, ac scelerata, Deorũ indigna, mediã posuerũt potestatem, cui malas affectiones has
 affigerẽt. Nefas enim putat Plutarchus, & qui cũ eo sup hac re philosophabant, hu-
 manis affectibus, malis scilicet, nõ bonis, admiscere Deũ. Ergo qui præfunt his, & per
 eos exercẽtur indigni, & Diuinitate, & nomine bonorũ. Ac fatei Plutarchus, sicut in
 hominibus, sic in eis ineffe differẽtias uirtutis, id est, potestatis, καὶ τὸ παθητικῶν, ἢ ἀλόγων,
 affectionũ & irrationabilitatis. Ergo ubi & affectus sunt, & pars bruta et feritas, certẽ
 neq; Diuinitas est, neq; Bonitas. Rursum apertẽ Plutarchus asserit, Orgia quædã &
 humana sacrificia, multaq; alia nefanda, θεῶν ἐδόντ, δαίμονων δὲ φιλῶν ἰκέρωπις ἔνεκεν, Nulli
 Deorũ fieri, sed causa auertẽdi Demones malos: Et quod uiolẽti Dæmones quidã ex D
 petant animã humanã, corpore circumdatã, cũ qua per corpus misceri nõ ualentes, tẽ-
 pestates, bella, seditionesq; ciere soleãt, donec potiant. Ex qbus & illi cognouere Dæ-
 mones esse pessimos, interitus humani cupidos, animarũ expetẽtes. Plutarchus item
 prædas, erroresq; Deorũ, fugas, occultationes, nõ Deorũ, sed Dæmonũ affectiones
 habẽdas ait. Deniq; cõcludit Cleombrotus apud eum, discrimen quo differãt à Dijs
 Dæmones, nõ posse monstrari, si & sine affectibus & peccatis sint, & non substantia,
 uirtute, incorruptioneq; differãt à Dijs. Hæc Plutarchi præpositio uerisima. Omnis
 enim differentia, quæ constituit duo genera, alterum Deorũ celestium, alterum Dæ-
 monum subcoelestium, qua separatim cognita sunt à mortalibus hæc duo genera, fuit
 probitatis & improbitatis. Et quod coelestes illi semper boni, eorũ humanæ salutis
 amãtes, hi semper mali, incesti, debiles, polluti, deceptores, affectibus malis obnoxij:
 Hoc fecit ut in omni seculo dignoscere, separatimq; prædicarẽtur. Deniq; Plutar-
 chus ait Dæmones malos, nõ Empedocle solũ scriptũ reliquisse, sed etiã Platonẽ, Xe-
 nocratẽ, Chrysippũ, quin etiã Democritũ, qui cũ precaret bona spectra, mala quædã
 ex aduerso noffet. Ad hæc proponit dignã, quæ debeat attẽdi ppositionẽ, soluens ea,
 quæ obijcerent Empedocle de Dæmonibus malis, Nõ posse sempiternos, & immor-
 tales esse malos. Afferit exemplũ in cõtrariũ, Multos malos diutius uixisse, q̃ bonos.
 Hęc ppositio necessaria, ne putes ideo bonos, Demones, quia incorruptibiles. Ex his
 igit oibus, sensim illatis, & inuicẽ se cõsequentibus, solũ restat, Dæmonas esse malos,
 idq; cognitũ, & prædicatũ nõ à nostris solũ, sed etiã ab oibus gẽtibus, præcipueq; ue-
 rustissimis Philosophis: confessos esse Empedocle, Platonẽ, Xenocratẽ, Chrysippũ,
 etiã Mercuriũ Trismegistũ, Chaldaeos, Pherecydẽ, Syrũ, ois deniq; mortales, omnia
 secula

A secula: ut duo dicta & prodita fuerint à cunctis, quæ quidem nec Aristoteles omnino
 negare possit, Dæmones esse cunctis ætatibus, omni religione consentiente, tum eos
 esse malos. Fuerat igitur Platonis superiorumq; omnium sententiã, Dæmones esse
 animalia aëria, ex aërio corpore constantia, quemadmodum terrestria ex terrestri.
 Nam Plato tum in cæteris locis, tum uerò in Timæo ea maximè ratione Dæmonas
 esse corporeos innuit, quod opifex mundanus iubẽs nouitijs Dijs, qui sunt omnium
 consensu Dæmones, genij à Romanis appellati, ut ibi Marcus interpretatur, ut cor-
 pus humanum, animaliaq; terrestria effingerent, partibus ex omni mundo, quibus
 corpora stiparẽtur, acceptis, adiecit, ἢ τοῖς ἀλλοτρίοις, οἷς αὐτοὶ ξυμψυχῶντο στοιχοῖς: Non eisdem,
 scilicet, uinclis, atq; eadem indissolubili compage, qua ipsi ligati essent, astringerent.
 Quibus Plato demonstrat corpora Dæmonum constare quidẽ ex elementis, sed ea
 compage, eaq; temperie reuinctis, atq; stipatis, ut sint indissolubilia. Eorũ mundanus
 opifex alloquens hos ipsos nouitios Deos, eos, quoniam creati sunt, & ex elementorũ
 temperie compacti, pronuntiat esse non omnino indissolubiles. Hinc Apuleius
 definiens Dæmonas, ait eos esse genere animalia, corpore aëria. Hanc igitur Aristot-
 teles præcorum superiorumq; Theologorum sententiã declarans, & sentiens idem,
 atque illi, de Dæmonibus in quarto Metaphysici scribit: Substantia, inquit, dicuntur
 simplicia corpora, ut terra, ignis, aqua, & id genus, omninoq; corpora, & ea, quæ ex
 his constant, ζῶντες καὶ δαίμονια, ἢ τὰ μέγιστα τέτατα, Animalia, & Dæmonia, & partes ho-
 rum. Ecce igitur asserit Dæmonia constare ex elementis, quemadmodũ & animalia.
 Quo autem elemẽto, quõue corpore constent, eorum quis locus, aut regio, quæ gens
 item Dæmones, in primo de Anima cum superioribus consentiens, ἐπισημαίνει γὰρ αἴθερα
 καὶ ἄστρα ἕνα αἰθέρα, ἢ γὰρ ἄστρα ψυχῆς, ἢ γὰρ τοῖς ζῴοις κελτίων ἔστι, καὶ ἀθανάτωτέρα: Querat quis
 B piam, quam ob causam anima, quæ est in aëre, sit potior & magis immortalis ea, quæ
 est in animalibus. Hæc Aristot. quorum quanta cum nostris concordia, uel inde clas-
 rum, quod dicta diui Pauli Græci exponentes aiunt, Ἐφῶς ἡμῶν ἐδιδάξαμεν ὅτι πάλαι ὁ μὲν
 διάβολος τὸ αἶθερ ἐνεπιστεύθη τῶν ἑσθίων. φύσει γὰρ τοῖς πνεύμασι ἢ ἐναέριοι διατρέχει: Aperte
 nos docuit quod olim Diabolo data est aëria potestas. Est enim natura spiritibus, aë-
 ria regio, regnumq;. Hæc igitur animalia aëria sensit Aristoteles, Simpliciusq; eius
 interpres: ἀλλὰ ὁ μέγας ἰαμβλικὸς πολλὰ τὰ ἀφανῆ ἡμῶν ἕτατοι εἶναι ζῶα, δαίμονια καὶ κρείττω.
 Hæc Aristoteles, qui tametsi improbet eorum sententiã, qui putabant animam ineffe
 omnibus mũdi partibus. Improbat autẽ, quoniã si anima in omni parte mundi neces-
 sariò existit, anima in igne erit ignea, in aëre erit aëria, quia pars est similis toti. Vole-
 bant autem illi animam esse partem eorum, è quibus defumeretur. Improbat igitur
 Aristoteles, si dicatur anima pars elementorum, quæ inhabitat. Ego autem pro pri-
 scis dico, eos non dixisse Dæmonas esse animas, quibus ineffet uis aëria, sed quorum
 corpora ex aëre constantia ab animis excellentioribus inhabitarentur. Propter cor-
 pus igitur aërij Dæmones dicebãtur. Tertius locus est item in libris de Anima. Alijs,
 inquit, cogitativa inest, atque item mens, ut hominibus, & si quid aliud excellentius.
 Quem locum Simplicius explicans, ἡμῶντερον δὲ ἐὶ καὶ δαίμονιον ἰσοπεδέει γῆ, ποτὲ, ἢ
 αὐτὸ ἐς παθητὸν πτωχὸν σόμα: Pretiosius, inquit, si genus Dæmonium statuatur unquam
 progrediens & ipsum ad passibile corpus.

*Dæmones esse gentem aëriam. Hoc sacram & profanam sentire Theolo-
 giam. Idem Platonem, Pythagoram, Aristotelem prodidisse. Testimo-
 nium etiam diui Pauli.*

MAEC igitur ultima de Dæmonibus fuerit resoluta explicataq; sententia, C primū cunctis Theologis & Pœtīs uetustissimis testibus esse Dæmonas, esse item aërios, animi autem conditione malos, & improbos. Itaque quod ad genus eorum definitionemq; attinet, credendum est Aristotelem, apud quem de Dæmonibus mirum silentium, innuere uoluisse, quæ prior Plato, totaq; priscorum schola prodiderat, ut superius uisum. Substantia, inquit, dicuntur tum corpora simplicia, ut terra, ignis, aqua, cæteraq; id genus, omninoq; corpora, tum ea quæ ex his constant animalia, & Dæmonia. Credendū est inquam Aristotelem nunc spectasse publicam quandam communemq; inter omnes gentes de Dæmonijs sententiam, ea esse ex elementis composita, sicut animalia, quorum quo plus terræ corpora possideant, eoq; uisibilia, & tangibilia, tanto minus corpora Dæmoniorum solum aëria. Constant igitur ex elementis animalia & Dæmonia, sed animalia magis ex terra, Dæmonia magis ex aëre. Illa propter terram uisibilia, hæc propter aërem inuisibilia. Illa corruptibilia, quoniam magis composita: hæc incorruptibilia, ut simpliciora. Conueniunt igitur Plato, & Aristoteles in definitione Dæmonum, eos esse genere aërios: genere autem dico corpore, & sede, habitatione, Plato sedem expressit, Aristoteles crasim, compositionem. Hesiodus item crasim:

Ἡ ἄρα θ' ἑοικεμένοι πάντη φαντασῶν ἐπ' ἀέρι.

Aëraq; induti, tota tellure uagantur.

Nostrorum quoq; unus, idemq; consensus, semper aeris potestates, Dæmones uocantium, siue quod in aëre morentur, siue quod corporibus sint aërijs. Sed qui statuat alterum, alterutrum statuatur necesse est: ut si des Dæmonibus aërem habitandū, necessariò des propter corpus uolucris, sicut corpora terrena, tenent terram: siue des aërium corpus, necessariò des corpori uolucris conuenientem habitationem. Aristoteles igitur & Plato definiunt Dæmones aërios. Hæc de causa putatur à Theologis ab Apostolo dictum, Non est nobis colluctatio aduersus carnem & sanguinem, sed *πρὸς τοὺς κοσμοκράτορας τοῦ αἰῶνος τούτου πρὸς τὴν πνευματικὴν ἐξουσίαν ἢ τοὺς ἐπουρανίους*, Contra mundanos principes, tenebrarum harum, aduersus aërios, & spiritualia sceleris in cœlestibus. Tria sunt nomina, uim, naturam Dæmonum declarantia, quod sunt principes tenebrarum. Tenebrasq; aërem circum terras omnem caliginosum dicit, quid quid intra Lunam & terras interiacet. Hunc ipsum etiam uocat *ἐπουρανία*, cœlestia: cœlum enim aër est Latinis, Græcis, Hebræis, in cœlestia dicuntur, quæ in cœlo hoc tenebroso. Sunt istæ potestates in caligine, sunt in aëre, uocatae ob id *ἐπουρανία*, quasi aëria. Tertium nomen *πνευματικὰ*, spiritualia, uentosa, aëria, ex aëre, ex uento, qui dicitur *πνεῦμα*, non spiritualia, ut cœlestes Angeli, ex ætheris serenitate, ut ait Calcidius, corpora tenentes, sed ut corpore uestita aërio, aut habitatione aëria, circa caliginem hanc terris incumbentem habitantes, exclusi à consortio diuorum. Natura igitur, Dæmones iuxta sublimem Theologum, sunt aërij, loco, & corpore, sunt mali, scelerati. Sicq; conueniunt sacra & profana, Dæmones esse aërias potestates, malas, sceleratas, ut Plato, ut Plutarchus, Chrysippus, Empedocles, & Philo superiores Theologos secutus, Platonem, Aristotelem, sed priores Aegyptios, Chaldaeos, Empedoclem. In libro de gigantibus ipse Philo: *ὅς ἄλλοι ἀλόβοι δαίμονας, ἀγγέλους μωσῆς εἰδέναι ὀνομάζειν, ψυχὰς δὲ ἐσθλὰς ἢ καὶ ἀεὶ ἀεὶ πετόμεναι*: Quos, inquit, alij Philosophi Dæmones, Moses Angelos solitus est appellare. Sunt autem animæ per aëra uolantes. Sed aduerte d Philo, quod isti per aëra uolantes Angeli, non sunt illi boni, ac cœlestes, qui proprie dicuntur Angeli, nuntij Patris summi, sed quos superiores Philosophi dixerunt malos, incantationibus, ueneficijsq; præfectos, cum quibus nobis colluctatio. Eadem Euseb

A Eusebius, secutus Theologos, & Philosophos omnes, exigua qui ex tanta bonorum Angelorum gente cecidissent partem, datam exercitationis causam circum aëra, & terras habitantem: *ὡς βραχὺ τι καὶ μικρὸν ἀπόστασμα γυναικίσι χρεῖν τῷ ἐνοσθεῖας ἀδελφῶν ἀμφι γῆν, καὶ τὸν ἐπὶ οὐρανῶν ἀέρα, κατὰ λαφύρα*. Augustinus item super Genesim Dæmones dicit aëria animalia. Similia in oratione regia Eusebius, *αὐτοὶ γὰρ αἱ δυνάμεις, αἱ τῆν ἀέρος χῶρον διακατέχουσαι δυνάμεις ὑραῶν εἰρηνοῦ*: Hæ potestates aëriæ uel cœlestes dicuntur, quod aëriam regionem obtineant. Cœlum enim aër est in Theologia. Iterum Philo in eo, quod in somnia sint à Deo, *ἀλλ' ἡ ψυχὴ ἀσωμάτου αἴματος*: Aër, ait, incorporearum animarum domicilium. Hoc suum dogma ea, ut superius dictum, ratione probant, quoniam cum omnes mundi partes complendas uisum fuisset Opifici, terris animas, mare piscibus, cœlo sidera, quæ non modò animalia sint, sed etiam mentes uniuersales purissimæ, dedisse. Quocirca etiam in reliqua uniuersi parte animalia facta esse, Quæ et si sensu non capiuntur, quid mirum? Siquidem & anima inuisibilis. Atqui uerisimile est, aërem magis, quàm terra & aqua, animalia nutrire. Sic ille. Sed sciat Philo hunc non naturam disponentis, situmq; rebus dantis Dei ordinem fuisse, ut quem admodum omnia elementa sunt animalibus, sic suis & aër repletur. Fuit alia recondita magis, & non cuius perspicua ratio, cur aër datus sit illis pro domicilio. Sed nunc constet esse Dæmones aërios. Idem perhibet incorruptibiles, æternasq; animas habere aërem. Ad hanc rationem uidetur Pythagoras locutus, cum præcepit, uenti flantis sonitum uenerari. Quod explicans Iamblichus, *ἀνίστηται γὰρ ὡς αἱ τῶν θεῶν δυνάμεις ἐν δυνάμει τῆν ἁπλοῦς ἀγαθῶν*: Innuit, inquit, oportere diuinarum substantiarum & potestatum similitudinem amare. Diuinas ergo substantias, quibus aërem similem dixit, fortasse Dæmonas sentit, quanquam id patet latius etiam in supercœlestes. Eadem **B** ferme adhibuit definitionem Fatianus: Dæmones, inquit, *πάντας σέβουσι ἢ κέλῃσιν, πνευματικὴν δὲ ἔχουσιν αὐτῶν ἢ σύμπεφους ὡς πυρὸς ὡς ἀέρος, μόνους ἢ τοῖς πνεύματι θεῶν ἀφροσυμένους ἐσωσπῆται καὶ τῶν δαίμονων ἐπὶ σώματα τοῖς δὲ λοιποῖς, ὑδαμῶς*. Quæ sunt, Omnino carnem non possident, sed eorum compositio spiritualis est, ut ignis, uti aëris. Solis autem his, qui spiritu Dei custodiuntur, conspicua sunt eorum corpora: ceteris haud ita. Eadem ferme Plotinus: *καθόλου δαίμων μετὰ τὸν σώματος, ἢ ἀέρος, ἢ πυρὸς εἶναι*: Vt Dæmon, ait, est cum aliquo corpore, siue aërio, siue igneo.

Ex prisca Magorum Theologia, naturæ Dæmonum clara definitio. Eos esse maleficos incantationibus presidentes, quod Plato asseruit: esse feras agrestes, Stygios canes, Ultiores, carnifices malorum: affectibus malis delectari, domicilijsq; impiorum: Transferre sese in Angelos lucis.

CAP. XXVIII.

T S I Dæmonum propria sedes aër, quoniam sunt aërijs, uolucrisque corporibus, dicitur apud antiquissimos tamen, datæ sunt eis, præcipue inquinatissimis, subterraneæ partes, consentiuntq; super eorum improbitate. Apud Mercurium igitur Trismegistum audies Dæmonas esse, & esse malos, sceleratorum carnifices, quibus Deus dignam sua natura demandarit prouinciam. Sic & Chaldaei, & Magi à Zoroastre fatentur Dæmonas impuros, inquinatos, ultores hominum malorum. Ac primum extant apud eos, quæ Plato ab eis accepit, eos incantationibus ueneficijsq; præfectos esse. Sententia Chaldaica, *ἵνῃ δὲ ἐχέμενον δαίμονα πρὸς γῆν ἀθρόως, θύε λίδου μνηστῆρα ἐπωσθῶν*: Cum uideris uenientem Dæmonem terrestrem, sacrificia lapidem Mnuzirim, excantans. Hoc dogma Chaldaicum probat Dæmo

Dæmonas præfectos incantationibus, ideo malos. Sed Pfellus explanās, inquit, Menz C daces, inquit, natura sunt Dæmones terrestres, ut q̄ procul à diuina cognitione sumz moti, & tenebricosæ materiæ impliciti. Quod si uis ab eis uerum capere sermonem, præpara sacrificium, & offer lapidem, Mnuzirin. Lapis autem is uim habet euocandi alterius Dæmonis maioris: qui obscure accedens ad materialem Dæmonem elicit ueritatem eorum, quæ poscuntur, quam ille respondebit sciscitanti. Dicetiam & nomen euocatiuum, cum sacrificio lapidis. Atque Chaldæus alios Dæmonas bonos, alios malos statuit: nostra autem pia Theologia, in uniuersum decernit malos. Hæc ille. Sed sciat Pfellus, nulla ratione Chaldæum decernere Dæmonas ullos bonos, sed generatim omnes malos & inquinatos. Et hæc ipsa excantatio, aduētusq̄ Dæmonis, probant eos esse scelestos, non probant esse bonos, quoniam præstō adsint. Ex his Chaldaicis uerbis apparet Platonem, qui hæc ipsa, teste Pello, legit, præfecisse Dæmonas sacrificijs, præstigijs, incantationibus, ex quo nequitia eorum, & quam dant ei nostræ literæ fallacia scelusq̄ probatur. Nihil enim aliud innuebat in Symposio, cum Dæmones incantationibus præfecit Plato, quam quod traditum fuisset ab his Chaldæis. Audisti quoq̄ Dæmonem materialem, terrestrem, seculentum, sordidum, humoribus fœdis gaudentem, qui ambulans per loca arida, & inaquosa, nec inueniens humorem, reuertitur in locum pristinum. Sunt quidem Dæmones omnes generatim aërij, quia corporibus aërijs, inuisibilibusq̄, & per aëra uolant: sed nonnulli, quoniam magis petunt terram, humoresq̄ terrestres, terreni, inquinatioresq̄ dicuntur. Ex Chaldæo igitur habemus Dæmones scelestos, & malos, duabus de causis, tum quia præfunt incantationibus, scelestisq̄ præstigijs, tum quia terrestres dicuntur. Confirmaturq̄ magis improbitas eorum, quam eis antiquissimi Philosophi tribuerunt, ut superius ostensum. Hoc item melius, & apertius duabus alijs sententijs Chaldæus declarauit: è quibus prior prædicat Dæmonas insidere corpus humanum, impurū, affectibus malis mancipatū: altera, quod ueluti carnificibus hisce traduntur mali homines. prior, *σὺ ἀγγέλου θύγες χθονὸς ἀνθρώπου*: Tuum uas feræ terrestres inhabitabūt. Quod explicans Pfellus, Vas, inquit, est composita uitæ nostræ constitutio. Feræ terrestres, qui circum terras uagantur Dæmones. Igitur nostram uitam scatentem malis affectibus, ex feræ inhabitabunt. Siquidem hæc genera cum ipsis affectibus coalescunt, suntq̄ eadem substantia, & sedem habent & ordinem materialem. Quocirca cum & ipsi affectionum sint pleni, ad corporea, & incorporeas affectiones, adiunguntur, & connectuntur, simile simili attrahentes, cum habeant uim mouendarum affectionum. Sic Pfellus, Feras ergo terræ, uetustissima Chaldæorum Theologia uocat Dæmonas, in quibus feritas est, & crudelitas. Et similiter in nostra Theologia uocatur, Leo rugiens, Draco insidians, Echidna, Serpens. Hi circum terram uoluntantur, sedibus ætherijs exclusi, sed cum sint inuisibiles, & uolucres, feruntur per aëra inuisibiliter. Affirmauit autem Chaldæus, & tradidit, hoc dicto, quod toties habetur in nostris literis, & quod ipse Deus dixit, Cum immundus spiritus exierit ab homine, ambulat per loca arida, & inaquosa, quærens requiem, & non inuenit. Ecce enim & Chaldæus docet inhabitare Dæmones humani corporis domicilium, uerum non cuiusuis corporis, sed malis affectibus scatentis. Quod & ipse seruator dixit, quod inuenit domum scopis mundatam: uidelicet quasi per ironiam, aptam habitationi Dæmonis, plenam malarum affectionum, quas Dæmones cōsectantur, ut qui sunt etiam ipsi affectibus hisce detenti, pleni. Sunt autem affectus uel passionis, medix inter animam & corpus, non sunt prorsus corpora, nec prorsus incorporei, Dæmones, & ipsi huiusmodi quadam præditi natura, qui nec corpora crassa sint, nec penitus incorporei,

A rei, magnam habent cum affectionibus affinitatem. Affectiones sunt motus impotentis animi, iræ, cupiditates, uehemens in terram inclinatio. Hi motus cum uigant cum primis in illis, quibus in omnia scelera rapiuntur, feruētque mentis æstu, ardentes cupiditate nocendi, si quem eius generis hominem nacti fuerint, propter similitudinem associantur illi, quorum est in humoribus, & omni mala materia, à qua affectus sæpe excitantur, sedes. Ad hos humores libenter inhærescunt, uniuntur, assident, alligant sæpe. Ex his igitur etiam elucet magis natura Dæmoniorum, consentientibus omnibus, eos circum terras, per aëra uagari, delatos ubique corporibus inuisibilibus, corpora malarum affectionum redundantia insidentes. Quo & improbitas eorum noscitur, & quod ipse Deus apertè pronuntiauit, Spiritus immundus cum exierit, &c. Sunt enim immundi, immundis, & inquinatis domicilijs, terræque gaudentes, materiales ob hanc causam uocati: & confitentur Philosophi nidoribus eos sacrificiorum delectari: incantationibus item, quæ plerunque sanguine fuso, suffumigationibus adhibitis celebrantur, præfuisse. Vbi etiam intentio nocendi. Apparetque omnium consensu Dæmonas esse malos, & immundos, quod studium & delectatio declarat, aërios esse, quia corporibus aërijs πάντι φοιτῶσι ἐπ' αἰθρῶν, tota tellure uagantur, ut ait Hesiodus. Postremo ἐμπροσθεν, affectos esse, affici semper. Et quod Plutarchus superius, plenos ἀλόγων, irrationalitatis. Sed multo magis eorum improbitatem, naturamq̄ mentiendi confessus est alia sententia Chaldæus, affirmans ea, quæ nostra Theologia: *ἐν δὲ ἕρῃ κελῶν γάλας θεῶν καὶ χθονία κύνες, ἔπειτ' ἀλόγους σῶμα ἔχοντες δεικνύντες*: Ex sinibus terræ exiliunt canes terrestres, nunquam uerum signum mortali ostendentes. Quod explanans Pfellus, De Dæmonibus, inquit, materialibus est sermo. Et canes quidem eos appellat, uelut animarum ultores: terrestres autem, ut è cælo lapsos, circumq̄ terras uagos. Igitur isti, inquit, longè à uita beata semoti, intellectualiq̄ contemplatione destituti, prædicere futura non possunt. Quocirca quicquid dixerint, & ostenderit, falsum est, & arbitrarium. Vident enim per phantasias præsentia: ad futura uerò coniecturis incertis, & non clarè expressis, sed confusis notionibus utuntur. Sic Pfellus. Superius Feras, nunc Canes appellat uetustissima Chaldæorum Theologia Dæmones: quæ cum præcipuè coluerit artem Magicen, quod ipsum Chaldaicum nomen indicat, cum prima dicatur incantationibus malorumque Dæmonum euocationibus usa, fatetur tamen ingenuè, uenisse quidem eos uocatos è terra, sed ueri nihil unquam ostendisse, quidquid prædixissent, ostendissentque, falsum fuisse semper & simulatum. Sicq̄ conuenit cum Theologia nostra, quam Deus ipse reuelauit, quod Diabolus est mendacium, & pater, inuentorq̄ ipsius mendacij. Etiam Cerberus ille apud ueteres Poëtas, qui latratu trifauci terret exangues animas. Ut conueniunt cum nostra uetustissima Sapientia cuncta, quod feras crudeles, quod canes eos appellat, uiperas, serpentes, leones, dracones? Terrestres autem, tametsi proprij sint aërij, quia corporibus aërijs circum terras uagantur, tamen scelestiores eorum in altissimis cauernis immorari par est, fatenturque multi. Ideo dixit eos emicare, emergere è terra uocatos. Sed an sit in eis differentia, quod Plutarchus dixit, postea disquiretur. Alia sententia Chaldæus expressit qui sint Canes & feræ: *ἐν δὲ ἐὼ δὲ χθονὶ παραρῶνται δὲ τέσσα μέγεις*. Hoc est, Terra mugit, uociferatur a a, contra hos, ad filios usque. Designatur hoc oraculo latratus Stygiorum canum contra sceleratos. Ideo terra mugit in eos, in subterraneis cauernis: Idq̄ usque ad filios, quando filij paternas impietates persequentes, permittuntur ultoribus Dæmonijs. Hanc sententiam declarans Pfellus, De impijs loquitur,

inquit, quod usque ad posteros extendit eis supplicia Deus. Nam subterraneas cœnas ostendens oraculum, dicit in eos mugire solum, hoc est, locum subterraneum in eos uociferari, & quasi leonis quendam rugitum edere. Quoniam, ut Proclus ait, eadem est animarum ex eadem profapia conditio. Et quæ non uinculis Naturæ sunt absolutæ, in consanguineorũ suorum affectibus detinentur. Necessè igitur est, & has totius iudicij partem capere, & plenas propter naturalem affinitatem piaculorum, expurgari iterũ ab eis. Hæc ille. Supplicia igitur & pœnas subterraneas Chaldæus memorauit, quod traditur passim à nostra Theologia, ut undequaq; pateat improbitas Dæmoniorum: Esse iterum malos, impurosq; eos, sed seiplos in Angelos lucis transformantes, uideri quales non sint, mirabiliter cum nostra Theologia concordet, idem antiquissimi Magi pronuntiarunt, hoc oraculo:

ἢ φύσις πικρὴ εἶναι τὸς δαίμονας ἀγνὸς.

καὶ τὰ κερὴς ὕλης, βλασφήματα κατὰ καὶ ἑδλά.

Natura suadet ut credas esse Dæmonas pueros, & malæ materiæ germina pulchra, & bona. Hoc oraculo designatur, naturam Dæmonum præstigijs, humanis oculis illudentem, falsaq; pro ueris offerentem, adniti ut credas Dæmonas esse pueros & bonos, quales cœlestes animi, cum quibus ex parte similitudinem Dæmones gerentes sæpe mortales multos deceperunt, ut Platonem uidimus superius asserentem, nisi iuxta Philonem interpretemur. Persuadetque malæ materiæ, inquinatæque substantiæ genus se esse bonum, & honestum. Eos inquam, qui cum turpi & immunda cohærescunt materia, habere nitorem, puritatem. Quod secus est longè, Inluit, inquit Pselus in inuocationibus, multus Dæmonum chorus, & multifformes Dæmonum species excitantur. Abscedentibus autem partibus mundi lunaris, & compositæ, ac partitæ, & iocundæ, & gratæ sæpe ostenduntur, imaginem alicuius bonitatis ei, qui iniuriatur, simulantem. Ex his igitur uetustissimis Chaldæorũ sententijs, quas autore Pselo, & ipsa ratione docente legit Plato & Aristoteles (Platonici autem indefessè his abutuntur, quod uel maximè in libris Simplicij, & Procli, Porphyrjque uidere licet) apparet quid de Dæmonum natura sit sentiendum, & senserit antiquitas, ut si quid à posteris fuerit confectum, necessariò sit ad ueritatem ponderandam, ad maiores recurrèdum. Similia enim sensit, & tradidit Mercurius Trismegistus: ut omnis Theologia Aegyptiorum, Chaldæorũ, Hebræorũ, id est, quam colimus ipsi à Mose primum, tum Christo, & Apostolis traditam, conueniat super declaratione Dæmonum, primum eos esse, tum malos, impuros, coinquinos, immundos esse.

Ex Theologia Aegyptiorum uetustissima apud Trismegistum Dæmonas esse, & esse malos, malorum inspirationum autores. His esse omnia plena. Utiores impiorum esse. Eos esse ex alijs aërios, uagos, per phantasias, & illusiones decipientes. In quibus cum nostra Theologia concordia.

CAP. XXIX.

MERCVRIVS igitur in eo qui inscribitur, quod in solo Deo sit bonitas, de Dæmonibus eiusdem generis atque ea, quæ tradit nostra Theologia, scribit, eos esse humanorum scelerum autores, cogitationes improbas, malorumque operum principia afflantes. Mens, inquit, humana cum bonarum cogitationum acceperit à Deo, recta parit: ἡ σωτηρία δὲ ὅταν ἐκ τῆς ἑστῆς ἀρεμῆς ἀπομνησθῆται, μηδενὸς μέρους τοῦ κόσμου κενὸν ὄντων, δαίμονες ἐπιέκονται δεξιῶν καὶ ἀριστερῶν ἐκείνου ἐν ἰδίᾳ ἐνεργείᾳ τὸ ἀπειθεῖν, καὶ ἐκνήσει ὁ νῦν τὸ ἀπειθεῖν, μοιχείας, φόβου, πικροδυστυχίας, ἰερο

A *μεροσυλίας, ἀσεβείας, ἀγχιόνες, κατὰ λεημιῶν μεταφορῶς, καὶ ἕλλα πάντα ὅσα δαίμονων ἔργα:* Contraria uerò, cum ab aliquo Dæmoniorum. Cum nulla mundi pars uacua sit Dæmone. Qui subiens tacitè mentem, propriæ operationis inseruit semen, & peperit ipsa mens, quod fatum fuerit, uidelicet adulteria, cædes, parentum uerberationes, sacrilegia, impietates, strangulationes, per præcipitia impulsiones, & alia omnia, quæ sunt Dæmonum opera. Ecce Mercurius nouit, confessus est, uim, ingenium, studia, conatus Dæmoniorum, quod tacitè subeant pectoris arcana, sicut in nostris extat literis, cum Diabolus misisset in cor, ut traderet eum Iudas: omniumque nostrorum est confessio, eos irritare cupiditates, conturbare stimulos naturæ, suggerere semper mala. Ac Tertullianus, ex quo pauca quædam in declarationem istius loci delibabo: Operatio eorum, inquit, est hominis euersio, sic malitia spiritualis à primordio auspiciata est in hominis exitium. Itaque corporibus quidem & ualitudines infligunt, & aliquos casus acerbos. Mentis quoque corruptelas agit furoribus, & amentijs foedis, ac obscenis libidinibus cum erroribus uarijs. Lactantius quoque in eandem sententiam pendet: Illicita, inquit, desideria immittit, ut aliena contaminent, quibus habere propria sine delicto licet. Obijcit quippe oculis irritabiles formas, suggeritq; fomenta, & uitijs pabulum subministrat, tum intimis uisceribus stimulos omnes conturbat, & commouet, & naturalem illum incitat, atque inflammat ardorem, donec irretitum hominem, implicatumque decipiat. Eadem sensit, & prodidit Athenagoras Philosophus Christianus: ὅταν ὁ δαίμων ἀδελφὸν προσηύχῃ κακὰ, ὅν νῦν ἔλαλε πρῶτον: Cum Dæmon cuiuspiam suggerit malam mentem, labefactat prius. Eusebius item Cæsarensis, in Panegyrico: Et communis quidem omnium seruator, rebelles potestates, quæ circum hunc, qui terris imminet, aërem peruolantes humanis animis insinuabant sese, inuisibili, ac diuina potestate, uelut feras agrestes, suarum ouium ceu pastor bonus, procul fugauit. Hic audis apud Eusebium insinuare se potestates illas inuisibiles in animos hominum. Tatianus etiam simile quid scriptum reliquit ad gentes in Apologetico: δαίμονες ἐς πολλὰ κελύκη θρονεῖσθαι τὰς μεμνημένων παρ' ἡμῶν ψυχῶν ἀγνοίᾳ, καὶ φαντασιῶν ἐμπνεύματα: Dæmones, ait, in multum scelus prolapsi, animas apud nos initiatorum per inscitias, & apparentias deceperunt. Sic ille. Talia superius Plato: Vt igitur alia complura taceam, apparet mirabilis consensus ueterum Philosophorum, cum coelitus reuelata sapientia, de prauitate Dæmonum, de potestate penetrandi in animas, & commouendi humores interiores, spiritalibus inspirandi cogitationes. Et quod accidit instinctu dæmoniaco Iudæ, ut strangulent sese mali, aut dent præcipites, ut agant & quatiant furoribus mentes, ut adulteria, homicidia suggerant. Audisti etiam ut Eusebius similiter atque Chaldæus, eos appellauerit feras agrestes. Quæ Trismegistus igitur dixit, sunt quæ Plato, Pherecides, Chrysippus, Xenocrates, de prauitate Dæmonum senserunt. Sic apud nos, quoniam omnium scelerum princeps, & inuentor est, per excellentiam uocatur ὁ πονηρός. Et Deus ipse docuit nos precari, Libera nos à malo. Quod Græcè, ἀπὸ τοῦ πονηρός: A maligno, ab eo qui prauus, & malignus est. Et in Symposio septem Sapientum dictus est δαίμων βλαβερότατος, nocentissimus. Consentunt igitur Chaldaica, Aegyptiaca, Hebraicæque Theologia super Dæmonum improbitate, & quod sint Dæmones. Quam quidem concordiam, præcorumque tantam Theologiam, Aristoteles, nisi sit impudens, negare non possit. Meminit etiam Dæmonum Mercurius in Pœmandro, declaratque summo cum cæteris consensu, uim eorum: A stultis, inquit, ergo Deus, prauis improbisq; inuidis, & auaris, &

homicidis, & impijs procul faceffo: *Ἐπὶ τῷ μωρῷ ἐκχωρήσας δαίμονι, οὗτος πλὴν ἐξυπνίται τὸ πνεῦμα τὸ ἁγίον, θρόνοι αὐτῶν ἀδυσίως, καὶ μάλλον τῶν τὰς αἰσθήσεων, αὐτῶν ἐπιπέσει, ἵνα τὸν μίσητον πτωχεύσας, καὶ εἰ πένεται, ἐπὶ ὀρέξει ἀπλάτους πλὴν ἐπιθυμίας ἔχων ἀπορρέσας σινομαχῶν καὶ τῶν βασιλέων καὶ ἐπὶ αὐτῶν, πῶς τῶν τῶν πλεον, ἀξάνων: Vltori cedens Dæmoni, qui acumen ignis accipiens impellit, feritq; eum sensibilibiter, & magis ad impietates ipsum armat, ut assequatur maius supplicium, & non cessat in cupiditates infandas cupiditatem habens infatiabiliter, in tenebris pugnans, & hunc cruciat, & in ipsum ignem plus auget,*

Dæmones nidoribus oblectari, ob id materiales appellari.

CAP. XXX.

IN ALIO quoque consentiunt nostri & illi, scituque dignissimum est, de Dæmonibus, Eos nidoribus sacrificiorum, libaminibusque oblectari: Quod ex nostris cumprimis asseruerit Tatianus, Tertullianus, Lactantius, Eusebius, ex illis Porphyrius, fortèque etiam Plato. Nam cum eos sacrificijs præferat, & sub eorum tutela esse, & in eorum gratiam fieri, quas teletas dicunt, asseruerit, ea de causa uerisimile sit, id statuisse, quod postea nostri, nonnulliq; Philosophorum melius explicauerunt, quia nidoribus illis inquinatis delectentur. Eandem rationem fuisse putauerim, cur à multis nostrorum, & eorum, existimati fuerint circa materiam uersari, ut eos materiales uocarent: & eorum principem, materiæ primum inuoluerint. Hæc materia, etsi possit omnis mundus, quatuorque elementa, quibus præfunt Dæmones, intelligi, uidetur tamen nidor ille sanguinis, & sacrificiorum præcipue sentiendus. Quo crediti etiam, & uocati fuerint immundi, non modò uidelicet ob peccatum, mentisq; turpitudinem, flagitiosasque cogitationes (omne enim peccatum macula est, & turpitudò) sed etiam ob nidores hos, & immundiciem, qua dicuntur oblectari. In hoc igitur conueniunt ferme omnes. E quibus Athenagoras, *δαίμονες πῶς πρὸς τὰς ἐρεσίας οἱ πρῶτον ἰδόντες ἔσθ' ἢ ἐρεσιῶν ἀμύλη, ἢ πῶς πρὸς τὰς ἐρεσίας οἱ πρῶτον ἰδόντες*: Dæmones ad hostias assident, earum sanguine illecti, quem audivissimè captant. Paulòque inferius, *οἱ πρὸς τῷ ὕλην δαίμονες λιχνοὶ πρὸς τὰς κνίσεις, καὶ τὸ πρὸς τῶν ἐρεσιῶν ἀμύλη*: Materiales Dæmones gulosi circa nidores, sanguinemque hostiarum. Ecce materiales Dæmones nidoribus hostiarum illecti. Similia Porphyrius, addens, quòd eo nidore eorum aëria, odoribusque similia corpuscula pinguescunt, in secundo de abstinentia: *ὅσοι οἱ χεῖροντες λυθῆτε, κνίσητε, δι' ὧν αὐτῶν τὸ σωματικὸν καὶ πνευματικὸν πάλαιεται, ἵνα γὰρ ἄσπερ ἀτμοῖς, καὶ ἀναλιμνάσει, καὶ πικρῶς ἴσθ' πικρῶν, καὶ θυμαρῶν*: Hi mali Dæmones, sunt qui gaudent libamine, & nidore, quibus eorum corpusculum, & aërium illud pinguescit. Viuit enim id uaporibus & fumigationibus, uarièque id, ut uaria sunt ea, roboraturque nidoribus. Et alia, quæ sequuntur. Quæ forte uera sunt, ut proinde locis humidioribus inhæreant, Sed mihi cum primis uestigantur, quæ multorum mortalium testimonijs confirmata, ob id ueriora noscantur. Sic ambulantes per loca arida, & sine humoribus, & aqua, non habent ubi conquiescant. Tertullianus quoque, omnem paucis uerbis hanc rationem aperuit: Renuntiant, inquit, se immundos esse, quod uel ex pabulis eorum, sanguine, & fumo, & putidis rogis pecorum & impuratissimis linguis ipsorum uatum intelligi debuit. Est igitur ex his ratio clara, cur & materiales uocentur & immundi. Nam quòd melioribus eorum data sit inferioris mundi custodia, ob quam causam sint appellati materiales, non aded sicut superiori rationi, assentior: nec arbitror Christianæ Theologiæ congruere.

Quæ

A *Quæ Dæmonibus nonnulli Philosophi attribuerunt, eos omni mundo præficiences, Angelis congruere, idq; ab eis depradicari.*

CAP. XXXI.

SED cum Plato Dæmonas tradidisset bonos, sed ex dictis eius prauitas eorum eliciatur, secuti sunt deinceps ceteri Platonici dicta eius, ea non examinantes, quemadmodum decuisset, præceptoris auctoritatem uenerati, è quibus fuit Philo & Iamblichus. Posterior de secta Pythagoreorum, explicans ea, quæ de Dæmonis electione Plato tradiderat, ait, *αὐτοὶ ἑαυτοῖς ἐσμεν ἢ τῶν δαίμονων τῆς, ἢ ἡμεῖς τῶν δαίμονων ἀφάρμεθα, καὶ ἠδαιμόνας αὐτοὶ ἑαυτοῖς παρασκευάζομεν*: Ipsi nobis ipsis fumus Fortunæ, & Dæmonis loco, & nos Dæmonem eligimus, & Eudæmonas, id est, Genij, aut Fortunæ bonæ nempe beatos ipsi nos efficitur. Hoc loco scito Dæmonas ex sententia Platonis appellatos Angelos, qui nos fortiantur, aut quos fortiamur ipsi: quia si bene statuimus uiuere, comitantur boni nobiscum: si male, continuò fontes assunt. Hocq; explicans fufius Iamblichus ex Pythagora: *δευτέρα δὲ ἢ τὸ παραδιδόντες, ἢ συγκληρωθέντες ἡμῖν ἀπὸ θεῶν δαίμωνος δέξιν ἐμφανῆς, ἢ δὲ αὐτῶ πάλιν πρὸς τὸς θεοὺς πάλιν ἀναγωγῆ. εἰ δὲ γὰρ ἄλλως τις διυπνέη πρὸς τὸ θεῖοτατον αὐτῶ, ἢ κλειώτατον ἐλπίδας, ἀναθραμῆν, εἰ μὴ ἔσθ' ἰσότης δαίμονι ἡγεμόνι χήσεται. ὅρ δὲ πάλιν τῶν ἐρεσιῶν πρὸς θεῶν γνώσις ἀφαιρέθεται, ἀφ' ἧ δὲ πρῶτον μὲν ἔσται κενῶν παύλα, πρὸς συμπεφυκότων ἡμῖν ἀπὸ τῶν γνώσις, ἔπειτα γνώσις ἡμῶν ἀληθινῆ παρῆσαι ἐλπίδας δαίμονας, ἢ μακρῶς ζωῆς, ὅσους ἢ ὅσους, μετ' ἧς ἀνόντες τὸ ἀχρηστῶν γένος πρὸς ἀνθρώπων κενώμεθα, καὶ εἰς αὐτὸ ἐπιστρέφοντες πάλιν ἔσομεν τὸ προθέντες ἀπὸ θεῶν, πρὸς ἀνθρώπων μακροχρόνια βίη*: Secunda, inquit, uia rectè uiuendi est, traditi, & fortiti nos à Dijs, dæmonis manifesta demonstratio, & per eum rursum ad Deos reductio. Neque enim secus quis possit ad diuinissimam, maximèq; propriam substantiam redire, nisi tali Dæmone duce utatur, Quem omnium Deorum amatorem oportet legitime expiari, à quo prima erit malorum depulsio, quæ nobiscum ab exordio cohæserat. Tum perfecta nostri, & felicitatis, beatæq; uitæ, quanta, & qualis esse possit notio. Cum qua ascendentes præcipuum genus hominum intuebimur, in quo defixi, finem assequemur proposita à Dijs homini, beatæ uitæ. Hæc ille. In quibus is error, quòd Dæmonas ipsi fortiamur, & quòd hi sint humanæ uitæ duces, non erit omnino, intollerabilis: quia Dæmonas, Angelos sentimus. Illud prorsus Philosopho tanto indignum, quòd ait hanc Dæmonis fortem datam hominibus à Dijs, cum ipse Plato aperte fateatur Deum patrem, summumq; parentem, dedisse, præfecisse certos hominibus custodes, duces, moderatores, non Deos id fecisse. Estq; obscœna in Philosophia idololatria, cum sit Iamblichus ubique confessus Deum caput, principem rerum humanarum. Quod tot exemplis poterit probari. Sed sufficit nunc, quòd contra quàm locutus esset Plato, custodiam hanc, & gubernacula à Dijs data dixerit, quòd ille factum à summo Deo confiteretur, ut uidisti. Itaque longè sapientius Philo non solum in dicta Platonis intuens, sed etiam à Mosaica sapientia adiutus: Aër, inquit, est animarum incorporearum domicilium. Quoniam omnes mundi partes replere dignum censuit opifex. Ob quam causam terræ dedit terrestria, fluminibus & mari aquatica, cælo sidera, quæ non solum animalia, sed etiam purissimæ in totum mentes esse dicuntur. Quocirca & in alia parte uniuersi aëre, animalia facta sunt. Quæ tamen oculis non usurpantur, nil mirum. Nam & anima est incomprehensibilis. Atqui uerisimile est, quàm terram, & aquam magis aërem, animalia nutrire. Tum profertur, Sunt aliæ animæ, purissimæ & optimæ, maioris diuinioreq; mentis, quas

kk 3 nulla

nulla terrenarum rerum attingit libido: sunt autem magistratus mundani, uniuersalisque principis ueluti maximi regis aures & oculi, intuentes omnia, & exaudientes. Has ceteri Philosophi Dæmonas, Moses consentanea nuncupatione uocat Angelos. Siquidem iussa, & mandata patris ad filios, filiorum necessitates ad ipsum parentem perferunt. Hæc Philo. Longe quidem sapientius, & magis ex Platone, quam ceteri Platonici, quos uana superstitio in Deorum traxit appellationem. Duoque rectius Philo, quam illi, quod datos hos custodes, & magistratus, & nuntios à Deo, qui inter nos, Deumque intercedant, ob quam causam non ministri Deorum, sed Dei sunt: quod Dæmonas Philosophorum, Angelos Mosis interpretatur. Et quoniam Angeli & literis sacris, & profanis sunt Dii, hi certè erunt, qui imperio Dei res humanas administrant. Nec erunt duo genera Dii, ac Dæmones illi boni, purissimæque mentes apud Philosophos. Quippe boni Dæmones, & nuntij, sunt Angeli, Angelij sunt Dii cœlestes. Quare genus, quod post Dæmonas bonos sequeretur, erunt Dæmones mali: Vt boni illi Dæmones superius quidem habeant maximum imperatorem, regemque uniuersi, Deum, inferius Dæmonas malos, ueluti mancipia, uiliæque animalia. Eadem ratione sunt uel emendanda, uel declaranda, quæ Iamblichus idem eodem libro, Pythagoram priorem tradidisse, quod postea Plato tot locis asseruit: *ὅτι θρανόθεν ἢ διαβάσει, εἰς τὴν αἴθρα, καὶ τὰ ἐπίγεια φέρεται πρῶτον, καὶ ἐπὶ πρὸς τὴν αἴθρα ἀναλαμβάνει πάντων, διεξιὼν γινωσκόμενα πάντα*: Esse cœlitus in aëria, & terrestria, traiectionem, ac transitum, rursus quod omnia in cœlum reflecterentur, cunctis perspectissimum docebat. Loquitur enim Iamblichus de his quæ Plato, & Philo paulò antè tradiderant, Esse nuntios inter homines, ac Deum, esse transitum: ultro citroque commeare inter cœlum, & terram Angelos, ut sit societate tangeret, & Angelos Dei descendentes, & ascendentes. Transitus igitur is fit à Dijs cœlestibus, non Dæmonijs, & illi ferunt cœlitus auxilia, non Dæmonia, quod ipse per errorem paulò antè dixit. Bellis sæpe sæuis, aut pestilentia grassante, aut fama, seu sterilitate, *παράγοντων δαιμονίων πινδν, καὶ θείων ενεργημάτων, ἐπαρῶτο συμπεθεῖν εἰς τὴν θείαν πρόνοιαν πάντων ἐκείνων ἀνθρωπίνων, καὶ δυνάμει ὑπερβαίνουσα*: Quoniam accessissent præsentia quædam Dæmonia, diuinæque beneficia, conabatur persuadere Pythagoras, esse diuinam prouidentiam omnem humanam spem, & uim, superantem. Præclare locutus es Iambliche, sed unum duntaxat corrigendum. Nam qui pestilentiam, bellaque depulerunt, non fuerunt Dæmonia, sed Angeli, Dii scilicet illi cœlestes, ætherij, ut apud Iosue antiquissimum ducem legitur: Cum autem, inquit, esset Iosue in agro urbis Hiericho, leuauit oculos, & uidit uirum stantem contra se, euaginatam tenentem gladium, perrexitque ad eum, & ait, Noster es, an aduersariorum? Qui respondit, Nequaquam. Sed sum princeps exercitus Domini, & nunc uenio. Hæc autoritas cum sit uetustissima, quam Pythagoras forte didicit ab Hebræis, ad montem Carmelum longo tempore, eodem Iamblichio teste, Philosophatus, adoranda quoque Platonici est, qui iuuenes semper, Theologiam à Barbaris didicerunt. In Maccabæis quoque uisi sunt Angeli in acie pro suis dimicantes. Eadem sunt exempla de pestilentia. Quod si quid à Dæmonibus illis factum est quod prodesse uideretur, magna quoque detrimenta erant adiuncta, aut humana sacrificia, aut obsceni iudi, ut facile naturam tuam qui apparuissent, indicarent. Longè igitur nostri Philosophi melius hæc declarauerunt. Nam & Eusebius in libro de Euangelica *ἀποδείξει*, demonstratione, proponens ex sacra Theologia, quæ Pythagoras & Plato ab Aegyptijs, & Hebræis audita uehementer approbauerant, uulga

A uulgarantque per omnem Græciam, scribit iuxta Philonem: Optimus, inquit, ille Rexque omnium altissimus uniuersalisque Deus, ne bestiarum ritu homines sine principibus, & præfectis in terris agerent, præfectos eis & gubernatores, ceu pastores, gregumque ductores, diuinos Angelos, adhibuit, quibus omnibus præfecit unicum, ac primogenitum suum Verbum. Huic subiecit Angelos & Archangelos, diuinasque potestates, omnes immateriales, supercœlestesque spiritus, uelut unum exercitum, partemque eius præcipuam. Et quidem etiam animas piæ eorum qui agunt in cœlo, qui quondam terras tenuissent. Hoc maximum mysterium, primus Theologorum Moses olim inter arcana docuit Hebræos, dicens, Interroga patrem tuum, & annuntiabit tibi, maiores tuos, & dicent tibi, Quando diuidebat altissimus gentes, cum separaret filios Adam, constituit terminos populorum iuxta numerum Angelorum Dei. Hæc ille, licet Hebraicè non sit, iuxta numerum Angelorum Dei, sed filiorum Israël. Hic igitur apparet quàm rectius, quamque magis consentaneè Philosophiæ, à summo, ac principe Deo, constitutam hanc prouidentiam tradiderint, non à Dijs, cum Dii sint ipsi constituti, & nefas sit, alium ullum rem tam præclaram atque illum qui mundum creauit, fecisse. Vt qui situm locumque dederit elementis, multo magis superas Intelligentias ad gubernacula generis humani adhibuerit. Ministros autem malos, pœnis exercendis addictos, esse maioribus illis Angelis cœlestibus subiectos, Aclepius in definitionibus asseruit ad Ammonem regem. Esse primum multos Dæmonum choros circum radios solares, uarijs exercitijs similes, non procul à superis. Inde fortiti regiones has res hominum attentere, *τὰ δὲ ὑπὸ τῶν θείων ἐπιπέπτομενα ενεργῶσι θυλάκας καὶ κρητάρια, καὶ πρηνήσας, καὶ μεταβολαῖς πρὸς, καὶ σεισμοῖς, ἐπὶ δὲ λοιμοῖς, καὶ πολέμοις ἀμεινόμενοι πᾶσι ἀσθενείαν*, A Dijs imperata facientes, procellis, tempestatibus, conflagrationibus, terræmotibus, pestilentia, fameque, impietate castigantes. Sic ille, concordans cum literis sacris, immisiones per Angelos malos memoratus. Qui pœnas igitur exercent, in numero malorum sunt habendi, quos alij nomine Erinnyas dixerunt. De quibus scribit Iamblichus, *ὁ ἐπιμενίδης ὁ πυθαγόρου μαθητὴς μέλλων ὑπὸ πινδν ἀναρῆσθαι, ἐπειδὴ τὰς ἐθνητικὰς ἐπεκτελέσειτο, καὶ τὸς πτωχὸς θεὸς ἐποίησε τὸς ἐπιμενίδου πᾶντας ἀναρῆσθαι ἑαυτὸς*, Epimenides discipulus Pythagoræ, cum à quibusdam esset interficiendus inuocatis Erinnybus & Dijs ultoribus, fecit ut omnes interficerent sese.

De Dæmonibus qui dicuntur se mulierum commercio contaminasse, aliosque Dæmones genuisse: Hos esse Dæmonas fabulosos, & quasi poeticos, non ueros: & quod is fuit multorum error.

CAP. XXXII.

IS ITA declaratis, illud quoque reiiciendum, separandumque à natura Dæmonum uera, & penè inter fabulosos Dæmones censendum, quod non modò è nostris quidam, sed etiam profanæ Philosophiæ professores plerique sibi persuaferunt, de filijs illis Dei, qui dicuntur apud Mosen filias hominum uidisse, accensosque in earum cupiditate, ex eis filios genuisse: qui cum dicantur Hebraicè Nephelîm, ab Hebræis nescio quibus, & nostris, ut dixi, quinetiam externè Philosophis, Dæmones crediti sunt, qui partem diuinam, atque humanam mistam habuerint. Fueruntque multi, filios illos Dei, Angelos suspicati, è quibus cum multis Hebræis, Iosephus, in sua de Antiquitatibus Iudaicis historia: *πολλοὶ γὰρ ἄγγελοι θεῶν, γυναῖκιν συμμιγνέσας ὑβριστὰς ἐγέννησαν παῖδας ἁπλᾶ πᾶσι ὕψι τῆ ἀνωμαλίας πεποιθισσι*. Quod est, Multi enim Angeli Dei mulieribus misti, contumeliosos filios genuerunt

nuerunt, ob uirium fiduciam. Quanquam Zonatas historicus excusat Iosephum: *ὁ δὲ ἰωσήφῳ ἀγγέλους λέγει τὰς θυγατέρας τῆν ἀνδρώπων λαβῆν, ὅτω καλέσας ὀνομαζόμενος ἑαυτὸν ὡς ἐναγεσάντας θεῶν, ἢ τῶν ἐκείνων πολιτέων ἐπιτηδεύουσαι:* Iosephus autem Angelos dicit filias hominum accepisse, sic arbitror appellans filios Seth, ut Deo placentes & Angelorum uitam æmulantes. Sic ille. Sed quidquid uelit, senserit Iosephus, certè alij fuisse in ea suspicione, ut Lactantius. Videturq; antiquissimus error è libris Moïsis, non rectè intellectis, haustus. Siquidem perhibet Plutarchus Pythagoram, Xenocratem, Platonem, Chrysippum, superiores Theologos sequentes, credidisse, Dæmones fuisse hominibus quidem robustiores, uiribusq; longè præcellentes, *τὸ δὲ θεῶν ἐν ἀμυγῆς ἐστὶν ἔκκερασ ἔχοντες, ἀλλὰ ἢ ψυχῆς φύσει ἢ σώματι αἰδήσει συνειλοχῶς, ἡδονῆν δεχομένη καὶ πόνον:* Diuinitatem, inquit, habentes neque synceram, neque puram, sed cum animæ natura, & sensu corporeo coniunctam, uoluptatis & laboris capacem. Hoc etiam credidit Athenagoras Philosophus Christianus, Iustinus item, idem Philosophus, & Tertullianus, omnes ambiguitate uocabuli ducti, arbitratiq; filios Dei, Angelos, purosq; Deos, genitos ex eis, alij Dæmonas, alij Heroas, uocantes eos *ὡς τὸ ἔρωτῳ* amore illo, quo illi filij Dei in fœminas exarassent, filiosq; eximiae uirtutis, & audaciæ genuissent, quod in Cratylō retulit etiam Plato. & Athenagoras in legatione scribit: *καὶ τὸ ἴσθαι τὰς ἀγγέλους ἐν ὁμοίῳ καθεσθῆναι. οἱ μὲν ἄλλοι αὐδαίετοι δὲ γυναικῶν, οἱ δὲ τὸ θεῶν ἔμειναν, ἐφ' οἷς αὐτὸς ἐπίησε, ἢ δὲ τῶν δ' θεῶν. οἱ δὲ ἐν ἑβραίων ἢ τῆν Ἰσραήλ ἰσθῆσαι ἢ τῆν ἀρχῆν.* Et quæ sequuntur. Quæ sunt, Similis quoque conditio fuit Angelorum. Etenim cum essent omnes liberæ uoluntatis, alij in ea, qua creati à Deo fuissent, conditione permanserunt, alij & naturam suam, & conditionem uiolauerunt. Is ergo Dæmon materiæ, & formarum, quæ sunt in ea imperator extitit, & cæteri, qui ex his circa primum æthera uersantur. Scitis autem nihil absque testimonio nos prædicare, cum nitamur dictis Prophetarum. Illi igitur à carne uicti, & in concupiscentiam prolapsi: is autem neglector, & prauus circa rerum sibi creditarum curam, est inuentus. Ex his autem qui in uirgines exarserunt, nati sunt hi qui gigantes sunt appellati. Itaque Angeli lapsi de cœlo, circa aërem, & terram, prohibiti deinceps cœlum repetere, uersantur. Animi quoque Gigantum circa mundum. Hæc ille. Tertullianus quoque eadem sensit. Sed quomodo, inquit, de Angelis quibusdam sua sponte corruptis, corruptior gens Dæmonum euaserit, damnati à Deo, cum generis autoribus, & cum eo, quem diximus principe, apud literas sanctas ordine cognoscitur. Hæc illi senserunt. Quæ quidē meliores doctioresq; Theologi, quibus filiorum Dei notior fuit appellatio, nunquam dixissent, non Hieronymus, non Augustinus, non Gregorius Nazanzenus, non prudentissimus Chrysostomus. Nec difficile est erroris fontem agnoscere, nec durum probare solitas sacras literas, filios Dei nuncupare dilectos illi, illumq; colentes. Vt de Israël, Ex Aegypto uocauit filium meum. Et in Exodo, Filius meus Israël. In Psalmo quoque clara differentia, cum homines sunt filij Dei, & cum non sunt: Ego dixi Dñi estis, & filij excelsi omnes: uos autem sicut homines moriemini. Ecce eisdem filios Dei, & homines appellat: sed filios Dei, quia creati ab illo, factiq; uelut Dñi, futuriq; si Deum coluerint: homines autem in terrenam fragilitatē delapsi, regis cœlestis imagine denigrata. Tales erant illi eluuiōnis tempore filij Dei, bona progenies ex Seth, quæ commista cum filiabus hominum, scilicet corruptissimis fœminis, quæ, sicut uxor Adam, deincepsq; fermè omnes, sic maritos suos corruperunt, unde corruptiores filij nati, origo mali, sanguinis pij cum impio commistio, propterea nati, bellicosi, superbi, contumeliosi. Hæc sunt ueriora, à natura non abhorrentia, cum illa

illa non absit à fabulis Poëtarum. Nec natura fieri potest, nec assentitur Philosophia spiritus corpore nudatos, amore fœminarum capi, aut ex eis generare potuisse. Habet enim fontem suum, & inferiores ortus, cupiditates, si desit causa, desit effectus. Vbi non sunt membra genitalia, non est amor coeundi. Vbi non est cibus, & potus, non est sperma. Vbi non fuit quærenda successio, & propagatio, non adhibuit natura cupiditatem generandi. Sicut spiritus nudus sitire, esurire non possunt, sic Veneris libidine nequeunt inflammari. Absurdum quoque esse duo genera Dæmonum, tum ipsos Angelos lapsos in concupiscentiam, tum animas gigantum. Fuerunt enim gigantes homines: nec ex hominibus faciendi sunt Dæmones: Nec casus eorum fuit, quod exarserint in amorem. Erunt igitur fabulosi Dæmones, tam quos libido rapuisset, quam generati ex eis. Tales erunt, quales Hector, Achilles, Aeneas, Hercules, ex hominibus, & Deis nati, apud poëtas.

Apud Orpheum cum sint Dæmones boni & mali, hoc nomen denique malorum potius esse, quàm bonorum, sicut in sacris literis.

CAP. XXXIII.

VM PLATO Dæmonas solum bonos, cæteri ferme omnes, qui post eum promiscuè bonos & malos tradiderunt, uidetur Orpheum, & Chaldaeos secuti. Is enim tum bonos & malos eos induxit, tum uaria eorū genera perhibuit, aëria, terrestria. Verum cum Dæmonas bonos appellat, ut principio docui, sentit quasi Deos quosdā, quæadmodū uocat Homerus Deos, Dæmonas, *κατὰ δαίμονας ἔκκερας*: sed præcipuè malos sub hoc nomine conclusit. Testatur ergo etiam Plutarchus, apud Homerū, & Hesiodum esse Dæmonas bonos & malos, B mala & bona uolentes, impulsores ad bona & mala. Hesiodum uerò, custodes, diuitiarum largitores. In primo tantum nominis societas, secundum tralatum, non uerum. Inuocat igitur in hymnis Orpheus:

*δαίμονας ἡρώδεον, ἢ δαίμονας πῆμονας θνητῶν,
δαίμονας ἔρανας, ἢ ἡέλιος, ἢ ἐνὸς ἄρου,
καὶ χθονίος, ἢ ἑσπερίωνος, ἢ δὲ πειριπῶντες.*

Dæmonasq; imploro sanctum, pariterq; malignum,
Aërios, aqueos, cœli & conuexa tenentes,
Terrestres, infernosq; , circum omnia euntes.

Hæc Orphei partitio id habet ueri, quod ex priscorum constitit Theologia, ut Dæmones boni non sint in eodem genere: Vt in hominum genere, quemadmodum sunt boni, & mali, sic in genere Dæmonum, boni, & mali inueniantur. Sed Dæmones apud Homerum sunt Dñi, ἢ demiq; Angeli, quod supra monstratum est. Vtq; tyrannus commune fuit omnium imperatorum, regumq; bonorum, ac malorum nomen, postea ad malos solos recidit, sic Dæmon commune cœlestibus, exclusisq; è cœlo nomen, recidit ad exclusos tantum, ac sceleratos. Dæmon igitur sanctus, & Dæmones cœlestes sunt Dñi. Dæmonas autem aërios, & aqueos, terrestres, ac subterranos nullo genere, sed loco duntaxat differentes, agnoscunt etiam nostri, ratioq; ostendit, qui sunt aërij, qui per aëra ferantur, posse terras petere, totoq; in mūdo uersari, quod ab eis appellatur *πειριπῶντων*. Sceleratiores autem corruptioresq; fuisse in Dæmonibus quosdam, sicut in hominibus malis, sunt alijs alij nequiores, hisq; datas pro meritis infernas sedes, etiam nostra Theologia, ratioq; agnoscit, Tenet bras exteriores, earumq; habitatores Dæmonas appellans. Rursum non refugiens, imò docens esse Dæmonas etiam aërios, & in cœlestibus, quod est in aërijis. Hæc

igitur partitio vera est, si modò sanè, rectèq; intelligatur. Illud adeo mirum in Orpheo, quòd totus denique inclinat in sententiam, Dæmonas esse malos, eosq; hægelis Deorum castigari. Nam in hymno ad Titanes:

Δαιμόνιοι δὲ σὺ δδοῖς μάστιγι ἀπειλήν,
Δαίμονες, ἀνθρώπων διλήμονες ἀχρόθυμοι,
νυχτὶς ἡμετέρας διερᾶς κενὰ πορσύνοντες
ὄφρ' αἰὲ ἤϊ λαιτμα βαρυσμαρᾶν ἐϊότιο
Σώματ' ὁ τλόνουσι ἔπο ζυγέδισμα παδῶσαι
νυκτίνος δὲ κέδοντο πατρός πολυφύγου αἰλῆς
Ἄλλὰ σὺ ψυχῶν ἀνωγει
Κεκληθὲ δ' ἠ ἰγ μὲ κέδουρον ἐμαρτάδ' αἰὲρ ἀπίσους,
Δέχουσι δ' ἐκείνη πολυδάκρυον, ἐκ δὲ μελυζῶν
ἔνθε κηλίδω.

Exhorrentes tuum rapidum, durumq; flagellum,
Dæmones humani hostes, atque feri, atque maligni,
Qui nostris animis uacuis infanda ministrant,
Ut semper diram uitam cum crimine ducant,
Corpore peccantes, semper uinclisq; retenti,
Excidat ut nobis summi fulgor patris aulae,
Sed tu dux animorum.

Vides eum Dæmones humani generis hostes dicere mala, nequitias suggerentes, uoluptatibus, illecebrisq; mundi, animos irretientes, ut obliuiscantur curiæ celestis, quam uocat πολυφύγῃ, luminosam, radiosam: oratq; ut ei ab eorum insidijs liceat uiuere securo.

Dæmonas ab antiquis Philosophis proditum, dare pœnas toto mundo persecutionem patientes. Nullum eos elementum admittere cœlo cadentes, ab Empedocle dictos. Pherecydem de eis scripsisse. Zoroastrem principem malorum quendam prodidisse. Nomen Dæmonis eis proprie malorum esse.

CAP. XXXIII.

I SSE VERVM & constans priscos potius malos, quàm bonos Dæmones credidisse, et si, ut Plutarchus quoque testatur, Homerus eo nomine utatur promiscuè, ἐπίτε χριστῶν ἢ φαύλων, super bonis, & malis, apparet uel inde (estq; mirabile, ut cum literis sacris congruat) quod Empedocles priscus Theologus autore Plutarcho Dæmones uti nequam & malos, scelerum dare pœnas eorum quæ peccauerint, totoq; mundo exagitari, undique repelli, nusquam admitti, scriptum reliquit; ἐμπεδοκλῆς δὲ καὶ δίναις φησὶ δίδναι τὸς δαίμονας, ἃν ἐξαμάτρωσι καὶ πλημμυλῆσσαι. Idèq; Empedocles cecinit his carminibus:

Ἀέθριον γὰρ σφε μόν' ἔστιν, πόντου δὲ δίναις
πόντ' δ' ἐσχθονὸς θόλας ἀπέπυσσε, γαῖα δ' ἐς αἴθρις
ἠέλις ἀνέμειντο, ὅδ' αἰθέρ' ἐμβαλε δίναις.
Ἄμ' δ' ἐξ ἄλλω δέχεται, συγκέσσι δὲ πάντες.

Aetherius motus in pontum deicit illos,
Pontus at in terram pellit, sed terra remittit
Ad Solem rapidum, is ubi fit conuersio cœli:

Ex

A Ex aliocq; alius fugat, execrantur & omnes:

Nihil his carminibus Empedoclis diuinius. Ecce enim quod nostræ salutis autor: Videbam Satanam sicut fulgur descendentem de cœlo. Et, Non est amplius inuentus locus eis in cœlo, Quæ declarat ipse melius Plutarchus, comparans in libro de non scenerando, eum qui sceneratur, Dæmonibus hisce uagis: ἀλλὰ πλάζονται καὶ δὲ, πρὸς οἱ θεῖλατοι καὶ ἔρανοσωτέας ἐκείνοι τῷ ἐμπεδοκλῆς δαίμονες αἰθέριον γάρροφ: Quemadmodum illi labentes è cœlo, diuinitusq; exagitati Dæmones Empedoclis, uagantur debitores fugientes conspectum eorum, quibus debent. Vides eum dicere Dæmones uagos, cœloq; labentes. Addidit autem ex se Plutarchus (Neque enim par est Empedoclem retulisse) hanc persecutionem Dæmones, & fugam pati, donec castigati, & expiati, iterum locum naturalem, & ordinem recipiant. Credendum est, hoc eos perenniter pati, Nisi quod uerissimum est, cum scelus perpetrarunt, cum homicidij, belli, mali alicuius autores fuerunt, diuina sapientia tantas imponit pœnas ad supplicium, quanta fuit sceleris magnitudo, nec minus luunt pœnas flagitiorum quotidie quàm parata sunt impijs, pro nequitijs, pondera pœnarum. Hic admirabilis est prisca Theologia, Ex hac igitur fertur & Pherecydes de casu eorum scripsisse. Ex eadem antiquissima Theologia, multa de Dæmonibus constant mysteria. Constat eos duntaxat malos agnouisse. Ut nostræ literę docuerunt esse cœli & terræ totiusq; Naturæ, omniumq; honorum, omnium rerum existentium autorē Deum, ex aduerso Satanam non quidem creatorem, aut opificem, & autorem alicuius rei, sed scelerum tantum, malarum suggestionum, qua ex re uocatur in nostris literis κοσμοκράτωρ, princeps mundi, non scilicet cœli, terræ, Naturæ, sed malarum opinionum, errorum, scelerum, flagitiorum. Simile quid traditum est in Theologia uetusta Chaldæorum, ac Magorum, cuius meminit Plutarchus, sed malè postea à

nonnullis intellectum est: Duos, inquit, Deos inuicem aduersarios, alterum bonorum, alterum malorum autorem arbitrantur. Alij q; uocant hunc bonorum autorem ἀμείνωντα θεῶν, ἢν δὲ ἕτερον δαίμονα, ὡς πρὸς ζωροάστρις μάγ' : Meliorem Deum, alterum autem Dæmonem, quemadmodum Zoroastris Magus, quem quinque millibus annis ferunt bellum Troianum antecessisse. Hæc igitur docent, Dæmones esse tantum malos, quorum principes ab antiquissima Theologia, suomet nomine uocatus est Dæmon. Ex descriptione quoq; noscitur, Dæmon ipse malus, scelerum autor, qua descripsit eum Zoroastris, ut appareat priscos de Demonibus, omnia ferme tenuisse, atq; posteriores. Describit enim autore Plutarcho Zoroastris eum, quòd primū illū summum Deum, rerum creatorem dicebant lucem, ardorem; aduersarium autē similem esse σκότει ἢ ἀγνοίᾳ, tenebris, & incitiæ. Sed superstitione iussit Zoroastres, & uelut Magus propitia sacrificari priori, & in quibus haberentur gratiæ: posteriori autē hostias tristes, malorumq; depulsorias. Et in sacrificio dicit Plutarchus eos inuocasse ἄδην, inferum, & tenebras, cum sanguine lupi, in loco tenebroso. Eocq; secundum apparet Satanam eis fuisse, quod pugnante bono, & malo, tandem superari à bono malum, & succumbere dicebant. Cætera, quæ non sanè intellecta Persæ & Manichæi super hac re confinxerunt, relinquuntur illis. Nos ueritatem à superstitione, & mendacio duntaxat separare conamur. Perhibet item Plutarchus, Pythagoricis Typhonem uim Dæmoniacam credidisse. Verè & rectè. Est enim Typhon uentus turbulentus, tempestuosus, euerfor, strages edens. Talis est Dæmon pessimus. Proinde dictus Hebraicè shadaim, euerfor, destructor. Ex his igitur luce clarius constat, ritè cunctis examinatis, nomen Dæmonis esse potius malarum potestati, Con-

11 2 stat

stat etiam priscam Theologiã audisse tradidisseque eos malos, scelerum autores, & inuentores, odio haberi ab omni mundo, undique uelut immundos, nequissimos repelli, nusquam eis locum esse, quo consistant. Eorum simili modo Seruator dixit, eos ambulare per loca arida, & inaquosa, requiem quærentes & non inuenientes. Cõstat igitur, Dæmonas etiã priscis potius malos quàm bonos fuisse. Cõmunicatiõnem nominis, si quãdo bonæ potestates dicantur Dæmones, non esse cõmunicatiõnem, societatemque naturæ. Nec in eodẽ genere Dæmonũ, bonos esse ac malos, uel eodẽ, modò bona, modò mala uolentes. Tantũ nomẽ cõmune Naturæ seorsum uariã. Eorum prauitatẽ experti sunt homines sæpe. Eorum Xenocrates autore Plutarcho, cõsuetur pia sacrificia, neque Djs, neque Dæmonibus bonis cõgruere, sed esse quãsdã in uniuerso naturas magnas, & fortes, *δυσφόρους ἢ συνδρωσας*, peruersas, & truculentas, quæ delectentur istiusmodi sacrificijs, quæ cõsecutæ, nihil præterea mali faciãt. Ex hac descriptione noscuntur Dæmones mali, uocati simili modo *κοσμοκράτορες*, à nostris, Principes mundi, tenebrarum harum. Et apud diuum Paulum, Deus huius seculi. Hæ sunt Naturæ magnæ, & fortes, peruersæ, truculentæ. Quicumque igitur eos bonos putauerunt, partim ab his ipsis de quibus sermo est, decepti sunt, partim nomine Dæmonum Deos ipsos appellarunt, uelut non propriè homines uocantur Dji.

Dæmonis nomen apud priscos malorum esse. Vera eorum descriptio apud Philosophos ueracis cognitio: Eos esse aërios, uagari per omnem mundum, Deo persequente dare poenas.

CAP. XXXV.

LARAE quoque coniecturæ ex Philosophis occurrunt, nomen Dæmonis eorum esse, quos scelerũ ultores, truces impiorumque carnifices instituit Deus. Idẽ enim Plutarchus in eo, qui inscribitur de his, qui sero à Deo puniuntur, ait impios & malos: *τότους δὴν μετὰ τὴν τελευταίην ἢ δαίμων παρεδίδωσι*, Iustitiã, siue poenis Dæmonẽ tradere, post mortẽ. Et quod in Galba facit eos scelerũ autores, cum Centurionẽ milites obiurgantẽ inducit, qui toties ad proditiõnem imperatoris mutantur, nulla ratione, bonis delectu, sed modo Dæmonis alicuius impulsu: *κατ' ἐπινοῖαν ἰσχυροῦ, ἢ δ' αἰετῶν ἀμφόρων, ἀλλὰ δαίμωνος τινός, αὐτὸς ἐν προδοσίᾳ ἐλαύνοντος*. Et cũ ait de generatione animæ in Timæo Platonis proponens sententiã Philosophorum de principijs: Zoroastres, inquit, ponit θεὸν ἢ δαίμονα. Hic apparet Dæmonẽ ex aduerso opponi Deo, nomẽque hoc esse malorum. Et cũ ait de Milesijs mulieribus, quibus insolitũ malũ accidisset, ut se ipsas interficerẽt, *ἢ τὸ κακὸν ἐδιδόκει δαίμονιο εἶναι, ἢ κρείττον ἀνδρωπίνης θουδέας*: Dæmoniacam fuisse calamitatem & plusquam humanam. Et quod ait hominem per uisionem, in regione poenarum uidisse tres δαίμονας ὁμοῦ καθήμενους ἐν σχήματι τρίγωνοι πρὸς ἀλλήλους τὰ βρῦματ' αὐτοῖς ποτὶ ἀνακεραυνῶντας, Tres Dæmones simul sedentes in figura triangulari, inuicem stagna illa, quibus animæ uersantur, miscere, quibusdam mensuris. Et quod Dæmonas nescio quos præfectos supplicijs, in stagna illa mergere & attrahere dicit animas, *καὶ πῶς ἐπεσῆναι δαίμονας*. Et quod ait in libro de non irascendo, *τὸ δὲ κολαστικόν, ἐκωνῶδες καὶ δαίμονικόν ἢ θεῶν δὲ ἐδὲ δολύμπτον*: Castigare, torquere, Erinnyum, & Dæmonum esse, non eorum, qui diuini sunt, cœlumque tenent. Hoc constat, esse Dæmonem atque Erinnyum eundem, & qui torquent, uexantque, non Deos cœlestes esse: tormenta, non esse bonorum. Ex his igitur claret, uexatores illos, ac tortores, carnifices, nec Deos esse, nec bonos, nec datam eis hanc prouin-

A prouinciam uti bonis, sed ut impuris, prauis, ministris immundis, quippe quos tormenta delectant. Eorum coarguitur falsum, quod idem Plutarchus in libro de defectu oraculorum: *γίνεται γὰρ ὡς οἱ ἀνδρώποιοι καὶ δαίμοσι, ἀετῶς διαφορὰ καὶ κελίας*: Sunt enim sicut in hominibus, sic in Dæmonibus discrimina uirtutis, & uitij. Dico ex tua sententia ò Plutarche, non esse uerum. Facis enim Dæmones eodẽm atque Erinnyas, suppliciaque exercere dicis eorum esse, qui cœlum non habitent. Ergo non sunt hæ, neque possunt esse differentia, malis, foedisque ministerijs fungentibus. Ex hoc etiam apparet uera eorum declaratio, & confutatio, quæ dicit in libro de defectu oraculorum. Primum cum ait Dæmones esse mediã naturam inter Deum, hominemque habentes affectus humanos, & potentiam Dei: *ἢ δαίμονων φύσις ἔχουσι καὶ πᾶδος θνητοῦ, καὶ θεῶν δαίμων*. Quomodo uirtutem Dei, si tantum mali, improbi, nequissimi tortores, carnifices, ut superius dicebas, cum hoc foedum ministerium negares esse Deorum? Nihil igitur te teste commune Deo, & Dæmoni, Dæmon tortor, Deus semper beneuolus, placidus. Sic falsum, quod eodẽm libro, tanquam in medio Deorum, & hominum, excipientes affectiones mortales, necessariasque mutationes, quos Dæmonas arbitantes, & nominantes, bene habent secundum morem patrum colere. Ò Plutarche, quod te rapit oratio, tibi ipsi te aduersari non cernis? Non sunt necessariae mutationes in Dæmonibus. Neque enim tales creati fuerunt, sed se tales ipsi reddiderunt, deprauantes naturam suam. Quid enim necessitatis habet in mundo natura hæc immunda? Ad quid ea opus est, si uelut tortoribus impiorum, carnificibusque fuit eis opus? Iam hæc non est bona natura, nec ei cum Deo societas. Nec prouincia plectendi, animaduertendi, commune quid facit: quandoquidem tu ipse pronuntiaisti, nulla ratione diuinum esse τὸ κολαστικόν, quod cruciat, uexat, torquet. Longè à Djs distans

B ctilissimum, cœlestia templa tenentibus. Norant igitur audierantque Dæmonas esse potestates improbas, malis inhiantes, sed causam cur tales essent, nesciebant, putantes eorum prauitatem, naturalem, non fortuitam, & ex deprauatione. Errorque est manifestus. Non enim Deus opera sua tam tristia, tam dira, nefandaque fecisset, qualia norunt illi, confessique sunt esse Dæmones. Est ne probabile, Deum creasse monstrum illud, cuius à doctissimo uate natura describitur?

Tu potes unanimes armare in prælia, fratres,
Atque odijs uersare domos, tu uerbera tectis,
Funereasque inferre faces, tibi nomina mille,
Mille nocendi artes, foecundum concute pectus,
Desijce compositam pacem, fere crimina belli.

Superius autem,

Lucificam Alecto, dirarum ab sede sororum,
Infernisque ciet tenebris, cui tristia bella,
Iræque infidiæque & crimina noxia cordi.
Odit & ipse Pater Pluton, odere sorores
Tartareæ monstrum, tot sese uertit in ora,
Tam sæuæ facies, tot pullulat atra colubris.

Veritas igitur est, eiusmodi naturam Deum minimè fecisse, sed eam se talem reddidisse. Neque enim Deus creauit homines rapaces, homicidas, uiolentos, improbos, sed cum boni, & sine crimine ancipitesque creati essent, & electionis liberæ, maluerunt esse tales, quàm boni. Veriora sunt igitur quæ eodẽ libro, ab eodẽ dicuntur, has improbitates nulla ratione diuinum quidquam habere. Et quod *ἔχουσι ἢ βίαιος δαίμονες*

βλασφημῶν ψυχῶν ἀνθρωπίνων περιχρησμένη σώματι, καὶ εἰς σωματικῶν ὀμιλίῳ ἢ διωκόμενοι ταύτη, λοι- C
 μὲς τε πόλεσι, καὶ εἰς ἀφορίας ἀπάγῃσι, καὶ πολέμοις, καὶ σέκῃσι, παρὰ τῆσιν, ἔχει ἢ λάβῃσι. καὶ τύχο-
 σιν ἢ ἐξῶσι. Quæ sunt, Fortes, & uiolēti Dæmones, expetētes animā humanā corpore cir-
 cundatā, & per corpora ei misceri nō ualētes, pestilētias urbibus, annonāc̄q; caritatem
 adducūt, bella, seditiones turbāt, donec quā amant, potiātur. Hæc sunt ueriora. Quo
 fit clarū nihil Dæmones habere diuinū, solumc̄q; hoc esse nomen malor̄, improbor̄,
 noxiar̄. Omniāc̄q; hæc conueniunt cū nostris, eo excepto, quod non expetunt animā
 Dæmones ut amatores, sed ut odio habētes, ut crucient, obsideāt. Quod et si Plutar-
 chus hic non fatetur, alijs tamen fatetur locis, ceteric̄q; congruunt, Chaldæi, Trismeg-
 giftus, Orpheus. Vera sunt & illa, fugas, raptus, seruitia, non Deorum, sed Dæmo-
 num esse. Malim tamen hæc neq; Deorum esse, neque Dæmonum, sed fabulosa. Ea
 ueriora, Dæmones oraculis præfectos, τοῖς ποδὶ τῆ μαντείᾳ, καὶ χρυσείᾳ πεταγμένοις δαίμονις.
 Et illa maximè uera, ἀλλὰ δαίμονας ἑπιτεταῖς θεῶν, quod Dæmones sint ministri Deor̄.
 Hoc maximè uerum, Sunt ministri, carnifices Dei, nihil cum Deo commune, sed tan-
 tum ministri, mancipia, iussi faciunt, permittunturc̄q; facere mala. Sed quod displicet
 Plutarcho, mihi placet, nonnullos sensisse iuxta superiorem Empedoclis sententiam,
 Dæmonibus inesse ἐμαρτίας καὶ ἄσας, καὶ πλάνας θευλάτῃς, peccata, & noxia mala, perles-
 cutionesc̄q; diuinas. Ideo autem placet, quia ratio docet esse uerum. Et idem Plutar-
 chus in eo, qui inscribitur de Iside, & Osiride, ostendit hanc sibi placere sententiam.
 Peccant igitur Dæmones, nocent, diuina potestas eos infectatur. Quod ipse Dæmon
 confessus est: adducitur à Lactantio:

δαίμονες εἰ φαίνονται ποδὶ χθόνια, καὶ ποδὶ πόντου,
 ἀνέματοι, δαίμοναντοι ἑπὶ μάστιγι θεοῦ.

Dæmones errantes per terras, & mare semper,
 Aeternas pendunt diuino uerbere pœnas.

Hoc, ut uidiſti, superius cecinerat etiam Empedocles: Vagantur per omnia dæmo-
 nes. Quod noſter expreſſit magis, ut ſit mirus conſenſus: Aduerſarius ueſter Diaboluſ
 circuit quærens quem deuoret. Et Satanuſ in Iob: Circumuiui terras, & perambu-
 laui eaſ. Illud admirabile, quod externi Philoſophi, ipſic̄q; etiam Dæmones confeſſi
 ſunt ſe flagellis Dei, uerberibuſc̄q; torqueri, ut ſceleſtoſ ſcilicet, & peccanteſ, nocenteſc̄q;. Neq; enim impune nocent mortalibuſ. Eodem libro Plutarcluſ dicit non ſo-
 lum Empedoclem, ſed & Platonem, & Xenocratē, Chryſippum, & Democritum
 Dæmones maloſ credidiſſe: qui cum ſimulachra bona precaretur, indicaſſe, alia praua
 eſſa, & καὶ μοχθηρὰ, ἔχοντα προμαρτίαισιν ἡμῶν καὶ ἁμαρτίαισιν, Et ſceleſta habētia electioneſ quaſ-
 dam & cupiditateſ. Vera quoque & illa, ut ſtupeam Titanica, & Typhonica, quæ
 circumferantur, fuiſſe pugnaſ Dæmonum, contra Dæmones, fugaſc̄q; ſuperatorum,
 καὶ δικαιοſεισ ἑπὶ θεῶν ἐβλαμῶντων, aut iudicia Dei, contra eoſ, qui peccauerunt. Hæc in-
 quam uera. Vt congruunt cum noſtris dicenteſ flagelliſ, iudicijſc̄q; Dei Dæmones
 exagitari: Quocirca ſuperius uocabat eoſ θευλάτῃς ἀνομοſετεῖς. Et illa uera, ut ſuperius,
 ἀποſταſμῶν καὶ ἀπειρήτων τῆ χρυſείᾳ δαίμονων, Abſceſſiſſe, deſeruiſſe Dæmones, oracula.
 ecce Dæmoniū oracula erāt. Hinc ſe præcipitē dedit, eodē autore, aliquādo Pythia, de-
 moniaco furore correpta, Idemc̄q; in eo, qui eſt de deuoratione carniū, declarat nomē
 Dæmoniſ maloſ eſſe cū ait: τὸ γὰρ ἡμῶν ἄλογον καὶ ἄτακτον, καὶ βίαιον ἢ θεῶν ἀλλὰ δαίμονων, οἱ
 πλάται ὑπ᾿ ἡμῶν ἐνόμιζον, καὶ εἴτε οἱ καλοῦμεν, καὶ δὲν οὐκ εἰδόντες. Nam quod in nobiſ eſt ir-
 rationale, extra ordinem, uiolentumc̄q;, non diuinum, ſed dæmoniacum, ueteres Titā-
 nas appellarūt, Et hoc eſt eiſ qui plectitur, datc̄q; pœnaſ. Videſ Dæmonē, uiolentiū,
 irratio

A irrationalem, inordinatum. Hæc eorum natura, hæc naturæ deſcriptio. Vt poſſiſ
 eam ſic ex Plutarcho deſcribere, Dæmones natura ſunt irrationaliſ, inordinata, tes-
 meraria, uiolenta, quæ dat pœnaſ ſemper, & caſtigatur. Id quoque euidentiffimū
 argumentum, nomen Dæmoniſ, malorum potiuſ fuiſſe priſciſ, non bonorum, natu-
 ramc̄q; prauam eorum cognitam eoſ habuiſſe, quod in Sympoſio ſeptem ſapientum
 idem Plutarcluſ dictum refert in conuiuio, optimam, utiliſſimamc̄q; rem Deum,
 βλαβερότατον δαίμονων, nocentiſſimam Dæmonem, Chryſippuſc̄q; eodem autore de re-
 buſ Romanorum, φαῦλα δαίμονια ποδινωσῶν, Errare circum, mala Dæmonia: quibuſ uti
 carnificibuſ, malorumc̄q; ultoribuſ utatur Deuſ. Ex priſcorum igitur Philoſophia,
 hæc de Dæmonum natura ſcitu digna conſtant: Eoſ eſſe aërioſ, uagari, rapi, turbari
 per omnem mundum, perſequentē Deo fugere, peccaſſe, & peccare, ſclerum luere
 pœnaſ, Dei flagelliſ uerberatoſ, Exitialeſ, nocentiſſimoſ eſſe. Ex hiſ item poſſet cor-
 rigi ipſe idem Plutarcluſ, qui non animaduertit, quæ totiſ libriſ ſuiſ uariè tradi-
 derit. Nam in libro de fato, triplex eſſe fati genuſ dicit, de tertio ſcribit: Tertium
 inquit, fatum iure dicatur, prouidentia, curaſc̄q; Dæmonum, qui circum terraſ præſe-
 cti ſunt cuſtodeſ, & proſpectoreſ rerum humanarum. Hoc igitur multipliciter eiſ
 met autoritate coarguitur. Tum quod ubique cernitur ire in eam ſententiam, Dæ-
 mones eſſe maloſ, hocc̄q; nomen ferè malorum eſſe & improborum, ut exempla ſupe-
 riuſ docuerunt: Tum ipſa eiſ clara uerba ſunt, quibuſ hæc refellaſ. Hoſ enim Dæ-
 mones, quos dicit cuſtodeſ, cum ferat circum terraſ uerſari, conſtat eſſe Dæmones il-
 loſ uagoſ, cœloc̄q; cadenteſ, Deo perſequentē terga danteſ ubiq; apud Empedoclem.
 Eoſc̄q; dicuntur in terra uerſari. Boni tum in terris uerſantur, tum redeunt ad ſuperoſ,
 ſuntc̄q; cœleſteſ. Iam uerò Dæmones hi ſunt, quos ipſe contra Chryſippum negat
 B ut improboſ rerum humanarum datoſ cuſtodeſ, hæc dicit, τὸ δὲ φαῦλοſ δαίμονας ἐν
 πόντοιſ καὶ τῆσ γαῖαιſ ἐπιτεταῖς καὶ περὶ τῶν πόλεων ὡſ ἐκ τῆσ ἐγγίηματὸσ θεῶν. Et quæ ſequuntur.
 Adhibitoſ inquit eſſe Dæmones improboſ ad eiſmodi gubernacula, quomodo non
 eſt Dei calumnia, uelut regiſ, malis, uecordibuſc̄q; ſatrapis, & prætoribuſ credentiſ
 prouinciaſ, eoſc̄q; permittentiſ, in optimoſ neglectoſ debacchari? Benedictuſ ſiſ Plu-
 tarche, aurea uerba fudiſti. Cum Dæmones omnium ferè conſenſu Philoſophorum
 ſint improbi, rabidi, uiolenti, irrationabileſ, uagi, calumnia Deo facit, qui cenſet
 eum rebus humaniſ eoſ præfeciffiſ, in quibuſ neque ratio ſit, neq; prouidentia, ſed
 furor tantum, truculentia, ſitiſc̄q; nocendi, ut leonibuſ, uiperiſ. Vera igitur duntaxat
 quæ Chryſippuſ ſenſit eodem autore de rebus Romanorum: ἢ μάλλον δὲ λέγουσι ἔνιοι βλα-
 φημῶν ἀληθεῖς εἶναι, καὶ κατὰ πόρ οἱ ποδὶ χρυſοſτεππου. οἰόντασ φιλίſοφοι. Et quæ ſequuntur. An po-
 tiuſ, inquit, uerum eſt, quod quidam Romani ſentiunt, & Chryſippuſ Philoſophuſ
 prodidit, praua Dæmonia circumire, quibuſ Diſ ut publiciſ carnificibuſ, aduerſuſ
 improboſ, impioſc̄q; homineſ utantur? Sic lemureſ & laeſ Erinnyci quidam ſint in-
 feſtic̄q; Dæmones domuum, rerumc̄q; geſtarum exploratores. Hæc uera ſentiebat
 Chryſippuſ ab anterioribuſ Philoſophiſ manantia. Erranteſ igitur, circumc̄q; eun-
 teſ illi Dæmones, ſunt illi mali, improbic̄q; carnificeſ hominum, noſtriſ calumnijs in-
 uigilanteſ, merito uocati Diaboli, ſitienteſ necem, cladeſc̄q;, tanquam publicorum fa-
 cinorum ultoreſ. Huiuſmodi traduntur in ſacriſ literiſ, & hæc eorum munera ferū-
 tur, accuſandorum criminum, plectendorum malorum, in hoc quidem mundo, mul-
 to ualidiuſ in futuro. Videſ quanta Philoſophiæ cum literiſ ſacriſ concordia? Nam
 Chryſippuſ multiſ ante Euangelium floruit anniſ. Tradidit autem ſeruatoſ, prodidit
 derunt Apoſtoli toto orbe, perſpicuūque fecerunt, quod à Philoſophiſ quidem,
 à ſeculiſ

à seculis superioribus ueniens dicebatur, sed obscurè, dubiè, Nam super eo dubitat C
Plutarchus.

*Diuinationem, uaticiniaq; & oracula ab halitu terrestri fieri non potuisse.
Aristotelem, Plutarchum, Ciceronem ista suspicatos, se ipsos declarare,
contrarias rationes opposcentes.*

CAP. XXXVI.

ILLVD insuper quod ab Aristotele, Plutarcho, nostro Cicerone affirmatur, disquirendum est, an diuination, quam Dæmones enuntiauerunt, quæq; fuisse fertur in Dæmonibus, ex halitu terræ potuerit fieri. Nam Aristoteles refugiens fortasse Dæmones substantias separatas confiteri, redditurusq; oraculi Apollinis rationem in libro de mundo, perhibet, exhalationes terrestres, uarias efficere affectiones: *ἢν τὰ μὲν ἰσθασιῶν ποιεῖ ὅν ἐμπελαλῶντας, τὰ δὲ ἀπρὸ φέμ, τὰ δὲ χρισμοδῶν, ἄσπερ τὰ ἐν δελφοῖς, ἃ τὰ ἐν λεβαδία:* Quorum aliæ diuinos furores inhiunt appropinquantibus, aliæ cibi odium, aliæ faciunt uaticinari, ut oraculum Delphicum, & id quod est in Lebadia. Hanc Aristotelis autoritatem Marcus noster in Diuinatione secutus, Nam terræ uis, inquit, Pythiam Delphis incitabat, paulo antè, Potest autem, inquit, uis illa terræ, quæ mentem Pythiæ diuino afflatu concitabat, euanuisse uetustate, ut quosdam exaruisse omnes, aut in alium cursum contortos, & deflexos uidemus. Sed ut uis acciderit, Magna enim quæstio est. Talia Marcus, Plutarchus, cuius tempore quod oracula iam toto orbe siluissent, auditumq; sub Tiberio Cæsare, magnum Pana, quem Dæmonem arbitrat, defunctum, uoluit eam afferre rationem, quod halitus ille terræ, quemadmodum omnia terrestria, ut fontes, ut metallorum uenæ, potuerit deficere, & diuination oraculorumq; præcipue Delphici, tanta celebritas interpollari: *ἢ δὲ γὰρ πολλῶν μὲν διωόμεων πηγῶν αἰνισμὸν ἀνθρώποις, τὰς μὲν ἐκκαπνιάς, καὶ νοσώδεις, ἃ θανατηφόρος, τὰς δὲ χρισμῶν, καὶ πρῶσινῶν, καὶ ὠφελεῖν, ὡς δὲ ἄλλα γίνονται πέρα πρὸς ἄλλοις, τὸ δὲ μάλιστὸν φέμ, καὶ πνεῦμα, θεότατον ἔστι, καὶ δαίμων.* Terra, inquit, plurimarum aliarum facultatum fontes hominibus edit. Quarum sunt aliæ arripientes in excessum, aliæ morbosæ, & mortiferæ, aliæ utiles, & clementes, & iuuantes, ut his qui periculum fecerunt, claret. Fluxus autem diuinatorius, & halitus, seu spiritus, diuinissimus est, & sanctissimus. Tum Plutarchus prosequitur: Diuinissimus est, ait, is spiritus, siue per aëra, siue cum humida scaturigine feratur. Commistus enim cum corpore, efficit animis temperiem quandam insolitam, & inusitatam, de cuius proprietate clarè pronuntiare, perdifficile, coniectari tantum ratio possit. Quippe caliditate, & diffusionem poros aperit quosdam, rerum futurarum imaginarios. Sicut cum uinum incaluisse, multas alias commotiones facere solet, res uelareq; arcana quædam, & latentia, Nam debacchatio, & insania, plurimum ex diuinatione habet, iuxta Euripidem. Cum animis concalefactus, & igneus, abiicit pudorem, quem mortalis prudentia inducens, sæpenumero auertit, & extinguit diuinationem, furoremq; diuinum. Denique concludit Plutarchus, haud mirum uideri debere, multis è terra exhalationibus surgentibus, has solas in Delphis animas ad diuinandum disponere, & ad concipienda futura. Attestari enim huic rationi, etiam quæ de eo oraculo fama publica sit. Eam enim uim manifestam cuidam pastori, qui casu eò deuenisset, fuisse, deinde uocibus quibusdam diuinis editis contempsisse, qui accessissent, postea euentu probatis, quæ is dixisset, admirari cœpisse. Hæc & id genus multa proposuit Plutarchus, sed tam dubius, & uarius, quàm uarij, qui hæc apud eum

A eum differunt. Quorum non alia nobis petenda ex ratione confutatio, quod apud eum ab alio in contrarium differente, dissoluuntur. Si uis terrestris, & exhalatio incitaret, cur non omnes accedentes, aut si non omnes, saltem è tot millibus, aliquot, cur sola uirgo Pythia incitabatur? Quam tandem ob causam, in omni uita castam, & incorruptam eam seruarent? Cur non homines robustioris, meliorisq; ingenij, ea uis arriperet? Et pastor ille dictus Coretas, non erat cæteris multis pastoribus, & caprarijs dissimilis, si modo id non sit inane commentum, & fabula, ut ipse arbitrat. Eam quoque rationem idem proponit, quod cum tot bonorum autor fuerit illud oraculum bello & urbibus condendis Græciæ, indignum sit referre temeritati hanc rationem. Hæc igitur est uera, sicut, & superior, & ualida ratio. Sicut enim mentem, & intelligentiam sapientissimi quique immortalem dixerunt, quod à nullo elementorum haberet originem, & quod operationes eius longe distent ab operationibus terrestribus: & Aristoteles in libris de Generatione animalium, & in libris de Moribus, mentem exterius uenire, quoniam non à semine nasceretur, & quod ex operationibus manifestis, facultates, & fontes occultos dijudicamus, pronuntiauit, easque operationes alterius generis, quàm ipsius compositi ostendit: sic ex oraculorum operationibus apparet terram tales halitus edere non posse. Spiritualis enim est omnis diuination, & mentalis: halitus autem etsi disponere animum, & in furorem agere, quemadmodum uinum possit, puritatem tamen illam uaticiniorum efficere unquam. Furor ac dementia, & à sensibus abstractio fiat ab halitu, & à uino, at prædictio, quæ non solum mens est, sed & humana mente melius, à terrestri principio excitari, quis sibi persuadeat? Rationem igitur ex Aristotele ipso, & Plutarcho **B** claram deduces, si uolueris Aristotelem refellere: Dicis ò Aristoteles in libris illis mentem solam diuinam esse, solam exterius ingredi, solam separari, cæteras animas non separari, sed à semine, & spiritu terrestri, qui est in semine, nasci. Id autem dicis ex operationibus mentis, quas diuinas, alteriusque omnino generis, quàm aliarum animarum, sensitiuæ, uergetiuæ, cognoscis, & similes operationibus, quæ fiunt à diuinis, coelestibusque animis, præcipue ipso Deo, quæ dicuntur, ratio, consilium, solertia, multiplex cogitatio. Diuination autem non solum hæc ipsa est, sed etiam diuinius, & excellentius. A terrestri igitur uapore non dependet. Neque enim etsi phrænetici, & melancholici, aut ebrii & dementes aliquid unquam inusitatum dixerunt, protinus aut diuinarunt, uideruntque futura, ut quod minimum est, & fortuitum, referas in rationem certam, ac stabilem, aut tales etsi similes, aliquo modo diuinantes erunt. Nam & Prophetæ à sensibus in aduentu numinis abstrahebantur, cadebantque penè mortui, tuncque prophetabant. Et Marcus ipse Tullius, refert eodem loco uim Naturæ Sibyllam, sicut uis terræ Pythiam, incitasse. Quæ est enim hæc uis Naturæ? Quæ differentia inter Pythiam, & Sibyllam? Etsi Naturæ uis Sibyllam, cur non item Pythiam concitabat? Quid hoc ab illo segregat? Igitur satis his rationibus erit ad refellendam illam Aristotelis sententiam, ut Aristoteles Aristotelem oppugnet, & ex uerbis eius eliciatur redargutio. Sic etiam est ratio apud Plutarchum in contrarium apud Ciceronem quoque ita loquentem: Quid tam diuinum, quàm afflatus ex terra mentem ita mouens, ut eam prouidam rerum futurarum efficiat, ut non modò cernat multo antè, sed etiam numero, uersuque pronuntiet? Eadem ergo uaticinij Delphici, ac Sibyllini ratio, ut quam des uni, necessario des & alteri.

An oraculum Apollinis a bono uel malo Dæmone funderetur. Quod a malo, signaq; eius. Quod sæpe Deus spiritibus, hominibusq; improbis usus est ad prædictionem futurorum.

CAP. XXXVII.

IT QVONIAM huc deuenimus, de oraculo Apollinis uestigandum. Nam multa bona bello, pacēq; autore Plutarcho Græcis attulit: rursus multa obstant, quo minus in numero bonorum, spiritum illum referas. Leguntur quidem nonnulla, quibus beneuolentiam, æquanimitem, prouidentiam eius agnoscas: in contrarium multa deprehendas, partim imposturam oraculi, partim autorem eius non fuisse spiritum bonum, testantia. Prima igitur ratio, spiritum illum in numero bonorum non habendum, ab ipsis Philosophis exhibitur. Nam cum pudenda, uentremq; muliercularum, aut Deum, aut animos diuinus subijisset, sentire nefas asseueret, oraculum autem Apollinis ex uentre mulierculæ funderetur, Philosophorum certe ratione, nõ erat spiritus ille e numero bonorum. Plutarchus igitur: *ἡσθηδες γὰρ ὄντι, καὶ παιδικῶν ἠμεδῶν, ὅ ἀέδου τὸν θεὸν αὐτῶν, ὡσαύτῃ τὸς ἐγγαστριμύθεος ἐσσηλικῆς πάλαι, νῦν δὲ πύθωνας πρὸς ἀγορευομένους ἐνδύομεν, εἰς τὰ σώματα τῶν πεφροσθέντων ἀποφθιγγέδων, τοῖς ἐκένων σώμασι τῶν φωνῶν χρώμενοι ὀργάνους καὶ ἀμυγνῶν ἀνδρωπίνους χρείας, ὅ φείδῃ τῶν σεμνότητος ὅ τῶν τὸ ἀξίωμα, τῶν τὸ μέγεθος αὐτῶν τῶν ἀρετῶν*: Stultum enim, inquit, est & puerile admodum, putare Deum ipsum, sicut uentriloqui spiritus, qui Euriclei quondam, nunc autem Pythones appellantur, subeuntem in corpora Prophetarum, ore ipsorum, & uocibus ut organis utentem respondere. Qui si sese misceret usibus humanis, non parceret grauitati, neq; seruaret dignitatem, & magnitudinem uirtutis suæ. Hæc uerò ex intima Philosophia locutus est Plutarchus. Chrysofomus autem de Pythia uel Apollinis oraculo sic perhibet: *λέγεται τὸν αὐτῶν ἠπυθία, γυνήτις ἔχει, ἐπιμαρτυρῶν τῶν τριπόδων, διαστῆσαι, εἰδὲ ἕτω πνεῦμα πονηρῶν καὶ ἀδιδιδυμῶν, καὶ εἰς τῶν ἡρηλικῶν αὐτῶν διαδύομενον μολῶν πληθῶν τῶν γυναικῶν, τῶν μανίας, καὶ τῶν τῶν τριῶν λυσῶν, λοιπῶν ἐκβακχέδων τε καὶ ἀφῶν ἐκ τῶν σώματι ἀφῶν. καὶ ἕτως τῶν παρονοῶν γενουδῶν τῶν μανίας φθιγγέδων ἕματα*. Dicitur, inquit, hæc Pythia fuisse foemina, quæ super Tripode cruribus diuaricatis, malignum spiritum inferius emissum, partesq; genitales subeuntē, excipiēs, furore repletur, & crinibus passis, spumansq; ore debaccharetur, funderetq; insana oracula. Duobus his igitur testimonijs collatis, constat oraculum Apollinis, quoniã spiritus ille foeminae pudenda uentremq; subiret, a puro, sanctoq; spiritu, Deo, uel spiritibus cœlestibus non fuisse. Erunt uerò quod idem Plutarchus adiecit, magnis difficultatibus homines liberasse, qui Dæmones inter Deum, & homines medios statuissent, in quos referretur ea, quæ neq; uires humanas efficere posse constat, & quæ cum in maiorem q̄ humanam potestatem redigere necesse sit, sed alia ratio prohibeat, ne referatur in optimum Deum, similesq; eius spiritus alios bonos, in eam potestatem redigantur, quæ tamen superet humanam facultatem, res editæ tamen testentur eam neq; Deum esse, neq; mentem puram, diuinamq; autoritatē. Signa maioris quàm humanæ potestatis, cum plura cū nostris illi collegerunt: in primis ipsa fuit diuinatio, præterea fascinationes, uexationes corporum, ægritudines iniectæ, pluraq; alia nemini non nota. Sed signa potestatis improbæ, quod cum raro beneficio homines affecerunt, tum uerò modus ipse, ratioq; prophetandi, naturam inquinatam declarauit. Magnis igitur difficultatibus, ait Plutarchus, homines liberarunt, qui medios hominum, atque Deorum, Dæmonum genus interiecerunt, siue a Zoroastre, Magisq; fama hæc descendat, siue ab Orpheo Thrace, uel Aegyptijs, Phrygibus uel, ut licet ex Teletis & Orgijs, quæ cum lamentis, debacchationibusque celebrantur, conijcere. A Philosophis igitur datur ra

A tur ratio, oraculum Apollinis, Dæmonis oraculum fuisse, Dæmonis inquam, non Dei, uel spiritus alicuius puri, melioris. Sed quoniam sparsa per libros Philosophorum oracula, quibus uel diuinis documentis sunt eruditi homines, testantur spiritus eius bonitatem, ut quod est in Xenophonte, qui ad bellum cum Cyro contra Xerxem profecturus, sciscitatus est oraculum, iret ne reuersurus, respondit utrunque. Et quod Socratem sapientissimum Græcorum iudicauit. Et Plutarchus de uirtutibus mulierum refert Chijis, actis prodigijs cœlestibus, oraculum respondisse, ut interficerent, qui interfecissent Regem Hippodum: cumq; illi dixissent, totam urbem eum interfecisse: Omnes iussisse oraculum relinquere urbem, si sceleris cuncti participes fuissent, sicq; non paucos eiectos ex urbe: Quo quidem apparet spiritum docuisse expiandi modum, quasi cædem execratam. Alium autem, qui matrem interfecisset, ageretq; pœnis, Hermias autor, oraculum iussisse, ut aliam terram quæreret: Illum insulam a flumine emerlam sibi dari percepisse, ibiq; habitantem pœnis cruciari desisse. Pluræque sunt alia, beneficium oraculi præ se ferentia. Horum igitur omnium, sicut a Philosophis exhibitur oraculi Apollinis demonstratio, sic a sacris literis uera solutio. Est igitur solutio uera, quod Deus uti bonus, & humanus, cum homines falsa uaticinia relicto Deo uero, suscitassent, ne per spiritus quidem aut homines malos dedignatus est respondere, usus ad beneficium improbitate malorum. Huius assertionis uera sunt in sacris literis testimonia. Balaam ariolo uno è Magis illis Persarum a Zoroastre (fuit enim Babylonius) qui foedus cum Dæmonibus malis pacti, eorum auxilio multa facerent cæteris hominibus prodigiosa, quo uel opes, quemadmodum ipse Balaam, uel opinionem Diuinitatis sibi compararent, usus est Deus ad prædictionem bonorum, uerorumque oraculorum. Is enim prædixit, Orietur stella ex Iacob. Hunc autem, iubente Mose, in bello cum cæteris Israëlitis interfecerunt, quia nefarius improbusque monuerat fornicari Moabitidas cum Israëlitis, ut læso numine, caderent in bello. Est item testimonium in libris Regum, quod ad Pythonem profecto Sauli dicitur Dominus respondisse per Pythonem, quemadmodum oraculum Apollinis Python erat. Est autem Apollo Pythius dictus ab interfecto dracone Pythone. Inde omne per os uaticiniū, dictum Python, quasi Apollineum. Dedit igitur pœnas Saul, cum ob alia scelera, tum quia consulerat oraculum, quod ipse iam dudum Zelo religionis sustulerat ut impium è terra. Et tamen respondit ei Dominus per Pythonem, misso Angelo sub persona Samuelis. Item est testimonium in Ezekiele dicente Deo, Si adieris ad falsos Prophetas, ego tibi respondebo per illos. Dicendum igitur prædictionem futurorum, non per bonos duntaxat extitisse, quemadmodum nec miracula. Nec contra rationem esse ut usus homine, uel Demone malo Deus, agat uel loquatur bona. Nam Caiphas, qui in necem Domini consensisset, prophetauit: pluresq; homines mali prophetauerunt etiam bona, utilia. Autor insuper Plutarchus cum alijs, Erythræam Sibyllam oraculo Apollinis præfuisse. Ea tamen usus est Deus ad prædictionem rerum futurarum, non earum modò, quæ a Romanis toto terrarū orbe gerendæ essent, sed etiam quæ Christus facturus, suprema quoq; secula oraculis complexa. Et ipse Seruator testatus est, non admissurum se eos in regnum cœlorum, qui dicant, Domine non ne in nomine tuo prophetauimus, Dæmonia eiecimus? Quid? quod exhibant Dæmonia clamantia, Tu es filius Dei. Veritatem scilicet clamantia. Ut autem Balaam qui aliquando bona prædixisset, scelestus fuit aliàs & improbus, sic oraculum Apollinis, etsi sæpe bona consuluit, multas tamen ubiq; fraudes, ambages item, & indignas spiritibus bonis uoces apud scriptores deprehendas, quas ut notas prætereo.

m m : Dæmo

Dæmones nunquam in consortio beatorum fuisse, non ex celestibus gaudijs, quæ possiderent, sed possessuri essent, si rectè operarent, cecidisse. Peccatum eorum fuisse superbiam, inuidiamq̃.

CAP. XXXVIII.

IN LIBRIS HISCE profanam Philosophiam pertractamus, comprobantes, ubi fieri possit, eam Philosophiæ cœlesti conformem, tamen ut sit perfecta de Dæmonibus inquisitio, duæ superfunt examinatæ sententiæ: Prior, aliquando fuerint in cœlo, beato ac sacrosancto diuinorum spirituum regno, gloriosi, felices, unde propter scelus immane deturbati. Tum quod scelus tantum, flagitiumq̃ eorum extiterit, ut hoc decus amittere, damnari pœnis æternis meruerint. Nam super utroque uariatæ sententiæ apud Theologos inuenies. Fuerunt igitur probatissimi Theologi, in quibus & Augustinus esse uidetur, qui censerent nunquam Dæmonas in cœlo fuisse, nunquam gloriam Dei uidisse, sed accipites, suæq̃ potestatis quales homines iam creatos non amisisse, quod iam possiderent. Quemadmodum non amittunt homines præmia cœlestia, iam adepti, sed quæ adepturi erant, si piè iusteq̃ uixissent. Atq̃ Dæmones non in cœlo, regione beata, fuisse creatos. Nam si ibi fuissent aliquando, tum illuc ob aliqua merita peruenissent, tum nunquam inde repulsi fuissent, quia nec in loco perfectionis, perfectæque beatitudinis peccare potuissent, nec fuissent illic, quorum mens aliquando mutari contra autorem suum potuisset, quiq̃ nondum mundi, perfecti, sapientesque haberi potuissent, tantisq̃ præmijs digni propter futura peccata debuissent. Hanc igitur sententiam qui secuti fuerint, magnis incommodis liberabuntur, non assentiente ratione (& qui id cogitat turbatur) peccasse, qui uisione Dei in cœlo, quæ sapientissimos eos redderet, fruerentur: Peccasse tam turpiter, nefarièque eos, quos illa uisio diuina omni sapientia, beatitudine perenniter imbutos, immutabiliter in se raperet, nequid aliud desiderare possent. Est igitur sententia uera, nunquam dulcedinem uisionis diuinæ Dæmones gustasse, sed creatos infra cœlum, & in hoc mundo, uidelicet aère, & sui arbitrij libertate abusus, peccasse. Quid autem peccauerint cum adhuc accipites essent, & ad bona, & ad mala possent, quemadmodum spiritus humani, declinare, inferius declarabitur. Nunc ea sententia uerior habeatur, qua dicuntur in concilio, cœtiq̃ue beatorum nunquam fuisse, sed in hoc mundo creatos, sicut homines, liberum arbitrium peccandi, & non peccandi habuisse, indignos adhuc commercio beatorum. In qua sententia cum Augustinus referat fuisse Theologos quosdam superiores, eandem uidetur ipse comprobare. Aitque super Genesim: Quidam enim nostri non putant eos cœlestes aut supercœlestes Angelos fuisse. Non mirum, si post peccatum in hac caligine retrusi sunt. Rursum: Quidam enim senserunt non fuisse Diabolum in illa sublimi natura Angelorum, quæ supercœlestis est, sed eorum qui inferius in mundo facti sunt. Hæc Augustinus. Qui tamen inferius uideatur asserere, non posse ex scripturis demonstrari duo Angelorum genera, alterum supercœleste, alterum mundanum, tamen nec ipsi diceremus duo genera, sed etiam supernos Angelos aliquando fuisse probatos, & admissos in cœlum, quos aliqua pietas eò sublimasset. Cæteri quoque Theologi consentiunt ipsam Augustinum in ea sententia permanisse, nunquam Dæmones gaudijs cœlestibus interfuisse. E quibus Theodorus Theologus Latinus unus antiquorum, post Augustinum Theologorū, ingenio, & eloquentia mirus, ambages has & quæstionum sinus exoluens, dignus quem non oscitanter omnes audiant, scribit, Quis enim, inquit, credidit Diabolum in beat

A in beatitudine Paradisi fuisse? qui mox ut conditus, lapsus est, dicente Domino in Euangelio, Ille homicida erat ab initio, & in ueritate non stetit. Augustino quippe asserente, nunquam Diabolus in ueritate stetit, nunquam cum Angelis beatam uitam duxit, sed ab ipso suæ conditionis initio cecidit. Factus enim, continuo se à luce ueritatis auertit, superbia tumidus, & propriæ potestatis delectatione corruptus: Unde beatæ, atque Angelicæ uitæ dulcedinem non gustauit, quia non utique acceptam fastidiuit, sed nolendo accipere deseruit, & amisit. Proinde nec sui casus præsciis esse potuit: quoniam sapientia pietatis est fructus. Ille autem continuo impius, consequenter & mente cæcus, non ex eo quod acceperat, cecidit, sed ex eo quod acciperet, si subdi Deo uoluisset. Quod profecto quia noluit, & ab eo quod accepturus erat, cecidit, & potestatem illius, sub quo esse noluit, non euasit, factusq̃ est in illo pondere meritorum, ut nec iusticiæ possit lumine delectari, nec ab eius sententia liberari. Hæc scribit Theodorus. Duæ sunt igitur rationes eis, cur Dæmones non amiserint quod haberent, nec ex beatitudine ceciderint, quam nondum fuissent assecuti, quod sapientia, aut dulcedo uitæ cœlestis, pietatis est fructus, est præmium probatorum, præmium sempiternum, præmium quod nunquam amitti potest: non eorum, qui peccare possint: non quorum mens adhuc in scelus anceps: sed firmissimorum, stabilium, quos uirtus probatos confirmasset. Omnes igitur Angelos Deus arbitrio suo creatos, quemadmodum primos homines, reliquit, qui subdi Deo uoluissent, qui cœlestia præmia proposita magni æstimasset, in numerum suorum collocauit, qui secus, exclusit, in aërem detrusit. Secunda ratio, quod Dæmon continuo creatus, sicut homo, peccauit, nec spatium fuit à creatione ad peccatum, ut aliquandiu triumphis cœlestibus, quæ paulò post amitteret interfuerit. Probant igitur iidem Theologi ex Euangelio, Diabolum ab initio creationis suæ homicidam fuisse, nimirum contra hominem peccasse. Continuo igitur creatus, peccauit. Quid autem Dæmones peccauerint, tres sunt sententiæ, non quidem inuicem sibi contradicentes, sed quæ ferme possint omnes esse ueræ. Quod Deo subdi noluerint, rebellesq̃ extiterint. Quod homini creato, quem regere debuissent, inuiderint. Quod uti minores Dij, & mundo regendo præfecti, in concupiscentiam sceminarum exarserint. Communis quidem multorum Theologorum sententia, rebelles eos creatori fuisse, siue quod maiestatem eius affectauerint, siue quod non eum uti meritis est, coluerint, mandatisq̃ eius obsecuti fuerint. Hanc sententiam maximè comprobantes ex dictis Esaiæ, Ponam sedem meam in Aquilone, & ero similis altissimo, Lucifer qui mane oriebaris. Qui quidem locus aperte non est de Dæmone, sed rege Assyriorum, qui habitat ad Aquilonem, qui se similem altissimo, & sideri matutino gloriabatur. Sed ego quidem à summis Theologis non dissentio, cum quibus est Gregorius Nazanzenus, Augustinus, aliq̃q̃ iuniora. Secundam sententiam, quod homini inuiderint, & hoc eorum fuisse peccatum, Greci complures secuti sunt, Athenagoras, Petrus Alexandræus, Augustinus quoque noster, qui super Genesim perhibet: Dicitur enim cecidisse, quia inuidit homini factio ad imaginem Dei: Sed inuidia sequitur superbiam. Inuidia enim causa est superbiam, qui est amor propriæ excellentiæ. Inuidia enim est odium felicitatis alienæ. Qui enim amat excellentiam, uel paribus inuidet, qui æquantur, uel superioribus, quibus non æquatur, uel inferioribus, ne æquentur. Hæc Augustinus. Superius quoque dicebat Theodorus ex Euangelio, Dæmonem simul creatum peccasse, quoniam fuit ab initio suæ creationis homicida. Plures Theologorum hoc ipsum asserunt. Hanc sententiam sequitur hoc incommodum, quod maxima quædam

Dæmonum multitudo dicitur peccasse, & cecidisse, at hominem duntaxat unus appetiuit, decepit, impulit in fraudem. Si nihil igitur aliud Dæmones peccassent, quam quod primos parentes decepissent, unus duntaxat damnatus, non quanta fertur multitudo fuisset. Vnus, ut par est, tentauit, & fefellit. Solus igitur is cecidit, solus in aulam Dei non peruenit. Neque enim perhibet scriptura, uelut quendam exercitum, atque agmine facto, Dæmones aggressos primos parētes. Vnus enim uni sufficere potuisset. Et unus serpens dicitur tentasse. Quare priusquam Dæmon hominem tentasset, uidetur aliquod per totam eorum gentem, qui damnati fuerunt, flagitium perambulasse, quo quidem admissio, cum meliores, qui consentire noluisse, iam prouecti fuissent, qui Cherubini dicuntur in ipso Genesis exordio, nequiores in aere caliginoso cum sui sceleris macula, & amissæ felicitatis dolorem mansisse, & eo percitos dolore ne primus homo, quem glorificandum sentiebant, felicitatis, & immortalitatis culmen ascenderet, in eandem damnationem protraxisset, misso è suis uno, quo non præstantior alter, seu uersare dolos, seu certæ occumbere morti. Sed hæc cum sint obscura, nec scriptura commemorauerit, longa diligentia inquiri non debent. Hoc tantum scimus, Dæmones fuisse damnatos, quia mali, scimus primis eos parentibus inuidisse. Num scelus aliud antea, puta superbia, uel aliud hominibus incognitum flagitium patrasent, scripturarum certè testimonio non est clarum, ratione duntaxat sit manifestum, nec Deum creaturas suas malas, prauasque fecisse, nec qui damnati fuerunt, iniuste damnari potuisse. Videtur autem probabile, quoniam regnum cælorum, uisioque diuinæ claritatis est inenarrabile præmium, ad quod sine uirtutis, & perfectæ pietatis probatione nefas sit attingere: sic Angelos omnes subito creatos, fuisse probatos à Deo, sicut mox homo creatus fuit probatus. Et sicut homo probatus & constans, diuinisque mandatis obsequens, immortalitatis honore decoratus fuisset, ad æternos triumphos admissus, & confirmatus, qui prius anceps esset ad uitam & mortem, sic Angelos, qui prius essent ancipites, nec adhuc diuinis honoribus glorificati, nec ignominia damnationis affecti, aliqua nobis incognita ratione fuisse probatos, aliquid præcipiente Deo, quo probare pietatem, beneuolentiamque eorum uoluisset, ostenso pietatis fructu, quem daturus esset, suis præceptis obsecutis. Qui igitur ut Augustinus ait, præmia illa fastidissent, contempserunt, quemadmodum contemnunt homines hodie, regnum cælorum, diuinis illis præceptis parere negligentes, arrogantes, superbi, diuinorum mandatorum, & uitæ beatæ, quam promississet Deus, contemptores, merito non peruenierunt in cælum, & diuino fauore destituti, peiores quam fuissent deinceps extiterunt. Hoc igitur etiam dicebat superius Theodorus. Vitæ dulcedinem non gustauit, quia non utique acceptum fastidiuit, sed nolendo accipere deseruit, & amisit. Nihil quidem Augustinus de hac uniuersali cunctorum probatione meminit, sed minores illos Angelos, nempe Dæmones ait arbitrium bene & male agendi habere potuisse. Tales enim, inquit, posset aliquid illicitum delectare, quam delectationem, si peccare noluisset, libero arbitrio cohibuissent. Hoc Augustinus dicens, uidetur eorum proponere sententiam, quæ tertia est, qui putant Dæmones gubernaculis hominum datos, in scæminas exarsisse, quam nec ipse, nec quisquam bonorum Theologorum probauerit. Si quis igitur est, cui non placeat, fuisse cunctos Angelos probatos, nec ego cogam eos assentiri, nec assentiar ipse pertinaciter, ubique probabiliora secutus. Sicut autem Moses nihil de creatione scripsit Angelorum, sic nec de probatione, glorificatione bonorum, damnatione malorum, quod proposuisset de mundo nostro, & homine creato, probato, coronando, si fortiter egisset

A egisset, scribere. Tertia igitur fuit sententia de casu Angelorum, quod scæminas appetiuisent, de qua dictum superius. Ostensumque filios Dei non semper esse in sacris literis Angelos, sed sæpe probos, pios: meros autem homines appellari, quibus humana tantum, fragilia, transeuntia placeant, quæ ob immoderatos amores diuinis præferunt. Tales illo sæculo. Sentit autem Augustinus cum cæteris sacris, & profanis scriptoribus, Dæmones esse genus aërium, tum propter aërium corpus, quo uestiuntur, dolorum, uulnerumque capace, tum propter aërias, quas incolunt, ut constanter affirmabant superius omnes, sedes.

De Dæmonibus è cælo ruentibus, priscos quædam cognouisse, & prodidisse, Pherecidem, Empedoclem, Homerum, Plutarchum ruina hanc designasse.

CAP. XXXIX.

DVO QVOQVE memorabilia sunt apud priscos gentium Poetas de Dæmonibus: ut mirum sit unde ad eos hæc fama manauerit: De superis illato ab eis bello, quo fertur à nostris Michaël eos superasse: tum eorum è cælo ruina. Nam casus è cælo, siue quod summo Deo rebelles extiterint, siue quod aliud scelus patrarint puta inuidiæ, cum primum hominem in fraudem impulisset, mirantur ab illis. Pherecidesque fertur de hac ruina scripsisse. Vetusstissimus autem Empedocles uocat eos *ἀρανοπέτες*, cælo ruentes. Homerus autem quæ de Ate, quæ Satanas est, à Ioue deturbata è cælo, cecinit, creditur à Theologis ex prisca fama Dæmonum casum in his mysticè sensisse:

*Ἀντίκα δ' ἄλλην ἄτην κεφαλῆς λιπαροπλακῆμοιο
Χωόμενον φρεσὶν ἦτορ, ἢ ἰμμοσε κέρτερον ἄραρον
μήποτ' ἐς ἄλυμποντε, ἢ ἔρανον ἀσερόντα.
Ἄντις ἐλεόσεδαε ἔτλω, ἢ πάντας αἴτοτα,*

Quæ durè quanquam, sic Latine sonant:

Extemplo apprehendit Aten, de crine comanti,
Atque animis iratus, formidabile iurat
Sidereum cælum, summiq; cacumen olympi,
Admitteretur Ate non ultra, noxia cunctis.

Sentiunt igitur nostri, de Satana deiecto cælitus Homerum scripsisse. Bella quoque, quæ feruntur à nostris inter eos & Angelos gesta, uidentur ab eis audita, cum Plutarchus alijque scribant, Typhonem, Gigantesque Dæmones esse malos, qui bellum superis intulissent.

De Genijs, siue Angelis, singulo cuique custodibus datis, inter eos & nostros mirus consensus. Testes horum Menander, Empedocles, Plutarchus, Arianus.

CAP. XXXX.

VIT ITEM de Dæmonibus, siue Genijs fama prisca quædam cum sacris literis ex parte non abhorrens, Vnumquenque uitam ingressum, continuò Genios, alterum propitium, alterum aduersum comitari. Vetusstissima, ut dixi, opinio, Plutarchusque refert Menandrum dixisse, *ἅπαντι δαίμων ἀνδρὶ συμπαρασκιτῆ ἑωδὺς γινόμενα μυστέγων τῶν βίαι ἀγαθῶν*: Omni homini Dæmon, siue Genius statim assistit nato, ductor uitæ bonus. Empedocles quoque eodem autore, *διτλή τις ἡμῶν ἕκαστον παραλαμβάνουσι, ἢ κατάρχοντα μοίρα ἢ δαίμονες ἐνθῆται, χθονίστε*

χρονίητε: Duplices quencunque natum excipiunt, ducuntq; sortes, & Dæmones, diuina, terrestresq;. Et quod ait idem Plutarchus, Dæmonem siue Genium Antonij timere solitum Genium Augusti. Arianus quoque super Epictetum, καὶ ἐπιτροπὴν ἐλάσῃ πλοῦσις, ἃν ἐλάσῃ δαίμονα, ἢ παρὰ δὲ φιλία τῆν αὐτῶν αὐτῶν, ἢ τῶν ἀποίμων ἢ ἀπαράγοι: Et custodem adhibuit unicuique proprium Dæmonem, & tradidit ei custodiendum, custodem peruigilem, & incorruptum. Nostri quoque magno hæc assensu comprobantes, quos Philosophi Dæmonas Angelos ipsi uocantes. E quibus Basilus contra Eunomium: Angeli, inquit, singuli, quemadmodum eandem nuncupationem, sic eandem naturam sortiti sunt. Veruntamen eorum alij nationibus præfunt: οἰδὲ ἐν ἐλάσῃ τῆν πλοῦτων, Alij singulo cuique piorum. Et quanto est uniuersitas ipsamundi, uno particulari homine præstantior, tanto necesse est sit dignitas maior eius Angeli, qui nationi præest, quàm eius cui singulus quisque est creditus. Chrysostomus quoque similia sentit, τὸ δὲ συνείναι ἐλάσῃ τῆν πλοῦτων ἀγγέλων, Adesse uerò, inquit, unicuique fidelium Angelum, ceu pædagogum quendam, & pastorem, qui regat uitam. Nemo contradicet, respiciens ea quæ seruator dixit: Angeli eorum semper uident faciem Patris. Ex his igitur constat, quod Plato quoque perhibuit, famam hanc Angelorum siue Dæmonum datorum ad custodiam, uetustissimam esse. Tantum dissentiunt nostri, & illi, quod Angelos dicent, quos illi Dæmones: discrimen leuis momenti, si quis documenta Philonis meminerit, Dæmonas Philosophorum Angelos esse Moysis Prophetarumq;. In illo uerò, aperte dissentient, quod non quemadmodum sit datus unicuique pastor, pædagogusq;, sic datus sit aduersarius, deprauator. Tentant quidem Dæmones, & unusquisque tentatur: sed non est ordo dati cuique aduersarij, quemadmodum adhibiti pastoris. Dicendum igitur datum singulo cuique pastorem, ducem, non datum maleficum pari forte. D Hostis est hominibus generatim malus ille. Seruius ergo Vergilij interpres super eo carmine,

Nisus ait, Dij'ne hunc ardorem mentibus addunt,

Euriale, an sua cuique Deus sit dira cupido:

scribit, Apud Plotinum Philosophum, & alios quæritur, utrum mentis nostræ acies per se ad cupiditates & consilia moueatur, an impulsu alicuius numinis. Et primo dixerunt mentes humanas moueri sua sponte. Deprenderunt tamen ad omnia honesta impelli nos Genio, & Numine quodam familiari, quod nobis nascentibus datur, praua uerò mente nos nostra, cupere & desiderare. Neque enim fieri potest, ut praua, numinum uoluptate capiamus. Quibus nihil malum, constat placere. Ex his & alijs multis perspicuum sit tum sententiam de Genijs uel Angelis datis ueram esse, & priscam, tum non omnes ex illis pari forte, similiq; ordine datos malos æquè ut bonos asseruisse, ut undequaue cum literis cœlestibus conueniant.

Calcidij de Dæmonibus sententia, Dæmones ætherios, quibus serena, puraue corpora tribuat idem, potius Angelos appellandos. Definitio Dæmonis iuxta eundem.

CAP. XXXI.

VAE VERO! Calcidius de Dæmonibus, super Timæo Platonis scripsit, non prius mihi probanda quàm calculus ponderata, riteq; discussa uidentur. Primum multa Dæmonum genera quosdam Platonicos secutus proponit, ætherium, ærium, terrestre: Generis ætherij compagem (nam cunctis quædam corpuscula concedit) ex ætheris & æris serenitate consti-

tuens

tuens, hac definitione concludit: Dæmon est animal rationale, immortale, patibile, ætherium, diligentiam hominibus impertiens. Hac assignata definitione, non abscondit, quam ob causam dixerit eos ætherios: nimirum ex loco, & qualitate corporis, in definitione suppressum, num ex loco, an corpore nomen eis ætheriorum dedisset. Declarat autem corporis compagem non dissoluendam propter ætheris, ærisq; tenuissimum, defecatissimumq; liquorem: Tum non conspicuum neque tactui renitentem, quoniam non adsit tantum ignis, neque tantum terræ. Hæc igitur omnia dixit de Dæmonibus ætherijs: eadem de ærijs, nisi quod hi maneat in ære. Terrestres autem uiles ultores, & carnifices fatetur. Hæc igitur id habent ueri, quod quos dixit ætherios, non sunt Dæmones, sed Angeli, rectiusq; mea sententia Calcidius, cui fuit notum nomen Angelorum (uidetur enim fuisse Christianus) has nomenclationes non confudisset. Excluis igitur Angelis, nulli sunt Dæmones ætherij. Si placet ætherios Angelos esse, tum definitio uera fortasse fuerit, eos habere corpora purissima, ætheria, leuissima, uolucra, plagis non obnoxia, non mortalia, non caduca, procurationis humanæ studiosos, peruigiles custodes, corporibus cœlestibus uestitos. Dabiturq; eis ætheriorum nomen, quod & corporibus ætherijs uestiantur, & quod sedes ætherias obtineant. Veritas autem dilucida, claraq; erit, euitabiturq; omnis confusio, si Dæmones uero nomine, solisq; ipsis congruente dicentur ærii, quibus omnis antiquitas, & corpora, & situs ærios concessit. Soli quoque Dæmones iuxta definitionem Platonis, ætherios, non Dæmones, sed Deos uocantis, ærium genus Dæmonas expressè uocantis. Tunc etiam definitio non dissonabit, eos esse animantia patibilia, rationalia, immortalia, æria, non prouidentes, sed inuidentes hominibus, truces hostes: congruetq; item similis definitio terrestribus & ultoribus eiusdem cum ærijs generis, & conditionis. Quapropter mihi quidem placent ætheriæ uestes, leuissima, tenuia, purissima corpora, quæ nobis ostendit Calcidius, Angelorum. Placebit item similes, sed non tam diuinas, & sacras, ærios Dæmonas habere uestes, corpora sub oculis non cadentia. Mistio uerò nominum, cum clarè Philosophi posteriores, Dæmones ab Angelis seiuixerint, præcipuè qui malos à bonis segregauerint, non placebit, cum uerum, germanum, legitimumq; ætheriorum nomen, sit Angelorum: Dæmonum autem, quibus sub æthere, nec situs tam sanctos, purosq;, nec gloriosa, diuinaq; corpora datum est possidere.

nn

Augustini Steuchi Eugubini

DE PERENNI PHILOSOPHIA LIBER NONVS.

DE CREATIONE HOMINIS, ET IMMORTALITATE ANIMORVM.

Quod omnes consenserunt hominem à Deo creatum: animos uenire diuinitus: & quomodo fuit hæc fama manans à priscis, temporum longinquitate apud nonnullos denigrata.

CAP. I.

ISSERENDVM hoc libro de Creatione hominis, & animorum Immortalitate, cuius cum uarias Philosophi rationes attulissent, illæ certè potiores, uerioresq; semper fuerunt, quæ ab antiquissimis seculis usque ab exordio generis humani descendentes, apud Platonem clariores, Aristotelem autè cæterosq; Philosophos, occultiores extiterunt. Has qui uiderit sapientiæ cœlesti tantopere concordēs, cognoscat à magno quodam, diuinoq; principio profectas, eademq; ratione peruenisse ad homines famam immortalitatis animorum, qua creati mundi & unius sempiternæ

Diuinitatis scientiam. Eas ego sæpenumero mecum cum Theologia uera tantopere congruere admiratus, persuasi mihi, nulla unquam secula, præcipuè uetustiora, caruisse ea, quæ nouissimis seculis in omni mundo claruit, sapientia. Aduenisseq; de cœlo prolem diuinam, ut quæ foret occultior, fœdata mendacijs, & temporum denigrata caligine, sapientia, claresceret, qua nobis inîtiatis, deletaq; suo sanguine iniquitate nostra, nos, quod omnes sperarunt olim, in cœlum reuocaret. Nec fieri potuit, quin reuelatum aut diuinitus esset, aut à primis hominibus per successiōem traderetur, quod tam constanter ab omnibus Philosophis est creditū, & assertū, datos nobis animos à Deo, ex eius Diuinitate decerptos, habere nos cū eo similitudinē, inde fieri ut immortales simus, lōge quàm res corporeæ, ratione creati. Illa quoq; uetustissima fama, quod sint uirtuti, & sceleri præmia post mortē, cū mirificè respōdeat reuelatæ cœlitis sapientiæ, similem quandā originē, fontemq; ex quo fluxerit, autorem à quo manarit, habuisse necesse est. Ac quoniam in seipsa tota implicata, comprehensaq; Theologia reuoluitur, ut sit narrationis perfectus ordo, repetentur nonnunquā, quæ superioribus libris dicebantur. Primū igitur quod de animis traditū, celebreq; apud omnes gentes, Chaldæos, Aegyptios, Hebræos, Græcosq; semp fuit, erat eos esse diuinos, id est, societate, communicationēq; habere cum Deo, à sedibus æthereis lapsos, ab ipso Deo creatos, uenisse in corpora. Nam cū eorū ortū in terra reperiri posse negarēt, nec à qbus terrenis corporeisq; regionibus accederēt in corpora, posset intelligi, necessariò diuinis à sedibus nō lapsum, ac ruinā, ut pleriq; postea perperā suspicati sunt, sed ortū, ac originē innuētes, uenire prædicauerūt. Cū aut mortales oēs, Aristotele autore, sedē summi Dei cœlū arbitrarentur, animos quos à Deo creati

A creati, & in corpora demitti dixerūt, senserunt diuinam ac cœlestem, nō terrestre originē habuisse. Sed q Paradisum illū Mosaicū, quē Chaldæi, Aegyptij, totusq; Oriēs, tum in libris Mosis legerunt, tum per successiōem nascētis ab origine mundi doctrinæ, audierunt, suspicati sunt fuisse cœlū, sedemq; diuinā: Adam, quē inde fugatū audiverūt, animā è cœlo in terrā proiectā, corporiq; inclusam crediderunt, ad pendendas quorundam scelerum pœnas. Eorūq; ferebāt corpus dictum σῶμα σῆμα, id est, sepulchrū animi: & fama antiqua peruenerat ad eos, ob magna quædam peccata, uiuere homines in corpore, cuius meminit etiam Plato. Ecce idem prauus sensus ex libris Mosis, qui omnium antiquissimus, lectus ab omnibus ferme, inoleuit apud eos de terra inanī, & uacua, quæ cū cœlū, formasq; rerū, omnemq; ab infinito tempore creationē antecelsisset, Deus acceptā, in ordinē speciesq; rerū prius incōpositā redegerit. Sunt alia multa, quæ si prudens paulum deuiantia in suum locum restituerit, uerumq; & uetustissimū sensum assignarit, uidebit nostra esse, deterfaq; scabiē, quam uel uetustas, uel prauus sensus intulisset, ab integris germanisq; fluxisse nosset. Nam cum omnis antiquitas confessa sit à Deo genus humanū habuisse principiū, qui corpus, & animum totiusq; corporis opificium crearit, profectò declaratur eo, & Theologia Mosis, similem quandam à priscis seculis descendentem, sparsamq; per omnes terras sapientiam, celebrem semper fuisse, firmasq; in sensibus humanis radices egisse, cunctis originem, ortumq; suum Deo acceptum referentibus, quo & creatio mundi, omnium confessione demonstratur, & prouidentia.

Ut Pythagoras, & Archytas consentiant hominem à Deo creatum, eiq; super omnes animantes imperium datum. Et quod hæc fuit etiam totius scholæ sententia.

CAP. II.

HOMINEM igitur à Deo magnis dotibus insignem, omnium animalium principem conditū, quod prodidit Moses, Archytas Tarentinus, qui præcipuus è Pythagoreis fuit, pro tota familia Pythagoreorum, diuinis uerbis testatur: quæ etsi prolixiora sunt, ut tamen, & mirabilem cōsensum, & unam semper fuisse religionem intelligamus, proponā: Iamblichō autore, de secta Pythagoreorū: ἀνθρώπου πάντων ζώων, ὅτι πολλὰ γέγονε σφάτῳ, θεωροῦντες γὰρ ἑλευθερίας, τὰ ἕντα, ἢ ἐπιπέμειν, ἢ φρόνησιν, λάβειν ἐν τῷ ἀπάντων, παρὸ ἢ ἐνεχάραξε, ἢ ἐπιστημῶν τὸ βέβαιον αὐτῶ, τὸ ἕλ' παντὸς λόγῳ οὐσιν, μα ἐν ᾧ πάτε εἶδεν πάντα τὰ ἕντα ἐνδεδεσθαι, ἢ τῶν σημασίαις τῶν ὀνομάτων τε ἢ σημάτων, τοῖς μὲν γὰρ φθόγγους τὰς φωνὰς τῶν ἀφώρσαι φερύγῃ ἢ σόμοι, ἢ εἶναι. ὡσπερ δὲ τῶν φθόγγων, δὲ ἄν, τὰ ὀνόματα, ἢ ἔθημα, τυπόμενα συμμεινεται γέγονεν ἀνθρώπων ὄργανον, ὅτι ἐν τῶν νοημάτων, ἐν τοῖς ἵοντοσι ὀπτιζομένους ἔργον σφίσι. τὸ δὲ δικαί μοι ἡμερ πῶν ἄπερ ἢ γέγονε, ἢ συνέσει ὁ ἀνθρώπου, ἢ ὄργανα δὲ, ἢ διυλάμει εἰληφὲ παρὰ τῶν θεῶ. Quæ sunt, Homo omnium animalium sapientissimus est creatus, potēs res cōsiderare, & scientiā, ac prudentiā capere ex omnibus. Quoniā imprefisit, & indidit ei Deus omnium rationū plenitudinē, in quibus uniuersæ rerum species continētur, & omnium nominū, ac uerborū significationes. Nā sonis locus uocis decretū est guttur, & os, & nasus: sicut autē uocū, quibus nomina, & uerba formata significātur, factus est homo organū, sic itē intellectiōnū, seu cogitationum in rebus uilis est opus sapientiæ. Hoc mihi uidetur fuisse aliquādo sicut fuit, quod creatus sit homo, & organa, facultatesq; accepit à Deo. Hæc Archytas, in qua sententiā credendū est, omnes Pythagoreos, ipsumq; principē Pythagorā fuisse. Quod et ipse Iamblichus apertè est cōfessus, dicens, καλὸς ἄρα καὶ γὰ τὸν λόγον συνδαγῶρας εἰρηκεν, ὡς αὐτὸ τὸ γινῶναι ἢ θεωροῦσαι πῶς ἀνθρώπου ὡς τὸ θεῶ συνέσειεν. Bene, inquit, secundū hanc rationē loquutus est Pythagoras, quod

ad cognoscendū, & intelligendū omnis homo factus est à Deo. Hæc igit̃ est illa Theologia, quæ & ex successione per omnes ætates descēdit, & ratione, iudiciōq; docente fuit cōparata, mirabilē membrorū & ad loquendū, corporeasq; actiones exprimēdū, & ad cogitandū fabricā, opus esse cuiusdā longē maioris, quā humanæ sapientiæ. Tradiderat autē prior Pythagoras, oēs corporis actus, omnē positū, formāq; membrorū spectare quidē in diuersos, quibus uita sustinet̃, & agitur, usus, sed rursus oīa eōdem reuolui, ut uiuētes cogitemus & intelligamus. Eō autē omnē cogitatū tandem resoluendū ac finiēdū, ut eū cogitemus, q̃ nos omniāq; nobiscū cōdidit, quod tāta sapiētia factū fuit, ut nihil prætermisissum ab eo sit, quod sapiētis animalis, & intelligētis ædificium postulare: Qui potuerit effingere, formare, aperirēq; locos, quibus & uoces formarentur inferius, ex earū significationibus acceptis, diuersæ quas cernimus actiones existerēt. Hoc quicūq; casu, & absente sapiētia factū existimet, nã ille longē ab omni sapiētia absens est. Eō igit̃ omnis humana deniq; spectat confessio, ab oībus seculis auditū, & rationis instinctu perceptū, unū singularē esse Deū, autorē, patrēq; generis nostri, à quo tota humana propago sumpsit exordiū, qui debeat coli, adorari, cognoscīq; à creaturis suis, gratias immortales omnes illi persolvere, qui nos uitæ, lucisq; participes, longēq; omniū animalīū fecerit sapiētissimos, eoq; dominos eorū. Ecce em̃ quod traditū est à Mose, Datū à Deo super dibus animātibus sup̃ omni terra, dominatū homini. Qui, si rectē perspicias, est is, quē dixit Archytas σοφώτατος, sapientissimus omniū, quod potest sapiētia & prudētia capere, quod aptus formatus est ad cogitandū, ad intelligendū. Hæc illa magna super omnibus animātibus excellentia, is dominatus. Nam cū & uiribus corporis, & sensuū sagacitate illæ longē nos antecellāt, sola ratione omniū principe, & domina à nobis superatur. In qua cū Deus maximē regnet, domineturq; sapiētia, prudentiaq; princeps, cui dedit rationē, ac sapiētia, dedit ei similitudinē, & partē eius quod ipse est. Sicq; est apud Archytā, & Pythagorā, quod apud Mosē, Ad imaginem suam fecit eum. Appellat autem Deum Archytas primo ὁ θεός, secundo ὁ θεός. Itaq; & Aristotelē uidimus, uidebimusq; illud ipsum ὁ θεός, creatorē hominis ab Archyta prædictū, declarasse: & quod Archytas de facultate loquendi, & intelligendī pronuntiavit ab Aristotele de situ membrorum genitālīq; societate, quod & ipsum fuit summæ sapiētia, pronuntiatum.

Quod hæc Pythagoreorum, de homine diuinitus creato Theologia ducitur ab Aegyptijs: Et quod Mercurius Trismegistus eam latius expressit.

CAP. III.

NANC Pythagoreorū de homine à Deo creato Theologiā, alios fontes, aliā originem habuisse, ab altioribus seculis fluxisse, ad eos autē tanquam minores, Barbarisq; posteriores, uelut hæreditariam descendisse, declarat Mercurius Trismegistus, à quo forte Pythagoras, quem uiginti duos annos in Aegypto peregrinatum refert Iamblichus, edidit. Trismegistus igitur latius in hanc Theologiam, uelut loquendi dulcedine raptus, inundauit, ueluti dilatans ea, quæ Moses cōpendiosē, ut integerrimus historicus, scripsit. In eo qui inscribitur, quod Deus inuisibilis, sit ex operibus manifestus: νόσον ὡ τέλειον δημιουργήματα ἐν τῇ γαστρὶ τοῦ ἀνθρώπου, ἢ τῶ δημιουργήματος ἀκριβῶς πλὴν τέλειον ἐξέτασον, ἢ μάθε τίς ὁ δημιουργῶν πλὴν καλῆν σάτην καὶ θείαν ἀνθρώπου εἰκόνα. τίς ὁ τῶς ὀφθαλμοῦ περιγράφας. τίς ὁ τῶς ῥίνας, ἢ τῶ ὠτα τροπήσας, τίς ὁ τῶ εἶμα διανοήσας, τίς ὁ τῶ νεῦρα ἐκτείνας, ἢ δεσμένους, τίς ὁ ὀχετεύσας τῶς βλεφάρας, τίς ὁ τῶ ὀστέα εὐρθοποιήσας, τίς ὁ δέμα τῆ σκευῆ περιβαλῶν, τίς ὁ τῶς δασκτύλους διελθῶν, τίς ὁ τῶς ποσῶν βάσιν πλατύνας, τίς ὁ διορύξας τῶς πόδας, τίς ὁ τῶ σπλῆνα ἐκτείνας, τίς ὁ πλὴν καρδίαν παραμοιειδῆ παύσας, τίς ὁ τῶ νεῦρα συνθεῖς, τίς ὁ τῶ ἥπαρ πλατύνας. τίς ὁ τῶ πνεύμονα συσπλάσας, τίς ὁ πλὴν ἰσθμίου ἐυρύχωρον ποιήσας, τίς ὁ τῶ τιμώμενα εἰς τὸ φανερόν ἐκτυπώσας, ἢ τῶ

A ἢ τῶ αἰχρὰ κρῖνας. ἢ δὲ πόσι τέλειον μῆς ὕλης, ἢ πόσι ἔργα, μῆς πόρησας, ἢ πάντα ποδωμελῆ ἢ πάντα μεμβριμῆα, πάντα ἢ γὰρ διαφορῆ, τίς πάντα πάντα ἐποίησε. ποῖα μήτηρ, ποῖος πατήρ; εἰ μὴ ὁ ἀφανὴς θεός, ὅς ἐστι θελήματι πάντα δημιουργήσας, ὅς ἀνθρωπῆα ἢ, ἢ εἶκόνα, χαρῆς ἀνδρανοπιῆ ἢ ζωγράφος εἰς εἰς φασὶ γυγόνειαι, ὅς δὲ δημιουργῆα χαρῆς δημιουργῶ γέγονει; ὅς τῶ πολλῶς τυφλόπιος, ὅς τῶ πολλῶς ἀσεβείας, ὅς τῶ πολλῶς ἀγνωμοσύνης: Quæ sunt, Cogita ὁ fili hominem in utero materno compositum, totamq; opificij artem diligenter perpende, & discite quis sit opifex, qui hanc hominis pulchram, diuinamq; imaginem fecerit, quis oculos formauerit, quis nares, & aures terebrauerit, quis os aperuerit, quis neruos tetenderit, & ligauerit, quis uenas irrigauerit, quis ossa solidauerit, quis pellem carni circumdederit, quis digitos distribuerit, quis pedibus ingressum, uel plantam dilatauerit, quis poros aperuerit, quis lienem tetenderit, quis cor figuram pyramidis habere fecerit, quis neruos composuerit, quis pulmones cauernosos fecerit, quis uentrem dilatauerit, quis honestiores partes in propatulo posuerit, obscenas absconderit. Aspice quot artes unius materiae, quot opera una circumscriptione, cunctaq; pulchra, cuncta cum mensura, cuncta seorsum. Quis hæc omnia fecit, quæ mater, quis pater, nisi inuisibilis Deus, qui sua uoluntate cuncta operatus est? At statuam, uel imaginem, sine artifice, aut pictore, nemo dicet extitisse. Hoc ergo opificium fuit sine opifice? O cæcitatem incredibilem, ὁ magnam impietatem, ὁ incredibilem ingratitude. Hæc & alia pleraq; Trismegistus, quæ uidisse, imitatumq; Pythagoram, Pythagoreosq; uerisimile est, sicut uidit, & fecutus est magna ex parte Plato. Similiter Trismegistus, quod in primo libro positum fuit diuinam hanc edidit uocem: ὁ δὲ πάντων πατήρ ὁ νῶς, ὁ γὰρ ζωῆς ἀπεικόνισα τῶ ἀνθρώπου αὐτῶ ἴσον, ὁ ἠράδῃ ὡς ἰδὲ τῶς: Omnium, inquit, pater, genitrixq; Mens, cum sit uita, & natura, peperit hominem sibi similem, quem tanquam propriam prolem dilexit. Aegyptia igitur, Græcāq; Theologia, conspirant cum Hebraica, de homine creato à Deo. Verisimile autem est eam scientiam ab ipso generis humani principe ad omnem posteritatem propagatam, tradentibus inuicem eam sibi præcis, plenamq; eius omnium aures fuisse, nulli non perspicuam, non celebrem, nulli nationi, ab uno cunctis natis, non perceptam extitisse.

Poetas antiquos, quos secutus est Ouidius, Mosaicam de homine diuinitus creato, sententiam confirmasse, idq; etiam Cornutum asserere.

CAP. IIII.

NANC famam item à Mose primo manantē, apud omnes autē tum ex eo libro nobilem, tum ex illo primogenito, tot quibus uixit seculis uociferante se manibus diuinis compositū, corpus ex illo primæuo limo sumptum, animum autem diuinitus inspiratum, declarat ea, quæ tanquam fabula habita est apud Græcos: sed si quis et nomen artificis, & rationem totius rei, tum sapientum testimonia noscat, non fabula, sed à primordio rerum fama uera, à primis genitoribus in omnes ab eis fatas nationes sparsam, de Prometheo, qui corpus humanum ex limo iuxta Theologiā Mosi informarit. Hunc igitur fuisse uerū Deum, Deum inquam illum Mosaicum, & Platonium, uniuersitatis artificem, cuius suprema in tota creatione manus fuerit humana creatio, declarat & ipsum pulcherrimum, mirabileque nomen. Siquidem Græcè Prometheus, est sapiens, prouidus, unde προμηθεα, insignitus à præcis hoc nomine, ob mirabilem illam, quam Trismegistus expressit sapiētiam, tum ipsa sermonis ratio. Nam in hunc modum loquitur ueteris huius famæ interpret Ouidius:

Sanctius his animal, mentisq; capacius altæ

Deerat adhuc, & quod dominari in cætera posset.
 Natus homo est, siue hunc diuino semine fecit,
 Ille opifex rerum, mundi melioris origo,
 Siue recens tellus, seductaq; nuper ab alto,
 Aethere cognati retinebat semina cæli,
 Quam fatus Iapeto, mixtam fluuijalibus undis
 Finxit in effigiem dominantum cuncta Deorum.

Duas de creatione hominis proponit sententias. Prior est, ut ab eo ipso, qui fuit mundi melioris, id est, eius mundi, qui post Chaos successit, origo, diuino semine fuerit fatus. Semen autem diuinum, cœleste, ætherium, non terrestre intelligas: Altera, ut è terra recenti, quæ paulò antè à cœlesti materie dirempta, retineret adhuc calorem, cœlestemq; bonitatem. Nec in hac duplici sententia diuersitas est opificis, sed materiæ, ex qua creari potuerit homo. Illum igitur, quem melioris mundi dixerat originem, asserit humanum corpus non ex diuino semine, sed terrestri materie creasse, appellâs postea Prometheum, quem paulò antè mundi melioris originem. Nam si fuit mundi melioris origo, maxima autem melioris mundi pars est humanum genus: estis certos uentis, & mari terminos ad hominum utilitatem, & ut terra compleri posset, dedit, certè is quoque fuit humanæ naturæ repertor. Esti item, eodem Poëta autore, is prouidit,

Neu regio foret ulla suis animalibus orba,
 Astra tenent cœleste solum, formæq; Deorum,
 Cesserunt nitidis habitandæ piscibus undæ,
 Terra feras cepit, uolucres habitabilis aër.

Quibus ostenditur, eum omnes mundi partes animalibus repleuisse, piscibus aquas, D
 feris terras, cœlum sideribus, aëra uolucris. Cur non etiam humanam stirpem, qua passim terrarum omnia loca latè replerentur, sine qua deserta omnia, plena feris, dumisq; inculti quoq; agri erant futuri, condidit? Cui tribuis igitur creationem, quam clamas mundi melioris originem, & quem facis autorem cæterarum rerum, eundem stirpis humanæ principatum in cunctis obtinentis, facias necesse est. Qui fecit uniuersalia, qui formas rerum maiorum, qui terminos, situsq; omnium rerum præscripsit, oportet & particularia fecisse. Cogeris etiam, nisi aberrare, falli uelis, illius ordinem sequi Theologiæ, à qua cætera quoq; didicisti. Didicisti autem hæc ab Aegyptiis, & Phœnicibus, hi ab Hebræis, & Chaldæis, à Mose, Abraham, Noë, multarum gentium progenitoribus. Hi tradiderant ab eodem mundano opifice totam rerum gentem, nouissimè autem, tanquam regem in palatium, exædificatum, aulaeis, rerumq; uarietate decorum, hominem, quem creasset introductū. Sed hæc notissima. Et Græci præscorum Theologiam, in qua sub scyris, & ænigmatibus sublimia, grandiaq; latitant, enodantes, testantur Prometheū esse diuinam prouidentiam. E quibus Cornutus: *παράδειχον τίνων ἔνθεν ὅτι ὁ προμηθεὺς ἐπλασεν ἐκ τῆς γῆς τὸ πᾶν ἀνθρώπων γένος, ὑπονοήσαντα προμηθεὺς εἰρηδῆσαι προμηθεὺς τὴν γῆν τοῖς ὄλοις ψυχῆς. ἢ ἐκάλειον οἱ νεώτεροι πρόνοιαν. ἢ τὴν γῆν τάντην, τάντην ἡλικίαν ἐγγόνου, καὶ ἐκ τῆς γῆς ἐφύσθη οἱ ἀνθρώποι ἐπιτιμῶς πρὸς ἑαυτοὺς κατ' ἀρχαίς, τὴν ἡρώτων συνείδησιν:* Quod autem traditur Prometheum finxisse è terra, omne hominum genus, intelligendum, Prometheum appellatam prouidentiam animæ uniuersalis, quam iuniores uocarunt Prouidentiam. Secundum enim hanc homines è terra sunt nati, aptè sese in mundi exordio habente. Hæc ille. Sed non prorsus omnia uerè. Nam nec Ouidius, neq; Græci, neq; Phœnices aut Aegyptij tradiderant homines è terra natos, sed Prometheum acceptum limum finxisse ad imaginem Elohim, id est, dominatoris,

A natoris, Dei Omnipotentis, illius scilicet, qui potenter omnia crearat. Illud uerò mirabile est, ut Mercurius Trismegistus, Archytas, Pythagoras, Poëta uno consensu pronuntient. Nam quod ait Poëta præcipue illum hominis formatorem cogitasse, ut esset ei os sublime, cœliq; cōtra quàm aliæ animantes suspiceret, est quod Archytas paulò antè, hominem omnis scientiæ, & intelligentiæ capacem factum à Deo. & Pythagoras à Deo creatum ad contemplandum: presiusq; idem admonens iubebar Iamblichio autore *ἰαμβλίχου τῆς ἐργασίας ἐργῶν*, philosophare cœlum suspectans. Quod fecit uates diuinus, erumpens in hanc uocem, Cœli enarrat gloriam Dei. Mercurius autè docēs, quod deus inuisibilis sit ex operibus manifestus: *ὁ θεὸς ἀπὸ τῆς ἰδέας, νόσου τῶν ἡλίου, νόσου τῆς ἡλιώδους ἐξομῆς, νόσου τῆς ἀστέρων τῶν τῆς*: Si uelis eum uidere, aspice Solem, aspice Lunæ cursum, considera astrorum ordinem. Hoc igitur est, cur Opifex os homini sublimè dederit, & erectos ad sidera uultus, ut artificem cœli, tantorumq; luminum, tantæ rationis, & moderaminis inuentorem, in ipso mirabili opere, qui natura sit inuisibilis, nec tangi potēs, agnosceret, repeteretq; artificem suum. Et Plato, maximam utilitatem oculorum à Deo datam. Rerum, inquit, optimarum cognitionem nobis oculi attulerunt. Nam hæc, quæ est habita de uniuersitate ratio, à nobis haudquam esset inuenta, si neq; sidera, neq; sol, neq; cœlum, sub oculorum aspectum cadere potuissent. Nunc uerò dies, noctesq; oculis cognitæ, tum mensium, annorumq; conuersiones, ad numerum machinatæ sunt, & spatium temporis dimensæ sunt, & ad quæstionem totius Naturæ impulerunt. Eadem Tullius: Qui primum eos humo excitatos, celsos, & erectos constituit, ut Deorum cognitionem, cœlum intuentes, capere possent. Sunt enim è terra homines, non incolæ, atque habitatores, sed quasi spectatores superarum rerum, atq; cœlestium, quarum spectaculum ad nullum aliud genus animantium pertinet. Sic Græcè dictus *ἀδρωπῶν*, aspectus in altum, sublimis aspectans. Quoniam igitur datur à Poëta Deo mundanum opificium, datur litis, ac discordiæ, qua pugnabant inter se turbabanturq; elementa, concordia. Hanc Deus & melior litem Natura diremit. Dicitur item eius cura, & prouidentia, in uarias cœlum, ac terras distinctas plagas: distinctas autem ad habitandū, quoniam dedit temperiem duabus, calore & frigore adhibito, certè idem fecisse hominem necesse est, cui fecerit, paraueritq; antea commodum ad habitationem locum. Propterea nouissimè fatus est homo, qui dominari inter cætera posset. Si autem Deo tribuis ignobiliora, locum, sedemq; mundi eum posuisse, animalia bruta creasse, cur detrahis omnium creationem? Sed necesse est eum, cuius cogitatio in eo potissimum institerat, ut alicuius causa poneret, & distingueret orbem, cōpositisq; rebus, locisq; cuiq; suis designatis, esset pulcherrimus, & habitabilis mundus, ipse idem manum imponeret cogitationi, quæ fuit ut propter habitatorem, qui creatorem item ipsum suspiceret, pararet, ut sic dixerim palatia, domosq; mundi. Ecce igitur mirabilis cum uera Theologia, quæ mater fuit Græcis, iunioribusq; Latinis sapientiæ, consensus. Scribit Moses, Et homo non erat, qui operaretur terram: Poëta uerò;

Sanctius his animal, mentisq; capacius altæ
 Deerat adhuc, & quod dominari in cætera posset.

Apud Mosen, Non erat: Apud Poëtam, Deerat adhuc. Operari autem terrā, quod colere, qui possidere, inhabitareq; ut dominum designat, est quod Poëta, Quod dominari in cætera posset. Idcirco & apud Mosen, Replete terram, subijcite eam, dominamini piscibus maris, & uolatilibus cœli, & uniuersis animantibus, quæ mouentur in terra. Quid clarius, & conformius? Sanctum autem animal, quia mentis capacius altæ, quod caperet illam altissimam, æternamq; Mentem, quæ mundi fuit origo.
 Mentis

Mentis item altæ capacius, alterius ingenij, maioris animi, ratione plenum animal: C ut Marcus, ut Plato in Timæo, ζωὸν ὃ θεοσεβέστερον, animal pijsimum, Dei colentissimum, imago Dei. Proinde is finis, ea suprema cogitatio, ut nasceretur qui coleret Opificem, admiraretur, sidera suspiceret, Solem, Lunamq; intueretur, non ut Deos quidem, sed ut à Deo sapientissimo creata, ut retro omnes: ut ex uisibilibus inuisibilem nosceret. Et, ut ait Philo, ἢν μὴ ἀλλοῦ τις θεὸς πρὶν ἡμεῶν κέτω νόσας, διὸ νέουλα πρὸς χεῖρας, ἀθροῦσας δὲ ἑμπάλιν ἀνθρώπων ἵνα τῶν ἑρῶν κατὰθεῶτα. Cæterorum, inquit, oculos interius depressit, eoq; nutant in terram: contra, uultum humanum eleuauit, ut cœlum aspiceret.

Quod etiam Chaldaica Theologia confirmat hominem à Deo creatum, animamq; exterius infusam in corpus. Et quod idem asserunt Aegyptij Philosophi, & item oraculum Apollinis.

CAP. V.

RACVLA Chaldæorum, Sibyllarumq; non aliud uociferantur, quàm hominem à Deo creatum. E quibus est illud, quod à Platonis item profertur: πάντα πατὴρ ἐποίησε, θεοῦ δὲ οἱ ἐλύχασθ: Hæc pater cogitauit, mortalis autem est ei animatus. Est autē sicut apud nostros, sicutem Platonicos & priscos omnes, ipsum quoq; Aristotelem, cogitatio, siue intellectio diuina, operatio. Omnis enim operationis initium à cogitatione sumitur. Hac mouente manus, manibus organa, operationes nostræ peraguntur. Sed Deus, qui tum manibus non indiget, tum immensæ potestatis est, cogitat quidem & ipse, & uult, transit autem sic in omnem naturam corpoream, per quam omnem diffusus est, eius cogitatio, sicut subita nostra cogitatio, ac uoluntas peruenit ad manus, & pedes: perinde autem res omnes subiectæ sunt, parentq; Deo, terrestres, & cœlestes naturæ, sicut corpus cuiuslibet suum, cuius mouendi initium est uoluntas. Sic autem licebit illa diuina percipere, si uoluntatem cogitationemq; humanam, minimam & imbecillam, conferas cum uasta illa, immensaq; Dei, ad cuius motum possint omnia concitari: Esti item cernas multorum hominum uoluntatibus ex consensu una effectis, tot corpora ut unum mouentem fieri subito ingens aliquod opus: Sic uoluntas, cogitatioq; diuina, longè quàm multorum mortalium coniurata uoluntas excellentior, ad cuius motum multo plura, ac maiora corpora cieri possint, operatur ingentia, incredibilia, admiranda. Hoc ait oraculum, Patrem, opificemq; mundi hæc omnia, quæ cernimus, in quibus est humana progenies, cogitasse, uoluisse, subitoq; creata apparuisse. Subito mortalem animatum, ex templo creatum Adam, diuina uoluntas eum protulit in lucem, inspirauit in faciem eius, & factus est in animam uiuentē, quod Chaldæus ἐλύχασθ, animatus est. Inspirationem Chaldæus intimè in Philosophiam, & initia rerum penetrans, interpretatur uoluntatem illam, cogitationemq; diuinam. Hoc igitur testimonio, duo, quæ docuit Theologia Mosaica, noscuntur, corpus seorsum, & animam ab uno, eodemq; Deo, mundanoq; opifice creata. Corpus à Poëtis, sicut ab oraculo dicitur Græcè θεοῦ, mortalis, deuorabilis, tempori subiectus edaci. Illud uidelicet quod sumptum est ex limo terræ, & quod in cinerem reuertitur. Hoc, inquit, animatum fuit à Patre, sicut dicitur in Mose, & Pater mundi, fuit item hominum, qui corpus eorum, & animum procreauit. Hæc item fuit priscis uulgata Theologia. Eoq; Asclepius Theologus in ea, quæ appellatur Hymnodia, ad Animonem regem inquit: θεὸς μὴ πανταλῶστα καὶ πατὴρ ἢν ἡμετέρων ψυχῶν, πρὸς μολῶν συμπταρ καὶ φωνῶν, τῶν ἐμφυμίων ἀναφύεσθαι πρὸς. Deo, inquit, undequaq; incorruptibili, & patri nostrorum animorum

rum ab omni lingua, & uoce, gratiarum actionē referri conuenit. Ecce patrē animarum uocat, & creatorem. Videlicet quod Chaldæus animatorem, uiuificantem, fontem nostrorum animorum. Iustinus item testatur oraculum, ὅτι τὸ πατὴρ ἡμῶν χρισθῶν ἀξιώθων ὑπὸ τῶν, ἡμῶν παντοκράτορ ἐκδιῶναι θεῶ, ἕως ἧν μὲν τὸ ἡμῶν ἐφθ. ὅτι πρῶτῳ πλάσας μερόπων ἀδ' ἄμ δὲ καλλίτες, καὶ εἶς σάξασθαι τῶν ἡμῶν πρὸς πολλοῖς, οἷς ἰσμεν, συμβάλλει: Quod apud uos oraculum rogatum à quodam ut hymnum Dei omnipotentis concineret, sic in medio hymni dixit, Quod primus hominum formator Adam uocauit. Et hunc seruari hymnum, apud multos quos scimus, contingit.

Sententia Platonis de homine diuinitus creato, & quod in Timæo formationem corporis attribuens minoribus Dijs, poetice potius dixit, in alijs locis tribuens totum opificium summo Deo.

CAP. VI.

SAEP E subit admirari, ut multarum in sacris literis traditarum rerum fama in omnes gentes progressa, quoniam & à longinquis temporibus descenderet, & autorem apud eos certum non haberet, adulterata fuerit, præcipuum Græcorum uitium, qui Barbarorum uti maiorum Theologiam æmulati, male perceptam, temporum diuturnitate iam obsoletam, fabulis sæpe peruerterunt. Veluti quod paulò antè de Prometheo, & Gigantibus, quod turris ædificium fuit, congestos montibus montes fuisse diuulgarunt. Et columbam ex arca à Deucalione, quod Plutarchus retulit, emissam. Et lapsum animorum in hunc mundum è Paradiso in corporis carcerem, ad pœnam sceleris inclusorū. Igitur & Plato, cum ex sacris literis audisset, Deum creaturum hominem, quasi circumstantibus quibusdam dixisse, Faciamus hominem ad imaginem, & similitudinem nostram, ipse qui totam Theologiam suam à Pythagoreis, & Aegyptijs, certisq; per omnes sermonibus obambulantibus deducebat, introducit mundanum illum Opificem cum Dijs iunioribus, quos ipse paulò antè procreasset, loquentem super hominis creatione, iubentemq; eis accepta ab se immortalī anima, in corpus, quod ipsis effingere mandasset, inserere, humanæ creationi ferme duos adhibens opifices, sumpreum Deum animi creatorem, & Deos iuniores, quibus idem iubeat corpus in formare. Hæc eleganter, ut omnia, Marcus Tullius, qui Timæum Platonis fecit Latinum, è quibus pauca delibabo: Tum ad eos is Deus, qui omnia genuit, factur, Hæc uos, qui Deorum satu orti estis, attendite, ut mortali generentur conditione, uos suscipite, quorum uobis initium, statusque traditur à me. Vos autem ad id, quod erit immortale, partem attexitote mortalem. Paulò post, Post autem eam sationem Dijs, ut ita dicam, iunioribus permisit, ut corpora mortalia effingerent, quantumque esset reliquum ex humano animo, quod deberet accedere, id omne & quæ sequentia essent, perpolirent, & absoluerent. Itaque cum accepissent immortale principium mortalitatis animantis, imitantes genitorem, & effectorem sui, particulas ignis, & terræ, & aquæ, & aëris à mundo, quas rursus redderent mutuabantur, easque inter se copulabant, haud hjsdem uinculis quibus ipsi erant ligati, sed talibus, quæ cerni non possent, propter paruitatem. Aliaque multa profequitur Plato. Totusque locus sumptus est ex libro Mosis, Faciamus hominem ad imaginem, & similitudinem nostram. Siquidem etiam nonnulli Hebræi ferunt eum cum Angelis, quos paulò antè creasset, tunc locutum. Et Philo Iudæus, quos Philosophi Dæmones uocent, Angelos dicit in sacris literis

appellari. Imaginem autem, & similitudinem, imitationem illam credidit Plato. C
 Hanc igitur eius sententiam, qua separatur creatio, ut aliud fecerit Deus maximus, aliud Dii minores, manifestæ rationes coarguent. E quibus erit prior, quod ipse sibi met contradicit: secunda, quod præter Theologiam maiorum, à quibus edidit, hanc fabulam confinxit. Demum quod ratio his quæ dicit apertè refragatur. Coarguat igitur Platonem Plato, cui refellendo sufficeret, quod quæ Barbari docuissent non clarè percepit, suspitione ad alia longè declinante, quàm fons ipse, cuius riulus fluxit Theologia Græcorum, sapuisset. Quippe si uel concedam illum apud Mosem parentem mundi, cum iunioribus Dijs fuisse locutum, non proterius eos afficiuisse adiutores ad creandum, opemque quasi eorum implorasse contendam: Aut eum dedignatum corpus atrectare, collectisque ex quatuor elementis particulis, fabricari, eam ministris suis prouinciam delegasse. Probarem enim optimis, naturæque maximè consentaneis rationibus, nihil esse in toto mundo homine nobilius, ut qui crearet indignioris, minorisque ponderis res, multo facilius admo- uerit nobilissimæ conditioni manus. Omnibus enim elementis melior est homo: corpora uerò cœlestia cum manifestò deseruiunt humanis commodis, quia facta sunt etiã autore Platone, ut lucerent super terram, ac motibus eorum perceptis, temporibusque distinctis, hominum negotia in terris regerentur, essetque rebus humanis certus ordo, profectò uidetur id melius, ac nobilius esse, cuius utilitas impulsit autorem ad creationem cœli. Qui si cœlum creauit, multasque corporeas formas exemit ex illa congerie, certè fecit etiam quod esset animal nobilissimum, ac sanctissimum, ut idem asseruit. Ad hæc non uidetur unius eiusdemque rei separanda, duobusque quasi opificibus tradenda creatio. Nam cum nulla causa uerissimilis afferri possit, cur sapiens ille Deus refugerit humanam conditionem, nisi uidelicet quod corpus humanum corruptibile sit (indecorum sit autem sum- mum opificem rei incorruptibilis autorem fuisse: quod quidem nihil ad dedecus Opificis spectat) sanè ueritati plurimum consentit, ut sit animi, ac corporis quorum est admirabilis coniunctio, idem artifex. Est autem diuinum corporis opificium, fuitque sapientibus semper stupori, & admirationi. Ac nisi quod incorruptibilis naturæ est cœlum, ad sapientiam certè artificii, nihil illic est humano artificio excellentius: Nemòque fuit, uel ante, uel post Platonem, cui fabula hæc in exponenda hominis creatione arriserit, nec à summo Deo præclara conditione creatum senserit hominem, cuius corpus, etsi mortale est, prouissimum tamen mirabili sapientia fuit, quod etiam est Aristoteles confessus, ut in re corruptibili, sempiterna quædam esset successio, dum semen inuicem sibi corporibus tradentibus, existit hominum perennis progenies. Quod æquè diuinum est, ac si in uno eodemque corpore æternitas fuisset. Sed non est mihi contra Platonem super hac re differendum, quem quasi poetice potius, & ut pleraque, sub fabulis scripsit, quàm physica, constantique ratione apparet locutum. Nam neque sermo ille Opificis mundani cum minoribus Dijs, uerus est, neque materiæ cœlestis, ad eum, quem tradidit modum, sectionem fas est intelligi. Dii quoque minores nusquam sunt: quia ut docuit antea, non Dæmones illi, sed homines fuerunt. Ipsum duntaxat aliter & in Timæo, & alijs locis loquentem, & Deum autorem hominis consistentem, iuxta superiores, quibus operam dedit, Philosophos, rationibus omisis, audire satis erit. Licet igitur Plato tradat Deos minores à Deo paulò antè fatos ipsius imperio, corpus humanum finxisse, ubique tamen quasi ueritate eum à superstitione reuocante, tribuit hoc mirabile opificium summo Deo, E quibus est in

A est in eodem Timæo, quod Deus fecit iecur aptum ad excipiendas rerum futurarum imagines: *τότω δὲ θεὸς ἐπιβαλέουσας, αὐτὸ πλὴν ἢ ἡπείθευ ἰδίων ξυμπίπτει.* & quæ sequuntur. Videlicet, Hoc igitur Deus considerato, ipsius iecoris formam fabricatus est, & posuit in eius cōstitutione densitatem ac leuorem, & perspicuitatē, dulcedinemque & asperitatem. Paulò etiam post, hunc ipsum summum Deum refert medullā, in qua animæ essent, ex elementis collectam, composuisse. Hæc, inquit, elementa Deus singula à suis generibus secernens; miscensque ad proportionē inuicem, satum uniuersalem omnis mortalis generis excogitans, medullam ex eis operatus est, & deinde ei genera animarum demisit inserta. Hic audis totam materiam, Deum componentem, & optimā quamque elementorum partem in medullam, quæ animarum fundamentum esset, ubi spuma genitilis, miscentem, ac temperantem. Paulò post exponit quomodo noster *λαροπλαστής*, formator, fictor, composuerit carnem, & ossa & neruos, ex quibus ue elementis, quāntaque proportione. Vnde factum, ut fluxiorem, sed quæ magis contendere posset, quàm carnis, molliorem autem quàm ossium, uim nerui habuerint. Quibus, inquit, ossa circumducens & medullam alligans ad inuicem neruis, demum carnibus ea operuit desuper. Deinde ipsum eundem dicit neruos ad extremum capitis adligasse: *ὅπερ πᾶσι, καὶ ἕτως ὁ θεὸς, ὑπὸ ἐγκράτειν λαφάλην περιεσέστας.* & quæ sequuntur. Neruos ob hæc, & hac ratione, Deus ad extremum caput circumactos, circa collum simili modo deuinxit. Et extremas mandibulas eis alligauit sub faciem, reliquos in omnia membra distribuit, alligans articulum articulo. Demum Plato dicit, Deum, quò transiret humor ex uentre ad uenas, ab usum aëre, & igne. Totamque interiorem illam membrorum rationem diuinitus explicat, referens in Deum. In quibus euidentissimè uniuersam illam superius positam à Mercurio Trismegisto hominis creationem declarauit, secutusque est ad amussim, explicans, aperiensque, quæ breuiter Mercurius pronuntiasset, ex hisque in admirationem Opificis, omnes incitasset. Quocirca cum & in Timæo, & ubique fateatur animam à Deo creatam, & habere cum eo similitudinem, & affinitatem, quod etiam affirmat Aristoteles, uidetur planè rationi consentaneum, ut qui fecit meliorem partem, etiam ipsum mirabile, sapientissimæque intelligentiæ opificium construxerit. Hoc ueritate cogente non modo in Timæo, sed alijs locis confessus est, ut quod in secundo de Republica tradidit à Deo nata, & facta omnia, cœlestia & terrestria, Deos, & homines. Et in septimo de Legibus diuinitus sic est de Deo, & homine, & quod interesset, locutus: Natura Deum quidem esse omni beato studio dignum, hominem uerò ludum quen- dam esse Dei, uereque id optimum eius fuisse. Hæc Plato. Cuius uidetur esse sensus, in Deum, resque diuinas, omne studium esse conferendum. Dignum enim eum esse, in quo colendo omnibus conatibus, & studijs utamur. Hominem autem esse longè Deo inferiorem, quippe qui sit res ab eo ueluti iocularis effecta, ut quasi luderet, cum machinatus eum est, ueluti si pictor, aut statuarius aliquod opus effingeret. Græcè enim *παίζειν*, ludere, uidetur esse etiam creare, gignere, unde *παῖδες*, filij, proles, dicti pignora Latinis. Sic fuit homo, quasi filius, & proles Dei, sed *μημαχημένος*, machinatus, fabricatus, factus. Idque ait Plato fuisse omnium, quæ Deus facere posset, optimum, ac præcipuum. In tertio quoque de Republica, non Dæmones, sed Deum super- num inuuit hominem creasse, cum ait, quod Deus formans homines, alijs aurum id est, mentem, admiscuit plurimum, alijs argentum: *ἀλλ' ὁ θεὸς πλάθει, ὅσοι μὲν ἐμῶν ἰσχυροὶ ἔσονται, χρυσὸν γὰρ τῆ γῆραςεὶ σωτήριον αὐτοῖς. διὸ τιμωτάτω ἐσὶν. ὅσοι δὲ ἐπίπυροι, ἄργυρον, σίδηρον δὲ καὶ χαλκόν, τοῖς τε γυαροῖς καὶ τοῖς ἀμμοροῖς: Deus, ait, fingens qui ad imperandum creabantur, aurum in eorum satu admiscuit, eorum sunt pretiosissimi, qui custos*

des & adiutores argentum, ferrum, porro & aes agricolis & cæteris opificibus. In sexto quoque, non Dæmones asciuit, sed ut Moses, & Trismegistus priores, uerum Deum hominis opificem. Hunc ait sensum uidendi fecisse copiosissimū, multarumq; rerum capacissimum, uidelicet quod omnes, os sublime dedit, ut caperent notionem Dei. Nunquid, ait, ἐννοήσεις τὸν τ' αἰθέρα ὡς διμύσερον, ὡς αἰ πολυτελεστέστην τ' ἢ ἴδραντε αἰ ἰσάδης Διῶ-
 μῆς ἐπιμύσερον; Quod est, Considerasti sensuum artificem, quàm locupletem fecerit uidendi facultatem? Sensit igitur cum superioribus Theologis, totaq; ante eum hominum Philosophia.

Quod Aristoteles mirifice consentit cum Theologia Mosaica, hominem à Deo conditum, formatumq; corpus, datamq; sexus uarietatem, animam autem exterius inspiratam.

CAP. VII.

SENSI etiam quæ superiores omnes, si quis prudenter dicta eius perpendat, non pertinacium tempestatis huius Peripateticorum more, in quibus quo plus est inscitiae, plus etiam temeritatis, & arrogantiae, mordicus dogmata certa eius defendat, aut uerius deprauet Aristoteles. Triac; sunt præclara, euidentia, manifestaq; de creatione hominis à Deo: siue animi, siue corporis, apud eum testimonia. Vnum uniuersale, duo particularia: Ex his duobus alterum ad animum spectans, alterum ad corpus. Quæ etsi produximus superius, poscit tamen ordo, ut huc reuocentur. Dicebat in libris de Generatione & interitu, quod cum res terrestres & corruptibiles plurimum distarent à principe Deo immortalī, & incorruptibili, nec capere res terrestres in indiuiduis immortalitate possent, Futurum fuisse, ut res creatæ breui circumactō temporis interuallo, migrarent è uita. Huic malo sapientissimum Deum sic prouidisse, ut inchoato à primis illis indiuiduis ordine, deinceps altera gignerent altera, effectq; in unoquoque semen, in quo, Platone docente, inuisibilia quædam animalia continerentur, quæ in uteris animantium confōta coalescerent. Sicut in utero terræ semina plantarum. Quo consilio nunquam perpetuæ creationis deficeret ordo. ἐπεὶ γὰρ ὅν ἔπα-
 σιν αἰεὶ, τὸ βελτίον. ὅτι γὰρ διὰ φάμεν τὴν φύσιν, ἐλλείπον δὲ τὸ εἶναι ἢ μὴ εἶναι, ὅσοι δὲ ὅν ἔπασιν, ἀδύνατον ὑπερβαίνειν, ἢ τὸ πρῶτον εἰ ἀρχὴς ἀσπίδα καὶ ἐπὶ λαμπροῦ πρόσω, σωτηρήσασθαι τὸ ἄλογον ὁ θεός, ἐν-
 τελεχῆ ποιήσας τὴν γένεσιν. Quod est: Nam cum in omnibus semper desiderare melius naturam dicamus, melius est autem esse, quàm non esse, hoc autem in cunctis erat impossibile, quoniam à principio plurimum distarent, qui supererat modò compleuit uniuersum Deus, perennem faciens generationem. Hæc, ut sæpè admonui, in præteritis temporis uerbis pronuntiat Aristoteles, fecit, compleuit, ut non innuat continuam dependentiam, sed ut magister Plato, omnisq; uetustas, principium quoddam. Proponuntur enim duo inter se contraria, è quibus cum alterum sequi Deus posset, elegit potius alterum, ut esset perennis ordo. Quod si contendas, & proteruus insistas, ne sibi contradicat Aristoteles, eum temporis initium non spectasse, ego ex aduerso dicam imprudenti, & ad mendacium, fictumq; alibi dogma minime attendenti confelsionē ueritatis excidisse, cuius non imperitos, efferatosq; in dogmatis eius Peripateticos, sed prudentissimos quosq; uelim consideratores. Hoc igitur mirabili, uenerandocq; Aristotelis (sic enim appellare libet) oraculo declaratur, & continetur, quod præcones theologiæ nostræ toties uociferantur: Manus tuæ fecerunt me, & ante & retro formasti me. Imperfectum meum uiderunt oculi tui. Quomodo enim fecerunt, aut creauerunt nos manus eius, qui tantum distamus

A distamus à primo illo, quem diuinæ præsentis fecere manus? Videlicet quod ipsi nos Philosophi, sæpe Theologiæ cœlestis interpretes, docuerunt. Permanuit ad nos usque à primo perennis generationis à Deo excogitatus ordo: qui non solum creauit primos illos, erexitq; è nihilo in pedes, sed uasa quoque membraq; molitus est in eis, in quibus genitale semen contineretur, semini autem eam indidit uim, ut quod ait Plato, exigua quædam & propter breuitatem inuisibilia animalia ei inessent. Aptauit quoque membra, ut fieri posset generatio. Et quod mirabile suspiciendumq; maxime est, ut esset copiosissima ratio, mutuæ coniunctionis magnum excogitauit ardorem. Et quod admiratus explicuit deducens totam rem à Deo Plato, Descendere, inquit, fecit per collum à capite semen. Quod ueluti animal, accepta respiratione ubicunq; respirando fluxit, uitali cupiditate animali ingenerata, gignendi amorem absoluit. Quocirca genitale uirorum membrum, utpote sui iuris, rationisq; impatiens omnibus effrænata cupiditate conatur potiri: Similiter quæ uulua in mulieribus dicitur, cum sit animal ob hæc ipsa, procreandorum filiorum uisum. Et reliqua, quæ persequitur Plato, deducens, ut dixi, mirabilem hanc arcanamq; nascendi sapientiam omnem à Deo. In his igitur continetur quam Aristoteles dixit ἐντελεχῆς γένεσις, Perpetua, continuataq; successio. Quam si uoluisset explicare, dicenda ei fuissent, quæ prior Plato: quæ cum magister ipse ingenue tribuat Deo, certè & Aristoteli ut tribuit, tribuenda fuissent, confitendumq; fuisset, Deum autorē tanti operis. Ille igitur idem posteros nos creauit, qui priorē illum, creans nos in illo, faciens perpetuū successions ordinem, dans apta membra ad generationē, & utrique sexus mutuam appetentiam. Et hoc est quod apud Mosen dicit, Crescite, & multiplicamini. & Producat unumquodque iuxta genus suum, habens semen in semetipso. In Politicis item loquens de mutua uiri, & mulieris coniunctione: ἅμα δὲ καὶ ἡ φύσις ἀναπληροῖ πάντῃ περιόδῳ τὸ αἰεὶ εἶναι, ἕως κατ' ἀεὶ μὲν εἰ δύναται, ἀλλὰ καὶ ἡ φύσις ἐπιπρονοοῦνται κατὰ τὸ θεῶν ἐκείνων ἡ φύσις τῶν ἀνθρώπων, καὶ εἰ γυναικὸς πῶς κοινωνίαν. Quæ sunt, Simul autem & natura, inquit, supplet hoc circuitu, perenniter esse: quantum quidem non secundum numerum, sed secundum speciem id fieri poterat. Sic prouisa fuit à Diuinitate utriusq; natura, uiri, & mulieris, ad societatem. Cernis ut sibi consentiat, Confitens à Diuinitate prouisum fuisse, non solum nunc prouideri, imò ideo prouideri, quia prouisus fuit sexus uiri, & foeminae. Non ne hæc est Theologia Mosaica? Masculum, & foeminam creauit eos. Et dixit, Crescite, & multiplicamini. Ea est periodus, & ἐντελεχῆς γένεσις. Factum à Deo, Moses: Factum, & Aristoteles. Factum aliquo temporis initio, Moses: idem & Aristoteles: apud utrunque Fecit, Creauit, Repleuit Deus. Necessè igitur est Aristotelem hic sensisse, quæ maiores, Plato, Pythagoras, omnisq; Græcia prodiderant, cum & sermo id declararet, & habuerit antea quos sequeretur. Tertium testimonium de creatione animi est, cum in quarto libro de Generatione animalium, omnem aliam animam interire, quia coniuncta sit cum elementis, à quibus etiam oriatur, & ab eis separari non possit, quia non sit aliud quam ipsa, fatetur. Solam autem mentem, aut intellectum, exterius accedere, quia separabilis sit, & alterius generis, ut in libris etiam de Anima, differit: ὅτι καὶ δύνασθαι εἶναι ἀδύνατον. ἔτε γὰρ αὐτὸς καὶ ἐαυτῷ εἶναι οἶοντι ἀχωρίστος ὅσος, ἔτ' ἐν σώματι εἶναι. τὸ γὰρ σῶμα περιήλωμα μεταλλασσὸς γαστρὸς ἐστὶ, λέγεται δὲ τὸν νῦν μόνον δύνασθαι εἶναι, καὶ θεῶν εἶναι μόνον. ἔτε γὰρ αὐτῷ τῇ ἐνεργείᾳ κοινωνεῖ σωματικὴ ἐνεργεία: Quo circa, inquit, impossibile est, ut exterius ingrediatur anima sensibilis. Neque enim ipsas per se ipsas ingredi ceu inseparabiles datur. Est enim semen excrementum corporis, à quo continetur. Superest autem solam mentem exterius ingredi, & solam dis-

uinam esse, cuius operatio non communicat cum actione corporea. Hæc Aristoteles dicit, qui æqua lance, synceroq; iudicio ponderet, colliget hominem, quæ uertissimam nostram Philosophiam, sensisse, quodq; ex successione, reuelationeq; sensit nostra, hoc Aristotelem ratione & iudicio prodidisse, ratione cum ueritate cœlesti consonante. Priora exempla satis superq; declarabant creationem artificiumq; humani corporis, opus fuisse diuinæ sapientiæ: hoc postremum ualidissimè clamat ab origine diuina, solum nostrorum animorum. Si enim mens sola separabilis, sola à natura corporis absoluta, necessariò est origo eius à Deo, quoniam à nullo corpore, supra corpus enim est natura diuina. A solo igitur Deo. Quod ipse etiam confiteri non erubuit. Superest, inquit, solam hanc esse diuinam. Diuina sunt, quibus uel ortus à Deo, uel similitudo cum Deo. En totum hominem ab uno eodemq; Deo dixit Aristoteles creatum, consentiens cum prisca Philosophia, cum Aegyptijs, Chaldæis, Pythagoreis. In cuius dictis, si penitus euoluas, rei caput attingas, rerum creatio, quantum uelint torqueant hic sese Peripatetici, continetur.

Quod Aristoteles de animi immortalitate, ac diuinitate sensit, ac dixit, quæ superiores, Chaldæi, Pythagoras, Aratus, Mercurius Trismegistus, exinde Philo, & Marcus Tullius.

CAP. VIII.

ERISIMILE est, ut dixi, maiores Theologos Græcos, & Barbaros, ratione quoque, iudicioq; accedente, in hac præclara, de aduentu exterioris animi nostri assertionem Aristotelem fuisse secutum. Quæ si hodierni Peripatetici tenerent, fortasse melius & hoc loco, & omni Philosophia eius Aristotelem interpretarentur. Veri inquam simile est, nunc Philosophum dixisse, quæ cum cæteri, tum Chaldaicum oraculum, quod solet etiam Platonicis proferri, prius ediderat:

*Κεῖν σε ἀνώγει πρὸς τὸ φῶς καὶ πατρὸς ἀγίας,
ἔνθα ἐπέμφθη σοὶ ψυχὴ πολλὴ ἐσομένη νῦν.*

Quæ sunt, Accelerare opus est te ad lucem, & patris splendorem, Vnde tibi est animus missus, multa indutus mente.

Hoc oraculum explicans Pfellus Philosophus, ἐπειδὴ δὲ ἐκ ἀπερμάτων ἢ ψυχῆ πλὴν ἑσπέρου ἐλαβὼν, ἰδὲ ἐν σωματικαῖς ὑφαισίνεσι κρέσσεται, ἀλλὰ ἀνωθεν ἐκ θεοῦ πλὴν ὑπαρξῆν ἔχει πρὸς ἐκείνου ἢ ἐπιστρέφω. & quæ sequuntur. Posteaquam, inquit, non ex seminibus accepit substantiam animam, neque corporeis subsistit temperamentis, sed à Deo supernè habuit esse, ad illum etiam conuertatur oportet, & ad lumen diuinum faciat ascensum. Magna enim uestita intelligentia huc descendit, hoc est induta est à creatore, & patre, reminiscens diuiniorum conditionum, quando huc accepit descensum. Hinc per easdem illas reminiscencias iterum illuc reuertitur. In his Pfellus, etsi nimium Platonicè de animorum descensu locutus est, uerus tamen sensus est, animos esse diuinos, his à sedibus descendentes, ubi consensus omnium mortalium prædicat esse aulam Dei, qui tametsi per omnem mundum intentus cœlum, ac terras implens, ut noster ait Propheta, proprius tamen ubi magis colluceat maiestas eius locus, dicitur Cœlum. Ab illa aula, quoniam nec à mundo corporeo, nec ab ullis elementis ueniunt, dixere nostras animas descendere, formatas ab ipso Deo, similes autem sibi formatas, nullo ex corpore depromptas, solo Deo earum origine, & fonte. Propterea Philo pro omnibus Philosophis, animum esse ἢ ἀπίσασμα, ἢ ἀπύγασμα, Abscissionem aut radium à Deo. Salomon, ἰδιότητι, proprietatem, Oraculum Apollinis

linis, *μειλίχῃ*, particulam. Moses, afflatum. Tullius, decerptos ex mente diuina. His modis est anima demissa cœlo, diuinitus data, diuinitus decerpta, mirabili modo formata. Quas autem dixit Pfellus reminiscencias, non illas scilicet Platonicas dixit, nisi rectè sentias, sed naturalem ad cœlum suspectum, & conuersionem, unde fuit origo, similitudinem cum Diuinitate, & quod animus decerptus, aut afflatus est ex mente diuina, naturali cupiditate desiderans fontem genitorem suum: non quod antea, quàm in corpus intrassent, in cœlo fuerint animi, sed uno momento creati, diuinitusq; dati, coguntur conditoris sui reminisci, semper ad propriam regionem suam animorumq; loca, ubi Deus inuisibilis, regnumq; eius florentissimum, suspirant, cum nec terra, nec aqua, nec aër, nec ignis possit animis placere, quippe qui nec è terra, nec aqua, nec aère, nec igne, sed à regno Deorum, à locis immortalibus, inuisibilibus, incorruptibilibus uenere. Huius regni recordantur animi, lumen sempiternum sentiunt instinctu naturali fulgentissimum, mirabile, iucundissimum, alacritatis ineffabilis, incognita mortalibus, solis his, qui adsunt, nota gaudia. Hæc sortes, aut conditiones meliores, de quibus sapissime Plato, & nostræ literæ, Magnam autem mentem etsi Pfellus illas reminiscencias interpretatur, mihi tamen uidetur oraculum similitudinem Dei, & id ipsum, quo diuina est anima, sensisse, illamq; Diuinitatem designasse, quam sedibus ætherijs descendens tulit anima secum, Hæc magna, hæc multa mens, plena diuinæ naturæ, instinctusq; beati, notionisq; cœlestis. Hoc quis neget Aristotelem sensisse, asseruisse, cum nulla sit in hoc mundo regio, nec locus, nec corpus, à quo aduentare animus potuerit? Et tamen exterius eum ingredi dixit. Vidisti quoque, ut Pfellus proposuerit, penesq; declarauerit locum superius adductum ex Aristotele: Non subsistit anima corporeis temperamentis, ut quidam in Phædone suspicantur: nec semini, spumæq; illi, substantiam debet suam: non eodem, atque corpus fati seminatur: sed habuit diuinitus, & supernè substantiam. Id igitur Aristoteles dicebat, ex femine, quod excrementum, uel spuma corporis sit, sensituiam, corporeamq; animam creati: solam autem mentem alterius rationis esse, cuius omnis incorporea sit operatio. Ob id eam esse diuinam solamq; exterius accidere. Quod quidem cæteri Philosophi communibus suffragijs omnes decreuere. Vidimus enim apud Platonem, Opificem mundi, se principium, & fontem animorum confitentem, cuius, inquit, initium traditur uobis à me. Et quod Diuino minores accepta, genitamq; à Deo animam, incluserint in formatum à se corpus. Aliaq; plura, quæ post referentur. Igitur, & Pythagoras aperuit, propalauit, uociferatus est, quod Aristoteles occultè designauit: cuius dictum, animum exterius accidere, est quod Pythagoras omnibus prædicabat.

—Θάσσει, ἐπι δέου γένος ἢ ἑρρωϊστ.

Aude, nanque genus diuinum mortalibus extat.

Genus diuinum esse nobis etiam mortalibus, propter corpus, ut Chaldæus superior: animi autem origo, inquit Pythagoras, est à Deo. A quo genus ducimus, inde natus animus, propterea cognatus, & quod ait Aristoteles, *συγγενέστερος*, affinis, gentilis, ut Marcus. Tenemur agnatione diuina. Genus nostrum, id est, eius, qui uerè homo est, nempe animus, non est à corporeo, corruptibilisq; mundo, sed à Deo. Propterea diuinum genus est nobis, ut haudquaquam timere, quasi morituri, debeamus. Imò fidendum eum maximè, magnaq; cum alacritate uiuendum, quibus non sit cum his quæ moriuntur, & intereunt, agnatio, sed cum Deo immortalis. Cernis autem Pythagoram eodem nomine atque Aristoteles uti? Relinquitur, inquit Philosophus, mentem solam extrinsecus aduentare, solamq; esse *δέου*, diuinam

nam: Pythagoras autem, diuinum genus, satus diuinus, diuina cognatio, natura, origo, ortusq; diuinus nobis, propterea non mortalis. Eadem deprecantem, & quid senserit Aristoteles declarantem nostræ Theologiæ antistitem, etiam Arati testimonio, qui similiter atque Aristoteles, & Pythagoras, licet Aristotele prior, fuerat locutus, allato, considera; Ipse, inquit diuus Paulus, Deus cum sit Dominus cœli & terræ, non in manufactis templis habitat, neque manibus humanis colitur, alicuius indigens. Ipse dans omnibus uitam & spiritum in omnibus, creauitq; ex uno sanguine omnem humanam gentem. In ipso, inquit paulo post, uiuimus, & mouemur, & sumus, sicut quidam e Poëtis uestris dixerunt, Huius enim genus sumus. Genus igitur cum simus Dei, & quæ sequuntur. Visum quid sentiat Aristoteles & Pythagoras. Diuinè quoque & similiter atque hi omnes, animi substantiam, & fontem declarauit Trismegistus ad Asclepium: *ὁ νόος ἐν ζῆ ἀπὸ τοῦ θεοῦ ἐστὶν ἐκ τῆς οὐσίας τοῦ θεοῦ, ἀλλ' ἄρα ἐκ τῆς οὐσίας τοῦ θεοῦ ἐκ τῆς οὐσίας τοῦ θεοῦ*: Mens, inquit, non est abscissa ex Dei substantia, sed quasi explicata, sicut Solis lumen. Quis est igitur tam infelici iudicio, tanta impudentia, quanquam habent os hodierni Peripatetici, & frontem perfricere, non omnes dico, qui non uideat Mercurium, Pythagoram, Aratum, Paulum, Chaldæum aperientes, quod obscure protulit Aristoteles, exterius animum ingredi, uidelicet ortus illi diuinus est, genus, generatio, natales diuini, non mundani, non corporei, corruptibiles, diuina stirps. Hoc item clarius exposuit Marcus, ut qui sententiam Aristotelis super eo uerbo *διότι*, à foribus, uel non intelligant, uel deprauent, id de intellectu uel Dei, uel uniuersali quodam exponentes, aut de intellectu, siue intellectione, & doctrina, quæ paulatim exterius aduentet, sit locutus, merito cæteros magnos uiros audientes, à pertinaci, stultaq; hac sua persuasione dimoueantur. Quid enim uerisimile sit aliud Aristotelem sensisse, quam quod est apud Marcum in Tusculanis, & in consolatione? Animorum, inquit, in terris nulla origo inueniri potest. Nihil est enim, inquit, in animis mistum, atque concretum, quod ex terra natum, atque factum esse uideatur. Nihilq; humidum, aut flabile, aut igneum. His enim innatum nihil inest, quod uim memoriæ, mentis, cogitationis habeat, quo & præterita teneat, & futura prouideat, & complecti possit præsentia, quæ sola diuina sunt. Hæc ratio Marci nostri de immortalitate animi latior, uerbisq; Latinis declarata est, quam sæpe Græcè, & ad morem Philosophorum posuit Aristoteles in secundo de Generatione animalium. Nam cum diuisisset, omnes animæ species, aut separatas esse, aut non separatas, aut quasdam separatas, quasdam non uel nasci, & esse in semine maris, non exterius ingredientes, aut in semen maris ingressas: aut exterius accedere omnes, uel non: quod non omnes prius fuerint, quam ingrederentur, clarum esse hac ratione: Quæcunque enim principia habeant operationes corporeas, ea sine corpore esse non posse, ut incedere sine pedibus, ut id non possit exterius accedere. Neque enim ea principia ipsa per se introire posse, ut inseparabilia, neque corpus introire. Semen enim excrementum uentris esse. Solam igitur mentem ingredi exterius, solamq; diuinam esse. Neque enim cum operatione eius ulla ratione communicare operationem corpoream. Hæc ratio est, quam Marcus attulit, memoriæ, cogitationis, prouidentia. Hæc enim sunt operationes incorporeæ, ab incorporeo principio nascentes.

Quod confirmauit Aristoteles eandem sententiam alijs locis, quibus sensit aperteq; pronuntiauit animum à corpore segregatum, idemq; testantur Peripatetici eum sensisse.

CAP. VIII.

Hanc

AN Citem Aristotelis uerè sententiã fuisse, nō is modò, & omnis qui in libris de Anima est locus, sed & ille in Moralibus, ab alijs etiã animaduersus, cui mille tenebræ ab inimicis ueritatis offundi possint, abunde testatur. Est autè in decimo. Illic perspicuè duas ostēdit confiteturq; hominum uitas: alterã, qua uiuitur secundū cōpositū: alterã, qua secundū mentē, ac intelligētiã. Virtus itē, & operationes esse duplices, alteras secundū cōpositū, quæ ppriè uocent̄ *ἀνθρωπίναι*, humanæ, quasi corporeæ, & in hac uita: alteras separatas, mentis & intelligētiæ: *αἰδέσθαι τὸ ἀνθρώπου ἀρετῆς, ἀνθρωπίνης ἢ ὁ βίος δὲ ὁ κατ' αὐτὴν, ἢ ἐν δαίμονια, ἢ δὲ τὸν νοῦν καὶ ὁ νοῦν μόνον*. Quæ sunt, Virtutes, inquit, cōpositi humanæ, uita quoq; quæ secundū eas agi. Sic itē felicitas. At uerò uirtus, & felicitas mentis, est separata. Hæc Aristoteles. Superius autè uerã perfectãq; felicitatē, declarauerat mentis actionē, ac cōtemplationē: sed eiusmodi maiorē esse, quàm secundū hominē. Neq; enim quatenus homo sit, sed quatenus diuinū quiddã in se habēs, eã uitã ab eo agitandã. Quãto aut̄ differat hoc à cōposito, tãtopere differre operationē eius, ab operationibus, quæ fiãt secundū alias uirtutes. Quod si mens sit respectu hominis diuinū quiddã, etiã uita, quæ secundū hãc trãfiget, diuinã respectu humanæ uitæ fore. Neq; uerò audiēdos esse, qui nos hortent̄, ut qui homo est, humana curet, & sentiat mortalis mortalitã: sed pro uiribus conãdū immortalē effici, oĩaq; facere ut uiuas secundū id quod optimū est. Deniq; cōcludit, uitã secundū mentē esse uerã uitã ac felicitatē, quãdo quidē is homo maximè sit. His Aristotelis uerbis oĩa cōtinent̄, quæ cæteri de immortalitate planè, & apertè attulerūt, Hominē esse plenū rationis animal, memoriæ, cogitatiois, prouidentia. Quod animorū nulla in terris origo inueniri possit, q; sint separati, ut loquit̄ Aristoteles: separatos autē esse, operationes incorporeas, & separatas, et à corporeis operationibus oĩno differētes, attestari. Tullius aut̄, quod in his nihil sit mistum, atq; cōcretū, aut quod ex terra natū, atq; factū esse uideat. Nihil humidū, aut flabile, aut igneū, nihil ex quatuor elementis. Quia in elementis, & corporibus nihil inest quod memoriã, recordationemq; præteritorū, futurorū prouidentia cōtineat. Hæc Latine sunt, quæ apud Aristotelem, quod sint animi separati, quod operationes eorū, quæ sunt recordatio, memoria, cogitatio, speculatio, prouidentia, sint separabiles, uidelicet à corporibus elementisq; disiunctæ, non habentes ab elementis principium, ac dependentiam, sed alterius generis diuiniore, quod non inueniatur in terris. Hoc Aristoteles appellat separabilis. Atque cernis eum, eadem loquentē in moribus, atq; in libro de Generatione animalium. Illic quod animus solus, siue mens, quem cæteri dicunt intellectum, est diuina, sola ingreditur extrinsecus, sola separabilis est à corpore, nullum cum corpore coniugium habens: non nascens è spuma prolifica. Idq; rationibus, quæ sint facultatum, ipsarumq; substantiarum indicia, colligebat. Hic uarijs modis separat animum à corpore, quod uerus homo sit animus, quo felicitas humana uera sit non secundū corpus, aut secundum compositum ex animo, & corpore, sed secundum animum seu mentem solam, qui uerus homo sit, cuius uirtus, felicitas, & beatitudo sit separabilis. Quod hæc beatitudo sit maior, melior, quàm humana, uidelicet terrena. Quibus uerbis prudentissimus quisque noscet, Aristotelem hæc loquentem spectasse, mentemq; fixam habuisse ad eam beatitudinem, quam in primo de Cœlo, de his qui degant extra cœlum beatè, prædicauit: quanquam in eisde Moralibus, iuxta cōsensum mortalium, Dijs immortalibus attribuit, qui dicantur uiuere beatè. Cum autē beatitudo nō sit somnus, & dormitio, sed actio maxima, ac beatissima, Deos autē à corpore separatos nihil agere corporeū, necesse sit, relinqui duntaxat eos cōtemplari. Quid autem contemplentur, idē Aristoteles propemodū cognouit, & falsus est. Hanc igit̄ animorum

morum uidit, & spectauit in Moralibus felicitatē, similē uidelicet ei, qua Dñi fruuntur, à coniugio corporis segregati. Eiusmodi enim animos esse nostros, quales Deorum innuebat, etiam in corporibus separabiles à corpore. Nam quod hanc uitā beatam senferit Aristoteles, liquidò uerba eius ostendunt. Si enim, quam proponit, beatitudo, felicitasq; non est compositi, dum aut sumus in corpore, sumus in composito, certē spectabat eam felicitatem, quæ quidem in corpore nemini cōtingere possit, nisi munere diuino, in ecstasim raptus, sopitisq; sensibus, uideat arcana Dei. Huc adde quod nulla in corpore fruimur clara, lucidaq; speculatione, qua possimus esse beati. Nec potest animus occurrere nostris, sed aspectabilem exhibere, quod eos fatiet perfecto solidoq; gaudio. Non cœlum, terræ, maria, terrestria, cœlestia. Tum in loco sumus, ubi nulla unquam eiusmodi contigit contemplatio, quæ redderet quenque perfectē beatum. Quid quod nostræ speculationes plerūq; fallē, fallacesq; uel ipsius Aristotelis testimonio, qui sæpe priscos illos carpit Philosophos, arguitq; erroris? Quid quod speculationes, uel à nobis ipsis oriuntur, generantur, uel à libris, monimentisq; aliorum? Sed sibi quisq; pessimus magister: libri ferme cuncti scatent erroribus, & fabulis. An Aristotelis libros legens, & sciens quæ tradit, ero beatus, non potius ærumnosus? Quæ quidem beatitudo ei priori, qui ista tradit, contigisset, quem nunquam ego puto fuisse beatū. Cum igitur omnis humana, & in corpore speculatio cuiuscunque modi neminē possit beare: Perfectā autē beatitudinē Aristoteles statuit in animo cognoscente: certē nō potuit aliā spectare beatitudinē, nisi diuinam, de qua locutus est uberrimē Plato in Phædro, ipse quoq; Aristoteles uidit eam in libris de Cœlo, asserens eos, qui sunt extra mundum, nec temporī nec casibus subiacentes, nec locis inclusos, uiuere perenniter beatos. Alijs autem locis hos ipsos asserit nulla corporea uoluptate, sed intellectuali, semper beatos. Aliās definiuit Deum supremū cognoscendo seipsum beatum. Hæc igitur est omnium animorum beatitudo, sicut Dei, sic cæterarum mentium: contemplantur primum illum, ibi philosophantur, speculantur, illinc omnem uoluptatem decerpunt. Hanc Aristoteles necessariò, non aliā beatitudinem uidit, siquidem in terris non inuenitur. Beatitudinem enim nō esse rem uanam, & quæ nusquam sit, necesse est. Ex hoc igitur loco cognoscitur iterū Aristoteles separatos animos, ac diuinos dixisse. Id que agnouerunt eruditi, E quibus Michaël Ephesius eo ipso loco: *βέλτιον μέρος, καὶ ἀνθρώπων λέγει τὸν νόον ἡμῶν. τὸν γὰρ ὄντως καὶ μάλιστα ἀνθρώπων ἐν λογικῇ ζωῇ τίθεται, καὶ δὴ τὸν αὐτὸν εἰς τὸ πᾶν ἀποφαινεταί. ἔστι μὲν γὰρ ἐκ ψυχῆς, καὶ σώματος, ὅ ἐστι τὸ εὖ ζῆν, καὶ τὸ ἐπιδαμονεῖν, ἐν ᾧ κατὰ τὰς ἀρετὰς εἶσθε ζῆν εἶναι ἐν τοῖς μεγάλαις ἡδυσίαις. καὶ ἐν ᾧ πρῶτον τῶνδε βιβλίων. ἄλλοι δὲ τὸν πρῶτον καὶ ὄντως ἀνθρώπων τὸν ἐν ἡμῶν νόον. ὑπὲρ δὲ προῖον ἔχει χωριστῶς δὲ τὸ σῶμα καὶ ἔστιν αὐτὸ τὸ πᾶν ὅπερ ὄντι. καὶ δὴ τὸν καὶ ἐν τῷ πᾶσι οἱ λέγοντες τὸν ἀειστέλλον, θνητῶν διαζῆσαι τὴν ψυχὴν, ὅθεν τι λέγουσι ἀληθές*: Particulam, inquit, meliorem, & hominem dicit mentem nostram. Si quidem uerum maximeq; hominem in rationali uita constituit. Eumq; duplicem in his ostendit: Alterum ex animo & corpore, cuius beatitudinem definiuit in magnis Moralibus, & in primo huius operis libro, uiuere secundum uirtutes. Alterum autem qui primo, ac uerè homo sit, mens nostra, de qua prosequens disseret. Quidquid autem hoc est, à corpore segregatum est. Et ex his item fit perspicuum, eos qui dicunt Aristotelem opinari animam mortalem, nihil uerè loqui. Hæc ille.

Ex his quæ scripsit in libris de Anima & de partibus animalium similis probatio: & quod hoc ipsum interpretes Græci cōtendunt Aristotele sensisse.

CAP. X.
Eadem

ADEM apparent ex libris de Anima. Quo loco operæpretium est nosse quæ etiā magnorū uirorū est sententia, aliud esse apud Aristotelem ψυχήν, animā, aliud quæ dicitur νῦς, mens, intelligētia. Priorē, quia corporis perfectio & actus est, corporis inquam organici, naturalis, cum corpore censeat interire. Quasi corporis harmonia, quemadmodū in Phædone Platonis quidam disputāt, cessans cū corpore, sicut cum cithara perit harmonia. At eam quæ dicitur mens, etsi in anima insedeat tanquam uehiculo, & separabilē à corpore ubiq; dixit, & alterius omnino generis, cuius actiones, & operationes nulla cum actionibus cōpositi, aut corporis, & harmoniæ cōmunicatione sociētur. Separatū prorsus, aliudq; oīno rerū genus, ut ætheriū corpus ab alijs corporibus longē distat. Hanc igitur mentem ubiq; prædicat immortalē, diuinā, similemq; naturæ Deorū. In libris de Generatione animalium, ab elemētis non nasci, segregariq; exterius aduentare. In Moralibus separari, seiuigiq; à corpore, & à composito, ut quæ ab eo nihil gerat, aliūde nata. Verus homo, pars diuina. Cuius duntaxat sit felicitas uera. In libris de Anima multus est in separando alteram ab altera. Atq; de mente clarissimē pronuntiat: καὶ ὅτι οὗτος ὁ νῦς χωριστὸς καὶ ἀμύγητος, καὶ ἀπαθὴς τῇ ὀρίᾳ ἀν ἐνεργείᾳ. Atque, inquit, hoc modo mens est separabilis, & impermixta, & impassibilis, substantia existens actu semper, & operans. Paulo autem post clarius, & apertius, ut nulla supersit dubitatio: χωριστὸς δὲ ἔστιν ἡμῶν τὸ πᾶν ὅπερ ἔστι, καὶ τὸ πᾶν μόνον ἀθάνατον, καὶ αἰδιον. Separatus, inquit, & segregatus est animus, quidquid est. Et hoc solum est immortale, & sempiternum. Quid apertius? Rursus eodem libro: Quæ igitur, inquit, uocatur intelligentia, siue mens in anima (dico autem intelligentiam, qua intelligit, opinaturq; anima) nihil est actu omnium antequam intelligat. Quocirca uerisimile sit, eam cum corpore non esse permixtam. Quod enim sit à corporibus. Hæc Philosophus. Sciendū uerò apud Græcos duplicē esse mentē, siue intelligentiā: alterā, quæ intelligit: alterā, quæ intelligitur: uocantes mentem ipsam rem intellectam. Hæc propriè dicitur διάνοια, discursus, cogitatio. Hanc postremam dicit corruptibilē, ipsas scilicet intellectiōnes, animo nunc inhærentes, nunc abscedentes, & euanescentes. Priorē, quæ est ipsa potentia, substantiaq; mētis, incorruptibilē. Clarè quoq; & apertè dixit in secūdo: πρῶτον δὲ τὸ νῦ, καὶ διανοητικῆς δυναμείας ἔδει πωφανερῶς, ἀλλὰ εὐλαίᾳ ψυχῆς γίνεσθαι ἕτερον εἶναι. καὶ τὸ πᾶν μόνον ἐνδεδιχεται χωριστῶς. καὶ ἄπειρὸν τὸ αἰδιον τὸ φθαρτὸν, τὰ δὲ λοιπὰ μόρια ἐκ ψυχῆς, φανερῶς ἐκ τῶν πᾶν ὅτι ἐκ ἐστὶ χωριστῶν. De mente, inquit, & facultate speculatiua nondū perspicuū est. Sed uidetur aliud animæ genus. Et hoc ipsum solum potest separari, tanquam sempiternum à corruptibili. Cæteras animæ partes, ex his manifestum est, nō esse separabiles. Hic clarè, & apertè, ut cogar admirari, qui cōtraria sentiunt, Aristoteles quid inter mentē & reliquas partes animæ interfit edocet. Declarat etiam quid sit separabile, nempe sempiternum, incorporeum, incorruptibile. Talis est, inquit, mens, & ea, quæ dicitur uis speculatrix. Separatur à corpore, perinde ac res incorruptibilis & sempiterna à corruptibili. Ipsa incorruptibilis, reliquæ partes corruptibiles, post corpus non remanentes, sola illa remanente. Agnoscis igitur ea, quæ Tullius noster ex his & alijs Græcorum fontibus. Animorum, inquit, in terris nulla origo inueniri potest. Nihil est enim in animis mixtum, atque concretum, aut quod ex terra natum, atque factum esse uideatur, aut quod humidum, aut stabile, aut igneum. Vbi est igitur quorundam male sanorum, qui sibi impiè philosophando, supercilium, sapientiamq; arrogant, doctrina, non religionis modò, sed Philosophiæ bonæ deprauatio? Luce clarius est quid sentiat Aristoteles, cæteris Philosophis apertius, quod occultius ille, dissestantibus. Probant item Græci Aristoteli separabilem à corpore diuinamq; esse, &

pp : immor

immortalem mentem, ex illo in ultimo de partibus animalium loco. Vbi dicit: *πότε* C
ου φησι πότε πάλιν ψυχῆς τὸ φυσικὸν εἶναι διαλεχθῆναι, ἢ ὡς πάλιν πάλιν, ἀλλ' ὅση μὴ ἀνεὶ τοῦ ὕλης ὡσεὶ
οἷοι ψυχῆν χωρεῖσθαι ἐν ὕλῃ: Vtrum, inquit, de omni anima; Physici est differere, an non
de omni, sed solum de ea, quæ sine materia est. Ex quo, inquiunt Græci, animam se-
parabilem à materia sensit. Simplicius quoque afferens Aristotelis testimonium su-
per hoc, Quod enim Deus est semper, inquit ipse Aristoteles in undecimo Meta-
physicæ, τὸ τοῦ θεοῦ ποτε κατὰ δυνάμιν διαλεχθῆναι ἡμετέρας. χωρεῖσθαι δὲ ὁ θεὸς ἀνεὶ, καὶ ἡμεῖς εἴη, ἐν καὶ
ποτε. Hoc sumus nos aliquando, uidelicet pro uiribus nostris. Segregatus autem est
Deus semper, etiam nos igitur. tamen aliquando, hoc est, anima à corpore, dis-
iuncta. Sic ait Simplicius in libris de Anima: ut undique fiat perspicuum separatae
naturæ mentem Aristotelem sensit. Super his item uerbis, quæ paulò antè produ-
ximus, Et hoc solum immortale, & sempiternum, Simplicius, ἐπισήσασαι ἄξιον τοῦ
παντὶ λόγου, θαρσύνει τὸν ἀσώδην ἐν ψυχῆς νόον, ἀθάνατον καὶ αἰδίον ἀκράδαντα ἴνα καὶ πάντι, τὸν
ποτε πλάτωνα αὐτῷ συμφωνίαν ἕμα βασιμάσωμεν; Animaduertere hoc uerbum operepretium
est, audacter substantialem animæ mentem immortalem, & sempiternam pronun-
tia, ut & hac ratione, concordiam eius cum Platone simul agnoscamus. Hæc Sim-
plicius. Super eo item, ubi Aristoteles dicit in libris de Anima: ὁ μνημονώμενος δὲ, ὅτι
τὸ πρὸ μὲν ἀπαθές, ὁ δὲ παθητικὸς νῆς, φθαγγός, ἢ ἀνεὶ τὸν ποτε εἶναι. Non recordamur, in-
quit, quoniam hoc quidem impasibile est, mens autem pasibilis, corruptibilis est, et
sine hoc, nihil sentit. Hæc declarans Simplicius, Non recordamur, inquit, τῶν ποτε ἐν
γενήσεως, eorum, quæ ante natiuitatem, uel antequam nati essemus: quia descendens
animus in corpus, erat sine phantasia. Nihil intelligit autem non simpliciter, nam
animus substantia est, ἐνεργεῖα, operatio, sed in corpore sine phantasia. Hæc ille.
Quibus probatur Aristotelem mentem sentire à corpore segregatam, ut quæ esset, D
antequam in corpus intrasset, eiusdem futura naturæ post discessum. Quæ separata
sentiebat sine phantasmate, pura, in corpore autem sine phantasmate cognoscere
non potest, ideo non recordatur eorum, quæ uidit antequam uenisset in corpus.
Quamquam alius codex habet non recordatur eorum, quæ post mortem. Quod qui-
dem esset clarius. Ex quo probatur, eandem eius atque Platonis super animi separa-
tione sententiam. Probatur eum sentire, quæ superius Chaldæus, Missa est nobis
anima magna induta mente. & quod Poëta:

Sedibus ætherijs spiritus ille uenit.
 Et quod Tullius, Animorum in terris nulla origo inueniri potest. Simplicius item in
 hanc sententiam de immortalitate sic apparet propensus, ut dicat optimos Philoso-
 phos, qui hoc senserint. Videtur, ait super libris de animis, loquens de Alcæone,
 optimè philosophatus, ut licet ex his quæ Aristoteles adducit cognoscere: ἀθάνατον γὰρ
 λέγει τὸν ψυχῆν, ὡς εὐαγγελίαν τοῖς ἀθανάτοις: Immortalem enim dicit animam, ut quæ similis sit
 immortalibus. Et apud Platonem, inquit, dicitur immortalibus δμῶνυμεν. Super pri-
 mo quoque Physicorum idem sic perhibet de intellectu: quorum alter dicatur intelle-
 ctus, potentia, alter intellectus actu: prior coniunctus cum irrationalitate, alter
 segregatus; τὸ δὲ χωρεῖσθαι, οἷοι ὁ ἐνεργεῖα λεγόμενον νῆς, Velut animus, siue mens actu. Est
 autem, si quis recte consideret, uerborum Aristotelis, quibus dixit, solam, quæ di-
 citur mens, ingredi exterius, solamque diuinam esse, sensus, & interpretatio, qua
 Marcus Tullius pro Rabirio dixit, Itaque cum multis alijs de causis uirorum bo-
 norum mentes diuinæ mihi, atque æternæ uidentur esse. Agnoscis duo Aristotelis
 uerba, quorum alterum, Mentis diuinæ, & quia diuinæ, æternæ. Quod ab Ari-
 stotele dicitur θεῶν χωρεῖσθαι, in libris de Anima αἰδίον, diciturque de cunctis men-
 tibus

tibus humanis, non una, exterius assidente. quod ne fieri quidem potest.

Quod Marcus Tullius pro cunctis Romanis animum & corpus affirmat à
 Deo supremo creatum, ipsumque animum esse ad imaginem, & similitudi-
 nem Dei: & quod cum Mose mire consentit.

CAP. XI.

N G I T V R priores considerationes fuerunt, hominem totum, siue ani-
 mum, siue corpus à Deo creatum, ueluti lucem immortalem in creatione,
 quod Trismegistus, Philo, Pythagoras differebant, radiasse. postremo
 quod cum eiusmodi naturæ sit, nihil habet corporeum, sed à corporibus
 seiunctam, segregabilemque naturam. Hæc autem cunctorum consensu comproban-
 tur. Probatum est Aristotelem, corpus, opificiumque humanum, quæcumque eum cogi-
 tatio tenuerit, opus Dei iuxta Theologiam Mosaicam confessum. Item quoniam
 confessus est, animum, seu mentem exterius ingredi, potuit probari, ipsam quoque
 mentem diuinitus afflari eum dixisse, nisi uelit eam, quod tamen magna incommoda
 sequentur, ingenerabilem, & incorruptibilem. Tum quoque monstratum, separa-
 tam, æternamque substantiam, & immortalem animi naturam eum asseruisse. Quæ
 sunt omnia in Theologia Mosaica. Denique quod apud omnes declarat animos im-
 mortales, est quod, ut Moses scripsit, sunt ad imaginem, & similitudinem Dei: Et
 quod Aratus dicebat assertum à diuo Paulo, Genus eius sumus. Id etiam Aristote-
 les confessus, ut totam animorum Theologiam ueram appareat eum comprobasse.
 In decimo de Moribus mentem, siue animum uocat ἀείστον, σὺν γνήσια τῷ θεῷ, optimam,
 Dijs quoque maximè finitimam, & consanguineam, eiusdem maximè generis, simi-
 lis naturæ. Et hac similitudine retenta, & exulta, uocat sapientem, qui excolat, & or-
 net animum, θεοφιλέστατον, Deo charissimum. Vides igitur eum asserere, unum genus
 hominis esse atque Dei. Moses diceret, unam imaginem, unam similitudinem. Hæc
 similitudo immortalitatem declarat. Designatur enim animorum naturam nullam
 cum corporibus, elementis uel, omnique uisibili mundo, societatem, similitudinemque
 gerere, sed cum natura diuina modo. Eoque separabiles eos dixit, & sempiternos, eo-
 rumque eandem atque Deorum supremam felicitatem censuit. Nam felicitatem Dei
 pronuntiat esse, ὡσεὶ ἢ τὸ θεῷ ἐνεργεῖα μακαριότητα διαφέρομεν, θεοφιλέστατον εἶναι: Speculationem
 beatitudine mirabili. Huiuscemodi quoque tribuit animis humanis beatitudinem.
 Prosequor igitur ceteros etiam, & factos à Deo animos nostros & simili natura ima-
 gineque insignitos prodidisse. Nam Tullius pro cunctis Romanis, quorum in Phi-
 losophia, rerumque magnarum cognitione facile princeps, antequam illuciferet ue-
 ritas hodierna mundo, diuino naturæ instinctu, & hac ipsa, de qua loquimur, quam
 dedit nobis Deus Diuinitatem, Est igitur, inquit, quoniam nihil est ratione melius,
 eaque & in homine, & in Deo. Prima hominis cum Deo, rationis societas. Deinde, ut
 homines agnatione, & gente teneantur. Ad hæc, quod aliquibus cohæreant homines,
 hoc est, societatem habeant cum hoc mundo, è mortali genere sumpsisse, animum esse
 ingeneratum à Deo. Ex quo uerè uel agnatio nobis cum cœlestibus, uel genus, uel
 stirps, appellari potest. Eisdem libris, Nunc quoniam hominem, quod principium
 rerum reliquarum esse uoluit, generauit, & ornauit Deus. Ecce Marcus omnem pri-
 mum Mosaicam, exinde Peripateticam Philosophiam Latinis uerbis luculentius aper-
 ruit. Agnoscis illud Aristotelis εὐγενεῖα, extrinsecus animum ingredientem. Scilicet
 generatus est à Deo. Nam fragilia quæ sunt in homine, ut Moses quoque perhibuit, è
 terra sumpta sunt, animus solus generatus à Deo. Moses diceret, afflatus. Princeps

Peripateticorum, exterius ingrediens. Vnde ingrediens, nisi generatus à Deo? Agnosce item declarationem nominis Græci apud Aristotelem *ουρανισμός*, scilicet Latine uel agnatio, uel stirps, uel genus cum cœlestibus. Et diuus Paulus superius ex Arato, Genus, inquit, cum simus Dei. Et Pythagoras, *θεῶν γένος ἐστὶ βροτῶν*. Vides tot declaratores Hebraicæ Theologiæ, & nouissimorum temporum ueritatis, anteaquã nuntius cœlestis eam differuisset, humanis animis impressæ. Denique Marcus idem concludens, & ea quæ Moses super à Deo concessa homini similitudine sua prodidit, mirabili consensu pronuntians dicit, iam uerò uirtus eadem in homine, ac Deo est, neque ullo alio ingenio præterea. Est autem uirtus nihil aliud, quàm in se perfecta, & ad summum perducta natura. Est igitur homini cum Deo similitudo. Non ne uides eandem Theologiam naturæ, atque Moysi, omniumque gentium, quam Deus reuelauit? Alteram prodidit, attulitque de cœlo Deus, alteram docuit Natura. Sed eadem utraq; est, Natura docuit hominem è Romanis sapientissimum, quod uerissimum fuit, eorum naturale declaratum à Mose, hominem factum ad imaginem Dei. Moses ex notatione, scientiaque diuina, uti priore, ceteri signis, & coniecturis, ut posterioribus acciperunt. Ex his igitur constat, ut Aristoteli fuit extorta prædicatio, locis inter se collectis, Deum corporis & animi humani autorem fuisse, animumque ipsum profectum exterius in corpus, eumque esse separatum à corporibus, ac immortalē: sic Tullium eandem scientiam de animo, & corpore docuisse. Siquidem non solum animum ut tam multis exemplis, sed etiam corpus, omnique corporis opificium probatur eum autorem Deum clara uoce prædicasse. Nam ut etiam in creatione animi insistam, quod Moses simplici uerbo prodidit, Deum ad imaginem, & similitudinem suam, hominem creasse: Marcus Tullius perinde ac si Moysen interpretari Latinis decreuisset, dixit in primo de Legibus, Non faciam longius, huc enim pertinet animal hoc prouidum, sagax, multiplex, acutum, memor, plenum rationis, & consilij, quem uocamus hominem, præclara quadam conditione generatum esse à supremo Deo. Ecce homo generatus à supremo Deo. Generari autem Latinis, non solum procreare est, sed etiam facere. Non est ab alio generatus, & creatus homo, nisi à supremo Deo, non à Sole ut impius, dementissimusque Iulianus, non à minoribus Dijs, ut secum dissentiens uidetur in Timæo asseruisse Plato: sed à supremo Deo, quem ob hanc causam, antiquissimus Poëtarum, patrem hominum, atque Deorum semper clamat. Ab illo supremo Deo est generatus, qui propter supremam uirtutem, ac potentiam, cœlum creauit & terras. Et quod eum ad similitudinem suam creasset, factus est animal prouidum, sagax, multiplex, acutum, memor, plenum rationis, & consilij. Hæc enim est similitudo, imagoque illa diuina. Quod autem corporis quoque Deum, quemadmodum & Moses, prædicauerit autorem, ei tribuens omnem membrorum, iuxta superiores, præcipue Trismegistum, Archytam Tarentinum fabricam, adeo pulcherrimum est nosse, ut explicatiorem ferme super eo Theologiam tradiderit, quàm ipse Moses, qui compendiosè, succincteque scripsit. Loquens igitur de quibusque pulcherrimè constructis à Deo membris, deque uenis & arterijs, per quas sanguis & spiritus per omne corpus diffunditur: Vtraque autem, inquit, crebræ, multaque toto corpore intextæ, uim quandam incredibilem artificiosi operis, diuinique testantur. En opus artificiosum, opus item diuinum, quemadmodum & Lactantius, dicit corpus humanum, uenas & arterias per omne corpus frequentes esse, non nisi diuini operis exemplum. Tale quid innuebat breuiter succincteque Moses, cum dixit, Deum tulisse limbum terræ, inque humanam effigiem eam finxisse, uenas, & arterias adhibuisse. Totum retulit paucis Moses: Tullius cum ceteris, partes omnes, Nam prosequitur, Ad hanc prouid

A prouidentiam Naturæ tam diligentem, tamque solertem adiungi multa possunt, è quibus intelligatur, quantæ res hominibus à Deo, quàm que eximia tributæ sint, qui primum eos humo excitatos, celso & erectos constituit, ut Deorum, hoc est, stellarum cognitionem, cœlum intuentes capere possint. Ecce Marcus, quod alius ex illis:

Os homini sublime dedit, cœlumque uidere

Iussit, & erectos ad sidera tollere uultus.

Non ne subscribunt omnes ad unum Hebraicæ Theologiæ, cum tot res datas hominibus à Deo fatentur, data interius, & exterius cuncta commoda, ut nusquam prouidentiam dormitasse, sed cuncta beneuolentissimè prouidisse iure dicendum sit? Atque ut membrorum apparatus omnem iam præteream, ipsam corporis staturam, quod erecta, & excelsa, ab humoque excitata sit, contemplans, eò pertinere docentibus eis intelliges, quod homines decreuit, contra quàm ceteros animantes, cœlum suspicere. Hoc Deus inuenit, fecit, cogitauit. Hæcque non modò in secundo de Natura Deorum, tam sapienter, mirabiliterque confessus est Marcus, sed repetit etiam in primo de Legibus, Figuramque corporis, inquit, habilem & aptam ingenio humano dedit. Nam cum ceteras animantes abiesset ad partem, solum hominem erexit ad cœli cognitionem, domiciliique pristini conspectum excitauit. Hæc tamen Naturam, superius autem Deum fecisse confitetur, agnoscis tamen eodem in loco eum habere Naturam, atque Deum, cum tribuit eadem opera utrique, sicut Aristoteles, Deum atque Naturam semper in Philosophia sociat. Et Natura sine ratione, ac mente temeritas, & casus est, ratione autem prædita, quod ipse docet, operansque cum sapientia, solus Deus. His igitur facile cernitur, eandem esse super humana creatione, omnium gentium, atque ipsorum etiam Romanorum (Nam Marcus cunctis eis ferme doctior, & eloquentior pro cunctis perhibet) atque Mosaicam, Hebræorum, ac nostram Theologiam. Omnis enim is de creatione hominis, de pulchritudine totius opificij, de membrorum uenustate, multiplex apud eos sermo est, eorum explicatio, quæ paucis, & ad morem Hebraicæ linguæ prodita sunt à Mose de imagine, & similitudine diuina, de domiciliu super omnes animantes, & omni terra: Cum primis, quod ipse creaturus Deus accessit, manus suas admouit: quæ diuinitus illi quoque prodiderunt.

Varia, multiplicesque Senecæ sententiæ de immortalitate, origineque animorum. Fateri eum delibatos, aut fusos eos à spiritu diuino. Futuros in æterna requie inter beatorum choros post à corpore discessum. De eorum cum Dijs cognatione, de sempiterna luce, fortunatorum sedibus.

CAP. XII.

MIRABILIS igitur est Romanæ, quemadmodum Græcæ Theologiæ cum Hebraica, de conditione animorum concordia, siue sit eorum designandus ortus, atque origo, siue natura, proprietatesque, siue futurus eorum post à corpore discessum, status. Huius Theologiæ Romanæ diuinus alius interpres Seneca, omnia ferme scripsit, de animis, quæ sacræ literæ, uatesque cœlestes philosophari solent, clarus assertor, explicatorque eorum, quæ Plato ante eum Aristotelesque scripserant de natura animorum. Si quis enim scire uelit, quid Aristoteles senserit, cum dixit solam mentem, quæ Græcè dicitur *νῆς*, Latine uel intellectus, uel animus, uel mens, uenire exterius, ab alia origine ad corpus, Seneca tibi plenè declarabit. Siue quæ Plato de beatitudine animorum, ubi corpus deseruissent. Primumque cum dubitatione de anima in Epistolis iniecesset, quemadmodum Aristoteles, & Plato soliti

soliti sunt, demum totum se dedit in assertionem immortalitatis, magnisq; uerbis C
 æternitatem eorum, puritatem, beatitudinem declarauit. Quod ergo dubitat in Episto-
 stolis dicens, Itaq; de illo quærendum est, num possit immortalis esse: Hoc quidem
 certum habe, si superstes est corpori, propter hoc illum nullo genere posse perire.
 Propter quod non perit, quoniam nulla immortalitas cum exceptione est, nec quicquam
 noxium æterno est. Quod ergo Seneca dicit nunc dubitanter, quanquam dica-
 cat animum non perire, deinceps omni dubitatione depulsa, totis libris suis constan-
 ter affirmat, animos æternos, primum ad Gallionem: An illud uerum sit, & à me
 probatur maximè, homines diuini spiritus esse partem, ac ueluti scintillas quasdam
 sacrorum in terra reluxisse, atq; ex alieno loco exisse. Audis uerbum Aristotelis, quo
 dixit animos ingredi in corpus *διὰ τοῦ σώματος*, exterius. Declarabit tibi dicetq; Seneca, ex
 alieno loco, deinde à spiritu diuino, ut clarius intelligas. Et Marcus, Nec inuenietur
 unquam unde ueniant, nisi à Deo. Dicit etiam animi creationem, fuisse radiationem,
 scintillam, quemadmodum Moses appellat insufflationem, afflatum. Et hanc Moses
 à Deo, Seneca à spiritu diuino. Dicit autem Seneca animum esse partem spiritus di-
 uini, non scilicet substantiæ diuinæ partem, sed quod postea expressit, particulam, ra-
 dium quendam, scintillam proiectam à luce sua: Sicut Moses flatum: Altero lucis
 exemplo, altero sufflationis utente. Utitur enim etiam Philo Theologus Hebræus
 fulgoris exemplo, dicens animum esse *ἀνεμυχοποιεῖ* quandam scintillationem. Quo
 declaratur spiritalis animorum creatio. Ostendens etiam Seneca diuinam, non ter-
 restrem, fragilem, corruptibilemq; animorum originem, & quod Marcus ait, Anis-
 morum in terris nulla origo inuenire potest: sic dicit ad Lucillum, Animum, inquit,
 excellentem, moderatum, omnia tanquam minora transeuntem, quidquid timemus,
 optamusq; ridentem, cœlestis potentia agit. Non potest res tanta sine adminiculo D
 numinis stare. Itaque maiore sui parte illic est unde descendit: quemadmodum radij
 Solis contingunt quidem terram, sed ibi sunt, unde mittuntur: sic animus magnus,
 ac sacer, & in hoc dimissus, ut propius quidem diuina noscamus, cõuerfatur quidem
 nobiscum, sed hæret origini suæ. Illinc pendet, illuc nititur, ac spectat, nostris tanquã
 melior interest. Audis & hic quoq; Vnde descendit? Demissus in hunc mundum, in
 hoc corpus. Audis origini suæ inhæret? Eoq; Deus est finis noster, & desiderium.
 Semper illum naturaliter respicit animus, recognoscens originem suam. Repetit, in-
 culcatq; tertio eandem sententiam Seneca, non in terris esse quemadmodum Marcus
 ait, sed alibi originem animorum. In Consolatione, Facilius, inquit, ad superos iter
 est animis ab hac conuersatione dimissis. Minus enim fecis ponderisq; traxerunt, an-
 tequam obducerentur, & altius terrena conciperent. Liberati leuiiores ad originem
 suam reuolant, & facilius quidquid est illud absoluti transfluunt. Nec unquam ma-
 gnis ingenijs chara in corpore mora est. Sentis & in his item ad originem suam reuo-
 lantes animos? Audis iter animorum ad superos? Vides eos asserere cum Mose, non
 esse de terra, aut aqua quemadmodum aliorum animantium, quos iussit Deus ter-
 ram aut aquas producere, animorum originem, sed ipsum Deum qui creaturus ani-
 mum alio creationis genere, uenit ipse daturus de spiritu flatuq; suo? Hæc origo fuit
 animorum. Dicitur à Mose diuinitus edocto, dicitur & ab his, quos ipsa ratio pru-
 dens, & natura docebat. Inculcat de filio Martiæ, Ipse quidem æternus, meliorisq;
 nunc status est, despoliatus oneribus alienis, & sibi relictus. Hæc quæ uides ossa
 circum nobis, neruos, & obductam cutem, uultumque, & ministras manus, &
 cætera, quibus inuoluti fumus, uincula animorum tenebræque sunt. Obruatur
 his animus, fugatur, arcetur aduersis, omne illi cum hac carne graue certamen est.
 Ne

A Ne abstrahatur, & findatur, nititur illo, unde dimissus est. Ibi illum æterna re-
 quies manet. Hæc mirabilis Philosophus. In quibus sentis instinctum, qui fuit à
 Deo, cunctos homines docuisse, quæ docuit Philosophia cœlestis, Quod hoc cor-
 pus ergastulum, & carcer est animi. Ob quam causam magnus ille Theologus
 clamat, Cupio dissolui, & esse cum Christo. Audis etiam Philosophum profa-
 num, nempe non Christianum, Aeternam requiem animorum decantantem, cum
 solutis uinculis liberiores erimus. Audis etiam, Vnde demissus est: Moses, quem
 admodum multi Philosophi, diceret A Deo dimissus. Audis quod ait sapiens,
 Terrena inhabitatio deprimit sensum multa cogitantem. Addit eodem loco, la-
 cent, inquit, ossa, cineresque, non magis illius partes, quàm uestes, aliæque tes-
 timenta corporum. Integer ille animus paulum supra nos commoratur, dum ex-
 purgant inhærentia uitia, situmque omnis mortalis æui excutit. Deinde ad excel-
 sa sublatus inter felices currit animas, excipitque illum cœtus sacer, Scipiones, Ca-
 tones. Hactenus Philosophus ille diuinus. Certè nihil in his est, quod non penè ui-
 deatur è thesauris sapientiæ hodiernæ depromptum. Totius Philosophiæ confir-
 matio. Eorumque omnium assertio, quæ principes Philosophorum Plato, & Ari-
 stoteles & omnis ante eos cœtus priscorum de animis æternis, puritate eorum, lim-
 pidaque substantia, uarijs modis cecinerant. Vides nullos egregios Philosophos,
 quos ingenij sublimitas separat à uulgaribus, non conuenisse super animorum im-
 mortalitate. Ecce integer animus, nihil terris relinquens. Quare nihil relinquens?
 quia, ut ait alius eminentissimus Latij Philosophus, Animorum in terris nulla
 origo inueniri potest. Ecce dicitur à Seneca, quod à nostræ sapientiæ, salutisque
 principe: Multi ab Oriente, & Occidente uenient, & recumbent cum Abraham,
 B Isaac, & Iacob, in regno cœlorum. Is est enim cœtus iustorum, beatorum, cœlicor-
 larum, qui uenientes è terris iustos triumphantes excipiunt. Ecce item philoso-
 phatur, ut mirabile sit, Seneca, de expurgatione quæ sentiuntur à nostris, quod
 fordibus ex terræna habitatione contractis purgatur animus in locis, quos Deus
 ipse nouit: purgatus admittitur ad superos: purgatur autem non diutius, sed pau-
 lum, situmque mortalis æui excutitur. En felices animæ inter quas currunt animi
 iustorum sociæ canentes unâ, triumphantesque. Amplius dici de beatitudine, æter-
 nitatēque animorum non poterat. Hæc uerò senserunt antea Plato & Aristoteles,
 sed Plato clara uoce. Aristoteles obscurius. Addit item Seneca eodem libro, Eru-
 besce quicquam humile, & uulgare, & mutatos in melius tuos flere. Aeterna re-
 rum per uasta, & libera spatia diuisi, non illos interfusa maria discludunt, nec al-
 titudo montium, aut inuiæ ualles, aut incerta uada sirtium. Tramites plani, & ex
 facili mobiles, & expediti, & inuicem peruij sunt, intermistiq; sideribus. Hæc ille.
 Vides & nunc animos mutatos in melius, Sentis descriptam libertatem animorum
 corpora egressorum, quos nec montes coërceant, nec maria discludant, quo mi-
 nus inter se ultro, citroque commeent, alloquantur, seque inuicem fruantur. Affe-
 rens autem eandem sententiam, quod animi sacri mutantur in melius, beati que om-
 nes æternis uoluptatibus, socij se uidentes, noscentesque fruantur, dicit, Cur in
 domo nostra diutissimè lugetur, qui felicissimè moritur? Coimus in unum omnes,
 uidemusque non alta nocte circumdati. Sic ille. Idem de animo nostro, quem Ari-
 stoteles uocat *νῆψ*, eodem libro, Animus, ait, contemplator, admiratorque mun-
 di, pars eius magnificentissima, propria nobis, & perpetua, tandiu nobiscum man-
 sura, quamdiu ipsi erimus. Cernis & hic perpetuam animorum naturam. Expri-
 mens item apertiusque omnia, quæ apud Aristotelem, cæterosque habentur, dis-
 q q serens,

ferens, eodem libro, Ideoque nec exulare unquam potest liber, & Dijs cognatus, & in omni mundo, omni que aëro par. Nam cogitatio eius circa omne cœlum, & in omne præteritum, futurumque tempus immittitur. Corpusculum hoc, custodia, & uinculum animi, huc, atque illuc iactatur. In hoc supplicia, in hoc latrocinia, in hoc morbi exercentur. Animus quidem ipse sacer & æternus est, & cui non possit injici manus. Sic ille. Ecce sunt hic omnia Platonis, Aristotelis que de immortalitate animorum uerba, sententiæ. Aristoteles in moralibus uocat animum Dijs *οὐρανίου*. Seneca dicit Dijs cognatum. Idem Aristoteles quarto de Generatione animalium, de alijs animæ partibus locutus, subiicit, Relinquitur igitur ut is, qui dicitur *ψῆς*, Latine animus, solus sit diuinus, & exterius aduentans. In libris de Anima, Immortalis, æternus. Audis etiam Senecam asserentem quæ noster Seruator: Nolite timere eos, qui occidunt corpus, animam autem non possunt occidere. Seneca dicit, Cui non possit injici manus. Afferit etiam ore pleno, quæ Moses de similitudine animi cum Deo prodidit, dicens, Faciamus hominem ad imaginem, & similitudinem nostram. Seneca uero in eo, quod in sapientem non cadit iniuria, Sapiens autem uicinus, proximusque Dijs consistit excepta morte, similis Deo. Quod autem de morte corporis sentiat, apparet, cum in eodem libro de consolatione scribit. Tunc peragratis humilioribus, ad summa prorupit, & pulcherrimo diuinorum spectaculo fruitur, æternitatis suæ memor, in omne quod fuit, futurumque est, enadit omnibus seculis. Ecce memorat animorum æternitatem. Declarans autem hæc omnia plenius, nec ullam ambagem relinquens de beatitudine, æternitateque animorum, congruensque cum Theologia nostra, sic scribit, in libro de Brevitate uitæ: In hoc tam procelloso, & in omnes tempestates exposito mari nauigantibus, nullus portus nisi mortis est. Ne itaque inuideris fratri tuo, quiescit, tandem liber, tandem tutus, tandem æternus est. Fruitur nunc aperto, & libero cœlo, ex humili atque depresso in eum emicuit locum, quisquis ille est, qui solutas uinculis animas, beato recipit sinu, & nunc liberè uagatur, omniaque rerum naturæ bona, cum summa uoluptate recipit. Erras, non perdidit lucem frater tuus, sed securiorem sortitus est. Omnibus illud nobis commune iter est. Quid fata defles mus? Non reliquit ille nos, sed antecessit. Quid his mirabilius? quid aliud qui cœlesti spiritu fuisset afflatus, cecinisset? Ecce igitur animus æternus. Ecce locus ille beatus, quem sentit, sed appellare non audet. Est enim Deus, est regnum cœlorum, est sinus Abrahæ. Ecce lux æterna, longe nostra melior. Ecce non relinquitur à nostris, sed illi nos antecedunt. Et hæc dixit non Christianus, non Hebræus, sed Romanus lingua, quem literæ cœlestes non imbuissent, sed ipsa ratio duceret. Mirabile certè hodiernæ ueritati, & in declarationem totius Philosophiæ testimonium. Sui quoque similis, & in eadem confessione persistens, in Quæstionibus naturalibus ait, Sursum ingentia spatia sunt, in quorum possessionem animus admittitur. Et ita si minimum ex corpore secum tulit, si sordidum omne deterfit. Et expeditus, leuisque, ac contentus modico emicuit. Cum illa tetigit, alitur, crescit, ac uelut uinculis liberatus, in originem redit. Et hoc habet argumentum Diuinitatis suæ, quod illum diuina delectant, nec ut alienis, sed inter est ut suis. Illic demum uixit, quod diu quæsiuit. Illic incipit Deum nosse. Hæc ille. Quæ quidem rationes, Aristoteli quoque priori placuerunt, cum dixit in moribus speculationem animi, facultatemque intelligendi diuinam, alterius quam omnes alias operationes generis esse. Dixit animum Dijs proximum, cognatum, dixit solum hunc esse diuinum, immortalem, sempiternum, incorruptibilem

A lem. In argumentum Diuinitatis eius accepit ipsam speculationem, quæ sola diuina sit, sola beatitudo animi, qui est uerus homo; qua etiam Deus, qui est purus animus, sit beatus.

De sempiternis animis haustis ex origine diuina, ex eodem Seneca. De eorum diuina stirpe, atque natura. De natali die, quo peruolabunt ad superos. De uita beata post mortem, eiusque diuina descriptio.

CAP. XIII.

DENIQUE non his omnibus, quæ pectore pleno, & uelut copiarum cornu effudit contentus, in Quæstionibus naturalibus, & originem diuinitatis eis esse, & immortalitatem asseruit, sic memorans: Animus uero diuina origine haustus, cui nec senectus ulla, nec mors onerosi corporis obstat, uinculis exolutus, ad sedes suas & cognata sidera reuertitur. Sic ille, Si quis igitur nosse uellet, quid Aristoteles sentiret, cum dixit, Animum qui Græcè dicitur *ψῆς*, ingredi *διγενέσθαι*, extrinsecus, non ne sentiret eum respexisse, quod apertius, & audacius is Philosophus exclamat, diuina origine haustus Moses sua lingua, diuino afflatu? Id Aristoteles quoque dixit, cum mentem uocauit *οὐρανίου*, ex eodem maxime genere atque Dijs, ex eodem fonte hausti. Marcus Tullius, ut appareat omnium sapientissimorum concordia, Animos ait decerptos delibatosque ex Diuinitate. In libro quoque de Consolatione pulcherrima immortalitatis argumenta decantat. Mobilis enim, inquit, & inquieta mens homini data est. Nunquam se tenet: spargitur, & cogitationes suas, in omnia nota, atque ignota dimittit: uaga & quietis impatiens est, & nouissimarum rerum lætissima. Quod non miraberis, si propriam eius originem aspexeris, non ex terreno, & graui concreta corpore, ex illo cœlesti spiritu descendit. Hæc argumenta, Aristoteli quoque mirifice placuerunt, ea omnibus libris suis usurpanti. De Generatione animalium, quod non sit ex semine, & graui concreta corpore. In libris de Anima, & in Moribus, quod animo sit intelligendi diuina facultas, in omnia penetrant, æterna, spiritualia noscenti. Quibus rationibus adductis pronuntiauit eum, & omnes eius operationes *χωριστάς*, separatas, segregatas à concretionem mortali, non corporeas, non materiales, Solum animum, seu mentem diuinam esse, exterius ingredientem. Clarissime quoque sui similis semper, in Epistolis ad Lucillum pronuntiat animos non extingui, dissiparique in morte. Videnturque etiam de resurrectione nescio quid effari. Epistola trigesima sexta, Et mors, ait, quam pertimescimus, intermittit uitam, non eripit. Veniet iterum qui nos in lucem reponat dies. Arbitror hic Senecam rerum reparationem, quam ab antiquissimis seculis, & oraculis Sibyllarum audissent, innuere, quam & nostræ literæ protestantur, cœlum terramque nouam concinentes. Ab illis, & nostris uocata *πάλιν γενεά*, regeneratio, reparatio: sed in meliorem statum, quod illi fortasse non adeo cognouerunt. Refert igitur ad corpoream uitam, cum ait, Mors intermittit, non eripit uitam. Cum autem mos omnium summorum Philosophorum fuerit, ut super rebus abstrusioribus asserendis, cautè (necdum enim lux ueritatis omnis apparuerat) incederent, præcipuè in hac de animorum immortalitate, eam denique sententiam, super his eorum, constitit esse, quam pluribus locis apertioribusque uerbis postea confirmarunt. Quod ergo dubitanter ait Epistola sexagesima quarta, & fortasse, si modo uera fama est, recipite nos locus aliquis, quem putamus perisse, præmissus est. Et quod paulò procul inde, Adhæc nunc, quod si modo corporibus

solutæ animæ manent, felicioribus illis status restat, quàm est, dum uersatur in corpore. Item, Magnus animus Deo pareat, & quicquid lex uniuersi iubet, sine cunctatione nunc patiatur, aut in meliorem emittitur uitam, lucidius, tranquillusque inter diuina mansurus, aut certè sine ullo futurus incommodo, naturæ suæ remiscetur, & reuertetur in totum. Hæc inquam quæ cum dubitatione nunc proferuntur, multis alijs locis grandibus uocibus affirmantur, tota animi contentione, pulsatis ambagibus, asseruntur. Exprimens enim animi diuinam, incorruptibilemque naturam, ait in eisdem Epistolis, libro octauo, Ratio autem nihil aliud est quàm in corpus humanum pars diuini spiritus mersa. Dicens rationem partem spiritus diuini, sentit quasi scintillam, afflatum, haustum, similitudinem: creationem animi declarans esse, non qualem corporum ab elementis corruptibilibus, sed ab origine diuina, iuxta Mosaicam philosophiam, incorruptibilem, immortalem propter hanc ipsam originem. Audi autem aureos sacroque è pectore spirantes super æternitate sermones, in eisdem Epistolis: Tunc animus noster habebit, quod gratuletur sibi, cum emissus his tenebris, in quibus uolutatur, non tenui uisu, clara prospexerit, sed totum diem admiserit, & redditus cœlo suo fuerit, cum recepit locum quem occupauit forte nascendi. Surfum uocant illum initia sua. Erit autem illic etiam antequam hac custodia exoluatur, cum uitia disiecerit, purusque ac leuis incogitationes diuinas emicuerit. En Seneca dicit initia animi surfum esse, quo reuocetur semper animus, quibus uel in corpore purè, iusteque uiuendo interesse possit, inchoans in terris Paradisum. Eadem affirmat, omnibus modis ingerit, cum ait in ipsis Epistolis, Si cui uirtus, animusque in corpore præsens, hic Deos æquat, illò tendit, originis suæ memor. Nemo improbe eò conatur ascendere, unde descendit. Quid est autem, cur non existimes in eo diuini aliquid existere, qui Dei pars est? Totum hoc quo continemur, & unum est, & Deus, & socij eius sumus, & membra. Capax est noster animus, perfertur illò, si uitia non deprimunt. Nam si aliena uel ad summa niteretur, magnus erat labor ire in cœlum. Hæc ille. nunc etiam partem Dei dicens animum, eodem, quo superius monstrauimus, sensu intelligendus est. Quòd autem dixit, totum quo continemur esse Deum, uisum surfuperius, cum de Deo loqueremur, Non scilicet mundanum corpus, sed omnem uitam per omnem mundum diffusam, diuinam rationem, potestatem ubique præsentem, per quem omnes uiuimus, à qua natus animus, natus autem non ex illa substantia diuina, sed emissus, efflatus ineffabili modo. Eòque ait, ferri animum ad autorem suum, nisi uitia depresserint, graui pondere in terram detraxerint. Dicit item de eo qui nunquam questus est, qui paret legibus Dei. Habebat perfectum animum ad summa sui adductus, supra quam nihil est, nisi mens Dei, ex qua pars & in hoc pectus defluxit. Maximum inquam Lucili argumentum animi ab altiori uenientis sede, si hæc in quibus uersatur humilia iudicat, & angusta, si exire non metuit. Scit enim quòd exiturus sit, qui unde uenerit meminit. Hic quoque est ea Philosophia, à mente diuina fluxisse in hoc pectus particulam, nato & fato corpore ex semine mortali, cœlitus animo demisso, corporique deuincto, parte diuina immortalis, cum terrena mortali copulata. Fluxisse autem ex mente diuina, ineffabili & incognito nobis modo, clamat item ab altiori uenisse animum sede. Hoc illud Aristotelis *ὄργανον*, exterius, extrinsecus, à porta, nempe ab altiori sede. Idem non rationibus modò de fonte naturæ petitis probat, & animos oriri cœlitus, ab immortalis fonte, & post discessum in immortalitatis regna restitui, sed & hac ratione lætatur, qua Plato, & Mar

A & Marcus, Epistola centesima octaua, cum inquit: De animarum æternitate disserimus, non leue momentum apud nos habet consensus hominum, aut timendum inferos, aut Deos colentium. Sic ait. Hoc quidem argumentum, ut dixi, placuit etiam Platoni, Ciceroni. Denique Seneca totis effusus habens, omnibus disiectis ambagibus, nusquam amplius hæsitans, sed plenis uelis, immortalitatis portum ingressus, canit æternitatem, requiem animorum: & quasi de terris suspiciens eos sinu diuorum receptos, miratur, exultat, inuitat ad hos triumphos omnes: ut penè miraculum sit, philosophum profanum uelut ex adytis cœlestis sapientiæ prodeuntem mysteria tanta pectoribus plenis effundere. Epistola centesima secunda, Cum uenerit dies ille, qui mistum hoc humani, diuiniq; fecernat tempus, hic ubi inueni relinquam, ipse me diei reddam: nec nunc sine illis sum, sed graui, terrenorq; pondere detineor per has mortalis æui moras. Illi meliori uitæ, longioriq; præcluditur. Quemadmodum nouem mensibus nos tenet maternus uterus, & præparat non sibi, sed illi loco, in quem uidemur emitti, iam idonei spiritum trahere, & in aperto durare: sic per hoc spatium, quod ab infantia patet in senectutem, in alium naturæ sumimur partum, alia origo nos expectat, alius rerum status. Nondum cœlum nisi ex interuallo pati possumus. Proinde intrepidus horam illam decretoriam prospice. Non est animo suprema, sed corpori. Quidquid circa te iacet rerum, tanquam hospitalis loci sarcinas specta. Transeundum est. Dies iste, quem tanquam supremum reformidas, æterni natalis est. Quid ista sic diligis quasi tuar istis operatus es? Veniet qui te reuelet dies, & ex commercio foedi, atque olidi uentris educat. Aliquando naturæ tibi arcana reteguntur, discutiatur ista caligo, & lux undique clara percutiet. Nulla serenum umbra turbabit, æqualiter splendebit omne cœli latus. Dies, & nox aëris infimi uices sunt. Tunc in tenebris uixisse dices, cum totam lucem & totus aspexeris, quam nunc per angustissimas oculorum uias obscure intueris, & tamen admiraris illam procul. Quid tibi uidebitur diuina lux, cum illam suo loco uideris? Hæc cogitatio nihil sordidum animo subsidere sinit, nihil humile, nihil crudele, Deos omnium rerum testes ait. Illis nos approbari, illis in futurum parari iubet & æternitatem proponere. Quam qui mentem concepit, nullos horret exercitus, non terretur turba, nullis ad timorem minis agitur. Huc usque diuinus uates (sic enim aueo dicere) uelut unus è nostris, à naturæ secretis profectus, quem docuit prudentia, ratio, uerus instinctus, imò spiritus ipse sanctus, qui sæpe profanis dedit cœlestia loqui. Quæ nostri uates, nuntij certissimi, uocibus ætherijs, per omnes generis humani sedes inuulgarunt, perspicua, notissima fecerunt, eadem ipse canit. Audis hic nobilissimas, Apostolicas penè uoces: Alia origo nos expectat. Dies uitæ supremus, æterni natalis est. Ad aliam natiuitatem præparamur. In alium naturæ sumimur partum. Hora illa fatalis, non est animo suprema, sed corpori. Sentis quàm consonet cum diuino Paulo? Dum sumus in corpore, peregrinamur à Domino. Audis etiam lætitiã, felicitatem animorum, cum lux æterna, lux diuina tota clarebit. Cum igitur dicant hæc illi, qui non fuere Christiani, certè constat, solam illam esse, quæ supremo tempore cœlitus fulsit, ueritatem, cui Philosophorum, sapientissimorumq; omnium uoces consonarunt.

De similitudine, & imagine animorum cum Deo, ex Platone, qui tota sua Philosophia hoc idem perhibuerit: Et quòd hanc causam immortalitatis eorum asseruit.

CAP. XIII.

qq 3 Adim

AD IMMORTALITATEM animorum comprobendam prima, præcipuaque ratio, ex cunctorum mortalium consensu proposita fuit, quod non sunt ex mortali natura, elementorumque progenie: sed cum & à Deo, & ad imaginem Dei creatos eos asserant cuncti, doceri possemus omnes gentes Theologiam Mosaicam aut secutas, & comprobasse, inde præclaras has de nostrorum cum Deo similitudine animorum, sententias haurientes, aut ipsam rerum, quam Deus in primordio fecisset, ueritatem hominibus apparentem, se declarasse, & ad sui confessionem ignaros eos fortasse Philosophiæ Mosaicæ, uocasse. Nam omnes superius mirabili consensu, de diuino genere animorum loquebantur: alij eos scintillas, quæ quasi ex Deo fulsissent, aut abscissionses quasdam ex eo: alij delibationes, & haustus: alij afflatus: alij genus eius, & stirpem eos appellantes. Et ut Aristoteles eos uocauit maximè consanguineos Deo, ut sic loquar, siue ex eadem agnatione, & gente, ex quò cunctis hæc erat firma immortalitatis eorum ratio, sic Plato Philosophoræ eximius, sæpe dixit idem, & usus est hoc cum primis de immortalitate argumento. Moses ergo (ut Platonem cum eo conferam) scripsit, Deum ad imaginem, & similitudinem suam, hominem fecisse, eaque est ratio immortalitatis: in Phædone autem, hoc est, in libro de Anima, Plato, *ὅτι μὲν θεῶν, ἡ ἀθανάτων, ἡ νοῦτόν, ἡ μονοειδέϊ, ἡ ἀδακνύτω ἡ ἀπὸ ἀσάλευτος, ἡ ἡστὶ ταυτὰ ἔχοντι, ἑαυτῶ, ὁμοιωτάτων εἶναι ψυχῆν*: Nonne, inquit, censet, animum esse similitimum ei, quod diuinum est, & immortale, & intelligibile, & uniforme, & indissolubile, & semper eodem modo similis terque in se permanet? Ecce animus similitimus ei quod est diuinum, immortale, cæteraque, quæ sunt descriptio Diuinitatis, quam solet semper definire Plato, ut est in Timæo, & Politico, multisque alijs locis, eodem modo semper habentem, uniformem, indissolubilem. Quia solus, ut inquit ille, habet immortalitatem ueram. Ad hæc *νοῦτόν, intelligibile, id est, quod sola mente possit intelligi, considerari, non oculis ut corpora, omniaque sensibus corporeis subiacentia. Dicitque in Politico, ὅτι ἡστὶ ταυτὰ, καὶ ὁσαύτως ἔχει ἀπὸ, ἡ ταυτὰ εἶναι, τοῖς πάντων θεοτάτοις προσήκει μόνους*: Habere similiter semper & eodem modo, idemque esse, solis diuinissimis congruit. Huic rei, similitimus est, ait, animus. Vides quanta cum Aristotele, & Platone, & horum cum Mose concordia? Aristoteles mens siue animus est Dijs *συγγενέστατος*, propinquissimus. Plato, *ὁμοιωτάτος*, similitimus. Moses, Ad imaginem, & similitudinem Dei fecit illum. Marcus Tullius, Est igitur homini cum Deo similitudo. Idem multo mirabilius in Tusculanis, Ergo animus, qui, ut ego, diuinus, ut Euripides audet dicere, Deus est. Ex hac ratione Plato uult animos redire, ubi à corporibus emigrauerint, ad suam stirpem, genus, ad parentem, ad fontem suum, eodem loco, *ἐς τὸ ὁμοίον αὐτῆς τὸ θεῶν ἀπερχομένη τὸ θεῶντε ἡ ἀθάνατων, ἡ φρόνιμον*. Nempe, Ad diuinitatem, immortalem, sapientem. Et *πῶς τὸν ἀγαθόν, ἡ φρόνιμον θεόν, Ad bonum, sapientemque Deum*. Ac si quis rectè iudicet, eadem de animi immortalitate est sententia Platonis, atque Aristotelis. Nam Aristoteles in libris de Anima, ut uisum est superius, & tot alijs locis, animum dicit *χωριστὸν*, separabilem, segregatum. In eo libro, & in libro de generatione animalium uocat *θεῶν*: Ex quo, inquit, relinquitur, solum animum, siue mentem uenire exterius, & hanc solam *θεῶν εἶναι*, diuinam esse. Immortalem denique & sempiternam pronuntiat, *καὶ τὸν μόνον ἀθάνατων, ἡ ἀίδιον*, Et solum immortale esse, & sempiternum, inquit de Anima. Omnia igitur, ut uides, aperta, clara, nullaque ratione ambigua apud Platonem, ut similitus & conformius loqui non potuerint, ut alter ex ore alterius excepisse uideatur. Rursus eodem libro expressius appellat animum *θεοειδὲς*, Deiformem. Eaque etiam Sibyllarum est nuncupatio. In Politico quoque eadem

A eadem sensit, & pronuntiauit, cum ait ueritatem in animo, rerumque bonarum, ac malarum in eo notionem esse, *θεῶν ἐν δαιμονίῳ γένει*, Rem diuinam in genere dæmonio, hoc est, in genere diuino, appellans genus diuinum, siue dæmonium, ipsam mentem. Quemadmodum in Phædone multis uerbis, & ut Aristoteles sapissime. Ibique partem animæ diuinam, uidelicet ipsam mentem uocat *ἀειγενὲς*, generis sempiterni, dicens, *ἡστὶ τὸ εὐγενὲς, τὸ ἀειγενὲς ἐν ψυχῆς αὐτῶν μέρος*. Ut in hac æterna anime parte sit res ei similis, nempe notio, ueritas. Ex quo probatur eandem esse de immortalitate mentis Philosophiam Aristotelis, atque Platonis. Sicut enim Aristoteles semper appellat mentem, separans eam à reliquis partibus animæ, diuinam, immortalem, sempiternam, Dijs similitimam, ac propinquissimam, sic Plato *τὸ ἀειγενὲς μέρος ψυχῆς*, Sempiternam animi partem, similitimam rei diuinissimæ, perpetuæ. Ut idem ipse Aristoteles, loquens de anima corporis, uitæque corporeæ informatrice, separat semper mentem, quæ sapit, intelligit, recordatur, ei tribuens omnia, quæ testentur eam immortalem, nunc diuinam dicens, nunc separatam, nunc exterius uenientem, nunc ex genere diuino, sic quoque Plato, quem prorsus constat secutum Aristotelem, in Alcibiade clarissimè fatetur: *ἔχομεν τὴν ἐπέμ τι εἶναι ἐν ψυχῆς θεοτάτου ἢ τῶν τοῦ περὶ τὸ ἀθάνατον ἡ φρόνιμον ἢ ἔχομεν. ὅτι θεῶν εἶναι τὸ τοιοῦτον αὐτῆς, καὶ τις ἐς τὸ τοιοῦτον ἔλπεσθαι, καὶ πᾶν τὸ θεῶν γινώσκον, θεῶντε, ἡ φρόνιμον ἔστω καὶ ἑαυτῶν ἐμ γινώσκον μάλιστα*. Possumusne igitur, inquit, dicere quid sit in anima diuinius? an hoc, circa quod est ipsum nosse, & sapere? Nequaquam, inquit. Ergo diuinitati, hæc pars animæ similis est, & qui in hanc respiciat, totamque Diuinitatem, Deumque, & sapientiam, sic & seipsum sanè maximè noscat. Hæc quoque non Aristotelis modò, sed Mosis Theologia est. Ad imaginem Dei fecit illum. Nonne uides eadem clamantes, asseuerantesque maximos Philosophos, aliorum Philosophorum antesignanos, ac principes? Docebat enim eos hanc Natura Theologiam, quam Mosen instruxit priscosque doctor ipse Deus. Nec mirum, inueniri qui Aristotelis intimam hanc Philosophiam profundè non percipiant. Non enim fontem Philosophiæ huius agnouerunt, eoque nouis dogmatis reperitis, dicta eius, quorum sunt ferè parum capaces, deprauarunt. Eadem Plato quæ superius, cum Mose mirabiliter consentiens retulit in Protagora de agnatione, generis propinquitate inter hominem, ac Deum, quæ post Aristoteles, inde Marcus, atque alij usurparunt. Refert eo libro Plato ea, quæ apud Mosen, & Aegyptios reperta uetustissimi Græcorum, paulo secus, quàm in fonte esset, tradiderunt, de homine ficto à Prometheo: *ἐπειδὴ δὲ ὁ ἀνθρώπος θεῶν μετέχε μοίρας. πρῶτον μὲν δὲ τὴν τῶν θεῶν συγγένειαν, ζῶντων μόνον θεῶν ἐνόμισεν. καὶ ἐπιχέειν, βώμας τε ἰσοῦνθαι, καὶ ἀγάλματα θεῶν*: Cum autem homo, diuinæ particulæ particeps effectus esset, primum quidem propter consanguinitatem, agnationemque Dei, solos Deos ex animantibus opinabatur. Aggressusque aras erigere, & statuas Deorum. Vides hic partem Dei, & propinquitatem, illud ipsum, quod Aristoteles usurpauit nomen, *θεῶν συγγενέστατος*. Ostendit Philo Iudæus hanc esse Theologiam Mosaicam: *πᾶς ἀνθρώπος, ἡστὶ μὲν τὴν διανοίαν ἀκρίτως θεῶν λόγῳ, ἐν μακαρίας φύσεως ἐν μαγείῳ ἢ ἀπίσταςμα, ἢ ἀπειθαρχομα γεγονός*: Omnis homo secundum mentem alsimilatur, domesticus est, Verbo diuino, naturæ beatae imago, uel abscissio, aut radius factus. Et diuus Paulus, Genus ergo cum simus Dei. Ex quo animorum immortalitas comprobatur. Hanc ob causam perhibet idem in Gorgia priscos Poetas, qui diuini essent, unanimiter immortalē animam dixisse: *φασὶ γὰρ τὴν ψυχὴν τῶ ἀνθρώπου εἶναι ἀθάνατον*. Ea fuit priscorum sapientia, cui quid recentiores poterunt obijcere? Similiter in nono de Repub. ut Aristoteles, solam mentem diuinam dixit, sic ipse, *τὸ θεῶν ἐν αὐτῶ ἀρχόν, Diuinitatem, uel partem diuinam in*

unoquoque homine imperantem. Ibidem, ὁ θεότατος, diuinissimam uocauit ratio-
nem, prudentiam, sicut cupiditatem feram agrestem: Illam quia ex genere diuis-
norum, ex immortalī genere. Vsq̄ue igitur ad rauim uociferatus est, prædicauit
animum esse ad imaginem, & similitudinem Dei, totisq̄ suis libris, ubi locus is tra-
ctandus esset, asseruit, hoc in primis utens ad immortalitatem argumento. Itaq̄ in
decimo de Republica repetit ea, quæ dixerat in Phædone, cæterisq̄ libris: Oportet,
inquit, de anima cernere, εἰς τὴν φιλοσοφίαν αὐτῆς, ἢ ἐννοεῖν ὅτι ἐφάσθηται, καὶ διὰ τῆς ἐπιπέ-
μιλιδι, ὅς ἐστι γυγνῆς ὅσα τῶν θεῶν, ἢ ἀθανάτων, ἢ ἀειδύτων: Quænam Philosophia eius, & cogi-
tare quæ contingat, & optet consuetudines, & colloquia, ut quæ consanguinea sit,
diuinæ, & immortalī, semper existenti rei. En igitur testatur animum esse propin-
quum, affinem, cognatum, connaturalem rei diuinæ & immortalī. Sumus enim ge-
nus eius, tanquam ab eo nati, procreati, sati. Eoq̄ è terra creato corpore, spiritum di-
misit à se ipso. Ex hisq̄ denuo constat, & constare constantissime, fortiterq̄ quisque
poterit asserere, eandem Platonis, atque Aristotelis esse de animi immortalitate sen-
tentiam, eisdem nominibus, eodem sermone ab utroque descriptam, declaratam,
definitam. Quibus rationibus, & fonte Peripateticæ Philosophiæ reperto, quem
Auerroës, alijq̄ Peripateticorum aut nescierunt, aut non animaduertunt, erro-
ris eos sui coarguemus, ostendentes dogmata, quæ ad tollendam animorum immor-
talitatem excogitarunt, ex summa imperitia, & impudentia eos confinxisse, siue
unicum in cunctis intellectum, siue singulum cuiusque, mortalem asserentes. Dice-
musq̄ eos nescisse, Aristotelis de animæ parte diuinâ doctrinâ, Platonis fuisse prio-
ris, qui talia dicens, de mente, uel animo, & ad immortalitatem eius probandam di-
xerit, & animo prodigiosam illam cunctorum animorum unitatem non spectarit.
Quæ nec Aristotelem oporteat considerasse, attendisse, cuius omnis de mentis im-
mortalitate, ac diuinitate sermo fluxit ex fontibus Platonis. Siquidem in Timæo
quoque ad hanc eandem rationem spectat, quod dixerit animam φύσιν ἐκ ἕργου, ἀλλὰ
ἀθάνατον, ἐκείνη γὰρ, ὅθεν ἢ πρῶτον εἰ ψυχῆς γένεσις ἐστίν: Plantam non terrestrem, sed cele-
stem, quod inde primum animi exordium fuerit. Videlicet quod Marcus Tullius:
Animorum, inquit, in terris nulla origo inueniri potest. Et quod Aristoteles: Cor-
pus, ait, & anima sensitua à spuma uentris nascitur, animus autem solus est diuinus,
& solus separabilis, solusq̄ ingreditur exterius. Quid exterius sit, declarat Plato:
sed & Moses prior, à Deo demissus in corpus. Inde natus, inde fatus, & plantatus.
Quis non intelligit, eandem trium summorum hominum esse Philosophiam, fluens-
tem primum à Platone ad Aristotelem, ab his ad Tullium: Addit Plato, quod Ari-
stoteles item, & Tullius secuti sunt, ea quæ sapiunt, necessario immortalia esse, &
diuina, φρονεῖν μὲν ἀθάνατα ἢ θεῶν, ἀντιπερὶ ἀλθιθείας ἐφάσθηται, πᾶσα ἀνάγκη πᾶς. Hæc enim ra-
tio semper est apud Aristotelem. Sunt immortales animi, non ad unum uniuersalem
intellectum redeutes. Nam summi uiri nunquam unum illum intellectum agnouer-
unt. Recentiorum Philosophorum inuentum: quos operæpretium esset errorem
suum agnoscere, si pertinaces sint, ueluti furentes, maleq̄ sani ex omni Philosopho-
rum Republica exturbandi. Neque enim uel ratio, uel præceptoris autoritas eos
ad hæc flagitia concipienda deduxit, sed inepta persuasio. Aristotelem hominem
mortalem, & qui, ut cæteris homines falli posset, defendendum esse, ne sibi contra-
dixisse uideatur. Contraria uerò sunt, dogma de æternitate mundi, & animorum
æternitate. Malueruntq̄ cadere, obscurariq̄ ueritatem, quàm hominem mentiri,
ac falli potuisse. Quod cum sit summæ dementiæ, eam suis professoribus relinque-
mus, bonos, & sanos ad hæc consideranda inuitantes. Addit enim similis ubique sui
Plato

A Plato in quinto de Legibus, Omnium, quæ nostra sint, post Deum, siue, ut mos Ios-
quendi temporis eius fuit, post Deos, diuinissimam esse, similitamq̄ ipsi Deo ani-
mam nostram: πάντων γὰρ ἢ αὐτῷ κτισμάτων μετὰ θεῶν, ψυχὴ θεότατον, οὐκείοτατον ἔσται. Vi-
des eum appellatam animam familiarissimam, propinquissimam ipsi Deo, quod
Aristoteles in Moribus, συγγενέστατον. Sic quoque in sexto dicit hominem educatum
sapienterq̄ innutritum, esse animal mitissimum, ac θεότατον, diuinissimum. Haud
secus etiam de diuinitate animorum, & cum Deo propinquitate, perhibuit in des-
cimo, loquens cum eo, qui Deos esse putaret: ὅτι μὲν ἕγχι θεῶν συγγενεῖα τις ἴσως σε θεῶν πᾶσι
ἢ εὐμφορῶν ἄγε, πρῶτον ἢ νομίζου: Quod quidem Deos arbitraris, fortasse quædam
agnatio, affinitasq̄ diuina te ducit ad simile colendum, & credendum. Idem ser-
mo, idem nomen atq̄ apud Aristotelem in decimo de Moribus, ut constet eum, hinc
didicisse. Denique Plato, autore Plutarcho de Placitis Philosophorum, uocalissimè
pronuntiauit animam, & diuinitus natam, & immortalē. Plato inquit, ὁ μὲν λογί-
κων ἀφθάρτων, ἢ γὰρ τὴν ψυχὴν, ὅς θεῶν, ἀλλὰ ἕργου αἰδίου θεῶν ἐπάρχου: Partem rationalem esse
immortalem. Etenim animam non Deum esse, sed opus æterni Dei. Quanta cum
Mosaica Theologia similitudo:

*De Phocylide uetustissimo Poëta, qui dixit animam immortalem, digressamq̄
à corpore fieri Deum. Et quod similia confessa est antiquissima Theolo-
gia Magorum.*

CAP. XV.

PHOCYLIDES è prisca illis uenerandis Græciæ, qui ante Philosophos
floruerunt, uatibus, mirabiliter omnē Mosaicam Christianamq̄ Philoso-
phiam de animi creatione, & immortalitate, & quod ei sit imago diuina,
confirmat, in suis de uita degenda præceptis: Corpus, inquit, sumptum
è terra:

ψυχὴ δὲ ἀθάνατος, ἢ ἀγήραος, ζῆ δὲ σαρκὸς,

Sed uiuunt animi, semper sine morte, senectatq̄.

Quid hac sacrosancta prisca, cui merito posteriores assurgant, Theologia uenerabi-
lius: Autor autem Suidas è carminibus Sibyllinis, hanc Theologiam Phocylidem
haulisse. Addit idem:

λέγεται ἀρχαίων, ὅτι οὗ δὲ θεοὶ πλέθονται.

Defunctis superest uita, & Dijs deinde creantur.

Aspicis reliquias defunctorum, quorum tamen intereant corpora, uiuat tamen ani-
mus, & adeo uiuat, ut Deus existat. Erunt enim, ut ait Christus, omnes æquales An-
gelis Dei. Et, Dedit eis potestatem filios Dei fieri. Addit quoque Phocylides,

ψυχὰς γὰρ μίμνησιν ἀπέλοι ἐν φθιμένοισι,

Incorrupta manet anima nam luce carentum.

Quid quod uel resurrectura corpora prædixit à Sibyllis edoctus, uel ab his tenebris
prædicauit animos abituros ad lucem, hoc carmine:

καὶ τὰχα δὲ ἐκ γαίης ἐπιβήσομεν ἐς φᾶος ἐλθέμεν.

Atque breui è terra speramus scandere ad auras.

Esse autem animum ad imaginem, & similitudinem Dei, iuxta Theologiam Mo-
saicam, sic idem asserit,

πνεῦμα γὰρ ὅς θεῶν χεῖρας θνητοῖσι ἢ ἐκείν.

Spiritus est usura Dei, mortalibus atque imago.

Hæc autè Phocylidis & Græcorq̄ de immortalitate animorq̄ sententia, fuit etiā Chal-
r r dæorum

dæorum, quos Græci sequebatur. Nam Magi, quorū dogmata, paucis quibusdā uer-
 ficulis comprehensa circūferuntur, quæ Platonem, Platonicosq; legisse desumpsisseq;
 ex his multa, Philosophi Græcorū testantur, quorum testimonijs utuntur Proclus &
 Simplicius, ad alia hæc habent de immortalitate: *ἵπποσιν παρέδωκεν τῶν ἀμωφῶν τὴν ψυχῆς*
χῶρον: Quære Paradisum, clarissimā animorū regionem. Ecce uocat, dicitq; animos
 esse cœlestes, quorū regio sit flagrantissima, diuorū patria. Hoc declarans Pletho
 Gemisto Platonius, animam dicit iuxta Platonem, & Pythagoram indiuiduæ sub-
 stantiæ, à materia prorsus segregatam, quemadmodum mentes supercœlestes: *οὐκ ἔστι*
συνεῖν πῶς τὰ ἔργα ἀποδίδωσι τῷ αὐτῶν, ὡς περὶ τῆς ἐκείνων ἐφαρτημένης καὶ αὐτῆς. τὴν δὲ ὄντων διὰ γνώ-
σεως, καὶ θεωρίας, ἔχει καὶ αὐτὸ τὸ ἀνωτάτω θεῷ, καὶ οὐκ ἄλλο, ἀνώλευτον: Quibus similes operatio-
 nes efficit attingens ad eadem atq; ipse, nempe rerum notionēs, & contemplationes,
 usq; ad ipsum supremum Deum. Eorū incorruptibilis. Audis rationem Chaldæorū,
 eandem & Platonis, atq; Aristotelis, qui cum operationes mentis considerassent cœ-
 lestes esse, ac diuinas, censuerunt, quæ tales efficeret, immortalē, ac diuinam, corpo-
 re quidem uestitam, latentēq; sub cortice mortali. Rursus eandem Magicæ uetustis-
 simæ sententiæ, quas Pythagoras & Plato deflorarunt: *ψυχὴ ἢ μερόπων θεῶν ἄγχει πῶς ἐς*
ἑαυτῶν, εἰδὲν θνητῶν ἔχουσα, ὅλην θεῶν μετέβηται, ἀρμονίαν αὐχρῆ γὰρ, ὅφ' ἢ πῶς σῶμα ἐροῦσθαι: Anima
 hominum Deum ferè astringit ad se, nihil mortale habens. Tota diuinitus ebrīa
 facta est. Harmonia enim gloriatur, sub qua est corpus mortale. Hæc declarans Ple-
 tho, Anima, inquit, humana, Deum ad se quasi aduinciet, siue fortiter asimilabit, ni-
 hil habens per se mortale. Tota diuinitus inebriata est, siue repleta est, *τῷ θεῷ καλῶν,*
 diuinorū pulchrorū, uel diuinorū bonorū. Nā tametsi huic mortali corpori est diuin-
 sta, at & sic harmoniā nempe unitionē nobilitat, uel nō deturpat, sub qua mortale exi-
 stit corpus. Sed & sentit aliquid in se ipsa uelut ipsa existēs, quæ talē toti administra-
 tionē administrat: *ὡς τὸ τῶν θνητῶν τοῖς ἀθανάτοις, ἐν τῷ ἀνθρώπῳ ἐνεμένον, εἶτα καὶ τὸ πᾶν ἐς μίαν τινὰ ἀρ-*
μονίαν συγκεστῶσθαι: Quocirca unitis in homine mortalibus, cū immortalibus, factū est
 totū unā uelut harmonia. Sic Pletho. Clarus igit̄ sensus oraculi. Eadē Magica logia
 sic iterū clamāt: *ὅτι ψυχὴ πῶς δυναίμει πατρὸς ὅσοι φαεινῶν, ἀθανάτων τε μένει, καὶ ὡς ἀποστῆθαι*
ἔχει κόπος πολλὰ πληρώματα κελπῶν: Est anima ignis clarus ex uirtute paterna. Incorrupta
 manens, & uitæ est regina suæq;. Atq; sinu retinet mundi loca plurima sola. Hæc de-
 clarās supradictus interpres, Virtutē, inquit, & potentiā, & uirtutē eius intelligibilē,
 & mentē paternā, eundē secundū Deū oracula hæc uocāt ubiq;. Primū omnīū aliorū,
 ex patre, & superno Deo profectū. Dicit̄ igit̄ quod ab hac paterna potestate facta est
 immediatē anima, existēs ignis lucidus, siue diuina quedā substātia, manetq; immor-
 talis, *ὅτι τὴν θεογονίαν τὴν εὐνοίας, καὶ διαποτίσθαι*, Propter diuinitatem substātiæ, & domina est
 uitæ uidelicet suæ, utpote nō habēs uitā abijciendā. Nam quæ habemus, quæ possunt
 abijci, ac dimitti, horū domini esse nō possumus. Et cōtinet anima uidelicet, *ἵππ' τὴν ἐαυ-*
τῆς ἀιδόνητα: Secundū suā æternitatē, multas plenitudines mundi sinuū, siue uariorū
 locorū suorū in mundo, quæ ad rationē eorū, quæ hic uixit, ubiq; assequitur. Sic illi,
 ferētes animā esse lucē æternā, purissimā. Quod testat̄ etiā Plutarchus Philosophos
 sensisse, *φῶς τῆς εὐνοίας νομίζουσι*: Putant animā nōnulli Philosophi lucem esse natura. In eo
 quē inscribit, an rectē dictum sit, uiuēdo latita, tum alijs coniecturis, tum quia tene-
 bras execratur, iucundissimā sentit lucem. Rursus Chaldæus alio prodidit oraculo:
ἐκτένας πνευμάτων νῦν, ἔργον ἐπ' ἐνοσθεῖς, φωςδὲ καὶ σῶμα σπῆσσει: Extēdēs igneā mentē, ad pietat-
 is opus, seruabis & fragile corpus. Igneā, luminosam, ut uides, uocat mentē, corpus
 autē fluxū. Quicumq; uixerit piē, resurget cum corpore ob pietatem, quam coluisset,
 efficiens, ut etiā corpus, quod natura fragile, fluxumq; est, maneat incolume. Est autē
 uaticinium

A uaticinium de resurrectione corporum. Ignis mentalis est mens, non corporeus. Ideo
 fallebantur, quos memorat Plutarchus contra Epicureum, quosdam existimasse ani-
 mas nunc in cælo, nunc in terra multis annorum curriculis uagatas, demum resolu-
 ui in mundo cum Sole & Luna, *ἐς πύξ νοσῶν ἀναφθίσσας*. In ignem mentalem accens-
 fas. Sed non potest mentalis ignis, in ignem corporeum resolui. Tum ignis menta-
 lis est indiffolubilis. Generatio igitur, siue creatio animæ à Deo, dicitur quasi radi-
 atio, scintillatio, ut cum ex igne excutitur nitor, aut scintilla. Simplicius primo
 Physicorum idem perhibet: *καὶ γὰρ ἡ ψυχὴ ἀπὸ θεῷ ἐλάμπεται λέγεται*: Dicitur enim
 anima à Deo radiare. Vera igitur sunt, quæ totis hīscē commentationibus adniti-
 mur probare, meliorem, sincerioresq; esse quo magis uetusta sit Philosophia.
 Multa sunt autem prisorum monumenta, quorum uestigia quædam ab his, qui-
 bus temporum uicinitas ea uidere dedit, quæ longinquitas nobis non permisisset,
 exhibentur nobis. Ecce Clemens Alexandreus in Stromatis testatur similia sensisse
 uetustissimum Poētam Epicharmum de immortalitate animorum, atque Phocys-
 lidem, prolatis his ex eo: *ἐνοσθεῖς νῦν περικῶς ἢ πύξοις εἶδὲν καὶ κῶν κατὰ θανόντων, εἶνοι τὸ πνεῦμα*
*δύμινα κατ' ἔργον, ψυχῆ δὲ ἀσθεῖων ὑπερῶν καὶ γὰρ περὶ πάντων ἔλγεται φωνίσι, ἀπὸ βόλως ἀφί-
 σις κακῶς. εὐσεβῶν δ' ἐπαρῶντι νεῶσι κολποῖς μακρόν, μέγαρ ἀέδρασι ἐν ἕμοις*. Si pietatem ani-
 mo coluisti, defunctus mali nihil patieris. Sursum in cælo permanet spiritus. At
 impiorum animæ sub cælo uagæ, doloribus sæuis, cruciatibusq; æternis exagitan-
 tur. Animi piorum cœlestes, sinu beatorum recepti, iubilant hymnis. Hæc ut reperi
 produxi, meliora fortasse in suo fonte.

*Epictetum in Philosophia cunctis admirabilem, creatum animum à Deo ad
 similitudinem suam fuisse confessum: & quod membra corporis idem dis-
 posuerit, animo libertatem dederit.*

CAP. XVI.

SED DIMISSO Platone priscisq; uatibus, cæteros Philosophos aus-
 diamus, omni propè ratione, de similitudine, & propinquitate animorum
 cum Deo, eorumq; ab ipso creatione iuxta Theologiam Mosaicam nobis
 cum congruentes, ut appareat unam fuisse semper religionem, ac pie-
 tatem, quam si mali homines, & ignari ueritatis, post multa ab eius ortu secula cor-
 ruperunt, ea cum non culpa fuerit eius, hominum honorum diligentia repurgata,
 pristino decori suo reddatur, principe, ac duce ueritatis Deo cunctos instruente, &
 illuminante. Arianus igitur proponens sententias Epicteti, quem suæ tempesta-
 tis homines plurimum admirati sunt, multa ad hanc rationem pertinentia loquitur:
ἄνθρωπος ἐστὶν ἀγαθὸν συμπαθεῖν κατ' ἀξίαν δύναντο, ὅτι γινώσκουσι ἀπὸ τοῦ θεῷ πάντες πεποιημένους, καὶ
ὁ θεὸς πατὴρ ἐστὶν, τῶν τε ἀνθρώπων, καὶ τῶν θεῶν, οἵματι δὲ εἶδὲν ἀγνῶς, εἰδὲ πνευμάτων ἐνθυμηθῆ-
σεναι, περὶ ἑαυτῶν: Si quis ad hoc dogma, & opinionem dignè affici posset, quod fa-
 cti simus omnes à Deo, & Deus pater est hominum, atque Deorum, nihil ar-
 bitror de se ipso infame ac degener, humileq; sentiet, & cogitabit. Ecce siue Aria-
 nus, siue Epictetus, cuius sententias compilauit Arianus, neuter Christianus, sed
 Philosophus duntaxat, agnouerunt, prædicarunt omnes homines factos à Deo,
 eumq; esse patrem hominum atque Deorum, nempe Angelorum. Quemadmo-
 dum uerus, ac legitimus filius eius docuit in mundo homines precari, Pater nos-
 ter. Et, Estote similes patri uestro, qui Solem suum oriri facit super bonos, & ma-
 los. Hoc utiq; continetur rerum primæua, hominum cum primis, atq; Angelorum
 creatio, & cōgruit cum Theologis ueris Epictetus, hortantibus ut homo suæ digni-
 tatem

tatem noscat naturæ, & ut attendamus ad petrâ unde excisi sumus. Hinc fore, ut nihil de nobis uile, atq; humile sentiamus, per uidentes nos esse ex genere diuino, habere patrem optimum, clementissimum. Rursus omnem corporis, atque animi creationem, in summum Deum perinde atque Archytas, & Trismegistus referentem cernere potes Epicetum, & Arianum. Vt enim Archytas superius interiores corporis, atque animi partes, organaq; ad rerum notiones capiendas necessaria diligenter explicans, à Deo formata, positaq; memorabat: & ut Trismegistus, omnes ad amussim humani corporis artus executus, ex his gloriam Dei, antiquumq; hominis opificium diuini manibus elaboratum prædicabat, excitans tardos & stultos ad considerationem artificis, explicantesq; uterque quàm compendiosè Moses prodidisset Theologiam, ad eandem rationem Arianus uel Epicetus persequuntur, quæ tam artificiosè in mundo, & in humano corpore fabricata, nisi sensu & ratione careamus, clarè de ipso possint artifice testari. Num, inquit, Deus colores fecit, facultatem autem, quibus colores uiderentur, non fecit? Quæ igitur fuisset utilitas? certè nulla. At rursus, si facultatem uidentis quidem fecisset, res autem quæ caderent sub oculos non fecisset, quæ demum utilitas? certè nulla. Quod si utraque hæc fecisset, lumen non fecisset, ne sic quidem utilitas. Quis igitur aptauit illud ad istud, & istud ad illud? Quis aptauit gladium ad uaginam, uaginam ad gladium? An nullus? Atqui ex ipsis operibus soliti sumus declarare, omnino alicuius artificis ea consilio, non temere facta esse: *ἀρ' ἔν τῶτον μὲν ἐκείνου ἐμφάνει τεχνίτην, τὰ δὲ ὄρατα, καὶ ὁράσεις, καὶ φῶς ἐκ ἐμφάνει, ὃ δὲ ἄρξεν καὶ θῆλυ, καὶ ἡ πεδουμία πῶς πλὴν συνείσται ἐκείνου ἐκ ἐμφάνει. ἢ δὲ νόμος ἢ χριστιανὴ τοῖς μολεῖς τοῖς κερτακισμομένοις ἐδὲ πάντα ἐμφάνει ὅν τεχνίτην*: Nunquid igitur hunc artificem, singulum quodque opus ostendit, uisibilia uerò, & uisiones, ipsaq; lux non ostendit? Masculus item & femina, & utriusque ad coitum impetus non ostendit? Tum facultas, quæ membris his elaboratis utitur, ne hæc quidem artificem ostendunt? En Epicetus, cuius sui temporis hominibus, uita, mores, doctrinaq; fuit admirationi, quem Philosophi suspexerunt, uel ille creationis hostis Simplicius, maledicusq; Lucianus, qui fertur lucernam eius testaceam, multis millibus numorum emisse, clamat, bonus, & sanctus, humani corporis harmoniam aliquem declarare opificem, ferre testimonium opificia de suis opificibus. Cum statuas, cum pictas imagines intuemur, subito mens accurrit ad artificem: cum domos, palatia suspicimus, extemplò de opifice cogitamus. Sic qui non sit stultus omnino, cum tantum in humano corpore artificium, cum oculos, & ad eos collustrandos lucem exteriorem, ipsosq; illuminatos colores perspexerit, non ne exclamabit super artifice? Cum uerò quam propagandorum hominum & generis per secula succedentis artem repererit, cum membra in utroque apta, eaq; generandi cupiditate inflammata cogitauerit, quid aliud dicet, quàm sapientissimum quendam talia molitum? Agnosceq; hoc loco, explicatam Theologiam Mosaicam Masculum, & feminam creauit eos, & benedixit eis, dicens, Crescite, & multiplicamini. Quæ enim fuit alia benedictio, nisi membra, uasaq; genitalia prolificis seminibus repleta, & ad generandum rapida cupidine accensa? Suspice nunc & contemplare, reuocaq; ad animum similia quoq; confessum duobus locis Aristotelem, qui præcipue retulit ab ipsa Diuinitate, factum utrumq; sexum ad commistionem, & propagationem, *ὅτι αὐτοὶ ἀνθρώπων ἔσονται τὸ θεῖον, ἐκείνου ἢ φύσει τὸτε ἀνθρώπος, ἢ ἐν γυναικὸς πῶς πλὴν κοινωσίαν*. Et hæc quicumq; iudex æquus esse uelit, clarè ad exordium in Theologia Mosaiæ ea, totamque illam operationem, quam simili modo uetustissimus Iob admiratus decantauit, spectant: Manus tuæ fecerunt me, & plasmauerunt me totum

Atum in circuitu. Sicut lac nullisti me, genitura demissa (scilicet ex genitore) ossibus, & neruis compegisti me. Quæ potest igitur esse maior Philosophorum Theologia ueræ concordia? Fatetur Aristoteles creationem corporis humani, fatetur & ille, cui tantum Philosophi tribuerunt, ut assererent, quem dicta eius non commouerent, duntaxat superesse, ut pœnas subterraneas expectet. Rursus Epicetus & Arianus, non modò corporis humani quondam Deum fatentur autorem, uerum etiam ipsius animi creatorem, quem iuris sui liberum, solutum fecisse ingenuè comprobant: Deus, inquit, non solum dedit nobis facultates has, quibus generosè cuncta aduersa perferamus: *ἀλλὰ ὁ ἦν ἀγαθὸς βασιλεὺς, καὶ ταῖς ἀληθείαις πατρὸς ἀκάλυτον ἄσπερ ἕλωκε ἀνακρίνασθαι, ἀπαρταπόδοσθαι ἄλλοι αὐτὸ ἐφ' ἑμῶν ἐποίησε, ἐδὲ αὐτῶ ἡμῶν πῶς τὸτε ἰσχύρ ἀεργιστῶν, ὡς ἢ ἐμποδίσσαι*. Sed quod erat regis boni, & uerè patris, dedit hoc liberum, expeditū, non coactum, ipsumq; omne inseruit, & posuit in nobis, nec ullā uim esse reliquā uoluit, quæ posset ei impedimento esse. Hic & animi creatio est, & ea natura, in qua lucet diuinæ potestatis imago. Apparet enim in animi libertate, qua cupiditatibus, si uolumus, imperamus, motusq; irracionales eousque superamus, & sopimus, ut duo in uno homine inesse cernantur, alter rector, moderator, alter compressus, & fremat quantum licet, parere coactus. In hoc inquam est, quod omnes prædicant, similitudo cum Deo, sacra potestas, imperium fræandarum bestiarum, quas gerimus nobiscum furoris, & cupiditatis. Hoc tribuit Epicetus animo, & datum à supremo Deo, ingenuè fatetur. Epicetum autem adeò suspexere Philosophi, ut dicta eius ferrent in cœlum, eximijis laudibus celebrarent, ea colligentes, & interpretationibus illustrantes. Quo Procli, Porphyrj, Simplicij, multorumq; aliorum improbitas aut imperitia coarguuntur, qui religionem infectabantur, eorum magistram ueram, quæ reperta apud suos, suscipiebant, uenerabantur.

Alia super eodem, Epicetj sententiæ, quod animus abscissus, siue radiatus a Deo: & quid abscissio aut radiatio animorum.

CAP. XVII.

EPICETVS siue Arianus non contenti semel superiora de similitudine, & affinitate Dei & hominis prædicasse, quoniam hoc erat totius doctrinæ fundamentum, sine quo, nulla de recta, bonaq; uita dari præcepta poterant, nulla uera religio constitui, inculcat eadem, hinc cæteras uirtutes attollens, totamq; beatam, quietamq; uitam inædificans, *ἐὶ πάντα ὅν ἐκείνου τὰ πῶς ἐν συγγενείας τῶ θεῷ καὶ ἀνθρώπων λεγόμενα ἔσονται ἢ ἀλλοσφῶν δὲ μὴ ἐπι τῶ, ἐαυτῶν κόσμου, δὲ τὴ μὴ ἔσονται τῶ θεῷ*: Si, inquit, hæc sunt uera, quæ de affinitate Dei, & hominum dicuntur à Philosophis, cur se magis Atheniensem, aut Corinthium quis uocet, non potius mundanum, non potius filium Dei? Subijcit idem, *ὃ δὲ, τῶν θεῶν ποιητῶν ἔχου, ὃ πῶς τῶ ἐν ἡγεμόνα, ἐκ ἐπὶ ἡμῶν ἐξαιρέσεται λυπῶν ὃ φόβου*: Habere, inquit, Deum creatorem, & patrem, ducemq; non nos id ab omni mœrore, timoreq; liberabit. Non solum ergo Epicetus, & Arianus, esse homini cum Deo similitudinem, uel agnationem confitebantur, sed eam quoq; asserunt aliorum Philosophorum esse sententiam. Vidimus superius hos Philosophos, præcipue Platonem, Aristotelem, sed ante hos, Pythagoram, qui Dei genus homines dixit, Aratum, aliosq; multos. Hos innuit, & sequitur Epicetus, nulla ratione cum sacris literis discrepans. Ego dixi, inquit Psalmus, Dij estis, & filij excelsi omnes. Et, Videntes filij Dei, filias hominum, &, Dedit eis potestatem filios Dei fieri. Non ne una eademq; est, fuit semper à constitutione mundi religio, tempestate diluuij contaminata, post hominum errore denuo polluta, residens tamen

in animis sapientum? Quoniam igitur est nobis cum Deo similitudo, propinquitas, C
 ex eo delibatis, & haustis, quid est, cur & non maximè lætemur, triumphemusq; nĩ
 hĩl humile de nobis ipsis sentientes, nihil uile, nostrorq; fonte, & parente indignum
 agentes in uita, nostræ naturæ dignitatē agnoscentes? Cur non concurrimus omnes,
 qui sententijs conspiramus, nos affines esse Deo, ad religionem eius? Imò cur Philo-
 sopheri, sapientesq; non concurrerunt ad eam? Sed certè sapientes, & qui tyrannis, im-
 pijsq; imperatoribus non adularētur, eorumq; muneribus non inhiarent, ueritatem
 fragilibus bonis præferentes, concurrerunt. Quod si alij ueritatem à suis prædicatam
 admirabantur, à nostris autem similiter prædicatam irridebant, aut stulti, aut male-
 uoli inuidi q; fuerunt, aut ignari religionis huius ac maiestatis eius uelut Andabata
 pugnabant cæci. Omnis hæc Theologia Epicæti, Arianiq; nostra est, aut è nostris li-
 bris, ceu quæ probarent, desumpta, aut certè succedens illa per omnes ætates ad Phi-
 losophos usq; doctrina, nata ex eisdem fontibus, atq; nostra, si ad primos genitores,
 unde fluxit Mosaica, reducatur, quæq; fuit penes Abraham, Isaac, Iacob, cæterosq;
 non nominatos sapientissimos uiros. Ex uno enim parente Deo nati sunt omnes: Et,
 ut diuus Paulus apud Athenienses, Fecitq; ex uno sanguine omnem humanam gen-
 tem, quæ habitaret super uniuersam terram. Rursus Epicætus eandem similitudinē,
 societatemq; hominis, ac Dei, declarans, hincq; omnem rectæ uitæ rationem dedu-
 cens, ac stabiliens, καὶ συγκρίσεις τῆς τοῦ θεοῦ ἐστὲν καὶ ἡμεῶν ἐπιθυμία, ἀφ᾽ ἧμῶν ἀπελθεῖν, ὅθεν
 ἐβλαβήθημεν: Non pudet, inquit, uitam cum dedecore transigere, impotenterq; in ad-
 uersis cedere? Et affinitas nobis cum Deo est. Illinc uenimus. Mitte nos regredi, un-
 de uenimus. Hoc Epicæti dicto, facile potest intelligi, quid Aristoteles senserit, cum
 ait mentem solam diuinam esse, solamq; uenire exterius. Venit scilicet, missa, infusa,
 afflata diuinitus. Illinc ait Epicætus uenimus, eò redire nos oportet, ad pristinum do-
 micilium. Quare quicunq; testimonium illud Aristotelis deprauant, ei sensum nescio D
 quem alium coaptâtes, constet eos parum ueritatis esse gnaros, priscam Philosophiã
 nescientes, quæ si obscura, clausaq; interdum apud Aristotelem est, dictis certè alio-
 rum Philosophorum, qui clarius differuerunt, enucleatur. Sed recentiorum Philoso-
 phorum ea ferè calamitas, ut radios multos, quos uaria de parte ueritas effundit, non
 cernant, propterea quod uni sese Aristoteli non dediderunt modò, sed adeò deuoue-
 runt, ut si fuerit opus pro dogmatis eius tuendis, in ferrum flammamq; ruant: in cur-
 ius Philosophia, sic quasdam opiniones prauas conceperunt, ut ipsum si surgeret, ea
 destomachaturum putem. Pergit etiam Epicætus, ut qui nunquam Christianus fuit,
 fuisse ob doctrinæ bonitatem uideatur: Omnia, inquit, connexa, atque apta inter se
 sunt, auditoq; quasi imperio Dei, cuncta parent, cuncta cientur: ἀλλ᾽ αἱ ψυχὴ μὲν ὅπως
 εἰσὶν ἐνθεοδωμένα, ἢ συναφῆς τῷ θεῷ, ἢ πρὸς αὐτὸν μόρια εἶναι, καὶ ἀρρακτοσύνη, ἢ παντὸς δὲ αὐτῷ
 νημάτων, ἢ πρὸς οἰκίαν καὶ συμφυῆς ὁ θεὸς αἰδιδύνηται: At animor, inquit, qui eò usq; sunt cõnexi,
 & copulati Deo, ceu sint particule eius, & abscissionses, non ne motum ceu proprium,
 & coniunctum sentiet Deus? Aduertere commodum est hoc loco, hanc copulationē
 non esse substantialem, quod ipse quoq; dixit Epicætus. Sunt enim animi, ut Philo-
 quoq; disertissimus aiebat, usus eodem nomine atq; Epicætus, ἀποσπασμάτια, abscis-
 siones quædam, & auulsiones ex Deo. Dico autem abscissionses, non substantiales,
 sed quales innuit Moses, afflatus, aspirationes, emissionses à se ipso occultæ. Quod
 alio clariore nomine Philo declarat, ἀπαινοσύνη, scintillæ, radij, ex illa luce diuina
 missi, & abscissi, separatiq;. Beneq;, ut superius uisum, nouit etiam Trimegistus ani-
 mos non esse de substantia Dei ad Asclepium: ὁ νῦν ἐν ἡμῶν ἀρρακτοσύνη, ἢ ἐπιπέσει τῷ
 θεῷ, ἀλλ᾽ ὡς αἰετὸς ἠπλομενός, καὶ ἀπὸ τοῦ ἡλίου φῶς: Mens, inquit, non est abscissa ex substan-
 tia Dei

A tia Dei, sed quasi explicata, ueluti Solis lux. Declarat igitur Mercurius quod est in
 Mose. Ea enim explicatio uocatur à Mose, Aspiratio. Hoc innuit Philosophus, sunt
 abscissi, non à substantia, sed quod secundum designat, ceu radij missi, ceu scintillæ,
 uelut spirationes. Id Epicætum sensisse par est. Et diuus Paulus, nos genus eius dicit.

Quod factus est homo, in mundumq; introductus à Deo, ut contemplaretur,
 quod membra corporis ad operationes disposita: & quod is est omnium
 consensus.

CAP. XVIII.

DENIQUE omni Philosophia sua, quæ Platonis, Peripateticisq; admi-
 rationi fuit, Epicætus clamat, iterum, iterumq; monet, hominem iuxta
 Mosen à Deo creatum, nunc animum contemplans, nunc corporis opif-
 ficium: ex hisq; in laudem creatoris, & opificis, homines excitans. Ac pri-
 mum, ut Moses retulit, Deum hominem posuisse in Paradiso, ut habitaret, & custos
 daret ipsum, nouissimumq; rerum creatarum hominem fecisse, & ceu dominum, in
 palatium exædificatum induxisse, multa q; tacitus Moses, prudentibus considerata
 reliquit. Haud aliter Epicætus, & Arianus declarant & hominem in hunc mundum
 à Deo inductum, & quam ob causam sit inductus: τὸν δὲ ἀνθρώπου θεοτικῶ ἐσθλα γὰρ, αὐ-
 τῷ τῷ ἔργῳ αὐτῷ, ἡδὲ ἢ μόνον θεοτικῶ, ἀλλὰ καὶ ἐξουγκτικῶ αὐτῶν: Hominem autem contem-
 platorem sui & suorum operum introduxit: nec contemplatorem modò, sed etiam
 eorum interpretem. Agnoscis hic & humanam creationem, & supremum opificis ad-
 mirabileq; consilium, ut ex ædificato, ac constituto mundo, suis in sedibus, omnibus
 B ritè, rectèq; stabilitis, induceretur nouissimus spectator, ac contemplator, qui mira-
 bilem hanc, pulcherrimam, uastamq; admiratus domum, singularem agnosceret, &
 fateretur, collaudaretq; architecti sapientiam. Sic nostra quoq; Theologia monstrat,
 per ea quæ facta sunt, conspici intelligibilia. Et Aristoteles de mundo, Non alijs ocu-
 lis, quibus inuisibilem Diuinitatem uideamus, opus esse, sed his duntaxat, quibus cœ-
 lum, ac terras, maria, totoq; in mundo uitam, motusq; perspicimus. Hinc uera des-
 promenda, deducendaq;, nisi quis se sponte luce mutare, ulroq; insanire uelit, argu-
 menta super artifice. Pariter omnes conueniunt, profani, sacri, maior, minorq; Philo-
 sophia, ex omni opere mundano quærendum, afferendumq; opificem. Ostensum
 enim superius, Platonem, Aristotelem, Marcum Tull. in eandem sententiam paribus
 suffragijs concessisse. Quicunq; igitur hominem contemplatorem sui introduxit, is
 certè creator eius ut se contemplaretur fuit. Eodem consensu Marcus Tull. ante Epic-
 ætum. Hominemq; ipsum quasi contemplatorem cœli, ac Deorum, ipforumq; cul-
 torem fecit. Sed Epicætus perguit etiam per singula, quod de contemplatione, prædis-
 cationeq; diuinorum operũ in uniuersum dixerat, in partes explicās. Eius non ab ho-
 mine professions, sed quasi à Propheta, aut Apostolo prolata, uerboq; Arianus af-
 fert: Si mente, inquit, haberemus, an quicquam esset, quod nos facere deceret, nisi lau-
 dare Deum, gratiasq; cunctas referre? ἡν ἔδει καὶ σκῆπτροντας, ἢ ἀρετῆς, ἢ ἐδίωντας ἀδελφῶν
 τῶν ἡμῶν, τῶν εἰς τὸν θεόν, μέγας ὁ θεός, ὅτι ἡμῶν παρεχόμενα ὄργανα ταῦτα, ἢ ἢ τῶν γῆν ἐργασόμεθα,
 μέγας ὁ θεός, ὅτι χεῖρας διδωλόμεν, ὅτι κατὰ ποσιν, ὅτι κωλύμεν, ὅτι ἀφ᾽ ἡμῶν λεληθότως, ὅτι καθεύδοντες
 ἀνασπόμεν. ταῦτα ἐφ᾽ ἡμέσων ἐφημεῖν ἔδει, καὶ τῶν μέγιστον καὶ θεοτάτων ἡμῶν ἐφουμένον. Non ne, ait,
 deceret & fodientes, & arantes, & comedentes canere laudem in Deum? Magnus
 Deus quoniam nobis hæc instrumeta dedit, quibus terram colimus. Magnus Deus,
 quoniam manus dedit, quoniam haustum, quoniam uentrem, quoniam crescere tas-
 citè,

citè, & latenter, quoniam dormientes respirare. Hæc ad unamquancq rem concines
 re oporteret, ac maximum, diuinissimumq hymnum canere. Hæc ille dicit: quem, ut
 sæpe docui (cogor enim identidem referre, atq id Philosophis recentioribus demon
 strare, ut hinc seipfos agnoscant, cum se ad scelerata, uel de mortalitate animi, uel
 æternitate mundi dogmata referunt) inquam est Epictetus, quem suo tempore su
 spexere omnes, Philosophiam, mores, uitam, institutum admirantes. Neque enim
 Christianus fuit, sed qualis Plato, Socrates, uiri boni, ueritatemq ab ipsa Natura,
 melioreq Philosophia haurientes: si quid à uetustioribus gentibus ad Græcos aspi
 rasset, collaudantes, exosculantes. Forteq uidit hæc in sacris literis Epictetus, sed
 reor magis maiorum Philosophiam, quæ pia fuit omnis, ac religiosa, & Naturæ uo
 ces perspectas habens, ea dixisse. Quis enim est, cui non uideatur, aliquem necessariò
 creationis humanæ, eundemq omnibus modis sapientissimum autorem fuisse, cuius
 sapientiam, primumq consilium, res consecutæ declararunt. Ut igitur Moses dixit
 de homine creato, Et posuit eum in Paradiso, ut operaretur, & custodiret ipsum. &
 in terram misit, fugatum è Paradiso, quo, cultu agrorum defudans, inde uictitaret:
 Sic Epictetus eundem ipsum confirmat manus ad fodiendum, arandumq dedisse,
 reliqua corporis membra sic disposuisse, ut nisi is membrorum ordo, & tum secretæ,
 tum in propatulo operationes essent adhibitæ, nullum futurum fuerit genus huma
 num. Quid memorem arcanas illas, quæ latenter peraguntur operationes augendi,
 respirandi, cum dormimus? In quem ergo è nostris alius exclamauit Theologus, Ma
 nus tuæ fecerunt me, & plasmauerunt me: Alius autem, Ante, & retro formasti me:
 Et, Qui plantauit aurem non audiet; qui finxit oculum, non considerauit; in eundem
 tollit laudem, exclamandumq iubet Epictetus. In cuius oratione, operumq diuino
 rum prædicatione profectò talis mundanæ creationis prædicatione cõtinetur, qualem
 ante oculos habuere nostri, qui similiter eum ex operibus collaudabunt. Neq enim
 qui dixit, Manus tuæ fecerunt me: æternitatem, perennemq factionem respexit; sed
 qualem Moses descripsit: In principio creauit Deus cœlum & terram. Cum quo in
 clusa quoq est humana creatio. Prosequitur autem Epictetus, Quid igitur, si pleriq
 obcæcati estis, non aliquem esse necesse est, qui locum hunc expleat, pro cunctis, esse
 rens laudibus Deum? Quid aliud possum senex, & claudus, nisi laudare Deum? Si
 igitur essem luscinia, facerem que luscinia, Si cygnus, que cygni. Nunc cum rationa
 lis sim, Deum me laudare oportet. Hoc unum opus perpetuo. Nunquã hunc ordi
 nem, quoad datum fuerit, deferam. Vosq ad hanc eandem cantilenam cohortor. O
 hominem uerè diuinum, cuius exemplum debuit Porphyrium, Proclum, Simpli
 cium, religionis hostes, potius ad eam uenerandam, colendamq, quàm contemnend
 dam adducere, cuius est firma stabilisq sapientia, Deum totius operis mundani, &
 humanæ gentis autorem semper collaudare, nihil noctesq diesq aliud agere, Solacq
 ipsa faciens, quod illi faciendum cogente natura, fatebantur. Si probabãt Epictetum,
 si sapientiam mirabantur, decebat eos admirari quoq, qui religione hac initiati, simi
 les essent, redditi tales ab hac unica sapientissimacq religione, tanquam uberrimo eo
 rum fonte, quæ uelut ex riuulo loquentem Epictetum, & ad eam doctrinam uiuentē,
 stupebant, admirabantur. Sola igitur hæc uerè laudat Deum, creatorem uerum fate
 tur, & agnoscit. Quoniam igitur facti sumus à Deo, & ad eum formati, iure mandat,
 hortaturq Epictetus, *ὅτι ἄνθρωπος ἴσως τὰ σύμβολα τοῦ θεοῦ*, Oportere nos seruare sym
 bola Dei. Scimus quid symbolum sit, societas naturæ, coniunctio, conformatio. Ac
 cerne ut Epictetus cum Chaldaeo congruat, ut libro primo uidimus, *σύμβολα πατρῶος
 τοῦ ἑσπερίου τοῦ ψυχῆς*: Symbola, inquit oraculum Chaldaicum, paterna mens inseruit
 animis.

A animis. Ecce symbolum inter hominē, ac Deum. Ut enim Pfellus ait, Quemadmo
 dum ad imaginem Dei liber Moisaicus creat hominē, sic creatorem Chaldeus testas
 tur animis symbola suæ proprietatis inseruisse.

*Quod Philosophi duplicem hominē assignauerint: sed uerum ipsum ani
 mum, hunc immortalem, & similem Dei.*

CAP. XVIII.

MNES igitur mortales, quocunq siue cupiditas ad speculandum, siue
 Natura ad ueritatis agnitionem adduxisset, Græci, Chaldæi, Aegyptij,
 immortalitatem animorum una cuncti ducti ratione perhibuerunt. Ea ra
 tio uarijs nominibus, eundem sensum resonantibus apud omnes designa
 tur, nunc à corporeis segregatio, manifestumque à corporibus discrimen, & omnino
 rerum aliud genus. Nunc agnatio, familiaritas, nunc similitudo Dei, nunc symbo
 lum inter eum hominēque, nunc cognitio, sapientia, scientia. Ea que omnia clarè
 dicuntur ab eis de mente, siue animo, quem uerum hominē esse, cum Plato, &
 Aristoteles post multa secula nosset, prodidissent, Trismegistus ante eos plurimos
 annos natus, hominibus inuulgauit, ut appareat omnium eandem sententiam, con
 sensumq admirandum fuisse. Igitur qui prius dixerat, Deum creasse hominē sibi
 similem; eamq uti propriam prolem dilexisset, deinde separans, animum, & corpus,
 hominē alterum corpus ipsum mortale, alterum ipsam mentem immortalem,
 hancq esse substantialem, uerumq hominē: *ἄνθρωπος διπλῆς ἴσως τὸ σῶμα θνητὸς, ἀθά
 ναιος δὲ ἡ ψυχή, τὴν ζωὴν ἄνθρωπου*: Homo, inquit, est duplex, propter corpus mor
 talis, immortalis propter animam substantialem hominē. Ut igitur Aristoteles in
 B decimo de Moribus, mentem propriè appellat hominē, & *βέλτιον μόνον*, meliorem
 particulam, dicitq id optimum, iueundissimūque esse cuique, quod ei proprium
 natura sit, *καὶ τὸ ἄνθρωπον διὸ ἔστι τὸν νῦν βίος, ἔπειτα μέλιτι ἄνθρωπου*: Etiam homi
 ni, inquit, uita secundum mentem fore eiusmodi, quandoquidem id maximè homo
 est. Ecce Mercurius Trismegistus ipsam animam seu mentem uocat, *ζωὴν ἄνθρωπου*,
 nempe uerum, substantialemq hominē. Et quemadmodum hunc Aristoteles so
 lum diuinum, exterius aduentantem dicit, sic Mercurius, hunc immortalem, cor
 pus autem corruptibile. Duo sunt igitur æquali à cunctis prædicatione celebrata,
 nos & à Deo creatos, & generis affinitate cum eo sociatos, qui nobis symbolum,
 proprietatemque naturæ suæ indiderit. Hoc illi senserunt, locuti sunt, quia per suc
 cessionem à primis hominibus, penes quos fuerunt ea perspectissima, descenderunt
 in posteros, ut quò procedas antè in retro actas ætates, liquidius, maioreque
 consensu deprehendas celebrata. Ferunt igitur Græci scriptores sacri quod Thales,
ἑλεγχὲ ἀδελφὸς ἐστὶν ἡμῶν, ὡς αὐτὸς τοῦ ἐνὸς θεοῦ, καὶ ἐνὸς διδασκάλου: Dicebant nos fratres esse ceu
 scilicet qui ex uno Deo, & præceptore. Illud uerò contemplatione dignissimum
 est, ut Plato partim rationem, partim priscae Theologiæ descensum secutus, cus
 itus hæres quasi legitimus fuit, pronuntiavit, esse animum uerum hominē, so
 lumque diuinum, & immortalem, creatum à Deo longè alterius, quàm corpus,
 conditionis, ut que hoc discrimen apud omnes Philosophos extat. Quemadmo
 dum igitur duplicem hominē dixit Mercurius, sed ueram, totamque hominis
 substantiam, ipsam mentem, uel animam: Aristoteles autem hunc duplicem homi
 nem in libro de Generatione animalium luculenter expressit, ac distinxit corpus,
 & omnem à corpore inseparabilem animam nasci dicens ex elementis, spuma, sper
 mate, semine, corporis excremento, mentem autem exterius aduentare, genus
 aliud

aliud, diuinum, & incorporeum : sic Plato in cuius sententiam prorsus iuit Aristoteles, eamque alijs uerbis declarauit, adeo distinguit animum, & corpus, uelut duos homines, in Timæo, ut duos eorum statuatur creatores, creatorem animi Deum supremum, corporis dæmones, Deos nempe minores Angelos. Atque est mirabilis Theologiæ Mosaicæ interpretatio, ut sit operæpretium cernere conformitatem super creatione animi cum Mose. Ut Moses humum illam lutulentam, cœnosam, madidam, imagine humana informatam, sed ante pedes Dei mortuam, exanguemque iacentem, afflatu Dei dicit animatam, dantis ex se ipso, atque inspirantis uitalem substantiam, eratque corpus, quando non erat animus præsens, corpus de humo terræ sumptum, animus dimissus à Deo : sic prorsus Plato creatorem animorum facit supremum illum opificem: Quorum, inquit, initium traditur uobis à me: Græcè, *ωείρας & παρρηάμων* : Quorum, ait, fatus, & initium traditur uobis à me. Quas ait ego seminaui, & inchoaui tradam uobis, loquens de animis. Et nos ad id quod erit immortale, partem attexitote mortalem. Formasse scilicet corpus Angelos, animum ex seipso immortalem, sui similem dedisse. Ligatumque fuisse mortale cum immortali, quod dicebat Trismegistus duabus rebus, altera mortali corpore, sumpto è terra & elementis, altero animo immortali diuinitus missio. Hicque est tum creatio animorum, & fatus à Deo, tum eorum immortalitas. Similitudo quoque diuina, ut in Mose, quia uocat eos ibidem Plato, *ἀθανάτους ὁμόνυμοι*, uniuocum cum immortalibus, ut sunt inter se animalia. Et, *ὅτι ἐμὸν τῶντι γρηόμηναι, καὶ εἰς μεταχρόνια, θεοῖς ἰσὰ ἴσιν ἔστω* : Hæc, inquit, per me creata, scilicet animi, uitamque affecuta, Dijs æquabatur. En admirandus cum Mosaica Theologia cōsensus, cunctis prædicatibus animos à corporibus separatos. Moses quia fuisset corpus, quādo non aderat animus, quia missus animus à Deo, corpus è terra desumptum. Plato, fatus animus, & informatus à Deo immortalis, cum corpore mortali confociatus. Marcus Tullius, Nec inuenietur unquam, inquit, unde ad hominem uenire possint, nisi à Deo, loquens de animis, Hæcque est, quod Aristoteles *διεγάρ, ex* terius, Marcus dicit, à Deo.

Quod ob hanc causam dixerūt animū è cælo cecidisse in corpus, in quo uiuat in pœnā: & quod hæc suspicio nō sit uera: & quod alio sensu intelligēdū, quod prisca prodiderant: Et Plotini sententia super immortalitate animorum.

CAP. XX.

HAC causa factum est, ut hanc immortalis rei, cum mortali confociationem, cōmitionē, animorumque cum corporibus colligationē, ex quodā rumore non bene percepto, ad pœnā, & supplicium ipsorum, & ob quædam graua scelera datam arbitrarētur, audiētes ab antiquissimis progenitoribus, prius corpus fuisse, inde animū exterius infusum, atque alligatū. Itaque Philolaus Pythagoræus : *μαρτυροῦντι ὅτι οἱ παλαιὸι θεολόγοι εἰ μὴ ἴδωσι διὰ τῆς ἰσῆς τιμωρίας, ἢ ψυχῆ τῶ σώματι συνήζουσι*, *καὶ ἐπὶ τῶ σώματι τῶντι κείσασθαι* : Testantur, inquit, prisca Theologi ac uates, quod propter supplicia, anima cum corpore est alligata, & quasi in eo sepulta. Hæc igitur suspicio, quæ principium uerū habuisset, nō sanè intellectū, ipsorum quoque testimonio destruitur. Nam Plato creationem animorum & corporum describēs in Timæo, ubi amādare superstitiones oportebat, physicamque ratione agere, scripsit sic naturaliter, & consulto, diuinam prouidentiam animum corpori colligasse, sicut naturaliter & utiliter creauit cœlum, & terram. Sed huius famæ uera causa fuit, quod Paradisum, quemadmodum Chaldæi mysticè interpretantes, etiam hominem è paradiso fugatum, animam scilicet è cælo deiectam, inclusamque in corpus, propter peccatum, quod, & ipsum mysticè senserunt,

A senserunt, exponebant. Qui quidem error autorum suorum rationibus postea destruetur. Illud modò constat, diuinam animorum, separatamque à corporibus naturam, atque societatem cum Dijs habere, omnes agnouisse, prodidisse. Plotinus etiam his respondit, qui mentem sæpe & memoriam, sensumque impeditum, turbatumque cernentes de immortalitate dubitarunt, ipsi cæci, cœnososque iudicio & caliganti : Anima, inquit, cum Dijs habet commercium, immortalis: facileque id posset à nobis agnosci, si puram, limpidaque eam, ut ait Plato, uideremus. Nunc autem sæpe labefactam cernentes, neque diuinam, neque immortalem arbitramur. Sedenim cum naturam rerum ponderamus, puritatem earum inspicere fas est. Quandoquidem quod adiectum est, semper esse solet impedimento ad eius perfectam notionem, cui facta accessio extrinsecus est. Itaque consideret demptis, ac detractis alienis, se quisque : *καὶ πεισθεὶς ἀθάνατον εἶναι, ὅταν ἑαυτὸν δεῖξαιτο ὅτι ἐστὶ νοῦν, καὶ ὅτι κατὰ τὸ γρηόμηναι. ἔπειτα γὰρ νῦν ὄρα ὅτι, ἐκ αἰδηπόντων, ἐστὶ τὸ θνήσκον τῶντι, ἀλλ' αἰδῶ, τὸ αἰδῶν κερτανοῦνται, πάντα τὰ ὅτι ἐστὶ νοῦν, ἡσόμεν καὶ αὐτὸν νοῦν, καὶ φωτεινὸν γρηόμηναι* : Credetque se immortalem, cum se ipsum uiderit in natura intellectuāli, ac pura. Videbit enim mentem aspicere, & nosse, nihil sensibile, neque rem mortalem ullam, sed cum re sempiterna, sempiternam rem intelligentem, omniaque in natura intellectuāli, mundumque seipsum intellectualem, & luminosum esse. Sic Plotinus. Eius igitur sententia est, ut cernis, animos immortales, & sempiternos esse, quia solis his res æternæ, & immortales noscantur, sicut sensu mortali mortalia capiuntur. Eam facultatem, qua res sempiternæ, & incorporeæ comprehenduntur (quæ est tota ratio Aristotelis) incorpoream sempiternam esse. Sic colligit Aristoteles, animum esse sempiternum, & incorporeum, quia solus sentit res sempiternas, & incorporeas. Animumque esse intellectuāle lumen, sempiternum. Simili ratione usus Plato, ut constitit superius. Fieri quoque potest hac admonitione quisque cautior, ac firmior, cum uiderit animos imbecillos, uacillantes, affectos. Abscinde, inquit Plotinus, tolle non sua. Videbis diuinum, magnum, lumen longè, lateque spiritualiter progrediens animum. Ea quæ sapiunt, noscunt, cogitant, proderant, prouident (cui subscribit Aristoteles) sunt incorrupta, immortalia. Diuinum quoque esse animum, eumque uerum hominem, iuxta superiores, datamque ei præter cæteras animantes, particularem sortem, luculenter super Epictetum prædicauit Simplicius : *ὁ δὲ ὄντως ἀνθρώπου εἶναι βελόμηναι, καὶ τῶν ἐγγύθεν, τῶν ἑαυτοῦ περὶ τὸ μὲν ἀνακτῆσαι, ἢ ὁ θεὸς ἴδωσι τὰ ἕλλα ἕλσγα (καὶ τοῖς ἀνθρώποις ἐχρεῖσασθαι, ὅτι ἀποδίδωσι τῶν ἑαυτοῦ λογικῶν ψυχῶν ἕσπερ ἔχει φύσιν, ὅτι εἶναι* : Qui uerè, inquit, homo esse uult, dignitatemque generis sui cupiat redimere, quam Deus præter animalia bruta hominibus largitus est, is studet ut animus suus rationalis sic degat, ut natura habet. En uerus homo, generosus, insignis supra cæteras animantes : quod Deus ipse largitus est. Nihilque interest inter Simplicium, & Mosen hoc loco. Moses, Et creauit Deus hominem ad imaginē & similitudinē suā ut præesset piscibus maris, & uolatilibus cœli. Hæc gratia diuinitus data est, similitudo, proprietateque diuina, data ratio, qua dominamur brutis. Is uerus homo.

Alexandrum Aphrodiseum, animum immortalem sensisse. Separare eum animam corpoream, ab anima diuiniore. Animi agentis dignitatem primum summo Deo, tum intellectui nostro tribuere, utrunque incorruptibilem, affirmantem. Alexandri clara uerba de intellectus humani incorruptibilitate.

CAP. XXI.

SAEP E solet & in scholis Philosophorum, & in omni propemodum uir-
 tate actione, error is accidere, ut adsint qui grauis alicuius uiri sententiam,
 aut uocem perperam excipientes (ut fumus omnes in malum, quam bo-
 num propensiores) faciant ut fama inualecat, uiros eos simile quid sens-
 sisse, quale ipsi interpretantur. Accedit item ignorantio, cum libros eorum aut officia
 tanter legimus, aut omnes legere non curamus, contenti pauca quaedam uidisse, & ex
 his iudicium scriptorum fecisse. Hoc cum primis euenit de Alexandro Aphrodiseo,
 qui cum putetur passim animi immortalitatem repudiasse, qui scripta eius omnia le-
 gerit, ponderauerit, perpenderit, inueniet uel eum secus sensisse, quam fama est, aut si
 sensit, habebit unde ex dictis suis eum abunde coarguat. Quatuor igitur rationes,
 ad omnem hanc probationem praestò sunt, quarum priores indicium quoddam fa-
 ciant, non sensisse Aphrodiseum, animam mortalem. posteriores dilucidè, perspicuè,
 nullis obumbrantibus ambagibus hoc ipsum praedicabunt. Sensit igitur Alexander
 cum caeteris, eum qui dicitur animus aut mens, Graecè νῆς, immortalem. Primaque
 ratio. Quia definitio, qua dicit, animam esse crasim & actum, formamque corporis,
 & ut eius utar uerbis, ἐκ τῆς πρῆτης μίξεως καὶ κρᾶσεως τῆς πρώτης, Ex quadam mistione, &
 temperatione primorum elementorum, est definitio animae corporeae, corpo-
 reaeque uitae, qua uiuit animal hoc corporeum, terrestre, corruptibile, mortale.
 Quod ipse paulò post his uerbis declarat: γίνεται δὲ ἡμῶν ὡς περὶ τοῦ ὁ λόγος περὶ ψυχῆς τῆς
 τῆς ψυχῆς ἡρώσεως καὶ φθορᾶς. πάλτις γὰρ καὶ ὁ περὶ τὸ μὲν δὲ αἰσώμενος: Fit, ait, nobis, quemadmodum
 praediximus, sermo de anima eorum, quae sunt in generatione, & corruptione.
 Haec igitur est anima, quae dicitur ab Aristotele, actus corporis organici. Secunda
 ratio, quod animam diuiniorum, quae proprie dicitur mens, siue animus, quo sa-
 pimus, res inuisibiles, arcanas, aeternas apprehendimus, non uult inclusam esse
 sub hac definitione, quia dicit ibidem de anima Deorum: ἡ γὰρ θεῶν ψυχὴ, ἐκ καὶ
 πάλτις δὲ τῆς ψυχῆς καλῆς, ὁμοιότητος ἀπὸ πάλτις, ψυχὴ λέγουται: Nam animam Deorum, in-
 quit, si modò ea uocitanda sit anima, aequiuocè cum hac diceretur. Volens
 ferme dicere Alexander, animam Deorum incorruptibilem, immortalem, non
 eius generis esse, cuius sunt ea, quae cadunt, intereunt. Quod autem animus no-
 ster sit ex hoc genere diuino, docet ipse Peripateticorum princeps, appellans in
 Moralibus, mentem νῆς θεοῖς συγγενέσθαι, Dijs cognatissimam, propinquissimam,
 ex eodem maximè genere. Vidimus item superiores unanimiter cunctos con-
 sentientes esse homines diuinum genus. E quibus Pythagoras ad omnes cla-
 mabat,

Θάρασι, ἐπει δὲ θεῶν ἡρώσεως ἔστι θεοποιῖσι.

Esto alacer, nam nobis est diuina origo.

Et Aratus,

-τὴ γὰρ καὶ γένεσθαι ἴσμεν.

Quod cum diuo Paulo placuisset, excepit his uerbis, Dei ergo cum simus genus.
 Seneca quoque uir magnus, In homine, inquit, quid optimum est? ratio, hac an-
 recedit animalia, Deos sequitur. Audis, Deos sequitur? Duobus maximè locis as-
 firmat Aristoteles constare ex hoc diuino genere mentem, siue animum nostrum. In
 Moribus uocat συγγενέσθαι. De generatione animalium, Relinquitur, inquit, solam
 eam, quae dicitur mens, ingredi exterius, καὶ θεῶν ἔστι μόνον, Et solam diuinam esse. Paulò
 infra, τὸ μὲν χρεῖσθαι ἢ σάμασθαι, ὅστις ἐμπόδιον ἀμβλύνεται τὸ θεῶν, τοῦτο δὲ ἔστι καὶ κληρονομία νῆς: Nam
 quod segregabile, separabile est à corpore, quibus diuina pars adiuncta est. Ea est
 autem quae mens, siue animus dicitur. Vides Aristotelem uocare mentem nostram θεῶν,
 diuinam partem, diuinum nempe genus, stirpem diuinam, ex eo genere, quo anima
 Deorum:

A Deorum: Et hanc dicere segregatam à corpore. Cum ergo dicat Alexander defini-
 tionem animae corporeae, qua uiuit animal hoc corruptibile, non conuenire animae
 Deorum, mentem autem nostram affirmat Aristoteles cum caeteris omnibus esse
 sicut animam Deorum diuinam, segregatam à commercio corporis, cui corporis
 interitus nihil noceat: profectò, uelit, nolit, eadem sentit, asserit Alexander. Nam
 qui prudenter diiudicat, idem sermo est, & esse debet Alexandri, atque Aristotelis:
 Cum Aristoteles de anima sensibili, de semine principio animae corporeae, de spu-
 ma, excremento corporeo, super quo fundatur totum animal, omnisque anima cor-
 ruptibilis locutus. Deinde segregat ab hac corruptibilitate, corporeaque natura, partem
 diuinam exterius uenientem, nihil ab illo spermate habentem. Tale quid sentit Alexander,
 cum primum differit, de anima, quae sit, ut idem ait, ex crasi, & mistione elemen-
 torum. Dein ueniens ad diuinum genus, non corporeum, non corruptibile, dicit
 animam Deorum aequiuocè cum hac anima appellari. Sic igitur etiam aequiuocè di-
 cetur & animus siue mens nostra, quae est diuina, cum illa corruptibili anima. Ter-
 tia ratio erit, quod nulla dubitatione interposita, uidetur Alexander clara uoce fa-
 teri, eam, quae dicitur ab Aristotele mens actu, mens operans, Graecè ὁ ἐνεργεῖας νῆς,
 ὁ ποιητικὸς νῆς, immortalem, incorruptibilem, alterius generis, quam omnia corpo-
 ra. Ac primum ait: τὸ ἔρα αὐτοῦ εἶδος, νῆς, ὁ κινεῖται τε καὶ κατ' ἐνεργεῖαν: Forma igitur im-
 materialis est ea, quae proprie dicitur mens, & secundum actum. Paulò post: καὶ ἔστι ὁ
 ποιητικὸς νῆς, χρεῖσθαι τε καὶ ἀπαθῆς, καὶ ἀμυγῆς: Et est huiusmodi intellectus, segregatus, im-
 passibilis, impermixtus alteri. Haec Alexander. Verum attendendum est, quod
 hunc intellectum agentem, dicit ipsum Deum, & primam causam, appellatum ab
 Aristotele, in quo grauiter reprehenditur à Themistio, & ratio, quae ducitur ex
 uerbis Aristotelis (si sentit simpliciter id Alexander) aperte reclamatur. Perspicien-
 dum igitur hoc loco primum, quod Alexander mentem agentem, mentem, siue
 animum indefatigabiliter noscentem, semper in actione cognitionis existentem, quae
 dicitur ab Aristotele, intellectus actu, siue animus operans, sentit, clamat, uocife-
 ratur, segregatum, impassibilem, incorruptibilem. Secundum, quod huius intel-
 lectus, qui semper intelligit, fontaliter omni luce cognitionis impletur, principa-
 tum, primam dignitatem, tribuit intellectui diuino, qui dicitur prima causa, qui
 seipsum noscit, intelligit, fruiturque, autore Aristotele, speculatione maiestatis suae.
 Secundum gradum, & locum tribuit intellectui nostro, dicens intellectum agen-
 tem primo, ac principaliter appellari debere primam causam, omnis animi origi-
 nem, secundo minus principaliter, intellectum nostrum, incorruptibilem & ipsum.
 Si bene igitur cernas, si spectes altè, uidebis Alexandrum non simpliciter praedica-
 re, quod Deus solus sit intellectus agens, sed quod ipse primus fruatur hoc honore,
 ipse mens infinita, inexhausta sapientia, lumen immensum. Secundo loco, & qui-
 dem longè inferius, debilissimumque lumen praè illo, est intellectus noster, immorta-
 lis & ipse similiter, & intellectus agens, & similiter incorruptibilis, immaterialis,
 impassibilis, incorporeus, quemadmodum magnus ille. Quod autem hoc sentiat
 Alexander, ex uerbis eius liquidò constat: Talis, inquit, nempe immaterialis in-
 corruptibilis, ostenditur ab Aristotele, πρώτου αἰτίου, prima causa, qui & proprie
 mens, eoque pretiosior nostra, & quae cum corpore est. Dicit etiam Alexander, quod
 mens, quae intelligit sempiterna, immortalia, immortalis & ipsa est. Haec autem no-
 stra est. Demum Alexander in fine totius rationis, Intellectus is, inquit, ὁ θύραθεν καὶ ἡ-
 μῶν γινώμενος καὶ ἀφθαρτος. ἀφθαρτος δὲ ὅτι ἡ φύσις αὐτῆς ποικίλη, ὁ δὲ ἐν νόσθαι, ἀφθαρτος ἐν ἡμῶν

ὅτι ἡ ἀλήθεια ἐστὶν ἐν ἡμῶν νόσ, ὅτι ἡ φύσις αὐτοῦ ἀεισόφου λέγει. ἡ δὲ ἐξουσία γινώσκου ἐν ἡμῶν. C
 Quæ sunt, Est exterius aduentans nobis, & existens, & incorruptibilis. Incorruptibilis autem, quoniam ea est natura eius. Igitur intellectus, qui intelligitur, incorruptibilis in nobis is est, quoniam est segregatus in nobis intellectus, quem & Aristoteles exterius uenientem uocat, intellectus exterius existens in nobis. Sic Alexander, Hæc igitur ueritas est, cui nemo possit contradicere, quod Alexander intellectum, quem Aristoteles in libris de Anima uocat operantem, siue intellectum actu, in libris de Generatione animalium appellat θύραθεν, exterius aduentatem, sentit, fatetur, constanter appellat immortalem, incorruptibilem, à natura corporis segregatum. Quod si quis putet intellectum illum exterius uenientem, Alexandrum alium quam nostrum dixisse, ecce uerba ipsius autoris sunt in propatulo, quibus ait intellectum in nobis segregatum, incorruptibilem, uenientem ad nos extrinsecus. Ipseque Aristoteles cum de tota anima humana loqueretur, omnesque corporas facultates à corporeo principio nascentes, inseparabiles corpore, & cum eo corruptibiles pronuntiasset, demum concludit, reliquum esse solum eum, qui dicitur mens in nobis diuinam esse, segregatam à corpore, solamque ab alia origine, quam mortales illas facultates, uenientem. Loquitur ergo de quodam intellectu nostro, eum tribus nominibus ab omni culpa mortalitatis uendicans, quod sit separabilis à corpore, inconcretus, quod diuinus, quod extrinsecus aduentans. Hunc autem Alexander cum affirmet, fateatur incorruptibilem, certè animum humanum, qui dicitur intellectus agens, exteriusque aduentans, fatetur incorruptibilem, segregatum à corpore.

Quod idem Alexander Aphrodisiensis animum immortalem asseruit, & dubitationem de mortalitate resoluit. Et quod Plato prior & Aristoteles hoc ipsum docuerunt, ostendentes organa labefactari posse, animo incorrupto & inuiolato. D

CAP. XXII.

AGNÆ profectio sunt his habendæ gratiæ, qui labore studioque suo perfecerunt, ne diutius per scholas Philosophorum, quos aliorum inscientia inuexisset, debaccharentur errores. Ecce aliud Alexandri admirabile de animi immortalitate testimonium, quod non uidisse Peripateticos hodiernos, ut raro solent fontem ueritatis adire, palam est. Secundo Problematum, ostendens temperaturas & crases bonas, facere uires naturales, atque animæ, ut nonnulli sentiunt, aut quod uerius, organa ipsarum. Nam pro ædificio organî, operari facultatem. Sic enim chordis in cithara, aut foraminibus in tibia bene positâ, artificem optimè operari, prauè autem habentibus, non operari bene, ipsum uerò nihil pati, sed habere in potentia τὴν τέχνην σωζομένην, καὶ ἐν ἑαυτῷ ἐνεργεῖαν, artem seruatum, & non secundum actum. Sic si quis, uerbi causa, cerebro deprauato sit ob intemperiem, non operaturamque quidem, ψυχὴ λογιστικὴ, καὶ ἐαυτῷ δὲ ἀπρεπῆ διαμένει δυναμὴ τυγχάνουσα ἐν τῷ ἐνεργεῖαν, ἀλλὰ τὸ ἀθάνατον, ἐπιπορήσασα δὲ πάλιν ἀργῶνα ἐν κέρτα, τὴν δυναμὴν ἐς ἐνεργεῖαν προβάλλει καλῶς; Animam rationalem, sed per se tamen immutabilem permanere, facultate & potentia, existentem in actu, propter immortalitatem. Rursumque nactam organum temperatum, potentiam in operatione proferre bene. Ecce sui similis Alexander. En explicatio, declaratio, cum uel infantes & pueros cernis non sapere, uel ætate prouecta uiros insanire, non mentis, inquit, animiue ea causa est, sed organî male affecti, uirtute, & ipsa matre operationum potentia, immorta, in

ta, incorrupta, immortalis. Cuius maximè indicium est, quod iterum nacta organum bodi, expurgataque feculentia, operatur ut solita erat. Si mens abiisset, cum operatione destructa, nunquam redire potuisset. Manet, inquit, anima immutabilis, propter immortalitatem, qualem, ut ait Simplicius, creauerat eam Deus, prudentem, sapientem; sed accidit dementia, uel nobis uolentibus, ac prauè ratione utentibus, uel organo deprauato, ipsa mente propter immortalitatem, incorrupta, immota. Hinc respiscens, & poenitens fit alia, aut redit in seipsam. Hæc Alexander sentit etiam in libris de Anima. Coëgit igitur ueritas eum fateri quod erat. Sciendum autem, quod hæc Alexandri ratio, est etiam Platonis in decimo de Republica: Nonne nosti, inquit, animam nostram esse immortalem? Nam si corporis ægritudo, prauaque affectio non efficit animam prauam, & ægrotam, nunquam poterimus dicere ab ullo malo eam perire, sine deprauatione, maloque suo. Itaque neque à febre, neque ab alia egritudine, aut cæde, neque si quis toto corpore cæsus sit frustillatim, ob hæc, animam interire dicit quisquam, nisi prius comprobet, quod ob corporis hæc mala, ipsa uel iniustior fiat, uel sceleratior, quæ sunt animi mala. Sed cum malum alienum affuerit in alio, non adsit autem proprium, ne animam quidem quidquam perdere dicemus. Nemo uerò probabit animas intereuntium, ob mortem fieri deteriores. Tum concludit: Bene igitur dicis. Nam si proprium animi malum, non poterit animum interficere. (Siquidem iniusti, & scelerati, non modò ipsi uiuunt, ut auferre cæteris uitam soleant) uix erit malum, quod afferat animo perniciem. Ergo si neque à proprio domestico ue, neque alieno malo læditur, ἀλλοτρίῳ ἀνάγκη αὐτῷ εἶναι ἢ ἑαυτοῦ. ἐστὶ αὐτῷ ἢ, ἀθάνατον, Liqueat utique necessariò eum semper esse. Quod si semper, etiam immortalis, Hæc Plato. Deinde subiicit ea, quæ Plotinus de immortalitate, ut consideretur animus, qualis natura est, non ut à corpore, communicationeque corporis, & cæteris malis offensus, impeditus, sed purus, syncerus, qualis debet esse, & esse solet animus sapientium, similis animis cœlestibus, quos immortales nemo dubitat, retinens nobilitatem diuinam, & talis existens qualem creauit eum Deus. Nunc autem uidemus eum ueluti Glaucum illum marinum Deum, aut fractis corporis partibus, aut fluctibus attritis, aut multatis, hærentibus ostreis, aut alga, lapillisque, ut uerius monstro similis sit, quam qualis natura esset, neque quisquam priorem figuram recognoscat. Huiusmodi cogitemus animum, inquit, infinita malorum copia circumobfessum. At eò respiciamus, quibus cogitationibus euehitur, quorum inspector, contemplator esse solet, quibuscum similitudinem gerat. Hæc igitur, & ab Aristotele uisa sunt, & comprobata, & à Peripateticis, qui post eum floruerunt, declarata, explicata præsertim Alexandro, cui multum tribuunt cæteri Peripatetici. Nam animus, qui purus, cœlestis, similisque naturæ diuinæ prius esset, exinde corpore aggrauante, sensumque deprimente, malisque affectionibus obsidentibus, oppressaque diuina similitudine, bonitateque immortalis, non apparet. Sed Alexander è ratione Philosophiæ docet eam culpam, & fraudem uel organî esse, uel alienarum ab anima rerum, ipsa incorrupta, inuiolata. Cuius si dignitatem, immortalitatemque nosse uelis, ad ea respicias, quæ monuit diuinus Plato. Seiunge, quæ non sunt eius. Vide quantum sapientiæ, prudentiæ. Tu, inquit Marcus Tullius, cum siue Deus, siue mater (ut ita dicam) rerum omnium Natura dederit animum, quo nihil est præstantius, neque diuinius, sic te ipse abijcies, atque prosternes, ut nihil inter te, atque quadrupedem aliquid putes interesse? Et, Animal, inquit, hoc sagax, memmor, plenum rationis, cæteraque bona, quæ uidemus ab optimis possideri, ut Dri, & filij Dei meruerint appellari. Hoc attende, hic insiste, Similitudinem, cum optimis

musquisque similem in se Deo reddit, agnosce. Consimilis ferè ratio est in Phædone. C. Ut enim superius Trismegistus, duplicem esse hominem asserbat, alterum mortalem, corruptibilem, alterum immortalem: Et ut Aristoteles hos duos uidit & ostendit homines, alterum separabilem, alterum inseparabilem: Simplicius autem meliorem illum, nihil à dignitate sua degenerantem induxit: Plotinus & Plato, obsequium meliorem corporeis pestibus, sed operationibus suis elucescere. Has autem operationes scæpe, quemadmodum Aristoteles cum cæteris, sapientiam, scientiam, prudentiam, memoriam dixit. In Phædone eas accepit, quibus tanquam duo in uno eodemque homine cernantur, alteri iubens, & imperans, alteri obtemperans, affectiones corporis comprimens, frænansque tanquam alteras à se libidines, & sopiens. Quo non modo, affectiones corporis animam non esse, & quasi contemperatio nem, harmoniamque demonstrat, sed prorsus seiunctam ab eo, atque diuisam. An, inquit, eorum quæ sunt in homine, quicquam aliud imperare dices, quam ipsum animum, præsertim sapientem? Et si non aliud, an id imperium exercet, obsequens aut aduersans affectionibus? Dico uidelicet simile quid, ut si urgente siti, æstuque, in contrarium tendat, recusans bibere: Similiter fame premente, nolit manducare, cæteraque id genus innumera, in quibus constat animam corporeis cupiditatibus aduersari. Quibus non corporis harmonia, & contemperatio aduersatur. Nam harmonia nunquam chordis, & citharæ obstat, sed talis est cuiusmodi corpus harmonicum, sequens ipsum, non imperans ei. Constat igitur animum in contrarium ubique ferè aduersari corpori, eique omnibus modis tota uita dominari. Asperius nonnunquam & cum dolore, ut in omni exercitatione, & in medicina: nonnunquam mitius, interdumque minitans furori, & cupiditati, aut timori, interdum monens, & suadens, ut alius prorsus existens cum altera persona loqui uideatur: ut Homerus D facit in Odyssæa, ubi de Vlyssæ refert,

Tum secum, & cordi, percusso pectore, fatur,

Cor patere istud, nanque hoc & grauiora tulisti.

An, putes eum, inquit, hæc loquentem, credidisse animam esse harmoniam, & actum corporis organici, physici, cui corporis affectiones dominantur, non potius quæ agat, domineturque, multo quam harmonia diuinius quiddam? Hæc Plato. Quæ est eadem atque superius ratio: ut quemadmodum ex sapientia, memoriaque animi, falsam persuasionem destruebas oblatam ex organis deprauatis, operationibusque cessantibus: Sic ex imperio, dominatuque super omnes cupiditates, & contra se propè minaciter tendere: Vel cum corpus ipsum urgemus, & impellimus, neque cupiditatum suggestionibus acquiescimus, comprobemus imperatorem animum esse, seiunctum à natura corporis, prorsus ei dissimilem, tanquam dominum, cui nulla cum cupiditatibus, & actu corporis sit societas. Ratio Aristotelis, cogens eum faterré, cum cætera in homine non separentur, solum hunc separari, tanquam facultatem, substantiamque diuiniorem. Sapientia igitur, & prudentia, memoria, prospectus, cogitatio, solertia, probant animum incorruptibilem, immortalem, diuinum. Probat etiam dominatus, imperium super cupiditatibus, supra seipsum, resistere sibi, sese regere, impellere corpus, exercere si uel recuset, sitienti potum denegare, Venerem appetenti non acquiescere, formidantem increpare, obiurgare, irascenti & furenti frænnum imponere. Quæ quidem probant, aliud omnino esse qui imperat, aliud cui imperatur, & tanquam asino calcar, uel frænnum adhibetur. Denique superior Platonis sententia, quam Alexander explicuit, fuit etiam Aristotelis, si quis prudenter inspiciat. In primo de Anima, Mens autem uidetur inesse substantia quædam

dam existens, & non interire. Maximè enim interiret ex imbecillitate senili. Nunc autem quemadmodum in sensibus contingit. Si enim sumeret senex oculum iuuenis, uideret quemadmodum iuuenis. Quocirca senectus non euenit propterea, quod anima sit aliquid perpessa, sed id in quo fit operatio. Quemadmodum in ebrietatibus, & morbis. Itaque & intelligere ipsum, & speculari, labefactatur, alia re exterius labefactata. Ipsa uerò potentia, est impassibilis. Cogitare autem, & amare, aut odisse, non sunt affectiones eius, qui habet illud, uel illud habet (uidelicet animi) Quamobrem, & hoc pereunte, neque recordatur, neque diligit, neque enim illius erant, sed communis, quod perijt. Mens autem forte diuinius quiddam, & impassibilis est. Ex his uides eandem Platonis & Aristotelis, Plotini, & Alexandri esse de immortalitate sententiam, qui soluunt etiam, nubemque quasi tetram ab oculis depellunt dubitationem de organis deprauatis, cum quibus pariter anima deprauari, labefactarique uidebatur.

Rationes Plotini de immortalitate: & quod idem iterum Aristoteles & Plato sunt confessi, animam esse incorpoream, quemadmodum Deum: Et epilogus eorum, in quibus mirè cuncti ferme Philosophi conueniunt, super immortalitate animorum.

CAP. XXIII.

PLOTINVS item omnia, quæ uel Trismegistus, uel Plato, aut Archytas, sed ante omnia quæ Moses, de diuina animorum similitudine, eorumque immortalitate tradidissent, uerbis penè diuinis explicuit, declarauit. Expiata, inquit, animæ, absident optima sapientia, omnisque alia uirtus ei domestica. Si igitur talis est anima, cum se collegerit, & in seipsam redierit, ως ε φύσεως εκείνης, διαμ φαρμλν τῶ θεῷ καὶ αὐτῆς παντὸς εἶναι. φρονήσις γὰρ ἢ ἀρετὴ ἀληθῆς θεῶν εἶναι, ἐν αὐτῇ ἐγγένειο φάυλλο τινὶ καὶ θνητῷ πράγματι, ἀλλ' ἀνάγκη, θεῶν τὸ τοῦτο εἶναι, ἔτε θεῶν μετὸν αὐτῶ εἶναι συγγένειαν, ἢ τὸ ὁμοίον: Quomodo non naturæ illius erit, qualem esse rei diuinæ, ac sempiternæ omnis dicimus? Nam sapientia, & uera uirtus, quæ sunt diuina, haudquaquam rei uili, atque mortali insunt. Sed necesse est diuinum esse eiusmodi, ut cui soli sit cum diuinis societas propter affinitatē generis, & substantiæ. Hæc ille. Cautè quidē & rectè audio, quod animā dicat Deo ὁμοίον, consubstantialē, non scilicet eiusdem, sed similis substantiæ, quasi ὁμοίον. Et quale prodidit Moses, ad imaginē & similitudinē. Ipsi enim se ipsos declarant, ut superius Trismegistus. Igitur hoc quod Plotinus effatus est, est quod Trismegistus, νὸς ἐν ἀνθρώποις θεός, Mens in hominibus Deus. Quod uerissimū esse, declarat omnium, qui hæc scrutari institissent, cōsensus. Ut cum non didicerint, sed instinctu quisque suo pronuntiarit, didicisse tamen alter ab altero uideatur. Similia enim eo ipso de generatione animalium loco, inculcauit Aristoteles: τὸ μὲν χωριστὸν ὅτι τὸ σώματι, ὅσοις περιλαμβάνεται τὸ θεῖον, τοῦτο δὲ ὅτι καὶ κείμενον νὸς, τὸ δὲ ἀχώριστον, τὸ τοῦ σώματος: A corpore separabile est, cui Diuinitas inest. Talis autem est mens: inseparabile autem est ipsum sperma. Sentis quanta inter Platonem, Aristotelem, Platonicos, Peripateticos de animorum diuinitate, ac immortalitate concordia? Nam Laërtius prodit de Platone: διηκείδῃ αὐτῶ, ὅτι θεὸν ὡς καὶ τὴν ψυχὴν ἀσώματον εἶναι, ὅτι γὰρ μάλιστα φθορᾶς καὶ πᾶθος ἀνεπίδεκτον ἔπαρχεν: Videtur ei Deum, quemadmodum & animam esse incorporeum. Sic enim maximè interitus & affectionis incapacem esse. Eadem ergo & Marcus Tullius: Tu uerò enitere, inquit, in somnio, & sic habeto, te non esse mortalem, sed corpus hoc. Nec enim is es, quem forma ista declarat, sed mens

tt cuiusque

cuiusque is est quisque, non ea figura, quæ digito demonstrari potest. Deum igitur te esse scito. Siquidem Deus est, qui uiget, qui sentit, qui meminit, qui præuidet, qui tam regit, & moderatur, & mouet id corpus, cui præpositus est, quàm hunc mundum, princeps ille Deus. Et ut ipse mundum ex quadam parte mortalem ipse Deus æternus: sic fragile corpus animus sempiternus mouet. Quantus consensus: Aspicias quid natura de pectore sapientum, quàm ue consonum, iugiter eruit: Hi loquuntur natura, rationeque magistra, quod literæ sacræ oraculo: Ego dixi Di estis, & filij excelsi omnes. Et Plutarchus de quæstionibus Platonis, *ὁ νόος γὰρ ἡμῶν ὁ θεός*. Quomodo autem sentiant animam nostram, esse Deum, declarat idem de placitis Philosophorum. Plato inquit, *ὁ μὲν λογικὸν ἀφθάρτου, ἢ γὰρ τὸ ψυχὴν ὁ θεός, ἀλλὰ ἐργον τὸ εἶδος θεῶν ἰστέλλεται*: Rationem esse immortalem. Etenim animam, non Deum, sed opus æterni Dei existere. Vides mentem siue animam, nō Deum summum, sed quasi opus magni Dei. Et hæc Mosaica Theologia. En uerus ille homo apud Aristotelem, uera diuina imago. His consonè Chaldæus item ait, *ἡ ψυχὴ ἀσώματου πύρι*, Anima incorporeus ignis. Duobus ferme millibus annorum ante Platonem tradiderat Moses, animum simulachrum esse Dei, paulo ante Aristotelem Plato, ante Plotinum trescentis, & plus annis, ante Marcum Tullium ferme ducentis Aristoteles. Successit per omnes ætates hæc Theologia, omnia tempora obambulauit, nullius sapientis pectus non infedit, mutuis sententijs, suffragijsque roborata. Magna res est, & nemini non admiranda, tantus omnium seculorum, atque hominum ex omni genere, late terras incolentium, linguis, moribus, ætatibusque inter se diuisorum, consensus, in eandem rationē, ducente natura, conspirantiū. Marcus igitur idē, iterū sui, ueterūque Philosophorum memor, Humanus, ait, animus decerptus ex mente diuina, cum alio nullo, nisi cū ipso Deo, si hoc est fas dictu, comparari potest. Quod dixit Decerptus, D Philo, & Epictetus, ut saepe monui, *ἀπὸ πνεύματος, ἀπαύλασμα*, Moles Afflatus. Sic quoque quod Moses, Ad imaginē, & similitudinē, Marcus idē. Siquidē, inquit, uel Di ipsi, uel cū Dijs futuri sumus. Eandē sententiā, & sententiæ causam proposuit de animorū immortalitate in orationibus: Itaque, inquit, cum multis alijs de causis, uirorum bonorum mētes diuinæ mihi atque æternæ uideatur esse, tum maximè, quod optimi, & sapientissimi cuiusque animus ita præsentit in posterū, ut nihil nisi sempiternum spectare uideatur. Hæc ratio Platonis, Aristotelis, Plotini, Alexandri Aphrodisiæi, omniumque ferme Philosophorum. Quid illud quoque, quod ait in Tusculanis de animo cœlū cognoscente: Quorum, inquit, astrorum conuersiones, omnisque motus, qui animus uidit, is docuit similem animum suum eius esse, qui ea fabricatus est in cœlo. Vides ut uiderit, assensusque fuerit, ex argumento uero, animum similem esse Dei, similem eius, qui sidera fabricatus est in cœlo, quæ sapiens artifex sine diuino ingenio imitari non potuisset: sicut sine Deo moueri cœlum una conuersione dissimilimissimorum motibus nequiuisset. Idem in Tusculanis, quod mirabile uidebitur omnibus (cogor autem repetere) Nec inuenietur, inquit, unquam, unde ad hominē uenire possint, nisi à Deo, loquens de animis. Ecce non modò conformitas animorum cum Deo, sed etiam conditio, missio eorum ab ipso, duo uidelicet Mosaica, Ad imaginem, & similitudinem suam: Et, In sufflavit in faciem eius, dato à se ipso uiuenti spiritu, quem animum, mentem ue Latini, Græci que dicunt. Eodem diuino consensu Plutarchus de uirtutibus moralibus, rationem, quæ sit diuina, & prudentiam perfectam summam rationis partem, fas esse imperare, dominari parti irrationali. Sapientiamque esse circa puram, imparsibilem mentem, cui insit scientia diuinissima, ac beatissima: *φύσις γὰρ πρῶτης θεῶν ἄντικτῶν λογισμῶν ἠγέσθαι ἢ ἄρχεσθαι τῶ ἀλόγῳ, ἀλλ' ἢ μὲν ἀπὸ τοῦ θεοῦ τῶ ἀλόγῳ, ἢ αὐτῶν τῶ ἐπινοητῶν καὶ*

καὶ ἀπὸ τῶν ἑαυτῶν συνισταμένων σοφία αὐτοτελής τις εἶναι, ἀκρότατος τῶ ἀλόγῳ, καὶ δύναντος, ἢ τὸ θρόνον, καὶ μακροχρόνιον

Epilogus rationum, quibus uisus est sapientibus animus immortalis.

CAP. XXIIII.

ONSENSVS igitur omnium, qui Naturæ uox putatur, præcipuè maiorum, declarat animos sempiternos. Idque etiam assert Marcus Tullius: Ut, inquit, Deos esse natura opinamur, qualesque sint, ratione cognoscimus, sic permanere animos arbitramur consensu nationum omnium. Omnes itaque prisca, & omnes qui post eos secuti sunt, animos æternos dixerunt, Moses, Trismegistus, Musæus, Orpheus, Homerus, Pindarus, Phærecydesque Syrus Pythagoræ præceptor, qui primus, ut ait Marcus, dixit animos sempiternos. eamque opinionem discipulus eius Pythagoras maximè confirmauit. Ipse Plato, qui ut Pythagorea disceret, in Italiā nauigauit, primū de animorum immortalitate nō sensit idem modò quod Pythagoras, sed rationes etiā attulit. Hæ rationes teste Marco, plures sunt, ut qui legat librum eius, amplius quid cupiat, non habeat. Sed illa maior omnibus, & claritate mirabilior, ad quā rapti sunt uniuersi homines, ut quasi Mosen cuncti legisse, discipulique eius esse uoluisset uideantur. Ea est, quod ex ea natura, quæ Deo consensu omnium tribuitur, existit animus. Ergo animus, inquit, nunquam satis laudatus, idem Latinus Plato, ut ego, diuinus, ut Euripides audeat dicere, Deus est: Putat audaciam animum dicere Deum: diuinum autem appellari, hoc est, similem naturæ diuinæ naturam gerentem, fas esse, castigatus, & rectius. Similitudinem autem, proprietatemque esse, quod ut illa natura cœlestis terra uacat, & humore, sic humanus animus est expers. Secundo, quidquid est illud, quod sentit, quod sapit, quod uult, quod uiget, cœleste, diuinumque esse: Ob eamque rem æternum sit necesse est. Tertio, quod quemadmodum Deus non alio modo intelligitur à nobis, nisi mens soluta quædam, & libera, segregata ab omni concreatione mortali, omnia sentiens, & mouens, ipsaque prædita motu sempiterno, hoc è genere, atque eadem è natura, esse humanam mentem. Dico hoc è genere, ut paulò antè diuinitus emendarat Euripidem, non ut Deus, sed ut diuinum genus. Sunt enim alia, quibus nullam habet homo cum Deo societatem. Igitur conuenere omnes, omnisque uetus, ac noua Philosophia sacra, & profana, animos esse è genere diuino, diuina natura, & incorporea. Nihil eos habere corporeum, mistum, dissolubile, mortale, dissipabile. Esse quàm hæc omnia, quæ cernuntur, alterius omnino naturæ. His igitur dictis, ad alia quædam progrediamur.

Contra rationem, qua putarunt animos retro sempiternos: & quod errarunt, omnipotentiam, maiestatemque summi Dei, qui solus sit præditus motu sempiterno, imbecillis animis tribuentes: & quod animi humani non sunt per se principium omnis motus, sed solus Deus.

CAP. XXV.

OMNI opere id cum primis egimus, & eò mens defixa fuit, ut tum totius philosophiæ bonitatem, & cum cœlesti conformitatem ostendentes, tum si bonorum illorum assertores, aliqua exinde suspitione (nondū enim claritas cœlestis exorta omnem caliginem ex animis dispulerat) à uero exciderunt, ad bonitatem illam suis eos præsidijs reuocare, admonitos ut dicta sua diligenter pensitantes, se uanis illis suspitionibus inuolui non patiantur. Id in hac de ani

ma Theologia, cum primis occurrit. Nam cum in Philosophia sempiternum, im-
mobileque decretum positum sit à Philosophis, Quod immortale sit, & incorrupti-
bile, nullum unquam habuisse principium, hoc ad animos transferentes, sicut eos
immortales, quia naturæ diuinæ participes, sic sine principio, nunquam uel natos cre-
diderunt. Sed cum mens fluctuaret, multaque non ambigua modo, sed absurda, eo po-
sito, occurrerent, ceu ueritate labentibus porrigente manum, natos iterum eos à Deo
intrepidè pronuntiarunt. Cumque si nati sunt à Deo, retro non fuerint semper, sed ali-
quo diuino, & nobis incognito oriuntur modo, quoties eos sine principio protuler-
int, repetemus eis dicta sua, admonebimusque in re ambigua, non tantum meliora se-
qui, sed ea etiam in quæ propensiores ipsi fuisse uideantur. Marcus igitur Tullius
(ut hinc incipiam) eum Platonis illam rationem euolueret, quæ de principio motus
proponitur, diciturque de animis, nullum motus sui eos habere principium, quod à
seipsis moueatur. Sempiternum autem esse, quod ipsum nunc per se moueatur. Quia
quod ortum sit, ab alio habeat motum. Ergo quod nunc per se, & à se mouetur, ne-
cessario semper motum habuisse, quia nunquam ipsum sibi defuisse. Et nisi sem-
per motum fuisset, ne nunc quidē moueri posse. Et si moueretur, ab alio mouendum
non à se ipso. Quo desinente moueri, ipsum quoque deficeret. Sicque non esset animus,
quod Græcè dicitur, *ἀποκίνητον*. Habere autem animos eiusmodi naturam, ut à se
ipsis moueantur, sicque semper tales existentes nunquam natos. Concluditque Mar-
cus, Neque nata certe est & æterna est. Plato uero & in Phædone, & in decimo de
Repubblica, hac ratione examinata concludit: *ἔτι γὰρ ἐν τῷ ἐλάτῳ γίνονται, μηδεμίαν ἀποκί-
νησιν, ἔτι γὰρ πλείους. εἰ γὰρ ὅτι οὐκ ἔστι ἀθανάτων πλείων γίνονται, οἷον ὅτι ἐν τῷ ἕντι οὐ γίνονται, ἢ
πάντα ἐν πλείω ἄντα ἀθάνατα*. Neque pauciores, inquit, unquam erunt animi, nullo
pereunte, neque plures. Si quid enim immortale plus fieret, nosti quod ex mortali fieret. **D**
ret, omniacque deficientia essent immortalia. Hæc igitur illi dicunt. Probabitur autem non
modo in dictis eorum esse discordia, ut suis uerbis erroris admoneatur, sed etiam ex his
malis, & absurdis, quæ sequuntur, hanc eorum opinionem esse uerā non posse. Etenim si
sunt animi ingenerabiles, euertitur tota Platonis Theologia, primū cum euidentissimè
creat omnē mundū in Timæo, non solum corpora, sed etiā animos, & Deos: Quorum, in-
quit, initium traditur uobis à me. loquens de animis. Græcèque si bene meministi, *σπέρμας ἢ
σπάρτα μὲν ἐγὼ παραδώσω*. Ego, inquit, initium, & fatum animorum dabo. Eos fatos demittā
in corpus. Prædicat ergo Deus apud Platonē se satorē, seminatore, informatoremque
animorum. Quomodo ergo stat, animos esse sempiternos, nunquam uel natos, atque semi-
natos à Deo, & informatos, cum in corpus immitterentur? Platonē igitur Plato coarguat.
Eadē discordia in Marco Tullio. Neque, inquit, certe nata est, & æterna est. At o Mar-
ce, non recordaris te paulo ante, animos decerptos ex mēte diuina, alibi haustos dixisse
se? Si sunt decerpti, non uel nati, non uel antequam decerperentur, aut delibarent, non ade-
rant nati postea? Quorum natiuitas dicitur delibatio, & haustus ex mēte diuina. Ad hæc
cum in cōsolatione quæres originē animorum, dixisti in terris eam inueniri non posse.
Neque inueniendum unquam unde ad hominem uenire possint, nisi à Deo. Eos igitur à
Deo uenire dixisti. Quid aliud uenire, nisi nasci, oriri? Nam si fuissent sempiterni,
non uenirent à Deo, ne eorum originē requisisses. Venire igitur dixisti, quod alibi, de-
libari, hauriri. Hæc igitur cum aperte Marcus & Plato scripserint, si nullis alijs ra-
tionibus uterer, his cōtētus esse possem. Similis error, & incōstātia Simplicij nūc dicē-
tis animū ingenerabile, nūc à Deo creatū, & factū, ut uisum est superius. Hoc igitur cō-
tētus esse possem, si uellē. Sed latius prouectus, doceo primū, rationē illā, quæ non cōue-
niat naturæ animorum, sed soli naturæ diuinæ, eos non rectè collocasse. Iam si ingenerabi-
les

les essent animi, tot consequi mala, quorum nullam inueniat solutionem Philosophia.
Animos ingenerabiles, consequitur quod ait Plato, nec plures eos unquam fuisse,
nec pauciores, hoc consequitur miseranda illa, ut dicam quod uerum est, exeuntium,
redeuntiumque semper calamitas ad corpora, & à corporibus animorum. Hoc igitur
animi fecerunt in omni æternitate, semper è cælo ceciderunt in terras ad animanda
corpora. Vbi igitur, o Plato, beatitudo animorum quam toties decantasti? Vbi præ-
mia iustitiæ, post hanc uitam? Si redeunt animi semper (redeunt autem, quia dixisti
eos nec pauciores esse nec plures unquam) & si certus ille numerus discessit à corpo-
ribus olim tot seculis, quomodo corpora, quæ subsecuta sunt animata fuerunt, nisi
redeuntibus eis, semperque in hoc ludibrio uersantibus, & è cælo labentibus? Si hoc,
ubi beatitudo, ubi gloria bonorum, iustorumque honores post mortem? Hæc opinio,
non uel cōfusio Naturæ? Demonstremus igitur sefellisse eos priorem rationem, unde,
quæ fieri nequirent, animo conceperunt. Quamquam Marcus Latinus, de reditu
animorum reuolutioneque illa dedecorosa prudenter nihil scripsit, quod ei credo nun-
quam placuisset. Si non placuit, tollatur genitrix eius prima ratio. Dico igitur malè
coniunxisse eos naturam diuinam, supremamque Diuinitatem, cum natura animorum,
qui tamen si diuini sint, diuinitus & nati, & similes Dei, fragiles tamen, & errantes sunt,
hallucinantes, ignari multarum rerum, in errores propensi. Non igitur habuerunt
motus sempiternam durationem, infinitamque æternitatem. Habuit solus Deus, solus
ipse principium, ipse à nullo motus, uitæ suæ ipse sibi origo, uerus *ἀποκίνητος*, per se
uiuens, per se motus. Animi autem per se non mouentur, quia tum tempus fuit, cum
non essent, tum ad nascendum moti sunt ab alio, non à seipsis. Alioquin non modo in-
generabiles essent, sed etiam Dei æquales, non ab illo, sed à seipsis originem sui tra-
B hentes, cætera quoque diuinā possiderent, non peccarent, non hallucinarentur, non ua-
cillarent, non afficerentur morbis, impassibiles, summa præditi Diuinitate. Non sunt
hæc unquam, non æquant ergo Deum: quem æquarent, si uitæ motusque sui sibi foret
principium: non æquantes, nec per se moti sunt, nec sibi origo uitæ, & motus. Ab alio
omnipotenti, quem nullæ res mouerunt, nihil dedit ei uitam, ipse est sibi uita, sibi mo-
tus, uerus *ἀποκίνητος*, principium, fons omnium motionum, exorti, ad uitam incita-
ti. Ab ipso mouetur cælum & terra, omnisque natura, ipse fecit ut animi per se mouer-
entur facti similes sibi. Quapropter hoc nomen *ἀποκίνητος*, non propriè, sed similitè
conuenit animis. Est autem, *ἀποκίνητος*, sicut *ἀνθρώπος*, *ἀποκατάστατος*, *ἀποκατάστατος*, *ἀποκατάστατος*: quæ
nomina nullus unquam Theologus soli Deo non concessit. Igitur illa ratio, quam
explicat Marcus ex Platone, quamquam in Tusculanis, in Senectute, in Somnio usur-
pauit, non congruit animis, qui non sunt Deus, non principium, sed moti ab illo om-
nipotenti fonte motionum, uitarumque omnium, non solum cum nascerentur, sed
ei nunc subiecti, mouentur omni tempore. De Deo igitur duntaxat hoc uerum est,
quod ait. Nam quod semper mouetur, æternū est. Quod autem morum affert alicui,
quod ipsum agitur aliunde, quando finem habet motus, uiuendi finem habeat ne-
cesse est. Solum igitur quod sese mouet, quia nunquam, ne moueri quidem desinit.
Quin etiam cæteris, quæ mouentur, hic fons, hoc principium est mouendi. Principio
autem nulla est origo. Nam ex principio oriuntur omnia. Ipsum autem nulla ex re
fieri potest. Nec enim esset hoc principium quod gigneretur aliunde. Quod si nun-
quam oritur, ne occidit quidem unquam. Nam principium extinctum, nec ipsum ab
alio renascetur, nec ex se aliud creabit. Siquidem necesse est à principio omnia oriri.
Ita fit ut motus principium ex eo sit, quod ipsum à se mouetur. Id autem nec nasci pos-
test nec mori. Vel concidat omne cælum, omnisque natura consistat necesse est, ne uim
it 3 nullam

ullam nanciscatur, quæ à primo impulsu moueatur. Cum pateat igitur æternum id esse, quod à se ipso moueatur, quis est hic, qui hanc naturam animis esse tributam neget? Inanimatum est enim omne, quod impulsu agitur externo. Quod autem animal est, id motu cietur interiore. Nam hæc est natura propria animæ atque uis, quæ si est unâ ex omnibus quæ sese moueat, neque nata est certè, & æterna est. At ò Marce, qui sapientissimus ubique probaris, quicquid in his quæ à Græcis ad Latinos transferbas, summo delectu, nec Platonem sæpe, nec Homerum, quod & Vergilius, sequi uoluisti, sed bonis assumptis, quæ non probares eis reliquisti, cur etiam hac in ratione errorem Platonis nõ animaduertisti, qui supremam Diuinitatem, ingenerabilem, incorruptibilem, à nulla re mobilem, fontem motionum, ad animos fragiles, inscios, transfulisset? Quorsum enim spectat quod ais? Vel concidat omne cœlum, omnisque natura consistat, necesse est. Num animi nostri mouent cœlum, omnem naturam ciet, quibus non mouentibus, cœlum sit casurum, ad quos rationem hanc applicasti, & quæ Dei sempiterni, omnipotentis erant, fragili, impotenti animo tribuisti? Verba igitur eorum aperte clamant, diuinam hanc admirandamque rationem, non animis nostris, sed animo summo, præpotenti, aliorum animorum fonti congruere. Neque enim cœlum Naturamque mouent animi nostri, nec deficientibus nobis, concideret cœlum, omnis Natura consisteret, sed deficiente Deo. Tum uero nec Sol moueretur, molesque cœlestes, natura quoque deficeret omnis. Hæc igitur eorum ratio necessario concludit aliquem animum omnipotentem, sine principio, sine impulsu alieno, uniuersalè præsidem, omnis uitæ motorem. Efficitque ratio, naturaliterque demonstrat, nisi esset principium æternum, à nullo dependens, à se ipso cuncta bona, totamque potentiam agendam, uiuificandi, non aliunde sumens, casurum omne cœlum, omnem Naturam interpollandam. Is solus nunquam deseritur à se. Hic solus nunquam caruit motu, uitaque sua, omnis largitor uitæ. Et quia principium uerum est, ei nulla fuit origo, natis omnibus ex eo, ipso à nullo nato, quia principium. Is uerè nunquam ortus, solus ob hanc causam, habens immortalitatem, ut inquit ille, & quia nunquam potuit nasci, nunquam poterit deficere. Hæc omnis de Deo necessaria, naturalis, admirandaque Philosophia. Cum uerò inferis, & concludis: Cum pateat igitur id æternum esse, quod à se ipso moueatur, quis est hic, qui hanc naturam animis esse tributam neget? Ego is sum, ò Marce, qui nego tributam hanc animis naturam. Nihil enim inter nos, Deumque distaret, si cuncta, quæ differuisti, posideremus. Si ipsi nobis essemus causa uitæ, nulum aliunde motus nostri habentes principium, ne Deo quidem subiecti essemus, nec ab eo quidquam habuissemus: quot facit Deus, totidem & nos faceremus: Vt ab illo mouetur cœlum naturamque omnis, moueretur etiam mouerique posset à nobis. Sed ubi motus ille noster sempiternus, ubi perennitas, qui tam fragiles sumus, imbecilli, inconstantes, cæci, ut fragilitas suspicionem mortalitatis attulerit? sed res clara est. Non mirum si ex falsa illatione, & conclusionem mortalitatis absurdius, applicata animis diuina natura. Est autem animus, ut idem Marcus, sapienter corrigens Euripidem, diuinus quidem, sed non Deus; similis illius, at æternitate, omnipotentia, principio motionum, bonitate, longè dissimilis. Primus igitur error, genitor secundi, quem utrumque detestatur natura, patefactus, dissipat secundum, ineptamque persuasionem uero fundamento non innitentem demonstrat, animorum retro æternitatem. Qui uel eo quoque patet, quia Plato in decimo de Legibus de anima cœli, non anima prorsus nostra rationem hanc induxit: Ibi probans animam principium motus, nec sine anima quicquam moueri potuisse, eamque omnium antiquissimam esse; cœlum ab anima gubernari. Nouissimè, *ἔχει δὲ τὴν ψυχὴν πάντα τὰ κατὰ ἄρανα, ἢ γῆν, ἢ θάλασσαν, τὰς αἰθήρας* *λυήσεται,*

λυήσεται, αἷς ἀνόμαται δὲ βλάδνα, σκωπεῖδνα, ἐπιμαλεῖδσι, βελυέδνα, δεξασειν ἄραδς: Agit, ait, anima omnia quæ in cœlo, & in terra, & mari, suis motibus, quibus nomina sunt consuleri, opinari rectè. Hæc igitur non conueniunt animis nostris, sed soli Deo. Hanc sententiam testatur Aristoteles etiam Alcmenis fuisse; *φασὶ γὰρ αὐτῶν, ἀθάνατον εἶναι, ὅτι δὲ ἐοικέναι τοῖς ἀθανάτοις,* &c. Ait enim immortalem esse animam, quia sit similis immortalibus: id autem esse, quia semper moueatur. Moueri autem semper diuina, Lunam, Solem, astra, totumque cœlum.

Quod ratio, qua sibi persuaserunt animos ingenerabiles, non est uera: quod errauit Panætius transferens ad animos, legem rerum corporearum. Et quod etiam Philosophi consentiunt non omnia nata occidere, è quibus Plato censuit mundum factum non interiturum. Tum ex ratione, decretum hoc Philosophorum neque uerum esse, neque animis congruere. Resolunturque rationes Aristotelis, quibus probat omnia nata interire.

C A P. XXVI.

DVAE sunt rationes, quæ Platoni, multisque alijs persuasisse uidentur, animos retro sempiternos. Prima quod habent naturam per se mobilem, sine principio: Tum quod si sunt immortales, sunt etiam ingenerabiles, cum sit decretum Philosophorum, omnia quæ nascuntur, occidere, nascentes animos corruptibiles esse. Non sunt autem corruptibiles, ergo nunquam natos. Et Marcus huic rationi subscribens, ait Panætio creditum animos corruptibiles, quia nascuntur. Dicitque, Vult enim quod nemo negat, quidquid natum sit interire, nasci autem animos. Prima igitur sic destructa fuit, ut apertum sit, falsò eos naturam summi Dei, credidisse naturam animorum, simili errore, ut si quis inauratam statuam cernens, nihil ab ea, quæ tota aurea esset, differre putaret. Eadem propè in secundo errore hallucinatio. Sed ex Platone primum probo Philosophorum decretum illud, non adeò inuolabile esse, quin aliquo modo rescindi queat. Et quod Marcus ait, Vult enim, quod nemo negat, quidquid natum sit interire. Inueniam qui perneget, cuius magna est apud Philosophos omnes autoritas. Atque Aristoteles id arguit in Platone, cui sit mundus incorruptibilis, eidem principium dedisse. Et Marcus ipse inducens Epicureum hoc irridentem, Sed illa palmaris quidem, inquit, quod qui non modo natum mundum introduxerit, sed etiam manu penè factum, is eum dixerit fore sempiternum. Hunc cenles primis, ut dicitur, labris gustasse Physiologiam, id est, naturæ rationem, qui quicquam, quod ortum sit, putet æternum esse posse. Quæ est enim coagmentatio non dissolubilis? aut quid est, cuius principium aliquod sit extremum? Ecce igitur inuentus est, qui neget quod ortum sit, non interiturum. In libro quoque de Vniuersitate referens Latinè, quæ scripsisset Græcè Plato, Hæc uos qui Deorum fatu orti estis, attendite, Quorum operum ego parens, effectorque sum, quæ per me facta, non sunt dissoluta, me inuito, quanquam omne colligatum, solui potest. Sed haudquaquam boni est, ratione uinctum, uelle dissoluere: sed quoniam orti estis, immortales uos quidem esse, & indissolubiles non potestis, neuiquam tamen dissoluemini, nec ulla uos mortis fata periment, nec fraus ualentior, quam consilium meum, quod maius est uinculum, ad perpetuitatem uestram, quam illa quibus estis, tum cum gignebamini, colligati. Hæc à Platone asseruntur. Creditur à summo uiro, fieri posse, ut ubi Natura detecisset, suppleat diuina uoluntas. Vt si lumen ex cæcitate natura reuerti non possint, reuertatur uolente naturæ rege Deo. Hoc credidit Plato:

Plato: credidit mundum natura dissolubilem, quia generatus, & factus, consilio tam diuino stare incolumem. Nullus Philosophus reor negabit unquam, quem faciunt omnipotentem, cœlum, & terras mouentem, formas animalibus, & uitas dantem, omnem machinam sustinentem, non eundem illuminare posse cœcos, reddere surdis auditum, suscitare defunctos. Maiora enim sunt superiora. Si mouet cœlum, si facit ut omnia uiuant, permaneant, non poterit sustinere, natura casurum ne cadat: montem ruinam minantē, ne ruat, frænare: flumina uertere retro, multaq; alia, quàm usitatus naturæ pergat cursus. Poterit certè, quia potuit maiora, nec Philosophi qui primum indefessè Deo contribuunt, eripient secundum. Vna igitur ratio, decretum illud Philosophorum facile rescindi posse, quod Plato credidit, inuentusq; est, qui neget, quod neminē negare Marcus dicit. Tum ratione probantur, quæ dicuntur à Platone, Maius esse, & ualentius consilium, uoluntatemq; diuinam, maiores uires, quàm omnem naturæ fraudem, omnem imbecillitatem, Superare uires Dei, cunctas difficultates Naturæ. Quibus uiribus, non solum animos, si uerum est, suapte natura corruptibiles, sed etiam corpora, si uellet, incorrupta seruet. Hoc Plato libenter fatetur. Ex his apparet animos uel natos, incorruptibiles esse, si non natura, certe uolente Deo.

Secundam rationem perpendamus, an uerum sit omnia orta occidere, hinc animos natos etiam interituros. Sunt autem rationes Aristotelis, cur quod habuit principium, sit finiendum. Principiò, quòd ea sola sint rationabiliter ponenda, quæ uel in multis, uel in omnibus uideamus. Probari autem sensibus omnia quæ oriuntur, interire. Ad hæc impossibile esse secus fuisse in præteritum, quod erit deinceps semper æternum, nec posse mutari. Accedet enim aliqua causa, quæ si prius affuisset, possibile fuisset aliter esse, quod erat impossibile aliter esse. Si autem prius ex aliter existentibus factus est mundus, si semper sic existentibus, & quæ non possent aliter existere, nunquam certè factus fuisset. Quòd si factus est, necessariò & illa possunt aliter esse, & non semper sic esse. Quocirca & ipsa composita dissoluentur, & dissoluta prius coacta, & collecta sunt. Hoc, quia in infinitum uel sic extitisset, uel fieri saltem potuisset. Quòd si sit, non esset incorruptibilis, neq; si aliter habuisset unquam, neque si potuisset aliter existere. Deniq; simul erit semper potens esse, & potens non semper esse, quod ostensum est, impossibile. Hæc sunt rationes eius. Quas etiam attingit ex parte Epicureus apud Marcum, nullam esse coagmentationem, quæ non aliquando dissoluatur: nihil esse, cuius principium aliquod sit, quin sit aliquod extremum. Verba uero Aristotelis concisè, & obscurè moreq; suo prolata, in dissoluendo clarescent. Ut igitur omittam Deum, cuius Plato credidit maiestatem efficere posse, rem corruptibilem ne corrumpatur, rationibus agens, euincam, non latius has eius argumentationes tendere, uerioribus rationibus expugnatas. Audiatur igitur Aristoteles primū. Si uerba Platonis, ut par est, legit, diligenterq; attendit, in quibus cum Philosophis congruens, omne natum, dissolubile sentit: sed ualentius noscit, asseritq; diuinum consilium, ac ullam quantumuis detrimētōsam labefactricemq; fraudem. Hoc dicit Aristoteles, qui uidisti, sed tacuisti, tantumq; assumpsisti, habentia principium, æterna esse non posse, meliorem rationis huius partem fraudolenter, insyncerè præteristi. aut inquam credebas uires Dei cunctas superare difficultates, imbecillia reddere fortia, labefactanda quoad uisum ei fuerit etiam in æternum sufficere, aut non credebas. Si credebas, tota ratio contra Platonem uanissima est. Neque enim simpliciter dixit Plato, mundum natum, nunquam abolendum, sed robur diuinum plus ad perpetuitatem, quàm imbecillitatem mundi, ad ruinam eius ualere: & ut ait Philo, Verbum Dei

A Dei per omnes mundi partes intentum cuncta deuincire, formas rebus quibusque suas seruare perennes, concitare cœlum, naturam fecundis partibus reparare. Si non credebas, rationibus euincam, non naturalibus modò, sed tuis. Si cœlum consisteret, si Sol desideret, futurum interitum non modò cœli, quod tu incorruptibile arbitraris, sed etiam totius mundi. Cum sit igitur uerum, cœlo cessante moueri, interitum omnium rerum consecuturum: Deus autem mouet Aristotelis cœlum, mouens & cœlum, & uniuersam terram, cunctamque naturam alit, sustinet: qui autem mouet, potest etiam, si uelit, nisi ligatus, & quasi alterius legibus compeditus sit, non mouere (Quis enim Philosophorum non concedet, in quo sit potestas mouendi, non esse sistendi, remorandi?) Efficiat ergo Deus cœlum & omnis mundus interiturus, occasurus, perdendus, ne perdat, ne ruat, ne concidat. Sustinet igitur & facit, quod ait Plato, mundus, qui si suapte natura collaberetur, laxarentur ordines omnes, tota rerum artificiosa machina corrueret, ne collabatur. Si modò supremum orbem, cuius conuersione omnes cœli dissimilimi motus peraguntur, Deus sisteret, fecdam cunctarum rerum stragem cerneret. Ipse igitur Aristoteles hæc omnia confessus est in libro de Mundo: Fama, inquit, prisca est, & patria omnibus hominibus, quòd à Deo cuncta existunt, & per Deum, ab ipso, & per ipsum. Nulla uero Natura, huius conseruatione destituta per se ipsam sufficiens est. Multaque ibi ad hoc pertinentia disserit. Vera est igitur Platonis sententia, Aristotele suffragante, nullam Naturam uel cœlestem, uel terrestrem, per se incolumem esse posse, nisi salutari Dei præsentia, quæ per omnia tendit, conseruata. Potest igitur Deus corruptibilia, incorrupta seruare. Discutiamus modò rationes, an ueræ sint, & si ueræ, an conueniant animis, an omnibus rebus. Primum quod ait, ea ponenda, & asserenda cum primis esse, quæ uel in multis, uel omnibus appareant: admonebo eum solitos dicere sapientes, remouendos esse oculos à consuetudine, ut syncerum sit ubique iudicium, ne contingat, cuius nonnullos incusat Plato, sola corporea, quæ uiderent, præ manibus, oculis gererent, putasse, nihil incorporeum, quia non appareret, existimasse. sic qui sequitur usquequaque Aristotelis hoc decretum, uerum in nonnullis, in cæteris non item, falli posset. Cuius si uera est sententia, cur non etiam uera Platonis, omnia quæ uidentur, tangi, quæ tanguntur esse corporea, composita, ergo dissolubilia. Cœlum autem uideri, ergo corporeum esse & dissolubile? Ostendat igitur Aristoteles hoc non esse uerum in multis, aut omnibus. Nulla enim corporea res est, quæ quoniam oculis cernitur, non etiam soliditate roborata, multiplici rerum concursu sit effecta, sicq; resoluenda in ea, è quibus coaluisset. Cur hanc legem non admittit in cœlo, in Sole, quem & corporeum esse, & solidum declarant eclipses, & ipse factus est in Meteoris? Colligit ergo ab exemplo rationem, Omnia quæ oriuntur, apparere dissolui. colligat etiam quod ait Plato, Omnia corpora esse composita, sicq; dissolubilia: ergo cœlum dissolubile, quia corporeum. Sed homo sagax, & ut inquit Atticus, Iuliginis instar se suis tenebris occultans, refugiet ad quintam essentiam. Quam tamen Plato cum quintam & ipse dixisset, ei suapte natura immortalitatem denegauit. Intereunt igitur omnia, quæ principium habuerunt, scilicet hæc nostra terra, domestica, arbores, animalia, ædificia, urbes, mœnia, montes, aqua, aer. Sed sunt aliæ res nobis incognitæ, simplices, nullam compagem, & ex corpulentis, crasisq; admistionem recipientes, incorruptæ permanentes propter puritatem, leuitatem, nec quærunt compositum redire ad suam gentem, nulla sunt ibi uincula, quæ senio lassata resoluantur. Huius naturæ primum est cœlum, est lux, sunt

mentes, quas nulla fecit dissolubiles compago, purissimæ, qualis Deus hac parte, C
 dissimilimæ potentia, maiestate. Quantus error à corporeis, ad incorporea, quod
 faciebat Panætius, & qui ei subscripsit, ascendere: perinde si quis argueret, Omnia
 quæ uidemus, sunt composita: ergo res omnes, cuiuscunque generis, sunt composi-
 tæ. & qui conditiones corporum ad animos transferret. Cum sit igitur longè
 diuersa natura animorum, atque corporum, lex autem, quod omnia nata inter-
 eant, lata sit corporibus, non animis (quia corpora non sunt simplicia, sed quo-
 rum consumpta colligatione, dissoluuntur) certè magnus error fuit eorum, qui
 subiacere legibus corporum animos uoluerunt. Sicut igitur non omnis creatio, aut
 factio est rerum compositarum, sic non omnis res nata dissoluitur. Dissoluetur
 ex pluribus constipata, coagmentata. Quemadmodum autem omnis res composi-
 ta debet resolui, sic quæ quanquam facta, non autem composita, non resolui. Pa-
 tet igitur necessitatem rerum natarum, ad pristinum statum rediturarum, non o-
 mnium esse natarum rerum, non purissimarum, non simplicium, tenuium, exi-
 lium, sed compositarum, mistarum, quia necesse est, partes inuitas à suis sedibus
 transpositas, ad genera sua reuerti, aquam ad aquam, terram ad terram. Sic præ-
 clara resoluta domo, recidunt in terram omnia, quæ de terra uolenter in altum
 fuerant sublimata. Solitus igitur in Philosophis error, ab æquiuocis aut particu-
 lari uniuersale inferre. Quemadmodum paulò antè à præclara omnipotentique
 Dei natura ad omnes generatim animos ducebatur ratio. His declaratis, facile
 rationes Aristotelis euanescent, aut fraudem insidiosumque æquiuocum absconde-
 re deprehenduntur: Quod erit in futurum perpetuum, necessariò semper tale fuisse
 in præteritum. Quia si mutaretur conditio, ut secus esset in posterum, secus in
 præteritum, id fieret ex aliqua causa: quæ si prius affuisset, fecisset ut quod erat cor-
 ruptibile non corrumpeteretur: id autem impossibile. Respondeo igitur, ut totam
 rationem membratim resoluam, primum, quod tota hæc Aristotelis ratio, est con-
 tra æternitatem chaos, quod cum statuissent ante sempiternum, dixerunt in creatio-
 ne mutatum. Eoque dico, Ea quæ nata sunt, & in posterum non resoluuntur,
 unam tantum semper conditionem habuerunt, ut subito facta æterna essent, nec
 ullam nouam conditionem à præterito ad futurum eis accessit, quæ faceret secus
 esse in posterum, quàm fuisset in præteritum. De re nondum nata, nullum sermo-
 nem haberi posse: nullam esse conditionem rerum non existentium. Non potest de
 re nata ac facta dici, secus habere in posterum, quàm habuisset in præteritum. Et
 Aristotelis ratio de re facta, & creata æquiuocè cadit super re sempiterna in poste-
 rum. Verum equidem est in futurum non posse, quod in præteritum semper stetit
 set, quia posset oriri causa noua, quæ si prius, id est, in æternum affuisset, fecisset
 non fuisse perenne, quod perenne fuit. Quod nulla ratione fieri potest. Nunquam
 enim causa aut uis ulla erit efficiens, ut quod fuit perpetuum, non perpetuum
 fuerit, aut quæ tollat æternitatem in posterum ei, quod nunquam tulit in præteri-
 tum. Talis quoque causa in posterum non erit unquam. De præterita igitur re &
 retro sempiterna, uerum est. De futura non uerum: quia ponis præteritum & futu-
 rum, & ex uno inferis alterum. Res tamen, quam dico nouiter creatam, non fuit in
 præteritum. Cur igitur dicis causam superuenire? Cui superueniet, cum in præteritum
 non fuerit res paulò antè creata? Dicis ergo nouam causam immortalitatis, si prius af-
 fuisset, facturam fuisse rem semper immortalē, quæ ego dico creatam, id est, quod nunc me
 facit immortalem, & incorruptibile, fecisset ut semper fuisset immortalis. Hoc igitur
 non stat. Nam causa futuræ immortalitatis nõ sufficit ad immortalitatem præteritam.
 Non

A Non datur, ut retro fueris sempiternus. Magna æquiuocatio, magnum interuallum
 inter æternitatem futuram, & præteritam. Futura nunquam erit in actu, præterita
 fuit iam. Possis in præteritum millia millium secula connumerare, nunquam nume-
 rando fatigari, in futuro semper terminus erit à creatione tua, ad id quodcunque
 numerabis. Non inducit igitur, nec trahit æternitas futura, æternitatem præteritam:
 æternitas futura potius temporaria est, quàm æternitas. Initium, res creata. Res re-
 tro sempiterna, nullum habuit initium. Non est ergo consequens, ut si quod retro
 fuit sempiternum, non sit habiturum in posterum, quod possit asserere perniciem.
 Sic quod erit in posterum sempiternum, nihil habuisse quod prohiberet, quin sem-
 per fuisset. Imo habuit, & uerum est de illo, de hoc non uerum. Abstulit autem
 æternitatem in præteritum impossibilitas. In futurum impossibilitas non erit, quia
 possibile est rem creari semper manentem, sicut cælum. Excepto Deo, retro sempit-
 ternum nihil uult natura fuisse. Fatendum igitur, longè aliud esse rem creatam incorru-
 ptibilem quàm in præteritum sempiternam. Verum quidem est, si res hæc immor-
 talis retro fuisset, nullam aliam causam sempiternitatis suæ habituram fuisse, quàm
 hanc quæ faciet eam sempiternam. Ut si fuissent semper animi, non per aliud fuisset
 sent, quàm per quod semper sunt futuri. Sed esse semper in præteritum non potes-
 ruit; propter alia impossibilia magna. Fecit igitur similitudo, & quasi ludificas-
 uit futuræ immortalitatis, ut crederent etiam in præteritum fuisse quod erit in fu-
 turum semper, non considerantes alia multa. Vis igitur Deo est creandi naturas
 corruptibiles, & incorruptibiles: Et tamen non consequitur semper rem incor-
 ruptibilem fuisse. Illud quidem uerum est, eam naturam dare animis immorta-
 litatem, quæ dedisset eis æternitatem, si creatæ non fuissent. Nunc autem creatis
 B data est natura æterna, quam in sempiternum retro impossibile fuit habuisse. Si
 solitam igitur naturam respicias, uerum est eandem causam dare immortalita-
 tem in præteritum, quæ dat in futurum. Sed abduc oculos à consuetudine, uis
 debis diuiniora. Videbis præsidem naturæ facere rem sempiternam posse, quæ
 nunquam prius extitisset. Ad hæc cauillatio est, Si ea causa quæ facit sempiter-
 num in posterum, factura fuisse sempiternum in præteritum, ergo quod futu-
 rum est sempiternum, fuisse retro quoque sempiternum. Perinde si quis argue-
 ret, Si concurrerent eæ causæ, quæ Cæsarem Dictatorem fecerunt, me quoque
 facerent Dictatorem. Sum ergo sicut Cæsar Dictator. Si mihi corpus esset æthe-
 rium, gloriosum, tranarem nubes ut Christus. Nubes igitur trano quemad-
 modum ille. Fit que progressus à conditione ad asseuerationem, uitium maxi-
 mum in ratiocinando. Similis igitur est argumentatio, Ea causa quæ facit ani-
 mos immortales in posterum, si prius affuisset, fecisset immortales, & sempiter-
 nos: ergo quia sunt in posterum æterni, in præteritum quoque sempiterni fue-
 runt. Conditiones hæc sunt, non affirmationes. Clarius autem uitium ostendam,
 Ea causa quæ facit animos immortales in posterum, si prius affuisset, fecisset re-
 tro sempiternos: sed quoniam impossibile erat animos retro fuisse sempiternos:
 ergo nunquam affuisset ea causa. Sunt enim hic duæ causæ, una conditionalis,
 altera quæ tollat, destruâtque id quod sub conditione latitabat. Latet sub con-
 ditione, præterita æternitas, sed conditionalis, non asserta, non uera, non asse-
 ritur, quia superuenit causa maior efficiens, ne sit uerum, quod erat sub condi-
 tione. Ea maxima causa est, quia fieri non potest, si rectè pensites, atque aded
 altè spectes, Deo solo excepto, esse quidquam sempiternum. Hæc causa facit, ut
 animi non fuerint pariter cum Deo sempiterni: nulla autem prohibet causa ne sint
 uu : in post

in posterum: quia quantūcunque posthac uixerint, nunquam erunt sempiterni, id est, quales, si ab æterno fuissent, quæ est sola unica diuinitatis possessio. Sic que tota Aristotelis ratio patefacta est. Huc adde quod rationes eius, ut dixi, tendunt contra mundum; compositum, mistum, non contra simplicem naturam animarum, contra Platonem probantes, si factus fuisset mundus, & ex alijs rebus conagumentatus, has res aut potuisse congregari, cogi que ad creationem mundi, atque aliter habuissent ante mundum: si aliter habuissent, nouamque conditionem accepissent, posse etiam in futurum redire ad pristinum statum, sicut ab illo statu uenerunt ad istum. Quod si res illæ, è quibus factus est mundus, non poterant mutari, ad aliamque molem transferri, nunquam certè ex his factus mundus fuisset. Factus est autem mundus, ergo poterant illa mutari, & non permanere semper, sicuti erant. Itaque dissoluentur ipsa composita in pristinum. Sic que non est incorruptibilis mundus. Vides totam rationem tendere contra mundum à Platone creatum, sed incorruptibilem in posterum declaratum. Ratioque est ex compositis, nullum habens in animis locum. Et nos dicimus, etsi non dixerit Plato, ante mundum nullas res fuisse, à quibus ad mundum facta fuerit mutatio. Chaos interpretamur informe exordium. Sed tacuit more suo cauillaturus Aristoteles optimam partem Platonice rationis, non suapte natura mundum, sed diuina potestate non dissoluendum.

Quod lex illa in Philosophia, omnia orta occidere, etiam à Philosophis aliquid quando contemnitur: quod eorum sententia, non modo incorporea, & simplicia, sed etiam corporea possint incorruptibilia fieri: Et quod non est semper usitatis exemplis insidendum: & de duabus naturis.

CAP. XXVII.

SED placet, quando locus est, non solum pro Platone, sed etiam ueritate, & priscis depugnare. Nam cum Timæus Locrensis, Philoque Iudæus asseruerint Deum fuisse hunc mundum, ut à nulla causa possit nisi ab ipso præpotente dissolui, ducti sunt forte probabili ratione, non omnia nata subiacere morti: opinati non modo posse res inuisibiles, ac tenues, simplicesque, quales animi, creari sempiternæ, ut nunquam intereant, sed etiam corporales. Eamque Philo putat Mosis esse sententiã de mundo. Scrutemur igitur, angustijs illis in quas se solent conijcere. Philosophi, relictis, latissimos Naturæ campos, infinitasque sapientiarum diuinæ regiones. Videbimus multa uel esse, uel fieri posse, nulla cum nostris Naturæ societate coniuncta. Nemo inuentus est, neque forsan inuenietur unquam, qui possit, qua tandem sidera, Sol, Luna, materia, compage sint, explicare: Cur Sol caloris fecundissimus, motus indefatigabilis, nunquam nec calore absumatur, nec ob impetum concitatissimum illum dissoluatur. Nulla exitit, ex quo fuit, diminutio, setinum, attritio ex omni illo uasto corpore, ut si non fuit ullum in præteritum detrimentum, nunquam etiam sit futurum. Huic similia multa credo fierent, ex omni feculentia crassaque compage, ad purissimam naturam deducta, incorrupta manentia, si summo sederet opifici. Quis est hic, qui ex uno aut altero terrestri opere, omnipotentiam eius putet metiendã, quem cunctæ gentes, non apparentiũ modo autorem, sed etiam quarundã, non semper, sed raro, & cum opus fuit exhibitarum rerum confelsi sunt artificem, dicentes plura esse factibilia quàm facta, duas ferme magnas naturas inducentes, alteram in qua uisa, usitata nota, altera inuisitata, inuisitata, prodigiosa, miranda,

Ada, raro contingentia, contineantur. In hac nota, perspectaque natura, sunt leges hæ, quas quotidie decurrere cernimus, ex terra fieri aquam, ex aqua aërem, ex aëre puros ignes: Iterumque reuolui superiora ad inferiora, ignes ad finitimum aërem, hunc ad aquam, aquam ad terram: Ex terra nasci montes, saxa lutulenta, quorum in imo medullis succus terrestris exceptus, grandescat in saxa atque durecat, ut in uasto elephantis corpore, ex herba quam pascit, aqua quam potat, succus ad teneras medullas delatus, & excretus, ingentia ossa confūpat. Nascuntur simili ratione è terra plantæ, ferrum, omneque æs, flumina, fontes, Similique cuncta qua fuissent orta ratione, ad matrem reuertuntur. Hæc reparat foetus, & dum senio confecta recipit, novos emittit partus ad auras, nunquam his legibus deficientibus: partimque mundus in continua reparatione, & interitu rerum est: partim manet incorruptus, è duabus quasi gentibus factus, altera semper cadente, denuoque surgente, altera eadem permanente, ne dum terrestres hos interitus, uarietatesque cerneret, nil aliud fieri potuisse à creatore crederet. Sublatis oculis in cælum, nouas leges uidebis, & tantopere fieri quæ non morerentur potuisse, quantopere facta sunt, quæ semper interirerent: nihil artificis summo difficile fuisse, modò à sedibus rerum intereuntium purissimas sublatis naturas, illæfas ad conseruationem inferiorum stare, uisum esset. Hac igitur natura nota continentur leges, ordines rerum usitatarum. Altera, ut primum est natura cæli, incorrupta, inuisitata, sic quæ non sacris modò libris plura comprehensa: ut cum flumen rapidum, ne curreret, repressum est: & aqua natura fluxa reddita non fluxa: nox Sole radiante terris inducta: Repressus idem, iussusque rapidum cursum susteret, scissus oceanus hinc atque hinc fortissima moles naturæ non memor fluxæ, ad tempus esse coactus: mortuis reuocata uita: uenti tempore non suo excitati: aquæ maior quàm natura potuisset uis demissa terris. Non hæc sacris inquam libris modò, quæ limites, & leges solitæ naturæ præuaricantur, continentur, sed libris item Philosophorum, & gentium uetustarum, quarum nulla propè est, quæ non inuisitata Dei quædam facinora, contra quàm oculi quotidiane cernant, recenscat. Mitto libros Platonis ingenio præstanti uiri, in quibus ad alia mortui reuixerunt, libros item Stoicorum. Sed & Aristotelem igneum flumen Aetnæ, quod natura rapidè superfugientes inferret, scissum cogente Deo, relictis in medio pijs, prætereo, quod exemplorum tam ingentem aceruum efficerent, ut ambitiosus eis recensendis uideri possem. Vnum illud cunctis fuit semper hominibus persuasum, ac perfectum, non hæc, quæ domesticè noscimus, ante animum perpetuò astare cernimus, sola fieri posse, sed item alia, quorum nulla nobis ratione reddita, attornitos, unamque summi Dei omnipotentiam admirantes efficiant. Huius inexplicabilis, incomprehensibilisque generis ex corporibus est, ut dixi, cælum, cuius quæ moles sit, uisibilis tamen, & solida, quo è genere rerum desumpta, an à terrestri an extraneo. Et quoniam mundus ex quatuor tantum seminibus constat, ut quod ex his non sit, cum mundo numerari, & in rerum mundanarum exercitu locari non possit, constans ex his, uerbi causa, aqua, aut aëre: qua tandem arte ad summam, incorruptamque puritatem redactum, non solum supernas regiones, ut candidissimæ nubes, appetiuit, sed ita compactum fuit, ut radiantissima & indeficienti luce terras impleret. Hic ad portum, refugiumque quò te condas, resque corruptibiles, ad incorruptam naturam redactas ne fateri cogaris, concurre: portum scilicet nullum, què tibi ne ueritatem cerneret, parasti. Veteres tum minus forte commentitiè, quàm naturaliter magis, quorum ille clarè retulit sententiam:

Ignea conuexi uis, & sine pondere cæli,

uu 3 Emicuit

Emicuit, summaque locum sibi legit in arce.

Crediderunt ex illa mundana congerie non minus substantiam cœli incorruptam, uolente Deo, atque naturas corruptibiles effectas. Hanc admirandam, inexplicabilem potentiam, in qua sunt innumerabiles formæ, quas nullus sermo percurre possit, ad animos creatos uetustissimi homines retulerunt, non se cogi putantes, quemadmodum in rerum consideratione ludificati Philosophi posteriores, darent animis perennitatem in præteritum, ne nati morituri uiderentur.

Quomodo sibi ipsis contradixerunt, animos è cœlo cadere dicentes, iterum que reuerti, & quæ fuerit erroris causa. Et quod perperam intellexerunt, quæ de regeneratione fuerant uaticinata Sibyllæ.

CAP. XXVIII.

MIS ERRORIBVS ipsorummet Philosophorum uoce cõfutati, quod animi sunt sempiterni, neque uidelicet Diuinitate motus, neque quia sunt immortales in posterum, eisdem quoque uocibus ipsorum, alius error declarandus est, animos antequam in hanc uitam descendant, in altera quadam uita uiguisse. Cuius erroris similis atque superiorum causa fuit, cum uellent animos sempiternos in posterum: efficacem rationem crediderunt, si probarentur, antequam, uenissent in corpus, extitisse. Id autem probarunt ex rerum superioris uitæ reminiscencia, persuadentes sibi (uideturque ab Orpheo manasse) animos antea fuisse. Huius sunt duæ causæ: una, quod præci tradiderunt, animos antea fuisse quam in corpus, ob aliqua in antea uita facinora detruderentur; altera, quod reminiscencia palam monstret rerum quarundam præteritarum præceptam scientiam. Vult enim, ut Marcus Tullius ait, Plato memoriam esse superioris uitæ recordationem. Multisque in locis, præcipue in eo, qui inscribitur Memnon, de hoc differuit: Item in decimo de Republica, in Phædone. Ac, ut arbitror, prima causa peperit secundam, ut cum à maioribus audissent, animos antequam ad corpus accessissent, uiguisse, permoti sint ad inuestigandas huius rei aliquas causas. Sumptaque est reminiscencia, quæ sit antea uitæ scientia. Quam non operis huius est refellere, tantum, ex dictis eorum, & ex malis, quæ consequantur, probabo uanam hanc, & hominum, nihil habentium certi quod stauerent, opinionem fuisse. Huic sententiæ etiam posteriores Platonicæ subscribere. Principium eius, ut dixi, creditur ab Orpheo, & Pythagora extitisse. De quo Olympiodorus: *πρωτοῦ λόγου ὁρμητικὸς τὸ καὶ πυνδαγγοῦ, ὃ πάλιν ἔγωγε τὰς ψυχὰς εἰς τὸ σῶμα, καὶ πάλιν ἐκ τῶ σῶματος ἀνάγωγε, καὶ τῶ κύκλω πολλῶν;* Vetus fama est, inquit, Orphica, & Pythagorica, quæ ducit animas in altera uita existentes ad corpus, iterumque à corporibus educit, idque sæpe. Sic Olympiodorus, secutusque est totam hanc famam æquo superstitionis Plato: destruitur autem passim profligaturque rationibus, quas à natura, in qua ueritas est, mutuauit. Meminit huius item Iamblichus: *ὁμοῦ πρῶτα βίον ἢ ψυχὴν πρὶν καὶ εἰς ἀνθρώπινον σῶμα ἐσκριθῆναι, καὶ ὁμοῦ εἰς ὁμοῦ πρῶτα ἐπιπέσειν, τριττονὸν καὶ ὁργανικὸν σῶμα ἔχει, πρὸς ἑαυτῶν συνηρημένον, καὶ φῶσιν παρεκπλησίαν, συνα κολαδῶσιν;* Qualem, inquit, prius exercuit anima uita, quam in corpus humanum subiret, & qualem speciem promptam fecisset, tale & organicum corpus habet sibi ipsi connexum, similemque naturam assequentem. Similia res peries Iamblichi sententiæ apud superstitionis alios Platonicos, qui relicta inquisitione Naturæ, temere se maiorum auctoritati crediderunt. Hinc extat carmen de animis, apud eos:

A ἢ ἔνθεν ἀπεπλάχθησαν ὅτε εἰς γυνεθλίαν ἀπέτην
καὶ πεισοῦ, ἕλποφῆσι περὶ κλίσεις μανῆσαι.

Hinc errandæ ueniunt, cum ad littora lapsæ

Nascendi insanæ sedis mortalis amore.

Empedocles etiam dicebat:

*εἰς καὶ γὰρ εἶμι φυγὰς θέθεν, καὶ ἀλήτης
κίκεϊ μαινομένῳ πινυτός.*

Sic ego descendo diuorum pulsus ab axe,

Insanæ liti parens.

Huius igitur perspicui, exploratiq; mendacij non alios uolo testes, quam ipsosmet, ut dictis suis, quæ dedit Natura uera refellantur. Omnis enim animorum destruitur Philosophia, quam & antiquissimi tradidissent, & Natura docet, si uera hæc sunt, ut melius animos fuerit mori, quam illo ludibrio, continuoque lapsu de cœlo rotari. Nec proderit Platoni, uel terroribus tartareis homines à scelere abstraxisse, uel ad iustitiam præmijs cœlestibus propositis inuitasse, si moratus animus aliquandiu in cœlo, detrudetur non multo post in terras, aut non nocuerit improbis, dum cupiditates & libidines expleant suas, aliquandiu in tartaro fuisse, modo paulo post in uitam reuertantur. Hanc sortem, & has leges scelestissimi quique magni æstiment, optentque præfixisse Naturam, sicut iusti dedignentur, & execrari non cessent. Haud planè dissimilis esset his dominis Deus, qui largiti seruis beneficia, inde mutata sententia eriperent. Certissimum igitur sit, ne mutire quidem de uirtutibus, de pietate, de iustitia, quas tueri, & persuadere conatur ubique, Platonem posse, stante hac sententia. Quam suis Natura uocibus obiurgantissime refellat. Gratias autem agamus diuinæ clementiæ, quod aduenit lux illa, quæ sola omnem caliginem dispelleret: qua non ueniente, in magnis erroribus uel primos ipsos sapientes cæterorumque facile principes uersari necesse fuisset. Redituri igitur ad hanc uitam, cum sint aut boni, aut mali, auctoritas est Platonis, malos in tartarum præcipites actos, inde nunquam emergere, ut non fuerint unquam in superiore uita, sed cum primum in hac nati, uiuere sceleratè quam piè maluissent, in æternæ mœstitiæ loca sint detrusi. Qui, inquit in Phædone, propter magnitudinem scelerum, nullis piaculis expiari, ubi locus expiandi est, posse uidentur, quod uel sacrilegjs se explerint, uel cædes iniustas, cæteraque id genus perpetraverint: *τότος δὲ ἡ ποινήσεται μάλιστα εἶπεν εἰς τὸν τέταρτον, ὅθεν ἔπειτα ἐκβάλλονται;* Hos debita fors projicit in tartarum, unde nunquam egrediuntur. Constat igitur, hac Platonis sententia, pœnis æternis deputatos malos nunquam ex illis locis emergere. Quod etiam Poëta noster eximius secutus, sceleratos pœnis æternis canit cruciari:

— Sedet, æternumque sedebit

Infelix Theseus, Phlegyasque miserrimus omnes

Admonet, & magna testatur uoce per umbras.

Eadem est sententia de bonis, de quibus dicit in Phædone Plato. Qui, inquit, cogniti fuerint piè maximè uixisse, hi sunt qui ex his terrestribus locis liberati, & uelut ex carceribus uindicati, sursum εἰς καθαράν οἰκίαν, ad puram habitationem uenientes, in illa beata terra collocantur. Et qui se Philosophia expiassent, uiuunt sine corporibus, in omne deinceps tempus, & in domus adhuc his pulchriores perueniunt, quas non facile sit explicare, sed nec tempus in præsens sufficit. Quam ob causam conandum totis uiribus, ut uirtutem, ac prudentiam sequamur in uita: *καλὸν γὰρ ἄδλον, καὶ ἡ ἐλπίς μεγάλη;* Pulchrum enim præmium, & spes magna. Hæc sunt Platonis

nis duplices sententiæ. Quàm primum igitur hinc egressi animi uel tendunt ad superos beati, uel damnati ad inferos. Nulla reuolutio, nulla rotatio. Quare uideat summam discordiam pugnamque suorum decretorum Plato, cum in eodem libro ait uenire animas defunctorum ad loca quædam, ubi fluat Acherusia palus, ibique certis temporibus aliàs diuturnius, aliàs breuius, *πέλιον ἐκπέποντοι ἐς τὰς ἑνὶ ἴσῳ γῶσσις*, Rursus remitti ad uitas animantium. Quomodo mittuntur, ò Plato, animas defunctorum, si iam dixisti in Tartarum detruos nunquam remeare scelestos, iustos autem perenniter ad cœlestia gaudia triumphaturos ascendere? Quanquam mihi persuadeo sentire Platonem non omnes animas reuerti. Neque enim uel cœlo donatas, uel æternis supplicij addictas, sed eas tantum, quæ ad locum subterraneum, & quasi in Purgatorium profectæ iudicantur, an dignæ sint quæ mittantur in cœlum, an in Tartarum contrudantur, an redeant in uitam, & cœli lumen, ut melius uiuant, triplici sorte constituta, beatorum, damnatorum, mediocrium, quibus detur id edictum, ut ad uitam reuersæ, æquius, ac iustius uiuant, ut ibi ostendit Plato. Ergo non est uera ratio de reminiscentiâ, quæ uidebatur concludere de omnibus. Omnes enim præditi sunt reminiscentiâ: cuncti igitur in superiore uita uixissent, quia cuncti mortales reminiscuntur. Quod de illo pulsione in Memnone proponit Plato, ualeret in omnes. Totaque illa in Phædro probatur plena dissidij, ipso secum autore dissidente, ratio: qua ex non uero fundamento probata anima immortalis, quia sit in ea motus æternus, prosequitur ut fuerit in cœlo, sequens alata currum Iouis. Ioue supercœlestem locum, ubi sit ineffabilis pulchritudo, ascendente, anima autem assequi non ualens, diffluentibus alis recidat in terram. Quæ duabus alijs oppositis rationibus ex ipso petitis euertuntur. primum, quod sui quasi oblitus, cum alibi statuerit præmia iustitiæ maxima, magnamque spem propositam uiuentibus pie dixerit, quæ deum spes ea esset. Aut enim dabitur, ut ad illum supercœlestem locum, ubi cernitur inæstimabilis pulchritudo, perueniam, indeque nunquam deturber: aut ut attingam ad locum supercœlestem, ubi aliquando alis amissis, iterum in terras reuoluam. Si primum, Animis omnium qui ab æterno fuerunt piorum, receptis in locum supercœlestem, sicut etiam in Phædone dixit, adeo imminutum esse numerum animorum terras incolentium oportebit, ut in terris relictos nullos simile sit. Necesse enim est, in æternitate semper aliquos bonos fuisse. Ut si uel unus singulo quoque anno pius reuersus sit in locum supercœlestem, omnis iam animorum numerus necessario sit consumptus. Sic si uel unus singulo quoque anno deiectus sit in Tartarum. Quod si non in æternitate, sed certo à creatione tempore, is ordo uiguit: ergo non sunt animi ingenerabiles, sed unâ cum mundo nati, sicut in Timæo confirmauit. Si uero datur pietati præmium, supercœlestis locus: quod tandem præmium est, ad eam curiam proficisci, quod, cum uelut in Barbarorum aulam ad primos honores proeectus, peruenias, inde paulo post deturberis? Hæccine præmia Plato, quæ iustis parata dixisti? Huc adde, quod est in libris eius super hoc tanta inconstantia, ut appareat nihil eum certi habuisse, quod statueret. In Timæo uniuersum mundum, cœlum, ac terras, cœlestia, ac terrestria, uisibilia, & inuisibilia creat à summo opifice. In Phædro ex ratione, animis minimè congruente, concludit animos ingenerabiles. Et ex ratione incongrua deducit absurdiora. Sed tum rationibus Naturæ, tum ipsius autoris uerbis demonstrato, hoc cadentium animorum è cœlo ludibrium esse non posse, cum quo sequitur, animos ingenerabiles non esse, alia quoque obijciuntur eis ratio, hoc dogma non rectè dilatatum, de paucis à superioribus Theologis possum. Nam Pythagoras, cuius omnem ferè Theologiam ab Orpheo descendere Platonici

A Platonici testantur, retulit homines malos ubi è uita excefferint, id habere pro expiatione, ut in corpora brutorum transeuntes, ibi luant peccata. Ideo Timæus Locrensis, discipulus Pythagoræ, dixit in Genesi sua, Necessario, inquit, & quædam dira, & insolita supplicia posita, subeuntibus animis, timidis quidem, in muliebria corpora, ad cõtumeliam; homicidarum, in corpora ferarum, ad supplicium: gulosorum in formas porcorum, & aprorum: leuium autem in aues aërias: segnium, & ociosorum, imperitorum, in formas aquatilium. Hæc illi dixerant. Illa quoque quam Plato uocat in Phædro *πελιγενεσία*, regenerationem (sicque uocatur à redemptore nostro, cum Aegyptiorum, Chaldæorumque oraculis, quæ ad Trismegistum, & Platonis manus peruenerant, scilicet fore ut aliquando omnes homines redirent in uitam, quod indefessè canunt Sibyllæ) fefellit eos, credentes singulis temporibus semper homines ad corpora reuerti: quod semel tantum supremo tempore futurum, oracula canebant. Nec mirum, Nam & lapsum Adæ, & fugam è Paradiso crediderunt animorum lapsum de cœlo amissis alis. Et ad pœnam cuiusdam facinoris, quod audierant, sed ignorabant, asserabant animam inclusam in corpus. Et diluuium Noë uocarunt Deucalionis. Turrim ædificatam Nemrot gigante, cæterisque sequacibus, ut usque ad cœlum ascenderent, iactarunt fuisse Gigantum conatum.

Ter sunt conati imponere Pelion Ossæ.

Multaque alia peruersè uitio locorum, temporumque diuturnorum, intellexerunt. Nam regeneratio Stoicis quoque nota fuit, censentibus omnibus seculis circumactis, reuerti homines ad corpora. Quod explicans Chrysippus *τὸ τοῦ θεοῦ ἔχοντος δὴλον ὡς ἐστὶν ἀδύνατον ἐν ἡμῶν, μετὰ τὸ τελευτῆσαι, πάλιν περιόδω πάλιν ἐκλήμινον χρόνος, ἐς δὲ νῦν ἔσμεν, κατὰ τὴν ἀνάγκην*: Hæc, inquit, cum hoc modo habeant, perspicuum est, non esse impossibile, nos quoque post mortem, certis temporum reuolutionibus peractis, in eum quo nunc sumus statum, restitutum iri. Hæc igitur illa, quam in libris Sibyllarum, & famæ celebritate per omnes gentes audierant, Palingenesia.

Quod Plato dicens in Timæo feri animos in astris, & inde demitti, non uideatur id penitus existimasse: & quod alijs libris ueriora scripsit, quibus hæc in Timæo refelluntur.

CAP. XXVIII.

ED EA quæ Plato de animis differit in Timæo, ipsius testimonio, quia non sunt uera, refelluntur. Ibi hæc loquitur de animis factis à Deo: Cum, inquit, constituisset uniuersum, distribuit animas astris æquales, singula unicuique astro attributa. Easque cum quasi uehiculū, in naturā uniuersū imposuisset, monstrauit eis leges fatales, dicens, Primā generationē fore unam cunctis æquè ordinatā, nequis ab eo queratur se indignè affectū. Sed eas singulas sparsas ut cuique congruū esset in singula organa temporis, hoc est, sidera, oportere producere animal præcisimū, furore, & cupiditatibus cæterisque affectionibus temperatū. Quibus si impeterent, fore ut iuste uiuāt: si uincantur, fore ut uiuāt iniuste. Atque eum, qui bene datū tempus exegisset, ad habitationē socialis astri profectū, uitā beatā habiturū. Qui autem se his superari permisisset, mutandū in secunda generatione, in naturā muliebrē. Millesimo anno utrasque uenientes ad sortem, & electionē secundæ uitæ eligere quam uelit uitam. Ibi in ferinā uitā, animam humanam demigrare. Quod si nunquam abstat, quibus se uitis dedisset pro morum quadam conformitate semper in similem aliquam mutandum feræ naturam: tamdiuque in hac mutatione, & transitu futuram,

dum absterferit, expiaueritque ratione sordes, quæ ex igne, aut aqua, aut aëre, & C terra postea contraxisset; atque ad conuersionem, motumque eiusdem, & similis naturæ quam habet in seipsa reuerfa ad primam formam illius optimi & prioris habitus redierit. Quæ cum animis sanxisset, ac definisset, ut si quid accideret postea mali, minimè ipse autor uideretur, sparsit alios in Solem, alios in Lunam, cæteros in alia temporis instrumenta. Hæc Plato. Quæ quidem cum sint uiolenta, arbitraria, commentitia, singula singulis alijs uerbis eius & Naturæ testimonijs redarguuntur. Ex his enim refelluntur ea, quæ de reminiscentiâ in Memnone, & Phædro suspicatus fuerat. Similiter ea quæ in Phædro, & alibi de motu æterno animorum. Ecce enim hic traditur natiuitas animorum. Ecce quomodo, cum nondum nati nec moti, moti sunt ab alio ad nascendum. Moti, quod omnes eis conditiones datæ, quibus uiuunt animi. Docetur etiã motus illos animorum furoris, & cupiditatis, deinde meliores alios superioresque, ut rationis imperium, datos à Deo. Non semper ergo motus hos animi tenuerunt. Ad hæc non motus illos etiã, quod eos ait sparsos in singula sidera. Hos omnes motus habere habuisseque principium, Sicque non semper animos fuisse, palàm est. Non semper à se ipsis mouebantur. Non fuerunt origo sibi, nec cunctarum motionum. Refellitur quoque reminiscentiâ. Nam cuius uitæ prioris, quod Iamblichus dicebat, reminisci in hoc corpore possunt animi, si nullam duxere prius uitam, sed tantum in astris seminabantur, sparsi per omnes stellas, ibique tanquam in origine latitantes? Tum uolebant reminiscentiã esse de rebus æternis antè. Nulla hic perennitas, sed exordium, inchoatio. Secunda contradictio, quod ait animos bonos reuerti ad suam stellam, beatam uitam acturos. Animos solares ad Solem, Lunares ad Lunam. At, o Plato, non recordaris dixisse te in Phædro, felices animos ire ad superius celestem curiam, ad loca, extra flammantia moenia mundi? Non recolis, sæpe te gloriam, beatitudinemque bonorum eximijis laudibus extulisse? Quæ beatitudo, uiuere in Sole, Luna? An uno cum illis impetu rotari semper, & per omnem mundum despatari? Nonne superiores omnes tradiderunt, beatitudinem animorum esse? tu quoque in Phædone confirmasti, cum ad gentem diuinam proficisci, æuum cum Dijs agere, dixisti. Et Marcus noster te imitatus dixit, Si quidem aut Dijs, aut cum Dijs futuri sumus. In Phædone dixisti, non in Sole, Luna, habitare Deos & iustos cum illis, imò uerò, καὶ τὸν δὲ ἥλιον, καὶ σελήνην, καὶ ἄστρα ὁραῖται καὶ ἀπὸ τῶν, οἷα τυγχάνει ὄντα, καὶ τὸν ἄλλαν ἐνδοξαμονίαν ἀκόλαστον εἶναι: Et Solem, & Lunam, & astra conspici ab eis, quali natura sint, & sequi eos omnem aliam felicitatem. Quid rationis item habet, quæ causa Naturæ suasit animos spargi per sidera? Fortasse quod cum simul creatos omnes arbitrarentur, nec haberet locum ubi eos constitueret, sidera uisa sunt ei commoda habitatio. Ex uno absurdo, ut uerè dixit Aristoteles, plura sequuntur. Cum censuissent simul omnia uisibilia, & inuisibilia facta, animos quoque pariter creatos arbitrati, non crediderunt eos interim dum absunt à corporibus, in terris esse. In cælo igitur collocarunt. Sed & hoc cum dubium, & obscurum esset, uariè, inconstanterque tradiderunt. Hic in Timæo naturaliter, & necessariò mitti de cælo in corpora, in Phædro, & alijs nonnullis locis, ipse & Platonici, ob nescio quas priores culpas, è cælo in terras & quasi amissis alis deturbari. Quorū falsitatē arguit inconstantia & male stabilita sententiã, in super & contradictio detegit uanitatē. Nam Marcus ille Tullius, cum originē quæreret animorum, eaque in terris inueniri posse negaret, loquens naturaliter, supstitutione dimissa, seque iudicio ferri sinēs, dixit: Nec inueniet unquam, unde ad hominem uenire possint, nisi à Deo.

O sen

A O sententiã auream. Loquitur, ut uides, de uenientibus animis in corpora, singulisque diebus proficiscentibus à Deo. Neque enim dicit, quemadmodum Plato, olim à Deo sparsos, & fatos, sed respiciens quotidianam animorum natiuitatem, uenire creatos à Deo, dimissosque sic alios, quemadmodum primum illum pronuntiat. Idem sensit, confessusque est Plutarchus, de his qui sero à Deo puniuntur: ἄρα γὰρ εἰδὼς ὅτι μοίραυ ἀγέρως, ἀπὸ αὐτῶ φερόμενοι πρὸς γένεσιν αἱ ψυχὰι βαρύνονται: Ignoscit, inquit, differitque castigare Deum, sciens quantum uirtutis insit animis uenientibus ab eo in hunc mundum. Ad hæc, Si potuit Deus cunctos simul animos creasse, poterit etiã quotidie. Est autem rationalius quotidie creari, quàm simul omnes. Nam si fuissent in cælo, nunquam eos in terram uenire fas fuisset. Est enim cælum locus beatitudinis, perfectionis. Quidquid ibi est, semper sit necesse est. Nec debet illic esse quicquam ad malum anceps. Nec uiuere quod in Tartarum aliquando propter peccata sit detruendum. Est igitur cælum, sedes perfectorum, beatorum, sedes Deorum. Si animi antequam mittantur in terras, illic degerent: degeret in cælo, res in malum propensa. Cum igitur æquè sit possibile animos singulis diebus creari, atque à principio cunctos (sed probabilius sit ac melius singulis diebus creari: uitatur enim incommodum maximum, quod antè dixi) certè melius est, eos singulis diebus, quàm omnes dicere creatos à principio. Est certè absurdum, temerarium, irrationabile, eandem sortem, eundem locum esse animorum bonorum, & iam multis casibus probatorum, atque animorum in ancipiti sorte existentium, quique possint esse mali, ac boni. Si enim animi antequam in corpus intrassent, poterant esse boni, & mali, necdum se uel uitij dedidissent, uel probitate, ac ratione peccatis imperassent, erant autem cum hac natura in cælo, priusquam in corpora uenissent: demissi in terras probantur an boni, an mali; mali inigrant in secunda generatione in formas bestiarum, ad astrum suum redeuntibus bonis, profecto redeunt eo, ubi aliquando scelerati illi, & in formas bestiarum transformati, aut extremè nefandi in Tartarum præcipites acti, iam dudum uixerant. Sicque turbantur omnia iura, leges miscentur, nec inter cælum, ac terras ulla discrimina ponuntur. Et tamen Plato dicit cælum locum purum, sacrosanctum solos puros καὶ ἀγέρως, accipere. Non sunt puri nondum probati. Constat quidem hanc de cælo labentium animorum, famam potius fuisse de Adam è Paradiso pulso, ueste pellicea; nempe corpore, in poenam uestito. Sed hoc in terra. Similiter casus Dæmonum non fuit è cælo, loco sancto, beato, quod nondum probati non aspirauerant: sed ex aëre, ut placuit prudentibus, ubi creati. Eoque nonnullis illic remanentibus, cæteri peiores, inferius ceciderunt. Sed ignoscendum Platoni. Periculosa enim & obscura de fatu animorum, & aduentu in corpora, sententiã. Quocirca positis clarioribus, ritè iudicatis obscuris supersedendum. Quod uitatum est ab Aristotele. Probabilius igitur est, & naturæ consonantius, animos siue in cælo, siue in terra creatos, subito infundi in corpora & in corporibus probari: probatis dari regnum cælorum, improbis contraria. Cælumque esse locum probatorum, perfectorum, gloriosorum, non ad utranque uitam pendentium.

Quomodo uera sit sententiã, ad animum uniuersi, particulares reuerti. Quod hoc mysterium Philosophi recentiores peruersè intellexerint. Quod ea sit sacrarum literarum sententiã. Quod Plato, & Pythagoras dicunt animos ad Deum reuerti. Et super hoc errores Themistij.

CAP. XXX.

xx : De

DE ANIMA quoque quæ circumfertur opinio, diciturque esse quorundam recentium Philosophorum, sed fuit antiqua, si quis eam rectè intellexerit, veram esse cõperiet. Dicitur post discessum è corpore reuerti ad unicam uniuersam animam, hancque unam esse totum orbem terrarum animantem, cuius quasi sint radij, scintillæque particulae animæ. Hæc igitur opinio prisca est, non noua, sed à nouitijs Philosophis peruersè intellecta. Primum Pythagoras, quæ dixit, autore Cicerone & Plutarcho, Deum esse per omnes mundi partes intentum, et cõmeantem, ex quo nostri animi carperentur, locutus est de aduentu nostrorum à Deo animorum, eam de anima sententiam proponens, qua recetes peruersè dixerunt, unam esse omnium animam. Ecce igitur non rectè perceperunt, aduentum creationemque animorum, non intelligentes animos quidem infundi & inspirari ab illa immensa totius orbis anima, sed non cõnecti, iungique cum ea, ut tanquam à Sole, inseparabiles radij nitescant. Ecce enim anima illa immensa, prisca fuit Deus ipse, non alia anima. Quis enim totum potest animare, completique mundum, nisi Deus? Si Deus igitur est hæc anima magna, animæ autem particulae sunt, tanquam substantiales luces ab ea radiantes, ad quam redeunt, post separationem à corpore, certe Deus essent animæ omnes, immensæ sapientia, non imbecilles, non errantes, non hallucinantes. Quarum manifesta fragilitas declarat animos diuinos quod esse, Deos autem & ex diuina substantia, minime. De reditu igitur animorum ad hæc magnam animam Pythagoræ, Platonisque, quemadmodum ite de aduentu fuit sententia, autore Plutarcho de placitis Philosophorum: πυθαγόρας, ἡ πλάτων, ἀφ' ὧν εἶναι ψυχῶν, ἐξ ἧσιν γὰρ πρὸς τὸ πᾶν τὸ πᾶν ψυχῶν ἀναχωρεῖν, ἐς τὸ ὁμογενές. Pythagoras & Plato incorruptibilem esse animam. Exeuntem enim reuerti ad animam uniuersam, ad suum genus. Sic ille. Ex Cicerone autem eodemque Plutarcho habes, hanc animam esse Deum, Dicebat enim superius idem Plutarchus, Pythagoram, & Platonem sentire, animam opus æterni Dei. Veniunt igitur à Deo, redeuntque ad Deum animi. Quæ est etiam sacrarum literarum sententia: Et spiritus, inquit Salomon, reuertetur ad dominum, qui dedit illum. Dauid autem, Emitte Spiritum, & creabuntur, & renouabis faciem terræ. Erat igitur apud prisca firma constansque sententia, quemadmodum docuit Moyses, à Deo, qui est anima mundi, omnium spirituum creator, & afflator, mitti nostros animos, mitti autem non tanquam à sua substantia. Iuxta quam prisca sententia Simplicius, primo Physicorum dixit: ἡ γὰρ ἡ ψυχὴ ἐκ τοῦ θεοῦ ἐκλάμπεται λέγουσι: Etenim, inquit, dicitur anima à Deo radiare. En igitur anima uniuersa, à qua dicuntur animi nostri relucere. Et Marcus, Animus humanus decerptus ex mente diuina. Sic item erat sententia reuerti eas ad suum generatorem, sed non ita reuerti, ut ad suam substantiam coniungendos, & quasi auulsos, copulandos, quemadmodum dicuntur Auerroës, nonnullique alij sensisse: sed ut ad creatorem regemque suum, à quo creationem, similitudinemque suæ naturæ acceperint, & cuius non sunt de substantia, possint ab eo procul esse, ad regna conspectumque eius nunquam uenire, si sese male factis coinquauerint. Hoc sensit Plato, totaque antiquitas.

Errores Themistij, aliam esse animam uniuersalem asserentis, alium ipsum Deum summum. Si foret unus illuminans omnes mentes, intellectus, Deum fore. Rationes cur non sit unus.

CAP. XXXI.

VOCIRCA cogor aduersari Themistio, haud è Peripateticis ignobili Philosopho, quem cum dubitatio suspensum tenuisset, potius in id quod magis esset uitandum, quam quod ratio probaret, propensus fuit, nec antiquæ sapientiæ ueritatem attendit. Is in libris de anima, primum uerè rectèque affirmat

Amat animum, quem præceptor agentem, Græcè ὁ ἐνεργεῖα νῦν ὁ πρῶτος νῦν, uocauit, esse eum qui nobis det esse, & substantiam. Nimirum hominem uerum esse ipsum intellectum, siue animum facientem, operantem, indefatigabiliter cognoscentem, lumen inextinctum, semper luce notionis radiantem, cuius uita sit ipsum intelligere, à quo nunquam relinquatur, quemadmodum nunquam relinquatur Sol à luce, & claritate sua. Dixit ergo nos esse intellectum illum agentem, illum esse uerum hominem. Cum dicis hominem, animum ipsum uiuentem semper, & operantem, sentiendum esse. Atque hanc esse sententiam Aristotelis asserens ait, ἡμᾶς μὲν ποιεῖ τὸν πρῶτον νῦν. νῦν δὲ αὐτὸς ἡμῶν βεβαιότερον, ὅτι ἡμᾶς διέταξε τὸν πρῶτον νῦν: Nos, inquit, facit intellectum agentem. Nunc, ait, fortius, & uerius probatur, nos Aristotelem appellare animum illum operantem. Quid autem sit is intellectus semper operans, agens, declarat idem his uerbis: ὅταν δὲ αὐτὸς καὶ αὐτὸν ἦ, τὸν δὲ μόνον ὅταν ὅτιν. ὅτι δὲ ἐνεργεῖα ἀπαιτεῖται, ἢ ἀνάγκη, ἢ ἀδύνατον, ἢ ἀέδωτος: Cum autem fuerit ipse per se, hoc est, solus quod est. Est autem intellectus agens irrequietus, indefatigabilis, immortalis, sempiternus. Hæc ille. Duas igitur ponit ueras assensuque dignas sententias: Quod homo uerus Aristoteli est ille intellectus: secunda, quod is intellectus est æternus, immortalis, incorruptibilis. Tertiam adijcit eandem cum priore, quod eos irridet (est autem is Alexander) qui dicebant hunc intellectum operantem Aristotelem ipsum Deum existimasse. Irridet autem ostendens ex dictis Philosophi, de summo Deo nulla ratione eum sentire potuisse. Ex his, inquit, Aristotelis dictis admirari eos operæpretium est, qui mentem agentem hanc præceptor Deum ἡμῶν ἔστιν ἡ ἀριστοτέλης, Summum Deum putarunt esse secundum Aristotelem. Quarta sententia, quæ ex his omnibus maximè reprehenditur, & cuius ceteros erroris refellit, ipse maximè refellendus apparet. Quærit, animus, quem agentem, & B immortalem esse, & Deum non esse docuisset, utrum ne sit unus, an plures. Videri autem unum secundum Aristotelem, quia lumini eum comparasset. Vnum autem esse lumen uniuersi. Imò uerò & fontem luminis, à quo omnes animalium oculi deducantur ex potestate ad actum. Et quemadmodum nihil faciat ad unumquodque animalium luminis incorruptibilitas, sic non prodesse nobis intellectus agentis æternitatem. Quod si plures essent, & eorum, quæ sunt potestate, non unus esset agens, quomodo differant inuicem? Nam in his, quæ sunt eadem specie, diuisiones esse per materiam. Neesse autem est intellectus agentes eosdem esse specie, si quidem omnes eandem habent substantiam, actum, & eadem omnes cognoscunt. Si enim non eandem, sed diuersam, quæ erit separatio? Vnde porro mens potestate omnia cognosceret, nisi primus intellectus cuncta noscat, qui eam deducat in actum? An uerò primum est unus illustrans, illustrati autem, & lucentes plures? Nam Solus unus est, lumen autem uidetur propemodum in uisiones omnes secari. Ob id enim non Solem, sed lucem pro exemplo usurpauit. Plato autem Solem, quem summo Bono comparat. Quod uerò in unum agentem intellectum nos omnes reuocamur, compositi quasi ex agente, & possibili, & unicuique nostrum ab illo uno est esse, non est cur miremur. Vnde enim communes conceptiones, unde similis, & eadem omnium sine præceptore primorum terminorum, primarumque dignitatum, cognitio, nunquam certè mutua cuiusque nostrum notio fuisset, nisi esset una mens, cuius omnes essemus participes. Et uerum est, quod ait Plato, nisi aliquid esset hominibus, alijs quidem aliud quid, alijs aliud quid idem, sed quis nostrum priuatos affectus haberet, non esset facile alteri ostendere affectionem suam. Similiter in scientijs qui docet, eadem sentit cum eo qui discit. Vnde enim & discere & docere possemus, nisi idem esset doctoris, discipulique sensus? Quod si idem, ut neesse est, certè idem est intellectus docentis, ac discens

ris. Has & id genus super intellectus unitate protulit Themistius rationes. Quarum cōfutatō non profundioribus modō, sed etiam cuius de medio facilis est, tum quōd peruerse Aristotelis sententiam interpretatur, tum quōd & rationi, & autoritatī maiorum contradicit. Et ex uerbis ipsis elicitur confutatio. Tres igitur rationes adfunt in contrarium. Primum, quōd negans illum intellectum, omnes illustrantem, & illuminantem, & quasi lucem immentam per omnes animos radiantem, esse Deum summum, apertē, & perspicuē sibi contradixit. Si enim est omnium hominum intellectus unus, & is est immortalis, incorruptibilis, & non est Deus, diffusus est autem per omnem generis humani gentem, efficitur ut is sit Deus, & non sit Deus. Ille enim intellectus, illa mens, ille animus, qui dat lumen uniuersis, qui spargitur per totum orbem terrarum, ubique præsens, fieri non potest quin sit Deus magnus, quem dixit Pythagoras per omnes mundi partes intentum, & commentem, ex quo nostri animi carperentur. Est igitur solius summi, omnipotentisq; Dei, uniuersalis præsentiā, uniuersalis omnium animorum illuminatio. Hoc Aristoteles dixit, hoc Plato. hoc omnis antiquitas, hoc ratio clamat, uociferatur, apertam & perspicuam contradictionem hominibus huius pandentes. Negat Deum esse, qui omnino est Deus. Si quis igitur est intellectus, qui det lumen omnibus in toto terrarum orbe hominibus, qui luceat ubiq; qui ueritatem ubique ministret, hic fieri non potest quin sit Deus. Themistius autem negat hunc esse Deum. expressa igitur contractio. Et simile quid facit Themistius, ac si descripsisset prius, Est animal in terris bipes, erectæ ad cœlum ceruicis, intelligens, sagax, solers, loquens. Deinde hunc hominem esse negaret. Tale enim est dicere, Est quidam intellectus incredibilis magnitudinis, per omnem mundum diffusus, illuminans omnes animos, a quo funditur micatq; omnis scientia, & cognitio, sed is non est Deus. Cum igitur ratio coarguat hunc, immensum, ingentem animum, Deum esse, si quis est, qui det omnibus animis, ut uoluit iste, lumen (sed alia clarior ratio probat, si magnus is animus, qui est Deus, daret animis nostris esse, id est, si homo uerus esset intellectus is, quem probat ratio esse Deum: hunc autem dixit Themistius homines ipsos esse) arguitur profectō, futuros homines ipsum Deum. Si enim magnus ille, & infinitus animus est Deus, ut probat ratio: & si iuxta Themistium, is intellectus est substantia nostra, planē coarguitur nostram substantiam esse ipsum Deum. Huc deuoluuntur; desinuntq; nouæ, & a uetusta Philosophia abhorrente, persuasiones. Mirari autem operæpretium eorum ineptias, quæ eos ad hæc prodigia confingēda perpulerunt: Quod sit communis eademq; notio, quod præceptor, & discipuli sensibus conueniunt. Quasi unam animam in decem lupis esse, dicendū sit, quia simulac unus exularit, omnes statim concurrant, cognita sine ullo præceptore uoce, eos ad præcedam inuitante. Sic una erit in bobus, asinisq; & gallinis anima, quæ facile, nullo docente, uoces mutuas intelligant. Sic oua erunt eadem, quia similia. Vbi igitur fuit similitudo, uoluerunt esse unitatem. Similitudinem animorum, qua similia noscunt, cogitant, propter similitudinem naturæ, incurfant in easdem notiones, in eadem consilia, putarunt esse unitatem: Tale quid perpessi, ac si quis decem specula, quia in cunctis eadem repræsētantur, diceret unum speculum. Quæ ratio cum sit apertissimè falsa, longius refelli non debet. Nam cur præceptor, ac discipulus conueniant, non unitas facit, sed similitudo animorum. Separationem autem rerum indiuiduorumq; singuli cuiusque, pertinacius, quàm par est, leges rerum corporearum, ad res corporeas transferre, dicunt a materia semper fieri: Vt separatio indiuiduorum non existat, ubi materia non est. Non est autem in animis, non ergo separari posse. Hæc quoque ineptius, quàm deceat Philosophos tantos. Quid enim prohibet quominus spiritualia,

A ritualia, inuisibilia sint plura, habeant suam multitudinem, diffundantur latè? Quid has leges inuexit? cur mittis in cœlum terrestria? Corpora per materiam segregantur, multiplicantur, ergo ubi non est materia, non est segregatio, non multitudo. Que tanta ineptia in Philosophia? Alia lex est animorum spiritualiumq; rerum, alia corporum. Qui hoc non uidet, non uidet nisi terram, nisi corpora, alius non assurgit. Hæret solitis, domesticis. Separantur igitur per suas substantias mentes. Et sicut unus est animus, per suam substantiam, sic alter esse potest per suam substantiam, segregatus, distinctus, seiunctus ab illo. Quorum segregatio non erit a materia, sed ab ipsorum substantia. Talis ac tanta segregatio, quanta ipsorum corporum. Nonne Deus segregatus est ab omnibus animis? Qua quæso materia segregatus? Hæc igitur cum non minus quàm superiora, puerilia sint, indignaq; Philosophiæ grauitate, uerba in eis refellendis uereor profundere. Hoc addo postremum, ut error tantus appareat. Ille unus intellectus, quem incorruptibile, immortalem asseruit, Deum esse negauit. Si perirent omnes homines a terra, quod fieri ratio non reclamaret, si pestilentia aut alia calamitate, aliqua nationes interierunt, quemadmodum diluuium cunctos abstulit, præter octo, sic omnes extinguerentur, ubi remaneret, ubi subsisteret, cunctis hominibus, quia mortales omnes, a terra sublatis? Tolerabilior igitur error Alexandri, quem tacite sugillat Themistius, censentis agentem illum intellectum esse Deum, primam causam ab Aristotele uocatum. Sed & ipse grauisimè peccat, clara dilucidæque præceptoris uerba, ut ostendit Themistius, tam peruerse interpretans, ut quod clarissimè de intellectu nostro dixit Aristoteles, uocans illum agentem, ipse ad intellectum diuinum transtulerit. Eodem uidelicet errore, quo superius æternitatem, principiumq; motus ab animo diuino ad humanum detorserant, Nunc quod hominum est, ad Deum traducentes. Maneant igitur cuncta suis locis. Quod Aristoteles de nostris apertè locutus est, nulla ratione transferatur ad Deos: similiter quæ diuinæ potentia tribuit ratio, non fiant humana possessio. Vt igitur sub epilogo rationes Themistium coarguentes proponam: Si quis est animorum omnium illuminator, solus is esse Deus potest. Non facit unitatem animorum similitudo, consensusq; cognitio nis. Contra philosophiā uerumq; iudicium est, in quibus est similitudo, ponere unitatem. Non esset immortalis, incorruptibilis unus animus ille, qui requiescat super omnes homines innixus illis, & inseparabilis, si cuncta hominum natio periret. Denique luminis comparatio que placuit Aristoteli non designat intellectus unitatem, sed illuminationem, irradiatione singuli cuiusque intellectus agentis super unumquensq; intellectum possibilem. Demum si nobis dat esse agens ille intellectus, & is est immortalis, omnis utique homo habet esse suum, suamq; substantiam immortalem. Quia homo est ille agēs intellectus, incorruptibilis, immortalis. Veritas igitur ab antiquissimis prædicata posterisq; mandata erat, quod intellectus ille magnus, unus illuminator, est Deus magnus, magna mundi animatio, a quo dicuntur animi nostri, quando creantur, quasi radiare, ac scintillare: quemadmodū superius omnes assenserunt.

De immortalitate animorum famam uetustissimam esse. Nolle facinorosos animam immortalem, ne terrore futurarum poenarum peccatis suis impendentium torqueantur.

CAP. XXXII.

SVNT item hæc de animi immortalitate obseruanda. Principio quod in undecimo de Legibus ait diuinus Plato, Fidem quod animi sint immortales, quod post discessum a corpore sentiant, uiuant, uigeant, longè antiquissimam esse,

esse, ut ob uetustatem, quoniam uetustiora sunt meliora, ut idem testis est, Dīscipulorum pro-
 piora, magis sit hominibus excipienda: αὐτὸν τελευτησάντων ψυχὰς, διώμαρ ἰωὴ τελευτήσασαι,
 καὶ τῶν ἡδὴ ἀνθρώπων πραγμάτων ἐπιμελόντων; πύττα δὲ ἀληθεῖς μὲν, μαλῆροι δὲ εἰσι πρὸς ἔχοντες
 λόγοι, πρὸς τὸν τοῖς φήμας χροῖον πρὸς τὰ πρῶτα ἐπὶ πολλὰς, καὶ σφόδρα παλαιὰς ἕσται:
 Defunctorum animæ, uim habent quandam defunctæ, & rerum humanarum procu-
 ratrices sunt. Hæc autem ueris, & antiquissimis sermonibus circumferuntur. Fidemque
 adhibere necesse est omni alteri, quæ de hac re iactatur fama, cum sit tam multa &
 adeo prisca. Hæc Plato, & hoc Tullius testimonio in Tusculanis de animorum im-
 mortalitate utitur. Diuino igitur instinctu locuti sunt, docentes famam de animis im-
 mortalibus esse uetustissimam, auctoritate prisca seculorum confirmatam, a pa-
 tribus per continuam successionem quemadmodum notionem Dei, traditam. Vnde
 ab origine mundi, ab Adam, Noë, Abraham, aliisque antiquissimis, posteritati
 prædicatam. Hoc igitur maxime obseruandum. Alterum quod ait Hie-
 rocles Pythagoreus, qui maxime uelint animam mortalem, non pru-
 dentes, ac sapientes, sed impuros, scelestos, quique libidinibus
 uitæque turpitudini, se dediderunt: ἢ βέλτεροι οὐ καλὸς ἀθάνα-
 τὸν εἶναι πρὸς αὐτὸν ψυχῶν, ἵνα μὴ ἔσομεν ἡμαρτάνων, καὶ
 φθάνει τὸν ἐκείνους διασῶν, θάνατον ἑαυτοῦ καταλείψα-
 μων: Non uult, inquit, impro-
 bus, animam suam immortalem,
 ne ad conspectum illius iu-
 dicis æqui poenis tor-
 quendus adue-
 niat.
 Itaque se ipsum
 potius morte condemnat.

FINIS.

D

A **Augustini Steuchi Eugubini**
 DE PERENNI PHILOSO-
 PHIA LIBER DE-
 CIMVS.

*In religionem ueram cunctos Philosophos consensisse: Pietatem, Philoso-
 phiamque Christianam, quæ sola cunctas ambages resoluit, omnes tacite
 collaudasse: Rerum humanarum finem esse, Philosophorum consensu, pie-
 tatem: Hanc autem esse solam Christianam.*

CAP. I.

B

LTIMA totius operis meta, uehementer his, quæ
 præcesserunt, necessaria, & tanquam aptissimus colo-
 phon restat, probandum, cunctos naturali consensu,
 atque adeo rationis eius, quæ separat homines a bru-
 tis, instinctu, conuenisse, ibique demum uoces eorum, &
 testimonia desisse: nihil esse mortalibus pietate, ac reli-
 gione melius: collectisque rationibus, cunctos eò tan-
 dem deuenisse, ut hodiernam hanc orbis terrarum re-
 ligionem, ueram generis humani magistram, uel ante-
 quam exorta esset, sola ratione duce prædicarint: ut
 omni natura diligenter humana, cunctisque rebus, quæ
 cadere in animum possint, uniuersaque Philosophia euoluta, id tandem cuncti, cons-
 cordes, quasi ratione seipsam excitante, decreuerint esse uerum bonum, quod pro-
 mittit hæc religio, sine quo, nec homine miserius quidquam nasci, nec multæ sedari
 animi perturbationes, deique rebus humanis dubitationes potuerint. Verè quidem
 una hæc omnium perturbationum, ambiguitatumque, quæ torserunt in omni ætate
 mortales, torfissentque, semper uerum asyllum portusque apparuit. Vna superiorum se-
 culorum tenebras & caliginem nitore suo dispulit. Hæc omnia quondam dubia dis-
 soluit, humanarum rerum finem sola declarauit, degendæ uitæ rationem ueram sola
 docuit. Secuti sunt autem uideruntque eam penè cuncti Philosophi, quoniam non tam
 diuina est, coelitusque reuelata, uerum etiam adeo naturalis, ac rationi conformis,
 ut recte iustèque nihil statuere possis, nisi ad eam sorte quadam delatus. Cernere igitur
 erit Philosophiæ, & humanæ mentis, ubi minus desiperet, cum ea concordia.
 Ac primum nemini dubium est, quin sit in unaquaque re, optimum, ac pretios-
 sissimum, & cuius gratia cætera inuenta, ac constituta uideantur, quod in fine
 est. sic res humanas, etsi multæ sunt, quæ sub Philosophiæ consideratione ca-
 dant, quorum afferat animis admirationem contemplatio, id tamen præstantissi-
 mum esse nemini dubium, cuius uirtus reliqua facile præcellat. Esse autem finem
 rerum humanarum, aperte, & clarè religio cœlestis docuit, ut uitam hanc transi-
 gentes, & ab omni scelere, ac fraude abstinentes, ad meliora, quàm quæ in oculo
 habemus, perueniamus. Huc omnia demum rediguntur, qui quidem maxi-
 mus, nobilissimusque finis trahit omnem pietatem, religionemque secum, uni-
 uersamque Philosophiam, particulares item rerum ceterarum fines, quibus tota ferme
 constat religio. Nam ubi finem bene, rectèque uiuendi constitueris, necessario sceleratæ
 uitæ
 yy

uita: finis constitutus erit. Sic necessario quoque erit eorum aperta ratio, quibus constat recta uita: Cunctaque eodem sermone consonare oportebit. Primum igitur de fine loquendum. Nam Plato & Aristoteles, multique alij Philosophorum adeo clare hunc finem uiderunt, ut penè miraculum sit eos ratione uidisse, quod post nuntius coelestis reuelauit. Quanquam, ut dixi, perennis haec fuit usque ab exordio generis humani Philosophia: cum mortales omnes, ut summi Theologorum perhibent, ante diluuium concorditer unicum, singularemque Deum noscerent, eumque solum adorarent, uanis postea religionibus, quemadmodum & flagitiosis alijs erroribus, repertis. Cum igitur omnes siue Natura docente, siue pristinae pietatis, per omnia secula uestigijs extantibus, magnum praeclearumque illum humanarum rerum finem perspexerint, profectio nulla super reliqua religione discordia remanebit. Ut aliquis oculatus, cunctos Philosophos pariter conuocans, suasque eis sententias ostendens, probaturus sit eis, nullam eos aliam religionem uoluisse, quam hodiernam.

Philosophos perhibere pietatem esse uirtutum principem: probari hanc solum esse Christianam. Finem a Philosophis consentaneam religioni Christianae constitui, ut Deum sequamur. Huc omnem uitam dirigendam. Hoc illos dicentes, aperte religionem, quae sequitur Deum, respexisse, probasse. Philosophis ueram scientiam esse, Deum noscere.

CAP. III.

RIMVM igitur religionis, ac pietatis, quo regitur beate uita, gradus est, quod agnoscendus est, & colendus Deus, ex cuius amore & cultu, ac bene nostris factis, perueniendum sit ad meliorem quam caducam hanc, corporeamque uitam. Hoc cum decantatum, celebratumque factum sit, magno illo in terras adueniente Deo, omnes antea propter insitam, donatamque rationem, & quod unanimes erant quondam in cultu eius, non ignorarunt. Hierocles igitur Pythagoreus, tamen Christianae religionis hostis, omnis probitatis originem, ac principium dixit pietatem: *παντων ἀρετων ηγεμων η̄ εὐσέβεια πρὸς τὸν θεόν αἰτία, ἀναφορὰ ἔχουσα*: Omnium, inquit, uirtutum princeps, & dux est pietas, causam diuinam respiciens, in eamque relata. Haec Theologia ea est, quae nostris in literis praedicatur Deum ante omnia uenerari oportere, & quae constituit hanc toto orbe terrarum celebrem religionem. Cuius principium, & caput, omnis denique cura, est summi Dei perfecta ueneratio. Efficit autem ratio, ut si pietas est princeps omnium uirtutum, eam pietatem hoc cum primis honore praecellere, qua colitur Deus summus, ac primus. Deinde cum uirtute nihil sit melius, stabilius, fortius, magis substantia suffultum; uirtutum autem magistra, ac regina sit omnium rerum maxima: ei subiectum uerum necessario subiacere, non ex nihilo nasci, in eo uersari, quo non sit melius, dignius, praestantius. Ex his autem efficitur, ut haec eorum de pietate attestatio, quam ex pectoribus eorum eruebat Natura, non cadat nisi in hodiernam religionem, ac pietatem. Neque enim si pietas est dux omnium uirtutum, omnis probitatis generatrix, & lux, eorum poterit esse Deorum, quos aut Poetae finxerunt, aut Philosophi quidam recenter inuenerunt, quorum priores homines fuerunt, ut Hercules, Pallas, Mercurius, posteriores sint sidera, Daemones. Efficitur igitur ut haec pietas, quae princeps reginaque uirtutum dicitur, non alia tandem possit esse, nisi hodierna de summo, ac singulari, & praepotenti Deo. Quonia haec de pietate praedicatio, naturalis est, nihil ei subest fabulosum, compositum, uanum; oritur ex intima rerum perfecta consideratione: & solum de uero, ac principe Deo potest esse uera,

A uera, cuius cultus, & agnitio, omnibus generatim uirtutibus, omni probitati praebat lumen. Hinc enim duntaxat nascitur modestia, temperantia, iustitia, rerum humanarum contemptus, in secundis constantia & moderatio, in aduersis fortitudo, nascitur integritas, innocentia. Quamobrem si quis prudenter diiudicet, haec Hierocles pro multis alijs attestatio designat, ueram religionem, non aliam esse posse, quam hodiernam, in qua pietas uera, id est, Dei ueri, ac singularis, de quo tam multa superiores loquebantur, colitur, ac celebratur. Itaque Arianus, alius e Philosophis, cum optime uiderit, diuineque locutus sit, *τέλει ἐπάντα τοῖς θεοῖς ἑσθλα*, finem omnium rerum esse, Deos sequi: in uno tantum errauit, quod Deos nominauit. Nam quos hic sentiam Deos non habeo. Neque finis est sequi aut Deos illos Aristotelis, Intelligentiam Solis, Lunae, aut Deos Poetarum, Herculem, Mineruam. Tum ipsi & compellente Natura, & uoce clara saepe, unum esse principem, caeteros autem ab eo natos, ac dependere confessi sunt. Hunc igitur tantum sequi, non alios, uerus finis est, & esse potest. Ratione igitur cum eorum testimonio coniuncta, praedicant, exclamant, non potuisse in mundo meliorem, ueriores surgere religionem, quam hodiernam, cuius omnis finis est sequi Deum uerum, eius obtemperare praecipis, eum unum aspicere, caetera pro uanis, aut minoribus, longeque inferioribus habere. Audi igitur Philosophos o Christiane, finem omnium hominum, supremam naturae curam, studium primum, ut Deum sequaris. Quod faciunt cultores Dei, praecipuum esse, nihil eos melius exercere posse. Hoc omnium esse, quae uiuētes agimus primum. Quidquid egeris aliud, non ad finem tuum egeris: tunc humanae naturae finem fecutus fueris, cum Deum sequeris. Sequuntur autem, qui studia curasque omnes in eum collocarunt, ibique aciem mentis defixere, caetera facientes, uelut homines, semper tamen ad finem suum, aciem retorquentes. Hocque est, quod ipse dixit, Primum quaerite regnum Dei. Et cum uult nos sui memores, in itinere, in mensa, in lecto, ubique. Is igitur Philosophorum testimonio est hominum finis. Itaque eadem repetit Ariannus, siue Epictetus consentiens cum Hierocle, quod non liceat bene quid fieri, nisi ad canonem, siue regulam diuinam referatur: *πὸς γὰρ ἔσται ἡ κελύκη, ἢ μὴ πρὸς κανόνα τοῦ θεοῦ πρέσβεται*: Quomodo, inquit, erit ulla res bene, ac decorata, nisi ad canonem diuinum referatur? o uocem praeclearam, & auream. Suffragium Philosophorum, ac consensus, siue uolentium, siue Natura cogente, hodiernam, & iam ab exordio mundi natam religionem, unicam, ac singularem esse, quae regat una genus hominum, referens omnia ad canonem diuinum, ducem eum ac praecceptorem sequens. Eadem de laudibus pietatis, cultus uel diuini, & quod is sit fons omnium uirtutum, omnis probitatis principium, uera hominum uita, locutus est Iamblichus, ob quae creditus, & appellatus est a suis diuinus, ab alijs etiam diuinitissimus. Quo nomine multo magis sunt nostri uocandi diuini, omnisque Philosophia nostra diuinitissima dicenda, cum ea doceat multo melius, frequentius, quorum tractatio perit eis nomen diuinum. Is igitur in eo, qui est de secta Pythagoreorum: *ἐπαντα μὲν τοῖς θεοῖς ὅσα πρὸς τὸν θεὸν ἢ μὴ πρὸς τὸν θεὸν εἰσάχεται πρὸς τὸν θεόν, καὶ ἀρχὴ αὐτῆς ἐστίν, ἢ ὁ θεὸς ἕπεται συνυπάρχου πρὸς τὸ ἀκλόνητον ἕδ θεῶν*: Omnia, inquit, quae de agendo, uel non agendo definiunt Pythagorei, respiciunt ipsam Diuinitatem: hocque est principium, omnisque uita ad id coordinata est, ut Deum sequaris. Non ne igitur una est Philosophorum Christianorumque philosophia, eadem sententia, quod sequendus est Deus, intuentium est in creatorem nostrum? Cum hoc autem sit corpus, uita, substantia religionis hodiernae, non ne haec illa est, quam Philosophi ueram, unicamque crediderunt? Sola enim haec perfectè ducit uitam ad imitationem Dei; respicit perfectè numen aeternum.

yy : Duo

Duo sunt ex Philosophis documenta, quod pietas est uita uera, cunctarum laudabilium actionum origo: tum ex dictis eorum necessario ducitur, solam hodiernam pietatem esse magistram eorum, quae tantis illi laudibus extulerunt. Audi etiam eundem non Christianum, sed merè Philosophum. Eodem libro: *Ἐπὶ τῶν θεῶν σεβάμεθα, ἢ τὸν θεόν, ἢ τὸν ἡμῶν νόον ἀποστολισσάμεν πᾶσι καλῶς, ὡς ἄν τις ἐπιθυμῆται καὶ ἀποδοῖται*: Deum quoque colamus, & ueneremur congruè, si mentē nostram ab omni scelere, quasi nota, puram uelimus efficere. En consentiūt nobiscū, nihil in omni uita superesse melius, quàm Deū timere, uenerari, sequi. Vna igitur omnium Philosophia, una mens. Idem eodē libro: *ἢ ἢ γὰρ γινώσκεις τὸν θεόν ἀρετῆτε θεῖ, καὶ θεῶν ἢ ἐνδοξαμονία τελεία, ποιῆτε ἡμᾶς θεοῖς ὅμοιοις*. Nam cognitio Deorum, uirtus est, & sapientia, perfectaque beatitudo, efficitque nos Dijs similes. Cur dicis Deorum, ὁ Iambliche? quod Plato, & ratio, tu quoque praedicasti de unico Deo. Si Dei cognitio sapientia est, multo magis supremi Dei. De hoc igitur solo dicēda haec fuerāt, ut dixit Plato, & tu ipse. Nam eodē libro de fine totius ueritatis, & sapientiae: *ἐπιζητῆσαι ἀληθείας ἢ θεῶν ἐπιζητῆσαι πρῶτον ἢ τῆς κοινῆς ἐπιστήμης, τὸτε ἐνὸς ὄντος θεοῦ καὶ ὅτι τὸ πᾶσι θεοῦ*: Quoniā maximè ueritatē, sapientiamque cōcupiscimus, ad eiusmodi hortatur Pythagoras scientiā, & uitam, contemplantē Vnitatē, qui est finis totius cōtemplationis. Sic ille. Vnitas, ut uisum est superius, apud Philosophos, est singularis ille, incōmunicabilisque Deus. Finis omnis Philosophiae est notio huius, & unio. Sic aiunt Philosophi, omnibus os apertè claudentes, qui putent cultu Dei, pietateque in terris, quicquā melius. Marcus ergo Tullius eadem praedicauit, affirmans eam priscae Philosophiae fuisse sententiam: Quaeque, inquit, sunt uetera praecipua sapientium, qui iubent tempori parere, & sequi Deum. Sic ille. Sentiebant enim praedicabantque prisca cuncta in arbitriū, prouidentiamque diuinam esse referenda, & cedendum tempori, uelut omnibus diuinitus missis, faciendumque quod ille Dominus dedit, Dominus abstulit, sit nomen Domini benedictum.

Definiente Platone ueram sapientiam fugam ex hoc mundo, assimilationemque diuinam tum sanctitatem, ac iustitiam, unam duntaxat religionem Christianam hac definitione conclusisse. Probari Platonis hoc testimonio, necessario uenturum in terras Deum fuisse, quem imitari genus humanum posset. Iamblichō aperte fatente diuinam similitudinem comparari, Deique praecipua cognosci non posse, nisi Deus ipse audiat: palam hodiernam religionem necessariam mundo ostendisse.

C A P. III.

QUOD ex minoribus Philosophis deducitur, longè facilius ex prisca, qui fuerunt diuinis propiores, liquebit. Vt enim superius omnium gentium, eadem cum nostra, quod ad religionem attinet, probatur Philosophia, propterea quod totius uitae finem, studiorum omnium, curarumque ultimam metam congruit inter nos, & eos esse, sequi Deum, nihilque fieri rectè posse, quin ad regulam diuinam referatur: quo palam fit solam uitam ueramque Philosophiam esse, cuius fuit demonstrator Deus, & constitutor: alioqui quomodo ad canōnem diuinum potuissent omnia referri, nisi mortales eum, uel coelitus ab eo missos audissent? sed multo melius si eum audissent, sic clarius, & apertius id praedicatum est à Platone. Atque ex eo primum testimonium sumatur, quo uitam ueram, in eo qui inscribitur Theætetus, diuinè concorditerque cum religione, definiuit: *ὁ δὲ καὶ πρῶτος ἦν ἐνδὲν ἐκείσε φεύγει ὅτι πρῶτος, φυχὴ δὲ ὁμοιωσὶς θεῶν ἢ τὸ δυνατὸν, ὁμοιωσὶς δὲ δυνάτου*

A καὶ ὁμοίωσις γινώσκει: Quocirca, inquit, omni celeritate conandum est, ut hinc eò aufugiamus. Fuga autem est assimilari Deo pro uiribus: assimilari autem iustum, & sanctum esse. Laërtius item de fine à Platone constituto: *καὶ μὴ εἶναι τὴν ἑξομοιωσὶν θεῶν*. Ex his apparet, si quis audire Platonem, eiusque autoritati stare uoluerit, illam denique fuisse religionem uitamque hominum ueram, unicam, singularem, unicamque Philosophiam, cuius praecipuus finis, ac doctrina fuit, ut ab hoc mundo in caelum celeriter aufugiamus. Quidquid hic resonat, regni caelestis est praedicatio, omnes ad caelum inuitamur ab hac Philosophia. Illeque eius clarissimus praeco, cupiebat dissolui, & esse cum Christo. Est item religionis huius finis, assimilari Deo: Quem ut imitari possemus, eiusque similes fieri, fecit se nobis ipse similem, humano corpore, in quo actiones omnes uitae sacrae exprimerentur, assumpto. Itaque semper inhortabatur, ut eum sequeremur, mansuetudinem, clementiam, tollerantiam attendere mus. Denique non est aliud haec religio, quàm uitae diuinæ, exemplorumque eius imitatio. Ac si quis altius spectat, hoc Platonis testimonio primum continetur, ut homines uerè, & clarè possent Deo, quod fas esset, assimilari, quantumque natura pareretur humana ad imitationem eius attingere, fuisse mundo praesentiam, conspectumque diuinum necessarium, quem perfectè, & clare intuentes homines, mores suos, omnemque uitam ad imitationem eius effingerent, inflammarenturque magis, quam uiam primus impressisset, contemplati. Alioqui nunquam potuisset esse imitatio perfecta, ueraque, & quantum mortali naturae fas erat assimilatio. Secundo continetur, eam denique ueram perfectamque in mundo religionem apparuisse, quae sola potuit, usque quod mortales decuisset, docere, & inflammare, ut Deo similes fierent. Ac si fieri similis Deo, uera uita, uera Philosophia definitur, certe sola uerae Philosophiae nomen meretur, eaque debet omnium mortalium consensu probari, cuius est Deus exemplum scopusque uerus & clarus. Facilius autem fuit imitari praesentem, quàm absentem. Eritque uerior, perfectiorque religio, & qua non possit melior desiderari, ubi perfectior fuit, & esse potuit assimilatio. Sola autem nouissimorum seculorum religio uidit, & audiuit Deum, solaque potuit perfectè cernere, & nosse ueros iustitiae ac sanctitatis fontes. Definit enim Plato, assimilari Deo, sanctum, iustumque esse. Ac ut idem potuisset Platonem, caeterosque augurari, (Naturae enim documentum est) quae sit haec iustitia, ac sanctitas, quibus diuina similitudo comparatur, non potuit tamen perfectè nosse, nec quoad homini fas esset, per iustitiam, sanctitatemque Deo conformari, quantopere qui aut uiderunt, aut audierunt ipsum Deum loquentem, & agentem. Ex his efficitur Porphyrium, Proclum, aut quicumque religionem Christianam contempserunt, non modò caecos fuisse, insectantes quod nescirent, sed etiam contra naturam, iudiciumque praepostoris sui peccasse. Nam Platonis haec de fuga ex hoc mundo, & assimilatione diuina, sanctitate, ac iustitia definitio proinde uera est, quia naturalis, pura, iudicium autem eius fuit, esse, assimilari Deo, Philosophiam ueram. Cum autem religio Christiana hanc maximè assimilationem profiteatur, cuius est praecipua causa, quod potuit Deum uidisse, & audisse, totaque doctrina eius, sit Dei imitatio, ex praecipuis eius, & exemplis, & eorum qui eum uidissent, audissentque confecta, profectò contra se, & praepotorem insanierunt, hanc fridentem, eique insultantes. Quod autem uerè dicatur hanc esse uerorem, quàm possit esse, assimilationem Dei & imitationem, ex ipsa iustitia, sanctitateque probatur, quibus assimilatio definitur. Maior enim sanctitas, iustitia, integritas religionis huius professorum apparuit, quàm aliorum, quos anterioribus seculis habuit mundus. Hicque praecipue uiguit perfecta illa

iustitia, quam Plato sæpe prædicavit, non modò non amicis, sed ne inimicis quidem obesse. Præceptor autem, & dux religionis huius, etiam inimicos diligere mandavit, exemplumque ipse præbuit primus. Denique Iamblichus pro cunctis siue spiritu diuino concitatus, qui uel Dæmonibus extorsit sæpe ueritatem, siue quod hîc demum per multa uagata sistit, & conuiescit ratio, protestatus est alta uoce, & quæ uera sit religio, & quod ea mortalibus innotescere non poterat, nisi Deus auditus in terris esset; *ἄλλοι δὲ πάντα πρᾶκτοῦ, οἷς τυγχάνει ὁ θεὸς χάριτος. ταῦτα δὲ ὁ γὰρ δὲ εὐνοῦ εὐμήτης ἢ θεῶ ἀνομιῶς, ἢ ἡδὲ τέχνης θείας ποιεῖται*: Certum est, inquit, ea agenda esse, quibus gaudet Deus. Hæc autem non est facile nosse, nisi quis Deum audierit, aut arte diuina comparet sibi. Ecce Philosophi confitètur, in eo uitam omnem traducendam, ut Dei mandatis obsequendis totus incumbas, quibus ille gaudeat, insistas. Hæc autem difficilia cognitu iudicantes, concludunt, nisi Deus ab hominibus fuisset auditus, nunquam patere uiam potuisse, quæ ferret ad Philosophiæ ueræ fontes, & Deus suæ uoluntatis consiliorumque suorum, & eorum, quibus delectatur, declarator ueniret. Quo iudicio definitur ab eis, solam in omnibus præteritis, & futuris seculis hodiernam fuisse, foreque religionem, quæ uera Philosophia, uerus totius humanæ uitæ scopus, sit habenda, quoniam declarata fuit à Deo, prædicans, amplectens, quæ Deum loquentem, uoluntatesque suas explicantem, homines audierunt. Hocque iudicio fit, quoniam sine uoce diuina declarari mundo Philosophia uera non poterat, ut Deus, cuius semper humanis rebus prospexit cura, necessariò descensus esset, magnus dux, & declarator sapientiæ.

Beatos Aristotele & Platone prædicantibus, qui diuinam iustitiam sequuntur, hodiernam religionem cunctis laudibus comprobasse, solam magistram ueram diuinæ iustitiæ.

CAP. IIII.

ASPICIES omnium sententias, confirmantes hodiernam religionem uis disse indicasseque eos ante, & post eam conditam, naturalem Dei cultum, ueramque pietatem. Nam quæ fuit Platonis ex sublimi quodam iudicio sententia, esse ueram Philosophiam, actionemque humanæ uitæ perfectam, suspiciendum, admirandumque finem, a simili Deo, per iusticiam, ac sanctitatem, uis dens quasi per somnium, & admirans hodiernam pietatem, eadem Aristotelis fuit. Is in libro de Mundo, quem esse eius, constans est sententia, ubi iuxta Platonis sententiam dixisset, esse priscam famam, Deum principium, medium, finem omnium continere; Huicque semper ire comitem Iusticiam, scelerum ultricem, sic intulit: *ἦς δ' ἐνδ' αἰμονίῃσι μέλλω, μακάριός τε ἐγὼ εὐδαιμόνῃ, ἐξ ἀρχῆς ἐνθὺς μέτοχος εἶμι*: Cuius mox à principio sit particeps, qui beatus, & felix est futurus. Ecce igitur duorum magnorum Philosophorum sententia: prioris, per iusticiam, ac sanctitatem similitudinem diuinam quærendam: hanc esse uitam hominis ueram, posterioris, beatum esse, felicemque, qui simul natus coepit iusticiam, legesque diuinas sectari. Recordare igitur, & confer quæ dicunt nostri: Beatus uir, qui timet Dominum. Beatus qui non abiit in consilio impiorum. Quid aliud hæc religio, quam quod tam præclare, ac propè diuinitus Aristoteles statuens beatitudinem supremamque felicitatem, diuinis legibus sectandis, Beatum hunc Aristoteles prædicat, Prophetarum oracula beatum dicunt, qui in mandatis eius cupit nimis. Et ille sapientiæ princeps, Beatos qui cupiant, sitiantque iusticiam; quod sua lingua dicit Aristoteles, *μέτοχος εἶναι τῆ δυνος*: Participem esse iustitiæ, eam capere, amplecti non sero, & iam obrepente senectate

D

A sed iam inde à principio, ut primum lucem aspexisti, sapere, loqui didicisti, in omni deinceps uita. Hæc religio diuinæ iustitiæ, præceptorumque diuinorum perpetua commendatrix, indefatigabilis præco. Ad eam mortales semper inuitat. Hanc esse bonorum omnium, & præsentium & futurorum feracem sapientiã exclamat. Hanc Plato si nosse potuisset, si tempora eius ad huius ætatem peruenissent, unicam, singularemque prædicasset, quæ facit, quod ipse supremum bonum iudicasset. Nam in Apologia Socrates: *ἦν ἢ τυγχάνει μέγιστον ἀγαθὸν ἀνθρώπων τὸν, ἐκείνης ἡμέρας πρὸς ἀρετῆς λόγος ποιῆσαι*: Esse homini hoc maximum bonum, singulo quoque die de uirtute habere sermonem. Hoc facit igitur religio nostra, id supremum eius studium assidua cura. Primum loquitur semper de principe, reginæque uirtutum pietate, semper hic est, hic uertitur omnis. Exinde de charitate, iustitiæque erga homines, quos perinde ac te ipsum diligas, hortatur. His duabus ea ceu columnis fulcitur. Cum igitur quod maximum bonum est, sit humanæ uitæ finis, unum ab animis expetitum, exoptatum: maximum autem bonum de uirtute semper loqui, ut ad eam inflammeris, induarisque ea censeat Plato: reuera hæc iudicata est ab eo, & prænunciata maximum bonum religio, ueraque magistra, & sola beatitudo animorum.

Platone præferente cunctis obedientiam diuinam, apertè assensum esse hodiernæ religioni: ut homines scirent iussa superna, in terras necessariò uenturum fuisse Deum.

CAP. V.

POSSET quoque ex Platone ea deduci demonstrandæ religionis ueræ ratio, si quis cernat ea, quæ de obedientia diuina pronuntiauit, inducens Socratem in Apologia dicentem, Parendum magis esse Deo quam hominibus, uel mortem intentantibus: nunquam in omni uita committendum, quin philosophemur semper: *πέποιμαι δὲ τῷ θεῷ μάλλον ἢ ὑμῖν, καὶ ἑωσπότερ ἀν ἐμῶν πάντων, ἢ ὁσὸς τὸ ὄ, ἢ μὴ πάνσομαι φιλοσοφῶν*: Magis, ait, obsequar Deo, quam uobis o iudices. Et dum spiritus hos reget artus, dumque dabitur, nunquam philosophari desistam. dixit nunc Socrates, quod ille noster: Obedire oportet Deo magis quam hominibus. Cum igitur talia loquentem, ut uerè locutus est, sapientem hominem, quemque tota Græcia, omnesque Philosophorum scholæ admirabantur, induerit, consequitur certè, eorum iudicio, quicumque pareat Deo, nihil eum facere posse, quod in omni uita sit magis faciendum: iam eam esse religionem Philosophiamque ueram, unicam, sacrosanctam, quæ doceat semper & inhortetur, parere Deo: Eos autem ueros esse Philosophos, uitam laudatissimam degentes, ueramque Philosophiam profitentes, quorum studia eò spectant, ut Deo perpetuò obsequantur, dicta eius defixis oculis attendentes. Sequitur item clarè, & perspicuè, quoniam parere Deo eousque commendauit, & extulit, ut id uel uitæ præferendum statueret (Parere autem Deo, qui non uidetur, nec uenit sub oculorum obtutum, difficile est: quanquam qui Naturæ paret, etiam Deo paret) naturale, non coactum, & contra Naturam fuisse, ut Deus aliquando in mundum delapsus de cælo loqueretur, fundens ipse oracula sua, quibus homines auditis, unanimiter obsequerentur: Illamque fuisse religionem ueram, & omni quæ ad ea usque tempora extitisset, futuraque unquam esset meliorem, quæ cum Deum audisset, & uidisset, uenerabilem quandam, atque admirandam conflauit ex dictis, & exemplis eius Philosophiam. Hæc etiam ab alio summo Philosopho declarantur, prædicantur: qui cum dicat obedire Deo maria

maria & terras, omnemq; mundum, & hominum uitam iusis supremæ legis obtemperare: primum certum est, eum inuisibilem quandam moderationem, quam cuncta suis legibus diuinitus repertis insistentia, sequantur, animaduertisse. Secundum, quoniam uisibilia, propioraq; nobis, magis mouent, occultaq; illa, ac naturalis rerum obtemperatio, cui subiacent omnia, cuiq; parere hominum uitam asseruit, melior esset, ac uerior, certiorq; si maiore lumine inclaruisset, optimum fuisse, Deus ut sese ostenderet, ut secretas illas leges, quas acumine Naturæ uidere Philosophi, redderet clariores, quibus humana uita regeretur, nemoq; sese excusare posset, qui latentes Dei leges, uidere, quibus obtemperaret, nequiuert. Neque enim philosophari possunt omnes, & ipsi Philosophi obscuro in lumine, quasi qui primo mense surgere Lunam aut uidit, aut uidisse putat, uiderunt illas per omnem mundum latas leges. Naturale igitur fuit, summæq; ueritatis ordo, ut illa supremæ legis iussa, quibus hominum uita obtemperare dicit, inclarerent, fierent spectata, certa, Hoc autem duabus rationibus fieri poterat: uel per internuntios, quibus è cælo missis leges illas suas declararet Deus: uel ut ipse pro sua clementia uisibili presentia circumdatus: quod ipsi quoq; fieri posse crediderunt, ut Iupiter apud Poëtam, Et Deus humana iustro sub imagine terras.

Quas ubique leges, cum primis humanæ uitæ tulisset, claras efficeret. Quomodo enim iusis supremæ legis hominum uita poterat obtemperare, quem esse finem sentiunt, nisi cælitus aliquis uenisset? Magna igitur uis ueritatis. Ecce Marcus hanc quasi ex cælesti reuelatione sententiam tulit. Nulla enim lex humani generis fuit, cui necesse sit homines obtemperare, nisi præsentia diuina, & loquente Deo, lata. Ut quod ait Marcus, iusis supremæ legis obtemperare hominum uitam, respiciat uerè, quod est in sacris literis, quod prima homini nascenti lata est à Deo, cum ei præcepit, ut dominaretur in omni terra, crescerent, multiplicarentur: ex omnibus fructibus uelcerentur: adhæreret uir uxori suæ, duoq; essent in carne una: Ut terram coleret, ex sudore suo uictitaret. Secunda quoq; lex hominibus repullulantibus lata fuit à Deo, cum præcepit Noë, & filiis ut crescerent, replerent terram: Terror eorum esset super cuncta animalia terræ & uolucres cæli, cæteraq; quibus quemadmodum etiam oleribus & fructibus uelcerentur: Ne polluerent sanguine dexteras: Qui sanguinem fudisset alienum, fundendus esset aliquando sanguis eius. Tertia quoque lex diuinitus lata est, cum Mosis latius edicta dedit super homicidijs, adulterijs, cæterisque peccatis. Nouissimè uenit ipse totus suarum legum clarus præco. Hæc, non alia possunt esse iussa supremæ legis, quæ Marcus dixit. Cum igitur hominum uitam asserat obtemperare legi supernæ, certè illa est uera humana uita, uera religio, ad salutem generis humani cælitus data, quæ non ut quondam in obscuro, sed clara uoce commostraret, quænam essent hæc iussa Dei. Illiq; uerè uiuunt, qui sub hac religione uiuunt, cognoscentes suprema legis præcepta, eisque quoad licet, obtemperantes. Itaque concorditer in his literis dicitur, Beatus uir qui timet Dominum, in mandatis eius cupit nimis. Cum igitur hæc religio & iussa superna commostrauerit, & omnis in cõmendandis eis uox consonet, profectò hæc uera illa Philosophia, claraq; sapiëntia fuit, cuius diuinitatem quasi spirantes odores procul, senserunt, & ceu per trāsennam diuitias eius admirati manibus applauserunt, acclamaueruntq; & ut præcones eius antecesserunt philosophi. Quam qui sequi nolit, planè ex his sit habendus, quorum insania animis euerlis, nec nosse propinquos sinit, amicos autem pro inimicis habere cogit, & homines execrati, cupiunt esse feræ.

Defini

A Definitionem sapientiæ ueræ, quæ assignatur à Iamblichō, uni Christianæ congruere. Philosophos in humana sapientiā nullam spem habendam asserentes, solam diuinam hodiernam, ueram esse iudicasse. Ex his quæ facere Philosophiam contendunt, & quæ in humana Philosophia reprehendunt, probari duntaxat Christianam ueram Philosophiam esse.

CAP. VI.

VDIENDVS est quoque Iamblichus, in definitione ueræ Philosophiæ: uidebis, non aliam hanc esse, quam tantum æstimat, & admiratur, quàm hodiernam. De secta Pythagoreorum: *αὐτὴ γὰρ ἡμελεῖτᾶ καρτερῶν, καὶ τὸ θανάτου καταφρονῶν, ἡγερέταια ἐπιτηδῶναι δι' ὅλα τὰ βίᾳ, καὶ πῶς μὴ τὸς πόνους ἐναδλεῖ γυνάως, ἢ δὲ ἡδονῶν ὑπεροχῆ πάντων. μόνος ἀρετῆς ἀντιλαμβάνεται καὶ τὸς διλομένους ἢ βίᾳ, ἢ ἀνδρωπῶν ἀγαθῶν πάντων μεταλαχέειν*: Hæc enim, inquit, exercet tolerantiam, mortem contemnit, continentiam retinet in omni uita, contra labores fortiter dimicat, Voluptates aspernatur omnino. Hanc igitur unam amplectantur oportet, qui uolunt omnia humana, ac diuina bona consequi. Hæc δ Iambliche Philosophia, cum nusquam tempestate Philosophorum apparuerit, cum nullis in libris uestrorum extet, una certè fuit, quam demissam nouissimis seculis cælitus, uos animo diuino solam iudicatis, quam omnes homines felicitatis humanæ, diuinæque cupidi sequantur. Vestro δ Philosophi suffragio asserta est hodierna Philosophia, uera, unicaque iudicata, quam omnes amplecti, sub ea uiuere, quibus est cupido felicitatis oporteat. Nam primū hic tantum perfectæ uoluptates contemuntur, mortis metus nullus fuit, sequacibus exercita tolerantia, quia beati prædicantur, qui patiuntur iniuriam. Hæc sola, non alia largitur felicitatem in corpore, doloribus fortiter toleratis, uoluptatibus fortiter contemptis, deinde felicitatem diuinam, ut præmia uirtutum istarum subsequantur. Quæ est enim alia Philosophia, quæ bona diuina polliceatur? Vbi prædicatur alibi regnum cælorum, nisi obscure, in nocte, incerto? Nemo igitur est, qui non sentiat, hanc definitionem Philosophiæ Iamblichi, primū esse magnæ, ueræ Philosophiæ definitionem, nō Platonis, Aristotelis, aut Stoicæ, Epicuræ, sed Philosophiæ ueræ, naturalis, inclytæ: deinde nulli alteri Philosophiæ definitionē hanc cōgruere, nisi Christianæ Philosophorumq; iudicio, hæc sola censetur uera totius beatitudinis, humanæ, diuinæq; finis. Humanæ in hoc corpore, & quoad hominē, ut homo est, possit cōtingere: diuinæ, ut assequaris felicitatē Deorū, maiora quàm humana bona, nō probata hominibus unquā, sed ratione quadā comprehensibilia, de quibus est nostri Theologi sententia, Quod neque auris audiuit, neque in cor hominis ascendit, quæ præparauit Deus diligentibus se. Hæc illa bona diuina, ad quæ perducit Philosophia uera, uoluptatibus calcatis, doloribus spreis, tollerantia, siue potentia, siue patientia, quæ tantopere nostris in literis prædicatur, assumpta, quibus uelut gradibus uehimur ad diuina bona, quam sapientiæ princeps & autor detulit è cælo, duce magistræq; Philosophiæ. Hoc Philosophi dicunt, sentiunt, prædicant. Hic quoque considerandum succurrit, nullā aliam sapientiā eos iudicasse ueram, dignamq; nomine sapientiæ, nisi cælestem istā, totamq; humanā sapientiā censuisse, ferme nihil esse. Siquidem Socrates in Apologia: *ἔτι ἢ ἀνδρωπῶν σοφία ἄλιγ. τινὸς ἀξία δὲ καὶ ἰδνός*: Humanam sapientiā exigui aut nullius pretij esse. Superest igitur, si nulla reperitur in terris uera sapientiā, si Philosophorum libri, quoniam ab hominibus scripti sunt eis asserentibus, nō inest, oculis eos animi rationeq; uidisse meliorem quādam, maioremq; quàm humanam sapien-

zz tiam

riam, quæ necessariò mortalibus aliquãdo innotesceret, eamq; ut magistrã ueram in omni uita sequeretur. Nò igitur uel Plato, uel Aristoteles, aut quiuis alius magister sapietia, uerus quæ fidenter sequaris esse poterat. Et si nemo potuit, certè fuit reliquũ, ut ueniret Deus, qui solus humanis erroribus expiatis iter rectũ ad felicitatẽ ostenderet, cuius unius, quã traderet terris, Philosophia uera esset. Hanc omnes mortales at tenderet, hac Ambrosia se quantum uellent expleret. Propterea, quæ de Nectare, & Ambrosia, ueraq; sapietia eodẽ libro loquitur Iamblichus, dicens bibendã, hauriendãq; pro uiribus sapietia, quẽadmodũ Nectar, & Ambrosiã: *ἢ ἢ σοφίαν θεογονίας ἀπολαύσειν ἐφ' ἧσιν, οἴοντε καθόλου ἀμβροσίας καὶ νέκταρος*. nulla alia de sapietia, Philosophiaq; dictũ, quã hodierna, cuius auctor inuitas ad pocula eius cuctos, clamabat: Si quis sitit, ueniat ad me, & bibat. Flumina de uentre eius exhibunt aqua uia. Solus igitur ille Nectar, & Ambrosiã propinare potuit. Nec usquã Nectareã illã inuenies sapietia, nisi quã fudit ipse de fonte suo. Hic duntaxat est quod idem admiratus est Iamblichus, finemq; omnis speculationis, totiusq; Philosophia declarauit, idq; est bibere Nectar, & Ambrosiã, cum ait: *τίλω γὰρ πάντων καλλίστη, καὶ θεογονία φῶς, ὅσην ἀνθρώποις θεὸς ἐδώκεν καὶ πόσιν*: Venire ad aspectũ pulcherrimæ diuinissimæq; naturæ, quoad datũ est à Deo. Ecce à Deo data fuit, nò alio, sapietia, qua uideamus diuinissimã, pulcherrimãq; naturã, ipsius nempe maiestati, gaudia sempiterna, lætosq; triumphos in regno Patris sui, cuius causa sese detulit in terras, ignotorũ bonorũ, ueræq; sapietia clarus præco, quã nemo mortalium tradere potuisset. Quapropter Iamblichus hæc iudicio illo, quod homini nascenti infudit Deus cernens, solamq; eam censens uitam beatam, quæ tendit ad finem religionis huius, *καὶ τί μὴ ἀνθρώποινα ἡδὴ ἔσθαι ὡς ἀμβροσίαν, τίλω δὲ ἢ θεῶν θεογονίας ὡς ἀπολαύσειν τίλω ἀμβροσίαν ὡς ἀνταρθεῖν*: Debemus, inquit, cõsuetudines humanas, ut plebeias, abijcere, Deorũ autẽ cultũ, qui longẽ præstat uulgari uitæ, sectari. Declarat Iamblichus quæ Ambrosia, quod Nectar, quæ uera sapietia, quã superius extulerat: Est, ait, ut abnegates impietates, & secularia desideria sobriè, & iustè, et piè uiuamus in hoc seculo. Nã mirũ in modũ cõgruit sententia Iamblichi, cũ summo Theologo nostro. Quæ Paulus *κοσμικὰ ἐπιθυμίας*, secularia desideria: Iamblichus, *ἄδη ἀμβροσίαν*. Quod Paulus, Abnegates: Iamblichus, *ἔσθαι*, dimittetes, relinquetes. Quod diuus Paulus, *σοφρονας, καὶ δικαίως, καὶ ἐνσεβῶς ἰστούμεν*, Sobriè, iustè, piè uiuamus: ille, Religionẽ Deorũ sequamur. Sed sermonis error, dicere Deorũ, nò Dei, cũ ubiq; singularẽ Deũ præpotentẽ, regẽ cœli & terræ, hominumq; Deumq; patrem nominet Iamblichus. Viderũt igitur etiã ipsi, obscura nati in nocte, cunctisq; suffragijs confirmarunt hodiernã sapietia. Eam Socrates ante aduentum eius plurimos annos, prædixit mundo necessariã, quod in humana sapietia nulla spes ponenda sit. Veram autem illam sapietiam, hodiernãq; Philosophiam respexisse Iamblichum, sapietiam inquam, quæ non scientia rerum duntaxat, sed iustitia, probitate constet, audi eum eodem libro ingenuè fatentem: *πάντα ἐπιστήμη χωρισμένη δικαιοσύνης, καὶ ἐπὶ ἄλλης ἀρετῆς, πανουργία, ἢ σοφία φανερὰ*: Omnem, inquit, scientiam à iustitia, cæterisq; uirtutibus disinctam, non sapietia, sed malitiam uel imposturam esse constat. Quid uerius & ad agnoscendam ueram sapietiam magis idoneum? ne putes sapietia, aut Philosophiam Platonis, aut Aristotelis, Astrologiã, Mathematicam uel quancunq; humanã doctrinã. Quibus euenit sæpe, ut quoniam sunt à iustitia, pietate, cæterisq; uirtutibus separata; non sapietia, scientia que sint, sed astutia, malitia, cauillationes. Iustitia igitur facit sapietiam. Vbi plus uirtutum, plus sapietia, plus hoc ipsum nomen. cætera uana sunt omnia, umbra non habitus, simulatio non possessio sapietia. Commoda fallendis mortalibus deceptio, quibus falsæ sapietie species imponit.

Condem

A Condemnarunt igitur ipsi suis suffragijs humanã sapietiam, Socrates asserens eam nullius pretij, Iamblichus appellans imposturam: & eam solam innuentes, aperteq; prædicantes, sapietiam, quæ iustitia, pietateq; nititur, quibus absentibus quod remanet, impostura iudicatur, simulachrumq; inane sapietia. Cum autẽ hodierna religio contemnat humana, respiciat diuina, perfectissima iustitia magistra, & quæ sola iustitia, & cultu Dei gloriatur, nihil umbratile, uanum, præstigiosum præ se ferens, certè hæc illa uera fuit sapietia, quam Philosophi uiderunt, oculos que ad eam defixos habuerunt, cum in reliquis disciplinis, magna iactantia, inanis ostentatio, plurima deceptio, iustitia nihil, minus pietatis. Audi enim Marcum Tullium, sic sapietiam istius mundi condemnantem, & quia damnat humanæ sapietia magistros, solum diuinum probantem. Secundo Tusculanarum: Quotus enim, inquit, quisque Philosophorum inuenitur, qui sit ita moratus, ita animo, ac uita constitutus, ut ratio postulat, qui disciplinam suam, non ostentationem scientia, sed legem uitæ putet, qui obtemperet ipse sibi, & decretis suis pareat: Videre licet alios tanta leuitate, & iactatione, his ut fuerit non didicisse melius, alios pecunia cupidos, gloria nonnullos, multos libidinum seruos, ut cum eorum uita mirabiliter pugnet oratio.

Philosophos mundi uoluptates improbantes, omnemq; continentiam admittentes, collaudasse, comprobasse Christianam religionem, ueram continentia magistrã. Mirabile Plutarchi dictum ad uirtutem, & probitatem, opem Dei esse necessariã.

CAP. VII.

B

IN HODIERNAM religionem conspirasse, eamq; unam hominibus sequendam ueritatem Philosophos iudicasse, est ratio ex contemptu, & uoluptatum, & abiectione curæ carnis. Nam cum hæc religio studeat, omnes uoces eius conclament, corporeas uoluptates, ut noxias spernendas, quoniam non solum turbant hanc uitam, sed quod caput est, à maioribus bonis auertunt, nec aliud hæc religio sit, quã fuga uoluptatum, perpetua laus cõtinentia: profecto toti pependerunt in eam, amplexiq; sunt Philosophi, generis humani uerã magistrã, & ueram sapietiam statuerunt, cum & ipsi non consenserunt modò, sed clamauerunt, uociferati sunt fugiendas esse uoluptates. Ac primum audiendus Plutarchus, qui non solum optimã censet cõtinentia, & frugalitatẽ admiratur, suspicit, sed etiã uult hunc cultũ honoremq; Dei esse, perinde si sacrifices, templũq; eius donarijs adornes. In eo quẽ inscripsit de nò irascẽdo: *ἐπι πάντων τῶν καὶ μὴ τῶ ἐμπροσθεν μέγα καὶ θεῶν ἡγάμων, καὶ νουθεσίαι καὶ ἡγεσίαι*, &c. In omnibus, inquit, illud Empedoclis magni ponderis, diuinumq; censeam, ieiunare à uitijs. Laudarim, & eas uti non ingratas, nec à Philosophia procul, in uotis consuetudines, à Venereis, & uino purè abstinere, honorantes Deum, cõtinentia, frugalitate, itemq; certo tempore abstinere à mendacio, obseruantes nos ipsos ut ueridici simus in iocis, cum omni studio. Deinde his animum meum componere, ceu non minor pietas sit sacras dies primum paucas sine iracundia transigere, sicut etiã sine ebrietate, & uino, perinde ut si frugale sacrificium, mellisq; libationem celebrem. Deinde mensẽ, aut duos paulatim meipsum periculum faciens, ita sensim progredere anterius ad innocentiam, obseruans, & custodiens meipsum cum sermone miti, placidum, purum que à uerbis improbis & factis turpibus, & commotione, quæ ob exiguam, ineptamq; uoluptatem, turbas

zz 2

ingentes

ingentes turpissimamque poenitentiam afferat. Quocirca sic statuo, Deo coadiuvante, te ipsa demum experientia comprobabit animi mansuetudinem, & humanitatem, ne mini quibuscum degas, æquè charam, atque iucundam fore, atque ei ipsi, qui possideat. Hæc Plutarchus, in primis admiranda, quod cum Empedocle vetustissimo Philosopho, magnum, diuinumque ieiunium censet abstinere à scelere: Vt suprema Theologia nostra clamans in ieiunio, Scindite corda uestra, non uestimenta. Derelinquat impius uiam suam, & uir iniquus cogitationes suas, & reuertatur ad Dominum. Et precamur, Quos ab eis carnalibus præcepit abstinere, à noxijs quoque uitijs cessare concedat. Viderunt illi, confesitque sunt præcipuum, præstansque ieiunium esse à scelere. Miratur, collaudat Plutarchus, diuinum, magnumque censet, quod Empedocles post excellens hoc ieiunium, secundo loco statuit, ut cum in uotis sumus, cum sacrificamus, cum Deum colimus, à Venere, uinoque contineamus: Esse hoc honestum, gratum, ex Philosophia, si te propter Deum à Venere contineas. Ostendit autem uiam Plutarchus ad habitum probitatis & mansuetudinis, ad habitum non irascendi, & totius continentie. Potissimum à pietate, si diebus sacris, ad cultum, honoremque Dei, te à uino, Venereque castum seruare studeas: exinde paulatim insuescens, firmum, stabilemque habitum continentie corroboret. Sic certo tempore, sacris diebus, quibus diuinitas colitur, à mendacio uel in iocis cauens summo studio, & obseruantia, mentiri refugiamus. Eadem uia erit ad non irascendum. Tantundem pietatem cultumque Dei existimans diebus illis sanctis non irasci, atque nec ebrietati, nec luxurie, nec mendacio te dedere. Esse que sine iracundia, quasi sine uino & ebrietate, perinde si ieiunium frugale, quo nos à uino continemus, celebres. Sic mensam, aut duos in omni æquanimitate, mansuetudineque te custodiens condoceris animum paulatim non irasci, non mentiri, non loqui nefanda, indecore agere, te ab ea commotione, & uisitatio abstrahere, quæ ob exiguam, ingratiamque uoluptatem, fluctus ingentes, foedissimamque poenitentiam apportat. Hæc rapida est incontinentia, & luxuria, cuius finis est foeda poenitentia, nonnunquam grauissimum famæ, ualitudinis, uitæque dispendium. Idque ob exiguam, nulliusque ponderis uoluptatem. Deinde Plutarchus (uide quam congruat cum sacris literis, quid uel Natura, ueracque sapientia suggerat) auxiliium Dei censet, ad deponenda uicia, uirtutes acquirendas, necessarium: ad habitum illum non irascendi, si modò nos ipsos excitemus, & à uolente uelimus adiuuari. Si uel exiguus Dei fauor cum assuetudine nostra accesserit, inquit, uidebimus, experiemur, ueniet in lucem iudicium illud, non minorem nobis fructum fore ex habitu illo modestie, atque his, quorum consuetudine quotidiana utimur. Quid igitur aliud loquuntur nostri? Audi Augustinum. Non solum martyres, sed & ipsum Dominum, cum ipsius adiutorio, si uolumus, possumus imitari. Tota igitur hæc est fontibus Philosophie deprompta ratio, est hodiernæ Theologie confirmatio: quod ieiunium uerum est à uitijs: quod à ieiunio corporeo, & secundo, peruenitur ad primum, accedente habitu uirtutis, ex actu frequenti abstinentie: quod propter Deum ingredimur hanc uiam uirtutis, ingressi penetramus, ad summumque uerticem eo coadiuvante aspiramus: quod colitur Deus abstinentia, frugalitate à luxurie, ebrietateque continentia. Cultusque eius est, & expiatio, his minime sordere, præcipue quod hac assuetudine, confirmatio uirtutis comparatur, habitus malus paulatim exiit. Iamblichus autem de secta Pythagoreorum: εἰ γὰρ δὴ λυσιστελεῖ, τὸ παντόδρα, που θυλον, ὡσπερ πλὴν ἐπιθυμίας ἐνεχόντες πνεῦμα ἰσχυρόν, εἰδὲ τὸν λέοντα, ὡσπερ τὸν θυμὸν, & quæ sequuntur. Nō prodest, inquit, multiformē bestiā cupiditatem optimè pascētes, reddere fortē; nec leonē, nempe furorē, & iracundiam, & ea quæ circumstant, nutrire fas est, & corro

A corroborare in nobis, hominem autem, ipsam nimirum rationem, fame enecare, aut debilitare. Quod audis Iamblichum prædicantem homini non prodesse, feras duas, furorem, & cupiditatem nobiscum insitas impinguare, fortioresque reddere, est quod prædicabat se facere magister hodiernæ sapientie: Sed castigo, inquit, corpus meum, & in seruitutem redigo, ne forte cum alijs prædicauerim, ipse reprobus efficiar. Est autem magis ex Philosophia bene agere, quàm bene loqui. Quod laudibus, uerbisque effert Iamblichus, factis Paulus comprobauit. Veriores Philosophi, bene operantes, quàm loquentes bene. Quod igitur prædicat hodiernæ Philosophie nuntius, est quod etiam Platonis & ipsi Iamblichus, summis laudibus commendatur. Plato in Phedone, totusque locus proponitur ab Iamblichus de corpore: μή δὲ ἀναπνεύσωμεθα ἐν τῆσι φύσεσιν, ἀλλὰ καθαρῶν ἡμῶν ἀπὸ αὐτῶν ἕως ἃν ὁ θεὸς αὐτὸς ἐκβάλῃ ἡμᾶς: Neque, inquit, natura huius repleamur, sed puros nos ab eo conseruemus, donec ipse Deus nos dissoluuerit. Sic illi. Bene & mirifice ὁ Philosophi: sed addidit noster, Cupio dissolui, & esse cum Christo. Corpore dissolui non sufficit, nisi meliora sequantur. Quæ quidem etiam ipsi, licet obscurius, uiderunt, agnouerunt. Si, inquit Iamblichus ibidem, fieri non potest, ut in corpore quicquam purè noscamus, è duobus alterum necessarium, aut nusquam esse scientiam: ἢ κλειστήσασιν. πότε γὰρ αὐτὴ καθ' αἱτὴν ἔσται ἢ ψυχῆς χωρὶς τοῦ σώματος; πρότερον δὲ ὄ: Aut defunctis tantum. Tunc enim ipsa per se erit anima, sine corpore, prius autem nunquam. Hoc igitur est, cur ille cuperet dissolui, uenire ad curiam celestem, ad chari genitoris conspectum, ubi latet omnis suauissima sapientia. Philosophi dixerunt hoc animam esse per se in alta sapientia. Sed nostri scientiam, & sapientiam clarissime propalarunt, esse cum Christo. Neque enim alia est separatorum animarum scientia, sapientia. Afferit item Iamblichus, confirmatque super fugiendis carnis oblectamentis dicta Platonis. Mille, inquit, incommoda, propter necessarium alimentum affert nobis corpus. Et si superuenerit morbus, impeditur inuestigatio ueri: corpus item inflammat libidinibus, terroribus, & simulachris uanis implet: ὡς ἀληθὺς ἐστὶν ὅτι αὐτὸ εἰδὲ φρονήσαι ἡμῶν ἐγγίνεται. & quæ sequuntur. Vt uerè ne sapere quidem unquam per ipsum nobis liceat, prudenterque uiuere. Siquidem bella, seditiones, & pugnas, corpus duntaxat, & huius cupiditates nobis exulcitant. Nam propter acquirenda necessaria, nulla non bella geruntur. Cum hæc igitur Philosophi fateantur, superest eos tacitis indicijs hodiernam pietatem innuisse, ad eius confirmationem omnia eorum suffragia consensisse, quoniā uanos dissuadet amores, à societate corporis diuellit, curam carnis iubet abijcere, tranquillo in portu, mundano mari fluctibus infans fremente, continet. Et quod omnibus melius est, altius extollit, dux eius, quæ uerè dicitur beata uita. Itaque etiam Simplicius, comprobans fugiendas ut exitiales uoluptates, descendit præcipue ad Veneream: quæ si diuturna esset, mortem fore contendit, eoque breue ad tempus factam à Deo. Αἰτῶν de ea: ἢ δὲ ἐγγράτεια ἐν ἡδονῆς ἐν πᾶσι τὰς μέγιστος, ὅσα πολικωτέρα τὸ ἀλλοτρίον εἶναι, ποσῶτα χρησιμωτέρα τε εἶναι τῆ ψυχῆ, ἢ ἡμῶν τε ἐκείνου: Abstinentia, inquit, à uoluptate Venerea, quanto cæteris est maior ipsa uoluptas, tanto utilior animo, & pretiosior, plurisque facienda. At diuus Paulus: Hæc est uoluntas Dei, ut abstineatis uos à fornicatione.

Philosophos eam laudantes Philosophiam, qua uiuitur purè, à corporeis illecebris segregamur, apertè religionem Christianam spectasse. Eos, uoluptates corporeas impedimento esse ad cælestē iter asserentes, unam nobiscum religionem asseruisse.

DE FVGIENDIS igitur corporeis illecebris undequaque nobiscum **C** Philosophi congruentes, duasq; causas pariter approbantes, iam à principio quòd uitæ præsentis statum perturbant, leges humanas depravant, iura profanant, eisq; sequendis ritus humanæ uitæ ferinus efficitur, sed cum primis quòd auersos à uita ducunt ad mortem, à semita cœlesti seducentes, dum uirtute, quæ nos euexisset ad astra, destituti, delabimur inferius, certè consensus est omnis inter nos, & illos, super ea religione, cuius & ad contemptum uoluptatum omnes infumuntur uoces, & illum beatæ uitæ portum respicit omnis. Quis enim non sentit eos apertè religionem Christianam confessos, cum Iamblichus, qui diuinissimus ab eis appellatur, de secta Pythagoreorum scribens, probansq; ea quæ de fugiendis uoluptatibus, & coinquinatione corporis Plato scripisset, qui carmen Orphei probasset:

Quicumque ad Ditem incæstus descenderit imum,
In fossus cœno perpes cruciabitur atro.

Plato autem, sed purus, & expiatus eò delatus, *μὲν δὲ θεῶν διέσσει*, cum superis habitabit. Iamblichus autem, Si enim, inquit, ad gentem diuinam ei qui non fuerit Philosophus, pureq; uitam exegerit, nefas est adire, certè solis accuratis, ac studiosis licebit. Quas ob causas, continet sese ab omnibus corporeis cupiditatibus uerè Philosophi, sese minimè deditentes eis & mancipantes. Alligatur enim per uoluptates, quosdam ueluti clauos, anima corpori: quibus fit ut à diuino consortio longius abducatur: Et cum excefferit, abit ad id, cuius sibi societatem comparauit. Itaq; sola uidetur esse Philosophia, quæ malis illecebris solutos, *ὡς τὸ ὄν καὶ γινώσκω ἐν ὄντως ἀληθείας, ἢ καὶ ἀρετῆν ἐν ἡμῶν*: Ad ueram essentiam, & cognitionem perfectæ ueritatis, expiationemq; animi perducatur. Quòd si uera in eo felicitas est, in eam totis animis incumbendū est, si uerè **D** cupimus esse beati. Hæc omnis Philosophorum ratio, si quis æquè iudicet, cadit in religionem hodiernam, perfectamq; Philosophiam, non Platonis, Aristotelis, aut cuiusquam. Subditq; Iamblichus, Simul ut eò uentum fuerit, melior quidem anima habitat cum Deo, circumq; ambulat cœlum, meliorem sortem affecta. Sed quæ se factis impuris inquinasset, flagitiorum, & impietatis plena, ad subterranea iudicia profecta, meritis supplicij addicitur. His igitur sic habentibus, non opus est pecunijs aceruandis inhiare, neq; gloriæ ambitioniq; seruire, sed duntaxat prudentiæ, & ueritati inuigilare, & ut anima sit quàm optima. Hæc ad uerbum ille. Ob quæ diuinus à suis appellatur. Subiicit autem, Deus, inquit, nusquam est iniustus, nec est ei similis quicquam, quàm qui fuerit è nobis iustissimus. Quanta, inquit, in pedibus celeritas, *ἀνορασίαν φωνήτων*, Fugienda est intemperantia. Hæc & similia scribens, ingentis affectu protestans Iamblichus, aut uolens, aut innuens hodiernam religionem, declarat ueritatem illam esse, quam Deus hominibus aliquando reuelare debuisset. Quæ sapientes eos efficeret, ab impietate, flagitijsq; abduceret, similes Deo, iustissimos redderet, ad spes cœlestes erigeret, cuius unius est clara, firmaq; promissio, pijs & iustos, & quibus libidines non imperassent, habituros cum Deo, triumphis beatissimis a se futuros. Neque enim alia Philosophia promisit & docuit hæc cœlestia bona, nisi per umbram. Velint igitur, nolint, hanc religionem ueram solam prædicauerunt, omnibus eam suffragijs generis humani Philosophiam declarauerunt. Ac cum sit omnibus in rebus summum, quo quidem ulterius nec re, nec cogitatione procedere liceat, sic in omni sapientia, hæc una perfectio, hæc cunctis rectè consideratis Sol omnis Philosophiæ erit. Eius præcepta confirmans addit Iamblichus: Nulla, inquit, utilitas diuitiarum, sine prudentia, & sapientia. Decus igitur animi duntaxat erit uita secundum rectam

A rectam rationem, & animæ profectio secundum mentem. Ut assequamur finem beatæ uitæ hominibus à Dijs propositum, & secundum præsentem ætatem, & in futura. Homo igitur sensu, & mente priuatus, planta similis efficitur, sed sola mente multatus, efferafcit. Irrationabilitate detracta manet in mente, assimilatur Deo. Itaque pro uiribus feritatis affectus deponentes, animi puris operationibus, quæ & seipsum respiciant, & Deum, utamur. Omnia enim sunt ad intellectum & Deum conferenda: *τὸς πρῶτος καὶ τὸ ἄλλο πάντα, πρὸς τὸν, ἢ τὸν θεόν*: Maximum itaque bonum præbet nobis Philosophia, quod disiungit à uinculis, quæ sunt in anima, & generatione. Hæc igitur, ut loquar ipse, Philosophia, qui spectet altè, sola Christiana est. Neque enim Peripatetica, cuius sequaces, paucis admodum melioribus exceptis, uideas non modò non libidinibus liberos, sed his etiam longè grauius, quàm si Philosophi non essent, mancipatos. Vna hæc animos à uoluptatibus auocatos, efficit diuinos, insignitè cæteros antestantes omni genere uirtutum. Insipienter itaq; ab his factum, qui decus eius, alijs nominibus agnoscentes, eam suo nomine agnoscere noluerunt.

Philosophiæ finem, cognitionem Dei, maiestatisq; eius admirationem Philosophos asserentes, religionem Christianam, cuius finis est Dei notio, omnibus suffragijs confirmasse: Archytam, Plutarchum, Iamblichum, Simplicium hæc dicere.

CAP. IX.

QUOD autem de fine totius Philosophiæ nobiscum congruant, quo quidam fit perspicuum, unam eorum, atque nostram religionem esse debere, declarant pro cæteris omnibus Plutarchus, & Iamblichus, Archytasq; Tarentinus, cuius sententiam Iamblichus explicat. Ait igitur Plutarchus, in Symposijs de Geometria, quæ abstrahit à sensibus & conuertit: *ὡς τὴν νοητὴν, καὶ αἰσθητὴν φύσιν, ἢς θεῶν, τὴν δὲ αἰσθητὴν, οἷον ἐπιποσίαν τελευτῆς*: Ad intellectualem, sempiternamq; naturam, cuius contemplatio est Philosophiæ finis, quemadmodum epoptia, id est, spectatio, finis initiationis. In his apertè Plutarchus uocat naturam intellectualem, ac sempiternam, Deum solum, cuius unius est æterna natura. Ac quanquam sunt intelligibilia, siue intellectualia multorum generum, separant tamen Philosophi substantias æternas, & intellectuales, ab his que quidem solo intellectu percipiuntur, sed à corporibus separari non possunt. Solus igitur Deus est intellectualis, æternaq; Natura. Sunt quidem alia intellectualia, ut Dij, sed non sempiterni, eodem assertore Plutarcho. Finis igitur totius Philosophiæ, est ad sempiternam aspirare Naturam, cuius aspectus quæritur ut supremum bonum ab omni Philosophia. Est autem in Teleris, uel initiationibus ea quæ dicitur epoptia, ultimus actus, quo mysteria panduntur initiato, totius initiationis finis. Sic omnis uitæ, philosophiæq; finis est, ut uideas Deum, siue nunc, siue in posterum. Nunc in tota Philosophia non est alius scopus, quàm Dei scientia, & quasi contuitus: hunc omnis uel promittit, uel cupit ostentare Philosophia. Sed quoniam uideri non potest, nec satiatur hac animus ambigua, nubilaq; contemplatione, tum quoniam finis is cõtemplandi Dei, est propter finem, ut cognito nunc ac spectato Deo, traducas in cultu eius omnem uitam, traducta, maiora præmia, quæ ferme nulla sunt hic, consequaris, hunc Philosophi proponunt & sentiunt, cum dicunt esse finem philosophandi, naturæ sempiternæ contemplationem. Itaq; post Plutarchum, confirmans eadè Iamblichus, de secta Pythagoreorū: Hortatur, ait, nos Pythagoras & Archytas ad sapientiam, & scientiam, *τὸ ἐνὸς θεοῦ ἡλικίας, ἀπὸ τῆς*

καὶ ὁ δὲ πρῶτος θεωρεῖται, Vnitatis contemplatricem, qui finis est omnis contemplatio. nis. Propofuit, inquit, etiam aliud bonum maius Archytas, uelut è sublimi specula Deum & cuncta coordinata illi, contueri. Si enim uerè talis omnis felicitatis, substantiæ, causæq; , ἢ ἂν ἀρχὴν ὁ θεὸς ἕξηται, & omnium principiorum Deus est princeps, certè studium omne conferendum ad eam scientiam est, per quam spectare quis eum purum queat, & per quam latos aditus ad eum reperiatur, & per quam principijs extrema connectat: τελευταίη γὰρ ἡ ποιότητα ζωῆς, καὶ ἐνδοξαίμων: Est enim id uitæ genus perfectissimum, ac beatum. Quo contemplando, non separantur à primis extrema, sed in unum utraq; hæc complexus animus, principia, finem, mediumq; pariter connectit. Ea enim est diuina causa, quam amplectantur oportet cupidi felicitatis. Sicq; hæc cohortatio ad omnia, uel nostra, uel quæ sunt in Natura, denique res omnes spectans, omnes uias complectitur, quibus ad Deum ascendas, εἰς μίαν τὴν αὐτὴν τοῦ θεοῦ ἀνήκοντα ἀναγομένη. Hæc ad uerbum Iamblichus. Claret igitur cum sit idem, testibus illis nostræ atq; eorum Philosophiæ finis (utraq; enim cupit ad Deum mentes attollere) nullum esse nobis discrimen cum illis. Id etiam fit ex his perspicuum, quoniam dicitur Philosophiæ finis, Dei contemplatio, eam denique ueram perfectamq; probari Philosophiam, quæ supra ceteras omnes ostendit Deum, clariusq; principia, causasq; omnes ad hunc suum reuocat fontem. Omnis enim alia Philosophia, aliqua parte peccat, & separat à fonte rituos, à creatore creata, nec dilucida contemplatione tendit ad rerum originem. Differtur, dissultat à uero plurimum. Hæc igitur Plutarchi, Iamblichiq; explicatio, qua ferunt esse finem totius Philosophiæ contemplationem Dei: etsi non expeditè, & uerbis apertis, necessariò tamen est interpretatio dictorum Aristotelis, & Platonis, Tullij, censentium, beatam ueramq; hominum uitam contemplationem. Itaq; etiam Simplicius affirmat eum esse finem Philosophiæ, & id Aristotelē uoluisse: Deumq; esse finem Philosophandi, ut ad scientiā Dei deducti, incendamur amore eius, eximiaq; pietate ut creatorem nostrum colamus, ac ueneremur. Hoc dicit interpretaturus libros Aristotelis de rebus naturalibus: Maximum, ait, est scientiæ naturalis bonum, quòd ad notionem substantiæ animi, & ad contemplationem separatarum formarum uia est pulcherrima, ut & Plato monstrat à Physicis motibus ascendens ad inuentionem substantiæ, quæ per se mouetur, & intelligibilis, diuinæq; hypostaseos, id est, essentiæ: ὅτι δὲ πρῶτος τῶν θεῶν ἡ ἀρετὴν ὁρίσας αὐτῇ μάλιστα ἐπαδεδραματίζετο καλῶς ἐκ τῆς ἰσῆς αὐτῶν γινώσκοντων ἀπειθεῖς κατανόησας εἰς θεῶμα καὶ μεγαλειότητι τῶ ποιήσαντι ἀναγίγνωσται. Ἐξ δὲ θαύματι ἡ πρῶτος τῶν θεῶν συμπάθεια, καὶ πίστις, καὶ ἰσχυρὴ ἀσφαλῆς συνακολουθία. Insuper ad diuinam maiestatem, cultumq; eius animos ipsa hæc incendit Philosophia, ex his, quæ fiunt ab ipso, apprimè cognitæ, & exploratis deducens in administrationem, & maiestatem conditoris. Huic admirationi adiuncta est coniunctio cum Deo & fides, & spes securæ. Ob quæ maximè philosophandum est. Hæc Simplicius. Quibus intelligimus ea gratia philosophandum esse, & ob id philosophos nobis defudasse, librosq; scripsisse, ut rerum causis explicatis, diligenterq; cognitæ ad supremum conditorem, earumq; inuentorem perueniamus: cognitamq; Diuinitatem, ac maiestatem eius ueneremur, suspiciamus: & amore, pietateq; accensi spe & fide quoq; repleamur, quibus securè nobis persuadeamus, fore ut magnis quibusdam bonis aliquando cum eo fruamur. Is philosophandi finis: Pietas scilicet, amorq; diuinus. Hoc dicit Simplicius non Christianus, Aristotelicæ Philosophiæ interpret. Vultq; hunc esse Philosophiæ finem. Eiusmodi nostræ quoq; Philosophiæ finis. Si finis concordat, nulla nobis cum Philosophis dissensio. Hæc utinam hodierni Peripatetici, quorum inscitiam nonnunquam misereor, inspicerent.

Philoso

A Philosophos præsentem uitam contemnendam, & ad solum Deum uertendos animos, odioq; habendum corpus affirmantes, hodiernam religionem comprobasse. Mercurij Trismegisti, Platonis, Aristotelis, Syriani super eo testimonia.

CAP. X.

Q' O'D autem Philosophia omnis, cum hodierna religione mirificè conueniat, eumq; finem respiciat, qui tollitur, prædicatur in hodierna cœlitus reuelata sapientia, ex antiquissimis Philosophis, quorum posteriores auctoritatem sunt uenerati, & secuti, potest intelligi. Mercurius Trismegistus uetustissimus fons, unde manauit Græcorum Theologia, prior ea scripsit, quæ postea sumus in Platone, cæterisq; admirati. Audi igitur eum: ὅσοι δὲ εἰς τὸν θεὸν ἀρετῆς μετέχουσιν, ὅσοι δὲ τὰς ἡγῆς σύγκρισιν ἔχουσιν, ἀθάνατοι αὐτῶν θνητῶν εἰσὶ, πάντῃ ἐμπόριλαβόντες, ἔφ' ἑαυτῶν νοῦ τὰ αὐτῶν γῆς, τὰ γὰρ ἔρανον, ἔστι δὲ τὸν ἑαυτῶν ἑαυτῶν ὑψώσαντες εἶδον τὸ ἀγαθόν, καὶ ἰδόντες, συμφερόμεν ἠγάσαντο τῶ ἐνθάδε διαβίῃ κατεφρονήσαντες πάντων σωματικῶν καὶ ἀσωμάτων, αὐτῶν τὸ γὰρ, καὶ μόνον ἀπειθείσθαι. Et ad ipsum Tat: εἰμὲν μὴ πρῶτον τὸ σώμα σὺ μυσίσις ὁ τέκνον, σεαυτῶν ἀλλήσοι δὲ δῶιασαι: Quicumq; gratiā Dei assecuti sunt, hi, ὁ Tat secundū operum comparisonem, immortales pro mortalibus existunt, omnia mente sua, quæ uel in terra, uel in cœlo, & si quid est supra cœlum, comprehendentes. Ad eos ipsos subleuantes, uiderunt bonum, & uiso, calamitatem existimarunt hanc in terris uitæ actionem, omnibusq; corporeis, & incorporeis contemptis, ad unitatem duntaxat festinant. Nisi primum corpus tuum odio habueris, ὁ fili, teipsum amare non potes. Ecce igitur fons, unde Philosophorum sapientia manauit, qui dicebant superius, finem omnium Philosophiæ. Vnitatis intuitum. Syrianus autem, nos causa boni philosophari: Trismegistus, uidentis boni gratia: quod cum aspexerimus, omnia sordere terrestria. Ecce Trismegistus cum ipsa diuina uoce consentit, quia dixit filius Dei, Qui odit animam suam, in uitam æternam custodit eam. Et qui uult uenire post me, abneget semetipsum, & tollat crucem suam, & sequatur me. Trismegistus autem oportere nos ipsos odisse, si uerè nos amare decernimus. Notus est igitur & perspectus, sacræ, profanæq; Philosophiæ, ueteris, ac nouæ finis, uenire ad intuitum Vnitatis. Videre Bonum quod excellenter ab omni Philosophia Bonum appellatur. Propterea clarius hoc illi pendentes dicunt, ἀρετὴν καὶ τέλει, καὶ ὅσοι ἐνδοξαίμωνίας ὁ θεὸς: Summū & finis, terra minusq; felicitatis, Deus est. Ob hanc causam in Epinomide Plato: μείζον μὲν γὰρ ἀρετῆς, μᾶλλον ποτε πείθει εἰς ἐνσεβείας ἢ εἰς ἄλλῃς γῆρας: Maius esse humano generi uirtute, que pietas dicitur, nemo nobis persuaserit. Eo enim, ut ipse loquar, nihil est pietate apud mortales melius, quod adducat ad intuitum Vnitatis & Boni. Quamobrem quæ dicit Aristoteles in moribus, rogatum Anaxagoram, quinam esset beatissimus, respondisse, Nemo quem tu putes, sed quidam, quem tu forte non putas. Id autem dixisse, quòd sciret rogantē beatos putare, qui uel pulchri, uel diuites essent, αὐτῶν δὲ ἵσως αὐτῶ τῶν ζῶντων ἀλύτως, & quæ sequuntur. Ipse uerò, inquit, fortasse uiuentem lætè & purè ad iustitiam, aut aliqua diuina contemplatione fruuentem, ut hominem beatum uocandum putabat. Solum diuinæ contemplationis, in qua sola cuncti beatitudinem statuerunt, effectum respexisse potuit. Quæ cum sit in corpore nubila, dicentes, in ea beatitudinem esse, certè dixerunt in ea, quæ perfectè sentietur in cœlo, regnisq; beatis: Itaq; quod ait idem Aristoteles, τὸ γὰρ εἰς ἀρετῆς ἄλλου, καὶ τέλει ἀείψου φάνετο, ἔστι δὲ εἶον καὶ μακροτέρου: Præmium enim, finisq; uirtutis optimus uidetur, & diuinum quiddam, atq; beatum: Non potest quicumq; rectè pensitet, nisi de præmio cœlesti, quod undequaq;

Aa beatum

beatum sit, dictum esse. Neque enim fructus is, finisque, beatitudinis cernitur usquam in terris. Neque fuit quisquam, quem premio beato uirtus in terris affecisset. Verè quidem uiuunt quietius, tranquilliusque, quos uirtus uberrima pascit, sed tum pauci id genus sunt, tum corporis, humanæque conditionis fragilitas, tot obijcit incommoda ad tristitiam, ut moror facilius præponderet lætitiæ turbatæ semper ab aduersis. Itaque etiam Plato partim cogit idem sensisse, partim sensit aperte, & clarè, cum ait in decimo de Republica, cum sint tres uoluptates, *μίας μὲν γνησίας, δύοις δὲ νόθοις*: Vnam quidem esse ueram, germanamque, duas autem nothas, & adulterinas. Sensit autem primam, quæ est in intuitu, contemplationisque rerum. Sed cum rerum spectatio non efficiat beatum, solam certè diuinæ uenustatis speculationem necessariò senserunt. Inde dicunt ipsi, Aristotelesque beatissimum esse optimum quencque, scelestum infelicissimum. Atque idem Plato ne corporeas uoluptates eos spectasse putes, ait, *τὰ λεγόμενα ἀγαθὰ πάντα φθέρον, καὶ ἀρῶν, καὶ πλῆθος, καὶ ἰσὺς σώματος, καὶ ἐργασίαν ἐφ' ἑαυτοῖς*: Quæ dicuntur bona corrumpunt omnia, atque abducunt à recto, forma, diuitiæ, robur corporis, cognatioque firma propinquorum.

Philosophos affirmantes finem omnīs Philosophiæ esse contemplationem, & felicitatem ueram, solum intuitum Dei, & regnū cælorum sentire potuisse. In terris nullam esse beatos reddentem contemplationem. Ex his cum religione Christiana palàm eos sentire.

CAP. XI.

IGITUR qui dicunt (sunt autem tres hi Philosophorum principes) ueram uitam, finemque felicitatis esse, scientiam, sapientiam, notionem, duo necessariò dicere coguntur: Vnum quod superius à Plutarcho, Iamblichoque est declaratum, non omnem in uniuersum contemplationem esse felicitatem, finemque Philosophiæ, sed cognitionem Dei modò: ac scire, nosseque rerum patrem, ad eum tanquã fontem omnia reuocare, & exclamare, Te Deum laudamus, te Dominum confitemur: Te æternum Patrem omnis terra ueneratur: Eum uidere, sentire creatorem cœli, & terræ: inde uelut rerum principio, sapientiæ quoque & contemplationis origine incipere, & in eum desinere. Tumque absolutū esse constabit Philosophiæ cursum, cum uentum fuerit ad summū rerum uerticem. Tum quoniã non est hic eiusmodi perfecta cōtemplatio, quæ reddat animos perfectè beatos (nō est autem uanus ullus, incassumque à Natura præfixus finis) Philosophis item perfecta, dignaque nostris animis beatitudo, definitur cōtemplatio, certè concluditur hanc beatā contemplationem duntaxat esse contemplationem Dei, quod Plutarchus, & Iamblichus aperte fatebantur, & hanc in terris, & in ergastulo corporis esse non posse. Iam primum igitur quod Aristoteles scribit in libro de Moribus: *ἡ δὲ τελεία ἠδαιμονία, ὅτι θεωρητικὴ τῆς θεῆς ἐνεργείας καὶ ὑπερῶν αἰφανεῖς*: Quod autem perfecta beatitudo, sit cōtemplandi quedam actio, uel hinc sit perspicuum: Deos enim maximè beatos, & fortunatos arbitramur. Sed quas eis actiones designemus, utrumne iustitiæ, ceu mercatoribus, qui merces uicissim inter se commutent, depositaque iustè reddant, cæteraque id genus: An fortes, liberales, castos, eos & his actionibus esse, quemadmodū mortales, insignes, & beatos dicemus? Sed cum hæc non sint apud eos, uiuere porrò beatos illos arbitramur, nō dormiūt autē, neque enim uiuerēt, nam gternus somnus, æterna mors: *ὅτι ἡ τοῦ θεοῦ ἐνεργεία, μακροτέρη διαφέρει τῆς θεωρητικῆς αἰφανεῖς*: Quocirca actio Dei, supremæ beatitudinis cōtemplatiua sit. Hominū quoque quæ similis illi, maximè beata. Hæc Aristoteles,

Ateles, addens, hanc esse ueram hominum beatitudinem uel exinde clarescere quòd nulli cæterorum animalium contingat. Qua cum beati sint Dij, eadem quoque homines, quoad eiusmodi operationis adsit eis similitudo, beatos esse. Reliquorum autem animantium nullos esse beatos, quibus non sit contemplationis participatio. Hæc Aristoteles, è cuius dictis, si quis prudenter, & accuratè perpendat, omnem quoque sermonem consideret, quo ueram sentit hominum beatitudinem, qua Dij quoque sunt beati, noscet necessariò concludi, ueram beatitudinem esse quidem contemplationem, sed non omnium rerum contemplationem, neque etiam in corpore. Sed quoniam comparat beatitudinem Deorum, cum humana, simili beatos homines fore contemplatione, qua sunt item Dij beati: Sed ratio probat, & Aristoteles mirabiliter suspexit eam contemplationem, quæ facit supremum Deum beatum, satians, explensque animum eius, eandem facilius reddituram animos minoribus beatos. Deus autem contemplans seipsum, sit eodem autore beatus. Similis ergo inaudita uoluptatis contemplatio felicitabit Deos. Neque enim uidet aliud, quod dici possit, ratio. Sed cum nemo fuerit unquam in corpore beatus, neque sit usquam ulla contemplatio beatos reddens animos, aut qua se tanta uoluptate perfusum quisquam gloriari posset, qua nullam maiorem fateatur experiri se posse (quinetiam nubila est omnis, insynceræque hominum contemplatio, affligens animos & corpora: Nefas autem est, naturam finem posuisse, ad quem nunquam ueniri posset) ex his efficitur, ut ea contemplatio, quæ beatitudo uera definitur, sit illud spectaculum, quo nullum sit delectabilius, & quo sunt in cœlo Dij beati. Quod homines in terris si cernerent, similiter atque Dij beati essent. Ac cum Deos efficiat contemplatio beatos, non sit autem uerisimile, quemadmodum nos mortales, eos philosophari, plenos ambagibus, & ea considerare, quæ sunt seipsis minora, Solem, Lunam, pisces, plantas, ex quibus fiant beati, alioqui non magis quam nos essent beati: ex his omnibus arguitur, Aristotelem Naturam fateri, ac definire coegisse, beatitudinem ueram atque perfectam esse spectaculum Dei, solum, non aliud, non cœli, non terræ, non alterius cuiusquam rei, in quibus spectandis nunquam erit beatitudo uera: Spectaculum Dei, uoluptatis omnis fontem uberrimum, gaudia inaudita. Et hoc erit quod dixerunt Plutarchus, & Iamblichus, esse finem philosophiæ, Unitatis, æternæque Naturæ intuitum. Idque non in hac graui corporis sarcina, in qua nemo contemplando potuit se gloriari fuisse perfectè beatum, duabus quidem de causis: quòd, ut ait Sapiens, assidua meditatio affligit animum: & uidemus ferè pallere semper philosophantes, non sustinente longos animi digressus fragilitate carnis: Tum sunt omnia crassis occultata, & circumfusa tenebris, quorum fatigat animos, difficilis cognitio. Ad hæc, nulla res est, quæ uisa, spectataque impleat animum ea, quam Aristoteles dixit, *τελεία ἠδαιμονία*, perfecta beatitudine. Nam eiusdem est ratio, cuius reddat cognitio, spectatioque beatum, esse maius eo, qui beatus efficitur. Cum uerò nihil in terris sit animo melius, certè cognitio rerum inferiorum, non efficiet eum beatum. Sola igitur superest diuina, quæ repleat insatiabilitatem animorum, contemplatio. Hæc autem nusquam est in terris, ubi densis tenebris occultantur omnia: nec inuisibilis modò Dei, sed eorum etiam, quæ sunt ante pedes, est ambigua cognitio. Certè si contemplatio est uera animorum beatitudo, cuius Aristoteles uulgaribus ignotam dicit suauitatem, cœlestis quædam, non terrestris sit oportet. Fit que uerisimile Aristotelem sensisse quod Marcus Tullius apertius indicauit, qui toties referens beatitudinem à Philosophis definitam, esse scientiam. Et de Finibus dicens,

Veteres Philosophos in beatorum insulis finxiffe, qualis natura sit uita sapientum: Quos cura omni liberatos, nullum necessarium uitæ cultum, aut paratum requiscentes, nihil aliud esse acturos putant, nisi ut omne tempus in quærendo, ac discendo, in naturæ cognitione consumant. Hæc ille cum ueram beatitudinem ferè somniasset, demum retulit ad superos, apud quos sit felicitas uera, dicens in Tusculanis, esse nostrorum aciem oculorum, etsi fuisset artificiosè fabricata natura, concretis, terrenis que corporibus interseptam. Cum autem nihil erit præter animum, nullam rem obiectam impedimento futuram, quominus percipiant quale quidque sit. Quàm multa, quàm uaria, inquit, spectacula, animus in locis cœlestibus est habiturus? Et, Profecto beati erimus, cum corporibus relictis, & cupiditatum, & æmulationum erimus expertes. Quodque nunc facimus, cum laxati curis sumus, ut spectare aliquid uelimus, & uisere, id multo tum faciemus liberius, totosque nos in contemplandis rebus, percipiendis que ponemus. Et, Ora ipsæ locorum illorum, quò peruenerimus, quo faciliorem nobis cognitionem rerum cœlestium, eo maiorem cognoscendi cupiditatem dabunt. Et, Quod tandem fore putamus, cum totam terram contueri licebit, eiusque situm, formam, conscriptionem. Et, Atque ea profecto tum multo puriora, & dilucidiora cernentur, cum quò natura fert, liber animus peruenerit. Postremò, Portum potius paratum nobis, & perfugium putemus, quò utinam uelis passis peruehi liceat. Hæc igitur omnia aut dixit, aut dixisse cogitur Aristoteles, quoniam quæ rationes perpulerunt Marcum, ut in locis cœlestibus beatitudinem statueret, quia scilicet nihil hic dilucidum, purumque cernimus, & propter altissimas ambages, quibus intersepta sunt omnia, non magis uoluptas est, quàm fastidium, contemptio: eadem Aristotelem commouere debuissent. Quid quòd Socrates contempserit, spreuit ut nauci, humanam sapientiam? in Apologia: *ὅτι ἡ ἀνθρώπινη σοφία, ὀλίγη τινὲς ἀφ' ἑσθ' ἔστι, καὶ ἄδελος.* In hac igitur tam nihili, tam friuola sapientia, quis unquam perfectam felicitatem, nisi qui ipse sine sapientia est, posuisset? Vbi sunt, aut fuerunt unquam admirabiles illæ, quas in Moralibus largiri sapientiam uoluptates asseruit Aristoteles? Non solum autem Socrates, sed idem Aristoteles uilem, exiguamque iudicauit omnem humanam sapientiam, seruam esse, humi que proiectam humanam naturam, sententiam Simonidis ueram esse, Solius Dei iure possessionem esse sapientiam. Qui solus igitur possidet ueram sapientiam, solus est uerè beatus. Est autem eodem autore, sapientia diuina, uera maiestatis suæ cognitio, eadem uera beatitudo: certè igitur eadem cognitio animorum erit beatitudo. Exclamat item Plato, tum finem fore malorum, cum corporibus relictis, erit animus in cœlo, cum gente Deorum. Et Iamblichus superius assererat, omnia nunc esse circumfusa caligine, nec uidendam unquam ueritatem, nisi è corpore, uelut è carcere euolaueris. Ac profecto cogitur Aristoteles his assentiri, quæ super hac re præceptor prior locutus esset in Epinomide: *ὃ ἀγαθὸν ἔστι δυνάστην ἀνθρώπων μακροτέρως τε καὶ ἐυδαιμόνως γινώσκει*: Nego, inquit, fieri posse, ut homines beati sint, ac fortunati præter omnino paucos, dum uixerimus. Bona uerò spes est, defunctis contingere, quorum causa dum uita manebat, elaborassent, ut qui laudatissimè uixerit, etiam uitæ cursu expleto, præmium uirtutis assequatur. Hæc Plato. Ego uerò dico, non solum paucos, sed nullos esse beatos in uita. Congruunt igitur siue palàm, siue tacitè, ueram beatitudinem esse Diuinitatis intuitum, idè in cœlo, non terra.

Veram

A *Veram sapientiam, & omnium quæ fieri possint, optimum, testibus Philosophis esse pietatem: hanc autem esse similitudinem cum Deo, eamque felicitatem ueram. Hoc cum à Philosophia fieri dicant, nullam aliam eos sperare potuisse Philosophiam, quam hodiernam.*

CAP. XII.

QV M I G I T V R duabus partibus uera religio constat, pietate, & charitate: quorum primum erga Deum, secundum erga homines est: primumque à nostris, & illis uera sapientia definitur, & finis omnis humanæ uitæ constituitur: secundum summis item laudibus tollitur: certè Philosophorum ac nostrorum, seculorumque omnium una eademque noscitur esse religio. Quoniam cuncti conclamant cogitationum, studiorum, laborumque metam supremam, & calcem esse, sapientiam: hanc autem esse, spectare, & colere Deum, ad illum cunctas actiones referre. Neque enim qualencunque cognitionem, sapientiam censuerunt, aut qualemcunque sapientiam, finem dixere supremum, sed eam duntaxat, quæ cum ad aspectum Dei, scientiamque peruenisset, colit eum & admiratur, hic omnes uoluptates positas arbitrat. Hoc ergo pro Pythagoreis Iamblichus: *ἀλλ' ἦν πμωπᾶτων ἀρχαίμεθα πρῶτον, ὡς δὲ θεοσέβειαν ἀσκήσῃς ἐν τῇ δὲ ἐκ αὐτῆς παραγένοιτο, ἐμῆς ἀφομοιώσει τῆς θεοσέβειας τὴν δὲ θεοσέβειαν τὴν δὲ ὁμοιωτικὴν πρῶτον ἢ φιλοσοφίαν παρέχει*: Ab optimis, inquit, & pretiosissimis exordium faciamus, oportere pietatem colere. Hæc autem non adsit unquam, nisi res colens rei cultæ fiat similis, quam similitudinem Philosophia præstat. En pretiosissimam, optimam appellat pietatem: illud nempe Solomonis, & patris, Initium sapientiæ, timor Domini. Est enim *θεοσέβεια*, timor Domini. A Græco dicitur, *πμωπᾶτων*, pretiosissima, optima, excellentissima: ab Hebræo, principium sapientiæ. Quàm diuinè quoque ueram pietatem definiuit, ut fiat qui colit, ei qui colitur similis, illud uidelicet diuinarum literarum, Sancti esto te, quoniam ego sanctus sum. Addit Iamblichus: *ἡ μὲν γνῶσις ἦν θεῶν ἀρετή τε καὶ ἐξοσμία, καὶ ἐυδαιμονία τελεία, ποιᾷτε τοῖς θεοῖς ἡμᾶς ὁμοίους*: Cognitio enim Deorum uirtus est, & sapientia, & felicitas perfecta, facitque Dejs nos similes. At cur Deos dixisti Iambliche, qui toties supremum tot laudibus extulisti, eius intuitum Philosophiæ finem prædicasti? Cum igitur sapientiam, & felicitatem perfectam dicat pietatem, profecto quidquid Aristoteles, & Plato de sapientia, & felicitate prædicarunt, de pietate, & cognitione Dei, est prædicatum. Perfectaque illa beatitudo, quam finem dixit in Moralibus, sapientia quoque quam in libris post res naturales, multis que locis admiratur, non est alia, quàm pietas, cognitioque Dei, & cum eo similitudo: quod idem cum in Moribus eundem similitudinem Deo, ac sapientem, ac beatum definisset, profecto sensit. Dicit enim sapientem, perpurgatam, segregatamque ab omni contagione habere mentem, id autem esse similitudinem Dei. Itaque concludit eundem esse *σοφὸν θεομυστεύοντα, ὃν αὐτὸν δὲ ἐκὸς καὶ ἐυδαιμονεύοντα*: Sapientem Deo gratissimum, inde & beatissimum: ut aperte fateatur, beatum esse, cui cum Deo societas, amicitia, atque similitudo. Hoc idem sensit Plato, cum in Euthydemo miris laudibus effert sapientiam: *ἡ σοφία ἀεὶ πανταχῶς ἐντυχεῖν ποιεῖ τοῖς ἀνθρώποις*: Vbi que redit beatos homines sapientia. Et quòd non sit diuitijs opus, præsentem sapientiam. Et quòd nihil utile sit sine sapientia, & prudentia. Omnibusque studijs conandum esse cuique, ut quàm sapientissimus existat. Et quòd si uel lapides aureos efficere possimus, nihil prodesset sine sapientia. Omnibus enim uestigatis, quæ tandem hæc sapientia sit, sine qua nihil proficit, & qua præsentem, cuncta bona sequantur, eò tantum

A a 3 dem

dem consideratio deueniet, quod Iamblichus dixit, & Aristoteles obscurius. Et quod C admirati scriptores sacri, cunctis coelo, & terris rebus numeratis, in quibus sit sapientia, ac scientia, tandem clamant esse timorem Domini. Et de quo similiter Platon Solomoni, Et qui tenuerit eam, beatus. Hanc omnes Philosophos, cum tot laudibus tollant sapientiam, cum decus humani generis appellent, cum omne bonum in eam constituent, innuisse non ratio solum probat, (quod nihil est, unquam quid quid euoluas animo, tot tantisque laudibus dignum) sed etiam clarissima uoce, eorum nonnulli protestati sunt. Nam Simplicius, cum beatitudinem uitae, quam Aristoteles in contemplando, sciendoque terminasset, proponeret, haec effatus est: πάσης εὐχαιῆς ἢ τελειώσεως ψυχικῆς ἀρχὴ ἢ τέλος ἐστὶν ἡ πρὸς τὸν θεὸν ἀνάστασις, διὰ τὴν ὁρθεῖαν περὶ αὐτῶν περὶλήψεων, ὅπου ἐστὶν ἢ πένοντι καλῶς ἢ δικαίως πᾶ πάντα κατευθύνει, ἢ δὲ τὸ πείθεσθαι, ἢ εἶναι ἐπόντα τοῖς ἴσ' αὐτῶ γινόμενοις; Omnis, ait, beatae uitae, perfectionisque animi principium, & finis est ad Deum conuersio, inclinatio: Tum de eo cogitationibus, sensibusque rectis, quod sit, & prospiciat iuste, recteque gubernet: Tum his ultro, libenterque obsequendo, quae fiunt ab eo, ut ab optima sententia proficiscentibus. Eodem loco Simplicius idem, Quocirca, inquit, donec cum autore, causaque sua firmis radicibus haereat animus, manebit incolumis, perfectionemque retinebit suam, cum qua creauit eum Deus. Sed si se diuulserit inde, atque abruperit, marcescet, ac dilabatur, turpis, elanguidusque effectus, donec iterum conuertatur, uniatumque ad causam. Haec Simplicius, alias Aristotelis, nunc interpretes Epiceteti, sed nunc ueritatis stimulis actus, dulcius, ac uerius loquens, quam magis Aristotelis illic dogmata dilucidans, acerbior minusque pietatis memor: sed memor tamen in principio.

Miris laudibus extulisse Philosophos charitatem non fictam: Eo Christianam religionem, cuius fundamentum est charitas, comprobasse. De precepto Pythagoreorum.

CAP. XIII.

IN ADMIRATIONE quoque & laudibus charitatis, quae pars est religionis uerae secunda, quamque sacrae literae post pietatem, praefereunt omnibus, & commendant Philosophi congruentes, declarant non aliam ueram eos iudicasse animis, & complexu mentis praesumpsisse religionem, atque hodiernam, sentientes, praedicantesque maximum bonum, cui totis animis inhaerendum sit, charitatem non fictam, Principio Simplicius pro caeteris Philosophis haec ait: ἡ καθαρὴ φίλια τῆς φίλης ψυχῆς ἐς ἐνωσιν συνάγει μελέτη καλλίστη γίνεται τοῖς πρὸς τὸν θεὸν ἐνώσεως τυχῆν, ἢ καλῶς οἱ συνθεγένηται ποσειδῶς τῆν ἄλλων ἀρετῶν, τὴν φίλιαν ἐπίμωρ, ἢ σύνδεσμον αὐτῶν πᾶσῶν τῶν ἀρετῶν ἕλεγον; Pura charitas, siue amicitia, amicas animas in unitatem coniungens, est pulcherrima exercitatio, & praeparatio, ad coniunctionem diuinam. Atque praecclare Pythagorei praeter ceteris uirtutibus charitatem uenerabantur, & complexum cunctarum uirtutum eam dicebant. Vides consensum, agnoscis sapientiam Christianam, cuius omne decus, omne robur, est charitas, amicitia, esse naturalem, rationisque unde quaque consentaneam sapientiam, quam prius Deus quam reuelasset, Natura, ratioque diuinitus nata, prudentioribus uelut lucem procul ostentabat; qua nihil rationabilius, nihil aequitati congruentius, Nam ut omittam tot laudes, quas diuus Paulus de charitate praedicauit, quibus collatis, una Philosophorum, atque nostrorum super ea consensio comprobatur: id abunde est, quod cunctarum uirtutum complexum dicentes eam, Pythagoreos, minores Philosophi sunt admirati

A admirati. Charitas igitur testibus illis, est omnis uirtus, est societas omnis probitatis. Quid aliud ait Paulus? Charitas non aemulatur, non agit perperam, non est ambitiosa, omnia suffert, omnia sustinet, caeterasque laudes eius, quas uno uerbo Pythagorei dixerunt, omnium uirtutum societatem. Ex hac charitate factum, ut in alio mirifice nobiscum prisci Philosophi congruerent, quod admirati minores, profectio sunt, hodiernam religionem admirati. Quemadmodum igitur sub Apotolis dicitur unam fuisse Christianorum substantiam, Et nemo erat egens inter eos: sic Iamblichus de Pythagoreis, τῆν μὲν πυθαγορείων κοινὴν τὴν ὁσίαν διέταξε, ἢ τὴν συμβίωσιν ἀμασθεῖ τὸ πάντες χεῖρας διατελεῖν; Pythagoreorum communem substantiam esse praecipit, & conuictum ad omne tempus. In eo quoque mirifice consenserunt iisdem Pythagoreis, referturque uelut diuinum a minoribus Philosophis, quod quemadmodum diuus Paulus nobis praecipit, Sol non occidat super iracundiam uestram: Sic Pythagoreos tradit, admiraturque Plutarchus in eo quem inscripsit de Philadelphia: Oportet, inquit, imitari Pythagoreos, qui genere nihil inuicem attinentes, sed solius communis sermonis participes, si quando ad conuictia ab iracundia impulsu fuissent, prius quam Sol occumberet, dextras amplexi, & exosculati, reconciliabantur. Hoc Philosophi mirantur, referunt ut diuinum, praecipunt imitari. Itaque etiam Simplicius, ueram, Deoque acceptissimam poenitentiam definit, quam princeps & salutis, & sapientiae nostrae docuit, ingressi que, & suis testimonijs, beatisque uerbis declarauit: Si offers, inquit, munus tuum ad altare, relinque, & uade prius reconciliari fratri tuo. At Simplicius, Vera, inquit, poenitentia non uerbo, sed opere fit, cum offensos a nobis, contumeliasque affectos, uel utcunque laesos, & multatos, θεραπεύσασθαι αὐτοὺς, ἢ προνοῦντες αὐτῶν, colimus, placamusque, aut parentes eorum, execramurque iniustitiam, auersisque rapaces, & iniustos, cum his, qui iustitiam colunt, consuescimus. Haec omnia probant Philosophos nostrorum dogmatum, totiusque pietatis, quam forte nescirent, uoluntarie fuisse cultores, ad sapientiam duce ratione delatos, & quasi prudentiae facibus adductos, quam detexit e caelo, sparsisque per omnes terras Deus. Nam quod Deus iussit, ut amicos propter nos ipsos diligeremus, inimicos propter se, aspice ut illi constanter asseruerint, referente Iamblichio, iussisse Pythagoram, τὸς φίλους ὡσαύτως θεὸς σέβεισθαι, τὸς δὲ ἄλλους ὡσαύτως θυγαῖρα χεῖρῶσθαι: Amicos ut Deos, siue Angelos colendos esse, caeteros ut feras demulcendos, placandos.

In cultu Dei & pietate Philosophos, eximias uoluptates statuentes, affirmare, quae semper concinunt sacrae literae. Desiderantes eosdem perfectam, mirificamque pietatem, hodiernam desiderasse.

CAP. XIII.

IN EO quoque mirabiliter ad ueram religionem Philosophos Natura perduxit, cum non modo futurae, sed praesentis item bene, beateque traducendae uitae causam pietatem dicunt, asserentes nullis maiora, syncerioraque exuberare gaudia, ueriores uoluptates decerpi, quam quibus est stabilis, certa que fides de diuina bonitate, omnique natura Dei. Post eos, inquit Plutarchus pro caeteris contra Epicurum, qui Deum propter suam nequitiam, & quibus se demersere uoluptates noxias reformidant, muneribusque placant: πρότερον ἢ δὲ σκελῶμεθα τὸ βέλτιον ἀνθρώπων καὶ θεοῦ φιλοσοφίας γένος ἐν ἡλικίας ἡδοναῖς καθαράς πρὸς θεὸν διέξαι συνόντες, &c. Tertium consideremus praestantius hominum, praeissimumque genus, quot quantisque uoluptatibus, puris de Deo cogitationibus & opinionibus assueti, perfruantur

perfruantur. Quod sit omnium bonorum princeps, pater omnium honestorum, cui prauum quid facere minimè liceat, quemadmodum neque perpeti. Bonus enim est, bono autem nulla de re adest inuidia, neque metus, neque ira; neque odium. Voluptates ineffabiles, quas Plutarchus ait pijs, optimisque afferre pietatem, lætitiã que immensam animorum, sunt quas ubique nostræ literæ decantant, Lætitia sempiterna super capita eorum: gaudium, & exultationem obtinebunt. Iocunditatem, & exultationem thesaurizabit super eum. Cum igitur & illi sentiant cultu Dei uera que de eo sapientia, ineffabiles contineri uoluptates, profectò congruunt, hoc unum elaborandum esse in omni uita: ad quod cum nostra religio deducat ob omnigenam animis inspiratam scientiam Dei, miras uoluptates afferens, profectò solam hanc Philosophi uiderunt, & admirati sunt absentem, conclamauerunt que uitæ beatæ ducem, quæ synceras, nullis uitij, doloribusque inquinatas uoluptates semper, affatimque largiatur, omnem metum submouens latè, pascens animos uberrima, perennique lætitia, qualisque theatrum bonorum pandens, quo spes iucundissimæ rerum optimarum continentur: neque ea modo quæ Plutarchus docuit, ostendens, uerum etiam alia longè plura, quibus animo perceptis, & persuasis, lætissimus efficitur obtinens triumphum simulachra futuri. Si quis igitur dicendo, diuinasque literas euoluendo dilatet, quod dixit Plutarchus, uidebit eum totam ueræ religionis bonitatem, contra Epicurum fuisse confessum: hocque argumento esse, Philosophos sic Christianam religionem procul uidisse, ac diuinasse, lætitiãque ob eam elatos fuisse, ut qui matutinam lucem montium iuga pandentem cernentes, de maxima luce uentura iudicant, atque lætantur. Destructio quin etiam, destomachatioque sordium Epicurearum, in quas boni omnes inuaserunt, est hodiernæ religionis confirmatio, illecebrarum, sordiumque corporearum contemptricis. Itaque omnia suffragia Philosophi detulerunt absentem: neque enim sciebat eam Plutarchus: decreuerunt que solam ueram generis humani magistrã, ducem ad cælum affectandæ uig. Tanta igitur est Philosophorum cum nostris super uera pietate concordia, ut miraculum sit, multa cum sacris literis eos conformia locutos esse, nisi sciremus sua sponte Naturam offerre uerum. Ut igitur in nostris literis est, Maledictus homo, qui facit opus Dei negligenter: Sic illi pietatis colendæ tarditatem, ignauiamque execrati, Simplicius pro illis: *ὁ δὲ πρὸς τὸν θεὸν τὴν ἀμελείαν, καὶ βραδυμὴν φαινόμενον, περὶ τῶν τοῦ θεοῦ ἀποδόσεων;* Qui autem circa Dei cultum, honoremque negligens, ignauiusque cernitur, quamnam necessariam rem sedulo curabit. His plusquam aureis dictis, quantas os humanum fundere potest, laudibus ea religio tollitur, celebratur, illustri, claraque proponitur, cuius est ad pietatem honores que diuinos inflammata uoluntas, faces animis admouens, non contenta mediocri probitate, non fegni, tarda que iustitia, sed absoluta, in qua nihil sit iniustitiæ residuum, inducens, sollicitansque animos ad ueram solidamque probitatem. Si talis igitur à Philosophis desideratur, nimirum desideratur hodierna.

Philosophos diuitias contemnendas docentes, malisque malas & perniciosas asserentes, paupertatem admirantes, curam carnis abijciendam, studiumque ad pietatem, & cultum Dei transferendum contententes, præsentem religionem unice comprobasse. Hanc unam eos uoluisse.

CAP. XV.

Eo quoque

A QUOQUE probatur, eos nescio quibus arcanis, Naturæque in recessu absconditis modis, quibus excitatur recta ratio, præsentium seculorum collaudasse, quæ foret hominum suprema sapientia, religionem, quod diuitias, & ea, quæ uulgo admiratur, uocat que bona, tum contemnenda summo nobiscum consensu prædicauerunt, tum dixere perniciofa malis, nullam hanc suapte natura felicitatem efficere prædicantes, pro quibus Iamblichus, Quæ, inquit, bona uulgo putantur, non sunt bona, sed potius mala. Primum bonum dicunt sanum esse, tum pulchritudinem, tertium diuitias, multa que alia, acutè sentire, facere quod cupis imperando. Hæc que omnia cum immortalitate possidere, beatitudinem esse: *ὁ δὲ ἐμὸς λόγος τὰδε λέγει. ὡς ταῦτα εἰς εὐμαρτυρίαν, δικαιοσύνην καὶ εὐδοκίαν ἀναστρέφει, ἀδίκους δὲ κακίαν εὐμαρτυρίαν ἀρξάμενος ἀπὸ τῆς υἰαίας:* Ego uero dico, quod hæc quidem uniuersa, iustis, & sanctis optima, iniustis pessima sunt omnia, incipiens ab ipsa incolumitate, uegetis que sensibus. Omnino que ipsa uita maximum quidem malum, immortale que omni æuo possidere omnia quæ uocantur bona, sine iustitia, omnigena que uirtute. Minus autem malum si breui tempore huiusmodi è uiuis rapiantur. Clare etenim contendo, quæ dicuntur mala, iniustis esse bona, iustis autem mala. At uerò bona, bonis quidem uerè bona, malis autem mala. Atque is quidem qui iniuste, contumeliose que uixerit, necessario turpiter uiuit: si turpiter, etiam male. Quocirca insuauiter, miserè, sibi que perniciose uiuit. Dicimus enim & quidem iuste Deos iucundissimam, & eandem optimam uitam agitare. His Philosophi dictis, ea maximè religio, ea Philosophia confirmatur, quæ cunctis ad contemnendas opes, omnia que præsentia bona hominibus inuitatis, ad prudentiam, sapientiam que ueram uitæ beatæ, etiam in corporibus causam, aperit uiam. Nulla enim unquam Philosophia, nulla, quarumuis gentium, & à mundo condito doctrina, aut secta fuit, in qua inesset prudentia, ac sapientia, que describitur, & uelut absens desideratur à Philosophis. Nam nulla magis uanos diuisit amores, nec facit ulla magis, ut quæ dicuntur bona, utiliaque non perniciofa essent possidentibus. Directus est huc omnis eius, & defixus scopus, ut bona præsentia, uel spernamus, in quibus beatitudinè statuere non deceat, uel ea uirtutis, uitæque adiumenta putantes, ex his non perniciose, sed utilitatè capiamus. Huc igitur pertinet, quo noscas, hodiernam religionem Philosophis probatam fuisse, quod quemadmodum iudicium multitudinis in delectu bonorum, uitæque degenda, non sinit nos attendere præsens religio, idem senserunt, censueruntque. Iamblichus enim dicit: *ὁ γὰρ πολλοὺς ἀρεσκείῃ, τοῖς σοφοῖς δὲ ἀπαρέσκει;* Multis enim placuisse, est sapientibus displicuisse. Longè igitur magis est displicuisse Deo, multis placuisse. Hinc ille noster, Si hominibus placere, Christi seruus non essem. Audis Philosophos, aliorum antesignanos, nobiscum cõcordes, unamque religionem profitentes: Sic quod nostræ Philosophiæ & salutis auctor, pro diuina sua sapientia, qua sciret ubi non modo futuræ causa, sed præsentis etiam uitæ tranquillitas esset, inhortatus est ad paupertatem uel capessendam, uel non odio habendam, quod probitatem facilius, difficilius improbitatem efficiat, idem illi prædicauerunt. Nam Plutarchus cum dixisset rationem, prudentiam que sic uerum iudicium restituere, quemadmodum redditur medicamentis fanitas, his qui à febris sanantur, subiicit: *καὶ αὐτῆριος ἔσσι, ἐὰν μάθῃς τὸ καλὸν καὶ ἀγαθὸν εἶναι. τρυφήσῃς ἐν πτωχείᾳ,* &c. Et diues eris, si quæ sit pulchritudo, bonitas que didiceris. Triumphabis, regnabisque in paupertate, uitamque priuatam, à turbisque remotam nihilo diliges amplecteris que minus, quam si uel in imperio, & magistratu fores. Vides omnes eorum uoces, eandem, atque hodiernam resonare, desiderare, suggerere

mortalibus religionem. Illud quoque quod referunt, miranturque Porphyrius, & Iamblichus, quod à Pythagora, Pythagoreisq; præcipiebatur, non ne nostrum est, præcipuumq; religionis hodiernæ robur. *φυγαδωτίον πείρα μηχανῆ καὶ πνευμοπῆρον πύλι, ἢ σιδῆρω, ἢ μηχαναῖς πανταίους ἀπὸ μὲν σώματος, νόσου, ἀπὸ δὲ ψυχῆς ἀμαθίας, κοιλίας δὲ πολυτέλειαν, πύλιος δὲ σπέρου, οὐκ ἀπὸ διχοφροσύνης, ὅτι δὲ πάντων ἀμετρίαν:* Fugandam totis uiribus, & abscidendam igni, & ferro cunctis que machinis, à corpore quidem ægritudinem, ab animo inscitiam, ab urbe seditionem, à domo discordiam, simul ab omnibus intemperantiam. Et illud, quod eundem Pythagoram ferunt, miranturque uentris, Venerisque indulgentiam, eum solitum comparare Sirenis illis homicidis. Et quod cupiditates, uitiisque non nata, & facta à natura, sed à nobis ipsis inuenta dixit. Multas, ait, hominum cupiditates acquisitas esse, repertasq; ab ipsis hominibus: *διὰ καὶ πλείους ἐπιμελείας δῶδαι τὸ πάθος, καὶ φυλακῆς τε ἢ σωμαστικῆς ἢ τυχόντος:* Quos circa magna huic morbo opus esse cura & custodia, corporisque exercitatione. Hoc eximius nostræ Theologiæ præceptor, Castigo, ait, corpus meum, & in seruitutem redigo. Itaque corpus exercendum siue castigandum, cupiditates, curamque carnis abijciendam, & illi senserunt, constanterque asseruerunt. Nam quod idem diuus Paulus præcepit, Et curam carnis ne feceritis: Audi ut Marcus Tullius conformiter probauerit, quo uerborum splendore monuerit in Legibus: Nam cum animus, inquit, cognitis, perceptisque uirtutibus, à corporis obsequio, indulgentiaque discesserit, uoluptatemque sicut labem aliquam dedecoris oppresterit, omnemque mortis, doloris que timorem effugerit, societatemque carnis eiecerit, tum suis, omnibusq; natura coniunctis suos duxerit, cultumq; Deorum, & puram religionem susceperit, & exacerit illam, ut oculorum, sic ingenij aciem, ad bona diligenda, & reijcienda contraria, quæ uirtus ex prouidendo est appellata Prudentia, quid eo dici, aut excogitari poterit beatius. Hæc Philosophus Latinus. **D** Contemnunt igitur omnes, contemnendaque clamant, hæc mortalia: omnem autem ad res æternas, uerasque, amorem, studiumque transferendum. Nam & Epictetus: *ὅσοι γὰρ περὶ κτήνη καὶ ἀγρῶς, καὶ δικέτας καὶ ἀρχαῖς πνας ἀναστροφῆς, ταῦτα ἴδωμι ἄλλο ἢ χόρησθαι:* Vos o quicumque agris, famulitio, magistratibus adipiscendis studetis, hæc esse noritis non aliud, quam foenum. Hæc quidem Epictetus. At Iamblichus ex Pythagora, qui præcepisset, ut publicas semitas uitares, multa diuinitus disseruit, eius sententiæ declarator, qua diuus Paulus dixit, Nolite conformari huic seculo. Ille uero, Hoc, inquit, Pythagoræ symbolum, popularem quidem, uulgaremque uitam deserere, separatam autem, diuinamque agitare monet, publicis que opinionibus contemptis, secreta, ac priuata magni æstimare. Contemptis item humanis illecebris, *τὴν δὲ τὴν θείας βαλίστας ἔχοντι ἐνπραγίαν, περὶ πολλὰ ποιῆσαι:* Felicitatem, quæ ex diuina uoluntate dependet, plurimi facere. Humanas præterea consuetudines, ceu plebeias abijcere, cultu Deorum, qui longè præstet uulgari uitæ, suscepto, eo que optimo: *θεῶν τε θεοειπέα χρῆσθαι τῷ ἀρετῆν.* Quis dubitet igitur, quin optimam religionem, cultumque Deorum, quanquam dicere non est à Philosophia Deorum, Iamblichus purissimam, excellentissimamque senserit: nimirum hodiernam, qua non inueniet animus cogitando, nec meliorem, nec puriorem, cui, quem colat, non homines, aut astra, aut Dæmones, sed unicus, singularis, præpotensque Deus est propositus. Certè ea est optima religio, perfectissimusque cultus, quæ supremum colit, & colit admirando, decantandoq; eum, & opera miranda, suspiciendaque eius.

Philoso

A Philosophos asserere religionem purè exercendam esse, quærendumq; acceptissimum Deo cultum, cuncta humana contemnenda. His probari, ea, quæ habentur in religione Christiana, auidissimis animis eos acceptasse.

CAP. XVI.

AD HANC rationem pertinet item quæ idem Iamblichus enarrans symbola Pythagoræ, disseruit, quibus quidem probatur, eos ubique religionem Christianam demiratos, unam hanc tacitè coluisse, prædicasse, suspexisse, unam ueram generis humani Philosophiam iudicasse. Nam quod Pythagoras monuit, ut accedens ad templum adores purè, *μὴδὲ ἄλλο μεταξὺ βιωτικῶν μὴτε λέγειν, μὴδὲ προσεῖπαι:* Nihil aliud ibi uel agens, uel loquens: quod ad corpus spectet, est nostræ religionis prædicatio. Quod explicans Iamblichus, Conseruat, inquit, offertque Diuinitatem hoc symbolum, cuiusmodi est, puram, incontaminatam, ab omni concreione mortali segregatam: uultque hoc præceptum efficere, ut insuecas purum purè contingere, ne quid mortale, ac corporeum ad cultum diuinum apportes. Sunt enim quæcunque attuleris aliena, & contraria. Idem ad scientiam ualet plurimum. Neque enim cum scientia diuina miscere cogitationem, opinionemque uulgarem, & humanam, curamque aliquam, & studium corporis oportet. Neque uero uerba sacra, actionesq; diuinas, & puras inquire, uagis hominibus, aut moribus comunicatas. Hæc Iamblichus ad uerbum. Qui quidem omnis sermo, nemini dubium, quin sit hodiernæ pietatis explicatio. Atque quod Seruator noster præcepit, Primum quærite regnum Dei: Audi ut idem **B** ex symbolo Pythagorico, quo dixit, non ingrediendum in templum ex casu, & quasi aliud agenti, disseruit: Non est, inquit, cur fores templi fortuito oculis oblati ingrediaris. Nam cum simile simili gaudeat, sanè cum natura Deorum in uniuerso sit eminentissima, horum in primis cultus exercendus est. Quod si hunc alterius negotij causa, quis postposuerit, claret cultus, ac notionis ordinem eum peruersurum, reiecto quod erat primum, in secundum locum. Ad hæc, non decet bonis pretiosis utilitates humanas anteponere, aut obiter facere, quæ erant meliora, nostris ad finem certum directis. Hæc Iamblichus. Hoc alio symbolo cum Pythagoras monuisset, quo dixit, Nudis pedibus sacrifica & adora: Designat, inquit, modestè, compositè, minimeque ordine neglecto Deos colendos, capessendamque eorum cognitionem. Alterum oportere non impeditum, uinclisque ligatum, cultum, notionemque eorum suscipere. Hæcque non de corpore solum, sed item operationibus animi præcipit, ut neque ab affectibus eas impediri, neque à corporis imbecillitate, aut his, quæ circumstant exterius, sinas, sed expedita cuncta, & prompta ad eorum propinquitatem nanciscendam habeas: *ἡλυτα δὲ πάντα ἔχειν, καὶ ἔτοιμα πρὸς τὴν μετασίαν τῶν θεῶν.* Hæc quidem diuinus Philosophus. Quem quidem, quod omnibus præfert, antecellereq; uult cultum Dei, religionem, pietatem, cunctas humanas curas, & cupiditates, satis laudare non possum: quod autem Deos toties insultat, possem eum suamet Theologia docere, atque illi probare, quoniam summum, singularemque Deum sæpius agnoscit, huic duntaxat cultum, religionemque deberi, præterea nullis. Tendendum igitur animis in coelum, maximeque huic itineri, regione terrestri, & labe relicta insistendum, ut ad purissimam, segregatamque omni labe uitam perueniamus, utendumque optimo Deorum cultu, maximeque supremis Dijs congruenti, asseruerunt: *παραγγέλλει τὴν ἄρρατίαν πορείας ἀντήχουσαι, καὶ τοῖς νοετοῖς θεοῖς*

Bb 2 συνα

συνάψιδαι, ἢ τῆ ἐνύλη χείριδαι καὶ περιέχιδαι πῶς τῶ ἀύλου καὶ καὶ ἀεὶ ζῶν, θεῶν τε δεραπεία C
 χείριδαι τῆ ἀείων, καὶ μέγιστε τοῖς πρῶτοις θεοῖς προσκυῶν. Ex his constat optimum illum, ad quem inuitat, Deorum cultum, supremos que maximè decentem, non alium eum innuere, quàm hodiernum, qui & optimus est, & supremo maximè Deo conueniens. Neque enim supremus est, nisi unus, adorandus solus, eis fatentibus. Hæc fuerunt ea, ob quæ uocatus est Iamblichus à suis diuinissimus, approbantibus scilicet quæ de religione docuisset. Itaque etiam diuinè de rerum humanarum contemptu, summo cum Theologia uera consensu differuit: Optant, ait, omnes esse beati, sed quam cupiunt in primis uitam, nisi causa maior felicitatis accedat, sentiunt eam non sufficere. Ergo ridiculum est, non omni contentione, studio, atque industria elaborare, quo sapientiam consequamur, quæ sola potest efficere beatos. Inuenies enim, quæ magni ab hominibus æstimantur, cuncta esse συογρα-
 φίας, inania simulachra, adumbratam que picturam: ut rectè dicatur hominem μηδὲν εἶναι ἢ ἀνθρώπου, esse nihil, humanas que res instabiles esse. Siquidem robor, proceritas, forma, ridicula sunt, nullius pretij: γέλωσ ἔστι, καὶ ὀδύνη ἔστι. Nam forma, præterquam quod nihil habet exquisitum, siquis, quemadmodum Lynceum ferunt, parietes, & arbores penetrare uisione possit, quantam malorum turbam uideret eam sequentem? Honores porro, gloria que omnis, pro qua summa contentione depugnatur, ἀδιήγητα γέμει φλυασίας, inenarrabili uanitate redundat. Nam qui ipsam ante oculos habet æternitatem, stultitiam uidebit his ardentem elaborare. Quid enim humani est diuturnum? Hæc Philosophus. Nihil igitur abest, quo minus omnibus suffragijs, hodiernam religionem, ueritatis sedem, reginam probitatis, sapientiæ ducem decernant, qua nihil ab immortalī Deo melius hominibus dari potuisset. Vna enim perfectè rerum humanarum fragilitatem, incon-
 stantiam que detexit, ab earum amore melioribus propositis diffociauit. Sola magistra uera fuit eorum, quæ Philosophis Natura docente, uidebantur. Conuocant igitur & ipsi mortales à terrenis, fragilibus que auocatos, ad æterna, ad religionem puram, ad pietatem ueram, ad cultum Dei, ad spes cœlestes.

*Philosophos arbitrio libertatem tribuentes, sed opem diuinam ad opera res
 cta necessariam prædicantes, mirificè cum religione hodierna congruere.
 Mala ex nobis ipsis esse, autoribus eis.*

CAP. XVII.

ILLVD QVOQVE mirabile, scitu que dignum, quod de libertate animi, ac libero arbitrio, eadem atque nostros, apud eos habentur. Conspirant enim sapientia cœlestis, atque Natura. Omnem inquam animis datam esse libertatem, nobis permitti, malimus ne miseri, an beati esse. Siquidem Iamblichus testis est, Pythagoram, summa asseueratione, apud omnes πῶς ἢ ἐν τῆ ψυχῆ ἀπτεροῖς δυνάμεως ἀναμυσθητήτως ἀπιδείξει: De animi iure, expedita que potestate, sine ulla ambiguitate differuisse, demonstrationes expressas præbuisse. Duobus que id nominibus designabat, δυνάμει, facultate, potestate. Vbi est enim potestas, nullum est uinculum, nulla obligatio, est facilitas. Altero ἀπτεροῖς, sui iuris, suæ licentiæ, suæ libertatis. Sed diuinus, ac profundius hoc apud eum, & Platonem est demonstratum. Siquidem Pythagoras affirmabat eodem

A eodem Iamblichio autore, ὅτι αὐτοὶ ἑαυτοῖς ἴσμεν ὅτι τύχης, καὶ δαίμονος τρέφει, καὶ ἡμεῖς τῶν δαίμονος αἰρέμεθα, καὶ ἑυδαίμονας αὐτοὶ ἑαυτοῖς πᾶσαι ἀζόμεν: Nos ipsos, nobis esse Fortune, & Genij loco, nos eligere Genium, nosmet facere ut simus fortunati. Quid diuinus, ad errores aperiendos humanos præsentius? Nusquam est Fatum, non Fortuna, nisi quam tu uolueris. Quem malueris, Genium habebis. Dabit ergo malis mala Deus, dans eis, quæ maluissent, dum bona, & mala uelle potuissent. Hoc Pythagoras eo carmine designabat,

Ἴνώσσι δὲ ἀνθρώπων ἀνδραγέτα πύματ' ἔχουσιν.

Sponte sua nosces homines sibi querere clades.

Sed quoniam liberum quidem arbitrium est, uerum nisi maioribus auxilijs in malum potius quàm bonum propter humanam fragilitatem proclive sustineatur, delabitur in deterius, uerè sanxit Theologia, liberum quidem arbitrium esse, sed indigere auxilij diuini: Solus enim Deus, cuius est inexhausta, indeficiensque bonitas, potest semper uelle bona. Nos autem qui longè distamus ab illo, cadimus, sed uolentes, qui non cadere poteramus, si noluissemus. Auxilium igitur diuinum implorandum, ut electio potens esse malorum, potius sit bonorum, cum nostris illi maximè senserunt. Iamblichus: μία μὲν ἀείων παράκλησις εἰς τὴν θεῶν ἑυδαίμονίαν, ἡ μεμιγμένη τοῖς ἑυχαῖς καὶ ἀνα-
 κλήσει ἢν θεῶν, καὶ μέγιστε τῶ βασιλέως αὐτῶν θεῶν: Optima, unaque præstans est consolatio ad felicitatem diuinam, quæ mista est precibus, & inuocationibus Deorum, maximè uerò regis eorum Iouis. Epictetus etiam eadem atque Iamblichus ratione, nisi solidis radicibus auctori nostro penitus hæreamus, fore prædicat, ut nunquam ueram beatitudinem, in multa scelera prolapsi consequamur, ut superius adductum est.

B Hieroclem, Syrianum, eximios Philosophos, ueram indicare sapientiam, uirtutumque principem pietatem, & assimilationem cum Deo, & imitationem bonitatis, iustitiæque eius. Eumque esse Philosophiæ finem. Hanc esse beatitudinem, quam Marcus Tullius dicit à Philosophia donari.

CAP. XVIII.

AVDIENDVS item Hierocles, & Syrianus, summus uterque Philosophus, de totius Philosophiæ, cunctarumque contemplationum fine, ut omnes intelligant profanam Theologiam cœlesti se deuouisse, placitis que eius, pronis animis assensam esse, nec aliam sibi metam studiorum præfixisse, quàm quæ doctrina cœlestis ostendit. Ait ergo Hierocles: τέλος ἀπασῶν ἀρετῶν ἡ φιλία, ἀρχὴ δὲ ἡ ἐνοσέβεια: Finis, inquit, uirtutum charitas, principiumque pietas. Est autem ratio pietatis, bonorum nobis omnium origo, & seminarium. Cernis quæ diuus Paulus, Fides, spes, charitas, maior horum charitas. Is finis omnium uirtutum, charitas erga Deum, & homines. Audis à pietate, ueluti fonte, cunctas manare uirtutes? Est enim timor Domini principium omnis uirtutis, & sapientiæ. Exercendam igitur, amplectendamque clamant pietatem, quemadmodum semper hodierna religio: quia lignum uitæ est his qui apprehenderit eam: Et qui tenuerit eam beatus. Si pietas igitur est origo uirtutum, finemque uirtutum nobis apportat: nihil autem est uirtute melius: profectò laudatur, supremis laudibus fertur à Philosophis ea religio, quæ præter omnes, pietatem ueram nouit, & exercuit. Est autem pietas suprema, ueracque de supremo Deo. Cui colitur igitur, indefessèque laudatur supremus Deus, rerum principium & finis prædicatur semper, ea pietas uera, atque suprema. Quis è Philosophis igitur, si uidisset hodiernam religionem, omnem ad æterni, & incommunicabilis Dei cultum

inclinatam, ad eumq̄ genus humanum uocantem, si ueritatis amicus esse, priuatis af-
fectibus omisis uoluisse, non extemplò ueram, singularemq̄, solam pietatis nomine
dignam exclamasset. Idem Hierocles ait, finem uitæ esse, *θεὸν ποιεῖν ἐκ τοῦ ἀνθρώπου, ἢ
δυνατὸν*: Deum facere ex homine, usque quò fas est, hominem fieri Deum. Sentit Hie-
rocles quod apertè nostri, Dedit eis potestatem filios Dei fieri. Et, Cohæredes Chris-
sti, conformes imagini Filij Dei. Huiusmodi finem senserunt & illi, sentientes, hodie-
nam religionem magistræ omnium bonorum, & matrem palam innuerunt, quæ
quomodo Dij, aut filij Dei fieri mortales possent, unà docuit: & ad ueritatis aulam
iter patefecit. Addidit Hierocles Pythagoreus: Quoniam igitur uita secundum uir-
tutem diuinam amplectens similitudinem, uerè diuina est: at quæ cum scelere, & fla-
gitijs transigitur fera, impia, claret uoluptatē probi diuinam lætitiā imitari, Deum,
mentemq̄ sequentem. Verum improborum uoluptas (sit enim nunc commune no-
men) efficitur motui fero, & stupido persimilis. His Hierocles ostendit uirtutem, si-
militudinem, imitationemq̄ esse diuinam, similiter uoluptatem, ex uirtute nascentē,
similem lætitiæ diuinæ, confirmans ea, quæ nostris in literis habentur: Sancti estote,
quoniam ego sanctus sum. Tollite iugum meum super uos, & discite à me, quia mitis
sum, & humilis corde. Imitamur igitur illū, cum rectè uiuimus. Non aliud est hodie-
na Philosophia, quàm diuinæ probitatis, iustitiæ, bonitatis imitatio. Ecce una omnium
religio, mens omnibus una, unus Deus, unus uitæ finis, una eademq̄ Philosophia,
Deum imitari, uoluptates ex hac imitatione nascentes solas prosequendas, solas ue-
ras, synceras. Syrianus autem præceptor Simpliçij in interpretatione librorum Ari-
stotelis: *τὸ ἀγαθὸν ἐπιτελεῖν*, &c. Boni enim causa, & ut cum Deo similemur, & causa salu-
tis nostræ, speculati desideramus. O plus quàm aurea uerba. Magnus igitur Philo-
sophiæ, & præclarus finis, Deo simili, bonitatem eius imitari. Hæc nostra salus, hoc
bonum. Id optat sibiq̄ proponit Philosophia. Vna eademq̄ nostra, atque illorum:
Illorum, docente Natura: nostra, reuelante Deo. Non potestis igitur o Philosophi
negare, quin omnibus quæ cœlitus hominibus donari potuissent, optatior, uerior ho-
dierna sit Philosophia. Marcus igitur Tullius eximius & ipse, diuinæq̄ mentis Phi-
losophus, de Finibus, Omnis, ait, autoritas Philosophiæ consistit in beata uita com-
paranda. Beatè enim uiuendi cupiditate incensū omnes sumus. Quæ igitur hæc, o
Marce, beatitudo, nisi quam Syrianus, cæteriç dicunt, primum diuinam pulchritu-
dinem imitari, tum ex eo consequi beatam uitam in posterum, quæ nulla in terris re-
periri potest? Deniq̄ etiam uetustissimus Pythagoras uidit & celebrauit hanc beati-
tudinem donandam ex optime in uita gestis:

*Ἐπιόχην γνάμην σήσας καὶ θύπερον ἀεὶσιν
ἢν δ' ἀρλείας σάμα ἢν αἰδὲρ' ἐλεύθερον ἔλθης
Ἔσεται ἀθάνατος θεὸς ἀμβροσίος, ἐκ ἑπὶ θνήσος.*

Optima mens, animi fac ut moderetur habenas,
Tum corpus linquens, tranabis ad æthera apertum,
Immortalis eris Deus, amplius haud mortalis.

En quod pater bonorum, hominibus in terra prædicauit: Erunt omnes æquales An-
gelis Dei. Quòd eius Apostoli confirmantes, Dedit, inquit, eis potestatem filios
Dei fieri, Et, Conformes imagini filij Dei.

*Priscos à maioribus audisse de præmijs æternis. Famam semper inter mortales
crebuisse futuræ felicitatis post hanc uitam. Platonis, & Socratis, &
Marci Tull. testimonia.*

DENIQUE de futura uita, omnibusq̄ his quæ pari, atq̄ superiora consensu cunctæ nationes, nullo non seculo crediderunt, asserueruntq̄, partim ratione, iudicioq̄ uidente, partim ex antiquissimis seculis, atq̄ ut ego quidem arbitror, ab exordio mundi per omnes ætates hæc Theologia manente, mirificè nobiscum Philosophi conueniunt. Quæ cum & à paucis, & obscure, autoreq̄ incerto quondam circūferrentur, nuntio cœlesti, à regijs sedibus suis in terras descendente, uelut intra adyta, reposita, & condita lux, ruptis quibus antea claustris contineretur, torrenti similis inundauit, clarissimis facibus, toto terrarum orbe explicata. In duas autem finditur hæc futura uita uias: alteram ad æterna præmia, alteram ad æterna supplicia ferentem. In quibus cum mirè Philosophi nobiscum congruant, sit omnium quæ superioribus libris scripta sunt, confirmatio. Confirmatur enim hinc immortalitas animorum, creatio mundi, cuius æternitas non stat cum uita futura. Confirmatur item prouidentia, hominumq̄ creatio. Mirabile uerò est, ut ratio, Naturaq̄ docuerat multos, quæ post Deus ipse reuelauit. Habet enim ueritas impetus suos, seseq̄ sponte, propter diuinam similitudinem animis offerens, eos ad confessionem sui compellit. Sed enim semper lux aliqua refulsit, & ex antiqua ante diluuium, ab humanæ prolis initio, pietate, qua solus Deus uno ab omnibus animo colebatur, quædã per omnes gentes reliquiæ restiterunt. Constat igitur, fidem apud mortales semper olim fuisse celebrem, esse post hanc uitam aliud uitæ genus, diuinius, animis pijs, iustisq̄ paratū, eamq̄ famam cōstantè per omnes gentes, seculis omnibus increbuisse, nunquam spem hanc ex humanis pectoribus extinctam, moestos eos, ac tristes destituisse. Plato igitur in Apologia, *ἡ δὲ αὖ οἷον ἀποδημῶσα ἔστιν ὁ θάνατος ἐνδεύουσα ἐς ἄλλου τόπου*, &c. Sin autem mors est, quasi hinc in alium demigrare locum: & uera sunt quæ dicuntur, esse defunctos illic omnes: quid eò melius dari possit? Ecce præscã publicamq̄ famam de immortalitate animorum, de præmijs æternis, de consortio societateq̄ bonorum, quam decantauit extulitq̄ miris laudibus ibidem Socrates, nihil melius contingere cuiquam posse, quàm cum sapientissimis, iustissimisq̄ uiris uersari, quos Græcorum optimos fuisse scirent omnes. Hanc celebrem, penesq̄ omnes fuisse famam Plato docet. Si uera, inquit, sunt, quæ dicuntur, Sermo constans unanimitatè omnium testimonio corroboratus, quem, fontem aliquem magnum, unde flueret, autoritatemq̄ maiorem quàm humanam habuisse necesse est. Magnus igitur omni seculo crebuit rumor, homines ex hac uita in alium quasi mundum proficisci, bonosq̄ cum bonis congregatos, beatissimè uiuere, quorum tanta sit beatitudo, ut qui sapiens sit, non unam modò, ut eo fruatur consortio, sed mille mortes libenter occumbat. Addit enim Socrates: *ἔγω μὲν γὰρ πολλὰς ἐθέλω πεθάναι, εἰ πάντα ἀληθῆ*: Ego sepius optarim mori, si hæc uera sunt. Hoc ante oculos habentes martyres nostri, omne mortis genus præsentissimis animis subeuntes, se quasi ad epulas, & triumphos tum uocari fatebantur. Hanc quoq̄ famam, publicamq̄, non Græcorum modò, sed item aliarum nationum persuasionem fuisse, insignis testis alius, Marcus Tullius: Autoribus, inquit, ad istam sententiã, quam uis obtineri, uti possumus, quod in omnibus causis & debet, & solet ualere plurimum. Et primum quidem omni antiquitate, quæ quo propius aberat ab ortu, & diuina progenie, hoc melius ea fortasse, quæ erant uera, cernebat. Itaque unum illud insitum erat præscis illis, esse in morte sensum, neque excessu uitæ, sic deleri hominem, ut funditus interiret. Ecce Marcus insitum ait fuisse præscis illis, à quibus Græci, Latiniq̄ originem, & sermonem, ritus, & scientias susceperere (quos Socratem apud Platonem spectasse uerum est) animos immortales curriculo uitæ præsentis exacto, ire in alia loca, frequentesque bonos cum bonis lætari, triumph

triumphari in republica beata. Testimonium uetustatis orator grauis ualere plurimum solere, & debere in omnibus causis, asseuerat. Quod Aristoteles quoque in Moralibus confessus est. Meretur autem fidem uetustas, ne forte putes sine ratione hæc eos sensisse, quod ab ortu progenieque diuina non longe aberant, propiores erant diuino fatui. Progeniem autem diuinam sentit, procreatione diuinam, qua Deus procreauit, genuit, seu fecit hunc mundum, & hominem, qui uera diuina progenies fuit. Aut sentit Deos, & Angelos, quos unã cum hominibus progenitos, homines, uti præceptores audierunt. Forte intendit eò Cicero, quod Plato in Timæo docuerat, Difficile esse non credere natis à Dijs, Credendum, inquit, mirum in modum est priscis, ut aiunt, uiris, qui se progeniem Deorum esse dicebant. Hæc igitur causa, quam obrem priscis credendum sit, à quibus, ut sæpenumero dixi, quandam constat manasse Theologiam, profectam quidem à priscis ad posteros, ad priscos autem à Deo, cuius se progeniem illi asserbant. Deus enim Hebraicè dicitur numero multo Dñi. Natus homo à Deo, eruditus quoque est, magna cognitione rerum diuinarum ex sermone, & præsentia eius dotatus. Hunc & filios eius, ueteres audierunt, senserunt eum asserentem se progeniem esse diuinam. Is & omnis post ætas, dicti sunt prisci, nati, ut ipsi asserbant, à Deo. Sed priscos in Timæo natos à Dijs, dixit, in Tusculanis autem propiores stirpi diuinæ, ut alij sint prisci, alij progenies diuina. Fuerunt igitur primi genitores, progenies diuina: Cæteri post eos nati, eosque cõtemplati edociti ab eis ex quotidianis sermonibus, prisci. Grauisimū igitur hac de causa, & fidelissimū testimoniū uetustatis, quæ à parentibus suis, diuina progenie, animos immortales esse, & ab hac uita migrare ad cõsortia beatorum, multaque alia mysteria, quorum reliquæ, & uestigia quædam collecta sunt his libris, audiuit. Itaque Marcus idem Tullius non Platonis modo Theologiæ subscribens, sed firmam gentis suæ sententiam proponens, D Siquidem, inquit, aut Dñi ipsi, aut cum Dijs futuri sumus. En illa sacrosancta missa de cœlo in terras ultimis temporibus latissima, atque uberrima sapientia. Erunt, inquit huius sapientiæ fons, omnes æquales Angelis Dei. Quod prædicauit uelatus humano corpore, nobiscumque uersatus in terris, iam antea primos parentes, priscosque docuerat partim sua præsentia, partim nuntijs cœlestibus. Prædicatum est regnum cœlorum, & diuulgatum nouissimis seculis resonantius, clarius, dimissis usquequaque per omnes terras præconibus, ut haberet autoritatem firmam, atque inconcussam, quod antè celebri quidem sermone, sed autore incerto uulgabatur. Scintillæque illæ refulgentes, radiorumque obscuritas, ipso toto corpore lucis apparente, cognitæ sunt, & perspectæ unde micarent. Audi igitur ut Plato audierit à priscis, prisci à progenie diuina, diuina progenies, à parente suo Deo, iustis, & probis æterna bona commercium Deorum, quos Moses nuncupat Angelos: nec uerò commercium solum, uerum etiam æqualitas naturæ fuerit promissa, antequam lux illa magna flagrasset in terris: Dura, inquit Socrates, mihi mors uideretur, *εἰ μὴ ὅμωρ ἐξῆν πρότων ἀλλ' ἵππερ τὰς θεῶν ἄλλως ἄφως τε καὶ ἀγαθὸς ἐσθλὸν καὶ παρὰ ἀνθρώπων τελευτήσας ἀμείνως ἢ ἠδὲ καὶ*: Nisi putarem me profecturum, primum ad Deos alios sapientes, ac bonos, tum ad homines qui excefferunt è uita, longe his qui nunc in terra morantur, meliores. Vides ut spes illis quoque seculis rutilaret ex hac uita ad societatem Angelorum, sanctorumque uirorum proficiscendum? Angelorum, inquit noster, choris interesse, cum beatissimis spiritibus gloriæ conditoris assistere. Superiora ante aduentum lucis magnæ, posteriora post dicta sunt. Eadem reluxit semper Theologia, obscurior prius, & quasi in crepusculo, demum flagrantissima. Quoniam igitur ad beatitudinem animos ire prædicabatur, hinc fama erat, cuius meminit cum alijs multis idem

A idem Plato, esse nos in hac uita, tanquam in carcere: Est, ait, in arcanis quædam fama: nos quasi in custodia esse, à qua nemini liceat sponte decedere.

Plato & Socrates & Marcus Tullius testes, fidem antiquam esse de præmijs iustitiæ, ac probitatis. Eos cum nostris prædicare, fugiendas corporeas illecebras, uitam cœlestem in corporibus agitandam. Qui hoc egissent, in concilio Deorum futuros.

CAP. XX.

ANC ipsam per omnes mortales à maioribus de futura beatitudine bonorum, malorum autem supplicij, traditam famam, ac scientiam ubique repetit, inculcatque Plato. Nam ne credas malos pariter atque bonos, ea felicitate, beatitudineque donari, sentiasque iuxta Theologiam nostram, id est, eorum, qui post cœlestem effusam per terras sapientiam nati sunt, eos quoque malos ab hac felicitate seclusisse, testis idem Plato: Optima, inquit, sum spe, esse defunctis aliquid, & ut dictum est antè, longè melius bonis, quàm malis: *ἡμετέριον ἐστὶν ἢ τοῖς τελευτησῶσι, καὶ ὁσῶν γὰρ καὶ πάλαι λέγεται*. Idem paulò post præclaram de hac uita, ac discrimine bonorum, malorumque uocem extulit: Nefas est, inquit, ad gentem diuinam aspirare cuiquam, qui philosophatus non fuerit, purusque ex hac uita profusus non abierit. Ob quam causam ueri Philosophi ab omnibus cupiditatibus corporeis se continent, neque se ipsos eis dedunt unquam. Sic Plato. Noster autem, Apparuit, inquit, humanitas & benignitas Saluatoris nostri Dei omnibus hominibus, erudiens nos, ut abnegantes impietates, & secularia desideria, sobriè, & iuste, & piè uiuamus in hoc seculo, expectantes beatam spem. Hæc igitur Socrates uidit, & prædicauit moriturus. Est enim beata spes, quod Socrates dicebat, subleuari ad gentem Deorum, Angelorum concilio ascribi. Hoc non datur apud Socratem, nisi purè ac rectè philosophanti, id est, ut ait diuus Paulus, sobriè, & iuste, & piè uiuenti, abneganti que impietates, & cupiditates mundanas, quasi uulgares, quas homines impuri promiscuè sectantur, spectantes ad corpoream hanc, fragilemque uitam. Et oblectamenta, uoluptatesque mundi huius. Quibus impuratos, contaminatosque, & Socrates prius, & posterus Paulus, negant aditum habere ad superos. Itaque Philosophia de regno cœlorum, de consortio Deorum, & quod hominibus iustis uia patet ad superos, estque beatitudo parata, necnon quod philosophandum sit, id est, sapienter, iuste, pièque uiuendum, quoniam sunt magna præmia proposita, nempe societas Deorum, cum prius circumferretur, ultimo tempore celeberrimam reddidit legatus Dei in terras. Hinc Philosophi, & qui sapere ex rerum consideratione, non desipere statuerunt, agnoscent hodiernam religionem semper aliquo modo fuisse, eamque sapientissimos quoque summis laudibus extulisse, prædicasse. Ut si Socrates hoc tempore, quo tam eximia de patria cœlesti, uitaque beata illa, Deorumque commercio prædicantur, & prædicatur solos bonos ad eam sublimandos, certè sublati ad cœlum manibus dicturum fuisse par sit, hanc unicam, singularemque sapientiam, humani generis magistram apparuisse, uerissimamque esse & adoranda, amplectendamque quæ ab ea dicantur: Nullamque, si quis rectè censeat, inter Philosophos, & hanc religionem discordiam esse. Nam Socrates sapientissimus Græcorum ab Apolline iudicatus, si dixit, & prædicauit, his qui sapienter, rectèque uixissent, futurum id præmijs, quod ad diuinam gentem proficiscuntur, ad quam nefas sit impuros aspirare, profectò dixit, quod Christus natus ad hoc ipsum, & corpore uelatus humano, in mundo regia uoce prædicauit,

Cc uit,

uit, aperuitque explicans, & clara faciens, & radiantia, quæ quadam obscura ratione C illi augurarentur. Marcus igitur iterum iuxta Platonis, & Socratis & suam, quod ea mirifice probabat, sententiam, duas esse vias, duplicesque cursus animorum è corpore excedentium, dicit. Nam qui se humanis uitis (quæ diuus Paulus appellat secularia desideria) contaminassent, & se totos libidinibus dedidissent, (contra uidelicet, quàm Christus, & legatus eius Paulus prædicarint) quibus cavati uelut domesticis uitis, atque flagitijs se inquinassent, uel in republica uiolanda fraudes inexpliabilis concepissent, ijs deuium quoddam iter esse, seclusum à concilio Deorum. Qui autem se integros, castosque seruauissent, quibusque fuisset minima cum corporibus contagio (Quod diuus Paulus dixit, sobriè & piè & iuste uiuere, Et fugere fornicationes, immundiciam, libidinesque efferas) seseque ab his semper seuocauissent, essentque in corporibus humanis uitam imitati Deorum (quod nostri dicunt in carne esse, & præter carnem uiuere, agereque in terris uitam Angelorum) his ad illos, à quibus essent profecti, reditum facilem patere. Pauloque inferius docet, ut consuescamus mori. Hoc, dum erimus in terris, erit illi cœlesti uitæ simile, quod cum uenerimus, tum denique uiuemus. Hactenus Philosophus Latinus, ex quibus intelligimus, eandem esse de supremis humanæ uitæ, malorumque & bonorum finibus, Philosophorum, nostraque religionis sententiam: Quod malis erit iter quoddam deuium, seclusum à consortio Deorum, ferens in alia longè diuersa, quàm cœlestia loca, quæ postea separatim explicabuntur: Quod fugiendæ sint in corpore, corporeæ uoluptates, Angelorumque uita in terris agenda: Esse in corporibus humanis uitam imitandam Deorum. Hoc uera religio philosophatur. Innumerabilis multitudo patrie cœlestis amore, uitam imitati Deorum, non modò ab inconcessis uoluptatibus, sed etiam licitis se continent. Quis est, quin putet, si magni illi, antesignanisque Philosophi cæterorum Philosophorum D principes religionem hanc uidissent, non protinus dicturos fuisse, nihil ea melius dari hominibus à Deo potuisse, Principem & caput, non hominem, sed Deum habuisse, conditam non humanis, sed diuinis præceptis? Nam quanquam hæc dixerat Socrates, hærebat tamen adhuc, nec tota luce sua, ueritas ei affulgebat, multaque remanebant dubia. Refulsit postea faces suas è cœlo apportante Deo, qui primus aduentu suo, celebre facit & clarum regnum cœlorum. Hanc eandem sententiam, quæ uiro sapienti summè placeret, retulit Marcus Tullius in Somnio, Si quidè, inquit, benemeritis de patria, quasi limes ad cœli aditum patet, nunc tanto præmio proposito enitar multo uigilantius. O ueritatè semper aliqua luce radiantem, Hoc agitur nunc passim, agendumque is qui merito dictus est humani generis Seruator, præcepit, hortatus est, ostensans diuitias cœlestes, omnes ad eas gratis capeffendas inuitans. Homines autè sapientes, tantis premijs propositis, acriter enituntur, tum noxias à sese uoluptates abijcetes, tum charitate, iustitia, modestia, pietate uitam Deorum imitantes. Quæ idem ille, summam cõcordia cum religione uera, sic descripsit: Sunt, inquit, optimæ curæ de salute patriæ, quibus agitur, & exercitatus animus, uelocius in hæc sedè, & domum suam peruolabit. Idque ocys faciet, si iam tunc, cum erit inclusus in corpore, eminebit foras, & ea, quæ extrà erunt, contemplant, quàm maximè se à corpore abstrahet. Nam eorum animi, qui se corporis uoluptatibus dediderunt, earumque quasi se ministros præbuerunt, impulsusque libidinum uoluptatibus obediunt, Deorum, & hominum iura uiolant, corporibus elapsi, circum terram ipsam uolunt, Hæc ait ille. Nam quod subiicit, Nec in hunc locum, nisi multis exagitati seculis reuertuntur, posthac examinabitur. Cõstat modò, eandem esse priscam atque nouissimam de premijs bonorum, ac malorum, de regno cœlorum sapientiam. Ad quod uita casta, innocenti, pura, iusta perueniatur, inde longius excludendis qui se corporeis uolupt

A uoluptatibus dedentes, & ingurgitantes, similes porcis & asinis esse quàm Dijs, aut Angelis maluerunt: Nolite, inquit oraculum, fieri sicut equus, & mulus, in quibus non est intellectus. Ad Platonem tanquam legitimum hæredem, quasi Atticum Mos sen uenit à priscis hæc Theologia, sicut de tribus numinibus, de diuina similitudine animorum, uenit ab Aegyptijs, Hebræis, Chaldæisque, qui à progenie diuina audierant, Marcusque ipse, suæ gentis quoque firmam, insitamque penitus sententiam eam fuisse cum Seneca confirmat.

Probos post uitam Deos declarandos, quemadmodum sacræ literæ, prædicare Platonem: Improbos, iniustos, sceleratos cum similibus habitaturos, Tenebras appellare Platonem, penas malorum.

CAP. XXI.

MA NC eandem sententiam Plato non modò ut suam, quemadmodum Marcus Tullius, sed ut maiorum suorum, qui diuini apud Græcos habitati sunt, sæpe memorat, famam tempestatis suæ, superiorumque seculorum, quibus à locis fragrantem, haud certum, præclare inquit in Cratyllo, Hesiodus, & alij multi ex Poëtis dicunt: *ὡς ἐπὶ δ' ἄνθρωπος ἀγαθὸς ὅταν πλεονέσῃ μεγάλων μίσθων, καὶ τιμῆν ἔχει.* &c. Quod posteaquam quis probus excesserit è uita, magnam sortem, honoremque assequitur. Fitque Dæmon, iuxta hanc sapientiæ nuncupationem. Assentior igitur & ipse, prudens & sciens quicumque sit, Dæmonium esse, uel uiuentem, uel defunctum, recteque Dæmonem uocari. Ecce ab Hesiodo, uetustioribusque Poëtis, quos eodem Theologos dicebant, de premijs, honoribusque bonorum post uitam, magna prædicatio, Qui decernantur, declarenturque Dijs, Quàm bene congruit cum eo, quod B Seruator noster, Erunt æquales Angelis Dei. Hæc illa beata spes, hæc illa deificatio, & conformatio imagini filij Dei, cum tales erunt boni, qualis ille: Cum fulgebunt iusti, sicut Sol, in conspectu Dei. Hanc ueteres Poëtæ, præclaram sortem, summosque honores bonorum à priscis audierunt. Audierunt deificationem, quæ promittitur bonis post uitam, promittitur reddendos eos Deos, in numerum diuorum collocandos, appellandos Demones, hoc est Deos, siue Angelos, ut Philo declarauit. Hoc prisci Poëtæ, qui propius ab ortu mundi, ab hominibus, qui Deum uiderant, & audierant abfuisse, tradiderunt, perque omnes ætates ferebatur. Idcirco non magnorum modò uirorum testimonio, sed ipsa quoque ratione fit perspicuum, uetustiores & syncretius Deum uerum coluisse, & de Diuinitate eius, de mundo, Dijs, hominibusque rectius quàm posteriores sensisse. Venit autem summi Dei filius, ut reuocatos ab erroribus, quos impietas seculorum attulisset, homines, & ad uetustiore religionem, primorumque hominum pietatem remissos, noua quoque maioreque sapientia conseraret, sceleribus illis deletis, quæ & à principio contracta, & post multa secula exorta fuerant. Eandem Theologiam palam asseruit in Theæteto Plato, Mala non esse apud Deos, sed mortalem naturam, & hunc nostrum peruagari locum. Quocirca conandum totis uiribus, ut ab his malorum sedibus, ad Deos confugiamus. Fugam autem esse fieri Deo pro uirili similem. Similitudinem autem contingere, si iustus ac sanctus sapiensque sis. Hoc igitur est quod in Phædone, totque alijs locis tradiderat, & quod Marcus ex ipso Platone: Atque, inquit, in corporibus humanis, uitam fuerint imitati Deorum. Hac imitatione & similitudine, iter ad superos, & à regno malorum fugam patere. Quæ fors autem sit malorum, exposuit præclare, & diuine ibidem in Theæteto. Quicumque, inquit, dementia, stultitiæque assuerint, dabunt meritas penas, uitam stultam degentes. Quod si dixerimus fore, ut nunquam eos poeniteat

Cc 2 flagit

flagitiorum, uita quidem functos locus ille sceleris, malorumq; purus non recipiet, sed similitudinem uite consequentur, semper mali cum malis habitantes. Separat hic, ut uidet, patriam, consortium, ciuitatem bonorum, ac malorum Plato. Bonos cum bonis, purisq; futuros, non futuros autem malos, reiiciente eos loco puro, & non admittente pollutos. Ergo cum malis, inquinatisq; spiritibus cohabituros meritis poenis cruciandos. Sicut illi in collegio Deorum, sic hi in consortio impiorum, omniumq; damnatorum. Has duas sortes etiam in Phædro, planè, dilucidèq; demonstrat, de his qui per amorem recipiunt amissas alas, præmium ingens assecuturis, uenturis in patriam cœlestem. Nefas enim esse, nec ullam legem permittere, ut ad tenebras subterraneas, hi proficiscantur, qui semel iter cœlesti carpere cœpissent: *ἐς γὰρ σκότος ἐστὶ τὸ πρὸ γῆς πύργιον, ὃ νόμος ἔδειξεν ἐπὶ ἐλθεῖν τοῖς κατὰ γυναικῶν ἡδονῆς ἢ ἐκαστοῦ πορείας.* Quo loco distinguitur apertè locus amborum, ostenditur etiam infernus, Tenebræ scilicet, & iter sub terram iuxta oraculum, In tenebras exteriores, ubi erit fletus & stridor dentium, Theologia maiorum similis hodiernæ cœlitus demissæ, quemadmodum & illa, à ueteribus prodita, qui & meliores, & Dijs aut Deo propiores ipso Platone in Philebo teste: *οἱ μὲν παλαιοὶ ἀρετῶν καὶ ἐργατέρω θεῶν.* Quoniam ergo & meliores prisca & Deo propiores res, sicut Adam, qui uidit eum, & audiuit, filijq; eius & nepotes, hanc diuinā de utraq; uia ad cœlum & inferos tendente Theologiam prodiderunt.

Ex Platone de bonorum, malorumq; futura sorte. Testimonium eius hanc Theologiam prisca esse.

CAP. XXII.

AD E M multo præclarius tradit in Gorgia, ubi primum ex sententia Euripidis, dubitat an uerum sit eos, qui uiuunt potius mortuos esse, qui moriantur uiuere. Quod ipse à sapiente quodam audisset, *ὅς νῦν ἡμᾶς περνᾶμεν:* Quod nos nunc mortui sumus. Esse enim corpus sepulchrum animi, animam iacere in corpore, in sepulchro uti defunctam, uicturam, cum è corpore auolauerit. Fabulamq; illam, quam quidam ex Italia sit interpretatus, de his sceminis, quæ Belides sunt appellate, quæ ferre in inferis dicantur aquam cribro, stultorum animas esse, quas nullæ cupiditates, ceu pertulas, implere potuissent, aut obliuiose semper nihil retinuissent. Esse igitur cribrum ipsam animam pertusam, in inferis meritis poenas stultitiæ, & infatigabilitatis luentem. Sic longè diuiniozem de felicitate cœlesti, & poenis proponit sententiam. Legem fuisse sub Saturno (Saturnum maximum Deum, ut sæpe uisum fuit, appellat) eamque adhuc semper uigere apud Deos, ut qui iustè, ac sanctè uitam transegissent, post ad insulas beatas profecti, beatè uiuant, nullis malis obstrepentibus. Qui uerò sceleratè, & impiè uixissent, ire ad poenarum, ac uindictæ carcerem, quem uocent Tartarum: *καὶ αὖτις καὶ νῦν ἐπὶ δεινὸν θεῶν, ἢ ἀνθρώπων τῶν μὲν δικαίων τῶν βίου διελθόντων, καὶ δίκαιος, ἐπειδὴν τελευτήσῃ ἐς μακρότερον ἤματος ἀπύοντα δικαίῳ ἢ πᾶσι ἐνδραμονίᾳ ἐκτός κακῶν, τῶν δὲ ἀδίκων καὶ ἀθέων ἐς τὸ ἐν τίστει καὶ δίκῃ δεσμοπέθει, ὃ δὲ τέρπειρον καλεῖται, ἵεναι.* Sic diuus Plato. Principio certis, semper eum; Theologiam hanc non ex ingenio suo, sed omni uetustate, cui plurimum deferebat, & cur deferendum esset demonstrauit, deducentem. Certis item beatas insulas hic esse, quem in Phædone, & Phædro uocauit locum cœlestem. Neque enim habitatio Deorum est in terra: cum Dijs autem habitaturos, ad societatemq; ipsorum uenturos iustos sæpe sapius asseruit. Quemadmodum autem nostri locum cœlestem, regnumq; Deorum soliti sunt uocare Paradisum, nomen rei terrestris, horti fluminibus irrigui, arboribus omnigenis, & plantis ameni, haud secus illi

A illi patriā cœlestem, Fortunatas insulas dixere: quasi terras supernas, incognitas nobis, nominibus nostris nuncupatas. Hic palàm est discrimen præmiorum, uarietas locorum. Tartarus, carcer, ultionis & poenarum sedes, quibus iniusti, uel quicumque diuina uiolassent, omni æuo cum similibus pariterq; nefandis habitaturi dicuntur. Locus autem beatus & amœnus & purus, ut dixerat antè, puros, innocentes, sanctos admittere. Quis non miretur hæc, celebrem semper hodiernam Philosophiam extitisse: quam quidem credo uetustissimam, eosdem & optimos plurimum tenuisse, diuinitus tunc reuelatam, sed longo seculorum ingressu obsoletam. Quam cum Legatus summi Patris aperuisset, reddidit item luminosissimam nullis in cœlo mysterijs relictis, quæ non in terras attulisset, omnes (modò uelint) sapientissimos redditurus. Vos à Philosophi omnes conuoco, Platonicos, & Peripateticos, uidete hæc & dignoscite à principibus sapientissimisque Philosophiæ uestræ prædicata, descendit tamen ab altioribus seculis. Conferte nouissimam hanc post Philosophos omnes ortam, delatamq; in terras Philosophiam. Suspiciate consensum cum prisca illa, & cur consentiant, agnoscite. Amplectimini, exosculamini sapientiam horum mysteriorum perfectam, absolutamq; magistram. Præclarè quoque dixit ibidem Plato, nulla quidem corporum, dignitatumq; quas hic gessissent aut opum, illuc animas portare lineamenta, sed ea tantum, quæ uelut cicatrices animis inhæssissent, iniurias, fraudes, affectiones prauas, & id genus mala, super quibus à iudicibus, quos Deus præfesset, iudicentur. Ac quanquam iudices inducit fabulosos, ex hominibus natos, & ab Homero sic inductos, ueros tamen hi repræsentant, habente hac Theologia ueriora apud prisca. Iudicari igitur animas, inquinatasq; peccatis in Tartarum præcipites agi, mitti bonas in insulas beatas, iudicari nemine pro eis rogante, uel patrocinate, nullo amico, nullo propinquo. Ad hanc uitam meditari se dicit Socrates, hortaturq; amicos, meditentur. Ea uerissima se credere, ut quibus nihil melius, ac probabilius, tamq; ueritati consentaneum, quantumuis sapientes, Philosophorumq; prudentissimos congregatos, nunquam meliora reperturos. Similia sensit, & scripsit in primo de Republica, cum quis instare diem fatalem senserit, ei subire pauorem ac curam, super his quæ nihil antè curasset. Nam quæ dicantur de his quæ sunt apud inferos, qui quid in terris iniuste peccasset, illic eum poenas dare, quæ ridere quondam soliti essent, tum uerò torqueri animo, ne uera existant: ipsumq; siue quod debilis cogat senectæ, siue quod uti propior ad ea trepidet, magis ea cernere, impleri suspicionis & formidinis cogitantem an quenquam uiolauerit. Qui igitur in uita fraudes admisissent, ueluti pueros crebro è somno excitatos trepidare, reliquumq; uitæ cum mala spe traducere. At qui nullius sceleris sibi conscius sit, spe blanda, ac dulci *γυροτρόφου*, senectutis alumna, ut ait Pindarus, nutriri. Pulchrè enim eum cecinisse:

*ὅς δὲ δικαίως καὶ δίκαιος τῶν βίου διαγέγονε
τρυφαία οἱ καρδίαν ἀγάλλουσα
ἢ γυροτρόφῳ συναορῆ ἐλπεί.
Ἄ μάστιγι θανάτων πολυτρόφου γυνώμεν κυβερνᾷ.*

Quicumque iustè, sanctèq; uitam traduxisset,
Dulcis ei, cor nutriens & pascens
Alumna senectæ, assistit spes.

Quæ maximè uersatiles animos mortalium gubernat.

Has duas sortes, duplicem uitam, ciuitates duas, disparia præmia, felicitatis ac poenarum proponit. Hæc felicitas, cuius spes alit senectam, dicitur à diuo Paulo,

μακροῦ ἐλπίς, beata spes. Est enim beata spes alumna senectæ, quòd ob anteaclam C uitam non modò supplicia non reformidamus, sed etiam magna præmia speramus. Hanc igitur omnium seculorum manantem per omnes ætates siue natura partam, exhibitamq; opinionem, siue, ut sæpius dictum est, diuinitus reuelatam, Latinus quoque Plato (sic enim iure Ciceronem appellauerim) perhibet: Nunquam, inquit, maiores illi nostri cerimonias sepulchrorum tanta cura coluissent, nec uiolatas tam expiabili religione sanxissent, nisi hæssisset in eorum mentibus, mortem non interitum esse omnia tollentem atque delentem, sed quandam quasi migrationem, cõmutationemq; uitæ, quæ in claris uiris ac sceminis dux in coelum soleret esse; in cæteris, humi retineretur, & permaneret tamen. Sic Latinæ Philosophiæ princeps, uiros meritis & pietate, iustitia & sanctitate claros, ut sæpius, asseruit in coelum tolli. Contrà qui uitam fordidam, terrestremq; egissent, humi retineri, sed & ipsos immortales. Atque maiores ait tantum sibi hac in re (nondum Philosophia reperta) persuasisse, quantum Natura admonente cognouerant. Quod igitur docuerat eos prius Natura, deinceps à Philosophis physica ratione pensitatum, assertumq;, quæ admodum Aristoteles, Plotinus, Alexander, Simplicius, aliq; fatebantur. Ecce autem non Romanorum maiores modo, quos Marcus protulit, sed uetustissimi Græcorum, Musæus, & filius Orpheus, ut ait Plato, tot bona dant iustis, probisq; post uitam, ut eos ad locum beatum deducentes, & ad epulas τῶν ὁσίων, sanctorum discumbere facientes coronatos, omne deinceps tempus ebrios uiuere fateantur, arbitratî pulcherrimum uirtutis præmiû ebrietatem æternam: τῶν ἐπιφανταχρόνου ἡδονῶν ἀπολαύσειν μεθυσταί, ἡγασμένοι καί μιν ἀρετῆς μισθόν, μέθυ αἰώνιον. At uerò impios, inquit, & sceleratos, in cœnum quoddam infodiunt in inferis, coguntque aquam ferre cribro, uiuosq; tristibus cogitationibus exagitant. Hæc Plato. Ex his constat uerisissima esse, quæ de Theologia maiorum prodita sunt, multa mysteria propter seculorum bonitatem eos tenuisse, de Deo multa diuinitus locutos esse, animos immortales, bonos in bonis, malos in malis, pœnisq; futuros agnouisse. Videmus enim Orpheum, Musæum, Homerum, Hesiodum, Pindarum, aliosq; ante natos Philosophos, uno ore hæc omnia cecinisse. Itaque etiam Timæus Locrensis in calce operis sui de mundo, impijs, legumq; contemptoribus, reposita esse ad inferos supplicia: κλέσσις ἀπὲρ ἐκ τῶν νόμων ἢ ἐκ τῶν λόγων, σύντονα ἐπωλοῖσσι. δέματτα τε ἐπωροῦσσι, καὶ τὰ κείνῳ ἀδω, ὅτι κολάσις ἀπαράττητοι ἀπόκείναι δυσδιάμοσι νερότεροι: Adest uindicta, inquit, ex legibus, ex oraculis, quæ terrores inducat cœlestes, & subterraneos. Quoniam supplicia inexorabilia parata sunt impijs ad inferos. Hæc cum dixerit Timæus Pythagoreus, uerisimile sit, totam etiam scholam sensisse, cum primis præceptorem: Hunc autem à superioribus didicisse, ut præceptore Pherecyde, qui & animos sempiternos docuit, & de Dæmonibus malis multa retulit. Nec te moueat quòd & ipse in Republica Plato, & Marcus in Tusculanis, uolunt contemni anilesq; fabulas haberi, quæ de Cocyto, Tartaro, pœnisq; grauib; Poëtæ confinxerunt. Decernunt enim contemni oportere, ut Poëtæ ea exaggerauerant, impia quædam affigentes, Platoni minimè grata. Supplicia uerò scelestorum celebrant, credunt, fatentur & ipsi.

Platonis de præmijs & supplicijs post uitam, de regno Sacrosancto Beatorû, de terribili carcere malorum, de carnificibus infernis, sententiæ. Quòd boni bonos, mali malos adeunt. Quòd hæc religio, Fidesq;, non fuit nisi cœlitus antiquis reuelata.

CAP. XXIII.
Vberius

VBERIVS eadem differuit in decimo de Republica. Absoluto enim iam ferme de iustitia, uirtutibusq; Sermone, demum de præmio earum; quæ & ab hominibus & à Dijs iustitiæ tribuantur, siue homine uiuente; siue cum excefferit, loquendum esse ait: ζῶντι τε ἐν τῷ ἀνθρώπῳ, ἢ ἐπειδὴ περὶ λυτῆσιν. Et subiicit, Viro iusto, siue inopia, siue morbo, cæterisq; quæ mala putantur circumuento, omnia cessura in commodum & bonum: ζῶντι ἢ ἐν ἀφραδύνῳ, uiuenti, aut mortuo. Verisimile esse, eiusmodi hominem; qui sese iuste uiuendo, similem Dei reddiderit, non negligi à simili suo Deo. Hoc etiam Aristoteles in Moralibus imitatus est. Plato, sic dicit in decimo de Repub. ὁ γὰρ δὴ ἑσὶν γὰρ θεῶν ποτὶ ἀμελέτωσι ἐς τὴν περὶ μετὰ ἐθέλει δίκαιον γίνεσθαι, ἢ ἐπιτηδεύειν ἀρετῆς, ἐς ὅσον δυνατὸν ἀνθρώπων, ἐμοῦ δὲ θεῶν ἐκός γ' ἐστὶν τῶν ποτῶν μὴ ἀμελεῖσθαι ἑσὶν τῶν θεῶν: Neque enim, inquit, à Dijs unquam negligitur, qui conetur iustus esse, uirtutemq; exercens, quatenus homini datum est, assimilari Deo. Veriq; simile est eiusmodi non negligi à simili. Aristoteles autem in decimo, Qui uerò, inquit, secundum mentem operatur, eamq; excolit, optimè affectus, hunc Dijs gratissimum esse, par est. Nam si qua cura est rerum humanarum à Dijs, ut uideatur, utique probabile sit eos delectari re optima sibiq; maxime propinqua. Est autem id mens. Qui uerò hanc ipsam mentem diligant, & ornent, remunerari, ceu qui curent quæ sibi grata sunt, & rectè ac laudatè uiuant. In his cum sit apertè secutus Aristoteles Platonem, deducit rectissimè ratio; præmia illa, quæ iustitiæ proposita dicit, iuxta Platonem sic statuissè, sicut ipse constituit Plato. Præmia inquam non modò uiuenti iusto, sed etiam defuncto. Totusq; ille locus Platonis in decimo, Aristoteli necessariò est asserendus, quo agit de præmijs æternis. Exigua enim sunt præmia iustis in hac uita, in qua ferè sunt miserabiliores qui iuste uiuunt. Dicebat enim iustissimus, Si Christus non surrexit, miserabiliores sumus cunctis hominibus. innuens, nisi præmia cœlestia proposita essent, nisi spes uitæ cœlestis affulgeret, iustos in hoc mundo cunctis mortalibus esse miserabiliores. Quomodo igitur probi, quod Aristoteles ait, & à Dijs diliguntur; & præmijs afficiuntur: nisi uera sint quæ & ipse Diuus Paulus ex cœlesti sapientia, & Plato tradiderunt, ut spes cœntur præmia post uitam. Atque ipse Plato connumeratis bonis, quæ possint iusti consequi in hac uita, demum ait, ταῦτα ὅλως ἐστὶν πλεῖστα, ὅδὲ μεγάλα πρὸς ἐκείνη, ἢ τελευταῖα πάντα ἐν ἑστέροις προεμένα: Hæc, inquit, nihil multitudine & magnitudine sunt præ his, quæ manent pios cum excefferint. Hæc diuina sententia, ea ferè est, qua Diuus Paulus protulit, Non sunt condignæ pæsiones mundi huius ad futuram gloriam, quæ reuelabitur in nobis. Euidētissimè quoque Plato, de utraque sorte, beatitudinis & pœnarum post uitam, ibidem in decimo de Republica differuit, locus pulcherrimus, mirabilis, obseruandus: Vt sciamus quæ Deus noster mysteria detulit in terras, aliquam famæ celebritatem ante aduentum eius habuisse. Ibi eadem atque in Phædone & Gorgia, de iudicibus nudas animas iudicantibus proponens, facit quendam ceu Prophetam, qui iam duodecimo die ab interitu (interfectus enim cum plurimis fuerat in prælio) cum iam sepeliendus, iusto impositus esset, reuiuiscens retulisse, quæ ibi uidisset. Hic, multis præteritis, uidisse iustos iudicatos in dexteram & supernum cœli locum ire iustos, iniustos ad læuam inferius: ὡς ἐπειδὴ διαδίκησεν τὸς μὲν δικαίους κελύειν πορεύεσθαι πρὸς δεξιάν τε, ἔνω δὲ τὸ ἑρῶν, &c. Hæc Plato. Deus autem Platonis, & noster, Et oues, inquit, statuet à dextris, hædos autem à sinistris. Exinde cum animas ille uidisset, ultro citroq; ab inferis & à cœlo inter se commean- tes, & sua quasque bona uel mala referentes, alias quidem squallore & situ obfitas, è terra emergentes, cum gemitu, & luctu memorasse, quot in subterraneo itinere mala

mala uiderent, perperasque essent. Alias autem e caelo descendentes amoenitates, spesque et aculaque inaudite pulchritudinis retulisse: τὰς μὲν ἀδύρομένους τε καὶ κλαύουσας, &c. Quis hic non cernat, unam, eandemque omnium seculorum semper fuisse religionem? Refert enim constanter eadem Plato, non sibi credita ac persuasa modo, sed a superioribus seculis, a uetustioribus nationibus manantia, sed ab his, qui eo delati fuissent, audita. Illud adeo mirabile, quod ait illum uidisse homines truces atque igneos, astantes, & aspectantes quid os illud inferorum patefactum loqueretur. Atque alios priuatim captos abduxisse. Verum Ardiaeum tyrannum, homicidam, aliosque ligatis manibus & pedibus, capiteque interius truso, & excoriatos super tribulis extra uiam traxisse, eos dilaniantes, ostendentesque praetereuntibus, quam ob causam ea perferreret, & quod in Tartarum capiendi traherentur. Ea esse supplicia: Ex aduerso autem similia praemia parata: ἐνθάδε τὰ δὴ ἀνθρώποις ἐφ' ἡμεῖς καὶ δίκαιοι καὶ ἀειπαρονομοῦντες, &c. Quis hic non uideret, agrestes illos, igneosque uiros, non nisi Daemones esse, feros, horribiles, scelestorum carnifices, eos excoriantes, & uerberantes, & quod ueritas summo consensu clarius reuelauit, ligatis manibus & pedibus in tenebras exteriores, hoc est, in Tartarum praecipitantes? Eadem igitur fuit illorum atque nostrorum seculorum, quemadmodum multis alijs de rebus, sic de praemijs iustitiae, & supplicijs iniustorum, sententia. De loco quoque congruit, de carnificibus item, ministrisque iustitiae diuinae, quos oraculum Chaldaicum, canes appellat subterraneos. En impij, flagitiosique uinctis manibus ac pedibus, excoriati, uerberati trahuntur in Tartarum. Quid amplius est in Theologia? Fuit igitur eadem semper, praecipue quo magis in prima secula respicias, religio: semper creditum est, bonos, sanctosque manere maiora, quam mundi huius bona, ubi nullus ordo praemiorum, dum nec iniquis infligitur merita poena, ut saepe caeteris feliciores ambulent, nec bonis datur uera remuneratio. Eadem clare & aperte confessus est in decimo de Legibus: Cum, inquit, anima se uirtute quadam diuina exornauerit, etiam locum excellentem, sanctum commutabit, delata in meliora regna. Sed cum contraria uixerit, in contraria proficiscetur: ἀπό τῶν μὲν ἀρετῆς θέσης προσμύθεσσι γίνονται, &c. Hac, ait, iustitia est Deorum coelestium, o fili, ac adolescens, qui te putas Deorum prouidentiam subterfugere. Nam peiores effecti ad peiores, meliores ad meliores animas tendunt. Claret igitur post multa secula missam diuinitus Theologiam, nil aliud fuisse, quam praescorum seculorum caligantis iam & obscurae, quam animis hominum impresserat Deus, & uoce sua in creatione, post in secuto tempore per nuntios tradiderat, scientiae reuelationem. Neque enim fieri potest, quod postea coelitus est apertum, quodque perfectum declaraturus uenit e caelo in terras Deus, ante aduentum eius alia ratione celebre fuisse, quam eadem ipsa quod diuinitus esset traditum. Fuit certe traditio diuina omnium mortalium consensu confirmata.

Platonem fateri, reddituros quosque de factis proprijs rationem, bonos cum fiducia, malos cum summa trepidatione. Non illic affore propinquorum cateruas, qui reos ante Tribunal iudicis defendant. Labores quos prius fortiter exantlassent in uita, meritis praemijs afficiendos. Descriptio patriae coelestis, nominibus rerum sensibus expositarum.

CAP. XXIII. Locupletius

LOCUPLETIVS item perhibuit eadem in duodecimo (Huc enim uenire necesse est, ac reuolui legum latores) Suntque aurea uerba: Quod, inquit, uerus est homo (est quilibet nostrum illud ipsum, est, dicitur anima: idque cum sit immortale, pergit ad Deos alios) redditurus rationem, quemadmodum patria lex dicit, Bonus quidem & probus fidei, formidolose uero improbus: Nullumque ei defuncto affore patrocinium. Oportuerat enim cum uiueret, omnes propinquos opitulari, ut sanctissime ac iustissime uitae cursu exacto, defunctus nullas lueret poenas, quae post uitam impendent, ob facinora admissa. Ob quam causam conandum est ne domum corrupas, coinquines, cogitans non hunc esse hominem, qui sepelitur ueri hominis imago, Sed illum qui excessit filius aut frater, aut quiuis alius, cuius nunc desiderio teneris, qui sortem suam expleuerit. καὶ ὅτι, ἡμεῖς ἐπιπέσομεν ὄντες ἀθάνατοι εἶναι, ψυχὴν ἐπιπονομαζόμενοι παρὰ θεοῦ ἄλλοις ἀποδίδουσι λόγον, &c. Est inquit quilibet nostrum immortalis, uocatum animam: huncque ad Deos alios proficiscentem, redditurum rationem, patria lex dicit, rationem inquam tremendam, horribilem, formidabilem scelerato: probo autem rationem placidam, cum fiducia, fidei, intrepidam. Stabunt enim, ut ait oraculum, iusti in magna constantia, aduersus eos qui se angustiauerunt. De scelestis autem, Videntes turbantur timore horribili: & praeanxia spiritus, gemetes. Ecce igitur summo consensu praedictum fuerat a Platone (est enim naturae uox, est impetus excitus e pectore, est per omnia tempora lex famigerata Dei) quod a nostro diuino Theologo: Resurgent cum corporibus suis, reddituri quique de factis proprijs rationem. Et qui bona egerunt, ibunt in uitam aeternam: qui uero mala, in ignem aeternum. Nonne audis similia Platonem dicentem? Malos reddituros rationem formidabilem, tremendam, horribilem, bonos cum magna fiducia, διαβεβαίοντες, constantem, intrepidam, nullo diuerberante scelere conscientiam. Quocirca debent, inquit, propinqui, affinesque monere suos, ut recte uiuant, hocque eis nunc praestare patrocinium, quod nullum illic poterunt afferre. Nec ante tribunal aderit propinquorum, domesticorumque caterua, qui te tueantur, iudicem exorantes, qui tibi ignoscat. Haec ipsa, praecipue de beatitudine eorum, qui iuste uixissent, confirmauit maxime in Epinomide, ubi dicit fieri quidem non posse, ut homines, praeter omnino paucos, in uita sint beati ac fortunati, καὶ δὲ ἐλπίς τυχῆν ἀπολλύται, &c. Bona uero spes est, defunctos consequi ea omnia, quorum causa quis prompte pro uirili se iustissime in uita gessit, & defunctum similem finem indipsi. Haec uera praemia, haec illa beata spes, ob haec summis uiribus conandum, ut recte uiuamus, omnibus hominibus uel ex oraculis, uel rationis bonitate persuasum semper fuit, esse magna bona reposita bonis, magna malis mala, cunctas humanas actiones ad aliam quam praesentem uitam, referri oportere. Hic siue bonis male, siue malis bene uideas, haud magnopere mirandum. Non is locus est, ubi uirtus praemijs suis coronetur, aut pro merito scelus expiatur. Haec ipsa differuit in eo qui dicitur Axiochus, siue Platonis sit siue alicuius eius tempestatis Philosophi. Ibi primum illud mirabile, quod cum probitatem, pietatem, tanta bona consequantur, agnoscit, fatetur afflatum, gratiasque Dei esse, recte uiuere, ut triumphes. Proficiscuntur, ait, animae in locum ferreis claustris, clauibusque munitum. Haec patefacta ferunt statim ad flumen Acherontem. Exin tranandus est Cocytus. Huc animae profectae ad iudices aguntur. Vocaturque is locus, Campus ueritatis. Hic sedentes, disquirunt quam quiescit uitam uixerit, quo studio, uel instituto, in corpore usus fuerit. Mentiri non datur: ποῖος μὲν ἐν τῷ σώματι δαίμων ἀγαθὸς ἐπέπνευσεν, εἰς τὸν θῆναι σελβῶν χάρον ἀνίστηνται: Quibus igitur in uita Daemon bonus aspirasset, hi in terris piorum collocantur. Quasi in regione uiuorum, in terra

D d uiuentium

uiuientium. Is enim est, *χῶρον ἐνοσθῶν*. Vbi, inquit, affatim uelut in Paradiso nullum C
 tempus anni nō exuberat omnigenis fructibus. Hic liquidi fontes, hic florum uarie-
 tate uernantia prata, congressus Philosophorum, theatra poetarum, chori in circums-
 stantes, & dulcē canentes, iocunda conuiuia, epulacq; sua se sponte offerentes, *ἀειρετος*
ἀλυσία, indeficiens alacritas, uita suauis: quippe nec uehemens hyems, nec æstus
 adest, sed salubre temperatum que cælum spargitur, placidis Solis radijs illustre.
 Hic inuicem est certus honos, illic sancta mysteria celebrantibus. Pluracq; id genus
 persequitur. Ex aduerso autē, At qui, inquit, uitam egissent sceleratē, agūtur ab Erin-
 nybus, *ἐπ' ἐρεβῶ καὶ χολῶ ἢ παρταρῶ*, per medium Tartarum, in Erebu, & Chaos.
 Vbi locus impiorum, inexplēbiles urnæ, sitis Tantalī, & uiscera Tityi, & Saxum Si-
 syp̄hi, quod nunquam sistitur in cacumine, finitusq; labor, denuo renouatur. Simi-
 lia cecinerat ante Platonem Sibylla de campis cœlestibus,

*οἱ δὲ θεοὶ πικρῶντες ἀλκιδιόν, ἀένναοντε,
 ζωὴν κληρονομοῦσι, τῶν αἰώνων χρόνον αὐτοῖ
 οἰκῶντες παράδεισον ἑμῶς ἐρωδιῆα κήπου.*

Aeternum quicumque Deum, uerumq; colebant,
 Accipient uitam, læti sine fine beato,
 Viuent in Paradiso & lætis floribus horto.

A feris igitur improbos in inferis dilaniari, ignitisq; pœnarum facibus concremari
καὶ λαμπρῶσι ἐπιμόνοισι πυρρῶμενοι πινῶν, omnibus flagellis uerberari, *ἀδίστας τιμωρίας προχρονται*,
 pœnis sempiternis cruciari. Hæc ibi. Videsq; totam Gehennæ descriptionem. Vides
 ignem æternum, pœnas æternas, stridorem dentium, tenebras exteriores, sulphur &
 ignem, quæ parata sunt Diabolo & Angelis eius. Vides Erinnyas, rapientes ad pœ-
 nas impios, illos scilicet ministros, quibus præcepit Deus, ligatis manibus & pedi-
 bus projicere malum, fordidum, in tenebras exteriores, Tartarum, Chaos, Erebum.
 Hæc igitur par est, antiquos tum quadam seculorum continuata Philosophia didi-
 cisse, tum diuinis illis oraculis, quæ creberrima quondam Sibyllæ fundebant. Nam
 de locis beatiss, ut uisum, similia prodiderat Sibylla.

*Descriptio regionis beatæ, Platonis, diuinq; Ioannis. Vt pulchritudo uenu-
 stasq; terrestris, exprimit eis pulchritudinem cœlestem.*

CAP. XXV.

MAGNAM mouet admirationem, ut in Phædone patriam cœlestem, eisdē
 nominibus, eodemq; sermone, rerumq; tralatione descripsit Plato, qui-
 bus describitur in sacris literis. Vt appareat ueritatē Theologiæ supremę,
 eod mirandam esse, quod olim præsci siue per oracula, siue indagatiōe Na-
 turæ uisam & auditam suspexerunt, mirificisq; laudibus uexerūt, ratione ac sapiētia
 duce ad id delati, quod postea refulsit è cœlo. Igitur diuus Ioānes describens terram
 cœlestē dixit, ostensam sibi urbē magnam, sanctā. Ea de cœlo uidebatur à Deo descē-
 dere diuina claritate insignis. Similis lapidi pretiosissimo laspidi Crystalli puritatem
 referenti. Mœnibus excelsis, & magnis, portis duodecim, Angelisq; his insidentis-
 bus, Duodecim tribuum Israël nominibus inscriptis. Tribus ab Ortu, totidem à Se-
 piētrione, & à Meridie, atq; ab Occasu. Duodecim fundamenta substrata mœnibus,
 nominibus duodecim Apostolorū insignia. Urbem in quadra, æqua altitudine, atq;
 latitudine, Longitudine duodecim millibus stadiorum. Mœnia centum quadragin-
 ta quatuor brachijs, surgentia. Structura mœnium ex Iaspide, tota urbs ex auro pu-
 ro, ceu uitro pellucētī. Ipsa mœnium fundamēta omni genere gemmarū exornata.
 Primum

A Primum fundamentum ex Iaspide, secundū Sapphiro, tertium Calcidone, quartum
 Smaragdo, quintū Sardonyce, sextū Sardio, septimū Chrysolitho, octauū Beryllo,
 nonū Topazio, decimū ChrysoPASSO, undecimū Hyacintho, duodecimū Amethysto.
 Duodecim portas, singulas duodecim Margaritas esse, plateam urbis aurum purum
 ceu uitrum. In ea Deum omnipotentē ceu Solem, nullo Solis illic, aut Lunæ lumine
 radiante, immensa claritate refulgere. Hac luce seruatās incedere gentes. Nunquam
 portas claudī. Noctem nūquam inhorrescere. Exulare inde scelus omne. Arceri qui
 non sint scripti in libro uitæ. Fluuium aque puræ decurrere, hinc atq; hinc pro ripis,
 arbores uitæ florescere, singulis mensibus frugiferas. Hæc & id genus plurima diuus
 Ioannes, amœnitate & claritate rerum terrestrium, ad cœlestes tralata. Similia igitur
 nescio qua diuinitate, quo consensu animorum descripsit in Phedone Plato: Esse pri-
 mum terram illam supernam, si quis eam suspiciat, uelut orbem uarium coloribus,
 quorum terrestres colores sint quædam quasi exempla. Omnem illam terram ex his
 esse. Purpuream alibi & admirandæ uenustatis, alibi *χρυσώδης*, auream, uel candentē,
 gypso, niueq; candidiorem. Aliosq; illic affulgere colores, plures longe, uenustio-
 resq; quàm nostrates. Nostrates enim aëris & aquæ plenos, quandam coloris spe-
 ciem exhibere, in aliorum colorum uarietate renidētes: Hic similibus coloribus cun-
 cta existere: arbores, fructus, flores, montesq; lapides præterea perspicuitate, & co-
 lore, quàm nostrates pulchriores. Quorum sint quædam frustilla & particule hi la-
 pilli, qui sunt apud nos in pretio, Sardij, Iaspides, Smaragdi, & id genus. Illic nihil
 esse quod non sit eiusmodi, pluracq; alia Plato. Demum illic templa Deorum esse,
 quorum sint ueri habitatores Dñj, oracula quoque, alloquiāq; Deorum, spectari ab
 eis Solem, Lunam, altraq; qua natura sint, nullamq; aliam deesse felicitatem. His Pla-
 to describit patriam cœlestem, tralatis, ut dixi, nominibus rerum mortalium, ad pul-
 chritudinem cœlestium, quarum inæstimabile, arcanumq; decus, uenustate rerum
 terrestrium facilius intelligatur. Hac ratione sæpe dicitur in nostris literis, Fulgebunt
 iusti, sicut Sol, in cōspectu Dei. Florebūt sicut liliū in ciuitate Domini. Sanctiorum
 uelut aquilę iuuentus renouabitur. Illa incomprehensibilia, & solis nota pñs gaudia,
 corporearum rerum, oculisq; apparentium omnigena uarietate, & pulchritudine,
 ut possunt, repræsentātur. Principio gemmæ pretiosæ, radiantes, colorumq; uarieta-
 te delectantes. Aurum quoque & argentum purissimum, præterea Crystallus sumis-
 tur. Ex his surgere muros, strata esse pauimenta. Nihil non aureum, nō pretiosum ea
 uenustate, & uarietate, quam quis unquam uel in Iride uel angulari Crystallo ocu-
 lis obiecta conspexit. Illic odores, florum uarietas insignis, prata uirentia, perspicui
 fontes, flumen hinc atque hinc arboribus incognitis nobis, ut cum ab oriente, noua
 quædam genera ad occidentales apportantur, efflorescens. Vt Ioannes apposuit in
 descriptione flumen aquæ uiuæ, Xenochus æquē fontes liquidos, Plato longius
 progressus, insulas, mare, sed omnia, nostris dissimilia. Est crebrum in sacris li-
 teris, aërem amœnissimum, ac uarium illic nitescere, qualis, ut dixi, efficitur in Cry-
 stallo. Hunc sæpe mira spectacula, aut numinis aduentum conspicati Prophetæ, refe-
 runt se uidisse. Plato pro eo eo, lumen purpureum, ætherium per regionem beatam
 diffusum à Cœlicolis hauriri. Adiecit Ioannes, quod addere Plato non potuit, sed
 quasi tamen somniauit: Solem, Lunamq; & sidera nulla illic esse, sed hæc ipsa uideri
 à diuis illis inferius uertentia. Nam sub pedibus diui labentia sidera cernunt. At pro
 Sole, Luna, luce qua uiuitur in terris, Ioannes retulit illic radiare longē melio-
 rem, gratioremque lucem, inauditæ, ineffabilis lætitiæ: Qualem ex parte sese Deus
 ostendit in monte, quando facies eius ut Sol resplenduit, uestimenta ut nix candue-
 runt

Dd : runt

runt, imò magis quàm hæc ipsa (Neque enim habuit, quo claritatem illam incomprehensibilem redderet notiosem.) Ea uisa dixerunt dulce illic esse. Cernitur hæc claritas in cælo, qualisq; uideri Cœlicolis & quanta solet. Is est eorum Sol, hoc uiuuntur astro, Solem que suum sua sidera norunt. Diui & ipsi sidera lucentia, semper Solem suum noscunt, cernunt, contemplantur, inde beati, fortunati. Hæc eorum alacritas æterna. Hoc Plato non meminit. Neque enim eò usque cogitando ascendere potuit. Tam igitur superius Axiochus, quàm nunc Plato, ante Christi aduentum, ex prisca Theologia, ex oraculis, famâq; succedente, nobiscum de beatitudine sempiterna, loco, ratione, mirabiliter congruit.

De poenis ad inferos, ex Plutarcho. De Dæmonibus carnificibus. De præmijs æternis. Hanc Theologiam esse prisecam.

CAP. XXVI.

NIST QVOQVE admiratione dignum, & sapientissimus quisque cogetur admirari, quæ Plutarchus similiter de poenis malorum ac scelestorum, de gaudijs, felicitate que bonorum, post exactum uitæ curriculum scripsit, mirè cum nostris congruentia, comprobatis scilicet his quæ prior Plato scripsisset. Vt hinc sit clarum, semper unum Deum, unamque eius scientiam apud sapientiores fuisse. Hanc ipsam scilicet, quam nunc claram cuncti mortales uenerantur, tunc obscuram, incertam, apud antiquissimos quidem puriorem, postea temporum iniuria, tanquam marinum Glaucum, sordibus & fabulis obfessam; sed suæ bonitati redditam, cum lux cœlestis nituit in terris. Ac primum Plutarchus ait, eandem esse de diuina prouidentia, atque immortalitate animarum sententiam, nec alterum posse relinqui, altero sublato: immortalitatem autem animarum consequi præmia & supplicia: una ratione se inuicem tribus hisce trahentibus. Est, ait, prouidentia, id que ueris apparet exemplis. Hæc docet animos immortales. Hos post mortem remanentes manere uel coronas, uel supplicia. Ea enim est ratio cur prouidentia inducat immortalitatem animarum, ne uel probitas contempta iaceat (contemnitur autem in hac uita) uel improbitas triumphet impunis: ἀλλὰ ἄς μὴ ἐκεῖ καὶ ἐπιπέσει ἕνα κομίζεσθαι τῶν πρὸς βιωμένων. χρεῖται, ἢ πῶς πολεῖται, ἂν δὲ ἐν τῷ πρὸς ἡμᾶς τὸς βῶντας, ἀλλὰ ἀποσιδόντων, καὶ λαυθάνων. Et quoniam non uidentur, minusq; creduntur, non defuisse diuinam prouidentiam, quæ præstaret nonnullis, non tam è nostris, quàm suis, ut per speciem oblata indicarent. Itaque Platonis exemplum secutus Plutarchus, ut ille quendam induxit, qui cæsus in bello, quadriduanus reuixisset, referre, eo temporis interuallo uisa prodigia: sic refert Plutarchus, fuisse quendam Thespeum, qui cum primum uitæ suæ cursum omnibidine, intemperantia que exegisset, amisso, breui, patrimonio, iam necessitate compellente, scelestè uixerit, auiditate summa prosequens, quas eum poeniteret amississe diuitias, simile quid intemperantibus passus, qui cum habeant uxores, non custodiunt, his amissis, alienas corrumpere nitantur. Itaq; cū à nullo dedecore, quod uel uoluptatē uel lucrū promitteret, abstineret, facultatē quidem non multā, sed opinionem improbitatis breuē ad tempus magnam sibi conciliasse, præcipueq; eum infamem reddidisse oraculum editum ex Amphilocho. Nam cum misisset sciscituros, an melius secundum insequentem tempore agendum esset, respondisse fertur, Tum cum eo melius agendum, cum mortuus. Itaque paulò post, id nescio quo pacto expletum esse. Nam è loco edito in collum delapsus, ex percussione tantum, nullo uulnere

A uulnere accepto obiisse, Sed è sepulchro tertianum reuixisse: καὶ τριταῖος ἡδὲ πάλιν τὸς πρὸς αὐτὸς ἀνέβη. Vbi se celeriter corroborasset ac collegisset, incredibilem quandam uitæ mutationem fecisse. Neque enim in commercijs quenquam iustiosem, neq; sanctiosem erga Deum, neq; inimicis infestiosem, amicis constantiosem eius temporis quenquam Cilices nouisse. Itaq; permouisse multos, ut causam tantæ uarietatis efflagitarent. Neq; enim putabant, id quod uerum, & ut ipse retulit amicis, cum primis Protogeni, temere morum hanc uarietatem accidisse. Itaq; cum mens è corpore auolasset, quale si quis gubernator è nauis in profundum lapsus, sic eum se ex mutatione habuisse. Exinde paulum eleuatum uisum sibi respirasse totum, & circumspexisse, uelut ex uno aliquo corpore, patefacta anima. Principio nihil solitum uidisse, sed sidera ingentia, plurimumq; ab inuicem distantia, splendorē immensum & colorem mirabilem fundentia, solidum præterea ut animam inuictam luce, tanquam in tranquillo passim & celeriter differret. Multisq; spectaculis prætermisis narraffe animas defunctorum ab imo ascendentes facere bullam luminosam. Sed alijs plerisque silentio præteritis, est primum in hac omni descriptione, quod Adrastia filia Necessitatis & Iouis super omnibus sceleribus ultrix altissimè constituta est. Et quod nemo sceleratus, siue magnus, siue paruus, fuit unquam, qui uel clam, aut per uim aufugisset. Varia autem ei seruire supplicia, quæ custos è tribus est, & administra, Alios leniter proculparum ratione subiiciēs poenis. Quorum autem sceleri maiore medicina sit opus, τῶντος θῆται μετὰ τῶν τελευτῶν ὁ δαίμων παραδίδωσι, Hos tradere Dæmonem poenis post mortem. Qui autem sint prorsus immedicabiles, à iustitia reiectos, tertiam Adrastia feuerissimam ministram Erinnyem accurrentem ad eos uagantes, passimq; diffugientes, miserabiliter, acerbèq; omnes ἡπάντας, καὶ κατέδυσαν ἐς τὸ ἀβύσσου καὶ ἀβύσσου, Sublatos è medio, in nefandum, inuisibilemque locum intrussisse. Reliquæ inquit poenæ in uita, similes sunt poenis Barbarorum. Vt enim apud Persas, uestes eorum qui plectuntur, & tiaras uellicant & cædunt, hi uerò cum lacrymis orant absistāt: sic plagam uel in corpore uel facultatibus non esse uehementem. Quicumq; autem effrenatus & impurus illuc peruenit, hunc iustitia nudum mergere & abscondere, in theatro omnium, nihil illo abscondente. Ostenditurq; bonis parentibus, si fuerint, execrabilis, & indignus. Quod si ipsi quocq; scelesti fuissent, eos uidens in tormentis, & uisus ipse, purgatur, detractis uitijs, ex diuturnis doloribus & poenis, qui tanto superat magnitudine & acerbitate dolores corporis & in carne, quanto clariora sunt quæ per uigiliam, his quæ per infomnium cernuntur. Parte alia describit Plutarchus Paradisum, unde aura mollis aspiret, & placida odorataq;. De supplicijs autem hoc ad alia congruit cum nostris, illic esse stagna, καὶ τῶντος ἐφεσάναι δαίμονας, & Dæmonas quosdam astare, uelut fabros ærarios, instrumentis, machinisq; attrahentes, immergentesq; animas, quas insatiabilis auaritia, in scelera præcipites egisset. In his igitur omnibus, (neq; enim cuncta referre laboro) etsi Plutarchus quædam fabulosus, Poëtarumq; more retulerit, summa tamen hæc est, esse pietati, probitati, iustitiæ, similiter improbitati sua præmia. Nullum fore scelus in occulto, in theatro totius mundi latitantes hypocrisis aperiendas. Esse supplicia animarum corporeis incomparabiliter acerbiora. Videri incredibilia, uel quæ de poenis, uel præmijs passim prædicentur, quod absconsa sint, & oculorū obtutum fugientia. Dæmonas esse supplicijs præfectos, quos alio nomine Erinnyes, iustitiæ diuinæ ministras, irremediabiliter, malos cruciantes, in tenebris æternis è medio sublato, iure uocatas ἀβύσσου, ἀβύσσου, quod,

—Tantum, tenditq; sub auras,

Quantus ad ætherium cœli suspectus olympum.

Dd 3 Profund

Profundissimum, nefandum, teterrimumq; carcerem, miserorum luctibus aeternis reboantem. Instare Daemones animis cruciandis. His constat, paucis demptis, eandem prisci temporis esse, atq; nostrorum seculorum Theologiam, ut tunc obscurior rem, sic postea in omnium pectoribus, allata de caelo manifesta luce, refulgentem, si quid erroris mistum ferebatur, postea repurgato. Caetera quae de purgatione sensit prior Plato, & nunc Plutarchus, ut animi a vitijs contractis expientur, ad melioremq; habitum purgati reuertantur, & de genere poenarum, paucis demptis, congruunt cum nostris.

Ex vetustissimis Poëtis, de poenis & praemijs bonorum ac malorum. Philosophorum ac Poëtarum autore Plutarcho esse testimonium, manere bonos maxima praemia post uitae cursum.

CAP. XXVII.

IQVIS uniuersae Philosophiae campos ingressus, in eam omnem oculos conuertat, facile noscet, hac ratione ab exordio generis humani, secula decurrisse, quod paucis ab hinc annis clarè, perspicèq; & celebriter creato mūdo (cuius rei nemo priscis illis seculis dubius esset, & creatorem eius uniuersis agnoscentibus ac fatentibus, multaq; de bonitate eius ac prouidentia, de praemijs item ex amore & cultu eius, aut supplicijs ex contemptu consequētibus, unanimitè praedicantibus) omnem hanc praedicationem, per omnes aetates, hominibus se diffundentibus, descendisse, sed paulatim exoletam, partim celebritatem illam, claritatemq; amisisse, partim quae remansisset, commentis humanis contaminatam, non eandem apparuisse, semper tamen hoc meliorem, quo uetustiore, & ab antiquitate minus disiunctam. Haud igitur mirum, si tam multos ex priscis illis de praemijs probitatis ac iustitiae, uel ratione persuasos, uel successione doctrinae, crebrisq; Deorum uocibus & conspectu admonitos, inuenias cecinisse. Ecce enim Pindarus longè ante Christi aduentum, quemadmodum superiores, per translationem rerum amoenissimarum, quas & in nostris literis reperias, describit praemia iustorum. Quale enim Ioannes dicit, se uidisse beatos, palmas gerentes, laureatos, triumphantes: simile Pindarus de his ipsis:

τοῖσι λάμπει μὲν μὲν ἡελίῳ
τῶν ἐνθάδε νύκτα κἄτω,
φαινόμεθα τε λαμπρὸν ἐστὶ πρῶτον αὐτῶν,
καὶ λιβάνα σμύρνα, & χρυσὸν ἄρπυιαι βίβουθε.
καὶ οἱ μὲν ἵπποις, γυμνασίῳ, τοὶ δὲ ποσειδί,
τοὶ δὲ φορμίστοισι κέρδονται.
γὰρ δὲ σάββον ἐνανθὺς ἄπας πέδουλεν ἄλλῃ.
ὄμμα δ' ἐρατῶν ἵππων κίδναται αἰὲν
θύματα μνηστῶν ποσειδέ φρασεῖ
γυνῆα, θεῶν ἰὼν βόμῳ.

His nitore ingens Solis, noctem dissipat atram.
Eorum suburbana prata sunt uirentia.
Fructibus aureis, & thure praegravantur arbores.
Partim equis & palaestra, partim ludunt calculis,
Partim oblectantur & testudine.
Eis semper odorata uirefcit felicitas.
Odor gratus & amatus, tota terra spargitur.

Super

Super altaribus diuūm redolet omnis suauitas.

Hæc Pindarus, Ego non reddidi numeros. His odoris, uiroris, cantus, alacritatis, tripidiorum translationibus, describitur beatitudo celestis. Sic & ipse manifestus felicitatis autor & præco: Amplius non bibam de genimine hoc uitis, nisi cum bibam illud in regno Patris mei. En potus & uinum. Similiter apud Ioannem in ripa fluminis Paradisi arbor uitæ ferens fructus singulo mense. Neque enim possumus sensus erudire nostros, nisi rebus manifestis. Erat igitur constans priscis illis, insitæque fides de præmijs, iustitiæ paratis. Itaque Plutarchus hoc indicans: εἰδὲ δὲ τῶν παλαιῶν ποιητῶν καὶ φιλοσόφων λόγῳ ἔστιν ἀληθὴς, ὡς αὖτε ἐκείνῳ ἔχειν, ὅτω καὶ τοῖς εὐσεβεῖσι τῶν μεταγενέστερων οἱ μὲν πρὸς τὴν πρῶτην καὶ πρῶτην λέγουσι, ὡς ἄλλοι μὲν ἀπὸ τῆς ἀρετῆς, οἱ δὲ ἀπὸ τῆς ἀρετῆς. Si uera sunt, inquit, ut par est, quæ prisci Poëtæ & Philosophi prodiderunt, pios qui decessissent, honoribus affici, quemadmodum fertur, esseq; eis locum repositum, in quo eorum animi morabuntur. Hæc ait Plutarchus, sequens, ut ubiq; solet, superiores Philosophos. Ex aduerso autem, de supplicijs similia atque nostri perhibet, in eo quem De facie que uisitur in Luna, ex anterioribus Philosophis audita: πᾶσαι ψυχῆς, αἰσῶντε καὶ σὺν τῷ σώματι εὐπεσόντων, ἀμαρτηλοῦ ἔστιν ἡ μεταξὺ γῆς & σελήνης χωρὶς πλανηθῆναι, ἡ δὲ νοῦν ἐκ ἴσου: Omnem, inquit, animam, siue dementem, siue cum mente, ubi è corpore lapsa esset, fato decretum est, errare in loco, qui est inter Lunam ac terram, non equali tempore: sed iniustæ, immoderateq; scelerum poenas persoluunt: bonas autem oportet in amoenissimo aëris esse loco, quem inferorum prata dicunt, certo tempore, quos ad expiata corpore, quod omnis mali causa fuit, exin in patriam uelut postliminio reportatæ gaudijs perfruuntur. In his Plutarchus, ut uides, criminum expiationem ubi discessum est à corpore, fatetur. Variam perhibet expiationem, quod impure pendunt poenas infra cœlum, procul à loco, patriæq; beata. Puriores autem expiantur & ipsæ, sed lenius, tranquillius, in aëre, donec admittæ in patriam, æternis gaudijs perfruuntur. Habes igitur apud eos omnia, quæ libris nostris celebrantur, de triplici forte: aut eorum qui penitus adeunt regna beata, nusquam remorati: aut qui subito rapiuntur ad supplicia: uel quibus purgantur peccata, quibus expiatis, uelut in patriam reuocentur. Purgatorium esse infra Lunam & terram, quacunque nobis incognita ratione, modo summus iudex decreuerit, in loco quidem non sancto, sacro, beato, sed medio. Quanquam non desunt negantes mediam sortem. Gaudium quoque uides apud eos, gaudium inquam arcanum, ineffabile, quod gustant beati, expiati. Uides item patriam: uides hunc mundum exilium esse, & errorem. Errare, uagari animos, donec in cœlum reuocentur. Item Plutarchus de supplicijs improborum aperius scribit eodem libro: Extra, inquit, mare Caspium, & eos qui circa mare rubrum adhabitant, sunt profunda, Lunæ concaua. Quarum maximam uocant speluncam Hecates, ubi poenas dant animæ, eorum quæ iam uel perpessæ essent, uel fecissent. Hæc etsi fabulosius de Lunæ concauitatibus à Plutarcho dicuntur, summa tamen est, in profundo recessu animas poenas male gestarum rerum dare. Ex his autem uel arguendus, uel certè declarandus Plutarchus cum in eo quem inscripsit, Quomodo deceat adolescentem audire poemata, uult de fluminibus inferorum, & poenis, Poëtæ fabulosius cecinisse. Vel igitur sibi contradixit, uel sensit, uera quidem esse supplicia, sed addidisse Poëtæ quædam fabulosius, ob quæ eiectioni sint è republica Platonis. Testatur igitur Plutarchus, Homerum, Pindarum, Sophoclem, uates priscos, de poenis, foedatè inferorum habitatione cecinisse: ἐνθα τὸν ἀπὸ θεοῦ, ἐγένετο τῶν σκῆπτῳ, βλητοὶ δὲ νοφερέας νεκρῶν ποταμοί. Hinc eructant sub immensis tenebris horrendæ noctis rapida flumina. En Pindarus tenebras illas canit, quæ dicuntur à Deo, Tenebræ exteriores, in quas manibus

manibus & pedibus ligatis, iubetur impurus, contaminatusq; proijci. Sic Sophocles o-
 uates priscus, Platone uetustior, & damnationem miserorum, & uitam beatorum
 egregie prædicauit: *ἡρώδης ἐπέμεινε βροτῶν, οἱ πάντες ἀρχαῖος πέλι, μοῦδος δὲ ἄδρα, τοῖς γὰρ
 μόνους ἐπέμεινε ἄνθρωποι, τοῖς δ' ἄλλοις πάντα ἐπέμεινε κακία*: Terq; quaterq; mortales illi beati, qui uis-
 tæ metas has & fines contemplati tendunt ad inferos. His enim solis illic uiuere da-
 tum. Alijs sunt illic cuncta mala. Hæc Theologia uetusta, Naturæ uox, testimonijs
 cœlestibus postea confirmata. Vides eum ter beatos, nimirum beatissimos prædicā-
 tem, qui uitæ fines respexerunt, qui duplices uitæ metas illas, uiuentes ante oculos ha-
 buerunt, quarum altera ducit ad bona, altera ad summa mala. Beati, sapientes prædi-
 cantur, qui uiuentes ad hæc acres acies intenderūt, hîc defixos oculos habuerunt, hic
 inenarrabiliter, innumeris uocibus prædicantur in sacris literis beati, qui timent Do-
 minum, qui diligunt iustitiam, qui spernunt impias & inconcessas uoluptates, qui
 finem uitæ sæpius respectant: prædicantur enim propter magna præmia, magnas il-
 las & incomparabiles, sempiternasq; delicias. Quia declaraberis Deus, in immortalitatis
 & diuinitatis gradu locaberis, tenebris horrendis euitatis.

*Testimonium Plutarchi, Iamblichi, Marci Tullij, Pythagoræ, de præmijs
 ac supplicijs post uitam.*

CAP. XXVIII.

SIMILIA prodidit Plutarchus de supplicijs, in eo, quo scripsit an recte
 dictum sit, Viuendo iacta, a priscis Theologis ac Philosophis mutuans,
 esse tertiam uiam, eorum qui impiè, legumq; præuaricatores uixissent,
 quæ tradat animas *ἐς ἑρῆβος ἢ καὶ βάρβαρον*, in uoraginem quandam, teterris-
 mumq; barathrum, ubi sonantia noctis horrendæ flumina rapiant & auferant e meo **D**
 dio celandos obliuione sempiterna pœnis addictos *καταζυμῶντες*. Neq; enim esse uultus
 res ad inferos, qui fibras semper renascentes, iecurq; iam uel rostro illis, uel tabo cons-
 sumptum depascantur. Neque saxa quocq; & pondera ceruicibus miserorum semper
 impendentia, quorum iam corpora & neruos, brachiaq; labor & tempus absumpsis-
 set, sed unum uerum supplicium esse malorum, quod funditus e medio tolluntur, nul-
 lis amplius eos actos præcipites in flumen obliuionis æternæ, uisuris, in abyssum pe-
 lagusq; profundum haustos, uitæ omnis, motus, lucis expertes. Vera igitur definitio
 Plutarchi, de supplicijs æternis, quod longius a Deorum regnis scelerati summouen-
 tur, in tenebrosum, profundum, longissimum a luce & uita, omniq; actione carcerem
 trunduntur, merito uocatum *ἄρρητον, ἀόρατον*, infandum, inuisibile. Has seruator tene-
 bras exteriores appellat. Has arbitratur pœnas Plutarchus, quod luce & commer-
 cio bonorum, beatissimaq; actione uitæ priuantur. Nemo eos amplius aspiciet obscu-
 ros, ignotos. At Iamblichus qui uitam dogmataq; priscorum Pythagoreorum dili-
 genter, accurateq; perscripsit, decerpens ex omnibus illis, Mors, ait, non modò non
 est extimescenda pio, sed multo magis etiam optanda. Aut enim pereunte anima cum
 corpore, sit omnium malorum resolutio: aut ea remanente post discessum, resolutio
 corpore continget uita beator, Sed quoniã est hoc postremũ (claret enim animã esse
 immortalẽ) certè nulla est alia uia certa salutis, quàm ut optimam, prudentissimamq;
 uitam agamus. Nihil enim fert secum anima tendens ad alteram uitam, quàm probi-
 tatem, uel improbitatem, quæ plurimum prodesse, aut obesse defuncto noscuntur.
 Atq; anima quidem melior *μετὰ θεῶν ὄνεί*, cum Deo habitat, per cœli regiones beatas
 inuecta. Quæ uerò sese factis impijs contaminauit, impietate, impuritateq; sordescēs,
 proficiscitur ad iudicia subterranea, meritis pœnis deputanda. Ob quam causam, co-
 nandum

Anandum est in hac uita, dum licet, & datur, uirtutem ac sapientiam indipisci. *καλὸν γὰρ
 τὸ ἀδλοῦ, καὶ ἡ ἐλπίς μεγάλη*: Pulchrum enim est præmiũ, & spes ingens. Audendumq;
 ei, qui in hac uita moratur, ut omnes uoluptates, corporeaque ornamenta, tan-
 quam aliena a sese abijciat, non alieno, sed suo cultu animum uestiens, sapientia, &
 iustitia, reliquis ue uirtutibus: Sicq; expectet profecionem ad alteram uitam, uelut
 abiturus, cum uoluerit fatum. Quod cum ita sit, non magnis pecuniarum aceruanda-
 rum curis æstuandum, non gloriæ, non ambitionis: sed prudentiæ, ueritatis &
 animi, ut sit quàm optimus, studium capeffendum. Neque enim fas est, quæ uili æsti-
 mari debuissent, plurimi facere: neque rursus, quæ magno in pretio decuisset habe-
 ri, nihili pendere. Non corporum igitur, & opum, sed animi. Non enim ex opibus
 uirtus, sed ex uirtute opes. Viro igitur pio neque uiuo, neque mortuo, mali quic-
 quam euenire potest. Nec uiuus, uel mortuus a Deo negligitur. Hæc Iamblichus ex
 Platone, ut dixi, decerpta. Idem immemores sui, diuinarumq; rerum obliuiosos,
 omniq; stultè credentes ait a priscis designatos, sceminis urnas ad inferos gestanti-
 bus. Quidam, inquit, eruditus, animum stultorum urnam dicebat esse, propter cre-
 dulitatem, tum propter insatiabiles cupiditates: *τὸν δὲ κούριον ὡς ἐφῆ πρὸς με λέγων τὸν
 ψυχῶν εἶναι, τὸν δὲ ψυχῶν κούριον ἀποφύλασσαι τῶν ἀνοήτων ὡς τερημελῶν, ἅτε δὲ διαμαρῶντες
 ἀπίστουσι καὶ λήθουσι*. Diuine quoque refert idem Iamblichus, Pythagoram de pœnis
 inferorum non secus atque in uera religione haberetur, statuisse, admonuisseque po-
 tius omnem contumeliam perferendam quàm adduci ut hominem interficias.
πολλῶν δὲ μάλλον ἀδικῶν, παρῆν γὰρ, ἢ πλείων ἀνδραπον, οὗ ἄδρα γὰρ κείδρα τὸν κούριον, Marcus
 quoque Tullius Romanorum omnium eloquentia facillè princeps, cuius tes-

B que sortem bonorum scilicet ac malorum, credidit ac memo-
 rauit, antiquæ famæ subscribens: Illi igitur, inquit,
 impij, quos cecidistis, etiam ad inferos pœnas
 parricidij luent: uos uerò, qui extre-
 mum spiritum in uictoria effu-
 distis, piorum estis se-
 dem & locum
 consecu-
 ti.

Be De

De Mundi Exitio.

VNDVM aliquando immensis ignibus conflagraturum etiam Stoici crediderunt. De quo Athenagoras: *τοτω και οι φιλοσοφους οφ' λογω εκπυρωθησονται τα παντα, και πάλιν, εσονται φασιν ετερον αεχλω το υσμος λαβόντες*: Hac ratione & Stoici, inquit, omnia inflammanda in posterum, rursúmque reficienda asseruerunt, aliud exordium mundi introducentes. Hæc & Ouidius uidentur respexisse cum cecinit,

Esse quoq; in fatis reminiscitur affore tempus,
Quo mare, quo tellus, correptaq; regia cœli

Ardeat, & mundi moles operosa laboret.

Affirmantur eadem ab Eusebio, dicente id fuisse placitum Heracliti & Empedoclis: *το δε γενεσθαι πάλιν το δε παυτος φθορας, ε' μονου χριστιανους αλλα και τοις τιν' ελληνων σοφοις δικει, ως ηρακλειτου οφ' εφεσιω, ως εμπεδωκλει*: Totius, ait, istius mundi interitum fore, non solum Christianis uisum, sed & Græcorum siue Gentium sapientibus, ut Heraclito Ephesio & Empedocli, Lucanus item, siue quod esset Stoicus, siue quod hæc de inflammatione & interitu mundi fama uetustissima sit, longo seculorum successu ad posteros deuoluta, in eam consentit:

Inuida fatorum series, summisq; negatum
Stare diu, nimioq; graues sub pondere lapsus
Nec se Roma ferens. Sic cum compage soluta
Secula tot mundi suprema coegerit hora,
Antiquum repetens iterum chaos: omnia mistis
Sidera sideribus concurrent: ignea pontum
Astra petent: tellus extendere littora nolet,
Excutietq; fretum: fratri contraria Phœbe
Ibit, & obliquum bigas agitare per orbem
Indignata, diem poscet sibi, totaq; discors
Machina, diuulsi turbabit foedera mundi.

Lucanus quidem hæc. Patruus autem Seneca suæ fortasse seclæ uestigijs insistens, in Epistolis eadem: Non terra, inquit, non cœlum, non semper hic omnium rerum contextus, quamuis Deo agente ducatur, non semper tenebit hunc ordinē, sed illum ex hoc cursu, dies aliquis deiciet. Lucretius quoq; quanquam non Stoicus, idemq; Poëta melior quam Philosophus, credo quod hæc apud Stoicos legisset:

Vna dies dabit exitio, multosq; per annos
Sustentata ruet moles, & machina mundi.
Nec me animi fallit, quam res noua, miracq; menti
Accidit exitium cœli, terraq; futurum.

Lucanus igitur copiosius expressit quod à Christianis existimatur & prædicatur de his, quæ in interitu mundi contingent. Primum machinam mundi solutis uinculis omnium rerum, turbendam, reuersuramq; ad antiquū chaos; meminit horæ supremæ, de qua in sacris literis creberrima mentio. Quodq; etiam in nostris literis refertur, cœlum inuoluendum ut libri uolumen, sicidem, Sidera sideribus concursura, igneaq; astra

Astra in mare lapsura. Id Esaias, Tabescet omnis militia cœlorum, complicabuntur sicut liber cœli, & omnis militia eorum defluet sicut defluit foliū de uinea & de ficu. Et Seruator in Euangelio, Astra de cœlo cadent, & uirtutes cœlorum mouebuntur, & tunc apparebit signum filij hominis. Et Dauid, Ipsi peribunt, cœlum & terra, uirtutes cœlorum astra. Diuus autem Petrus sæpe repetit in secunda epistola, Cœlum & elementa igni absumenda, in die iudicij reseruata igni: *οι δε νυν ζερανοι και η γη, αωτο λογω πεδουσεωσιν εις πυρ, ουκ εστιν ελπισησθαι εις ημεραν σωσεως*: Cœlum istud quod nunc est & terra secundum uerbum eius igni reposita sunt in diem iudicij. Deinde, *ου η οι ζερανοι φορησθωσιν περιελουσονται, σιχηα δε λεωσθωσιν λυθησονται, και ηη α' τα εν αυτη εργα καταλειουσται*: In qua die cœli fluminis instar præteribunt, elementa autem incensa resoluentur, & terra & quæ in ipsa sunt colliquefcent. Paulò post, diem Domini commemorans ait, *ου ην ζερανοι περιελουσιν λυθησονται, α' σιχηα λεωσθωσιν τημε*: Per quam cœli inflammati & elementa liquefcent. Hæc diuus Petrus. Sibylla quoq; commemorat amnem sulphureū de cœlo labentē. Non tacuit etiam alia prodigia, quæ fore in fine mundi in nostra Theologia prædicuntur. Videnturq; ad alia Poëtæ hæc in libris Sibyllinis legisse. Non dissenserunt autem, si recte iudices, Stoici à Christianis in reparatione mundi. Siquidem & nostri mundum nouum, & terram nouam fore uaticinantur. Senferuntq; Stoici reficiendum mundum, non eundem, sed quasi renouandum, aliumq; restituendum. Nostri quoq; interitum mundi, renouationem interpretatur. Quorum Eusebius: *ε' παντελεως πεθε φθορας ε' υσμος χωρησει, αλλα πεθε ανανωσθωσιν*: Non prorsus, inquit, mundus in occasum tendet, sed ad renouationem. Hippolytus quoq; & Hieronymus & Eusebius idem alibi, & alij pleriq; eadem fatentur: Eusebius scripturam sacram interpretans, quæ de interitu mundi apud Esaiam uaticinatur: *επιτηρησεται η γη ταυτα αξιωσιν ηνωσθωσιν οσν λογος, ως ε' φθορας, ε' δε απωλησιν, ε' η αφανισθωσιν εσθωσιν ε' ζερανοσ σιμηαισιν ο λογοσ, αλλα ως αν ελιωσθωσιν βιβλα φανεσθωσιν τα εν αυτη γεγραμμενα, ε' μην φθισει η βιβλοσ, τον αυτον τροπον ανελιθησθωσιν φη περιελουσιν πεθε ε' συμπαντεσ αιωνοσ παρεσει, αε αντελειμμενα διασθωσιν απερευσασιν φη ηη τον αερα διαφθιβησιν. το τε δει αε αντελειμμενα διασθωσιν αι παλαισ δινησ ασθωσιν πολλοσ απατησασθωσιν πεσωνται, ωδ και αυτοσ ο ζερανοσ μεταζημμελιζομμεσθωσιν εις ανηλωσιν ως ασθωσιν εκ το ζερανοσ*. Quæ sunt, Obseruare hoc loco operæpretium quæ dicantur: non enim interitū, aut abolitionē, uel perditionem cœli futurā dicit prophetia: sed sicut inuoluto libro, declaratur & panduntur ea quæ sunt inscripta, liber autē non deletur: sic obuoluto libro quo totius æui res gestæ continentur, aduersæ potestates decident ex habitatione aëria. Tunc inquā hæc, quæ quondam quasi stellæ multos solerent decipere, cadent. Quādo & Satanus ipse in Angelū lucis transfiguratus, cecidit tanquam fulgur de cœlo. Hæc Eusebius, non quidem declarans quomodo sit rerum innouatio futura, sed tamen sentiens non abolendū mundum: Astrorum autem lapsum hoc duntaxat loco, in Dæmonas referens. Quod & Cyrillus aperte sentit: *ου φη θεασθαι οργησ η εφασθωσιν ε' ηη μονου ηξει τιν' ωδ γησ, αλλα α' κατ' αυτουσ διαμεσθωσιν τιν' αναδύσθωσιν πνευματων, ουχαδουσιν γαρ δε ησ υψιστανται δινοσ, πλω το θεσ μαχεσθωσιν, τυτυραννωστες μω εις χρονοσ μακροσ, και ολησ απωλεσασθωσιν ε' ζερανον ε' ζευατμενωσιν τε τιν' δυνασθεωσιν πεθε δινοσ*: Diuinæ iræ impetus, non solum contra terrestria delæuiet, sed etiam contra ipsos immundos spiritus: plectentur enim gladio illo diuino, cuius iustitiæ subiacent qui longo olim tempore tyrannidem exercuissent, totaq; subcœlesti habitatione amissa, poenas reposcentur suarum impietatum. Vides hic refugere Græcos fateri astra peritura, uirtutesq; cœlorum Dæmonas, quàm astra malunt interpretari. Subdit autē Eusebius eadē asserens: *περωσ η μελεθωσιν πεθε εν οφ' αερωσ ποπω πονηροσ α' ανηκειμμενασ διασθωσιν η λεχθωσιν μαχεσθωσιν θεσ, δευτεροσ ερχεσιν πεθε ωδ φησ τιν' απεθωσιν ψυχασ*: Primū, inquit, gladius Dei corripiet sceleratas & aduersas in loco aërio potestates, exinde

impiorum in terra degentium animas. Hic & hoc loci uirtutes coelestes interpretatur C non stellas sed Dæmonas potius, quia non prorsus cœlum perdendum opinaretur. In hac item sunt alij Theologi Græcorum, quorum autorum grauisima est opinio. Siquidem idem quem superius nominauit Cyrillus, ubi Esaias scribit, Quia cœli sicut fumus liquefcent: *ὅτι οὐρανὸς ὡς καπνὸς ἐπιλυθεῖται, ὡς ὕδωρ ἵκανε, ὡς ἄνθος ἐξηρανεῖται, ὡς ἄνθρωπος ἐκλιθεῖται, ὡς ἄνθρωπος ἐκλιθεῖται, ὡς ἄνθρωπος ἐκλιθεῖται, ὡς ἄνθρωπος ἐκλιθεῖται*. Innouationem, ait, reparationemq; ad meliorem statum appositè dixit mortem elementorum. Itaq; fore prædicat quem admodum corporum humanorum, renouationem rerum creatarum, quasi à mortuis resurrectionem. Resolutis autem elementis, salutare meum erit, inquit, in æternum. Eadem alius Theologus affirmat, qui Severus dicitur: *ὁ πνευματικὸς λέγων ἀπαλλαγῆναι τὸν κόσμον ἀπὸ τῆς σαρκὸς καὶ τοῦ αἵματος, ἀλλὰ τὴν πρὸς καθάρτην καὶ ἀθανάτην ζωὴν μεταβήσονται*. Quæ sunt, Non omnimodam dicit consummationem: Neque enim & hi qui inhabitant ipsam terram, tali interitu subiacent, sed temporariam, per quam in corruptionem mutabuntur. Hæc à Theologis Græcis pari consensu approbantur, quæ nosser sensit & affirmavit Hieronymus. Qui in id quod ait Psalmus, Et sicut pallium inuolues eos, & mutabuntur: Ex quo, inquit, ostenditur perditionem cœlorum non interitum sonare, sed mutationem in melius. De quibus dicitur, Erit cœlum nouum, & terra noua, quæ ego faciam permanere in conspectu meo. probat etiã ex eo, quod omnis creatura ingemiscit, ut mutetur & ipsa in melius, cum non animæ solum suapte natura immortales, sed etiã corpora glorificabuntur, & præteritis antiquis, facta fuerint omnia noua, conformadaq; esse omnia, sicut & Severus opinabatur, hominũ innouationi. Deniq; cõcludit tamen sententiæ alternaret, glorificatis & innouatis hominibus cætera innouatione secutura: nulla putans posse cõse- D cutione deduci, ut peritura sint omnia, cum hominũ animæ immortales, corpora uero immortalia surrectura, maxima ac præcipua mundi pars non sinit in nihilum redigenda, sed futura potius meliora. Qui dicit omnem mundum in nihilum abiturum, dicit etiam animas hominũ & corpora, præcipuã mundi partem. Hoc autem ueritati est contrariũ. Ex superioribus autem Diui Petri testimonijs ostenditur resoluenda ardore omnia & cõsumenda: Cœlum uidelicet & elemẽta, terrã & omnia terrestria. Sed quoniã horribile est ad cogitandũ, ut in nihilum redeant omnia, & tum rationes, tum sacrarũ literarũ testimonia nihil tale minari noscuntur (Nam & idem ille Diuus Petrus, qui toties tantaq; asseueratione clamauerat, igni cœlum & terram & omnia terrestria consumenda, affirmat fore cœlum nouum terramq; nouam, idq; secundũ promissionẽ diuinã, *ὅτι ὁ οὐρανὸς καὶ ἡ γῆ καὶ τὰ ἔργα τῆς γῆς ἐπιλυθησονται, καὶ ὁ οὐρανὸς καὶ ἡ γῆ καὶ τὰ ἔργα τῆς γῆς ἐπιλυθησονται*) uidetur hoc constantissimè tenendum, in quo Stoici quoq; consentiebãt cum Theologis, interitũ fore rerum quas cernimus, sed ita, ut resolutis his, sit alius mundus, siue ex his reparatus siue aliunde introductus. Atq; cœlum nouum, & noua terra, siue nouus mundus, ut Stoici tradebãt, aut ex his ipsis rebus reparãdus reficiẽdusq; est, aut alius quidã futurus mundus. Primum igitur tota Theologia clamat, cœlum & terram resoluendã. Secundo, resoluẽda per ignem omnibus intra cœlum & terrã, cum ipsis simul incensis. Hæc accensio sine dubio ita cuncta resoluẽt, ut penitus intereant & aboleantur. In nouo autem mundo omnes consentiunt. An ergo ex cineribus illis reliquijsq; exusti mundi sit tanquã Phœnix ex cineribus suis reparãdus, an futurus alius quidã alterius generis mundus, hoc cognitu dignissimum est, maximeq; necessarium. Duobus ergo sensibus potest intelligi mundi perditio ac renouatio. Primus est, ut omnibus rebus cœlestibus & terrestribus consumptis, futurum sit aut

Chaos

A Chaos, aut id quod erat ante mundum (erat autem nihil.) Secundo, ut abiecta hac forma & natura, penitusq; in nihilum redacta, succedat alia uice eius. Hic innouatio potest intelligi, aut ex illis mundi reliquijs, ut dixi, aut ex alijs quibusdam rebus alter mundus. De perditione prorsus secunda sententia uera est. De innouatione, an renouanda sit terra & aqua & aër, & quasi reformandus ueluti uas recoctum, nouumq; redditum, an pro præfenti futurus sit alius alia natura, alia substantia, alia forma mundus, in quo non aqua, non aër, non terra, non cœlum ac sidera, sed alius quidam mundus, difficile expedire est. Videtur autem hoc postremum Theologia uaticinari, nullam rerum harum corruptibilem futuram, sed alium quendam mundum. Ac diuus Petrus duobus locis, clarum super hac re præbuit testimonium, in libris recognitionum, quos discipulus eius Clemens conscripsit, & in hac secunda epistola. Sed primum audiendus est Didymus ille uidentis, à quo potest cognitio & finiendi mundi & innouandi, & ratio cur finem sit habiturus, percipi: *παλαιῶν πάντων τῆν ἑστὸν χρόνον. τὴν γὰρ χρονικὴν ἀρχὴν ἐν ἑσθὶ γινέσθαι λαχόντα, πολλὰ χρόνια παρατηρήσαντα, πολλὰ χρόνια, τὸ δὲ παλαιῶν, καὶ τὸ ἐλπίδου αὐτὸς σημαίνει παρελθόντα τὴν χροίαν, καὶ ἢ συνελθόντα τῆν παρούσῃ διακοσμήσει, ὡς γὰρ τὸ παρελθόν ἐλπίσεται μετὰ τὸ πληῖσαι τὴν χροίαν, ὅπως ἐπὶ τῆν ἑστὸν χρόνον, ἕκαστὸν τῆν γῆν, πάλιν ἀνασχοιῶσι εἶσαι μετὰ τὸ παρελθόν αὐτὰ ἑστὸν χρόνον λαχόντα σωτηρίαν, ὁ ἕκαστος καὶ γὰρ παρελεύσεται*: Omnia, inquit, temporibus subiecta, senescunt. Nam quæ temporis principium nascendo habuerunt, longo tempore antiquantur. Quod ergo canit Psalmus, Veterascent, & mutabuntur: designat eum usum abijisse ac defecisse, quo rerum ordines sustinebant alebantq;. Vt enim indumentum ubi officio functum fuerit obuoluitur, sic cœlum ac terræ functæ muneribus suis abibunt, rerumq; erit restitutio, iuxta dictum Seruatoris, Cœlum & terra transibunt. Huc usque Didymus. Quibus probatissima ratio proponitur, cur mundus finem sit habiturus. Hæc autem summus docet Theologus, Primum, mundum antiquandum, uetustate & senio interiturum, sed non eo senio quo res mortales corrumpuntur atque aboleantur. In cœlo tale senium nullum est, sed aliud quoddam cuius similitudo ex uetibus ostenditur, cum deponimus eas ubi nobis esse usui desijissent, tanquam inutiles eas exuimus atque obuoluimus. Sic mundus, id est, cœlum non eo delectur, quod eadem uetustate atque omnia animalia, arbores, maria, montes, aliquando sit defeciturus, sed quia cessabit usus eius, quo rerum tantos ordines peragebat. Totus autem usus iste cœli, est lucis, caloris, motus, ut omnia gubernet, gignat, alat, uitam omnibus suppetat. Hæc autem hominibus sunt. Homini fulgent sidera, homini nascuntur plantæ, animalia, hominis est terra domicilium. Vt terra hominis est, sic omnia terrestria. Ac quoniam terrestria à cœlestibus aluntur, ea ratione apparet cœlestia fuisse reperta, ut habitatoribus terrarum deseruissent. Itaq; omnes usus, omnes uisibiles ordines, ac rerum facultates, ad hominem reuocantur. Hominiibus igitur eiectis in sempiternum è terra, cui floreant campi & montes, quibus equi, boues, cæteraq; animalia nascentur? Cui cœlum fulgebit? Quis contemplantur admirabiturq; cœli mirabiles ordines, ortus & occasus certos & ratos? Quibus Sol iam sua luce faciat noctem relinquet, nocte quoque ex quiete relectis iucundam referet lucem, idq; uicissim per totum orbem, alijs diem præsentia, alijs noctem absentia efficiens? Sic item dum alijs æstatem accessu, alijs hyemem discessu præbens, ab utroq; Tropico iter uicissim mirabilisq; ordine peragens. Semper agens nunc æstatem, nunc hyemem, ut omnia reficiantur, humores concrecant, fruges maturecant. Hoc ordine foli terrarum coloni, totum circumquaq; orbem sursum ac deorsum occupantes, fruuntur. Solis ipsis ostenditur excogitatus. His eiectis, aut ad meliorem for-

Et 3 tem

tem, quoniam hæc mortalia & corruptibilia sunt, solum corpoream uitam, non maius quoddam optatissimumque bonum habentia, receptis, quid Sole opus erit, cum uita corporea non erit opus? Cum erit alia uita, quam & rerum humanarum probat necessitas, & mysteria cœlitus reuelata demonstrant. Adueniente maxima Solis luce, lucernæ & faces remouentur: adueniente maxima uita, qua maior desiderari non possit & melior, usus iste corporeæ uitæ prorsus cessabit. Hæc autem efficiuntur à Sole, omnium mortalium formarum autore. Qui nactus terrestrem humorem, omnes generatim species elicit è terra, hominisque peragitur is uniuersus ordo. Quibus amotis, uanus & inutilis erit. Hoc ergo dicebat Didymus, eadem diuus Petrus, & hoc senium est mundi. Sed duplex potest intelligi mundana uetustas, naturalis corporis ipsius ætherij, quod sit natura similiter atque alia corruptibile, quod neque ratio concedit, & tota Philosophia ac Theologia negat. Ratio enim ostendit ætherium corpus esse incorruptibile: quoniam quod futurum erat causa cæterorum, ipsum oportebat esse incorruptibile: ne si & ipsum interiret, reliquarum rerum esset exitium. Quod etiam fuit tot seculorum lapsibus incorruptibile, de cuius magnitudine & qualitate nihil abierit, apparet semper in posterum fore incorruptibile. Nam futuri interitus ac senescentiæ, aliqua iam indicia præcessissent: præcessisset mutatio ab exordio ad hanc ætatem: de corpore quoque, quemadmodum in arboribus, montibus, scopulis, animalibus senescentibus, aliquid decidisset. Non constaret idem Sol, non eadem fulgoris esset plenitudo, idem radiorum uigor. Hæc igitur senectus nufquam est. Hanc in senescentiam Plato, Aristoteles, nostrique pariter decantant. Ac Plato in Timæo, Deum ita fecisse hunc mundum, ut nullam iniuriam posset recipere: *ἐπὶ δὲ τῆς ἀγῆρας καὶ ἀνοσσοῦ ἢ αὐτῶν ἐτεκνήνατο, κατανόων ὡς ἂν εὐνοῖα τὰ σώματα θεοῦ καὶ ψυχῆς, ἢ καὶ αὐτῶν ὅσα δυνάμεις ἰσχυρὰς ἔχει περιεσφιμένα ἔξωθεν καὶ πρῶσι πῶντα ἀκέρως, λυσι καὶ νόσος, γῆρας τε ἐπάγοντα φάνειν ποιεῖ: ἢ δὲ τῶν αἰτίων, ἢ τῶν λογισμῶν τόνδε, ἐν ὅλοις ἐξ ἀπάντων, τελείων ἢ ἀγῆρας ἢ ἀνοσσοῦ αὐτῶν ἐτεκνήνατο.* Quæ sunt, Præterea ut esset insensibile & ægritudinis expers, intelligens quod ea quibus constant corpora calida & frigida, & quæ ualidas habent uires, exterius imminetia, & importunè incidentia, dissoluunt, ægritudinesque & senium adducunt, & interitum. Ob hanc causam hæc secum perpendens, unum totum ex omnibus perfectum, insensibile, ægritudinis expers, ipsum molitus est. Hæc antea Timæus Pythagoreus tradiderat, Doricè loquens, ἀκήρατον τῶν ἐκτὸς κερῶν. ὃ γὰρ ἢν δίχῃ τεσσάρων ἄλλων: Incorruptibile ab omni exteriori corruptione. Nihil enim est extra mundum. Causam quoque immortalitatis mundi dicit esse, quod ubi sit rerum & elementorum æqualitas & eadem proportio, alterum ab altero non possit offendi, indissolubilem temperaturam habentia. Similiter Aristoteles cœlum ait esse στοιχείων ὅσων ἕκαστον τῶν τεσσάρων ἀκέραιον τε καὶ θεῖον: Elementum substantia à quatuor reliquis diuersum, incorruptibile & diuinum. Hæc non illi solum putauerunt, sed etiam à nostris facile conceduntur. Chrysostomus eloquentissimè, ut omnia: *ὅτι ὄρας τῶν πῶν ἕρανδον, πῶς καλὸς, πῶς μέγας, πῶς πῶνίλως τῶν ἀστῶν ἐσεφάνωται χωρῶν, πῶσον διήρησε χρόνον, πῶν περικύχλια γὰρ καὶ πλείω ἐπὶ τοῖσιν ἔσκηεν, ἢ τὸ πλῆθος τῶν ἐκ ἐπιγῆρας αὐτῶν γῆρας. ἀλλ' ὡσπερ σῶμα νεῖον ἢ σφριγῶν, ἀνδρῶσιν ἔχει ἢ ἐνακμάζουσα αὐτῶν εἰς ἡλικίας, τῶν ἕραν, ἔτω δὲ ἢ ὄρας, ὅσων ἐξ ἀρχῆς ἔλαχε κάλλος, διετήρησε, ἢ ὅθεν ὑπὸ τῶν χρόνων γέγονεν ἀδυνάτιστος.* Nonne uides, inquit, cœlum hoc ut pulchrum, ut ingens, ut astrorum choreis uarium? Quantum temporis uiguit? Quinque ac plus annorum millia processerunt. Et hæc annorum multitudo ei non adduxit senium, sed ut corpus nouum ac uegetum, floridæ uigentisque iuuentæ uiret ætate: sic cœlum quam habuit à principio pulchritudinem, semper eadem permanfit, nec quicquam tempus eam debilitauit, hæc Chrysostomus

mus. Verè igitur suapte natura insensibile & inuariabile est cœlestis corpus, indelebilibisque eius pulchritudo. Est enim purissima substantia, expers omnis iniuriæ, loco & natura. Corruptuntur autem omnia aut ab igne, aut aqua, aut aëre, aut terra, longè lateque à cœlo distantibus. Philo igitur Iudæus, uir eloquentissimus, dogma Theologiæ Mosaicæ, testatur esse cœlum creatum quidem, sed non interiturum: quanquam ex libris Mosaicis non probat quod astruit, sed rationibus duntaxat depugnat, alia labefactari detrimentis extrinsecus irruentibus, alia malis intestinis: ut ferrum si rubigine corrodat, sui ipsius interno malo depasci: si in domo uel urbe concremata, & ipsum concremari contingat, alieno morbo dissolui: sic animalia uel proprijs morbis cadere, uel cædibus externis, quorum nihil euenire possit mundo. Sed illa præponderat ei ratio, quod à Natura propter ingens robur insuperabili contineatur, omnes iniurias quæ possunt accidere superante. Illa quoque uidetur ei ualidissima, nullam fore unquam causam, ob quam Deus in perniciem operis tanti sese uertat. Hæc ille: quæ post melius examinabuntur. Hæc igitur est prior insenscentia à nemine negata. Alia est quam Philosophi nescierunt, cum usus cœli inutilis erit, ignis eius & lumen, nulli proderit. Senescet ergo cœlum, quia senescet usus & causa creati & permanfuri cœli. Ideo enim creatum fuerat durable, ut nunquam uitam hominum interromperet, & quoad ipse Deus uellet, uiuerent. Succedente uita meliore, quæ nullam à Sole & stellis habeat dependentiam, quis eis amplius erit opus? Diuus igitur Petrus docet promissionem esse cœlestem, de mundo nouo & terra, in quibus iustitia habitat. Amoto igitur præfenti, succedet cœlum & mundus, in quo iustitia inhabitat. Non habitat autem iustitia nisi in cœlo, ut Plato quæque & Poætæ dixerunt, in propriæ charitatis sanctitatisque domicilio. Apud homines regnat potius iniustitia, quæ & diluuium adduxit, & incendiū urbium impiarum profudit, quarum superbia & iniuria maxima memoratur. Iustitia autem non solum ipse est Christus, à quo omne ius manat, omnis ordo, omnis lex (Nam & Stoici legem dixerunt rationem summi Iouis, omne moderamen, & ad eum spectat omnium bene & malefacta diiudicare) sed etiam omnes qui cœlum adierunt, non sine iustitia peruenerunt. Inde exulant æternum cædes, rapinæ, quidquid possit iustitiam profanare. Hoc cœlum restabit, hoc uigebit tanquam melius, cum genus humanum ad uniuersale iudicium adductum fuerit, cum dabitur pietati ingens præmium, alijs ad cœlum Empyrium, quod solum erit, splendentesque domos ascendentes, alijs ad tenebras exteriores in centro terræ detrusis. Alij suspicient tantum fulgores æternos, & quasdam quasi procul uisiones intuebuntur, uoces diuinas longè resonantes audient, medij inter undequaque beatos, & undequaque miseros. Cœlum igitur istud ad corpoream uitam repertum renouabitur. Cœlum Empyrium restabit, implens fulgore terras. Tunc erit lumen Solis septem uicibus maius quam fuisset. Solem, pro lumine amplissimo, largissimisque illo Empyrij cœli, quod ab altissimis sedibus omnia sursum ac deorsum immenso lumine collustrabit, Vate uisurpante. Restabit autem terra, ad quam exusti cœli reliquiæ peruenient, tametsi ætheria substantia leuissima sit, qualis nubium albescentium, purissimarum, altarum que. Restabit terra initium mundi, quæ in æternum stat, purgata tamen & complanata collibus ac montibus, quod Sibylla dixit. Docuit igitur diuus Petrus in Epistola apud Clementem in Recognitionibus, quomodo nouum cœlum sit futurum. Dixit enim superius, ὃ νῦν ἕρανδον, præfens hoc cœlum quod cernimus, hoc cœlum quod aspicias igni referuatum. Apud Clementem uerò multa super hoc Simonis magi ressellens impietates, differit. Ut superius Philosophorum positæ sententiæ de mundi exitio

exitio perpendantur, dicendum est, si Stoici & Lucretius, ut dicta eorum probare conituntur, rerum abolitionem naturali necessitate futuram suspicantur, facilius futurum ut rationi iudicioque Aristotelis & Christianorum, mens conquiescat, quam suspicionibus eorum. Vera enim est sententia Chrysofomi, quam prior Aristoteles, maiorque Plato conceperant, corpus ætherium liquidissimæ substantiæ suapte natura nec dissolui, nec ullo senio, quemadmodum rerum terrestres posse contabescere. Quod enim tot annorum curriculis illæsum fuit, cuius magnitudinem, pulchritudinemque corporis, nulla temporis iniuria labefactavit, nulla seculorum macula vitiauit, utique tale semper futurum est, cuius fulgor nec unquam impalluisse, nec decreuisse perspectus est, quod pati debuit aliquando tot ante seculis, si futurum erat, certe nunquam patietur, nec aut senio debilitatum, attritumque diffluet, nec ardoribus ullis, cuius est altissima regio, cunctis ignibus inaccessa, concremabitur, nec ullam quam cætera corpora iniuriam recipiet. Aliæ rationes apud Aristotelem uideantur. Quod igitur Plutarchus ait in libro contra Stoicos, eos aperte prædicare, *ὅτι θεοὶ ἰπτανοὶ εἶναι γυγνόντες, ἢ φραγεσσόμενοι ἀπὸ πυρὸς καὶ ἀπὸ τῶν ἕτερων κινεῖσθαι ἢ κατὰ τὴν ἐπιπέδου πύξιν*: Vniuersos Deos creatos esse & interituros, liquefaciendos ab igne ueluti plumbeos ceceosque, ratione quidem nulla fieri potest: sed uera tamen Stoici loquebantur, ab anterioribus seculis audita, quibus Sibyllæ Prophetæque cantabant fore, ut omnis aliquando cœli compago, magnis ignibus inflammata deflueret. Ad alios eximius Prophetarum Esaias, similiter atque Stoici scripserat, Tabescet omnis militia cœli. Complicabuntur, sicut liber, cœli: & omnis militia eorum defluet sicut defluit folium de uinea & ficu. In Euangelio quoque Deus ipse, Astra de cœlo cadent, & uirtutes cœlorum mouebuntur. Et Dauid, Ipsi peribunt. Et idem Deus, Cœlum & terra transibunt. Virtutes autem cœli, Græci interpretes apud Esaiam, *Stellas* interpretantur. Vera igitur Stoici scripserunt: sed quod diuinis reuelationibus fuerat proditum, illi futurum alia ratione credebant, naturaliter humore omni consumpto, totam machinam à cœlo usque in terras conflagraturam. Verum igitur id erit: sed cum extra naturæ cœlestis leges, quibus incorruptibile nullaque iniuriæ subiectum est ætherium corpus, sit futurum, Stoici referre debuerant, si poterant non in senium, debilitatemque corporis cœlestis, aut ignes illos immensos mundi, sed illam potentiam, quam Sibyllæ monstrauerant, Deum, meliora mortalibus daturum, cunctis, quo melior lucentiorque mundus sequatur, renouatis alium mundum facturum. Omnis enim, ait magnus Paulus, creatura hanc renouationem expectat, ingemiscens & parturiens, expectansque reuelationem filiorum Dei. Quæ quidem reuelatio futura tunc est, cum claritas sanctorum corporum, quæ resurgentia glorificabuntur, manifesta terris erit, cum qua rerum cunctarum renouatio consequetur. Ob id ab ipsis rebus expectata, quarum cum filiis Dei futura sit in melius reformatio. Quod igitur Marcus Tullius, inducit Stoicum referentem, Ex quo, inquit, euenturum nostri putant, de quo Panætium addubitare dicebant, ut ad extremum omnis mundus ignesceret, cum omni humore consumpto, neque terra alii posset, neque remearet aër, cuius ortus aqua omnis exhausta esse non posset: Ita relinqui nihil præter ignem. A quo rursum animante ac Deo, renouatio mundi fieret, atque idem ornatus oriretur. Audierant euenturam mundi conflagrationem Stoici, sed ad naturales causas eam reuocantes, errabant. Quem errorem facile meliores Philosophi conarguent. Partim probantes nullam offensam posse cœleste corpus accipere, partim nunquam futurum, ut omnis humor absumat, quod necesse sit omnem aquam absumptam, non in nihilum, sed in nubes ac uapores euanescere: quibus denuo coactis,

reparetur

A reparetur aqua, semperque is ordo remeet elementorum, nihil in nihilum abire, natura patiente. Nunquam, si quis arcana Naturæ contempletur, eueniet, ut omnis aër, omnis aqua, cuncti uapores humoresque, in nihilum aut igneam duntaxat materiam dissoluantur, eò quod simul ardore Solis humor exhauritur, simul aër frigidus fecundus humiditatis reparatur, simul in nubes hyemiferas grauidatur, simul in cauernas subterraneas in flumina fontesque emanaturus, recipitur. Nec ulla sit humoris exhaustio, quin eadem opera fiat eiusdem reparatio. Tanta Soli radianti, potenti, moles humorum per omnem mundum obiecta est, ut eodem tempore quo concoquit humores, & terras ardoribus torret, alio terrarum hemisphærio regnet humorum copia, uigens & dominans absente Sole. & cum terras nostras inflammant æstiuus dies, humorque absimitur omnis, eisdem sub Antipodibus sæuit hyems, præcipitesque cadunt ex æthere nimbi. Semper hoc ordine uigente, quem nulla tollat diurnitas, tanto contextu factis elementis, ut alterum alterius perniciēs nunquam esse possit, tot sunt, eruntque semper in mundo nubes, humoresque, quantum Solis & ignis, flammæque cœlestis. Nec dabitur unquam ut abolere possit ignis aquam, tantam semper futuram, ut iugiter ardoribus Solis resistat, omnemque conflagrationem prohibeat. Sic ardor solis diluuiā prohibebit, dico autē non particulares aut cōflagrationes, aut eluuiōnes, sed uniuersales, quales Stoici somniabant, Naturæ legibus nunquam euenturas, quod euenire non possit. Quid? quod si uera dicerent, iam perniciēs ista & humoris exhaustio, principium habuisset, aut ad medium adducta fuisset. Iam forent etates torrentiores, iam minus ubique uaporis, iam terras squalores pressissent, iam torrerī mortales cœpissent, exhausta maria, flumina, paludes, lacus, quorum nihil hactenus conspicitur. Superest igitur uera quidem eos tradidisse de conflagratione, de nouo mundo: sed hoc unum non uidisse, non rationibus Naturæ, sed illius nutibus hoc euenturum qui cuncta creauit, potens eadem qua creasset potestate, cuncta resolvere. Quem cum bonitas impulerit ad creandum, quo consilio & potestate creauit, eadem, pulchros ordines illos, uinclaque tenacia rerum resolveret. Creauit autem, ut etiam Stoici fatebantur, hominibus omnia, quibus solis desuper stellas micantes accendit, Solis cursus Lunæque meatus instituit, terras proferre cibos iussit, animalia bruta ad diuersos usus eduxit. Hoc consilium cum generationis omnis causa fuerit, idem cunctam generationem remouebit, cum remoti fuerint, quibus omnis generatio parabatur. Nulla Naturæ necessitas Solis æternos cursus sistet, nulla luminis naturalis hebetatio flagrantes eius radios terris auferet. Sic nullus necessarius ignis populabitur aëra & terras, aut inundatio rapiet montes & campos urbesque, sed quidquid euenturum est, eius consilio dabitur, qui rerum leges excogitasset. Quas tunc abolebit, rescindet, cum hi quibus parata fuerant omnia, remouebuntur. Remouebuntur autem homines è terra, quod & à Sibyllis Prophetisque prædictum fuit, & Philosophi si profundius considerauerint, negare non poterunt, cum tanta flagitia terras oppriment, ut uiuere mortalibus sit miserabile, uitæque mors à cunctis præferatur. Hæc una causa. Maior autem & apertior, quod iudificandi mortales in theatro totius mundi sunt aliquando iudice Deo: Quod tota deificatio animorum & corporum futura est: cum qua necessario cursus iste uitæ quotidianus interpolabitur, ut sit locus meliori consilio, cum consulet melius hominibus Deus, hoc ordine uitæ corporeæ sublato, bonis præmia debita redditurus. Quæ si Philosophi perspicere potuissent, quanquam similes somniantibus quedam super hoc augurabantur, non recusassent optimam hanc expectatamque ab omni re creata renouationem, fateri. Nam quotidianam uitam non modo non laudarunt

Ff eorum

eorum plerique , uerumq; bonum non iudicarunt , ut deplorarint etiam , mortemq; ei facile prætulert. Viderunt igitur ratione duce & incredibili desiderio expetierunt aliam uitam , tantum non in ius diuinam prouidentiam uocantes , quod homines miserabiliores cunctis animalibus propè creasset. Quæ quidem perturbatio tollitur cum felicitas alacritasq; maior ostenditur futura , renouato mundo. Hic omnis animæ tumultus sedatur , hic cessat admiratio , bonos nunc infelicius agere quàm malos , impunè uigere flagitia , cædes bonorum uolitare , fortunam pessimos quosque flatibus secundis in portum collocare. Itaque quod ait Philo Iudæus , detestatus execratus que exitium mundi : *ὅτι δὲ θεὸς φθείρει δὲ λέγει αὐτῶν , πάντων ἀνοσιώτατον . ὁ γὰρ θεὸς ἐν ἀσπίδι καὶ ἀνοσιώταις , καὶ φθορῆς , ἀλλὰ πάσης , ἢ ἐνοσιώταις , ἢ ζωῆς , ἢ παντὸς αἰτίου ἀγαθῶν , ἀνοσιώτατον παρὰ τοῖς τὰ ἀληθῆ δεικνύσιν :* Nempe , dicere porro mundum diuinitus occidere , ante omnia flagitiosissimum est. Neque enim Deus autor est inordinationis , confutionis , interitus , sed ordinis , uenustatis , & uitæ : omnis que eum esse causam boni , in confesso est apud eos , qui ueritatem profitentur. Dico ego Philoni , renouatio mundi comprobabit Deum bonorum , pulchritudinis , non interitus autorem. Non enim diruet mundum , uelut opera sua perosus , sed renouabit , reficiet , dabit meliorem , aperiet thesauros bonitatis , quos nunc secundum diuitias sapientia suæ prudenter occultat. Tum uerò maxima largitate pandentur , effundentur arcanæ bonitates. Neque uerò demolietur Deus mundum , nihil amplius daturus , aut animo iniquo quod benefecisset male perditurus , hoc dicere , flagitiosissimum. Sed quoniam status iste rerum non optimus est , & quo non possit melior esse , quin etiam multis lacrymis sæpe defletus est à pijs , multisq; malis obnoxius iudicatus , Deus pro sua clementia restituet meliorem , ut diruta solòq; æquata Alba , refecta Roma fuit : Haud minus pro mundo corruptibili , caliginoso , animorum erga destitulo , ostendetur lucidissimus , optimus , fortunatus , in fine ceu supremum bonum repositus. Ille uerus ordo , uerus mundus , & ornatus , erit uera uita , cum præsens ab ipsis Philosophis penè pro morte sit habita. Hæc responsio credo non displicebit Philoni. Qui quidem dogma Philosophorum de postera mundi æternitate sequens , & Solem Lunam que , & cunctam cœli pulchritudinem , cum Peripateticis ab interitu defendens , sacros autores suos , quorum religioni ininitatus esset , cum canunt abolendum , rescindendumq; cœclum , fulgorem syderum denigrandum , liquidissimam stellarum , totamq; cœli compagem ignibus incoctam & tabefactam lapsuram in terras , qua tandem ratione tueatur , libenter didicerim. Verum nostri beneficio cœlesti , mysterium aperuerunt. Hæc de exitio mundi dixisse satis est.

A

ERVM igitur beatitudinis fontem esse Pietatem : (quoniam in actionibus uirtutis beatitudo constituitur , fons autem iustarum , rectorumq; actionum est Pietas) atque hunc esse finem totius felicitatis , omniumq; uirtutum , atque actionum moderamen : & qui dicit Beatitudinem , seu Felicitatem , Finemq; omnium rerum , nihil aliud eum dicere , quàm Scientiam , & Cultum Dei : & hanc esse philosophorum quoque sententiam , declarat mirifice , consonans cum sacris literis , idem Aristoteles , qui libros de Moribus ad Eudemum absoluens , quemadmodum Salomon suos claudens , dixit : Finem dicendi faciamus : Deum time , & mandata eius obserua : Hoc est omnis homo . Sic Aristoteles illo præclaro fine usus est : Omnes actiones nostras , omniaq; studia , rerumq; possessiones , tanto iudicandas esse meliores , quanto magis fecerint , adiuuerint ad cognitionem , & cultum Dei. Deteriora autem censenda , quæ nobis impedimento fuerint , quò minus colatur Deus . ut quasi sic statuatur , si quis eius sententiam planius euoluatur . Quoniam , inquit , Felicitatem ueluti finem supremum quærimus : Felicitatem autem tibi demonstro , eamq; dico esse beatum , felicemq; animi statum , complexum , societatemq; omnium uirtutum : Apertius , ait , tibi loquar : sedes omnium uirtutum , & finis ille , ad quem quicquid agimus , quicquid possidere studeamus , respiciendum est , Contemplatio , & Cultus Dei. Cum , inquit , huc perueneris , tunc finis est , tunc beatus eris . Ob hanc causam quæcunque te iuuerint ut huc peruenias , pro melioribus habenda ; quæ prohibuerint , impedimentoq; fuerint , deteriora iudicanda. Et is

B

terminus uerus , hæc optima diffinitio , optimus rerum cognoscendarum modus. Sic loquitur Aristoteles : *ἡ τις ἐν ἀρεταῖς καὶ κτήσι τῶν φύσει ἀγαθῶν ποιήσει τίω τὸ θεῶ μάλιστα θεωρεῖται ἢ σώματι ἢ χρημάτων ἢ εὐλίῳ ἢ τῶν ἄλλων ἀγαθῶν , αὐτῆ ἀρετῆ , καὶ ἐπὶ δὲ καλῆς , ἢ τις δὲ ἴσῃ εὐδαιμον , ἢ ἴσῃ ἰσοεὐδαιμον , ἀλλὰ καλῆς ἐν θεῶ θεωρεῖται . πύειν , καὶ θεωρεῖν , αὐτῆ δὲ φάουλῃ .*

FINIS.

Ff 2

1811
 (1811/1812)

A DE NOMINE VRBIS SVAE
 EVGVBIVM, QVOD CORRVPTE
 LEGITVR APVD SCRIPTORES:
 ET QVA RATIONE SIT
 PREFEREN-
 DVM.

ISVM EST in calce operis huius docere, quod fortasse legentibus non fuerit ingratum. Si quis est, qui nesciat nomen urbis meae, non est Eugubium, sed ut apud probatos scriptores constat, Iguium: & civile nomen non Eugubinus, sed Iguinus, uel Iguius. At ne noua, atque auribus inusitata uiderer asserre, sequutus sum uulgi consuetudinem, ubique me Eugubinum appellans. Verum hoc nomen adeo corruptum, deprauatumque est apud scriptores, ut nisi iudicium, solertiaque Doctissimorum uirorum, & fides Antiquorum codicum suffragata esset, difficile potuerit recognosci. Non fuisse igitur oppidum ignobile Iguium, declarat, quod eius meminit Caesar in Commentarijs, Tullius in Epistolis ad Atticum, Ptolemæus, & Strabo in Geographia, Plinius in libris de Naturali historia, Silius quoque Italicus. Sed tam uariè apud hos omnes deprauatum est id nomen, ut apud Caesarem primo de Bello Ciuili uocetur Tignium, addita litera T, ex nomine Termini Praetoris Pompeiani, qui praesidio quinque cohortium oppidum defenderet: apud Ciceronem de ea re atque Caesarem loquente Sifigium: apud Ptolemæum Iguium, apud Strabonem Itor, apud Silium Inguinum, apud Plinium in deprauatis exemplaribus ciues dicuntur Inguini. Causas autem deprauationis huius, quas ut dixi, mecum Doctissimihuius seculi reppererunt, quorum iudicio suffragati sunt codices antiqui, explicabo. Dico hoc oppidum esse, quod in Commentarijs Caesaris de Bello Ciuili deprauatissime uocatur Tignium, de quo Caesarem cum Pisaurum Fanumque oppida Umbriae, ab Eugubio non longe distantia, memorasset, quae ipse suis praesidijs occupauerat, subiicit his uerbis: Interea certior factus, Tignium Termini Praetorem cohortibus quinque tenere, oppidum munire, omniumque esse Tigniorum optimam erga se uoluntatem, Curionem cum tribus cohortibus, quas Pisauri & Arimini habebat, mittit: Cuius aduentu cognito, diffusus municipis uoluntati Terminus, cohortes ex urbe educit, & profugit: milites in itinere ab eo discedunt, ac domum reuertuntur: Curio omnium summa uoluntate Tignium recipit. Haec Caesarem. Depranderunt igitur eruditi causam deprauationis: nam hoc oppidum, ut est apud Lucanum, in Umbria est. Eugubium quoque, ut Plinius docet, in Umbria. Illud oppidum Tignium dicit esse in Umbria Lucanus, scribens de Bello Ciuili, eo carmine,

Gens Ethrusca, fuga trepidi nudata Libonis

Iusque sui pulso iam perdidit Umbria Termo.

Et Lucius Florus his uerbis: Prima Arimino signa cecinerunt, tum pulsus Hetruria Libo, Umbria Terminus, Domitius Corfinio. Nullum autem nunc est oppidum in Umbria, nec ullum extat eius uestigium, quod uocetur Tignium: & illud oppidum non procul Arimino & Pisauo & Fano situm erat, ut quod à Caesare cum his ipsis nominatur & censetur: Eugubium quoque non multum distat à Pisauo & Fano. Causa igitur deprauationis, quod multis nominibus accidit, fuit nomen Termini Praetoris

toris, qui literam primam sui nominis dedit Iguio: nam locus in Commentarijs habebat, Interea certior factus Iguium Terminus Prætorum cohortibus quinque tenere, facilius enim fuit ut pro u, legeretur postea n, ut quæ una eademque litera est sursum deorsumque uersa. Imperitia igitur scriptorum & deprauatio codicum, fecit ut prima litera nominis Termini adderetur nomini Iguium. Haud mirum quidem, Nam maiora monstra olim in omnibus bonis autoribus uidebantur. Huius deprauationis uel illud clarum argumentum est, quod idem oppidum, quod in Commentarijs appellatur Tignium, in Epistolis ad Atticum de eisdem oppidis, quæ adhuc à Pompeianis tenerentur, Cicerone scribente, non amplius appellatur Tignium, sed alia simili quadam deprauatione uocatur Sisiguium. Nam cum suspensus Cicero expectaret quid agerent Pompeiani, qui Cæsare adueniente oppida præsidij occupauerant, Terminus quidem Iguium, Domitius autem Corfiniū, quod est in Maris, ut uidebis in eisdem Commentarijs, sic scripsit: Non ista expecto, sed magis quid agat Domitius in Maris, Sisigui Terminus. Vides idem oppidum non appellari quemadmodum in Commentarijs Tignium, sed Sisiguium in impressione Aldina, & manuscriptis codicibus; nam qui reposuerunt Tignium ex Commentarijs, non remouerunt, sed auxerunt errorem. Agnosce igitur aliam deprauationem: ut enim Terminus dedit primam literam Iguio, sic extrema syllaba huius nominis Maris applicata fuit nomini sequenti. si enim remoueris ex eo nomine Sisigui quod nunc legitur in ea Epistola, extremam syllabam, Sis, nominis Maris, remanebit Iguij. Et lectio erit, Quid agat Domitius in Maris, Iguij Terminus. Hæc deprauatio quoniam de eodem oppido à Cæsare & à Cicerone scribitur, clarius attestatur Tignium nihil esse, sed esse nomen deprauatum. Nam si quid esset, eodem nomine à Cicerone atque Cæsare, eodem tempore, de eadem re scribentibus, uocaretur: altera quidem alteram deprauationem illustrat, ueritatemque demonstrat. Occupauerat igitur hoc oppidum atque hoc iter Pompeius, ut quod est in locis tutissimis, in angulo Apennini, non procul à uia Flaminia, ut si Cæsar per uiam Flaminiam transire non posset, minus etiam deflecteret Iguium, indeque iter Romanam cum exercitu dirigeret. Nam hi qui nuper dixerunt Tignium esse qui uocetur nunc Montem sanctæ Mariæ in Georgio, in apertissimum errorem dilabuntur. Tignium, ut uidimus ex Lucano & Lucio Floro, in Umbria est, locus autem ille in medio Piceno. Non satis erat Eugubio ut apud bonos autores tantum obscuritatis ac deprauationis habuerit, ut etiam adessent, qui ipsum è suis sedibus transportarent in Picenum. Quod autem uerum nomen sit Iguium, ut apud Cæsarem & Ciceronem coarguimus, comprobatur item Ptolemæus, qui hoc oppidum appellat Iguium, ponens id inter Tifernum, Sentinum, Perusiam, quæ sunt oppida Eugubio finitima: sed exigua quadam deprauatione fuit apud eum quoque nomen obscuratum, legitur enim apud eum Icuium, propterea quod Græcis similis est litera Gamma atque Sigma. Itaque pro *Ιγίοι* deprauatum fuit à scriptore Græco *Ικούι*. Nam si literam Gamma modico apice connectas, fiet *σ*. Vides iam tres excellentes autores inter se congruentes: sed clarissimum argumentum nomen illud Tignium corruptum esse, dicendumque Iguium, declarat uetusta quedam historia, quam ego reperi Eugubij, in qua scribitur, Bello civili flagrante Eugubinos expulisse Terminus prætorum Pompeij, & tantis rebus gestis à Cæsare, & quod tam bene de Republica meritis esset, Curionem prætorum eius cum trium cohortium præsidio excepisse: quod quidem in principijs Commentariorum legitur. Itaque quo tempore illa historia scripta est, non erat apud Cæsarem nomen deprauatum, uerba historiarum hæc sunt: Hanc, inquit, urbem in antiqua quadam historia Iuliam appellatam inuenimus: quæ utrum à Iulio Cæsare redeunte uictore quem Eugubini & omnes

omnes populi ciuitatum Umbriæ cum lætitia susceperunt, expulso Termino duce, qui Umbriam possidebat pro Pompeio, Iulia dicta sit: an propter Iuliam uxorem Octauiani, determinare non ualemus. Hæc historia, tamen non adeo Latine & politè, sed satis ad eorum fidem, quæ scripsimus, ut Tignium in Commentarijs Cæsaris noscatur esse Iguium, quod à Termino prætorum Pompeij teneretur. Nam Lucius Florus congruens cum hac historia scribit, Prima ciuili Belli arena Italia fuit, cuius arces lenibus præsidij Pompeius infederat: sed omnia subito Cæsaris impetu oppressa sunt. Superest Plinius, in cuius historia libro III. de sexta regione, post Forosempronenses numerantur Inguini. Sciendum hunc quoque locum esse deprauatum, quod tum ratio, tum fides antiquorum codicum ostendit. Ac primo uel hinc liquet non esse dicendum, quemadmodum hodie dicitur Eugubium: nam Plinius numerat cuiusque regionis oppida secundum rationem Alphabeti, primumque recenset quæ incipiunt à litera A, subiicit alia iuxta literarum ordinem: post Forobrenitanos & Forosempronenses numerantur Inguini. Plinius ergo recensuerat nostrum hoc oppidum sub litera I, non sub litera E: nam si inciperet nomen à litera E, non nominasset ipsum post ea quæ incipiunt cum litera F. hoc argumento est, deprauate uulgo dici Eugubium. Manifesta quoque ratio est cur deprauatum sit, ut pro Iguini in Plinio legatur Inguini: nam apex qui solet Latine superscribi literæ I, uidetur nonnunquam esse breuiatio, cum uolentes significare præpositionem in, superponimus quendam apicem. itaque exiguum punctum literæ i, fecit ut putaretur præpositio in: atque ubi dicebatur in Plinio Iguini, ab imperito scriptore subiectum fuit Inguini: post alia quoque corruptio facile irrepsit inter literas u, n. Hæc eadem corruptio accidit in Silio Italico, qui libro VIII. describens populos Umbriæ, post Hispellum ac Narniam, oppida Eugubio finitima, recenset Inguinum, eo carmine,

Hispellum, & duro monti per saxa recumbens

Narnia, & infestum nebulis humentibus olim

Inguinum, Patuloque iacens siue mœnibus aruo

Fulgina. Fuit igitur hic quoque simili ratione deprauatum, quoniam apex super signatus primæ literæ nominis ab imprudentibus scriptoribus pro litera n, acceptum est: scripserat enim Silius, qui in hoc carmine sequitur ordinem Plinij, aliorumque Geographorum in recensendis Urbibus, Iguium, uti apud Cæsarem, Pliniumque legerat, & interpretas Silij ait Inguinum oppidum esse in Umbria: nullum est autem memorabile oppidum in Umbria cui possit hoc nomen applicari. Nam quod ait interpretas, Inguinum à Strabone pro monte accipi, in Græcis exemplaribus Mons ille non Inguinum, sed *Κίγγινον ὄρος*, Mons Ginguinum uocatur, his uerbis, *αὐτὸ δὲ ὄρος ἐστὶν ἄλλοις ποταμῶν ἐπὶ τῷ Κίγγινον ὄρει*. Hos terminos ponit Umbriæ Strabo, Flumen Aesin & Ginguinum montem, qui hodie quoque uocatur Genga: nisi forte Strabo scripserit Gingulum ὄρος terminus. Nec mirum quod nebulis infestum oppidum Eugubium dicat Silius: subiacet enim ei planities, quam nebula manie semper opacat, uehementius illo fortasse tempore, si planities erat inculta, & palus nebulam exhalabat. Adde quod Eugubium in planicie dicitur fuisse situm, ubi nebula inumbrat: propterea dicit olim, non sua tempestate. Sciendum quoque hoc nomen apud Strabonem deprauate legi: nam post Hispellum oppidum Eugubio finitimum, subiicit *Ἰτορ*. Erat scilicet pro Tau, Gamma. Sic Igu. Sed reliquum quoque nomen corruptum fuit, ut alia pleraque non minus deprauate

apud eum leguntur. Sed reuertor ad Plinium: Dum hæc mecum agitarem, Angelus Colotius Episcopus Nucerinus, uir nostri temporis doctissimus, in duobus Plinijs, quorum alter est uenerandæ uetustatis, alter ex prima impressione cum primò fuit Plinius excusus, ostendit, ubi nunc in uulgatis exemplaribus, & his etiam quæ sunt impressa in Germania, legitur Iguini, omnino esse Iguini: hoc ego manifestè uidi. Illud autem uehementer in Plinio animaduertendum est, cuius me admonuit Iacobus Torellus Fanensis, uir excellentis ingenij, cuius ferè totum est, quod super nomine Iguij superius attulimus: is deprendit duobus alijs locis mentionem Iguij fieri apud Plinium libro XV. cum agit de oleo factitio, & libro XXIII. cap. IIII. de oleo quoque scribens: sed is locus non admodum deprauatè legitur, eratque clarus multis, his uerbis: Seleucinum, inquit, neruis, utile esse diximus, sicut herbaceum quoque, quod Enguini circa uiam Flamminiam uendunt. Hæc Plinius. Non admodum peruersum est, ut pro Iguini legatur Enguini, quos ait esse iuxta uiam Flamminiam, ut uerissimum est: attingit enim Iguinus ager uiam Flamminiam. Quin Castellum Ditionis Iguij (quod ab antiquissimis Græcis uidetur appellatum Schissa, *ἡ τῶν ἰγῶν*, propterea quod scinditur illic Apenninus, ut quasi securi sectus uideatur) uia Flamminia medium pertransit. Hic Iguini oleum herbaceum uendebant, neruis utile: Herbarum siquidem, non facile alibi nascentium, ferax illic Apenninus. Nascitur ad alia Coccus, seu Vermiculus affatim lectus ex herba uulgò Pimpinella. Huius igitur olei meminit idem Plinius etiam libro XV. sed locus, ut dixi de prauatissimus est. Audi igitur eum, & confer locum libri XXIII. cum hoc XV. ubi de oleo factitio scribit his uerbis: Suis, ait, herbis componunt inter Cappadociam & Seleuciam, quod Seleucinum appellant, neruis admodum utile, sicut in Italia è gummi. Locus, si rectè pensites, perperam habet, ut pro Eguuij legatur è gummi: dicendumque, Sicut in Italia Eguij, quod locus ipse testatur abunde: nam nullum oleum conficitur è gummi. Adhæc oleum illud quod scribit libro XXIII. neruis utile, herbaceum est, non è gummi. Præterea similes sunt inter se locus ille libri XXIII. atque quintidecimi, propterea quod refert repetitque eisdem penè uerbis libro XXIII. eadem illa de oleo, quæ scripserat quintodecimo: idè ipse Plinius demonstrat, Diximus (inquit libro XXIII.) neruis utile Seleucinum, sicut herbaceum quoque, quod Enguini uendunt. At ubi hoc dixerat Plinius: uidelicet quintodecimo, ibi scripserat oleum herbaceum neruis utile, non oleum è gummi. Quantus error, ut oleum herbaceum transferatur in oleum è gummi? Et cum idem Plinius ait, Sicut in Italia: iudicat quod clarius repetit XXIII. nempe circa uiam Flamminiam. Atque obsecro impressores omnes, ut post hæc tam in Cæsare quam Cicerone & Plinio locos illos castigatius imprimant: Nam quod ad me attinet, plurimum his debere fateor, qui hæc aperuerunt: in primis que Iacobo Torello Fanensi, perspicacis ingenij uiro: cuius iudicio ut assentire post aliquod tempus fecerunt coniecturæ clariores, & probatæ fidei codices. Igitur nomen urbis est Iguinum, ciuile Iguinus, uel Iguius, ut est in Cæsare. Magnitudinem utrésque oppidi, & quid momenti haberet, testatur, quod illo bello Ciuili, cum Fanum, Pisaurum, Anconam singulis cohortibus Cæsar occupasset, misit huc tres cohortes, & Pompeius quinque cohortium præsidio cum prætore Termo tenebat. Uetustatem declarat Mausoleum extra mœnia, & theatrum: tum complures tabulæ æneæ repertæ in agris, literis incognitis incisæ,

incisæ, quas hucusque legere potuit nemo: suspicantur nonnulli Hetruscas esse: tum regulæ sepulchrorum, eisdem literis impressæ, ab aratore inuentæ, cum finibus illis, Exesa inuenit scabra rubigine pila,
Aut grauibus rastris galeas pulsabat inanes,
Grandiæque effosis mirabitur ossa sepulchris.
His autem Urbibus & his finibus Iguinum, ut situm cognoscas, terminatur: à Meridie Perugia, à Septentrione uia Flamminia, quæ penetrat Apenninos montes: ab Ortu Sentino, Saxoferrato uulgò, Nuceria colonia, Foro Flamminij: ab Occasu Tiberino, uulgò Tiferino, in media ferè Italia, nunc sub ditione Ducis Urbini.

FINIS.

